Biibilya Nyēē Tiliil

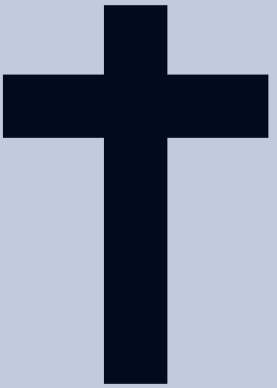

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

Biibilya Nyēē Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

- You must give Attribution to the work.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928

Contents

Mataayo 1
Māārkō 79
Luuka 128
Yoowaana 210
Yēyuutēk 265
Roomeek 340
1 Kōōriintēēk 370
2 Kōōriintēēk 401
Kalatyeek 421
Ēfēēsēēk 434
Filibiik 446
Kolosaayeek 454
1 Tēēsālōōnikēēk 462
2 Tēēsālōōnikēēk 469
1 Tēmētēēwō 473
2 Tēmētēēwō 483
Tiitō 490
Filēmōōn 495
Iburaneek 498
Yāākōbō 522
1 Bētērō 531
2 Bētērō 540
1 Yoowaana 546
2 Yoowaana 555
3 Yoowaana 557
Yuuta 559
Ng'oong'uutyēēt 563

Mataayo

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē ki wuunto :ng'aleek ām taay: Kurubta keey āk wōlēē kimwooytooy :booyikaab biikaab Kiriistō, ku kisirē :lēbkēēyiintēēt Mataayo kitaabuuni ibooru soboonto āk yiisyēētaab Yēēsu nyoo ki kāāruruukiintēētaab syuuruut /ānkikēēkuurē ām kaayneet ake kule Laawi. /Kiisōōtyēēchinē kule /kisimkeesir kitaabuuni ām kitaabuunek ang'wan choo bo Lōkōōywēk chēē Kāroomēch. /Kisimkeesir ām Māārkō, Luuka āk Yoowaana. Tookunoot kule kisiree :Mataayo kitaabuuni kuutiitaab Araameek nto nyēbo Iburaneek ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 50 /kumānāākēēsich Kiriistō (KK) nto yityo, /bokēēwēēkyi kuutiitaab Kirikiik. Wōlēē /kikeetetita ng'aleek āk wōlēē rōōtitooy, kubo kuutiitaab Iburaneek āmēēbērē nyēbo Kirikiik /ānkikēēsirchinē Yuutayeek. Bo koomānuut ām wōlēē mii :Mataayo kōōkiimchi Yuutayeekyii choo kiikōōyēnchi Kiriistō kule mēēbērē kitay :Yēēsu kiruutēk (siruutēkaab Muusa) kule mā kiy nto kule mātinyē manta. (Ng'ālyoontooni bo kiruutēk kuwēēku ng'ālyoontēētaab Iburaneek (Toora) nyēē ibooru ārōōruutēk nto mākuutēk.) /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontooni kooyum kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa nto ām bārooyinto, kōōbooru kiyēē mākyinē biich :Yēyiin ānkōōmuuchē kōōbooru Kiirootyeet nyēbo Kēny.

Ānkoo ku wuu nyooto, i-ārōōru :Mataayo kule ng'ālyoo nyēbo koomānuut kule leelach :kāānēētēywēēkaab Yēēsu kusiir ātēbuutēkaab Yuutayeek. /Kisimkeeng'oor ng'aleechu ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Kiityiich :chōōnēētaab Yēēsu kiyēē /kikeeng'oor ām kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa. Kichāmchiin :Yēēsu āk kiyēē kiirābchinē :kiruutēk yu kibo taay nteenee tāchiintōōs āk alak choo /kibokēēmwoowunēē kuutuw buch choo /kibokēētāsyi. Kiitabaanee keey :Yēēsu kēēlto nyēē miyaat nyoo kibokootaam :Farisaayeek chēē chaang' āk kāānēētikaab kiruutēk. Mānāābāybāychi :Mataayo Farisaayeek choo kiyibē keey kule churtootiin. Kinyalil ku kāāruruukiin bo syuuruut kubo kāāntosuurāt nyēē kinyōōr.

Kiyēē mii āriit: Ng'āloolēē :kitaabuuni soboontaab Yēēsu kung'eetee /kākēēsich ākoy yoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt, ng'eeteetaab meet āk yoo kiwēētii kibkōōnkōy. Ng'āloolēē bāytooyiisyēēt nyēē lēēl nyēbo Yēyiin nyēē kiiboorunēē keey Yēēsu. Tēērchiintōōs :kāānēētēywēēkaab Yēēsu āk chēbo Farisaayeek āk kāānēētikaab kiruutēk ām kēēlwookik chēē chaang' kurubta keey āk kule

nee :nyēē māchāktōōs :chiito kuyey sukuchamta :Yēyiin. Ikērkēēyēē :Yēēsu kāānēētiisyēēnyii āk ‘tifaayiik chēē leelach’ chēē māyēmē /kēēroonkyi wōōnkiichēk chēē kimōkōkāniis ānku yōōsēch (kur. 9:17). Chuunnyēē :kāānēētiisyēēnyii ntāsimuut bo saayeet nto ām kēēlto kōōtyiichē ng'al chēē chaang' chēē /kiikeeng'ooraan. Iyumē :ng'ālooluutēk choo /kēērāru chēbo kitaabuuni, ng'ālooluutēkaab Yēēsu muut choo bo koomānuut nto chooto ku chu: 1. Wōlēē wuu :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 5-7), 2. Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyoonoo (kur. 10), 3. Ātiintoonik chēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyooni (kur. 13), 4. Wōlēē māchāktōōs ku wuu :soboonwēk ām Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 18) nto nyēbo 5. Kurubtooy keey āk wōlēē chōōntooy :tabantaab kōōrēēt āk churtaayeetaab Bāytooyiisyoonoo (kur. 24-25). Itēryēēchēē :kitaabuuni kuursēēt nyēē wōō kule / keeba kōōrōōsyēk tukul bokeeyey biiko kuyēk rubiikaab Yēēsu.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :Mataayo ku kōōboor kule Yēēsu :nyoo mwooyē :wōōrkooyoontiit nyoo mii Kiirootyeet nyēbo Kēny kule kimii chokutoowu bāytooyiisyēēt nyēē kerkeey āk nyoo kibo bāytooyiintēēt Tāwuti (ām kēnyiit nyēē / kiisōōtyinē kule ki 1000 KMK). Kunyoo, kiibooru kule chōōnēē :Yēēsu kōōtaab Tāwuti āk nyēbo boontēēt nyēē wōō Abraam (kur. 1:1). Binuutēk sōmōk kunyil taman āk ang'wan chēē rōōbu yyootēēt kōōbooru kiy. Ibooru :sōmōku kiyēē rubtooy keey āk Yēyiin, nto taman āk ang'wan kōōbooru bāytooyiintēēt Tāwuti. Kitōsōsyi Yuutayeek kuchāmchiin kule kimā bāytooyiintēēt :Yēēsu nyēbo kōōrooni kuu wōloo kiwuunto :Tāwuti. Nteenee kichāmchiintōōs :chēē ng'ēri kule kibo :Yēēsu kāāb Yēyiin, bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ām bāytooyiisyēētaab tāmirmiryēēt nyēē kimākuwōōyiit kusiir kiy ake tukul nyēē kikiikōōsōōtyi :icheek.

Kitwech :Mataayo wōōrkooyoontiit kunyil tāmānwookik tisab kung'eetee Kiirootyeet nyēbo Kēny kōōboorchinēē Yuutayeek kule Yēēsu ku Kāārārookiintēēt man nyoo /kikēēkuurtooy kule mākuchō. Ānkoo kuwuu nyooto, māyibē :Mataayo kule ki Kāārārookiin :Yēēsu ānku bāytooyiintēētaab Yuutayeek baateey (kur. 1:21), nteenee Kāārārookiintēētaab bōrōryōōsyēk tukul (kur. 4:13-16), Bāytooyiintēētaab soboontaab tāmirmiryēēt ānku Mokoryoontēētaab kōōrēēt kumukuul (kur. 28:19).

Ibooru :ng'ālyoontēēt ‘Kiriistōōs’ ām kuutiitaab Kirikiik āk ‘Meesyaak’ (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule ‘Nyēē ng'aabaat’ ānkwoorōōru bāytooyiintēēt nyoo king'ōōrē :wōōrkooyikaab Yēyiin kule mākuchō. Ibooru :twēkuutēkaab Kiirootyeet nyēbo Kēny kule kinyach biich :chōōnēētaab Yēēsu nteenee ki chōbuutēkaab Yēyiin choo chēē kiboonto kung'eetee

kēnyiis āk kēnyiis. / Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt ‘wēritaab’ ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto ake nyēē mārōōbu ng'aleekaab yyootēēt. Ibooru kērkēēyintaab ātēbuutēk chēē mii kwēēnuutaab ‘wēēriit’ āk ‘kwaan’. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :ng'ālyoontēēt ‘leekweet’. Kēēyēku lēēkōōk ām yyootēēt ānkēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu kiyeyeech ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Biiko tukul choo iyēnchinē Yēēsu ānkuyēk rubiikyii / kēēkuurē kule ‘lōkōkaab Yēyiin’ ām kēēltaab tāmirmiryēēt. /Kēēkuurē subak kule ‘biikaab Kiriistō’.

Sālu :Yēēsu Tāwuti ānkusālu Abraam (Luuka 3:23-38)

1 *Teteet :nyi nyēē rōōbu siintaaryeetaab Yēēsu. Sālu :Yēēsu *Kiriistō Bāytooyiintēēt *Tāwuti ānkusālu nkinee *Abraam. 2 Ki kwaaniitaab* Isaka :Abraam. Nto Isaka ki kwaaniitaab Yāākōbō. Ki kwaaniitaab Yuuta ākoo mbo ng'eetaabkaam :Yāākōbō. 3 Ki kwaaniitaab Bērēēs ākoo Seera :Yuuta. (Nto kaamet ku Tamaar.) Ki kwaaniitaab Ēsrōōn :Bērēēs. Nto Raam ku kwaan :Ēsrōōn. 4 Ki kwaaniitaab Aminataab :Raam. Kwaaniitaab Nāāsyōōn ku Aminataab. Kwaaniitaab Sālmōōn ku Nāāsyōōn. 5 Nto Sālmōōn ku kwaaniitaab Boowaas. (Ki kaametiitaab Boowaas Raa-ab.) Ki kwaaniitaab Ōbēēt :Boowaas. (Nto kaametiitaab Ōbēēt ku Ruut.) Kwaaniitaab Yēēsē ku Ōbēēt. 6 Kwaaniitaab Bāytooyiintēēt Tāwuti ku Yēēsē.

Ki kwaaniitaab Sōlōmōōn :Tāwuti. (Nto kaametiitaab Sōlōmōōn ku koorkoonoo kibo chiichoo /kikēēkuurēē Uriiya.) 7 Kwaaniitaab Reewoboowaam ku Sōlōmōōn. Kwaaniitaab Abiiya ku Reewoboowaam. Kwaaniitaab Aasa ku Abiiya. 8 Ki kwaaniitaab Yeewosyafaat ku Aasa. Kwaaniitaab Yooraam ku Yeewosyafaat. Nto kwaaniitaab Usiiya ku Yooraam. 9 Kwaaniitaab Choosam ku Usiiya. Nto Choosam ku kwaaniitaab A-aas. Ki kwaaniitaab Esekyaa :A-aas. 10 Kwaaniitaab Mānāāsē :Esekyaa. Nto kwaaniitaab Āmōōn ku Mānāāsē. Ki kwaaniitaab Choosaaya :Āmōōn. 11 Kwaaniitaab Yeekonnyaa ākoo mbo ng'eetaabkaam ku Choosaaya. Bēsyōōsyēchooto :chēē /kikēēnāmēē Yuutayeek /ānkēēyib bokuyēk motwoor ām *Bābulōōn.

12 Yu / kābokēēyib kuba Bābulōōn, kunyōōr :Yeekonnyaa wēēriit nyēē /kikēēkuurēē Syeeltyeel. Kwaaniitaab Sērubābēēl

---

1:1 Mat. 20:30-31; Yēyuut. 13:23; Yoowa. 8:39-59; Kala. 3:6-9, 14-16; Toowu. 12:3; 22:18 * **1:2** Ām tetaani bo areet ibooru ng'ālyoontooni bo ‘kwaan’ ām āsiiswēk alak kule kuuko. **1:2** Toowu. 21:2-3; 25:26; 29:32—30:24 **1:3** Toowu. 38:29-30 **1:6** Ruut 4:18-22 **1:6** 2Sām. 12:24 **1:11** Cherem. 24:1; 2Bāy. 24:8-16; 1Tēt. 3:10-19

ku Syeeltyeel. 13 Kwaaniitaab Ābiyuut ku Sērubābēēl. Kwaaniitaab Elyaakim :Ābiyuut. Nto kwaaniitaab Asoor ku Elyaakim. 14 Ki kwaaniitaab Ṣātōōk :Asoor. Kwaaniitaab Ākiim ku Sātōōk. Nto kwaaniitaab Ēlyuut ku Ākiim. 15 Kwaaniitaab Elyeeser :Ēlyuut. Kwaaniitaab Maatan ku Elyeeser. Kwaaniitaab Yāākōbō ku Maatan. 16 Nto kwaaniitaab Yōōsēēf ku Yāākōbō. Nto Yōōsēēf ku saanteetaab Maaryaa nyoo kaametiitaab Yēēsu nyoo /kēēkuurē kule *Kiriistō.

17 Kunyoo kung'eetee Abraam ākoy Tāwuti, ku binuutēk taman āk ang'wan. Kung'eetee Tāwuti ākoy bēsyōōsyēchoo / kikēēyibēē Yuutayeek kuba Bābulōōn, ku binuutēk taman āk ang'wan. Nto kung'eetee bēsyōōsyēchooto /kikēēyibē Yuutayeek kuba Bābulōōn ākoy yoo /kikēēsichē Kiriistō, ku binuutēk alak taman āk ang'wan.†

Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu
(Luuka 2:1-7)

18 Wōlēē / kikēēsikto Yēēsu Kiriistō kumii kule: Kikiikuwo :Yōōsēēf mākiisyō kumāchē koomut Maaryaa. Nteenee kutoombo kōōmutē keey, kutook kule kinyikiis :Maaryaa. Kinyikiis ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 19 Ki chii :Yōōsēēf nyēē churtaat. Koosoot koochuchuuy keey simēēntosuur Maaryaa.

20 Nto yu tākumii kōōsōōtē :Yōōsēēf ng'aleechu, kuchōōnchi *:malayikeet ām kiirwootik ānkumwoochi kule, "Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Tāwuti, -meetay Maaryaa. Ntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin :nyēē kayey kumanach :Maaryaa. 21 Mākusich wēēriit ānku +mēētoochi kaayneet kule Yēēsu‡ kuuyu makooraraach biiko ām ng'ōōkiswookikwaa."

22 Kiyityiin :ng'aleechu tukul kubo kiyēē kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, 23 "Mākunyikisiit *:ārung'oonyoo ānkusich wēēro nyēē +/mākēēkuurēē Mānwēēl. (Ibooru :kaaynaani bo Mānwēēl kule 'Kēēboontē keey Yēyiin'.)"†

24 Nto mii lētuunoo yu kāwokung'eetee :Yōōsēēf rwoo, koomut Maaryaa kuu yoo kimwooytoochinē :malayikeetaab Yēyiin. 25 Kiibuurto :Yōōsēēf Maaryaa nyēē mānāātuuyo :tukwaay kut /kēēsich wēēroo. Yu /kākēēsich, kutoochi :Yōōsēēf wēērooto kaayneet kule Yēēsu.

1:12 1Tēt. 3:10-19 **1:12** Akaay 1:1 **1:16** Luuka 1:27 † **1:17** Kas ām kāāboorunēētaab ng'aleek yoo ng'āloolēē 'kāāyiitiisyēēt'. **1:18** Luuka 1:35 ‡ **1:21** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Iburaneek kule kāārārookiintēēt. **1:21** Tyēēn. 130:8; Luuka 1:31; Yoowa. 3:17; Yēyuut. 4:12; Tiitō 2:14 † **1:23** Isa. 7:14 **1:25** Luuka 2:21

2

/Kikēēkutunkyi Yēēsu kuu Bāytooyiintēēt

1 / Kikēēsikyinē Yēēsu kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm ām
yēēmēētaab Yuuteeya kubāytooyiisyē *:Ērōōtē. Yu /kābokēēsich
Yēēsu, kukwaanee :biiko alake komostaab koong'asiis kukwa
Yēērusālēēm, chēē kiboonto kiirnātēētaab kookeelik.* 2 Yu
kayit, kuteeb kule, “Miitē ānō :Bāytooyiintēētaab Yuutayeek
nyoo /kōkēēsichē? Kakeekasee wōlēē kēēbuurto :kookeelyeet
ām koong'asiis kule / kōōkēēsich, kunyi kaakeekwaa
bokēēkutunkyi inee.”

3 Yu kawokukas :Bāytooyiintēēt Ērōōtē ng'aleechaa, kwaam
mēt miisin. Kiiyiimset :ng'aleechaa nkicheek biikaab
Yēērusālēēm tukul. 4 Yooto kōōruruuch :bāytooyiintoonoo mbo
*kibkōrōs chēē wōōyēch tukul ākoo kāānēētikaab kiruutēk
tukul chēbo Yuutayeek ankuteebee kule, “+/Mākēēsikyi ānō
*Kāārārookiintēēt nyoo kōkēēkānyē?” 5 Kuwālchi :bichoo
kule, “/Kēēsikyinē Bēētēlēyēēm ām Yuuteeya, kuuyu kimwooy
:Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule,

6 ‘Bēētēlēyēēm, -mēēmining' :inyiing' mbo kisich
ām kiriinkōōsyēkaab Yuuteeya,
kuuyu mākurutunēēniing' :bāytooyiintō
:nyēē makubayta biikyuu bo *Isrāyēēl.’†”

7 Nto tēē yoo, kōōyookto *:Ērōōtē kuutiit ām kibchamumu
/ bokēēkuurchi bichoo kiboonto kiirnātēētaab kookeelik
sukumwoochi inee āsiiswēk bakeenke chēē kitookunēē
:kookeelyaanaa. 8 Yooto kumwoochi bichoo kule, “Obe
Bēētēlēyēēm ankuboocheeng' lakwanaa kāroomin, nto yoo
kōōnyōōru, bōōmwoowoo sāāwē :nkanii wāākutunkyi.” 9-10 Yu
keewaany :Bāytooyiintēēt kung'āloolchi bichoo, kuba. Nto yu
kakas :icheek kookeelyaanaa kung'ērēkiis nyēbo kwōng'uut.
Kiirēētoot :kookeelyaanaa bo koong'asiis ākoy wokuteemanee
barakuutaab :lakwanaa.

11 Nto yu kēēwut :bichoo kō, kunyōōr leekweet ākoo kaamet
Maaryaa. Kukutunkyi lakwanaa. Nto tēē yoo kootyaach
tukuuk chēbo kwōng'uut choo kibokōōkātēē lakwanaata, ku-
nam wōlēē mii *:ta-aabuut āk tukuuk alak āyēēng' chēē
boong'u nyēē anyiny. 12 Nto yu iyēēyē :bichoo kaa, kubeetee
kēēlto ake kuuyu kikiikuket icheek :Yēyiin ām kiirwootik kule
-meeyeey wōlēē miitē *:Ērōōtē.

/Kikiimwēēyto leekweet kuwo Miisir

13 Yu kāākubēēchi keey :bichoo kiboonto kiirnātēēt,
kuchōōnchi Yōōsēēf *:malayikeetaab Yēyiin ām kiirwootik

---

* **2:1** Kaayneet ake ku kachayeek. **2:1** Luuka 2:4-7 **2:2** Cherem. 23:5; Mat. 27:11 † **2:6** Miika 5:2 **2:6** Yoowa. 7:42 **2:11** Tyēēn. 72:10, 15; Isa. 60:3, 6 **2:12** Mat. 27:19

ānkumwoochi kule, “Mii :Ērōōtē wokuchēēng'ē leekweet kule kubakach. Kunyi imwēēytē lakwanaa ākoo kaamet ākoy Miisir ānkubōōbuur wōlooto ākoy āyibuung' lōkōōy.” 14 Kung'eet :Yōōsēēf kwēēmowuunooto ānkumwoochi kaametiitaab leekweet kule kōōmwēēyto tukwaay leekweet ākoy Miisir. 15 Kibokōōbuur wōlooto kut kume :Ērōōtē. Kuyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, “Kyāākuur lakwanyuu kuchōōnēē Miisir.”†

/Kikeebakach wēērin

16 Kikiikubēēr :Ērōōtē yu kibo taay kule kikēnchi inee :bichoo kibo kiirnātēēt. Yooto, kunyēēr miisin ānkumwooy kule /keebakach lēēkōōk tukul choo wēēriik ām Bēētēlēyēēm ākoo chēbo soong'wēk alak tukul choo ki laatoos. Kimwaayta / keebakach lēēkōōk choo boonto kēnyiisyēk āyēēng' ānkurēk kurubta keey āk wōlēē kimwaayta :bichoo kibo kiirnātēēt. 17 Kunyoo kiyityiin :yooto āk kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,

18 “Kichōōnēē :kāānchōōyto Raama,
nyēbo mēēysō āk ameetaab mbuy.
Riirēē :Rāāyēēl lōkōkyii āmāchāmē /keesaaysaay
kuuyu mēēkumii :lōkōchoo.”†

Kiiyēēwunēē :Yōōsēēf Miisir ākoo Maaryaa

19 Nto yu kāwokume :Ērōōtē, kuchōōnchi *:malayikeetaab Yēyiin Yōōsēēf ām kiirwootik kumii Miisir ānkumwoochi kule, 20 “Oyeey kōōrēētaab Isrāyēēl kuuyu kōōkubēk :choo kimāchē kubakach leekweet.” 21 Kung'eetita :Yōōsēēf leekweet ākoo kaamet ānkutākyi keey kōōrēētaab Isrāyēēl. 22 Nteenee kiki-ikookeer :Arkelaawo kwaan kubayta Yuuteeya. Yooto, kun-yokoriit kuwo ākoy wōlooto. Nto subak, kikiikung'āloolchi inee :Yēyiin ām kiirwootik kunyoo, kiwo ākoy yēēmēētaab Kalilaaya. 23 Kiwokuminy ām wōlooto kiriinkēētaab Nāāsārēēt. Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē *:wōōrkooyik kule, “+/Mākēēkuurēē Nāāsārēētiin.†”

3

Kiyēytoochi :Yoowaana Yēēsu kēēlto
(Māārkō 1:1-8; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

1 Yu kakeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang', kutook :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kyoomtootēē lōkōōywēk suurkwēēnēētaab Yuuteeya. 2 Kimwooyē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab

† **2:15** Osee. 11:1 † **2:18** Cherem. 31:15 **2:20** Chuy. 4:19 † **2:23** Ibooru :yuutēyu kule sokonnyeet nyēē inkātunēē musukyēēt. Kasee Isaaya 11:1. **2:23** Māārkō 1:24; Luuka 2:39; Yoowa. 1:45; Isa. 11:1

Yēyiin!” 3 Inee ːnyoo king'āloolēē *ːwōōrkooyoontēētaab Yēyiin
*Isaaya yoo kimwooyē kule,
“Miitē ːkuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
‘Ōchōb keey,
ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”†
4 Kiiloochē ːYoowaana sireet nyēē / kikiikwoorunēē
sabureekaab *tembes. Kimootee keey anweetaab suwe
ānkwoomootē taalamik ākoo kimnyeteet. 5 Yooto kung'ēētyēē
ːbiiko Yēērusālēēm āk Yuuteeya kumukuul āk biitēētaab
Yoortaan kutēē yēē tēē ānkubēēchi Yoowaana. 6 Kimwaayta
ːbichoo ng'ōōkiswookikwaa ankubatisanee ːYoowaana
āynēētaab Yoortaan.
7 Nto bērē kukas ːYoowaana kakwa *ːFarisaayeek chēē
chaang' ākoo *Satukaayeek kule / keebatisan, kumwoochi
bichoo kule, “Ōyēku ng'oomng'ook kuu ēērēēnōōy! Ōbērē
+moochililee ng'wooninto nyoo mākuchō ee? 8 Mākwook
nanyuun ōyēyē ng'al chēē kāroomēch sōōtooku kule kooweek-
see miyootyēēt, 9 āmōōkwērtē keey ōmwooyē kule, ‘Ntēē
kēēbooyē Abraam.’ Āmwoowook man kule imuuchē ːYēyiin
kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab *Abraam.*
10 Itōrōōroot ːāywēēt nyēē māchē / keeyebee kēētit. Kunyi
keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch
/ kiiluultooy / ānkēētōōrchi ma. 11 Ābātisānēēnook ːanii
bēēko kōōboor kule kooweeksee miyootyēēt, nteenee miitē
kuchōōnii ːchiito nyēē wōō kubiira anii. -Māāyēmē mbo
ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak Tāmirmiryēētaab
Yēyiin āk maata. 12 Miitē chokusēēstooy mōōrōryēēk
ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo nto yityo,
kukonoree nkoonuuk chookē.”

/Kikeebatisan Yēēsu
(Māārkō 1:9-11; Luuka 3:21-22)

13 Nto mii yoo kung'eetee ːYēēsu Kalilaaya ānkuwokubatisan
ːYoowaana ām āynēētaab Yoortaan. 14 Nteenee kumach kutay
ːYoowaana. Kimwooy kule, “Ntēē ichōōnii wōlēē āmiitē ānku
ːinyiing' nyēē kātēērook ibatisanaa?” 15 Kukētyi ːYēēsu kule,
“Yey ːinyiing' kuu nyooto raat kuuyu wuu nyooto ːwōlēē
māktooy ːYēyiin.” Kucham ːYoowaana kubatisan Yēēsu.
16 Nto yu /kaakeebatisan Yēēsu, kuloong'unēē bēēko āriit.
/ Kēēyootyi wōliin bo barak ankukas Tāmirmiryēētaab Yēyiin
nyēē wuu chēēbtuukē kurēku ānkuchokōōbutyi inee. 17 Yooto

3:2 Mat. 4:17; Luuka 3:3 † **3:3** Isa. 40:3 **3:4** 2Bāy. 1:8; Laawi. 11:22-23
3:7 Mat. 12:34; 23:33; Room. 1:18 * **3:9** Ibooru ‘lōkōkaab Abraam’ ām yuutēyu biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam. **3:9** Yoowa. 8:33, 39; Room. 2:28-29; 4:12; 9:7 **3:10** Mat. 7:19 **3:11** Luuka 3:16; Yēyuut. 1:8; 2:2-4; Māārkō 9:49; 1Bēt. 1:7 **3:15** Mat. 6:33; Room. 9:30-32 **3:16** Yoowa. 1:51

/ kēēkuur ām barak kule, “Lakwanyuu :nyi nyoo āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”

4

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Māārkō 1:12-13; Luuka 4:1-13)

1 Nto miitē yoo, kōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu
ākoy wōlēē suurkwēēn suwokutyem *:Kēniintēēt. 2 Nto yu
kāwokubēēni :Yēēsu wōlooto bēsyōōsyēk artam nyēē kimoomē
kiy ake tukul, kwaam :kēmēwuut. 3 Kuchōōnchi :Kēniintēēt
ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing' Lakwataab Yēyiin ii, iweech
baa, rwoontōōchu kuyēk āmiik.” 4 Nteenee kuwālchi :Yēēsu
kule, “Ntēē mwooyē :siruutēk kule,
‘Māsobēē :chii āmit baateey
nteenee sobēē ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē wōlēē mii
:Yēyiin.’†”

5 Nto tēē yoo, kuwēēto :Kēniintoonoo Yēēsu ākoy Yēērusālēēm
ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēbo kotootyēēt ām barakuutaab
tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* 6 Yooto kumwoochi kule, “Yoo
inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, 'iraantee yuutēyu ākoy
ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēk kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin
malayikaanikyii bokutaaching' simēēbutyi rwaa kutuying'.’†”
7 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ntēē mwooyē subak :siruutēk kule,
‘-Meetyem Yēyiintēēng'uung'.’†”

8 Kuwēēto subak :Kēniintoonoo Yēēsu lekemeet ake barak
ānkōōboorchi bāytit nyēē mii kōōrōōsyēk tukul. 9 Kimwoochi
kule, “+Māākōōniing' bāytiniin tukul yoo 'kēēkutung'woo.”
10 Kukētyi :Yēēsu kule, “Buunyoontooni, ng'eetee yu. Mwooyē
:siruutēk kule, ‘Yēyiin :nyēē māchāktōōs /kiiywēyē ānku inee
nkit :nyēē /kēēkutunkyinē.’†”

11 Kubakaakta :Kēniintoonoo Yēēsu. Nto yityo kukwa
:malayikaanik ānkubokuyēētyēēchi.

Kitoowunēē :Yēēsu yiisyēēnyii yēēmēētaab Kalilaaya
(Māārkō 1:14-15; Luuka 4:14-15)

12 Nto yu kawokukas :Yēēsu kule /kookeekerta Yoowaana
kō, kung'eetee Yuuteeya ankooyeey Kalilaaya. 13 Nteenee
yēē kātāminyē Nāāsārēēt, wokuminy Kaabernaam kulēēkitēē
tōōliilēēt rōōrōōkoonoo kibo Sābulōōn āk Naftaali. 14 Kiyityiin
:yooto ākoo yoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

3:17 Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; 2Bēt. 1:17-18 **4:1** Ibu. 4:15 **4:2** Chuy. 34:28; Mat. 6:16-18 † **4:4** Kiruu. 8:3 **4:4** Yoowa. 4:34 * **4:5** /Kikēētēēkyi yuutēyu kiy nyēē kiiyyoonyēē :mbo *kibkōrōs sukukuutē aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēērusālēēm ng'aleek. † **4:6** Tyēēnwookik 91:11-12 † **4:7** Kiruu. 6:16 † **4:10** Kiruu. 6:13 **4:12** Mat. 14:3 **4:13** Yoowa. 2:12

15-16 “Kookukas :bichoo minyē mēēnān lēbkēēyyēēt nyēē wōō
ām rōōrōōkēētaab Sābulōōn āk nyēbo Naftaali
wōloo lēēkitēē :Tōōliilēētaab Kalilaaya āk āynēētaab Yoortaan,
yēēmēētaab Kalilaaya wōloo miitē :biich chēē sobooy.
Kōōkuchōōnchi :lēbkēēyyēēt
bichoo minyē kōōr nyēē kitub :mēēnānēētaab meet.”†
17 Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk kuchakee yooto
kumwooyootē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kikuur :Yēēsu rubiikyii chēbo taay
(Māārkō 1:16-20; Luuka 5:1-11)

18 Nto mii bēsyēēt ake, yēē kimiitē :Yēēsu kuwēēsyētēē
sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko alak
āyēēng' chēē kituubcho. Kiwiirchinē :bichoo nēētiinēkwaa
tōōliil kunāmē *burburiinēk. /Kikēēkuurēē ake Simōōni nyoo /
kibokēēkuur lētuunoo kule Bētērō nto nyiin ake ku Antereeya.
19 Kukuur :Yēēsu bichoo kule, “Orubaa anii! +Maaneetaak
wōlēē ōyisuntooy biiko.” 20 Kubākooktooy :bichoo nēētiinēkwaa
bakeenke ānkurubē Yēēsu.
21 Yu keenaata :Yēēsu taay kisich, kukas subak biiko alak
āyēēng' chēē kituubcho kutinyē keey kwaan ām mwēēng'.
/ Kikēēkuurēē ake Yāākōbō / kēēlē nyiin ake Yoowaana nto
kwaan ku Sebetaayo. Kimiitē :bichoo kuyēytooy nēētiinēkwaa.
Yooto kukuur :Yēēsu murēchooto āyēēng' choo kituubcho.
22 Kubākookyinē :icheek kwaan mwēēng' ānkurubē Yēēsu.

Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk ānkōōsooboot biiko ām Kalilaaya kumukuul
(Māārkō 1:39; Luuka 4:42-44)

23 Yooto nanyuun, kuwēēsyētootēē :Yēēsu Kalilaaya tukul
kōōnēētiisyootēē kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kyoom-
tootē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo bāytooyiisyēētaab Yēyiin
ānkōōsoobootē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik āk tānkuusyo
ake tukul. 24 / Kikyaamtaat ng'aleechaa bo kwōng'uut choo
kiyēyē :Yēēsu ākoy yēēmēētaab Siirya kutēē yēē tēē. Yooto /
kiimutyi inee biiko tukul chēē kimnyoontōōs kunam wōlēē
mii :chēē kitinyē tāmirmirook chēē miyootēch, chēē kitinyē
mēwuunkook āk chēē kichunkutootiin. Kiisoob :Yēēsu bi-
choo tukul. 25 King'ēētyēē :biiko chēē mātēē chu Kalilaaya,
Teekabooli, Yēērusālēēm, Yuuteeya ākoo biitēētaab Yoortaan
ankoosaab Yēēsu.

---

† **4:15-16** Isaaya 9:1-2 **4:15-16** Luuka 1:79 **4:17** Mat. 3:2; 4:23; 6:10; 10:7
4:22 Mat. 8:21-22 **4:23** Mat. 9:35

5

Ng'erekweekaab manta
(Luuka 6:20-23)

1 Kimii :yēē kimāchē :Yēēsu kwoomchi biiko lōkōōy. Kiiru-
ruukyi keey :biiko chēē chaang'. Yu kakas kuu nyooto, kuwo
:inee āk rubiikyii yēē tōrōōr ānkutēbēē ng'wēny. Kōōnookyi
:rubiichoo 2 ānkutoow :Yēēsu kōōnēētiis. Kimwooy kule,

3 “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo imoong'tēē keey
Yēyiin,
kuuyu +mākōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

4 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo buntēē ng'woonin
kuuyu mākukārāmchi :ng'ala.

5 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo yibē keey ng'wēny,
kuuyu mākuyēk nyeeng'waa :kōōrēēt.

6 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo chēēng'ē churtaayeet,
kuuyu mākunyōōr.

7 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo riirēē alak,
kuuyu +/makeeriiree nkicheek.

8 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo leelach :moonik,
kuuyu makukas Yēyiin.

9 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo wuulyēē ng'aleekaab
kaalyeet,
kuuyu +/mākēēkuur kule lōkōkaab Yēyiin.

10 Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo /kēēwusē yoo kayey
kiyēē māchē :Yēyiin,
kuuyu mākōōwut Kaab Yēyiin.

11 Ōbēruurootiin sōō, kule nee :akweek choo ōyēnwoo anii,
yoo / kākēēchubook / ānkēēwusook nto / kēēmōlōlchook ng'al
chēē chaang'. 12 Yoo / kākēēyēwook kuu nyooto, ōtyēēn
kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiy nyēbo kwōng'uut nyēē
mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ntēē /kiikēēwusoon
mbo nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu ny-
ooto.”

Yiisyēētaab biikaab Kiriistō
(Māārkō 9:50; 4:21; Luuka 14:34-35; 8:16)

5:1 Mat. 15:29 **5:3** Isa. 57:15; 61:1 **5:4** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 61:2 **5:5** Tyēēn. 37:11; Room. 4:13 **5:7** Mat. 18:33; 25:35-46; Yāāk. 2:13 **5:8** Tyēēn. 24:3-5; Ibu. 12:14 **5:9** Room. 14:19; 8:14 **5:10** Mat. 25:34; 1Bēt. 3:14 **5:11** Luuka 6:22; 1Bēt. 4:14 **5:12** 2Tēt. 36:16; Luuka 11:47-51; 13:34; Yēyuut. 7:52; 1Tēēs. 2:14-16; Yāāk. 5:10

13 Kimwooy :Yēēsu kule, “Akweek :muunyeetaab kōōrēēt.* Nteenee yoo kakuskusiit :muunyeet, /kāmēētākiitōōysēē nteenee /kēēluluktooy kootartaar :biiko.
14 Akweek ku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. Māwunyāktōōs *:kiriinkēēt nyoo /kikēētēēkyi tulwo, 15 āmāmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuuyēē kērēbēēt, nteenee ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi biiko tukul ām kō. 16 Kunyoo māchāktōōs ōlēbkēchi biiko kubuntēē yēyuutēkwook chēē kāroomēch, si yoo kakasaak kookaasta Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy.”

Kichokootyiich :Yēēsu kiyēē /kikēēkuurto

17 “-Meesoot :chii kule kyāāchōōnii :anii chāānēmtooy ng'aleek choo kisirē *:Muusa āk chēbo *wōōrkooyik, nteenee kyāāchōōnii chāātyiichē ng'aleechaa. 18 Kubooyiit man, āmwoowook kule ākoy kukeeyta :barak ākoo ng'wēny, māmii :kiy nyēē +/mākiinēmto ām kiruutēchoo ānkoo ku mining' nyēē tyaa, ākoy kuyityiin :ng'aleek tukul. 19 Kunyoo, chii ake tukul nyēē kāmēto kiruutēchoo ānkoo mbo nyēē mining' nyēē tyaa ankuyey biiko alak kurub ng'aleekyii kumā chii :nyoo ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto nyoo karub kiruutēchoo ankuyey alak kurub, /kiitōrōōrē nyooto ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 20 Āmwoowook kule, -mēēwutē :chii bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo kamachurta kusiir Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk.”

Ng'ālyoo kurubta keey āk siirmōōyto

21 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ābērē kyookas kule / kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, ‘-Meebakach chii. Nto chii ake tukul nyoo kābākākiis, ākoy / kiitiilchi ng'al.’† 22 Nto anii āmwoowook kule chii ake tukul nyoo kānyēērchi ng'eetaabkaamet,† +/ mākiitiilchi ng'al. Nto chiito nyoo kāmwoochi ng'eetaabkaamet kule, ‘Iberber’ +/ mākiiyyoong'tēē kōōk / sikiitiilchi ng'aleek, nto nyoo kālēēnchi ng'eetaabkaamet, ‘Iyēku solwo’, kumisyinē /kiimut /bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.
23 Kunyoo, yoo imāchē ituwēnchi Yēyiin kiy ankiisoot kule itinyē tisya ām wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt, 24 ibākookyi kiyoo yooto bo *Kōōtaab Yēyiin ānkiiwē wōlēē mii :ng'eetaabkoomēt

* **5:13** Kiyēyiisyēē :Yuutayeek muunyeet kōōtiliilēē kōrōsēēkwaa kutoombo kōōkoochinē Yēyiin. /Kikēēyēyiisyēē mbo subak kōōbooru wōlēē inēmchintooy keey :chiito soboontaab Tāmirmiryēēt. **5:13** Chuy. 30:35; Laawi. 2:13; Kāāyiit. 18:19; 2Bāy. 2:20; Eesra 6:9; Ēsēk. 43:24; Māārkō 9:50 **5:14** Yoowa. 8:12; 9:5 **5:15** Māārkō 4:21 **5:16** Ēfēēs. 5:8-9; Filib. 2:15; 1Bēt. 2:12 **5:17** Mat. 22:37-40; Room. 3:31; 7:4-6; Ēfēēs. 2:13-16; Ibu. 10:9 **5:18** Tyēēn. 119:89; Isa. 40:8; Mat. 24:35; Luuka 16:17 **5:20** Mat. 18:3; 23:23-28; Yoowa. 3:5 † **5:21** Chuy. 20:13 **5:21** Laawi. 24:17 † **5:22** Yoo /kākēēmwooy kule ng'eetaabkaamet ku chiitaab Kiriistō. **5:22** 1Yoowa. 3:15; Mat. 18:9; Yāāk. 3:6

bōōchoomnyē kurook nto yityo wēētuwēntē kiyooto. 25 Yoo miitē :chiito ake kukwēring' kōōk kubo bēsēnnyii nyēē iboontē, kumāchāktōōs simōkāsyiinē ām kēēltaab too kutoombo ōyitē kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kukwēriing' :nyiin kōōk ānkōōyokoochiing' boontēētaab kōōk. Makunaming' :boontoonoo bo kōōk ānkōōrēkēērchiing' chiito nyoo riibē kibratiisyek kukertiing' kō. 26 !Kāāmwoowook, +mēētēbii wōlooto ākoy iyaakte bēsēnoo tukul."

Ng'ālyoo kurubta keey ākoo martaayeet

27 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule, "Ābērē kyookas :akweek kule / kikēēmwooy kēny kule, '-'Meemarte.'† 28 Nto anii, āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kāsē koorko ānkuchōrōkyi kuwuu nyēē kaakumarta. 29 Kunyi, yoo kēēsākyiing' koong'uung' isuuchi ng'ōōki, ilōōtu. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo. 30 Nto yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' isuuchi ng'ōōki, itilte. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng'uung' kusiir /kēēwiirchi bōōrng'uung' tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo."

Bareetaab kooyēēy
(Mataayo 19:9; Māārkō 10:11-12; Luuka 16:18)

31 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule chii ake tukul nyēē māchē kubar kooyēēy kumāchāktōōs kusirchi koorkēēt barweet nyēē kakwetee. 32 Nto anii āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii kubo ng'aleek alak chēē mānāmē keey ākoo martaayeet, kāākōōsākyi koorkoonoo kuyēk choonchooyēn. Nto chiito nyēē keemut koorkoonooto, kaakumarta :nkinee."

Kaawaaleetaab keey

33 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Kyookas :akweek kule / kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, 'Yoo kēēwoolchi keey :chii Yēyiin kule makuyey kiy, kumāmāchāktōōs kwiiri kiyooto nteenee māchāktōōs kootyiich.'† 34 Nto anii āmwoowook kule mātēbi :chii kut koowaal keey. -Meewaal keey :chii kutwēchē wōliin bo kibkōōnkōy kuuyu bāytooyiisyēē :Yēyiin wōlooto. 35 Āmātēbi :chii kut kulē, 'Kwaama :teng'et', kuuyu tyichē :Yēyiin wōlooto. -Meewaalee keey :chii kiriinkēētaab Yēērusālēēm kuuyu bo :wōlooto Bāytooyiintēēt nyoo

---

5:24 Mat. 6:14-15 **5:26** Mat. 18:34 † **5:27** Chuy. 20:14 **5:28** Kāālēw. 6:25; 2Bēt. 2:14 **5:30** Māārkō 9:43-47 **5:31** Kiruu. 24:1-4; Mat. 19:7 **5:32** Mat. 19:9; 1Kōōr. 7:10-11 † **5:33** Kāāyiit. 30:2 **5:33** Laawi. 19:12; Kiruu. 23:21

wōō. 36 -'Meewaalee keey mbo mēting'uung' i-asante, kuuyu -mēēmuuchē mbo kut iyey buutyoontēēt akeenke ām mēting'uung' kulēēliit nto kutuuyiit. 37 Yoo 'kēēchāmē kiito ake, kuyēmē imwaay kule: ‘Ēē, wuu nyooto.’ Nto yoo itāyē, imwaay kule: ‘Acha, māwuu nyoo.’ Yoo 'keemwaay ng'al chēē siirē chuutēchu kukwoonēē :choo wōlēē miitē :Kibrōkōsyoontēēt.”

-Mēēyooku miyootyo
(Luuka 6:29-30)

38 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule, ‘Koong' āk koong', keelta āk keelta.’† 39 Nteenee āmwoowook :anii kule, -mēēkōrōmchi chii nyēē miyaat. Yoo kasyeeching' :chiito ake kibkermetuut komosta ake, iwēēkyi komosta nyiin ake kusyeech. 40 Nto yoo kākwēring' :chii kōōk kumāchē kaansuung'uung', imuytoochi mbo nkinee kābuutiit. 41 Yoo kākērchiing' :chii koong' ikālābchi tukuukyii ām asiista akeenke, itāsyi asiista ake. 42 Nto yoo kāsooming' :chii kiito ake, ikoochi. Nto yoo kēēbēsēēniing' :chii kiy, ikoochi.”

Chamateetaab Yēyiin
(Luuka 6:27-28, 32-36)

43 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kyookas mbo subak / kēēmwooyē kule, ‘Ichāmē laatyeeng'uung' ānkiiwēchē buunyoontēēng'uung'!’† 44 Nteenee āmwoowook anii kule, ōchāmē buunikwook ānkōōsoochinē choo wusook 45 sookerkeyiitu Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Yēyē :Yēyiin kōōluuchi :asiisnyii biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. Yēyē mbo subak roobta kurōōbēnchi biiko choo kāroomēch āk choo miyootēch. 46 Ōbērē :akweek tōōs mākutuwēnook :Yēyiin yoo ōchāmē baateey biiko choo chāmook ee? Ntēē yēyē :chii ake tukul kuu nyooto. 47 Nto yoo ōng'āloolchinē biiko choo chēēkwook baateey ii, ōnyōōru nee nyēē karaam? Ntēē yēyē :nkicheek choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto. 48 Churtaat :Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy, kunyoo, māchāktōōs ōchurtootiin :nkakweek.”

6

Wōlēē /kēētoorētitooy bānoonik

5:35 Isa. 66:1; Yēyuut. 7:49 **5:35** Tyēēn. 48:2; 76:2 **5:37** Mat. 23:16-22; Yāāk. 5:12 **5:37** Yāāk. 5:12; Mat. 6:13; Yoowa. 17:15 † **5:38** Chuy. 21:24; Laawi. 24:20; Kiruu. 19:21 **5:39** Luuka 6:29; Room. 12:17, 19; 1Bēt. 3:9 **5:40** 1Kōōr. 6:7; Ibu. 10:34 † **5:43** Laawiik 19:18; Kiruutēk 7:1-2 **5:43** 2Sām. 22:38-43; Tyēēn. 139:21-22 **5:44** Luuka 6:27-28; Room. 12:20; 1Bēt. 2:20-23 **5:45** Êfēēs. 5:1 **5:48** Laawi. 19:2; Luuka 6:36; 1Bēt. 1:16

1 Kimwooy subak :Yēēsu kule, “Ōriib keey. Mayey :chii
ng'ālyoo nyēē karaam ām taayeetaab biiko kumāchē kule
sukutook. Yoo kayey kuu nyooto, mānyōōru kiy ām wōlēē mii
:Kwaan nyoo miitē kibkōōnkōy.
2 Yoo 'kēētoorēt banan, -mēērook ing'asaatee keey kuu wōloo
yēytooy :kiblembechiisyek ām kooriikaab saayeet āk wōloo
bo kēēltaab too, kule sukookaasta :biiko. Kāāmwoowook,
mānyōōru kiy ām wōlēē mii :Yēyiin. 3 Nteenee yoo
iyēētyēēchinē chiito ake, kumāmāchāktōōs ikany kukas mbo
:choorweeng'uung'. 4 Yooto, mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē
kiy ake tukul nyēbo wung'aan.”

Wōlēē /kēēsooytooy
(Luuka 11:2-4)

5 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē, marub
:chii ātēbuutēkaab kiblembechiisyek. Kicham :kiblembechiis
kusooyē nyēē kātōōnōōn ām kooriikaab saayeet āk wōloo
chaang' :biich, sukung'eet kutook. Kāāmwoowook, kisimkun-
yōōr :bichoo kiyēē kimāchē. 6 Nteenee, ikērtooy keey :in-
yiing' kō ankiisaay Kōōn nyoo -/ mākēēkāsē. Nto yooto
mākutuwēniing' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēē wunyaat.”
7 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo ōsooyē,
-mōōbōloobōlē kuu biich choo -mēēnkētē Yēyiin kuuyu isōōtē
:choo kule yoo kāmwooy ng'al chēē chaang', / kēēkāsyinē.
8 Wuu nyooto kuuyu simkōōnkētē :Kōōn kiyēē -mōōboontē
kutoombo mbo kut osaay. 9 Kunyoo māchāktōōs ōsooyē kule:
Baaba Yēyiin nyoo imiitē kibkōōnkōy,
kutōrōriit :kaayneeng'uung'.
10 Kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'
kuyeyakay ām wōlēēb ng'wēny :kiyēē imāchē
kuu wōloo wuunto ām kibkōōnkōy.
11 Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyō ake tukul.
12 Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo,
kuu yoo kēēnyōōchinē :nkacheek kaat
choo choolwookēnchēēch.
13 Itiiyēēch /simakeekenteech,
nteenee isateeneech wōlēē mii :Buunyoontēēt.*
14 Yoo ōnyōōchinē kaat biiko alak choo choolwookēnchook,
kunyōōwook kaat :nkinee Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy. 15 Nto
yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook kaat :Kōōn.”

6:1 Mat. 23:5 **6:5** Luuka 18:10-14 **6:8** Mat. 6:32 **6:9** Cherem. 3:19; Mal. 2:10; 1Bēt. 1:17 **6:10** Mat. 7:21; 12:50; 21:31-32; 26:39, 42; Yoowa. 6:38 **6:11** Mat. 6:24-34 * **6:13** /Kichokēētāsyinootē ām siruutēk alak ng'aleechu: “Kuuyu inyiing' nyēē ibāytooyiisyē, cheekuuk :kāāmuukēywēēk ānkiitōrōōroot ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.” **6:13** Mat. 26:41; Māārkō 14:38; Luuka 11:4; 22:40, 46; Yoowa. 17:15; 1Tēm. 6:9; 2Tēm. 4:18 **6:14** Ēfēēs. 4:32 **6:15** Mat. 5:24; Māārkō 11:25; Luuka 6:37 **6:15** Mat. 18:35

**Kiriisyēētaab āmiisyēēt*

16 Kimwooy :Yēēsu subak kule, “Yoo **kirē :chii āmiisyēēt,
kumāmāchāktōōs kusāng'utiitu kuu wōloo yēytooy :kiblem-
bechiisyechaa māchē kule sukukas :biiko. ! Kāāmwoowook,
kiikunyōōr :bichoo kuyem kiyēē kimāchē. 17 Nteenee yoo
ōkirē āmiisyēēt, kumāchāktōōs ōbārē buutēēkwook, ōwuunē
koonyekwook ankooyiil ōtililiitu 18 simēēnkētook :chii kule
ōkirē āmiisyēēt. Nteenee Kōōn nkityō nyoo -/mākēēkāsē :nyēē
inkētē. Nto yooto, mākutuwēniing'.”

-Mēētukuulchi keey bāytitaab kōōrooni
(Luuka 12:33-34; 11:34-36; 16:13)

19 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “-Mōōtukuulchi
keey bāytitaab kōōrooni kuuyu nyēērēē :kuutyek, tuurtōōs /
ānkēēchōōrē. 20 Nteenee ōkōnōrchi keey bāytit ām Kaab Yēyiin
wōloo māmiitē :kiy nyēē nyēērēē āmāmii :chōōriin. 21 Tiiyēē
:chii mēt wōloo miitē :bāytinyii.

22 Koong'uung' nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt.
Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt.
23 Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā
mining'. Kunyi, yoo kāmis :lēbkēēyyēēt nyoo 'kēēboontē, imiitē
mēēnānēēt kutukul!

24 Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'.
Yoo kasyeem, kulāyē :ake. Kunyoo, mānoomtōōs :yiisyēētaab
Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

Ōmoymooy bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Luuka 12:22-31)

25 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, “Kunyoo, !
kāāmwoowook, -mookany kwaamaak mēt kule ō-āmē nee,
ōyyēē nee nto kule ōloochē nee. Wōō oob :soboontaab chii
kusiir āmit nto ku sirooy? 26 Māchē ōkāsēē tāriitēk choo
-mēēnkētē kule / kēēchoonsē kule nee / ānkēēkēsiisyē kule
nee āmātinyē mbo chookēēn, nteenee bāyē :Kōōn nyoo miitē
kibkōōnkōy. Chāmook akweek oob :Yēyiin kusiir tāriitēchoo?
27 Yoo keeyiimee keey :chii ng'al chēbo kōōrooni ii, ara
imuuchē :yooto kutāsyi bēsyōōsyēk chēē minyēē kōōrēēt?
28 Ām nee sōōyiimēē keey ng'aleekaab sirooy? Okas baa,
wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt! Māchiiryootē
sukukaraaraniit. 29 Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn
bāytit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kārоorānēch kuu
toobtōōchu. 30 Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii,
yoo imuuchē :Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs nto
nyēē mā tyaa kurarach ii, kucham nee wōlēē makoolaaktaak

6:17 Isa. 58:5; Mat. 17:20-21; Luuka 2:37; 18:12; Yēyuut. 13:2-3; 14:23 **6:19** Yāāk. 5:2-3 **6:20** Mat. 19:21; Luuka 12:33; 1Tēm. 6:19 **6:25** Filib. 4:6 **6:26** Mat. 10:29-31 **6:29** 1Bāy. 10:1-25

nkakweek? 31 Kunyoo -mooyiimee keey kule, '+Makyaam nee?' Nto kule, 'Kēēyyēē nee?' Nto mbo kule, 'Kiiloochē nee?' 32 Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē imoymooyē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy kule misyook akweek ōnyōōru tukuuchoo tukul. 33 Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin ākoo churtaayeet. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake. 34 Kunyoo, -mooyiimee keey ng'aleekaab tuun, kuuyu boonto :bēsyēētaab tuun ng'aleekyii chēē mākubooryēē."

7

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat
(Luuka 6:37-38, 41-42)

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Masiming'alaalee chii nyēē miyaat. 2 Yoo 'keeng'alaalee chiito ake nyēē miyaat, ku +/ makeeng'alaaleeniing' nkinyiing' kuu nyooto. Nto kiyoo 'kēēyēchi chiito ake, /kēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.

3 Ām nee siikāsē :inyiing' sikitityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? 4 Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? 5 Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitityaanteet ām koong'nyii.

-'Mēēntosuur kiy nyēē karaam

6 -Mēēkoochi ng'ōōk kiy nyēē churtaat kuuyu wēēkyiing' keey ankusankataniing', nto iwiirchi sanayeekuuk tōōrōōy kuuyu itārtoorē."

Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē
(Luuka 11:1-13)

7 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo kēēsoom, / kēēkōōning', yoo kēēchēēng'sē, inyōōru, nto yoo kēēng'ēētiisyē, / kēēyootuung'. 8 Chiito nyoo soomsē, / kiikoochinē, nyoo chēēng'sē kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, / kēēyootyinē. 9 Ara miitē :chiito ām akweek nyēē yoo kāsoom :lakwanyii mukaatiit kōōkoochinē rwaanteet? 10 Nto yoo kamach *burburyoontēēt, kōōkoochi eereeneet? 11 Kunyi, yoo chāmē :biiko buch kōōkoochi lōkōkwaa tukuuk chēē kāroomēch ii, /

6:30 Mat. 14:31 **6:32** Mat. 6:8 **6:33** 1Bāy. 3:11-14; Tyēēn. 37:4 **6:34** Chuy. 16:4, 19-20 **7:1** Room. 14:4, 13; 1Kōōr. 4:5; Yāāk. 4:11-12 **7:2** Māārkō 4:24; Room. 2:1; 14:10-12 **7:7** Cherem. 29:13-14; Mat. 18:19; 21:22; Yoowa. 15:16; Yāāk. 1:5

keemwa nee nanyuun Yēyiin ām kibkōōnkōy? Mākōōnēm keey
:nyoo miisin kukōōn tukuuk chēē kāroomēch yoo kōōsoom!"

Kiruutyēēt nyēbo koomānuut

12 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ōyēchinē biiko
alak kuu wōloo kātōōmāchē :akweek / kēēyēytoowook.
Iyumē :ng'aleechuutēchu kiruutēkaab *Muusa ākoo
kāānēētēywēēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin."

Mariich :oreetaab Kaab Yēyiin
(Luuka 13:24)

13 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Obeetee oreet nyoo
mariich. Mii :kēēlto nyēē baraay nyēē tinyē oreet nyēē
baraay. Choong'ēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto wēētii ārbub.
14 Nteenee mii :kēēlto nyēē keweel nyēē tinyē oreet nyēē
mariich. Ng'ērinēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto tākyinē keey
*soboontaab kibchuulyo."

Wōōrkooyik chēē mābo man
(Luuka 6:43-45)

15 Kitas taay Yēēsu kumwooy kule, "Ōriibēē keey
*wōōrkooyichoo mābo man choo iyēēloonunēē ruunkuun
sumboot nteenee ām moonikwaa ku miyootēch kuu suuyiik.
16 Ōnkētēē bichoo ng'aleek chēē yēyē. Māyēyē :cheebkateet
mbuuniik āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek. 17 Mākyiintōōs keet
ake tukul nyoo karaam kuyēyē lokoyeek chēē kāroomēch
nto kēētit nyoo miyaat kuyēyē lokoyeek chēē miyootēch.
18 -Mēēmuuchē :kēētit nyēē karaam kuyey lokoyeek chēē
miyootēch āmēēbērē imuuchē :kēētit nyēē miyaat kuyey
lokoyeek chēē kāroomēch. 19 Nto keet ake tukul nyoo
kāmāchāktōōs kuyey lokoyeek chēē kāroomēch āmēēbērē
kayey, /kiiluulto /ānkēētōōrchi ma. 20 Kunyoo, ōnkētēē bichoo
ng'aleek choo yēyē."

-Mēēwutē :biiko tukul Kaab Yēyiin
(Luuka 13:26-27)

21 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "-Mēēwutē
Kaab Yēyiin :biiko tukul choo mwooyē kule, 'Mokoryoontēēt,
Mokoryoontēēt.' Nteenee chēē iwutē baateey ku choo
yēyē kiyēē mākyinē :Baaba ām kibkōōnkōy. 22 Choong'ēch
:biiko chēē mākumwoowoo ām bēsyēētaab tabanta kule,
'Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ntēē kikyoomtēē lōkōōywēk
kaayneeng'uung', kiibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch

7:11 Yāāk. 1:17 **7:12** Room. 13:8-10; Kala. 5:14 **7:14** Luuka 13:24 **7:15** Kiruu. 13:1-3; Cherem. 14:13-15; Mat. 24:11, 24; Yēyuut. 20:29; 2Kōōr. 11:13-15; 2Bēt. 2:1; 1Yoowa. 4:1 **7:17** Kala. 5:19-23 **7:18** Mat. 12:33 **7:19** Mat. 3:10; Luuka 3:9; Yoowa. 15:2, 6 **7:21** Mat. 21:28-31; 25:11; Room. 2:13; Yāāk. 1:22-25; 2:14-26

ānkēēyēyē tukuuk chēē mātēē chu chēbo kwōng'uut!'
23 Yooto +māāmwoochi :anii bichoo kule, 'Kibng'ōōkisiisyēchu,
-māānkētook :anii! Ōng'ēētyēē yu.' "

Tēēkiik āyēēng'
(Luuka 6:47-49)

24 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule. "Chii ake tukul nyēē kakas ng'aleekyuu ankurub kukerkeey chii nyēē ng'oom nyēē kitēēkyi kōōnyii kitaweet. 25 Yoo kārōōbēn :roobta kooyiin :āynōōsyēk kutwoor keey :bēēko ānkōōsoonkiiy :wusōōnēēt kōyooto, māluulē :kōyoo, kuuyu /kikēētēēkyi yēbo kitaweet. 26 Nto chii ake tukul nyoo kakas ng'aleekyuu amarub, kukerkeey chii nyēē berber nyēē kitēēkyi kōōnyii yēbo ng'aayneet. 27 Yoo kārōōbēn :roobta, kooyiin :āynōōsyēk kutwaarta ng'aayneet ānkōōsoonkiiy :wusōōnēēt kōōtkēy, kuluulē :kōōt!"

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu

28 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, koolat :biiko
29 kuuyu kimēēnēētiisyē kuu kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētiisyē ām kāāmuukēywēēk.

8

Kiisoob :Yēēsu chii nyēbo makereen
(Māārkō 1:40-45; Luuka 5:12-16)

1 Yu kārēkunēē :Yēēsu lekem barak, kurub :biiko chēē chaang'. 2 Yooto kuchō :chiito ake nyēē kiboonto makereen ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwooy kule, "Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāātililiitu kuuyu ānkētē kule imuuchē." 3 Yooto nanyuun kuchuul :Yēēsu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwooy kule, "Āchāmē, kunyi itililiitu!" Kusob :chiichoo areet akeenke. 4 Nto mii yoo kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "-Mēētēbii kut imwoochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs ānkiikoochi tukuuk chēē kabeelee kōrōsēēk kurub kuu yoo kimwooyē *:Muusa sukōōboor yooto kule 'kēētililiitu."

Kiikoosēē keey Yēēsu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Luuka 7:1-10)

5 Yu kayit :Yēēsu Kaabernaam, kuchō :chiito ake nyēē ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt nyēbo Rooma ānkumwoochi Yēēsu kule, 6 "Mokoryoontēēt, miitē :motwooriintēēnyuu kaa kusubsubē ām kitiintiri." 7 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Imāchē āchōō anii kang'uung' chāāsoob?" 8-9 Kuwālchi :kāāntōōyiintoonoo

7:23 Mat. 25:12; 2Tēm. 2:19 **7:29** Māārkō 1:22 **8:4** Laawi. 14:2-32; Māārkō 5:43; Luuka 17:14

Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, ānkētē anii kule māyēmāktōōs iwut :inyiing' kōōng'waanii. Āmiitē :anii ng'wēnyuutaab kāāmuukēywēēk ānkāābāytooy biikaab lukēēt. Yoo kāāmwoochi chii nyēē mii ng'wēnyuunyuu kule, ‘Wē’ kuwēētii, nto yoo kāāmwoochi ake kule, ‘Chōō’ kuchōōnii. Yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kule, ‘Yey kiy’ kuyēyē. Kunyoo, imwaay baateey ng'ālyoo, yooto mākusob :motwooriintēēng'waanii.”

10 Yu kakas :Yēēsu ng'aleekaab chiichoo, koolat ānkumwoochi bichoo kirubootē inee kule, “! Kāāmwoowook, kubooyiit man manaakas yēēt ake *Isrāyēēliin nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi. 11 Kāālēēnchook makukwaanee :biiko chēē chaang' koong'asiis āk tinkeey ānkubokwoomchiin ākoo *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō ām Kaab Yēyiin. 12 Nteenee +/ mākēētōōrchi mēēnān :biiko choo bērē nyeeng'waa :Yēyiin bokuriirunee ng'wēny.”

13 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt kule, “Iyeey kaa. Kaakuyeyakay kuu wōloo 'kēēmāktooy kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey.” Nto yooto bakeenke kusob :motwooriintēētaab kāāntōōyiintoonoo.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang'
(Māārkō 1:29-34; Luuka 4:38-41)

14 Nto yu kāwo :Yēēsu kaytaab Bētērō, kukas cheebyoosyeetaab biikooy nyēbo Bētērō kukāru ānkumnyoonē. 15 Yu kātiiny :Yēēsu āwutaab cheebyoosyaanaa, kusob ānkubāyiis.

16 Nto miitē bēsyoonooto kosolēny kukararakta :asiista, / kiimutyi Yēēsu biiko chēē chaang' chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. Kyaankung'alaal :Yēēsu, kung'ēētyēē :tāmirmiroochoo biiko. Kiisoob mbo biiko tukul chēē kimnyoontōōs. 17 Kuyityiin :yooto ākoo kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,

“Kikālābwēēch nyāliluutēkyoo
ānkōōmuuktoowēēch tānkuusyēēnyoo.”†

Wuuy :kēēltaab Yēēsu
(Luuka 9:57-62)

18 Nto mii bēsyēēt ake, yu kēēruruukyi keey :biiko Yēēsu, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōliilēēt keebe biitooniin.” 19 Nteenee kuchō :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk ānkumwoochi Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, ārubiing' :anii ānkoo 'kēēwē ānō.” 20 Kukētyi :Yēēsu kule, “Boonto :kimōkōyiinēk ng'wēēnoonik chēē minyē, kuboonto :tāriitēk

8:11 Tyēēn. 107:3; Isa. 49:12; Luuka 13:29 **8:12** Mat. 13:42, 50; 22:13; 24:51; 25:30; Luuka 13:28 **8:13** Mat. 9:22, 29; 15:28; Luuka 7:50 † **8:17** Isaaya 53:4

kooriikwaa, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē."
21 Kumwoochi subak :chiito ake Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiing'." 22 Nteenee kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, "Ikany kumuy keey :muuswēk, ankiirubwaa."

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Māārkō 4:35-41; Luuka 8:22-25)

23 Yooto nanyuun, kulaany :Yēēsu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankuba. 24 Kumii tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt ānkōōsoonkiiy mwēēnkēēt. Yooto tukul kumii :Yēēsu kāruchi keey. 25 Koong'eet :rubiik Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ntēē kākēēbēku, sārwēēch!" 26 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey kuyem?" Kung'eet ānkōōburyoong'to wusōōnēēt ākoo bēēko. Yooto, kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko. 27 Koolat :rubiichoo ankuteebee keey kule, "Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēy?"

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch
(Māārkō 5:1-20; Luuka 8:26-39)

28 Nto yu kāwokuyit :Yēēsu biitēēt nyiin ake nyēbo tōōliilēēt ām rōōrōōkēētaab Kataara,* kuchuwunee :biiko alake āyēēnku kochonkoosyek chēē / kēēmuchinē biiko ānkutākyi keey Yēēsu. Kiboonto :bichoo tāmirmirook chēē miyootēch ānkikōrkōrēch miisin nyēē kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kumur yooto. 29 Kubōlchi :tāmirmiroochoo miyootēch Yēēsu kule, "Imāchēēnēēch nee ōō, Lakwataab Yēyiin? Kēēchōō cheenyaliileech acheek kutoombo kuyitu :bēsyēēt nyoo / kiikeekwey?" 30 Kilēēkitēē yooto :ākwootiitaab tōōrōōk chēē kyookēētē. 31 Kusoom :tāmirmiroochoo miyootēch Yēēsu kule, "Yoo 'keekweteech, ikōōnēēch bokiiwut tōōrōōchuut." 32 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Obe." Kuchuwu :tāmirmiroochoo miyootēch bakeenke ānkubokōōwutē tōōrōōchoo. Kōōwutē kuu nyooto, kōōtuultēē keey :tōōrōōchoo tukul lekem kusoor tōōliil ānkubokutōōrchi keey āriit ānkubēk!

33 Kukāsē :biiko chēē kyookooy tōōrōōchoo ng'aleechaa, kumwēyē ākoy kiriing' ānkwoomchinē biiko ng'aleekaab tōōrōōk āk chēbo bichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. 34 Kukāsē :biikaab kiriinkoonoo ng'aleechaa, kung'ēētōōs :tukul bokukas Yēēsu. Kunyōōru, kusaaysaay kule kung'eetee saang'waa.

8:20 2Kōōr. 8:9 **8:22** Mat. 4:20, 22; 9:9; 19:21; Luuka 5:11; Yoowa. 1:43; 21:19-22 **8:26** Tyēēn. 65:7; 89:9; 107:29; Mat. 14:30-32 * **8:28** Mwooyē :siruutēk alake kule 'Kerkeesa' nto 'Keraasa'. **8:29** Māārkō 3:11; 1Kōōr. 15:24

9

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kunyōōchi biiko kaat
(Māārkō 2:1-12; Luuka 5:17-26)

1 Yooto kulaany :Yēēsu mwēēng' ankwaay āk rubiikyii
kooyeey Kaabernaam. 2 Kuyitē, / kiimutyi chiito ake nyēē
kisōnkōchoot /kēēkālāboonunēē tiirbeet. Nto bērē kukas :Yēēsu
kule kiikoosēē keey :bichooto inee, kumwoochi chiichoo
kule, "Wēnyoo, kimkim, / kāākēēnyōōwuung' kaat ām chool-
wookātēēng'uung'."
3 Yooto, kumwoochi keey :kāānēētikaab kiruutēk kule,
"Kāākōōwuuytēē keey :chiichi Yēyiin." 4 Kōōnkēt :Yēēsu kiyēē
kimiitē kōōsōōtē :bichoo ānkumwooy kule, "Ām nee yu ōsōōtēē
moo ng'al chēē miyootēch? 5 Kuskus / kēēmwooy kule, '/
Kāākēēnyōōwuung' kaat ng'ōōkiswookikuuk' nto / kēēmwooy
kule, 'Ng'eet ānkiiwēēsyēt'? 6 Ōkāsē ra kule āboontē :anii,
*Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē
ānyōōchi biiko kaat." Yooto bakeenke kumwoochi chi-
ichoo kisōnkōchoot kule, "Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung',
ānkiiwēēchi keey kaa." 7 Kung'eet :chiichooto kisōnkōchoot
bakeenke ānkuwēēchi keey kaa. 8 Yu kakas :biiko chēē kimii
yooto ng'aleechaa, kumuuyo ānkusilto Yēyiin nyi kiikoochinē
chii kāāmuukēy chēē wuu choo.

Chāmē :Yēēsu mbo choo -/mākiiriiku
(Māārkō 2:13-17; Luuka 5:27-32)

9 Yu katas taay :Yēēsu āk baannyii, kukas chiito ake nyēē /
kikēēkuurēē Mataayo kumii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syu-
uruut. Yooto, kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Rubwaa."
Kung'ēētē bakeenke ānkurubē Yēēsu.
10 Nto yu miitē :Yēēsu kwoomiisyē ām kaab Mataayo,
kukwa :kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo biiko
alak chēē -/ kimākiiriiku bokwoomiis āk Yēēsu kuboonto
keey rubiikyii. 11 Nto yu kakas *:Farisaayeek kuu
nyoo, kuteebee rubiikaab Yēēsu kule, "Ntēē āmiisyē
:kāānēētiintēēng'woong' āk kāāruruukikaab syuuruut ākoo biich
chēē -/mākiiriiku?" 12 Kukētyi :Yēēsu kule, "Chēēng'ootē :biiko
choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Māchēēng'ootē :choo
sobchootiin. 13 Ibooru nee :ng'aleechu /kikeesir: 'Ākāykooyē
chamateet kusiir kōrōsēēk.'† Kyāāchōōnchinē :anii biiko choo
choolwookēnootiin, āmēēbērē choo isōōtē kule churtootiin."

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl
(Māārkō 2:18-22; Luuka 5:33-39)

9:2 Tyēēn. 103:3; Māārkō 2:5 **9:6** Tān. 7:13-14; Yoowa. 5:36 **9:9** Mat. 8:21-22 **9:10** Mat. 11:19; Luuka 15:1-2; 19:7 † **9:13** Oseeya 6:6 **9:13** Mat. 12:7

14 Kimii :yēē kikwa :rubiikaab Yoowaana ankuteebee
Yēēsu kule, “Ām nee yu kēēkirē :acheek āk *Farisaayeek
āmiisyēēt āmākirē :rubiikuuk?” 15 Kukētyi :Yēēsu kule,
“-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām
saakweetaab kooyēēy yoo boonto keey saanteetaab leekwa.
Makuyit :bēsyēēt nyēē +/ mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē
mii chōōrōōnuutēkyii, kunyi yooto :yēē makoorukuut keey
:chōōrōōnuutēkyii.”
16 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “-/Mākēētilē ankeet nyēē
tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu
nyooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit
:koong'ta miisin. 17 -/ Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo
/ kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu ny-
ooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. Nteenee
/kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē
lēēl, nto yooto kumoomē :kiy tukuuchoo :tukwaay.”

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu
(Māārkō 5:21-43; Luuka 8:40-56)

18 Kutākung'āloolē :Yēēsu, kuchō :kāāntōōyiintēēt ake
ānkukutunyēē taayeenyii ānkumwooy kule, “Kaakume
:chēēbnyuu! Ichōō chēētiinyēē āwung'uung' sukusob.” 19 Yooto,
kuwēēto keey :Yēēsu chiichoo kuboonto keey rubiikyii.
20 Kirubaat lēt Yēēsu :cheebyoosyeet ake nyēē kikiiku-
nam bōōrto ake nyēē kisāyē :korotiik ām kēnyiisyēk taman
āk āyēēng'. Yu kāākuriikyi Yēēsu, kutiiny *maaseekaab ko-
tootyēētaab sireetaab Yēēsu. 21 Kiisōōtoonu :cheebyoosyaanaa
kule, “Yoo kāātiiny buch sireenyii āsobē.” 22 Yooto kuweech
keey :Yēēsu kukas cheebyoosyeetkēy ānkumwoochi kule, “Chēē,
kimkim! / Kāākiisoobiing' kuuyu 'ikoosēēnoo keey.” Kisob
:cheebyoosyaanaa bakeenke.
23 Nto yu kēēwut :Yēēsu kōōtaab kāāntōōyiintoonoo
kunyōōr biiko chēē chaang' chēē kimēēysē. Kikuutē :alake
kurēēruunēk, kōōnchōōytōōs :chuut. 24 Kumwoochi bichoo
kule, “Obe saang'. Manaame :chēēbi nteenee kāruchi
keey.” Kuroorichi :bichoo Yēēsu. 25 Nto yu kaakuba :bichoo
saang', kuwo :Yēēsu kisēēnkēētaab lakwanaa, kunam āwut
ankoong'eet kōōyyo. 26 Kiyestee :ng'aleechaa yēēmoonoo
tukul.

Kiisoob :Yēēsu cheebkoraatiisyek āyēēng'

27 Nto yu kang'eetee :Yēēsu yooto, kurub lēt
:cheebkoraatiisyek alake āyēēnku. Kikuurchinootē :bichoo
barak kumwooyē kule, “Iriireeneech ōō, *Mōchōkōrēētaab

9:15 Mat. 25:10; Yoowa. 3:29; Yēyuut. 13:2-3; 14:23; Ng'oong'. 19:7 **9:20** Laawi. 15:25-27; Mat. 14:36; Luuka 6:19 **9:22** Mat. 8:13; Luuka 7:50 **9:24** Yoowa. 11:11-13 **9:25** Māārkō 5:41

Tāwuti." 28 Nto yu kāwokōōwut :Yēēsu kō, kuba :nkicheek cheebkoraatiisyechaa kō. Yooto kuteebee :Yēēsu icheek kule, "Ara ōyēnchinē kule āmuuchē :anii āsoobook?" Kuwālchi kule, "Kiiyēnchinē ōō, Mokoryoontēēt." 29 Kutabtab :Yēēsu koonyekwaa ānkumwoochi kule, "Kuu yoo kōōkoosēēnoo keey, kuyeyakay kuu nyooto." 30 Kukās :cheebkoraatiisyechaa. Yooto nanyuun, kōōkāloonchi :Yēēsu bichoo kule, "-Mābōōmwoochi chii ake tukul ng'aleechu." 31 Ānkoo kuwuu nyooto, kibokumwaaytaat :bichoo ng'aleechaa kiyēyē :Yēēsu kuyem kōōroonooto kumukuul.

Kiityaach :Yēēsu ng'elyebtaab chii

32 Nto yu miitē kubēēchinē keey :mbo Yēēsu, / kiimutyi Yēēsu chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Kikiyey :tāmirmiryoonoo chiichoo kukwiilakay :ng'elyeb nyēē -mēēmuuchē kung'alaal. 33 Nto yu /kākiibēbēēto tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee chiichoo, kootyaak :ng'elyebta kung'alaal :chiichooto. Kiilat :bichoo kimiitē yooto kumwooyē kule, "Yyē! Manaakeekas bēsyēēt ake ng'ālyoo nyēē tēē nyi ām *Isrāyēēl." 34 Nteenee kumwooy *:Farisaayeek kule, "Yyōōch! Yēyiisyēē :chiichi bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch sukōōbēbēēto tāmirmirook chuut."

Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik

35 Kiwēēsyētēē :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul. Kiinēētiisyootēē kooriikaab saayeet kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē maker-keey āk tānkuusyo ake tukul. 36 Nto yu kakas :Yēēsu biiko chēē chaang', kukāsyi kiisayta kuuyu / kikiisomsoomē ānkunyāliltōōs kuu kēēchiir chēē kābotyi :ākiintō. 37 Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, "Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik. 38 Kunyoo, ōsoom kutās :Chiitaab yiisyēēt kēsiik alak."

10

Kiiyookto :Yēēsu lēbkēēyikyii taman āk āyēēng'
(Māārkō 3:13-19; Luuka 6:12-16)

1 Kikuur :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkōōkoochi kāāmuukēywēēk kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch ānkōōsoobē biiko choo tinyē bōōrwoon alak tukul.

2 Lēbkēēyichooto ku chu: Simōōni (nyoo kaayneenyii ake ku Bētērō), ng'eetaabkaamet Antereeya, Yāākōbō araab Sebetaayo kuboonto keey ng'eetaabkaamet Yoowaana.

9:29 Mat. 8:13 **9:30** Mat. 20:29-34 **9:30** Māārkō 5:43 **9:31** Māārkō 7:36 **9:34** Mat. 10:25; 12:24, 27; Yoowa. 8:48 **9:35** Mat. 4:23 **9:36** Kāāyiit. 27:17; 1Bāy. 22:17; 2Tēt. 18:16; Ēsēk. 34:5; Seka. 10:2; Māārkō 8:2 **10:2** Luuka 6:13

3 Filibō ākoo Baatolomaayo, Toomaas ākoo Mataayo
kāāruruukiintoonoo kibo *syuuruut, Yāākōbō araab Alfaayo
ākoo Taataayo, 4 Simōōni Kananaayo* ākoo Yuuta Iskaryoot
nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu.
5 Yooto, kumwoochi kule, "-Moobe wōlēē miitē :biiko
choo mā Yuutayeek āmōōwut kiriinkēēt ake tukul nyēbo
biikaab *Samaaryaa, 6 nteenee obe wōlēē miitē :biikaab
Israyēēl choo kiikubootyo kuu kēēchiir. 7 Ō-āmtootē kule,
'Kaakuyit :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.' 8 Ōsoobootē choo mny-
oontōōs, ōng'ēētootēē meet choo kiikubēk, ōsoobē choo boonto
*makereenik, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch. /
Kākēēkōōnook kāāmuukēywēēchu buch, kunyi ōkooytooy :nkak-
week buch. 9 Manamaat :chii *ta-aabuut mbo kisich,
*feetaanik nto ku beesaan alak tukul ām mbisinyeenyii.
10 Manam mbo lool nto ku sira nyēē iliiktēē keey, kwēyōōn
nto mbo kirōk, kuuyu yēmē chii nyoo kāākubirto nkuruukyii
/kēēkwēchi kiy.
11 Yoo kōōwut kiriing' nto ku saang'ta ake tukul, ocheeng'
kaytaab chii nyēē sikēn ānkōōbuur kayaata ākoy yoo ōbēēchinē
keey. 12 Yoo kōōwut kaab chii, ōsoomchi bērur. 13 Nto
yoo nyoolchinē / kiibēruur, kunyōōr kaalyeet. Nto yoo
mānyoolchinē /kiibēruur, kutēbi. 14 Yoo kamataachaak :chii nto
kumakas ng'aleekwook, olelekte tēērtit ām kērēēnkōōkwook
yoo ōng'ēētyēē kayaata nto kiriinkoonooto kōōboorchi kule
tākōōbuurtooy ng'ōōkisng'waa. 15 Lēyyē, ! kāāmwoowook, +/
mākiing'woonchi bichoo bo kiriinkoonooto miisin kusiir
ng'wooninto nyēē nyōōru :biikaab Komoora āk Sōtōm
bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt."

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Māārkō 13:9-13; Luuka 21:12-17; 12:2-9, 51-53; 14:26-27)

16 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Āyooktook :anii
bōōyēyiisyootē okerkeeye kēēchiir chēē miitē suuyiik
kwēēn. Kunyoo ōkāsu ānkōōyibē keey ng'wēny. 17 Ōriib
keey, kuuyu mākōōyyoong'tēēnook :biiko kōōk ānkubirook
ām wōloo bo kooriikwaa bo saayeet. 18 +/ Makiimutaak
taayeetaab bāytooyik kubo anii. Okany kuyēk :nyooto
bārooyinto nyēē kōōmwoochinēē bichooto ākoo choo mā
Yuutayeek kiyēē ōyēnchinē. 19 -Mookany kooyiimaak
mētēwoy :kiyēē ōmwooyē nto wōlēē ōmwooytooy kiyooto.

---

* **10:4** Ibooru :kaaynaani ām kuutiitaab Yuutayeek kule 'nyēē kāng'unoot'. **10:4** Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **10:5** Luuka 10:33 **10:6** Cherem. 50:6; Mat. 15:24; Yēyuut. 13:46 **10:7** Mat. 4:17 **10:10** 1Kōōr. 9:14; 1Tēm. 5:18 **10:13** Luuka 2:14 **10:14** Yēyuut. 13:51 **10:15** Luuka 10:4-12 **10:15** Toowu. 18:20; 19:1-29; Mat. 11:24; Luuka 10:12 **10:16** Luuka 10:3 **10:17** Yēyuut. 5:40; 2Kōōr. 11:24

+/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē 20 kuuyu mēēbērē akweek :chēē +mōōng'āloolē, nteenee Tāmirmiryēētaab Baaba :nyēē mākung'āloolē kubuntēēnook.
21 Makuchaamta :chii ng'eetaabkaamet / keebakach, kuchaamta :chii lakwanyii ānkuwēēkyi keey :lēēkōōk sikiikwaa kuyey / keebakach. 22 Mākuwēchook :biiko kubo anii. Nteenee chiito nyoo kamuyta ankookaaseenaa keey ākoy tabanta, +/ makiiraraach. 23 Yoo / kākēēwusēēnook *kiriinkēēt ake, ōmwēchi ake. ! Kāāmwoowook, -mōōmuutu kiriinkōōsyēkaab Israyēēl tukul kumānāāyitu *:Wēritaab Chii."
24 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Mā wōō :rubiintēēt kusiir kāānēētiintēēnyii āmā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii. 25 Nyoolchinē / kēēyēchi rubiintēēt kiyēē / kēēyēchinē kāāntōōyiintēēnyii, ānku ākoy /kēēyēchi motwooriin kiyēē /kēēyēchinē mokoryoontēēnyii. Yoo /kēēkuurēēnoo anii *Bēēlsēbuul ānkāāyēku chiitaab kayta ii, kucham nee biiko choo mii kanyuu?
26 -Mōōmuyēē choo wusook. +/Makeeng'aany kiy ake tukul nyēē iyēēnoot ānku +/ mākiiboor kiy ake tukul nyēē wunyaat. 27 Ōbāroostooy ng'aleechu ā-āmwook kumākāsē :chii / keekas kāroomin. Nto kiyēē / kēēchoomwook, ōkuurtē kukas :biiko tukul. 28 -Mōōmuyēē choo bākāchē bōōrto āmēēmuuchē kubakach tāmirmiryēēt. Nteenee ōmuyēē nyoo imuuchē kooarmuusee bōōrto āk tāmirmiryēēt maataab kibchuulyo. 29 / Kyooltēē oob kootiitiiyēēnik āyēēng' beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, -mēēsuuwu mbo :akeenke yoo manaacham :Baaba Yēyiin. 30 Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. 31 Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu chāmook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiiyēēn chēē chaang'.
32 Chii nyoo kachamta ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maachamte :nkanii chiichooto ām taayeetaab Baaba. 33 Nto nyoo katayeenaa taayeetaab biiko, +maatayee :nkanii taayeetaab Baaba."
34 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "-Moosoot kule kyāāchōōntooy :anii tāloosyēēt kōōrēēt, nteenee kyāāyibu ng'ot, 35 kuuyu kichāāwuulyē biiko. Tooytōōs :wēēro ākoo kwaan, kutooyo :chēēbto āk kaamet ānkutooyo :koorkēētaab wēēriit ākoo cheebyoosyeetaab biikooy. 36 Mākuwēchē keey :biich chēē tilyōōnuut.

10:20 Luuka 12:11-12 **10:21** Mat. 10:35; Māārkō 13:12; Luuka 21:16 **10:22** Mat. 24:9-14; Yoowa. 16:1-4 **10:22** Luuka 6:22; Yoowa. 15:18-19 **10:23** Yēyuut. 8:1 **10:25** Yoowa. 13:16 **10:25** Mat. 9:34 **10:26** Māārkō 4:22; Luuka 8:17 **10:28** Tyēēn. 56:4 **10:30** Luuka 21:18 **10:33** Māārkō 8:38; 2Tēm. 2:12 **10:35** Mat. 10:21; 24:10; Māārkō 13:12; Luuka 12:52-53 **10:36** Miika 7:6

37 Chii nyoo chāmē kwaan nto kaamet kusiir wōlēē chāmtoo
anii, māyēmē :nyoo kuyēk rubiintēēnyuu. Nto nyoo chāmē
wērinyii nto ku chēēbnyii kusiir wōlēē chāmtoo anii, māyēmē
:nkinee kuyēk rubiintēēnyuu. 38 Nto chii nyoo kamachamta
soboonnyii† kubo anii sukuruba, māyēmē :nkinee kuyēk ru-
biintēēnyuu. 39 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni,
mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto
soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab
kibchuulyo.
40 Chiito nyoo kataachaak kaakutaacha nkanii, nto nyoo
kataacha anii kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. 41 Chii
nyoo tōrōōchē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kuuyu wōōrkooyoo,
kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē wōōrkooyoontēēt. Nto chii nyoo
tōrōōchē chiito nyoo churtaat kuuyu churtaat kunyōōru kiyēē
/kēētuwēnēē :chiichooto churtaat. 42 Kāāmwoowook, chii nyoo
kārāmchi mbo bēy rubiintēēnyuu ānkoo kumātookunoot :rubi-
intoonoo, +/mākēētuwēn chiichoo."

11

Kiititiir :Yēēsu Yoowaana
(Luuka 7:18-23)

1 Yu keewaany :Yēēsu kumwoochi rubiikyii taman āk
āyēēng' ng'aleechaa, kung'eetee yooto ānkuwokōōnēētiisyoot
kwaamtaat lōkōōywēk ām kiriinkōōsyēkaab wōlooto. 2-3 Yu
kakas :Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kirataat ng'aleek chēē
kimii kuyēyē *:Kāārārookiintēēt, kumwoochi rubiikyii āyēēng'
kule, "Obe wōlēē mii :Yēēsu ankooteebee yoo inee man
:Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto tākumii :ake
nyēē kēēkānyoonu." 4 Yu /kabokeeteebee Yēēsu kuu nyooto,
kuwālchi rubiichoo kule, "Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana
kiyēē kookas. 5 Kāstooy ra :cheebkoraatiisyek, bēēsyētē
ra :choo kisōnkōchootiin, kōōkusobcho :choo bo makereenik,
kāsē ra :cheemiinyiisyek ng'aleek, /kookiing'eetee meet choo
kikiikuba *kāābkwoombiich / ānkōōkyoomchi mbo nkicheek
bānoonik lōkōōywēk chēē kāroomēch. 6 Kunyi, bōōkiimchi
Yoowaana kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo mānēētuukyoo
batay."

Kiyēē kimwooy :Yēēsu kurubta keey Yoowaana
(Luuka 7:24-28)

10:37 Mat. 19:29 † **10:38** Mwooyē :yuutēyu kule 'kamakalab murtooy-
woontēēnyii' yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo
kakalabaat :chiito *murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **10:39**
Mat. 16:24-25; Luuka 17:33; Yoowa. 12:25-26 **10:40** Mat. 18:5; Yoowa. 13:20;
Kala. 4:14 **11:2-3** Mat. 3:11-12; 8:1—9:34; 14:3; Yoowa. 1:15, 27; 3:31; 11:27
11:5 Isa. 35:4-6; 61:1; Luuka 4:18

7 Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana,
kumwoochi :Yēēsu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām
kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē
kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? 8 Ara ki chii nyēē kikiilaach
sirooy chēē kāroorānēch? Acha, /kēēnyōōrchinē chēē iloochē
sirooy chēbo barak kaab bāytooyik. 9 Ara kyōōbēētii bōōkāsē
ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi
kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt
nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. 10 Inee :nyoo ng'āloolēē
:Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, ‘+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu
koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.’† 11 !Kāāmwoowook, māmii
:chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo
mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir
inee.”

Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēēsu
(Luuka 7:30-35)

12 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Nto kuchakee yoo
kitoowu :Bātisāniintēēt Yoowaana kwoomtooy lōkōōywēk
ākoy kura, kiyōōt :bāytooyiisyēētaab Yēyiin ām wusiisyēēt
ānkusyēēmē :biiko chēbo wōōrōōryēēt kōōsōrto. 13 King'alaalee
ng'aleechu *:wōōrkooyik tukul ākoo siruutēkaab *Muusa ākoy
mbo nkinee Yoowaana. 14 Nto yoo ōmuuchē ōyēnchi, inee ku
*Eliiya nyoo /kikēēng'āloolē kule mākuchō. 15 Nyoo yēbē yiit
kukas.

16 Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu?
Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē
ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule,
17 ‘Yoo kakeekuutwaak kurēēruut
-mōōtuumē,
kēēlē kēēriiryē,
otay ōmēēysē.’

18 Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii.
Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē *tifaayiin.
Yooto /kēēmwooy kule, ‘Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.’
19 Kuchō *:Wēritaab Chii nyēē kyoomiis ānkuyyēē tifaayiik
/kēēlē, ‘Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab
kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/ mākiiriiku.’
Nteenee inkētē :chii kiyēē yibu :ng'oomnān yoo karub
kāānēētēywēēkyuu.”

Ng'wooninto nyēē mākunyōōr kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu
(Luuka 10:13-15)

20 Yooto kung'alaalee :Yēēsu nyēē miyaat kiriinkōōsyēk
choo mēēbērē kiweeksee miyootyēēt ānkoo kikiikuyeyee

† **11:10** Mal. 3:1 **11:10** Luuka 1:76 **11:14** Mal. 4:5-6; Mat. 17:10-13; Luuka 1:17; Yoowa. 1:21 **11:18** Mat. 3:4; Luuka 1:15 **11:19** Mat. 9:10-11

:inee wōlooto ng'al chēbo kwōng'uut. 21 Kimwooyē kule,
"Wuusyō, wēē, kiriinkoonēēb Koorasiin āk Beetsaayta! Tyaa,
:ng'woonin nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyookas
ng'al chēbo nkoolat choo kyāāyēyē. Nto ki biikaab Tiirō nto
ku chēbo Sitōōn chēē kyāāyēchinē ng'aleechu bo nkoolat,
nto kiiloochē sirookaab mēēysō ānkōōbuurēē aryaanteet
kōōboor kule kaakuweeksee miyootyēēt. 22 Kiriinkōōsyēchu,
! kāāmwoowook, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē
siirē nyoo nyōōru :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo
itiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. 23 Biikaab Kaabernaam,
ōbērē :nkakweek +moobe kibkōōnkōy? Achicha, ōbēētii
kāābkwoombiich! Nto / kikikeeyeyee Sōtōm ng'al chēbo
nkoolat, choo / kikēēyēwook akweek, nto manaakarbus.
24 ! Kāāmwoowook, ōnyōōru :akweek biikaab Kaabernaam
ng'woonin nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Sōtōm
bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al."

Imuunkyinē biich :Yēēsu
(Luuka 10:21-22)

25 Nto miitē yoo, kumwooy :Yēēsu kule, "Āsiltiing' inyi-
ing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu
'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē
biiko choo isōōtē kule ng'oomēch. 26 Kōōnkōy, Baaba, kuuyu
wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.
27 Kikōōno :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba
nkit :nyēē inkētē wōlēē āwuuyē :anii, āmēēbērē mii subak
:chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee lakwanyii
nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi." 28 Kitas taay
:Yēēsu kumwooy kule, "Okwaa wōlēē āmiitē :anii akweek
tukul choo ōchoosyootiin ānkōōng'irook :tukun sāāmuung'wook.
29 Āyēku tala ānkāāyibē keey ng'wēny. Kunyi, ōrookēē keey
muchōōkiinyuu ankookany aneetaak. Yoo kooyey kuu nyooto,
+mōōmuung'iisyē. 30 Mānyikisyinē biich :muchōōkiinyuu ānku
kuskus :yiisyēēnyuu."

12

Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato
(Māārkō 2:23-28; Luuka 6:1-5)

1 Nto mii bēsyēēt ake yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo ru-
biikyii mbareet ake nyēē kibo nkoonuuk. Kyoomootiin rubi-
ikyii :kēmēy yooto, kutoow kuswech mētēwookaab nkoonuuk

11:21 Isa. 23:1-18; Ēsēk. 26:1—28:26; Chōōw. 3:4; Āmōōs 1:9; Yoona 3:6-9; Seka. 9:2-4 **11:23** Isa. 14:13-15; Toowu. 19:24-28 **11:24** Mat. 10:15; Luuka 10:12 **11:25** Isa. 29:14; 1Kōōr. 1:18-29 **11:27** Yoowa. 1:18; 3:35; 10:15 **11:28** Mat. 23:4; Yoowa. 7:37; Ibu. 4:1-11 **11:29** Isa. 28:12; Cherem. 6:16 **11:30** 1Yoowa. 5:3

ankwaam. 2 Nto bērē kukas *:Farisaayeek kuu nyoo,
kumwoochi Yēēsu kule, “Kas, ntēē miitē :rubiikuuk kwi-
iryēē kiruutyēēt nyoo māchāmu / kēēkēsiis yēē bēsyēētaab
Sabaato.” 3 Kukētyi :Yēēsu kule, “Manoosuman :akweek,
kiyēē kiyey :Bāytooyiintēēt Tāwuti yoo kyoomē :kēmēwuut
ākoo lukēēnyii? 4 Kiwo *Kōōtaab Yēyiin / ānkiikoochi mukaati-
inek choo / kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam.
Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biikaab
lukēēnyii kwaam. 5 Nto mbo subak ii, manoosuman :akweek
ām siruutēkaab *Muusa kule iryēē kiruutēk :mbo kibkōrōs yoo
yēyiisyēē Kōōtaab Yēyiin ām bēsyēētaab *Sabaato -/āmākēēyibē
kule kaleel? 6 !Kāāmwoowook, miitē yu :chii nyēē wōō kubiir
Kōōtaab Yēyiin.

7 Nto ōnkētē kiyēē kiibooru :Yēyiin yoo kimwooyē ām
siruutēk kule, ‘Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk,’† nto
kāmōōng'āloolēē nyēē miyaat biich chēē māboonto lēēlis.
8 Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

Kiisoobiis :Yēēsu ām bēsyēētaab Sabaato (Māārkō 3:1-6; Luuka 6:6-11)

9 Kutas taay :Yēēsu ākoo rubiikyii ākoy kōōto ake nyēbo
saayeet. 10 Kimiitē kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot
:āwut. Yooto kuteebee *:Farisaayeek chēē kimii kōyooto Yēēsu
kule, “Ara chāmwēēch :kiruutēk / kiisoobso yēē bēsyēētaab
*Sabaato?” Kitēēbē :bichoo kuu nyooto kutēchē Yēēsu sub-
okōōyyoong'tēē kōōk. 11 Yooto kumwoochi :Yēēsu bichoo
kule, “Yoo boonto :chii ām akweek kēēchiiryēēnyii ānkōōsuuchi
:kēēchiiryoonoo ng'wēēn yēē bēsyēētaab Sabaato, ichuutu oob
bakeenke ām ng'wēēn? 12 Bo koomānuut :chii miisin kusiir
kēēchiir. Kunyoo, chāmwēēch :kiruutēk keeyey kiy nyēē
karaam bēsyēētaab Sabaato.”

13 Yu keewaany Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kumwoochi
chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Yu kachuul,
kukaramiit kuu nyiin ake. 14 Kukāsē :Farisaayeechaa kuu
nyooto, kuchuytooy saang' ānkubokuyēchinē Yēēsu ruurumuut
koowaang'ta. 15 Nto yu kēēnkēt :Yēēsu ng'aleek chēē kimii
:bichoo kuchōbē, kung'eetee yooto.

Kiyibchi :Yēēsu biiko manta

Kirub :biiko chēē chaang' Yēēsu ānkōōsooboot bōōrwoonik
chēē kiboonto :biiko wōlēē wōō. 16 Nto yooto kōōkāloonchi
:Yēēsu bichooto, kumāmwoochi chii kiy kurubta keey āk

12:1 Kiruu. 23:24-25 **12:2** Chuy. 20:8-10 **12:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6
12:5 Kāāyiit. 28:9-10 † **12:7** Osee. 6:6 **12:7** Mat. 9:13 **12:11** Luuka 14:5
12:12 Luuka 13:15-16 **12:14** Māārkō 11:18; Yoowa. 7:1

:inee. 17 Kiyityiin :yooto āk yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē
wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,
18 “Chiinyuu nyēbo yiisyēēt :nyi nyēē kyaakwey.
Āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.
+Māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu
ānku inee :nyēē mākuyibchi bōrōryōōsyēk tukul manta.
19 Mēēbērē mākuwookuutyēē chii nto kubōloot,
āmēēbērē /mākēēkāsyi kēēltaab too kubōlootē.
20 Mākoy kwiiri tōōywoo nyēē ng'asng'as,
nto kōōmiis nōmōryoo nyēē meeymeeyaat,
ākoy kukas kule kēēbēliis :manta.
21 Mākōōkoosēē keey inee :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul.”†

-Mēēntosuur :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin
(Māārkō 3:20-30; Luuka 11:14-23; 12:10; 6:43-45)

22 Nto mii yoo /kiimutyi Yēēsu chiito ake nyēē kiboonto
tāmirmirook chēē miyootēch ankukoraat āmēēmuuchē
kung'alaal. Yooto kōōsoob :Yēēsu chiichoo kukasta
ankootyaak kung'alaal. 23 Yu kakas :biiko tukul chēē
kimii yooto kiyēē kiyeyakay, kumuuyo miisin ānkumwooy
kule, “Ara *Kāārārookiintēēt :chiichi nyoo kōkēēkānyoonu?”
24 Nteenee yu kakas *:Farisaayeek ng'aleechaa, kumwooy
kule, “Māwuu nyoo, ntēē yēyiisyēē :chiichi *Bēēlsēbuul
nyoo bāytooyiintēētaab tāmirmiroochooto yoo ibēbēētooy
tāmirmiroochu miyootēch.” 25 Kuuyu kiinkētē :Yēēsu kiyēē
kiisōōtē :bichoo, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey
:lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo.
Nto yoo kaakukwiil keey :nkinee mbo kiriing' nto ku kayta
ake, kuburyētē. 26 Kunyi, yoo ākoo miitē :Kibrōkōsyoontēēt
kubooryēē keey nkit ii, kōōyyoonyē man :bāytooyiisyēēnyii?
27 Nto yoo āyēyiisyēē :anii *Bēēlsēbuul ābēbēētēē tāmirmirook
chēē miyootēch, kuyēyiisyēē ng'oo :rubiikwook yoo ibēbēētooy
tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kumwooy
chēbo man. 28 Nteenee yoo āyēyiisyēē Tāmirmiryēētaab
Yēyiin ābēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kōōbooru kule
kōōkuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

29 Nto subak ii, imuuchāksē kule nee kutur :chiito ake kay-
taab murēnēēt ake nyēē tinyē nkuruuk ānkōōnēm tukuukaab
chiichooto? Yoo kamarat chiitaab kayta, māturē kōōto.”

30 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “Chii ake tukul
nyoo māmii komosnyuu, ku nyooto :nyēē miitē kubāloo. Nto
chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruukiisyē, ku ny-
ooto :nyēē isērēētē.” 31 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule,

12:16 Māārkō 5:43 **12:18** Mat. 3:17 † **12:21** Isaaya 42:1-4 **12:23** Mat. 20:30-31 **12:24** Mat. 9:34 **12:29** Isa. 49:24-25 **12:30** Māārkō 9:40

“Kāāmwoowook, /kēēnyōōchinē kaat chiito ām ng'ōōki ake tukul āk kōchōōng'nāt ake tukul, nteenee -/ mākēēnyōōchinē kaat nyoo intosuurē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 32 Chii ake tukul nyoo kang'alaalee *Wēritaab Chii nyēē miyaat, /kēēnyōōchinē kaat, nteenee chii ake tukul nyoo koobuch Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ku -/ mākēēnyōōchinē nyoo kaat ra nto mbo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii.”

33 Kimwooy subak :Yēēsu kule, “Yoo karaam :kēētit ku kāroomēch :nkicheek lokoyeekyii nto yoo miyaat :kēētit ku miyootēch :nkicheek lokoyeekyii. Kunyi / kiinkētēē kāroomnyēētaab kēētit lokoyeekyii. 34 Ōyēku sōō ng'oomng'ook nyēē tyaa! Choolwookichu, ōmuuchē :akweek omwaay ng'ālyoo nyēē karaam bēsyō? Kiyēē chōōnēē kuutiitaab chii ku nyēē mii mētinyii. 35 Yoo karaam :mētitaab chii kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch, nto yoo miyaat :mētit kuyēyē tukuuk chēē miyootēch. 36 Kāāmwoowook, makukwaanee chii kubo ng'ālyoo nyēē mayemaat nyēē kiikumwooy, yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. 37 Kunyi, mākubēēr :ng'aleekuuk yoo ibēērē keey nto yēmē /kiiruustiing'.”

+/*Mākiing'woonchi biiko choo tāyē Yēēsu* (Luuka 11:29-32)

38 Yooto kumwoochi *:Farisaayeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, kēēmāchē iyēwēēch kiy nyēbo kwōng'uut nyēē iboorunēēnēēch kule iboontē kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy.” 39 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Kibrōkōsiis āk choo chuunnyēē Yēyiin :chēē tēēbē / kiiboorchi kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'al baateey chēbo kwōng'uut chēē +/ mākiiboorchi ku choo kibo wōōrkooyoontēēt Yoona. 40 Kuu yoo kibēēnnyēē :Yoona mooyēētaab tyoony bo araaray bēsyōōsyēk sōmōk, mākubēēni :nkinee *Wēritaab Chii ng'wēny bēsyōōsyēk sōmōk. 41 Mākōōyyoong'iis :biikaab Ninaawi bēsyoonoo / kiitiilchinē biiko ng'aleek ankooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kiweek :icheek yoo kyoomchinē :Yoona lōkōōywēk. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona. 42 Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kichōōnēē :inee lōōyin chokuyēbchinē yiit ng'aleekaab ng'oomnān choo kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn.”

Imuuchē kōōyēēchi :tāmirmiryēēt nyēē miyaat chiito (Luuka 11:24-26)

12:32 Mat. 12:24 **12:33** Mat. 7:16-18 **12:34** Mat. 3:7 **12:37** Yāāk. 3:6-10
12:38 Yoowa. 6:30 **12:39** Mat. 16:1-4 **12:40** Yoona 1:17; Mat. 16:21; 27:63
12:41 Yoona 3:5-10 **12:42** 1Bāy. 10:1-10

43 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo / kāākiibēbēēto
*tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoom-
bakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē
kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr wōlēē kāminy, 44 kumwooyē
kule, ‘Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.’ Yoo kēēyēēw, kun-
yōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam. 45 Yooto,
kōōyēēyē ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē
miyootēch kusiir inee ānkōōwut :tukul chiichooto. Kunyi,
miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay. Kunyoo mākuwuuyiit
nyooto ām wōlēē miitē :biiko choo kiikuchuunnyēē Yēyiin.”

Tuubchēēt Yēēsu nyēbo man
(Māārkō 3:31-35; Luuka 8:19-21)

46 Nto yu tākumiitē :Yēēsu kung'āloolchinē biiko chēē
chaang', chokōōyyoonyēē :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet
saang' kumāchē kung'āloolchi. 47 Kumwoochi :chiito ake
Yēēsu kule, “Mii :koomēt saang' ākoo mbo ng'eetaabkoomēt
kumāchē kung'ālooluung'.” 48 Kuwāl :Yēēsu kule, “Ng'oo nyēē
moomo anii ānku ng'oo :chēē mbo ng'eetaabiya?” 49 Yooto
koong'welyeel rubiikyii ānkumwooy kule, “Bichu kēēboontē
keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku mbo moomo. 50 Chii ake
tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Baaba ām kibkōōnkōy,
nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii.”

13

Makerkeey :teng'eek
(Māārkō 4:1-9; Luuka 8:4-8)

1 Nto ām bēsyoonooto kung'eetee :Yēēsu kō ānkuwokutēbēē
sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. 2 Yu kēēruruukyi
keey inee :biiko chēē chaang', kulaany mwēēnkēēt nteenee
kiiyyoong'iis :biiko chuut tukul sakaramteetaab tōōliilēēt.
3 Kooneet :Yēēsu bichoo ng'aleek chēē choong'ēch ām ty-
oonkōōchoy kule, “Kiwokuyis :kāābātiintēēt ake nkoonuuk.
4 Yu kāyis nkoonuuchoo, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Nto
tēē yoo kukwa :tāriitēk ankukwey. 5 Kōōsuuchi :alake kitaweet
wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet
akeenke. 6 Nteenee yu kalay :asiista kōōsiis nkoonuuchoo ku-
uyu kimāmii wōlēē kikwērtoochinē keey :tiikiitēk. 7 Kōōsuuchi
:alake wōlēē miitē :kātook. Yu kābiityo :kātoochoo kōōrēēwoon
nkoonuuk kut kumanaayey āmit. 8 Kōōsuuchi :alake teng'eek
chēē kāroomēch. Kibiityo :choo nyēē karaam. Kiyey :alake
āmiik chēē ng'ēri, kuyey :alake chēē kāykāyēch, nto alak kuyey
chēē choong'ēch. 9 Nyoo yēbē yiit, kukas.”

12:45 2Bēt. 2:20 **12:50** Mat. 6:10

Kiibāng'boonkyi :Yēēsu rubiikyii ng'aleek
(Māārkō 4:10-12; Luuka 8:9-10)

10 Nto mii lētuunoo, kukwoonchi :rubiik Yēēsu ankuteebee
kule, “Ām nee siing'āloolchinēē :inyiing' biiko tyoonkōōchoy?”
11 Kuwālchi :Yēēsu kule, “/ Kookeekweyaak akweek ōnkēt
kiyēē iyeelaat kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, nteenee
/mānāākiiboorchi alak. 12 Chiito nyoo yēyiisyēē kiyēē inkēt +/
mākēētāsyi ake. Nto nyoo māyēyiisyēē, +/ mākiibootēē mbo
nyoo kāboonto. 13 Āmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy ku-
uyu ānkoo kakasee koong', mākāsē kiy, nto yoo kāyēbchi yiit,
kumēēnkētē kiy. 14 Yityiintōōs ām bichu :kiyoo kimwooyē
:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Isaaya kule,

‘+Mōōyēbchinē yiit,
āmōōnkētē kiy.
+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.
15 Kuuyu kiyoomcho bichu :mētēwoy,
kiimiiny :bichoo yiitin
ānkiimiis koonyay.
Nto kōmāwuu nyoo,
nto kāsēē koonyekwaa,
kuyēbchinēē yiit yiitiikwaa
ānkōōnkētēē mētēwookwaa ānkuwēēkiis
ānkāāsoob icheek.’†

16 Nteenee ōbēruurootiin sōō, :akweek nyēē tyaa chu kāstooy
:koonyekwook ānkuyēbiitē :yiitiikwook. 17 !Kāāmwoowook, ki-
ikukanyaan *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk biiko chēē
chaang' choo churtootiin, kule nto kas kiyēē ōmiitē :akweek
ōkāsē nteenee maneemuuch. Kukanyaan kule kuyēbchi yiit
kiyēē kyookas :akweek nteenee mānēēnkēt kiyooto.”

Kiibāng'boonkyi :Yēēsu rubiikyii tyoonkōōchoonoo
(Māārkō 4:13-20; Luuka 8:11-15)

18 “Kunyi okany baa ābāng'boong'wook tyoonkōōchoonēēb
kāābātiintooni kiyisē nkoonu. 19 Kerkeey :biiko alake
āk kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt nyēē rubtooy
keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin āmēēnkēt kiyēē mwooyē
:lōkōōywēchoo. Yoo kāchō :Kibrōkōsyoontēēt kusārē.
20 Kukerkeey :alake āk kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt
ankutorooch areet akeenke kukāng'ērēkyi. 21 Nteenee
māchutitēē icheek :ng'ālyoontoonoo, ibuurtooy nto nyēē
mā tyaa, yoo / kākēēwēch / ānkēēwus kubo ng'ālyoontēēt,
koochuchuuy keey. 22 Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē
kibiitee :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee bēng'tēē

13:11 Mat. 11:25 **13:12** Mat. 25:29 † **13:15** Isaaya 6:9-10 **13:17** 1Bēt. 1:10-12

tukuukaab kōōrooni āk muchastaab bāytit. Irēēwoonē
:tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. 23 Kerkeey
:biiko alake teng'eek choo kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt
ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi keey
kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto alak kuyi keey
miisin."

Tyoonkōōchēētaab suuswoo ām mbar

24 Nto mii yoo kumwoochi :Yēēsu biiko tyoonkōōchēēt ake
subak kule, "King'eet :chiito ake kuchaan kēbuswēēk chēē
kāroomēch mbareenyii. 25 Nto mii kwēēmooy kukāruuyo :bi-
iko, kuchō :buunyoontēēt ānkuyis suuswoontēēt ake nyēē
wuu nkoonnyoontēēt wōlooto bo mbareen ānkuwēēchi keey.
26 Kibiityiin :nkoonuuchoo āk suuswēchoo ankuyey mētēwook.
27 Nto miitē yoo, kumwoochi :motwoorik chiitaab mba-
reet kule, 'Mokoryoontēēt, 'kiichaan oob :inyiing' kēbuswēēk
chēē kāroomēch mbareen? So, kokwaanee ānō :suuswēk?'
28 Kuwālchi :chiitaab mbareet kule, 'Buunyoontēēt :nyooto
koyey ng'aleechaa.' Kumwoochi :motwoorikyii kule, 'Ara
keebe :acheek bokiitutu suuswēchoo?' 29 Kukētyi motwoorik
kule, 'Acha. Yoo kōōlē boong'ey, ōmuuchē ong'eyte nkoonuuk.
30 Kunyi okany kubiityiin kuu nyooto ākoy yoo /kēēkēsiisyē.
Nto yooto +māāmwoochi biiko choo kēsiisyē kulēkwēl suuswēk
ankurat /sikeebeel, nto yityo kōōruruuch nkoonuuk ānkuyib
kukwa chookē.' "

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Māārkō 4:30-32; Luuka 13:18-21)

31 Kumwooy :Yēēsu tyoonkōōchēēt ake kurubta keey āk
bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, "Kichaan :chiito ake mbareenyii
kēbuswoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē *aritaaliit. 32 Ānkoo ku
kēbuswoo nyēē mining' ām kēbus alak tukul chēē /kēēchoonē,
biitē ku wōōyiit kusiir keetiik chuut ānkuyēyē sokonaak chēē
tēēkyinē :tāriitēk kooriikwaa."

33 Kimwooy subak :Yēēsu kule, "Kerkeey :bāytooyiisyēētaab
Yēyiin tukun choo yoo /kakeetankwarta bus kuchututēē busy-
eek tukul kukuut."

Kiyēyiisyēē :Yēēsu tyoonkōōchoy ām wōlēē mii :biiko alake
(Māārkō 4:33)

34 Kiyēyiisyootēē :Yēēsu tyoonkōōchoy yoo king'āloolchinootē
biiko. 35 Kiyityiin yooto :kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt
ake kule,

"Āmiitē wāāmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy,
ābooru ng'al chēē kiiyēēlootiin kung'eetee /kakeeyey
kōōrēēt."†

13:22 1Tēm. 6:9-10 **13:30** Mat. 3:12 **13:31** Mat. 17:20; Luuka 17:6 † **13:35** Tyēēn. 78:2

Kiibanybaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kibo suuswoontēēt

36 Yooto, kubakaakta :Yēēsu bichoo ki chaang' ānkuwo kō. Nto tēē yoo kōōnookyi :rubiikyii ankuteebee inee kule, "Mwoowēēch, ibooru nee :tyoonkōōchoonoo bo suuswoontēēt?" 37 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Chiichoo kichoonē kēbuswēēchoo kāroomēch ku *Wēritaab Chii. 38 Mbareet ku kōōrēēt, nto nkoonuuk ku biikaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto suuswoontēēt ku biikaab Kibrōkōsyoontēēt. 39 Nto :nyēē kichoonē suuswoontoonooto ku *Kēniintēēt. Kiyēē +/ makeekes ku biiko chēē +/ mākiitiilchi ng'aleek ām bēsyēētaab tabanta. Nto kēsiik ku malayikaanik. 40 Kuu yoo / kēētilē suuswoontoonoo miitē mbareen /ankeebeelee maata, kuwuuyiitu nyooto ām tabantaab kōōrēēt. 41 Mākōōyook *:Wēritaab Chii malayikaanikyii chokōōnēmto ām Bāytooyiisyēēnyii :biiko tukul choo tēwēchootē biiko alak āk kibng'ōōkisiis alak tukul. 42 Mākutōōrchi bichoo maata nyēē irikitiitē, wōlēē mābokung'woonchi ankuriirunee ng'wēny. 43 Mākōōluuw :choo churtootiin kuu asiista ām Kaab Kwaan. Nyoo yēbē yiit kukas."

Karaaran :Kaab Yēyiin

44 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo / kakeewunyee tukun chēbo koomānuut mbareen nto tēē yoo kunyōōr :chiito ake ānkōōyēēn subak. Wēētii :chiichoo ām ng'erekweek ānkuwokwaalta tukuukyii tukul chēē boonto ankwaal mbaraanaata."

45 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk yoo chēēng'ē :chiito ake sanayeek chēē kāroorānēch, 46 nto yoo kānyōōr sanayaanteet akeenke nyēbo koomānuut wokwaalta kiy ake tukul nyēē boonto ankwaal sanayaantaanaata."

Tyoonkōōchēētaab lēkwēlēēt

47 Kimwooy subak :Yēēsu kule, "Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo keeluumta :biiko alake nēētiit tōōliilēēt āriit ankunam *burburiinēk chēē chaang' chēē makerkeey. 48 Yoo kaakunyiy :burburiinēk nēētiit, kōōchuut :tēkiik kuchō sakaramteet. Nto yityo kōōbuur ng'wēny ānkulēkwēl burburiinēk choo kāroomēch ānkōōkoochi kērēb ānkumēto choo miyootēch. 49 Wuu nyooto ām bēsyēētaab tabantaab kōōrooni! Makukwa :malayikaanik ānkulēkwēlunēē biiko choo miyootēch wōlēē mii :choo churtootiin. 50 +/ Mākēētōōrchi biiko choo miyootēch wōlēē bo maat nyēē irikitiitē wōlēē mākung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny."

13:41 Mat. 24:31 **13:42** Mat. 8:12 **13:43** Tān. 12:3 **13:44** Mat. 19:21; Filib. 3:7-14

Kāānēētiisyēēt nyēē lēēl āk nyoo kibo kēny
51 Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kuteebee
rubiikyii kule, “Ōkāsē ng'aleechuutēchu?” Kukēt rubiikēy
kule, “Ēē, kēēkāsē.” 52 Yooto nanyuun kumwoochi icheek
kule, “Kunyoo, kāānēētiin ake tukul nyēē /kiikiineet kurubta
keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin, kukerkeey chii nyēē inēmu ām
chookēēnyii tukuuk chēē leelach āk chēē yōōsēch.”

Kitay Yēēsu :biikaab saang'nyii
(Māārkō 6:1-6)
53 Yu keewaany :Yēēsu kōōnēētiisyēē tyoonkōōchoochoo,
kung'eetee yooto. 54 Nto lētuunoo kuyit Nāāsārēēt wōloo
kinērēē. Yooto kōōnēētiis ām *kōōtaab saayeet. Yu kakas
:biiko wōlēē kiinēētitooy, koolat ankuteebee keey kule, “Wōlēē
kinyōōrtooy :chiichi ng'oomnātooni āk kāāmuukēywēēchu
bo kwōng'uut ku ānō? 55 So! Mābo nee :wēēriitēnyi
kāātoong'iintoonoo? Mā kaamet nyoo / kēēkuurēē Maaryaa
ānku ng'eetaabkaamet oob Yāākōbō, Yōōsēēf, Simōōni ākoo
Yuuta? 56 Kēēboontē keey oob mbo cheebkaamet tukul?
Kunyi ii, konyoorta ānō :chiichi ng'aleechu tukul?” 57 Kitay
:bichoo Yēēsu.
Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “-/
Mākēēkoonyitē *wōōrkooyoo ām saang'nyii nto kōōng'waa,
nteenee koonyitē :biikaab saang'ta ake.”
58 Manaayeyee wōlooto :Yēēsu ng'aleek chēē chaang' chēbo
kwōng'uut kuuyu kimēēkoosēē keey :biiko inee.

14

Ki ng'oo man :Yēēsu?
(Māārkō 6:14-29; Luuka 9:7-9)
1 Kikas :Bāytooyiintēēt *Ērōōtē / kyoomtooy Yēēsu.
2 Kumwoochi motwoorikyii kule, “Bātisāniintēēt Yoowaana
:nyooto nyēē kookung'eetee meet! Kiyooto nyi ōkāsē
kuyēyiisyēē kāāmuukēywēēchoo bo kwōng'uut.”
3-4 Kimiitē yēē kichoomnyo :Ērōōtē āk Erootyaa koorkēētaab
ng'eetaabkaamet nyēē / kikēēkuurēē Filibō. Kimwoochinē
:Yoowaana Ērōōtē kule, “Makaraam 'intii ng'eetaabkoomēt
kusobē.” Yooto kōōwuruur :Erootyaa Ērōōtē kukerta
Yoowaana kōōtaab kibratiisyek. 5 Kimāchē yooto :Ērōōtē
kubakach Yoowaana nteenee kiiywey biiko, kuuyu
kichāmtooy :bichoo kule *wōōrkooyoontēēt :Yoowaana.
6 Nto miitē yēē / kikyoomē saakweet nyēē king'ērēkyinēē
:Ērōōtē bēsyēēt nyēē / kikēēsichēē, chokutuumēē :chēēbtaab

13:54 Yoowa. 7:15 **13:55** Yoowa. 6:42 **13:57** Yoowa. 4:44 **14:2** Mat. 16:14 **14:3-4** Luuka 3:19-20; Chuy. 20:14; Laawi. 18:16; 20:21 **14:5** Mat. 21:26

Erootyaa taayeetaab biiko. Yooto kung'erech :Ērōōtē kut
7 kōōwoolchi keey chēēbooto kule ikoochinē kiyēē kateeb.
8 Wokuteebee :chēēboo kaamet nto tēē yoo chokumwoochi
Ērōōtē kule, “Āmāchē mētitaab Yoowaana /kēēyibunēēnoo kib-
seesweet!” 9 Yooto kwoorookēn :Bāytooyiintēēt, nteenee ku-
uyu kikiikōōwoolchi keey chēēboo ām taayeetaab tāyēēkyii,
kumwaayta / kēēyēchi kiyooto kitēēbē. 10 Kunyoo / kibo-
keechwenta mētitaab Yoowaana ām kāābrātiisyō 11 nto yityo /
kēēyibchinēē chēēbkēy kibseesweet. Kunam :chēēboo mētooto
ānkuyibchi kaamet. 12 Lētuunoo bokumuy Yoowaana :rubiikyii
nto yityo bokumwoochi Yēēsu.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Māārkō 6:30-44; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)

13 Yu /kābokyoomchi Yēēsu ng'aleechaa, kung'ēētyēē wōlooto
kimii ānkwooyyēē mwēēnkēēt kumāchē kuba yēē kimālēēkit
:chii. Nto kukāsē :biiko kuu nyooto, koosaab sakaramtee-
taab tōōliilēēt kwaalach Yēēsu. 14 Kurēkunēē :Yēēsu mwēēng',
ankukas biiko chēē ki chaang' miisin, kukāsyi kiisayta
ānkōōsoobchi bōōrwēk.
15 Nto kwiimēnē :kōōrēēt, kōōnookyi :rubiik ānkumwoochi
kule, “Ntēē kāākwiimēn :kōōrēēt ānku suurkwēēnnyoo :wōli!
Mwoochi bichu simkuroot subokwaalaat āmiik chēē kāriibēē
moonikwaa.” 16 Kuwāl :Yēēsu kule, “Mēērook kuba. Ōkoochi
:akweek kiyēē kaam.” 17 Kukētyi :rubiik Yēēsu kule, “Ntēē
mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey chēē
kēēboontē!” 18 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōkōōnoo baa
āmiichooto.” 19 Kumwooy :Yēēsu kule kōōbuur :biiko yoo
bo saatyeet. Nto miitē yoo kunam mukaatiinekēy muut
āk burburiinēkēy āyēēng' ankukas barak kubirchi Yēyiin
kōōnkōy. Nto yityo kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii
kubchēchinoot biiko. 20 Kyoomiis :bichoo tukul kut kubiy-
oong'iis. Nto bērē kōōruruuchoot :rubiik āmiik chēē /kikiitu-
uchaat, kunyiy kērēboonik taman āk āyēēng'. 21 Biiko chēē
kyaam āmiichu ku murēnik kisyēērōōk muut /kumānāākiiyiitito
chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Māārkō 6:45-52; Yoowaana 6:15-21)

22 Yooto bakeenke, kōōkiimchi :Yēēsu rubiikyii kulaany
mwēēnkēēt simkoonto kutākumii :inee kōō-āmiisē biiko. 23 Nto
yu kāākōō-āmiis bichoo, kootooch nkityō lekemeet ake barak
wokusaay. Kwiimēnē :kōōrēēt kutākumii :inee wōlooto nki-
tyō. 24 Yooto tukul, kikiikuwo :mwēēnkēēt tōōliil kwēēn
ānkimiitē kōōsooyēnē :wusōōnēēt. 25 Nto yu kāng'ēēyēn

14:14 Māārkō 8:2 **14:21** Mat. 15:32-39 **14:23** Luuka 5:16

:kōōrēēt, kuwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak ākoy wōlēē kimii :rubiikyii. 26 Nto bērē kukas :rubiikyii kuwēēsyētoonunēē tōōliilēēt, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Chii ēē, nto āyiin!” Kumwooyē kuu nyooto kōōnchōōytōōs bakeenke nyēē kāākubōōtoon. 27 Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Nto yu anii nyoo.” 28 Kukāsē :Bētērō kuu nyoo, kumwooyē kule, “Yoo inyiing' ii, Mokoryoontēēt, imwoowoo āwēēsyētēē bēēko barak ākoy wōloo imiitē.” 29 Kuwālchi :Yēēsu Bētērō kule, “Chōō naas.” Kurēkunēē :Bētērō mwēēng' ankootaar bēēko barak ānkutākyi keey Yēēsu. 30 Yu kakas wusōōnēēt, kunyokoriit ānkutoow kuling'taat. Yooto kutooree kāānchōōyto kule, “Wōōy, ānkiisārwoo wē, Mokoryoontēēt!” 31 Kōōyokooyto :Yēēsu āwut ankunam Bētērō. Nto tēē yoo kumwoochi kule, “So, ntēē iyābē kuu nyi? -Mēēkoosēēnoo keey?” 32 Nto yu kaakulaany :tukwaay mwēēng', kuteeman :wusōōnēēt. 33 Kukutunkyi :biiko choo kimiitē mwēēng' Yēēsu kumwooyē kule, “Kubooyiit man, inyiing' Lakwataab Yēyiin.”

Kiisoob :Yēēsu biikaab Keneesareet
(Māārkō 6:53-56)

34 Nto yu kaakwaay, bokōōyyoonyēē yēē /kikēēkuurēē Keneesareet. 35 Yu kēēnkēt :biikaab wōlooto kule ki Yēēsu :nyooto, kukuurootēē biiko soong'wēk chēē ki laatoos. Kikiimutyi Yēēsu biiko tukul chēē kimnyoontōōs. 36 Kusoom :bichooto kimnyoontōōs Yēēsu kule, “Ichāmwēēch kēētiiny buch maaseekaab kotootookaab sireeng'uung'.” Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

15

Tooytoochiintōōs :mākuutēkaab Yēyiin āk kiruutēkaab Farisaayeek
(Māārkō 7:1-13)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kukwaanee *:Farisaayeek alake āk kāānēētikaab kiruutēk Yēērusālēēm ankuteebee Yēēsu kule, 2 “Ām nee yu mārubē :rubiikuuk ntāsimuutēkaab mbo kuuko? Ntēē -mēēntāsiimē :icheek āwunnyēk nto āmiisyē?” 3 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ntēē ōkwētyinē akweek mākuutēkaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkaab mbo kuukoong'? 4 Kimwooy oob :Yēyiin kule, ‘Iywey kōōn āk koomēt?† Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.’† 5 Nteenee ōmwooyē :akweek kule yoo kāmwoochi :chii kaamet nto kwaan kule, ‘Kiito ake tukul nyoo kātāākōōnook, kukyaasat

14:25 Āyub 9:8 **14:26** Luuka 24:37 **14:31** Mat. 6:30; 8:26; 16:8; 17:20 **14:33** Mat. 16:16; 27:54; Māārkō 15:39; Yoowa. 1:34 **14:36** Mat. 9:20 **15:2** Luuka 11:38 † **15:4** Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † **15:4** Chuy. 21:17; Laawi. 20:9

kubo Yēyiin,' 6 nto yooto mēēbērē māchāktōōs kooywey sikiikyii. Ōmōōntooy :akweek kuu nyiitēnyi ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkwook nkit. 7 Ōyēyē keey sōō kutyaa kule ōchurtootiin! Kibēēr :wōōrkooyoontō bo Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule:

8 'Koonyitēēnoo :bichoo kuutuw,
āmāboontēēnoo moo.
9 Ānkoo kasaaya :bichoo, -māākāsyinē,
kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†"

Nee :nyēē yēyē chiito kumātililiit ām wōlēē mii :Yēyiin?
(Māārkō 7:14-23)

10 Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēēsu biiko kuyisyi keey inee nto yityo kumwoochi kule, "Okas baa ng'ālyoontooni:
11 Mēēbērē kiyēē iwutē kuutiitaab chii :nyēē yēyē chiichoo kumātililiit, nteenee nyēē yēyē kumātililiit ku kiyoo chōōnēē kuutiinyii."

12 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kōōnookyi :rubiikyii, ānkumwoochi kule, "'Kēēnkēt :inyiing' kule kāng'woonchi *Farisaayeek :ng'aleechaa 'kēēmwooyē?"
13 Kuwālchi :Yēēsu kule, "+/Makeeng'eeyta keet ake tukul nyēē kimāchoonē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy. 14 Kunyi -mooyiimee keey :akweek Farisaayeechaa. Kōryootiin :bichoo. Nto yoo kēēntōōchi :cheebkoraatyaanteet ake ake, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn."

15 Yooto kumwooy :Bētērō kule, "Iboorwēēch ng'aleechaa bo tiliilinto." 16 Kuwālchi :Yēēsu kule, "So, ākoo mānōōnkēt kura? 17 -Mōōnkēt :akweek kule kiy ake tukul nyoo wēētēē kuut kuwēētii moo ānkuwokuwo saang'? 18 Nto ng'aleek choo kwoonēē kuut kukwoonēē :choo mēt ānku chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. 19 Kiyēē chōōnēē mēt ku kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch kuu chēbo rumiisyēēt, martaayeet, sikornateet, chōōrsēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk ng'ōōmsēēt.
20 Tukuuk chooto chēē yēyē chiito kumātililiit. Nteenee yoo koomiis :chiito kumaneentasiim āwut, māyēyē :yooto kumātililiit :chiichoo ām wōlēē mii :Yēyiin."

Kiyēētyēēchi :Yēēsu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa
(Māārkō 7:24-30)

21 Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kuwo ākoy kōōrēētaab kiriinkēētaab Tiirō āk Sitōōn. 22 Yooto kuchōōnchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kibōloobōl kumwooyē kule, "Mokoryoontēēt, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti,

† **15:9** Isaaya 29:13 **15:14** Mat. 23:16, 24; Luuka 6:39; Room. 2:19 **15:19** Kala. 5:19-21

ankiiriireenaa! Mii kōōyiimē chēēbnyuu :tāmirmiryēēt nyēē miyaat."
23 Mānāāwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa ng'ālyoo ām baanaa. Yooto kubēēchi :rubiik Yēēsu ankusaaysaay kule, "Mwoochi, naas, kuwēēchi keey ntēē kābōloobōloot kuu nyi."
24 Kuwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, "Cheebyoos, / kikiiyookwoo anii baateey wōlēē miitē :biikaab *Isrāyēēl choo kēēchiir chēē kiikubootyo." 25 Kōōnookyi :cheebyoosyeet Yēēsu, kukutunyēē taayeenyii ānkumwoochi kule, "Ānkiiyēētyēēchoo ōō, Mokoryoontēēt!" 26 Kulēēnchi :Yēēsu, "Makaraam / kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk / ānkēēmētyi ng'ōōkin." 27 Kuwālchi :cheebyoosyaanaa kule, "Wuu nyooto sinee ōō, Mokoryoontēēt, ntēē āmē mbo :ng'ōōkin seeserik yoo āmiisyē :biikwaa." 28 Yu kāmwooy :cheebyoosyaanaa kuu nyooto, kuwālchi :Yēēsu kule, "Cheebyoos, kuuyu 'ikoosēēnoo keey miisin, /kāākēēchāmuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy." Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kusobē bakeenke :chēēbtaab cheebyoosyaanaa.

Kiisoob :Yēēsu biich chēē chaang' chēē kimā Yuutayeek (Māārkō 7:31-37)

29 Nto tēē yoo kung'eetee :Yēēsu yooto kumur sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kiitooch yēē tōrōōr ānkōōbuur ng'wēny sukōōnēētiis. 30 / Kikiimutyi biiko chēē chunkutootiin, chēē kōryootiin, chēē sōnkōchootiin, chēē kirātākiis :ng'ēlyēēbik āk alak chēē chaang' / ānkiikoochi taayeetaab Yēēsu. Kōōsoob :Yēēsu bichooto tukul. 31 Yu kakas :biiko kung'āloolē :choo kikirātākiis :ng'ēlyēēbik, kāsobcho :choo kisōnkōchootiin, kubeesyet :choo kichunkutootiin ankukasta :choo kikōryootiin, koolat ānkusilto Yēyiintēētaab *Isrāyēēl.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan (Māārkō 8:1-10)

32 Nto miitē yoo kukuur :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, "Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk āmāmii :kiyēē āmē! Mēēbērē +māāmwoochi kuba kumanaa-am kiy kuuyu imuuchē kōōmiistoochi :kēmēwuut kēēltaab too."
33 Kuwāl :rubiikyii kule, "Nto wōlēē sikeenyoorte āmit chēē yēmē biich chēē tēē chu ām suurkwēēnooni ku ānō?"
34 Kuteebee :Yēēsu kule, "Ōboontē mukaatiinek ata?" Kuwālchi :rubiik kule, "Kēēboontē tisab āk *burburiinēk chēē ng'ēri."
35 Yooto, kumwoochi biiko kōōbuur ng'wēny nyēē katet keey. 36 Nto tēē yoo kunam mukaatiinechaa tisab āk burburiinēk, nto yu kāākubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot biiko. 37 Kwoomiis :biiko

15:22 Mat. 20:30-31 **15:24** Mat. 10:6; Room. 15:8 **15:28** Mat. 8:13; 9:22
15:29 Mat. 5:1 **15:32** Māārkō 9:36

tukul kut kubiyoong'iis. Nto yu kēēruruuchoot :rubiik āmiik chēē king'ēt, koonyiit kērēboonik tisab. 38 Nto laatitaab bi-iko chēē kyoomiis, ki kisyēērōōk ang'wan /kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

39 Nto mii yoo nanyuun, kōō-āmiis :Yēēsu biiko kubēēchi keey ankulaany :inee mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ānkuwo ākoy saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē Makataan.

16

Kitay :Farisaayeek kōōyēnchi Yēēsu
(Māārkō 8:11-13; Luuka 12:54-56; 11:29)

1 Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi *:Farisaayeek ākoo *Satukaayeek Yēēsu kumāchē kutyem. Kimwoochi kuyēchi icheek kiy nyēbo kwōng'uut sukōōnkētēē kule boonto :inee kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. 2 Nteenee kuwālchi :Yēēsu kule, "Yoo imēnē, ōmwooyē :akweek kule, 'Mākumusēs tuun :kōōrēēt, kuuyu arraa :wōliin bo barak.' 3 Nto yoo bo kōrrōōn, ōmwooyē kule, 'Yiiwoot ra, kuuyu kaarraniit :wōliin bo barak ānkutuuluunkēnoot.' Ōnkētē :akweek kiyēē ibooru :wōliin bo barak yoo kaarraniit -āmōōnkētē kiyēē ibooru :ng'aleek chu ōkāsē kuyēyāktōōs. 4 Biich chēē miyootēch choo kiikutēwēchākiis :chēē tēēbē /kēēyēchi kiy nyēbo kwōng'uut. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē +/ mākiiboorchi ku choo kibo Yoona."

Yooto kubakaakta :Yēēsu bichooto ānkuwēētēē mwēēnkēēt āk rubiikyii.

*Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeek āk *Satukaayeek*
(Māārkō 8:14-21)

5 Nto yu kayit tōōliilēēt biitooniin, koosoot :rubiik kule kikiikuwuutyēē mukaatiinek. 6 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeek āk *Satukaayeek." 7 Kung'alaalee :rubiichoo ng'aleechaa ānkumwooy kule, "Kāmwooy kuu nyooto kuuyu manaakeenamaanu mukaatiinek." 8 Nto yu kēēnkēt :Yēēsu kiyēē king'āloolēē :rubiikyii, kuteebee kule, "-Mōōkoosēēnoo keey kāroomin? Ām nee yu ōmiitē ōmwooyē kule manoonamaanu mukaatiinek? 9 Mānōōnkēt kiy ākoy kura? -Mōōsōōtē mukaatiinechaa ki muut choo kyoomē :biiko kisyēērōōk muutu āk kaatuukanik choo kyōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? 10 Nto mbo naas mukaatiinechaa ko tisab choo kwoomē :biiko kisyēērōōk ang'wanu āk kaatuukanik choo kwōōruruuchē kunyiy kērēboonichoo? 11 Ām nee simōōnkēt kule kāmāāng'āloolwook

---

15:39 Mat. 14:13-21 **16:4** Mat. 12:38; Luuka 11:16; Yoowa. 6:30 **16:6** Luuka 12:1 **16:8** Mat. 14:31 **16:9** Māārkō 6:52 **16:9** Mat. 14:20 **16:10** Mat. 15:37

kurubta keey āmiik? ! Kāāmwoowook, ōriibēē keey kiyēē
bāyēēnook :Farisaayeechaa āk Satukaayeechaa!" 12 Yooto
nanyuun, kōōnkēt :rubiichoo kule mēēbērē kimwoochinē
icheek :Yēēsu kuriibēē keey āmiik nteenee kimwoochinē
kuriibēē keey kāānēētuutēkaab Farisaayeek āk chēbo
*Satukaayeek.

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēēsu
(Māārkō 8:27-30; Luuka 9:18-21)

13 Yu kāwokuyit :Yēēsu ākoo rubiik rōōrōōkēētaab
*kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi, kuteebee rubiikyii kule,
"Mwooyē :biiko kule *Wēritaab Chii, ku ng'oo?" 14 Kuwālchi
:rubiik kule, "Mwooyē :alake kule inyiing' Bātisāniintēēt
Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule
Cheremnyaa nto ku ake ām *wōōrkooyikaab Yēyiin nyēē
kaakung'eetee *kāābkwoombiich." 15 Kulēēnchi Yēēsu, "Nto
akweek, ōbērē anii ku ng'oo?" 16 Kumwooy :Simōōni Bētērō
kule, "Inyiing' *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin."

17 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, "Simōōni araab Yoona,
ibēruuroot. Mā chii :nyēē kāng'oong'uung' ng'aleechu,
nteenee Baaba anii nyoo miitē kibkōōnkōy. 18 Kunyi,
+māākuuriing' kule Bētērō* ānku +māātēēkyi kitawaani
kōōnyuu nyēē -mēēbēlē :Buunyoontēēt. 19 +Māākōōniing'
kāāmuukēywēēk chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiy ake tukul
nyēē ikērē ām kōōrooni, +/ makeeker ām kibkōōnkōy. Nto
nyēē iyootē ām kōōrooni, +/makeeyaat ām kibkōōnkōy." 20 Yu
keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kōōkiimchi rubiikyii
masimkumwaaytaat kule inee :Kāārārookiintēēt.

King'alaalee :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii bo meet
(Māārkō 8:31-33; Luuka 9:22)

21 Kuchakee yooto kuwo taay kutoow :Yēēsu kumwoochinē
rubiikyii kule ākoy kuwo :inee Yēērusālēēm ānkubuntēē
nyāliluutēk chēē chaang' ām āwunnyēkaab booyik, mbo
*kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. Kimwooy
mbo subak kule ākoy /keebakach inee nto miitē bēsyēētaab
sōmōk /kiing'eetee meet.

22 Yooto kuwēēto :Bētērō Yēēsu komos ānkumwoochi kule,
"Acha ōō, Mokoryoontēēt! Mēērook kuyēyākiis :ng'ala chēē
wuu choo ām wōlēē imiitē!"

23 Yooto kōōtuukyi Bētērō batay ānkumwoochi kule,
"Sateenaa keey wē, Syeetaani! -Mēēyēku kāānākuut ām wōlēē

16:14 Mat. 14:2; 17:10-13; 21:11 **16:16** Mat. 4:3; 14:33; Yoowa. 6:69; Yēyuut. 14:15 * **16:18** Ibooru :kaaynaani kule kitaweet. **16:18** Luuka 22:32; Yoowa. 1:42; 21:15-17; Kala. 2:6-9; Êfēēs. 2:20 **16:19** Mat. 18:18; Luuka 11:52; Yoowa. 20:23 **16:20** Māārkō 8:30; 9:9

āmiitē. 'Isōōtē kuu wōlēē isōōtitooy :biiko, āmēēbērē kuu wōloo māktooy :Yēyiin."

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu
(Māārkō 8:34—9:1; Luuka 9:23-27)

24 Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Chii ake tukul nyoo māchē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē māchē :mooyēēnyii amanyokoriit meet.† Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba. 25 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 26 Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? Nto kiy nee nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonooto? 27 Āmiitē :anii, *Wēritaab Chii wāāchōōnii ām Lēbkēēyyēētaab Baaba āk malayikaanikyii, ānkuchāāyēchi chii ake tukul kurubta keey kiyēē kiikuyey. 28 ! Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Wēritaab Chii kuyibu bāytooyiisyēēnyii."

17

Kiweek :eertaab Yēēsu
(Māārkō 9:2-8; Luuka 9:28-36)

1 Nto yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kulaang'ta :Yēēsu ākoy tulwēēt ake barak, kuboontootē keey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō. 2 Kumiitē wōlooto, kuweek :eertaab Yēēsu kukāsē rubiik, koolekecheech kuu asiista. Kileelakiitu :nkicheek sirookyii kule mang'! 3 Yooto kukas :rubiichoo *Muusa āk *Eliiya kwoomē lōkōōy āk Yēēsu. 4 Kulēēnchi :Bētērō Yēēsu, "Mokoryoontēēt, karaam nyēē tyaa kēēmiitē yuutēyu. Kany ateech kēryōōnik sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo *Eliiya."

5 Kutākung'āloolē :Bētērō, kuchō :boolteet nyēē ki lebkeey miisin ankoolaambuuch icheek ānkuchōōnēē :kuutiit booltaanaata kumwooyē kule, "Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē. Kunyoo, ōkāsyinē kiyēē mwooyē."

6 Yu kakas :rubiichoo kuutiinaa, kumuuyo ānkōōbutyi ng'wēny kukubuy kuut. 7 Kuwo :Yēēsu yooto ankutabtab icheek kumwoochinē kule, "-Mōōmuuyē, ōng'ēētyē." 8 Nto

† **16:24** Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **16:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27; 1Bēt. 2:21 **16:25** Luuka 17:33; Yoowa. 12:25 **16:27** Tyēēn. 62:12; Cherem. 17:10; Mat. 13:41-42; 25:31-46; Yoowa. 5:29; Room. 2:6; Ng'oong'. 22:12 **17:1** Mat. 26:37; Māārkō 5:37; 13:3 **17:5** Kiruu. 18:15; Mat. 3:17

yu kēētōrōōr :rubiichoo mētēwook, māmiitē :chii ake tukul nteenee Yēēsu nkit.
9 Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēēsu rubiichoo kule, "-Mōōmwoochi chii kiyēē kookas, ākoy yoo / kaaking'eetee *Wēritaab Chii meet."

*Kiineet :Yēēsu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab *Eliiya*
(Māārkō 9:11-13)

10 Kuteebee :mbo Bētērō Yēēsu kule, "Ām nee naas, sukumwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōyēēw *:Eliiya kurook, nto chōōnii *:Kāārārookiintēēt?"
11 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Mwooyē :bichoo man. Intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. 12 ! Kāāmwoowook, kiikuchō Eliiya ānkimēēnkētē :bichoo, nteenee kiyeyee kiy ake tukul nyēē kimāchē. Nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto, makunyalil *:Wēritaab Chii ām āwunnyēkaab bichooto." 13 Yooto nanyuun kōōnkēt :rubiichoo kule kimiitē :Yēēsu kung'āloolēē Bātisāniintēēt Yoowaana.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Māārkō 9:14-29; Luuka 9:37-43a)

14 Yu kāākurēk :Yēēsu āk rubiichoo, kuba ākoy yoo kimiitē :rubiik chuut alake kuboonto keey biiko chēē kichoong'ēch chēē kikiikōōruruuch keey. Yooto, kuchō :chiito ake ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu 15 ānkumwoochi kule, "Mokoryoontēēt, riiree wērinyuu nyēē boonto mēwuunkook. Iyiimē :bōōroo miisin kutōōrchinē kwaak mā nto ku bēēko. 16 Kāāmutyi rubiikuuk nteenee manaakoomuuch."
17 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, "Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa keey! +Māābuurtook ākoy āyu? +Māāmuytoochook ākoy āyu? Omutwaa anii wēēroo."
18 Kōōbēbēēto :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke.
19 Nto miitē yoo kuboonto keey Yēēsu āk rubiikyii, kuteebee :rubiik kule, "So, ām nee simakiimuuch :acheek tāmirmiryoonoo miyaat?" 20 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Kuuyu -mōōkoosēēnoo keey kāroomin. Kāāmwoowook, nto ōboontē kaakaaseet nyēē mining' nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto ōmuuchē ōmwoochi tulwooni kule, 'Ng'eetee yu ānkiiwē yuun' kung'ēētē. Māmii :kiy nyēē ibēlook. 21 Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyooto, yoo manoosaay ānkōōkir āmiisyēēt."*

King'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet
(Māārkō 9:30-32; Luuka 9:43b-45)

17:8 2Bēt. 1:16-18; Ng'oong'. 1:16 **17:11** Mal. 4:5-6; Mat. 16:14 **17:13** Mat. 11:14 **17:20** Mat. 13:31; 14:31; 21:21 * **17:21** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 21.

22 Nto yēē kimiitē kubēēsyētē :tukul ām Kalilaaya, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Mii /bokiiyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni. 23 +/Makeebakachaa nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eeteenaa meet.” Kiyey :yooto kwoorookēniis :rubiik miisin.

Kikweyta :Yēēsu syuuruutaab Kōōtaab Yēyiin

24 Yu kayit :Yēēsu āk rubiikyii Kaabernaam, kukwa :kāāruruukikaab *syuuruutaab *Kōōtaab Yēyiin ankuteebee Bētērō kule, “Mākwēyē :kāānēētiintēēng'woong' syuuruut nyēbo Kōōtaab Yēyiin?” 25 Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēyē.” Kuwo :Bētērō kō, nto baanta nyooto māchē kung'alaal, kumwoochi :Yēēsu kule, “Ikāsē :inyiing' kule nee ōō, Simōōni? Ng'oo :nyēē kwēchinē bāytooyikaab kōōrooni syuuruut? Lōkōkwaa nto biiko alak?” 26 Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēchinē :biiko alake.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ākoo tookunoot kule mākwēyē kiy :lēēkōōy. 27 Nteenee yoo simākēēkustoochi bichu, iwē ākoy tōōliil ānkiiwiirchi ntawaaniit bēēko. Nto *burburyoontēēt nyoo bo taayta inam, ing'aany kuutiinyii. +Meenyoorte āriit beesyaanteet nyēē yēmē kukweytee :biiko āyēēnku syuuruut. Iyibchi bichoo kubo syuuruut nyeenyuu ākoo nyeeng'uung'.”

18

Ng'oo :nyēē wōō?
(Māārkō 9:33-37; Luuka 9:46-48)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, “Ng'oo :nyēē wōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin?” 2 Kukuur :Yēēsu leekwa nyēē mining' kōōyyoong'to keey rubiik 3 ānkulē, “! Kāāmwoowook, yoo kamooweekse ōbuur kuu wōloo wuunto :lēēkōōy chēē minkēēch, mākoy kōōwut :chii ām akweek bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 4 Kunyi, nyoo yibē keey ng'wēny kuu leekwa, ku wōō :nyooto miisin ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 5 Nto nyoo tōrōōchē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kukaakutoroochaa anii.

Ōriibēē keey kentaayeet
(Māārkō 9:42-48; Luuka 17:1-2)

6 Chii nyoo kaken ake nyēē takukuskus ām kāāyēnēēt, kumisyinē /kēērātyi rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta. 7 Tyaa sōō :ng'wooninto nyēē mākunyōōr :biiko choo kēntooy biich. Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chiichoo kēnē ake.

17:23 Mat. 28:6; Māārkō 8:31 **17:24** Chuy. 30:13-14 **18:1** Luuka 22:24
18:3 Mat. 19:14 **18:4** Mat. 23:12 **18:5** Mat. 10:40

8 Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' nto kereenkeeng'uung' itayaa, itilte! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke nto ku kereeng' akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay nto ku kērēēnkōōk tukwaay / ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo. 9 Yoo kēēsākyiing' koong'uung' itayaa, ilōōtu! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iyuu kimekoong'nyaa kusiir iboontē koonyek tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo."

Māmāchē :Yēyiin kubot :chii ake tukul
(Luuka 15:3-7)

10 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriibē keey! -Mōōmōōntooy ake tukul ām chu tākung'ārng'ār. Kubooyiit man, tinyē :icheek malayikaanikwaa chēē boonto keey Baaba ām kibkōōnkōy ākookoy.* 12 Yoo boonto :chii kēēchiirēkyii bokol ānkubot :akeenke ii, kuyēyē kule nee? Bākooktooy oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool ankuwokucheeng'aat nyoo kābotē? 13 Kubooyiit man, ng'ērēchē miisin kubo nyooto akeenke kusiir chuut alak. 14 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāmē :kōōn nyoo mii kibkōōnkōy kubot mbo :akeenke ām bichooto tākung'ārng'ār."

Choolwookātēēt ākoo nyooyeetaab kaat
(Luuka 17:3-4; Mataayo 16:19)

15 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo kāchoolwookēnchiing' :ng'eetaabkoomēt iwēētē komos ānkuwēēboorchi lēēluutyēēnyii. Nto yoo kākāsuung', 'kukēēyisu inee. 16 Nteenee yoo kāmākāsuung', iwēētē keey chiito ake nto ku biich āyēēng', sukumiitē :biiko āyēēnku nto sōmōku :chēē chāmchiintōōs kule wuu nyooto / sikiitiil ng'ālyoo. 17 Nto yoo kāmākāsyi bichoo, ōmwoochi booyikaab kanisa ng'aleek tukul. Nto yoo kāmākāsyi booyichoo, ōyib inee kuu wōloo / kēēyibtooy chii nyoo -mēēnkētē Yēyiin nto kuu kāāruruukiintēētaab *syuuruut."

18 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kiy ake tukul nyēē ōkērē ām kōōrooni, +/ makeeker ām kibkōōnkōy. Nto kiyēē ōyootē ām kōōrooni, +/makeeyaat ām kibkōōnkōy.

19 Āmwoowook subak kule, yoo kākāsyiin :biiko āyēēnku ām kōōrooni yoo sooyē kumāchē kiito ake, kuyēchinē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu wōlēē kāmāktooy. 20 Yoo kātuuyo :biiko

---

18:9 Mat. 5:29-30 * **18:10** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 11: Kichōōnii :Wēritaab Chii chokōōrāroochē choo kiikubootyo. **18:14** Yoowa. 10:11-15 **18:14** Luuka 3:6; Room. 15:16; Ibu. 5:9; 2Bēt. 3:9 **18:15** Laawi. 19:17; Kala. 6:1 **18:16** Kiruu. 19:15; Yoowa. 8:17; 2Kōōr. 13:1; 1Tēm. 5:19; Ibu. 10:28 **18:17** Room. 16:17; 1Kōōr. 6:1-6; 2Kōōr. 6:17; Tiitō 3:9-11 **18:18** Mat. 16:19; Yoowa. 20:23 **18:19** Mat. 7:7

āyēēnku nto ku sōmōk kuyēyiisyēē kaayneenyuu, āboontē keey āk icheek."

/Kēēnyōōchinē keey kaat

21 Nto miitē yoo kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, māchāktōōs ānyōōchi kaat ng'eetaabiya areet ata yoo kāchoolwookēnchoo? Ara, ākoy areet tisab?" 22 Kukētyi :Yēēsu kule, "-Mēēnyōōchinē kaat areet tisab baateey, nteenee kunyil tāmānwookik tisab āk tisab."

23 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, "Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin: Kimwoochi :bāytooyiintēēt wootwookikyii kukwa / bokeeng'alaalee wōlēē kiwuu :yiisyōōnuutēkwaa. 24 Kiboonto :wootwookiintēēt nyēē kibo taay bēsēnto nyēē wōō miisin.† 25 Nto kuuyu ki wōō :bēsēnoo nyēē kimēēmuuchē kuyaakta, kumwooy :mokoryoontēēt kule / kyaalta wootwookiintoonoo āk kanyii tukul kunam wōlēē mii :cheebyoosyeenyii, lōkōkyii āk kiy ake tukul nyēē kiboonto /keeyaaktee bēsēnooto. 26 Kukutunyēē :wootwookiintoonoo taayeetaab mokoryoontēēnyii ankuriiree keey kule, 'Lēyyē, mokoryoontēēt, tēēkōōnoo sōō bārooyinto sāāyookuung' bēsēnng'uung' tukul.' 27 Kuriiree :mokoryoontoonoo chiichoo ānkōōmiisyi bēsēnooto kootyaaktaayakay.

28 Nto yu chuytooy :wootwookiintoonoo saang' kutuuyēē wootwookiintēēt nyiin ake. Kiboonto :nyoo bēsēntaab nyiitēnyi nyēē mābo laat.‡ Yooto kutēryēkyinē nyiin kumāchē kookeet ānkubērē, 'Yookwoo bēsēnnyuu!' 29 Kukutuny :nyiin ankusaaysaay murēētkēy kule, 'Murooni, tēēkōōnoo bārooyinto ēē, wē, sāāyookuung' bēsēnng'uung'.' 30 Nteenee kitāyiis :chiichoo ānkukwēr nyiin ākoy kōōk wokurat ākoy bēsyēēt nyēē kayaaktee bēsēnoo! 31 Nto yu kakas :wootwookik chuut alake kiyēē kayeyakay, kunērēēkiis miisin ānkubokumwoochi mokoryoontēēng'waa kiyēē kiyeyakay.

32 Yu kakas :mokoryoontēēt ng'aleechaa, kukuur wootwookiintoonoo ānkumwoochi kule, 'Iyēku sikoran. Yu kwēēriirēē keey :inyiing' āmiisuung' anii bēsēnoo kwēēboontē tukul. 33 So, kwaaming' :nee simeeriiree :nkinyiing' wootwookiintēēt nyiin ake?' 34 Kinyēēr :mokoryoontoonoo ankunam chiichoo kukerta kō kung'woonchi ākoy kuyaakta bēsēntaab biich tukul.

35 Kunyi, mākuyēwook :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu nyooto yoo -mōōnyōōchinē keey kaat."

18:22 Toowu. 4:24 **18:23** Mat. 25:19 † **18:24** Kiyēmē :beesaanichu kwaal tuuka kisyēērōōk konom. **18:27** Luuka 7:42 ‡ **18:28** Kiyēmē keey :bēsēnoo āk tuch āyēēng' baateey. **18:33** Mat. 5:7 **18:34** Mat. 5:26 **18:35** Mat. 6:14-15; Ēfēēs. 4:32; Kolos. 3:13; Yāāk. 2:13

19

Kiineet :Yēēsu kule miyaat :bareetaab kooyēēy
(Māārkō 10:1-12)

1 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kung'eetee
Kalilaaya ānkutākyi keey yēēmēētaab Yuuteeya.
Kisyēbunēē
biitēētaab koong'asiis nyēbo āynēētaab Yoortaan. 2 Kurub ām
wōlooto :biiko chēē chaang' ānkōōsoob choo kimnyoontōōs.

3 Nto tēē yoo, kukwoonchi *:Farisaayeek alake Yēēsu
kumāchē kutyem, ankuteebee kule, "Chāmwēēch :kiruutēk
kukwet :chii koorkēēnyii kubo ng'ālyoo ake tukul?" 4 Kuwālchi
:Yēēsu kule, "Manoosuman :akweek siruutēk yoo mwooyē
kule, yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, 'Kiyey murēn āk
koorko,'† 5 ānkumwooy kule, 'Kiyooto nyēē yēyē murēn
kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii
ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.'† 6 Mēēbērē
tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke. Kunyoo
-mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomnyo :Yēyiin."

7 Kuteeb subak :Farisaayeechaa kule, "Ām nee sukumwooy
*:Muusa kule, kusirchinē :saanteet koorkēēt barweet nyēē
bārēē kooyēēyto nto kwētē koorkēēt?" 8 Kukētyi :Yēēsu kule,
"Kichāmwook akweek :Muusa ōkwētē kooruukwook kuuyu
wuuyēch :mukuulēywēkwook. Nteenee kimāwuu nyoo yu
kibo taay. 9 !Kāāmwoowook, chii nyoo kwētē koorkēēnyii ām
ng'aleek chēē mānāmē keey āk martaayeet, ānkulē keemut
koorkēēt ake, kukaakumarta :chiichoo."

10 Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, "Yoo ākoo wuu chu
:ng'aleek ām wōlēē miitē :murēno āk koorkēēnyii kukaykay
kumēēmutiis :chii." 11 Kuwālchi :Yēēsu rubiikyii kule,
"-Mēēmuuchē :chii ake tukul kucham ng'aleechu, nteenee
choo kiikung'oonkyi :Yēyiin. 12 Choong'ēch :ng'aleek chēē yēyē
biiko kumākēēsyo. Miitē :alake chēē /kikēēsichē kumēēmuuchē
kusich, kukilātē alak :biiko nto alak, kitay kēēsyēēt kubo
bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nyoo imuuchē kucham, kucham."

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Māārkō 10:13-16; Luuka 18:15-17)

13 Nto miitē yoo, /kiimutyi Yēēsu lēēkōōk kule kutiinyēē
āwunnyēk kōōbēruur. Nteenee kiiburyoong'to :rubiikaab Yēēsu
bichoo. 14 Kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mooraany, nteenee
ōbāroochi lōkōchu minkēēch kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko
chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin."
15 Yooto, kōōbēruur lōkōchoo, nto yityo kuwēēchi keey.

---

† **19:4** Toowu. 1:27 † **19:5** Toowu. 2:24 **19:5** Ēfēēs. 5:31 **19:7** Kiruu. 24:1-4; Mat. 5:31 **19:9** Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11 **19:14** Mat. 18:3

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin
(Māārkō 10:17-27; Luuka 18:18-27)

16 Nto miitē bēsyēēt ake kuchō :chiito ake ankuteebee Yēēsu
kule, “Kāānēētiintēēt, nee :nyēē karaam nyēē māchāktōōs
ayey sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?” 17 Kuwālchi :Yēēsu
kule, “Ām nee yu 'keeteebeenaa kurubta keey kiy nyēē
karaam? Yēyiin baateey :nyēē karaam. Nto yoo imāchē
siiminy nyēē karaam, iriib kiruutēkaab Yēyiin.” 18 Kuteebee
:chiichoo Yēēsu kule, “Imwooyē kiruutēk nkōchō?” Kulēēnchi
:Yēēsu, “-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi
chii ng'wiiynan, 19 iywey kōōn āk koomēt ankiicham laaty-
eeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.”† 20 Kumwooy :chi-
ichoo kule, “Ntēē ārubē kiruutēchu tukul. Ara nee nyēē
taakustaat?” 21 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Yoo imāchē siichurte,
wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiikoochi bānoonik kiyēē
'kēēnyōōru. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru
bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.” 22 Yu kakas :chiichoo kuu
nyoo, kusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu ki wōō :bāytit nyēē
kiboonto.

23 Nto tēē yoo kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Wuuy sōō
kule nee kucham :chiito nyēē boonto bāytit bāytooyiisyēētaab
Yēyiin. 24 ! Kāāmwoowook, nyumnyum kōōwut *:tembes
koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit
Kaab Yēyiin.” 25 Yu kakas :rubiik ng'aleechaa, kumuuyo
miisin ānkumwooy kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /
kiiraraach?” 26 Yooto kōōrōōtoot :Yēēsu rubiichoo ānkumwooy
kule, “Mēēmuuchāktōōs :ng'aleechu ām wōlēē mii :chiito, nte-
nee imuuchāktōōs :kiy tukul ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēēsu
(Māārkō 10:28-31; Luuka 18:28-30)

27 Yooto, kumwooy :Bētērō kule, “Kēēnyōōru nee :acheek
chu kookeebakaakte kiy ake tukul ankeerubiing'?”
28 Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, yoo
bāytooyiisyē *:Wēritaab Chii āk Yēyiin ām kōōrēēt nyoo lēēl,
+mōōbāytooyiisyē :akweek rubiikyuu tamanu āk āyēēng'.
+Mōōtiilchinē ng'aleek ārootunwēēk taman āk āyēēng' chēbo
Isrāyēēl. 29 Nto chii ake tukul nyēē kaakubakaakta koorin nto
mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet nto kwaan nto
kaamet nto lēēkōōk nto ku mbareenik kubo anii, mākunyōōr
tukuuchoo kunyil bokol nto miisin, mākunyōōr *soboontaab

† **19:19** Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20; Laawiik 19:18 **19:19** Chuy. 20:12-16; Laawi. 19:18 **19:19** Māārkō 12:31 **19:21** Mat. 8:21-22; Luuka 12:33 **19:22** Tyēēn. 62:10 **19:26** Toowu. 18:14; Āyub 42:2; Cherem. 32:17; Luuka 1:37; 18:27 **19:28** Mat. 25:31; Luuka 22:30; 1Kōōr. 6:2; Ng'oong'. 3:21

kibchuulyo. 30 Nteenee biiko choo yibē keey barak ām
kōōrooni mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin, nto choo yibē keey
ng'wēny ām kōōrooni mākubooyiit taayta ām Kaab Yēyiin."

20

Biikaab yiisyēēt ām mbareetaab musābiibuunēk

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kule, "Wuu
nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimii :chiito ake nyēē kiboonto
mbareenyii nyēbo *musābiibuunēk. Kimusta :chiichoo bēsyēēt
ake kōrrōōn wokucheeng' biiko chēē kāyēchi yiisyēēt ām
mbaraanaa. 2 Yooto kukāsyiin :chiichoo āk biikaab yiisyēēt
kule mākukwēchi bichooto beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē ām
bēsyēēt akeenke. Yooto nanyuun kukwēr bichoo mbareen.
3 Nto yēē ki āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn, kuwo
:chiichoo wōlēē kiiruruukyinē keey :biiko kumāchē yiisyēēt.
4 Kumwoochi chiichoo bichoo kule, 'Obe :nkakweek
bōōyēyiisyē mbareeng'waanii, sāākwēwook kiyēē yemaat.'
5 Kuba :bichoo.
Kiiyeey :chiichoo yooto āsiiswēk chēē kimāchē kuyitē lo āk
yēē kimii āsiiswēk sokool wokukwēr biiko alak. 6 Chokuwo
subak yēē kimāchē kumii :asiista taman āk akeenke. Kun-
yōōr subak biiko alak chēē kimii kēēyyoong'iis. Kuteebee
choo kule, 'Ām nee yu sōōyyoonyēē :akweek yu kwiimēn?'
7 Yooto kuwāl :bichoo kule, 'Kēēmiitē yu kuuyu māmii :chii
nyēē kaakusireech kēēyēchi yiisyēēt.' Kumwoochi :chi-
ichoo bichoo kule, 'Okwaa :nkakweek bōōyēyiisyē ām mba-
reeng'waanii.'
8 Nto yu kararakta :asiista, kumwoochi :chiichoo kibo
mbaraanaa chiinyii nyēē kiiyyoonkyinē yiisyēēt kule,
'Kuur biikaab yiisyēēt tukul ānkiikwēchi beesaanikwaa
choo kāyēyiisyēē. Itoowunēē choo /kākēēsirē lēt ankiitas
taay ākoy choo /kākēēsirē taay.' 9 Yooto nanyuun, kukwa
:biikaab yiisyēēt choo /kikēēsirē asiistaab taman āk akeenke
/ānkēēkwēchi beesaanik chēē /kikēēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke.
10 Nto yu kakwa :choo / kikēēnyōōyēē / kēēsirē, kubērē
tōōs +/ mākēēkwēchi chēē chaang' kusiir chuut, nteenee /
kikēēkwēchi icheek tukul beesaanik chēē / kikēēyēyiisyēē
bēsyēēt akeenke. 11 Kutoow :akeenke kuwookuutyēē chiitaab
mbareet 12 kumwoochinē kule, 'So, ntēē kāyēyiis :bichu /
kātākēēsirē asiista akeenke buch, ānkii-āyēēchēēnēēch acheek
chu kakyaamee keey yiisyēēt ānkēēyōōtu asiistaab bēēt?'
13 Kuwālchi :chiitaab mbareet chiichooto kule, 'Lēyyē,
tilyaani, nee :nyēē miyaat? Kākēēkāsyiinē oob kule +/

19:29 Mat. 6:33; 10:37; 25:46 **19:30** Mat. 20:16 **20:8** Laawi. 19:13; Kiruu. 24:15

mākēēkwēwuung' beesaanik chēbo bēsyēēt akeenke? 14 Wēēchi keey! Kaacham ākwēchi chiito nyoo kāchōōnii lēt beesaanik chēē tēē cheekuuk. 15 Ākoo -māāboontē :anii kāāmuukēywēēk ayeyee beesaanikyuu kiyēē āmāchē ayeyee? Nto katuuyiiting' keey :moo kubo mooyēēnyuu nyēē lēēl ōō?' "

16 Yooto kooteryeech :Yēēsu kule, "Nteenee biiko choo yibē keey ng'wēny mākubooyiit taayta, nto choo yibē keey barak mākubooyiit lēt."

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii
(Māārkō 10:32-34; Luuka 18:31-34)

17 Nto yu kimiitē :Yēēsu kōōtōōchē Yēērusālēēm kuwēēto rubiikyii taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, 18 "! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēērusālēēm. +/ Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruustaa / keebakachaa 19 ānkōōyokoochoo biikaab Rooma. Mākōōntosuuroo :choo ānkubirsēētoo kulālchoo ānkukwērtoochoo *murtooywoontēēt. Nto miitē bēsyēētaab sōmōk +/makiing'eeteenaa meet."

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō
(Māārkō 10:35-45; Luuka 22:24-27)

20 Nto miitē yoo, kuchōōnto :cheebyoosyeetaab Sebetaayo wērikyii ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu kumāchē kusoomso. 21 Kuteebee :Yēēsu kule, "Imāchē nee?" Kuwāl :cheebyoosyaanaa kule, "Chāmwoo kōōbuurunēēniing' :wērinyuu ake āwutaab taay kōōbuurunēē :ake āwutaab kaataam ām Bāytooyiisyēēng'uung' nyoo chōōnii." 22 Kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek ocham ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii?" Kuwālchi :bichoo Yēēsu kule, "Kiimuuchē." 23 Kumwoochi :Yēēsu kule, "+Mōōnyāliilchē sinee kuu anii, ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk ākōōnook ātēbto nyēbo āwutaab taay nto ku nyēbo kaataam. Baaba Yēyiin :nyēē yēytoochinē biiko bārooyinwēchoo."

24 Yu kakas :rubiik chuut alake tamanu ng'aleechaa, kunyēērchi murēchooto āyēēng'. 25 Yooto kukuur :Yēēsu rubiichoo tukul ānkumwoochi kule, "Ōnkētē kule bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut. 26 Nteenee -mookany kuwuuyiit nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Kunyoo yoo māchē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 27 Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēchinē chuut

20:16 Mat. 19:30; Luuka 13:30 **20:19** Māārkō 8:31 **20:19** Mat. 27:26-31; 28:6 **20:21** Mat. 19:28 **20:22** Mat. 26:39; Yoowa. 18:11 **20:23** Yēyuut. 12:2

yiisyēēt. 28 Kyāāchōōnii *Wēritaab Chii sichāāyēchi biiko
yiisyēēt, āmēēbērē kyāāchōōnii /subokēēyēwoo. Kichāākooytē
soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēēsu cheebkoraatiisyek āyēēng'
(Māārkō 10:46-52; Luuka 18:35-43)

29 Nto yu ng'ēētēē :Yēēsu Yēērikō ākoo rubiikyii, kurub
lēt :biiko chēē chaang'. 30 Kimii :biiko alake āyēēnku chēē
kikōryootiin kēēbuurēē kēēlto komos. Yu kēēnkēt kule
ki Yēēsu :nyi kimii kukēēytooy, kukuurchi barak kule,
"*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireeneech, ankiiriireeneech!"
31 Kōōburyoong'to :biiko kule, "Ōsiisyē!" Nteenee
kukuurchi barak :bichoo miisin kule, "Mōchōkōrēētaab
Tāwuti, ankiiriireeneech!" 32 Kōōyyo :Yēēsu ankuteebee
cheebkoraatiisyechaa kule, "Ōmāchē āyēwook nee?"
33 Kuwālchi kule, "Mokoryoontēēt, kēēmāchē keekaste."
34 Kukāsyi :Yēēsu bichoo kiisayta ānkutiiny koonyekwaa.
Kukasta :bichoo areet akeenke ankurub Yēēsu.

21

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Māārkō 11:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

1 Nto yu kariikta :Yēēsu āk rubiikyii saang'ta ake nyēē
/kikēēkuurēē Beetfaaka ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk,
2 kumwoochi rubiikyii āyēēng' kule, "Obe ākoy saang'iin.
+Mābōōnyōōru sikiryo nyēē siirwaak nyēē boonto keey
kaamet. Otyaach tukwaay ānkōōkwērwoo. 3 Nto yoo ka-
teebeenaak :chii ng'ālyoo, ōlēēnchi māchē :Mokoryoontēēt
ānkumākukēt areet akeenke."

4 Kiityiich :ng'aleechu kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt
ake kule,

5 "Ōmwoochi biikaab Yēērusālēēm kule.
Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.
Miitē kuchōōnii wōlēē ōmiitē.
Yiboot keey ng'wēny
ānkuchōōnēē sikiryo nyēē siirwaak."†

6 Yooto nanyuun kuba :rubiichoo āyēēnku ankubokuyey
kuu yoo kimwoochinē :Yēēsu. 7 Kibokootyaach ānkukwēr
siirwaakaanaa bo sikiryo āk kaamet. Yu kayit, kwaalyaktee
sikiroochoo tukwaay sirookwaa chēē /kiiliiktēē keey, nto tēē
yoo kutēbēē :Yēēsu nyoo ki siirwaak. 8 Yooto kōōyiitoochinoot
:biiko chēē chaang' sirookwaa kēēltaab too, nto alak kubu-
toot sokēēkaab sōōsik kōōkoochinoot kēēlooto kōōboor koonyit.

20:27 Mat. 23:11 **20:31** Mat. 1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 21:9, 15; 22:41-46; Māārkō 11:10; Luuka 1:32, 69; 2:11; Yoowa. 7:42; Ng'oong'. 5:5 **20:34** Mat. 9:27-30

† **21:5** Seka. 9:9 **21:5** Mat. 5:5 **21:8** 2Bāy. 9:13

9 Kityēēnchinootē barak :biiko chēē kimii taay āk chēē kimii lēt
kumwooyē kule,
"Kutōrōriit *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!
Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!
Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!"†
10 Kuyitu Yēērusālēēm, kōōwāywooytōōs :biiko tukul
ānkutēēbē kule, "So, ng'oo :nyi?" 11 Kuwāl :bichoo
kikwoontooy keey Yēēsu kule, "Wōōrkooyoontēēt Yēēsu :nyi,
nyoo bo Nāāsārēēt ām Kalilaaya."

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin
(Māārkō 11:15-19; Luuka 19:45-46; Yoowaana 2:13-22)

12 Nto tēē yoo, kōōwut :Yēēsu biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik
āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnikaab kōrōsēēk āk
cheemung'aariisyek alak. Kuwunukto :Yēēsu meesoosyekaab
bichoo kiwālāng'tooy beesaanik kōōtyēēlākiis. Kiityeel mbo
nkicheek ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik
ankukwet bichoo tukul kuba saang'. 13 Kimwoochinē :Yēēsu
bichoo kule, "Mwooyē :siruutēk kule, 'Bo :Kōōnyuu saayeet,'†
nteenee kyooweech :akweek 'kuyēk kēbēnnyoo nyēbo sāsiik.'†"
14 Yooto / kiimutyi Yēēsu cheebkoraatiisyek āk chēē
kichunkutootiin. Kōōsoob :Yēēsu bichoo. 15 Kinyēēr :mbo
*kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk miisin
yu kakas ng'aleek chēbo kwōng'uut chēē kiyey :Yēēsu
āk wōlēē kityēēntooy :lēēkōōk ām biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin kōōkoostooy Yēyiin kule, "/ Kiikaasta *Mōchōkōrēētaab
Tāwuti!" 16 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, "Imiitē
ikāsē kiyēē mwooyē :lōkōchu ēē?" Kulēēnchi :Yēēsu, "Ēē,
ākāsē. Manoosuman :akweek yēēt ake ām siruutēk yoo
mwooyē kule, 'Kiiyey :inyiing' Yēyiin kookaastiing' :lēēkōōy
āk chēērērōōk?'†"
17 Kung'eetee :Yēēsu Yēērusālēēm ānkuwokurwoowunēē *kiri-
inkēētaab Beetannyaa.

Mutiiniit nyēē kimaayey āmit
(Māārkō 11:12-14, 20-24)

18 Nto yu kāyyēēkunēē kumiitē :Yēēsu kōōyēēyē Yēērusālēēm,
kwaam :kēmēy. 19 Kukas kēētit ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit
nyēē kimii kēēlto komos, kuwo yooto. Kimanaayey :kēētoo
lokoyeek nteenee kitinyē sokēēk chēē kituumtuumēn kityō.

† **21:9** Tyēēnwookik 118:26 **21:9** Mat. 20:30-31 **21:11** 1Bāy. 1:38-40 **21:11** Kiruu. 18:15; Mat. 16:14; 21:46; 26:68; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21, 25; 6:14; 7:40 † **21:13** Isa. 56:7 † **21:13** Cherem. 7:11 **21:14** Mat. 11:5-6; 15:29-31 † **21:16** Tyēēnwookik 8:2 **21:16** Mat. 11:25

Kuchub :Yēēsu kēētooto kule, "-Mataweeyey lokoyeek yēēt ake!" Kumwooyē kuu nyooto kuyoomē :kēētoo bakeenke.

20 Kukāsē :rubiik ng'aleechu kumuuyo ankuteebee keey kule, "So, keeyaam :nee mutiiniini areet akeenke?"

21 Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "!Kāāmwoowook, yoo ōkoosēē keey Yēyiin ām mooyēēt akeenke, ōmuuchē oyey kiyēē kāāyēchi :anii mutiiniini, āmēēbērē nyooto sōō, baateey, nteenee ōmuuchē mbo ōmwoochi lekemeet kule, 'Ng'eet ānkuwēēwiirchi keey araaray,' kuyēyē :lekemaanaa kuu nyooto. 22 Yoo ōkoosēēnoo keey, ōnyōōru kiy ake tukul nyoo ōsooyē."

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt
(Māārkō 11:27-33; Luuka 20:1-8)

23 Nto yu kēēyēēw :Yēēsu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kutoow kōōnēētiis. Yooto kukwa :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik ankuteebee kule, "Kāāmuukēy nee chēē iyēyēē :inyiing' ng'aleechu? Ānku ng'oo :nyēē kōōniing' kāāmuukēywēēchooto?"

24 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, "+Maateebeenaak :nkanii tēēbuutyēēt akeenke. Yoo kōōwālwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu. 25 Ātēēbē kule ii, kikwoonēē ānō :kāāmuukēywēēk choo kiibātisāniisyēē :Yoowaana? Ara kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nto wōlēē mii :biich?" Kulēēnchi keey :bichoo nkityōōniin, "Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē miitē :Yēyiin kutēēbēēnēēch kule, 'Ntēē simōōyēnchi?' 26 Nteenee kēēnyōkōōrēch keemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, kuuyu chāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana."

27 Yooto kuwālchi :bichoo Yēēsu kule, "-Mākiinkētē." Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu."

Tyoonkōōchēētaab wēērin āyēēng'

28 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "Mii yu :ng'ālyoo. Kimii yēēt ake :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng'. Nto tēē yoo, kumwoochi :kwaan wēēriit nyēē wōō kule, 'Wēnyoo, iwē ra mbareetaab *musābiibuunēk wēēyēyiisyē.' 29 Kulēēnchi :wēēroo kwaan, '-Māāmāchē.' Nto nyēē mā tyaa, kuweech kāāsōōtēywēēkyii ānkuwo.

30 Kuwēēchi :boontoonoo wēēriit nyēē mining' ānkumwoochi nkinee kuu yoo kāmwoochinē nyiin. Kumwooy :nyoo kule,

21:19 Cherem. 8:13; Luuka 13:6 **21:21** Mat. 17:20; Luuka 17:6; 1Kōōr. 13:2; Yāāk. 1:6 **21:22** Mat. 7:7 **21:26** Mat. 11:9; 14:5

‘Āwēētii ōō, āboonyuu,’ āmāwo. 31 Nkōnō ām wērichoo :nyēē kiyey kiyēē kimāchē :kwaan?”

Yu kateeb :Yēēsu kuu nyooto, kuwālchi :bichoo kule, “Nyoo ki wōō.” Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “! Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kuba Kaab Yēyiin :kāāruruukikaab *syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk tōōmiitē :akweek. 32 Āmwooyē kuu nyooto kuuyu kichokōōboorwook :Bātisāniintēēt Yoowaana kēēlto nyēbo churtaayeet ankootay :akweek ōyēnchi, nteenee kiiyēnchi :kāāruruukikaab syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk. Ānkoo mbo yu kabookas kēēyēnchi :bichoo, manooweeksee ng'ōōkiswookikwook ānkōōyēnchi.”

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek (Māārkō 12:1-12; Luuka 20:9-19)

33 Kimwoochi subak :Yēēsu bichoo kule, “Ōyēbchi yiit subak tyoonkōōchooni: King'eet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Nto yityo kubal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :muumēēkaab lokoyeekaab kēētoo yoo /kakiireem. Kiteech mbo kēryēēt nyēē sukuriibēē :chiito mbaraanaa. Nto tēē yoo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa si yoo kāākururyo :musābiibuunēchoo kubchēchiin. Nto kāākuyityo, kuruuto :chiitaab mbareet. 34 Yu kābokururyo :lokoyeechaa, kōōyook :chiitaab mbareet motwoorikyii bokuyibchi inee kereeryaanteet nyeenyii nyēbo musābiibuunēk. 35 Yu kayit, kunam :bichoo kiriibē mbaraanaa motwooriintēēt akeenke ānkubirsēēt. Kibakach ake nto nyiin ake, kuwiiraatee rwoontōōk. 36 Kōōyookto subak :chiichoo motwoorik alak chēē kēēytēē choo kibo taay. Nteenee / kibokēēyēchi nkicheek ng'aleek chēē wuu choo /kikēēyēchinē chuut. 37 Nto nyēbo lēt kutukul kōōyookto :chiichoo wērinyii kuwo mbaraanaa kubērē tōōs makooywey :bichooto. 38 Nteenee kukāsē :bichoo wēritaab chiichoo, kukuurē keey bakeenke kule, ‘Murēchu, ong'nyi lakwataab chiichiito! Okany keebakach sikēēyibchi keey mbaraani.’ 39 Kunam :bichoo wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach!

40 Kunyoo, yoo chōōnii :chiitaab mbareet ii, chokuyēyēē nee bichooto kiriibē mbareenyii?” 41 Kuwāl :biiko kule, “Bākāchē kibng'ōōkisiisyēchoo ānkōōkoochi mbaraanaa biiko alak chēē imuuchē kuriibchi sukōōkoochinē inee kereeryaanteet nyeenyii.”

42 Yooto kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Kyoosuman oob ām siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,
‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta

21:31 Mat. 7:21 **21:32** Luuka 7:29-30 **21:33** Isa. 5:1-7 **21:35** Mat. 22:6 **21:39** Ibu. 13:12 **21:41** Mat. 22:7

:nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.
Kōkōōnu :Yēyiin tiiyēywoontooni
ānkubo kwōng'uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!'†
43 Kunyoo āmwoowook kule +/ mākiinēmunēēnook
bāytooyiisyēētaab Yēyiin / ānkiikoochi biiko choo makuyey
ng'aleek chēē chāmē :Yēyiin. 44 Chii ake tukul nyēē
karyaach rwaantaanaa, makutirtir. Nto nyoo kēēsuuchi
:rwaantaanaata, kuruurumē."*
45 Nto yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaay-
eek tyoonkōōchoonoo, kōōnkēt kule king'āloolēē :Yēēsu icheek.
46 Yooto kucheeng' kēēlto nyēē kanamee Yēēsu, nteenee
kinyōkōriitu biiko chēē ki chaang' ām yooto kuuyu ki-
iyēnchiintōōs :bichooto kule *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yēēsu.

22

Tyoonkōōchēētaab saakweetaab kooyēēyto
(Luuka 14:15-24)

1 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake
subak kule, 2 "Wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kumii kule:
Kimii :bāytooyiintēēt ake nyēē kiyēytoochi wērinyii saakweet-
aab kooyēēyto. 3 Nto tēē yoo, kōōyookto motwoorikyii bokuku-
uroot tāyēēk chēē kimāchāktōōs kukwa saakweet. Nteenee
kutay :tāyēēchoo kukwa. 4 Kōōyookto subak motwoorikyii alak
kule, 'Bōōmwoochinootē tāyēēchooto kule kaayeeny yeeyiik
āk wuunōōk chēē lumlumēch. Ōkwoonchi keey kyaam saak-
weenyoo kuuyu kāāchōb :anii kiy ake tukul.' 5 Nteenee kitay
:bichoo ng'aleechaa ānkubēēchi keey. Kiwokuyēyiis :ake ām
mbareenyii nto ake kuwo mung'aareenyii. 6 Kunam :choo
king'ētu motwoorikaab chiichoo, koonyaliilset ankubakach
alak. 7 Yooto kunyēēr :bāytooyiintoonoo ānkōōyookto biikyii bo
lukēēt bokwaaraanta rumiichoo ankubeel kiriinkēēng'waa.
8 Nto tēē yoo kumwoochi motwoorikyii kule, 'Kāākuchōbākoy
:saakwaanēēb kooyēēy. Nteenee kāmēētākunyoolunoot kukwa
:biiko choo kwāākuurē. 9 Kunyoo, obe wōloo bo sachaaraan
bōōmwoochi chii ake tukul nyēē kōōnyōōru kuchō saakwaani.'
10 Kubeetaat :motwoorichoo bokōōruruuch biiko tukul chēē
kiimuuch kunyōōr nyēē mātiny kule ng'oo :ng'oo. Kiwool keey
:tāyēēk kut kunyiy :kōōtaab saakwa.
11 Nteenee yu kāwokuchō :bāytooyiintēēt chokukas
tāyēēk, kukas chiito ake nyēē kimaneelaach sirook chēbo
saakweetaab kooyēēyto choo / kikiikiikoochi. 12 Kuteebee
:boontēētaab saakwa chiichoo kule, 'Nto ii, tilyeenyuu,

† **21:42** Tyēēnwookik 118:22-23 * **21:44** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontooni.
21:44 Isa. 8:14-15 **21:46** Mat. 21:11; 26:4-5 **22:2** Mat. 9:15 **22:6** Mat.
21:35; 23:37 **22:7** Mat. 21:41 **22:9** Mat. 28:18-20

'kēēchōō :inyiing' kule nee kō āmā sirookaab saakweetaab kooyēēyto?' Kusiis :chiichoo āmā ng'ālyoo. 13 Nto tēē yoo kumwoochi :bāytooyiintēēt motwoorikyii kule, 'Orat chiichi āwunnyēk ākoo kērēēnkōōk ānkōōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.' " 14 Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kumwooyē kule, "Chaang' :biiko chēē kuurootiin nteenee churtooy :chēē ng'ēri."

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu
(Māārkō 12:13-17; Luuka 20:20-26)

15 Kikwaany keey :moonikaab *Farisaayeek nto yooto, bokung'alaalee kiyēē makutechee Yēēsu sukunam. 16 Yooto, kōōyookto :bichoo biikwaa āk chēbo *Ērōōtē kubēēchi Yēēsu. Kuyitē kumwoochinē Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule 'ibooyē manta ānkiinēētē biiko ām kēēlto nyēbo man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Māwēēchiing' :chii ānkoo ku inee ku ng'oo. 17 Kunyi ii, mwoowēēch, baa, kāāsōōtēywēēkuuk, ara karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?" 18 Nto kuuyu kiinkētē :Yēēsu ruurumuung'waa, kumwoochi kule, "Ōyēku sōō, kiblembechiis nyēē tyaa! Kābōōtēkyoo nee? 19 Ōbooru baa, :akweek beesyaantaanaata / kēēkwēytēē syuuruut." / Kiiboorchi beesyaanteetkēy. 20 Kuteebee bichoo kule, "Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?" 21 Kuwāl :biikēy kule, "Bo bāytooyiintēētaab Rooma." Yooto nanyuun, kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "Māchāktōōs ōkoochi bāytooyiintoonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyēē nyeenyii."

22 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat, nto tēē yoo kubēēchi keey.

Ng'eeteetaab meet
(Māārkō 12:18-27; Luuka 20:27-40)

23 Nteenee kukwoonchi subak Yēēsu *:Satukaayeek alake bēsyoonooto. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kukaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

24 Yooto, kuteebee :bichooto Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, mwooyē :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule yoo kame :chiito āmānāāsikyiin leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē :ng'eetaabkaametiitaab chiichooto koorkoonoo, sukusikyi nyiin lēēkōōk chēē / sikēēkuurtēē. 25 Kunyoo ii, ntēē kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Nto yu kāwokuwōōyiit :wēēriit kibooreetyeet, kukēēsyo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikyi :koorkoonoo leekwa.

22:13 Mat. 8:12 **22:21** Room. 13:7 **22:24** Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6

26 Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kirubu nyooto kimēē. Kiibu-
urchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikyiin āk
koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kibo sōmōk.
Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo, nto mii yoo, kume
:nkinee nyēē mānāānyōōr leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut
kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy. 27 Nto mii lētuunoo, kume
:nkinee koorkoonoo. 28 Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch:
Mākubooyiit ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichooto
tukul meet, kuuyu kubooyiit man, kiikoomut :bichoo tukul
koorkoonoo?"

29 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ōkustootiin kuuyu -mōōnkētē
:akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē
wuu :kāāmuukēywēēkyii. 30 Yoo kāākung'ēētyēē :biiko
meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu
:malayikaanikaab Yēyiin. 31 Nteenee kurubta keey
ng'eeteetaab meet nyēbo biiko choo kiikubēk ii, mwoowook
nee :Yēyiin 32 yoo mwooyē kule, 'Anii Yēyiintēētaab *Abraam,
Isaka ākoo Yāākōbō'? † Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum,
kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume
kēny."

33 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat wōlēē kiinēētitooy
:Yēēsu.

Kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō?
(Māārkō 12:28-34)

34 Nto yu kakas *:Farisaayeek kule kaakoomuukta :Yēēsu
*Satukaayeek, kōōruruuch keey. 35 Nto tēē yoo, kutyem
:kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēēsu, kuteebee kule,
36 "Nto ii, kāānēētiintēēt, kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō ām kiru-
utēkaab *Muusa?" 37 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Mwooyē :siruutēk
kule,

'Icham Yēyiintēēng'uung'
ām mooyēēng'uung' tukul,
soboonng'uung' tukul,
āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.'†

38 Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo koomānuut ānku wōō ām tukul.
39 Nto nyēbo āyēēng' kōōrōōbērē nyiin kumwooyē kule, 'Icham
laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.'† 40 Iyumē :kiru-
utēchuutēchu āyēēnku kiruutēkaab Muusa tukul ākoo siru-
utēkaab *wōōrkooyik."

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?
(Māārkō 12:35-37; Luuka 20:41-44)

41 Kumiitē *:Farisaayeek kukēēruruuch keey, kuteebee
:Yēēsu kule, 42 "Ōsōōtē nee :akweek kurubta keey

† **22:32** Chuy. 3:6 † **22:37** Kiruu. 6:5 † **22:39** Laawi. 19:18 **22:40** Mat. 7:12

*Kāārārookiintēēt nyoo ōkānyoonu? Chōōnēē kōōtaab ng'oo?"
Kuwāl :bichoo kule, "Kōōtaab *Tāwuti." 43 Kukētyi :Yēēsu kule,
"Ām nee, naas, sukumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti
kukuur Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēēt'? Kimwooy
oob :Tāwuti kule,
44 'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.'†
45 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule
'Mokoryoontēēnyuu' kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē
:Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?" 46 Mānāākēt :chii ake tukul
ng'ālyoo amanaatakukany :bichoo kuteebee Yēēsu tēēbuut ake
tukul kung'eetee yooto kuwo taay.

23

Kiikiimchi :Yēēsu biiko kumarub ātēbuutēkaab Farisaayeek (Māārkō 12:38-40; Luuka 20:45-47)

1 Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii ākoo biiko chēē
kimii yooto kule, 2 "Yibē keey *:Farisaayeek āk kāānēētikaab
kiruutēk kule icheek chēē inkētē koobanybaany siruutēkaab
*Muusa. 3 Ōkāsē sinee kiy ake tukul nyēē mwoowook, nteenee -moorub yēyuutēkwaa kuuyu māyēyē :icheek kiyēē inēētē.
4 Ing'irēē biich :bichu tukuuk chēē nyikiisēch āmāmāchē
:icheek mbo kut kutiiny tukuuchooto.

5 Yēyē kiy ake tukul kumāchē kule sukukas :biiko kule
kiikōōnēmchi keey :icheek Yēyiin. Iwōōyiitē tukuuk chēē mii
:siruutēkaab Yēyiin ānkuryookyi keey tokoch āk wōlēēb āwuun.
Ikōōyiitē mbo maaseekaab sirookwaa kusiir chēbo biiko alak
/sikēēbērē tōōs sooyē :icheek miisin! 6 Kicham :bichoo kutēbēē
wōloo /kēēkoonyitē ām sookwoonuut āk ng'ēchērōōk choo bo
taay ām kooriikaab saayeet. 7 Kicham /kiisubooyootē nyēbo
koonyit ām wōlēē chaang' :biich ankicham / kēēkuurē ām
koonyit kule 'Mokoryoontēēt'.

8 -Mookany kukuurook :chii kule 'Mokoryoontēēt' kuuyu
Mokoryoontēēt ku akeenke baateey ānkōōtuubchē :akweek
tukul. 9 Āmōōtōrōōr chii ām kōōrooni kule 'Baaba,' kuuyu
ōboontē Kōōn akeenke ānkumiitē kibkōōnkōy. 10 -Moocham
kukuurook :chii kule 'Kāāntōōyiin nyēē wōō' kuuyu
ōboontē Kāāntōōyiintēēt nyēē wōō akeenke nto nyooto
ku *Kāārārookiintēēt. 11 Nyēē wōō miisin ām akweek ku

† **22:44** Tyēēn. 110:1 **22:44** Māārkō 12:36 **22:46** Mat. 20:30-31 **22:46** Māārkō 12:34; Luuka 20:40 **23:3** Room. 2:21-23 **23:5** Chuy. 13:9; Kiruu. 6:8; 22:12; Mat. 6:1 **23:6** Luuka 14:7 **23:8** Yoowa. 13:13

nyoo yēētyēēchinē chuut. 12 Chii nyoo yibē keey barak +/
makiichuchuuk nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr."

Kiiburyoong'to :Yēēsu kiblembechiis
(Luuka 11:42-52)

13 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat
kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeek,
kiblembechiisyechu! Ōkērēē keey kurkeet nyēē wēētii Kaab
Yēyiin nyēē -mōōbāroochinē biiko alak kōōwut āmēēbērē ōwutē
:akweek mbo nkityō.*

15 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab
kiruutēk āk Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Ōmbākootēē
tōōliiloon āk rōōrōōkiis ōmāchē ōnyōōru chiito akeenke nyēē
karubaak. Nto yoo kōōnyōōru, oyey bichoo koolaambuuch
:ng'ōōkistaab Kibrōkōsyoontēēt kusiirook.

16 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek cheebkoraatiis
choo ōrēētootē alak! Ōnēētē kule, 'Yoo keewaalee keey
:chii *Kōōtaab Yēyiin, māmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee
keey *ta-aabuutaab Kōōtaab Yēyiin kunāmē muumeekyii.'
17 Cheebkoraatiisyechu, ōbērbērēch sōō, nyēē tyaa. Nkōnō
nyēbo koomānuut kubiir ake: ta-aabuut nto Kōōtaab Yēyiin
nyoo itiliilē ta-aabuut? 18 Ōmwooyē mbo subak kule, 'Yoo
keewaalee keey :chii *kāābkōrōs ām Kōōtaab Yēyiin, kumāmii
:ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keey kiyēē tuwēntooy kubo
kōrōsēēk, kunāmē :muumeekyii.' 19 Ōkōryootiin sōō, nyēē
tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kusiir ake: kōrōsēēk nto
kāābkōrōs nyoo itiliilē kōrōsēēk? 20 Kunyoo, yoo keewaalee
keey :chii kāābkōrōs, kaakoowaalee keey nkinee kiito nyoo /
kākēēsooytooy ām kāābkōrōs. 21 Nto nyoo iwoolēē keey Kōōtaab
Yēyiin, kaakoowaalee keey Kōyooto ākoo nyoo minyē āriit.
22 Nto nyoo iwoolēē keey kibkōōnkōy, kaakoowaalee keey
ng'echereetaab bāytooyiisyēēt bo Yēyiin ākoo nyoo ibuurēē
ng'echeraanaata."

23 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat
kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeek,
kiblembechiisyechu! Ōkoochinē Yēyiin akeenke ām taman
nyēbo tukuuchoo / kiitōōyēē āmiik. Nteenee kyookweeste
ng'aleekaab koomānuut ām Mākuutēkaab Yēyiin. Chooto
ku manta, kiisayta ākoo kaakaaseet. Karaam ōkoochinē

23:11 Mat. 20:26-27; Māārkō 9:35; Luuka 9:48 **23:12** 1Sām. 2:8; Tyēēn. 18:27; Kāālēw. 3:34; Isa. 57:15; Mat. 18:4; Luuka 1:52; 14:11; 18:14 * **23:13** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 14: Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeek! Kiblembechiisyechu! Ōlātu koor chēē musuuk ōyibēē tukuukwaa, ānkōōsooyē miisin ōyēyē keey kule ōchurtootiin. Mākōōng'woonchook :Yēyiin miisin kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta. **23:16** Mat. 15:14 **23:21** 1Bāy. 8:13 **23:22** Mat. 5:33-37

Yēyiin ng'ooluutyēēng'woong' nteenee karaam miisin ōyēyē ng'aleechaa alak. 24 Cheebkoraatiisyechu irēētootē biich! Ōyiimēē keey tukun chēē minkēēch ankoobakaakte tukun chēbo koomānuut. 25 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo Farisaayeek! Kiblembechiisyechu! Okerkeeye tērēkōōy chēē /kiiwuunē wōlēēb saang' nto wōliin bo āriit kutuuryootiin. 26 Ōkōryootiin :Farisaayeek! Ōwuunē kurook terekyeet āriit nto kāākuyityo mākutililiit :nkinee wōlēēb saang'.

27 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Okerkeeye mbēērōōs chēē /kikeemas kuleelakiitu wōlēēb barak nto wōliin bo āriit kunyiyaat :koyikaab muuswēk āk kiy ake tukul nyēē mā tiliil.† 28 Okerkeeye :akweek mbēērōōsyēchoo kuuyu ōboorunēē wōlēēb saang' kule ōchurtootiin nteenee ām āriit, kyoowung'te keey ng'ōōki ānkōōyēku kiblembechiis miisin."

29 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeek, kiblembechiisyechu! Ōtēēkyinē *wōōrkooyikaab kēny tukuuk chēē /kiisōōtēē ānkōōkāroorānē mbēērōōsyēkaab biiko choo churtootiin, 30 sōōmwooyē kule, 'Nto kikēēmiitē kōōrēēt ām bēsyōōsyēkaab mbo kuuko, nto kimākēēwāstooy korotiikaab wōōrkooyichu kuu wōloo kiyēytooy :biikyoo chēbo kēny.' 31 Nto kuuyu ōkuurē bichu kule mbo kuuko, ōchāmchiintōōsii nkityō kule okerkeeye mbo kuukoong'. 32 Kunyi, otas taay naas, ōyēyē ng'ōōkistaab mbo kuukoong'! 33 Ng'oomng'ookichu! Ōmuuchē kule nee ochilil -/ makiiruusteenaak maataab kibchuulyo? 34 Āmiitē āyookwook wōōrkooyik, biiko chēē boonto kiirnātēēt āk kāānēētik. +Mōōkwērtoochi alak murtooywōōsyēk obakach, nto alak +mōōbir ām kooriikwook bo saayeet ankookwetaatee kiriinkōōsyēk. 35 Kunyoo +/ mākiing'woonchook kubo biiko tukul choo / kikeebakach buch, koonaamee Ābēl ākoy Sekaryaa Araab Berekyaa nyoo kyōōbākākyinē kwēēnuutaab Kōōtaab Yēyiin ākoo *kāābkōrōs. 36 ! Kāāmwoowook, biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyōōru ng'wooninoo tukul."

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm
(Luuka 13:34-35)

23:23 Laawi. 27:30; Miika 6:8; Seka. 7:8-10; Mat. 9:13; 12:7; 22:34-40; Luuka 18:12 **23:24** Mat. 15:14 **23:25** Māārkō 7:4 **23:26** Yoowa. 9:40 † **23:27** /Kikiiyiilēē chookayit nyēē lēēl kochonkoosyechaa /kikēēmuchinē biiko simātiiny :chii kumēēnkētē. /Kikēēyibē chiito nyoo kātiiny muusyoontēēt nto kochonkoosyechaa kule mā tiliil. Nto yooto nanyuun kimāyēmāksē wokusaay āk Yuutayeek chuut. **23:28** Luuka 16:15 **23:30** Mat. 5:12 **23:33** Mat. 3:7 **23:34** Mat. 13:52; 1Tēēs. 2:15 **23:35** Toowu. 4:8-10; 2Tēt. 24:21

37 Kibōlchi :Yēēsu Yēērusālēēm kumwoochinē kule, “Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto. 38 Kunyi mākuyoochiin :Kōōtaab Yēyiin. 39 !Kāāmwoowook kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo subak, ākoy omwaay kule, ‘Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.’†”

24

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Māārkō 13:1-2; Luuka 21:5-6)

1 Nto yu miitē :Yēēsu kuwēēchinē keey kukang'eetee *Kōōtaab Yēyiin, kōōnookyi :rubiikyii ānkōōboorchi inee wōlēē / kikeeteekta Kōōtaab Yēyiin. 2 Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “-Mōōbēng'tēē ōchōrōkyinē tukuuk tukul chēē wuu chu. Kāāmwoowook, +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keey ake.”

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Māārkō 13:3-13; Luuka 21:7-19)

3 Nto yu mii :Yēēsu kēēbuurēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk āk rubiikyii nkit, kuteebee :rubiik kule, “Mwoowēēch, āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa 'kēēmwooyē? Kiy nee :nyēē +makeekasee yēē iyēēwunēē :inyiing' āk yēē yitu :tabantaab kōōrēēt?”

4 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōriib keey! -Mookany /kiiberbeeraak. 5 Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'. 6 +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt /ānkyoomu ng'al chēbo booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo. 7 Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākuchō :kēmēwuut ānkutookunootēē :kibring'ring'nyēēt komoswookik chēē chaang'. 8 Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.

9 +/ Makeechaamtaak, / kēēwusook, / keebakachaak / ānkēēwēchook ām kōōrōōsyēk tukul kuuyu ōyēnwoo. 10 Makoochuchuuyee keey :biich chēē chaang' kaakaaseet ankuchaamtaat keey āmēēkōōriiku keey. 11 Makuyey keey :biiko chēē chaang' kuyēk *wōōrkooyikaab Yēyiin ānkutēwēch

23:37 Mat. 22:6; 5:12 **23:38** 1Bāy. 9:7-8; Cherem. 22:5 † **23:39** Tyēēn. 118:26 **24:2** Luuka 19:44 **24:5** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9-10; 1Yoowa. 2:18 **24:9** Luuka 6:22 **24:10** Mat. 10:35; 1Tēm. 4:1

biiko chēē chaang'. 12 Mākuwōōyiit :ng'ōōkisto kut kubot
:chamateet. 13 Nteenee +/makiiraraach chiito nyoo kamuyta
ākoy tabanta. 14 Nto subak, +/ makyaamtee Lōkōōywēchu
Kāroomēch bo Kaab Yēyiin kōōrēēt kumukuul kukas :biikaab
yēēmōōsyēk tukul, nto yitu :tabanta."

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Māārkō 13:14-20; Luuka 21:20-24)

15-16 Kimwooy :Yēēsu subak kule, "Yoo kookas 'kiyoo
-mēēriiku :Yēyiin'† nyoo king'āloolēē :wōōrkooyoontēēt Tānnyēēl
kukēēyyoonyēē Kōōtaab Yēyiin, māchāktōōs kumwēchi :biiko
choo miitē Yuuteeya lekem. (Kuyeb yiit :chii nyoo sumānē
ng'aleechu.) 17 Nto yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii
kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē
sukumwēyto, 18 ameeyeey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule
wokunam sireet nyēē iliiktēē keey. 19 Lēyyē, mākuwuuyiityi
sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk
choo irēērriisyē! 20 Osaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu
yoo yiiwoot nto ku bēsyēētaab *Sabaato. 21 Mākuwōōyiit
:ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul
nyēē kiikutook kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmākoy ku-
took :ng'woonin ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake. 22 Nteenee
kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē
kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii
nyēē kātāwokusobē.

Kāārārookik chēē mābo man
(Māārkō 13:21-23; Luuka 17:23-24)

23 Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi
*Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi, 24 kuuyu
makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk kāārārookik āk
*wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut
sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō
choo kwēyootiin. 25 Kāsimāsōōwook, kookas?

26 Kunyoo, yoo kāmwoowook :chiito ake kule, 'Ong'nyiin
Kāārārookiintēēt miitē suurkwēēn,' -moobe wōlooto, nto
kumwoowook kule, 'Ong'nyi kawunyee keey kisēēnkē',
-moocham. 27 Kuu yoo iwēchēē koong'asiis / bokeekasee
tinkeey, kukērkēyiitu nyooto :wōlēē chōōntooy *:Wēritaab Chii.
28 Wōloo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk."

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Māārkō 13:24-27; Luuka 21:25-28)

24:11 Mat. 7:15 **24:12** 2Tēm. 3:1-5 **24:13** Mat. 10:22; Ng'oong'. 14:12
24:14 Mat. 10:17-22; Yoowa. 16:1-4 **24:14** Mat. 28:19 † **24:15-16** Tānnyēēl
9:27; 11:31; 12:11 **24:18** Luuka 17:31 **24:21** Ēsēk. 5:9 **24:24** Mat. 7:15;
24:5; 2Tēēs. 2:1-12 **24:27** Luuka 17:24; 1Tēēs. 5:1-3; Yāāk. 5:7-8 **24:28** Luuka
17:37

29 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo bēku :nyāliluutēchoo
bo bēsyōōsyēchooto,
‘Mākumis :asiista,
āmēētākōōluuwu :araaweet.
Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak
ānkōōsuuw :kookeelik.’†
30 Yooto +māābooru keey *:Wēritaab Chii ām barak.
Mākuriiryo :biikaab kōōrooni tukul yoo kakasa āchōōnēē
boolik barak ām kāāmuukēywēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin.
31 Yoo / kēēkuutē koontiit kuchēchi barak, +māāyooktē
malayikaanikyuu kuba komosta ake tukul nyēbo kōōrēēt
bokōōruruukoot biiko choo kwēyootiin.”

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Māārkō 13:28-32; Luuka 21:29-33)

32 Kumwooy subak :Yēēsu kule, “Yoo inkātu :kēētoo /
kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. 33 Ām
kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuu-
choo tukul, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē.
34 ! Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo
kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. 35 Mākubot :barak āk ng'wēny,
nteenee mābotē :ng'ālyoontēēnyuu. 36 Māmii :chii nyēē inkētē
bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē
mbo :nkanii, nteenee Baaba nkit :nyēē inkētē.

Ōchōb keey
(Māārkō 13:35; Luuka 17:26-36; 12:39-40)

37 Kērkēyiitu :yoo kariik āyēēwunēē :anii *Wēritaab Chii āk
bēsyōōsyēchoo kibo Noowa. 38 Kutoombo kuchōōnii yooto
:taambiliilyeet, kyoomiisyē :biiko, kuyyēēsyē, kōōmutiisyē /
ānkiimutē chuut ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa mwēēng'.
39 Kimēēnkēt :bichoo kiyēē kimii wokuyēyāktōōs ākoy yoo
kichōōnii :taambiliilyeet ankubakach bichoo tukul. Makuk-
erkeyiit nyooto bēsyoonoo chōōnii :Wēritaab Chii. 40 Yoo
mii :murēnik āyēēnku mbareen, +/ mākēēyib akeenke / kee-
bakaakta ake. 41 Nto yoo mii :kooru āyēēnku kung'ooysēē
rwaanteet, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. 42 Kunyi,
ōriib keey kuuyu -mōōnkētē bēsyēēt nyēē chōōnēē :Moko-
ryoontēēng'woong'. 43 Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē
:chiitaab kayta āsiiswēk chēē chōōnēē :chōōriintēēt, nto ri-
ibsē -/ mākēēbut kanyii. 44 Kunyoo māchāktōōs ōchōbootiin
:nkakweek, kuuyu mākuchō *:Wēritaab Chii ām āsiiswēk chēē
-mōōmoonkyinē.

---

† **24:29** Isa. 13:10; 34:4 **24:29** Isa. 13:10; 34:4; Chōōw. 2:10; Akaay 2:6, 21 **24:30** Seka. 12:10-14; Māārkō 13:26 **24:31** Mat. 13:41; 1Kōōr. 15:52; 1Tēēs. 4:16 **24:36** Yēyuut. 1:7 **24:39** Toowu. 6:11-13; 7:7-13; 2Bēt. 3:6 **24:43** 1Tēēs. 5:2; 2Bēt. 3:10; Ng'oong'. 3:3 **24:44** Mat. 25:13

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey
(Luuka 12:41-46)

45 Ara ng'oo nanyuun nyēē motwooriin nyēē / kiikoosēē keey ānku ng'oom? Nyēē kiikoosēē keey ku nyoo itōōrchinē :mokoryoontēēt biikaab kanyii kubāyē nyēē māmii :wuuyin. 46 Ibēruuroot :chiichoo yoo kānyōōr :mokoryoontēēnyii kuyēyē yiisyoonoo nyēē karaam! 47 ! Kāāmwoowook, mākōōkoochi :mokoryoontoonoo motwooriintoonoo kōōyyoonkyi tukuukyii tukul chēē boonto.

48 Nteenee yoo miyaat :motwooriintoonoo, mākumwooy kule, 'Lōō yēē chōōnii :mokoryoontēēnyuu.' 49 Yooto mākubirsēēt motwoorik chuut ānkung'āsyānchi keey kwoomiis ānkuyyēēsyo ākoo kibōōkitiis. 50 Nto yoo kāchō :mokoryoontēēnyii ām bēsyēēt nyēē -mēēmoonkyinē :motwooriintoonoo, 51 māchokōōng'woonchi motwooriintoonoo ānkutōōrchi wōlēē mii :kiblembechiisyek chuut, wokuriirunee ng'wēny."

25

Tyoonkōōchēētaab tiibiik taman

1 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Okany āmwoowook wōlēē wuu :chōōnēētaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē lēēl. King'eet :tiibiik alake tamanu kunam taariinekwaa bokutorooch saanteet nyēē mākiisyē. 2 Kibērbērēch :muutu kung'oomēch :chuut muutu. 3 Kinam :choo kibērbērēch taariinek cheekwaa amanaanamtaat keey mwaaniinek. 4 Nteenee kinamtaat keey :choo king'oomēch mwaaniinek. 5 Yooto wokooliiny :saanteetkēy. Kukās :tibichoo kut kōōnuukiis ānkuruuyo.

6 Nto miitē kwēēmooy kwēēn, / kēēkuur kule, 'Kaakuyit :saanteet! Nyoo, okwaa baa, otorooch!' 7 Kung'ēētyo :tibichoo tukul ankuyeyta taariinekwaa. 8 Yooto kumwoochi :chu kibērbērēch chu king'oomēch kule, 'Ntēē miitē kumistōōs :taariinekyoo acheek, ōroong'wēēch mwaaniinek.' 9 Kukētyi :choo king'oomēch kule, 'Acha. Nto nyuun kurārchēēch acheek. Boo-al chēēkwook.' 10 Kung'ēētyo bokwooliis. Nto kumiitē kēēltaab too kubēētii, kuyitu :saanteet. Yooto kōōwutē :choo kichōbootiin kōōtaab saakweet āk saanteet / ānkēēkērē kurkeet.

11 Nto tēē yoo kuyit :nkicheek chu kibēētii mwaanik ānkōōng'ēētiis kule, 'Iyootwēēch! Iyootwēēch! Yootwēēch kurkeet!' 12 Nteenee kuwālchi :chiichoo kule, '-Māānkētook :anii.' "

24:47 Mat. 25:21-23 **24:48** 2Bēt. 3:4 **24:51** Mat. 8:12 **25:1** Luuka 12:35-36 **25:12** Luuka 13:25 **25:12** Mat. 7:23

13 Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kule, “Kunyoo, ōriib keey naas, kuuyu -mōōnkētē bēsyēēt nto ku āsiiswēk chēē āyēēwunēē anii.”

Ikaaman kiyēē /kākēēkōōning'
(Luuka 19:11-27)

14 Kitas taay :Yēēsu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kurubta keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, “Kimii :chii nyēē kimāchē kuwo ruutooy, kukuur motwoorikyii ānkōōtōōrchi chii tukuuk chēē kiimuuchē kuriib. 15 Kiitōōrchi nyēbo taay beesaanik kisyēērōōk konom, kōōtōōrchi ake kisyēērōōk tibtēm nto ake kōōtōōrchi nyoo kisyēērōōk taman. Nto kāākuyityo, kuruuto. 16 Kiwokuyēyiisyēē :nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk konom beesaanichaa areet akeenke kubāsunēē alak kisyēērōōk konom. 17 Kunyōōr :nkinee nyoo / kikiitōōrchinē kisyēērōōk tibtēm kisyēērōōk alak tibtēm. 18 Nteenee kiwokubal :nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk taman ng'wēēnēēt ankukonor beesaanikaab mokoryoontēēnyii.

19 Nto kaakukeeyta bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōyēēwunēē :mokoryoontoonoo ruutooy. Kikuur ake tukul ām motwoorichoo chokumwooy wōlēē kibeeta :ng'aleekaab beesaanichaa. 20 Kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk konom ānkumwooy kule, ‘Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk konom, kunyi kas, baa, mii :kisyēērōōk alake konomu barak.’ 21 Kuwālchi :mokoryoontēēnyii motwooriintoonoo kule, ‘Kweeyey nyēē karaam / ānkiikoosēēniing' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!’ 22 Nto tēē yoo kuchō :nkinee nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk tibtēm, ānkumwooy kule, ‘Mokoryoontēēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk tibtēm, kunyi kas, baa, kōōkutāsyi keey :kisyēērōōk tibtēmu.’ 23 Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, ‘Kweeyey nyēē karaam, / ānkiikoosēēniing' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'ēri kut kubās keey, +māākōōniing' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!’

24 Nto mii yoo, kuchō :nyoo / kikiikoochinē kisyēērōōk taman, ānkumwoochi mokoryoontēēt kule, ‘Mokoryoontēēt, kwāānkētē kule iyēku chii nyēē kōrōōm nyēē 'kiicham ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis kēbus. 25 Kwaanyokoriitu, kunyoo kiwāābālchi beesaanikuuk ng'wēny akonor. Neennyi, onkyu beesaanikuuk.’ 26 Kuwālchi :mokoryoontēēt kule, ‘Imiyaat ānkiiburēn! Ākoo kiinkētē

25:13 Mat. 24:42, 44, 50; Māārkō 13:33, 35; Luuka 21:34-36 **25:15** Māārkō 13:34 **25:15** Room. 12:6 **25:19** Mat. 18:23 **25:23** Mat. 24:45-47; Luuka 16:10

:inyiing' kule ākēsēē :anii āmiik wōlēē manaachaan ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ee? 27 Karaam, nto kiikonoree lēnkuunēk wōloo bāsu keey, nto kāchāānyōōru kōōkutāsyi keey. 28 Ōnēmunēē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kāboonto beesaanik kisyēērōōk bokol. 29 Chiito nyoo kāyēyiisyē kiyēē / kākiikoochi, +/ mākēētāsyi. Nto nyoo kāmāyēyiisyē / kiinēmunēē mbo nyooto / kākiikoochinē. 30 Nto motwooriintooni kēwēyiin, ōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.'
"

Mākōōtiilchi :Yēēsu biiko ng'aleek

31 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo chōōnii *:Wēritaab Chii ām wōōyinnyii kuu bāytooyiin kuboontoonu keey malayikaanik tukul, mākōōbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt. 32 +/ Mākiiruruukyi biiko tukul taayeenyii. Yooto, mākōōbēēsyo biiko kuu yoo ibēēstōōs :ākiintēēt kēēchiirēk ākoo ng'oroorik. 33 Mākutēbunēē :kēēchiirēk āwutaab taay kutēbunēē :ng'oroorik āwutaab kaataam. 34 Mākumwoochi yooto choo miitē āwutaab taay kule, 'Okwaa :choo kiikōōbēruurook :Baaba. Onam bārooyinng'woong' ām Kaab Yēyiin nyoo / kisimkēēchōbwook kuchakee / kakeeyey kōōrēēt. 35 Ki yoo kaama :kēmēy, ōbāyoo, nto yoo kaama :melel, ōkōōnoo bēy chēē kaayyee nto yoo kāāruutoochook, ōtoochoo. 36 Ki yoo māātinyē sira, ōloochoo, nto yoo kaamnyaan, ōrwoomoo, nto yoo /kikēērātoo, bookasaa.'

37 Yooto mākukētyi :choo churtootiin kule, 'Āyu yēē kyoomiing' inyiing' :kēmēy ankeebayiing' :acheek ōō, Mokoryoontēēt, ku āyu yēē kyoomiing' :melel ānkēēkōōniing' bēy chēē 'keeyyee? 38 Ki āyu yēē 'kiiruutoochēēch ankeetaachiing' :acheek, ku āyu yēē kimēētinyē sira ankiilaachiing'? 39 Āyu yēē 'kiimnyoonē :inyiing' ku āyu yēē 'kiirataat ankubokiirwaamiing' :acheek?' 40 Mākukēt yooto kule, 'Kāāmwoowook, kiyēē kyōōyēchi ake tukul ām mbo ng'eetaabiya choo kuskus, kyōōyēwoo anii.'

41 Nto tēē yoo kumwoochi choo miitē āwutaab kaataam kule, 'Ōng'ēētyēē yu :chu ōruustooyootiin bōōkārbusyi wōlēē bo maataab kibchuulyo nyoo / kikēēyēytoochi Kibrōkōsyoontēēt ākoo tāmirmirookyii bo rōkōs. 42 Kyaama :kēmēy, -amoobayaa, kwaama :melel, -āmōōkōōnoo bēy. 43 Āruutoochook, -amootaachaa. Āwē āmā sira, amanoolaachaa, amnyaan, amaboorwaamaa /ankeerata amabookasaa.' 44 Mākumwoochi yooto :nkicheek bichooto kule, 'Āyu yēē kyaaming' :kēmēy,

25:29 Mat. 13:12; Māārkō 4:25; Luuka 8:18 **25:30** Mat. 8:12 **25:31** Mat. 16:27; Yoowa. 5:22; Yuuta 14-15 **25:36** Isa. 58:7 **25:41** Ng'oong'. 19:20; 12:7, 9

melel, nto iruutoochēēch, nto yēē kimēētinyē sira, nto yēē kiimnyoonē, nto kiirataat, āmākēēyēētyēēchiing' ōō, Mokoryoontēēt?' 45 Nto yooto mākukēt kule, 'Kāāmwoowook, yoo mānōōyēchi kiy biikyuu choo kuskus, mēēbērē kyōōyēwoo anii kiy.' 46 Yooto nanyuun +/ makiimut bichooto wōlēē wokung'woonchinē :soboon ākookoy / ankiimut choo churtootiin kuba wōlēē bo *soboontaab kibchuulyo."

26

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee (Māārkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)

1 Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechu tukul, kumwoochi rubiikyii kule, 2 "Kuu yoo ōnkētē, kāākung'ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet, nto yooto +/mākiiyokooytoo anii, *Wēritaab Chii, /bokēēkwērtoochoo murtooywoontēēt."

3 Kiiruruukyi keey :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyikaab Yuutayeek kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō nyēē / kikēēkuurēē Kayaafa. 4 Yooto kuchōb wōlēē makunamta Yēēsu /subokeebakach. 5 Kimwooy kule, "-Mookany keenam chiichi / kyoomē Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt."

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt (Māārkō 14:3-9)

6 Nto yu miitē :Yēēsu Beetannyaa ām kaab Simōōni chi-ichoo kikiikunāmē *:makereenik, 7 kuchō :koorkēēt ake nyēē kiboontoonu mwaay nyēē kiboong'u nyēē anyiny nyēbo beesaan chēē chaang' miisin. Nto kumiitē :Yēēsu kāmurēē keey yēē /kyoomiisyēē, chokuraang'tee :koorkoonoo mētinyii mwaayaa. 8 Bērē kukas :rubiikaab Yēēsu kuu nyoo, kung'woonchi ānkumwooy kule, "Ntēē sukunyarta :koorkooni mwaay kuu nyi? 9 / Kātākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang' /ānkiikoochi bānoonik."

10 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimii kumwooyē :icheek. Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, "Ōmāchēē nee :akweek koorkooni? Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē karaam. 11 Kookas, ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy, nteenee mēēbērē ōboontē keey anii ākookoy. 12 Yoo kāroong'tēē :koorkoonoo mwaayi mēt, kāmiitē kuyēytoo /subokeemuya. 13 ! Kāāmwoowook, -/ mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē

25:45 Kāālēw. 14:21; Mat. 10:40, 42 **25:46** Mat. 16:27 **25:46** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29; Room. 2:8; Yāāk. 2:13 **26:2** Māārkō 8:31 **26:3** Luuka 3:2; Yoowa. 11:49; 18:13, 24; Yēyuut. 4:6 **26:5** Mat. 21:46 **26:11** Kiruu. 15:11

kaakuyey yoo / kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul."

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu
(Māārkō 14:10-11; Luuka 22:3-6)

14 Nto miitē yoo kung'eet :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke
ām rubiikaab Yēēsu taman āk āyēēng' ānkuwo wōlēē kimiitē
:mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. 15 Kiwokuteebee bichoo kule,
"Kiy nee :nyēē ōkōōnoo yoo kāāchōbwook kēēlto onam chi-
ichi?" /Kēēchāmchi *feetaanik sosom.* 16 Nto kuchakee yooto
kuwo taay kucheeng' :Yuuta bārooyinto nyēē kachaamtee
Yēēsu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Māārkō 14:12-16; Luuka 22:7-13)

17 Nto yēē ki bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab
mukaatiin chēē mākuutunootiin, kōōnookyi :rubiik yēē kimii
:Yēēsu ankuteebee kule, "Ānō wōlēē imāchē keeyeyte /
sikyaamee *Saakweetaab Keeytaayeet?" 18 Kuwālchi :Yēēsu
kule, "Boocheeng'aate chii ām kiriing' ānkōōmwoochi kule,
'Kāmwooy :Kāānēētiintēēt kule: Kaakuyit :bēsyōōsyēkyuu.
Kunyi, āmiitē āk rubiikyuu, chāā-āmēē Saakweetaab
Keeytaayeet kōōng'uung'.' " 19 Bokuyeyta :rubiichoo
saakwaanaa kuu wōloo kāmwooytoochinē :Yēēsu.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

20 Nto kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kōōbuur ng'wēny :Yēēsu
ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' kwoomiis. 21 Kumii kwoomi-
isyē, kumwooy :Yēēsu kule, "! Kāāmwoowook, mii :akeenke
ām akweek nyēē makuchaamtaa." 22 Kung'woonchi :rubi-
ichoo ānkutoow :ake tukul kuteeb kule, "Ara anii ōō, Moko-
ryoontēēt?" 23 Kuwāl :Yēēsu kule, "Nyoo kiilābloobtooy
:tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke :nyēē makuchaam-
taa. 24 Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo siraat. Nteenee
mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa!
Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo." 25 Kumwooy :Yuuta kule,
"Anii mbonō oob ōō, Mokoryoontēēt?" Kuwālchi :Yēēsu kule,
"Ēē, inyiing'."

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl
(Māārkō 14:22-26; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

---

* **26:15** Ki laatitaab beesaanik :chu chēē kinyōōru :wootwookiintō nyēē kāyēyiis yiisyēētaab ārook ang'wan. Ki tēē nyooto mbo :laatit nyēē /kikyooltēē motwooriin nto /keekweyee mēt. **26:15** Chuy. 21:32; Seka. 11:12 **26:16** Yoowa. 11:57; 13:2 **26:23** Tyēēn. 41:9 **26:24** Isa. 53:8-9; Mat. 18:7; Luuka 24:26-27 **26:25** Yoowa. 13:2, 21-30

26 Nto mii yoo, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi
Yēyiin kōōnkōy ankubetes nto yityo kōōkoochi rubiikyii
kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi, o-am.”
27 Kunam terekyeet nyēē kimiitē *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin
kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kumwooyē kule, “Oyyee :ak-
week tukul. 28 Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyeet nyēē lēēl†
chēē +/makiitaata /sikēēnyōōchi kaat biiko chēē chaang' kubo
ng'ōōkiswookik. 29 !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayi-
ichu ākoy bēsyoonoo āyyēē āk akweek tifaayiik chēē leelach ām
Kaab Baaba.”
30 Nto tēē yoo, kutyēēn kōōkoostooy Yēyiin, ānkung'ēētyo
kutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō
(Māārkō 14:27-31; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

31 Kumiitē kēēltaab too, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule,
“Ōmiitē :akweek tukul bōōmwēyēēnoo kwēēmowuuniitēnyi, kuu
yoo mwooyē :siruutēk kule, ‘+Maabakach ākiintēēt kusērēēt
:kēēchiirēk.’† 32 Nto yoo kaang'eetee meet, +maantooy
Kalilaaya.” 33 Kuwālchi :Bētērō kule, “Ānkoo kāmwēyēēniing'
:chuut tukul mākoy abakaaktiing' :anii.”
34 Kukētyi :Yēēsu Bētērō kule, “Kāāmwoowuung', ām
kwēēmowuuni, kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit,
+meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.”
35 Kuwāl :Bētērō kule, “Mākoy atuuch keey kule -māānkētiing'.
Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek
rubiik chuut tukul kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane
(Māārkō 14:32-42; Luuka 22:39-46)

36 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketese-
maane, kumwoochi kule, “Okanyaa yuutēyu, āwē :anii yuun
waasaay.” 37 Kuwēēto keey Bētērō ākoo wērichoo āyēēng'
bo Sebetaayo. Kyaam :ng'uusng'uus Yēēsu kut kulōōklōōkēn.
38 Nto tēē yoo, kumwoochi mbo Bētērō kule, “Kāāmuy :anii kut
wuu nyēē +maameey. Kunyi, ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu.”
39 Yooto koonaakta taay kisich ānkukutuny ānkuyim kutiiny
tokochta ng'wēny kusaay kule, “Baaba, yoo imuuchāktōōs,
inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy,
mēēbērē wōloo āmāktooy :anii.”
40 Nto yu keeyeey wōloo kimii :rubiikyii sōmōku kunyōōr
kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Kāmōōmuuchē kēēkāsu

---

† **26:28** Mātinyē :siruutēk alake ng'ālyoontēēt ‘nyēē lēēl’. **26:28** 1Kōōr. 10:16; 11:23-26 **26:28** Chuy. 24:6-8; Seka. 9:11; Māārkō 14:24; Ibu. 9:20; 10:29; 13:20 **26:30** Luuka 22:39 † **26:31** Seka. 13:7 **26:31** Mat. 26:56; Yoowa. 16:32 **26:32** Mat. 28:7, 10, 16 **26:35** Luuka 22:34-35; Yoowa. 13:36-38 **26:39** Mat. 6:10; 20:22; Yoowa. 18:11; Ibu. 10:9

tukul mbo asiista akeenke? 41 Māchāktōōs ōkāsu ānkōōsooyē simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk." 42 Yooto kooyeey subak ankusaay kule, "Lēyyē, Baaba, yoo mēēmuuchāktōōs /kiinēmtoowoo nyalili, kuyeyakay kuu wōloo imāktooy."

43 Yu kēēyēēw :Yēēsu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kāruuyo subak, kuuyu kiboonto rwoonik chēē nyikiisēch. 44 Kubakaakta rubiichoo ankuwokusaay nyēbo sōmōk kumwooyē kuu yoo kābo taay. 45 Nto tēē yoo kooyeey wōloo kimiitē :rubiik ānkumwoochi kule, "Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Okas, kaakuyit :āsiiswēk /kiiyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis! 46 Ong'nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō! Ōng'ēētyē bokēētuuyēē."

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Māārkō 14:43-50; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

47 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēēsu taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik. 48 Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, "Nyoo ōkāsē ātōrōōchē, ōnāmē nyooto." 49 Kutākyinē keey :Yuuta Yēēsu bakeenke ānkutōrōōchē kumwooyē kule, "Aase, Mokoryoontēēt." 50 Kukētyi :Yēēsu kule, "Kāchēētōrōōchoo man ōō, murooni?" Kutēryēkyinē :bichoo Yēēsu bakeenke.

51 Kukāsē :rubiintēēt ake nyēbo Yēēsu kuu nyoo, kung'usu chōōkiit nto bērē kuyeb motwooriintēētaab *kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yiitit kōōsuuyto. 52 Kumwoochi :Yēēsu rubiintoonoonyii kule, "Kētyi chōōkiing'uung' kiraaru, kuuyu iwoong'tooy :chōōkiit chii nyoo kicham chōōki. 53 -Mōōnkētē kule āmuuchē :anii ākuur Baaba kuyēētyēēchoo areet akeenke ānkōōmuuchē kōōyookwoo lukōōsyēk taman āk āyēēng' chēbo malayikaanik? 54 Kāyityiin :ng'aleechu āk siruutēkaab Yēyiin."

55 Kuwēēkyi keey :Yēēsu bichoo ānkumwoochi kule, "Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? Ntēē kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? 56 Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab *wōōrkooyik." Kimwēyēē :rubiik Yēēsu!

Kumii :Yēēsu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek
(Māārkō 14:53-65; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

26:41 Mat. 6:13; Ēfēēs. 6:18; 1Bēt. 5:8 **26:42** Mat. 6:10 **26:44** 2Kōōr. 12:8 **26:45** Yoowa. 12:23; 13:1; 17:1 **26:46** Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8 **26:56** Mat. 26:31; Luuka 24:44

57 Nto mii yoo kukwēryoot :bichooto Yēēsu kaab Kayaafa,
kibkōrōs nyoo wōō. Kikiikōōruruukyi keey wōlooto
:kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. 58 Kiinaamaat :Bētērō
Yēēsu ākoy kiyēnkuutaab kaytaab chiichoo bo kōrōs ānkōōbuur
āk riibiikaab kayaata sukukas kiyēē makuyeyakay.
59 Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē
:mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē
miyaat nyēē nāmē Yēēsu / sikiitiilchi meet. 60 Nteenee
mānāānyōōr ng'ālyoo ānkoo kisyeem :biich chēē chaang'
kumōlōlchi Yēēsu ng'al. Nto yityo kōōnēm keey :biiko
alake āyēēnku 61 ānkumwooy kule, "Kimwooyē :chiichi kule
imuuchē kōōturbuub Kōōtaab Yēyiin ankuteechee bēsyōōsyēk
sōmōk." 62 Kōōyyo *:kibkōrōs nyēē wōō ankuteebee Yēēsu
kule, "Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwooyē
:bichu?" 63 Kusiisyi keey :Yēēsu. Kumwoochi subak :kibkōrōs
nyoo wōō Yēēsu kule, "Ātēēbēēniing' ām taayeetaab Yēyiin
kule ii, 'Inyiing' man *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin?'
" 64 Kuwāl :Yēēsu kule, "Ēē, wuu nyooto, 'keemwaay.
Nteenee āmwoowook akweek tukul kule: +Mookas *Wēritaab
Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy
ankookas kuchōōnēē boolik."
65 Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach
sirookyii ānkumwooy kule, "! Kookas, kaakookerkeeyee keey
:chiichi Yēyiin! Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey
āk chiichi? Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? 66 Ōbērē
nee :akweek?"
/Kēēlēēnchi, "Misyinē :meet." 67 King'utyinē :alake koonyek
ānkōōtuluuchē, kusyēēchē :alake 68 sukumwoochinē kule,
"Kāārārookiintooni, ng'oo :nyoo kābiring'?"

Kituuch keey :Bētērō
(Māārkō 14:66-72; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

69 Yooto kumiitē :Bētērō yoo kibo biiy, kuchō :chēēbto ake
nyēē ki motwooriin ānkumwoochi kule, "Kwēēboontootē keey
:nkinyiing' Yēēsu nyēbo Kalilaaya." 70 Nteenee kutuuch keey
:Bētērō ām taayeetaab biiko tukul kule, "-Māānkētē kiyēē
imiitē imwooyē." 71 Nto tēē yoo kōōnookyi :Bētērō yēbo
oreet nyēē wēētii kayaata. Bērē kukas :chēēbto ake, kum-
woochi biiko kule, "Kiboontootē keey :chiichi Yēēsu nyēbo
Nāāsārēēt." 72 Kutuuch keey subak :Bētērō kut kuchubch-
inē keey kule, "-Māānkētē :anii chiichi!" 73 Nto nyēē
mā tyaa kōōnookyi Bētērō :biiko chēē kikiiyyoonyēē yooto
ānkumwoochi kule, "Kubooyiit man, inyiing' :ake. Kerkeey

26:61 Yoowa. 2:19 **26:64** Tān. 7:13; Māārkō 12:36; 13:26 **26:65** Laawi. 24:16; Chōōw. 2:13; Yoowa. 10:33; 19:7 **26:67** Isa. 50:6; 53:5; Mat. 27:30 **26:68** Mat. 21:11

:ng'elyebng'uung' nyēbo chiichi." 74 Kuchubchi keey :Bētērō kule, "-Māānkētē :anii chiichi!" Kubēkunēē :ng'aleechaa kuutiinyii, kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

75 Yooto nanyuun koosoot :Bētērō yoo kimwooyē :Yēēsu kule, "Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo." Yooto kuwo saang' ānkuwokuriir nyēē ng'waa miisin.

27

/Kikēēkwērchi Yēēsu Bilaato
(Māārkō 15:1; Luuka 23:1; Yoowaana 18:28)

1 Nto yu kāmwook :asiista, kootiil mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul āk booyikaab Yuutayeek kule /keebakach Yēēsu. 2 Yooto, /keerat :Yēēsu /ānkēēkwērchi *:Bilaato nyoo kāāyyoong'iintēētaab Rooma.

Kiriirunee :Yuuta ng'wēny
(Yēyuutēk 1:18-19)

3 Nto yu kakas :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu kule /kaakiiruusta Yēēsu, kuriirunee ng'wēny. Kikētyi feetaanichaa ki sosom mbo kibkōrōs choo wōōyēch āk booyik. 4 Kimwoochi kule, "Kwaayey ng'ōōki achaamte chii nyēē bēērē keey." Yooto kukētyi :bichoo kule, "Kukwaaneeniing'!"

5 Yooto nanyuun kuwiirchi :Yuuta feetaanichaa *Kōōtaab Yēyiin ānkuwokookeet keey. 6 Yu kānyōōr :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch feetaanichaa kumwooy kule, "Sālootiin :beesaanichu koroti, kunyi mēērook /kiikoochi lēnkuutaab Kōōtaab Yēyiin." 7 Kung'alaal :bichoo nto mii yoo, kootiil kule /bokyaalee mbareet nyēē /sikēēmuchinē biich chēē sobooy. /Kikēēkuurēē mbaraanaa Mbaraab Kibtērēēn. 8 Kiyooto nyēē kiyey /kēēkuurē wōlooto ākoy kura kule, "Mbaraab Koroti".

9 Kuyityiin :yooto āk kiyēē kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule, "/Keenam betekik sosom chēbo feeteet choo kyooltēē inee *:Isrāyēēliik 10 ankwaalee mbaraab kibtērēēn kuu wōloo kimwooytoowoo :Yēyiin."†

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato
(Māārkō 15:2-5; Luuka 23:3-5; Yoowaana 18:33-38)

11 Nto kumii :Yēēsu taayeetaab *Bilaato, kuteebee :bāytooyiintoonoo kule, "Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?" Kukētyi :Yēēsu kule, "Wuu nyooto sinee."

12 Nto yu keeteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeek kurubta keey Yēēsu, kusiisyi keey. 13 Kuteebee :Bilaato kule, "-Mēēkāsē wōlēē tēē :ng'aleek chēē

26:75 Mat. 26:34 **27:3** Mat. 26:15 **27:8** Yēyuut. 1:18-19 † **27:10** Sekaryaa 11:12-13; Cheremnyaa 19:1-13; 32:6-9 **27:11** Mat. 2:2; 27:29, 37, 42; Yoowa. 1:49; 12:13

mwooyē :bichu kule !kiiyey?" 14 Mānāākēt :Yēēsu ng'ālyoo mbo kisich. Kubotyi :tonkoy bāytooyiintoonoo.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu
(Māārkō 15:6-15; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39—19:16)

15 Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiit ake tukul kibratyaanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. 16 Kimii ām bēsyōōsyēchooto chiito ake nyēē kikiikuchiis miisin kut /kikiikeerat. /Kikēēkuurēē chiichoo Baraaba. 17 Kunyoo, kuteebee :Bilaato biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto kule, "Ng'oo :nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook, Baraaba nto Yēēsu nyoo /kēēbērē *Kāārārookiintēēt?" 18 Kimwooyē :bāytooyiintoonoo kuu nyooto kōōnkētē kule kiituuyiityi :icheek Yēēsu moo.

19 Kutākumiitē :Bilaato kēēbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt, kōōyookyi :koorkēēnyii ng'ālyoo kule, "Kweeyiimaa :kiirwootik kuyyeech kubo chiichoo. Kunyi, -meeyeyee kiy kuuyu bēērē keey." 20 Kutēē yooto tukul, kitas taay :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeek kōōwuruur bichoo kumwaayta /kiityaakta Baraaba /ankeebakach Yēēsu. 21 Kuteeb subak :bāytooyiintoonoo kule, "Nkōnō ām bichu āyēēng' nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook :anii?" Kulē, "Baraaba." 22 Kuteeb subak :Bilaato kule, "Ayeyee nee Yēēsu nyoo / kēēbērē *Kāārārookiintēēt?" Kōōruumchi :bichoo tukul kule, "/Keebakach!" 23 Kumwooy :bāytooyiintoonoo kule, "Rōkōs nee :nyēē koyey :chiichi?" Kubōloobōl :bichoo kumwooyē kule, "/ Keebakach! / Keebakach!"

24 Yu kakas :Bilaato kule kāmēētākōōmuuchē bichoo ānkiimuuchē koong'etng'eet wōōrōōryēēt, kuram bēēko ānkōōwuunēē āwunnyēk taayeetaab bichoo kumwooyē kule, "Kukwaaneenaak :korotiikaab chiichi, ābēērē keey :anii." 25 Yooto, kuwāl :bichoo tukul kule, "Kany kwaameech acheek :korotiikaab chiichi āk lōkōkyoo!"

26 Yooto kōōtyooktoochi :Bilaato bichoo Baraaba ānkōōkoochi /kiityōōlsēt Yēēsu nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēēsu
(Māārkō 15:16-20; Yoowaana 19:2-3)

27 Kukwēryoot :biikaab lukēēt Yēēsu kaytaab bāytooyiintēēt *Bilaato nto tēē yoo, kōōruruukyi keey :lukēētaab booryēēt tukul Yēēsu. 28 Kubuutēē Yēēsu sirook ānkōōlookyi sireet nyēē arraa, 29 kutaay kuutwēētaab kātook ānkōōkēmēērchi mēt

27:14 Māārkō 14:61 **27:19** Luuka 23:47 **27:24** Kiruu. 21:6-8 **27:25** Choos. 2:19; Cherem. 26:15; Mat. 21:37-41; 22:7; Yēyuut. 5:28 **27:28** Luuka 23:11; Yoowa. 19:2

kuyey wuu nyēē bāytooyiin. /Kikiikoochi kunamee kirōkto
āwunyii nyēbo taay ānkubokukutunyēē :bichoo taayeenyii kuyey
keey wuu nyēē kākoonyit Yēēsu kumwoochinē kule, “Kimkim!
Bāytooyiintēētaab Yuutayeek!” 30 Kung'utyi ānkōōsōrunēē
kirōkoo kimii āwut ānkōōkōryōōnyēē mēt. 31 Yu /kāākiintosuur,
/kiirēēkunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo kōbo
kwaak nto tēē yoo, /keebeeta /subokēēkwērtoochi murtooy-
woontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Māārkō 15:21-32; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

32 Kumii /kēēbēētooy, /kēētuuyēē chiito ake nyēē kibo Kurēēn
nyēē /kikēēkuurēē Simōōni. /Kēēkērchinē nyoo koong' ba-
keenke kukalab murtooywoontēētaab Yēēsu. 33 Nto yu /ka-
keeyit yēē /kikēēkuurēē Kolkoota (kaayneet nyēē ibooru kule
‘Rōkyēētaab Mēt’) 34 /kiikoochi Yēēsu *tifaayiik chēē /kikiikee-
tasee saakityeek* alak kule kuyye. Nto bērē kuchamcham,
kutay kuyye.

35 Nto yu kāākukwērtoochi :bichoo Yēēsu murtooywoon-
tēēt, kubar *sēkēēryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuyib
sireet nkōnō. 36 Nto kāākuyityo, kutēbēē :bichoo yooto kuriib
Yēēsu. 37 /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /
sikiitiilchi Yēēsu meet chēē kimwooyē kule: YĒĒSU :NYI
NYOO BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. /Kikēēkwērtoochi
kiyooto yoo bo mētitaab Yēēsu barak ām murtooywoon-
tēēt. 38 /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng'
murtooywōōsyēkwaa. /Kikiiyyoong'to ake kutābān āwutaab
Yēēsu nyēbo taay /ānkiiyyoong'to ake komostaab kaataam.
39 Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēēsu ānkukwērtooy
mētēwook 40 kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē +mēēturbuub
*Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee bēsyōōsyēk sōmōk? Iraraach
keey, naas. Yoo inyiing' :Lakwataab Yēyiin, irēkunēē murtooy-
woontoonoo!”

41 Kiinchuruur Yēēsu :nkicheek mbo kibkōrōs chēē
wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. 42 Kimwooyē
kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob
keey naas. Mā inee :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl? Yoo
keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiiyēnchi.
43 Kwēēkoosēē keey oob :chiichi Yēyiin ānkumwooyē kule,
‘Āyēku Lakwataab Yēyiin?’ Kany kusār naas :Yēyiin yoo
chāmē.” 44 Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo /
kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt āk inee.

27:29 Mat. 27:11 **27:30** Mat. 26:67 **27:31** Mat. 20:19 * **27:34**
/Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. **27:34** Tyēēn. 69:21 **27:35**
Tyēēn. 22:18 **27:37** Mat. 27:11 **27:38** Isa. 53:12 **27:39** Tyēēn. 22:7; 109:25
27:40 Māārkō 15:39; Yoowa. 2:19 **27:42** Mat. 27:11 **27:43** Tyēēn. 22:8;
Māārkō 15:39

Kime :Yēēsu
(Māārkō 15:33-41; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)
45 Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul,
kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool. 46 Yu kayit āsiiswēk
sokool, kōōnchō :Yēēsu kule, "Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu,
ntēē 'keebakaaktaa anii!"† (Kimwooyē yooto ām kuutiinyii
kule, "Ēli, ēli, lema sabaktani?")
47 Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, "Mi-
itē kukuurē *Eliiya." 48 Yooto kulabatee :akeenke ām
icheek kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik chēē ki tāytāy
ānkurutyi kiroonkuryoonoo kēētit nto yityo kōōyokoochi kuu-
tiitaab Yēēsu. 49 Kimwooyē :alake kule, "Okany keekas yoo
mākuchō :Eliiya chokooraraach!"
50 Kiinchō :Yēēsu ankung'et.
51 Yooto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee
barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kiki-
iyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. Kiitimtiimākoy :kōōrēēt
ānkōōtēēsiis :rwoontōōk. 52 Kiitēēsiis :kochonkoosyek kuy-
ootākiis ānkung'ēētyo :biiko chēē chaang' choo kikiikubēk ānki
churtootiin. 53 King'ēētyēē :bichoo kochonkoosyek, nto yu
/kaakiing'eetee Yēēsu meet, kuba Yēērusālēēm ānkōōboorchi
keey biiko chēē chaang'.
54 Yu kakas :nyēē wōō nyēbo lukēēt āk biikyii choo kiri-
ibē Yēēsu kibring'ring'nyoonoo ākoo ng'aleek tukul chēē
kiyēyākiis, kumuuyo ānkumwooy kule, "Kubooyiit man, ākoo
Lakwataab Yēyiin :chiichi!"
55 Kikiiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake chēē chaang' yēē lōō
kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchooto :choo ki-
boontootē keey Yēēsu kuchakee Kalilaaya kuyēētyēēchinootē.
56 Alak ām chooto ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Maaryaa
kaametiitaab Yāākōbō āk Yōōsēēf ākoo kaametiitaab wērichoo
kibo Sebetaayo.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Māārkō 15:42-47; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)
57 Nto yu kēēmēn :kōōrēēt, kuchō :chiito ake nyēē ki rubiin-
tēētaab Yēēsu ānkiboonto bāytit nyēē wōō. Kibo *kiriinkēēt ake
nyēē /kikēēkuurēē Arimataaya nto kaayneenyii ku Yōōsēēf.
58 Kiwo :chiichoo wōlēē kimii :Bilaato ānkusoom /kiikoochi
bōōrtaab Yēēsu. Kuchāmchi :Bilaato /kiikoochi. 59 Kimwaayta
:Yōōsēēf /kiirēēkunēē bōōrtaab Yēēsu murtooywoontēēt /an-
keeratee ankeet nyēē tiliil. 60 Nto tēē yoo, wokōōkoochi
kochonkeenyii nyēē kitākōōwōrē /ānkimānāākēēmuchi chii.

27:45 Āmōōs 8:9 † **27:46** Tyēēn. 22:1 **27:48** Tyēēn. 69:21 **27:51** Chuy. 26:31-33; Ibu. 10:19-20 **27:54** Mat. 14:33; 26:63 **27:56** Luuka 8:2-3 **27:58** Kiruu. 21:22-23

Yooto kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō kuker kurkeetaab kochonkaanaa ānkuwēēchi keey. 61 Kikiibuurēē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake yooto kukas kochonkaanaa.

/Kikēēriib wōloo/kikēēmuchinē Yēēsu

62 Nto yu kāyyēēkunēē, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kubēēchi :mbo kibkōrōs ākoo *Farisaayeek *Bilaato ānkumwoochi kule, 63 "Mokoryoontēēt, kimwooyē :ng'wiintoonoo bo chii yooto kitākusoboot kule, '+Maang'eetee meet yoo kaakukeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku,' 64 kunyi mwaayte /kēēriib kochonkaanaa ākoy bēsyoonoo bo sōmōk. Nto buch, imuuchē :rubiikyii bokuchoor muusto nto tēē yoo kumwoochi biiko kule / kookiing'eetee meet. Makumiyatiit yooto :ng'wiiynaneet nyiitēnyi bo lēt kusiir nyoo kibo taay." 65 Kuwālchi :Bilaato kule, "Obeete riibiik alak bōōriib kochonkaanaa kuriibākoy kuu wōloo ōmuuktooy."

66 Kuba :bichoo ānkubokōōtiiny kurkeetaab kochonkaanaa kāroomin kumoolchi rwaantaanaa yooto ānkōōkoochi riibiichoo kuriib.

28

King'eetee :Yēēsu meet
(Māārkō 16:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

1 Yu kēērir :kōōrēēt kukookukeeyta :bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake bokoorwaam kochonkaanaa. 2 Yooto, kōōring'riing' :kōōrēēt miisin kuuyu kikiikurēkunēē *:malayikeetaab Yēyiin barak, kiwo ākoy kochonkaanaa ānkuwunukto rwaanteet ānkōōbuurēē barak. 3 Kiilēkēchēēchē :malayikaanaa kuu yoo keewech :kōōrēēt anki leelach :sirookyii kuu kweyaanteet. 4 Yooto kumuuyo :riibiichoo kimii yooto ānkubōōtoon kut wuu nyēē mākubēk.

5 Kumwoochi :malayikeet chēēbyōōsōōchoo kule, "-Mōōmuuyē, ānkētē :anii kule ōchēēng'ē :akweek Yēēsu nyoo /kōkēēkwērtoochinē murtooywoontēēt. 6 Māmiitē yu nteenee kaakung'eetee meet kuu yoo kimwooyē. Okwaa bookas wōloo kōmiitē 7 ankoobe areet akeenke bōōmwoochi rubiikyii kule, 'Kaakung'eetee :Yēēsu meet ankumakoonto Kalilaaya wōlēē bōōnyōōrchinē.' Kookas oob?"

8 Yooto kung'ēētyo :chēēbyōōsōōchoo areet akeenke ankulabat bokumwoochi rubiikaab Yēēsu ng'aleechaa. Kitinyē bōōtoonik chēē katasta keey ng'erekweek chēē chaang'. 9 Kumii tākulābātē, kutuuyēē Yēēsu. Kootaakwees

---

27:63 Mat. 12:40 **27:64** Mat. 28:13 **27:66** Tān. 6:17 **28:6** Mat. 12:40; 16:21; 17:23; 20:19 **28:7** Mat. 26:32; Māārkō 14:28

icheek :Yēēsu nto yityo kukutuny kukōōb kērēēnkōōkaab Yēēsu nyēē kākutunkyi. 10 Nto tēē yoo, kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mōōmuuyē. Bōōmwoochi mbo ng'eetaabiya kuba Kalilaaya bokēēnyōōryē wōlooto."

Kiyēē kimwooy :riibiik

11 Kumiitē :chēēbyōōsōōchoo kubēētii, kikiikung'ēētyo :riibiik alake ankuba kiriing' bokumwoochi mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kiy ake tukul nyēē kaakuyeyakay. 12 Nto yu kāākutuuyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik kuchōb ng'aleek. Kiikoochi riibiichoo beesaanik chēē chaang' 13 ānkumwoochi kule, "Omwaay kule, 'Kokwa :rubiikaab Yēēsu kwēēmooy ankuchoor muustaab Yēēsu kukākēēruuyē!' 14 Nto yoo kāyityi :ng'aleechu bāytooyiintēēt, +mākēēmwoochi :acheek kāroomin āmēēbērē makunamaak akweek :ng'ala." 15 Kunam :riibiichoo beesaanichaa ankuyey kuu yoo /kākēēmwoochinē. /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kimwooyē :riibiichoo wōlēē miitē :Yuutayeek ākoy kura.

Ng'aleekaab lētuut chēē kiikiimchi :Yēēsu rubiikyii (Māārkō 16:15-18)

16 Kiba :rubiichoo ki taman āk akeenke lekem ām Kalilaaya wōloo kimwoochinē :Yēēsu kule kuba. 17 Nto yu kakas :rubiichoo Yēēsu, kukutunkyi. Nteenee manaacham :alake kule ki Yēēsu :nyooto. 18 Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "/Kōōkēēkōōno anii kāāmuukēywēēk tukul chēē miitē kibkōōnkōy āk chēē miitē ng'wēny. 19 Kunyoo obeetaate bōrōryōōsyēk tukul ankooyey biiko kuyēk rubiikyuu. Ōbātisānē ām kaayneetaab Baaba, nyēbo Leekweet ākoo nyēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 20 Ōnēētē bichooto kooywey kiy ake tukul nyēē kāāmwoowook. Nto kubooyiit man, āboontē keey akweek ākoy tabantaab kōōrēēt."

28:10 Mat. 12:50; Yoowa. 20:17 **28:13** Mat. 27:64 **28:16** Mat. 26:32 **28:17** Mat. 14:31 **28:18** Tān. 7:13-14; Yoowa. 3:35 **28:19** Mat. 24:14; Māārkō 16:15-16; Luuka 24:47; Yēyuut. 1:8; 2:38; 8:16; Room. 6:3-4; 1Kōōr. 1:13-16; 10:2; 2Kōōr. 1:13; Kala. 3:27; Ēfēēs. 4:5 **28:20** Yoowa. 14:26; Yēyuut. 2:42; 18:10

Māārkō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kiisōōtyinē kule kisirē :Māārkō lōkōōywēchu bo soboontaab Yēēsu āk yiisyēēnyii. Ku āybēēryoo :Māārkō, kinyōōr bārooyinto nyēē kikas Yēēsu ānkuyēbchi yiit ng'aleekyii ām Yēērusālēēm ānkōōyēnchi. Nto lētuunoo, chokunoomnyo :Māārkō āk Bāwulō ākoo Barnaaba ām baanta nyēē kyoomtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kiyēētyēēchinoot :inee Bētērō ām bēsyōōsyēk chēē chaang' nyēē /kiisōōtyinē kule ng'aleek chēē chaang' chēē kisir kurubta keey āk Yēēsu ku chēē kirārchinē :Bētērō.

/Kikēēsirchinē kitaabuuni biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek. Mēēnkētāktōōs :kēnyiit nyēē /kikēēsirēē nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ākoy 55 KK. -/Mākiinkētē mbo kubooyiit man yoo /kikēēsirē kitaabuuni bo Māārkō /kumanaakeesir nyēbo Mataayo nto /kikiikeesir. /Kēēbērē kitinyē man :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin yoo kimwoowēēch kule kitaabuutaab Mataayo :nyēbo taay /keesir. Yoo /kākiikuykuuchiin kitaabuunechu tukwaay, tookunoot kule kiinkētē :Māārkō kiyēē mii kitaabuutaab Mataayo ānkiyēyiisyēē ng'aleek alak chēbo kitaabuunaata. Manaatwech :Māārkō komoswookik choo mānāmē keey āk biiko choo mā Yuutayeek. Ibānyboonyē komoswookik choo nāmē keey āk ātēbuutēkaab Yuutayeek choo kitōsōsyinē bichoo kōōnkēt.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ng'āloolēē :Māārkō miisin *kiyēē kiyey* :Yēēsu kusiir *kiyēē kimwa*. Ikiimē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kooraraach, kootyaakta ānkōōsoob biich. Ikwēnyē miisin kule Yēēsu ku Motwooriintēētaab Yēyiin ānku Lakwanyii. Ibooru :tukuukaab kwōng'uut, kāāsoobsēēt, kaatyaaktaayeetaab biiko ām wōlēē mii :tāmirmirook chēē miyootēch, kāāmuukēywēēkyii kunyōōchi biiko kaat choolwookātēēng'waa, kule inee ku lakwataab Yēyiin.

Toowunēē :kitaabuuni lōkōōywēkaab yiisyēētaab Yēēsu ām wōlēē mii :biiko yoo kyoomu kule kāākuchō :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kōōrēēt. Twēchē :Māārkō kunyil chēē chaang' kule /kikēēkwērtoochi Yēēsu *murtooywoontēēt kuyēk kēēlto nyēē kēēchoomnyo Yēyiin āk biiko. /Kikiing'woonchi Yēēsu kubo ng'ōōkiswookikyoo (kas kur. 8:31; 9:31; 10:33-34, 45). /Kikiibanybaany miisin ng'aleekaab wiikiit nyēbo lētuut nyoo /kikēēkwērtoochinē Yēēsu murtooywoontēēt /ankiiteryeechee ng'eeteenyii bo meet āk yoo /kikēēyibē kuwo barak.

Kāroomēch :lōkōōywēchu ām wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt āmēēbērē Yuutayeek baateey. Ibooru :ng'ālyoontēēt ‘Kiriistōōs’ ām kuutiitaab Kirikiik āk ng'ālyoontēēt ‘Maasyaak’ (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule ‘nyēē ng'aabaat’, ānkwoorōōru chiito nyēē kiikuchōb :Yēyiintēēt ānkōōkoochi yi-isyēēt nyēē kiikutōōlchi. /Kēēyēyiisyēē kaaynaani kurubta keey āk nyoo ityooktooy biich āk bāytooyiintēēt nyoo ki-ikukanyaan :Yuutayeek ām kēnyiis chēē chaang' ānku nyoo twekaat miisin ām kiyēē kimwoowu :wōōrkooyikaab Yēyiin ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Ibooru :komoswookik chēē chaang' choo twēchē :Kiirootyeet nyoo Lēēl nyoo bo Kēny kule mēēbērē kimuru buch :chōōnēētaab Kiriistō, nteenee kimiitē chōbuutēkaab Yēyiintēēt kung'eetee kēnyiis āk kēnyiis. /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt ‘wēritaab’ ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto nyēē baraay āmā baateey lakwataab anum ām yyootēēt. I-ārōōru kērkēēyinto ām ātēbuutēk ām kwēēnuutaab ‘wēēriit’ āk ‘kwaan’. Mii mbo :kērkēēyinto nyēē wuu ny-ooto yoo /kākēēlē ‘leekweet’ kuuyu kēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kubo kule inee :nyēē kiyēyēēch ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Yēku :biiko tukul lōkōkaab Yēyiin ām tāmirmiryēēt yoo kēēyēnchi Yēēsu, ng'ālyoo nyēē ibooru kule /kiikēēnyōōchi kaat choolwookātēēng'waa ānkōōkōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

Kiyeyta :Yoowaana kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 3:1-12; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

1 Lōkōōywēk :chu chēē kāroomēch chēbo Lakwataab Yēyiin,
Yēēsu *Kiriistō. 2 Kikiikumwooy :Yēyiin kēny kubununēē
wōōrkooyoontēēt Isaaya* kule,
“+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu
koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.”†
3 /Kikeesir subak kule,
“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
‘Ōchōb keey,
ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”†
4 Kiiyookiintoonoo ku Bātisāniintēēt Yoowaana. Kyoomtooy
ām kōōr nyēē suurkwēēn kule māchāktōōs :biiko kuweek
ām miyootyēēt / ankeebatisan, sukunyōōchi :Yēyiin
kaat. 5 King'ēētyēē :biiko chēē chaang' Yēērusālēēm
ākoo komoswookik tukul chēbo Yēēmēētaab Yuuteeya
bokukas lōkōōywēchoo bo Yoowaana. Nto yu kābokumwooy
choolwookātēēng'waa /keebatisanee āynēētaab Yoortaan.

1:1 Māārkō 3:11; 14:61; 15:39; Yēyuut. 10:37-40; Ibu. 2:3 * **1:2** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘wōōrkooyik’. † **1:2** Mal. 3:1 **1:2** Luuka 1:76 † **1:3** Isa. 40:3

6 Kikiilaach :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes, ankumootee keey anweetaab suwe. Kyoomē taalamik ākoo kimnyeteet. 7 Kimwoochinootē biiko kule, “Yoo kaawaany kāānēētiisyēēnyuu, mākuchō :chiito ake nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira nyēē -maayemaat ārēēkyi kwēyōōnik. 8 Kaabatisaneenaak :anii bēēko, nteenee makubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”

/Kikeebatisan Yēēsu
(Mataayo 3:13-17; Luuka 3:21-22)

9 Nto mii bēsyēēt ake, kuchōōnēē :Yēēsu Nāāsārēēt ām Yēēmēētaab Kalilaaya ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan. 10 Yu kāloong'unēē bēēko, kukas barak kuyootāktōōs ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. 11 Yooto, kumwooy :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē, ānkāāng'ērēkyinē.”

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Mataayo 4:1-11; Luuka 4:1-13)

12-13 Kukwēryoot bakeenke :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy suurkwēēn, wōlēē kimii :nkicheek tyoong'iikaab wuuyēēt. Kiibuur :Yēēsu wōlooto bēsyōōsyēk artam āmāmii :kiy nyēē kyoomē. Kutyem *:Kēniintēēt, kumii wōlooto. Yu kāwēēchi keey :Kēniintēēt, kukwa :malayikaanikaab Yēyiin ānkuyēētyēēchi.

Kitoow :Yēēsu kwaamtaat lōkōōywēkaab Yēyiin
(Mataayo 4:12-17; Luuka 4:14-15)

14 Nto mii bēsyēēt ake yu /kabokeerat Yoowaana, kooyeey :Yēēsu Yēēmēētaab Kalilaaya kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. 15 Kimwooyē kule, “Kaakuyit :bēsyēēt! Kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin! Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōyēnchi Lōkōōywēchu Kāroomēch.”

Rubiikaab Yēēsu chēbo taay
(Mataayo 4:18-22; Luuka 5:1-11)

16 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kuwēēsyētootēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko āyēēng' chēē kimii kuwiirchinē nēētiinēk bēēko kunāmē *burburiinēk. Bichooto ku Simōōni ākoo ng'eetaabkaamet Antereeya. 17 Kukuur :Yēēsu icheek kule, “Orubwaa! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.” 18 Kubākooktooy bakeenke nēētiinēkwaa bo burburiinēk ānkurubē Yēēsu.

1:6 2Bāy. 1:8 **1:8** Tyēēn. 51:7, 10-12 **1:11** Toowu. 22:2; Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Māārkō 9:7; 12:6; 2Bēt. 1:17 **1:12-13** Chuy. 24:18; Tyēēn. 91:11-13; Ibu. 4:15 **1:14** Māārkō 6:17-18

19 Yu keenaata :Yēēsu taay kisich, kukas biiko alak āyēēng'
kumii mwēēnkēēng'waa kuyēytooy nēētiinēkwaa. Bichooto ku
Yāākōbō ākoo ng'eetaabkaamet, Yoowaana wērichoo bo Se-
betaayo. 20 Kukuur :Yēēsu nkicheek. Kukāsē kuu nyooto,
kubākookyinē kwaan mwēēng' āk biiko chēē kimii kuyēchinē
yiisyēēt ankurub Yēēsu.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu
(Luuka 4:31-37)

21 Kiwo :Yēēsu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Nto mii
bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut :tukul *kōōtaab saayeet
ankooneet :Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 22 Kiilat :biiko
wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu. Kimēēnēētē kuu wōloo kiinēētitooy
:kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētē ām kāāmuukēywēēk.
23 Kimii kōyooto bo saayeet :chiito ake nyēē kiiyiimē
*:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. 24 Kubōlchi :tāmirmiryoonoo Yēēsu
kule, "Imāchēēnēēch nee ōō, Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt? Imāchē
ibakacheech? Ntēē ānkētiing'! Inyiing' :nyoo ichurtaat
ānkiiboontē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin." 25 Kōōburyoong'to
:Yēēsu kule, "Siis, ankiichuwunee chiichi!" 26 Yu kāmwooy kuu
nyooto, kōōsimsiim :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo. Kōōnchō
ankuchuwunee chiichoo. 27 Kiilat :biiko tukul /ankeeteebee
keey kule, "Ng'al nee :chu? Boonto :Yēēsu kāāmuukēywēēk
chēē imuuchē kōōnēētiisyēē ām kēēlto nyēē lēēl, āk chēē
ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyi!"
28 / Kikyaamtaatee ng'aleechaa Yēēmēētaab Kalilaaya ku-
mukuul.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Luuka 4:38-41)

29 Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii *kōōtaab saayeet, kuba
kaab Simōōni. 30 Kimnyoonē :cheebyoosyeetaab biikooy bo
Simōōni. Yu / kākēēmwoochi Yēēsu kule mnyoonē :cheeby-
oosyaanaa, 31 kuwo ankunam āwut kōōyyo. Kusob :cheeby-
oosyeet ānkubāyiis.
32 Yu kararakta :asiista, kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato,
kōōmutyi :biiko Yēēsu biiko tukul chēē kimnyoontōōs āk chēē
kiiyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. 33 Kibokōōruruukyi keey
:biiko chēē chaang' kurkat saang' ām kōyooto kimii :Yēēsu.
34 Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang' chēē kiboonto bōōrwoonik
chēē kimakerkeey ānkōōbēbēēto tāmirmirook chēē chaang'
chēē miyootēch. Kiker koong' :Yēēsu tāmirmiroochoo kuuyu
kiinkētē :icheek wōlēē wuu :inee.

Kyaamtaatee :Yēēsu lōkōōywēk Kalilaaya tukul
(Mataayo 4:23-25; Luuka 4:42-44)

1:22 Mat. 7:28-29; Yoowa. 7:46 **1:24** Mat. 8:29; Māārkō 3:11 **1:31** Māārkō 5:41

35 Yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt, kung'eet :Yēēsu ānkuwo wōlēē
kimālēēkitēē :chii wokusaay Yēyiin. 36 Nto bērē kusēw mbo
:Simōōni kule mēēkumii :Yēēsu, kucheeng'aat. 37 Yu kunyōōr,
kumwoochi kule, "Mii kuchēēng'iing' :biiko." 38 Kulē :Yēēsu,
"Māchāktōōs keebe komosta ake waa-amte lōkōōywēkaab
Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kyāāchōōnchinē."
39 Kyaamtaatee :Yēēsu lōkōōywēk kooriikaab saayeet ām
Kalilaaya tukul, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch
kung'ēētyēē biiko.

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē kiboonto makereen
(Mataayo 8:1-4; Luuka 5:12-16)

40 Kichōōnchi :chiito ake Yēēsu bēsyēēt ake :nyēē kiboonto
*makereenik. Kukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi
kule, "Mokoryoontēēt, yoo ichāmē, isooboo sāātililiitu kuuyu
ānkētē kule imuuchē." 41 Kuriiree :Yēēsu. Yooto, kōōyokooyto
āwut kutiiny chiichoo ānkulēēnchi, "Āchāmē. Kunyi, itililiitu!"
42 Kusob :chiichoo bakeenke. 43 Yu kāsob, kōōkāloonchi :Yēēsu
kule, 44 "-Mēēmwoochi chii ake tukul ng'aleechu. Nteenee
iwē ānkuwēēboorchi keey *kibkōrōs kukasing', siitooku kule
'kēētililiitu. Iyib tukuuk chēē ibirchinēē Yēyiin kōōnkōy /
sikēēyēwuung' kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy *:Muusa ām
kiruutēk."
45 Ānkoo kuwuu nyooto, kiwo :chiichoo ankwaamtaat
lōkōōywēchoo. Ki yoo kēēwut :Yēēsu kiriing' ake tukul,
kōōruruukyinē keey :biiko, kumāchē / kiisoob. Kiyey
:ng'aleechaa kut mēēkōōwutē :Yēēsu kiriinkōōsyēchoo kukāsē
:biiko. Ānkoo kiibuurchinē keey :Yēēsu taban wōlēē mālēēkitēē
:chii, kitākukwoonchinē :biiko ām komoswookik tukul.

2

Tinyē :Yēēsu kāāmuukēy kunyōōchi biiko kaat
(Mataayo 9:1-8; Luuka 5:17-26)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kooyeey :Yēēsu Kaabernaam. Nyēē mā
tyaa, kukas :biiko kule kāākuchō. 2 Kukwa :biiko chēē chaang'
ānkōōruruukyi keey kō ākoy saang' kut kimāmii wōlēē kiisiirē
:chii kereeng'. Kwoomchi :Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
3 Kutākwoomtooy :Yēēsu lōkōōywēchoo, koomut :biiko alake
ang'wanu chiito ake nyēē kichunkutoot. 4 Nto kuuyu
kimāmii :bārooyinto nyēē kiimuuchē :bichoo kukasee Yēēsu,
kubeeta chiichoo ākoy kōōto barak ānkubut kēsyēkuut ku-
took yēē kiimuuchē kōōyokooytēē chiichooto. Kōōyokooyto
chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēēsu. 5 Yu kakas
:Yēēsu kule kiikoosēē keey :bichoo inee, kumwoochi chiichoo

1:35 Luuka 5:16 **1:39** Mat. 4:23 **1:44** Laawi. 14:2-32; Māārkō 5:43; Luuka 17:14 **1:45** Māārkō 7:36

kichunkutoot kule, “Wēnyoo, / kāākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'.”

6 Kimii yooto ːkāānēētikaab kiruutēk alake chēē kiing'unyng'uung'tōōs kumwooyē kule, 7 “Ām nee yu ng'āloolē ːchiichi kuu nyi? Kāyib keey kule inee ku Yēyiin sōō? Ng'oo ːnyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēng'waa, yoo mā Yēyiin nkit?”

8 Nteenee kōōnkēt ːYēēsu ām tāmirmiryēēnyii kiyēē kimii kōōsōōtē ːkāānēētichoo. Kumwoochi kule, “Ām nee soosoot ːakweek kuu nyooto? 9 Kuskus nkōnō? Āmwoochi chiichi chunkutoot kule, ‘/Kākēēnyōōwuung' kaat,’ nto kule, ‘Ng'eet, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēsyēt’? 10 +Mookas raat kule āboontē ːanii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēywēēk ām kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt.” 11 Yooto bakeenke kumwoochi ːYēēsu chiichoo kule, “Yyoony, ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēchi keey kaa.”

12 / Kēēmwoochinē chiichooto kichunkutoot kuu nyooto, kung'ēētē ānkunāmē tiirbeenyii ānkuwēēchinē keey, kukāsē ːbiiko tukul. Kiilat ːbiiko ankookaasta Yēyiin, kuuyu ki ng'al ːchoo chēē kimānāāyēyākiis bēsyēēt ake.

Chāmē ːYēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku (Mataayo 9:9-13; Luuka 5:27-32)

13 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo ːYēēsu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kirub ːbiiko chēē chaang' ankooneet ːinee ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

14 Kutākumii kuwēēsyētootē, kukas chiito ake nyēē kimii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syuuruut. /Kikēēkuurēē chiichoo Laawi araab Alfaayo. Kumwoochi ːYēēsu kule, “Rubwaa!” Kung'eet ːLaawi ankurub.

15 Kuwēēto keey ːYēēsu lētuunoo rubiikyii, kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo mbo biiko chēē /kikeetay choo kiboontootē keey tukul ānkubokwoomiis kaab Laawi. 16 Yu kakas *ːFarisaayeek alake chēē ki kāānēētikaab kiruutēk kuu nyooto, kumwoochi rubiikaab Yēēsu kule, “Ām nee yu āmiisyē ːchiichi ākoo kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku?”

17 Kumwoochi ːYēēsu kāānēētichoo bo kiruutēk kule, “Chēēng'ootē ːbiiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Nteenee māchēēng'ootē ːchoo sobchootiin. Kyāāchōōnii ːanii chāākuurē biiko choo choolwookēnootiin, mēēbērē choo isōōtē kule churtootiin.”

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl (Mataayo 9:14-17; Luuka 5:33-39)

2:5 Luuka 5:20; 7:48 **2:10** Tān. 7:13-14; Yoowa. 5:36 **2:17** Luuka 19:10; 1Tēm. 1:15

18 Kikirē ām bēsyōōsyēchooto :rubiikaab Bātisāniintēēt
Yoowaana ākoo Farisaayeek āmiisyēēt. Nto mii yoo,
kukwoonchi :biiko Yēēsu ankuteebee kule, "Ām nee yu kirē
:rubiikaab Yoowaana ākoo choo bo Farisaayeek āmiisyēēt,
āmēēbērē kirē :cheekuuk?"
19 Kukētyinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule,
"-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa
ām saakweetaab kooyēēy yoo mii :saanteetaab leekwa.
20 Makuyit :bēsyēēt nyēē +/mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē
mii chōōrōōnuutēkyii. Ku yooto :yēē makoorukuut keey
:chōōrōōnuutēkyii." 21 Kumwoochi subak tyoonkōōchēēt
ake kule, "-/ Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē
sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kusirinyāktōōs
:ankaanaa ānkung'ētiyooto kubarayiit :koong'ta miisin. 22 Nto
subak -/mākēēroonkyinē kibkeetiis chēē /kātākēēyēyē wōōnkit
nyēē yoos, kuuyu yoo kakuut :kibkeetiisyechaa, kung'ētyēē
wōōnkoo kuwasta keey *:tifaayiik. Nteenee māchāktōōs /
kēēroonkyinē tifaayiik choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl."

Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato
(Mataayo 12:1-8; Luuka 6:1-5)

23 Nto mii bēsyēēt nyēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubi-
ikyii mbareetaab nkoonuuk. Kumii kumurē yooto, kuswech
:rubiikyii mētēwookaab nkoonuuk, kubiiriir ankwaam. 24 Yu
kakas *:Farisaayeek alake chēē kimiitē yooto kiyēē kayey
:rubiichoo, kumwoochi Yēēsu kule, "Kas! Ām nee yu mii :rubi-
ikuuk kwiiryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsiis ām bēsyēētaab
Sabaato."
25 Kukētyi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, "Manoosuman :ak-
week, yoo ki-iryēē :Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo ky-
oomē :kēmēwuut ākoo biiko choo kiboonto keey? 26 Yoo ki
*kibkōrōs nyēē wōō :Abyataar, kuwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin /
ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs
nkit. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek
biiko choo kiboonto keey.
27 Kunyoo, bāwu :chiito Sabaato āmēēbērē bāwu :Sabaato
chiito. 28 Kunyi, bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato."

3

Kiisoobiis :Yēēsu ām bēsyēētaab Sabaato
(Mataayo 12:9-14; Luuka 6:6-11)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kōōwut subak :Yēēsu *kōōtaab saay-
eet. Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kisōnkōchoot :āwut.

2:18 Mat. 6:16-17; 11:18-19; Yēyuut. 13:2 **2:19** Mat. 9:15 **2:23** Kiruu. 23:24-25 **2:24** Chuy. 20:8-10 **2:26** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6 **2:27** Kiruu. 5:14 **2:28** Luuka 13:10-17; 14:1-6; Yoowa. 5:1-18; 7:21-24; 9:1-16

2 Kimii yooto :nkicheek *Farisaayeek chēē kimāchē kukas yoo
kēēsoobiis :Yēēsu ām bēsyēētaab *Sabaato subokōōyyoong'tēē
kōōk. 3 Yu kakas :Yēēsu chiichoo kisōnkōchoot :āwut, kukuur
kuchō taay. Nto yityo, 4 kuteebee bichoo kule, “Chāmwēēch
:kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē karaam ām bēsyēētaab Sabaato,
nto nyēē miyaat? /Kiisoobiis, nto /kēēbākākiis?” Kisiisyo
:bichoo. 5 Kōōrōōtoot :Yēēsu bichoo nyēē kāng'woonchi, kuuyu
kimātinyē :icheek kiisayta. Kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot
:āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē kuu nyooto, kukārāmiitu
:āwut. 6 Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kung'ēētōōs,
bokutuuytōōs ākoo biikaab *Ērōōtē kusat koowaang'ta Yēēsu.

Kikwoonchi :biiko chēē chaang' Yēēsu

7 Nto mii yoo, kuwo :Yēēsu ākoo rubiikyii ākoy Tōōliilēētaab
Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' chēē kikwoonēē ko-
moswookik alak chēbo yēēmēētaab Kalilaaya. 8 Kibo :alake
chēē chaang' *kiriinkēētaab Yēērusālēēm ām yēēmēētaab Yuu-
teeya ākoo komoswookik alak chēbo yēēmoonooto. Kikwoonēē
:alake yēēmēētaab Itumeeya, kukwoonēē :alake yēēmōōsyēk
chēē kimii biitēētaab āynēētaab Yoortaan. Nto alak kibo
yēēmēētaab Tiirō ākoo Sitōōn. Kikwoonii :bichoo bokukāsē
kiyēē kimii :Yēēsu kuyēyē.

9 Nto kuuyu kikiikuchaang'iit :biiko ānkimii kāwunuk keey
kut kāākuriikyi :Yēēsu sakaramteetaab tōōliilēēt, kōōyookto
:Yēēsu rubiikyii bokuyib mwēēnkēēt sukung'eet kōōnēētiis
kumii kēēbuur mwēēng' ām tōōliil. 10 Kiwunuk keey :biiko chēē
kimnyoontōōs sukutiiny Yēēsu, kuuyu kikiikōōsoob :inee biiko
chēē chaang'. 11 Kimii :biiko chēē kiiyiimē :tāmirmirook chēē
miyootēch. Ki yoo kakas :tāmirmiroochoo Yēēsu, kuyēyē bichoo
kukutuny ām taayeetaab Yēēsu ānkōōnchōōyiis kule, “Inyiing'
Lakwataab Yēyiin!” 12 Kiker koong' :Yēēsu tāmirmiroochoo
miyootēch -mēēboor wōlēē kiwuu :inee.

Kikwey :Yēēsu lēbkēēyik taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:1-4; Luuka 6:12-16)

13 Nto mii bēsyēēt ake, kukwey :Yēēsu biikyii ānkuwēēto
lekem. 14 Bichooto ku taman āk āyēēng' ānkukuurēē chooto
*lēbkēēyik. Kimāchē kule kōōbuurtooy keey sukōōyooktooy
bokwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch 15 ānkōōkoochi mbo
kāāmuukēywēēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch
kung'ēētyēē biiko.

16 Lēbkēēyichoo taman āk āyēēng' choo kikwēyē :Yēēsu
ku: Simōōni nyēē kitoochi :Yēēsu kaayneet ake kule Bētērō,
17 Yāākōbō araab Sebetaayo ākoo ng'eetaabkaamet Yoowaana.

3:6 Yoowa. 7:1 **3:11** Māārkō 1:1, 24; 5:7; Luuka 4:41 **3:12** Māārkō 1:34
3:15 Māārkō 6:12-13; 16:17

Kikuur :Yēēsu bichoo tukwaay kule ‘Bōnēērkē’. (Kaayna nyēē
ibooru kule murēnēētaab iileet.) 18 Chuut alak ku Antereeya,
Filibō, Baatolomaayo, Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Al-
faayo, Taataayo, Simōōni Kananaayo, (kiibooru kaaynaani
bo Kananaayo kule ki murēn nyēbo booryēēt) 19 ākoo Yuuta
Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu lētuunoo.

/Kikiisōōtē kule kiikubun :mēt Yēēsu
(Mataayo 12:24-32; Luuka 11:15-23; 12:10)

20 Yu kang'eetee :Yēēsu lekem, kooyeey Kaabernaam.
Kirub :biiko chēē chaang' subak kut kimēēmuuchē :inee
ākoo rubiikyii kwoomiis. 21 Yu kāyityi kaamet ākoo mbo
ng'eetaabkaamet :ng'aleechaa, kuba kumāchē bokukwēryoon
kuchō kaa, kuuyu /kikēēmwooyē kule kiikubun :mēt.
22 Kimii :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē kikwoonēē
Yēērusālēēm bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēēsu. Kimwooyē
:kāānēētichoo kule, “Kookunam chiichi :Bēēlsēbuul nyoo
kāāyyoong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. Nyooto
:nyēē miitē kōōkoochinē nkuruuk chēē kwētēē tāmirmirook
chēē miyootēch.” 23 Yu kakas :Yēēsu kuu nyooto, kukuur
kāānēētichoo ānkōōboorchinēē ng'al tyoonkōōchoy. Kiteebee
kule, “Imuuchē :Kibrōkōsyoontēēt kukwet tāmirmirookyii?
24 Yoo kaakubchey keey :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt
ake, ankubar keey nkit, ibuurtooy ānō :kōōroonoo?
Māburyētē? 25 Nto kubo kwaak yoo kāākutooytoochiin
:kayta ake, mābotē :kayaa? 26 Kunyoo, yoo kāākukōōno
:Kibrōkōsyoontēēt kāāmuukēywēēk chēē ākwētēē lukēēnyii,
mābotē :bāytooyiisyēēnyii? 27 Mii :ng'oo nyēē imuuchē
kōōwut kaytaab chii nyēbo nkur ānkōōnēmunēē tukuukyii?
Yoo kamarat chiichoo, mākoy kōōnēmunēē tukuukyii.
28 Kāāmwoowook, imuuchāktōōs kunyōōchi :Yēyiin kaat
chii ām choolwookātēēnyii tukul āk mbo kōchōōng'nāt
ake tukul. 29 Nteenee -/ mākēēnyōōchinē kaat chii nyoo
kōchōnkyinē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kunyoo, kiikurat
chiichoo :choolwookātēēt ākookoy.” 30 Kimwooyē :Yēēsu
ng'aleechu, kuuyu kiintosuur :bichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kumwooyē kule boonto :Yēēsu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.

Ng'oo man :nyēē tuubchēē Yēēsu?
(Mataayo 12:46-50; Luuka 8:19-21)

31-32 Kimii :biiko chēē chaang' kēēruruukyi keey Yēēsu.
Yooto, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet ānkōōyookto
/ kēēkuurchi Yēēsu kuchō saang', kuuyu kimāmii :bārooyinto
wōlēē kiimuuchē kukasee inee. / Kēēmwoochi Yēēsu kule,
“Mii kukuuriing' :koomēt ākoo mbo ng'eetaabkoomēt ām

3:19 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **3:21** Yoowa. 7:5; 8:48 **3:22** Mat. 9:34
3:27 Isa. 49:24-25 **3:29** Luuka 12:10

saang'." 33 Kukētyi :Yēēsu kule, "Moomo anii :ng'oo ānku mbo
ng'eetaabiya anii :ng'oo?" 34 Kukasaakasta ānkulē, "Bichu
kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku moomo. 35 Chii
ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo māchē :Yēyiin, ku nyooto
:nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii."

4

Makerkeey :teng'eek
(Mataayo 13:1-9; Luuka 8:4-8)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu subak sakaramteetaab
Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang'.
Kunyoo, kōōwut mwēēnkēēt ake ānkōōbuur ng'wēny nto yityo,
kooneet bichoo kikiiyyoong'iis ām sakaramteetaab tōōliilēēt.
2 Kiineet biiko ng'aleek chēē chaang' kubuntēē tyoonkōōchoy.
3 Kimwooy kule, "King'eet :kāābātiintēēt ake kuyis
nkoonuuk. 4 Yu kāyis, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Yooto
kukwa :tāriitēk ānkukwēchi keey. 5 Kōōsuuchi :alake kitaweet
wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet
akeenke, 6 nteenee yu kalay :asiista kubeel kusisyo kuuyu
kimāmii wōlēē kinērchinē :tiikiitēk. 7 Kōōsuuchi :alake wōlēē
miitē :kātook. Kubiityiin :choo āk kātoochoo kookiich keey kut
kumayey :nkoonuuk āmit. 8 Nteenee kōōsuuchi :alake teng'eek
chēē kāroomēch. Kibiityo :choo ankuyey āmiik. Kiyeyaatee
āmiik chēē ng'ēri, chēē kāykāyēch, āk chēē choong'ēch." 9 Yu
keewaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, "Nyoo
yēbē yiit, kukas."

Kiiboorchinē :Yēēsu rubiikyii ng'aleek choo iyēēlootiin
(Mataayo 13:10-17; Luuka 8:9-10)

10 Kuboonto keey :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ākoo
rubiik chuut alak, kuteebee :rubiichoo Yēēsu kōōboorchi ty-
oonkōōchoonoo. 11 Kumwoochi :Yēēsu kule, "/Kookeekweyaak
akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey āk wōlēē wuu
:bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mākukāsēē :alake ng'aleek
tukul tyoonkōōchoy. 12 Kuu yoo siraat kule,
'Nto yoo kakasee koong',
māākāsē kiy.
Nto yoo kāyēbchi yiit,
-mēēnkētē kiy.
Nto kikas :icheek ānkōōnkēt,
nto kiikuweek ām miyootyēēng'waa,
sukung'eet :Yēyiin,

3:31-32 Māārkō 3:21 **3:35** Mat. 6:10; Yoowa. 7:17; Yēyuut. 20:25; Room. 2:17-21; 8:27; 2Kōōr. 8:5; Ēfēēs. 6:6; Kolos. 1:9; 4:12; 1Tēēs. 5:18; Ibu. 10:36 **4:1** Māārkō 3:7-9; Luuka 5:1-3 **4:11** Mat. 11:25

kunyōōchi kaat.'†"

Kirārchi :Yēēsu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eek
(Mataayo 13:18-23; Luuka 8:11-15)

13 Nto kurubta keey āk tyoonkōōchēētaab nkoonuuchoo, kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "Ākoo mānōōnkēt kiyēē mwooyē :tyoonkōōchooni? Yoo mānōōnkēt mbo nyiitēnyi ii, +mōōnkētēē nee, naas, chuut tukul?

14 Okany āboorwook. /Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin kēbuswēēchoo /kikēēyisē. 15 Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee chōōnii :Syeetaani areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo. 16 Kukerkeey :alake kitaweet. Toochē ng'ālyoontēēt ām ng'erekweek, 17 nteenee chutitēē :ng'ālyoontoonoo kisich. Nto yoo /kākēēwēch /ānkēēwus, kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin, koochuchuuy keey. 18 Kerkeey :alake teng'eek chēē kibiityēē :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, 19 nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōrooni āk muchastaab bāytit. Irēēwoonē :tukuuchoo ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. 20 Kukerkeey :biiko alake teng'eek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi. Yēyiisyēē :alake ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey ām alak kukaykay, nto ām alak kuyi keey miisin."

Okany kutook :lēbkēēyyēēng'woong'
(Luuka 8:16-18)

21 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Māmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuuyēē kērēbēēt, nto kōōkoochi kurērē, nteenee /kiikoochinē taariit yēē itōrōōroot sukoolebkeey kōōto. 22 Kunyoo, kiyēē wunyaat, mākutook. Nto kiyēē iyēēnoot, +/makeeng'aany. 23 Yoo yēbē yiit :chii, kukas."

24 Kumwoochi :Yēēsu subak kule, "Māchē ōyēbē yiit, ānkōōrōōtootē kiyēē / kēēmwoowook. Yoo kōōkoochi biiko alak lēbkēēyyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, mākukōōnook :Yēyiin lēbkēēyyēēt nyēē wuu nyooto, ānkumākutāswook ake. 25 Nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmunēē mbo kiyēē boonto."

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 13:31-32; Luuka 13:18-21)

26 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak nyēē kiikerkeeyee bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimwoochi kule, "Yisē :kāābātiintēēt nkoonuuk mbareen. 27 Rwēē kwēēmooy ānkukāsu bēēt. Nteenee kumii :kēbuswēēk kubiitōōs kutēē yooto tukul āmēēnkētē :inee wōlēē biititooy.

† **4:12** Isaaya 6:9-10 **4:12** Yoowa. 12:40; Yēyuut. 28:26-27 **4:19** 1Tēm. 6:9-10 **4:21** Mat. 5:15 **4:22** Mat. 10:26 **4:24** Mat. 7:2 **4:25** Mat. 25:29

28 Bārbāru :kēbuswēēchoo ankuyey kiriintōōk nto mii yoo
kuyey mētēwook chēē ām lētuunoo kuyēchi āmiik. Teng'eek nkit
:chēē inēērē kēbuswēēk kut kuyey āmiik. 29 Nto yoo kāākururyo
:nkoonuuchoo, wokukēsiis :chiitaab mbareet."
30 Kumwoochi :Yēēsu bichoo subak kule, "+Maakerkeeyee
nee bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto tyoonkōōch nee :nyēē
sāāboorunēē?
31 Ōyēbchi yiit, baa. Miitē :kēbuswoontēēt ake nyēē /
kēēkuurēē *aritaaliit. Mining' :kēbuswoontooni ām kēbus alak
tukul choo /kēēchoonē. 32 Nteenee yoo kabiit, kukēēytēē keet
alak tukul choo /kēēchoonē mbareen. Yēyē sokonaak chēē
wōōyēch chēē tēēkyinē :tāriitēk kiyōōnchōōkwaa kuuyu iyēēlē
:sokonaachaa ānkuyēchinē wuurwēēt."

Kiinēētēē :Yēēsu biiko chuut alak tyoonkōōchoy
(Mataayo 13:34)

33 Kyoomchi Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kubuntēē
tyoonkōōchook chēē wuu chuutēchu kurubta keey āk wōlēē
kitēēnto :ng'oomnātēēng'waa. 34 Kimwoochinēē choo kimā
rubiikyii ng'aleek tyoonkōōchēēt. Nto yoo kiboonto keey :inee
rubiikyii nkit, kōōboorchinē choo ng'aleek tukul.

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Mataayo 8:23-27; Luuka 8:22-25)

35 Nto mii bēsyoonooto kosolēny, yu kaakoowaany :Yēēsu
kōōnēētiis, kumwoochi rubiikyii kule, "Okany kyaay tōōliilēēt
kebe biitooniin." 36 Kiwēētēē :Yēēsu mwēēnkēēt āk ru-
biikyii ankurub :nkicheek mwēēnkōōsyēk alake chēē kimii
yooto. 37 Kumiitē tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt nyēē wōō
ānkōōsooyēn mwēēnkēēt kusyōōlchi :bēēko mwēēng' kut ki-
tanyiy. 38 Yooto tukul, kimii :Yēēsu rwoo ām mwēēng' lēt.
Bokoong'eet :rubiikyii kule, "Kāānēētiintēēt! -Mēēkāsē :in-
yiing' kule kākēēbēku?" 39 Kung'eet :Yēēsu ānkōōburyoong'to
wusōōnēēt āk bēēko. Yu kayey kuu nyooto, kusiis :wusōōnēēt
ānkutēēmoon :bēēko.
40 Yooto, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ntēē kōōmuuyē
nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keey?" 41 Kiiywey
:icheek Yēēsu miisin, ānkulē, "Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo
:wusōōnēēt āk bēēko?"

5

Kiisoob :Yēēsu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Luuka 8:26-39)

1 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii saang'taab Keraasa
ām biitēēt ake nyēbo tōōliilēēt. 2-3 Yu kāloong'unēē :Yēēsu

4:29 Chōōw. 3:13; Ng'oong'. 14:14-15 **4:39** Tyēēn. 89:9; Māārkō 6:51

mwēēng', kuchuwunee :chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmirook chēē miyootēch kochonkoosyek wōlēē / kikēēmuchinē biiko. Kimāmii :chii nyēē kitākōōmuuchē chiichoo ānkoo / kakeeratee nyōrōōrōōnik. 4 Ki yoo / kakeeratee biinkōōnik āwunnyēk / ankeeratee nyōrōōrōōnik kērēēnkōōk kung'ētyēē choo. 5 Kiinchōōyootēē wōloo bo kochonkoosyek ākoo wōloo bo lekemoosyek kwiimēn āk kuyyeech ānkuboochēē keey rwoontōōk.

6 Yu kākāsyi :chiichoo Yēēsu yēē lōō, kulābātyi ānkukutunkyi. 7-8 Kumwoochi :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat nyi kiiyiimē chiichoo kule, "Chuwu!" Kubōloobōl :chiichoo kumwooyē kule, "Imāchēēnoo nee ōō, Yēēsu Lakwataab Yēyiin, nyoo Iyweyaat. Āsooyiing' ām kaayneetaab Yēyiin kule -'meenyaliilaa." 9 Kuteebee :Yēēsu kule, "/Kēēkuurēēniing' ng'oo?" Kulē, "/Kēēkuurēēnoo 'Lukēēt,' kuuyu kēēchoong'ēch." 10 Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēēsu kut kukētyinē keey kumakeekwetee icheek saang'aata.

11 Kimiitē :ākwootiitaab tōōrōōk kwookēētēē yēbo lekemeet nyēē kilēēkitēē yooto. 12 Kusoom :tāmirmiroochoo Yēēsu kule, "Ichāmwēēch kiiwut tōōrōōchuut." 13 Kuchāmchi :Yēēsu. Kuchuwu bakeenke ānkōōwutē tōōrōōchoo. Kiitiroomiis :tōōrōōchoo kiyitē kisyēērōōk āyēēng' bokōōtuultēē keey lekem ānkōōsuuchi tōōliil kubēk.

14 Kimii :biiko alake chēē kiriibē tōōrōōchoo. Yu kakas kiyēē kiyeyakay, kulabat bokwoomchi biikaab saang'aa tukul. Kukwa :biiko bokukas kiyēē kayeyakay. 15-16 Bērē kuyit yēē kimii :Yēēsu, /kēēmwoochi kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ākoo kiyēē kyaam tōōrōōk. Yooto, kukas chiichoo kukaakukaramiit ānkēēbuur ng'wēny koolaakaat. Kiiywey :bichoo Yēēsu, 17 ānkumwoochi kule, "Ng'eetee kōōrēēnyoo."

18 Kumii :Yēēsu kuloonyē mwēēng', kusoom :chiichoo / kikiisoobē kule, "Kany keebeete keey tukwaay." 19 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Iwē kaa ānkuwēēmwoochi biikwook kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin kubo kiisaynyii." 20 Kunyoo, kyaamtaatee :chiichoo yēēmoonoo bo Teekabooli kiyēē kiyēchi :Yēēsu. Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa.

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu (Mataayo 9:18-26; Luuka 8:40-56)

21 Kiiyeeyee :Yēēsu mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ākoy biitoonoo kikwoonēē. Yu kayit, kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keey. Kutākumii sakaramteetaab tōōliilēēt, 22 kuchō :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo *kōōtaab saayeet nyēē

5:7-8 Māārkō 3:11

/ kikēēkuurēē Chāyirō. Yu kayit yēē kimii :Yēēsu, kukutuny. 23 Yooto, kuriirchi Yēēsu kule, “Ātinyē chēēbnyuu nyēē imnyoonē ankaakulalakay miisin. Chōō, baa, chēētiinyēē āwung'uung' nto anyuun kusob :lakwanyuu.” 24 Kucham :Yēēsu ānkuwēēto keey.

Kirub :biiko chēē chaang' miisin kut kōōkiichootē keey. 25 Kimii yooto :koorkēēt ake nyēē kikiikumnyaan kēnyiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. 26 Kikiikōōbootyi tukuuk tukul chēē kiboonto cheebsaakitiis chēē chaang' āmāsobē. Kitāsē taay :bōōrto kumiyātiitu miisin. 27-28 Kikiikukas / kyoomtooy Yēēsu. Yooto kumwoochi keey kule, “Yoo kāātiiny mbo sireenyii baateey, kāāsob.” Yu keesoot kuu nyooto, kuchō ām lēt ānkutiiny sireetaab Yēēsu. 29 Kōōyyoong'iis :korotiik. Kukas ām bōōrnyii kule kāākusob.

30 Yu kēēnkēt :Yēēsu ām tāmirmiryēēt kule kāākōōsoobiis :kāāmuukēywēēkyii, kuweech keey ankuteeb kule, “Ng'oo :nyēē kāākutiiny sireenyuu?” 31 Kumwoochi :rubiikyii kule, “-Mēēkāsē kule chaang' :biiko yoo imiitē ānkiitēēbē kule ng'oo :nyi kātiinying'?” 32 Kukasta :Yēēsu kumāchē kōōnkēt chiichooto kātiinyē sireenyii. 33 Kuuyu kiinkēt :koorkoonoo kiyēē kaakuyeyakay ām bōōrnyii, kuchō nyēē kaakubootan ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kiyēē kaakuyeyakay ām soboonnyii. 34 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Chēē, 'kēēsob kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey! Mākoy tawokooyiimiing' :bōōroo subak. Iwēētē bāybooyyēēt.”

35 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kukwaanee :biiko alake kaab kāāntōōyiintoonoo bo *kōōtaab saayeet ānkumwoochi kule, “Kaakume :lakwang'uung'. -Mateemakee kiy kāānēētiintēēt.” 36 Kisiil yiit Yēēsu :ng'aleechaa. Yooto kulēēnchi kāāntōōyiintoonoo, “-Mēēmuy, ikaaseenaa keey.” 37 Mānāāwēēto :Yēēsu biiko tukul nteenee kichāmchi baateey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō.

38 Yu kayit kukas kāānchōōytaab biiko chēē kibirtooy keey, kuriirtōōs ānkwoomē mbuy. 39 Kuwo kō ānkulē, “Kiy nee nyēē ōbirtoochinē keey? Ōnchōōchinē nee? So, ōbērē kaakume :leekweet? Ntēē mii kāruchi keey baateey.” 40 Yu kamwa :Yēēsu kuu nyooto, kuroorchi :biiko. Kukwet :Yēēsu biiko tukul kuba saang' ānkukuur sikiikaab leekweet ākoo rubiichoo ki sōmōk ankuba :tukul yēē kimii :leekweet. 41 Kunam :Yēēsu lakwanaa āwut ānkulē, “Ng'eet, baa ōō, chēē!” 42 Kung'eet bakeenke :chēēboo ānkuwēēsyēt. Kiboonto lakwanaa kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Kinam biich kuut. 43 Kiikiimchi :Yēēsu bichoo

5:25 Laawi. 15:25-27 **5:34** Luuka 7:50 **5:39** Yoowa. 11:11-13 **5:41** Māārkō 1:31; 9:27; Yēyuut. 9:41

mabokwaamtaat ng'aleechaa ānkumwoochi sikiik kubay leekweet.

6

Kitay Yēēsu :biikaab saang'nyii
(Mataayo 13:53-58)

1 Nto lētuunoo, kung'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii
ankooyeey Nāāsārēēt wōloo kinērēē. 2 Yu ki bēsyēētaab
*Sabaato, kuwo *kōōtaab saayeet ānkōōnēētiis. Kiilat :biiko
tukul chēē kiyēbchi yiit ng'aleechaa ānkulē, "Kinyoorta ānō
:chiichi ng'aleechu? Ng'oomnān nee :nyēē / kikiikoochi
chiichi? Kāāmuukēy nee :chēē boonto :inee sukuyēyē ng'al
chēbo kwōng'uut? 3 Ntēē kiinkētē chiichi! Mā kāātoong'iintēēt
wēēroo bo Maaryaa? Mbo ng'eetaabkaamet oob :Yāākōbō,
Yōōsē, Yuuta ākoo Simōōni? Mā mbo cheebkaamet
chu kēēboontē keey ām yu?" Kunyoo, kitay :bichoo
ng'aleekaab Yēēsu. 4 Kumwoochi :Yēēsu kule, "/Kēēkoonyitē
*wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, nteenee -/ mākēēkoonyitēē
saang'nyii āmākoonyitē :tilyōōnuutēkyii ākoo mbo biikaab
kōōng'waa."

5-6 Kiilat :Yēēsu, kuuyu kitay :bichoo kōōyēnchi ng'aleekyii.
Manaayey ng'al chēē tyaa chēbo kwōng'uut. Kitiinyēē biiko
chēē ng'ēri chēē kimnyoontōōs āwunnyēk ānkōōsoob. Yooto,
kuwo soong'wēk alak wokōōnēētiis.

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Luuka 9:1-6)

7 Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēēsu rubiichoo ki
taman āk āyēēng' kumāchē kōōyookto kubeetaatee āyēēng'
āyēēng', bokwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kumanaaba,
kumwoochi :Yēēsu kule, "Kāākōōnook kāāmuukēywēēk
ōbēbēētē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko."
8-9 Kumwoochi subak kule, "Kunam :chii kirōknyii. -Moonam
āmnyoo, lool, beesyaa, sira nto mbo kwēyōōn. 10 Yoo
kataachaak :chiito ake ām kanyii, ōbuur kayaata ākoy
ōng'ēētyēē saang'aata. 11 Nto yoo koobe saang'ta ake
amataachaak :biiko ankutay kukas kiyēē ōmwooyē, olelekte
tēērtit ām kwēyōōnikwook kōōboorchi kule tākōōbuurto
ng'ōōkisng'waa, nto yityo, ōbēēchi keey."

12 Kibokwoomchinoot :rubiichoo biiko kuweeksee miyootyēēt. 13 Kiibēbēēto tāmirmirook chēē miyootēch chēē
chaang', ankooyiilee mwaayta biiko chēē chaang' choo kimnyoontōōs ānkōōsoob.

5:43 Māārkō 1:44; 3:12; 7:36; 9:9; Luuka 8:56 **6:2** Yoowa. 7:15 **6:3** Yoowa. 6:42 **6:4** Yoowa. 4:44 **6:13** Yāāk. 5:14

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo :Yēēsu
(Mataayo 14:1-12; Luuka 9:7-9)

14 King'alaalee :biiko chēē chaang' Yēēsu kut kuyityi
Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleechaa. Kimwooyē :biiko alake
kule, “Kaakung'eetee :Bātisāniintēēt Yoowaana meet, suku
inee :nyi mii kuyēyē ng'aleechu /kiilātē tukul.” 15 Kulē :alake,
“Acha! Wōōrkooyoontēēt *Eliiya :nyi nyēē kāākōōyēēw.” Nto
alak kumwooyē kule, “Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi nyēē
kerkeey āk *wōōrkooyik choo kibo kēny.”

16 Yu kakas :Ērōōtē kuu nyooto, kumwooy kule, “Ākoo
kookung'eetee :Yoowaana meet, chiichoo kyāāchwēntooy
mētit!” 17-18 Kimwooy :Ērōōtē kuu nyooto, kuuyu ki inee
:nyi kibākāchē Yoowaana. Nto wōlēē kichōōnto :meetaab
Yoowaana kimii kule: Kiboonto :Ērōōtē ng'eetaabkaamet
nyēē / kikēēkuurēē Filibō. Kitinyē :Filibō koorkēēt nyēē /
kikēēkuurēē Erootyaa. Kung'eet :Ērōōtē koomut koorkoonoo
kutākusobē :Filibō. Yu kakas :Yoowaana kiyēē kiyey
:Ērōōtē, kutuukyi kule, “Makaraam kōōnti :chii koorkēētaab
ng'eetaabkaamet, yoo tākusobē :nyiin.” Yu kāmwooy
:Yoowaana kuu nyooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō.
19 Kiwēch :Erootyaa Yoowaana kut kumach mbo kule /
keebakach nteenee kimēēmuuchāktōōs. 20 Kiiywēyē :Ērōōtē
Yoowaana, kuuyu ki chii :Yoowaana nyēbo man, ānki
churtaat. Ānkoo kiiyiimē mēt Ērōōtē :ng'aleekaab Yoowaana,
kitākuyēbchinē yiit kiyēē kimwooyē.

21 Nto mii bēsyēēt ake, kunyākyi Erootyaa :bārooyinto.
Kiyey :Ērōōtē saakweet nyēē king'ērēkyinēē bēsyēēt nyēē /
kikēēsichēē. Kikuur :Ērōōtē biikyii chēē wōōyēch. Kikuur
mbo kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt ākoo biiko alak chēē
kitookunootiin ām Kalilaaya.

22-23 Kichō :chēēbtaab Erootyaa ānkutuumēē yooto
koong'ereech Ērōōtē āk tāyēēkyii. Kōōwoolchi keey :Ērōōtē
kule, “Ātuwēnēēniing' kiy ake tukul nyēē imāchē kubo
ng'erekweekyuu ām wōlēē kēētuumtē! Ānkoo yoo imāchē
kereeryaanteetaab tukuuk tukul chēē āboontē, ākōōniing'!”

24 Yu kakas :chēēboo kuu nyoo, kuwo wōlēē mii :kaamet
ankuteebee kule, “Moomo, waamwaayte / kēētuwēnēēnoo
nee?” Kukētyi :kaamet kule, “/ Kēēkōōning' mētitaab
Bātisāniintēēt Yoowaana.” 25 Kooyeey :chēēbi areet akeenke
wōlēē mii :Ērōōtē ānkumwooy kule, “Āmāchē ikōōnoo
mētitaab Yoowaana /kēēyibunēē kibseesweet areet akeenke!”
26 Kuteryekta :mukuulēytaab Ērōōtē. Nteenee kuuyu

6:15 Māārkō 8:28 **6:15** Luuka 7:16 **6:17-18** Luuka 3:19-20; Chuy. 20:14; Laawi. 18:16; 20:21 **6:22-23** Eesta 5:3

kikiikoowaal keey ām taayeetaab tāyēēkyii, kuchāmchiin.
27 Kōōyookto :Ērōōtē riibiintēēnyii kuwo wōloo / kikeekerta
Yoowaana wokuchwen kaatit ānkuyib mētit. 28 Kuyibunēē
:nyoo mētoo kibseesweet ānkōōkoochi chēēbi. Kunam :chēēboo
ānkuyibchi kaamet.
29 Yu kakas :rubiikaab Yoowaana kule kaakume, bokumuy.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)

30 Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' choo ki-
iyooktooy :Yēēsu, kumwoochi inee kiyēē kibokuyey āk nyēē
kiineet.
31 Yooto tukul kiiliichinē keey biiko chēē chaang' Yēēsu
kut kimāmii :bārooyinto nyēē kyoomiisyēē āk rubiikyii.
Kumwoochi rubiikyii kule, "Keebe wōlēē mālēēkitēē
:chii, subōōmuuny kisich." 32 Kung'ēētyo ankubeetee
mwēēnkēēng'waa kutākyinē keey wōlēē kimālēēkitēē :chii.
33 Nto yu kakas :biiko kuwēētii :Yēēsu, kulabat koosaab
sakaramteetaab tōōliilēēt kwoolāk taay. Kumii :bichoo
kubēētii, kutuuytōōs ākoo biiko alak chēē kiminyē kiri-
inkōōsyēk choo kimurē :icheek. Kulumchinē :nkicheek
baanaa.
34 Nto yu kāwokuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii komosta nyi
kimāchē bokōōmuunyēē, kurēkunēē mwēēng'. Bērē kukas
:Yēēsu bichoo kēēruruuch keey kumii kukānyiisyē, kuriiree, ku-
uyu kikerkeey kēēchiir chēē māboonto ākiin. Kooneet bichooto
ng'aleek chēē chaang'.
35 Kumii kwiimēnē :kōōrēēt, kubēēchi Yēēsu :rubiikyii,
ānkumwoochi kule, "Nto yu kāākwiimēn, ānkēēmiitē suurk-
wēēn. 36 Mwoochi bichu kuroot bokucheeng'aat kiyēē kaal
sukwaam." 37 Kukētyi :Yēēsu kule, "Ōkoochi :akweek kiyēē
kaam." Kuwēēkyi :rubiikyii kule, "Imwooyē kule bokyaal
mukaatiinek chēē yēmē bichu tukul? Chaang' :beesaanik
choo miisin!" 38 Kuteebee :Yēēsu kule, "Ata mukaati-
inek chēē ōboontē? Obe bookas." Bērē bokukas :rubi-
ichoo, kunyōōr mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng'
baateey. 39 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kumwoochi biiko
kutetaatee keey lukōōsyēk ānkutēbēē ng'wēny yēbo saaty-
eet. 40 Kutetaatee keey konom konom ām tētuutēk bokol.
41 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa ki muut ākoo burburiinēk
āyēēng', kukas barak, ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yi-
tyo, kubcheyaabchey mukaatiinechaa ānkōōkoochi rubiikyii
kōōkoochinoot biiko. Kubcheyaabchey nkicheek burburi-
inēchoo āyēēng' ānkōōkoochi biiko. 42 Kyoomiis :biiko tukul kut
kubiyoong'iis. 43 Nto mii yoo, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik

6:30 Luuka 10:17 **6:34** Kāāyiit. 27:17; 1Bāy. 22:17; Ēsēk. 34:5; Māārkō 8:2

koonyiit kērēboonik taman āk āyēēng'. 44 Biiko chēē kyaam
āmiichu ku :murēnik kisyēērōōk muut.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Mataayo 14:22-33; Yoowaana 6:15-21)

45 Yu keewaany :rubiik kōōruruuch kaatuukanik,
kumwoochi :Yēēsu kulaany mwēēnkēēt koonto Beetsaayta,
kutākōō-āmiisē :inee biiko. 46 Yu kaakuba :biiko, kuwo :Yēēsu
lekem ankuwokusaay Yēyiin.
47 Kutuuyiitu :kōōrēēt, kitākumii :mwēēnkēēt baan, nteenee kimii :Yēēsu nkit lekem. 48 Kiwusē :yoomeet nyēē
nyikiis kuchōōnēē taay. Kiinkētē :Yēēsu kule kimii kāwuuyiityi
rubiikyii kukwaany bēēko. Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt,
kuwēēsyētēē bēēko barak kutākyi keey rubiik. 49 Kukaakuriik
:Yēēsu, kukas :rubiik. Yooto kulē, "Chii ēē, nto āyiin?"
50 Kumuuyo :tukul. Yooto, bakeenke kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "-Mōōmuuyē! Ōkāng'u! Nto yu anii nyoo."
51 Kulaany :nkinee mwēēnkēēt. Yu kalaany, kuteeman
:yoomeet. Kiilat :rubiik miisin, 52 kōōboor kule ānkoo kikiikukas :icheek bāyiisyoonoo bo biiko kisyēērōōk muut, manaakoomuuch kubēēr Yēēsu, ng'ālyoo nyēē tookunoot kule kiwuuyēch :mētēwookwaa.

Kiisoob :Yēēsu biiko ām Keneesareet
(Mataayo 14:34-36)

53 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt, kutākyi keey
Keneesareet. Yu kayit wōlooto, /kiiyyoong'to mwēēnkēēt /
ankeerat simeenaata. 54 Yu kārēkunēē mwēēnkoonoo, kōōnkēt
:biikaab kōōroonooto Yēēsu areet akeenke. 55 Kulabataatee
kōōroonooto tukul kumwaaytaat kule kāākuchō :Yēēsu. Yu
kakas :biiko ng'aleechu, /keekalabaan biiko choo kimnyoontōōs ām tiirboosyek kukwa wōlēē kimii :Yēēsu. 56 /Kikiimut
choo kimnyoontōōs kukwa sōkōōniinēk ām soong'wēchoo āk
kiriinkōōsyēchoo kiwēēsyētēē :Yēēsu. Kisaay :biiko Yēēsu kutiiny :bichoo kimnyoontōōs *maaseek chēbo kotootookaab
sireenyii sukusobcho. Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny
maaseechaa.

7

Tooytoochiintōōs :Mākuutēkaab Yēyiin ākoo kiruutēkaab Farisaayeek
(Mataayo 15:1-9)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kōōruruukyi keey Yēēsu *:Farisaayeek
alake ākoo kāānēētik alak chēbo kiruutēk. Kikwoonēē :bichu
Yēērusālēēm bokukāsē kiyēē kiyēyē :Yēēsu. 2 Nyēē mā tyaa,

6:44 Māārkō 8:1-10 **6:46** Luuka 5:16 **6:49** Luuka 24:37 **6:51** Māārkō 4:39 **6:52** Māārkō 8:16-21 **6:56** Mat. 9:20

kukas :bichoo rubiik alak chēbo Yēēsu kwoomiisyēē āwunnyēk chēē /kimanaakiintasiim kuu yoo mwooyē :kiruutēkwaa. 3 Ām Farisaayeek āk Yuutayeek alak, kimāāmiisyē :chii ake tukul yoo mānāākōōtiliil āwunnyēk kuu yoo kimwooyē :booyikaab kēny. 4 Ki yoo kakwaanee :bichu kōōkwēēt ake, kimāāmiisyē yoo mānāākōōtiliil keey. Kirubē kiruutēk alak chēē chaang' chēbo booyikaab kēny chēē /kiintāsiimē tērēkōōkwaa.

5 Kubōlchi :Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk Yēēsu kule, "Nto yu āmiisyē :rubiikuuk, āmēēbērē itiliilē āwunnyēk kuu yoo mwooyē :kiruutēk?" 6 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kibēēr *:Isaaya yoo king'āloolē kurubta keey akweek choo ōyēyē keey kule ōchurtootiin ām yoo siraat kule:

'Koonyitēēnoo :bichoo kuutuw,
āmāboontēēnoo moo.
7 Ānkoo kasaaya, -māākāsyinē,
kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†"

8 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi kule, "Ākoo karaam akweek sōō, yu kyoobakaakte mākuutēkaab Yēyiin ānkōōriib kiruutēkaab biiko? 9 Ōboontē ng'oomnātēēt ake nyēē ōsātyinē Mākuutēkaab Yēyiin komos soorub kiruutēkwook. 10 Kimwooy :siruutēkaab Muusa kule, 'Iywey kōōn āk koomēt.'† Kumwooy subak kule, 'Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.'† 11 Nto akweek ōmwooyē kule, 'Karaam yoo kēēkoochi :chii Yēyiin kiinyii kubo kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin, kusiir yoo kātāyēētyēēchinēē kiyooto kwaan nto kaamet.' 12 Kiy :nyoo nyēē kyooyeetee chiichoo kuyēētyēēchi kwaan nto kaamet. 13 Kēēlto ake :nyi nyēē kyōōtub kiyēē kimwooyē :Yēyiin ankookeeree kiruutēkwook ānkōōtāsē ōyēyē ng'aleek alak chēē chaang' chēē wuu chooto."

Tukun nee chēē yēyē chiito kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin? (Mataayo 15:10-20)

14 Nto mii yoo, kukuur :Yēēsu biiko chēē chaang' ānkumwoochi kule, "Ōyēbchi yiit ānkōōsōōtyēēchi kiyēē āmwooyē: 15 Māyēyē chii :tukuuk choo iwutē moo kumātililiit, nteenee yēyē :choo kwoonēē moo."*

17 Yooto kubakaakta :Yēēsu bichoo ankubeeta keey rubiikyii kayta nyēē kitēbunēē. Yu kayit wōlooto, kuteebee :rubiikyii Yēēsu kōōboorchi kiyēē kāmwoochinē biiko. 18 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ākoo manookas :nkakweek kiyēē kāāmwooyē! -Mōōnkētē :akweek kule kiyēē kēēwut mooyēētaab chiito

7:4 Mat. 23:25; Luuka 11:38-39; Kolos. 2:21-22 † **7:7** Isa. 29:13 † **7:10** Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † **7:10** Chuy. 21:17; Laawi. 20:9 * **7:15** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 16: Yoo yēbē yiit :chii, kukas. **7:15** Yēyuut. 10:15; 1Tēm. 4:4; Tiitō 1:15

kuchōōnēē saang', āmāyēyē chii kumātililiit? 19 Āmiik choo
āmē :chiito mēēbērē iwutē mētinyii, nteenee iwutē mooyēēnyii
nyēē makuwasta tukuuchooto kuba saang'." (Kumwooyē
:Yēēsu kuu nyooto, kiibooru kule tiliilēch :āmiik tukul.)
20 Kumwooy subak kule, "Tukuuk chēē kwoonēē āriinyii
:chēē yēyē kumātililiit. 21 Kwoonēē :kāāsōōtēywēēk chēē miy-
ootēch mētitaab chiito. Yēyē chiito kumarta, kuchōōrso, kuru-
miis, 22 kumooroong'nan, kusikorakay, kōōbērbēēriis, kuyēk
kimuchasyaa, kuyey tuuyintaab moo, kuyeyaat seemseem-
nyeet, kukāsē keey āk ng'al alak tukul chēbo bēērbēēryo.
23 Kunyoo, yēyuutēchu miyootēch tukul chēē yēyē chiito
kumātililiit ām taayeetaab Yēyiin."

Kiyēētyēēchi :Yēēsu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa (Mataayo 15:21-28)

24 Nto mii yoo, kung'eetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwo ākoy
saang'taab Tiirō ām kōōrēētaab Fōyinikē ānkōōwut kōōto ake.
Kimāchē kule nto -mēēnkēt :chii ake tukul kule kāākuchō
:inee. Nteenee kimēēmuuchē kut kuwuny keey. 25-26 Kimii
:cheebyoosyeet ake nyēē kibo kōōroonooto bo Fōyinikē nyēē
kimā Cheebyuutayaa. Kiboonto :cheebyoosyaani chēēbnyii
nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Yu kēēnkēt
:cheebyoosyaanaa kule kāākuchō :Yēēsu, kuwo ānkukutunyēē
taayeenyii ānkusoom wokōōbēbēēto tāmirmiryēēt nyēē miyaat
kung'eetee chēēbnyii. 27 Kukētyi :Yēēsu kule, "Kany kwoomiis
:lōkōkyuu kurook. Makaraam /kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk
/ ānkēēmētyi ng'ōōkin." 28 Kulē :cheebyoosyeet, "Wuu
nyooto ōō, Mokoryoontēēt. Ntēē imuuchē mbo :ng'ōōkiik
kukwey āmiik choo isuuytooy, yoo mii kwoomiisyē :lēēkōōk."
29 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey,
kāāyēwuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy. Kunyi, wēēchi keey,
wēēnyōōru chēēbng'uung' kukaakung'eetee :tāmirmiryoonoo
miyaat." 30 Kuwo :cheebyoosyaanaa kaa. Kiwokunyōōr
lakwanyii kukaakukaramiit ānkimii kāru ām kitiintiriit.

Kiisoob :Yēēsu chiito ake nyēē kimiing'aat ankubalyaat

31 Yu kang'eetee :Yēēsu saang'taab Tiirō, kumur
*kiriinkēētaab Sitōōn ānkuwo ākoy Yēēmēētaab Teekabooli
koong'asiis yēbo Tōōliilēētaab Kalilaaya. 32 Yu kāwokuyit
wōlooto, kōōmutyi :biiko cheemiinyaanteet ake nyēē
kibalyaat. Kisoom :bichoo Yēēsu kutiiny chiichoo sukusob.
33 Kunam :Yēēsu cheemiinyaantaanaa ankootabaanee
wōlēē kimii :biiko. Nto yityo, kōōwutēē mooriik yiitiikaab
chiichoo ānkung'utyi moorineenyii ānkutiinyēē ng'elyebtaab
chiichoo. 34 Kukas barak ānkulēēnchi chiichoo, "Iyaatakse

7:22 Kala. 5:19-21 **7:33** Māārkō 8:23

ankiityaakse!" 35 Yu kāmwooy kuu nyooto, kuyootākiis :yiitiik,
kootyaak :ng'elyebta koochuurta ng'aleek.
36-37 Ānkoo kiikiimchi :Yēēsu biiko kule mamwaaytaat
ng'aleechaa, kiilat :bichoo miisin ankwaamtaat kiyēē kikas.
Kimwooyē kule, "Nto yu kaakuyey :Yēēsu kiy ake tukul
kukaramiit. Yēyē biiko choo miinkyootiin kukas ng'aleek
ākoo choo bālyootēch kung'alaal nyēē karaam."

8

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan
(Mataayo 15:32-39)

1 Kimii :bēsyēēt ake subak yēē kiiruruukyi keey :biiko chēē
chaang' Yēēsu. Yu kaakoowaany :Yēēsu kwoomchi bichoo
lōkōōywēk, kukuur rubiikyii ānkulēēnchi, 2 "Ntēē kaariiree
bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyēk sōmōk, āmāmii :kiyēē
āmē. 3 Kwoonēē :bichu alake lōōyin. Yoo kāāmwoochi
kuba āmēēbērē kāāchēēnkyi kiyēē kaam, ākoy kōōmiistoot alak
:kēmēwuut ām kēēltaab too." 4 Kumwooy :rubiikyii kule, "Ara
nyōōrchinē ānō :chii mukaatiin ām suurkwēēnooni chēē /ka-
keebayee bichu tēē chu?" 5 Kuteebee :Yēēsu rubiichoo kule,
"Ōboontē mukaatiinek ata?" Kulē :rubiik, "Tisab."
6 Kumwoochi :Yēēsu biiko kōōbuur ng'wēny. Kunam
mukaatiinechaa tisab, kubirchi Yēyiin kōōnkōy
ankubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot
biiko. 7 Kiboonto *burburiinēk chēē ng'ēri. Kunam :Yēēsu
burburiinēchoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii
kubcheytaat.
8-9 Kyoomiis :biiko chēē kiyitē wōloo bo kisyēērōōk ang'wan
kut kubiyoong'iis. Yu /kāākyoomiis kubēk, kōōruruuch :rubiik
kaatuukanik koonyiit kērēboonik tisab. Lētuunoo, kumwoochi
:Yēēsu biiko kubēēchi keey 10 ankulaany :inee mwēēng' ākoo
rubiikyii kutākyi keey saang'taab Talmanuuta.

Kitay :Farisaayeek kōōyēnchi Yēēsu
(Mataayo 16:1-4; Luuka 12:54-56; 11:29)

11 Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi Yēēsu *:Farisaayeek
alake chēē kimāchē kukwiil ānkumwoochi kuyēchi kiy
nyēbo kwōng'uut nyēē kēēboorchinēē kule boonto :inee
kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. Kimiitē yooto
kutyēmē. 12 King'woonchi Yēēsu, ānkulē, "Lēyyē! Ām nee yu
māchē :biiko alake kiy nyēbo kwōng'uut? ! Kāāmwoowook,
māmii :kiy nyēē +/ mākiiboorchi biiko chēē wuu chooto."

7:36-37 Mat. 9:31; Māārkō 5:43; 1:45; Isa. 35:5-6 **8:2** Mat. 9:36; Māārkō 6:34
8:10 Māārkō 6:32-44 **8:11** Yoowa. 6:30 **8:12** Mat. 12:38-40

13 Kubakaakta :Yēēsu bichoo ankooyeey wōlēē kimii
:mwēēnkēēt kumāchē kuba ākoo rubiikyii komosta ake.

Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeek āk Ērōōtē
(Mataayo 16:5-12)

14 Kikiwuutyēē :rubiik kunam mukaatiinek ām wōloo kik-
woonēē nteenee ki mukaatiit akeenke baateey nyēē kimii
mwēēng'. 15 Yooto kōōkāloonchi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōriibēē
keey kiyēē bāyēēnook *:Farisaayeek āk *Ērōōtē." 16 Kiisōōtē
:rubiichoo kule king'āloolēē :Yēēsu mukaatiinek. Kutee-
bee keey kule, "Kamwaaytee nee :Yēēsu ng'aleechaa? Ku-
uyu -mākēēboontē mukaatiinek?" 17 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē
kimwooyē :rubiik. Yooto kuteebee kule, "Ām nee yu
ōmwooyē kule -mōōboontē mukaatiinek? So, mānōōsēwu
kura? Ākoo tākuwuuyēch :mētēwookwook. 18 Bo nee :koonyek
chu ōboontē? Ānku bo nee :yiitiik? 19 Kyōōwuutyēē mbo
yoo kyāābāyēē mukaatiinechaa muut biiko kisyēērōōk muut?
Kiinyiit :kaatuukanik kērēboonik ata?" Kulē :rubiik, "Taman
āk āyēēng'." 20 Kuteebee :Yēēsu subak kule, "Nto yoo
kwāābāyēē mukaatiinechaa tisab biiko kisyēērōōk ang'wan,
konyiy :kaatuukanik kērēboonik ata?" Kulē :rubiik, "Tisab."
21 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "-Mōōkāsēē mbo chooto?"

Kiyey :Yēēsu kukasta :chii nyēē kikoraat

22 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii Beetsaayta.
Yooto, kōōmutyi :biiko alake cheebkoraatyaanteet ake.
Kisoom :bichoo Yēēsu kutiiny chiichoo sukusob. 23 Kunam
:Yēēsu āwutaab cheebkoraatyaantaanaa ānkukwēryoot ākoy
wōlēē kimālēēkitēē :chii. King'utyi koonyekaab chiichoo
ankutabtab. Yu kēēnēm āwunnyēk, kuteebee kule, "Ikāsē
kiy?" 24 Kukasta :chiichoo ānkulē, "Ākāsē biiko, nteenee
wuu keet chēē bēēsyētē." 25 Kutabtab subak koonyekaab
chiichoo. Yooto, kukās :koonyekaab chiichoo nyēē
karaam. 26 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Iwē kaa, nteenee
-maweemwaaytaate kiyēē kāāyēwuung'."

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kōōnkēt wōlēē kiwuu :Yēēsu
(Mataayo 16:13-20; Luuka 9:18-21)

27 Nto mii yoo, kuwēēto keey :Yēēsu rubiikyii soong'wēk
chēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi. Kumii
kēēltaab too, kuteebee rubiikyii kule, "Mwooyē :biiko kule
anii ng'oo?" 28 Kukētyi :rubiik kule, "Mwooyē :biiko alake
kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya,
nto alak kumwooyē kule akeenke ām *wōōrkooyikaab Yēyiin."

8:15 Luuka 12:1 **8:18** Māārkō 6:52 **8:19** Māārkō 6:43 **8:20** Māārkō 8:8
8:23 Māārkō 7:33; Yoowa. 9:6 **8:28** Māārkō 6:14-15; 9:11-12; Luuka 7:16

29 Yooto kuteebee :Yēēsu icheek kule, “Nto akweek ōbērē
anii ng'oo?” Kulē :Bētērō, “Inyiing' *Kāārārookiintēēt nyoo
kikēēkānyē kuchōōnēē Kaab Yēyiin.” 30 Kulē :Yēēsu, “Wuu
nyooto! Nteenee masimomwaaytaate.”

King'alaalee :Yēēsu meenyii ākoo bēsyēēt nyēē makung'eetee meet
(Mataayo 16:21-23; Luuka 9:22)

31 Nto mii yoo, kutoow :Yēēsu kumwoochi rubiikyii
kule, “Ākoy kubuntēē *:Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē
chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo
kāānēētikaab kiruutēk. +/Makeebakach nto miitē bēsyēētaab
sōmōk /kiing'eetee meet.” 32 Kimwooy :Yēēsu ng'aleechaa
kutook. Yu kakas :Bētērō kuu nyoo, kuwēēto Yēēsu komos
ankootaayee ng'aleechaata kāmwooyē. 33 Nteenee kōōtuukyi
:Yēēsu Bētērō batay ānkōōburyoong'to Bētērō kule, “Sateenaa
keey, Syeetaani! Bo :kāāsōōtēywēēkuuk biich buch nyēē
-mēēnkētē wōlēē māktooy :Yēyiin.”

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu
(Mataayo 16:24-28; Luuka 9:23-27)

34 Kukuur :Yēēsu biiko choo kiboontootē keey rubiikyii
ānkumwoochi kule, “Chii ake tukul nyoo māchē kurub
ng'aleekyuu, manyokoriit meet* ankusaanee keey kiyēē
māchē :mooyēēnyii. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto,
kuruba. 35 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni,
mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto
soboonnyii ām kōōrooni kubo anii ākoo kāānēētēywēēkyuu,
mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 36 Kāroomnyo nee
:nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni
ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo? 37 Nto kiy nee :nyēē
imuuchē :chii kuwalee soboonooto? 38 Chii ake tukul nyoo
kataya āk ng'aleekyuu ām kōōroonēēb kibng'ōōkisiisyēchu,
+maatay :nkanii, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōntooy keey
malayikaanik ām lēbkēēyyēētaab Baaba.”

9

1 Kimwoochi :Yēēsu subak kule, “! Kāāmwoowook,
kumānāābēk :biiko alake chēē mii yu, makukas
bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē chōōntooy kāāmuukēywēēk.”

Kiweek :eertaab Yēēsu
(Mataayo 17:1-8; Luuka 9:28-36)

8:29 Mat. 14:33; Yoowa. 1:49; 10:24-25; 11:27 **8:30** Māārkō 9:9 **8:31** Mat. 12:40; Māārkō 9:30-32; 10:32-34 * **8:34** Yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule ‘ankunam murtooywoontēēnyii’. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **8:34** Mat. 10:38; 1Bēt. 2:21 **8:35** Mat. 10:39; Yoowa. 12:25 **8:38** Mat. 10:33

2 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kuwēēto keey :Yēēsu
Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana tulwēēt ake nyēē ki
suurkwēēnnyoo. Kumii wōlooto kukas :rubiik kukaakuweek
:eertaab Yēēsu. 3 Kiweek :nkicheek sirookyii kuleelakiitu kut
kōōlēkēchēēchtōōs. Ki leelach lēēlinto ake nyēē -mēēmuuchē
:chii bēsyēēt ake kōōlēēliit sira nyēē lēēl kuu nyooto! 4 Kukas
:rubiik *Eliiya ākoo *Muusa kung'āloolē ākoo Yēēsu. 5 Yooto,
kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, karaam
kule nee kēēmiitē yu. Kany keeyeyte kēryōōsyēk sōmōk,
nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya." 6 Kimēēnkēt
:Bētērō kiyēē kimwooyē. Kiiywēyiis :rubiichoo miisin ām
kiyēē kiyeyakay.

7 Nyēē mā tyaa, kōōyuung' :boolteet, ankoolaambuuch
icheek tukul choo kimii yooto. Kumwooy :Yēyiin ām
booltaanaa āriit kule, "Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē. Kunyoo,
ōkāsyi kiyēē mwooyē." 8 Kukasta :rubiichoo nto bērē kulē,
kumākāsē chii, nteenee ki Yēēsu nkit.

9 Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēēsu rubiichoo
kule, "-Mōōmwoochi chii ake tukul kiyēē kookas ākoy bēsyēēt
nyēē kaakung'eetee *:Wēritaab Chii meet." 10 Kisiista :ru-
biichoo ng'aleechaa ankuteebee keey kule, "Ibooru nee
:ng'ālyoontooni bo ng'eeteetaab meet?"

Kiineet :Yēēsu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab Eliiya
(Mataayo 17:10-13)

11 Nto mii yoo, kuteebee :rubiichoo Yēēsu kule, "Ntēē
mwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōntōōw
:Eliiya ām Kāārārookiintēēt?" 12-13 Kukētyi :Yēēsu kule,
"Man, sinee intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul.
Kāāmwoowook, kisimkuchō :Eliiya /ānkiikēēyēchi kiy ake tukul
nyēē kimāchē :biich kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. Yoo ākoo
kiikukaramiit :kiy ake tukul, ām nee / sikeesir ām kitaabu-
utaab Yēyiin kule makunyalilee :Wēritaab Chii tukuuk chēē
chaang' ānku +/mākiintosuur?"

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 17:14-21; Luuka 9:37-43a)

14 Yu kārēkunēē :Yēēsu lekem ākoo rubiichoo ki sōmōk,
kunyōōr rubiik choo kibākooktooy kukēēruruukyi keey
:biiko chēē chaang'. Kimii :nkicheek kāānēētikaab kiruutēk
alake kukwiilē keey ākoo rubiichoo. 15 Yu kakas :biiko
Yēēsu, kung'ērēkyi ankutorooch bokoosubaay. 16 Kuteeb
:Yēēsu kule, "Ōmiitē ōkwiilēē keey nee?" 17 Kumwooy
:chiito ake ām kwēēnuutaab bichoo kule, "Kāānēētiintēēt,

9:7 Kiruu. 18:15; Māārkō 1:11 **9:9** Māārkō 8:30; 5:43 **9:12-13** Mal. 4:5; Māārkō 8:28 **9:12-13** Mat. 11:14; Luuka 1:17

kātāāmutu lakwanyuu nyēē boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiikuyey kuratakay :ng'elyebta. 18 Yoo kātēryēkyi :tāmirmiryoonoo leekweet, kōōryookyinē ng'wēny kukabus, nyiyē keelek, ankukwiilakay :bōōrto tukul. Kāāmwoochi rubiikuuk kōōbēbēēto tāmirmiryooni miyaat, nteenee maneemuuch." 19 Kumwooy :Yēēsu kule, "Wuu nee :mētēwookwook ēē! Manookaaseenaa keey! Sāābuurtook ākoy āyu? Nto +māāmuytoochook ākoy āyu? Omutwaa wēēroo." 20 / Kiimutyi. Yu kakas :tāmirmiryoonoo Yēēsu, kōōsimsiim wēēroo ānkōōryookyi ng'wēny. Koomilmiil kut kukabus. 21 Kuteebee :Yēēsu kwaaniitaab wēēroo kule, "Kung'eetee āyu :yēē kiwuu nyiitēnyi :wēēri?" Kulē :kwaan, "Kung'eetee leekwaanti. 22 Kiikusyeem :tāmirmiryoonoo ām bēsyōōsyēk chēē chaang' kule kubakach wēēri. Kiwunukyinē mā, nto kutōōrchinē bēēko. Wuusyō! Iriireeneech, ānkiisārwēēch ēē, wē, yoo 'imuuchē!" 23 Kumwoochi :Yēēsu kule, "'Keemwaayte ānō kule yoo āmuuchē? Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin." 24 Kuriiree keey :kwaaniitaab wēēroo kule, "Ākoosēē keey sinee :anii Yēyiin, nteenee akuskus ām kaakaaseet. Ititiiroo saakaasee keey Yēyiin miisin."

25 Yu kakas :Yēēsu biiko kālābāt ānkōōruruukyi keey yooto, kōōbēbēēto tāmirmiryoonoo miyaat nyēē kiyey wēēri kumiiny ankuratakay :ng'elyeb kule, "Chuwunee wēēri āmāwēēkētyi keey subak." 26 Kōōnchō :tāmirmiryoonoo ānkōōsimsiim wēēroo ankuchuyta! Kulyelta :wēēroo wuu nyēē kame. Kulē :biiko, "Kaakume!" 27 Kunam :Yēēsu āwutaab wēērooto ankoong'eet kōōyyo. Kukaramiit :wēēroo.

28 Yu kiboonto keey :Yēēsu rubiikyii ām kō, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, "Ām nee yu kāmākiimuuchē :acheek kiibēbēētē tāmirmiryoonoo?" 29 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyoo yoo manoosaay āmānōōkir āmiisyēēt."*

King'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet (Mataayo 17:22-23; Luuka 9:43b-45)

30-31 King'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii ānkubēēchi keey. Kibeesyetaatee Yēēmēētaab Kalilaaya nto kuuyu kimii kōōnēētootē rubiikyii, manaamach kule kōōnkēt :chii ake tukul wōlēē kimii :icheek. Kimwoochi rubiichoo kule, "+/ Mākiiyokoochi *Wēritaab Chii biiko. +/ Makeebakach, nto mii bēsyēētaab sōmōk, +/makiing'eetee meet." 32 Kimēēnkēt :rubiik kiyēē kimwooyē :Yēēsu nteenee kiiywey kuteebee.

9:23 Āyub 42:2 **9:27** Māārkō 5:41 * **9:29** Māmiitē :ng'aleek 'āmānōōkir āmiisyēēt' ām siruutēk alak. **9:32** Māārkō 8:31

Ng'oo ːnyēē wōō?
(Mataayo 18:1-5; Luuka 9:46-48)

33 Nto mii yoo, kuyit ːYēēsu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Kumii kō, kuteebee ːYēēsu rubiikyii kule, “Kiy nee nyi kōōkwiiloonunēē keey ām kēēltaab too?” 34 Mānāāwāl kiy ːrubiik, kuuyu kimii kukwiilēē keey kule ng'oo ːnyēē wōō. 35 Kōōbuurto ːYēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Nyoo māchē kōōntōōchi alak, kuyib keey ng'wēny, ānkuchāmē kuyēētyēēchinē chuut.” 36 Yooto, kukuur ːYēēsu leekweet ake ānkōōyyoong'tēē taayeetaab rubiik ānkōōmuuryēē lakwanaa āwunyii ānkulē, 37 “Chii ake tukul nyēē toochē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kaakutaacha, nto nyoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo.”

Nyoo mākwiilēēch ku nyēēnyoo
(Luuka 9:49-50)

38 Yu keewaany ːYēēsu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi ːYoowaana kule, “Kāānēētiintēēt, kikeekas chiito ake nyēē kiibēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Kikeeyeetee, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.” 39 Kumwooy ːYēēsu kule, “-Mooyeetee. Yoo mii ːchiito nyēē yēyē ng'aleek chēē / kiilātē ām kaayneenyuu, mēēbērē makung'alaaleenaa nyēē miyaat. 40 Nyoo mākwiilēēch ku nyēēnyoo.

41 !Kāāmwoowook kule, chii nyoo kāyēētyēēchook bēēko chēē kooyyee, kuuyu ōyēku cheechuu, ku ākoy /kēētuwēn.

Ōriibēē keey kentaayeet
(Mataayo 18:6-9; Luuka 17:1-2)

42 Chiito nyoo kaken chii nyēē takung'arng'ar ām choo iyēnwoo kutaya, kumisyinē nyoo /kēērātyi kaat rwaa nyēē / kēēng'ooysēē /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta.

43 Yoo kēēsākyiing' ːāwung'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay / ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.†

45 Yoo kēēsākyiing' ːkereenkeeng'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay ing'waalee kereenkeet akeenke ānkiinyōōru soboontaab kibchuulyo kusiir iboontē kērēēnkōōk tukwaay / ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.‡

47 Nto yoo kēēsākyiing' ːkoong'uung' itayaa, ilōōtu. Kaykay iwē Kaab Yēyiin iyēku kimekoong'nyaa, kusiir iboontē

9:34 Luuka 22:24 **9:35** Māārkō 10:43-44 **9:37** Mat. 10:40; Luuka 10:16; Yoowa. 13:20 **9:40** Mat. 12:30; Luuka 11:23 † **9:43** Tāsyinē ːsiruutēk alake kērēywoontēētaab 44: Mābēku ːmōkiik, āmāmisē ːma kēnyiis. **9:43** Mat. 5:30 ‡ **9:45** Tāsyinē ːsiruutēk alake kērēywoontooni 46: Mābēku ːmōkiik, āmāmisē ːma kēnyiis.

koonyek tukwaay ānku / bokēētōōrchiing' 48 wōlēē ‘Mābēku
:mōkiik, āmāmisē :ma kēnyiis.’†
49 Chii nyoo rubiintēēnyuu mākubuntēē ng'wooninto sukutililiit.
50 Karaam yoo 'kēēnēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo
'keechuchuyee keey yiisyoonoo, +'meeyey kule nee sitēēyēchi
Yēyiin yiisyēēt. Kunyoo, ōnēmchinē keey yiisyēētaab Yēyiin
ānkōōchoomtōōsii.”

10

Kiineet :Yēēsu kule miyaat :bareetaab kooyēēy
(Mataayo 19:1-12; Luuka 16:18)

1 Nto mii yoo, kung'eetee :Yēēsu yooto, kwaay āynēētaab
Yoortaan ānkutākyi keey Yēēmēētaab Yuuteeya. Kiiruruukyi-
nootē keey :biiko chēē chaang' kutēē yooto tukul. Kooneet
:Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu yoo kwēēnēētē kwaak.
2 Yooto, kukwoonchi *:Farisaayeek alake chēē kimāchē ku-
tyem, ankuteebee kule, “/Kēēchāmē ām kiruutēkyoo kukwet
:chii koorkēēnyii?” 3 Kukētyi :Yēēsu ām tēēbuutyēēt kule,
“Kimwoochi nee *:Muusa mbo kuukoong'?” 4 Kumwooy
:bichoo kule, “Kichāmchi :Muusa saanteet kusirchi barweet
nyēē bārēē kooyēēyto.” 5 Kumwoochi :Yēēsu Farisaayeechaa
kule, “Kichām :Muusa barwaanaa, kuuyu wuuyēch :muku-
ulēywēkaab biiko. 6 Yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēēt, ‘Kiyey
murēn āk koorko.’† 7 ‘Kunyoo, kiyooto nyēē yēyē murēn
kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii
8 ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.’† Mēēbērē
tāku biich āyēēng', nteenee kāākuyēk kiy akeenke. 9 Kunyi,
mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomcho :Yēyiin.”
10 Kumii kō, kuteebee :rubiik Yēēsu kōōboorchi
ng'ālyoontoonoo. 11 Kumwoochi kule, “Chii nyoo kakwet
koorkēēnyii ankoomut ake, kāākuchoolwookēnchi koorkoonoo
kākwētē. 12 Nto nkinee koorkēēt nyoo katay saanteenyii
ankoomut keey ākoo chiito ake, kāākuchoolwookēnchi
saantaanaa kātāyē.”

Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 19:13-15; Luuka 18:15-17)

13 Kimii :biiko alake chēē kiimutyi Yēēsu lēēkōōk suku-
tiinyēē āwunnyēk kōōbēruur, nteenee kiiburyoong'to :rubiik
bichoo.

9:47 Mat. 5:29 † **9:48** Isa. 66:24 **9:49** Laawi. 2:13; Ēsēk. 43:24 **9:50** Mat. 5:13; Luuka 14:34, 35; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15; 1Tēēs. 5:13 **10:4** Kiruu. 24:1-4 † **10:6** Toowu. 1:27 † **10:8** Toowu. 2:24 **10:12** Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11

14 Yu kakas :Yēēsu kiyēē kiyey :rubiik kukōrōmchi
kule, “Ōbāroochi lōkōchoo minkēēch kukwa wōlēē āmiitē!
-Mooraany kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē
bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 15 ! Kāāmwoowook, chii nyoo
-mēēkoosēē keey Yēyiin kuu wōloo yēytooy :lōkōchoo, -mēēwutē
:nyoo Kaab Yēyiin.” 16 Kutorooch :Yēēsu lōkōchoo ānkutiiny
āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur.

Wuuy kōōwut Kaab Yēyiin :chii nyēē boonto bāytit
(Mataayo 19:16-26; Luuka 18:18-27)

17 Yu katas taay :Yēēsu ākoo baannyii, kulābāt :chiito ake
ānkukutunyēē taayeenyii ānkulē, “Kāānēētiintēēt! Ikaraam
:inyiing'. +Maayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuu-
lyo?” 18 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ām nee siikuuroo kule āwuu
karaam? Yēyiin nkit :nyēē karaam. 19 Ābērē 'inkētē kiru-
utēkaab Yēyiin choo kimwooyē *:Muusa kuu: ‘-Meebakach
chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng'wiiynan,
-mēēlātu chii, iywey kōōn āk koomēt.’†” 20 Kumwooy :chi-
ichoo kule, “Kāānēētiintēēt, kyāākir ng'aleechaa kung'eetee
āmining'.” 21 Kōōrōōtoot :Yēēsu chiichoo. Kung'ērēkyi
ānkumwoochi kule, “Botuung' :kiito akeenke. Wee-alte kiy
ake tukul nyēē iboontē, 'ānkiisārunēē bānoonik. Yoo 'keeyey
kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām
Kaab Yēyiin.” 22 Kuteryekta :mukuulēynyii ankusimikta nyēē
kāng'woonchi, kuuyu kiboonto bāytit nyēē wōō.

23 Kōōrōōtoot :Yēēsu rubiikyii ānkumwooy kule, “Wuuy sōō
nyēē tyaa kucham :biich chēē mokorēēn bāytooyiisyēētaab
Yēyiin.” 24 Kiilat :rubiik ng'aleechaa. Kiikiimchi :Yēēsu subak
kule, “Biikyuu, wuuy sōō kule nee kōōwut :chii nyēē wuu nyoo
Kaab Yēyiin. 25 Nyumnyum mbo kōōwut :tembes koong'taab
sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin.”
26 Kiilat :rubiik subak miisin ankuteebee keey kule, “Ara
ng'oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?” 27 Kōōrōōtoot :Yēēsu
rubiichoo, ānkulē, “Mēēmuuchāktōōs sinee ām wōlēē mii :chi-
ito, nteenee, imuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin, kuuyu māmii
:kiy nyēē biirē Yēyiin.”

Kiyēē nyōōru :biiko choo karub Yēēsu
(Mataayo 19:27-30; Luuka 18:28-30)

28 Nto mii yoo, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Kas
kookeebakaakte :acheek kiy ake tukul ankeerubiing'?”
29-30 Kukētyi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, chii ake tukul
nyēē kaakubakaakta tukuukyii tukul sukuruba kwoomtootē
ng'aleekaab Yēyiin, +/mākēēkētyi tukuuchoo ām bēsyōōsyēchu

10:15 Mat. 18:3 † **10:19** Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20 **10:21** Mat. 6:20; Luuka 12:33 **10:22** Tyēēn. 62:10 **10:27** Āyub 42:2

kusiir choo kiboonto. Yoo ki mbareet nto kooriik chēē kibakaakta, mākunyōōr. Nto yoo ki tuubchōōsyēk chēē kibakaakta, mākunyōōr. Yoo ki kwaan nto kaamet nto lēēkōōk chēē kibakaakta, mākunyōōr nkicheek. Nto subak, +/ mākēēwus ām kōōrooni nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii. 31 Biiko chēē chaang' choo tookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin. Nto biiko chēē chaang' choo mātookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit taay ām Kaab Yēyiin."

King'alaalee :Yēēsu areet nyēbo sōmōk meenyii ākoo ng'eeteenyii

(Mataayo 20:17-19; Luuka 18:31-34)

32 Kutāsē taay Yēēsu āk rubiikyii ām baanaa bo Yēērusālēēm, kimii :Yēēsu kukeentooy ānkurubu :rubiik ām lēt muut kwoomoonu mēt :kiyēē kimwooy :Yēēsu. Kikimuuyo mbo :biiko alake choo kimii :nkicheek kurubē Yēēsu. Yooto, kukuur :Yēēsu rubiichoo taman āk āyēēng', ānkumwoochi kule, 33 "! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēērusālēēm. +/ Mābokiiyokoochi *Wēritaab Chii mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruusta :bichoo Wēritaab Chii / keebakach ānkōōyokoochi biikaab Rooma. 34 Mākōōntosuur :choo, kung'utyi, kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, makung'eetee meet."

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō

(Mataayo 20:20-28; Luuka 22:24-27)

35 Nto mii yoo, kuwēēchi :Yoowaana ākoo Yāākōbō, choo ki :wērikaab Sebetaayo, Yēēsu ankuteebee kule, "Kāānēētiintēēt, mii :kiito ake nyēē kēēmāchē iyēwēēch." 36 Kuteebee :Yēēsu kule, "Nee :nyooto?" 37 Kukētyi :rubiichoo kule, "Kākēēmāchē :acheek ichāmwēēch kōōbuurunēēniing' :ake āwutaab taay, kōōbuurunēēniing' :ake nyēbo kaataam bēsyoonoo ibāytooyiisyē ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin." 38 Kumwoochi :Yēēsu kule, "-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek okalab nyāliluutēk chēē +maakalab :anii nto ōmuuchē ōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii?" 39 Kumwooy :rubiichoo kule, "Kiimuuchē." Kumwoochi :Yēēsu kule, "+Mōōnyōōru nyāliluutēk chēē +māānyōōru :anii, ānku +mōōbuntēē nyāliluutēk chēē +māābuntēē :anii. 40 Ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk chēē āmuuchē ākoochi chii kōōbuurunēēnoo āwunyuu nyēbo taay nto nyēbo kaataam. Yēyiin nkit :nyēē kiikukwey chēē mākōōkoochi bārooyinooto."

10:29-30 Mat. 10:37 **10:31** Mat. 20:16; Luuka 13:30 **10:34** Māārkō 8:31 **10:34** Māārkō 15:15-20 **10:38** Māārkō 14:36; Luuka 12:50; Yoowa. 18:11 **10:39** Yēyuut. 12:2

41 Yu kēēnkēt :rubiik chuut tamanu kiyēē kimāchē :Yāākōbō
ākoo Yoowaana, kunyēērchi murēchooto. 42 Kukuur :Yēēsu
rubiik tukul, ānkumwoochi kule, "Tookunoot kule māchē
:bāytooyik chēē mii kōōrooni kōōboorchi biiko alak kule icheek
:chēē bāytooyiisyē ānkuboonto kāāmuukēywēēk kubiir chuut.
43 Nteenee -māmāchāktōōs kuwuuyiit nyoo ām wōlēē ōmiitē
:akweek. Yoo māchē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, ku-
misyinē kuyibē keey ng'wēny. 44 Nto nyoo māchē kubāytooyiis,
kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 45 Kyāāchōō :anii
*Wēritaab Chii, sichāāyēētyēēchi biiko, āmēēbērē kyāāchōōnii
/subokēēyēētyēēchoo. Chāākooytooy soboonnyuu sukusobcho
:biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēēsu Bartimaayo nyēē kikoraat
(Mataayo 20:29-34; Luuka 18:35-43)

46 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii *kiriinkēētaab
Yēērikō. Nto kumii kung'ēētōōs, kurub :biiko chēē chaang'.
Kimii :cheebkoraatyaanteet ake nyēē kikiibuur kēēlto
komos kusoomsē. /Kikēēkuurēē chiichoo Bartimaayo (Araab
Timaayo). 47 Yu kakas :chiichoo kule Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt
:nyēē kimii kukēēytooy, kukuurso kule, "Yēēsu, inyiing'
*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!" 48 Kōōburyoong'to :biiko
chēē chaang' kule, "Siis!" Nteenee kikuurchi :chiichoo barak
kule, "Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!" 49 Kōōyyo
:Yēēsu, ānkumwoochi biiko kule, "Ōmwoochi kuchō." /
Kēēmwoochi kule, "Ing'erech, ānkiiyyoony, kuuriing' :Yēēsu."
50 Kukāsē kuu nyooto, kung'ēētē bakeenke ānkumētooy
sireet nyēē kikiiliiktēē keey, / ānkiirēētoot ākoy yēē kimii
:Yēēsu. 51 Kuteebee :Yēēsu kule, "Imāchē āyēwuung' nee?"
Kukētyi :chiichoo kule, "Mokoryoontēēt, āmāchē akaste."
52 Kumwoochi :Yēēsu kule, "/Kāākēēyēwuung' kiyēē 'kēēmāchē,
kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey." Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto,
kukasta :chiichoo ānkuwēēto keey Yēēsu.

11

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

1 Yu kikiikuriik :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, ku-
mur *kiriinkēētaab Beetannyaa yēē kilēēkitēē Lekemeetaab
*Musēytuuniinēk. Nto mii kēēltaab too, kukēē-āyēēchēē
keey saang'taab Beetfaaka, 2 kumwoochi rubiikyii āyēēng'
kule, "Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit wōlooto, +mōōnyōōru
sikiryo nyēē siirwaak kuratat amanaakesen chii bēsyēēt

10:44 Mat. 23:11 **10:45** Isa. 53:12; 1Kōōr. 6:20; 7:23; Kala. 1:4; 1Bēt. 1:18-19
10:48 Mat. 20:30-31 **10:52** Luuka 7:50

ake. Otyaach ānkōōkwēru. 3 Nto yoo kateebeenaak :chii kule
ōmāchēē nee, ōlēēnchi māchē :Mokoryoontēēt ānkumākukēt
areet akeenke."
4 Kuba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo /kākēērātyi
kurkat saang' ankootyaach. 5 Nto bērē kukas :biiko alake
chēē kimii yooto, kuteebee rubiichoo kule, "Ōtyookyinē nee
sikiryēēt?" 6 Kukētyi :rubiichoo kuu wōloo kimwooytoochinē
:Yēēsu. /Kēēchāmchi kubeeta sikiryēēt. 7 Kukwēr :rubiichoo
sikiryoonoo ākoy yēē kimii :Yēēsu.
Yu kayit yooto, kōōrēēk kāāliikoonikwaa ankwaalyaktee
bataytaab sikiryoonooto sukōōbuurēē :Yēēsu. Kōōbuurēē
:Yēēsu bataytaab sikiryoonoo ankutas taay āk baanta.
8 Kiirēēk :biiko chēē chaang' chēē kimii yooto kāāliikoonikwaa
ānkōōyiito kēēltaab too. Kubut :alake sokēēk ānkōōyiito
nkicheek. 9 Kityēēnchinootē barak :biiko chēbo taay ākoo
chēbo lēt kumwooyē kule,
"Kutōrōriit :Yēyiin!
Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!†
10 Ibēruuroot *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!
Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!"
11 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu Yēērusālēēm ānkōōwut biiwuu-
taab *Kōōtaab Yēyiin. Kumarar wōlēē kiwuu :kiy ake tukul.
Nto mii yoo, kooyeey ākoo rubiikyii tukul choo ki taman āk
āyēēng' ākoy Beetannyaa, kuuyu kimii kwiimēnē :kōōrēēt.

Tiliil, āmāmii :kiy āriit
(Mataayo 21:18-19)

12 Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Bee-
tannyaa ankooyeey Yēērusālēēm. Kwaam Yēēsu :kēmēwuut.
13 Nto yu kimii kubēētii, kutoobēnchi kēētit ake nyēē /
kēēkuurēē *mutiiniit wōlēē lōō. Kiboonto :kēētoo sokēēk chēē
nyāliilēch nyēē kibērē :chii tōōs kiikuyey lokoy. Nto bērē kuyit
yooto, koosyaach kēētoo kubērē nto nyōōr lokoyeek. Nteenee
kuuyu kimā bēsyōōsyēk :chooto chēē kiyēyē :kēētoo lokoy-
eek, mānāānyōōr :inee lokoyaa ake tukul. 14 Yooto, kuchub
:Yēēsu kēētoo kukāsē :rubiik kule, "Mēērook /kyaameeniing'
kiy bēsyēēt ake."

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 21:12-17; Luuka 19:45-46)

15 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, kōōwut
biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē
kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy
chēēbtuukēēnik chēē /sikēēbēēlēē kōrōsēēk. Kimiitē :nkicheek

11:8 2Bāy. 9:13 † **11:9** Tyēēnwookik 118:25-26 **11:10** Tyēēn. 148:1; Mat. 20:30-31 **11:13** Luuka 13:6

cheemung'aariisyek alake yooto. Yooto, kootyeelaat :Yēēsu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik āk ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankukwet bichoo tukul kuba saang'. 16 Mānāāchāmchi mbo chii nyēē kiboontootē kiy ake tukul nyēē kyooltooy kubuntēē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. 17 Kimwooy kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, ‘Bo :Kōōnyuu saayeet wōlēē mākusooyēē :biikaab kōōrōōsyēk tukul.’† Nteenee kyooweech :akweek kuyēk kēbēnnyoo nyēē wunyēē keey :sāsiik!†”

18 Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk kiyēē kiyey :Yēēsu, kung'woonchi. Yooto, bokusat wōlēē sukubakakta inee kuuyu kiilātē :biiko kubo kāāmuukēywēēk chēē kiboonto.

19 Yu kāākwiimēn :kōōrēēt, kung'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii kiriinkoonoo ānkubēēchi keey wōlto ake.

Māchē ikoosēē keey Yēyiin yoo isooyē
(Mataayo 21:20-22)

20 Yu kāyyēēkunēē, kooyeey :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm. Kumii kubēētii, kukas :icheek kēētoo kōchubē :Yēēsu. 21 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, kas, ntēē kookuyaam :kēētitkoonye kwēēchubē!” 22 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Māchē ōkoosēē keey Yēyiin. 23 Kāāmwoowook yoo ikoosēē keey :chii Yēyiin ām mooyēēt akeenke, kōōmuuchē kumwoochi lekemeet wokōōsuuchi araaray ankuyeyakay. 24 Kunyi, yoo ōtēēbē kiito ake ām saayeet ānkōōchāmtooy kule kaakukas :Yēyiin, ōnyōōru. 25 Nto yoo isooyē Yēyiin ānkumii :kiyēē miyaat nyēē kiikuyēwuung' :chiito ake, inyōōchi chiichoo kaat kurook sukung'eet kunyōōwuung' nkinyiing' :Yēyiin kaat ām choolwookātēēng'uung'. 26 Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook :Yēyiin kaat.”*

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt
(Mataayo 21:23-27; Luuka 20:1-8)

27 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii subak Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumii kuwēēsyētēē wōlooto, kukwoonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk āk booyik 28 ankuteebee kule, “Ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?” 29 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Kany ateebeenaak :nkanii tēēbuutyēēt nto yoo kōōkētwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu. 30 Ātēēbēēnook kule ii, yoo kiibātisāniisyē

† **11:17** Isa. 56:7 † **11:17** Cherem. 7:11 **11:18** Māārkō 12:12; 14:1-2 **11:23** Luuka 17:6 **11:24** Mat. 7:7 **11:25** Mat. 7:1 * **11:26** Mātinyē :siruutēk alake kērēywoontooni.

:Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?"
31 Kwaam mēt bichoo ānkumwoochi keey kule, "Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebeeneech kule ām nee simākiiyēnchi. 32 Nto yoo kākēēlē, 'Wōlēē mii :biiko.' Achicha!" Kiiywey kumwooy, kuuyu kiinkētē kule kichāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.
33 Yooto kuwālchi Yēēsu kule, "-Mākiinkētē." Kumwoochi nkinee :Yēēsu kule, "Yoo wuu nyooto, -māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu."

12

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek (Mataayo 21:33-46; Luuka 20:9-19)

1 Kumwoochinēē :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeek tyoonkōōch kule, "King'eet :chiito ake kēny kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Kibal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :bēēkaab lokoyeekaab kēētoo yoo / kakiiruruuny ankuteech kēryēēt nyēē / sikēēriibēē mbaraanaa. Nto yityo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa sukubchēchiin lokoyeek. Yooto, kuwo ruutooy. 2 Yu kāruryo :lokoyeechaa, kōōyookto :chiichoo motwooriintēēnyii wokuyibchi kereeryaanteet nyeenyii. 3 Yu kayit :motwooriintoonoo wōlooto, kunam :bichoo ānkubir ankukwet āmēēkoochi kiy. 4 Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēnyii ake. /Kēēbir nkinee nyoo /keelal /kiitaatee /ānkiintosuur. 5 Kōōyookto subak motwooriintēēt nyēbo sōmōk. Yu kayit :nyoo, /keebakach. Kōōyookto subak alak kurub keey. Kuyitē :nkicheek choo wōlooto, /kēēbirē alak /kiinyāliilē, nto alak /kēēbākāchē. 6 Nteenee kiboonto :chiichoo kibo mbareet wērinyii akeenke nyēē kichāmē miisin. Kōōyookto wēērootonyii kubērē tōōs makooywey :bichoo. 7 Kuyitē :nyoo, kukuurē keey :bichoo kule, 'Murēchu, ong'nyi lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.' 8 Kunam :bichoo wēēroo ankubakach nto yityo bokumētyi tuuyta saang'.
9 Yoo koosoot ii, kiy nee :nyēē kichokuyēchi :chiitaab mbareet bichoo? Okany āmwoowook, machokubakach bichoo tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriib mbaraanaa."
10 Kumwoochi :Yēēsu subak kule, "Ābērē kyoosuman siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,
'Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.

11:32 Mat. 14:5 **12:1** Isa. 5:1-7 **12:6** Māārkō 1:11

11 Kōkōōnu :Yēyiin tiiyēywoontooni
ānkubo kwōng'uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!'†"
12 Yooto, kumach :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule kunam
Yēēsu ankukerta kō, kuuyu kiinkētē kule kimii kung'āloolēē
icheek ām tyoonkōōchoonoo. Nteenee kibakaakta :bichoo
Yēēsu ānkubēēchi keey kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Luuka 20:20-26)

13 Kibokōōyook :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek lētuunoo
*Farisaayeek alak āk biikaab *Ērōōtē bokutech Yēēsu /
sikeenam.
14 Yu kayit :bichoo wōlēē mii :Yēēsu, kumwoochi kule,
"Kāānēētiintēēt! Kiinkētē kule ibooyē manta āmāwēēchiing'
:chii kuuyu ām inyiing', mātiny kule ng'oo :ng'oo. Inēētē biiko
ām kēēlto nyēbo man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Kunyoo ii,
ara karaam kēēkwēchinē *syuuruut bāytooyiintēētaab Rooma
15 nto mēērook kēēkwēyē?"
Yooto kōōnkēt :Yēēsu miyootyēēt nyēē kiisōōtē :bichoo
ānkumwoochi kule, "Kōōkwoonii bōōtēchoo? Kōōbooru baa :chii
beesyaanteet nyēē boonto." 16 Yu /kākiiboorchi, kuteebee
bichoo kule, "Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaan-
taani?" Kukētyi :bichoo kule, "Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō
nyēbo Rooma."
17 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōkoochi bāytooyiintoonoo kiinyii,
nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii." Kiilat :bichoo ām kiyēē kimwooy
:Yēēsu.

Ng'eeteetaab meet
(Mataayo 22:23-33; Luuka 20:27-40)

18 Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēēsu :biiko alake
chēē / kikēēkuurēē *Satukaayeek. Kiiyēnchinē :bichoo
kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē
māwokung'ēētēē meet bēsyēēt ake. Kuteebee :bichooto Yēēsu
kule, 19 "Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt
nyēē mwooyē kule yoo keemut :chii koorkēēnyii ankume
:chiichoo āmānāāsikyi :koorkoonoo leekwa, kōōntiiyē
:ng'eetaabkaametiitaab chiichoo koorkoonoo sukusikyi
nyiin lēēkōōk chēē /sikēēkuurtēē. 20 Kimii :biiko alake chēē
tisabu chēē kituubcho mooyēēt akeenke. Kiimutiis :nyēē
ki wōō ankusimkume kumānāāsikyi :koorkoonoo leekwa.
21 Kōōntiiyiis :nyēē kirubē chiichoo. Kume :nkinee nyoo,
āmānāāsikyi :koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis subak :nyēē
kibo sōmōk ankume :nkinee āmānāāsikyiin āk koorkoonoo

† **12:11** Tyēēnwookik 118:22-23 **12:12** Māārkō 11:18 **12:17** Room. 13:7
12:18 Yēyuut. 4:1; 23:8; 1Kōōr. 15:12 **12:19** Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6

leekwa. 22 Kiyeyakay kuu nyooto ākoy chiito nyēē kibo tisab.
Kibēk :bichoo tukul āmā leekwa. Nto mii yoo, kume nkinee
:koorkoonoo. 23 Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch, mākubooyiit
ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin kāng'ēētyēē :bichoo tukul meet āk
koorkoonoo?"
24 Kukētyi :Yēēsu kule, "Ōsōōtyēēchinē nyēē miyaat, kuuyu
-mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē
wuu :kāāmuukēywēēkyii. 25 Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet,
mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanik
ām barak. 26 Nto kurubta keey ng'eeteetaab meet, ābērē
kyoosuman siruutēkaab *Muusa yoo kimwoochinē :Yēyiin ām
sōntiinoo kilāyē kule, 'Anii Yēyiintēētaab *Abraam āk Isaka ākoo
Yāākōbō.'† 27 Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru
:yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny. Ōsōōtē
bebe!"

Kiruutyēēt :nkōnō nyēē wōō?
(Mataayo 22:34-40)

28 Kimii yooto :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk nyēē kimii
kuyēbchinē yiit kiyēē king'āloolēē :Yēēsu ākoo Satukaayeechaa.
Kikas :kāānēētiintoonoo bo kiruutēk kule kikētyi :Yēēsu bichoo
kiyēē kiteebee ām kēēlto nyēē karaam.

Yooto, kuteebee Yēēsu kule, "Ām kiruutēk tukul choo
kikōōnu :Yēyiin, nkōnō :nyēē wōō?" 29 Kukētyi :Yēēsu kule,
"Siraat kule,
'Oyeb yiit ōō, biikaab Isrāyēēl:
Yēyiin nkit :nyēē /kēēkutunkyinē ānku Yēyiin ku akeenke.
30 Icham Yēyiintēēng'uung'
ām mooyēēng'uung' tukul
soboonng'uung' tukul,
kāāsōōtēywēēkuuk tukul,
āk nkuruukuuk tukul.'†
Kiruutyēēt :nyooto nyēē wōō. 31 Nto ake kumwooyē kule:
'Icham laatyeeng'uung'
kuu wōloo ichāmtooy keey.'†
Māmii subak :kiruutēk alake chēē siirē chu."
32 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kulēēnchi :chi-
ichoo, "Kōōnkōy, Kāānēētiintēēt, 'keemwaay man kule Yēyiin
ku akeenke, māmiitē :ake. 33 Kunyi, karaam yoo kacham
:chii Yēyiin ām mooyēēnyii tukul ānkumāchē mbo kōōsōōtē
Yēyiin kwaak ānkuyēyē yiisyēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul
ankucham laatyeenyii kuu wōloo chāmtooy keey. Karaam /

† **12:26** Chuy. 3:6 † **12:30** Kiruutēk 6:4-5 † **12:31** Laawi. 19:18 **12:31** Mat. 5:43; 19:19; Room. 13:9; Kala. 5:14; Yāāk. 2:8 **12:32** Kiruu. 4:35; Luuka 20:39

keerub ng'aleechu kusiir yoo / kātākēēyēyootē kōrōs choo / kēēbēēlē kutukul āk alak tukul."

34 Yu kakas :Yēēsu kule kākēt :chiichoo nyēē karaam, kumwoochi kule, "'Kāmēēlōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

Kung'eetee yooto, māmii :chii nyēē kitākukāng' kuteebee Yēēsu ng'ālyoo kumāchē kutech.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?
(Mataayo 22:41-46; Luuka 20:41-44)

35 Nto tēē yoo, kumii :Yēēsu kōōnēētē biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwooy kule, "Imuuchē kule nee kumwooy :kāānēētikaab kiruutēk kule chōōnēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti? 36 Nto yu kiyey :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti kumwooy kule,

'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.'†

37 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēēnyuu' ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?"

Kiyēbchi yiit :biiko ng'aleechaa bo Yēēsu ām ng'erekweek.

Kichuur :Yēēsu kiblembechiisyek
(Mataayo 23:1-12; Luuka 20:45-47)

38 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, "Ōriibēē keey :kāānēētichoo bo kiruutēk, āmōōrubē ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirook chēē yoo / kakeekas / simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Bēēsyētootēē wōlēē chaang' :biiko / sikiisubooyootē nyēē /kākēēkoonyit. 39 Lēkwēlootē ng'ēchērōōk chēē mii taay yoo / kēēmii kooriikaab saayeet. Mbo yoo / kēēmii saakwa ake tukul, kōōmoymooyē :bichu ng'ēchērōōk chēbo taay. 40 Lātunootē koor chēē musuuk kuyibēē tukuukwaa ānkusooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. +/ Mākiing'woonchi miisin biich chēē wuu chuutēchu kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta."

Ng'oo :nyēē kiinēm chēē chaang'?
(Luuka 21:1-4)

41 Kumii :Yēēsu kēēbuur ng'wēny ām *Kōōtaab Yēyiin yēē kilēēkitēē :looloonik chēē / kikiiruruukyinē beesaanik chēbo yiisyēētaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintooy :biiko beesaanik looloonichoo. Kiikoochinē :biiko chēē ki mokorēēnik beesaanik chēē chaang' looloonichoo. 42 Nto mii yoo, kuchō :cheebyoosyeet ake nyēē ki musuk ankubanan.

12:33 Isa. 1:10-20 **12:34** Mat. 22:46; Luuka 20:40 † **12:36** Tyēēnwookik 110:1 **12:36** Tān. 7:13-14; Yēyuut. 2:33-35; 1Kōōr. 15:24, 27; Ibu. 8:1 **12:37** Mat. 20:30-31 **12:39** Luuka 11:43 **12:41** 2Bāy. 12:9

Kiinēm :nyoo beesaanikyii chēē ng'ēri anku tukul chēē kiboonto.
43 Kukuur :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi kule, "! Kāāmwoowook, cheebyoosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul.
44 Kāng'ōmōrunēē :mokorēēnik laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēēnyii tukul."

13

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 24:1-2; Luuka 21:5-6)

1 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii kung'ēētyēē yooto kibo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwoochi :rubiintēēnyii ake kule, "Kāānēētiintēēt, wōōyēch :rwoontōōchu / kikeeteechee Kōyi bo Yēyiin ānku kāroorānēch nyēē tyaa!" 2 Kukētyi :Yēēsu kule, "Kookas, kāroorānēch :kooriichu, nteenee +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kookemeeraat keey ake."

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Mataayo 24:3-14; Luuka 21:7-19)

3 Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu ākoo rubiikyii biitēēt nyēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk yēē kitoobēnē keey ākoo Kōōtaab Yēyiin ānkōōbuur ng'wēny.
4 Kuteebee :Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana āk Antereeya Yēēsu kule, "Āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa kātēēmwooyē ānku kiy nee :nyēē +makeekasee yoo yityiintōōs :ng'aleechaa?"
5 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōriib keey! -Mookany / kiiberbeeraak. 6 Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'.
7 +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt /ānkyoomu booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Ākoy kuyēyākiis :tukuuchoo, nto yitu :tabanta. 8 Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākōōring'riing'oot :komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ānkuchō :kēmēwuut. Ng'wooninto nyēē kāāmunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl."
9 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōriib keey. +/Makeenamaak / ānkiiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayeet /ānkēēbirook ām wōlooto. +/ Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. 10 /Kyoomtooy kurook lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul nto yitu :tabantaab kōōrēēt.

12:44 2Kōōr. 8:12 **13:2** Luuka 19:44

11 Yoo /kaakeenamaak /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay. +/ Mākiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē kuuyu mēēbērē akweek chēē +mōōng'āloolē nteenee :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākung'āloolē. 12 Mākung'ōmto :chii ng'eetaabkaamet / keebakach ānkung'ōmto :kwaan lakwanyii / keebakach. Makutay :lēēkōōk mbo kwaan āk mbo kaamet ānkung'ōmto / keebakach.
13 Kunyi, mākuwēchook :biiko, kuuyu ōyēnwoo. Nteenee chi-ito nyēē kamuyta ākoy tabanta :nyēē makooraraach :Yēyiin."

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Mataayo 24:15-25; Luuka 21:20-24)

14 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'† kukēēyyoonyēē yēē -/mākēēmākyinē, ōmwēy :biikaab Yuuteeya ākoy lekem barak. (Kuyēbchi yiit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.) 15 Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto, 16 ameeyeey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keey. 17 Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! 18 Ōsaay Yēyiin kule māyēyākiis :ng'aleechu yoo yiiwoot. 19 Mākuwōōyiit :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiikutook kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmēēbērē mākutook :ng'wooninto ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake. 20 Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

Kāārārookik chēē mābo man
(Mataayo 24:23-28; Luuka 17:23-24)

21 Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi, 22 kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uut sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.
23 Kunyoo, ōriib keey. !Kāāsim āmwoowook tukul kumanaayit :bēsyēēt."

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Luuka 21:25-28)

24 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Yoo bēku :nyāliluutēchoo bo bēsyōōsyēchooto

---

13:11 Luuka 12:11-12 **13:12** Mat. 10:35 **13:13** Mat. 10:17-22 **13:13** Yoowa. 15:21 † **13:14** Tān. 9:27; 11:31; 12:11 **13:16** Luuka 17:31 **13:19** Tān. 12:1 **13:22** Mat. 7:15; 24:24; 2Tēēs. 2:9-10

‘Mākumis :asiista āmēētākōōluuwu :araaweet.
25 Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak kōōsuuw :kookeelik.’†
26 +/ Makeekasa anii, *Wēritaab Chii, āchōōnēē boolik ām kāāmuukēywēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin. 27 +Māāyooktē malayikaanikyuu kōōruruukoot biiko choo kwēyootiin kung'eetee kōōrēēt komosta ake ākoy ake.”

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:32-36; Luuka 21:29-33)

28 Kumwoochi subak kule, “Yoo kēēnkāt :kēētoo /kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs. 29 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē.
30 !Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. 31 Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēēnyuu.
32 Māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo nkanii, nteenee inkētē :Baaba.

Ōchōb keey
(Mataayo 24:42-44; Luuka 12:35-40)

33 Ōriib keey ankooyeyte keey, kuuyu -mōōnkētē yēē yitu :bēsyoonooto.
34 Kerkeey yoo māchē :chii nyēbo kanyii kuwo ruutooy. Bākookyinē motwoorikyii yiisyēēt nyēē makuyey ankutool ake kuriib kayta. 35 Ōriib keey, kuuyu -mōōnkētē yēē rōōtunēē :chiitaab kayta. Imuuchē kuyit kukararakta :asiista, kwēēmooy kwēēn, kumānēērir :kōōrēēt nto kumānāāmwook :asiista. 36 Yoo kāchō, māchāktōōs kunyōōrwook ōkāsu.
37 Okas ng'aleechu! Mā akweek nkit chēē āmiitē āmwoowook ng'aleechu, nteenee māchāktōōs kuyeyta keey :biiko tukul.”

14

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee
(Mataayo 26:1-5; Luuka 22:1-2)

1 Kikiikung'ēt :bēsyōōsyēk āyēēnku kuyit :bēsyēēt nyēē kyoomēē :Yuutayeek *Saakweetaab Keeytaayeet ākoo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Kimii kuchēēng'ē :mbo *kibkōrōs ākoo kāānēētikaab kiruutēk wōlēē makunamta Yēēsu kumākāsē :chii sukubakach. 2 Kimwooy kule, “-Mookany keeyey ng'aleechu yoo bo *Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt.”

† **13:25** Isaaya 13:10; 34:4 **13:25** Mat. 24:29 **13:26** Tān. 7:13; Mat. 24:27; 26:64; 1Kōōr. 15:23; 1Tēēs. 4:15-16; 2Tēēs. 2:1; Ng'oong'. 1:7 **13:27** Seka. 13:7; Mat. 13:41 **13:32** Yēyuut. 1:7 **13:35** Mat. 25:13-15 **14:2** Māārkō 11:18

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt
(Mataayo 26:6-13)

3 Kimii :yēē kyoomiisyē :Yēēsu ām Beetannyaa kumiitē kaab
Simōōni, chiichoo kikiikunāmē *:makereenik. Yooto, kuchō
:koorkēēt ake kō nyēē kiboonto mwaay nyēē kiboong'u nyēē
anyiny /ānkikyooltēē beesaan chēē chaang' miisin. Yooto,
kuraang'tee :koorkoonoo Yēēsu mwaayaa mēt.

4-5 Yu kakas :biiko alake chēē kimii yooto kiyēē kayey
:koorkoonoo, kumwooy nyēē kāng'woonchi kule, "Nto yu
sukunyarta :koorkooni mwaay nyēē ālē beesaan chēē chaang'
miisin kuu nyi! Nto yu /kātākyooltooy /ānkiikoochi bānoonik
beesaanik." Kinyēērchi :bichoo koorkoonoo miisin.

6 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "-Moomakee kiy
koorkoonoo. Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē
karaam. 7 Ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy ānku
+mōōyēētyēēchinē kuu wōlēē ōchāmtooy. Nteenee -mōōboontē
keey anii ākookoy. 8 Kaakuyey :koorkooni kuu wōlēē
kēēmuuktooy kuroonkyi mwaayaa mētinyuu kuyeytaa nto
yitu :yēē /kēēmuyēēnoo. 9 ! Kāāmwoowook, -/ mākēēwuutyēē
koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk
chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul."

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu
(Mataayo 26:14-16; Luuka 22:3-6)

10 Nto mii yoo, kuwo :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke
ām rubiikaab Yēēsu choo ki taman āk āyēēng', wōlēē kimii
:mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch wokuchaamta Yēēsu. 11 Yu kayit
wōlooto /kēēng'ērēkyi. /Kikēēmwoochi kule, "Yoo kēēyēwēēch
kēēlto wōlēē +makeenamte Yēēsu, kēēkōōniing' beesaanik."
Kuwo :Yuuta wokucheeng' wōlēē /sikeenamta Yēēsu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet
(Mataayo 26:17-19; Luuka 22:7-13)

12 Ām bēsyēētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē
mākuutunootiin, kiyēēnyē :Yuutayeek mēēnkit nyēē sukwaam
bēsyoonooto.

Yu kayit :bēsyooni, kuteebee :rubiik Yēēsu kule,
"Ānō wōlēē +mawee-amee *Saakweetaab Keeytaayeet
bokēēyēytoowuung'?" 13 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii āyēēng'
kule, "Obe ākoy Yēērusālēēm. +Mōōtuuyēē murēn nyēē
boontoonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo lēt ākoy kōōto nyēē
kēēwut. 14 Yoo kooyit kōyooto, ōmwoochi chiitaab kōōto kule
māchē :Kāānēētiintēēt wōlēē sukwoomiisyēē ākoo rubiikyii
ām Saakweetaab Keeytaayeet. 15 Mākōōboorwook :chiichoo

14:7 Kiruu. 15:11 **14:10** Māārkō 3:19; Yoowa. 12:4 **14:12** Chuy. 12:1-20

kisēēnkēēt nyēē wōō nyēbo koroofa nyēē mii :tukuuk tukul chēbo ātēbto. Ōyēytoowēēch āmiik."

16 Yu keewaany :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kuu nyooto, kuba ākoy Yēērusālēēm ānkubokunyōōr ng'aleek tukul kuu wōloo kāmwooytooy :Yēēsu. Kuyeyta āmiikaab saakwaanaa.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Mataayo 26:20-25; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

17 Kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kuwo :Yēēsu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' ākoy kōyooto ānkutoow kwaam saakweet.

18 Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēēsu kule, "! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē kēēmiitē kyoomiisyē :tukul nyēē makuchaamtaa." 19 Kung'woonchi rubiik ankuteebee :ake tukul Yēēsu kule, "Ara anii?" 20 Kukētyi :Yēēsu kule, "Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke nyēē makuchaamtaa. 21 Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo /kikeesir kurubta keey āk inee. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa. Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo."

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl
(Mataayo 26:26-30; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

22 Yu kimii kwoomiisyē, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto tēē yoo kubetes mukaatiinaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōnēmunoot. Kimwoochi kule, "Bōōrnyuu :nyi. Kunyi, o-am." 23 Kunam subak terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiichoo kumōōsoot. 24 Kimwoochi kule, "Korotiikyuu :chu chēbo *ki-irootyeet nyēē lēēl.* +/Makiitaata sukusobcho :biiko chēē chaang'. 25 !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiik ākoy bēsyoonoo wāāyyēē chēē leelach ām Kaab Yēyiin."

26 Nto tēē yoo, kutyēēn :bichoo kōōkoostooy Yēyiin ānkung'ēētyo kutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

27 Kumii kēēltaab too, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "+Mōōmwēyēēnoo :akweek tukul kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, '+Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.'† 28 Nteenee yoo kaang'eetee meet, +maantooy Kalilaaya." 29 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, "Ānkoo kāmwēyēēniing' :chuut tukul, -māābākooktiing' :anii." 30 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Bētērō!

14:18 Tyēēn. 41:9 **14:21** Yoowa. 13:2, 21-30 * **14:24** Māmwooyē :siruutēk alake kule 'nyēē lēēl'. **14:24** 1Kōōr. 10:16; 11:23-25 **14:24** Chuy. 24:8; Cherem. 31:31; Ibu. 7:22; 9:15-20 **14:26** Luuka 22:39 † **14:27** Sekaryaa 13:7 **14:27** Māārkō 14:50-52; Yoowa. 16:32 **14:28** Māārkō 16:7

Kāāmwoowuung', kumānēēturkuuchē :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng' kwēēmowuuni, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo." 31 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu subak kule, "Mākoy atuuch keey! Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay." Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane
(Mataayo 26:36-46; Luuka 22:39-46)

32 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii yēē / kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, "Ōbuurēē yu, waasaay :anii." 33 Koonaata kisich ākoo Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana. Kwaam :ng'uusng'uus Yēēsu kut kulōōklōōkēn. 34 Kumwoochi rubiichooto sōmōk kule, "Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu!"

35-36 Yooto koonaata :inee kisich kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ankusaay kule, "Baaba! Imuuchāktōōs :tukuuk tukul ām wōlēē imiitē. Inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy :inyiing' mēēbērē kuu wōloo āmāktooy :anii."

37 Yu kēēyēēwunēē :Yēēsu wōloo kāwokusooyēē, kunyōōr rubiik choo sōmōk kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, "Simōōni, ākoo kēēru? 'Kāmēēmuuchē mbo ikāsu ām asiista akeenke? 38 Ōkāsu ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk." 39 Kooyeey :Yēēsu subak ankuwokusaay kuu yoo kābo taay. 40 Nto iyēēwu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kuruuytōōs subak, kuuyu kichoosyootiin miisin. Kuchusyo :rubiichoo. 41 Kiiyeey :Yēēsu subak ankuwokusaay nyēbo sōmōk, nto yu kaweech keey, kumwoochi rubiichoo kule, "Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Kaakuyem. Okas kaakuyit :āsiiswēk / kiiyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis. 42 Ong'nyiin choomtooyiintēēt kāākuchō! Ōng'ēētyē bokēētuuyēē."

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Mataayo 26:47-56; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

43 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik. 44 Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, "Nyoo ōkāsē ātōrōōchē, ōnāmē nyooto ānkōōriibootē simāmwēy." 45 Kuyitu :Yuuta, kutōrōōchē Yēēsu kule, "Aase, Mokoryoontēēt!" 46 Kutēryēkyinē :bichoo Yēēsu bakeenke.

14:31 Luuka 22:33-34; Yoowa. 13:36-38 **14:35-36** Yoowa. 12:27; Mat. 6:10; Māārkō 10:38; Room. 8:15; Ibu. 10:9 **14:38** Mat. 25:13; Êfēēs. 6:18; Ibu. 2:18 **14:42** Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8

47 Kukāsē :rubiintēēt ake kuu nyooto, kung'usu chōōkiit,
nto bērē kuyeb motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō, kuch-
wenta yiitit kōōsuuyto.
48 Yooto, kumwoochi :Yēēsu bichoo kināmē inee kule,
"Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt
sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? 49 Ntēē
kwāāboontē keey :anii akweek kwaak ām biiwuutaab
*Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa
yooto? Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab Yēyiin."
50 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumwēchi keey :rubiikyii.
51 Kimii :murēno nyēē kiinoomootē Yēēsu nyēē kikyaalyaktee
keey ankeet baateey. Nto yu kibērē /keenam, 52 kuchiwit
kuchururchi ankaanaa yooto ānkumwēchi keey kibchuraat.

Kumii :Yēēsu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek
(Mataayo 26:57-68; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana
18:13-14, 19-24)

53 /Kikēēkwēryoot Yēēsu ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō.
Kikiiruruukyi keey wōlooto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch,
booyik ākoo kāānēētikaab kiruutēk. 54 Kiinaamaat :Bētērō
Yēēsu ākoy kuyit kiyēnkuutaab kaytaab bichoo bo kōrōs. Kumii
wōlooto kōōbuur :nkinee ng'wēny kuyu maata nyēē kimii kuy-
wēē :biiko chēē kiriibē kayaa.
55 Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kōōyyoonkyinē
:mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē
miyaat nyēē nāmē Yēēsu / sikiitiilchi meet. Nteenee
mānāānyōōr ng'ālyoo. 56 Ānkoo kimōlōlchi :biiko chēē chaang'
Yēēsu ng'al, kichuunchuun :ng'aleekwaa. 57 Kimwooy :alake
subak kule, 58 "Kikeekas :acheek kumwooyē :chiichi kule
mākōōturbuub *Kōōtaab Yēyiin nyoo kitēēchē :biiko ankuteech
ake nyēē mēēbērē tēēchē :biiko. Kālē makuteechee nyooto
bēsyōōs sōmōk." 59 Kichuunchuun :nkicheek ng'aleekaab
bichoo. 60 Yooto kōōyyo :chiichoo wōō bo kōrōs ankuteebee
Yēēsu kule, "Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu
mwooyē :bichu?" 61 Kusiisyi keey :Yēēsu. Kumwoochi
subak :chiichooto wōō bo kōrōsēēk Yēēsu kule, "Inyiing' man
*Kāārārookiintēēt, Lakwataab Nyoo Tōrōōr?" 62 Kumwoochi
:Yēēsu kule: "Anii :nyooto anku +mookas *Wēritaab Chii
kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy
ankookas kuchōōnēē boolik." 63 Kikwaany keey :moo
chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy
kule, "Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk
chiichi? 64 Kookas oob wōlēē kāākōōntosuurto Yēyiin? Kunyi,

14:49 Luuka 24:46 **14:50** Māārkō 14:27 **14:56** Kiruu. 19:15; Tyēēn. 35:11
14:58 Yoowa. 2:19 **14:61** Isa. 53:7; Māārkō 15:3-5, 39; Yoowa. 19:9 **14:62**
Māārkō 12:36; 13:26

ōbērē nee akweek?" Kōōruumchi :kiirwookik tukul kule, "Misyinē kume." 65 Kung'utyi :kiirwookik alake Yēēsu ankurat koonyek. Kurātootiin :koonyek, / kituluuksēt / ankeeteebee kule, "Mwoowu, baa, ng'oo :nyi kēētuluuchiing'!" Yooto, koorabaakset :bichoo kiriibē kayaata.

Kituuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:69-75; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

66 Kumii :Bētērō kēēbuur biiy, chokumur yooto :chēēbto ake nyēē kiyēchinē kibkōrōs nyēē wōō yiisyēēt. 67 Kōōrōōtoot :chēēbooto Bētērō ānkulē, "Kwēēboontootē keey :nkinyiing' oob chiichi bo Nāāsārēēt!" 68 Kutuuch keey :Bētērō. Kimwooy kule, "-Māānkētē kiyēē imwooyē." Kōōnookyi :Bētērō yēbo oreet nyēē wēētii kayaata. Yooto, kooturkuuch kirkōōnkiit. 69 Kutākumiitē :Bētērō yooto bo oreet, kukas :chēēbkēy subak, ānkumwoochi biiko chēē kimii yooto kule, "Lēyyē! Rubiintēētaab Yēēsu :chiichi!" 70 Kutuuch keey :Bētērō subak. Nyēē mā tyaa, kumwoochi :biiko chēē kimii yooto kule, "Kubooyiit man! Inyiing' rubiintēētaab Yēēsu kuuyu isālu Kalilaaya." 71 Kuchubchi keey :Bētērō kule, "-Māānkētē chiichi ōmiitē ōng'āloolēē." 72 Yooto, kooturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng'. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēēsu kule, "Kumaneeturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng', +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -'mēēnkētoo."

Kuriir :Bētērō nyēē ng'waa.

15

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato
(Mataayo 27:1-2, 11-14; Luuka 23:1-5; Yoowaana 18:28-38)

1 Nto yu kāmwook :asiista, kootiil *:kōōkwēētaab Yuutayeek tukul kunam wōlēē mii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik āk kāānēētikaab kiruutēk kurat Yēēsu ānkukwēryoot ākoy kaab *Bilaato.

2 Yu / kakiiyiitita kaab Bilaato, kuteebee :nyoo Yēēsu kule, "Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?" Kumwoochi :Yēēsu kule: "Wuu nyooto, sinee." 3 Kiiteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kule kiikuyey :Yēēsu ng'al chēē chaang'. 4 Kuteebee :Bilaato Yēēsu kule, "Māmii :kiyēē 'ikētu kurubta keey ng'aleechu mwooyē :bichu kule ! kiiyey?" 5 Mānāākēt :Yēēsu ng'ālyoo. Kubotyi :tonkoy Bilaato.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu
(Mataayo 27:15-26; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39 — 19:16)

14:64 Mat. 26:65 **14:65** Isa. 50:6; 53:5; Luuka 7:16 **14:72** Māārkō 14:30
15:5 Māārkō 14:61

6 Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiit ake tukul kibratyaanteet akeenke nyoo kaakutool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. 7 Kimii ām bēsyōōsyēchooto :biiko alake chēē kikwiilē bāytooyiisyēētaab Bilaato ānkikiikubākākiis kut / kikiikeerat. Akeenke ām bichooto ku nyēē / kikēēkuurēē Baraaba. 8 Yooto kōōruruukyi keey :biiko chēē chaang' kaytaab Bilaato. Kusoom :bichoo Bilaato kōōtyooktoochi chiito akeenke nyēē rataat kuu yoo kwēētyooktoochinē kwaak yoo mii :saakwaanaa. 9 Kuteeb :Bilaato kule, "Ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintēētaab Yuutayeek?" 10 Kitēēbēē :Bilaato bichoo kuu nyooto kōōnkētē kule kēētuuyiityi :mbo kibkōrōs Yēēsu moo. 11 Nteenee kōōwuruur :mbo kibkōrōs biiko tukul kumwoochi Bilaato kootyaakta Baraaba yoo kātēētyooktooy Yēēsu. 12 Kuteeb :Bilaato kule, "Kunyi, ōmāchē ayeyee nee naas chiichi ōbērē bāytooyiintēētaab Yuutayeek?" 13 Kōōruumchi :biiko tukul kule, "Ibakach!" 14 Kumwoochi :Bilaato biiko kule, "Ara koleel nee :chiichi?" Kubōloobōl :biiko kule, "Obakach! Obakach!" 15 Nto kuuyu kimāmāchē :Bilaato kunyēēr :biiko, kōōtyooktoochi Baraaba. / Kikiityōōlsēt Yēēsu, nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi *murtooywoontēēt.

Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēēsu
(Mataayo 27:27-31; Yoowaana 19:2-3)

16 Kubeeta :biikaab lukēēt Yēēsu ākoy kaytaab *Bilaato āriit ānkukuur lukēētaab booryēēt tukul.

17 Kōōlookyi sireet nyēē arraa ankutaay kuutwēētaab kātook ankookemeer mētinyii wuu nyēē kāyēk bāytooyiintēēt. 18 Yu / kāākiilookyi tukuuchoo, / kēētoow / keeyey keey kule / kākēēsilto Yēēsu /kēēmwooyē kule, "Kimkim! Bāytooyiintēētaab Yuutayeek!" 19 Kiikōryōōnyēē :bichoo Yēēsu kirōkto mēt ānkung'utyinē kibtaman ānkukutunyēē taayeenyii kuyēyē keey kule kākoonyit.

20 Yu /kāākiintosuur, /kiirēēkunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo bo kwaak nto tēē yoo, / kēēkwēryoot / bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

21 / Kēēmii / kēēbēētooy / kēētuuyēē chiito ake nyēē kibo kōōrēētaab Kurēēn. / Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē ki kwaaniitaab Alekisaanta ākoo Ruufō. /Kēētuuyēē kuu nyooto, /kēēkērchinē koong' kukalab murtooywoontēētaab Yēēsu.

22 Kikwēryoot :bichoo Yēēsu ākoy yēē /kēēkuurēē Kolkoota, (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēētaab Mēt'). 23 Nto bērē

15:17 Luuka 23:11 **15:19** Māārkō 14:65 **15:21** Room. 16:13

kōōkoochi :bichoo Yēēsu *tifaayiik chēē /kikeetasee saakityeek* alak, kutay kuyye.

24 Kukwērtoochi :bichoo Yēēsu murtooywoontēēt. Nto yu
mākubchēchi keey sirookyii, kubar *sēkēēryēēt sukōōnkētēē
kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet nkōnō.
25 Ki asiistaab sōmōk nyēbo kōrrōōn, yu /kikēēkwērtoochinē
Yēēsu murtooywoontēēt. 26 /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek
chēē kiyey / sikiitiilchi Yēēsu meet chēē kimwooyē kule:
BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK.
27 / Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' mur-
tooywōōsyēkwaa. /Kikiiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo
Yēēsu /ānkiiyyoong'to ake nyēbo kaataam.†
29 Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēēsu
ānkukwērtooy mētēwook kumwoochinē kule, "Ntēē kwēēbērē
:inyiing' +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee subak
bēsyōōsyēk sōmōk? 30 Iraraach keey naas. Irēkunēē
murtooywoontoonoo!"
31 Kiinchuruur :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch
ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēēsu kumwoochinē keey kule,
"Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas.
32 Kēēmāchē keekas ra kāārārookiintooni kuurē keey kule
bāytooyiintēētaab *Israyēēliik. Yoo keemuuch kurēkunēē
murtooywoontooni, +mākiiyēnchi." Kiinchuruur :nkicheek
kibng'ōōkisiisyēchoo kimii murtooywōōsyēkwaa.

Meetaab Yēēsu
(Mataayo 27:45-56; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

33 Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul,
kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool. 34 Yu kayit āsiiswēk
sokool kōōnchō :Yēēsu kule, "Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu,
ntēē 'keebakaaktaa!"† (Kimwooyē yooto ām kuutiinyii kule,
"Ēlōōy, Ēlōōy, lema sabaktani?")
35 Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē,
"Okas, miitē kukuurē *Eliiya." 36 Kulabatee :chiito ake
kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiik chēē tāytāy. Kurutyi
kiroonkuryoonoo kēētit ānkōōyokoochi kuutiitaab Yēēsu
ānkulē, "Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokōōrēēkunēē
murtooywoontooni!"
37 Kiinchō :Yēēsu ankung'et.

---

* **15:23** /Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. **15:24** Tyēēn. 22:18
15:26 Mat. 27:11 † **15:27** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 28: Kiityiich
:yuutēyu siruutēkaab Yēyiin choo mwooyē kule, '/Kikeetasta kibng'ōōkisiis.' **15:27**
Isa. 53:12 **15:29** Yoowa. 2:19; Māārkō 14:58; Yoowa. 2:19 **15:32** Tyēēn. 22:7;
109:25 **15:33** Āmōōs 8:9 † **15:34** Tyēēn. 22:1 **15:36** Tyēēn. 69:21

38 Yooto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee
barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiiyēēlēē
Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin.
39 Yu kakas :chiito nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt‡
wōlēē kameeta :Yēēsu, kumwooy kule, "Kubooyiit man, ākoo
Lakwataab Yēyiin :chiichi."
40 Kikiiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake yēē lōō kutoobēnē
kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchoo alak ku Maaryaa nyēbo
Maktaala, Sālōōmē ākoo Maaryaa kaametiitaab Yōōsē āk
Yāākōbō nyoo mining'. 41 Kirubootē ānkiyēētyēēchinootē
:chēēbyōōsōōchoo Yēēsu, yoo kimii Kalilaaya. Kimii :nkicheek
chēēbyōōsōōk alake yooto chēē chaang' chēē kiinaam Yēēsu
ākoy Yēērusālēēm.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Mataayo 27:57-61; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

42-43 Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kichōbēē keey :Yuutayeek
kukānyoonu bēsyēētaab *Sabaato. Kimii :boontēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Arimataaya nyēē ki
kiirwookiin nyēē kitookunoot ām *kōōkwēētaab Yuutayeek.
Kikiikōōyēnchi :boontoonoo kule kichōōnēē :Yēēsu Kaab
Yēyiin chokuyēk Bāytooyiintēēt nyoo / kikēēmii / kēēkānyē.
Yu kakas :boontoonoo kule kaakuriik :āsiiswēk chēē toowu
:bēsyēētaab *Sabaato ānkutākumii :Yēēsu murtooywoontēēt,
kukāng' ānkuwo kaab *Bilaato wokusoom /kēēchāmchi kōōnēm
muustaab Yēēsu sukumuy, kumanaarataarat :kōōrēēt.
44 Kiilat :Bilaato yu kakas kule kaakume :Yēēsu. Kikuur chiito
nyēē wōō nyēbo lukēēt ankuteebee kule, "Kaakume :Yēēsu,
man?" 45 Kumwoochi :nyoo kule, "Kaakume." Kuchāmchi
Yōōsēēf wokuyib muustaab Yēēsu. 46 Kiwokwaal :Yōōsēēf
ankeet ānkuwokōōrēēk muustaab Yēēsu ām murtooywoontēēt
ankuratee ankaanaata. Kunam muusto ānkuwokōōtōōr
kochonkeet ake nyēē / kikiikiiwōr. Nto yityo, kuwunukyi
rwaanteet nyēē wōō kuker kochonkaanaa.
47 Kikāsē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa, kaametiitaab Yōōsē, yēē /kikeekonoree Yēēsu.

16

King'eetee :Yēēsu meet
(Mataayo 28:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

1 Yu kāākubēk :bēsyēētaab *Sabaato kukararakta :asiista,
kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē, ākoo Maaryaa

15:38 Chuy. 26:31-33; 2Tēt. 3:14; Ibu. 10:19-20 ‡ **15:39** Tāsyinē :siruutēk alake kule 'wōlēē kiinchōōyto āk'. **15:39** Mat. 27:11; Māārkō 1:1, 11 **15:41** Luuka 8:2-3

kaametiitaab Yāākōbō, wokwaal mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny subokooyiilee muustaab Yēēsu.

2 Yu kēērir :kōōrēēt, kubeeta mwaanichaa ākoy wōloo / kikēēmuchinē Yēēsu. 3-4 Kumii kēēlto, kutēēbootēē keey kule, “Ng'oo :nyēē wokuwunuktoowēēch rwaantaanaa tēē nyoo ēē?” Yu kayit, kukasta, nto bērē kulē, /kiikēēwunukto rwaanteet kuyaatakay :kochonkeet. 5 Kōōwut kochong'. Yooto, kukas murēn nyēē kikiibuur āwutaab taay ām kochong'. Kikiilaach sireet nyēē lēēl anku kooy nyēē kiilēkēchēēchē miisin. Kumuuyo :chēēbyōōsōōchoo miisin yu kakas chiichoo. 6 Kumwoochi :chiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Ānkētē kule kōōmāchē Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt nyoo / kōkēēkwērtoochinē murtooywoontēēt. Kaakung'eetee meet, neennyi māmii yu. -Mōōkāsē yu /kikiitōōrē! 7 Bōōmwoochi Bētērō ākoo rubiik chuut kule, ‘Makoonto :Yēēsu Kalilaaya wōlēē +mābōōnyōōrchi kuu wōloo kimwooytoowook.’ ” 8 Kichuwunee :chēēbyōōsōōchoo kochonkaanaa nyēē kābōōtoon. Kilabat āmānāāng'āloolchi chii ake tukul ām kēēltaab too.

Kiiboorchi keey :Yēēsu Maaryaa nyēbo Maktaala
(Mataayo 28:9-10; Yoowaana 20:11-18)

[9 King'ēētēē :Yēēsu meet kukāng'ēēyēn :kōōrēēt ām bēsyēēt nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato. Nto chiito nyēbo taay kōōboorchi keey :inee ku Maaryaa nyēbo Maktaala, nyoo ki-ibēbēētoochinē tāmirmirook chēē miyootēch tisab. 10-11 Kuwo :Maaryaa nyi bo Maktaala ākoy wōlēē kimii kuriiryēē :rubiikaab Yēēsu ānkumwoochi kule, “! Kaakas Yēēsu! Soboot!” Kuchweesta :rubiichoo ng'aleekyii.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiikyii āyēēng'
(Luuka 24:13-35)

12 Kikiikuwalak :eertaab Yēēsu kōōboorchinē keey rubiikyii āyēēng' chēē kimii kēēltaab too kukwoonēē Yēērusālēēm. 13 Yooto, kooyeey :rubiichoo Yēērusālēēm bokumwoochi chuut kule, “! Kaakeekas Yēēsu.” Kuchweesta :chuut ng'aleekwaa subak.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiik choo ki taman āk akeenke

14 Ām lētuunoo, kōōboorchi keey :Yēēsu rubiik choo ki taman āk akeenke kumii kwoomiisyē. Kibōlchi :Yēēsu rubiichoo, kuuyu kitay kōōyēnchi kule kiimuuchē :inee kung'eetee meet ākoo mbo subak kule kichwees ng'aleekaab biiko choo kimwooy kule kiikukas inee ānkusoboot.

16:6 Māārkō 8:31 **16:7** Māārkō 14:28 **16:10-11** Yoowa. 20:14-18 **16:10-11** Luuka 24:9-11 **16:13** Luuka 24:13-35

Kimwoochi ːYēēsu rubiikyii bokwaamta lōkōōywēk chēē kāroomēch

15 Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Obe kōōrōōsyēk tukul bōō-āmchinootē biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. 16 Chii ake tukul nyēē kēēyēnwoo /ankeebatisan, makooraraach ːYēyiin. Nto nyoo kāmēēyēnwoo, +/makiiruusta. 17 +/Mākiikoochi biiko choo kēēyēnwoo kāāmuukēywēēk chēē imuuchē kuyey kiy nyēē -mēēmuuchē ːchii ām nkuruukyii. Imuuchē ām kaayneenyuu, kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Makung'alaal ng'ēlyēēbik chēē -mēēnkētē. 18 Yoo kanam eereen māyēyēē kiy, nto yoo kayye mbo ng'woonēēt mābākāchē. Yoo kātiinyēē chii nyēē imnyoonē āwunnyēk ankusaay Yēyiin, kusobē ːchiichoo.”

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy
(Luuka 24:50-51; Yēyuutēk 1:9)

19 Yu kaakoowaany ːMokoryoontēēt Yēēsu kung'āloolchi rubiikyii, /kēēyib kuwo Kaab Yēyiin wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

Kyaamtaat ːrubiik lōkōōywēk chēē kāroomēch

20 Kiba ːrubiik kōōrēēt tukul bokwaamta ng'aleekaab Yēēsu. Yu kyoomtooy ng'aleechaa, kiyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu tukuuk chēē -mēēmuuchē ːchii kuyey. Tukuuchooto chēē kiyey biiko chēē chaang' kucham kule bo man ːlōkōōywēchooto.]

16:16 Luuka 24:36-49; Yoowa. 20:19-23 **16:16** Mat. 28:19 **16:16** Yēyuut. 2:38 **16:17** Yēyuut. 2:4; 8:7; 10:46; 16:18; 19:6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-40 **16:18** Tyēēn. 91:13; Luuka 10:19; Yēyuut. 4:30; 5:16; 8:7; 28:5; Yāāk. 5:14-15 **16:19** Māārkō 12:36; Luuka 24:50-51; Yēyuut. 1:9 **16:20** Ibu. 2:4

Luuka

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē kiwuunto :ng'aleek ām taay: Kisirē :Kirikiintēēt Luuka lōkōōywēchu kāroomēch. Ki musookiin nyēbo kiirnān ānki toorētiintēētaab Bāwulō nyēē / kiikoosēē keey ām booniinēkyii alak. Mātookunoot nyēē tyaa kule /kikēēsirē āyu kitaabuuni nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kēnyiitaab 50 KK nto ku 63 KK ām kōōrēētaab Rooma, Ēfēēsō nto ku Kayisareeya.

Kiyēē mii āriit: Kisabsab :Luuka siruutēk tukul ām keel nyēbo kiirnān āk ng'aleek tukul choo / kiikēērār kurubta keey āk soboontaab Yēēsu, meenyii āk ng'eeteetaab meet kumanaasir kitaabuuninyii. Kuuyu ki Kirikiin, kitet siruutēkyii kurōōb keey, ng'ālyoo nyēē tēērchiintōōs āk biiko choo kisālu Iburaneek choo mākāsē yēēt kiy yoo /kāmākēētēt siruut ām kēēlooto. I-ārōōru :Luuka kule Yēēsu ku *Wēritaab Chii nyēē kiyibchi biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ibooru :inee mbo lōkōōywēk alak chēē maneemuuch :siriik chuut alake kutwech ām siruutēkwaa.

Kiyēē āmu: Yoo ikiimē :Mataayo kule Kāārārookiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu ānkwoorōōru :Māārkō kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt, kumāchē :Luuka kōōboor kule Yēēsu ku Yēyiintēēt nto subak, ku chii nyēē chōōnēē siintaaryeetaab Aatam (kur. 3:23-38). Ibooru :Luuka ām yuutēyu kule Yēēsu :nyēē bāwu kiy ake tukul ām kōōrēēt.

Ārōōrunēēt

1 Boontēēt nyēē koonyitoot Tēyōfiilō, kiikusir :biiko chēē chaang' ng'aleek chēē kiikuyēyākiis ām wōlēē kēēmiitē. 2 Kisir kuu wōloo kimwooytoowēēch :biiko choo kikāsē ng'aleechaata rubtooy keey āk Yēēsu. Bichooto mbo :chēē kibokwaamtaat ng'aleechaa. 3 Boontēēt nyēē koonyitoot, kuuyu kwāārōōtootē tukuuchoo tukul kung'eetee wōlēē kitoowunēē, kaasoot kule karaam asiruung' ām kēēlto nyēē chōboot 4 siinkēt kule man :kiy ake tukul nyoo /kiikiineetiing'.

Kiiboor :malayikeet kule +/ mākēēsich Bātisāniintēēt Yoowaana

5 Yu kibāytooy *:Ērōōtē kōōrēētaab Yuutayeek kumukuul, kimii *:kibkōrōs ake nyēē / kikēēkuurēē Sekaryaa nyēē kichōōnēē sokonnyeet nyēbo mbo *kibkōrōs nyēbo Abiiya. Nto cheebyoosyeenyii ku Ēliisābēēt nyēē kibo kōōtaab *Āārōn nyoo kiyootu mbo kibkōrōs. 6 Kiiywēyē :Sekaryaa

1:3 Yēyuut. 1:1 **1:5** 1Tēt. 24:7-18

āk cheebyoosyeenyii Yēyiin ānkirubē kiruutēk tukul kuu wōlēē māktooy :Yēyiin. 7 Kikiikōōbuurchiin :tukwaay nyēē lōō āmānāānyōōr lēēkōōy, kuuyu ki sōōn :Ēliisābēēt.

8 Kimii :yēē kiyēyiisyē :Sekaryaa ām *Kōōtaab Yēyiin, kuuyu kibo kōōng'waa :bārooyinto kuyēyiis. 9 /Keekwey inee ām bareetaab *sēkēēryēēt, kuu wōloo /kikēēyēytooy kwaak, kōōwut Kōōtaab Yēyiin wōloo kiiwutē :mbo kibkōrōs nkit wokōōtuskēēn kiito ake nyēē boong'u nyēē anyiny. 10 Kisooyē :biiko chuut tukul ām saang' ku tēē yooto tukul.

11 Kutākumii kō, kuchōōnchi *:malayikeet ake ānkōōyyoonyēē āwunyii nyēbo taay ām yoo kiituskēēnēē kiyoo. 12 Kuteryekta keey :mukuulēy Sekaryaa ānkumuy miisin. 13 Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, “Sekaryaa, -mēēmuy! Kaakukas :Yēyiin saayeeng'uung'. Kunyoo, mākusikuung' :cheebyoosyeeng'uung' leekweet nyēē wēēriit ānku +mēēkuurēē lakwanaata Yoowaana. 14 +Meeng'erech ānku mākung'ērēkiis :nkicheek biiko chēē chaang' kubo ng'ālyoontooni. 15 Mākuyēk :Yoowaana chii nyēē wōō ām taayeetaab Yēyiin. Mēēbērē makuyye *tifaayiik nto tukuuk alak tukul chēē ibōōkiitē biich. Mākōōnyiityi :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ānkoo kutākumiitē mooyēētaab kaamet. 16 Makuweech biikaab *Isrāyēēl chēē chaang' kucham Yēyiintēēng'waa. 17 Makoonto :inee taayeetaab Mokoryoontēēt ām tāmirmiryēēt āk kāāmuukēy chēē wuu choo kibo *Eliiya. Mākōōchoomnyo lēēkōōk ākoo sikiikwaa, makuweech biiko choo kāwōōt kukas ng'aleekaab choo churtootiin ankuyeyta biiko kutorooch Mokoryoontēēt.”

18 Kumwoochi :Sekaryaa malayikaanaa kule, “Ntēē kōōkēēwōōyēkiitu :tukwaay. +Māānkētēē nee kule man :ng'aleechu?”

19 Kukētyi :malayikaanaa kule, “Ntēē :anii Kāāburyēēl, nyoo ālēēkityiintōōsii āk Yēyiin! /Kāākiiyookwoo āyibuung' lōkōōywēchu kāroomēch. 20 Kas! Mākuyēyākiis :ng'aleechu ām bēsyēēt nyēē kiikukwey :Yēyiin. Nteenee kuuyu maneecham kiyēē kāāmwoowuung', makunaming' keey :kuut ākoy kuyityiin :bēsyoonooto.”

21 Kikānyiis :biiko choo kimii saang' kut kulē, “So! Nto yu keekaay keey ra :Sekaryaa ām kō kuu nyi ēē?” 22 Yu kāwokuchuw saang', kikiikunamakay :kuutiit nyēē kimēēmuuchē kut kung'alaal. King'āloolchinēē biiko āwunnyēk baateey. Kōōnkēt yooto :biiko kule kikiikutookyi Sekaryaa :ng'ālyoo kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

1:7 Toowu. 25:21; Kāāyiit. 8:23-26 **1:8** 1Tēt. 24:19 **1:9** Chuy. 30:7-8 **1:12** Kiir. 6:22-23; 13:22; Tān. 8:17; Luuka 2:9 **1:13** Tān. 10:12, 19; Luuka 1:30; 2:10 **1:15** Kāāyiit. 6:3-4; Luuka 7:33 **1:17** Kiir. 13:3-5 **1:17** Mal. 3:1; 4:5-6; Mat. 11:14; 17:10-11 **1:18** Toowu. 17:17; 18:11-12; Luuka 1:34 **1:19** Tān. 8:16

23 Kitas taay :Sekaryaa kuyēyiisyē ām *Kōōtaab Yēyiin ākoy
kubēk :bēsyōōsyēkyii. Nto mii yoo, kuwēēchi keey kaa.
24 Nyēē mā tyaa, kunam :mooyēēt Ēliisābēēt. Kuwun-
yee keey kō ārook muut. Kumwoochi keey yooto kule,
25 "Kaakuriireenaa :Yēyiin kōōnēmtoowoo kāānchuruurēētaab
biiko kuuyu mānāāsich."

Kiiboor :malayikeet wōlēē +/mākēēsikto Yēēsu

26 Ām araaweetaab lo kung'eetee kukānyikisiit :Ēliisābēēt,
kōōyookto :Yēyiin malayikeet Kāāburyēēl kuwo ākoy Nāāsārēēt
ām yēēmēētaab Kalilaaya.
27 Kimii *:ārung'oonyoontēēt ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē
Maaryaa. /Kikiikēēmākyi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf
nyēē kichōōnēē kōōtaab Bāytooyiintēēt *Tāwuti.
28 Kiwo :malayikaanaata ākoy yēē kimii :Maaryaa
ānkumwoochi kule, "Ichāmu nee ōō, Maaryaa? Sērē, ichamaat
ām taayeetaab Yēyiin." 29 Kibotyi :Maaryaa kiyēē mākumwooy,
yu kakas ng'aleechaa. Kiteebee keey kityō kule, "Ng'al nee
:chu ēē?"
30 Kumwoochi *:malayikeet kule, "-Mēēmuy!
Kāākōōbēruuriing' :Yēyiin! 31 Kunyi, imiitē wēēnyikisiitu ānku
+mēēsich leekweet nyēē wēēro ānku +mēēkuurēē lakwanaa
Yēēsu. 32 Mākuyēk chii nyēē iyweyaat ānku Lakwataab Yēyiin.
Mākōōkoochi :Yēyiin kāāmuukēywēēk kubāytooyiis kuu Tāwuti.
33 Makubayta biikaab *Isrāyēēl ām kēnyiisyēk chēē mābēku."
34 Kuteebee :Maaryaa malayikaanaa kule, "Āmuuchē :anii
ānyōōru leekweet kule nee? Ntēē atiimaat."
35 Kukētyi :malayikaanaa kule, "Mākuchōōnchiing'
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankoolaambuuchiing'
:kāāmuukēywēēkyii. Churtaat :leekweet nyēē +mēēsich /
ānkumākēēkuurēē lakwataab Yēyiin. 36 Nto subak, ānkoo
kimwooyē :biiko kule ki sōōn :tilyeeng'uung' Ēliisābēēt ānkimii
kukēēytēē kēnyiisyēkaab yyootēēt, boonto ra mooyēēt nyēbo
ārook lo. 37 Māmiitē :kiy nyēē mēēmuuchāksē ām wōlēē mii
:Yēyiin."
38 Kumwooy :Maaryaa kule, "Āchāmē kiy ake tukul
nyēē mākwoo :Yēyiin. Kunyoo, kany kuyeyakay kuu wōloo
'keemwaayte."
Yooto, kuwēēchi keey *:malayikeet.

Kiruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt

1:24 Toowu. 21:1-2; 1Sām. 1:19-20 **1:25** Toowu. 21:6-7; 30:23 **1:26** Tān. 8:16 **1:27** Mat. 1:16 **1:28** Kiir. 6:12; Ruut 2:4 **1:30** Luuka 1:13 **1:31** Toowu. 16:11; 17:19; Kiir. 13:3; Isa. 7:14; Mat. 1:21; Luuka 1:59; 2:21 **1:32** 2Sām. 7:16; Isa. 9:7; Mat. 20:30-31 **1:33** Tān. 2:44 **1:34** Luuka 1:18 **1:35** Mat. 1:18 **1:37** Āyub 42:2

39-40 Yooto bakeenke, kuruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt
āk boontēēnyii Sekaryaa chēē kiminyē *kiriinkēēt ake ām
mosoobēytaab yēēmēētaab Yuuteeya.

Kuyitē kayaata 41 ānkōōtookwēēsē Ēliisābēēt, kwoorēērēnē
:lakwataab Ēliisābēēt ām moo. Kōōnyiityi :Yēyiin Ēliisābēēt
tāmirmiryēēt 42 kukuurchi barak kumwoochinē Maaryaa
kule, "Ibēruuroot kusiir kooruuk alak tukul! Ibēruuroot mbo
:leekweet nyēē +mēēsich. 43 Ng'ālyoo nyēbo koonyit sōō, kule
nee kuchō :kaametiitaab Mokoryoontēēnyuu kut chokukasa.
44 Yooto 'kēēchōōnii kō ānkiitookwēēsoo, kwoorēērēnē :leek-
weet ām moo kubo ng'erekweek. 45 Ibēruuroot :inyiing' nyoo
'kiiyēnchi kule makuyeyakay :kiyēē kiikumwooy :Yēyiin!"

Tyēēntaab Maaryaa

46 Nto mii yoo, kutyēēn :Maaryaa kule,
"Āsiltooy Yēyiin ām mooyēēnyuu tukul.
47 Baybay :tāmirmiryēēnyuu
kubo Kāārārookiintēēnyuu Yēyiin.
48 Kaakoosoot kōōbēruuroo,
motwooriintēēnyii nyēē mining'.
Kung'eetee raat kuwo taay,
+/mākēēkuuro kule 'nyēē kiikōōbēruur :Yēyiin'.
49 Kāākuyēwoo :Yēyiin ng'ālyoo nyēē wōō miisin.
Lēyyē, kusilākoy :inee.
50 Riirēē :Yēyiin biiko tukul choo iywēyē inee
kung'eetee binuut āk binuut.
51 Kāākōōboor kāāmuukēywēēkyii
ānkōōsērwēētē choo ng'āsē keey.
52 Ichuchuukunēē bāytooyik ng'ēchērōōkwaa
ānkōōloong'tēē choo yibē keey ng'wēny.
53 Ibiyoonyēē biiko choo āmē :kēmēwuut
tukuuk tukul chēē kāroomēch
ānkukwētē choo mokorēēn
āmēēkoochi kiy.
54-55 Kiikuyēētyēēchēēch acheek
biikaab *Isrāyēēl choo motwoorikyii.
Lēyyē! Kaakoosoot ra :Yēyiin kiyēē kimwooyē
kule makuriiree kōyoo bo *Abraam kēnyiis āk kēnyiis.
Ng'aleechuutēchu :choo kimwoochinē biikyoo
choo kibo taay."

56 Kiibuurto keey :Maaryaa Ēliisābēēt ārook chēē māchē
kuyitē sōmōk nto iyēēyē kaa.

1:45 Toowu. 15:6 **1:47** Isa. 43:3; Aabak. 3:18 **1:50** Tyēēn. 103:8, 17 **1:51** Kiruu. 5:15; 26:8 **1:52** Tyēēn. 75:7; Mat. 23:12; Yāāk. 4:6, 10 **1:53** Tyēēn. 107:9; 34:10; Luuka 6:21 **1:54-55** 1Sām. 2:1-10 **1:54-55** Toowu. 17:7; Tyēēn. 98:3; Miika 7:20

Wōlēē /kikēēsikto Bātisāniintēēt Yoowaana

57 Nto mii yoo, kusich Ēliisābēēt leekweet nyēē wēēriit. 58 Yu
kakas :laatoosyek āk tilyōōnuutēk kiisayta nyēē kiiboorchi
:Yēyiin Ēliisābēēt, kung'ērēkiis :tukul.
59 Kutinyē :lakwanaa bēsyōōsyēk sisiit kuba :laatoosyek
āk tilyōōnuutēk saakweet nyēē */kikiimurootānēē lakwanaa.
Kimāchē :bichoo kule nto /kēēkuurtēē leekweet kaayneetaab
kwaan kule Sekaryaa. 60 Nteenee kutāyiis :kaamet. Kimwooy
kule, "+/Mākēēkuurēē Yoowaana." 61 Kumwooy :biiko kule,
"O, ntēē māmii :chii ām kōōng'woong' nyēē /kēēkuurē kuu
nyoo!" 62 /Keeteebee Sekaryaa /kēēng'āloolchinēē āwunnyēk
kōōboor wōlēē +/mākēēkuurto leekweet. 63 Kumwaayta /ki-
ikoochi kiyēē kasir. Yu kasir kule, "+/Mākēēkuurēē lakwani
Yoowaana," koolat :biiko.
64 Kootyaak :ng'elyebtaab Sekaryaa bakeenke ānkusilto
Yēyiin.
65 Kimuuyo :laatoosyek miisin. /Kikyaamtaat ng'aleechaa
kuyit komoswookik tukul chēbo mosoobēytaab Yuuteeya.
66 Kiteebee keey :chii ake tukul kule, "Ara māchokuyēk
nee :lakwani?" Kitookunoot :lakwanaa kule tinyē
kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Tyēēntaab Sekaryaa

67 Nto mii yoo, kōōnyiityi :Yēyiin Sekaryaa tāmirmiryēēt ku-
tyēēn kule,
68 "Kutōrōriit :Yēyiintēētaab *Isrāyēēl,
kuuyu kachokooraraach biikyii.
69 Mii kōōyookwēēch Kāārārookiintēēt
kuchōōnēē kōōtaab *Tāwuti,
nyēē boonto kāāmuukēywēēk miisin,
70 kuu wōloo kimwooytooy :Yēyiin kēny
kubununēē wōōrkooyikyii.
71 Makooraraacheech ām wōlēē mii :buunikyoo
ākoo mbo ām wōlēē mii :biiko chēē wēchēēch.
72-73 Kaakuriiree :Yēyiin man mbo kuuko
kootyiich *kiirootyeet nyoo kimwoochinē *Abraam.
74 Mākukōōnēēch mbo bārooyinto
nyēē kēēyēchinē yiisyēēnyii nyēē -mākēēmuuytōōsii.
Mākusārunēēnēēch wōlēē mii :buunikyoo
75 ankuyeyeech kēētililiitu
ankeechurte ākookoy ām taayeetaab Yēyiin.
76 Nto inyiing' ii, lakwanyuu,

1:59 Toowu. 17:12-13 **1:63** Luuka 1:13 **1:64** Luuka 1:20 **1:68** Tyēēn. 41:13; 72:18; 111:9; Luuka 4:18-21; 7:16; 19:44 **1:69** Tyēēn. 132:17; Mat. 20:30-31 **1:70** Isa. 9:2-7; Miika 5:2-4; Room. 1:2 **1:71** Tyēēn. 106:10 **1:72-73** Laawi. 26:42; Tyēēn. 105:8-9; 106:45; Toowu. 22:16-18; Miika 7:20 **1:75** Tiitō 2:12, 14

+mēēyēku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin.
+'Meentooy wēēyēytoochi Mokoryoontēēt kēēlto.
77 +Māwēēboorchi biiko kōōnkēt wōlēē /kiirārooktooy
yoo kāsoom /kēēnyōōchi kaat.
78 Riirēēnēēch :Yēyiin
ām mooyēēnyii nyēē lēēl.
Mākōōyook lēbkēēyyēēt kuchōōnēē kibkōōnkōy
79 chokōōluuchi biiko choo kiikoolaambuuch
:mēēnānēētaab mēēyinto.
Mākōōrēētootēēch :lēbkēēyyooni
kēēnyōōru tāloosyēēt."
80 Kinerta :Yoowaana ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul. Kiminyootē suurkwēēn ākoy bēsyēēt nyēē kichokōōboorchi keey biikaab *Isrāyēēl.

2

Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu
(Mataayo 1:18-25)

1 Kimii :bāytooyiintēēt ake ām bēsyōōsyēchooto nyēē kibāytooy Rooma ākoo kōōrōōsyēk alak chēē chaang'. /
Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo *Kayisaar Ākuustō. Kimwaayta
:kāāntōōyiintoonoo / kiiyiit biiko tukul ām kōōrōōsyēchooto.
2 Kibo taay :kāāyiitiisyoonoo ām nyoo kichokuyēyāktōōs
kubāytooy *:Kirēēnnyō kōōrēētaab Siirya. 3 /Kikēēmwooy kule
/bokiiyiitēē :chii wōlēē /kikēēsikyinē.
4 Nto kuuyu kibo :Yōōsēēf kōōtaab Tāwuti, king'eetee
Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya ānkuwo kiriinkēēng'waa
Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya wōloo / kikēēsikyinē
Bāytooyiintēēt *Tāwuti. 5 Kiwēēto keey Maaryaa nyi kimāchē
kule sukoomut ānkoo kikiikuriik kucham keey.
6 Kumii wōlooto, kwaam Maaryaa :mooyēēt. 7 Nyēē mā
tyaa kutwaat wēēriit. Kōōyēēn leekweet ānkōōmukoonchi
mwēēnkēēt nyēē /kiing'ēēng'sēē ām mchoor, kuuyu kimāmii
:bārooyinto kōōtaab tāyēēk.

Malayikaanik ākoo ākiik

8 Kimii :ākiik alake kwēēmowuunooto chēē kyookooy
kēēchiirēk ām yeecheyta nyēē kilēēkitēē Bēētēlēyēēm.
9 Kuchōōnchi *:malayikeet ākiichoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin
ankookweny icheek. Kinam bichoo :muyātēēt kut kubōōtoon.
10 Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, "-Mōōmuuyē!
Āyibwook :anii lōkōōywēk chēē makuyey biiko tukul ām

1:76 Mal. 3:1; Mat. 11:10; Māārkō 1:2 **1:77** Cherem. 31:34 **1:78** Chuy. 34:6; Mal. 4:2 **1:79** Isa. 9:2, 6; 42:6-7; Mat. 4:16; Luuka 2:14 **1:80** Kiir. 13:24-25; 1Sām. 2:26; Luuka 2:40, 52 **2:7** Mat. 2:1; Yoowa. 7:42 **2:9** Luuka 1:12

kōōrēēt kung'ērēkiis miisin. 11 / Kāākēēsikwook raat ām
Bēētēlēyēēm *Kāārārookiintēēt nyoo kwōōkānyoonu. Nyooto
ku Mokoryoontēēng'woong'. 12 Yoo sōōnyōōru lakwanaa,
+mookas / kāākiiyēēnēē sirook / ānkiimukoonchi mwēēnkēēt
nyēē /kiing'ēēng'sēē."
13 Nyēē mā tyaa, kurēkunēē :lukēētaab malayikaanik
kibkōōnkōy, kuyēmo āk nyiin ānkutyēēn :tukul kōōkoostooy
Yēyiin kule,
14 "Wōō :Yēyiin ām kibkōōnkōy!
Mii kuchōōnchinē :tāloosyēēt biiko,
choo makuchamta :Yēyiin,
kule churtootiin."
15 Yu keeyeey :malayikaanichaa kibkōōnkōy, kumwooy
:ākiik kule, "Murēchu, okany keebe Bēētēlēyēēm bokeekas
ng'ālyoontooni kāākōōboorwēēch :Yēyiin." 16 Yu kāmwooy kuu
nyooto, kulabat ākoy wōlooto ānkubokunyōōr Maaryaa, Yōōsēēf
āk leekweet nyēē / kāākiimukoonchi mwēēnkēēt. 17 Yooto,
kumwoochi :ākiichoo biiko ng'aleekaab malayikaanaa chēē
kirubtooy keey lakwanaa. 18 Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa
kyoomu :ākiik nteenee 19 kinamtaat :Maaryaa mēt.
20 Kiikoostootē :ākiichoo Yēyiin kumii kōōyēēyē wōloo kimii
:kēēchiirēk kubo lōkōōywēk chēē kinyōōr. Kikas leekweet kuu
wōloo /kikēēmwooytoochinē.

/Kikiimuraatan Yēēsu /ānkēētoochi kaayneet

21 Nto mii bēsyēētaab sisiit kung'eetee /kākēēsich lakwanaa,
/ keeyey saakweet nyēē */ kikiimurootānēē / ānkēētoochinēē
kaayneet. Yu /kaakiimuraatan /kēētoochi kaayneet kule Yēēsu,
kaaynaanaa kisimkutoochinē *:malayikeet /kumanaakeem-
anach.

/Kibokiitāboonchi Yēēsu Yēyiin

22-24 /Kikeesir ām kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa
kule ibuurē :koorko nyēē kāsich wēēro bēsyōōsyēk artam nto /
kēēlābchinē. Nto yoo / sikēēlābchi, kimāchāktōōs kuwēētooy
chēēbtuukēēnik āyēēng' chēē wōōyēch nto āyēēng' chēē
minkēēch /bokēēyēchinēē ntāsimuutēk. /Kikeesir mbo subak
kule, leekwa ake tukul nyēē /kākēēsich nyēē kibooreetyeet
ānku wēēro, /kiitāboonē nyoo kubo yiisyēētaab Yēyiin.
Kunyoo, yu kikiikukeeyta :bēsyōōsyēchoo bo tōmōnoontiit,
kuwēēto keey :Maaryaa Yōōsēēf kuboontootē leekweet Yēēsu.
Kiba ākoy *Kōōtaab Yēyiin nyēē kimii Yēērusālēēm. Kimāchē

2:10 Luuka 1:13 **2:11** Mat. 20:30-31; Luuka 22:67; Yoowa. 4:42; Yēyuut. 5:31; 13:23; 2Bēt. 1:11; 1Yoowa. 4:14 **2:14** Isa. 9:6; 52:7; 57:19; Luuka 1:79; 10:5-6; 12:51; 19:38, 42; 24:36; Yoowa. 14:27; Yēyuut. 10:36 **2:19** Luuka 2:51 **2:21** Luuka 1:31

/bokēēyēchi ntāsimuutēk ām wōlooto kuu wōloo mwooytooy
:kiruutēk ānkubokōōkooyto Yēēsu kubo yiisyēētaab Yēyiin.

25 Kimii :chiito ake Yēērusālēēm nyēē /kikēēkuurēē Simiyōōn
nyēē ki lēēl :moo ankichamaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin mi-
isin. / Kikikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkikānyoonu
*Kāārārookiintēēt kuchō. 26 Kikiikōōboorchi :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin kule kumanaame :inee, makukas Kāārārookiintēēt nyoo
mākōōyook :Yēyiin.

27 Kikiikōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bēsyoonooto
Simiyōōn kuwo *Kōōtaab Yēyiin. Kuyitē :Yōōsēēf āk Maaryaa
wōlooto, 28 kunāmē :Simiyōōn leekweet ankookaasta Yēyiin
kule, 29-31 "Bāytooyiintēēnyuu Yēyiin, yoo kaameey ra, māmii
ng'ālyoo, kuuyu kaakas leekweet kuu yoo 'kwēēmwoowu.
Kaakas *Kāārārookiintēētaab kōōrēēt nyoo 'kiikuurtoowēēch
kukāsē :biiko tukul. 32 Mākuyēk lēbkēēyyēētaab bōrōryōōsyēk
tukul ankuyey /kēēkoonyit biikaab *Isrāyēēl tukul." 33 Kiiyyo
:Yōōsēēf ākoo Maaryaa yooto kōōlātē kiyēē kimii :Simiyōōn
kumwooyē kurubta keey Yēēsu.

34 Kōōbēruur :Simiyōōn icheek tukwaay ānkumwoochi
Maaryaa kule, "Makuyey :lakwani / kiiraraach biikaab
Isrāyēēl alak nto alak mākubootyo. Mākōōboor
kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām Isrāyēēl, nteenee makukwiil
:biiko chēē chaang'. 35 Yooto, mākōōboor keey :miyootyēēt
nyēē kiwung'ta keey :bichoo. Mākung'woonchiing' :ng'aleechaa
miisin kukerkeyiit nyēē /kākēērutēēniing' chōōkiit kubun."

36 Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake *Kōōtaab Yēyiin
bēsyoonooto nyēē / kikēēkuurēē Ana. Kikiikuyoosiit miisin
ānki *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin. Ki lakwataab boontēēt
ake nyēē / kikēēkuurēē Fānwēēl nyēē kibo kōōtaab Asyeer.
Kiming'to keey saanteenyii kēnyiisyēk tisab nto yityo kume
:saanteet. 37 Kōōbuur ku musuk ākoy yēē kiboonto kēnyiisyēk
tāmānwookik sisiit āk ang'wan. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa
Kōōtaab Yēyiin ku tēē yooto tukul wokukutunkyinē Yēyiin bēēt
nto kwēēmooy ānkukirē āmiik kibtaman.

38 Kiwo :cheebyoosyaanaa yoo king'āloolchinēē
:Simiyōōn Maaryaa ākoo Yōōsēēf. Kubirchi :nkinee
Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi chii ake tukul nyēē kimii
kukānyoonu kooraraach :Yēyiin Yēērusālēēm kule, "Kaakuyit
*:Kāārārookiintēēt!"

39 Yu /kāākēēyēchi ntāsimuutēchoo kuu wōloo māktooy :kiru-
utēkaab Yēyiin, kooyeey :Yōōsēēf āk Maaryaa *kiriinkēēng'waa

2:22-24 Laawi. 12:1-4, 7-8; Chuy. 13:2, 12 **2:26** Luuka 2:11 **2:29-31** Luuka 10:23-24 **2:32** Isa. 42:6; 49:6 **2:34** Isa. 28:16; 1Bēt. 2:8; Room. 9:33 **2:35** Yoowa. 19:25 **2:37** Mat. 6:16-18; 1Tēm. 5:5 **2:38** Luuka 2:25; 23:51; 24:21

Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya. 40 Kineree :Yēēsu wōlooto
kut kukich. /Kikiibēruur /ānkiikoochi kiirnātēēt nyēē wōō.

Nyēbo taayta kōōwut :Yēēsu Kōōtaab Yēyiin

41 Ām kēnyiit ake tukul, kibēētii sikiikaab Yēēsu Yēērusālēēm
bokwoomē *Saakweetaab Keeytaayeet. 42 Yu kiboonto :Yēēsu
kēnyiisyēk taman āk āyēēng', /keebeeta saakwaanaa.
43 Yu kābēk :saakweet, kung'ēētyo :sikiikyii kooyeey kaa.
Nteenee king'ētunēē :Yēēsu Yēērusālēēm kumēēnkētē :sikiik.
44 Kibērē :sikiik tōōs tākuboontoonu keey :inee chōōrōōnuutēkyii
nto tilyōōnuutēk. Nto mii kosolēny, wokucheeng'aatee
:kwaan āk kaamet wōlēē mii :chōōrōōnuutēk āk tilyōōnuutēk,
45 nteenee mānāānyōōr. Kooyeey yu kāyyēēkunēē ākoy
Yēērusālēēm bokucheeng'aat.
46 Nto mii bēsyēētaab sōmōk bokunyōōr kumii
kiirwookēētaab kāānēētikaab kiruutēk ām *Kōōtaab Yēyiin
kukāsē kiyēē / kikēēmwooyē ānkukiirē ng'al. 47 Kiilat :chii
ake tukul nyēē kikāsē kiirnātēēt nyēē kiboonto :Yēēsu āk
wōlēē kiwāluntooy kiyēē /kikēētēēbēē. 48 Kinam kuut kwaan
āk kaamet. Kulēēnchi :kaamet, “Baaba, ng'ālyoo nee :nyi
'kēēyēwēēch! Ntēē siikōōnēēch keeluyaatee wōli tukul?”
49 Kukētyi :Yēēsu kule, “Ām :nee soocheeng'aateenaa wōloo
tukul? -Mōōnkētē :akweek kule māchāktōōs āmiitē :anii kōyi
bo Baaba āyēyē ng'aleek chēē mākwoo :Baaba?”
50-51 Mānēēnkēt :sikiik kiyēē kiibooru :ng'aleechaa kim-
wooyē :Yēēsu, nteenee kinamtaat :Maaryaa mēt. Kicham
:Yēēsu kuwēēto keey kwaan āk kaamet. Kiwokukoonyit siki-
ikyii.
52 Yooto tukul kumii kunērē :Yēēsu, kutāsyinē keey
:ng'oomnānēēnyii ānkuchāmē :Yēyiin āk biiko.

3

Yoowaana, yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 3:1-12; Māārkō 1:1-8; Yoowaana 1:19-28)

1 Ki kēnyiitaab taman āk muut kubāytooy :Tibēēryō
kōōrēētaab Rooma kumukuul. Ām bēsyōōsyēchooto, kibāytooy
:Bōōntyō *Bilaato yēēmēētaab Yuuteeya, kubāytooy *:Ērōōtē
Antibaas* yēēmēētaab Kalilaaya, nto ng'eetaabkaamet Filibō,
kubāytooy :nyoo yēēmōōsyēk āyēēng': nyēbo Itureeya ākoo
nyēbo Traakoniit. Kibāytooy :Lusaannya yēēmēētaab Abileen.
2 Nto mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ām bēsyōōsyēchooto ku
*Anaas ākoo *Kayaafa. Ki yooto mbo yēē kiiyookyinē :Yēyiin

2:40 Luuka 1:80 **2:41** Chuy. 12:1-20 **2:49** Yoowa. 2:16 **2:50-51** Luuka 2:19; Ēfēēs. 6:1; Filib. 2:6-8; Kolos. 3:20; Ibu. 5:8 * **3:1** Ērōōtē nyiitēnyi ku wēritaab Ērōōtē nyoo kimwooytooy /keebakach wēēriik.

Yoowaana Araab Sekaryaa lōkōōywēk kumii suurkwēēn.
3 Kunyoo, kyaamtaatee :Yoowaana lōkōōywēk biitōōsyēk
tukwaay chēbo āynēētaab Yoortaan kumwoochinootē biiko
kuweeksee miyootyēēt nyoo kiikuyey / ankeebatisan
sukunyōōchi :Yēyiin kaat. 4 Kiityiich kuu yoo siraat ām
kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,
“Miitē :chiito ake kukuuru ām kōōr nyēē suurkwēēn kule,
‘Oyeyte keey,
ānkōōbāroochi Mokoryoontēēt kēēlto.
5 /Keeyeb tulōōntōōk
/ānkēēsisinēē tuybēyōōsyēk.
/Keechuul kēēlwookik choo moosootiin
/ānkiirōōr choo sing'iirēch.
6 Māchāktōōs :biiko tukul kōōnkētē kule
māchē :Yēyiin kooraraach icheek.’ ”†
7 Kimwoochi :Yoowaana biiko chēē kimāchē / keebatisan
kule, “Ng'oomng'ookichu! Ng'oo :nyēē kāmwoowook ōmwēyēē
ng'woonintaab Yēyiin nyoo mākuchōōnchook? 8 Ōboorunēē
yēyuutēkwook kule kooweeksee miyootyēēt, āmōōkwērtē keey
ōmwooyē kule, ‘Ntēē kēēbooyē Abraam.’ Āmwoowook man
kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōkaab
*Abraam.† 9 Itōrōōroot :āywēēt. Kunyi, keet ake tukul nyoo
kamayey lokoyeek chēē kāroomēch, /kiiluultooy /ānkēētōōrchi
ma.”
10 Kuteebee :biiko Yoowaana kule, “Kiy nee :nyēē
+mākiiboorunēē kule kookeebakaakte miyootyēēt?”
11 Kumwoochi :Yoowaana kule, “Yoo boonto :chii sirooy
āyēēng', kubchēchi nyoo mātinyē sira. Nyoo boonto āmiik,
kubchēchi nkinee nyoo mātinyē.”
12 Kikwa :nkicheek kāāruruukikaab *syuuruut kumāchē kule
/ keebatisan ānkumwoochi Yoowaana kule, “Kāānēētiintēēt!
Nto nkacheek, mākwēēch kule kēēyēyē nee?” 13 Kukētyi
:Yoowaana kule, “Boosaan ōtāsyinē laatit ake barak ām syu-
uruut nyoo /kikiitiilwook kule ōruruuchēē biiko.”
14 Kukwa :nkicheek chēē riibē tāloosyēēt ankuteebee
kule, “Nto nkacheek, mākwēēch keeyey nee?” Kukētyi
:Yoowaana kule, “-Mōō-āmchi chii ng'ōōki ām kiyēē manaayey,
āmōōsāsunēē chii tukuukyii. Oteeree beesaanik choo /
kēēkwēwook ām yiisyēēng'woong'.”
15 Kikānyoonu :chii ake tukul kuyit *:Kāārārookiintēēt
ām lēēkitō. Kyoomē mēt kumwooyē kule, “Ara nyuun
Kāārārookiintēēt ku Yoowaana?” 16 Kumwooy :Yoowaana

3:2 Luuka 1:80 **3:3** Luuka 24:47; Yēyuut. 13:24; 19:4 † **3:6** Isaaya 40:3-5
3:7 Mat. 3:7; Luuka 21:5-36 † **3:8** Ibooru ‘lōkōkaab Abraam’ biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam. **3:8** Mat. 3:9; Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 **3:9** Mat. 7:19

kule, “Ābātisānēēnook :anii bēēko baateey, nteenee mākuchō :chiito nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata. 17 Machokuseesta mōōrōryēēk kung'ēt :nkoonuuk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo. Nto nkoonuuk, kukonoree choo chookē.”

18 Kitas taay :Yoowaana kwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch ānkōōkāloonchinē kutayee keey ng'ōōki.

19 Kiiburyoong'to :Yoowaana Bāytooyiintēēt *Ērōōtē kuuyu kyoobuch ng'eetaabkaamet kōōnēmunēē koorkēēnyii Erootyaa. Kiiburyoong'to mbo subak kubo ng'al alak chēē chaang' chēē miyootēch. 20 Yooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. Kiinyikiis :ng'ālyoontooni miyootyēētaab Ērōōtē miisin.

/Kikeebatisanee Yēēsu bēēko āk Tāmirmiryēēt
(Mataayo 3:13-17; Māārkō 1:9-11)

21 Yu kitākubātisāniisyootē :Yoowaana, kuchō :nkinee Yēēsu /ankeebatisan. Nto kumii :Yēēsu kusooyē Yēyiin, kuyaatakay :kibkōōnkōy 22 ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. Kukuur :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”

Siintaaryeet wōlēē kichōōnēē :Yēēsu
(Mataayo 1:1-17)

23 Kitinyē :Yēēsu kēnyiisyēk chēē kimāchē kukēēytēē sosom kutoowu yiisyēēnyii. Kikuurē :biiko Yēēsu kule araab Yōōsēēf ānkoo kimābo Yōōsēēf. Kichōōnēē kōōtaab Ēēli. 24 Ēēli nyoo ki araab Maatat. Maatat araab Laawi, Laawi nyoo ki araab Mēlki, Mēlki nyoo kibo Yanaay, Yanaay nyoo ki araab Yōōsēēf. 25 Yōōsēēf araab Matatyaa nyoo ki araab Āmōōs. Kibo :Āmōōs Nāwuum nyoo ki araab Ēsli, Ēsli araab Nakaay. 26 Nakaay araab Mayaat nyoo ki araab Matatyaa araab Sēmēyiin nyoo kibo Yōōsēk. Kibo :Yōōsēk Yoota 27 nyoo ki araab Yowanaan nyoo ki araab Reesa, nyoo kibo Sērubābēēl, araab Syeeltyeel nyoo kibo Nēēri. 28 Kibo :Nēēri Mēlki, nyoo ki araab Aati, nyoo kibo Koosam araab 29 Eer nyoo kibo Chooswa araab Elyeeser, nyoo kibo Yōōriim, nyoo ki araab Maatat. Kibo :Maatat Laawi, 30 nyoo ki araab Simiyōōn nyoo kibo Yuuta, Yuuta araab Yōōsēēf nyoo kibo Yoonam araab Elyaakim. 31 Elyaakim araab Meleeya nyoo kibo Meena, Meena nyoo ki araab Mataata. Kibo :Mataata Naasan, nyoo ki araab Tāwuti. 32 Tāwuti nyoo kibo Yēēsē araab Ōbēēt nyoo

3:16 Yoowa. 1:26-27, 33; Luuka 4:18; Yēyuut. 1:5; 2:3; 11:16; 13:25; 19:2-4 **3:20** Māārkō 6:17-18 **3:21** Mat. 3:16; Luuka 5:16 **3:22** Mat. 3:17; Luuka 4:18 **3:23** Toowu. 41:46; Kāāyiit. 4:3; 2Sām. 5:4 **3:31** 2Sām. 5:14

ki kwaan ku Boowaas, Boowaas araab Sālmōōn nyoo kibo
Nāāsyōōn, 33 nyoo ki araab Aminataab, nyoo ki araab Raam
nyoo ki araab Ēsrōōn nyoo ki kwaan ku Bērēēs, nyoo kibo
Yuuta. 34 Kibo :Yuuta Yāākōbō nyoo ki araab Isaka nyoo kibo
*Abraam araab Teera. Kibo :Teera Nayoor, 35 nyoo ki araab
Sēruk, Sēruk araab Rēēwu nyoo kibo Belek nyoo ki kwaan ku
Eber araab Syeela. 36 Kibo :Syeela Kaynaan nyoo ki araab
Arfaksaat, araab Syēēm, nyoo kibo Noowa. Kwaaniitaab
Noowa ku Lameek, 37 nyoo ki araab Metuseela araab Enok
nyoo kibo Chāārēēt araab Maalaleel nyoo kibo Kaynaan.
38 Kibo :Kaynaan Ēnōs nyoo ki araab Sēēt. Kibo :Sēēt Aatam,
nyoo kiyēyē :Yēyiin.

4

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn
(Mataayo 4:1-11; Māārkō 1:12-13)

1 Yu / kābokiinyiityi Yēēsu Tāmirmiryēētaab Yēyiin,
kung'eetee komosaa kibo āynēētaab Yoortaan ānkōōrēētoot
:Tāmirmiryoonoo ākoy suurkwēēn. 2 Kiibuur wōlooto
bēsyōōsyēk artam kukirē āmiisyēēt. Yu kābēk :bēsyōōsyēchoo
artamu, kwaam :kēmēwuut miisin. Kutākumii :Yēēsu wōlooto,
kuchōōnchi *:Kēniintēēt kumāchē kutyem. 3 Kimwoochi
kule, “Yoo inyiing' man ku Lakwataab Yēyiin ii, imwoochi
rwaantaani kuyēk āmnyoontēēt.” 4 Kukētyi :Yēēsu kule,
“Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Māsobēē :chiito āmit
baateey.’†”

5 Kuwēēto :Kēniintēēt Yēēsu ākoy lekemeet ake barak
ānkung'oonkyi kukas kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt.
6-7 Kumwoochi Yēēsu kule, “Yoo 'kēēkutung'woo, +māākōōniing'
kāāmuukēywēēk ibayte kiriinkōōsyēchuut tukul kāroorānēch
kut kōōtēnytēēnyē, kuuyu anii :nyēē āboontē kāāmuukēywēēk
ākoochi chii ake tukul nyoo kaacham.” 8 Kukētyi :Yēēsu
kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule māchāktōōs /
kēēkutunkyinē Yēyiin /ānkiiywēyē inee nkit.”†

9 Nto mii yoo, kuwēēto subak :Kēniintoonoo Yēēsu ākoy
Yēērusālēēm ānkōōkoochi kōōyyoonyēē yēē kotootyēēt ām
barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* Yooto, kumwoochi
:Kēniintēēt kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii,
iraantee baa, yuutēyu 10 kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin
kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokuriibing'.

3:33 Ruut 4:18-22; 1Tēt. 2:1-14 **3:38** Toowu. 5:1-32; 11:10-20; 25:19-26; 29:35
4:2 Luuka 4:18; Ibu. 4:15 † **4:4** Kiruu. 8:3 **4:6-7** Mat. 28:18 † **4:8** Kiruu.
6:13 **4:8** Kiruu. 5:9 * **4:9** Yuutēyu yēē kiitōrōōroot ām tōōtēētaab Kōōtaab
Yēyiin yēē kicham kukuutēē :mbo kibkōrōs aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi
biikaab Yēērusālēēm ng'aleek.

11 Makutaaching' malayikaanichaa ānkōōrēētootiing' simeenachiing' :rwaa.'†" 12 Kukētyi :Yēēsu kule, "Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, '-Meetyem Yēyiintēēng'uung'.'†"

13 Yu kaakutyem :Kibrōkōsyoontēēt Yēēsu, kubakaakta ānkuwēēchi keey ākoy bēsyēēt ake.

Kitoowunēē :Yēēsu yiisyēēnyii yēēmēētaab Kalilaaya
(Mataayo 4:12-17; Māārkō 1:14-15)

14 Yu kāwokunyōōr :Yēēsu kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kooyeey yēēmēētaab Kalilaaya ankuyey tukuuk chēē chaang' chēē /kiilātē. Kitookunēē :kaayneenyii yēēmoonooto tukul. 15 Kiikoostooy :chii ake tukul wōlēē kiinēētitooy ām *koorikaab saayeet.

/Kikeetay Yēēsu ām saang'nyii

16 Nto mii yoo, kooyeey :Yēēsu Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut *kōōtaab saayeet kuu kwaak. Kumii kō, kung'eet kumāchē kusuman ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 17 / Kiiyokoochi lōkōōywēk chēē kisir :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya. Kung'aany yēē kimāchē ankusuman kule,

18 "Āboontē Tāmirmiryēētaab Yēyiin,
kuuyu kikweya :Yēyiin
ā-āmchinootē bānoonik
lōkōōywēk chēē kāroomēch.
Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko
kule +/makiityaakta choo rātootiin
ām choolwookātēēt.
Nto choo kōryootiin,
+/mākēēng'oonkyi koonyek kukasta.
Nto choo kiikōōtiiny :biiko alake ām bāytooyiisyēēt,
mākubāw keey.
19 Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko kule
bēsyōōsyēk :chu chēē makuchamee :Yēyiin icheek."†

20 Yu keewaany :Yēēsu kusuman siruutēchoo, kukētyi chiito nyēē kiiyyoonkyinē saayeet ānkōōbuur ng'wēny sukoobanybaany ng'aleechaa. Kiirōōtoot :biiko tukul Yēēsu miisin. 21 Kimwoochi bichoo kule, "Kāākuyityiin :bēsyooni āk kiyēē mwooyē :siruutēchu." 22 King'ērēkyi :biiko tukul chēē kimii yooto Yēēsu ankoolat miisin ām wōlēē king'ālooltooy, kuuyu ki kāroomēch :ng'aleekyii.

Nteenee kimwooy :biiko alake kule, "Māchē :chiichi kumwooy kule inee ku *Kāārārookiintēēt? Acha ēē, wē, ntēē araab Yōōsēēf." 23 Kukētyi :Yēēsu kule, "Ānkēt kule ōmuuchē

† **4:11** Tyēēnwookik 91:11-12 † **4:12** Kiruu. 6:16 **4:14** Luuka 4:18; Yēyuut. 1:8 **4:18** Luuka 1:35; 3:16, 22; 4:1, 14; 10:21; 24:49; Yēyuut. 1:2, 5, 8; 2:4, 17, 18, 33, 38 † **4:19** Isaaya 61:1-2 **4:19** Luuka 7:22 **4:22** Yoowa. 6:42

ōmwoowoo ng'ālyoontoonoo kimwooy :booyoo nyēbo kēny kule,
'Isoob keey kurook :kāānyooyiintēēt.' Ōmiitē ōmwooyē kule
ntēē -māāyēyē :anii ng'al chēbo kwōng'uut ām saang'nyuu
kuu yoo kyāāyēyē ām Kaabernaam. 24 ! Kāāmwoowook, -/
mākēēchāmē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām saang'nyii."

25-26 Kumwoochi :Yēēsu subak kule, "Osoot yoo kiyēyē
:Yēyiin kuwo :roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo. Kichō
:kēmēwuut kōōrēēt /ānkiiyookto wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Eli-
iya kuwo ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sarefaat
ām kōōrēētaab Sitōōn wōlēē kimii :koorko nyēē ki musuk
nyēē mēēbērē ki Cheebyuutayaa. Ntēē kimii naas, :kooruuk
alake chēē chaang' chēē ki Cheebyuutayiis āmēēbērē /kiki-
iyookto Eliiya kuwēēchi icheek? 27 Okas, baa, mbo yoo ki-
isoobē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Eliisya Naaman nyoo kiki-
nam *:makereenik ānkibo kōōrēētaab Siirya. Ntēē kimii :biiko
chēē chaang' chēē ki Yuutayeek chēē kiboonto makereenik
āmēēbērē /kikiisoob?"

28 King'woonchi :ng'aleechaa bichoo ām kōyooto bo saayeet.
29 Kung'ēētyo ānkukwēryoot Yēēsu kumāchē kule wokuwunuk-
tēē kēēbēēryēēt ake nyēē kilēēkitēē yooto. 30 Nteenee kibotēē
:Yēēsu yooto ānkuwēēchi keey.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu
(Māārkō 1:21-28)

31 Kiwēēchi keey ākoy Kaabernaam. Kyoomchi biiko
ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām *kōōtaab saayeet yēē ki bēsyēētaab
*Sabaato. 32 Kiilat :biiko ām wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu, kuuyu
king'āloolē ām kāāmuukēywēēk.

33 Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kiiyiimē *:tāmirmiryēēt
nyēē miyaat. Kubōlchi Yēēsu :tāmirmiryoonoo kule, 34 "Ō! Yēēsu
nyēbo Nāāsārēēt, imāchēēnēēch nee? Imāchē iwaang'teech?
Ntēē ānkētiing' :anii. Inyiing' nyoo ichurtaat ānkiichōōnēē
Kaab Yēyiin." 35 Kōōburyoong'to :Yēēsu tāmirmiryoonoo kule,
"Siis ankiichuwunee chiichi." Kōōryookyinē :tāmirmiryoonoo
miyaat chiichoo ng'wēny kukāsē :biiko tukul ānkuchuwu
nyēē manaayeyee chiichoo kiy. 36 Kiilat :biiko tukul anku-
teebee keey kule, "Ng'al nee :chu! Ntēē boonto :chiichi
kāāmuukēywēēk chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch
ānkukāsyi?"

37 Kiisambaakta :ng'aleechaa kut kuyit yēēmoonooto tukul.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Māārkō 1:29-34)

4:24 Yoowa. 4:44 **4:25-26** 1Bāy. 17:1, 8-16 **4:27** 2Bāy. 5:1-14 **4:30** Yoowa. 7:30; 10:39 **4:31** Mat. 4:13 **4:32** Mat. 7:28-29 **4:34** Māārkō 3:11

38 Yu kang'eetee :Yēēsu *kōōtaab saayeet bēsyoonooto, kuwo
ākoy kaab Simōōni. Kiimnyoonē cheebyoosyeetaab biikooy
bo Simōōni miisin. /Keesaaysaay Yēēsu kule, “Isoob cheeby-
oosyaani.” 39 Wokōōyyoonyēē :Yēēsu yēē kimii :cheebyoosyeet
ānkōōbēbēēto bōōrto. Kusob :cheebyoosyaanaa areet akeenke
ānkubāyiis.
40 Yu kararakta :asiista bēsyoonooto kukāākubēk :āsiiswēkaab
*Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēēsu biiko chēē chaang' chēē
kitinyē bōōrwoonik chēē makerkeey. Yu kātiinyēē :Yēēsu bi-
choo āwunnyēk, kusobcho. 41 Kiibēbēētooy mbo tāmirmirook
chēē miyootēch chēē chaang' chēē kiiyiimē biiko. Yu
chuwu :tāmirmiroochoo, kuwookyinē barak kumwoochinē
Yēēsu kule, “Inyiing' ku Lakwataab Yēyiin!” Nteenee ku-
uyu kiinkētē :tāmirmiroochoo miyootēch kule *Kāārārookiintēēt
:Yēēsu, kibōlchinē :Yēēsu kusiisyo.

Kyaamtaat :Yēēsu lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kooriikaab saayeet

(Mataayo 4:23-25; Māārkō 1:35-39)

42 Yu kāyyēēkunēē, kuwēēchi keey :Yēēsu wōlēē kimālēēkitēē
:chii. Kicheeng'aat :biiko ām wōlto ake tukul. Nto yu /
kābokēēnyōōr, /keesaaysaay kule tākōōbuur kiriinkoonooto
bo Kaabernaam. 43 Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule,
“Māchāktōōs āwē kiriinkōōsyēk alak waa-amtaate lōkōōywēk
chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin, kuuyu chooto
:chēē kiyey /kiiyookwoo āchōō kōōrooni.”
44 Kutas taay :Yēēsu kwoomchinoot biiko ng'ālyoontēētaab
Yēyiin ām kooriikaab saayeet ām kōōrēētaab Yuutayeek.

5

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēē /kiilātē

1 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomchinē biiko
ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām sakaramteetaab Tōōliilēētaab Ke-
neesareet,* kōōruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kiwunuk
keey :bichoo kut kuriich Yēēsu miisin. 2 Yooto, kukas :Yēēsu
mwēēnkōōsyēk alak āyēēng' chēē /kikiiyyoong'tēē tōōliil ta-
ban. Kimii :biikaab mwēēnkōōsyēchoo kōōwuunē ānkuyēytooy
nēētiinēk ām mwēēnkōōsyēchooto taban. 3 Yu kakas :Yēēsu
bichooto, kukuur nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyi ki nyeenyii
:mwēēnkēēt ake. Kulaany :Yēēsu mwēēnkoonoo ānkumwoochi
Simōōni kuwunukto takoonaata kisich kuwo bēēko sukun-
yōōr :inee bārooyinto nyēē koomchinēē biiko ng'ālyoontēētaab
Yēyiin. Kiwunukto mbo :Simōōni mwēēnkoonooto ankulaany

4:43 Mat. 4:17 * **5:1** /Kēēkuurēē Tōōliilēētaab Kalilaaya ām āsiiswēk alak kule Tōōliilēētaab Keneesareet.

:nkicheek āriit. Kōōbuur :Yēēsu ng'wēny ām mwēēnkoonoo ānkwoomchi biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
4 Yu keewaany kumwoochi Simōōni kule, “Obe, baa, yuun chaang' bēēko bōōwiirchi nēētiinēk bēēko onam *burburiinēk.” 5 Kukētyi :Simōōni kule, “Mokoryoontēēt, kokyaam booryēēt kuyyeech āmākēēnāmē kiy mbo kisich. Nteenee kuuyu 'keemwaay, +makeesyeem.”
6 Nto bērē kusyeem, kunam burburiinēk chēē chaang' miisin kut wuu nyēē mākung'ētyo :nēētiinēk. 7 Yu kakas :Simōōni kuu nyooto, kukuurēē āwut chōōrōōnuutēkwaa chēē kināmiisyootē tukul bokuyēētyēēchi kukālāb burburiinēchoo. Kubeeta :choo mwēēnkēēng'waa. /Kikiinēm burburiinēk chēē kiinyiit mwēēnkōōsyēk tukwaay kut wuu nyēē makuling'ta.
8 Yu kēēnkēt :Simōōni kiyēē kaakuyeyakay, kukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kule, “Ibakaaktaa ōō, mokoryoontēēt, ntēē ākoo āchoolwookēnoot nyēē mēērooko mbo ālēēkitēēniing'.” 9 Kimwooy :Simōōni kuu nyooto, kuuyu kiilat :inee miisin āk biiko choo kiboonto keey ām burburiinēk chēē kinam. 10 Kiilat :nkicheek Yāākōbō ākoo Yoowaana wērichoo kibo Sebetaayo, choo kiyēyiisyootē āk Simōōni. Kumwoochi :Yēēsu Simōōni kule, “-Mēēmuy! Kāmēētēēnāmootē burburiinēk kung'eetee raat ānkuwo taay, nteenee +mēēyisunootē biiko.” 11 Yu / kāākēēmwoochi kuu nyooto, kukwaanee mwēēnkōōsyēkwaa ākoy sakaramteet ānkubākookyi tukuuk tukul yooto sukuyēk rubiikaab Yēēsu.

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē kiboonto makereenik (Mataayo 8:1-4; Māārkō 1:40-45)

12 Nto mii bēsyēēt ake, kuruutoochi :Yēēsu *kiriinkēēt ake. Kichō :chiito ake nyēē kiboonto *makereenik.
Yu kakas :chiichoo Yēēsu, kōōryookyi keey ng'wēny ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt! Ānkētē kule 'imuuchē isooboo. Kunyoo, yoo ichāmē, itiliiloo ām bōōri.” 13 Kuchuul :Yēēsu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwoochi kule, “Āchāmē! Kunyi, itililiitu.” Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kusob :chiichoo areet akeenke. 14 Yu kāākusob, kōōkiimchi :Yēēsu kule, “-Mēēmwoochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs sukuyēwuung' kōrōsēēk kuu yoo kimwooyē *:Muusa ām kiruutēk, siitooku ām taayeetaab biiko kule 'kēētililiitu.”
15 Nteenee / kikiibaraastaat ng'aleechaa miisin kuyit komoswookik tukul chēbo kōōroonooto. Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kuwoolchi Yēēsu bokuyēbchi yiit / ānkiisoob.
16 Kichāmē :Yēēsu kuwēētii wōlēē mālēēkitēē :chii wokusooyē.

5:5 Yoowa. 21:3 **5:6** Yoowa. 21:6 **5:8** Luuka 18:13 **5:11** Mat. 8:21-22 **5:14** Laawi. 14:2-32; Māārkō 5:43; Luuka 17:14 **5:15** Māārkō 7:36 **5:16** Māārkō 1:35; 6:46; Luuka 3:21; 6:12; 9:18, 28-29; 11:1; 22:39-46; Yēyuut. 12:5

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu kunyōōchi biiko kaat (Mataayo 9:1-8; Māārkō 2:1-12)

17 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kōōnēētiisyē, kimii
*:Farisaayeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk yooto. Kik-
woonēē :bichoo Yēērusālēēm ākoo saang'ta ake tukul ām
yēēmēētaab Kalilaaya ākoo yēēmēētaab Yuuteeya. Kiyēyiisyēē
:Yēēsu kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii Yēyiin kōōsoobēē
biiko.
18 Yooto, kuyit :biiko alake chēē kiimutu chiito ake nyēē
kisōnkōchoot kukālāboonunēē tiirbeet. Kisyeem :bichoo kule
kubilbil biiko choo kikiiruruukyi keey yooto sukunyōōr
Yēēsu, 19 nteenee maneemuuch. Kunyoo, kulaany kōōto
barak ānkubut tukuuk chēē /kikeesyebee kutook :koong'ta
nyēē kēēyokooytēē chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii
:Yēēsu.
20 Yu kēēnkēt :Yēēsu kule kēēkoosēē keey inee :bichoo,
kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Wēnyoo, /
kākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'." 21 Kukāsē
:Farisaayeechaa ākoo :kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto,
kumwaayee moo kule, "Yibē keey :chiichi kule inee ku
ng'oo ēē? Bērē tōōs inee ku Yēyiin? Ng'oo :ake nyēē
imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt yoo
mā Yēyiin nkit?" 22 Kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii :bichoo
kōōsōōtē. Yooto, kuteebee kule, "Ām nee soosoot :akweek
kuu nyooto? 23 Nkōnō :nyēē kuskus, āmwoochi chiichi
kule, '/Kākēēnyōōwuung' kaat,' nto āmwoochi kule, 'Ng'eet,
ānkiiwēēsyēt'? 24 Ōkāsē ra kule āboontē anii, *Wēritaab
Chii, kāāmuukēy ām kōōrooni ānyōōchi biiko kaat ām
choolwookātēēt." Yooto, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot
kule, "Yyoony ankiinam tiirbeeng'uung' ānkiiwēēchi keey
kaa." 25 Kung'eet :chiichoo areet akeenke kukāsē :biiko
tukul ankunam tiirbeenyii ānkuwēēchi keey kaa. Kiikaastaat
:chiichoo Yēyiin miisin.
26 Kiilat :chii ake tukul nyēē kimii yooto ānkumuy miisin. Nto
tēē yoo, kookaastaat Yēyiin kut kōōyēēchinē kumwooyē kule,
"Kaakeekas ra ng'ālyoo nyēē -/mākyoomu."

Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku (Mataayo 9:9-13; Māārkō 2:13-17)

27 Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii kung'ēētyēē kiriinkoonooto,
kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Laawi† kumii kēryō
kōōruruuchē *syuuruut. Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule,

5:20 Māārkō 2:5 **5:21** Tyēēn. 130:4; Isa. 43:25 **5:24** Yoowa. 5:36 † **5:27** /Kikēēkuurē Laawi ām kaayneet ake kule Mataayo.

“Irubwaa!” 28 Kubākooktooy :nyoo kāāruruukiisyoonoo bo syuuruut ānkurubē Yēēsu. 29 Nto yityo kumwoochi :Laawi Yēēsu kule kuruutoochi ām kanyii. Kucham :Yēēsu.

Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii kaab Laawi, kuyēchi :Laawi saakweet. Kimii nkicheek :kāāruruukikaab *syuuruut alake yooto ākoo tāyēēk alak chēē kyoomiis ākoo Yēēsu.

30 Nteenee kiing'unyng'uunkyi *:Farisaayeek āk kāānēētikaab kiruutēk rubiikaab Yēēsu kule, “Ntēē ō-āmchiintōōsii āk kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku!” 31 Kukētyi :Yēēsu kule, “Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt āmēēbērē chēēng'ootē :choo sobchootiin. 32 Kichāākuurē :anii biiko choo choolwookēnootiin āmā choo isōōtē kule churtootiin.”

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl
(Mataayo 9:14-17; Māārkō 2:18-22)

33 Nto mii yoo, kōōng'unyng'uunyiis :biiko alake kumwoochinē Yēēsu kule, “Ntēē *kirē :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo chēbo Farisaayeek āmiisyēēt ānkusooyē āmākirē :cheekuuk?” 34 Kukētyi :Yēēsu kule, “-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēēy yoo boonto keey saanteet. 35 Nteenee yitu :bēsyēēt nyēē +/ mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii. Yooto nanyuun :yēē makoorukuut keey :chōōrōōnuutēkyii.”

36 Kōōboorchinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule, “/ Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl / ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin. 37 -/ Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo / kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. 38 Māchāktōōs / kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo / kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl. 39 Yoo kiikunooyēē :chii ātēbuutēkyii choo bo kēny, mēēbērē chāmē kurub kāānēētiisyēēt nyēē lēēl, kuuyu isōōtyēēchinē kule tōōs kāroomēch :ātēbuutēchoochii.”

6

Bāwu :Yēēsu Sabaato
(Mataayo 12:1-8; Māārkō 2:23-28)

1 Nto mii yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēbo nkoonuuk. Yooto, kuswech :rubiikyii mētēwookaab nkoonuuk ankubiiriir ānkulākyi kuut.

5:28 Mat. 8:21-22 **5:29** Mat. 9:10 **5:32** Luuka 19:10 **5:33** Mat. 6:16-17; 11:18-19 **6:1** Kiruu. 23:24-25

2 Nto bērē kukas *:Farisaayeek alake chēē kimii yooto,
kumwooy kule, “Ntēē ōmiitē ō-iryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /
kēēkēsiis ām bēsyēētaab Sabaato.”
3 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-
iryēē :Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē kēmēwuut
ākoo biiko choo kiboonto keey? 4 Kiwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin
/ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs
nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi
nkicheek biiko choo kiboonto keey kwaam.” 5 Yu keewaany
:Yēēsu kumwoochi Farisaayeechaa kuu nyooto, kumwooy
kule, “Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab *Sabaato.”

Kiisoobiis :Yēēsu yēē ki Sabaato
(Mataayo 12:9-14; Māārkō 3:1-6)

6 Kiwo :Yēēsu subak ām bēsyēēt ake nyēbo *Sabaato kōōto
ake nyēbo saayeet ānkōōnēētiis. Kimii kōyooto :chiito ake nyēē
kisōnkōchoot :āwutaab taay 7 ānkimii :nkicheek *Farisaayeek
alake yooto ākoo kāānēētik alak chēbo kiruutēk. Kimāchē
:bichoo kukas yoo kēēsoobso ām bēsyēētaab Sabaato, sub-
okōōyyoong'tēē kōōk.
8 Kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii kōōsōōtē :bichoo. Yooto,
kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chōō, baa,
chēēyyoonyēē yu bo taay.” Kuwo :chiichoo. 9 Kukēēyyo :chi-
ichoo yooto, kuteebee :Yēēsu Farisaayeechaa āk kāānēētichoo
bo kiruutēk kule, “Chāmwēēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē
karaam ām bēsyēētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisoobiis
nto /kēēbākākiis?” 10 Kiirōōtoot :Yēēsu chii ake tukul. Nto
mii yoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul
āwut.” Kuchuulē āwunoo, kukārāmiitu.
11 Yu kakas :Farisaayeechaa āk kāānēētichoo bo kiruutēk
kuu nyooto, kunyēēr miisin ānkutoow kusat kiyēē makuyeyee
Yēēsu.

Kwēyiisyēētaab lēbkēēyikaab Yēēsu taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:1-4; Māārkō 3:13-19)

12 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu ākoy lekemeet ake
wokusaay Yēyiin kuyyeech.
13 Yu kayyeech :kōōrēēt, kukuur rubiikyii, kukwey chēē
kiyitē taman āk āyēēng' ānkukuur chooto kule *lēbkēēyik.
14 Kikwey Simōōni nyēē kitoochi kaayneet ake kule Bētērō,
Antereeya nyēē ki ng'eetaabkaametiitaab Bētērō, Yāākōbō,
Yoowaana, Filibō, Baatolomaayo, 15 Mataayo, Toomaas,
Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot, 16 Yuuta*

6:2 Chuy. 20:8-10 **6:4** Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6 **6:11** Yoowa. 7:1 **6:12** Luuka 5:16 **6:13** Luuka 9:10; 11:49; 17:5; 22:14; 24:10; Yēyuut. 1:2, 21-22, 26; 2:42 * **6:16** /Kikēēkuurē Yuuta araab Yāākōbō ām kaayneet ake kule Taataayo.

araab Yāākōbō ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēēsu lētuunoo.

Kiisoob :Yēēsu biiko chēē chaang'

17 Yu kārēkunēē lekem, kōōruruukyi keey :rubiik āk biiko
alak chēē chaang' chēē kikwoonēē Yēērusālēēm, yēēmēētaab
Yuuteeya tukul, yēēmēētaab Tiirō ākoo nyēbo Sitōōn chēē
kimii sakaramteetaab araarayta. 18 Kikwoonii :bichoo
bokuyēbchinē yiit kiyēē kiinēētē :Yēēsu ānkimāchē mbo kule /
kiisoob. Kiisoob :Yēēsu mbo alak chēē kiboonto tāmirmirook
chēē miyootēch. 19 Kimāchē :bichoo tukul kule kutiiny Yēēsu,
kuuyu kiboonto :Yēēsu kāāmuukēywēēk chēē kyāānkutiiny :chi-
ito, kusobē.

Ng'erekweek āk nyalilta
(Mataayo 5:1-12)

20 Nto mii yoo, kuweech keey :Yēēsu ānkōōrōōtoot rubiikyii
ānkumwoochi kule,
"Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo ōmoong'tēē keey Yēyiin,
kuuyu nyēēng'woong'
:Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
21 Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo -mōōboontē kiy,
kuuyu +/mākēēkōōnook ām lētuunoo.
Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee
:akweek choo ōbuntēē wuuyin,
kuuyu +moong'erech lētuunoo.
22 Ōbēruurootiin :akweek sōō kule nee yoo keenkwelaak :bi-
iko alake ankutayaak ānkuchubook ānkung'ōōmook, kuuyu
ōyēnchinē *Wēritaab Chii. 23 Yoo kāyēwook kuu nyooto, ōtyēēn
ankooraan kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiito nyēē wōō
nyēē mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ōmuytoochi ku-
uyu /kikiikēēyēchinoon nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo
kibo taay kuu nyooto.
24 Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo mēēntōōs,
kuuyu makung'etee :ng'erekweekwaa
kōōrooni.
25 Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo isōōtē kule boonto kiy ake tukul,
kuuyu mākubotyi :tukuuchooto
ām lētuunoo.
Mii sōō, nyēē miyaat kule nee

6:16 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13 **6:19** Mat. 9:20 **6:21** Tyēēn. 126:5; Isa. 61:3 **6:22** Mat. 10:22; 24:9; Yoowa. 15:18-19; 16:2; Yēyuut. 5:41; 1Bēt. 4:14 **6:23** Mat. 5:2-12 **6:23** 2Tēt. 36:16; Yēyuut. 7:52 **6:24** Mat. 19:23-24; Yāāk. 5:1

:biiko choo mii kung'ērēktōōs,
kuuyu mākuriiryo
ānkubuntēē ng'woonin lētuunoo.
26 Mii sōō, nyēē miyaat kule nee
:biiko choo /kēēng'āloolēē nyēē karaam kibtaman.
Kuuyu, /kiikeeng'alaalaanunee *wōōrkooyikaab lembech
choo kibo kēny kuu nyooto."

Icham chii ake tukul ānkoo mbo nyēē buunyoo
(Mataayo 5:38-48)

27 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kāāmwoowook akweek choo ōkāswoo kule ōchāmē buunikwook. Ōyēchi chii nyoo wēchook tukuuk chēē kāroomēch. 28 Ōsooyē Yēyiin kōōbēruur choo kāchubook ānkōōsoochinē choo yēwook ng'aleek chēē miyootēch. 29 Yoo kasyeeching' :chiito kwermetuut komosta ake, iwēēkyi ake. Yoo kamach :chiito kābuutiing'uung', imuytoochi mbo kaansuut. 30 Yoo kāsooming' :chii kiy, ikoochi. Nto, yoo kāyib :chii kiing'uung', -mēēmwoochi kukētuung'. 31 Ōyēchinē biiko alak wuu wōloo ōmāktooy akweek /kēēyēytoowook.

32 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru yoo koocham baateey biiko choo chāmook? Ntēē yēyē mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

33 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōyēchi nyēē karaam biiko choo yēwook nyēē karaam? Yēyē nkicheek mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

34 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōbēsēēnchi biiko choo ōnkētē kule yookwook? Ntēē ibēsēēnchinē keey mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ānkumāchē :nkicheek kule /kēēyookyi tukul.

35 Nteenee kāāmwoowook, ōchāmē buunikwook ānkōōyēchinē ng'al chēē kāroomēch. Ōyēētyēēchinē mbo biiko choo māchāmē kuyēētyēēchook. Yoo kooyey kuu nyooto, mākutuwēnook :Yēyiin miisin ānku +mōōyēyē tukuuk kuu wōloo yēytooy :Yēyiin, kuuyu yēchinē :Yēyiin biiko tukuuk chēē kāroomēch ānkoo mbo choo māng'ērēkyinē kiyēē /kākēēyēchi āk mbo choo sooy. 36 Māchāktōōs ōriirēē biiko kuu wōloo yēytooy :Baaba.

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat
(Mataayo 7:1-2)

37 -Mēēmwoochi chii kule miyaat :kiyēē kayey kumānēērōōtootē, /simākēēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto. -'Meeruuste chii / simakiiruustiing' nkinyiing'. Yoo kāyēwuung' :chii kiy nyēē miyaat, māchāktōōs inyōōchi kaat

6:25 1Kōōr. 4:8 **6:26** Cherem. 5:31; Yāāk. 4:4 **6:28** Mat. 5:44 **6:29** Room. 12:17 **6:31** Mat. 7:12 **6:34** Luuka 14:12-13 **6:35** Laawi. 25:35-37

/ sikēēnyōōwuung' nkinyiing' kaat. 38 Yoo 'kēēkooytē kiyēē iboontē ām mooyēēt nyēē lēēl, mākukōōning' nkinyiing' :Yēyiin alak ānkurisuung'. Chēē 'kēēkooytē, / kēēkētuung' chēē tēē chooto."

Ng'oo :nyēē yēmē kōōntōōchi chuut?

39 Kimwooy :Yēēsu chēbo tyoonkōōchēēt kule, "Imuuchē man :cheebkoraatyaanteet ake kōōrēētoot ake? Yoo kātēbi kut kuyey kuu nyooto, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn. 40 Mābiirē :ng'oomnānēētaab mang'an nyēbo boonwookēēt, nteenee yoo kātitir nyoo ka mang'an kooneet keey mākunyōōr ng'oomnātēēt kukerkeyiit boonwookēēt."

41 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ām nee siikāsē :inyiing' sikitityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'? 42 Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitityaanteet ām koong'nyii."

/Kiinkētēē chiito ātēbuutēkyii

43 Kimwoochi subak :Yēēsu kule, "-Mēēmuuchē :kēētit nyēē karaam kuyey lokoyeek chēē miyootēch, nto kuyey :kēētit nyēē miyaat lokoyeek chēē kāroomēch. 44 / Kiinkētēē kēētit lokoyeek chēē yēyē. Māyēyē :kateet mbuuniik āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek. 45 Yēyē :chiito nyēē karaam tukuuk chēē kāroomēch, nto nyoo miyaat kuyēyē :nyoo tukuuk chēē miyootēch. Kuuyu ng'aleek alak tukul choo isōōtē :chiito, kukwoonēē kuutiinyii."

Rubiintēētaab Yēēsu nyēbo man
(Mataayo 7:24-27)

46 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ām nee sukukuuroo :biiko alake kule, 'Mokoryoontēēt,' āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. 47 Rubiintēēt nyēbo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē ānkuyēyē kuu wōlēē āmāktooy. 48 Kerkeey :rubiintoonooto āk chii nyēē bālē yēē māchē kutēēkyi kōōto kut wokunyōōr kitaweet nyēē kāsisinchi kōōto. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko, -mēēmuuchē kōōsimsiimākoy :kōyooto mbo kisich, kuuyu / kikēētēēkyi yēē kiimoot. 49 Nteenee rubiintēēt nyēē mābo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē, āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. Kerkeey :nyooto chii nyēē tēēkyinē kōōto yēē

6:37 Mat. 6:14-15 **6:38** Māārkō 4:24 **6:39** Mat. 15:14 **6:40** Mat. 10:24-25; 23:8-10; Yoowa. 13:13-16 **6:46** Mal. 1:6

ng'āsng'āsēch :teng'eek. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko, kōōturbuubē kōyooto kule syō!"

7

Kiikoosēē keey Yēēsu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Mataayo 8:5-13)

1 Yu keewaany :Yēēsu kwoomchi biiko ng'aleechaa, kuwo
ākoo rubiikyii ākoy Kaabernaam. 2 Kimii ām bēsyōōsyēchooto
:kāāntōōyiintēēt ake nyēbo lukēētaab booryēēt nyēē mēēbērē
ki Yuutāyiin. Kiboonto :chiichoo motwooriintēēnyii nyēē
kichāmē miisin.
Nto mii yoo, kumnyaan :motwooriintoonoo miisin. 3 Yu
kakas :kāāntōōyiintoonoo /kyoomtooy Yēēsu, kōōyookto booyik
alak chēbo Yuutayeek bokung'āloolchi Yēēsu chokōōsoobchi
motwooriintēēnyii.
4 Yu kayit :booyichoo yēē kimii :Yēēsu, kusaaysaay kule,
"Yoo mii :chii nyēē māchē / kēēyēētyēēchi, ku chiichoo,
lēyyē, 5 kuuyu kichameech acheek Yuutayeek miisin kut ki-
ikutēēkwēēch *kōōtaab saayeet." 6 Kucham :Yēēsu kuwēēto
keey booyichoo.
Kumānāāyitē kaab chiichooto, kōōyooku :kāāntōōyiintoonoo
biiko alak kutōrōōk mbo Yēēsu. Kutuuyēē Yēēsu kēēltaab too,
kumwoochinē kule kālē :kāāntōōyiintoonoo, "Mokoryoontēēt,
-'meeyiim keey ichōō kanyuu kuuyu mayemaat. 7 Nto subak,
manaamuuch :anii nkit ātōrōōkuung', kuuyu māāyēmē ayey
kuu nyooto. Nteenee ing'alaal baateey ām yoo imiitē, mākusob
:motwooriintēēnyuu. 8 /Kēēbāytoo ānkumii :biiko chēē ābāytooy
:nkanii. Yoo kāāmwoochi biikyuu kuyey kiyēē bērē nto nyēē
bērē, kuyēyē. Nto mbo yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu
kuyey kiyēē bērē, kuyēyē. Kunyoo, yoo 'keemwaay buch kule
kusob :motwooriintēēnyuu, kusobē." 9 Kiilat :Yēēsu miisin
yu kakas ng'aleechaa! Kōōrōōtoot biiko chēē kimii yooto
ānkulē, "Manaakas bēsyēēt ake ām Yuutayeek tukul chii nyēē
ikoosēēnoo keey kuu chiichi."
10 Yu keeyeey :bichoo /kikiiyooktooy, bokunyōōr motwoori-
intoonoo kimnyoonē kukāākusob.

Kiing'eetee :Yēēsu meet lakwataab cheebyoosya nyēē ki musuk
11 Yu kāyyēēkunēē kutākyi keey :Yēēsu āk rubiikyii *kiri-
inkēētaab Nayiin ānkirubootē :biiko chēē chaang'.
12 Yu makuyit oreetaab biiwuutaab kiriinkoonoo, kutu-
uyēē biiko alak kukālāboonu muustaab wēēro, kuboontoonu
keey biiko chēē chaang' chēē kimēēysē. Ki leekwa akeenke
baateey nyēbo cheebyoosya nyēē musuk. 13 Kikāsyi :Yēēsu

6:49 Mat. 7:21

cheebyoosyaanaa kiisayta ānkumwoochi kule, “Cheebyoos, -mateeriir!” 14 Kuwo :Yēēsu ankunam tiirbeet nyoo kimii :muusyoontēēt. Yu kanam, kōōyyoong'iis :bichoo. Yooto, kung'āloolchi :inee muusyoontoonoo kule, “Wēnyoo, ng'eet baa!” 15 Kumwooyē kuu nyooto, kung'ēētē :wēritkēy areet akeenke ānkōōbuurē ng'wēny ānkōōkoor. Nto mii yoo, kōōmutyi :Yēēsu lakwanaa kaamet.

16 Kimuuyo :biiko tukul miisin choo kimii yooto ānkumwooy kule, “Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kāākutook ra *:wōōrkooyoontēēt nyēē wōō ām kwēēnuunyoo. Kāākōōboorwēēch ra :Yēyiin kāāmuukēywēēkyii.”

17 / Kikyaamtaatee ng'aleechaa kōōrēētaab Yuutayeek kumukuul ākoy mbo kōōrōōsyēk choo ki laatoosyekyii.

Kiititiir :Yēēsu Yoowaana (Mataayo 11:2-6)

18 Nto mii yoo, kuba :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana wōlēē /kikēērātyi Yoowaana ānkubokumwoochi ng'aleek tukul chēē kiikuyeyaan :Yēēsu. 19 Kumwoochi :Yoowaana rubiikyii āyēēng' kule, “Booteebee Yēēsu yoo inee man ku *Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoonu.”

20-21 Kuyitē :rubiichooto wōlooto, kimii :Yēēsu kōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko ānkōōsoobē cheebkoraatiisyek. Yooto, kumwoochi Yēēsu kule, “Kēēyookwēēch :Bātisāniintēēt Yoowaana bokeeteebeeniing' yoo inyiing' man ku Kāārārookiintēēt nyoo / kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoonu.”

22 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas: Kāstooy ra :cheebkoraatiisyek, bēēsyētē :choo kichunkutootiin, kōōkusobcho :choo kikiikwaam *:makereenik, kāsē ra mbo ng'aleek :choo kikiikumiinkyo, kōōkung'ēētyēē meet mbo :choo kikiikubēk /ānkōōkyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch choo imoong'tēē keey Yēyiin. 23 Kunyi, bōōmwoochi kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo tākōōkoosēēnoo keey.”

Kiyēē kimwooy :Yēēsu kurubta keey Yoowaana (Mataayo 11:7-11)

24 Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēēsu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywoo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus? 25 Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, chēē chāmē leles

7:16 Mat. 21:11; Māārkō 6:15; Luuka 1:68; 7:39; 24:19; Yoowa. 6:14

ānkōōloochē sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang' kuminyē kaab bāytooyik. 26 Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul. 27 Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, '+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.'† 28 ! Kāāmwoowook, māmii :chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin kusiir inee."

Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēēsu
(Mataayo 11:12-19)

29 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Biiko chēē chaang' choo kikas kāānēētiisyēētaab Yoowaana ānkōōyēnchi Yēyiin, kubatisan :Yoowaana ākoy mbo choo ki kāāruruukikaab syuuruut. 30 Nteenee kitay *:Farisaayeek ākoo kāānēētikaab kiruutēk mākuutēkaab Yēyiin āk bātisāniisyēēt.

31 Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu ōō, lēyyē? 32 Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule,
'Kakeekuutwaak kurēēruut
āmōōtuum,
kēēlē kēēriiryē,
otay ōmēēysē.'

33 Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, 'Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.' 34 Kuchō *:Wēritaab Chii kwoomiisyē ānkuyyēē tifaayiik, yooto omwaay kule, 'Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo ānku choorweetaab kāāruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/mākiiriiku.' 35 Nteenee biiko choo rubē ng'aleekyuu :chēē inkētē kule ng'oomnān :nyooto."

Baybay :chii miisin yoo /kākēēnyōōchi kaat ng'ōōki nyēē wōō

36 Nto mii yoo, kumwoochi :akeenke ām *Farisaayeek Yēēsu kule bokwoomiis ām kanyii. Kucham :Yēēsu.

37 Yu kēēnkēt :koorkēēt ake nyēbo kiriinkoonooto nyēē ki chēēmurēnnyoo kule kimii :Yēēsu kwoomiisyē ām kaab *Fārisooyiintoonoo, kuchōōnto mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny. 38 Kuyitē kōyooto, kōōyyoonyēē Yēēsu komos kuriikyi kērēēnkōōkyii ankuriir. Kitēchi :lōōkik kērēēnkōōkaab Yēēsu kut koonuun. Nto mii yoo, kumasee buutēēk lōōkik choo kitēchinē kērēēnkōōkaab Yēēsu. Kuuyu kimāchē :koorkoonoo kōōboor

† **7:27** Mal. 3:1 **7:27** Luuka 1:76 **7:29** Luuka 3:7, 12 **7:30** Mat. 21:32 **7:33** Luuka 1:15 **7:34** Mat. 9:14 **7:34** Mat. 9:10; Luuka 5:29-30; 15:1-2 **7:36** Luuka 11:37; 14:1

kule kākoonyit Yēēsu, kuchuuchun kērēēnkōōk ankooyiilee mwaayaa.
39 Yu kakas :Fārisooyiintoonoo kibo :kayta kuu nyooto,
kumwaayee moo kule, "Nto kātinyē :chiichi kāāmuukēywēēk
kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin, nto kāākōōnkēt ng'ōōkistaab
koorkooni." 40 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Simōōni!
Mii :kiyēē āmāchē āmwoowuung'." Kumwooy :Simōōni kule,
"Kāānēētiintēēt, imāchē imwoowoo nee?" 41 Kumwoochinēē
:Yēēsu tyoonkōōchēēt kule, "King'eet :chiito ake, kōōbēsēēnchi
biiko alak āyēēng' beesaanik. Kiibēsēēnchi ake chēē chaang'
miisin, nto ake kōōbēsēēnchi chēē ng'ēri. 42 Nto yu kabiir
kibēsēniisyēchoo tukwaay kuyook beesaanichaa, kunyōōchi
kaat :chiichoo kutēērchi bēsēnoo. Kunyi ātēēbē kule ii,
ng'oo ām bichooto tukwaay :nyēē kibaybayiit miisin?"
43 Kukētyi :Simōōni kule, "Ām kāāsōōtēywēēkyuu, nyēē
king'erech miisin ku :nyoo kitinyē bēsēnto nyēē wōō."
Kulēēnchi :Yēēsu, "'Keemwaay man!" 44 Kuweech keey :Yēēsu
ankukas koorkoonoo, ānkumwoochi Simōōni kule, "'Keekas
koorkooni miitē yu? Kāākōōwuunēē lōōkikyii kērēēnkōōkyuu
ankumasee buutēēkyii. Āyitu kang'uung', maneemuuch
:inyiing' mbo ikōōnoo bēēko chēē / kākiiwuuntoowunēēnoo
tēērtit ām kērēēnkōōkyuu. 45-46 Maneemuuch :inyiing'
itoroochaa kuu wōloo / kēētōrōōktooy tāyēēk, nto iyiil
mētinyuu. Nteenee kāākukoonyitoo :koorkooni kut koomuuch
kooyiil kērēēnkōōkyuu.
47 Kunyoo, chamateet nyēē wōō nyi kāākōōboorwoo
:koorkooni, kōōbooru kule / kōōkēēnyōōchi kaat ng'ōōkisto
nyēē wōō. Nto chii nyoo kōtinyē ng'ōōkisto nyēē mining' /
ānkēēnyōōchi kaat, mā tyaa :chamateet nyēē ibooru."
48 Kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Kāānyōōwuung'
kaat ām choolwookātēēng'uung'."
49 Yu kakas :biiko chēē kimii kwoomiisyē ākoo Yēēsu
ng'aleechaa, kuteebee keey kule, "Ng'oo :chiichi ēē, nyi
imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt?"
50 Yooto, kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Iwēētē kaa-
lyeet. /Kaakiiraraachiing', kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey."

8

Chēēbyōōsōōk chēē kiyēētyēēchinootē Yēēsu

1 Nto mii yoo, kuwēēsyētootēē :Yēēsu kiriinkōōsyēk
āk soong'wēk chēē chaang' āk rubiikyii. Kyoomtootē
lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
2 Kiboontootē keey chēēbyōōsōōk alak ām baanaa. Kimii

7:39 Luuka 7:16 **7:42** Mat. 18:27 **7:44** Toowu. 18:4; 1Tēm. 5:10 **7:48** Māārkō 2:5 **7:50** Mat. 8:13; Luuka 8:48; 17:19; 18:42; Yēyuut. 3:16

ām chēēbyōōsōōchoo :chēē kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu *tāmirmirook chēē miyootēch ākoo alak chēē kikiikōōsoobchi bōōrwoonik chēē kiboonto. Alak ām chēēbyōōsōōchooto ku Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala, nyoo kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu tāmirmirook chēē miyootēch tisab. 3 Nto ake ku Choowaan, cheebyoosyeetaab Kuusa nyoo kiiyyoonkyinē kaab Ērōōtē. Kikēēkuurē ake Susaana āk alak chēē chaang' chēē kiyēētyēēchinootēē Yēēsu ākoo rubiikyii tukuukwaa chēē kiboonto.

Makerkeey :teng'eek
(Mataayo 13:1-9; Māārkō 4:1-9)

4 Kikwaanaatee :biiko kiriinkōōsyēk ku chaang' ānkōōruruukyi keey Yēēsu. Kumwoochi :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt ake kule, 5 “King'eet :kāābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. Kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Kootartaar choo :biiko chēē kibēētēē kēēlooto ankukwey alak :tāriitēk. 6 Kōōsuuchi :alake kitaweet. Kubiityo :choo. Nto mii yoo, kusisyo ānkubēk, kuuyu kitēwērēr :teng'eek. 7 Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yooto kubiityo :kātoochoo ānkōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit. 8 Kōōsuuchi :alake teng'eek chēē kāroomēch. Kubiityo :choo nyēē karaam ankuyey āmiik chēē chaang'.” Yu keewaany :Yēēsu kurār tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, “Nyoo yēbē yiit, kukas.”

/Kiibāng'boonkyinē rubiik nkit ng'aleek
(Mataayo 13:10-17; Māārkō 4:10-12)

9 Nto mii yoo, kuteebee :rubiik Yēēsu kumwoochi kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo. 10 Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mākukāsēē :biiko chuut alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy. Kuu yoo siraat kule,

‘+Mōōyēbchinē yiit,
āmōōnkētē kiy.
+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.’†

Kirārchi :Yēēsu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eek
(Mataayo 13:18-23; Māārkō 4:13-20)

11 Okany āboorwook tyoonkōōchooni. / Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin kēbuswēēchoo. 12 Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, nteenee chōōnii *:Kēniintēēt areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo simēēyēnchi / ankiiraraach. 13 Kukerkeey :biiko alake yēbo

8:3 Mat. 27:55, 56; Māārkō 15:40, 41; 16:1; Luuka 23:49, 55-56; 24:10; Yoowa. 19:25; Yēyuut. 1:14 † **8:10** Isaaya 6:9 **8:10** Māārkō 4:12

kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt ankutorooch ām ng'erekweek, nteenee, māchutitooy :ng'ālyoontoonoo mētēwookwaa. Nto yoo kakwa :tyēmuutēk koochuchuuy keey. 14 Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē kibiityēē :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee, bēng'tēē tukuukaab kōōrooni, bāytit āk muchastaab tukuuk chēbo leles. Irēēwoonē :tukuuchoo tukul ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy. 15 Kerkeey :alake teng'eek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi ām manta āk mooyēēt nyēē lēēl. Yēyiisyēē ng'ālyoontoonoo ām muytaayeet sukuyi keey."

Kōōnu :Yēēsu lēbkēēyyēēt
(Māārkō 4:21-25)

16 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii subak kule, "Māmii :chii bēsyēēt ake nyēē tābē taariit ankuwunyee tēr, nto kurērē. Nteenee /kēētābē taariit /ānkiikoochi yēē tōrōōr sukulēbkēchi biiko choo kwoonii kō, 17 kuuyu, kiyēē wunyaat, mākutook, nto nyoo iyēēnoot, +/makeeng'aany. 18 Kunyi, māchē ōyēbchinē yiit ng'aleek ām kēēlto nyēē karaam, kuuyu nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/ mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/ mākiinēmunēē mbo kiyēē isōōtē kule boonto."

Ng'oo :nyēē tuubchēē Yēēsu nyēbo man?
(Mataayo 12:46-50; Māārkō 3:31-35)

19 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomchinē biiko lōkōōywēk, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet. Nteenee kimēēmuuchē kut kuba kō wōloo kimii :Yēēsu kuuyu kikiikiich keey :biiko miisin. 20 Yooto, /kēēmwoochi Yēēsu kule, "Mii :koomēt āk mbo ng'eetaabkoomēt kukuuriing' ām saang' kumāchē kukasing'." 21 Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, "Chii ake tukul nyoo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōloo māktooy :Yēyiin nyēē moomo nto ku ng'eetaabiya."

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Mataayo 8:23-27; Māārkō 4:35-41)

22 Nto mii bēsyēēt ake, kulaany :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt ānkumwoochi rubiik kutākyi mwēēnkēēt biitēēt nyiin ake. 23 Kumii kwooytōōs, kunam Yēēsu :rwoonik. Kutākumii rwoo, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis ānkuwus bēēko kusyōōlchi mwēēng' kut kimii :mwēēnkēēt wokuling'tooy. 24 Yu kakas :rubiik kuu nyooto, kuba yēē kimii :Yēēsu ankoong'eet kule, "Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ing'eet! Ntēē kākēēbēku!" Kung'eet :Yēēsu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko areet akeenke.

8:14 1Tēm. 6:9-10 **8:16** Mat. 5:15; Luuka 11:33 **8:17** Mat. 10:26; Luuka 12:2 **8:18** Mat. 25:29; Luuka 19:26 **8:21** Luuka 11:28 **8:24** Tyēēn. 89:9

25 Yooto, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "-Mōōkoosēēnoo keey?" Kinam kuut rubiik ānkumuuyo miisin ankuteebee keey kule, "Chii nee :chiito nyi iburyoong'tooy mbo wusōōnēēt āk bēēko ānkukāsyinē?"

Kiisoob :Yēēsu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Māārkō 5:1-20)

26 Kuyit :Yēēsu biitēēt nyiin ake nyēbo yēēmēētaab Kataara,* 27 Yu kāloong'unēē :Yēēsu mwēēng', kuchō :chiito ake nyēē kimii kibchuraat nyēē kikiikooyiimaan *:tāmirmirook chēē miyootēch ām bēsyōōs chēē chaang'. Kiminyootē :chiichoo kochonkoos chēē /kikēēmuchinē biiko. 28 Yu kayit yēē kimii :Yēēsu, kōōnchō ānkōōryookyi keey ng'wēny, ānkubōloobōl kule, "Imāchēēnoo nee ōō, Yēēsu Lakwataab Yēyiin nyoo Iyweyaat? Āsooyiing' kule -'meenyaliilaa." 29 Kimwooyē :chiichoo kuu nyooto, kuuyu kimii :Yēēsu kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch choo kikiikooyiimset. /Kikiikeeratee chi-ichoo nyōrōōrōōnik ākoo tiinkēēnik kule simāmwēy, nteenee king'ētyēē tukul ankusoor suurkwēēn.

30 Kuteebee :Yēēsu chiichooto kule, "/ Kēēkuurēēniing' ng'oo?" Kumwooy kule, "/Kēēkuurēēnoo 'Lukēēt.' " Kimwooy kuu nyooto, kuuyu kiboonto lukēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. 31 Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēēsu kumakwet icheek kuba wōlēē +mābokunyāliil kibchuulyo.

32 Kimii :ākwootiit nyēbo tōōrōōk yēbo lekemeet ake nyēē kilēēkitēē yooto. Kusoom :tāmirmiroochoo Yēēsu kuchāmchi icheek bokōōwut tōōrōōchoo. Kuchāmchi :Yēēsu. 33 Kuchuwunee :tāmirmiroochoo chiichoo ānkōōwut tōōrōōchoo. Yooto, kōōtiiriis :tōōrōōchoo kōōtuultēē keey lekem ānkubokutōōrchi keey tōōliil kuliny :bēēko ānkubēk! 34 Kukāsē :biiko chēē kiriibē tōōrōōchoo kuu nyooto, kumwēy ankubokwaamtaat kiyēē kiyeyakay ām rōōrōōkiisyēk tukul āk kiriing'.

35 Kuba :biiko yooto bokukas kiyēē kaakuyeyakay. Kuyitē, kunyōōru chiichoo kikiikooyiimset :tāmirmirook chēē miyootēch kukaakukaramiit ankoolaakaat ānkumii kēēbuurto keey Yēēsu. Kimuuyo :bichoo miisin yu kakas kiyēē kiyeyakay.

36 /Kēērārchi bichoo wōlēē /kākiisoobto chiichoo. 37 Yu kakas :bichoo kuu nyooto, kumwoochi Yēēsu kung'eetee saang'aata, kuuyu kikiikumuuyo miisin. Kung'eet :Yēēsu ākoo rubiikyii kumāchē kooyeey biitēēt nyoo kākwoonēē. 38 Nto baanta nyoo kāng'ēētyo, kusaaysaay :chiichoo /kākiisoobē kule kubeeta keey tukul. Nteenee kimwoochi :Yēēsu kule, 39 "Iwē

8:25 Mat. 14:31 * **8:26** Mwooyē :siruutēk alake kule, 'Kerkeesa' nto 'Keraasa'.
8:28 Māārkō 3:11

kang'uung' ankuweemwaayte kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin." Nto mii yoo, kung'ēētyo ankuba. Kiwo :chiichoo ankuwokwaamtaat ng'aleechaa ām wōlooto tukul.

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēēsu
(Mataayo 9:18-26; Māārkō 5:21-43)

40 Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii biitoonooto kibēētii, kutorooch :biiko chēē kimii kukānyiisyē. 41-42 Kimii :chiito ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō nyēē ki kāāntōōyiintēētaab *kōōtaab saayeet. Kiboonto :boontoonoo chēēbnyii nyēbo kēnyiisyēk taman āk āyēēng'. Ki lakwanyii :nyooto baateey. Kimnyaanaat :lakwanaa nyēē kikiikukasakay miisin. Kikutunyēē :boontoonoo taayeetaab Yēēsu ānkuriirchi kuwēēto keey kanyii. Kucham :Yēēsu.

Kikiikiichaat :biiko Yēēsu miisin yooto kubēētii. 43 Kimii :nkinee koorkēēt ake baanaa nyēē kikiikumnyaan ām kēnyiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. Kikiikōōbootyi tukuukyii tukul cheebsaakitiisyek āmāsobē. 44 Kuchōōnēē :koorkoonoo lēt ānkutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab Yēēsu. Yu kātiiny maaseechaa, kōōyyoong'iis :korotiik!

45 Yooto kumwooy :Yēēsu kule, "Ng'oo nyi kāākutiinyo?" Kutuuch keey :chii ake tukul. Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ikāsē oob kule keekiich keey :biiko ām yēē imiitē?" 46 Kukētyi :Yēēsu kule, "Ānkētē man kule kāākutiinyo :chii, kuuyu kāākuyēyiis :kāāmuukēywēēkyuu."

47 Yu kakas :koorkoonoo kule kāākōōnkēt :Yēēsu kiyēē kaakuyeyakay, kumuy kut kubōōtānē. Kuwo ānkukutunyēē taayeetaab Yēēsu ānkumwoochi kiyēē keesach sukutiiny siraanaa āk wōlēē kāsobto areet akeenke. 48 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey ii, chēē, 'kēēsob. Kunyoo, iwēētē bāybooyyēēt."

49 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyitu :chiito ake nyēē kichōōnēē kaab Chāyirō ānkumwoochi Chāyirō kule, "Boontēēt, -mateeyiim kāānēētiintēēt, ntēē kaakung'et :lakwang'uung'!" 50 Kisiil yiit Yēēsu :ng'aleechaa. Yooto, kumwoochi kwaaniitaab lakwanaa kule, "-Mēēmuy, nteenee ikaaseenaa keey baateey. Mākusob :leekweet."

51 Yu kabokuyit :icheek tukul kaab Chāyirō, kumwooy :Yēēsu kule, "-Mēēwut :chii ake tukul kōyi mii :lakwani. Āmāchē baateey Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō āk sikiikaab leekweet." 52 Ki chaang' :biiko kayaata chēē kiriirtōōs ānkōōnchōōytōōs. Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "-Mātōōriiryē! Manaame :lakwani nteenee mii kāruchi keey." 53 Kiroorchi :bichoo Yēēsu kuuyu kiinkētē :icheek kule kaakume man :leekweet. 54 Kuwo :Yēēsu yēē kimii :lakwanaa ankunam āwut ānkukuur kule,

8:46 Luuka 6:19 **8:48** Luuka 7:50

“Chēēmining', ing'eet!” 55 Yooto bakeenke kusob :chēēboo. Kung'eet kōōyyo. Kumwaayta :Yēēsu / keebay lakwanaa. 56 Kiilat :kwaan āk kaamet. Nteenee kiichiich :Yēēsu icheek kumāmwoochi chii ake tukul kiyēē kaakuyeyakay.

9

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Māārkō 6:7-13)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēēsu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkumwoochi kule, “Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōbēbēētēē *tāmirmirook tukul chēē miyootēch ānkōōsoob bi-iko chēē mnyoontōōs. 2 Kunyoo, boo-amtaate lōkōōywēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko.”

3 Kumanaaba :rubiichoo, kōō-āmiisēē :Yēēsu ng'aleechu kule, “-Moonamaate kiy ake tukul ām baani. Manam :chii kirōk, lool, āmnyoo, beesaan nto ku sira. 4 Yoo kōōruutoochi kayta ake, ōbuur yooto kut ōng'ēētyēē saang'aa. 5 Nto yoo kooyit saang'ta ake, amatoroochaak :biikaab saang'aa, olelekte tēērtit ām kwēyōōnikwook ānkōōbēēchi keey kōōboor kule tākōōbuurto ng'ōōkisng'waa.”

6 Yu keewaany :Yēēsu kōō-āmiisēē rubiikyii ng'aleechaa, kubeesyetaatee soong'wēkaab kōōroonooto kwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ānkōōsoobootē biiko chēē mnyoontōōs.

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo Yēēsu?
(Mataayo 14:1-2; Māārkō 6:14-16)

7 Kiyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleek chēē kimii :Yēēsu kuyēyē. Kimwooyē :biiko alake kule ki Bātisāniintēēt Yoowaana :Yēēsu nyēē kaakung'eetee meet. 8 Kimwooyē :alake kule *Eliiya :nyoo, nto alak, kumwooyē kule, “Wōōrkooyoontēēt ake :nyoo nyēē wuu *wōōrkooyik choo kibo kēny nyēē kāākōōyēēw.”

9 Kumwooy :Ērōōtē kule, “Ntēē kyāābērē kyaachwente mētitaab Yoowaana. So, ng'oo :ake subak nyi mii kuyēyē ng'aleechu tukul?” Kibotyi :tonkoy. Yooto, kumach kule kōōnkēt chiichooto.

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārkō 6:30-44; Yoowaana 6:1-13)

10 Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo / kikiiyooktooy, kumwoochi Yēēsu kiyēē kibokuyey.

9:3 Luuka 22:35 **9:5** Yēyuut. 13:51 **9:6** Luuka 10:1-12 **9:8** Māārkō 8:28 **9:8** Mat. 16:14 **9:9** Luuka 23:8

Kung'eet :Yēēsu ākoo rubiikyii kumāchē kuba yēē kimālēēkitēē :chii ake tukul. Kibeetee mwēēnkēēt kutākyi keey *kiriinkēētaab Beetsaayta.

11 Yu kēēnkēt :biiko kule kāākuwo :Yēēsu, kurub inee koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt. Yu kayit :Yēēsu sakaramteet, kooneet bichooto kiyēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoob choo kimāchē /kiisoob.

12 Kumii :kōōrēēt wokwiimēnē, kubēēchi :rubiik ānkumwoochi kule, "Mwoochi bichu bokucheeng'aat kiyēē kaam āk wōlēē mākuruuyo kwēēmowuuni ām soong'wēchu lēēkitēē yuutēyu. Kuuyu, māmii kiyēē imuuchē kwaam ām suurkwēēnooni." 13 Kukētyi :Yēēsu rubiichoo kule, "Ōkoochi :akweek kiyēē kaam." Kumwooy :rubiik kule, "Imiitē imwooyē nee? Ntēē kēēboontē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey. Māyēmē :choo /keebayee bichu. Kyoolēē nee āmit chēē sukuyem biich chēē tēē chu?" 14 Ki chaang' :bichooto miisin nyēē kikēēytēē kisyēērōōk muut. Kumwoochi :Yēēsu kule, "Otet kōōbuurootēē konom." 15 Kutet :rubiik biiko kōōbuuroot kuu nyooto. 16 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa āk burburiinēchoo, kukas barak ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinek ākoo burburiinēk ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot bichoo. 17 Kyoomiis :biiko kut kubiyoong'iis. /Kikiiruruuch āmiik chēē king'ēt koonyiit kērēbōōsyēk taman āk āyēēng'.

King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēēsu
(Mataayo 16:13-20; Māārkō 8:27-31)

18 Kimii :yēē kisaay :Yēēsu kuboonto keey ākoo rubiikyii nkit. Nto mii yoo, kuteebee rubiik kule, "Mwooyē :biiko kule anii ku ng'oo?" 19 Kukētyi :rubiik kule, "Mwooyē :biiko alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana nto *Eliiya. Nto alak kumwooyē kule inyiing' akeenke ām *wōōrkooyik choo kikiikubēk nyēē kaakung'eetee meet."

20 Kulēēnchi :Yēēsu rubiik, "Nto akweek ōbērē anii ku ng'oo?" Kulēēnchi :Bētērō, "Inyiing' ku *Kāārārookiintēēt nyēē kāākōōyookwēēch :Yēyiin." 21 Yu kāmwooy :Bētērō kuu nyooto, kōōkiimchi :Yēēsu icheek masimkumwaaytaat ng'aleechaa. 22 Kumwoochi subak kule, "Ākoy kubuntēē *:Wēritaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Nto subak +/makee-bakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet."

Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēēsu
(Mataayo 16:24-28; Māārkō 8:34—9:1)

9:10 Luuka 6:13; 10:17 **9:17** Luuka 15:32-39 **9:18** Luuka 5:16 **9:19** Mat. 14:1-2; Māārkō 6:14-15; Luuka 9:7-8 **9:20** Luuka 22:67; Yoowa. 6:68-69 **9:21** Māārkō 9:9 **9:22** Luuka 17:25; 24:6-7

23 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo āk biiko
chēē kimii yooto kule, “Chii ake tukul nyoo māchē kurub
ng'aleekyuu, kutay kiyēē māchē :mooyēēnyii āmānyōkōriitu
meet* ākookoy. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba.
24 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot
soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii
ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.
25 Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi
keey tukuuk tukul ām kōōrēēt ānkōōboot soboonnyii bo
kibchuulyo?”
26 Kimwoochi subak :Yēēsu biiko kule, “Chii ake tukul
nyoo kataya āk ng'aleekyuu, +maatay :nkanii, *Wēritaab Chii,
bēsyoonoo āchōōnii ām lēbkēēyyēēnyuu āk nyēbo Baaba ākoo
nyēbo malayikaanikyii. 27 !Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu
chēē mābēku kumanaakas Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kiweek :eertaab Yēēsu
(Mataayo 17:1-8; Māārkō 9:2-8)

28 Nto yu kābēk :bēsyōōsyēk chēē māchē kuyitē sisiit
kukāmwooy :Yēēsu ng'aleechaa, kukuur rubiikyii sōmōk:
Bētērō, Yoowaana ākoo Yāākōbō. Kuwēēto keey rubiichoo
ākoy tulwēēt ake barak wokusaay. 29 Kumii :Yēēsu kusooyē,
kuweek :eernyii koolekecheech miisin. Kuwēēkiis :nkicheek
sirook chēē kiiloochē kuleelakiitu kule mang'!
30-31 Kutook *Muusa ākoo *Eliiya ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin
ankung'alaal :tukwaay āk Yēēsu. King'āloolēē ruutooynyii
nyēē kimii wokuyityiintōōs ām Yēērusālēēm.
32 Yu king'āloolē :Yēēsu ākoo mbo Muusa, kikiikunam
:rwoonik Bētērō āk rubiik chuut āyēēng'. Nto bērē kukās,
kukas Yēēsu kukeelaambuuch :lēbkēēyyēēt ānkiboonto
keey mbo Muusa. 33 Yu keeteryeech :Muusa ākoo Eliiya
ng'aleekwaa kumāchē kuba, kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule,
“Mokoryoontēēt, karaam yu kēēmiitē yu. Kany keeyte
kēryōōsyēk sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo
Eliiya.” Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē.
34 Kutākumii :Bētērō kung'āloolē, koolaambuuch nkicheek
:boolteet. Kimuuyo :icheek miisin. 35 Yooto, kuchōōnēē :kuu-
tiit booltaanaa nyēē mwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē
āchāmē.† Kunyoo, ōkāsyi kiyēē mwooyē.”

---

* **9:23** Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule ‘ankunam murtooywoontēēnyii’. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē. **9:23** 1Bēt. 2:21 **9:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27 **9:26** Luuka 12:9; 2Tēm. 1:8; 2:12 **9:29** Luuka 5:16

9:30-31 Luuka 24:25-27, 44-46; Yēyuut. 26:22-23 **9:32** Yoowa. 1:14 † **9:35** Mwooyē :siruutēk alake kule ‘nyēē kyaakwey’. **9:35** Kiruu. 18:15; Isa. 42:1; Mat. 3:17; 12:18; Māārkō 1:11; Luuka 3:22

36 Yu bēku :ng'aleechaa, ki Yēēsu nkit āk rubiichoo chēē
kimii yooto. Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa kiyēyāktōōs nyēē
mānāātwēkyi chii ake tukul ākoy bēsyēēt ake.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 17:14-18; Māārkō 9:14-27)

37 Yu kāyyēēkunēē, kukāākurēkunēē :Yēēsu ākoo rubiichoo ki
sōmōk lekem, kutōrōōk :biiko chēē chaang'.

38 Kooteeyee keey :chiito ake ām kwēēnuutaab bichooto
kule, "Kāānēētiintēēt, mii yu :wērinyuu anku lakwanyuu
nyooto baateey. 39 Tēryēkyinē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat
kwaak. Yoo kātēryēkyi, kōōnchōōyē, kōōsōrsēētē ānkukābusē.
Ryooksētē nyēē miyaat āmāwuntooy areet akeenke. 40 !
Kwāātēēchi rubiikuuk kōōbēbēētoochi tāmirmiryoonoo, nteenee maneemuuch."

41 Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, "Kunuurēch sōō, :biiko alake
nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa keey! +Māābuurtook
ānkāāmuytoochook ākoy āyu?" Yooto, kumwoochi kwaaniitaab
wēērooto kule, "Imutu baa wēērooto."

42 Kumii / kiimutu wēēriit, kutēryēkyi :tāmirmiryoonoo
ānkōōsōrsēēt. Kōōbēbēēto :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat
kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke /
ānkēēkētyi kwaan.

43 Kiilat :biiko tukul choo kimii yooto, yu kakas wōlēē kiwuu
:kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

King'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet
(Mataayo 17:22-23; Māārkō 9:30-32)

Kumii :biiko tākōōlātē tukuuk chēē kiikuyeyaan :Yēēsu,
kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, 44 "Āmāchē ōyēbchi yiit
kiyēē āmiitē wāāmwoowook ānkōōnāmtooy mēt. Mii / bokiiyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni."
45 Mānēēnkēt :rubiik kiyēē kimii kumwooyē :Yēēsu. Kiiyeelaat,
nteenee kinyōkōriitu kuteebee Yēēsu.

Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 18:1-5; Māārkō 9:33-37)

46 Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. 47 Nteenee kōōnkēt
:Yēēsu kiyēē kimii kumooytōōs :icheek. Yooto, kōōyyoong'tēē
leekweet ake yēē kimii :inee ānkumwoochi rubiikyii kule,
48 "Chii ake tukul nyoo kataach leekwa kuuyu nyeenyuu
:lakwanaa, kaakutaacha anii. Nto yoo kataacha, kaakutaach
Yēyiin nyoo kiiyookwoo. Wuu nyooto, nyoo yibē keey ng'wēny
ām akweek, ku nyooto :nyēē wōō."

9:36 2Bēt. 1:16-18 **9:36** Luuka 9:21 **9:45** Luuka 9:21-22 **9:45** Luuka 18:34 **9:48** Luuka 22:24-26 **9:48** Mat. 10:40; 22:26

Nyoo mākwiilook ku nyēēng'woong'
(Māārkō 9:38-40)

49 Kimwoochi :Yoowaana Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt,
kimii :chiito ake nyēē kikeekas kōōbēbēētooy *tāmirmirook
chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Yooto, keeyee-
tee chiichoo kuyey kuu nyooto, kuuyu kimā rubiintēēng'uung'
ake.” 50 Kukētyi :Yēēsu kule, “-Mooyeetee, kuuyu chii nyoo
mākwiilook ku nyēēng'woong'.”

Mēērook /kēēyookunēē miyootyēēt ake, ake

51 Yu kikiikuriikyi Yēēsu :bēsyōōsyēkyii chēē +/mākēēyibēē
kuwo kibkōōnkōy, kuwo ākoo rubiikyii nyēē kaakurat moo
kutākyinē keey Yēērusālēēm.

52 Kumii kwiimēnē :kōōrēēt kikiikuriich :Yēēsu ākoo rubi-
ichoo saang'ta ake ām kōōrēētaab *Samaaryaa. Kōōyookto
biiko alak kuba ākoy saang'aa bokukāsyi bārooyinto wōlēē
sukōōmuunyēē. 53 Nto yu kayit :bichoo wōlooto, kutay :biikaab
saang'aata kutorooch, kuuyu kimii kuwēētii *Kōōtaab Yēyiin
ām Yēērusālēēm.

54 Yu kāmwooy :bichoo / kākiiyooktooy kule kātāyiis :bi-
ikaab saang'aa, kumwoochi :Yāākōbō ākoo Yoowaana Yēēsu
kule, “Mokoryoontēēt, +makeeyeyee nee bichoo ēē? Ara
kēēmwoochi Yēyiin kutōōrchi iileet kōōmukuus ēē, nto nee?”
55 Kuweech keey :Yēēsu ānkōōburyoong'to rubiichoo āyēēng'.
56 Nto mii yoo, kutākyi keey saang'ta ake.

Wuuy :kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 8:19-22)

57 Nto mii bēsyēēt ake, kumii kēēltaab too kubēētii, kum-
woochi :chiito ake Yēēsu kule, “Ārubiing' :anii ānkoo 'kēēwē
ānō!” 58 Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, “Boonto kimōkōyiinēk
wōlēē minyē ānkuboonto nkicheek :tāriitēk wōlēē minyē, nteе-
nee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

59 Kukuur :Yēēsu chiito ake chokuyēk rubiintēēnyii ake,
nteenee kumwoochi :chiichoo Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt,
kany kut amuy baaba, nto ārubiing'.” 60 Kukētyi :Yēēsu
chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk ankiirub-
waa, nteenee ichōō :inyiing' chee-amtaate lōkōōywēkaab
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

61 Kumwoochi :nkinee chiito ake subak Yēēsu kule, “Āwēy,
Mokoryoontēēt, āmiitē :nkanii āchōōnii, nteenee kany kurook
wāā-āmiis biiko ām kaa.” 62 Kukētyi :Yēēsu nyoo kule,
“Chii nyoo tēbēnē mōkōōnkē ānkukusē lēt, kumānyoolchinē
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

9:50 Mat. 12:30; Luuka 11:23 **9:51** Māārkō 10:1; Luuka 9:31; 24:50-51; Yēyuut. 9:1, 22 **9:52** Luuka 10:33 **9:54** 2Bāy. 1:9-16 **9:60** Mat. 8:21-22 **9:62** Filib. 3:13

10

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii alak tāmānwookik tisab

1 Nto mii yoo, kukwey :Mokoryoontēēt Yēēsu rubiik alak
chēē kiyitē tāmānwookik tisab* kumāchē kōōyookto simkoonto.
Kimāchē kule kubeetaatee āyēēng' āyēēng' ākoy kiriinkōōsyēk
āk soong'wēk tukul chēē kikiikuchōb :inee kuruutoochi
lētuunoo.
2 Kumānāāng'ēētyo :rubiik, kōō-āmiisēē :Yēēsu ng'aleechu,
"Wōō :kēsiisyēēt, nteenee ng'ēri :kēsiik. Kunyoo, ōsoom kutās
:chiitaab yiisyēēt biiko alak.
3 Ōnkēt kule okerkeeye kēēchiir chēē iwēērē suuyiik kwēēn.
4 Manam :chii beesyaa nto lool nto mbo kwēyōōnik alak,
amookaayaate keey ām kēēltaab too.
5 Yoo kōōwut kayta ake tukul, ōmwoochi biikaab kayaata
kule, 'Ōnyōōru bērurto!' 6 Yoo yēmāktōōs kunyōōr :bichoo
bēruroo, mākunyōōr. Nto yoo māyēmāktōōs, mākōōyēēchook
:bēruroo.
7-8 Nto yoo kōōwut saang'ta ake / ankeetoroochaak ām
kayta ake, -mōōlumootēē koorin chēē chaang'. Ō-āmē
ānkōōyyēē kiyēē kākōōnook :biikaab kayaata kuuyu yēmē
:chii nyoo kāākubirto nkuruukyii / kiikoochi kiy. 9 Ōsoob
chēē mnyoontōōs ānkōōmwoochinē biiko kule, 'Kāākuyityook
:Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.'
10 Nteenee yoo katay :biikaab *kiriinkēēt ake
kutoroochaak, ōng'ēētyē ānkōōbēēchi keey. Ōmwoochi
biikaab kiriinkoonoo kule, 11 'Kiibuukwook tēērtitaab
kiriinkēēng'woong' nyi mii kērēēnkōōkyoo sōōsōōtēē keey,
nteenee māchāktōōs ōnkētē kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab
Yēyiin.' 12 ! Kāāmwoowook, +/ mākiing'woonchi biikaab
kiriinkoonooto miisin kusiir mbo ng'wooninto nyēē
mākunyōōr :biikaab *kiriinkēētaab Sōtōm ām bēsyoonoo
itiilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt."

Ng'wooninto nyēē mākunyōōr :kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu (Mataayo 11:20-24)

13 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kiriinkōōsyēkaab
Koorasiin ākoo Beetsaayta, wuusyō! Tyaa sōō, :ng'wooninto
nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyāāyēwook ng'al chēbo
kwōng'uut. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn :chēē
/ kikēēyēchinē ng'aleechaa bo kwōng'uut, nto kiikōōbuurēē
aryaanteet ankoolaach sirook chēē ibooru kule kookuweek
ām miyootyēēt nyēē kōboonto. 14 Lēyyē, mākunyōōr :biikwook

---

* **10:1** Tāsyinē :siruutēk alake ng'aleechu 'āk āyēēng''. **10:2** Mat. 9:37-38 **10:3** Mat. 10:16 **10:4** 2Bāy. 4:29; Luuka 22:35 **10:6** Luuka 2:14 **10:7-8** 1Kōōr. 9:6-14; 1Tēm. 5:18 **10:11** Yēyuut. 13:51 **10:12** Luuka 9:1-6 **10:12** Toowu. 19:24-28; Mat. 10:15

ng'wooninto nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al ām kōōrēēt. 15 Nto akweek biikaab Kaabernaam ii, ōbērē +moobe :nkakweek kibkōōnkōy ēē? Acha, +moobe ng'wēny!

16 Chii ake tukul nyoo kākāswook kukāākukāswoo. Nto nyoo katayaak, kukaakutaya. Nto nyoo kaakutaya, kukaakutay Yēyiin nyoo kiiyookwoo."

Kiyēē māchāktōōs koong'ereech rubiik

17 Nto yu kābokōōyēēw :rubiichoo ki tāmānwookik tisab, kumwoochi Yēēsu ām ng'erekweek kule, "Mokoryoontēēt! Kāswēēch ra :tāmirmirook chēē miyootēch, yoo kāākēēyēyiisyēē kaayneeng'uung'." 18 Kukētyi :Yēēsu kule, "Man sinee kāswook. Kwaakas /kēēwunuku Syeetaani kōōsuuwunēē barak kuu iilat nyēē kārārāk.

19 Kāākōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōtoortoorēē ēērēēnōōk āk kēnēyiisyēk ānkōōsyēēntēē kāāmuukēywēēk tukul chēbo Syeetaani. 20 ! Kāāmwoowook, -mōōng'ērēēkiisyē kule kāswook :tāmirmirook chēē miyootēch, nteenee ōng'ērēēkiisyē, kuuyu sirootiin :kooynōōkwook ām Kaab Yēyiin."

Ibēruurootiin :choo kōōkōōnkēt wōlēē wuu :Yēyiin (Mataayo 11:25-27; 13:16-17)

21 Yooto kōōnyiityi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ng'erekweek. Kusilto Yēyiin kumwooyē kule, "Āchāmtiing' inyiing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule inkētē chēē chaang' ānkung'oomēch. Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'. 22 Kikōōnoo :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē wuu :lakwanyii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee anii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi :chēē inkētē."

23 Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēēsu rubiikyii ānkulēēnchi, "Ōbēruurootiin ām wōlēē mii :Yēyiin ām kiyēē kookas! 24 ! Kāāmwoowook, kiikukanyaan *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk bāytooyik kule nto kas ānkuyēbchi yiit kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē ānkōōyēbchinē yiit amanaakas."

Chiitaab Samaaryaa nyēē kilēēl :moo

25 Nto mii yoo, chokutyem Yēēsu :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk. Kiteebee kule, "Kāānēētiintēēt, māchāktōōs

---

10:14 Isa. 23:1-16 **10:15** Isa. 14:13-15 **10:16** Mat. 10:40 **10:17** Luuka 9:10 **10:18** Isa. 14:12; Yoowa. 12:31; Ng'oong'. 12:9 **10:19** Kiruu. 8:15; Māārkō 16:18 **10:20** Ng'oong'. 3:5; 20:12 **10:21** Luuka 4:18; 1Kōōr. 1:26-29 **10:22** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 1:18; 3:35; Yoowa. 10:15 **10:24** Luuka 2:30-31; 1Bēt. 1:10-12

ayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?" 26 Kukētyi
:Yēēsu kule, "Mwooyē nee :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu
*:Muusa?" 27 Kukētyi :chiichoo kule, "Mwooyē kule
icham Mokoryoontēēt Yēyiintēēng'uung' ām mooyēēt
akeenke, soboonng'uung' tukul, nkuruukuuk tukul
āk kāāsōōtēywēēkuuk tukul.† Māchāktōōs mbo icham
laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."† 28 Kukētyi
:Yēēsu chiichoo kule, "Wuu nyooto! Kunyi, yoo 'keeyey kuu
nyooto, +mēēnyōōru soboonto."

29 Kimāchē :chiichoo kōōboorchi biiko alak kule kichurtaat
:inee. Kunyoo, kuteebee Yēēsu kule, "Ng'oo :laatyeenyuu ēē?"

30 Kōōboorchinēē :Yēēsu chiichoo tyoonkōōchēēt kule, "Kimii
bēsyēēt ake :chiito ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē kiwēētēē
Yēērusālēēm kurēktooy Yēērikō. Kumii kēēltaab too kutuchi
:sāsiik alake. Kibuutēē :sāsiichoo sirookyii ānkubirsēēt nyēē
kitabakach ānkubākookyi kēēlto komos kukalyelta.

31 Kuchō *:kibkōrōs ake. Nto bērē kukas chiichoo kimii kāru
kēēlto komos, kumur taban ankukeeyta.

32 Kuchō subak :chiito ake nyēē kiyēētyēēchinē yiisyēēt ām
*Kōōtaab Yēyiin. Yu kakas :nkinee nyoo chiitkēy, kumur taban.

33 Nto yityo, kuchō :chii nyēbo kōōrēētaab *Samaaryaa,
nyēē kichōōnēē sikiryēēt. Nto bērē kukas chiichoo kuri-
iree. 34 Kuwo yēē kimii ānkumāsyi ng'woowōōk, koonyaay
ānkurātyi. Yu keewaany, kukālābchi sikiryēēt. Kikwēryoot ākoy
kayta nyēē /kikiimuuchē /kyaalee kiyēē /kyoomē āk rwoonto
ānkōōbuurto keey.

35 Yu kāyyēēkunēē, kōōnēm :chiichooto beesaanik
ānkōōkoochi chiitaab kayta. Kimwoochi kule, 'Iriibwoo,
baa, chiichi ākoy āyēēwu. Nto yoo kakeeytee :beesaanik
chēē 'kēēriibēē chu kāākōōning', +māchāātāsuung' laatit nyēē
imāchē yoo kāāchōō.' "

36 Yu keewaany :Yēēsu kurār tyoonkōōchoonoo, kuteebee
kāānēētiintoonoo bo kiruutēk kule, "Yoo 'keekas ii, ng'oo
ām bichuutēchu sōmōk :nyēē ki laatyeetaab chiichoo kibirē
:sāsiik?" 37 Kukēt :chiichoo kule, "Nyoo kiriiree." Kulēēnchi
:Yēēsu chiichoo, "Man! Kunyoo, wēēbooru :nkinyiing' kiisayta
nyēē wuu nyooto."

Yēēsu, Maariita āk Maaryaa

38 Kitas taay :Yēēsu ākoo rubiikyii ām baanng'waa ākoy
saang'ta nyēē kiminyē :cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē
Maariita. Yu kayit, kutorooch :cheebyoosyaanaa kuba

10:25 Luuka 18:18 † **10:27** Kiruu. 6:5 † **10:27** Laawi. 19:18 **10:28** Laawi. 18:5; Mat. 19:17; Yoowa. 13:17; Room. 10:5 **10:33** Mat. 10:5; Luuka 9:52; 17:11, 16; Yoowa. 4:9, 39-40; Yēyuut. 1:8; 8:1, 5, 14-17, 28; 9:31

kōōnyii. 39 Kiboonto keey :Maariita cheebkaamet nyēē / kikēēkuurēē Maaryaa. Kwoomu :Yēēsu lōkōōywēk, kimii :Maaryaa yēbo kērēēnkōōkyii kuyēbchinē yiit kiyēē kiinēētē.

40 Nteenee kimii :Maariita kusuuysuuyēē ng'aleekaab āmiik. Nto tēē yoo, kuwo yēē kimii :Yēēsu ānkulēēnchi, "Mokoryoontēēt! Nto yu kānyikisyoo :yiisyēētaab āmiik, kany chokuyēētyēēchoo :Maaryaa." 41 Kukētyi :Yēēsu kule, "Maariita, ntēē imiitē iyiimēē keey tukuuk chēē chaang', 42 nteenee, mii :kiito akeenke nyēē māchāktōōs / keeyey. Kaakukwey :Maaryaa kiy nyēē karaam nyēē mēēbērē / tākiinēmunēē."

11

Kiineet :Yēēsu rubiikyii wōlēē /kēēsooytooy
(Mataayo 6:9-13; 7:7-11)

1 Kimii bēsyēēt ake yēē kisooyē :Yēēsu. Yu keewaany, kuwēēchi :rubiintēēnyii ake ānkumwoochi kule, "Mokoryoontēēt, kēēmāchē 'ineeteech wōlēē /kēēsooytooy kuu wōloo kiinēētitooy :Bātisāniintēēt Yoowaana rubiik cheechii."

2 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōsooyē kule,

'Baaba Yēyiin,
kutōrōriit :kaayneeng'uung',
kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'.
3 Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyēēt ake tukul.
4 Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo,
kuu yoo kēēnyōōchinē kaat :nkacheek chii ake tukul nyoo choolwookēnchēēch.
Itiiyēēch /simakeekenteech.' "

5-6 Kutas taay :Yēēsu takooneet rubiikyii kurubta keey ākoo saayeet kule, "Yoo kāchōōnchiing' :toontēēt kwēēmooy, imuuchē wēēng'ēētiisyē kule, 'Laatya, kāānyōōru toontēēt ēē, wē, āmāmii āmnyoo nyēē kaam. Kōōnoo, baa, mukaatiinek sōmōk.' 7 Imuuchē :laatyaanaang'uung' kukuuruung' ām kō kule, 'Kāākēēruuyē ākoo lēēkōōk kunyoo, -mēēmuuchē :chii takuyaat kurkeet kwēēmooy ku tēē nyi. Kunyi, māmii :wōlēē āyēētyēēchintiing'.' " 8 Yu keewaany :Yēēsu tyoonkōōchoonoo, kumwoochi rubiikyii kule, "!Kāāmwoowook, ānkoo ku choorweeng'uung' :chiichoo, mēēbērē makung'eet areet akeenke ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē. Nteenee yoo 'keetas taay ing'ēētiisyē, mākuyootuung' kurkeet ām lētuunoo ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē kuuyu !kēēmuytoochi.

10:38 Yoowa. 11:1-2; 12:1-3 **10:39** Luuka 11:28; Yēyuut. 16:14 **10:40** Luuka 12:22, 29-31 **10:42** Tyēēn. 27:4 **11:1** Luuka 5:16 **11:4** Mat. 26:41; Māārkō 14:38; Luuka 20:40, 46; 1Tēm. 6:9 **11:8** Luuka 18:5

9 Kunyoo, soomsē, / kēēkōōning', cheeng', inyōōru,
ānkiing'ēētiisyē / kēēyootuung'. 10 Chii nyoo soomsē, /
kiikoochinē, nyoo chēēng'sē, kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē,
/kēēyootyinē."

11 Yu keewaany :Yēēsu, kumwoochi rubiikyii kule, "Ātēēbēē
chii ake tukul nyoo boonto leekwa kule ii, yoo kateeb :lak-
wanaa *burburyoontēēt, ikoochi eereen? 12 Nto yoo kateeb
mēkēyoo, ikoochi kēnēyoo? 13 Kunyi, yoo ōchāmē :akweek choo
-mōōchurtootiin ōkoochi lōkōkwook tukuuk chēē kāroomēch ii,
/keemwa nee nanyuun Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy? Inēmu
keey :nyoo miisin kukōōnook Tāmirmiryēēnyii, yoo kōōsoom."

Yēēsu āk Syeetaani
(Mataayo 12:22-30; Māārkō 3:22-27)

14 Nto mii bēsyēēt ake, kōōbēbēēto :Yēēsu *tāmirmiryēēt
nyēē miyaat nyēē kikiikuyey chiito ake kunamakay
:kuut. Yu kēēbēbēēto tāmirmiryoonoo, kukaramiit :chiichoo
ankung'alaal nyēē karaam. Kiilat :biiko 15 nteenee kumwooy
:alake kule, "Ānkoo sinee imuuchē kōōbēbēēto tāmirmirook
chēē miyootēch, kwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii
:Bēēlsēbuul nyoo kāāyyoong'iintēētaab tāmirmirook chēē
miyootēch."

16 Yooto kuteebee :alake Yēēsu kumāchē kutyem kule,
"Kiy nee :nyēbo kwōng'uut nyēē +meeyey siiboorunēēnēēch
kule iboontē kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy?"
17 Kuuyu kiinkētē :Yēēsu kiyēē kimii :bichoo kōōsōōtē, kum-
wooy kule, "Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēēt nyēbo
kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keey
:kayta ake tukul, kuburyētē. 18 Ōmwooyē kule kikōōno anii
:Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk chēē ākwētēē lukēēnyii. Nto kiki-
ikukōōno, nto mii kubooryēē keey nkit. Nto yēē kāākubooryēē
keey nkit, kuburyētē :bāytooyiisyēēnyii. 19 Nto yoo ākoo
kāākukōōno anii :Bēēlsēbuul kāāmuukēywēēk, kukiikoochinē
:ng'oo nkicheek rubiikwook kāāmuukēywēēk choo ibēbēētēē
tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kum-
wooy. 20 Nteenee yēē ākoo ābēbēētooy :anii tāmirmirook
chēē miyootēch ānku Yēyiin nyēē kōōnoo kāāmuukēywēēk chēē
āyēyiisyēē, kōōbooru :yooto kule kāākuyityook :bāytooyiisyēētaab
Yēyiin. 21 Yoo mii :chii kanyii ānkukiimoot ānkutinyē kari-
ikaab booryēēt chēē yēmootiin, kumāmii :chii nyēē imuuchē
kubooryēē kut kōōnēmunēē tukuukyii. 22 Nto yoo kāchō
:ake nyēē kiimoot miisin ānkuboonto kariikaab booryēēt chēē
kōlkōlēch, kōōsyēēntooy chiichoo ānkōōnēmunēē kariikaab

11:9 Mat. 7:7 **11:15** Mat. 9:32-34 **11:15** Mat. 9:34 **11:16** Mat. 12:38-39; Yoowa. 6:30 **11:21** Isa. 49:24

booryēēt tukul choo kāyēētēē keey ankubcheyta tukuuchoo kābāru.
23 Chiito nyēē bāloo ku nyoo māmii komosnyuu. Nto chii ake
tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruuch tukuuk, ku inee :nyēē
isērēētē."

Iyēēchinē chiito :tāmirmiryēēt nyēē miyaat
(Mataayo 12:43-45)

24 Kimwooy Yēēsu subak kule, "Yoo / kāākiibēbēēto
*tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito,
makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē
wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr, kumwooyē kule,
'Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.' 25 Nto yoo kēēyēēw,
kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam.
26 Kuwēētii ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab
chēē miyootēch kusiir inee ānkubokōōwut :tukul chiichooto.
Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kibo taay."

Ibēruurootiin :biiko choo Yēyē kiyēē māchē :Yēyiin

27 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kukuurchi :cheebyoosyeet
ake nyēē kimii yooto kikiiruruukyi keey :biiko kule,
"Ibēruuroot :koomēt nyoo kisiching' ānkōōrēēryiing'."
28 Kukētyi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, "Man, nteenee chēē
ibēruurootiin miisin ku biiko tukul choo kāsē ng'ālyoontēētaab
Yēyiin ankuyey kuu wōlēē /kēēmāktooy."

Mākunyōōr ng'wooninto :biiko chēē tāyē Yēēsu
(Mataayo 12:38-42)

29 Yu kachaang'iit :biiko miisin ām yēē kimii :Yēēsu, kum-
woochi :Yēēsu kule, "Miyootēch sōō, kule nee :biiko alake chēē
mii yuutēyu. Māchē kule / kiiboorchi kiy nyēbo kwōng'uut.
Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uut chēē +/mākiiboorchi ku choo
kibo Yoona. 30 Kuu yoo kyoomchinē :Yoona biiko chēbo
*kiriinkēētaab Ninaawi kule kuweek ām miyootyēēt nyēē
kiboonto, mii :nkinee *:Wēritaab Chii kwoomchinē biiko kuu
nyooto."
31 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Mākōōyyo
:cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo
/ kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē
wuu chuutēchu, kuuyu kichōōnēē :cheebyoosyaanaa
lōōyin chokuyēbchinē yiit ng'aleekaab ng'oomnātēēt chēē
kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee miitē yu raat :nyēē wōō
kubiir Sōlōmōōn. 32 Mākōōyyoong'iis :nkicheek biikaab
Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta
biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kiikuwēēkiis :icheek

11:23 Māārkō 9:40; Luuka 9:50 **11:26** 2Bēt. 2:20 **11:28** Luuka 8:19-21
11:30 Mat. 12:38; 16:4; Māārkō 8:12; Yoowa. 6:30 **11:30** Yoona 3:1-4 **11:31**
1Bāy. 10:1-10

kurubta keey ākoo āmtooyiisyēētaab Yoona ānkumii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona."

Kōōnu :kāānēētēywēēkaab Yēēsu lēbkēēyyēēt
(Mataayo 5:15; Māārkō 4:21)

33 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Māmii :chii nyēē tābē taariit ankuwuny, nto kōōkubuuyēē kērēbēēt. Nteenee /ki-ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi chii ake tukul nyoo chōōnii kō."

Ing'oonkyinē keey lēbkēēyyēētaab Yēēsu
(Mataayo 6:22-23)

34 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Koong'uung' :nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt. Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. 35 Kunyoo, ōriib keey -mookany ōbērē tōōs ōboontē lēbkēēyyēēt ākoo mēēnānēēt. 36 Yoo kēēng'oonkyi bōōrng'uung' tukul lēbkēēyyēēt nyēē māmii wōlēē kāng'ēt, kōōloombuuchiing' :lēbkēēyyoonoo. Kerkeey ākoo yoo keekwenyiing' :taariit nyēē māmii :kiyēē kakerekta, lēbkēyiitu :bōōrng'uung' tukul."

Kichuur :Yēēsu Farisaayeek
(Mataayo 23:23-27)

37 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kumwoochi *:Fārisooyiintēēt ake kubeeta keey inee kanyii bokwoomiis. Kucham :Yēēsu.

38 Yu kayit, /kiikoochi āmiik. Kwoomiis :Yēēsu amaneentasiim āwunnyēk kuu wōlēē kiwuu ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kiilat :chiitaab kayta miisin.

39 Yu kakas :Yēēsu kule kinam kuut Fārisooyiintoonoo :kiyēē kiyeyakay, kulēēnchi, "Ōchāmē :akweek *Farisaayeek ōtiliilē bōōrwoonikwook saang', nteenee ōbākooktooy āriit kutuur. Ōsāsunootēē biich tukuuk ānkōōyēyē ng'al chēē miyootēch. 40 Ōbērbērēch sōō nyēē tyaa! -Mōōnkētē :akweek kule Yēyiin :nyēē kiyēyē bōōrtaab chiito saang' ākoy āriit? 41 Ōkoochinē biiko choo bānoon kiyēē ōboontē kusiir yoo kātōōsāsunēē. Yoo !kooyey kuu nyooto, mākutililiit :kiy ake tukul ām wōlēē ōmiitē.

42 Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee *:Farisaayeek! -Mōōkustooy ōnēmchi Yēyiin akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ōnyōōru ānkoo ku mining' nyēē tyaa. Nteenee -mōōkāsē tukuuk chēē wōōyēch. Tukuuchooto ku ōyēchi chii ng'ālyoo nyēbo man āk kule ocham Yēyiin. Māchāktōōs nto kyōōyēyē tukuuchuutēchu wōōyēch -āmōōwuutyēē nkicheek choo minkēēch.

11:32 Yoona 3:5-10 **11:33** Luuka 8:16 **11:34** Yēyuut. 26:18; 2Kōōr. 4:6 **11:35** 2Kōōr. 6:14; Ēfēēs. 5:8, 14; 1Tēēs. 5:5 **11:37** Luuka 7:36 **11:39** Māārkō 7:2-4 **11:41** Luuka 12:33 **11:42** Mat. 23:23

43 Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee, :Farisaayeek! Kyoocham ōkwēyē ng'ēchērōōk choo bo taay ām *kooriikaab saayeet. Ōchāmē mbo /kiisubooyootook nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich.

44 Ōmiitē sōō mbo subak nyēē miyaat kule nee! Okerkeeye kiy nyēē tiliil ām saang' ankununaat :wōliin bo āriit nyēē yoo kāsiir :chii yēē ōmiitē, -mēēnkētē kule ōnuunnyootiin."

Kichuur :Yēēsu nkicheek kāānēētikaab kiruutēk (Mataayo 23:4, 13, 29-36)

45 Kumwoochi :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, yoo 'keeng'alaal kuu nyooto, imiitē intosuurēēch nkacheek."

46 Kumwoochi :Yēēsu nyoo kule, "Ōmiitē sōō :nkakweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Kyoocham ōng'irēē biiko alak tukuuk chēē nyikiisēch āmōōmāchē :akweek kut ōtiiny.

47 Ōmiitē nyēē miyaat kule nee! Kibākāchē mbo :kuukoong' *wōōrkooyik choo kibo kēny ānkōōmiitē :akweek ōtēēkyinē tukuuk chēē /sikiisōōtēē /kēēkoonyitē. 48 Yoo ōmiitē ōtēēchē tukuuchoo, ōchāmchiintōōsii kule karaam :kiyēē kiyey mbo :kuukoong'. Kibakach :icheek wōōrkooyik ānkōōmiitē :akweek ōtāsē taay ōnoomēē yooto kibākookyinē :icheek. 49 Ākoo man yoo kimwooyē :Yēyiin kule, '+Māāyooktē wōōrkooyikyuu āk *lēbkēēyikyuu. +/Makeebakach alak nto alak +/mākēēwus.' 50 Kunyoo, +/mākiing'woonchook akweek kāānēētikaab kiruutēk āk biiko alak choo kiikuyey kuu nyooto kuuyu kyoobakachaanu biikaab Yēyiin kung'eetee yēē /kikeeyeyee kōōrēēt. 51 /Kikiinaamee yoo /kikēēbākāchē Ābēl ākoy yoo /kikēēbākākyinē Sekaryaa yoo kibo kwēēnuutaab *kāābkōrōs āk *Kōōtaab Yēyiin. Man, +/mākiing'woonchi bichoo tukul :choo yēyē ng'aleechaa miyootēch.

52 Ōmiitē :akweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Ōbērē ōboontē ng'oomnānēēt nyēē wōō kurubta keey ākoo Yēyiin. Nteenee kyootay orub kiyēē mākwook :Yēyiin kule oyey. Ōkērēktooy mbo biiko alak kuyey kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin."

53 Yu kang'eetee :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kwoowēsyi :kāānēētichoo bo kiruutēk āk *Farisaayeek ānkutoow kuteebaatee tēēbuutēk chēē chaang'. 54 Kimāchē :bichoo kule kutech Yēēsu ām kiyēē mākumwooy /sikeenam.

11:43 Luuka 20:46 **11:46** Yēyuut. 15:10-11 **11:48** Mat. 5:12 **11:51** Toowu. 4:8-10; 2Tēt. 24:21 **11:52** Mat. 16:19; 23:13 **11:54** Luuka 20:20

12

-Mookerkeyiitu :nkakweek Farisaayeek
(Mataayo 10:26-27)

1 Kikwa :biiko ānkōōruruukyi keey yēē kimii :Yēēsu kut kukuunykuuny :mētēwook. Yooto, kung'āloolchi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ōriibēē keey ng'aleekaab Farisaayeek, kuuyu yēyē keey :bichu kule kāroomēch, nteenee māwuu nyoo. 2 Kiy nyēē iyēēnoot +/ mākiiboor, nto kiy nyēē wunyaat ākoy kutook bēsyēēt ake. 3 Kiy nto ng'ālyoo ake tukul nyēē mwooyē :chiito kōōsōōtē kule tōōs mēēbērē / makeekas, kusyooru keey :ng'ālyoontoonoo bēsyēēt ake. Nto yoo kāchoomchi :chii ake ng'al kumiitē kōōto nyēē maalaat, ākoy / kēēkāsunēē ng'aleechaa saang'."

Ōkēnēē keey Yēyiin
(Mataayo 10:28-31)

4 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Biikyuu, -mōōmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk kubakach bōōrwoonikwook, nteenee māboonto kāāmuukēywēēk kusiir yooto. 5 Mii :nyēē māchāktōōs ōmuyēē! Boonto :nyooto kāāmuukēywēēk kutōōrchook wōlēē bo maataab kibchuulyo, yoo kōōbēku.

6 / Kyooltēē oob kootiitiiyēēnik muut beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē mākuwuutyēē :Yēyiin ake tukul. 7 Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. Kunyoo, -mōōmuuyē, kuuyu isōōtook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiiyēēn chēē chaang'."

Ōkiilchi Yēēsu
(Mataayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule, "Yoo kāchāmchiin :chii ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maacham :nkanii, *Wēritaab Chii, chiichoo ām taayeetaab *malayikaanikaab Yēyiin kule chiinyuu. 9 Nteenee nyoo kataya ām taayeetaab biiko, +maatay :nkanii ām taayeetaab malayikaanichaa.

10 +/ Mākēēnyōōchi kaat biiko choo ng'āloolēēnoo nyēē miyaat, nteenee -/ mākēēnyōōchinē kaat biiko choo chubē Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

11 Yoo / kākiiyyoong'tēēnook kōōk ām kōōkwōōsyēkaab Yuutayeek āk chēbo bāytooyik alak, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay nyēē ōtuuchēē keey. 12 Mākukōōnook yooto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleek chēē +moomwaay."

12:1 Mat. 16:6; Māārkō 8:15 **12:2** Māārkō 4:22; Luuka 8:17 **12:5** Ibu. 10:31 **12:7** Luuka 21:18 **12:9** Luuka 9:26 **12:10** Mat. 12:31-32; Māārkō 3:28-29; 1Yoowa. 5:16 **12:12** Mat. 10:19-20; Māārkō 13:11; Luuka 21:14-15; Yēyuut. 4:8

Berber :nyēē tiiyēē mēt bāytitaab kōōrooni

13 Yu keewaany :Yēēsu ng'aleechaa, kumwooy :chiito ake
ām biiko kwēēn kule, "Mokoryoontēēt, mwoochinoowoo baa
ng'eetaabiya kubchēwoo tukuukaab baaba." 14 Kukētyi :Yēēsu
chiichoo kule, "Mānāmoo :ng'ala chēē wuu choo."

15 Kumwoochi :Yēēsu biiko kule, "Ōriib keey! Māmāchāktōōs
ōtukuulchinē keey tukuuk ām kōōrooni, kuuyu mārubtooy keey
:soboonto nyēbo man āk bāytit nyēē boonto :chii."

16 Kutas taay :Yēēsu kurār tyoonkōōchēēt ake kule, "Kimii
:chiito ake nyēē kiboonto mbareenyii nyēē wōō. Kiyey :āmiik
ām mbaraanaa miisin. 17 Yooto, kumwaayee moo kule,
'+Maayey kule nee? Ākōnōrēē ānō āmiichu tēē chu tukul?'
18 Kumwooy kule, 'Kiito nyēē miitē, +maaburyeet chookēēnik
choo kōbo kwaak ankaateech chēē wōōyēch. Mākukōōno
:chooto bārooyinto wōlēē +maakonoree āmiikyuu tukul āk
tukuukyuu tukul. 19 Yoo kaakonor, āmwoochi keey kule:
Kany atankas ankaabaybayiitu kuuyu kaakonor āmiik chēē
yēmoo ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kwoonii.' 20 Nteenee
kumwoochi :Yēyiin chiichoo kule, 'Iberber sōō kule nee! Mii
/bokiinēmunēēniing' soboonng'uung' kwēēmowuuni. Kunyi ii,
mākubooyiit ng'oo :tukuuchoo 'keekonor?'

21 Kunyoo, berber :chii nyoo itukuulchinē keey bāytit ām
kōōrooni āmātinyē bāytit ām wōlēē mii :Yēyiin."

Ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 6:25-34, 19-21)

22 Yooto, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Kunyoo,
āmwoowook kule -mooyiimee keey kule ō-āmē nee, nto
kule ōloochē nee. 23 Wōō :soboon kusiir āmit nto sirooy.
24 Māchē ōkāsēē tāriitēk. Māchoonsē, mākēsiisyē āmātinyē mbo
chookēēn, nteenee tākubāyē :Yēyiin. Ntēē ōbooyē :akweek
koomānuut ām wōlēē mii :Yēyiin kusiir tāriit! 25 Mātāsyinē keey
:bēsyēēt mbo akeenke yoo keeyiimee keey :chii soboontaab
kōōrooni. 26 Nto yēē ākoo -mēēmuuchē :yooto kuyēētyēēchook
kiy mbo kisich ii, nyēbo nee kooyiimaak :tukun mētēwoy?"

27 Kutas taay :Yēēsu tākumwooy kule, "Okas baa, wōlēē wuu
:taabta ake tukul ām wuuyēēt. Māchiiryootē āmāyēchinē keey
sirooy. !Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāytit nyēē
tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu :toobtōōchoo.
28 Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē
:Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs raat nto nyēē mā
tyaa kurarach, kucham nee wōlēē makoolaaktaak akweek?

12:15 Luuka 18:22-25; 1Tēm. 6:9-10 **12:20** Tyēēn. 49:10-20 **12:21** Luuka 12:33 **12:24** Tyēēn. 147:9 **12:27** 1Bāy. 10:1-29 **12:28** Mat. 14:31

29 -Mooyiimee keey ng'aleekaab āmiik nto ng'al alak tukul.
30 Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē wuulyootēē tukuuchoo
tukul, nteenee inkētē :Kōōn kule ōmāchē :akweek tukuuchoo.
31 Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Yooto,
mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake.
32 -Mōōmuuyē :akweek, biikyuu choo ōng'ērinēch,
kuuyu kōōkuchāmwook :Yēyiin kule ōwut Bāytooyiisyēēnyii.
33 -Mōōtukuulchi keey tukuuk chēē ōboontē, nteenee
ōyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta. Yoo kooyey kuu nyooto,
+mōōnyōōru bāytit nyēē mābēku ām Kaab Yēyiin. Māmii
wōlooto :chōōriin āmāmii :kuutya nyēē makunyeeree. 34 Tiiyēē
:chii mēt wōloo miitē :bāytinyii."

Ōchōb keey
(Mataayo 24:42-44; Māārkō 13:33-37)

35 Kutas taay :Yēēsu subak kumwooy kule, "Oyeyte keey
nyēē karaam obakaakte taariinek kulāytōōs. 36 Okerkeyiitu
motwoorik chēē mii kukānyē mokoryoontēēng'waa
kōōyēēwunēē saakweetaab kooyēēy. Yoo ōchōbootiin,
+mōōyootyi mokoryoontēēt kurkeet areet akeenke, yoo
kēēng'ēētiis. 37 +/Mākiibēruur motwoorik choo /kākēēnyōōr
kukāsu. ! Kāāmwoowook, mākuyēytoochi :mokoryoontēēt
motwoorichoo āmiik ankubay :inee nkityō.
38 Imuuchē :mokoryoontēēt kuyit ām āsiiswēk alak tukul.
Imuuchē ku kwēēmooy kwēēn nto kumānēērir :kōōrēēt. Nte-
nee ām asiista ake tukul nyēē kayit, +/mākiibēruur motwoorik
choo kānyōōr kuchōbootiin.
39 Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chii
āsiiswēk chēē isābunēē :chōōriin, nto riibē kayta -/mākēēbut.
40 Kunyoo, ōchōbē keey :nkakweek, kuuyu makucheeraak
*:Wēritaab Chii."

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keey
(Mataayo 24:45-51)

41 Yooto, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt,
acheek nkit :chēē imiitē imwoowēēch ng'aleechu, nto chii ake
tukul?"
42 Kukētyi :Yēēsu kule, "Motwooriin :nyēē ikoochinē :moko-
ryoontēēnyii kōōyyoonkyi chuut ku nyēē /kiikoosēē keey ānku
ng'oom. 43-44 !Kāāmwoowook, yoo karub :motwooriintoonoo
kuu wōlēē māktooy :mokoryoontēēnyii, kōōbēruuroot. +/Maki-
ilaang'tee kōōyyoonkyi tukuuk tukul chēbo kayta.
45 Imuuchē koosoot :motwooriintoonoo kule lōō yēē
wokōōyēēwunēē :mokoryoontēēt. Yooto mākubirsēēt

12:32 Mat. 14:27; 25:34; Luuka 22:29 **12:33** Mat. 6:20; Luuka 11:41; 18:22; Yēyuut. 2:45; 4:32-37; Yāāk. 5:2 **12:36** Mat. 25:1-4 **12:36** Ng'oong'. 3:20 **12:40** Mat. 24:42-44; 25:13 **12:43-44** Luuka 19:17-19; 16:10

motwoorik chuut kusiir yēē kātāyibē nyēē karaam
ānkōōbootyi āsiiswēkyii āmiisyēēt āk yyēēsyēēt. 46 Nto yoo
kayit :mokoryoontēēt kumēēnkētē :motwooriintoonoo /
ānkēēnyōōr kumiitē kuyēyē kuu nyooto, +/ mākēēlālchi /
ānkēēwēēkyi komosta nyoo bo choo -/ mākiikoosēē keey.
47 +/ Mākiing'woonchi chiichoo miisin, kuuyu kēēnkētē
kiyēē / kākēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey kuu
nyooto. 48 Nteenee chii ake tukul nyēē -mēēnkētē kiyēē /
kēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey, mēēbērē nyōōru
:nyoo ng'wooninto nyēē wōō kuu nyoo inkētē. Chii nyoo
/ kākiikoochi bārooyinto nyēē wōō kuyeyee kiito ake, +/
makeemakee kiy nyēē wōō. Nto yoo / kākiikoochi ake
kāāmuukēywēēk kusiir chēbo ake, +/ makeemakee kiy nyēē
wōō kusiir nyēbo nyiin."

Kicham :biiko alake Yēēsu, nteenee kitay :alake
(Mataayo 10:34-36)

49 Kumwooy :Yēēsu subak kule, "Kichāātoowu maata nyēē
mākōōtiliil biiko ām kōōrēēt. Lēyyē, ābērē nto /kaakiinaam
mayi kuwōōyiit. 50 Nteenee +/mākiibuuntēēnoo nyāliluutēk ām
bēsyōōsyēk choo kwoonii ankaakukinyaataa :ng'aleechu ākoy
bēsyēēt nyoo mākubēkunēē.

51 Ōsōōtē akweek kule āchōōntooy tāloosyēēt kōōrooni?
Acha! Āyibu nyalilta ākoo bcheyateet. 52 Makubchey keey
:biikaab kayta ake. Yoo kā muut :bichoo, makuchama :sōmōku
ankutaya :chuut āyēēnku, nto mā nyoo, kuchama :āyēēnku
ankutaya :sōmōku. 53 Makuchama :wēēriit kutaya :kwaan, nto
kutaya :wēēriit kuchama :kwaan. Mākuchuunchuun :chēēbto āk
kaamet. Mākuyil :koonyit nyēē kōboontēē keey :koorkēētaab
wēēriit āk cheebyoosyeetaab biikooy."

Mākuyōōt :choo katay Yēēsu
(Mataayo 16:2-3; 5:25-26)

54 Yooto, kuwēēkyi keey :Yēēsu biiko ānkumwoochi kule,
"Yoo kookas boolteet kuloong'unēē tinkeey, ōmwooyē kule,
'Mākurōōbēn ra,' kuyeyakay kuu nyooto. 55 Nto yoo kāwusunēē
:yoomeet komostaab sōōy, ōmwooyē kule, 'Makulay ra :asiista,'
kuyeyakay kuu nyooto. 56 Ōbērbērēch! Ōbērē tōōs ōnkētē chēē
chaang'. Ōnkēt ōmwoowu kiyēē ibooru :wōliin bo barak āk
ng'wēny -āmōōnkētē kiyēē mii kuyēyāktōōs bēsyōōsyēchu.

57 Ām nee yu simōōnkētē :akweek kiyēē bo man? 58 Yoo
mii :chiito ake wokōōyyoong'tēēniing' kōōk, kumāchāktōōs isy-
eem simōkāsyiinē āk chiichoo kutoombo kōōyiititiing' kōōk.
Yoo kameeyey kuu nyooto, kōōmuuchē :chiichoo wokurating'.

12:46 Ng'oong'. 21:8 **12:47** Yāāk. 4:17 **12:50** Māārkō 10:38 **12:53** Luuka 14:26; 21:16 **12:53** Miika 7:6 **12:58** Mat. 18:34

59 Nto yoo /kaakeerating', mēēbērē /makiityaaktiing' ākoy yoo
'keeyaakte bēsēntaab biich."

13

Oweeksee miyootyēēt

1 Yooto, kukwoonchi :biiko alake Yēēsu ānkumwoochi kule,
"Kibakach *:Bilaato Yuutayeek alak chēbo Kalilaaya yoo
kiyibu tukuuk /kēēbēēlchinēē kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin."
2 Kuteebee :Yēēsu bichooto kule, "Ōbērē :akweek kiboonto :bi-
choo ng'ōōkisto nyēē wōō kusiir Yuutayeek alak? Ara :kiyooto
sōō nyēē kiyey /sikeebakach? 3 Acha! Māwuu nyoo. Nteenee
yoo kamooweekse ām miyootyēēt nyēē ōboontē +mōōbēku
:nkakweek kutukul. 4 Nto yoo kiturbubchinē :kiyoo ki kooy
miisin ām Siloowaam biiko taman āk sisiit kubēk ii, ōbērē
:akweek kiboonto :bichoo ng'ōōki nyēē wōō kusiir biiko tukul
ām Yēērusālēēm? 5 Māwuu nyoo, nteenee yoo kamoobakaakte
ng'ōōkiswookikwook +mōōbēku :nkakweek kutukul."

6 Nto mii yoo, kōōboorunēē :Yēēsu tyoonkōōchēēt kule, "Ki-
boonto :chiito ake mbareetaab *musābiibuunēk. Kimii :kēētit
ake mbaraanaa nyēē /kikēēkuurēē *mutiiniit. Kiirwoomē
:chiichoo kēētooto kwaak ānkōōsyoochē āmānyōōru lokoyaa.

7 Kinyit :kēētoo chiichooto yooto, kumwoochi nyēē
kiyēytooy mbareet kule, 'Kēnyiitaab sōmōk :nyi ārwoomē kēēti
āmāānyōōru kiy! Ntēē kaker mbareet buch. Kunyi, iluultē!'
8 Kukētyi :chiichoo kule, 'Mokoryoontēēt, kany tākēēriibēē
kēnyiiniitēnyi baateey! Āmāchē ayeyte ām kēēlto nyēē karaam
kusiir kwaak āroonkyinē buurēēsik. 9 Yoo kātēbi kut kuyey
lokoyeek, ku karaam, nto yoo kamayey, iluultē!' "

Kiiburyoong'to :Yēēsu kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab saayeet

10 Yu ki bēsyēētaab *Sabaato kōōnēētiis :Yēēsu ām kōōto ake
nyēbo saayeet. 11 Kimii :cheebyoosyeet ake kōyooto nyēē
kikuuykuuyoot :suweet ām kēnyiisyēk taman āk sisiit.

12 Yu kakas :Yēēsu cheebyoosyaanaa, kukuur kuchō taay
ānkumwoochi kule, "Cheebyoos, kaatyaaktiing'!" 13 Kutiinyēē
:Yēēsu cheebyoosyeet āwunnyēk. Yooto, kuchuulakay :suwee-
taab cheebyoosyaanaa bakeenke ānkusilto Yēyiin kubirchinē
kōōnkōy. 14 Nteenee kinyēēr :kāāyyoong'iintēētaab kōōtaab
saayeet kuuyu kiisoobiis :Yēēsu yēē ki *Sabaato.

Kimwoochi biiko kule, "Mii :bēsyōōsyēk lo chēē /kēēyēyēē
yiisyēēt. Chooto :chēē māchāktōōs ōkwoonii /bokiisoobook
āmēēbērē bēsyēētaab *Sabaato." 15 Yooto kulē :Yēēsu, "Kiblem-
bechiisyechu! Ntēē ōyēyiisyē :nkakweek yēē Sabaato! Ōmāchē
ōmwoowoo kule -mōōtyoochē tany nto ku sikiryo ānkōōkwēr

13:3 Tyēēn. 7:12 **13:6** Kāālēw. 27:18; Isa. 5:1-7; Mat. 21:19; Māārkō 11:13
13:9 2Bēt. 3:9, 15 **13:14** Chuy. 20:9-10

wokuyye bēēko yēē bēsyēētaab Sabaato? 16 Kikiikurat :Kibrōkōsyoontēēt cheebyoosyaani kēnyiisyēk taman āk sisiit. Nteenee kēēkoosēē keey Yēyiin kuu *Abraam. Ara kaayey :anii ng'ālyoo nyēē miyaat atyaaktee nyalili ām bēsyēētaab Sabaato?"
17 Kichusyo :buunikaab Yēēsu, nteenee king'ērēkiis :biiko alake kubo tukuuk chēē /kiilātē chēē kiyey :Yēēsu.

Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin
(Mataayo 13:31-33; Māārkō 4:30-32)

18 Kiineet :Yēēsu ng'ālyoo kurubta keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiteebee biiko kule, "Wuu nee :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto +/mākiiboorunēē nee? 19 Okany āmwoowook, kerkeey kēbuswoontēēt ake nyēē mining' nyēē /kēēkuurēē *aritaaliit. Yoo kabiit :kēbuswoontooni, kuwōōyiitu ankusabach kut koomuuch kuminy :tāriitēk."
20 Kimwoochi subak :Yēēsu biiko kule, "Kerkeey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin 21 yoo kanam :cheebyoosya tukun choo ikuutu bus ankutankwarta busyeek chēē chaang' kut kukuut miisin."

Kurkeet nyēē mariich
(Mataayo 7:13-14, 21-23)

22 Nto mii yoo, kumur :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk kōōnēētiisyootē yooto tukul kutākyinē keey Yēērusālēēm.
23 Yooto, kuteebee :chiito ake kule, "Mokoryoontēēt, makooraraach :Yēyiin biiko chēē ng'ēri sōō baateey?" Kukētyi :Yēēsu kule, 24-25 "Mariich :kurkeetaab Kaab Yēyiin. Kunyoo, kōōkiil keey :chii sukōōwut kutakuyaataat :kurkeet, kuuyu yoo kāākutēmēl :chiitaab kōōto makusyeem :biiko chēē chaang' kule kōōwut, nteenee mēēmuukāksē. Nto choo / kaakeekerta saang' ānkōōkōnykōōny kurkeet / kēēyootyi, kumwoochinē choo :Mokoryoontēēt kule, '-Māānkētook.'
26 Makuriiree keey :bichoo kule, 'Ntēē kikyoomiisyootē tukul 'ānkiinēētiisyootēē soong'wēkyoo!' 27 Mākumwooy :Mokoryoontēēt kule, '-Māānkētook, āmēēbērē +mōōwut kōyi kubo miyootyēēt nyoo ōboontē. Kunyoo, ōbēēchi keey!'
28 +Mabokuriirunee :biiko chēē chaang' ng'wēny kule nto kisimkusyeem kōōwut / kumanaakeeker kurkeet. Kumii kēēyyoong'iis saang', mākukāsē *Abraam, Isaka, Yāākōbō ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin tukul choo mii kibkōōnkōy.
29 Makukwaanee :biiko komoswookik tukul ām kōōrēēt kumukuul ānkunyōōr ātēbng'waa ām Kaab Yēyiin. 30 Nteenee

---

13:16 Luuka 14:5 **13:16** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 **13:17** Māārkō 2:27-28 **13:19** Êsēk. 17:22-24; Mat. 13:31-32 **13:22** Luuka 9:51 **13:24-25** Māārkō 7:13-14; 1Kōōr. 9:25; Kolos. 1:29; 1Tēm. 6:12; Mat. 25:10-12 **13:27** Mat. 7:23; 2Tēm. 2:19

ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Mākubooyiit lēt :choo yibē keey barak, nto choo yibē keey ng'wēny, makoonto."

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm
(Mataayo 23:37-39)

31 Kikwoonchi yooto *:Farisaayeek alake Yēēsu ānkumwoochi kule, "Yoo imāchē isob, ing'eetee yu, kuuyu mii *:Ērōōtē kuchēēng'iing' kumāchē kubakachiing'."

32 Kukētyi :Yēēsu Farisaayeechaa kule, "Obe bōōmwoochi kimōkōyiinoo kule tāātāsē :anii taay ābēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch ānkāāmiitē āsoobootē biiko raat āk tuun, nteenee +māāyityi tabanta ām bēsyēētaab sōmōk. 33 Man sinee kule +māāwēēsyētē raat, tuun āk kōōyyiin. Māyēmāktōōs kumēēchi *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul yoo mā Yēērusālēēm.

34 Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyooto. 35 Kunyi kuyoochiin :kāng'woong'. ! Kāāmwoowook, kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo, ākoy omwaay kule, 'Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.'†"

14

Kinyikisiit :kwiilateet

1 Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Yēēsu kaytaab chiito ake nyēē ki akeenke ām *Farisaayeek chēē ki wōōyēch. Kimii nkicheek :Farisaayeek alake kayaata. Kimii kuchēēng'ē kukas yoo makuchwees :Yēēsu bēsyēētaab *Sabaato. 2 Kimii :nkinee chiito ake yooto nyēē kiikwaanaat :bōōrto. 3 Kuteebee :Yēēsu Farisaayeechaa āk kāānēētikaab kiruutēk kule, "Chāmwēēch :kiruutēk / kiisoob chii yēē bēsyēētaab *Sabaato, nto acha?" 4 Mānāāwāl kiy :bichoo. Yooto, kunam :Yēēsu chiichoo āwut ānkōōsoob nto yityo, kumwoochi kuwēēchi keey.

5 Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēēsu Farisaayeechaa ānkumwoochi kule, "Yoo kēēsuuchi :lakwang'uung' nto ku teeng'uung' ng'wēēn yēē *Sabaato, ichuutunēē ng'wēēn oob areet akeenke?" 6 Mānāāwāl kiy :bichoo.

Ōyibē keey ng'wēny

7 Yu kakas :Yēēsu wōlēē kimii :tāyēēk kulēkwēltooy ātēbto / kēēmāchē /kyoomiis, kumwoochi kule, 8 "Yoo /kākēēkuurook

13:30 Mat. 19:30; 20:16 † **13:35** Tyēēn. 118:26 **13:35** Cherem. 22:5 **14:1** Luuka 7:36 **14:5** Mat. 12:11; Luuka 13:15-16 **14:6** Māārkō 2:27-28 **14:7** Luuka 20:46

obe saakwa ake tukul, -mōōmoymooyē ng'ēchērōōk chēbo koonyit. Āmwooyē kuu nyooto, kuuyu imuuchē kuyit :toontēētaab kayaata nyēē koonyitoot kusiiring'. 9 Mākukwēryoon :chiitaab kayta toontoonoo ankuchokoong'eeteeniing' yoo 'kēēbuurēē ankookeering' :toontoonoo. Yooto, +mēēchus ankiicheeng' ng'echer ake tukul nyēē kākēluung'. 10 Nto kiyēē māchāktōōs ōyēyē ku nyi: Ōtēbēē ng'ēchērōōk choo bo lēt. Inkētē :ng'oo yoo kāchō :chiitaab kayta ankukasing' imiitē 'kēēbuurēē yooto, makoong'eetiing' wēētēbēē ng'echereet nyēbo taay. Yooto, +/mākēēkoonyitiing' ām taayeetaab tāyēēk chuut.

11 Kunyoo, chii ake tukul nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk. Nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr."

-Mēēyēyē kiy imāchē kule /kēēyookuung'

12 Nto mii yoo, kukētyi keey :Yēēsu chiitaab kayta ānkumwoochi kule, "Yoo 'keeyey saakweet, māmāchāktōōs ikuurē baateey chōōrōōnuutēkuuk, mbo ng'eetaabkoomēt, tilyōōnuutēkuuk nto laatoosyekuuk choo mokorēēn, choo inkētē kule mākukuuring' nkinyiing' bēsyēēt ake. 13 Nteenee māchāktōōs ikuurē bānoonik, choo ing'wooltōōs, choo sōnkōchootiin āk cheebkoraatiisyek 14 choo -mēēmuuchē kukuuring' bēsyēēt ake. Yooto, mākōōbēruuriing' :Yēyiin ānkutuwēniing' ām bēsyoonoo ing'ēētēē meet biiko choo churtootiin."

Saakweet nyēē wōō
(Mataayo 22:1-10)

15 Yu kakas :chiito ake nyēē kyoomiisyē ākoo Yēēsu ng'aleechaa, kumwooy kule, "Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo +mābokwoomiis ām saakweet nyoo bo Kaab Yēyiin."

16 Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, "King'eet :chiito ake kuyey saakweet nyēē wōō ānkukuur biiko chēē chaang' kukwa saakwaanaa. 17 Yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikyoomēē saakweet, kōōyookto motwooriintēēnyii wokumwoochinoot bichoo kukwa. 18 Nteenee kitoow :ake tukul ām bichooto kusoom nyooyeetaab kaat kuuyu kimēēmuuchē kuchō. Kimwooy :ake kule tākumiitē kumārārē mbareet nyēē kitākwoolē. 19 Kulē :ake kitākwoolē yeeyiikyii taman kunyoo, kimii wokusyēēmtooy. 20 Nto ake kumwooy :nyoo kule kitākōōmutiisyē kunyoo, kimēēmuuchē kut kuchō.

21 Yu keeyeey :motwooriintoonoo kaa, wokumwaayta riirikaab bichoo. Yu kakas :chiitaab kayta kuu nyooto, kunyēēr. Kōōyookto motwooriintēētkēy kubuntootēē kēēlwookik choo wōōyēch āk choo minkēēch ām *kiriinkēēng'waa wokukuuroot

14:10 Kāālēw. 25:6-7 **14:11** Mat. 23:12 **14:13** Kāālēw. 14:21; Luuka 6:32-34 **14:15** Luuka 13:29; Ng'oong'. 19:9

chii ake tukul nyēē banan nto nyēē sōnkōchoot nto nyēē ing'woolē ākoo nyēē koraat. 22 Ānkoo kiyey :chiichooto kuu nyooto, kitakubaraay :kōōto. 23 Kumwoochi :chiichoo mot-wooriintēētkēynyii subak kule, 'Āmāchē tāwēēkuurootē biiko alak kukwaanaatee rōōrōōkiisyēk tukul chēbo yēēmooni. Kany kuchō :chii ake tukul nyēē 'kēētuuyēē nto anyuun koonyiit kōyi.' 24 Māmii :chii mbo akeenke ām bichoo /kōsimkēēkuur nyēē makucharee kiy mbo kisich nyoo /kōōkēēyēytoochi."

Yoo sukuyēk :chii rubiintēētaab Yēēsu (Mataayo 10:37-39; 5:13; Māārkō 9:50)

25 Yooto tukul, kimii kurubootē :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kuweech keey :Yēēsu kukas bichoo ānkumwoochi kule, 26 "Chii ake tukul nyoo māchē kuruba, kumāchāktōōs kuchama kusiir wōlēē chāmtooy kwaan, kaamet, koorkēēnyii, lōkōkyii, mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet ankuchamta mbo soboonnyii kubo anii. Yoo māwuu nyoo, māyēku rubiin-tēēnyuu. 27 Māmii :chii nyēē imuuchē kuyēk rubiintēēnyuu yoo kamamuyta ng'wooninto nyēē mākunyōōr kubo anii.

28 Ng'oo ām akweek :nyēē imuuchē kuteech kōōto yoo mānēēbuur ng'wēny ānkōōyiit tukuuk chēē boonto yoo yēmē kutēēksēē? 29 Yoo -kāmēēyiit, kōōmuuchē kutoow tēēksēēt nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār :tukuuk. Yooto, mākuroorchi :biiko kule, 30 'Kookas murooniin, kosyeem kutēēkso, nteenee kōsimkurārchi :tukuuk kumanaayit :kōōto teket.'

31 Nto, māmii :bāytooyiintō nyēē imuuchē kurat keey kule kuwo booryēēt, yoo mānēēbuur ng'wēny āk biikaab kōōkwēēnyii. Mākyiintōōs kukas yoo imuuchē :lukēēnyii nyēbo murēnik kisyēērōōk taman, kōōbēl buunik kisyēērōōk tibtēm. 32 Yoo kāsē kule mēēmuuchāktōōs, kumāchāktōōs kōōyookto alamaalyeet wokung'āloolchi buunik kutākumii wōlēē lōō sukung'eet kōōchoomnyo keey.

33 Kunyoo, chii nyoo māchē kuyēk rubiintēēnyuu, māmāchāktōōs kuyēētyi keey soboontaab kōōrooni. 34 Karaam :muunyeet.* Nteenee yoo kaakumiyatiit, mēēbērē tākumii wōlēē / kēēyēytooy sitakukaramiit. 35 Muunyeet nyoo -meekukaraam, mēēbērē / tākēēyēyēē kiy. -/ Mākiisēērēē mbo mbareen kule sukooneer āmiik. Yoo kaakumiyatiit :muunyaanaa kumāchāktōōs / kēēlulukto. Nyoo yēbē yiit, kukas."

14:21 Luuka 14:13 **14:24** Mat. 21:43; Yēyuut. 13:46 **14:26** Mat. 10:37; Luuka 12:51-53; 18:29 **14:27** Mat. 10:38-39 **14:33** Luuka 9:62 * **14:34** Iyyoonkyinē :ng'ālyoontooni bo 'muunyeet' kule /kiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin.

15

Kēēchiiryo nyēē kibot
(Mataayo 18:12-14)

1 Kimii :yēē kikwoonchinē Yēēsu :kāāruruukikaab *syuuruut
chēē chaang' āk biiko alak chēē kiyēyootē ng'al chēē miy-
ootēch. Kibokuyēbchinē yiit :bichoo kiyēē kiinēētē :Yēēsu.
2 Yooto kōōng'unyng'uunyiis *:Farisaayeek āk kāānēētikaab
kiruutēk kumwooyē kule, "Ntēē toochē :chiichi biich chēē
kibng'ōōkisiis ānkwoomiisyē :tukul?"

3 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, 4 "Yoo iboontē
kēēchiirēkuuk bokol ānkubot :akeenke, ibākookyinē oob chuut
tāmānwookik sokool āk sokool yeechey ankuweecheeng'aate
nyoo kābotē? 5 Nto yoo 'kēēnyōōru, ikālābchinē oob buuy
ānkiichōōntē kaa ām ng'erekweek? 6 Yoo 'keeyit kaa ii, ikuurē
oob chōōrōōnuutēkuuk āk laatoosyekuuk ānkubōōng'ērēkiisyē
:tukul kuuyu 'kēēnyōōru kēēchiiryoonoo?

7 Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, makung'erech :nkinee Yēyiin
kubo choolwookiintēēt akeenke nyoo kākēt keey kusiir biiko
tāmānwookik sokool āk sokool choo kuurē keey kule chur-
tootiin āmāmāchē kule kuweek.

Beesyaa nyēē kiisuuyto

8 Nto yoo boonto :cheebyoosya beesaanikyii chēbo
koomānuut ānkōōsuuyto :akeenke, tābē oob taariit ānkōōbuuch
kōōto tukul kuchēēng'so kut kunyōōr beesyaantaanaa?
9 Ara yoo kāākunyōōr ii, kuurē oob chōōrōōnuutēkyii āk
laatoosyekyii ānkubokung'ērēkiis tukul?

10 Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, mākung'ērēkiis
*:malayikaanik, yoo kaweek :choolwookiintēēt akeenke."

Wēēro nyēē kibot

11 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Kimii :chiito ake nyēē
kiboonto wērikyii āyēēng'. 12 Kimii :yēē kimwoochi :wēēriit
nyēē mining' kwaan kule, 'Abayya, āmāchē irōōbwoo tukuuk
chēē cheechuu.' Kucham kwaan. Kunyoo, kirōōbchi wēēriit
nyēē wōō cheechii ānkurōōbchi nkinee nyēē mining' cheechii.

13 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kunam :wēēriit nyi
ki mining' cheechii ānkuwēēchi keey kōōr nyēē lōō. Kiwok-
waamee tukuuchoo tukul keelat.

14 Kichō :kēmēwuut kōōroonooto nyēē /kikēēbālē keey kee-
lat. Kyaam wēēroo :kēmēwuut. 15 Kunyoo, kuwo kay-
taab chiito ake ām kōōroonooto ankuwokusaaysaay kule
kōōbuurto keey sukuyēchinē yiisyō ake tukul. Kōōkoochi :chi-
ichoo kuriibē tōōrōōk. 16 Māmii :chii nyēē kiikoochi kiyēē

15:2 Mat. 9:10; Luuka 5:29-30 **15:4** Ēsēk. 34:11-16 **15:7** Yoowa. 10:11-15
15:11 Mat. 21:28 **15:13** Kāālēw. 29:3

kaam kunyoo, kilal ːkēmēwuut kut kuriik kwaam āmiikaab
tōōrōōk. 17 Koosootee keey ānkulē, ‘Ntēē nyōōru ːmot-
woorikaab baabaanii āmiik chēē yēmē kwaam kut kung'ēt
ːalake. Ām nee sukubakachaa ːkēmēy ām wōli? 18 Kaykay
ayeey kaa ānkuwāāmwoochi baaba kule: Kyāāchoolwookēnchi
Yēyiin ākoo inyiing'. 19 Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung',
nteenee iyiboo kuu motwooriintēēng'uung' ake tukul.’

20 Yu keewaany ːwēēroo koosoot kuu nyooto, kunam baanta
kooyeey kang'waa. Yu makuyit kaa, kutoobēn ːkwaan.
Kōōnkēt kule ākoo ki wēēroonyii. Kukāsyi kiisayta ankulabat
wokutorooch. 21 Nteenee kumwoochi ːwēēroo kwaan kule,
‘Baaba, kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ānkāāchoolwookēnchiing'.
Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung'.’

22 Kumwoochi ːkwaan motwoorikyii kule, ‘Ōyibu areet
akeenke sireet nyoo karaam ām tukul, kimoorineet āk
kwēyōōnik ānkōōlookyi wēēri. 23 Ōkwēru wuunweet nyoo
neraat kēēyēēnkyi. Māchāktōōs kēēng'ērēkyi 24 kuuyu ākoo
tākusoboot ːwērinyuu nyi kyāābērē kiikume. Kikiikubot, neen-
nyi kāākōōyēēw.’ Nto yityo, /kēētoow /kyaam saakweet.

25 Yooto tukul kimiitē ːwēēriit nyēē wōō mbareen
kuyēyiisyē. Nto yu rōōtu kaa, kukas kutyēēntōōs ːbiiko.
26 Kukuur motwooriintēēt ake ankuteebee kule, ‘Nee ːnyi
mii kutyēēnchinē ːbiiko?’ 27 Kukētyi ːmotwooriintoonoo
kule, ‘Kāākōōyēēw ːng'eetaabkoomēt kuchāmē keey, kunyoo
kayeeny ːkōōn wuunwaanaa koneraat kwaam ːbiiko
kung'ērēkiis.’ 28 King'woonchi wēēroo ki wōō kut kutay
kōōwut kō. Kuchō ːkwaan saang' ankuchokusaaysaay kule
kuwo kō. 29 Nteenee kumwoochi kwaan kule, ‘So, abayya!
Kwāāyēwuung' ːanii yiisyēēt ām kēnyiisyēk chēē chaang'
nyēē mānāākēwēynoon āmēēbērē 'kiikōōnoo mbo kwesta
abaybaayee keey ːnkanii āk chōōrōōnuutēkyuu. 30 Nto yu
kēēyēēw ːwēēring'uung' ːnyi kiwokwaamee tukuukuuk keelat
kōōbootyi chēēmurēniis, neennyi kāchēēyēēnkyi wuunwa nyēē
kōnāmē ːkoong'ta ām biiy ing'ērēkyi.’

31 Kukētyi ːkwaan kule, ‘Wēnyoo, kēēboontē keey ːacheek
āk inyiing' kwaak, anku nyeeng'uung' ːkiy ake tukul
nyēē āboontē ːanii. 32 Āboontē man ayey saakwaani,
kuuyu kikēēbērē kiikume ːng'eetaabkoomēt, neennyi ākoo
tākusoboot. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw.’ ”

16

Kāāyyoong'iin nyēē ki ng'oomng'ook

15:24 Ēfēēs. 2:5

1 Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule,
“Kimii :chiito ake nyēē ki mokoryoo nyēē kiboonto chi-
inyii nyēē kiiyyoonkyinē komosta nyēbo beesaanik. Kiyi-
tyi chiitaab kayta :ng'aleek kule kimii :chiichoo kwoomēē
tukuuk keelat. 2 Kukuur :chiitaab kayta chiichooto kuwo
kō ānkumwoochi kule, ‘Kwaakas ng'al chēē mā kāroomēch ām
wōlēē imiitē. Kunyoo, āmāchē ichōb kiy ake tukul nyēē
karaam, kuuyu āmiitē wāāyyoong'tiing' ām yiisyēēt.’
3 Koosootee keey :chiichoo yu /kābokēēmwoochi kuu ny-
ooto ānkulē, ‘Kāāboot yiisyēēnyuu! +Maayey nee? Ntēē
-māāboontē nkur chēē sitaayeyaatee yiisyōōnuut chēē nyiki-
isēch -āmāāriiku soomsēēt. 4 Aay, kāānkēt wōlēē āyēytooy yoo
sāānyōōru chōōrōōnuutēk chēē sukuriibo yoo kāāboot yiisy-
ooni.’ 5 Kikuur biiko choo kiboonto bēsēntaab mokoryoon-
toonoo. Yooto, kuteebee nyēē kibo taay kule, ‘/Kēēyoochiing'
ata?’ 6 Kulē :nyoo, ‘Mwaaytaab *musēytuuniit wōōnkiichēk
bokol.’ Kulē :kāāyyoong'iintoonoo, ‘Man, kunyoo, isir kule
konom.’ 7 Kuteebee nyēē kiikēērē kule, ‘Ntēē inyiing' /
kēēyoochiing' ata?’ Kulē :nyoo, ‘Nkoonuuk kuniyaanik bokol.’
Kumwoochi nyoo nkinee kule, ‘Isir kule tāmānwookik sisiit.’
8 Kumwooy :mokoryoontoonoo kule, ‘Ntēē ākoo
ng'oomng'ook man :chiichi.’ ”

Kunyoo, kumwooy :Yēēsu kule, “Inkētē keey :biikaab
kōōrooni ām wōlēē yēytooy tukuukwaa kusiir wōlēē inkētitooy
icheek :biiko choo kiikunyōōr lēbkēēyyēētaab Yēyiin.”

Māchāktōōs /kēēyēyiisyēē beesaanik ām kēēlto nyēē karaam

9 Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, “Ōyisunēē beesaanik
chōōrōōnuutēk chēē ām lētuunoo, yoo kāākuyēk buch
:beesaanik, +mabokutaachaak ōminy kooriikaab kibchuulyo
ām Kaab Yēyiin. 10 Chii nyoo /kiikoosēē keey ānkuriibē tukuuk
chēē ng'ēri, kuriibē nkicheek chēē chaang'. Nto nyoo -/
mākiikoosēē keey āmāriibē tukuuk chēē ng'ēri, kumāriibē mbo
tukuuk chēē chaang'. 11 Nto yoo -mōōriibē tukuuk chēbo
mokornoontiitaab kōōrooni, ku ng'oo :nyēē mākuchāmwook
ōriib mokornoontiitaab soboontaab Tāmirmiryēēt. 12 Nto yoo
-mōōmuuchē ōriibchi biiko alak beesaanikwaa kubo nee /
kēēkōōnook chēēkwook?
13 Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'
kuuyu ākoy kulay :ake. Kunyoo, mēēmuuchāktōōs /kiinoom-
nyo yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

Ng'aleek alak subak chēē kimwooy :Yēēsu
(Mataayo 11:12-13; 5:31-32; Māārkō 10:11-12)

16:8 Yoowa. 12:36; Ēfēēs. 5:8; 1Tēēs. 5:5 **16:9** Luuka 12:33 **16:10** Luuka 19:17-19 **16:11** Luuka 12:42, 48 **16:13** Mat. 6:24

14 Yu kakas *:Farisaayeek alake kiyēē kimwooy :Yēēsu,
kuroorchi, kuuyu kicham :icheek beesaan miisin. 15 Nteenee
kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōyēyē keey :akweek kule ōchurtootiin
ām taayeetaab biiko, nteenee inkētē :Yēyiin tuuyintaab moo
nyēē kyoowung'te keey. Kiyēē yibē :biiko kule bo koomānuut,
ku buch ām wōlēē mii :Yēyiin.
16 Kumanaachokwaamtaat :Bātisāniintēēt Yoowaana
lōkōōywēk, ki siruutēk choo kikōōnu *:Muusa āk lōkōōywēk
choo kiyibu *wōōrkooyik :chēē /kikyoomu. Kung'eetee kāchō
:Yoowaana ākoy ra, lōkōōywēk chēē /kyoomtootē ku chēbo
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mii :biiko chēē chaang'
kukwiilē. 17 Imuuchē kubot :barak āk ng'wēny nteenee
mābotē :ng'ālyoontēēt mbo akeenke ām siruutēchoo. 18 Chii
ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii ankoomut ake, kaakubar
kooyēēyto. Nto nyoo keemut koorko nyēē kaakukwet
:saanteenyii kāākōōntosuur :nyoo kooyēēyoo.”

Lasaaro āk chii nyēē kiboonto bāytit

19 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake
nyēē kiiloochē sirooy chēē kāroorānēch chēbo āliisyō nyēbo
barak. Kikicham :chiichi kuyēyē sookwoonuut āk tukuuk
chēbo leles. 20 Nteenee kimii :ake nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro
nyēē kisyēnunoot ām ng'woowōōk miisin. /Kikikiimukoonchi
kaytaab mokoryoontoonoo kurkat. 21 Kumii yooto bo
kurkat kubērē nto nyōōr mbo seeserik, kukwoonii :ng'ōōkiik
bokumēēlē ng'woowōōk.
22 Nto mii lētuunoo chokume :Lasaaro. Kuyib
*:malayikaanik wokōōbuurto keey *Abraam. Nyēē mā
tyaa, chokume :nkinee chiichoo kiboonto bāytit. /Keemuy,
23 nteenee /kibokēētōōrchi tāmirmiryēēnyii wōlēē mii :maata
nyēē māmisē. Kumii wōlooto, kutoobēn Lasaaro kuboonto
keey Abraam.
24 Kukuurso :chiichoo kule, ‘Baaba Abraam! Ntēē
keewaang'taa :maata! Iriireenaa ānkiiyooku Lasaaro
chokōōwutēē moorineet bēēko kutiswoo ng'elyebta.’
25 Nteenee kumwoochi :Abraam kule, ‘Wēnyoo, māchāktōōs
inkēt kule yoo kitēēsoboot, kiinyōōru tukuukuuk chēē
kāroomēch chēē 'kiimāchē, nteenee kimii :Lasaaro ng'woonin.
Kunyi, miitoochi keey ra :Lasaaro wōlēē nusaat, ānkiimiitē
:inyiing' ng'woonin. 26 Nto subak, mii :nkōriit nyēē wōō
miisin kwēēnuunyoo nyēē yoo kālē :chii ake tukul nyēē mii
wōli kuchō komosaa, mēēmuuchāktōōs. Māmii mbo subak
:chii nyēē imuuchē kuchōōnēē komosta nyoo imiitē kuchō

16:15 Mat. 23:28; Ng'oong'. 2:23 **16:16** Mat. 11:12, 13 **16:18** Mat. 5:31-32; 19:9; Māārkō 10:11; 1Kōōr. 7:10-11 **16:25** Luuka 1:51-53; 6:20-21, 24-25

komosi.’ 27 Kumwooy :chiichoo kule, ‘Baaba Abraam,
mwoochinoowoo naas Lasaaro kuwo kanyoo acheek
28 wokumwoochi mbo ng'eetaabiya muut kule kuriib keey
/simākēētōōrchi nkicheek wōli tēē nyi :ng'woonin kōōyyiin
kābēk.’ 29 Nteenee kukētyi :Abraam kule, ‘Kany kuyēbchi
yiit siruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa āk *wōōrkooyik.’
30 Kukētyi :nkinee chiichoo Abraam kule, ‘Baaba, māyēmē
kuu nyoo baateey, nteenee kaykay yoo /kāākiiyookto chiito
ake nyēē kiikume. Imuuchē kuwēēkiis ām miyootyēēt nyēē
kiikuyey.’ 31 /Kēēkētyi chiichoo subak kule, ‘Yoo māmāchē raat
mbo :ng'eetaabkoomēt kukas kiyēē kimwooyē :Muusa ākoo
wōōrkooyik, ku mākoy kukāsyi chii ake tukul nyēē kang'eetee
meet.’ ”

17

Kentaayeet āk nyooyeetaab kaat
(Mataayo 18:6-7, 15, 21-22; Māārkō 9:42)

1 Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Mii :biiko
chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi
sōō kule nee chii nyoo kakenta ake. 2 Misyinē /kēērātyi
chiichoo rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta,
kusiir yoo kātākēnē biikyuu choo tākukuskus ām kāāyēnēēt.
3 Kunyoo, ōriib keey!

Yoo kāyēwuung' :ng'eetaabkoomēt ng'ālyoo nyēē miyaat,
iburyoong'tē. Nto yoo kāchokusooming' nyooyeetaab kaat, in-
yōōchi kaat. 4 Ānkoo kāyēwuung' nyēē miyaat kunyil areet tisab
ām bēsyēēt ānkuchōōnii yooto tukul chokusoomē nyooyeetaab
kaat, inyōōchinē.”

/Kiikoosēē keey Yēyiin /ānkēēkāsyinē

5 Nto mii yoo, kumwoochi *:lēbkēēyik Yēēsu kule, “Mokory-
oontēēt, teeyeyeech kiikaasee keey Yēyiin miisin.” 6 Kukētyi
:Yēēsu kule, “Nto ōtinyē mbo kaakaaseet nyēē kisich nyēē
tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto imuuchē kukāswook mbo
:mōkōywooni, yoo kōōmwoochi kung'ēēwunēē keey tiikiit anku-
wokuchaan keey araaray.

7 Imuuchē :chiito kuboonto motwooriintēēnyii nyēē ākiisyē
nto nyēē ibātiisyē. Nto yoo kārōōt kaa, māchāmchinē :mokory-
oontēēnyii simkwoomiis, 8 nteenee māchāktōōs kubay moko-
ryoontoonoo kurook. Yoo kaakoowaany :mokoryoontēēt
āmiisyēēt, mākwoomiis :motwooriintēēt. 9 -/ Mākēēbirchinē
kōōnkōy kuuyu kayey kiyēē /kākēēmākyinē. 10 Kunyoo,
yoo kooyey :akweek kiy ake tukul kuu wōloo /kēēmāktooy,
ōmwooyē kule, ‘Yiisyēēnyoo :nyooto.’ ”

16:29 2Tēm. 3:16 **17:5** Mat. 14:31; Luuka 6:13 **17:6** Māārkō 11:23; 4:31
17:10 1Kōōr. 9:16-17

/Kiirāroochē chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin

11 Yu katas taay :Yēēsu ākoo rubiikyii kumii kutākyinē
keey Yēērusālēēm, kuyit yēē kibo kiyōōtēētaab yēēmēētaab
Kalilaaya ākoo kōōrēētaab *Samaaryaa.
12 Yu kayit saang'ta ake nyēē kimii yooto, kukas biiko
alak taman chēē kiboonto *makereenik. Kimāmāchē :bi-
choo kulēēkityi Yēēsu. 13 Kukuur Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt
Yēēsu, ankiiriireeneech." 14 Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule,
"Bōōboorchi keey kibkōrōs." Kuba :bichoo. Nto kumii kēēltaab
too, kukas keey kule kāākusobcho!
15 Kooyeey :akeenke wōloo kimii :Yēēsu ānkusilto Yēyiin
kukuurchinē barak. 16 Kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta
ng'wēny ānkubirchi Yēēsu kōōnkōy ānkoo kibo kōōrēētaab
*Samaaryaa :chiichi. 17 Kumwooy :Yēēsu kule, "Kāmā taman
:bichoo kāāsoobē? Mii ānō :chuut sokoolu? 18 Ntēē sukōōyēēw
naas nyi :soboyiintō akeenke chokubirchi Yēyiin kōōnkōy?"
19 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Ing'eet ānkiiwēēchi
keey. 'Kēēsob kuchurta kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey."

Wōlēē chōōntooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

20 Nto mii yoo, kuteebee *:Farisaayeek alake Yēēsu kule,
"Chōōnii āyu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin?" Kukētyi :Yēēsu kule,
"Māmii :kiyēē ibooru yēē chōōnii :bāytooyiisyoonoo kuu wōloo
ōsōōtitooy :akweek. 21 Māmii mbo :chii nyēē mākumwooy
kule, 'Ong'nyiin' nto 'Ong'nyi.' Ntēē ōboontē keey kēny
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

Kurubta keey āk yoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:26-27, 37-41)

22 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Makukwa
:bēsyōōsyēk chēē +moomwaay kule nto āyēēwu :anii, *Wēritaab
Chii. Nteenee -mōōkāsoo. 23 +Mōōkāsē / kēēmwooyē kule,
'Kāākōōyēēw! Ong'nyiin mii yuun!' nto 'Ong'nyi mii
yu!' -Moobe kule boocheeng'aataa, 24 kuuyu mābotwook yoo
kāāchōō. Makukerkeyiit yoo keewech kulebkeyiit :kōōrēēt
tukul. 25 Nteenee +maanyalil kurook nyēē -/mākyoomu ankutaya :biiko choo -mēēyēnwoo.
26 Makukerkeyiit mbo :yoo kariik kōōyēēwunēē :Wēritaab
Chii āk bēsyōōsyēchoo kibo Noowa. 27 Kyoomiisyē yooto :biich
ānkuyyēēsyē ānkōōmutiisyē ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa āk
biikyii mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kuchō :taambiliilyeet kōōrēēt
tukul nyēē kiimukuus biich.

17:11 Luuka 13:22 **17:12** Laawi. 13:45-46 **17:14** Laawi. 14:1-32; Luuka 5:14 **17:19** Luuka 7:50 **17:21** Mat. 4:17, 23; 5:3, 20; 6:33; 7:21; 10:7; 13:11; 23:13 **17:23** Māārkō 13:21 **17:25** Luuka 9:21-22

28 Makukerkeyiit mbo subak ākoo bēsyōōsyēchoo kibo
Lōōt. Kiwuulyootēē :biiko yiisyōōnuutēkwaa kuu kwaak
kwoomiisyē ānkuyyēēsyē, kiyēyē mung'aareeng'waa,
kichoonsē ānkutēēchē kooriikwaa 29 ākoy bēsyēēt nyoo
kibākooktooy :Lōōt Sōtōm. Yooto, kuroong' :Yēyiin aryaanteet
ake nyēē layaat ām barak nyēē wuu roob. Kiimukuus biiko
tukul. 30 Makunyach biich nkinee *:Wēritaab Chii ām kēēlto
nyēē wuu nyooto.
31 Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii saang', -meeyeey kō
wokōōruruuch tukuukyii ameeyeey kaa mbo :choo mii mba-
reen. 32 Okasee kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :cheebyoosy-
eetaab Lōōt. 33 Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni,
mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto
soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.
34 Yoo mii :biiko āyēēnku kuruuytōōs yēēt akeenke, +/
mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. 35 Nto yoo mii :kooru
āyēēnku kung'oosyē ām yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /
keebakaakta ake.*"
37 Kuteebee :rubiik Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, +makeeny-
oortiing' ānō?" Kukētyi :Yēēsu kule, "Yoo mii :mōtōōng'wēk,
kumii yooto :muuswēk."

18

Muytaayeet :kirkit

1 Nyēē mā lōō, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii wōlēē
kimāchāktōōs kusooytooy ākookoy ānkumuytooy.
2 Kimwoochi kule, "Kimii :chiito ake kiriinkēēt ake nyēē ki-
itiilē ng'al ām kōōk. Kimēēywēyē :chiichoo Yēyiin āmākoonyitē
biiko. 3 Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake kiriinkoonooto nyēē
ki musuk. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa wōlēē mii :chiichoo
kibtaman kumāchē kule /kēēyētoochi ng'aleekyii.
4 Kikwētyi ng'aleekaab cheebyoosyaanaa nyēē lōō. Nto mii
lētuunoo kumwaayee moo kule, 'Ānkoo -māāywēyē :anii Yēyiin
nto chii ake tukul, 5 +māāyēchi cheebyoosyaani manta, kuuyu
kaakootaaraa kōōyiimsētoo mēt.' "
6 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Yoo imuuchē :chool-
wookiintō nyēē wuu nyoo kuyēchi cheebyoosyaanaa manta
ii, 7 / bokeemwa nee Yēyiin? Muytoochinē kut kukas
kule kāyēchi manta biikyii choo sooyē inee kibtaman. 8 !
Kāāmwoowook, yoo kāākuyityiin, mākuyēchi biikyii manta
areet akeenke. Nteenee kany ateebeenaak: Ata :biiko

17:29 Toowu. 19:24-25 **17:31** Māārkō 13:15-16 **17:32** Toowu. 19:26
17:33 Mat. 10:38-39 * **17:35** Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 36: Nto
yoo mii :murēn āyēēnku kuyēyiisyē ām mbareen, +/mākēēyib ake /ankeebakaakta
ake. **18:1** Room. 12:12; Ēfēēs. 6:18; Filib. 4:6; Kolos. 4:2; 1Tēēs. 5:17 **18:5**
Luuka 11:7-8

chēē makumuyta kut ayitu :anii *Wēritaab Chii, ānkāānyōōru kōōkoosēēnoo keey?"

Māyib keey :chii barak

9 Nto mii yoo, kurārchi Yēēsu ng'ālyoo biiko alak chēē kikuurē keey kule churtootiin ānkimōōntooy biich. Kimwoochi kule, 10 "Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kibokusaay ām *Kōōtaab Yēyiin. Ki *Fārisooyiin :ake, nto ake ku kāāruruukiin bo *syuuru. 11 Kichō :Fārisooyiintoonoo taay ankusaay kule, 'Yēyiin, ābiruung' kōōnkōy, kuuyu -māāyēku choolwookiin kuu wōloo wuunto :sāsiik, kibrōkōsiis, choo mārtootē āk mbo kāāruruukiintooniin bo syuuruut. 12 *Ākirē āmiisyēēt areet āyēēng' ām wiikiit ānkāākooytooy akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ānyōōru.'

13 Nteenee kikiiyyo :kāāruruukiintoonoo bo syuuruut wōliin bo lēt. Maneemuuch kukas barak, kusooyē, nteenee kinam keey kwermet ankuriiree keey ām wōlēē mii :Yēyiin kumwoochinē kule, 'Baaba Yēyiin, iriireenaa anii nyi kyāāchoolwookēn.'

14 !Kāāmwoowook, chiito nyēē kiiyeey kaa /kukāākēēnyōōchi kaat ku kāāruruukiintoonoo bo syuuruut nyoo kiyibē keey ng'wēny āmēēbērē Fārisooyiintoonoo. Kunyoo, chii nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk, nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/ mākiitōrōōr."

Ng'oo :nyēē nyoolchinē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Mataayo 19:13-15; Māārkō 10:13-16)

15 Nto mii bēsyēēt ake, kōōmutyi :biiko alake Yēēsu lēēkōōk chēē minkēēch kumāchē kule kutiinyēē āwunnyēk ānkōōbēruur. Yu kakas :rubiik bichoo, kōōburyoong'to. 16 Nteenee kimwooy :Yēēsu kule, "Ōbāroochi lēēkōōy kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 17 ! Kāāmwoowook, mākoy kōōwut Bāytooyiisyēētaab Yēyiin :chii nyoo māchāmtooy Bāytooyiisyoonoo kuu lōkōchoo."

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin
(Mataayo 19:16-26; Māārkō 10:17-27)

18 Yooto, kuchōōnchi :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo Yuutayeek Yēēsu ānkumwoochi kule, "Kāānēētiin iyēku chii nyēē karaam! +Maayey kule nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?" 19 Kukētyi :Yēēsu kule, "'Kēēsōōtyēēchoo nee siimwaay kule akaraam :anii? Ntēē Yēyiin nkit :nyēē karaam! 20 Ābērē kiisuman kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu :Muusa

18:12 Mat. 6:16-17; Luuka 11:42 **18:13** Cherem. 31:19; Luuka 5:32; 23:48 **18:14** Mat. 23:12; Luuka 14:11; Yāāk. 4:6 **18:17** Mat. 18:3 **18:18** Luuka 10:25

choo mwooyē kule, ‘-Meemarte, -mēērumiisyē, -mēēchōōrsē, -mēēmōlōlchi chii ng'ālyoo. Koonyit kōōn āk koomēt.’†”
21 Kumwooy :chiichoo kule, “Ānkētē tukul choo 'keemwaay.
Kyāākir kung'eetee āmining'.” 22 Kumwoochi :Yēēsu chiichoo
kule, “Botuung' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē
iboontē ānkiiyēētyēēchinēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto,
irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.”
23 King'woonchi :ng'aleechaa chiichoo, kuuyu kiboonto bāytit
nyēē wōō. 24 Yu kakas :Yēēsu wōlēē kāwēēto :chiichoo, kum-
wooy kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :biiko choo boonto
bāytit Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 25 Nyumnyum mbo kubun-
tēē *:tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chiito nyēē
boonto bāytit Kaab Yēyiin.”

26 Kumwooy :biiko chēē kikas ng'aleechaa kule, “Ara ng'oo,
naas, :nyēē imuuchē / kiiraraach?” 27 Kukētyi :Yēēsu bi-
choo kule, “Kiyēē mēēmuuchāktōōs ām wōlēē mii :biiko,
kōōmuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēēsu (Mataayo 19:27-30; Māārkō 10:28-31)

28 Kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, “Kas kookee-
bakaakte :acheek tukuukyoo tukul ankeerubiing'?”
29 Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, chii ake
tukul nyēē kaakubakaakta kooriikyii, koorkēēnyii, mbo
ng'eetaabkaamet, kwaan āk kaamet nto lōkōkyii kubo
yiisyēētaab Yēyiin, 30 mākōōkoochi :Yēyiin chēē chaang'
raat kusiir choo kōboonto. Mākunyōōr mbo *soboontaab
kibchuulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii.”

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēēsu meenyii āk ng'eeteenyii (Mataayo 20:17-19; Māārkō 10:32-34)

31 Kuwēēto :Yēēsu rubiikyii choo ki taman āk āyēēng' komos
ānkumwoochi kule, “! Kookas, kēēmiitē kēēbēētii Yēērusālēēm.
Yoo kakeeyit wōlooto, mākuyityiin man kuu wōloo kiki-
ikung'oorta :wōōrkooyikaab Yēyiin kēny kurubta keey ākoo
*Wēritaab Chii. 32 +/ Makeenam / ānkiiyokoochi biikaab
Rooma chēē mākōōntosuur, kung'utyi, 33 kubirsēēt kulālchi
ankubakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, kung'eetee meet.”
34 Maneemuuch :rubiik kōōnkēt kiyēē kimii :Yēēsu
kung'āloolēē. Kiiyeelaat :ng'ālyoontēēt.

Kiisoob :Yēēsu cheebkoraatyaa (Mataayo 20:29-34; Māārkō 10:46-52)

---

† **18:20** Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20 **18:22** Mat. 8:21-22; Luuka 12:33 **18:27** Āyub 42:2 **18:29** Luuka 9:59-62; 14:26 **18:31** Luuka 9:51 **18:34** Luuka 9:21-22 **18:34** Luuka 9:45; 24:45; Yoowa. 20:9

35 Yu kikiikuriik kuyit :icheek *kiriinkēētaab Yēērikō, kun-
yōōr cheebkoraatyaanteet ake nyēē kisoomsē ām kēēlto ko-
mos. 36 Yu kakas :cheebkoraatyaantaanaa bōlātēētaab bi-
iko chēē chaang' chēē kikēēytooy, kumwooy kule, "Ng'oo
:bichu mii kung'āloolootē ēē?" 37 /Kēēmwoochi kule Yēēsu
nyēbo Nāāsārēēt nyēē kimii kumurē yooto. 38 Kukuurchinē
:chiichoo barak bakeenke kule, "Yēēsu, *Mōchōkōrēētaab
Tāwuti, iriireenaa!" 39 Kōōburyoong'to :biiko chēē kimii
taay kule kusiis. Nteenee kikuurchi barak miisin kule,
"Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!" 40 Kōōyyo :Yēēsu
ānkumwoochi biiko kule, "Ōrēētoonu baa chiichoo kuchō yu."
Yu /kakiiyiit, kuteebee :Yēēsu kule, 41 "Imāchē āyēwuung' nee?"
Kulē :chiichoo, "Mokoryoontēēt, āmāchē akaste." 42 Kulēēnchi
:Yēēsu, "/Kāākiisoobiing', kuuyu 'kēētinyē kaakaaseet. Kun-
yoo, ikaste." 43 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kukāstooy
:chiichooto bakeenke ānkuwēēto keey Yēēsu kusiltootē Yēyiin.
Kisilto nkicheek :biiko tukul Yēyiin choo kikāsē ng'aleechaa.

19

Yēēsu ākoo Sakaayo

1 Kitas taay :Yēēsu āk rubiikyii ankuyit Yēērikō. 2 Kimii
:chiito ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē Sakaayo. Ki
kāāruruukiintēētaab *syuuruut nyēē wōō ānkiboonto bāytit
nyēē wōō miisin. 3 Kisyeem :Sakaayo kule kukas Yēēsu,
nteenee kimēēmuuchē, kuuyu ki chaang' :biiko, nto subak
kibar :nwookinto. 4 Yu kakas kuu nyooto, kulabat taay
ankuwokulaany mōkōywēēt ake sukukas Yēēsu nyēē
karaam. 5 Yu kayit :Yēēsu yooto, kukas barak ānkumwooy
kule, "Sakaayo, rēku baa areet akeenke, kuuyu āyēku ra
toontēēng'uung'." 6 Kukāsē :Sakaayo kuu nyooto, kurēku areet
akeenke ānkuwēēto keey Yēēsu ākoy kanyii nyēē kabaybayiit
miisin. 7 Nteenee mānāāng'ērēkyi :biiko alake ng'aleechaa.
Kiing'unyng'uunyiis kule, "Nto yu kāruutoochi :Yēēsu chii nyēē
tinyē ng'ōōki kuu nyi?"

8 /Kēēmii /kyoomiisyē, kōōyyo :Sakaayo ānkumwooy kule,
"Mokoryoontēēt, +māānēmu kisiincheetaab beesaanikyuu
ānkāākoochi bānoonik. Nto yēē ākoo mii :chii nyēē
kyāānēmunēē cheechii chēē chaang' kusiir chēē /kikēēmāchēē
āruruuchootē syuuruut, +māāyookyi kunyil ang'wan ām choo
kyaa-am." 9 Kumwooy :Yēēsu kule, "/Kaakiiraraach ra
kayi, kuuyu kēēkoosēē keey :chiichi Yēyiin kuu Abraam.

18:42 Luuka 7:50 **19:7** Mat. 9:10 **19:8** Chuy. 22:1; Ēsēk. 33:14-16 **19:9** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 13:16; Yoowa. 8:33-47; Yēyuut. 16:31; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29

10 Kyāāchōōnii :anii, *Wēritaab Chii, chāāchēēng'ootē ānku
chāārāroochootē biiko chēē kiikubootyo.”

Iyēyiisyēē nyēē karaam kiyēē /kākēēkōōning'
(Mataayo 25:14-30)

11 Kibērē :biiko chēē chaang' tōōs mākubāytooyiis :Yēēsu yoo
kayit Yēērusālēēm. Nteenee mēēbērē kimii wokuyēyāktōōs
kuu wōloo kiisōōtitooy :icheek. Nto kumii :Yēēsu tākōōmuunyē,
kumwoochi biiko kule, 12 “Kimii :mokoryoontēēt ake nyēē
kimāchē kuwo kōōrēēt ake nyēē kilōō, / bokēēng'oobchi
kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt sichokubayta kōōrēēnyii.
13 Kumānāāwo, kukuur motwoorikyii taman ānkōōkoochinoot
chii ake tukul beesaanik chēē tēē chēbo ake. Kimwoochi
chii kuyēyiisyēē laatit nyeenyii kubās keey ākoy bēsyēēt
nyēē kēēyēēwunēē :inee. 14 Nteenee kitay :biikyii. / Kiki-
iyookto biiko alak wokumwaayta kule māmāchē :icheek
bāytooyiintoonoo.

15 Yu kēēyēēw :chiichoo ām ruutooy /kukaakeeng'aab kuyēk
bāytooyiintēēt, kukuur motwoorikyii taman choo kiikoochi-
nootē beesaanik chokōōboor :chii ake tukul laatit nyeenyii
nyēē kiikunyōōr. 16 Kumwooy :nyēbo taay kule kibās keey
:cheechii kunyil taman. 17 Kulēēnchi nyoo :bāytooyiintēēt, ‘Kuu
yoo kwēēriib tukuuchoo kō ng'ēri nyēē karaam, +maayeyiing'
ibayte kiriinkōōsyēk taman.’

18 Kumwooy :nyēbo āyēēng' kule, ‘Mokoryoontēēt, kookun-
yil :cheechuu muut.’ 19 /Kēēmwoochi nyoo kule, ‘+Meebayte
:inyiing' kiriinkōōsyēk muut.’

20 Kookeer :ake kumwoochi bāytooyiintoonoo kule,
‘Beesaanikuuk :chu. Kyaaratee ankeet ankaakonor nyēē
māmii :kiy nyēē kitwa. 21 Kyaakas kule iwuuy 'ankiicham
ibirtooy biich ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē
wōlēē mānēēyis.’ 22 Yooto, kulē :bāytooyiintēēt, ‘Imiyaat.
Kubaring' :ng'aleekuuk nkityō. Yoo ākoo inkētē :inyiing'
kule āwuuy :anii ankyaacham ābirtooy biich ākēsē kiyēē
kimāāchoonē ānkāāruruuchēē wōlēē mānāāyis ii, 23 kwaaming'
:nee simeekonoree beesaanikyuu lēnkuut sukubāsu keey?
Nto 'kiiyey kuu nyooto, nto kāchāānyōōru beesaanichaa
kukāākutāsyi keey :kiy barak.’

24 Kuweech keey :bāytooyiintoonoo ānkumwoochi motwoorik
alak kule, ‘Ōnēmunēē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chi-
ito nyoo kōtāsyi keey :cheechii miisin kusiir chēbo chuut
tukul.’ 25 Nteenee kimwooy :choo kule, ‘Mokoryoontēēt,
ntēē chaang' :chēē boonto :nyoo, bo nee / kēētāsyi alak?’

19:10 Luuka 5:32; 1Tēm. 1:15 **19:11** Luuka 11:2; 24:21 **19:13** Māārkō 13:34; Yēyuut. 1:11; 2:33-36 **19:14** Yēyuut. 4:17; 5:28; 13:44-46; 28:25-28 **19:19** Luuka 12:42-44; 16:10

26 Kumwoochi :bāytooyiintoonoo kule, ‘Kātāwuu nyooto sinee,
nteenee chiito nyoo kāyēyiisyēē kiyēē /kākiikoochi, /kēētāsyinē
ake, nto nyoo māyēyiisyēē, /kiinēmunēē mbo nyooto kāboonto.
27 Nteenee kurubta keey ākoo buunichoo kāākuwēēkyoo keey,
ōkwēru choo ankuboobakach ākāsē.’ ”

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārkō 11:1-11; Yoowaana 12:12-19)

28 Yu kāyyēēkunēē, kutas taay :Yēēsu āk baanaa. Kimiitē
:Yēēsu taay kutēē yooto tukul kutākyinē keey Yēērusālēēm. Nto
yityo bokurwoowunēē Beetannyaa.

29 Yu kāng'ēētyēē Beetannyaa, kuba nto yu kēē-āyēēchēē
keey Beetfaaka ām yēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk,
kumwoochi :Yēēsu rubiikyii āyēēng' kule, 30 “Obe ākoy
saang'iin. Yoo kooyit yooto, +mōōnyōōru sikiryo nyēē tāku
siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyēēt ake. Otyaach
ānkōōkwērwoo. 31 Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōtyookyinē
nee sikiryēēt, ōlēēnchi ‘Māchē :Mokoryoontēēt.’ ”

32 Kiba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo kuu wōloo
kimwooytoochinē :Yēēsu. 33 Kumii kōōtyoochē, kuteebee
:biikaab sikiryēēt kule, “Ōtyookyinē nee sikiryoonoo?”
34 Kukētyi :rubiichoo bichoo kule, “Māchē :Mokoryoontēēt.”
35 Kukwaanta sikiryoonoo ākoy yoo kimii :Yēēsu. Kuyitu,
kōōrēēku sirookwaa chēē kikiiliiktēē keey ānkwoolyāktēē
bataytaab sikiryēēt sukutēbēē :Yēēsu.

36 Kumii :Yēēsu kuwēētii, kōōrēēkunoot :biiko alake
sirookwaa chēē kikiiliiktēē keey ānkōōyiitoot kēēltaab
too. 37 Yu kayit :icheek yēē kyoobuksēē :kēēlto ām
Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kutoow :biiko kusilto Yēyiin
ām ng'erekweek. Kityēēnootē yooto :tukul kubo tukuuk
chēbo kwōng'uut chēē kiikuyeyaan :Yēēsu. 38 Kikuurchinootē
:bichoo barak kumwooyē kule,

“Ibēruuroot :Bāytooyiintēēt nyi chōōnii
ām kaayneetaab Yēyiin.
Chōōnēē :tāloosyēēt kibkōōnkōy.
Wōō :Yēyiin, lēyyē.”

39 Nteenee kimwoochi *:Farisaayeek alake chēē kimii
yooto Yēēsu kule, “Kāānēētiintēēt, ānkiiburyoong'tē bichukuuk
kumātākumwooy ng'aleechu.” 40 Kukētyi :Yēēsu Farisaay-
eechaa kule, “Kāāmwoowook, yoo kāsiisyo :bichu, kung'āloolē
:rwoontōōk.”

Kiriiree :Yēēsu biikaab Yēērusālēēm

19:26 Mat. 25:29 **19:30** Luuka 23:53 **19:36** 2Bāy. 9:13 **19:37** Luuka 2:20; 24:52-53 **19:38** 1Bāy. 1:38-40 **19:38** Tyēēn. 118:26; Luuka 2:14 **19:40** Aabak. 2:11; Luuka 19:44; 21:5-6, 20-24

41 Yu kātoobēn Yēērusālēēm, kuriiree biikaab
kiriinkoonooto kut kutēy :lōōkik. 42 Kimwooyē kule, "Ābērē
nto ōnkētē kiyēē māchāktōōs oyey sōōnyōōru tāloosyēēt.
Nteenee ōmiitē mēēnān. 43 Mii :bēsyēēt nyēē mākusēētyook
:buunik ānkōōkwēnkwēēnook nyēē māmii wōlēē ōchiirtēē. 44 +/
Mākiimukuus kiriinkooni āk biikyii tukul nyēē māng'ētu mbo
:rwaa kukeekemeer keey ake, kuuyu kyoomoonte bārooyinto
nyēē kikiikukōōnook :Yēyiin."

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Māārkō 11:15-19)

45 Yu kayit :Yēēsu Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab
Yēyiin ānkutoow kukwet biiko chēē kimii kwooltooy tukuuk-
waa ām yooto, 46 kumwoochinē kule, "Mwooyē :Yēyiin ām siru-
utēk kule, 'Bo :kanyuu saayeet,' nteenee kyooweech :akweek
kuyēk kēbēnnyoo wōlēē wunyēē keey :sāsiik."

Kiyēbchi yiit :biiko chēē chaang' Yēēsu

47 Kiinēētiisyē :Yēēsu kwaak ām *Kōōtaab Yēyiin ām
bēsyōōsyēk chēē ng'ēri chēē kimii kukwoonii. Kimii :mbo
kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ākoo
kāāntōōyik alak kuchēēng'ē kule kubakach Yēēsu. 48 Nteenee
kimēēmuuchē kuuyu kiwoolchinē Yēēsu :biiko chēē chaang'
kwaak chēē kibokuyēbchinē yiit ng'aleekyii.

20

Kāāntōōyikaab Yuutayeek chēē ki kāwōōt

(Mataayo 21:23-27; Māārkō 11:27-33)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kōōnēētiisyē
ānkwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch ām biiwuutaab
*Kōōtaab Yēyiin, kukwoonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch,
kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik. 2 Kuteebee :bichooto
Yēēsu kule, "Mwoowēēch, baa, ng'oo :nyēē kikōōniing'
kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?" 3 Kuwālchi :Yēēsu kule,
"Kany ateebeenaak :nkanii tēēbuutyēēt. Ōmwoowoo, baa, 4 yoo
kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii
wōlēē mii :Yēyiin, nto wōlēē mii :biiko?"

5 Yooto kuteebee keey :bichoo kule, "Yoo kakeemwaay kule
kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Yēyiin, makuteebee-
neech kule ām nee simākiiyēnchi. 6 Nto yoo kakeemwaay
kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, makuwiireeneech :bichu

19:41 Isa. 22:4 **19:42** Kiruu. 32:28-29; Yēyuut. 28:26-27; Room. 11:8, 10 **19:44** Luuka 21:20-24 **19:44** Luuka 21:6; 1:68 **19:46** Luuka 2:49 **19:47** Mat. 26:55; Māārkō 11:18; Luuka 21:37; Yoowa. 7:1; 18:20 **19:48** Luuka 20:19; 21:38; 22:2

tēē chu rwoontōōk kēēbēku, kuuyu kiikōōyēnchi :icheek kule
ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana."
7 Yooto kulēēnchi Yēēsu, "-Mākiinkētē." 8 Kumwoochi
:Yēēsu bichoo kule, "-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo
kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu."

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek
(Mataayo 21:33-46; Māārkō 12:1-12)

9-10 Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, "King'eet :chi-
ito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii. Yu kaakuchaan,
kukāsyiin āk biiko alak kule kuyēytoochi inee mbaraanaa
sukubchēchiin āmiik kōōyyiin yoo kāruryo. Nto mii yoo, ku-
ruuto kuyēk kēny. Yu kāwokururyo :āmiik, kōōyookto :chi-
ichoo kibo mbareet motwooriintēēnyii akeenke wokuyibchi
kereeryaanteet nyēē ki nyeenyii. Yu kayit :motwooriin-
toonoo wōlooto kibo mbareen, kubir :bichoo /kikiikoochinē
kuyeyta mbaraanaa ankukwet āmā kiy. 11 Kōōyookto subak
:chiichoo motwooriintēēt ake. /Kēēbir nkinee nyoo /kiin-
tosuur /ankeekwet āmā kiy. 12 Kōōyookto subak ake nyēbo
sōmōk. /Kēēbir nyoo, /kiikōōtēn /ānkiichuutoot ākoy tuuyta
saang'. 13 Koosoot :chiitaab mbareet ānkulē, 'Saayey nee?'
Nto mii yoo, kulē, 'Mii :kiyēē +maayey. +Māāyooktē wērinyuu
nyi āchāmē. Tōōs imuuchē kooywey ra nyiitēnyi.' Kōōyookto.
14 Kuyitē :lakwanaa wōlooto, kukuur keey :bichooto kule,
'Murēchu, ong'nyi :lakwataab murooniito! Okany keebakach
sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.' 15 Yooto, kunam :bichoo
wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach.

Kunyoo ii, yoo koosoot :akweek chokuyēchinē nee :chiitaab
mbareet bichoo? 16 Okany āmwoowook, machokubakach bi-
chooto tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriibchi mbaraanaata."
Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumwoochi :bichoo kule,
"Bērē nto māyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo." 17 Kōōrōōtoot
:Yēēsu ānkumwoochi kule, "Ibooru nee :siruutēkaab Yēyiin ām
yoo /kikeesir kule,

'Tolochta nyoo kitāyē :biiko
nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.'†

18 Chii ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, +/makeetirtir.
Nto nyoo kāluulchi :rwaantaanaata, kuruurumē."

19 Yu kakas :kāānēētikaab kiruutēk ākoo mbo *kibkōrōs chēē
wōōyēch ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kōōnkēt kule kimii
buch :Yēēsu kukwērē ng'aleechaa liimō, nteenee king'āloolēē
icheek. Kukwaany keey :moo bichooto ankumach kule ku-
nam Yēēsu, nteenee kinyōkōriitu, kuuyu ki chaang' :biiko
yooto.

20:6 Mat. 14:5 **20:9-10** Isa. 5:1-7 **20:12** 2Tēt. 36:15-16 **20:13** Luuka 3:22 † **20:17** Tyēēn. 118:22 **20:18** Isa. 8:14; Tān. 2:34-35, 44-45; 1Bēt. 2:8 **20:19** Luuka 19:48

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Māārkō 12:13-17)

20 Kiiyookto :bichoo yōōtiik kuba wōloo kimii :Yēēsu,
wokuyey keey kule churtootiin. Kimāchē kunyōōr
ng'ālyoo nyēē keechiwiit :inee sukunam ānkōōyokoochi
bāytooyiisyēētaab Rooma.
21 Kikwēēskwēēsānchi :yōōtiichoo Yēēsu kule,
"Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule imwooyē manta, iyibē biiko
tukul kwooyēēch ānkiinēētē biiko kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin
ām kēēlto nyēbo man. 22 Mwoowēēch baa ng'ālyoontooni:
Karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto
miyaat?"
23 Yooto kōōnkēt :Yēēsu kule kimii :bichoo kutēchē inee.
Kumwoochi kule, 24 "Ōboorwoo baa beesyaanteet." Kuteebee
yōōtiichoo kule, "Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaan-
taani?" 25 Kulē :bichoo, "Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo
Rooma." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōkoochi bāytooyiintoonoo
kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii."
26 Kinam kuut bichoo :kiyēē kimwooy :Yēēsu. Kunyoo,
kubotyi :wōlēē makunamta Yēēsu kukāsē :biiko.

Ng'eeteetaab meet
(Mataayo 22:23-33; Māārkō 12:18-27)

27 Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēēsu :biiko alake
chēē / kikēēkuurēē *Satukaayeek. Kiiyēnchinē :bichoo kule
yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē mēēbērē
wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.
Kimwoochi :bichoo Yēēsu 28 kule, "Kāānēētiintēēt,
kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo
kame :chiito āmānāāsikyiin leekwa ākoo koorkēēnyii, kōōntiiyē
:ng'eetaabkaamet koorkoonoo, sukusikyi nyiin lēēkōōk chēē
sukuroobta kōōnyii. 29 Kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto
wērikyii tisab. Yu kāwokuwōōyiit :kibooreetyeet, kukēēsyo.
Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikyi :koorkoonoo
leekwa. 30 Kōōntiiyiis :wēēriit nyēē kirubu nyoo kimēē.
Kōōbuurchiin :nkinee ākoo koorkoonoo ankume āmānāāsikyiin
āk koorkoonoo leekwa. 31 Kookeer :wēēriit nyēbo sōmōk.
Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorkoonoo ankume :nkinee
āmā leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul
āmā lēēkōōy. 32 Nto mii lētuunoo, kume :nkinee koorkoonoo.
33 Kunyoo, imwoowēēch: Booyiitu ng'oo :koorkoonoo kōōyyiin
kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet."

20:20 Luuka 11:53-54 **20:25** Room. 13:7 **20:27** Mat. 3:7; 16:1, 6, 11-12; 22:23; Yēyuut. 4:1-2; 5:17; 23:6-8 **20:28** Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6

34 Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, “Ng'ētēē :kāāmutiisyēēt
kōōrooni. 35 Yoo / kaakiing'eetee chii meet ānkuwo Kaab
Yēyiin, mēēbērē tākōōmutiisyē nto /tābokiimutē subak, 36 kuuyu
māmēē subak. Makukerkeyiitu malayikaanik ānku lōkōkaab
Yēyiin kuuyu kookoong'eetee :Yēyiin meet.
37 Nto kurubta keey ākoo ng'eeteetaab meet, kiichuurta
*:Muusa ām sōntiinoo kilāyē yoo kimwooyē kule, ‘Yēyiintēētaab
*Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.’ 38 Yoo / kakeemwa kule
bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto
ānkoo kikiikume kēny. Kunyoo, kurubta keey ākoo Yēyiin,
sobchootiin :biiko tukul ānkoo mbo choo kiikubēk.”
39 Kulē :kāānēētikaab kiruutēk alake, “'Kēēkētu nyēē karaam,
kāānēētiintēēt.” 40 Manaatakukany :biiko kuteebaatee Yēēsu
subak ng'al alak kutēchē.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?
(Mataayo 22:41-46; Māārkō 12:35-37)

41 Nto mii yoo, kuteebee :Yēēsu bichooto kikwiilē inee
kule, “Ām nee yu /kēēmwooyē kule chōōnēē *:Kāārārookiintēēt
kōōtaab *Tāwuti? 42 Yoo wuu nyooto ii, kwaam :nee sukusir
:Tāwuti ām kitaabuutaab Tyēēnwookik kule,
‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
'Itēbunēē āwunyuu nyēbo taay
43 kēēbāytooyiisyē tukwaay
ānku +maawaang'te buunikuuk.’
44 Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule
‘Mokoryoontēēnyuu’ ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuyēk
muchōkōrēēnyii?”

Kiiburyoong'to :Yēēsu kiblembechiis
(Mataayo 23:1-12; Māārkō 12:38-40)

45 Kumii tākuyēbchinē yiit :biiko kiyēē kimii :Yēēsu
kumwooyē, kuwēēkyi keey :Yēēsu rubiikyii ānkumwoochi
kule, 46 “Ōriibēē keey kāānēētichoo bo kiruutēk, -amoorub
ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirooy chēē yoo /
kakeekas, /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Kicham mbo
subak kubēēsyētootēē wōlēē chaang' :biich / sikiisubooyootē
nyēē / kākēēkoonyit. Kicham subak kulēkwēlē ng'ēchērōōk
choo bo taay ām kooriikaab saayeet ānkōōmoymooyē
mbo ng'ēchērōōk chēbo taay ām kaab saakwa ake tukul.
47 Lātunootē mbo koor chēē musuuk sukuyibēē tukuukwaa.
Sooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. Biich chēē wuu
chuutēchu chēē mākuyēchi :Yēyiin ng'al chēē bichiiyēch kusiir
choolwookiin ake tukul.”

20:36 1Yoowa. 3:1-2 **20:37** Chuy. 3:2, 6 **20:39** Māārkō 12:32 **20:40** Mat. 22:46 **20:44** Mat. 20:30-31 **20:46** Luuka 11:43; 14:7

21

Ng'oo nyēē kiinēm chēē chaang'?
(Māārkō 12:41-44)

1 Kutākumii :Yēēsu *Kōōtaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintooy :biiko chēē ki mokorēēn beesaanik loolēēt nyēē /kikiiruruukyinē beesaanik kubo yiisyēētaab Yēyiin. 2 Yooto, kuchō :cheebyoosya nyēē ki musuk anki banan. Kibār :nyoo beesaanikyii chēē ki ng'ēri.

3 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "!Kāāmwoowook, cheebyoosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul. 4 Kāng'ōmōrunēē :bichoo mokorēēn laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēēnyii tukul."

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 24:1-2; Māārkō 13:1-2)

5 Yooto, kutoow :rubiik kung'alaalee *Kōōtaab Yēyiin. Kimwooyē kule, "Kāroorānēch nyēē tyaa :rwoontōōchu /kikeeteechee Kōyi bo Yēyiin! Kāroorānēch mbo nkicheek nyēē tyaa :tukuuk chu /kikēēkōōnu /kiikaraaranee kōyi!" Nteenee kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, 6 "Mii :bēsyēēt nyēē +/mākiiturbuub tukuuchu ōchōrōkyinē. +/Mākiiturbuub nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētu kukeekemeer keey ake."

Nyāliluutēk āk wusiisyēēt
(Mataayo 24:3-14; Māārkō 13:3-13)

7 Yooto, kuteebee :rubiik Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, yēyāktōōs āyu :ng'ālyoontoonoo ānkumākōōboor :nee?"

8 Kukētyi :Yēēsu kule, "Ōriib keey -/makiiberbeeraak. Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākumwoowook :alake kule, 'Kaakuriik :Mokoryoontēēt.' Yoo kāmwooy, -mōōyēnchi. 9 +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt ānkukwiilē :alake bāytooyiisyēētaab kōōrēēng'waa, nteenee -mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo.

10 Mākubooryo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. 11 Mākutookunootēē :kibring'ring'nyēēt kōōrēēt. Mākutookunootēē :kēmēwuut nyēē wōō komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ankukwaanaat :bōōrwoonik chēē miyootēch. Mākutook :tukun ām wōliin bo barak chēē -/mākyoomu. 12 Nto kumānāāyēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, +/mākēēwusook

21:1 2Bāy. 12:9 **21:4** 2Kōōr. 8:12 **21:6** Luuka 19:44

/ ānkiiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayeet / ankeer-ataak kubo anii. Nto subak, +/ mākiiyyoong'tēēnook taay-eetaab bāytooyik kubo anii. 13 Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē. 14 Kunyoo, -mookany kwaamaak mēt kule bōōmwooyē nee ām kōōk nyēē ōyēētēē keey. 15 +Māāboorwook :anii kiyēē bōōmwooyē nyēē mākoy kukētwook :chii ng'ālyoo.

16 Makuchaamtaak :sikiikwook, tuubchōōsyēkwook, tilyōōnuutēkwook ākoo chōōrōōnuutēkwook / keenam alak ām akweek /ankeerat, nto alak /keebakach. 17 Mākuwēchook :biiko kuuyu ōyēnwoo 18 nteenee -mā-āstook :Yēyiin mbo kisich! 19 Yoo kōōmuytoochi ng'aleechaa, +mōōnyōōru soboonto nyēbo man ām lētuunoo."

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēēm
(Mataayo 24:15-24; Māārkō 13:14-20)

20 Kimwoochi :Yēēsu subak kule, "Yoo ōkāsē kōōkwēnkwēēnē :buunik Yēērusālēēm, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyēē sērwētēē :Yēērusālēēm. 21 Māchāktōōs :biikaab Yuuteeya kumwēchi lekem ānkumwēy :nkicheek choo mii Yēērusālēēm. Nto choo kanyoorta :ng'aleechu saang', kumeeyeey kiriing'. 22 Kuu wōloo mwooytooy :siruutēk, ku bēsyōōsyēchuutēchu :chēē mākōōng'woonchinēē :Yēyiin biiko choo kiikuchoolwookēn. 23 Lēyyē, mākuwuuyiityi bēsyōōsyēchooto sōō kule nee kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! Mākuchō :wuuyinto nyēē wōō kōōrēēt ānku mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo mārubē ng'aleekyii. 24 +/ Makeebakach alak / ankeenam alak bokuyēkunoot motwoor ām kōōrōōsyēk tukul. Mākuminy :bōrōryōōsyēk alake Yēērusālēēm ākoy yēē bēkunēē :bēsyōōsyēkwaa."

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Māārkō 13:24-27)

25 Kimwoochi subak :Yēēsu rubiikyii kule, "+/Makeekasee mēēyintaab kōōrēēt wōlēē mākōōbuurto :asiista, araaweet āk kookeelik. Mākumuuyo :biiko ām kōōrēēt ānkubotyi :tonkoy kule tākyinē keey ānō, kumwēyēē kaaruumeetaab bēēkaab araarayta. 26 Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak ānkumuuyo :biiko chēē chaang' kubo kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām kōōrēēt, kut wuu nyēē mākubēk.

27 Yooto, makukas :biiko āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii, ām boolteet ām kāāmuukēywēēk āk lēbkēēyyēētaab Yēyiin. 28 Yoo

---

21:12 Yēyuut. 12:1-4; 18:12-17 **21:15** Luuka 12:11-12; Yēyuut. 6:10 **21:16** Mat. 10:35 **21:18** 1Sām. 14:45; Luuka 12:7 **21:19** Mat. 10:17-22 **21:19** Mat. 10:22; Luuka 17:33 **21:22** Kiruu. 32:35; Cherem. 5:29; Ēsēk. 9:1; Tān. 9:26; Osee. 9:7; Miika 3:12; Luuka 11:49-51 **21:24** Luuka 17:22-24 **21:24** Luuka 19:41-44 **21:24** Isa. 5:5; Isa. 63:18 **21:25** Mat. 24:29 **21:27** Mat. 26:64; Māārkō 13:26; 14:62

ōkāsē kutoowu keey :tukuuchoo tukul, ōng'ērēkiisyē, kuuyu, ōmiitē bōōbēētii kōōrēēt nyēē lēēl."

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:32-36; Māārkō 13:28-32)

29 Yooto subak, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Māchē
ōkāsēē *mutiiniit āk keetiik alak. 30 Yoo inkātu :sokēēkaab
keetiichoo, ōnkēt kule kaakuriik kumusēs. 31 Ām kēēlto nyēē
wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule
kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.
32 !Kāāmwoowook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo
kāyēyākiis :tukuuchoo tukul. 33 Mākubot :barak āk ng'wēny,
nteenee mābotē :ng'ālyoontēēnyuu."

Ōriib keey

34 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Ōriib
keey! -Mookany ānyōōrwook ōbēng'tēē sookwoonuutēk
ōyyēēsyē. -Mookany mbo kōōbootook :kāāsōōtēywēēk chēbo
wōlēē +moonyoorte mokornoontiit. Yoo kooyey kuu
nyooto, makucheeraak :bēsyoonoo āyēēwunēē. 35 Makucheer
:ng'aleechu biiko ām wōlto ake tukul. 36 Māchē ōriibē keey
kwaak. Ōsooyē sōōtitir ōbununēē ng'aleechaa soomuuch
bōōyyoonyēē taayeetaab *Wēritaab Chii."

Kiyēbchi yiit :biiko chēē chaang' Yēēsu ām Kōōtaab Yēyiin

37 Kiinēētiisyē :Yēēsu ām *Kōōtaab Yēyiin yoo bo bēēt, nto
mii kwēēmooy wokuruchinē keey wōliin bo Lekemeetaab
*Musēytuuniinēk. 38 Kuyyēēchē :kōōrēēt, kōōyēēyē Kōōtaab
Yēyiin wokōōnēētiisyē. Kimustooy :nkicheek biiko chēē
chaang' bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēēsu.

22

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta
(Mataayo 26:1-5; Māārkō 14:1-2)

1 Kikiikuriik :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin.
Saakwaani ku *Saakweetaab Keeytaayeet. 2 Kimii :mbo
kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk kuchēēng'ē
wōlēē makunamta Yēēsu / subokeebakach. Nteenee
kinyōkōriitu kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu
(Mataayo 26:14-16; Māārkō 14:10-11)

3 Yooto, kutamar :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot nyoo
ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. 4 Kiwo :Yuuta
wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo biiko alak chēē

21:35 Luuka 17:26-30; 1Tēēs. 5:1-3 **21:36** Mat. 25:13 **21:37** Luuka 19:47; 22:39 **22:1** Chuy. 12:15-20 **22:2** Māārkō 11:18; Luuka 19:47-48 **22:3** Luuka 4:13; 10:18; 22:31, 53; Yoowa. 12:4

ki wōōyēch chēē kiriibē Kōōtaab Yēyiin. Kiwokusat wōlēē +/ makeenamta Yēēsu. 5 King'ērēkyi :bichoo Yuuta ānkuchāmchiin kule mākōōkoochi :icheek beesaanik, yoo kayey kuu nyooto. 6 Kucham :Yuuta ng'aleechaa ankucheeng' bārooyinto nyēē / kiimuuchē /keenamee Yēēsu kumākāsē :biiko.

/Kikeeyeyta kiyēē /kyoomē ām Saakweetaab Keeytaayeet (Mataayo 26:17-19; Māārkō 14:12-16)

7 Nyēē mā tyaa, kuyit :bēsyēēt nyēē /kēēyēēnyēē mēēnkitaab kōrōsēēkaab Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin.
8 Kumwoochi :Yēēsu Bētērō ākoo Yoowaana kule, "Bōōyēytoowēēch saakweet kyaam." 9 Kuteebee :icheek Yēēsu kule, "Imāchē bokeeyeytee ānō?" 10 Kukētyi :Yēēsu kule, "Obe, nto yoo kōōwut Yēērusālēēm, +mōōtuuyēē chiito ake nyēē boontoonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo ākoy kōōto nyēē kēēwut. 11 Ōmwoochi chiitaab kayta kule, 'Māchē :Mokoryoontēēt kisēēnkēētaab tāyēēk nyēē sukwaamee *Saakweetaab Keeytaayeet āk rubiikyii.' 12 Mākōōboorwook kisēēnkēēt nyēē wōō nyēē mii nyiin barak nyēē boonto tukuuk tukul. Yooto, oyeyte āmiik."

13 Kiba :rubiichoo āyēēnku ānkubokunyōōr kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēēsu. Nto mii yoo, kuyeyta āmiik.

Āmiikaab lētuut

14 Yu kāākuchōbākoy kiy ake tukul, kuchōōnto keey :Yēēsu *lēbkēēyik ānkwoomiis. 15 Kumwoochi :Yēēsu lēbkēēyichoo kule, "Kyaamachaanu kule kyaam tukul āmiichu bo Keeytaayeet kumanaanyalil. 16 !Kāāmwoowook, -mēētāwāā-āmē saakweet ake subak nyēē wuu nyi ākoy bēsyēēt nyēē /kakiikeeree nyēē lēēl nyēē biirē nyi ām Kaab Yēyiin." 17 Kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik. Kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi lēbkēēyik kule, "Ōmōōsootē tifaayiichu. 18 ! Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayiin ākoy bēsyēēt nyoo +mawaayyee ām Kaab Yēyiin."

Kitoow :Yēēsu saakweet nyēē lēēl

(Mataayo 26:26-39; Māārkō 14:22-25; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

19 Kunam nkinee mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochinoot *lēbkēēyik kumwoochinē kule, "Bōōrnyuu :nyi nyēē / kāākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo." 20 Yu kāākwoomiis kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii :tifaayiik ānkumwooy kule, "*Kiirootyeet :nyi nyēē lēēl kubununēē :korotiikyuu chēē +/ makiitaata kubo akweek."

22:7 Chuy. 12:6 **22:14** Luuka 6:13 **22:20** Chuy. 24:6-8; Cherem. 31:31-34; Room. 11:27; 1Kōōr. 11:25; 2Kōōr. 3:6; Kala. 4:24; Ibu. 8:6

Kiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Mataayo 26:20-24; Māārkō 14:18-21; Yoowaana 13:21-30)

21 Kumwooy :Yēēsu kule, “Ānkoo kēēmiitē kyoomiisyē :tukul,
miitē :akeenke ām akweek wokuchoomtoo. 22 Makume
*:Wēritaab Chii kuu wōloo kiikusatita :Yēyiin, nteenee +/
mākiing'woonchi chii nyoo kachaamta.” 23 Kuteebee keey
:rubiik yooto kule, “Ara ng'oo ām acheek :nyēē mii woku-
choomtooy Yēēsu?”

Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 20:25-28; Māārkō 10:41-45)

24 Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto. 25 Kumwoochi :Yēēsu
kule, “Bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko
alak kule icheek :chēē bāytooyiisyē ānku icheek :chēē inkētē
kuyēētyēēchi biiko alak kusiir chuut. 26 Māmāchāktōōs oyey
:akweek kuu nyooto. Nteenee nyoo kāāntōōyiin ām ak-
week kuyib keey ng'wēny, nto nyoo māchē kuyēk kāāntōōyiin
kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut. 27 Ng'oo :nyēē wōō ām
chiito nyoo āmiisyē āk nyoo bāyiisyē? Chiito nyēē wōō ku nyoo
āmiisyē, nteenee āboontē keey akweek āyēētyēēchook.
28 Kwōōmuytoochi :akweek tyēmuutēk chēē kōōkēēnyōōru.
29 Kuu yoo kiikukōōno :Baaba kāāmuukēywēēk ābāytooyiisyē,
+māākōōnook :nkanii kāāmuukēywēēchoo. 30 +Mākiibuurtē
keey :tukul āk akweek ām Kaab Yēyiin kyoomiisyē
ānkōōtiilchinē ng'aleek biiko tukul chēbo mooyēētaab
*Isrāyēēl.”

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Māārkō 14:27-31; Yoowaana 13:36-38)

31 Kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, “Simōōni wē, Simōōni!
/ Kāākiikoochi Syeetaani kāāmuukēywēēk kutyemaak.
32 Nteenee kāāsoowuung' anii kumēēboot kaakaaseet.
Yoo 'keeweekse ichōō wōlēē āmiitē, +mēētitiir rubiik
chuut.” 33 Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt,
kaachamte keey :anii. Yoo kābo rātiisyō, /keerateech tukwaay,
nto yoo kābo meet, kēēbēku :tukwaay.” 34 Kukētyi :Yēēsu kule,
“Bētērō, kāāmwoowuung', kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit
kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk.”

Ōchōb keey, mii :wuuyinto kuchōōnii

35 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Yoo kyāāyooktook
obeetaate āmā beesyaa nto ku lool nto kwēyōōn, ara kibot-
wook :kiy ake tukul?” Kumwooy :rubiik kule, “Māmii :kiy

22:23 Tyēēn. 41:9; Yoowa. 13:2, 21-30 **22:26** Luuka 9:46-48 **22:26** Mat. 23:11 **22:27** Yoowa. 13:4-5, 12-17 **22:29** Luuka 12:32 **22:30** Mat. 19:28 **22:31** Āyub 1:6-12; 2:1-6; Luuka 22:3 **22:32** Mat. 16:18; Luuka 22:62; 24:34 **22:34** Māārkō 14:30-31 **22:34** Luuka 22:61

nyēē kibotwēēch." 36 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nteenee raat,
yoo boonto :chii beesaanikyii nto loolēēnyii, kunamaat. Nto
nyoo mātinyē chōōkiit, kwaalta kābuutiinyii ankwaal nyeenyii.
37 Mākuyityiin :siruutēchu bo Yēyiin kurubta keey āk anii ām
yoo mwooyē kule, '/Kikeetasta kibng'ōōkisiis.'† Kuu wōloo /
kikeesirta kurubta keey āk anii, makuyeyakay kuu nyooto."
38 Kumwooy :rubiik kule, "Mokoryoontēēt, nto chu chōōkiinēk
āyēēng'." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kutēēniit choo!"

Kiwokusaayee :Yēēsu Ketesemaane
(Mataayo 26:36-46; Māārkō 14:32-42)

39 Nto mii yoo, kuchuwunee :Yēēsu kōyooto kimii
kwoomiisyēē āk rubiikyii ānkutākyi keey Lekemeetaab
*Musēytuuniinēk kuu kwaak. 40 Kumii wōlooto, kumwoochi
rubiikyii kule, "Māchāktōōs ōsooyē simōō-āsyi keey
tyēmuutēk."
41 Kung'eetee :Yēēsu yēē kimii :rubiikyii ankoonaata yēē
lōō kisich. Kukutuny ankusaay kule, 42 "Baaba, yoo ichāmē,
inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy,
āmēēbērē kuu wōloo āmāktooy anii." 43 Yu keewaany :Yēēsu
kusaay kuu nyooto, kuchō *:malayikeet ānkōōtitiir. 44 Kisaay
subak nyēē ng'waa miisin kut kooyot. Kikerkeyiitu :kiy-
ootichaa korotiik chēē /kakiitaata.*
45 Kung'eetee :Yēēsu yooto kāsooyēē, ānkuwo yoo kimii
:rubiik. Nteenee kinyōōr rubiichoo kuruuytōōs kubo
chaasikaab ng'uusng'uusyēēt. 46 Kumwoochi :Yēēsu
rubiichooto kule, "Tōōruuytōōsii? Ōng'ēētyē ankoosaay
simōō-āsyi keey tyēmuutēk."

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Mataayo 26:47-56; Māārkō 14:43-50; Yoowaana 18:3-11)

47 Kutākumii :Yēēsu kung'āloolē, kuyit :Yuuta nyoo ki
akeenke ām rubiikaab Yēēsu taman āk āyēēng', kuboontoonu
keey biiko chēē chaang'. Kuwo yēē kimii :Yēēsu kumāchē
kutorooch. 48 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Yuuta! Imāchē man
ing'ōmtē *Wēritaab Chii ām toroocheet?"
49 Yu kakas :rubiik chuut kiyēē kimii wokuyēyāktōōs, kum-
wooy kule, "Mokoryoontēēt! Keeyebaayeb?" 50 /Kēēmwooyē
kuu nyooto, kuchwēntooy :akeenke yiititaab taay nyēbo mot-
wooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. 51 Nteenee kumwoochi
:Yēēsu rubiikyii kule, "Ōbāroochi kuyey!" Yooto, kunam yiiti-
taab chiichoo ānkukētyi yooto.

22:35 Luuka 9:3; 10:4 **22:36** Mat. 10:34 † **22:37** Isa. 53:12 **22:39** Mat. 26:30; Luuka 21:37; Yoowa. 18:1-2 **22:42** Mat. 6:10; Māārkō 10:38; Yoowa. 12:27-28 * **22:44** Kimāmiitē :kērēywēēchu tukwaay siruutēk alak nteenee /kibokēētāsyinē lētuunoo. **22:46** Luuka 5:16

52 Bichoo kikwoontooy keey Yuuta ku mbo kibkōrōs chēē
wōōyēch, booyik ākoo biiko alak chēē wōōyēch ām chēē kiri-
ibē *Kōōtaab Yēyiin. Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, “Ntēē
sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek? Ōbērē āntōōchinē :anii
lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēēt? 53 Ntēē kwāāmiitē :anii
kwaak biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin amoonamaa? Nteenee
bēsyēēng'woong' :nyi ra āk kāāmuukēywēēkaab mēēnānēēt.”

Kituuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:57-58, 69-75; Māārkō 14:53-54, 66-72; Yoowaana 18:12-18, 25-27)

54 / Keenam Yēēsu yooto / ānkēēkwēryoot ākoy kaytaab
*kibkōrōs nyēē wōō. Koonaamaat :Bētērō Yēēsu ākoy biiwu-
utaab kayaa.
55 Kikiikoolaay :riibiik maat kiyēng' ānkimii :biiko kuywēē
maata. Kiwokuyu :nkinee Bētērō mayaata. 56 Nto bērē kukas
:chēēbto ake nyēē kiyēyiisyē kayaata Bētērō kukataal :maata,
kōōrōōtoot ānkulē, “Ntēē kiboontootē keey :chiichi Yēēsu!”
57 Kutuuch keey :Bētērō kule, “Chēē, -māānkētē chiichoo!”
58 Kukas :chiito ake subak Bētērō ānkumwooy kule, “Inyiing'
:ake ām bichu.” Kumwooy :Bētērō kule, “Lēyyē, ābēērē keey!”
59 Yu kakeeyta :asiista akeenke, kumwooy subak :chiito ake
ām yooto kule, “Kubooyiit man, kiboontootē keey :chiichi
Yēēsu, kuuyu sālu Kalilaaya.” 60 Kutuuch keey :Bētērō
kule, “Kubooyiit man, -māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.”
Kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke. 61 Kuweech keey :Yēēsu
ānkōōrōōtoot Bētērō. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēēsu
kule, “Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni
+meetuuch keey areet sōmōk.” 62 Kuchuyta :Bētērō saang'
ānkuwokuriir nyēē kāng'woonchi miisin.

/Kikiintosuur Yēēsu /ānkēēbir
(Mataayo 26:67-68; Māārkō 14:65)

63 Kiintosuuroot Yēēsu :biiko choo kimii kuriibootē
ankoonyaliilaat. 64 Kiiyēēnē koonyek, ānkubirsēētē,
sukutēēbootēē kule, “Mwoowu baa, ng'oo :nyi kābiring'?”
65 Kiinchōchēē mbo subak :bichooto Yēēsu ng'aleek alak chēē
chaang'.

Kumii :Yēēsu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek
(Mataayo 26:59-66; Māārkō 14:55-64; Yoowaana 18:19-24)

66 Yu yyēēchē :kōōrēēt, kikiikōōruruuch keey :kōōkwēēt nyēē
wōō nyēbo Yuutayeek: Booyik, mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk
kāānēētikaab kiruutēk. /Kikēēkwēryoot Yēēsu ākoy kōōk.
67 Kumii kōōk, / keeteebee kule, “Inyiing' man
*:Kāārārookiintēēt?” Nteenee kukētyi :Yēēsu kule, “Ānkoo

22:53 Luuka 19:47; 22:3 **22:61** Māārkō 14:30; Luuka 22:34 **22:64** Luuka 7:16

kāāmwoowook, mēēbērē +moochamte, 68 nto subak, yoo kaateebeenaak :nkanii ng'ālyoo, mēēbērē +mōōkētu. 69 Nteenee kung'eetee raat kuwo taay, +māwāābuurunēē :anii, *Wēritaab Chii, āwutaab taay nyēbo Yēyiin kēēbāytooyiisyē :tukwaay." 70 Kuteebee :bichoo tukul kule, "Imāchē imwaay kule inyiing' Lakwataab Yēyiin?" Kukētyi kule, "Wuu nyooto."

71 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kōōruumchi :bichoo kule, "Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi, ntēē kaakeekas kuchāmchiintōōs nkit."

23

Kumii :Yēēsu taayeetaab Bilaato

(Mataayo 27:1-2, 11-14; Māārkō 15:1-5; Yoowaana 18:28-38)

1 Yooto, kung'eet :kōōkwoonooto tukul bo Yuutayeek ānkukwēryoot Yēēsu ākoy Kaab *Bilaato. 2 Kumwoochi :bichooto Bilaato kule, "Kikēēnyōōru chiichi kutēwēchootē kāāsōōtēywēēkaab biikyoo kule kumākwēchi bāytooyiintēēt nyēbo Rooma *syuuruut. Kimwooytootē mbo subak kule inee ku kāārārookiintēēt nyēē māchē kubayta biikyoo."

3 Kuteebee :Bilaato Yēēsu kule, "Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?" Kukētyi :Yēēsu kule, "Wuu nyooto, sinee." 4 Yu /kābokiikuum Yēēsu, kumwoochi :Bilaato mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk biiko chēē kimii yooto kule, "Ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi." 5 Kōōwuruur :mbo kibkōrōs choo wōōyēch Bilaato kumwoochinē kule, "Inee :nyēē mii kutēwēchootē biiko ām kōōrēēnyoo kumukuul kubuntēē kāānēētiisyēēnyii. Kitoowunēē ng'aleechaa Kalilaaya, neennyi kookuyit wōli."

/Kikiirēkēērchi Yēēsu Ērōōtē

6 Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumach kōōnkēt yoo kibo :Yēēsu yēēmēētaab Kalilaaya. 7 Yu kāwokōōnkēt, kōōrēkēērchi Yēēsu Ērōōtē nyoo kikiikuruutoon Yēērusālēēm bēsyōōsyēchooto, kuuyu ki bāytooyiintēētaab Kalilaaya.

8 Bērē kukas :Ērōōtē Yēēsu, kung'erech miisin, kuuyu kikiikumachaan nyi kooy kule nto kas inee kuuyu /kikiikyaamta Yēēsu miisin. Kimāchē kule nto yey :Yēēsu kiy nyēē /kiilātē. 9 Kuteebee :Ērōōtē Yēēsu ng'al chēē chaang', nteenee mānāākētyi :Yēēsu ng'ālyoo.

10 Yooto, kung'ēētyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ānkumwoochi Ērōōtē kule, "So, ntēē kiikuyey :chiichi ng'aleek chēē miyootēch miisin!" 11 Nto

---

22:67 Māārkō 8:29; Luuka 9:20; Yoowa. 4:25; Yēyuut. 5:42 **22:69** Māārkō 12:36 **22:70** Mat. 14:33; Luuka 1:32, 35 **23:2** Luuka 20:20-26 **23:3** Mat. 27:11 **23:7** Luuka 3:1 **23:8** Luuka 9:9; 13:31-33

mii yoo, kuyēchi :Ērōōtē āk riibiikyii Yēēsu ng'al chēbo kāāntosuurāt ankoonyaliil. Kiilookyi sireet nyēē kibo bāytooyiisyēēt /ankeeketita kuwo wōlēē kimii :Bilaato.

12 Kiyey :yooto kuchoomnyo :Ērōōtē āk Bilaato bēsyoonoo kusiir yu kibo taay yoo ki buunyoo :chii ām wōlēē mii :ake.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kubakach Yēēsu
(Mataayo 27:15-26; Māārkō 15:6-15; Yoowaana 18:39 — 19:16)

13 Kōōruruuch :Bilaato mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyik āk biikaab yēēmēēt 14 ānkumwoochi kule, "Kōōkwērwoo chiichi ānkōōmwoowoo kule kōtēwēchootē biiko. Kāābērē ākuumu ām taayeeng'woong' ku -māākāsē lēēlis nyēē boonto, 15 āmānyōōr :nkinee Ērōōtē lēēlis ake tukul. Kayey :yooto kukētwēēch. Nto subak, māmii :kiy nyēē kiikuyey sukōōsākyi / keebakach. 16 Kunyi, +/ makeebas / ankeebakaakta kuwēēchi keey."*

18 Kōōruumchi :biiko kule, "Iwaang'te chiichi ankiityaakte Baraaba." 19 Baraaba ku chii nyēē /kikiikeerat nyēē kimāchē kuweech kōōrēēt ānkikiikubākākiis.

20 Kumwoochi :Bilaato subak bichoo kule, "Ntēē irooko /kiityaakta Yēēsu." 21 Nteenee kubōloobōl :biiko kule, "Obakach! Obakach!"

22 Kumwoochi :Bilaato bichoo nyēbo sōmōk kule, "Ara, koleel nee :chiichi? Māmisyinē / keebakach. Kunyi, +/ makeebas / ankiityaakta." 23 Nteenee kiiwuruur :biiko Bilaato kukuurchinē barak kule, "Māchāktōōs /keebakach chiichi!" Kōōbēliis :kwiilateetaab bichoo 24 ānkuyēchi kuu wōloo kāmāktooy. 25 Kiityaakta Baraaba ankuchamta /bokeebakach Yēēsu.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur
(Mataayo 27:32-44; Māārkō 15:21-32; Yoowaana 19:17-27)

26 Yu / kikēēmii / kēēkwēryootē Yēēsu, / kēētuuyēē chiito ake nyēē kimii kuwēētii Yēērusālēēm. / Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē kibo kōōrēētaab Kurēēn. / Kēēnāmē nyoo /ānkēēkērchinē koong' kukalabaat murtooywoontoonoo kurubē Yēēsu lēt. 27 Kiinaamaat :biiko chēē chaang' kuboontootē keey chēēbyōōsōōk chēē kyoomoonte mbuy kuriirēē Yēēsu. 28 Kuweech keey :Yēēsu kukas chēēbyōōsōōchoo ānkulēēnchi, "Tibikaab Yēērusālēēm, -mooriireenaa, nteenee oriiree keey āk lōkōkwook. 29 Mii kukwoonii :bēsyōōsyēk chēē mākumwooy :biiko kule, 'Mii nyēē karaam :koorko nyoo mānāāsich leekwa.' 30 Mākumwooyē :biiko yooto kule, 'Kaykay

---

23:11 Māārkō 15:17 * **23:16** Kitāsyi :siruutēk alake kērēywoontēētaab 17: /Kikiityooktooy chiito akeenke yēē /kikyoomē Saakweetaab Keeytaayeet ām kēnyiit ake tukul. **23:25** Yēyuut. 3:13-14 **23:28** Luuka 19:41-44 **23:29** Cherem. 16:1-4; Luuka 21:23

kuturbubchēēch :tulōōntōōk ānkutubēēch :lekemoosyek.' "
31 Kitas taay kumwooy kule, "Yoo imuuchē raat /kēēyēchi kēēti
ataa ng'al chēē wuu chu ii, /bokeemwa nee nyēē yaamaat?"
32 /Kikeebeeta nkicheek biiko alak āyēēng' chēē kirātootiin
kubo ng'al chēē kiikuyey kule / bokeebakach ākoo Yēēsu.
33 Yu kayit yēēt ake yēē / kikēēkuurēē 'Rōkyēētaab Mēt,' /
kēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēnyii. /Kikēēkwērtoochi
ake tukul ām bichoo murtooywoontēēnyii / ānkiiyyoong'tēē
ake āwutaab taay / kiiyyoong'tēē ake āwutaab kaataam,
kōōkwēēnchi Yēēsu kwēēn. 34 Kimwooy :Yēēsu ām yooto
kule, "Baaba, inyōōchi kaat bichu kuuyu -mēēnkētē kiyēē
mii kuyēyē."
Kibar :riibiichoo *sēkēēryēēt yu kimāchē kubchēchiin
sirookaab Yēēsu sukōōnkēt kule ng'oo :nyēē mākuyib sireet
nkōnō.
35 Kiiyyoong'iis yooto :biiko kukāsē kiyēē kimii
kuyēyāktōōs. Kiinchuruursēt :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu
kule, "Kiisoobootē :chiichi biiko alak. Kany kōōsoob keey naas
yoo inee man *:Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē Kaab Yēyiin."
36 Kiinchuruur :nkicheek riibiik Yēēsu. Kikwaanta *tifaayiik
chēē tāytāyēch ānkōōyokoochi Yēēsu 37 ānkumwoochi kule, "Yoo
inyiing', man, :bāytooyiintēētaab Yuutayeek, isoob keey, naas."
38 /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi
Yēēsu meet chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUU-
TAYEEK :NYI.
39 Kimwoochi Yēēsu :chiito akeenke ām bichoo āyēēng'
choo kimii murtooywōōsyēkwaa kule, "Ikuurē keey inyiing'
oob kule Kāārārookiintēēt? Iraraach keey ankiiraraacheech
nkacheek!" 40 Nteenee kōōburyoong'to :nyiin ake kule,
"Yyōōch! -Mēēywēyē :inyiing' Yēyiin siimwooyē ng'al chēē
wuu chu ānkēēmiitē kēēnyōōru āk chiichi ng'wooninto nyēē
kerkeey? 41 Misyēēch acheek kubo lēēlisto nyēē kēēboontē.
Nteenee / kakyaam chiichi buch." 42 Yooto, kumwoochi
:chiichoo Yēēsu kule, "Isootaa, yoo 'kēēwut Kaab Yēyiin."
43 Kumwoochi :Yēēsu kule, "!Kāāmwoowuung', bokiibuurē ra āk
inyiing' kibkōōnkōy."†

Kime :Yēēsu
(Mataayo 27:45-56; Māārkō 15:33-41; Yoowaana 19:28-30)

44-45 Ku āsiiswēk lo, kuker :kiito ake asiista kutuuyiit
:kōōrēēt. Kiichuulyo :mēēnānoonoo ākoy āsiiswēk sokool.
Kukērēērunēē keey :ankeet āyēēng' nyēē kirikimim nyēē /

23:30 Ng'oong'. 6:16 **23:31** 1Bēt. 4:17 **23:33** Isa. 53:12 **23:34** Tyēēn. 22:18; Yēyuut. 7:60 **23:36** Tyēēn. 22:7; 109:3-5 **23:36** Tyēēn. 69:21 **23:38** Mat. 27:11 **23:39** Luuka 2:11 † **23:43** Nto "!Kāāmwoowuung' ra, bokiibuurē āk inyiing' kibkōōnkōy."

kikiiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. 46 Yooto kōōnchō
:Yēēsu kule, “Baaba Yēyiin! Kāāyokoowuung' tāmirmiryēēnyuu!”
Kōōtēryēēchē ng'aleechaa, kung'ētē bakeenke!
47 Kisilto kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii
yooto Yēyiin. Kimwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo kochurtaat
:chiichi ām taayeetaab Yēyiin.”
48 King'woonchi biiko chēē kimii yooto yu kakas kiyēē
kayeyakay. Yooto nanyuun kooyeey kaa nyēē kanamaat keey
kwērmētōōk.
49 Kiiyyoong'iis :chōōrōōnuutēkaab Yēēsu āk chēēbyōōsōōk
alak chēē kikiikurubaan Yēēsu kung'eetee Kalilaaya, ku-
toobēnē kiyēē kimii kuyēyāktōōs.

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Mataayo 27:57-61; Māārkō 15:42-47; Yoowaana 19:38-42)

50-51 Kimii :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē
kiminyē *kiriinkēētaab Arimataaya ām yēēmēētaab Yuuteeya.
Kikiikunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin ānkimii kukānyoonu
Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Ki inee :akeenke ām kōōkwēēt nyēē
wōō nyēbo Yuutayeek nteenee kimachamaat ng'aleekaab
chuut ām kōōkwoonoo. 52 Kiwo :chiichoo Kaab *Bilaato woku-
soom / kēēchāmchi wokōōnēm muustaab Yēēsu. Kuchāmchi
:Bilaato. 53 Wokōōrēēk muusyoontoonoo ankuratee ankeet
ānkuwokōōkoochi kochonkeet ake. Kiiwōroot :kochonkaanaa /
āmānāākiikoochi muusyoo bēsyēēt ake.
54 Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kimii :Yuutayeek kuyēytēē
keey kukātoow keey :bēsyēētaab *Sabaato. 55 Kiinaam
:chēēbyōōsōōchoo kikwoontooy keey Yēēsu ām Kalilaaya
Yōōsēēf ākoy kochonkaanaa bokukas wōlēē / kikeekonorta.
56 Nto mii yoo, kooyeey ankubokuyeyta mwaanik chēē
boong'u nyēē anyiny. Nteenee kiimuuny ām bēsyēētaab
*Sabaato kuu wōlēē mwooytooy :mākuutēk.

24

King'eetee :Yēēsu meet
(Mataayo 28:1-8; Māārkō 16:1-8; Yoowaana 20:1)

1 Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab
*Sabaato, kumusta :chēēbyōōsōōchoo kukēērir :kōōrēēt ākoy
kochonkaanaa / kikēēkōnōrēē Yēēsu. Kibeeta mwaanichaa
kiboong'u nyēē anyiny choo kikiikuyeyta.
2 Kuyitē, kunyōōru /kāākēēwunukto rwaantaanaa /kikikeek-
eree kochonkeet. 3 Yu kēēwut kochong', kukas kule kimāmii
:muustaab Mokoryoontēēt Yēēsu.

23:44-45 Mat. 24:29; 27:51 **23:46** Tyēēn. 31:5; Yēyuut. 7:59 **23:47** Yēyuut. 3:14 **23:49** Luuka 8:2-3 **23:50-51** Luuka 2:25 **23:53** Luuka 19:30 **23:56** Chuy. 20:8-10

4 Kutākōōlātē ām kiyēē kayeyakay, kutook :biiko alake
āyēēnku chēē kēēyyoong'iis taayeeng'waa. Kikiilaach
sirooy chēē kileelach kut kōōwirwiirtōōs. 5 Kimuuyo
:chēēbyōōsōōchoo ankukas ng'wēny. Yooto, kumwoochi
:bichoo kule, "Ām nee yu ōchēēng'ēē chii nyēē soboot
*kāābkwoombiich? 6 Māmii wōli! Nteenee kaakung'eetee
meet. Māchāktōōs ōsōōtē wōlēē kimwooytoowook yoo
kitākumiitē Kalilaaya. 7 Kimwooy kule, '+/ Mākiiyokoochi
*Wēritaab Chii biich chēē kibng'ōōkisiis chēē mākukwērtoochi
*murtooywoontēēt. Nto mii bēsyēētaab sōmōk kung'eetee
meet.' " 8 Kisēw :chēēbyōōsōōchoo.

9 Kooyeey :chēēbyōōsōōchoo wōloo kikwoonēē
ānkubokwoomchi ng'aleechaa rubiik choo ki taman āk akeenke
āk chuut alak. 10 Chēēbyōōsōōchoo ku Maaryaa nyēbo
Maktaala, Choowaan, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk
chēēbyōōsōōk alak chēē kiboontootē keey tukul.

11 Kichweesta :rubiichoo chēēbyōōsōōchoo. 12 Ānkoo
kuwuu nyooto, king'eet :Bētērō ankulabat wōlooto kibo
kochonkaanaa / kikēēmuchinē Yēēsu. Kōōkōōyto āriit, nto
bērē kulē, kukas sirookaab Yēēsu baateey āmāmii :bōōrto.
Kooyeey :Bētērō kaa kōōlātootē ām kiyēē kiyeyakay.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiik āyēēng' chēē kibēētii Emaawu (Māārkō 16:12-13)

13 Kimii :rubiik alake āyēēnku chēbo Yēēsu bēsyoonooto
kubēētii saang'taab Emaawu. Kiyibē :lōōyinnyii āsiiswēk
āyēēng' kuwēētēē :chiito Yēērusālēēm. 14 Kubēētii,
kung'āloolootēē tukuuk tukul chēē kikiikuyēyākiis.

15 Kutākumii kwoomootē lōkōōy, kulumchi :Yēēsu
baanng'waa ankutas taay :tukul 16 kumānēēnkēt :rubiik
kule ki inee. 17 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nee nyi
ōng'āloolootēē ēē?" Kōōyyoong'iis ānkukās nyēē kāsāng'utiitu.
18 Kumwoochi :rubiintēēt nyēē / kikēēkuurēē Kileeyoba
Yēēsu kule, "Imāchē imwoowēēch kule inyiing' baateey
ām Yēērusālēēm nyēē -mēēnkētē kiyēē kookuyeyakay?"
19 Kuteebee :Yēēsu chiichoo kule, "Nee :nyēē kookuyeyakay?"
Kulē, "Ng'ālyoo kurubta keey āk Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. Ki
*wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk
ām wōlēē king'ālooltooy ānkuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut ām
taayeetaab Yēyiin āk biiko. 20 Kiiyokooyto :mbo kibkōrōs chēē
wōōyēch āk kāāntōōyikyoo / bokeebakach. / Kikēēkwērtoochi
murtooywoontēēt. 21 Kōkiimoong'tēē keey :acheek kule inee
:nyēē +machokootyaakta biikaab *Isrāyēēl. Bēsyēētaab

24:6 Yēyuut. 1:10-11 **24:7** Luuka 9:21-22 **24:10** Luuka 8:2-3; 6:13 **24:11** Māārkō 16:10-11 **24:16** Yoowa. 20:14-15; 21:4 **24:19** Luuka 7:16; Yēyuut. 2:22

sōmōk :nyi ra kung'eetee kōyēyākiis :ng'aleechu. 22 Nto subak, kākōōnēēch :chēēbyōōsōōk alake kunameech :tonkoy. Kamusta ākoy kochong' wōloo / kikiitōōrē, 23 nteenee, mānāānyōōr bōōrnyii. Kāmwoowēēch kule kakas malayikaan alak chēē kāmwoochi icheek kule soboot :Yēēsu. 24 Kaakuba :alake ām acheek wōlooto ānkubokunyōōr kuwuu nyooto."

25 Kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "Kyōōbuuswookēn sōō nyēē tyaa, ānku wuuyēch mētēwookwook kule nee! Ākoo mānōōyēnchi tukuuk tukul choo kiikumwooy *:wōōrkooyikaab Yēyiin. 26 -Mōōnkētē :akweek kule kimisyinē kunyalil *:Kāārārookiintēēt ām tukuuchoo nto /kiitōrōōrē?" 27 Yooto, kōōbāng'boonkyi :Yēēsu bichoo ām siruutēkaab Yēyiin kutoowunēē choo bo *Muusa ākoy chēbo wōōrkooyik tukul kurubta keey āk inee.

28 Yu makuyit saang'aa kibēētii, kuyey keey :Yēēsu wuu nyēē kimāchē takutas taay āk baanaa. 29 Nteenee kiket :bichoo kule kōōbuurto keey :icheek, kuuyu, kikiikwiimēn :kōōrēēt. Kucham :Yēēsu kōōbuurto keey tukul. 30 Kumāchē kwoomiis, kunam :Yēēsu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochi bichooto. 31 Kusēw :bichoo kule ākoo ki Yēēsu :nyooto. Kusēwu kuu nyooto, kubotē :Yēēsu kule bil!

32 Kumwooy :bichooto kule, "Kākāākēēng'ērēkiisyē sōō nyēē tyaa, yoo kāmii :Yēēsu kumwoowunoonwēēch ng'aleek kurubta keey āk kiyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin." 33 Kung'ēētyo :bichooto areet akeenke ankooyeey Yēērusālēēm. Kibokunyōōr rubiichoo ki taman āk akeenke āk rubiik alak kumii yēēt akeenke. 34 /Kēēmwoochi bichooto tukwaay kule, "Kookung'eetee man :Mokoryoontēēt meet ānku kāākōōboorchi keey Simōōni." 35 Kumwoochinē :bichooto kikwoonēē Emaawu chuut kiyēē kiyeyakay ām kēēltaab too āk subak wōlēē kiinkētito :icheek Yēēsu, yu kāwokubetes mukaatiit.

Kichōōnchi :Yēēsu rubiikyii ām bēsyooni kaakung'eetee meet (Māārkō 16:14; Yoowaana 20:19-23)

36 Kutākumii :bichoo kwoomchinē chuut lōkōōywēchoo, kutookunēē :Yēēsu kōyooto ānkumwoochi kule, "Ōnyōōru tāloosyēēt." 37 Kimuuyo :bichoo, ānkubōōtoon kubērē tōōs āyiintēēt :nyooto. 38 Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, "Ām nee yu kōōmuuyē ankooyiimaak mēt -moochamte kule anii :nyiitēnyi? 39 Okas baa mbo āwunnyēkyuu āk kērēēnkōōk. Otabtab sookas, kuuyu, ōmiitē ōbērē tōōs anii ku āyiintēēt. Mātinyē :āyiintō bōōr." 40 Kōōboorchi āwunnyēk āk kērēēnkōōk.

24:21 Luuka 1:68; 2:38; 19:11 **24:24** Luuka 24:12; Yoowa. 20:3-10 **24:26** Yēyuut. 14:22 **24:27** Luuka 24:44 **24:30** Luuka 9:16; 22:19 **24:34** 1Kōōr. 15:5 **24:35** Māārkō 16:12-13 **24:37** Māārkō 6:49 **24:39** Māārkō 16:14-16 **24:40** Yoowa. 20:20

41 Kiilat ːrubiik ānkung'ērēkiis, nteenee wuu nyēē kimā manta.
Kuteebee ːYēēsu kule, “Ōboontē āmnyoo?” 42 / Kiikoochi
*burburyoontēēt nyēē kiwaatanaat 43 ankwaam kukāsē
ːrubiik. 44 Kumwoochi rubiikyii kule, “Ōsōōtyēēchi kiyoo
kyāāmwoowook yoo kitākēēboontootē keey. Kyāāmwoowook
kule misyinē kuyēyākiis ːtukuuk tukul kuu wōloo mwooytooy
ːkitaabuunekaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin āk
choo bo kitaabuutaab Tyēēnwookik kurubta keey anii.”
45 Nto mii yoo, kung'oonkyi ːYēēsu rubiikyii kōōnkēt kiyēē
kimwooyē ːsiruutēkaab Yēyiin. 46 Kimwoochi kule, “Siraat
kule makunyalil ːKāārārookiintēēt anku makung'eetee meet
ām bēsyēētaab sōmōk. 47-48 +/Makyaamtaat ām kōōrootunwēēk
tukul kubuntēē kaayneenyii kule kuweek ːbiiko ām miy-
ootyēēt nyoo kiikuyey /sikēēnyōōchi kaat. Kookas ːakweek
kuyēyāktōōs ng'aleechu. Kunyoo, o-amtaate lōkōōywēchu
ōtoowunēē Yēērusālēēm. 49 Kookas, āmiitē wāāyookwook kiyēē
kikuurtoowook ːBaaba. Nteenee ōkāng'iisyē yuutēyu bo
kiriinkooni kut /kiiluumeenaak kāāmuukēywēēk kukwaanee
kibkōōnkōy.”

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy
(Māārkō 16:19; Yēyuutēk 1:9)

50 Nto mii bēsyēēt ake, kuwēēto keey ːYēēsu rubiichoo
kung'eetee Yēērusālēēm kutākyinē keey Beetannyaa. Yu
kariikta, kōōtōrōōr ːYēēsu āwunnyēk ankusaay Yēyiin
kōōbēruur rubiichoo. 51 Kutākumii kusooyē, /kēēyib kuwo
kibkōōnkōy. 52 Kukutunkyi ːrubiichoo Yēēsu ankooyeey
Yēērusālēēm kung'ērēkootiin miisin. 53 Kibēētii ːrubiichoo
*Kōōtaab Yēyiin kibtaman kōōkoostooy Yēyiin.

24:43 Luuka 24:30-31; Yoowa. 21:5, 10; Yēyuut. 10:41 **24:44** Tyēēn. 22:1, 7-8, 15, 18; 69:4, 9, 21; Isa. 52:13—53:12; Luuka 24:27; Yoowa. 5:46 **24:45** Luuka 24:27, 32 **24:46** Māārkō 14:49; Luuka 22:67; Yēyuut. 3:18; 17:2-3; 28:23; 1Kōōr. 15:3-4 **24:47-48** Yēyuut. 1:8; 2:38; 5:31; 11:18; 17:30-31; 20:21; Room. 15:19; Yēyuut. 1:8 **24:49** Yoowa. 15:26-27; Yēyuut. 5:32 **24:49** Luuka 4:18 **24:51** Māārkō 16:19; Luuka 9:51; Yēyuut. 1:9; 3:21 **24:52** Yēyuut. 1:12 **24:53** Yēyuut. 2:46; 5:12

Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Yoowaana kitaabuuni. Kisir kiyēē kikāsēē koonyekyii nkit. /Kiisōōtyinē kule kisirēē Ēfēēsō ām kēnyiitaab 90-96 KK.

Kiyēē mii āriit: Kurubta keey āk kiyēē kimwooy :Yoowaana nkit, kisirē kitaabuuni sukung'eet kōōyēnchi :biiko kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu ānku lakwataab Yēyiin, sukunyōōr :icheek soboontaab kibchuulyo yoo keekaasee keey inee (kur. 20:31). Toowu :kitaabuuni wuu nyēē tyēēn kung'āloolēē Yēēsu kule Ng'ālyoontēēt, nyēē kirōōrōōtunēē :soboonto ām kibkōōnkōy / kumanaakeeyey kiy ake tukul. Ibooru mbo :Yoowaana kwōng'uutēk tukul chēē kiyey :Yēēsu āk wōlēē kikwiilta keey āk Yuutayeek alak choo kimātinyē kāāyēnēēt. Ng'āloolēē :kurkeetaab 13-17 tilyaanateet nyēē kiboontēē keey :Yēēsu āk rubiikyii āk kiyēē kimwoochi kwēēmowuunoo /kumānāākēēnāmē.

Kiyēē āmu: Kōōkiimē :Mataayo kule Kāārārookiintēētaab Yuutayeek :Yēēsu, ānkwoorōōru :Māārkō āk Luuka kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt ānku chii, ikiimē :Yoowaana kule Yēēsu ku Yēyiin ānkwoorōōr yiisyēēnyii āk soboonnyii tukul kōōyyoong'unēē yooto. Ng'āloolēē :Yoowaana Yēēsu kōōboorunēē kitōōntōyēēn. Kuurē kule lēbkēēyyēēt, āmnyoontēēt, bēēko, kurkeet, ākiintēēt, musābiibuut, chamateet āk alak chēē chaang'. Māchē :Yoowaana kule nto ris kiyēē āmu :kitaabuunek chuut alake choo bo taay ām Kiirootyaani Lēēl. Kunyoo, twēchē tukuuk chēē manaang'alaalee :chuut. Nto subak, -mēēyēēchinē ng'aleek chēē kiikutwech :siriik chuut alake bo lōkōōywēk chēē kāroomēch. /Kēēmwooyē kule imukuulē Yoowaana 3:16 Biibilyaa tukul kuuyu ibooru :kērēywoontooni ng'aleekaab Kiriistō kule, "Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr soboontaab kibchuulyo."

Kichokōōboor :Yēēsu wōlēē wuu :Yēyiin

1 Ām taayta, kimiitē :Ng'ālyoontēēt. Kiboonto keey :Ng'ālyoontoonoo āk Yēyiin. Ki Yēyiin :Ng'ālyoontoonoo,
2 ānkiboonto keey āk Yēyiin.

1:2 Toowu. 1:1—2:4; Yoowa. 17:5; Filib. 2:6; 1Yoowa. 1:1-2

3 /Kikeeyey kiy ake tukul kubununēē inee. Nto kimā inee,
nto mānāātook :kiy ake tukul nyoo kiikutook. 4 Chōōnēē
:soboonto wōlēē mii :inee. Kiyibchi :sobooniitēnyi biiko
lēbkēēyyēēt. 5 Ikwēnyē :lēbkēēyyoonoo mēēnānēēt, āmālukuyē
:mēēnānēēt lēbkēēyyēēt.
6 Kichō :chiito ake nyēē kiiyook :Yēyiin. / Kikēēkuurēē
chiichoo Yoowaana. 7 Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko
lēbkēēyyoonoo, sukung'eet kōōyēnchi. 8 Kichokōōboorchinē
:Yoowaana biiko kurubta keey āk lēbkēēyyoonooto āmēēbērē
ki inee :lēbkēēyyoonoo. 9 Kichōōnii :lēbkēēyyoonoo kōōrēēt
sukulēbkēēchi chii ake tukul.
10 Kichō :Ng'ālyoontoonoo kōōrēēt nyoo / kikēēyēyē
kubununēē inee, nteenee kimēēnkētē :kōōrēēt kule ki ng'oo
:inee. 11 Kichō kōōrēēnyii nteenee kitay :biiko kutaach
12 nteenee mii :biiko alake chēē kitaach inee ankookaasee
keey. Kichāmchi bichooto kuyēk lōkōkaab Yēyiin. 13 Mānāāyēk
:bichoo lōkōkaab Yēyiin kuu wōloo māktooy :chii leekwa nto
kuu yoo sichē :chii leekwa, nteenee Yēyiin nkit :nyēē yēyē
bichoo kuyēk lōkōkyii.
14 Kichokuyēk :Ng'ālyoontoonoo chii, kēēming'tē keey
ankeekas wōōyinnyii, wōōyin nyoo nyōōrtooy :wēēro nyēē
akeenke baateey wōlēē mii kwaan. Kichāmē biich kuchurta
ānkiyib manta.
15 Inee :nyoo kyoomtooy :Yoowaana kukuurchinē barak
kule, “Inee nyoo kyāāmwooyē kule mākuchō ām lētuunyuu
nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira, kuuyu kimii /
kumānāākēēsichoo.” 16 / Kikiibēruurēēch acheek tukul
kōōliikto kubo chamateet tukul nyēē boontēēnēēch :chiichoo.
17 Kikōōnēēch *:Muusa kiruutēk, kuyibwēēch :Kāārārookiintēēt
Yēēsu chamateet āk manta. 18 Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin,
nteenee lakwaniitēnyi sālu Yēyiin :nyēē kiikukas. Kiboonto
keey Kwaan ānkiikōōboorwēēch wōlēē wuu :Yēyiin.

Yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu
(Mataayo 3:1-12; Māārkō 1:1-8; Luuka 3:1-18)

19 Nto mii bēsyēēt ake kōōyookto :kāāntōōyikaab Yuutay-
eek mbo kibkōrōs āk biiko alak choo kibo kōōtaab Laawi
kuba wōlēē kimii :Yoowaana bokuteebee kule inee ku ng'oo.
20 Kiichuurta kule, “Mā anii *Kāārārookiintēēt.” 21 Yooto
kuteebee :bichoo kule, “Ara, inyiing' ku *Eliiya?” Kum-
wooy kule, “Acha.” / Keeteebee subak kule, “Ara inyiing'

1:3 Yoowa. 1:10; 1Kōōr. 8:6; Kolos. 1:16-17; Ibu. 1:2 **1:4** Yoowa. 5:26; 8:12 **1:6** Mat. 3:1; Māārkō 1:4 **1:8** Yoowa. 1:20 **1:9** Yoowa. 8:12 **1:10** Yoowa. 17:25 **1:12** Kala. 3:26; 4:5; Ēfēēs. 1:5; 1Yoowa. 3:1 **1:13** Yoowa. 3:5-6; 1Bēt. 1:23 **1:14** Chuy. 34:6; Kala. 4:4; Filib. 2:7; 1Tēm. 3:16; Ibu. 2:14; 1Yoowa. 4:2; 1:1-3 **1:15** Yoowa. 1:30 **1:17** Chuy. 31:18; Yoowa. 7:19 **1:18** Chuy. 33:20; Mat. 11:27; Yoowa. 6:46; 14:8-9; 1Tēm. 6:16; 1Yoowa. 4:12

ku *wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin nyoo king'āloolēē :Muusa."*
Kulē, "Anii mbonō." 22 Nto mii yoo nanyuun, kumwooy :bi-
choo kule, "Ānkiimwoowēēch, inyiing' ku ng'oo? Imwoowēēch
subokiiboorchi biiko choo kēēyookwēēch. Imāchē bokiibaar-
tiing' kule inyiing' ku ng'oo naas?" 23 Kuwālchi :Yoowaana
bichoo kule: Anii nyoo king'āloolēēnoo *:Isaaya kumwooyē
kule,
"Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,
'Ōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.' "
24 Ki Farisaayeek :bichoo kiiyooktooyiisyē. 25 Kiteebee
:bichoo / kikiiyooktooy Yoowaana kule, "Yoo mā inyiing'
Kāārārookiintēēt āmēēbērē inyiing' ku Eliiya, nto ku
wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin, ām nee yu ibātisāniisyē?"
26 Kuwālchi :Yoowaana bichooto kule, "Ābātisāniisyēē :anii
bēēko, nteenee miitē :chii nyēē ōboontē keey āmōōnkētē.
27 Inee :nyēē āmiitē āyēytoochinē kēēlto ānku wōō nyēē
-māāyēmē mbo kut ārēēkyi kwēyōōnik." 28 Kiyēyāksēē
:ng'aleechu tukul Beetannyaa ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab
Yoortaan, wōlēē kimii :Yoowaana kōōbātisāniisyēē.

Mēēnkit :Yēēsu nyēbo Yēyiin

29 Yu kāyyēēkunēē, kukas :Yoowaana Yēēsu kuchōōnii.
Yooto kumwooy kule, "Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin nyēē
inēmtooy ng'ōōkiswookikaab kōōrēēt. 30 Inee :nyoo kyāāmwooyē
kule, 'Miitē kuchōōnii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk ku-
biira, kuuyu kimii :inee /kumānāākēēsichoo.' 31 Kōmāānkētē
:anii chiichoo, nteenee kichāābātisānēē biiko bēēko sukōōnkēt
:biikaab *Isrāyēēl." 32 Nto mii yoo, kumwooy :Yoowaana kule:
"Kaakas kurēku :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē
ānkōōbutyi Yēēsu. 33 Nto kōmēēboorwoo :Yēyiin, nto kōmāānkētē
inee. Kōōyookwoo :Yēyiin chāābātisāniisyēē bēēko, kimwoowoo
kule, 'Yoo keekas chii nyēē kēēbutyi :Tāmirmiryēēnyuu, ku
nyooto :nyēē mākubātisāniisyēē Tāmirmiryēēt.' 34 Manta
kyaakas ng'aleechu ānkāāmwoowook kule Lakwataab Yēyiin
:chiichooto."

Rubiikaab Yēēsu chēbo taayta

35 Yu kāyyēēkunēē, kimii :Yoowaana kukēēyyo subak ākoo
rubiik āyēēng'. 36 Kumii :Yēēsu kumurē yooto, kumwooy
:Yoowaana kule, "Ong'nyiin *Mēēnkit nyēbo Yēyiin!" 37 Yu
kakas :rubiichoo bo Yoowaana kuu nyooto kubakaakta inee

---

* **1:21** Kikānyoonu :Yuutayeek kuchō :wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa. Kas Kiruutēk 18:15 āk nyēbo Malaki 4:5. **1:21** Mat. 11:14; Yoowa. 6:14 **1:28** Yoowa. 10:40 **1:29** Isa. 53:6-7; Yoowa. 1:36; 1Bēt. 1:19; 1Yoowa. 2:2; Ng'oong'. 5:6 **1:30** Yoowa. 1:15 **1:32** Māārkō 1:10 **1:34** Mat. 3:17; 27:54; Yoowa. 1:49; 5:19-23; 10:36; 11:27; 20:31; 5:18; Yēyuut. 9:20 **1:36** Yoowa. 1:29

ankurub Yēēsu. 38 Kuweech keey :Yēēsu ankuteebee kule,
“Ōchēēng'ē nee ēē?” Kulēēnchi :bichoo Yēēsu, “Iminyē ānō :in-
yiing' ōō, Kāānēētiintēēt?” 39 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Okwaa
bookas.” Kimii :asiista ang'wan nyēbo kōrrōōn.† Kibeeta keey
wōlēē kiminyē nto yityo, kōōbuurto keey bēsyoonooto.
40 Akeenke ām bichoo āyēēng' ku Antereeya nyoo ki
ng'eetaabkaametiitaab Simōōni. 41 Kiwokucheeng'aat :An-
tereeya ng'eetaabkaamet Simōōni nto yu nyōōru kumwoochi
kule, “Kookeekas Meesaaya.” (Kerkeey :kaaynaani bo
‘Meesaaya’ yoo / kakeemwa ām kuutiitaab Kirikiik kule
*Kiriistō, (nyēē ng'aabaat) kōōbooru kule Kāārārookiintēēt.)
42 Yooto kuwēēto :Antereeya ng'eetaabkaam Simōōni wōlēē
mii :Yēēsu. Kōōrōōtoot :Yēēsu Simōōni ānkumwooy kule, “Inyi-
ing' ku Simōōni araab Yoowaana nteenee +/mākēēkuurēēniing'
Keefa.” (Ibooru kaaynaani bo ‘Keefa’ ām kuutiitaab Kirikiik
kule Bētērō, nyēē ibooru kule Rwaa.)

Kikuur :Yēēsu Filibō ākoo Nāātānnyēēl

43 Yooto kāyyēēkunēē, kumach :Yēēsu kuwo Kalilaaya.
Yu kātuuyēē Filibō kumwoochi kule, “Irubwaa.”
44 Kibo :nkinee Filibō *kiriinkēētaab Beetsaayta wōloo
kiminyē :Antereeya ākoo Bētērō. 45 Kicheeng' :Filibō
Nāātānnyēēl nto nyōōru kumwoochinē kule, “Kookeekas
Kāārārookiintoonoo king'āloolēē *:Muusa ankung'alaalee
nkicheek *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Chiichooto ku Yēēsu
araab Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Nāāsārēēt.” 46 Yooto
kuteeb :Nāātānnyēēl kule, “'Kēēlē nee ōō! Mii nkinee
:kiy nyēē karaam Nāāsārēēt?” Kumwoochi :Filibō
Nāātānnyēēl kule, “Chōō cheekas.” 47 Yu kakas :Yēēsu
Nāātānnyēēl kuchōōnii, kung'alaalee kule, “*Israyēēliintēēt
nyi nanyuun :nyēē sikēn āmātinyē lembech.” 48 Kuteebee
:Nāātānnyēēl Yēēsu kule, “'Kēēnkētēēnoo nee?” Yooto
kuwālchi :Yēēsu kule, “Kāākāsyiing' *mutiiniit keel kutoombo
kukuuring' :Filibō.” 49 Yooto kumwooy :Nāātānnyēēl kule,
“Kāānēētiintēēt, inyiing' Lakwataab Yēyiin, Bāytooyiintēētaab
*Israyēēliik.” 50 Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Keechamtaa
kuuyu kāāmwoowuung' kule kāākāsyiing' mutiiniit keel.
+Meekas chēē chaang' chēē wōōyēch kusiir chuutēchu.
51 ! Kāāmwoowook, +mookas barak kuyootāktōōs. +Mookas
kurēkyoo anii *Wēritaab Chii, :malayikaanikaab Yēyiin
ānkuloong'tooy.”

---

† **1:39** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman ām icheek ku nyēbo ang'wan ām acheek. **1:41** Yoowa. 4:25 **1:42** Māārkō 1:16-18 **1:42** Mat. 10:2; 16:18 **1:45** Kiruu. 18:15, 18; Isa. 9:6; 42:1-4; Ēsēk. 34:23; Miika 5:2-4 **1:49** Yoowa. 1:34; 12:13 **1:51** Mat. 3:16

2

Kiitaab kwōng'uut nyēbo taay nyēē kiyey :Yēēsu

1-2 Ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee yooto, kimii :saakweetaab kooyēēy nyēē / kikeeyeyee saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Kimii :Yēēsu saakwaanaata āk kaamet kuboonto keey rubiikyii. 3 Kikyaam saakweet nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār *:tifaayiik. Kumwoochi :kaamet Yēēsu kule, "Kāmēēkuboonto naas :bichu tifaayiik." 4 Kumwoochi :Yēēsu kaamet kule, "Imāchēēnoo nee? Ntēē mānāāyityiin asiisnyuu." 5 Kuwēēkyi keey :kaamet motwoorik ānkumwoochi kule, "Oyey kiyēē mākumwoowook."

6 Ām ātēbuutēkaab Yuutayeek, kimii :ntasimnyeet nyēē / kikiitiliilēē keey. Kurubta keey āk yooto, kimii :tērēēnik lo chēbo bēēko. Kiyibē :tērēēt akeenke bēēko chēē kiimuuchē kuyit liitaanik 80. 7 Yooto kumwoochi :Yēēsu motwoorik kule, "Onyiit bēēko tērēēnichoo." Koonyiit :motwoorichoo bēēko tērēēnichoo kule bak. 8 Nto yityo kumwoochi kule, "Oram bēēchooto alak ānkōōyibchi chiito nyoo iyyoonkyinē saakweet." Kurub :motwoorichoo kuu nyooto. 9 Nto bērē :boontoonoo kuchamcham, koolat miisin kuuyu kikiikuweek kuyēk tifaayiin. Kimēēnkētē :boontoonoo wōlēē kikwoonēē :tifaayiichaa nteenee kiinkēt :motwoorichoo wōlēē kirāmēē bēēko. Kukuur :chiichoo saanteet kuwo komos 10 ānkumwoochi kule, "Ikooytooy :biiko kwaak tifaayiik choo kāroomēch yoo toowu :saakweet, nto yoo wuu nyēē kābiyoong'iis :biiko /kēēyib choo tāytāy. Ntēē siikonor :inyiing' tifaayiik chēē ānyinyēch miisin ānkuchēēkoochi biiko kumii :saakweet wokubēku?"

11 Ng'ālyoontēētaab kwōng'uut :nyiitēnyi nyēbo taay kuyey :Yēēsu ānkiyēyāksēē saang'taab Kaana ām Kalilaaya. Yooto nanyuun, kōōboorunēē :Yēēsu wōōyinnyii ng'aleechaata ankookaasee keey :rubiikyii.

12 Yu kāākubēk nanyuun, kuwo :Yēēsu Kaabernaam, kuboontootē keey kaamet, mbo ng'eetaabkaamet ākoo rubiikyii. Kibēēni wōlooto bēsyōōs chēē ng'ēri.

Nyēbo taayta kukwetee :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

13 Yu kaakuriik *:Saakweetaab Keeytaayeet nyēbo Yuutayeek, kuwo :Yēēsu Yēērusālēēm. 14 Yu kayit wōlooto, kukas biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kwooltooy tuuka, kēēchiirēk āk chēēbtuukēēnik. Kimii :nkicheek chēē kiwālāng'tooy beesaanik. 15 Yooto, kōōkwoor :Yēēsu bōrōōk kuyey musyāritiit kukwetee kēēchiirēk āk tuuka tukul chēē

2:4 Yoowa. 7:6, 30; 8:20; 12:23; 13:1; 17:1 **2:6** Māārkō 7:3-4 **2:11** Yoowa. 2:23; 3:2; 4:54; 6:26; 11:47-48; 20:30; Yēyuut. 2:22; Room. 15:19 **2:12** Mat. 4:13 **2:13** Chuy. 12:1-14; Yoowa. 6:4; 11:55; 12:1, 12

kimii yooto. Nto yityo, kululukto beesaanikaab bichoo
ankootyeel meesoosyekwaa. 16 Kimwoochi biiko choo
kyooltooy chēēbtuukēēnik kule, “Ōnēmunēē yu tukuuchu!
Ām nee yu kyooweech Kōōtaab Baaba kuyēk wōlēē /
kyooltooyiisyēē?” 17 Yu kakas :rubiikyii ng'aleechaa,
koosoot yoo mwooyē ām siruutēkaab Yēyiin kule, “Iwoong'too
:chamateet nyēē āboontēē Kōōng'uung'.”†

18 Kuwāl :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule, “Ng'oo :nyēē
kākōōning' kāāmuukēywēēk ikwetee biiko kōyi bo Yēyiin? Nto
subak, ng'ālyoo nee nyēbo kwōng'uut nyēē imuuchē iyey
iboorunēē kule iboontē kāāmuukēy?” 19 Kuwālchi :Yēēsu kule,
“Ōturbuub kōyi bo Yēyiin ānku +maateechee :anii bēsyōōsyēk
sōmōk.” 20 Kukētyi :bichoo Yēēsu kule, “Kiyib :kōyi bo Yēyiin
kēnyiisyēk artam āk lo sukuteechakay. Imwooyē :inyiing'
kule +meeteechee bēsyōōsyēk sōmōk?” 21 Nteenee king'āloolēē
:Yēēsu bōōrnyii nkit mēēbērē *Kōōtaab Yēyiin. 22 Nto yu /
kabokiing'eetee Yēēsu meet lētuunoo, kusēw :rubiikyii kule
kikiikumwooy :Yēēsu ng'aleechaa. Yooto nanyuun, kōōyēnchi
:rubiichoo siruutēkaab Yēyiin āk kiyēē kimwooyē :Yēēsu.

23 Kuyey :Yēēsu ng'al chēē chaang' chēbo kwōng'uut kumii
saakwaanaa bo Keeytaayeet ām Yēērusālēēm. Yooto kōōyēnchi
inee :biiko chēē chaang'. 24 Ānkoo kiwuu nyooto, man-
aachamta :Yēēsu bichoo kuuyu kiinkētē wōlēē wuu :chiito ake
tukul 25 āmēēbērē kimāchē /kēēmwoochi wōlēē wuu :chiito.

3

Yēēsu ākoo Nikōtēēmō

1 Kimii :kāāntōōyiintēēt ake nyēē ki *Fārisooyiin nyēē kibo
*kōōkwēētaab Yuutayeek nyēē / kikēēkuurēē Nikōtēēmō.
2 Kiwo :chiichoo bēsyēēt ake kwēēmooy wōlēē kimii
:Yēēsu ānkumwoochi kule, “Boontēēt, kiinkētē kule inyiing'
kāānēētiintēēt nyēē kiiyookuung' :Yēyiin. Māmii :chii nyēē
imuuchē kuyey ng'al chēbo kwōng'uut kuu yoo iyēyē :inyiing',
yoo mēēbērē boonto kāāmuukēywēēkaab :Yēyiin.” 3 Kuwālchi
:Yēēsu kule, “! Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē makukas
bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich subak.” 4 Yooto
kumwooy :Nikōtēēmō kule, “So, /kēēsichē kule nee subak
chii nyēē kiikuwōōyiit? Mākoy kōōwut mooyēētaab kaamet /
ānkēēsich subak.” 5 Kulēēnchi :Yēēsu, “!Kāāmwoowuung', māmii

2:16 Luuka 2:49 † **2:17** Tyēēn. 69:9 **2:19** Māārkō 14:58; 15:29; Yēyuut. 6:14
2:22 Luuka 24:6-8, 27; Yoowa. 12:16; 14:26; 20:9 **2:23** Yoowa. 2:11; 4:41, 53;
7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11, 42 **3:1** Yoowa. 7:50; 19:39 **3:2** Māārkō 12:14;
Yoowa. 2:11 **3:3** Yoowa. 1:13

:chii nyēē iwutē Kaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich ām bēēko* āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 6 Sichē chiito :kwaan āk kaamet, nteenee yoo sukuyēk lakwataab Yēyiin kusichē :Tāmirmiryēēt. 7 -Meekany kunaming' kuut yoo kāāmwoowuung' kule, 'Māchāktōōs /kēēsich chii subak.' 8 Wusē :yoomeet āmēēnkētē :chii wōlēē chōōnēē nto wōlēē wēētii. Wuu nyooto wōlēē siktooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chiito." 9 Kuteeb :Nikōtēēmō kule, "Yēyāktōōs :yooto kule nee?" 10 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Iyēku oob kāānēētiin ām kōōrēētaab *Isrāyēēl, so, -mēēnkētē ng'aleechu? 11 Ānkētē kiyēē āmiitē āmwoowuung', ānkāārāru kiyēē kyaakas. Ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē ng'aleekyuu. 12 Kwāāmwoowook ng'aleekaab kōōrooni, āmōōyēnwoo. Kunyi ii, ōmuuchē raat kule nee ōyēnchi ng'al chēē rubtooy keey āk Kaab Yēyiin? 13 Māmii :chii ām kōōrooni nyēē kiikuwo Kaab Yēyiin, nteenee *Wēritaab Chii nkit :nyēē kichōōnēē wōlooto. 14 Kuu yoo kiitōrōōrchinē *:Muusa barak eereenaanaa† ām suurkwēēn, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, +/ mākiitōrōōr Wēritaab Chii, 15 si yoo keekaaseenaa keey :chii kunyōōru *soboontaab kibchuulyo."

Soboontaab kibchuulyo

16 Kicham :Yēyiin kōōrooni miisin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 17 Kimēēyooku :Yēyiin lakwanyii chokooruusta biiko nteenee chokooraraach. 18 -/ Mākiiruustooy chii nyoo keekaasee keey lakwanaa. Nteenee iruustaayaat :nyoo -mēēkoosēē keey, kuuyu kitay kookaasee keey lakwani akeenke baateey bo Yēyiin. 19 Nto yoo / sikiiruusta chii kumii kule: Kiikuchō :lēbkēēyyēēt kōōrēēt, nteenee kucham :biiko mēēnānēēt kubo ng'ōōkisto nyēē yēyē. 20 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōkisto kuwēchē lēbkēēyyēēt kuuyu imuuchē kutook :ng'ōōkisnyii. 21 Nteenee chiito nyoo yēyē ng'aleekaab manta, kuchōōnii wōlēē mii :lēbkēēyyēēt sukutook kule kiyēē yēyē, kuwuu wōlēē māktooy :Yēyiin.

Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārā rookiintēēt

22 Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm bokubēēnnyoot yēēmēētaab Yuuteeya ānkubātisāniis. 23 Kimii

---

* **3:5** Imuuchāktōōs kōōbooru :ng'ālyoontooni bo 'bēēko' 'sichēētaab leekwa' kuuyu intōōwu :kwootēēk nto ikēērē :leekweet. Kōōsōōtyēēchinē :biiko alake kule ibooru :ng'ālyoontooni 'batisaneet'. **3:6** Yoowa. 6:63 **3:11** Yoowa. 3:32; 8:26 **3:12** Yoowa. 14:1-5 **3:13** Tān. 7:13-14 † **3:14** /Kikēēyēwunēē eereenaanaa karneet. Yu kēērōōtoot :biiko kiyoo, kusobcho. **3:14** Kāāyiit. 21:9; Yoowa. 12:32-34 **3:15** Yoowa. 20:31 **3:16** Yoowa. 3:36; 5:24; Room. 8:32; 1Yoowa. 4:9-10 **3:17** Yoowa. 12:47 **3:18** Yoowa. 5:22 **3:19** Yoowa. 8:12 **3:20** Ēfēēs. 5:11-13

:nkinee Yoowaana kubātisāniisyē ām yēē /kikēēkuurēē Aynoon yēē kilēēkitēē Salim wōloo ki chaang' :bēēko. Kibēētii :biiko kwaak wōlooto / bokēēbātisānē. 24 (Kiyēyāktōōs :ng'aleechu kutoombo /keekerta Yoowaana kāābrātiisyō.)

25 Kikwiilē keey :rubiik alake chēbo Yoowaana ākoo Yuutāyiintēēt ake kubo ntāsimuutēkaab kāātiliilēēt kurubta keey ākoo ātēbuutēkaab Yuutayeek. 26 Kunyoo, kubēēchi :rubiichooto Yoowaana ānkumwoochi kule, "Kāānēētiintēēt, tēēsōōtē chiichoo kyōōboontē keey ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, chiichoo 'kiing'āloolēē? Mii :chiichooto kōōbātisāniisyē kuu nyiitēnyi, ānkāākōōwuuyēēnēēch biiko tukul." 27 Kuwālchi :Yoowaana kule, "Māmii :chii nyēē nyōōru kiy yoo mānāākōōkoochi :Yēyiin. 28 Kyōōkāsē āmwooyē nkityō kule, 'Anii mbonō *:Kāārārookiintēēt, nteenee kisimāntōōwu ām inee.' 29 Ām saakweetaab kooyēēyto, bo :murereet saanteet. Nteenee kāng'iisyē :choorweetaab saantaanaa ām kaab kooyēēy nto yoo kāsē kung'āloolоonu :choorweenyii kung'ērēchē. Kunyi kaakuchurta :ng'erekweekyuu. 30 Māchāktōōs kutōrōriit :Kāārārookiintēēt ānkāārēku :anii."

Chiitaab kibkōōnkōy

31 Boonto :chii nyoo chōōnēē kibkōōnkōy kāāmuukēywēēk kubiir chii ake tukul. Nto nyoo bo ng'wēny kubo kōōrooni ānkung'āloolē ng'aleek chēē rubtooy keey āk ng'wēnyuuni. Wōō :nyoo bo kibkōōnkōy kubiir chii ake tukul. 32 Mwoowu :chiichoo bo kibkōōnkōy kiyēē kiikukasee koonyekyii āk yi-itiikyii, -/ āmākēēkāsyinē ng'aleechaa. 33 Nto nyoo kāsyinē ng'aleekyii kōōkiimē kule bo man :Yēyiin. 34 Mwoowu :chi-ichoo /kikiiyookunēē kibkōōnkōy ng'aleekaab Yēyiin, kuuyu ikoochinē :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem. 35 Chāmē :Yēyiin lakwanyii ānkiikurōōbchi kiy ake tukul. 36 Chii nyoo ikoosēē keey lakwanaa kunyōōru *soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māchāmē, mākōōng'woonchi :Yēyiin nyēē mānyōōru soboonoo.

4

*Kiiboorchi keey :Kāārārookiintēēt *Samaaryayeek*

1 Nto mii yoo, kukas *:Farisaayeek kule kimii :Yēēsu kōōyumē ānkōōbātisānē biiko chēē chaang' kubiir Yoowaana. 2 Kubooyiit man maneebatisan :Yēēsu chii, nteenee ki rubiikyii :chēē kiibātisāniisyē. 3 Yu kakas :Yēēsu kule kāākōōnkēt :Farisaayeek ng'aleechaa, kung'eetee Yuuteeya

3:24 Māārkō 1:14; 6:17 **3:26** Yoowa. 1:29-34 **3:28** Yoowa. 1:20 **3:29** Mat. 9:15; Māārkō 2:19 **3:31** Yoowa. 8:23; 1Yoowa. 4:5 **3:32** Yoowa. 3:11 **3:35** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 5:20; 10:17; 13:3; 14:10; 17:2 **3:36** Yoowa. 3:16 **4:2** Yoowa. 3:22

ānkutākyi keey Kalilaaya. 4 Nteenee ki ākoy kumur kōōrēētaab
*Samaaryaa.
5 Kumii Samaaryaa, kuba ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē Sikaar yēē kilēēkitēē mbaraanaa kiikoochinē
:Yāākōbō wērinyii Yōōsēēf. 6 Kimii :riibkēētaab Yāākōbō yooto.
Kuyitē :Yēēsu riibkoonoo, kikiikuriikta :asiista taman āk
āyēēng',* kōōbuur ng'wēny, kuuyu kikiikuchaas.
7 Yooto kuchō :koorkēēt ake nyēbo *Samaaryaa.
Kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Ikōōnoo bēēko ayye."
8 Kikiikuba :rubiikyii bokwaal āmiik ām kiriinkoonoo.
9 Kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, "Āyēku anii
chēēbsāmooryāyiin, iyēku :inyiing' Yuutāyiin. So, imuuchāktōōs
kule nee ārāmuung' bēy?" Kimwooy :koorkoonoo kuu nyooto
kuuyu kimākāsyiintōōs :Yuutayeek āk *Samaaryayeek.
10 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Nto 'kēēnkētē kiyēē kōōnu :Yēyiin,
ānkiinkētē chiichi soomiing' bēy, nto 'kēēmwoochinē kukōōning'
bēēkaab soboon." 11 Kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule,
"Mokoryoontēēt, irāmēē nee bēēchoo -āmēēboontē terekyeet.
Nto subak, kooy :riibkēēt. Kunyi ii, inyōōrchinē ānō :inyiing'
bēēchooto bo soboon? 12 Kikōōnēēch :kuuko acheek Yāākōbō
riibkooni. Kiyyēē :inee bēēkaab riibkooni āk lōkōkyii kuboonto
keey boroobikyii. Imāchē iyib keey :inyiing' kule ibiirē
Yāākōbō?" 13 Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, "Āmē :melelta subak
chii ake tukul nyēē yyēē bēēkaab riibkooni, 14 nto nyoo kayye
bēēko chēē ākoochinē :anii, mākoy kwaam nyoo :melelta
subak. Mākukoosunēē chiichoo :bēēkaab soboon ākookoy."
15 Kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt,
ānkiikōōnoo bēēchooto ōō, lēyyē, simaama :melelta subak,
amatachaaram bēy."
16 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Wēēkuur saanteeng'uung'
ankookwaante keey ākoy yu." 17 Kuwālchi :koorkoonoo
Yēēsu kule, "-Māāboontē :anii saannyaa." Kumwoochi :Yēēsu
kule, "Man. -Mēēboontē saannyaa. 18 Kiikoomutiing' :murēnik
muutu, āmā saanteeng'uung' mbo :chiichoo ōboontē keey kuu
nyi. Man :kiyēē 'keemwaay."
19 Yooto, kumwoochi :koorkoonoo Yēēsu kule, "Ntēē iyēku
wōōrkooyoo! 20 Kikutunkyinēē mbo :kuuko Yēyiin lekemaani.
Ām nee sōōmwooyē :akweek Yuutayeek kule wōlēē yemaat
/ kēēkutunkyinēē Yēyiin ku Yēērusālēēm?" 21 Kimwoochi
:Yēēsu kule, "Kas kiyēē āmwooyē, makuyit :bēsyēēt nyēē

4:5 Toowu. 33:14; 48:22 * **4:6** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab lo ām icheek ku asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek. **4:9** Luuka 10:33 **4:10** Yoowa. 7:37 **4:12** Yoowa. 8:53 **4:14** Yoowa. 7:37; 6:35 **4:15** Yoowa. 6:34 **4:19** Kiruu. 18:18; Mat. 21:11, 46; Yoowa. 9:17 **4:20** Kiruu. 12:5-14

mākoy kukutunkyinēē :biiko Baaba Yēyiin lekemaani nto ku Yēērusālēēm. 22 Ōkutunkyinē :akweek Samaaryayeek kiyēē -mōōnkētē, nto acheek kiinkētē kiyēē kēēkutunkyinē kuuyu bununēē :kaararaacheet Yuutayeek. 23 Nteenee makuyit :bēsyēēt, ankookuyit mbo kēny, yēē mākukutunkyinē :biiko Baaba ām Tāmirmiryēēt āk manta. Biiko chēē sooyē kuu nyooto chēē māchē :Baaba. 24 Yēyiin ku tāmirmiryo. Kunyoo māchāktōōs / kēēkutunkyinē ām Tāmirmiryēēt āk manta." 25 Kumwooy :koorkoonoo kule, "Ānkētē kule mākuchō *:Kāārārookiintēēt, nto yoo kāchō, mākōōboorwēēch kiy ake tukul." 26 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ntēē nyiitēnyi ng'ālooluung'!"

27 Ām āsiiswēchooto kōōyēēw :rubiikaab Yēēsu. Kiilat miisin kukas kumii kung'āloolē :Yēēsu āk koorko. Nteenee māmii :nyēē kikany kuteebee koorkoonoo kule, "Imāchē nee?" nto kulēēnchi Yēēsu, "Ōmwooyē nee āk koorkooni?" 28 Kubakaakta :koorkoonoo tērēētaab bēēko ankooyeey areet akeenke ākoy kiriing' ānkumwoochi biiko ām wōlooto kule, 29 "Biikyoo, ankookwaa bookas chii nyēē kāmwoowoo kiy ake tukul nyēē kyaayey! Kut ku mā inee *Kāārārookiintēēt?" 30 Kung'ēētyo :biikaab kiriinkoonooto ānkutākyi keey wōlēē kimii :Yēēsu.

31 Kuwēētii koorkoonoo, kusaaysaay :rubiik Yēēsu kule kwoomiis. 32 Nteenee kumwoochi :Yēēsu kule, "Āboontē āmnyoo nyēē -mōōnkētē :akweek." 33 Kwaam rubiik mēt ankuteebee keey kule, "Ara mii :chii nyēē kāākuyibchi āmnyoo?" 34 Kumwoochi :Yēēsu rubiichooto kule, "Āmnyoontēēnyuu ku ayey mākuutēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo ānkāāwoong'u yiisyēēt nyēē kimākwoo chaayey. 35 Ōmwooyē sōō nee kule, 'Kāākung'ēt :ārook ang'wanu / kēēkēsiis'? Kāāmwoowook kule, ōrōōtootē mbareenichuut. Kaakuleelakiitu nyēē kaakuyem / keekes. 36 Kāākutoow :kēsiisyēēt kēny / ānkāākiibēruur kēsiintēēt. Mii kukēsē āmnyoontēētaab *soboontaab kibchuulyo sukung'erech :nyoo choonsē āk nyoo kēsiisyē. 37 Man ng'ālyoontoonoo /kēēmwooyē kule, 'Choonē :ake, kukes :ake.' 38 Kāāyooktook bōōkēsiisyē ām mbar nyēē manooyey yiisyō. Kitoowu :alake yiisyēēt nteenee boowaang'te :akweek."

39 Kicham :biikaab Samaaryaa chēē chaang' ām kiri-inkoonoo *Kāārārookiintēēt, yu kāwokumwoochi :koorkoonoo kiy ake tukul nyēē kimwoochi :Yēēsu. 40 Nto yu kabokukwa :bichoo bo Samaaryaa yooto kimii :Yēēsu, kusaaysaay Yēēsu kōōbuurto keey icheek. Kucham :Yēēsu kōōbuur wōlooto

---

4:22 Room. 9:4 **4:24** Yoowa. 3:3-8; Yēyuut. 2:11; 10:44-46; 2Kōōr. 3:17; Filib. 3:3 **4:25** Luuka 22:67; Yoowa. 1:41; 7:26, 31; 10:24; 11:27 **4:26** Yoowa. 9:37 **4:34** Yoowa. 6:38; 8:28; 10:18; 12:49-50; 14:31; 15:10; 17:4 **4:35** Mat. 9:37

bēsyōōsyēk āyēēng'. 41 Kiikaasee keey :biiko alake subak chēē
chaang' inee kubo kiyēē kimwooy. 42 Kimwoochi :bichoo
koorkoonoo kule, “Mēēbērē kakiikaasee keey Yēēsu kuuyu
'kēēmwoowēēch, nteenee kuuyu kaakeekas :acheek nkit kiyēē
mwooyē. Kāākiinkēt kule inee ku Kāārārookiintēēt man nyēbo
biiko tukul.”

Kiisoob :Yēēsu wēritaab kāāntōōyiin

43 Nto yu kāākubēēni :Yēēsu wōlooto bēsyōōs āyēēng', kutas
taay āk baannyii ākoy Kalilaaya. 44 Mānāāwokuminy :Yēēsu kiri-
inkēēng'waa Nāāsārēēt kuuyu kikiikumwooy :inee nkit kule,
-/ mākēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām kōōrēēnyii.
45 Nto yu kayit Kalilaaya, kutorooch :biiko kuuyu kikiikukas
:icheek kiyēē kiyey :Yēēsu ām Yēērusālēēm yoo kibēētii bok-
woomē saakwaanaa bo Keeytaayeet.

46 Nto mii yoo kuwo kiriinkēētaab Kaana wōloo kiwēēchēē
bēēko kuyēk tifaayiik. Kimii :kāāntōōyiintēēt ake kaab
bāytooyiintēēt ām kiriinkēētaab Kaabernaam nyēē kiboonto
wērinyii nyēē kimnyoonē. 47 Yu kawokukas :kāāntōōyiintoonoo
kule kāākuchōōnēē :Yēēsu Yuuteeya, wokusaaysaay kuchō
Kaabernaam chokōōsoobchi wērinyii nyēē ki lalaat miisin.
48 Yu kayit, kumwooy :Yēēsu kule, “Ām nee yu māchē :biiko
alake ayey kiy nyēbo kwōng'uut nto iyēnchinē ng'aleekyuu?”
49 Kumwoochi :kāāntōōyiintoonoo Yēēsu kule, “Keebe ōō,
mokoryoontēēt, kumanaang'et :leekweet.” 50 Yooto kuwālchi
:Yēēsu kule, “Wēēchi keey kaa, kāākusob :lakwang'uung'.” Ki-
iyēnchi :chiichoo kiyēē kimwoochi :Yēēsu.

51 Nto lētuunoo kumii :kāāntōōyiintoonoo kōōyēēyē, kutu-
uyēē motwoorikyii kēēlto. Kumwoochi :choo kule, “Kāākusob
:wēring'uung'!” 52 Kuteebee :kāāntōōyiintoonoo bichooto kule,
“Ko tyaa :asiista kukāykāyiitu :wēēriit?” /Kēēlēēnchi, “Kō asiista
akeenke lang'at kosolēny.”† 53 Kusēw :kwaan kule kō tēē
yooto :asiista kumwoochinē :Yēēsu kule, kāākusob :leekweet.
Kunyoo, kiikaasee keey :chiichoo āk kanyii tukul Yēēsu. 54 Ki
kwōng'uutyēētaab āyēēng' :nyiitēnyi kuyēyē :Yēēsu kuchakee
kēēyēēwunēē Yuuteeya kuchō Kalilaaya.

5

Kiisoob :Yēēsu chii ām Kibōōytaab Beteesta

1 Kuwo :Yēēsu lētuunoo Yēērusālēēm wōlēē kimii kuyēyēē
:Yuutayeek saakweet. 2 Kimii :kibōōyto ake nyēē kilēēkitēē

4:41 Yoowa. 2:23 **4:42** Luuka 2:11 **4:44** Māārkō 6:4 **4:46** Yoowa. 2:1-11 **4:48** Mat. 12:38-39; Māārkō 8:11-12; Luuka 11:29; Yoowa. 6:30 † **4:52** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab tisab ām icheek ku asiistaab akeenke ām acheek. **4:53** Mat. 8:5-13 **4:53** Yoowa. 2:23 **4:54** Yoowa. 2:11

yēbo Oreetaab Kēēchiirēk nyēē kikiimuut :kēēlwookik muutu chēē kitinyē wuurwēēt. / Kēēkuurē yooto ām kuutiitaab Yuutayeek kule Beteesta. 3 Kimii :biiko chēē kimnyoontōōs chēē kimurēē keey ng'wēny ām kēryōōsyēchooto. Kikōryootiin :alake, kusōnkōchootiin alake āk chēē kichunkutootiin.* 5 Kikiikusyēn :akeenke ām bichoo kēnyiisyēk sosom āk sisiit. 6 Yu kakas :Yēēsu chiichooto kukārintit ām yooto kōōnkēt kule kikiikusyēn kēnyiisyēk chēē chaang'. Kuteebee chiichooto kule, "Imāchē isob?" 7 Kuwālchi :chiichoo kule, "Mokoryoontēēt, māmii :chii nyēē kawiira kibōōyoo yoo wērwērē keey :bēēko. Yoo kātāāsyēēmē, kāsimkōōwut :ake kēny." 8 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ng'eet ankiinam kisyeereeng'uung' ānkiiwēēsyēt." 9 Kusob :chiichooto bakeenke. Kinam kisyeereenyii ānkuwēēchi keey!

Kikwiil :kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu

Kuyēyāktōōs :ng'aleechu, ki bēsyēētaab Sabaato. 10 Kunyoo, kumwoochi :kāāntōōyikaab Yuutayeek chiichoo / kākiisoobē kule, "Inkēt kule bēsyēētaab *Sabaato ra? Māchāmuung' :kiruutēkyoo inamaate kisyeereet." 11 Kuwālchi :chiichoo kule, "Chiichoo kēēsooboo :nyēē kāmwoowoo anam kisyeereenyuu ānkāāwēēsyēt." 12 Kuteebee :bichoo kule, "Chii ng'oo :nyooto kāmwoowuung' inam kisyeereeng'uung' ānkiiwēēsyēt?" 13 Kimēēnkēt :chiichoo /kikiisoobē kule ki ng'oo :nyooto, kuuyu kikiikubotyi :Yēēsu wōlēē kimii :biiko chēē chaang'. 14 Nto yityo, chokunyōōrchi :Yēēsu chiichooto biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimwoochi kule, "Kēēsob oob? 'Keekas, -mataweeyey ng'ōōki kuuyu imuuchē kuchōōnchiing' :mnyaat."

15 Kiwokumwoochi :chiichoo kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kule Yēēsu nyi kiisoobē inee. 16 Yooto, kutoow kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwus Yēēsu kuuyu kiisoobiis ām bēsyēētaab *Sabaato. 17 Kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo kule, "Tākuyēyiisyē :Baaba anii, kunyoo āyēyiisyē :nkanii." 18 Kiyey :ng'aleechaata kusyeem :kāāntōōyichoo kubakach Yēēsu. Kimāmāchē baateey kubakach kuuyu kiisoobiis ām bēsyēētaab Sabaato, nteenee kuuyu kimwooy kule kwaan :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē ibooru kule kii-āyēēchēē keey :inee Yēyiin.

---

* **5:3** /Kikēētāsyi ām siruutēk alak ng'aleechu: ānkikānyē kuwērwēr keey :bēēko. /Kikēētāsyi ām siruutēk alak subak kērēywoontēētaab 4: Kicham kurēku :malayikeetaab Yēyiin kibtaman ānkuwērwērē bēēko. Nto chiito nyoo kāsimkōōwut kibōōyoo yoo kāwērwērākiis :bēēchoo, kusobēē bōōr ake tukul nyēē kōboonto. **5:9** Māārkō 2:10-11 **5:9** Māārkō 2:27-28; Yoowa. 5:16, 18; 7:21-22; 9:14 **5:10** Chuy. 20:8-10; Cherem. 17:21-22 **5:13** Mat. 8:18; 13:36; Yoowa. 6:15; 11:54; 12:36 **5:14** Mat. 12:45; Yoowa. 8:11; Yāāk. 5:16 **5:18** Yoowa. 1:34; 3:35; 7:1; 8:16, 19; 10:17-18, 29-38; 14:8-11, 20, 28; 15:9-10; 16:27-28; 17:1-26

Nyōōrtooy :Leekweet kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Kwaan

19 Kunyi, kimwoochi :Yēēsu bichoo kule, "! Kāāmwoowook, māyēyēē keey :Leekweet ng'al nkit, nteenee kāsēē Kwaan. Kunyoo, kiyēē yēyē :Kwaan, kuyēyē :nkinee Leekweet kiyooto. 20 Chāmē :Kwaan Lakwanyii ānkōōboorchinē kiy ake tukul nyēē yēyē :inee. Mākōōboorchi mbo tukuuk chēē biirē chēbo ra ankumoolat :akweek tukul ng'aleechaata. 21 Kuu yoo ing'ēētē :Kwaan chii nyoo kaakume ānkōōkoochi soboonto, kōōkoochinē :nkinee Lakwanyii biiko soboonto choo kaakucham kōōkoochi. 22 -Mēētiilchinē :Kwaan chii ng'al. Nteenee kiikōōkoochi Lakwanyii kāāmuukēywēēk tukul kōōtiilchi biiko ng'al, 23 sukung'eet kukoonyit :biiko tukul Leekweet kuu wōloo koonyititooy Kwaan. Nto chii nyoo mākoonyitē Leekweet kumākoonyitē nkinee Kwaan nyoo kiiyooku.

24 ! Kāāmwoowook, chii nyoo kāsē ng'aleekyuu ānkōōkoosēē keey Baaba nyoo kiiyookwoo, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. Kiikusiirtēē meet ānkunyōōr soboonto nyēē -/ mēēkiitiilchinē ng'al. 25 ! Kāāmwoowook, mii kuyitu :bēsyēēt, ankookuyit :bēsyoonooto yēē makukas :biiko choo kiikubootyo kiyēē mwooyē :Lakwataab Yēyiin. Nyōōru soboonto :biiko choo kēēyēnchi ng'aleechaa. 26 Kuu yoo chōōnēē :soboonto wōlēē mii :Kwaan, kiikuyey :Kwaan kuchōōnēē :soboonto wōlēē mii :Leekweet. 27 Kiikōōkoochi :Kwaan kāāmuukēywēēk kōōtiilchi chii ng'al, kuuyu *Wēritaab Chii :inee. 28 -Moolat ng'aleechu. Makuyit :bēsyēēt nyēē makukas :biiko tukul choo kiikubēk kuutiinyuu, 29 nto yooto makukwaanee mbēērōōsyēkwaa. Choo kiikuyey ng'aleek chēē kāroomēch mākunyōōr soboonto nyēē lēēl. Nteenee mākubootyo :choo kiikuyey ng'aleek chēē miyootēch. 30 -Māāyēyēē keey kiy, nteenee ātiilē baateey kiyēē mwoowoo :Baaba ānkubo man, kuuyu -māāyēyē kiyēē āmāchē, nteenee āyēyē kiyēē māchē :nyoo kiiyookwoo.

Tukuuk chēē ibooru kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu

31 Nto kaang'alaalee keey, nto kaayey kiy nyēē māchāmē :biiko. 32 Nteenee mii :ake nyēē ng'āloolēēnoo anii ānkāānkētē kule kiyēē mwoowu kurubta keey anii kubo man. 33 ! Kyōōyooktē :akweek biiko kuba wōlēē mii :Yoowaana ānkiikumwoowook ng'aleek chēbo man kurubta keey āk anii. 34 -Māāmoong'tēē keey kiyēē mwooyē :biiko kurubta keey āk anii, nteenee āmwooyē kuu nyooto / sikiiraraachaak. 35 Ki

---

5:19 Yoowa. 1:34 **5:20** Yoowa. 3:35 **5:21** Yoowa. 11:25 **5:22** Yoowa. 3:18; 5:27, 30; 9:39; 12:47-48; Yēyuut. 10:42; 1Yoowa. 2:28; Yuuta 14-15 **5:23** Filib. 2:10-11 **5:24** Yoowa. 3:16; 5:22; 8:51; 10:28; 11:25-26; 14:6; 17:2; 20:31; 1Yoowa. 2:25; 3:14; 5:11 **5:26** Yoowa. 1:4 **5:30** Yoowa. 4:34 **5:34** Yoowa. 1:15, 19, 34

nōmōryoo :Yoowaana nyēē kiikoochinē biiko lēbkēēyyēēt ānkyōōng'ērēkyi :akweek lēbkēēyyoonooto kibo bēsyōōs chēē ng'ēri. 36 Nteenee mii :tukuuk chēē nyikiisēch kusiir ng'aleek choo kimwoowu :Yoowaana. Chooto ku tukuukaab kwōng'uut choo kiikōōtōōrwoo :Baaba kule ayey. Ibooru :chooto kule Baaba :nyēē kiiyookwoo. 37 Kiikumwooy :nkinee Baaba wōlēē āwuuyē :anii. Manookas kuutiinyii amanookas eernyii, 38 āmēēbērē kyoonam ng'ālyoontēēnyii kuuyu -mōōyēnchinē nyi kiiyooku :inee. 39 Kyoocham ōrōōtootē siruutēk miisin ōbērē tōōs yoo kooyey kuu nyooto +mōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. Ntēē mwoowu :siruutēchuutēchu wōlēē āwuuyē :anii, 40 ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē okwaa wōlēē āmiitē sōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

41 -Māāmoong'tēē keey kule kusilo :biiko, 42 nteenee ānkētook wōlēē ōwuuyē. Ānkētē kule -mōōboontē chamateetaab Yēyiin ām moonikwook. 43 Kyāāchōō wōlēē ōmiitē ām kaayneetaab Baaba, nteenee otay otaachaa. Nto yoo kāchō :chiito ake ām kaayneenyii nkit, ōchāmē :akweek nyooto. 44 Ōmuuchē raat ōyēnwoo kule nee yoo bērē :chii ām akweek nto /kēēsil kusiir yēē kātōōchēēng'ē kusilook :Yēyiin? 45 -Moosoot naas kule +maamwaaytaak :anii ām wōlēē mii :Baaba. Nteenee chiito nyēē mwooytook ku *Muusa nyoo ōyēēlchinē ām kāāsōōtēywēēkwook. 46 Nto kyōōyēnchi Muusa, nto kōōyēnwoo kuuyu kisir :Muusa ng'aleek kurubta keey āk anii. 47 Nteenee yoo -mōōyēnchinē kiyēē kisirē :Muusa ii, ōyēnchi kule nee kiyēē āmwooyē :anii?"

6

Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārkō 6:30-44; Luuka 9:10-17)

1 Nto mii bēsyēēt ake, kwoochi :Yēēsu komosta nyiin ake bo Tōōliilēētaab Kalilaaya. /Kēēkuurē tōōliiloonoo kaayneet ake kule Tibeerya. 2 Yooto koosaab :biiko chēē chaang' sakaramteet kurub inee kuuyu kikiikukas ng'aleek chēbo kwōng'uut chēē kiyēchi :inee biiko choo kimnyoontōōs. 3 Yu kayit biitoonooto, kootooch āk rubiikyii ākoy lekem ānkuwokōōbuurto ng'wēny. 4 Kikiikuriik yooto :bēsyōōsyēk chēē āmēē :Yuutayeek *Saakweetaab Keeytaayeet.

5 Yu kakas :Yēēsu kukwoonchinē :biiko chēē chaang', kuteebee Filibō kule, "Kēēnyōōrchinē ānō āmiik chēē kēēbāyēē bichu

---

5:36 Yoowa. 4:34; 10:25, 38; 14:10-11; 15:24 **5:37** Chuy. 20:19; Kiruu. 4:12 **5:38** Mat. 22:29; Yoowa. 16:9 **5:39** Luuka 24:27, 44; 2Tēm. 3:15-16; 1Bēt. 1:10-11 **5:41** Yoowa. 7:18 **5:44** Yoowa. 12:43 **5:46** Kiruu. 18:15, 18; Luuka 24:27, 44; Yēyuut. 3:22, 26; 7:37; 13:32-33 **5:47** Luuka 16:31 **6:2** Yoowa. 2:23 **6:3** Mat. 5:1 **6:4** Yoowa. 2:13

tukul?” 6 Kitēēbēē :Yēēsu Filibō ng'aleechaa buch kutyēmē. Kiinkētē :inee kiyēē kimakuyey. 7 Kuwālchi :Filibō Yēēsu kule, “Ānkoo nto /kakyaalta kiy ake tukul nyēē /kēēboonto, -/ mākēēnyōōru beesaan chēē yēmē kyoolchinēē bichu āmnyoo kisich nyēē kaam.” 8 Kumwooy :Antereeya nyoo ki rubiintēētaab Yēēsu ānkituubcho āk Simōōni Bētērō kule, 9 “Mii yu :wēēro nyēē boonto mukaatiin muut āk *burburiinēk āyēēng' chēē minkēēch, ara yēmē :chooto keebayee bichu tēē chu tukul?” 10 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kuyey biiko kōōbuur ng'wēny ām yēbo keeweet. Kimāchē kuyitē :bichu murēnik kisyēērōōk muut.

11 Kunam :Yēēsu mukaatiinechaa ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy, nto yityo, /kēēbchēchinoot bichoo. Kiyey nkicheek burburiinēchooto kuu nyooto. Kiyem :biiko tukul. 12 Nto mii yoo, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, “Ōruruuch choo kāng'ēt.” 13 Kōōruruuch :rubiik koonyiit kērēboonik taman āk āyēēng'. 14 Yu kabokukas :biiko ng'ālyoontooni bo kwōng'uut kiyey :Yēēsu, kumwooy kule, “Kubooyiit man, *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichi nyoo /kikēēmwooyē kule mākuchō kōōrēēt.” 15 Kiinkētē :Yēēsu kule kimāchē :bichoo bokunam inee kukērchi koong' kuyēk bāytooyiintēēt. Yooto koosikta kuwo lekem.

Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Mataayo 14:22-33; Māārkō 6:45-52)

16 Yu kāākwiimēn, kurēkto :rubiikaab Yēēsu ākoy tōōliil. 17 Kulaany mwēēnkēēt ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Kaabernaam. Kināmchi :mēēnānēēt bichoo wōlooto kumāboonto keey Yēēsu. 18 Kichō :wusōōnēēt ankusyool bēēko. 19 Yu kikiikuba :rubiichoo ām lōōyinto nyēē kiyitē kiilomiitaanik muut nto ku lo, kukas Yēēsu kumii kuwēēsyētoonunēē bēēko barak kutākyinē keey mwēēnkoonooto. Kimuuyo :rubiichoo miisin. 20 Yooto, kumwoochi :Yēēsu kule, “-Mōōmuuyē, nto yu anii :nyoo!” 21 Kutaach :rubiik Yēēsu kuchō mwēēng'. Yooto, kuchaakta :mwēēnkēēt ākoy sakaramteet wōlēē / kikēēmākyinē wokōōyyoonyēē.

Āmnyoo :Yēēsu nyēbo soboonto

22 Yu kāwokuyyeech :kōōrēēt, kōōnkēt :biiko choo king'ētunēē komosta nyiin ake bo tōōliiloonoo kule ki mwēēnkēēt akeenke baateey nyēē kimii yooto. Kiinkētē :bichoo kule kimanaabeeta keey :rubiik Yēēsu. 23 Yooto, kukwaanee :mwēēnkōōsyēk alake *kiriinkēētaab Tibeerya ānkubokōōyyoonyēē yēē kilēēkitēē :yoo kyoomiisyēē :biiko.

6:8 Māārkō 1:16; 13:3; Yoowa. 1:40; 12:22 **6:11** Yoowa. 21:9, 13 **6:14** Kiruu. 18:15, 18; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21; 4:19; 7:40; 9:17; Yēyuut. 7:37; 13:32 **6:15** Yoowa. 5:13 **6:23** Yoowa. 6:11

24 Bērē kukas :biiko kule kāmēētākumii :Yēēsu āk rubiikyii,
kulaany mwēēnkōōsyēchoo kuba *kiriinkēētaab Kaabernaam
bokucheeng'aat Yēēsu.
25 Yu kābokunyōōrchi Yēēsu wōlooto, kuteebee kule,
"Kāānēētiintēēt, 'kēēyitu wōli kutyaa?" 26 Kuwālchi :Yēēsu
kule, "!Kāāmwoowook, ōchēēng'ootoo kuuyu kwōōbiyoong'iisyē
āmēēbērē kuuyu kwookas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.
27 -Mōōbēng'tēē chēēng'sēētaab āmit chēē bēku, nteenee
ōnēmchi keey ōchēēng'ē āmnyoontēētaab kibchuulyo.
Āmnyoontoonoo ku nyoo kōōnook *:Wēritaab Chii, kuuyu
inee :nyēē kiikōōkoochi :Baaba Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey
kuu nyooto." 28 Kuteebee :biiko Yēēsu kule, "Ara, kēēyēyē
kule nee sikiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin?" 29 Kuwālchi
:Yēēsu kule, "/Kiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin /kukiikaasee
keey chiito nyoo kiiyooku :inee." 30 Kuteebee :bichooto
Yēēsu kule, "Kiy nee nyēbo kwōng'uut nyēē +meeyey
sikiikaaseeniing' keey? 31 Kyaam :biikyoo choo kibo
kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn, kuu yoo mwooyē
:siruutēkaab Yēyiin kule, 'Kiikoochi kwaam āmnyoontēēt nyēē
chōōnēē barak.'†" 32 Kumwoochi :Yēēsu nanyuun bichoo
kule, "!Kāāmwoowook, -moosoot sōō baateey kule kikōōnook
*:Muusa āmnyoontoonoo kichōōnēē barak, nteenee ōsōōtē kule
kōōnook :Baaba āmnyoontēētaab man kuchōōnēē kibkōōnkōy.
33 Āmnyoontēētaab Yēyiin ku nyoo chōōnēē kibkōōnkōy
ānkuyibchinē biich soboonto." 34 Yooto, kumwoochi :bichoo
Yēēsu kule, "Ikōōnēēch kwaak āmnyoontoonooto." 35 Kumwooy
:Yēēsu kule, "Anii :āmnyoontoonooto bo soboon. Moomē :kēmēy
chiito nyoo kāchō wōlēē āmiitē. Nto nyoo keekaaseenaa keey
kumoomē :melel. 36 Kuu yoo kātāāmwoowook, kookasaa
-āmōōkoosēēnoo keey. 37 Chii ake tukul nyoo kākōōno
:Baaba, kuyēku nyeenyuu nyēē mākoy akwet bēsyēēt ake.
38 Kyāāchōōnēē kibkōōnkōy sichaayey kiyēē māchē :Baaba
nyoo kiiyookwoo mēēbērē kyāāchōōnii chaayey kiyēē āmāchē.
39 Mākwoo :Baaba kule -māāboot chii mbo akeenke ām
choo kiikukōōno, nteenee +maang'eet ake tukul bēsyēētaab
tabanta. 40 Man, mākyinē :Baaba *soboontaab kibchuulyo
biiko tukul choo ikoosēēnoo keey."
41 Yooto kutoow :kāāntōōyikaab Yuutayeek
koong'unyng'uuny kuuyu kimwooy :Yēēsu kule, inee
ku āmnyoontēēt nyēē chōōnēē kibkōōnkōy. 42 Kimwooy

6:26 Yoowa. 2:11 **6:30** Mat. 12:38; Māārkō 8:11; 13:22; Yoowa. 4:48; 1Kōōr. 1:22 † **6:31** Tyēēnwookik 78:24 **6:31** Chuy. 16:4, 15; Kāāyiit. 11:7-9; Neem. 9:15; Tyēēn. 78:24 **6:34** Yoowa. 4:15 **6:35** Yoowa. 4:13-14; 6:48-58; 7:37 **6:36** Yoowa. 20:29; 16:9 **6:37** Yoowa. 17:2, 24 **6:38** Māārkō 14:36; Yoowa. 4:34 **6:39** Yoowa. 10:28; 17:12; 18:9 **6:40** Yoowa. 5:24

:bichoo kule, “So, mā wēritaab Yōōsēēf :chiichi? Ntēē kiinkēt kwaan āk kaamet. Āmnee sukumwooy raat kule chōōnēē :inee kibkōōnkōy?” 43 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “-Moong'unyng'uuny. 44 Māmii :chii nyēē imuuchē kuchō wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba nyoo kiiyookwoo. Yoo kāākuchō, +maang'eetee meet bēsyoonoo bo tabanta. 45 / Kikeesir ām siruutēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin kule, ‘Makooneet :Yēyiin biiko tukul.’† Chii nyoo kaakukas kāānēētiisyoonoo ānkusēw, kuchōōnii wōlēē āmiitē. 46 Mēēbērē kaamwaay yooto kule kiikukas :chii Baaba nteenee anii nkit nyoo āchōōnēē wōlēē mii :inee nyēē kyaakas. 47 ! Kāāmwoowook, chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey kuboonto :nyoo kēny *soboontaab kibchuulyo. 48 Anii :āmnyoontēētaab soboonto. 49 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn nteenee kiikubēk :bichoo tukul. 50 Nteenee mābotē :chii nyoo kaam āmnyoontooni chōōnēē kibkōōnkōy. 51 Anii :āmnyoontoonooto chōōnēē kibkōōnkōy. Yoo kaam :chii mākunyōōr soboontaab kibchuulyo. +Māākōōnu bōōrnyuu kuyēk āmnyoontēēt nyēē sukōōsoob kōōrēēt.”

52 Kiyey :ng'aleechu kukōrōmiitu :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek miisin. Kimwooy kule, “So, imuuchē kule nee :chiichi kukōōnēēch bōōrnyii kyaam?” 53 Kumwoochi :Yēēsu kule, “!Kāāmwoowook, yoo kamoo-am bōōrtaab *Wēritaab Chii ankooyyee korotiikyii, mākoy ōnyōōru soboon. 54 Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyye korotiikyuu, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. +Maang'eetee chiichoo meet ām bēsyēētaab tabanta. 55 Āmnyoo nyēbo man :bōōrnyuu ānkubo koomānuut :korotiikyuu. 56 Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyye korotiikyuu, mākunoomnyo āk anii ānkāānoomnyē āk inee. 57 Kuu yoo āminyēē kāāmuukēywēēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo, mākuminyēē :nkinee chiito nyoo kaam bōōrnyuu kāāmuukēywēēkyuu. 58 Anii :āmnyoontoonooto kichōōnēē kibkōōnkōy. Makerkeey :āmnyoontoonoo āk nyoo kyoomē :biikyoo choo kibo kēny, ānkoo kyaam, kibēk. Chiito nyoo kaam āmnyoontooni kunyōōru soboontaab kibchuulyo.” 59 Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechaa kumii kōōnēētiisyē ām *kōōtaab saayeet ām Kaabernaam.

Kiichuchuuyee keey :rubiik chēē chaang' wōlēē mii :Yēēsu

60 Yooto kakas :rubiikaab Yēēsu ng'aleechu, kumwooy :wōlēē wōō kule, “Māku nkoolat :ng'aleechu! Ng'oo :nyēē sukoomuuch!” 61 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimii kōōyiimē rubiik. Yooto, kumwoochi kule, “So, kāyēk kāānākuut :ng'aleekyuu?

6:42 Māārkō 6:3 † **6:45** Isa. 54:13 **6:46** Yoowa. 1:18 **6:48** Yoowa. 6:35 **6:56** Yoowa. 15:4-5 **6:58** Māārkō 14:22-24; 1Kōōr. 10:16

62 / Keemwa baa, kule nto kookas *Wēritaab Chii kōōyēēyē
kibkōōnkōy, nto kāwuuyiitu nee? 63 Kōōnu :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin soboonto nyēē mākōōnu :kāāmuukēywēēkaab chii.
Kōōnu :ng'aleek choo kāāmwoowook soboonto kuuyu kwoonēē
wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 64 Ānkoo kuwuu nyooto,
mii :alake ām akweek chēē -mēēkoosēēnoo keey." Kiinkēt
:Yēēsu kung'eetee kēny kule ki mbo ng'oo :chēē kimēēkoosēē
keey inee ānku ng'oo :nyēē kimakuchaamta inee. 65 Kitas
taay :Yēēsu kumwooy kule, "Ki ng'ālyoontoonooto :nyoo
kyāāmwooytēē kule, māmii :chii nyēē chōōnii wōlēē āmiitē
yoo kāmāyis :Baaba."

66 Kiichuchuuyee keey Yēēsu :biiko chēē chaang' kung'eetee
yooto. 67 Yooto kuteebee :Yēēsu rubiichoo ki taman āk āyēēng'
kule, "Ōmāchē :nkakweek obakaaktaa?" 68 Kuwālchi :Simōōni
Bētērō kule, "Keebe ānō ōō, Mokoryoontēēt? Ntēē iboontē :in-
yiing' lōkōōy chēbo soboontaab kibchuulyo. 69 Kiikoosēēniing'
keey ānkēēchāmē kule inyiing' *Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē
wōlēē mii :Yēyiin." 70 Yooto kumwoochi :Yēēsu kule, "Akweek
oob rubiik taman āk āyēēng' chēē kyāākwēyook anii? Nteenee
mii :nyēē kibrōkōsyoo ām akweek." 71 Kumwooyē :Yēēsu kuu
nyooto, king'āloolēē Yuuta Iskaryoot nyēē kimii wokuchoom-
tooy inee.

7

Kitāchiin :Yēēsu āk ng'aleekaab mbo ng'eetaabkaamet

1 Yu kāākuyityo, kōōnēētiisyootēē :Yēēsu Kalilaaya.
Kimāmāchē kuwēēsyētootēē Yuuteeya kuuyu kimāchē
:kāāntōōyikaab Yuutayeek kubakach. 2 Yooto, kikiikuriik
:Yuutayeek kwaam *Saakweetaab Kēryōōsyēk. 3 Kumwoochi
mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu kule, "Ing'eetee yu ānkiiwē
Yuuteeya sukukas rubiikuuk chēbo wōlooto tukuuchu bo
kwōng'uut chu iyēyē. 4 Māchāktōōs ibooru keey nyēē karaam
siitooku. Kunyoo, kany kutookunēē kōōrēēt :ng'aleechu
bo kwōng'uut." 5 Kimēēkoosēē keey mbo :ng'eetaabkaamet
Yēēsu. 6 Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, "Manaayit
:bārooyinnyuu nyēē yemaat nteenee oyeyaate :akweek kiyēē
ōmāchē. 7 Mā akweek chēē wēchook :biikaab kōōrooni,
nteenee wēchoo anii kuuyu āburyoong'tooy icheek kubo rōkōs
nyēē yēyē. 8 Obe :akweek saakwaanaa kuuyu manaayit
:bārooyinnyuu." 9 Yooto kung'ētunēē :Yēēsu Kalilaaya.

6:63 Yoowa. 3:5-8; 1Kōōr. 15:45; 2Kōōr. 3:6 **6:64** Yoowa. 13:11; 16:9 **6:65** Yoowa. 6:44 **6:69** Māārkō 8:27-30 **6:69** Māārkō 1:24 **6:71** Yoowa. 12:4 **7:1** Māārkō 3:6; 6:19; Yoowa. 5:18; 7:19-20, 25; 8:37, 40; 11:53 **7:2** Chuy. 23:16; Laawi. 23:33-43; Kiruu. 16:13-15 **7:5** Yoowa. 16:9 **7:6** Yoowa. 2:4 **7:7** Yoowa. 15:18-19

Kichuunchuun :Yēēsu āk kāāntōōyikaab Yuutayeek

10 Nto yu kaakuba mbo :ng'eetaabkaamet, kuwaayta keey
Yēēsu ākoy Yēērusālēēm. 11 Kimii :kāāntōōyikaab Yuutayeek
kuchēēng'ēē Yēēsu wōlooto. Kitēēbootē kule, "Mii ānō :chiichoo
ōō?" 12-13 Kichoomootē :biiko wōlēē wōō kung'āloolēē Yēēsu
kuuyu kiiywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kimwooyē :bichoo
alake kule, "Karaam :chiichoo." Kumwooyē :alake kule,
"Buryo, ibērbēērootē biich."

14 /Kikyaam saakwaanaa nto miitē kwēēn āk kwēēn, kuwo
:Yēēsu *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kōōnēētiis. 15 King'woonchi
kāāntōōyikaab Yuutayeek :wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu kut kum-
wooy kule, "Kēēnkētēē nee :nkinee nyi siruutēkaab Yēyiin
āmēēbērē kiikusumānchi?" 16 Kumwoochi :Yēēsu bichoo
kule, "Ng'aleek chēē ānēētook mēēbērē cheechuu, nteenee
kwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nyoo kiiyookwoo. 17 Chii nyoo
kakwey kuyey kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōnkēt yoo kwoonēē
:ng'aleekyuu wōlēē mii :Yēyiin, nto cheechuu nkit. 18 Chiito
nyoo ng'āloolē ām kāāmuukēywēēkyii, kumāchē :nyoo kule /
kēēkoonyit. Nteenee āmāchē anii kunyōōr koonyit :nyoo ki-
iyookwoo. Achurtaat ānkāāyyoong'unēē manta. 19 Kikōōnook
*:Muusa kiruutēk āmāmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē
riibē kiruutēchoo. So, ōmāchē ōbākākyoo nee?" 20 Kumwoochi
:biiko kule, "Kiikubunuung' :mēt ēē? So, ng'oo :nyēē māchē
kubakachiing'?" 21 Koomiiny :Yēēsu mēt ankutas taay kule,
"Kyaayey kiy akeenke baateey nyēbo kwōng'uut ām Sabaato.
King'woonchook akweek tukul :kiyooto. 22 Mwooyē :siru-
utēkaab Muusa kule ōmurootānē wēēriik ām bēsyēētaab sisiit.
(Kubooyiit man mēēbērē Muusa nyēē kimwooyē, nteenee
mbo kuukoong' chuut kibo taay.) Kōōnook :yooto ōmurootānē
wēēriit ām bēsyēētaab Sabaato yoo / kikēēsichē yēē Sabaato.
23 Kunyoo, yoo ākoo /kiimurootānē wēēro bēsyēētaab Sabaato
ōtiltooy kiy kisich buch, / simākyiiri kiruutyoonoo bo Muusa
ii, kubo nee ōnyēērchoo anii yoo kāāsoob chiito kumukuul ām
bēsyēētaab Sabaato? 24 -Mōōtuchinē ng'al buch kukōōkāsunēē
saang', nteenee māchāktōōs ōlyēbē ōyyoong'unēē manta."

Kicham :biiko chuut alake kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu

25 Kimwooyē :biikaab Yēērusālēēm alake kule, "Mā chi-
ichi nyoo / kēēmāchē / keebakach? 26 Nto yu inee :nyi
mii kung'āloolēē taayeetaab biiko āmēēbērē mwoochinē
:kāāntōōyikyoo kiy." Kulē :alake "Ara kāākōōnkēt kule
*Kāārārookiintēēt :chiichi?" 27 Kumwooyē :chuut alake kule,

7:11 Yoowa. 11:56 **7:12-13** Yoowa. 9:22 **7:15** Māārkō 6:2; Luuka 2:47 **7:16** Yoowa. 12:49; 14:10 **7:18** Yoowa. 5:41; 8:50; 12:43 **7:19** Yoowa. 1:17; Room. 2:17-24 **7:20** Yoowa. 8:48 **7:22** Toowu. 17:9-14; Laawi. 12:3 **7:25** Yoowa. 7:1 **7:26** Yoowa. 4:25

“Ntēē kiinkētē yēē chōōnēē :chiichi. Nteenee māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyoo chōōnēē :Kāārārookiintēēt.”
28 Yooto kumwooy :Yēēsu kukas :biiko tukul kule, “Man, kōōlē ōnkētoo ānkōōnkētē subak wōlēē āchōōnēē? Mēēbērē kyāāchōōnēē keey. Bo man :nyoo kiiyookwoo, āmōōnkētē :akweek inee. 29 Nteenee anii :nyēē ānkētē, kuuyu kyāāchōōnēē wōlooto ānku inee :nyēē kiiyookwoo.” 30 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumach :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kunam nteenee māmii :chii nyēē kitiiny kuuyu kitoombo kuyityiin :wōlēē kiikuchōbto :Yēyiin. 31 Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang' inee. Kimwooy :bichooto kule, “Ara, yoo kāchō :Kāārārookiintēēt, makuyey ng'aleek chēbo kwōng'uut kubiir chēē yēyē :chiichi?”

Kimach :Farisaayeek kunam Yēēsu

32 Yu kukas *:Farisaayeek ākoo mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kuchoomootē :biiko kung'āloolēē Yēēsu nyēē karaam, kōōyookto riibiikaab Kōōtaab Yēyiin kule bokunam Yēēsu. 33 Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “+Mākēēboontē keey akweek ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri baateey, nto yoo kāākuyityo, ayeey wōloo mii :nyoo kiiyookwoo. 34 Yooto +moocheeng'aa, nteenee -mōōnyōōrwoo, āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē.” 35 Kuteebee keey :kāāntōōyikaab Yuutayeek nkit kule, “So, māchē :chiichi kuwo ānō wōlēē -mābokēēnyōōrchinē :acheek? Ara, mākuwo kōōrōōsyēchoo kiisērēētyi keey :biikyoo wokooneet bichooto? 36 Ibooru nee :ng'aleechaa kāmwooyē kule, ‘+Moocheeng'aa nteenee -mōōnyōōrwoo āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē?’ ”

Mākurōōtunēē chii :bēēkaab soboonto

37 Ām bēsyēētaab lētuut nyēbo saakweet, kuchō :Yēēsu ānkukuurchi barak kule, “Chii nyoo āmē :melelta, kuchō wōlēē āmiitē. 38 Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, chii nyoo keekaaseenaa keey, mākurōōtunēē chiichoo :bēēkaab soboonto.” 39 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kiibooru Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē nyōōru :chii ake tukul nyoo keekaasee keey inee. /Kimānāākiiyook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu /kimānāākiitōrōōr Yēēsu.

Kikwaanykwaany biiko :soboontaab Yēēsu

40 Yu kakas :biiko ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kumwooy :bichooto alake kule, “Man wōōrkooyoontoonoo bo Yēyiin :chiichi.” 41 Nto alak kumwooy :choo kule, “Kāārārookiintēēt :chiichi.” Kulē :alake, “Buryo! Mēēmuuchāksē kuchōōnēē

7:27 Yoowa. 9:29 **7:29** Yoowa. 8:14, 55; 17:8, 25 **7:30** Yoowa. 7:44; 2:4 **7:31** Yoowa. 2:23; 4:25 **7:33** Yoowa. 13:33 **7:34** Yoowa. 8:21; 13:36 **7:37** Laawi. 23:36; Yoowa. 4:10, 14; Ng'oong'. 22:17 **7:39** Yoowa. 14:16 **7:40** Kiruu. 18:15, 18; Yoowa. 6:14

:Kāārārookiintēēt Kalilaaya. 42 Mwooyē :siruutēkaab
Yēyiin kule mākuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti
ām *kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm wōloo kiminyē :Tāwuti."
43 Kuchuunchuun :biiko kurubta keey āk Yēēsu. 44 Kimāchē
:biiko alake kule kunam Yēēsu, nteenee māmii :chii mbo nyēē
kisyeem kunam.

Kiyeet :Nikōtēēmō Yēēsu -/makiiruusta

45 Yu kāākuyityo nanyuun, kooyeey :riibiichoo kibo Kōōtaab
Yēyiin wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk *Farisaay-
eek. Yooto kuteebee :choo riibiichoo kule, "So, ntēē kookwaa
buch, kāmōōnāmē?" 46 Kuwālchi :riibiichoo kule, "Māmii :chii
nyēē kiikung'alaal bēsyēēt ake kuu :chiichoo." 47 Kuteebee
:Farisaayeek riibiichooto kule, "So, ōmāchē omwaay kule /
kaakiiberbeeraak nkakweek? 48 Ara ōnkēt mbo kāāntōōyiin
ake tukul nyēē kaakookaasee keey chiichoo, nto kumii mbo
*:Fārisooyiin nyēē kaakucham ng'aleechaata mwooyē :chi-
ichooto? 49 Chubootiin :bichu -mēēnkēt kiruutēkaab :Muusa."
50 Ām kāāntōōyichoo, kimii :Nikōtēēmō nyoo kikiiwokukas
Yēēsu. Kumwoochi :nyoo kāāntōōyichoo kule, 51 "Kurubta
keey āk kiruutēkyoo, māmii :chii nyēē / kiiruustooy yoo /
manaakeekas kiyēē mwooyē :chiichooto nto / kiinkēt kiyēē
kaakuyey." 52 / Kēēmwoochi kule, "So, ichōōnēē :nkinyi-
ing' Kalilaaya? Weesuman siruutēkaab Yēyiin, +meekas ām
yooto kule māmii *:wōōrkooyoontō nyēē imuuchē kuchōōnēē
Kalilaaya." 53 Nto mii yoo, kooyeey :chii ake tukul kaa,

8

1 nteenee kuwo :Yēēsu ākoy Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Koorko nyēē kikōchōng'iit

2 Yu kāwokuyyeech, kumusta :Yēēsu kooyeey biiwuutaab
*Kōōtaab Yēyiin. Kukwa :biiko ānkōōruruukyi keey inee.
Kōōbuur :Yēēsu ng'wēny ankooneet bichoo. 3 Yooto koomut
:kāānēētikaab kiruutēk āk *Farisaayeek koorko nyēē /
kikeenyoorta chiito ake ānkōōyyoong'tēē yooto bo taayeetaab
Yēēsu. 4 Kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, /
kokeenyoorta koorkooni chiito ake. 5 Kimwooy *:Muusa
ām kiruutēkyoo kule, irooko :chii nyēē wuu nyooto /
kēēwiirēē rwoontōōk kume. Kunyoo ii, imwooyē nee
:inyiing'?" 6 Kimwooyē :bichoo ng'aleechaa kutēchēē Yēēsu
sukōōyyoong'tēē kōōk. Kuyim :Yēēsu ankusir yēbo teng'eek
ām moorineenyii. 7 Kitēēbēē :bichooto Yēēsu ng'aleek kutēē
yooto tukul. Kōōtōrōōr keey :Yēēsu ānkumwoochi bichoo

7:42 Isa. 11:1; Miika 5:2; Mat. 20:30-31 **7:44** Yoowa. 7:30 **7:50** Yoowa. 3:1
7:51 Kiruu. 1:16-17; 17:6 **8:5** Laawi. 20:10; Kiruu. 22:22-24 **8:6** Māārkō
12:13

kule, “Yoo mii ām akweek :nyēē mānāāchoolwookēn, kutoow :nyooto kuwiiree koorkooni rwoontōōk.” 8 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kuyim subak ānkusiriis. 9 Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaata kimwooyē :Yēēsu kubeetaatee akeenke akeenke. Kiba kurook :choo ki yōōsēch kut wokung'ēt :Yēēsu nkit āk koorkoonoo kuboonto keey biiko alak. 10 Yooto kōōtōrōōr keey :Yēēsu ankuteebee koorkoonoo kule, “Kaba ānō :biikēy ōō, cheebyoos? Māmii mbo :akeenke nyēē kāng'ēt kooruustiing'?” 11 Kuwāl kule, “Māmii mbo :akeenke ōō, Mokoryoontēēt.” Yooto kumwoochi koorkoonoo kule, “-Māāruustiing' :anii nteenee -mātāwēēchoolwookēn subak.”*

Lēbkēēyyēētaab kōōrēēt :Yēēsu

12 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi bichoo kule, “Anii lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. Chiito nyoo karub ng'aleekyuu kunyōōru lēbkēēyyēētaab soboonto nyēē mākoy kuwēēsyētēē mēēnān.”

13 Kumwoochi *:Farisaayeek Yēēsu kule, “Nto yu imiitē ing'āloolēē keey :inyiing' nkit, mābo man :ng'aleekuuk.” 14 Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Ānkoo āng'āloolēē keey :anii nkit, kiyēē āmwooyē kubo man kuuyu ānkētē wōlēē kyāāchōōnēē ākoo wōlēē āwēētii. Nteenee -mōōnkētē :akweek. 15 Ōtiilē :akweek ng'al baateey orub kuu wōloo isōōtitooy :biiko, nteenee -māātiilchinē :anii chii ng'al. 16 Nto yoo kāālē ātiilchi chii ng'al, āyyoong'unēē manta kuuyu mēēbērē anii nkit nteenee āboontē keey Baaba nyoo kiiyookwoo. 17 /Kikeesir ām kiruutēkwook kule yoo kaakuroob :biich āyēēnku ng'ālyoo, ku man :kiyooto. 18 Āng'āloolēē keey :anii, nto ake nyēē rōōboo ku Baaba nyoo kiiyookwoo.” 19 Kuteebee :Farisaayeechaa Yēēsu kule, “Mii ānō :kōōn?” Kuwālchi :Yēēsu kule, “-Mōōnkētoo anii, āmōōnkētē nkinee Baaba. Nto kyōōnkētoo, nto ōnkētē Baaba.” 20 Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechu tukul yooto kimii kōōnēētē biiko ām yēē kimii :looloonik choo /kikiiruruukyinē beesaanik ām *Kōōtaab Yēyiin. Yooto kimāmii mbo :chii nyēē kinam Yēēsu kuuyu kimānāāyityiin :chōbuutēkaab Yēyiin.

21 Yooto kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo subak kule, “+Māāwēēchi keey anku +moocheeng'aataa, nteenee +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook -āmōōmuuchē obe wōlēē āwēētii :anii.” 22 Kuteebee keey :kāāntōōyichoo kule, “Ibooru nee :chiichi yoo mwooyē kule -mākēēbēētii wōlēē mākuwo :inee? Ara, makubar keey :chiichi nkit ēē?” 23 Nteenee kitas

---

8:7 Kiruu. 13:9; 17:7 * **8:11** Mātinyē :siruutēk alake kērēywēēchu (7:53—8:11). **8:11** Yoowa. 5:14 **8:12** Isa. 49:6; Yoowa. 1:5, 9-10; 3:19; 9:4-5; 11:9-10; 12:35-36, 46; Ēfēēs. 5:8-14; 1Yoowa. 1:5-7; 2:8 **8:13** Yoowa. 5:31-32 **8:14** Yoowa. 7:28-29 **8:17** Kiruu. 17:6; 19:15; Mat. 18:16 **8:18** Yoowa. 5:36-37; 1Yoowa. 5:9 **8:19** Yoowa. 5:18 **8:20** Yoowa. 2:4 **8:21** Yoowa. 7:33-34

taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ōbooyē :akweek ng'wēnyuuni, nteenee āchōōnēē :anii kibkōōnkōy. Nyēēng'woong' :kōōrooni nteenee mā nyeenyuu anii :kōōrooni. 24 Kiyooto nyēē āmwoowook kule +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook. Makurataak :ng'ōōkiswookichoo ākoy yoo kookaasee keey kule anii :nyooto.”

25 Kuteebee :bichoo Yēēsu kule, “Inyiing' ng'oo naas?” Kuwālchi kule, “Nyooto kyāāmwoowunoonwook.† 26 Chaang' :ng'ala chēē kātāāmwoowook ānkāātiilchook ng'al, nteenee bo man :Baaba nyoo kiiyookwoo. Kiyēē āmwoochinē biiko ku nyēē kyāākāsēē inee.” 27 Kimēēnkēt :bichoo kule kimii :Yēēsu kung'āloolēē Kwaan ām kibkōōnkōy. 28 Yooto nanyuun kumwooy :Yēēsu kule, “Bēsyoonoo ōtōrōōrē *Wēritaab Chii, ku yooto yēē +mōōnkēt kule anii :nyooto āmāāyēyēē keey kiy. Yooto nanyuun yēē +mōōnkēt kule kiyēē āmwooyē ku nyēē kiinēētoo :Baaba. 29 Kēēboontē keey :nyoo kiiyookwoo. Manaabakaaktaa āng'ētu nkit bēsyēēt ake kuuyu āyēyē ākookoy kiyēē ing'ērēēchē inee.”

Kiiyēnchi :biiko kereeryaanto Yēēsu

30 Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kōōyēnchi :biiko chēē chaang'. 31 Kumwoochi :Yēēsu chooto kiiyēnchinē inee kule, “Yoo kōōkiilchi kiyēē ānēētē, ōyēku man rubiikyuu. 32 +Mōōnkēt yooto nanyuun manta anku +/makiityaaktaak.”

Kinyikisiit :kwiilateetaab kāāntōōyikaab Yuutayeek

33 Kumwoochi :kāāntōōyichoo Yēēsu kule, “So, nto yu kēēbooyē :acheek *Abraam, āmānāākēēyēku motwoor bēsyēēt ake! Kunyi, /kiityaakteech ām nee?” 34 Kuwālchi :Yēēsu kule, “! Kāāmwoowook, motwooriintēētaab ng'ōōkisto :chii nyoo kiikōōtiiny :ng'ōōkisto. 35 Minyē :leekwa kang'waa ākookoy nteenee imōkōnyōōnyoot :motwooriintō. 36 Nto yoo kālē kootyaaktaak :Leekweet ōtyooktooyāktōōsii kuchurta. 37 Ānkētē sinee kule ōbooyē :akweek Abraam. Nteenee ōmāchē obara kuuyu kiyoomcho :mētēwookwook nyēē -mēēwutē :ng'ālyoontēēnyuu. 38 Āng'āloolēē :anii kiyēē kimii kaab Baaba, nto akweek ōyēyē kiyēē mwoowook :kōōn.” 39 Kukētyi :bichooto Yēēsu kule, “Abraam ku baaba acheek.” Yooto kuwālchi :Yēēsu kule, “Nto ki kōōn :Abraam, nto kyōōyēyē kiyēē kiyey. 40 Ōmāchē :akweek obara ānkoo kāāmwoowook kiyēē bo man nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē kimēēmuuchē kuyey :Abraam.

8:23 Yoowa. 3:31 **8:24** Yoowa. 13:19 † **8:25** Imuuchē /keeweech mbo kule, “So, manookas kiyēē kāāmwoowook?” **8:26** Yoowa. 3:17; 8:15; 12:47 **8:28** Yoowa. 12:32-34; 4:34 **8:30** Yoowa. 2:23 **8:31** Yoowa. 15:8; 14:15 **8:33** Mat. 3:9 **8:34** Room. 6:16, 20; 2Bēt. 2:19 **8:35** Chuy. 21:2; Kala. 4:30 **8:36** 2Kōōr. 3:17 **8:40** Yoowa. 7:1

41 Ōyēyē :akweek yiisyēētaab :kōōn." Kuwālchi :bichooto Yēēsu
kule, "Kēēboontē Baaba akeenke, nyooto ku Yēyiin, ānkēēyēku
lōkōkyii chēbo man."
42 Yooto kumwoochi :Yēēsu bichooto kule, "Nto ki kōōn
akweek :Yēyiin nto ōchāmoo kuuyu kyāāchōōnēē wōlēē mii
:Yēyiin ānkāāmiitē raat yu. Mānāāchōōnēē keey. Nteenee
inee :nyēē kiiyookwoo. 43 -Mōōkāsē kiyēē āmwoowook kuuyu
wuu nyēē kyoomaalee tēmēnik yiitiikwook. 44 Kōōn akweek
:Kibrōkōsyoontēēt ānkōōrubē kiyēē māchē :inee. Rumiin :inee
kung'eetee kēny āmāmii :bēsyēēt nyēē kiikōōyyoong'unēē
wōlēē mii :manta kuuyu mātinyē manta. Yoo ibērbēēriisyē,
ku cheechii :choo nkit kuuyu, ng'wiin :inee ānku :mētitaab
ng'wiiynaneet tukul. 45 Āmwoowu :anii manta ng'ālyoo :nyēē
yēyē simōōyēnwoo. 46 Ara, mii ām akweek :nyēē imuuchē
kōōboor kule āboontē :anii ng'ōōkisto? Nto yoo bo man
:ng'aleek chēē āmwooyē ii, kwaamaak :nee simōōyēnwoo?
47 Chii nyoo bo :Yēyiin kukāsē ng'aleekyii. Nteenee
-mōōkāswoo kuuyu -mōōbooyē Yēyiin."
48 Yooto kumwoochi :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek Yēēsu
kule, "Ābērē +mākēēkustooyootiin yoo kakeemwaay kule
inyiing' Sāmooryāyiin ānkiiboontē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat."
49 Kuwālchi :Yēēsu kule, "-Māāboontē tāmirmiryēēt nyēē
miyaat. Āywēyē Baaba āmōōkoonyitoo anii :akweek.
50 -Māāchēēnkyinē keey :anii koonyit, nteenee mii :nyēē
chēēng'woo anku inee :nyēē itiilē kiy ake tukul. 51 Āmwoowook
manta kule, mākoy kume :chiito nyoo rubē ng'aleekyuu."
52 Kumwoochi :bichoo Yēēsu kule, "Kāākiinkēt nanyuun
man kule iboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kiikume
*:Abraam ānkiikubēk *:wōōrkooyikaab Yēyiin ānkiimwooyē
kule, nyoo rubē ng'ālyoontēēng'uung' mēēbērē makume?
53 Imwooyē :inyiing' kule iwōō kusiir Abraam? Kiikume
:inee ānkiikubēk mbo :nkicheek wōōrkooyikaab Yēyiin. Isōōtē
kule inyiing' ku ng'oo ēē?" 54 Yooto kuwālchi :Yēēsu
kule, "Yoo āmiitē ātōrōōrē keey ku buch. Nteenee nyēē
itōrōōroo ku :Baaba nyoo ōbērē :akweek Yēyiintēēng'woong'.
55 -Mōōnkētē :akweek Yēyiin, nteenee anii :nyēē ānkētē. Nto
kāālē amwaay kule -māānkētē, nto kāāyēku ng'wiin kuu
akweek. Nteenee ānkētē inee ānkāāriibē ng'ālyoontēēnyii.
56 Kikiikumachaan :kōōn Abraam kule nto kas bēsyēēnyuu,
kunyoo yu kachokukas, kung'erech." 57 Yooto, kumwoochi
:bichoo Yēēsu kule, "Nto yu maneeyit mbo kēnyiisyēk konom

8:42 1Yoowa. 5:1 **8:44** Toowu. 3:1-5; 1Yoowa. 3:2; 2:4 **8:46** 2Kōōr. 5:21; 1Yoowa. 3:5 **8:47** Yoowa. 10:27; 18:37 **8:48** Māārkō 3:21-22; Yoowa. 4:9; 7:20; 10:20 **8:50** Yoowa. 7:18 **8:51** Yoowa. 5:24 **8:53** Yoowa. 4:12 **8:55** Yoowa. 7:28-29; 4:34

ānkiimwooyē kule 'kiikas Abraam!" 58 Kuwālchi :Yēēsu kule, "! Kāāmwoowook, kyāāmiitē kutoombo / kēēsich Abraam." 59 Yooto kukwey :bichooto rwoontōōk kule kuwiiree Yēēsu, nteenee kuchuut :Yēēsu biiko ankung'eetee yooto kibo *Kōōtaab Yēyiin.

9

Kiisoob :Yēēsu chii nyēē /kikēēsich kukoraat

1 Kimii yēē kiwēēsyētootē :Yēēsu ākoo rubiikyii, yooto kukas chiito ake nyēē / kikēēsich kukoraat. 2 Kuteebee :rubiikyii Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, nee :nyēē kiyey chiichiin kukor? Ara ng'ōōkisnyii nto nyēbo sikiikyii?" 3 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Mā ng'ōōkistaab chiichoo nto nyēbo sikiikyii :nyēē kiyey kukor, nteenee mākutook :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kubo inee. 4 Māchāktōōs / kēēyēyē yiisyēētaab Baaba nyoo kiiyookwoo yoo tāku lebkeey nteenee mii wokutuuyiitu :kōōrēēt nyēē -mēēmuuchē :chii tākuyēyiis. 5 Yoo tāāmiitē kōōrēēt, āyēku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt." 6 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa kung'utyi ng'wēny. Koomitmiit mēnēēt ankoonyiinyee koonyekaab chiichooto, 7 ānkumwoochi kule, "Wēēwuunēē koonyekuuk kibōōytaab Siloowaam." (Kerkeey kaaynaani bo 'Siloowaam' ākoo yoo /kakeemwa kule /kikiiyookto.) Kuwo :chiichoo ānkōōwuun koonyekyii ānkōōyēēw kukaakukasta.

8 Yooto, kutoow :laatoosyekaab chiichoo āk choo kikiikukas kusoomsē kumwooy kule, "So, mā :chiichi nee nyoo kwēēbuurē sukusoomsē kityō?" 9 Kumwooy :alake kule, "Inee :nyooto" nto alak kule, "Buryo! Mā :inee, nteenee kerkeey inee." Kumwooy :inee nkit kule, "Lēyyē, ntēē anii :nyooto." 10 Yooto nanyuun kuteeb :bichooto kule, "Nee :nyēē kiyeying' ikaste?" 11 Kuwālchi :chiichoo kule, "Kiimitmiit :chiichoo /kēēkuurēē Yēēsu mēnēēt ankoonyiinyeenaa koonyek ānkumwoowoo wāāwuunēē kibōōytaab Siloowaam. Kunyoo yu kāwāāwuun akaste bakeenke!" 12 Kuteebee :bichooto kule, "Miitē ānō raat :chiichooto?" Kuwālchi kule, "-Māānkētē."

Kikiirso :Farisaayeek

13 Yooto, /keenam chiichoo / kikēēng'oonkyinē koonyek / ānkiimutyi *Farisaayeek. 14 King'oonkyinē :Yēēsu chiichoo koonyek yēē ki bēsyēētaab *Sabaato. 15 Kiteebee :nkicheek Farisaayeechaa chiichoo wōlēē kiyeyta kut kukasta. Kumwoochi kule, "Kinam :chiito ake mēnēēt ankoonyiinyeenaa

---

8:58 Yoowa. 1:1-2; 17:5 **8:59** Yoowa. 11:8 **9:2** Chuy. 20:5; Ēsēk. 18:20; Luuka 13:2, 4 **9:3** Yoowa. 11:4 **9:4** Yoowa. 5:17; 11:9-10 **9:5** Yoowa. 8:12 **9:6** Māārkō 8:23 **9:8** Yēyuut. 3:10 **9:14** Yoowa. 5:9

koonyek, nto yu kāwāāwuun, akaste." 16 Kumwooy :Farisaayeek alake kule, "Māchōōnēē :chiichi wōlēē mii :Yēyiin kuuyu -mēēywēyē kiruutyēētaab Sabaato." Kumwooy :alake kule, "So, imuuchē kule nee kuyey :chii nyēē choolwookiin tukuuk chēbo kwōng'uut chēē wuu choo?" Kuchuunchuun :Farisaayeechaa ām kāāsōōtēywēēkwaa. 17 Yooto nanyuun kuwēēkyi keey :Farisaayeechaa chiichoo kikoraat ankuteebee kule, "Imwooyē nee :inyiing' kurubta keey āk chiichooto kāyēyiing' ikaste?" Kuwāl kule, "Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichooto."

18 Kimāchāmchiintōōs :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kikoraat :chiichoo man ankaakukasta. Yooto kukuur sikiikaab chiichoo 19 ankuteebee kule, "Nyēēng'woong' :lakwani ōmwooyē kule / kikēēsichē kukoraat? Ntēē kāstooy raat?" 20 Kumwooy :sikiik kule, "Kiinkētē kule lakwanyoo ānkiinkētē kule kikēēsichē kukoraat. 21 Nteenee -mākiinkētē kule kayeyakay kule nee sukukasta. -Mākiinkētē mbo chiichēē kāng'oonkyi koonyek. Nto yu chii :inee nyēē wōō nyēē imuuchē kuwāl, oteebee baa, :akweek kumwoowook nkit." 22 Kimwooy :sikiikaab wēēroo kuu nyooto kuuyu kinyōkōōrēch kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. Kikiikumwooy :kāāntōōyichoo kule chii ake tukul nyoo kang'alaalee kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu, +/ makeekwetee chiichoo *kōōtaab saayeet. 23 Kiyooto :nyēē kiyey sikiikaab lakwanaa kumwooy kule, "Nto yu chii :inee nyēē wōō, oteebee baa, :akweek."

24 Yooto kukuur :bichoo subak chiichoo kikoraat ānkumwoochi kule, "Itōrōōr Yēyiin ankiimwaay chēbo man! Kiinkētē :acheek kule choolwookiin :chiichi kāng'oong'uung' koonyek." 25 Kuwālchi :chiichoo bichoo kule, "-Māānkētē :anii kule choolwookiin :chiichoo nto kumā choolwookiin. Nteenee kiy akeenke kityō nyēē ānkētē. Nyooto ku kule kyaakoraat neennyi, ākāstooy raat!" 26 Kuteebee :bichoo kule, "King'aang'ta ānō koonyekuuk?" 27 Kuwālchi :chiichoo kule, "Nto yu kāāmwoowook āmēēbērē ōkāsē. Ōmāchē okas subak nyēbo nee? Ara, ōmāchē :nkakweek ōyēku rubiikyii?" 28 Kōōburyoong'to :bichoo kule, "Yyōōch! Inyiing' :nyēē rubiintēētaab chiichooto nteenee kēēbooyē :acheek *Muusa. 29 Kiinkētē kule king'āloolchi :Yēyiin Muusa, nto chiichi ku ng'oo?" 30 Kulēēnchi :chiichoo, "So, māku nkoolat ōō! Kōōlē -mōōnkētē wōlēē kichōōnēē :chiichoo ānkāākung'oong'woo koonyekyuu? 31 Kiinkētē kule mākāsyinē :Yēyiin chii nyēē yēyē rōkōs, nteenee kāsyinē biiko choo iywēyē inee ānkuyēyē kiyēē mākyinē :inee. 32 /Manaakeekas chii bēsyēēt ake nyēē kiikung'aany koonyay chēbo chii nyēē /kikēēsichē kukoraat!

9:16 Yoowa. 7:43; 10:19 **9:17** Yoowa. 6:14 **9:22** Yoowa. 7:13; 12:42; 19:38; 20:19; 16:2 **9:29** Yoowa. 7:27 **9:31** Tyēēn. 66:18; Kāālēw. 15:29; Isa. 1:15

33 Ākoy kuchōōnēē :chiichoo wōlēē mii :Yēyiin nto buch,
nto kāmēēmuuchē kuyey kiy nyēē wuu nyi." 34 Kuwālchi
:kāāntōōyichoo chiichoo kule, "'Kēēlē, 'kēēyēku :nkinyiing' nyi
/kikēēsiktiing' ng'ōōkiswookik, kāānēētiintēēt ām wōlēē kēēmiitē
:acheek?" Kukwetee :bichoo chiichoo *kōōtaab saayeet.

Kōryootiin :choo bērē kāstooy

35 Yooto kukas :Yēēsu kule / kikiikeekwetee chiichoo
*kōōtaab saayeet. Kunyōōr :Yēēsu chiichooto ankuteebee
kule, "Ikoosēē keey :inyiing' *Wēritaab Chii?" 36 Kuteebee
:chiichoo Yēēsu kule, "Ng'oo :nyooto ōō, mokoryoontēēt,
saakaasee keey?" 37 Kumwoochi :Yēēsu kule, "'Keekas ra, nto
yu inee :nyi ōmiitē ōng'āloolē tukwaay." 38 Yu kakas :chiichoo
ng'ālyoontoonoo, kukutuny ām taayeetaab Yēēsu ānkumwooy
kule, "Mokoryoontēēt, kaakaaseeniing' keey."

39 Kumwooy :Yēēsu kule, "Kyāāchōōnii kōōrooni
sukubchēyākiis :ng'ala. Makukasta :cheebkoraatiisyek
ānkukōryo :biiko choo kāstooy." 40 Kimii kēēyyoong'iis
*:Farisaayeek alake yooto. Yu kakas ng'aleechaa kimwooyē
:Yēēsu, kumwooy kule, "Ibooru ām wōlēē 'keemwaayte sōō,
kule, kēēkōryootiin :acheek?" 41 Kuwālchi :Yēēsu bichoo
kule, "Nto kōōkōryootiin nto mēēbērē ōchoolwookēnootiin,
nteenee kuuyu ōmwooyē kule ōkāstooy, +mōōng'ētu
ōchoolwookēnootiin."

10

Ākiintēēt nyēē karaam

1 Yooto, kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeek
kule, "Āmwoowook manta kule chii nyoo māwēētēē kurkeet
nyoo bēētēē :kēēchiirēk kō ankuwaaytee keey wōlto ake buch,
ku chōōriin. 2 Nteenee nyoo buntēē kurkeet ku ākiintēētaab
kēēchiirēchooto 3 ānkumākuyootyi :riibiintēēt kurkeet.
Makukas :kēēchiirēchoo kuutiinyii yoo kākuur ake tukul ām
kaayneenyii. Nto yooto nanyuun mākukwēryoot kēēchiirēchoo
kuba saang'. 4 Makoonto :inee ankurub :kēēchiirēchoo, kuuyu
inkētē kuutiinyii. 5 Mārubē :kēēchiirēchoo soboyiin nteenee
mwēyēē kuuyu -mēēnkēt kuutiitaab chiichooto." 6 Kimii
:Yēēsu kōō-ārōōru ng'ālyoo, nteenee māmii :chii ām bichoo
nyēē kiinkēt kiyēē kiibooru :ng'aleechaata.

7 Yooto kumwooy :Yēēsu subak kule, "! Kāāmwoowook, anii
:kurkeetaab kēēchiirēchoo. 8 Ki chōōr :biiko tukul choo
kisimkukwa. Kikuur kēēchiirēchoo, nteenee mānāākāsyi
:kēēchiirēchooto. 9 Anii :kurkeet. Chiito nyoo kābuntēēnoo

9:33 Yoowa. 3:2 **9:37** Yoowa. 4:26 **9:39** Yoowa. 5:22 **9:40** Mat. 15:14
9:41 Yoowa. 15:22; Room. 2:19-24 **10:4** Yoowa. 10:27 **10:6** Yoowa. 16:25
10:8 Cherem. 23:1-2

anii +/ makiiraraach. Mākuwēētii yeechey ānkurōōtu.
10 Yoo chōōnii :sāsiintēēt, kumāchē kuchōōrso, kubākākiis
ānkōōmukuusiis. Nteenee kyāāchōō :anii sukung'eet
kunyōōr :biiko soboonto nyēbo man. 11 Anii :ākiintēēt nyēē
karaam. Mēēchinē :ākiintō kēēchiirēkyii taay. 12-13 Nteenee
nyoomēēchinē :chiito nyoo / kikeesir kēēchiirēchoo kuuyu
ma cheechii. Yoo kāchō :suuyoontēēt kumwēyē. Yooto,
makusankatan :suuyoontoonoo kēēchiirēk alak ankoosereet
chuut. 14-15 Anii :ākiintēēt nyēē karaam ānkyāānēmu keey
āmēēchi kēēchiirēkyuu. Inkētoo :Baaba ānkāānkētē nkinee.
Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkōōnkētoo :nkicheek. 16 Māchāktōōs
wāākuur kēēchiirēkyuu alak chēē māmii ākwootiini. Makukas
kuutiinyuu ankurubwaa bokuyēk ākwootiit akeenke āk
chuut, sukwookooy :ākiintēēt akeenke. 17-18 Māmii :chii nyēē
mākōōnēmunēēnoo soboonnyuu, nteenee āchāmtooy nkit
ameey. Chāmoo :Baaba kuuyu kyāānēmu keey ameey, nto
yityo ānyōōru subak soboonnyuu. Āboontē kāāmuukēywēēk
ākooytē soboonnyuu ānkāāboontē kāāmuukēywēēk ākētu.
Kiyiitēnyi :nyēē kimwoowoo :Baaba kule māchāktōōs ayey."
19 Kiyey :ng'aleechuutēchu kuchuunchuun subak
:kāāntōōyikaab Yuutayeek. 20 Kimwooy :chēē chaang' kule,
"Boonto :chiichi *tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kōōkubun
:mēt chiichi! Nyēbo nee ōkāsyinē chiichi ng'aleekyii
ēē?" 21 Nteenee kulē :alake, "O, -mēēmuuchē :chii nyēē
boonto tāmirmiryo kung'alaal kuu chiichi. Imuuchē man
:tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuyey kukasta chii nyēē koraat?"

Kitay :kāāntōōyikaab Yuutayeek kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu

22 Kiyit :bēsyēēt nyēē kibo Saakweetaab Kāātiliilēētaab
Kōōtaab Yēyiin ām Yēērusālēēm. 23 Ki yiiwoot :kōōrēēt
ānkimii :Yēēsu kuwēēsyētēē Kōōtaab Yēyiin yēē / kikēēkuurēē
Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē tinyē wuurwēēt. 24 Kukwoonchi
:kāāntōōyikaab Yuutayeek Yēēsu ankuteebee kule, "Yoo
inyiing' *Kāārārookiintēēt, ichuurtoowēēch bakeenke."
25 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kyāāmwoowook āmōōyēnchinē.
Kiyēē āyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Baaba kōōbooru wōlēē
āwuuyē. 26 Nteenee -mōōchāmoo :akweek kuuyu -mōōyēku
kēēchiirēkyuu. 27 Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkukāsē kuutiinyuu.

10:9 Tyēēn. 23:2; Ēsēk. 34:14; Yoowa. 14:6 **10:11** Tyēēn. 23:1; Mat. 18:12-14; Yoowa. 15:13; Ibu. 13:20; Ng'oong'. 7:17 **10:14-15** Yoowa. 10:27; 2Tēm. 2:19; Mat. 11:27; Luuka 10:22 **10:16** Isa. 56:8; 66:18-19; Ēsēk. 34:23-24; Yoowa. 11:52; 1Bēt. 2:25 **10:17-18** Yoowa. 3:35; 4:34; 5:18 **10:19** Yoowa. 9:16

10:20 Yoowa. 8:48 * **10:22** Wiikiit :nyi nyēē kiitabaanaat kubo saakweet nyēē isōōtēē :Yuutayeek bēsyēēt nyēē /kikiitiliilēē Kōōtaab Yēyiin nyoo kinyēērēē :biiko chēē kimā Yuutayeek. **10:23** Yēyuut. 3:11 **10:24** Yoowa. 4:25 **10:25** Yoowa. 5:36 **10:26** Yoowa. 16:9

Yoo kāākuur kuruboo. 28-29 Ākoochinē *soboontaab
kibchuulyo āmābootōōs. Māmii :chii nyēē mākōōnēmunēēnoo
āmāmii :chii nyēē imuuchē kōōnēmunēē Baaba kēēchiirēchu.
Wōō :Baaba nyoo kikōōnoo kēēchiirēchoo kusiir chii ake tukul.
30 Āyēku :anii akeenke āk Baaba."

31 Yooto, kukwey :kāāntōōyichoo subak rwoontōōk kule
kuwiiree Yēēsu. 32 Nteenee kumwoochi :Yēēsu bichoo kule,
"Kyookas :akweek tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch chēē
kyaayey :anii ām kāāmuukēywēēkaab Baaba. Kiito nkōnō ām
chooto kyaayey :nyēē kayeyaak omach owiireenaa rwoon-
tōōk?" 33 Kuwālchi :bichoo kule, "-Mākēēmāchē keewiiring'
ām tukuuchoo kāroomēch choo 'kiiyēyē, nteenee kēēwiiriing'
kubo ng'aleek choo ichubē Yēyiin. Iyēku chii buch, nte-
nee imiitē iyibē keey wuu nyēē iyēku Yēyiin." 34 Yooto
kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, "Mwooyē :Yēyiin ām siruutēchoo
ōsumānē kule, 'Kyaamwaay kule āyibook :anii kule keek-
erkeeye.'† 35 Kiinkētē kule bo man :siruutēkaab Yēyiin
ākookoy. Kikuur :Yēyiin bichoo kikiikutool kule icheek ku
inee. 36 Kitoola :Baaba ānkōōyookwoo āchōō kōōrooni. Kwaa-
maak :nee soomwaay kule kāā-ābuch Yēyiin, yoo kaamwaay
kule anii :Lakwataab Yēyiin? 37 Yoo ākoo -māāmiitē āyēyē
yiisyēētaab Baaba -moochamte ng'aleekyuu. 38 Nto yoo āyēyē
yiisyēēnyii, ānkoo -mōōmuuchē ōyēnwoo, ocham naas tukuuk
chēbo kwōng'uut choo kyaayey soomuuch ōnkēt kuchurta
kule āsōōchiintōōsii āk :Baaba." 39 Kusyeem :kāāntōōyichoo
subak kule kunam Yēēsu, nteenee kubotēē taayeeng'waa.

Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu

40 Kinam :Yēēsu baanta kut wokwaay āynēētaab Yoortaan.
Kitas taay ākoy wōloo kiibātisāniisyēē :Yoowaana. Kumiitē
wōlooto, 41 kukwoonchi :biiko chēē chaang'. Kimwooyē :bi-
choo kule, "Manaayey :Yoowaana ng'aleek chēbo kwōng'uut,
nteenee ng'aleek tukul chēē kimwooy kurubta keey āk chi-
ichi, kubo manta." 42 Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu
ām wōlooto.

11

Meetaab Lasaaro

1-2 Kimii :chiito nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kiminyē
*kiriinkēētaab Beetannyaa āk mbo cheebkaamet āyēēng',
Maaryaa āk Maariita. Ki Maaryaa nyiitēnyi :nyoo kiroonkyinē
kērēēnkōōkaab Yēēsu mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny

10:27 Yoowa. 10:3, 14; 8:47 **10:28-29** Yoowa. 5:24; 6:39 **10:30** Yoowa. 5:18; 17:21 **10:31** Yoowa. 8:59 **10:33** Laawi. 24:16; Mat. 26:63-66; Māārkō 14:64; Yoowa. 5:18 † **10:34** Tyēēn. 82:6 **10:36** Yoowa. 1:34 **10:39** Yoowa. 7:30; 8:20, 59 **10:40** Yoowa. 1:28 **10:41** Yoowa. 1:29-34; 3:27-28 **10:42** Yoowa. 2:23

ankumasee buutēēkyii. Kimii :yēē kichokumnyaan :Lasaaro.
3 Yooto kōōyookyi :kooruuchoo Yēēsu ng'ālyoo / kēēmwooyē
kule lalaat miisin :choorweenyii nyoo choomtōōs. 4 Yu
kakas :Yēēsu, kumwooy kule, "Ānkoo kame, māng'ētunēē
*kāābkwoombiich. Kāyēyākiis buch :ng'aleechu sukutōrōriit
:Yēyiin āk Lakwanyii." 5 Kichāmē :Yēēsu Maariita, Maaryaa āk
Lasaaro.
6 Kibēēni :Yēēsu bēsyōōsyēk āyēēng' kung'eetee kānyōōr
lōkōōywēchoo. 7 Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule,
"Okany kiiyeey Yuuteeya." 8 Nteenee kulēēnchi :rubiikyii,
"So, Kāānēētiintēēt, imāchē kiiyeey wōlooto, ānkōmāchē
:kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kuwiireeniing' rwoontōōk?"
9 Kuwālchi :Yēēsu rubiikyii kule, "Boonto sōō nee :bēētuut
āsiiswēk taman āk āyēēng' chēē /kēēyēyiisyēē? Yoo kāwēēsyēt
:chii bēēt, -/ mākiināchē kuuyu irēētootē :lēbkēēyyēētaab
kōōrēēt. 10 Nteenee yoo kāwēēsyētēē mēēnānēēt, +/makiinach
kuuyu mātinyē lēbkēēyyēēt." 11 Yu keewaany :Yēēsu
kumwooy kuu nyooto, kumwoochi bichoo kule, "Kāruchi
keey :choorweenyoo Lasaaro nteenee mawaang'eet."
12 Kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, yoo ākoo
kāruchi keey :Lasaaro naas ii, mākusob." 13 King'āloolēē :Yēēsu
meetaab Lasaaro, kubērē :rubiik tōōs kāru. 14 Yooto nanyuun,
kōōchuurtoochi :Yēēsu rubiichoo bakeenke kule, "Kookume
:Lasaaro. 15 Nteenee ang'erekaat, kuuyu kāmākēēboontē
keey chiichoo. Kaamwaay kuu nyooto kubo akweek,
sookaaseenaa keey, kunyi keebe." 16 Kumwoochi :Toomaas
nyoo ki sārāmiin rubiik chuut kule, "Okany bokēēbēkyi :tukul
wōlooto."

Kimwooy :Maariita kule ikoosēē keey Yēēsu

17 Kuyitu :Yēēsu, kōōnkēt kule ki bēsyōōsyēk ang'wan
kuchakee / kokeekonor Lasaaro. 18 Kilēēkityiin :Beetan-
nyaa āk Yēērusālēēm nyēē kimāchē kuyitē kiilomiitaanik
sōmōk. 19 Kunyoo, kikiikukwa :biiko chēē chaang' bokuri-
iree Lasaaro ankusaaysaay Maaryaa āk Maariita. 20 Yu
kakas :Maariita kule kāākuchō :Yēēsu, kutorookta nteenee
kung'ētunēē :Maaryaa kō. 21 Yooto kumwoochi :Maari-
ita Yēēsu kule, "Lēyyē Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto
kōmāmēē :ng'eetaabiya. 22 Ānkoo kuwuu nyooto, ānkētē kule
imuuchē :Yēyiin kuu nyiitēnyi, kuyēwuung' kiy ake tukul nyēē
'keeteeb." 23 Kumwoochi :Yēēsu Maariita kule, "Makung'eet
:ng'eetaabkoomēt." 24 Kuwālchi :Maariita kule, "Ānkētē sinee
kule makung'eet bēsyoonoo bo lētuut." 25 Kumwoochi :Yēēsu

11:1-2 Luuka 10:38-39; Yoowa. 12:1-3 **11:4** Yoowa. 9:3; 17:1 **11:8** Yoowa. 8:59; 10:31 **11:9** Yoowa. 9:4 **11:10** Yoowa. 12:35-36; 8:12 **11:11** Māārkō 5:39 **11:16** Māārkō 14:31; Yoowa. 20:24 **11:24** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29

kule, “Anii :nyēē āng'ēētēē biiko meet ānkāākōōnu soboonto. Chiito nyoo keekaaseenaa keey, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ānkoo kame. 26 Nto chiito nyoo ikoosēēnoo keey mābotē bēsyēēt ake. Ara, ichāmchiintōōsii āk ng'aleechu?” 27 Kulēēnchi :Maariita, “Āyēnchinē ōō, Mokoryoontēēt kule inyiing' ku *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin nyoo kimākuchō kōōrooni.”

Kiriir :Yēēsu

28 Yu keewaany :Maariita kumwooy ng'aleechaa, kooyeey kaa ānkukuur cheebkaamet kuwo komos ānkumwoochi kule, “Mii :kāānēētiintēēt kutēēbiing'.” 29-30 Kutākumii :Yēēsu wōloo kinyōōrtooy :Maariita, kung'ēētē :Maaryaa areet akeenke wokutuuyēē. 31 Yu kakas :biiko chu kimii kusooysooyē Maaryaa ām kō kule kātuyto :Maaryaa saang', kurub lēt. Kiisōōtē :bichoo kule tōōs kimāchē wokuriiree wōloo / kikikeekonoree ng'eetaabkaamet. 32 Yu kayit :Maaryaa yēē kimii :Yēēsu kōōbutyi kērēēnkōōkyii kumwoochinē kule, “Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya.” 33 Yu kakas :Yēēsu kuriirē :Maaryaa āk bichoo kārubē lēt, kung'woonchi. 34 Kuteeb kule, “Kwookonoree ānō?” / Kēēwālchi kule, “Chōō cheekas ōō, Mokoryoontēēt!” 35 Kuriir :Yēēsu. 36 Kimwooy :biiko kule, “Lēyyē, ākoo kōchāmē chiichi miisin!” 37 Nteenee kumwooy :alake kule, “So, kōmākērēktooy naas :chiichi meetaab Lasaaro yoo ākoo inee :nyoo kiyēyē kukasta :kibkoraatyaantaanaa?”

Kiing'eetee :Yēēsu Lasaaro meet

38 Kiinyaliil Yēēsu :ng'aleekaab bichoo. Nteenee kiwo ākoy kochong' wōloo /kikikeekonoree chiito /ankikikeekeree rwaanteet nyēē wōō kurkat. 39 Kumwoochi :Yēēsu biiko ām yooto kule, “Ōnēmu rwaantaani.” Kuwālchi :Maariita kule, “Mokoryoontēēt, boong'u miisin kuuyu bēsyēētaab ang'wan :nyi kuchakee kame.” 40 Kulēēnchi :Yēēsu, “Kyāāmwoowuung' oob kule yoo 'keekaaseenaa keey +meekas wōōyintaab Yēyiin?” 41 Kōōnēm :bichoo rwaanteet. Kukas :Yēēsu barak ānkulē, “Baaba, ābiruung' kōōnkōy kuuyu, 'kēēkāswoo. 42 Ānkētē kule ikāswoo kwaak. Āmwooyē kuu nyooto sukung'eet kukas :bichu kēēboontē keey ānkōōyēnwoo kule inyiing' :nyēē 'kiiyookwoo.” 43 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kukuurso kule, “Ichuwu saang', wē, Lasaaro!” 44 Kuchuw! Kirātootiin :āwunnyēk āk kērēēnkōōk siroochoo /kikēēmuytooy. Kiiyēēnootiin mbo :nkicheek koonyek. Yooto, kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Otyaachee siroochoo sukuwēēsyēt.”

11:25 Yoowa. 5:21, 24; 8:51 **11:27** Yoowa. 4:25; 1:34 **11:37** Yoowa. 9:6-7
11:38 Māārkō 15:46; Yoowa. 20:1 **11:42** Yoowa. 12:30 **11:44** Yoowa. 20:6-7

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta
(Mataayo 26:1-5; Māārkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)

45 Kiikaasee keey Yēēsu :biiko chēē chaang' ām choo
kirubē Maaryaa lēt yu kakas kiyēē kiyey :Yēēsu. 46 Nteenee
kiba :alake ānkubokumwoochi *Farisaayeek kiyēē kiyeyakay.
47 Yooto kukuur :Farisaayeek āk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch
*kōōkwēētaab Yuutayeek. Kimwoochi kōōkwēēt kule, "+Ma-
keeyey nee? Nto yu mii :chiichi kuyēyē ng'aleechu chaang'
chēbo kwōng'uut! 48 Yoo kākēēbākookyi kutas taay :chiichi ām
kēēli, makookaasee keey :chii ake tukul. Yooto makukwa
:biikaab Rooma ānkuyibēēnēēch kōōrēēt ankookarbuus bi-
ikyoo!"

49 Kimii yooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa ānki
*kibkōrōs nyēē wōō kēnyiinooto. Kimwooy :chiichoo kule,
"Kaamaak :nee ēē? 50 -Mōōnkētē :akweek kule kaykay kume
:chii akeenke kusiir kumis :kōōrēēt tukul." 51 Kubooyiit
man, kimii mbonō :chiichoo bo kōrōs kumwooyē kuu nyooto
kubo kāāsōōtēywēēkyii nkit, nteenee kuuyu ki inee :nyēē ki
kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto ānkiimutyoonu :ng'aleekyii
kule makume :Yēēsu sukusobcho :Yuutayeek. 52 Kimābo Yu-
utayeek nkit nteenee kibo kule /sikiiruruuch :lōkōkaab Yēyiin
choo kisērētyinoot kōōrōōsyēk kuyēk kiito akeenke. 53 Kitoow
:kāāntōōyikaab Yuutayeek kuchakee bēsyoonooto kuwo taay,
kucheeng' wōlēē makunamta Yēēsu. 54 Kunyoo manaataku-
taaltaat keey :Yēēsu ām yēēmoonoo bo Yuuteeya. Kiwo āk rubi-
ikyii *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Efrayiim yēē kilēēkitēē
suurkwēēnēēt ānkubokōōbuur wōlooto.

55 Ām bēsyōōsyēchooto kikiikulēēkitiit kwaam :Yuutayeek
*Saakweetaab Keeytaayeet. Kunyoo kikiikuba :biiko chēē
chaang' Yēērusālēēm bokōōtiliil keey, kutoombo kuyitu :saak-
waanaa. 56 Yooto tukul kimii :bichoo kuchēēng'ē Yēēsu.
Kitēēbēē keey ām *Kōōtaab Yēyiin kule, "Ara chōōnii man
:chiichoo saakwaani?" 57 Kikiisimkumwoochi :mbo kibkōrōs
chēē wōōyēch ākoo *Farisaayeek biiko kule yoo kakas :chii
wōlēē mii :Yēēsu kumwooy /sikeenam.

12

Kiiyiil :Maaryaa kērēēnkōōkaab Yēēsu

1 Ām bēsyōōsyēk lo kumanaayit *:Saakweetaab Keeytaay-
eet, kuwo :Yēēsu Beetannyaa wōloo kiminyē :Lasaaro, chi-
ichoo kiing'ēētēē :Yēēsu meet. 2 Kibay :Maariita Yēēsu āk
rubiikyii ām wōlooto kuboonto keey Lasaaro. 3 Nto mii yoo

11:45 Yoowa. 2:23 **11:48** Māārkō 14:1-2; Yoowa. 2:11; Yēyuut. 4:16 **11:50** Yoowa. 18:14 **11:52** Yoowa. 10:16 **11:53** Yoowa. 7:1 **11:54** Yoowa. 5:13 **11:55** 2Tēt. 30:17-18; Yoowa. 2:13 **11:56** Yoowa. 7:11 **12:2** Luuka 10:40

kunam :Maaryaa mwaayta laaleet akeenke nyēē kiboong'u nyēē anyiny /ānkyoolēē beesaan chēē chaang'. Kiroonkyi :Maaryaa mwaayaa kērēēnkōōkaab Yēēsu, nto yityo, kumasee buutēēkyii. Kiboong' :mwaayaa kuker kōōt tukul. 4 Nteenee kimwooy :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo bo Yēēsu (nyoo kimii wokuchoomtooy inee) kule, 5 "So, ntēē /kāmākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang'* /ānkiikoochi beesaanichaa bānoonik?" 6 Kimāmwooyē :chiichoo ng'aleechaa kuriirēē bānoonik, nteenee kuuyu ki kōnōriintēēt ānkisobēē beesaanichaa kubētēchēē kisich, kisich. 7 Nteenee kimwooy :Yēēsu kule, "-Meemakee kiy. Kany kukonor mwaayaa kubo bēsyoonoo +/makeemuya. 8 +Mōōboontē keey :akweek bānoonik kwaak nteenee mēēbērē ōboontē keey anii kwaak."

9 Yu kakas :biiko chēē chaang' kule kimii :Yēēsu Beetannyaa bokukas. Kimā Yēēsu nkit nyēē kibokukāsē nteenee kimāchē kukas nkinee Lasaaro nyoo kiing'ēētēē :Yēēsu meet. 10 Kichōb :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kubakach nkinee Lasaaro 11 kuuyu, kiyey :ng'eeteenyii bo meet kumwēyēē :biiko chēē chaang' kāāntōōyichoo bo Yuutayeek ānkuyēēlchi Yēēsu ankookaasee keey inee.

/Kikeetorooch Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārkō 11:1-11; Luuka 19:28-40)

12 Yu kayyeech, kukas :biiko chēē chaang' choo kikiikukwa *Saakwaanaa bo Keeytaayeet kule kimii :Yēēsu kuchōōnii Yēērusālēēm. 13 Yooto kunam sokēēkaab sōōsik ankutorookta Yēēsu. Kityēēnchinootē :bichoo barak kule,
"Kutōrōriit :Yēyiin!
Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.
Ibēruuroot :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl."†
14 Kikalabaan Yēēsu :sikiryēēt nyēē ki siirwaak, kootyiich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
15 "-Mōōmuuyē, wē, :biikaab Sāāyōōn.†
Ong'nyi chōōnii :bāytooyiintēēng'woong'.
Kālāboonu :sikiryo nyēē siirwaak."†
16 Mānāāsimkōōnkēt :rubiik kule kiyēē /kikēēmiitē /kēēyēchinē Yēēsu kimii kōōtyiichē siruutēkaab Yēyiin. Nteenee yu kiiyēēyē :Yēēsu kibkōōnkōy, kōōsōōtyi kiyoo kikiikumwooy :siruutēk kurubta keey āk Yēēsu.

12:3 Yoowa. 11:1-2 **12:4** Yoowa. 6:71; 13:2, 27; 18:2 * **12:5** Mwooyē :yuutēyu kule *feetaanik betekik 300. Kiyēmē keey :feeteet akeenke āk yiisyēētaab bēsyēēt akeenke. **12:7** Yoowa. 19:40 **12:8** Kiruu. 15:11 **12:11** Yoowa. 11:43, 45; 2:23 † **12:13** Tyēēnwookik 118:25-26 **12:13** Mat. 27:11; Yoowa. 1:49; 6:15 † **12:15** /Kikēēkuurē biikaab Yēērusālēēm kule biikaab Sāāyōōn kuuyu /kikēētēēkyi Kōōtaab Yēyiin lekemeetaab Sāāyōōn. † **12:15** Seka. 9:9 **12:16** Yoowa. 2:22; 7:39; 17:1

17 Kikiikwaamtaat :biiko choo kikāsē kōōng'ēētēē :Yēēsu
Lasaaro meet ng'aleechaata. 18 Kunyoo, kiyey :yooto ku-
torookta :bichoo chaang' Yēēsu kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo
nyēē manaayeyakay bēsyēēt ake! 19 Yooto kukōrōmchi keey
*:Farisaayeek kule, “Kookas oob kule buch :kiyēē ōmiitē ōyēyē!
Okas, ntēē kāākuwuuchi :kōōrēēt tukul chiichiito!”

Lēbkēchinē :Yēēsu biiko tukul

20 Kimii :nkicheek Kirikiik alake chēē kikikwa Yēērusālēēm
bokwaam saakwaanaa. 21 Kiba :Kirikiichoo ākoy wōlēē kimii
:Filibō nyoo kibo Beetsaayta ām Kalilaaya ānkumwoochi Filibō
kule, “Boontēēt, kēēmāchē keekas Yēēsu.” 22 Kumwoochi
:Filibō Antereeya, nto yityo kuyibchi :tukwaay Yēēsu
lōkōōywēchoo. 23 Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule,
“Kāākuyityi nanyuun yēē +/mākiitōrōōr *Wēritaab Chii. 24 !
Kāāmwoowook, yoo kāmēēsuuchi :kēbuswoontēēt ng'wēny
ankume, kung'ētu ku inee keey. Nteenee yoo kame, makuyey
āmiik chēē chaang'. 25 Chiito nyoo kāyēētyi keey soboonnyii,
mākōōboot. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni,
mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo. 26 Chiito nyoo māchē
kuyēwoo yiisyēēt kumāchāktōōs kuruba ānkēēboontootē keey
āk inee. Mākukoonyit :Baaba chiichooto yēwoo yiisyēēt.

27 Kaakwaama :ng'uusng'uus. Lēyyē, +maamwaay nee?
Ara +māāmwoochi Baaba kōōnēmwoo nyalili mii kuchōōnchoo?
Acha, nto yu ki ākoy kuyityiin kuu nyooto. 28 Baaba, itōrōōr
kaayneeng'uung'.” Yooto, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē
kimwooyē kule, “Kyāātōrōōr, ānku +māātōrōōr subak.” 29 Yu
kakas :biiko choo kikiiyyoong'iis yooto bōlātoonoo, kum-
wooy :bichoo alake kule, “Kātul :kōōrēēt.” Kulē :alake,
“Kāng'āloolchi *:malayikeet chiichi.” 30 Kumwoochi :Yēēsu
bichoo kule, “Kātook :bōlātoonoo kubo akweek mēēbērē anii.
31 Kāākuyityiin yēē +/mākiitiilchi biikaab kōōrēēt ng'aleek. +/
Makeekwet Bāytooyiintoonoo bo kōōrooni. 32 Nteenee yoo
/kiitōrōōroo, +māāyisu biiko tukul kukwa wōlēē āmiitē.”
33 Yooto kimwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kiibooru meet nyēē
kimii kuchōōnchinē. 34 Kulēēnchi :biiko Yēēsu, “Mwoowēēch
:kiruutēkyoo kule ming'iisyē *:Kāārārookiintēēt ākookoy. So ku
ānō wōli imwooyē kule /kiitōrōōrē *Wēritaab Chii? Ng'oo
:chiichi /kēēbērē Wēritaab Chii?” 35 Kumwoochi :Yēēsu bi-
choo kule, “+Mōōboontē keey lēbkēēyyēēt bēsyōōs chēē ng'ēri.
Nto yoo tōōboontē lēbkēēyyēēt, ōbēēsyētootēē simalukuyaak

12:19 Yoowa. 11:48 **12:21** Yoowa. 1:44 **12:23** Yoowa. 2:4 **12:25** Mat. 10:38-39; 16:25; Māārkō 8:35; Luuka 9:24; 17:33 **12:26** Mat. 10:24-25; Māārkō 10:44-45; Yoowa. 13:13-17 **12:27** Māārkō 14:34-36; Yoowa. 12:23 **12:28** Māārkō 1:11; 9:7; Yoowa. 17:1 **12:30** Yoowa. 11:42 **12:31** Yoowa. 14:30; 16:11 **12:34** Yoowa. 3:14; 8:28; 18:32 **12:34** Tyēēn. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Ēsēk. 37:25; Tān. 7:14

:mēēnānēēt. -Mēēnkētē :chii nyoo mii mēēnān wōlēē wēētii.
36 Yoo tōōboontē keey lēbkēēyyooni kumāchāktōōs okaasee
keey sōōbooyiitu lēbkēēyyēēt." Yu keewaany :Yēēsu kumwooy
ng'aleechaata kubotēē yooto.

Kiikaasee keey :biiko alake Yēēsu kutay :alake

37 Ānkoo kikiikuyey :Yēēsu ng'aleek chēē chaang' chēbo
kwōng'uut ām taayeetaab bichoo, manaakookaasee keey :bi-
choo inee. 38 Kiyeyakay :yooto kootyiich yoo kimwooyē
:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule,
"Ara mii :chii nyēē kiiyēnchi lōkōōywēkyoo ōō, Yēyiin,
nto nyēē kiikōōnkēt kāāmuukēywēēkuuk?"†
39 Manaakookaasee keey :bichoo Yēēsu, kurub kuu yoo
kisirē *:Isaaya kumwooyē kule,
40 "Kiker :Yēyiin koonyekwaa
ankuyey kuyoomcho :mētēwook simakas kiy.
Kunyoo, -mēēmuuchē kukas kiy
āmēēmuuchē kusēw :mētēwookwaa,
nto yooto, kumāwēēktōōs kukwa wōlēē āmiitē
sukung'eet āsoob icheek."†
41 Kimwooy *:Isaaya ng'aleechu kuuyu kikiikukas
wōōyintaab Yēēsu ankikiikung'alaalee. 42 Ānkoo kiwuu nyooto,
kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu ākoo mbo kāāntōōyik
alak chēbo Yuutayeek. Nteenee kuuyu kinyōkōōrēch
*:Farisaayeek, kimāng'āloolēē :icheek ng'aleechaa kutook /
simakeekwetee *kōōtaab saayeet. 43 Kiyey :kāāntōōyichoo kuu
nyooto kuuyu kichāmē yoo kāsil icheek :biiko mēēbērē yoo
kāsil :Yēyiin.

Chiito nyoo kameekaasee keey Yēēsu +/mākiitiilchi ng'al

44 Kikuurchi :Yēēsu biiko kule, "Chii nyoo keekaaseenaa
keey, kumii kōōkoosēē keey Baaba anii nyoo kiiyookwoo.
45 Chiito nyoo kaakukasa, kaakukas nkinee Baaba nyoo
kiiyookwoo. 46 Kyāāchōō kōōrooni chāākōōnu lēbkēēyyēēt
sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey mēēbērē
ng'ētunēē mēēnān. 47 -Māātiilchinē chii ng'al nyoo kāsē
ng'aleekyuu āmākoonyitē kuuyu kimāāchōōnii chāātiilchinē
biikaab kōōrēēt ng'al nteenee kichāārāroochē. 48 Nto chii
nyoo kataya ankutay ng'aleekyuu, makooruusta :ng'aleechaa
nkit bēsyoonoo bo tabanta kuuyu kichuunnyēē. 49 Ng'aleek
chēē āmwooyē mākwoonēē wōlēē āmiitē, nteenee Baaba nyoo

12:36 Yoowa. 7:33; 8:12 **12:36** Yoowa. 5:13 **12:37** Mat. 12:39-42; 16:4; 17:17; Māārkō 9:19; Yoowa. 16:9; Ibu. 3:7-11 † **12:38** Isa. 53:1 **12:38** Room. 10:16 † **12:40** Isa. 6:10 **12:40** Māārkō 4:12 **12:41** Isa. 6:1-3 **12:42** Yoowa. 2:23; 9:22 **12:43** Yoowa. 7:18; Room. 2:29; Kala. 1:10 **12:45** Yoowa. 14:9 **12:46** Yoowa. 1:4; 8:12 **12:47** Yoowa. 3:17; 5:22

kiiyookwoo :nyēē kimwoowoo kule āmwoowu. 50 Ānkētē kule kiyēē mwooyē :Baaba kuyibu *soboontaab kibchuulyo. Kunyoo, kiy ake tukul nyoo āmwooyē ku nyēē kimwoowoo :Baaba."

13

Kiiwuunchi :Yēēsu rubiikyii kērēēnkōōk

1 Yooto kikiikuriik /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet. Kiinkēt :Yēēsu kule kikiikuyityi :bārooyinnyii kung'eetee kōōrooni ānkuwo wōlēē mii :Kwaan. Kichāmē kutukul biikyii choo kiboonto keey. 2 Yu kimii :Yēēsu wokwoomiisyē āk rubiikyii, kikiikuyey :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot kuchaamta Yēēsu. 3 Kiinkēt :Yēēsu kule kikiikōōtōōrchi inee :Kwaan kāāmuukēywēēk tukul. Kiinkētē subak kule kichōōnēē :inee wōlēē mii :Yēyiin ankimakooyeey wōlooto.

4 Kiiyyo :Yēēsu ānkōōrēēk kābuutiinyii nto yityo kumootee keey ankeet nyēē abuus. 5 Kiroonkyi bēēko karaayiit ānkutoow kōōwuunoot kērēēnkōōkaab rubiikyii. Kimāsēē kērēēnkōōchoo ankaanaa. 6 Nto yu kayit yēē kimii :Simōōni Bētērō, kulēēnchi :nyoo, "So, Mokoryoontēēt! Imāchē iwuunwoo kērēēnkōōk?" 7 Kuwālchi :Yēēsu kule, "-Mēēnkētē kiyēē āmiitē āyēyē kuu nyi, nteenee +mēēnkēt lētuunoo." 8 Kutāyiis :Bētērō ānkumwooy kule, "Acha! Mākoy iwuunwoo kērēēnkōōk." Kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, "Yoo kāmāāwuunuung', māyēmāktōōs tākiibuurtē keey." 9 Kumwoochi :Bētērō kule, "Yoo wuu nyooto nanyuun ii, Mokoryoontēēt, iwuunwoo mbo nkinee mētit āk āwunnyēk." 10 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Chii nyoo kāākōōwuun keey kumāchāktōōs baateey kuchururta kērēēnkōōk. Ōtiliilēch :akweek tukul nteenee mii :akeenke ām akweek nyēē mā tiliil." 11 Kimwooy :Yēēsu kuu nyooto kuuyu kikiikōōnkēt chiichēē kimii wokuchoomtooy inee.

12 Yu keewaany :Yēēsu kōōwuun kērēēnkōōkaab rubiichoo, koolaach kābuutiinoo ānkuwokōōbuur ng'wēny wokwoomiis. Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Ibooru nee :kiyoo kātāāyēyē? 13 Ōkuuroo kule, 'Kāānēētiintēēt' nto kule 'Mokoryoontēēt.' Man āwuuyē nyooto. 14 Ānkoo āyēku :anii Mokoryoontēēng'woong' āk kāānēētiintēēng'woong', kāāwuunwook kērēēnkōōk. Kunyoo māchāktōōs :nkakweek ōwuunchinē keey kērēēnkōōk 15 kuu yoo kātāāboorwook :anii. 16 !Kāāmwoowook,

---

12:49 Yoowa. 7:16-17 **12:50** Yoowa. 4:34 **13:1** Yoowa. 2:4 **13:2** Luuka 22:3; Yoowa. 12:4 **13:3** Yoowa. 3:35 **13:5** Luuka 12:37 **13:10** Yoowa. 15:3 **13:11** Yoowa. 6:64, 70-71 **13:14** Mat. 23:8-12; Māārkō 10:41-45; Luuka 22:27; 1Tēm. 5:10 **13:15** Filib. 2:5

mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii āmā wōō :kiiyookiintō kusiir kāāyooktooyiintēēt. 17 Yoo koorub ng'aleechu kātāāmwoowook, mākōōbēruurook :Yēyiin!

18 -Māāng'āloolēēnook akweek tukul kuuyu ānkētē soboonwēkaab choo kyaakwey. Nteenee māchāktōōs kuyityiin :siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, 'Kiwēēkyoo keey :chiito nyoo kikyoomiisyē :tukwaay.'† 19 Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo yēyāktōōs, +mookaasee keey kule anii nyooto. 20 !Kāāmwoowook, nyoo toochē chiichēē kāāyooktē, kaakutaacha. Nto nyoo kaakutaacha, kaakutaach nkinee nyoo kiiyookwoo."

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy
(Mataayo 26:20-25; Māārkō 14:17-21; Luuka 22:21-23)

21 Kiiyiimset :yooto Yēēsu mēt kut kulē, "! Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa." 22 Kukas keey :rubiik nyēē kanam kuut kule ng'oo :nyooto /kēēmwooyē. 23 Kikitiing'to Yēēsu :rubiintoonoo kichāmē. 24 Yooto kubutēē :Bētērō rubiintoonoo koong'ta kuteebee Yēēsu kule ki ng'oo :nyooto kimii :inee kung'āloolēē. 25 Kōōtōrōōr :rubiintoonoo mētinyii ankuteebee Yēēsu kule, "Ng'oo :nyooto ōō, Mokoryoontēēt?" 26 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nyoo kāākoochi mukaatiit nyēē kaalablaabte, ku chiito :nyooto." Kunam :Yēēsu mukaatiit ankoolablaabta suutēēk nto yityo kōōyokoochi Yuuta Iskaryoot. 27 Kunāmē :Yuuta mukaatiinaa kōōloombuuchē :Kibrōkōsyoontēēt bakeenke. Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ānkiisārchi kiyēē imāchē iyey." 28 Kimēēnkētē :rubiik chuut alake kiyēē kiibooru :ng'aleechaa bo Yēēsu. 29 Kiisōōtē :rubiik alake kule tōōs kāmwoochi :Yēēsu inee wokwaal tukuukaab saakweet nto kule kōōkoochi biiko choo bānoon kiy kuuyu ki kōnōriintēētaab beesaanik. 30 Yu kaakunam :Yuuta mukaatiinaa, kuchuyta. Kikiikutuuyiit yooto :kōōrēēt.

Mākuutyēēt nyēē lēēl

31 Yu kaakuchuyta :Yuuta, kumwooy :Yēēsu kule, "Mākōōtōrōōrākoy ra *:Wēritaab Chii ānkōōtōrōōrākoy :Yēyiin kubununēē inee. 32 Kuu yoo itōrōōrē :Yēyiin Wēritaab Chii, mākōōtōrōōr :nkinee Yēyiin ānkuyēyāktōōs areet akeenke. 33 Kunyoo ii, lōkōkyuu, -mēētākiibuurtooy keey akweek nyēē lōō. +Moocheeng'aa nteenee, āmwoowook kule, '-Mōōbēētii wōloo +māāwē', kuu yoo kyāāmwoochinē kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. 34 Āmiitē wāākōōnook mākuutyēēt nyēē lēēl, nto

---

13:16 Mat. 10:24-25; Luuka 6:40; Yoowa. 15:20 † **13:18** Tyēēn. 41:9 **13:18** Yoowa. 17:12 **13:19** Yoowa. 14:29; 16:4; 8:24 **13:20** Māārkō 9:37 **13:23** Yoowa. 19:26; 20:2; 21:7, 20 **13:27** Yoowa. 12:4 **13:29** Yoowa. 12:6 **13:32** Yoowa. 17:1 **13:33** Yoowa. 7:33-36

nyooto ku nyi: Ōchoomtōōsii kuu yoo kyāāchāmook :anii. 35 Yoo
ōchoomtōōsii, mākōōnkēt :biiko tukul kule ōyēku rubiikyuu."

Kiiboor :Yēēsu kule makutuuch keey :Bētērō
(Mataayo 26:31-35; Māārkō 14:27-31; Luuka 22:31-34)

36 Nto tēē yoo, kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Imāchē iwē ānō
ōō, Mokoryoontēēt?" Kuwālchi :Yēēsu kule, "-Mākēēbēētooy
keey kuu nyi, nteenee +meerubwaa lētuunoo." 37 Kuteebee
:Bētērō Yēēsu kule, "Ām nee simakeebeete keey raat ōō, Moko-
ryoontēēt? Yoo kābo nee, kēēbēku :tukwaay!" 38 Kuwālchi
:Yēēsu kule, "Kule kēēbēku :tukwaay? ! Kāāmwoowuung',
kutoombo kooturkuuch :kirkōōnkiit, +meetuuch keey areet
sōmōk."

14

Kēēlto :Yēēsu nyēbo Kaab Baaba

1 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, "-Matookany
kubēk :moonik. Okaasee keey Yēyiin ankookaaseenaa
keey. 2 Mii :kooriik chēē chaang' Kaab Baaba wōlēē
+māwāāyēytoowook ming'ātēēt. Nto kāmāwuu nyoo, nto
kāmāāmwoowook kuu nyooto. 3 Yoo kāwāāyēytoowook
ming'ātoonoo, +māāyēēwu chaamutaak subokiibuurtē keey.
4 Ōnkētē :akweek kēēlto nyēē wēētii wōlēē +māāwē anii."
5 Yooto kumwoochi :Toomaas Yēēsu kule, "Yoo -mākiinkētē
raat mbo wōlēē iwēētii ii, Mokoryoontēēt, bokiinkētē nee
kēēlto nyi imwooyē?" 6 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Anii :kēēlto.
Anii :manta ānku anii :soboonto. Māmii :chii nyēē wēētii Kaab
Baaba yoo kāmābuntēēnoo. 7 Nto kōōnkētoo, nto kōōnkētē
nkinee Baaba. Nteenee ōmiitē bōōnkētē ām lēēkitō kule
ng'oo :Baaba ankukookasee koonyekwook mbo kēny."
8 Kumwoochi :Filibō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ng'oo
:Kōōn. Kiyooto :nyēē kēēmāchē kityō." 9 Kuwālchi :Yēēsu
kule, "So, Filibō, kōōkiibuurtē keey nyi kooy āmānēēnkētoo.
Chiito nyoo kaakukasa kaakukas Baaba. Imuuchē kule nee
iteebeenaa kule ng'oo :Baaba anii? 10 So, -mēēchāmtooy
:inyiing' kule, anii āk Baaba ku kiy akeenke? Ng'aleek
choo āmwoowook kumā cheechuu nteenee bo Baaba nyoo
inee ku anii ānkuyēyiisyēēnoo. 11 Ochamtaa yoo āmwooyē
kule anii āk Baaba ku kiy akeenke. Nto yoo māwuu nyoo,
ochamtaa naas kubo ng'aleechaa bo kwōng'uut choo
kyaayey. 12 ! Kāāmwoowook, chii nyoo ikoosēēnoo keey

13:34 Yoowa. 15:12, 17; 1Yoowa. 2:7-8; 3:11, 23; 4:11, 21; 2Yoowa. 5-6 **13:35** 1Yoowa. 3:14 **13:36** Yoowa. 8:14; 21:19 **13:38** Yoowa. 18:27 **14:3** Yoowa. 12:26 **14:5** Yoowa. 11:16 **14:6** Yoowa. 1:4, 14; 10:9; Ibu. 10:20 **14:9** Yoowa. 12:45; 1:18; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 **14:10** Yoowa. 3:35; 10:38; 17:21 **14:11** Yoowa. 5:18, 36

makuyey tukuukaab kwōng'uut chēē wuu choo kyaayey
:anii ankumakuyey mbo chēē chaang' kusiir chu, kuuyu
-māāmiitē. 13-14 Kiy ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu,
+maayey, sukutōrōriit :Baaba kubununēē Lakwanyii."

Kii-āmiis :Yēēsu rubiikyii kule mākunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin

15 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Yoo
ōchāmoo, ōriib mākuutēkyuu. 16 +Maateebee Baaba
kukōōnook Tāmirmiryēēnyii nyēē mākuyēētyēēchook kuu
wōloo kwāāyēytooy :anii. 17 Bo manta :Tāmirmiryoonoo ānku
+mōōbuurtē keey ākookoy. Mānyōōru :chii nyēbo kōōrooni
kuuyu mēēbērē makukas Tāmirmiryoonoo nto kōōnkēt.
Nteenee +mōōnkētē :akweek Tāmirmiryoonooto kuuyu mii
wōlēē ōmiitē ānku +mōōbuurtē keey. 18 +Māāwē, nteenee
-mōōng'ētu kuu bānoon. +Māāyēēwu wōlēē ōmiitē. 19 Lēēkit
ang'eetee kōōrēēt nyēē mākoy kukasa :biikaab kōōrooni
subak, nteenee +mookasaa :akweek. Nto kuuyu āboontē :anii
soboonto, +mōōnyōōru soboonto. 20 Yoo kookasaa yooto,
+mōōnkēt kule āyēku :anii akeenke āk Baaba ānkāāyēku
akeenke āk akweek. 21 Chiito nyoo kāsē mākuutēkyuu
ānkuriibē, kuchāmoo. Makucham :Baaba chii nyoo chāmoo
ankaacham :nkanii ānkāāboorchi keey."

22 Yooto kumwoochi :Yuuta nyiin ake Yēēsu kule,
"Mokoryoontēēt, ām nee yu imāchē iboorwēēch keey
āmēēmāchē iboorchi keey biikaab kōōrooni?" 23 Kuwālchi
:Yēēsu kule, "Chii nyoo chāmoo, kukoonyitē ng'aleek choo
ānēētē. Makucham :Baaba chiichoo ānku +māāchōōntē
keey Baaba ānkubokēēming'tē keey. 24 Chii nyoo māchāmoo,
mākoonyitē kiyēē ānēētē. Mākwoonēē :ng'aleechu kookas
wōlēē āmiitē, nteenee bo Baaba nyoo kiiyookwoo.

25 Āmwoowook ng'aleechu kuuyu tākēēboontē keey.
26 Nteenee mākuyēētyēēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
nyoo mākōōyook :Baaba. Mākōōnēētook ānkōōsōōtwook
ng'aleek tukul choo kyāāmwoowook. 27 Lēyyē, ōbuurtē
kaalyeenyuu. Makerkeey :kaalyaani ākōōnook nyoo
kōōnook :biikaab kōōrooni. -Mookany kubēk :moonikwook,
āmōōmuuyē. 28 Kookas oob yoo kāāmwoowook kule, '+Māāwē
ānku +māāyēēwu wōlēē ōmiitē.' Yoo ōchāmoo, ong'erech
kubo kule āmiitē āwēētii Kaab Baaba nyoo wōō kubiira.
29 Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo

14:13-14 Yoowa. 15:16; 17:1 **14:15** Yoowa. 14:21, 23; 15:10; 1Yoowa. 5:3; 2Yoowa. 6 **14:16** Yoowa. 7:39; 14:26; 15:26; 16:7, 13; 20:22; Yēyuut. 1:4; 2:4; 1Yoowa. 3:24; 4:13 **14:17** 1Kōōr. 2:10-16 **14:19** Yoowa. 16:16 **14:23** Ng'oong'. 3:20 **14:24** Yoowa. 7:16 **14:26** Yoowa. 14:16; 16:13; 1Yoowa. 2:20, 27 **14:27** Luuka 2:14; Yoowa. 16:33; Filib. 4:7; Kolos. 3:15

kāyēyākiis +mōōyēnchi. 30 Kāmāāng'āloolē āk akweek nyēē lōō
kuuyu mii kuchōōnii :bāytooyiintēētaab kōōrooni. Māboonto
:bāytooyiintoonoo kāāmuukēy kubāwoo, 31 nteenee kāyēyākiis
:ng'aleechu sukōōnkēt :biiko tukul kule āchāmē Baaba kuuyu
āyēyē kiyēē mwoowoo kule ayey. Lēyyē, kēēng'ēētyēē yu."

15

Musābiibuut ākoo sokonaakyii

1 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii kule, "Anii
*musābiibuut nyēbo man nto Baaba ku chiitaab mbareet.
2 Tiltooy :Baaba sokonnyeenyuu ake tukul nyoo māyēyē
āmnyoo, ānkubulē sokonnyeet nyoo kiyey lokoyeek sukuyey
lokoyeek chēē chaang'. 3 Kōōtililiitu mbo :akweek kēny ām
lōkōōywēk choo kwāāmwoowook. 4 Yoo kōōkiilchoo, ākiilchook.
Māyēyē :sokonnyeetaab musābiibuut lokoy yoo mēēbērē
kānoomchi musābiibuut. Wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē
:nkakweek. -Mōōyēyē kiy nyēē karaam yoo kāmōōkiilchoo.
5 Anii :musābiibuut, akweek :sokonaak. Yoo kākiilchoo :chii
ānkāākiilchi :nkanii, kuyēyē tukuuk chēē chaang' chēē
kāroomēch. Kunyoo, -mōōyēyē kiy yoo kāmōōkiilchoo. 6 /
Kiinēmtooy biiko choo kāmākiilchoo kuu sokonaachaa /
kēētiltooy. Kuu yoo mākuyoomcho :sokonaachaa, nto mii yoo
/kiiruruuch /ānkēēwiirchi ma kulāyo, +/mākiinēmto nkicheek
biiko choo kāmākiilchoo /ānkēētōōrchi maataab kibchuulyo.
7 Yoo kōōkiilchoo ānkōōbuurtē ng'ālyoontēēnyuu, ankooteeb kiy
ake tukul nyēē ōmāchē, /kēēkōōnook. 8 Yoo kooyey lokoyeek
chēē chaang' ānkōōyēku man rubiikyuu, +mōōtōrōōr Baaba.

Kiikiim :Yēēsu chamateet

9 Āchāmook :anii kuu wōloo chāmtoo :Baaba. Kunyoo,
ōbuurtē :nkakweek chamateenyuu. 10 Yoo kōōriib
mākuutēkyuu, +mōōbuurtē chamateenyuu, kuu yoo kyāāriib
:nkanii mākuutēkaab Baaba ānkāābuurtē chamateenyii.
11 Āmwoowook ng'aleechu sōōbuurtē ng'erekweekyuu, si nto
yityo, kuchurta :ng'erekweekwook.

12 Mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē kuu yoo āchāmook :anii.
13 Māmii :chamateet nyēē wōō kusiir yoo kēēnēm keey
:chiito kume kubo chōōrōōnuutēkyii. 14 Yoo kooyey kiyēē
kāāmwoowook, ōyēku chōōrōōnuutēkyuu. 15 -Mātāākuurook

14:29 Yoowa. 13:19 **14:30** Yoowa. 12:31 **14:31** Yoowa. 4:34; 10:18; 12:49
15:1 Tyēēn. 80:8-16; Isa. 5:1-7; Cherem. 2:21 **15:2** Mat. 3:10 **15:3** Yoowa.
13:10; Ēfēēs. 5:26 **15:5** Yoowa. 15:7, 10; 6:56; 1Yoowa. 2:6, 28; 3:6, 24 **15:5**
2Kōōr. 3:5; 4:7 **15:6** Mat. 3:10; 7:19 **15:7** Yoowa. 15:16 **15:8** Yoowa. 17:1
15:9 Yoowa. 5:18 **15:10** Yoowa. 14:15; 4:34 **15:11** Yoowa. 16:22, 24; 17:13;
20:20; 1Yoowa. 1:4 **15:12** Yoowa. 13:34 **15:13** Yoowa. 10:11; Room. 5:8;
1Yoowa. 3:16

subak kule motwoorik kuuyu -mēēnkēt :motwooriintēēt kiyēē yēyē :mokoryoontēēnyii. Nteenee ākuurēēnook ra chōōrōōnuutēkyuu kuuyu kāāmwoowook :anii kiy ake tukul nyēē kyāākāsēē Baaba. 16 Kimōōkwēyoo anii :akweek kule āyēku mokoryoontēēng'woong'. Anii :nyēē kyāākwēyook ōyēku rubiikyuu. Kyaatoolaak kukiil :soboonng'woong' bo tāmirmiryēēt sukung'eet kukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyoo kooteeb ām kaayneenyuu. 17 Kunyoo, mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē."

Mākuwēch :biikaab kōōrooni rubiikaab Yēēsu

18 Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii subak kule, "Yoo kāwēchook :biikaab kōōrooni ōnkēt kule kisimkuwēcho anii. 19 Nto kyōōbooyē kōōrooni nto kichāmook :biikaab kōōrooni. Nteenee kyaakweyaak :anii ōyēku cheechuu, kunyi -mōōbooyē kōōrēēt. Kiyooto :nyēē wēchēēnook :biikaab kōōrooni. 20 Osoot yoo kāāmwoowook kule, 'Mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii.' Kuu yoo / kiinyāliiloo, +/ makiinyaliilaak nkakweek. Nto yoo / kēēkoonyitē kiyēē kwaaneet :anii, +/ mākēēkoonyit kiyēē +mooneet :nkakweek. 21 Mākuyēwook :biikaab kōōrooni ng'aleechu tukul kuuyu ōyēku cheechuu āk subak kuuyu -mēēnkētē :bichoo nyoo kiiyookwoo. 22 Nto kimānāāchōō ānkāāng'āloolchi bichoo, nto / kimākiitiilchinē kule kiikuchoolwookēn. Nteenee kuuyu kyāāchōō, māmii :wōlēē makutuukta keey :chii ām choolwookātēēt nyēē kiikuyey. 23 Chiito nyoo wēchoo, kuwēchē nkinee Baaba. 24 Nto kimanaayey tukuuk chēbo kwōng'uut ām wōlēē mii :bichoo, nto / kāmākiitiilchinē bichoo ng'al. Ānkoo kookukas :bichoo tukuuchoo bo kwōng'uut choo kwāāyēyē, tākuwēchoo ānkuwēchē nkinee Baaba. 25 Nteenee ityiichē :yuutēyu siruutyēētaab Yēyiin :yoo mwooyē kule, '/Kikēēwēcho buch.'†

26 Lēyyē, ōnkētē kule yoo kāāwē :anii Kaab Baaba, +māwāāyooku Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākuyēētyēēchook. Mākōōboorchi biiko manta āk wōlēē āwuuyē :anii. 27 Mēēbērē Tāmirmiryēētaab Yēyiin nkit nyēē mākōōboortoo nteenee ōboortoo :nkakweek kuuyu kikēēboontootē keey tukul kuchakee kēny.

16

1 Āmwoowook ng'aleechu simōōchuunnyēē kiyēē kyōōyēnchi. 2 Makukweteenaak :bichoo kooriikaab saayeet. Makuyit

15:16 Mat. 7:7; Yoowa. 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Yoowa. 3:22; 5:14-15 **15:17** Yoowa. 13:34 **15:19** Yoowa. 7:7; 16:32-33; 17:14; 1Yoowa. 3:13 **15:20** Yoowa. 13:16 **15:21** Yoowa. 16:3 **15:22** Yoowa. 9:41 **15:23** Luuka 10:16; Yoowa. 5:23 **15:24** Yoowa. 5:36 † **15:25** Tyēēn. 35:19 **15:25** Tyēēn. 69:4; 35:19 **15:26** Yoowa. 14:16 **15:27** Yoowa. 1:14; Yēyuut. 1:8; 1Yoowa. 1:2; 4:14

:bēsyēēt nyēē yoo kabakachaak :chii kōōsōōtē kule kayey kiyēē māchē :Yēyiin. 3 Yēyē kuu nyooto kubērē tōōs kayey chēē kāroomēch, nteenee yēyē kuuyu -mēēnkētē Baaba āmēēnkētoo. 4 Kāsimāmwoowook ng'aleechu si yoo kayit :yooto kōōsōōtwook ng'aleechaa kyāāmwoowook.

Yiisyēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin

Kimānāāsimāmwoowook ng'aleechu kuuyu kitākēēboontē keey. 5 Nteenee āmiitē wāāyēēyē Kaab Baaba nyoo ki-iyookwoo āchōō kōōrooni, amateebeenaa :chii ām akweek wōlēē āwēētii. 6 Ānkētē kule kāākung'woonchook :ng'aleechu. 7 Nteenee āmwoowook manta kule karaam ām wōlēē ōmiitē yoo kāāwē suwāāyooku Tāmirmiryēēt kuchō wōlēē ōmiitē, kuuyu yoo kāmāāwē, māchōōnii :Tāmirmiryēēt chokuyēētyēēchook. 8 Yoo kāchō :Tāmirmiryēēt, mākōōboorchi biiko kule kustooy-ootiin ām wōlēē kāstooy :icheek ng'ōōkisto, churtaayeet āk kiyēē itiilē :Yēyiin. 9 Kurubta keey āk ng'ōōkisto, ku kule -mēēkoosēēnoo keey, 10 churtaayeet ku kule, āmiitē āyēēyē :anii Kaab Baaba āmātōōkāsoo 11 nto kiyēē itiilē :Yēyiin ku kule, /kāākiitiilchi ng'aleek bāytooyiintēētaab kōōrooni.

12 Āboontē ng'aleek chēē chaang' chēē ābērē nto tāāmwoowook nteenee nyikisyook miisin. 13 Nteenee yoo kāchō :Tāmirmiryoonoo bo manta, mākwoorōōrwook ōnkēt manta kutukul. -Māmwoowu kiyēē chōōnēē kāāsōōtēywēēkyii nteenee mākumwoowu nyēē / kēēmwoochinē āk tukuuk chēē makukwa. 14 Mākōōtōrōōroo :Tāmirmiryoonoo kuuyu mākunyōōru ng'aleekyuu ānkumwoowook. 15 Kiy ake tukul nyēbo Baaba ku nyeenyuu. Kiyooto :nyēē āmwooytēē kule mākunyōōru :Tāmirmiryoonoo ng'aleekyuu ānkumwoowook.

Makuweek :ng'wooninto kuyēk ng'erekweek

16 Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō, nto nyēē mā tyaa ātooku subak." 17 Kimwooy :rubiichoo alake kule, "So, ibooru nee :ng'aleechu? Kālē, 'Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō nto nyēē mā tyaa ātooku subak.' Ānkulē subak, 'Āmiitē āyēēyē :anii Kaab Baaba.' 18 Ibooru nee :ng'aleechu bo 'Ām lēēkitō'? -Mākiinkētē kiyēē mii kung'āloolēē!"

19 Yooto kōōnkēt :Yēēsu kule kimāchē :rubiichoo sukuteebee inee ng'aleechaata. Kunyoo kuteebee rubiichooto kule, "So, ōmiitē ōtēēbēē keey kiyēē ibooru :yoo kāāmwooyē kule, 'Ām lēēkitō, -mātōōkāsoo, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.'? 20 ! Kāāmwoowook, +mōōriiryē ānkōōmēēysē nto yooto kumii

---

16:2 Yoowa. 9:22; Yēyuut. 26:9-11 **16:3** Yoowa. 15:21 **16:4** Yoowa. 13:19 **16:7** Yoowa. 14:16 **16:8** Yēyuut. 24:25 **16:9** Yoowa. 5:38; 6:36, 64; 7:5; 10:26; 12:37 **16:11** Yoowa. 12:31 **16:13** Yoowa. 14:16; 1Yoowa. 2:27 **16:14** Yoowa. 17:1 **16:15** Yoowa. 17:10 **16:16** Yoowa. 14:19

:biikaab kōōrooni kung'ērēktōōs. Mākung'woonchook nteenee makuweek :ng'wooninng'woong' kuyēk ng'erekweek. 21 Yoo sichē :koorko kung'woonchinē, nto yoo kāākusich lakwanyii kuwuutyēē ng'wooninoo kubo ng'erekweekaab leekweet. 22 Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē akweek. Mākung'woonchook sinee kuu nyiitēnyi, nteenee yoo kakeekas keey subak +moong'erech ng'erekweek chēē mākoy kōōnēmunēēnook :chii. 23 Māmii :kiy nyēē +mooteebeenaa kuuyu mākukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyēē kooteeb ām kaayneenyuu. 24 Māmii :kiy nyēē kyooteeb ām kaayneenyuu. Kunyi, oteebee Baaba kiyēē ōmāchē sukuyitita :ng'erekweekwook.

Kiikōōbēl :Yēēsu kōōrēēt

25 Kāāmwoowunēēnook ng'aleechu keel nyēē iyeelaat, nteenee makuyit :bēsyōōsyēk chēē +māāng'oong'wook wōlēē wuu :ng'aleekaab Baaba. 26 +Mooteeb bēsyoonooto kiy ām kaayneenyuu nyēē mā anii nyēē ātēēbwook. 27 Chāmook :Baaba, kuuyu kyoochamaa ānkōōchāmchiintōōsii kule kyāāchōōnēē :anii wōlēē mii :inee. 28 Āchōōnii kōōrooni, kyāāchōōnēē wōlēē mii :Baaba, nteenee āmiitē āng'ēētēē kōōrooni āyēēyē Kaab Baaba."

29 Yooto kumwoochi :rubiik Yēēsu kule, "Kēēmwoowu ra ng'aleek kutook nyēē -mēēyēēlē. 30 Kāākiinkēt nanyuun ra kule inkētē kiy ake tukul nyēē mēērook /tākēēkiiring'. Yēyēēch :yooto kiiyēnchi kule ichōōnēē Kaab Yēyiin." 31 Kiwālchi :Yēēsu rubiichoo ām yooto kule, "Kōōyēnchi sōō? 32 Kaakuyit mbo :bēsyēēt nyēē +mōōsērēētyē :akweek tukul kut wāāng'ētu :anii nkit. Ānkoo kuwuu nyooto, kēēboontē keey Baaba. 33 Kāāmwoowook ng'aleechu si yoo kōōnoomnyē āk anii ōnyōōru kaalyeet. +Mootang'any ām kōōrooni. Nteenee ōkimkimiitu kuuyu kwāābēl kōōrēēt."

17

Kisaay :Yēēsu Yēyiin

1 Yu kaakoowaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechaa, kukas barak ānkumwooy kule, "Baaba, kaakuyit :bārooyinto. Itōrōōroo sikēētōrōriitu :tukwaay. 2 Inyiing' :nyēē 'kiikōōnoo kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :biiko tukul sāākoochi biiko choo 'kiikōōnoo *soboontaab kibchuulyo. 3 Soboontaab kibchuulyo nanyuun ku yoo inkētiing' :biiko Yēyiin nyoo bo man ānkōōnkētoo nkanii Kāārārookiintoonoo kiiyooku.

16:22 Yoowa. 15:11 **16:23** Yoowa. 15:16 **16:25** Mat. 13:34 **16:27** Yoowa. 14:21 **16:32** Seka. 13:7; Māārkō 14:27, 50 **16:33** Yoowa. 14:27; 1Yoowa. 5:4 **17:1** Yoowa. 2:4; 11:4; 12:16, 23, 41; 13:31-32; 14:13; 15:8; 16:14; 17:10, 22, 24 **17:2** Mat. 28:18; Yoowa. 3:35; 5:24 **17:3** 1Yoowa. 5:20

4 Kwāātōrōōriing' awaang'te yiisyoonoo kiiyookwoo chaayey.
5 Kunyoo ii, Baaba, kany āchōō bokiibuurtē keey :tukwaay
kēēyēmtooy wōōyinto kuu kēny, kutoombo /keeyey kōōrēēt.
6 Kyāāboorchi bichoo kiikōōnoo kāāmuukēywēēkuuk. Ki
cheekuuk :bichoo nteenee ikōōnoo. Kookunam :bichooto
ng'ālyoontēēng'uung' kuchō āwut. 7 Kāākōōnkēt :bichoo kule
kiy ake tukul nyoo kyaayey kuchōōnēē wōlēē imiitē. 8 Kyāā-
āmchi bichoo lōkōōywēchoo 'kiimwoowoo ankiikutaach.
Inkēt nanyuun :bichoo kule āchōōnēē man wōlēē imiitē
ānkōōyēnchinē kule inyiing' nyēē kiiyookwoo.
9 -Māāsoochinē biikaab kōōrooni, nteenee āsoochinē choo
'kiikōōnoo, kuuyu cheekuuk :chooto. 10 Chēē āboontē ku
cheekuuk nto choo cheekuuk ku cheechuu. Ātōrōōroot kubo
bichoo. 11 Āmiitē āchōōnii wōloo imiitē nyēē -mēētāābuurē
:anii kōōrēēt, nteenee tākumii :bichooto. Wōōy, wēē,
Baaba nyēē tiliil! Iriib bichoo ām kāāmuukēywēēk chēē
wuu choo 'kiikōōnoo, sukung'eet kunoomnyo :bichooto
kuyēk akeenke kuu yoo āyēku akeenke āk inyiing'. 12 Yoo
kyāāboontē keey bichoo, kyāāriib ām kāāmuukēywēēkuuk nyēē
mānāābootyo, nteenee kibot :akeenke baateey, nto nyooto ku
kāāmukuusiintēēt. Kiyityiin :siruutēk ām kēēlooto. 13 Baaba,
āmiitē āchōōnii wōlēē imiitē. Nteenee āmwooyē ng'aleechu
yoo tāāmiitē kōōrēēt sukunyōōr :bichooto ng'erekweekyuu
kuchurta. 14 Kyāā-āmchi bichoo ng'ālyoontēēng'uung'.
Kōōkuwēch :biikaab kōōrooni kuuyu mēēbērē bo :icheek
kōōrooni, kuu yoo -māābooyē :anii kōōrooni. 15 -Māāsooyiing'
kule inēmu bichoo ām kōōrēēt nteenee āsooyiing' kule
iriib bichoo kumaaraanta :Kibrōkōsyoontēēt. 16 Kubooyiit
man, mābo :bichoo kōōrēēt kuu yoo -māābooyē :nkanii.
17 Itiliil bichoo kōōbuurto manta. Ng'ālyoontēēng'uung' ku
manta. 18 Kuu yoo kiiyookwoo :inyiing' āchōō kōōrēēt,
+māāyooktē :nkanii bichooto bokuyey yiisyēēng'uung' ām
kōōrēēt. 19 Kāānēmu keey kubo icheek sukung'eet kōōnēmchi
keey :nkicheek ng'aleekaab manta.
20 -Māāsoochinē rubiik baateey, nteenee āsoochinē biiko
choo mākōōyēnwoo kubununēē lōkōōywēkaab rubiichoo.
21 Baaba āsooyē kule kuyēk :icheek tukul akeenke ku yoo
kēēyēku :acheek tukwaay akeenke. Āsooyē mbo subak
kule kuyēk :nkicheek akeenke āk acheek, sukung'eet
kōōyēnchi :biiko tukul kule kiiyookwoo. 22 Kyāākoochi bichoo
lēbkēēyyoonoo 'kiikōōnoo sukuyēk :icheek akeenke, kuu yoo

17:4 Yoowa. 4:34; 19:30 **17:5** Yoowa. 1:1-2; 8:58; 17:24 **17:10** Yoowa. 16:15 **17:11** Yoowa. 10:30; 17:21-23; Kala. 3:28 **17:12** Yoowa. 6:39; 13:18 **17:13** Yoowa. 15:11 **17:14** Yoowa. 15:18-19 **17:15** Mat. 6:13; 2Tēēs. 3:3; 1Yoowa. 5:18 **17:18** Yoowa. 20:21 **17:19** Ibu. 10:10

āyēku akeenke āk inyiing'. 23 Yoo āyēku :anii akeenke āk icheek ānku inyiing' ku anii kuchurtooy :kibakeenkeenyoo, sukōōnkēt :biiko tukul kule 'kiiyookwoo :inyiing' ānkiichāmē icheek kuu yoo 'kiichamaa anii.

24 Baaba! Ābērē nto kākwoonii :bichoo wōloo āchōōnii anii sukung'eet kukas kule ātōrōōroot tōrōōrinto nyoo 'kiikōōnoo, kuuyu kisimichamaa kutoombo / keeyey kōōrēēt. 25 Baaba nyēē churtaat! Kimēēnkētiing' :kōōrēēt, nteenee kyāānkētiing' :anii. Kunyi kāākōōnkēt :bichu kule 'kiiyookwoo. 26 Kyaayey bichu kōōnkētiing', anku +maatas āyēyē kuu nyooto sukung'eet kunam :nkicheek chamateet nyoo iboontēēnoo ānkāābuurtē keey :nkanii icheek."

18

/Kikeenam Yēēsu nteenee kitay /kēēsār
(Mataayo 26:47-56; Māārkō 14:43-50; Luuka 22:47-53)

1 Yu keewaany :Yēēsu kusaay, kwooyyo āk rubiikyii tuybēyēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Kiitrōōn ankuba ākoy mbareetaab *musēytuuniinēk nyēē kimii wōlooto. 2 Kiinkēt :nkinee Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu mbaraanaa, kuuyu kikicham :Yēēsu kōōmuunyēē wōlooto āk rubiikyii. 3 Yooto, kuwēēto keey :Yuuta biikaab lukēēt nyēē mining' nyēbo Rooma kutākyinē keey mbaraanaa. Kiboontootē keey mbo riibiikaab kaab *kibkōrōs nyēē wōō ākoo *Farisaayeek. Kikirat keey :bichoo kuyem. Kinamaat kariikwaa, taariinek āk nōmōryēēk. 4 Kiinkētē :Yēēsu kiy ake tukul nyēē kimii wokuyēyāktōōs. Kuchō taay ankuteebee bichooto kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" 5 Kulē :bichoo, "Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt." Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ntēē anii :nyi." Kimii :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēēsu kukēēyyo āk bichooto. 6 Kumwoochinē :Yēēsu bichoo kule, "Anii :nyooto" kōōtuytuuy :bichoo ānkōōryookyi keey ng'wēny. 7 Kuteebee :Yēēsu subak bichoo kule, "So, ōchēēng'ē ng'oo?" Kuwāl :bichoo kule, "Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt." 8 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Nto yu kāāmwoowook kule anii :nyooto. Yoo ākoo anii :nyēē ōchēēng'ē, kany kubēēchi keey :murēchu āboontē keey." 9 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto kuyityiin :yoo kimwooyē kule māmii :rubiintēēnyii mbo akeenke nyēē mākubot.

10 Yooto, kung'us :Bētērō chōōkiit nyēē kiboonto ankuchwen yiititaab taay nyēbo motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. (/ Kikēēkuurēē motwooriintoonoo Māālkō.) 11 Nteenee kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, "Ibērē :inyiing' tōōs -māāchāmē

17:23 Yoowa. 17:11; 5:18 **17:24** Yoowa. 12:26; 17:5 **17:25** Mat. 11:25-27; Yoowa. 8:55 **18:2** Māārkō 14:32; Luuka 22:39 **18:2** Yoowa. 12:4 **18:9** Yoowa. 6:39 **18:10** Luuka 22:36, 38

:anii nyalilta nyēē kaakuyeyta :Baaba kule ānyōōru? Ikētyi
chōōkiing'uung' kiraaru!" 12 Kumwoochi :nyēē wōō nyēbo
lukēēt biikyii bo lukēēt āk riibiichoo kibo *Kōōtaab Yēyiin kule
kunam Yēēsu ankurat.
13 Yu kaakunam :bichoo Yēēsu kōōmutyi kurook *Anaas
nyoo ki boontēētaab biikooy bo Kayaafa. Kayaafa :nyēē ki
kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto. 14 Ki inee :nyēē kiir-
wookyinē kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kaykay kume :chiito
akeenke sukusobcho :biiko.

Kituuch keey :Bētērō nyēbo taayta
(Mataayo 26:69-70; Māārkō 14:66-68; Luuka 22:55-57)

15 Yooto koonaamaat :Simōōni Bētērō ākoo rubiintēēt ake,
Yēēsu. /Kiinkētoot rubiintoonoo ake ām wōlēē kimii :chiichoo
wōō bo kōrōs. Kunyoo, kiiwut :inee kayaata. 16 Nteenee
king'ētunēē :Bētērō saang' yēbo oreetaab tuuytaab kayaata.
Kiiyeey lēt :rubiintoonoo ānkumwoochi chēēbto nyēē kiriibē
oreet kule koomut Bētērō kuchō āriit. 17 Kumwoochi :chēēboo
Bētērō ām yooto bo oraanaa kule, "Inyiing' oob :rubiintēēt
ake nyēbo chiichi?" Kulē :Bētērō, "Ābēērē keey!" 18 Kikaytit
:kwēēmowuunooto ānkimii :riibiik alake ākoo motwoorik alak
chēbo kayaata kuywēē āng'oong'tiit kukēēyyoong'iis. Ki-
wokōōyyoonyēē :nkinee Bētērō yooto ānkuyu āng'oong'tiinoo.

Kiteebee :Anaas Yēēsu ng'aleek

19 Yooto kulēēnchi *:kibkōrōs nyēē wōō* Yēēsu, "Mwoowoo
baa kurubta keey rubiikuuk āk kāānēētiisyēēng'uung'."
20 Kumwoochi :Yēēsu kule, "Kyāāmwoowu ng'aleechu
kukas :chii ake tukul. Māmii :kiy nyēē kyaawuny ām
kāānēētiisyēēnyuu. Kyaaneet biiko ām kooriikaab saayeet
āk *Kōōtaab Yēyiin wōlēē kiiruruukyinē keey :Yuutayeek
tukul. 21 Itēēbēēnoo nyēbo nee? Iteebee biiko choo kikāsē
kiyēē kyāāmwooyē. Kubooyiit man, inkēt :bichoo kiyēē
kyaamwaay."
22 Koorabaach :riibiintēēt kumwoochinē kule, "Ing'āloolē
kuu nyooto ām taayeetaab *kibkōrōs nyēē wōō?" 23 Kulēēnchi
:Yēēsu, "Yoo ākoo mii :kiyēē kaamwaay nyēē miyaat im-
woowu. Nto yoo ākoo bo man ii, irābookyoo nee?" 24 Kumwooy
:Anaas kule / kiimut Yēēsu kurataat ākoy kaab Kayaafa,
kibkōrōs nyoo wōō.

Kituuch keey :Bētērō nyēbo āyēēng' āk sōmōk
(Mataayo 26:71-75; Māārkō 14:69-72; Luuka 22:58-62)

18:11 Māārkō 10:38; 14:36; Yoowa. 12:27 **18:13** Luuka 3:2; Yoowa. 18:24
18:14 Yoowa. 11:49-50 **18:16** Māārkō 14:54 * **18:19** Kasee Luuka 3:2.
/Kitākēēkuurē Anaas kule kibkōrōs nyēē wōō ānkoo ki Kayaafa :nyēē kimii yiisyēēt
yooto. **18:20** Mat. 4:23; Māārkō 14:49; Yoowa. 7:14, 26; 6:59; Yēyuut. 26:26
18:22 Yoowa. 19:3; Yēyuut. 23:2

25 Kumii :Bētērō kuywēē mayaa, /keeteebee kule, “Inyiing' oob rubiintēēt ake nyēbo chiichiin?” Kutuuch keey :Bētērō kule, “Ābēērē keey.” 26 Kimii :chiito ake nyēē ki motwooriintēētaab kibkōrōs nyēē wōō. Kibo :chiichooto areetaab muroonoo kichwēnē :Bētērō yiitit. Kuteebee :motwooriintoonoo Bētērō kule, “So, mā inyiing' :nyoo kēēboontē keey Yēēsu ām mbaraanaa?” 27 Kulē :Bētērō subak, “Ābēērē keey.” Kooturkuuch :kirkōōnkiit yooto bakeenke.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeek Bilaato kule kubakach Yēēsu

(Mataayo 27:1-2, 11-31; Māārkō 15:1-20; Luuka 23:1-5, 13-25)

28 Yu kāyyēēkunēē /kiimuustee Yēēsu kaab *Kayaafa, /ānkiirēkēērchi bāytooyiintēēt nyēbo kōōrēētaab Rooma. /Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo *Bilaato. Manaacham :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek kōōwut kaytaab bāytooyiintoonoo bo Rooma, kuriib tiliilinng'waa sukutas taay āk *Saakweetaab Keeytaayeet. 29 Kunyoo, kuchuyta :Bilaato saang' sukung'āloolchi kāāntōōyichoo. Kuteebee kule, “Nee :nyēē koleel :chiichi?” 30 Kuwāl :bichoo kule, “Nto kamaleelaat nto kāmākiimutuung'.” 31 Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Bōōkuumu :akweek nkityō kurubta keey kiruutēkwook.” Kulē, “Ntēē -/mākēēchāmwēēch kēētilchi chii meet.” 32 Kiyityiin ām kēēliitēnyi, :kiyoo kimwooyē :Yēēsu kurubta keey āk wōlēē kimakumeeta.

33 Yooto, kooyeey :Bilaato kō. Kukuur Yēēsu ankuteebee kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeek?” 34 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Wōlēē isōōtitooy :inyiing' nkit nto wōlēē mwooytoowuung' :biiko?” 35 Kuwālchi :Bilaato Yēēsu kule, “Yoo 'keekas, āyēku :anii Yuutāyiin sōō? Māku biikwook āk mbo kibkōrōs :chēē kākwēruung' ichōō wōli āmiitē. Kiy nee nyēē 'kweeyey :inyiing'?” 36 Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, “Mābo :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni. Nto kābo kōōrooni, nto kookwaam :rubiikyuu booryēēt kuyeeta simanama :kāāntōōyichoo bo Yuutayeek. Māchōōnēē :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni!” 37 Kuteebee :Bilaato Yēēsu kule, “Kunyi ākoo iyēku sōō, bāytooyiin?” Kulēēnchi :Yēēsu, “Inyiing' :nyēē 'keemwaay. /Kikēēsicho kule chaaneet biiko ng'ālyoontēētaab man nyēbo Yēyiin. Kiyooto :nyēē kiyeya sāāchōō kōōrooni. Chii nyēbo man kukāswoo.” 38 Kuteeb :Bilaato kule, “Manta :nee?”

Yooto, kung'eet :Bilaato ānkuwo saang' subak wōlēē kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “Lēyyē, ntēē -māākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi! 39 Nteenee kurubta keey ākoo

18:26 Yoowa. 18:10 **18:32** Mat. 20:19; Yoowa. 3:14; 8:28; 12:32-33 **18:36** Yoowa. 6:15 **18:37** Yoowa. 3:32-33; 8:47; 19:12; 1Tēm. 6:13; 1Yoowa. 4:6

ātēbuutēkwook, kwāātyooktoowook kwaak kibratyaa akeenke ām kēnyiit yoo ōmiitē saakweeng'woong' bo Keeytaayeet. Ara ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintooni bo Yuutayeek?" 40 Kubōloobōlchi :bichoo barak kule, "Ityaakte Baraaba." /Kikikeenam Baraaba /ankeerat kuuyu ki :chii nyēē ki kāwōōtyoo.

19

1 Yooto nanyuun kōōkooyto *:Bilaato Yēēsu / kēēbirsēēt. 2 Kitaay :biikaab lukēēt nkwaatyeetaab kātook kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt ānkōōlookyi mētitaab Yēēsu. Kōōlookyi subak sireet nyēē arraa kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt. 3 Yu kāākuyityo, kōōliichi keey :bichoo bo lukēēt Yēēsu sukumwoochinē kule, "Kimkim, bāytooyiintēētaab Yuutayeek!" Kimwoochinē kuu nyooto ānkōōrāboochē.

4 Kiwo :Bilaato saang' subak wōloo kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, "+Māākwēryoonu chiichi kuchō saang', sōōnkēt kule māmii :kiy nyēē miyaat nyēē ākāsē kule koyey." 5 / Kēēkwēryoon Yēēsu kuchō saang' wōlēē kimii :bichoo. / Kikiilookyi nkwaatyaanaa bo kātook mēt āk siraanaa ki arraa. Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, "Ong'nyi chiing'woong'." 6 Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin Yēēsu, kubōloobōl kule, "Obakach! Ōkwērtoochi *murtooywoontēēt. Obakach." Kutay :Bilaato. Kimwoochi kule, "Obeete :akweek nkit bōōkwērtoochi murtooywoontēēt. -Māākāsē :anii kiy nyēē miyaat nyēē kookuyey :chiichi." 7 Kōōkiimchi :Yuutayeechaa kumwooyē kule, "Kikuur keey :chiichi kule inee ku Lakwataab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mwooyē :kiruutēkyoo kule nyoolchinē chii nyēē kayey kuu nyoo kume."

8 Kiinyokoorta :yooto Bilaato miisin. 9 Kuketita Yēēsu kuwo kō ankuteebee kule, "Ibooyē ānō :inyiing'?" Kusiisyi keey :Yēēsu. 10 Kumwoochi :Bilaato Yēēsu kule, "-Mēēmāchē ing'āloolwoo? -Mēēnkētē kule āboontē kāāmuukēywēēk atyaaktiing' nto āmwoochi biikyuu bo lukēēt kubākākyiing' murtooywoontēēt?" 11 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Kāmēēboontē kāāmuukēy ibakachaa nto kāmānāākōōning' :Yēyiin. Kunyoo, chiito nyēē kēēyokoowoo āchōō wōlēē imiitē :nyēē leelaat kusiiring'." 12 Yooto, kusyeem :Bilaato kēēlto nyēē keetyaaktee Yēēsu nteenee kubōloobōl :biiko kule, "Yoo 'keetyaakte chiichoo, kōōbooru kule -mēēkāsyiintōōsii āk bāytooyiintēēt nyēē wōō. Chii nyēē yēyē keey kule inee bāytooyiintēēt kukwiilē bāytooyiintoonoo."

19:4 Luuka 23:4; Yoowa. 18:38 **19:6** Yoowa. 18:31 **19:7** Laawi. 24:16; Māārkō 14:61-64; Yoowa. 5:18 **19:9** Māārkō 14:60-61; 15:5 **19:12** Luuka 23:2; Yoowa. 18:37; Yēyuut. 17:7

13 Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumwoochi biikyii
bo lukēēt kukwēryoot Yēēsu saang' subak ānkōōbuurēē
ng'echereenyii nyēē irwoochēē ām yēē / kikēēkuurēē
Rwaanteet Komos. (Ām kuutiitaab Yuutayeek / kēēkuurē
kule 'Kabaata.') 14 Kimii :taman āk āyēēng' nyēbo kōrrōōn.*
Ki bēsyēētaab chōbātēētaab Sabaato :nyooto kutāsē taay
*:Saakweetaab Keeytaayeet. Yooto kumwoochi :Bilaato
bichoo kule, "Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'." 15 Nteenee
kubōloobōl :bichoo subak kumwooyē kule, "Owaang'te,
obakach, obakach." Kuteebee :Bilaato bichooto kule,
"Ākwērtoochi bāytooyiintēēng'woong' murtooywoontēēt?" Kulē
:mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, "Bāytooyiintēēnyoo acheek ku
nyoo bo Rooma nkit āmāmiitē :ake!" 16 Yooto kōōyokoochi
:Bilaato bichoo Yēēsu, /subokēēbākākyi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēēsu murtooywoontēēt
(Mataayo 27:32-44; Māārkō 15:21-32; Luuka 23:26-43)

17 Yooto nanyuun, /kēēriiboot Yēēsu. /Kikēēkērchi koong'
Yēēsu kukalab murtooywoontēēt, /ankeebeeta ākoy yēēt ake
yēē / kikēēkuurēē 'Rōkyēētaab mēt'. (Ām kuutiitaab Yuu-
tayeek / kikēēkuurē kule 'Kolkoota'.) 18 / Kibokēēkwērtoochi
Yēēsu murtooywoontēēt. / Kikēēkwērtoochi nkicheek sāsiik
alak āyēēng' murtooywōōsyēkwaa ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab
taay nyēbo Yēēsu nto nyiin ake kiiyyoong'tēē nyēbo kaataam.
19 Kimwooy :Bilaato kule / kēēsirchi ng'aleek baawuut /
ānkēēkwērtoochi baawuunaa murtooywoontēētaab Yēēsu yoo
bo barak. Kimwooyē kule: YĒĒSU :NYĒBO NĀĀSĀRĒĒT
BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. 20 /Kikeesiree ng'aleechaa
kuutuweek sōmōk. Kuutiit nyēbo Yuutayeek, nyēbo bi-
ikaab Rooma āk nyēbo Kirikiik. Kisuman :biiko chēē
chaang' ng'aleechaa kuuyu kilēēkitēē Yēērusālēēm :yooto /
kikēēkwērtoochinē Yēēsu. 21 Kimwoochi :mbo kibkōrōs chēē
wōōyēch Bilaato kule, "-/Makeesir kule 'Bāytooyiintēētaab Yu-
utayeek' nteenee /keesir kule 'Chiichi nkit :nyēē kikuur keey
kule inee bāytooyiintēētaab Yuutayeek'." 22 Kulē :Bilaato,
"Kiyēē kaasir, kukaasir!"

23 Yu kāākukwērtoochi :biikaab lukēēt Yēēsu murtooywoon-
tēēt, kubchēchi keey sirookaab Yēēsu chuut ang'wan. Nteenee
kibakaakta sireet nyoo kibo āriit nyēē ki ankeet akeenke.
24 Nto yityo, kumwoochi keey kule, "-Mookany keekereer

---

* **19:14** Kimēēmuuchāktōōs :yuutēyu kuyēk asiistaab lo nyēbo bēēt kuuyu /kikēēkwērtoochinē Yēēsu murtooywoontēēt kumii :asiista sōmōk ām wōlēē mwooy-tooy :siriik alake chēbo kitaabuunekaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek ku nyēbo lo ām icheek. **19:14** Māārkō 15:42; Luuka 23:54; Yoowa. 19:31, 42

siraani. Kaykay /keebar *sēkēēryēēt sukutook kule ng'oo
:nyēē mākuchurtoochi." Kiyityiin :yooto āk yoo /kikeesir ām
siruutēk kule, "Kibchēchiin sirookyuu ānkubārchi kābuutiinyuu
sēkēēryēēt sukōōnkēt chiito nyēē mākuyib."†

Kumii :bichoo bo lukēēt kumooytōōs siroochoo bo Yēēsu,
25 kimii :kaametiitaab Yēēsu kēēyyoonyēē yēē kilēēkitēē
murtooywoontēēt ānkiboonto keey cheebkaamet. Kimii
:nkinee Maaryaa cheebyoosyeetaab Kilooba ākoo Maaryaa
nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala. 26 Kuweech keey :Yēēsu
kukas kaamet ankukas subak rubiintēēnyii nyoo kichāmē
ānkumwoochi kaamet kule, "Moomo, wēring'uung' :nyoo."
27 Kumwoochi nkinee rubiintoonoo kule, "Murooni, koomēt
:nyoo." Kung'eetee yooto kiwokōōbuurto keey :rubiintoonoo
cheebyoosyaanaa.

Kime :Yēēsu
(Mataayo 27:45-56; Māārkō 15:33-41; Luuka 23:44-49)

28 Kōōnkēt :Yēēsu kule kikiikoowaany kiy ake tukul nyoo
kimākyinē :Yēyiin kule chokuyey. Yooto, kumwooy kule,
"Kaakwaama :melelta." Kiityiich :yooto subak siruutyēēt
ake. 29 Kimii yooto :kiy nyēē kimii *:tifaayiik chēē tāytāy.
Kunyoo /keenam kiroonkuryēēt /ankiiluumta tifaayiichaa,
nto yityo /kēēnoonkuchi kēētit ake /ānkiiyokooyto kutiiny kuu-
tiinyii. 30 Yu kachuuchun :Yēēsu tifaayiichaa, kumwooy kule,
"Kaawaany." Yooto nanyuun, kurankach :kaatit ankung'et.

31 Ki bēsyēēt nyooto nyēē / kikēēyēytēē keey kubo
bēsyēēt nyēē wōō bo *Sabaato. Kunyoo, kimāmāchē
:kāāntōōyikaab Yuutayeek kule kōōkārtootākiis :bichoo
ām murtooywōōsyēchoo ākoy bēsyēētaab Sabaato. Yooto
kusoom :kāāntōōyichoo Bilaato kumwaayta / kyiiri
kērēēnkōōkaab bichoo sukubēk areet akeenke /ānkiirēēk ām
murtooywōōsyēchoo. 32 Yooto kuba :biikaab lukēēt ānkwiiri
kērēēnkōōkaab chiitaab taayta āk chēbo nyiin ake, choo /
kikēēkwērtoochinē murtooywōōsyēk āk Yēēsu. 33 Nteenee
yu kāyityi :bichoo Yēēsu ankukas kule kaakume, mānāā-iri
kērēēnkōōk. 34 Kunam :chiito ake nyēbo lukēēt ng'otinyii
ānkubusuyēē Yēēsu mooyēēt komos. Kikwaanee yooto
:korotiik āk bēēko.

35 Chiito nyēē rāru ng'aleechu, ku :nyēē kikāsē kuyēyāktōōs
ānkōōnkētē kule bo man. Rāru ng'aleechu sukung'eet
ochamte :nkakweek. 36 Kiyey :yooto kuyityiin :siruutyēēt
nyoo mwooyē kule, "Māmii :koowēēnyii mbo akeenke nyēē

† **19:24** Tyēēn. 22:18 **19:25** Māārkō 15:40-41; Luuka 8:2-3 **19:26** Yoowa. 13:23 **19:29** Tyēēn. 22:15; 69:21 **19:31** Kiruu. 21:22-23 **19:34** 1Yoowa. 5:6 **19:35** Yoowa. 21:24

+/mākēē-iri."† 37 Kiyityiin subak ām siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, "Makukas :biiko chiichi /kākēēbusuy."†

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu
(Mataayo 27:57-61; Māārkō 15:42-47; Luuka 23:50-56)

38 Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē :Yōōsēēf nyēbo Arimataaya. Ānkoo ki rubiintēētaab Yēēsu :chiichoo, kiiyēēlē keey kōōywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kiwokusoom :chiichoo Bilaato kuchāmchi kuyib muustaab Yēēsu. Kuchāmchi :Bilaato wokōōnēm muustaab Yēēsu. 39 Kiwēēto keey Nikōtēēmō nyoo kichokukāsē Yēēsu kwēēmowuut ake. Kikinamaat :Nikōtēēmō tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny chēē kiyitē kiilōōnik sosom. 40 Kibeeta :bichoo āyēēnku ankeet ankuratee muustaab Yēēsu kumii :tukuuchoo boong'u nyēē anyiny, kurub kuu wōloo kiyēytooy :Yuutayeek yoo /kēēmuyē chiito. 41 Kimii :kochonkeet nyēē /kikēēmuchinē biiko yooto /kikēēbākākyinē Yēēsu nyēē /kimānāākēēmuchi chii. 42 /Kikēēmuchi Yēēsu kochonkaanaata kuuyu kilēēkitēē yooto /kēēsārchinē simānyōōryo āk bēsyēētaab *Sabaato nyēē kimii kuyitu.

20

King'eetee :Yēēsu meet
(Mataayo 28:1-10; Māārkō 16:1-11; Luuka 24:1-12)

1 Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :Maaryaa nyēbo Maktaala kukēērir :kōōrēēt ānkuwo ākoy kochonkaanaa. Bērē kulē, /kikiikēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kurkeetaab kochonkaanaa. 2 Yu kakas kule kimāmii :muustaab Yēēsu yooto, kooyeey areet akeenke. Kiwokunyōōr Simōōni Bētērō ākoo rubiintoonoo kichāmē :Yēēsu ānkumwoochi kule, "Tōōbērē :akweek, /kōōkēēyib muustaab Mokoryoontēēt ām kochong' āmākiinkētē wōlēē /kōkēēyib." 3 Yooto kulabat :Bētērō āk rubiintoonoo ake kutākyi keey kochonkaanaa. 4 Koong'weentee :rubiintēēt nyiin ake Bētērō ānkuyēk nyēbo taay kuyit kochong'. 5 Yu kayit yooto kuyim, nto bērē kulē, kukāsyi kochong' ankaanaa /kikikeeratee Yēēsu, nteenee mānāākōōwut kochong'. 6 Kuyitu :Bētērō ānkuchokukēēytooy ākoy kochong'. Yooto, kukas :nkinee ankaanaa āmāmii :bōōrto. 7 Kikas mbo ankeet nyoo /kikikeeratee mētitaab Yēēsu kukakyaaruny ānkiikoochi komos yēē kimālēēkitēē :nyiin ake. 8 Kuwo kochong' :nkinee rubiintoonoo kisimkuyitu yooto. Kukas ankoosyechaa

† **19:36** Chuy. 12:46 **19:36** Kāāyiit. 9:12 † **19:37** Sekaryaa 12:10 **19:37** Tyēēn. 22:16; Ng'oong'. 1:7 **19:38** Yoowa. 9:22 **19:39** Yoowa. 3:1 **19:40** Yoowa. 11:44 **20:2** Yoowa. 13:23 **20:7** Yoowa. 19:40; 11:44

ānkōōyēnchi kule ākoo man kaakung'eetee :Yēēsu meet.
9 (Ākoy yooto kitoombo kōōnkēt :bichoo kiy ām yoo kimwooyē
:siruutēk kule makung'eetee :Yēēsu meet.) 10 Yu kāākuyityo,
kooyeey :rubiichoo kaa.

11 Nteenee kikiikooyeey :Maaryaa ākoy kochong' ānkimii
kēēyyo saang' kuriirē ānkuyimē kōōkōōytooy kochong'. 12 Nto
bērē kulē, kukāsyi malayikaanik āyēēng' kochong' chēē
kikiilaach sirook chēē kileelach kule mang'. Kikiibuurēē
:ake mētēw ām yoo kimii :muustaab Yēēsu kōōbuurēē :nyiin
ake kāābkēēlyē. 13 Yooto, kuteebee :malayikaanichaa
cheebyoosyaanaa kule, “Iriirchinē nee ōō, cheebyoos?” Kulē,
“Kaakubeeta :biiko alake Mokoryoontēēnyuu āmāānkētē
wōlēē kābokōōkoochi!” 14 Nto bērē kuweech keey, kukas
Yēēsu nyēē kēēyyoonyēē yooto, nteenee kimēēnkētē kule ki
inee :nyooto. 15 Kuteebee :Yēēsu kule, “Iriirchinē nee ōō,
cheebyoos? Ānku ng'oo :nyēē imiitē ichēēng'ē?” Kibērē
:cheebyoosyaanaa tōōs ki :chiitaab mbareet :nyooto. Yooto,
kumwoochi kule, “Boontēēt, yoo ākoo inyiing' nyēē 'kēēnēmu,
imwoowu wōlēē kāwēēkoochi siwāāyib.” 16 Kulēēnchi :Yēēsu,
“Maaryaa.” Kiirōōtoot :cheebyoosyaanaa Yēēsu ānkumwooy
ām kuutiitaab Yuutayeek kule, “Rābōōni!” (Kerkeey :yooto
ākoo yoo / kakeemwa kule ‘Kāānēētiintēēt’.) 17 Kimwoochi
:Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, “Keekas ii, chēē, -mēēyēētyoo
keey, kuuyu tāku toombo āwē Kaab Baaba. Kiyēē +meeyey
ku iwē wōlēē mii :rubiikyuu ānkiimwoochi kule, āmiitē āyēēyē
wōlēē mii :Baaba nyoo Kwaan nkicheek. Yēyiintēēnyuu ānku
Yēyiintēēng'waa nkicheek.” 18 Kuwo :Maaryaa kuu yoo /
kākēēmwoochinē ānkumwoochi rubiik kule, “! Kaakas :anii
Mokoryoontēēt!” Yooto kumwoochi icheek kiy ake tukul
nyoo kāmwoochinē inee :Mokoryoontēēt.

Kiiboorchi keey :Yēēsu rubiikyii nyēbo taay

19 Nto bēsyoonooto kosolēny, kōōruruuch keey :rubiikaab
Yēēsu ankukerta keey kō, kuuyu kitākunyōkōōrēch
kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kutookunēē :Yēēsu areet akeenke
yooto kimii :icheek ānkulēēnchi, “Ōbuurtē kaalyeet.”
20 Nto yityo, kōōboorchi bichoo āwunnyēk wōloo kichutē
:musumaariit ākoo mooyēēt komos wōloo / kikēēbusuyē.
King'ērēkiis :rubiik miisin yu kēēnkēt kule ākoo ki Yēēsu.
21 Yooto kumwoochi subak kule, “Ōbuurtē kaalyeet. Kuu yoo
kiiyookwoo :Baaba, āyooktook :nkanii.” 22 Kōōbuusyi rubiichoo
muuyēēt kumwoochi kule, “Ōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

20:9 Luuka 24:46; Yoowa. 2:22; 1Kōōr. 15:4 **20:14** Luuka 24:16; Yoowa. 21:4
20:17 Ibu. 2:11 **20:19** Yoowa. 9:22; 14:27 **20:20** Yoowa. 15:11 **20:21**
Yoowa. 17:18 **20:22** Yoowa. 14:16

23 Yoo kōōnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōki nyēē kiikuyey,
kunyōōchinē :Yēyiin bichoo kaat, nto yoo kāmōōnyōōchi kaat,
-/mākēēnyōōchinē kaat."

Kiiboorchi keey :Yēēsu Toomaas
(Māārkō 16:14; Luuka 24:36-49)

24 Kunyōōru :Yēēsu rubiik chuut alak, kimāmii :Toomaas,
(nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibsārāmiin). 25 Yu
kāwokuchō :Toomaas, kumwoochi :rubiik chuut kule, "!Kaa-
keekas :acheek Mokoryoontēēt." Nteenee kimwoochi icheek
kule, "Ākoy akas yoo /kikiilōōtunēē musumaariinechaa nto
āchāmē. Nto subak, ākoy ātiinyēē āwut yoo bo mooyēēnyii
komos saacham."
26 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sisiitu, kōōruruukyi keey
:rubiichoo kōyoo kikaayi kuboonto keey Toomaas. Ānkoo
kikērootiin :kurkootik / kibokiiyiinēē kāākōōyyoonyēē
:Yēēsu yooto. Kimwoochi kule, "Ōbuurtē kaalyeet."
27 Nto mii yoo kuwēēkyi keey Toomaas ānkumwoochi
kule, "Toomaas, chēētiinyēē moorineeng'uung' āwunnyēk
ānkiitiinyēē mooyēēnyuu komos āwung'uung'. -Mātēēwiiywiiy
nteenee iyēnchi." 28 Kumwoochi :Toomaas kule, "Lēyyē,
inyiing' :Mokoryoontēēnyuu ānku inyiing' :Yēyiintēēnyuu."
29 Kumwoochi :Yēēsu kule, "So, Toomaas, ākoy ikasaa
siikaaseenaa keey? Ibēruurootiin kule nee sōō :biich choo
ikoosēēnoo keey ānkoo manaakasa!"

Yibu :kāāyēnchinooyēēt soboon

30 Kiyey :Yēēsu ng'al alak chēē chaang' chēbo kwōng'uut
kuboonto keey rubiikyii. Māsirootiin :ng'aleechaata ām ki-
taabuuni. 31 Nteenee /kikeesir ng'aleechu, soochamte kule
*Kāārārookiintēēt :Yēēsu anku Lakwataab Yēyiin, nyēē yoo
kookaasee keey, +mōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

21

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēbo āyēēng' nyēbo kwōng'uut

1 Nto mii yoo, kōōboorchi keey :Yēēsu subak rubiikyii alak
chēē kimii yoo bo Tōōliilēētaab Tibeerya.* 2 Rubiichooto
ku: Simōōni nyoo /kikēēkuurēē Bētērō, Toomaas Kibsārāmiin,
Nāātānnyēēl nyoo bo Kaana ām Kalilaaya, wērikaab Sebetaayo
āk rubiik alak āyēēng'. 3 Kumwoochi :Bētērō chuut kule,
"Murēchu, +mawaatechaate :anii burburiinēk." Kulē :chuut,

20:23 Mat. 16:19 **20:24** Yoowa. 11:16; 14:5; 20:26-28; 21:2 **20:29** 1Bēt. 1:8 **20:30** Yoowa. 2:11; 1:14 **20:31** Yoowa. 1:34; 3:15; 1Yoowa. 5:13

* **21:1** /Kikēēkuurē subak Tōōliilēētaab Tibeerya kule Tōōliilēētaab Kalilaaya.

21:2 Māārkō 1:19-20; Yoowa. 1:41-42; 20:24; 1:45-46

“Keebeete keey tukul.” Yooto kulaany :bichoo mwēēnkēēt
ānkubokutēkiis. Nteenee manaanam kiy kwēēmowuunooto.
4 Nto yu mākumwook :asiista, kimii :Yēēsu kēēyyoonyēē
sakaramteet, nteenee kimēēnkētē :rubiik kule ki inee
:nyooto. 5 Yooto kukuurchi :Yēēsu bichoo kule, “Wērikēy,
manoonam burburyoo?” Kuwāl :chuut kule, “Wooneet!”
6 Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ōwiirchi nēētiit kusyeb āwutaab
taay nyēbo mwēēnkēēt. +Moonamee yooto burburiinēk.”
Yooto kuwiirchi :bichoo nēētiit tōōliil. Nto bērē kōōchuut,
kimēētākōōmuuchē kuuyu kikiikunam burburiinēk chēē
chaang' miisin. 7-8 Yooto, kumwoochi :rubiintoonoo
kichāmē :Yēēsu Bētērō kule, “Mokoryoontēēt :nyooto!”
Kusirinyē :Bētērō sireenyii bakeenke ankumootee keey
kābuutiit ānkōōroonchinē tōōliil sukuriiboot nēētiit. Kimā
lōō :yooto ām sakaramteet nteenee kimāchē kuyitē
miitaanik bokol akeenke.† / Kikiirēētoot mwēēnkēēt ākoy
sakaramteet kōōchuutootē nēētiit nyēē kikinyiy :burburiinēk.
9 Yu kāng'ēētyēē :bichoo tōōliil, kukas āng'oong'tiit nyēē
king'āsyānē. Kimii :mukaatiinek yooto ākoo burburyoontēēt
nyēē kiwaatanaat. 10 Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Ōyibu
baa, burburiinēchoo alak choo kātōōnāmē.” 11 Kōōchuutoon
:Bētērō nēētiinoo kikiikunyiy :burburiinēk chēē wōōyēch
ākoy sakaramteet. Kiyitē :burburiinēchoo bokol akeenke
āk konom āk sōmōk. Ānkoo ki chaang' :burburiinēchoo
nyēē tyaa, mānāāng'ēti nēētiit. 12 Kumwoochi :Yēēsu
rubiichoo kule, “Boochur kuut.” Kisēw :rubiik kule
ki Mokoryoontēēt. Kinyōkōriitu kuteebee kule inee ku
ng'oo. 13 Yu kāākōōbuur, kōōnēm :Yēēsu mukaatiinek āk
burburyoontoonoo ānkubchēchinoot rubiichooto.
14 Nyēbo sōmōk :nyiitēnyi kōōboorchinē keey :Yēēsu rubiikyii
kuchakee yoo king'ēētēē meet.

Kikuur :Yēēsu Bētērō subak kurub inee

15 Yu kāākwoomiis, kuwēēto :Yēēsu Bētērō komos‡
ankuteebee kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo
:inyiing' man kusiir wōlēē chāmtoo :chuut?” Kuwālchi
:Simōōni Yēēsu kule, “Inkēt :inyiing' ōō, Mokoryoontēēt
kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Ikēēmē
kuuchiikyuu.” 16 Kumwoochi :Yēēsu Bētērō nyēbo āyēēng'
kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man?”
Kuwālchi :Bētērō kule, “Inkēt :inyiing' ōō, Mokoryoontēēt
kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēēsu kule, “Iriib

21:4 Luuka 24:16; Yoowa. 20:14 **21:6** Luuka 5:4-7 † **21:7-8** Imuuchāktōōs kōōbooru :yuutēyu kule kimā chaang' bēēko. **21:7-8** Mat. 14:29; Yoowa. 13:23

21:13 Māārkō 6:41; 8:6; Yoowa. 6:11 ‡ **21:15** I-ārōōru :kērēywoontēētaab tibtēm yuutēyu nyēē karaam.

kēēchiirēkyuu." 17 Kumwoochi :Yēēsu subak Bētērō nyēbo
sōmōk kule, "Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing'?"
Yooto kung'woonchi :Bētērō kuuyu kateeb :Yēēsu areet
sōmōk kule, "Ichāmoo :inyiing'?" Kiwālchi :Bētērō Yēēsu
kule, "Mokoryoontēēt, nto yu inkētē :inyiing' kiy ake
tukul. Inkētē kule āchāmiing' :anii." Kuwālchi :Yēēsu kule,
"I-ake kēēchiirēkyuu. 18 ! Kāāmwoowuung', yoo kiimining',
'kiisirinyē sireeng'uung' ankiimoot keey ānkiiwē wōlēē
'keecham. Nteenee yoo 'keeyoosiitu, +/mākēēkērchiing' koong'
itōrōōr āwunnyēk, kusiring'uung' :chiito ake sireeng'uung'
ānkumōōtuung', nto yityo kuyibing' wōlēē -mēēmāchē."
19 Kimwooy :Yēēsu kuu nyooto kōōbooru meet nyēē
kimākunyōōr :Bētērō sukōōtōrōōrākoy :Yēyiin. Nto mii yoo,
kumwoochi :Yēēsu Bētērō kule, "Irubwaa."

Yēēsu ākoo rubiintēēt nyiin ake

20 Nto bērē kulē :Bētērō, kumii :rubiintoonoo kichāmē
:Yēēsu kuwēētii wōlēē miitē :icheek. Rubiintoonoo nyoo kiti-
ing'tooy keey Yēēsu ām bēsyoonoo /kikyoomiisyē sukutēēbēē
Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē makuchaamtiing'?"
21 Yooto kuteebee :Bētērō Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, nto
murooni?" 22 Kuwālchi :Yēēsu kule, "Yēētyēēchiing' nee nto
kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē
:anii? Irubwaa :inyiing' kityō." 23 Lētuunoo kuyityi :ng'aleek
wōlēē kimii :biikaab Kiriistō, kule ng'aleechaa kimwooyē
:Yēēsu kiibooru kule mēēbērē makume :rubiintoonoo kichāmē
:Yēēsu. Nteenee mēēbērē kikimwooy :Yēēsu kule māmēē :chi-
ichoo. Kimwooy buch kule, "Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii
kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii?"

Ng'ālyoo nyēē /kikēētāsyi

24 Rubiintooniitēnyi nyoo kimwoowu ng'aleechu, ānku inee
:nyi kisirē ng'aleechu. Kiinkētē :acheek kule bo man :kiyēē
kimwooy. 25 Lēyyē, chaang' :ng'aleek miisin chēē kiyey :Yēēsu.
Nto /kikikeesir ng'aleechaa tukul, nto kiinyiitē :kitaabuun
kōōr kumukuul!

21:17 Mat. 26:33-35; Yoowa. 13:37-38; Yēyuut. 20:28; 1Bēt. 5:2 **21:18** 2Bēt. 1:14
21:19 Yoowa. 13:36 **21:20** Yoowa. 13:23 **21:24** Yoowa. 19:35 **21:25**
Yoowa. 20:30

Yēyuutēkaab lēbkēēyik

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Luuka kitaabuuni kōōrōōbērēē kitaabuunyii nyoo kibo taay. Mātookunoot kule /kikēēsirēē ānō, nteenee /kikēēsirchinē chii nyēē kitookunoot, nyooto ku boontēēt Tēyōfiilō, kuu kitaabuunyii nyoo kibo taay. Isōōtē :biiko alake kule / kikēēsirē kēnyiitaab 63 KK kubērē :alake kukāākubēk :kēnyiitaab 70 KK.

Kiyēē mii āriit: Inoomēē :kitaabuuni yoo king'ētyinē :nyoo bo lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo / kikēēyibē Yēēsu kuwo kibkōōnkōy. Nto yityo, kwoorōōr wōlēē kiibuurto :rubiik Yēērusālēēm kukānyē kuyityiin :kiyoo kikuurtoochinē :Yēēsu icheek. Nto yēē ki bēsyēētaab Bēēntēkōōst ku bēsyōōsyēk taman kung'eetee / kākēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy, kuchōōnchi icheek :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkōōnyiityi kāāmuukēywēēk. Kung'eetee yooto kuwo taay, kiitichakay :lukēētaab biikaab Kiriistō areet akeenke kung'eetee Yēērusālēēm, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chēbo kōōrēēt (kur. 1:8).

Ikwēnyē :komosta nyoo bo taay nyēbo kitaabuuni soboontaab Bētērō āk kaniseetaab Yēērusālēēm. Kung'eetee kurkeetaab sokool kutas taay, kōōrābchinē soboontaab Bāwulō āk ruutooywēkyii sōmōk ām chooto ki ang'wan choo kiwēēsyētootēē kōōrēētaab Rooma kumukuul āk yoo /kibokiiyyoong'tēē kōōk ām kiriinkēētaab Rooma.

Kiyēē āmu: I-ārōōru :kitaabuuni bo Yēyuutēk wōlēē kiikomkoomunto keey :biikaab Kiriistō āk wōlēē kiwuunto :wōlēē kinērēē, wōlēē kiitikta keey āk kiyēē kiyey :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kumukuul āk wōlēē mii :chii ake tukul nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō.

Ārōōrunēēt

1 Boontēēt Tēyōfiilō, ām kitaabuunyuu nyoo kibo taay, kyaasir ng'aleek tukul chēē rubtooy keey ākoo kiyēē kitoow :Yēēsu kuyey ankooneet 2 ākoy bēsyēēt nyoo / kikēēyibēē kuwo kibkōōnkōy. Kiirwookyinē *lēbkēēyikyii choo kikiikukwey ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yooto kumānāāwēētii kibkōōnkōy. 3 Yu kāwokung'eetee meet, chokōōboorchi keey lēbkēēyikyii ānkōōbuur ām bēsyōōsyēk artam. Kiiboorchi tukuuk chēē chaang' chēē sukuyey

1:1 Luuka 1:1-4 **1:2** Luuka 24:44-51

lēbkēēyichoo kuchamta kule kisoboot :inee. King'alaalee tukuuk chēē rubtooy keey ākoo bāytooyiisyēētaab Kaab Yēyiin.

Chōōnēētaab Tāmirmiryēēt āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin

4 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomē lōkōōy
ākoo lēbkēēyichoo, kōōkāloonchi icheek kule, "-Moong'eetee
Yēērusālēēm, nteenee okany ākoy / kēērōōbwook
Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikiikukuurto :Baaba. Kikyāā-
āmwook ng'ālyoontoonoo. 5 Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko,
nteenee ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri +/ makeebatisaneenaak
akweek Tāmirmiryēētaab Yēyiin." 6 Kuboonto keey :Yēēsu
lēbkēēyichoo, kuteebee :lēbkēēyik kule, "Mokoryoontēēt,
ara imiitē sōō, ra wēētyooktēēch acheek biikaab *Isrāyēēl
ankiibayteech?" 7 Kukētyi :Yēēsu kule, "Yēyiin nkit :nyēē
bāwu ng'aleechaa. Māmākyook ōnkēt kule mākuyēk āyu.
8 Nteenee, +mōōnyōōru kāāmuukēywēēk yoo kāchōōnchook
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin. +Mōōmwoowu ng'aleek chēē rubtooy
keey āk anii ām Yēērusālēēm, Yuuteeya, Samaaryaa ākoy
komoswookik tukul chēbo kōōrēēt."

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy

9 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy ng'aleechu, / kēēyib
kuwo kibkōōnkōy kukāsē :lēbkēēyik. Kiker :boolteet Yēēsu
kōōtōōchootē kut wokoong'irta. 10 Kimii :lēbkēēyichoo
kōōnyālē barak kubērē nto kas Yēēsu, nto bērē kuweech
keey kukas biiko alak āyēēng'. Kikiilaach :bichoo sirook
chēē leelach ānkēēyyoonyēē komos ām yoo kimii :icheek.
11 Kumwoochi :bichoo lēbkēēyichoo kule, "Murēchu bo
Kalilaaya, ntēē kōōyyoong'iisyē yu ōkāsē barak? Mākōōyēēw
:Yēēsu ām kēēlto nyēē wuu nyooto /kākēēyibēē."

Noomnyēēt ām saayeet

12 Nto mii yoo, kung'eetee *:lēbkēēyichoo yēē kibo Leke-
meetaab *Musēytuuniinēk ankooyeey ākoy Yēērusālēēm. Kitēē
:baani nyēē /kēēchāmu /keebeesyet ām bēsyēētaab *Sabaato.*
13 Yu kayit wōlooto, kuba koroofa wōloo kiibuurunēē.
Lēbkēēyichooto ku: Bētērō, Yoowaana, Yāākōbō, Antereeya,
Filibō, Toomaas, Baatolomaayo, Mataayo, Yāākōbō araab Al-
faayo, Simōōni nyēē kāng'unoot ākoo Yuuta araab Yāākōbō.
14 Kituuytōōs kibtaman ām wōlooto kusooyē :tukul ku kiito

1:3 Luuka 24:13-52 **1:4** Yoowa. 14:16; Luuka 24:49; Yēyuut. 2:4, 33; 11:16; Kala. 3:14; Ēfēēs. 1:13 **1:5** Luuka 3:16 **1:6** Māārkō 11:10; Luuka 24:21; Yoowa. 12:13 **1:7** Māārkō 13:32 **1:8** Luuka 24:48; Yoowa. 15:27; Yēyuut. 1:21-22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:32; 8:14-19; 10:39-47 **1:9** Māārkō 16:19; Luuka 24:51; 1Bēt. 3:22 **1:11** Mat. 24:30; 26:54; Luuka 21:27; Ng'oong'. 1:7 * **1:12** Ki lōōyinto :nyiitēnyi nyēē kimāchē kuyitē kiilomiiteet akeenke. **1:12** Luuka 6:13; 24:52 **1:13** Luuka 6:14-16

akeenke. Kiboonto keey āk chēēbyōōsōōk alak āk Maaryaa kaametiitaab Yēēsu āk mbo ng'eetaabkaamet.

/Kikeekwey nyēē kiikeer Yuuta Iskaryoot

15 Nto mii bēsyēēt ake kung'eet :Bētērō ām kwēēnuutaab
rubiik bokol akeenke āk tibtēm 16 ānkumwoochi kule, "Mbo
ng'eetaabiya, ki ākoy kuyityiin :siruutēchu bo Yēyiin kuu
yoo kimwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē *Tāwuti,
kurubta keey Yuuta nyoo kikwēryoonu biiko bokunam
Yēēsu. 17 Ki Yuuta akeenke ām acheek ānkikēēyēyiisyootē
tukul. 18-20 /Kikeesir ām Kitaabuutaab Tyēēnwookik kule,
'Kumuskēn :kanyii ānkuyēk kiraatyaa!'†" (Boontēēt Tēyōfiilō,
kinyōōr :Yuuta beesaanik ām rōkōsoo kiyēyē. /Kikyaalee
beesaanichaa mbareet. Wōlooto bo mbaraanaata :wōlēē
kiryooktoochinē keey kuwēētēē mēt ānkōōtōl :mooyēēt
kuruuyo :kosurēēkyii saang'. Kikas :chii ake tukul ām
Yēērusālēēm ng'aleechu. Kunyoo, /kikēēkuurēē mbaraanaa
'Ākēl Taama' nyēē ibooru kule 'Mbaraab koroti'.) Kitas
taay :Bētērō kumwooy kule, "/Kikeesir mbo subak kule,
'Kookeer :chiito ake bārooyintaab chiichoo.'† 21 Kunyoo,
māchāktōōs /keekwey nyēē keekeer inee. Nto nyooto ku
nyoo kikēēboontootē keey tukul kēēmiitē āk Mokoryoontēēt
Yēēsu, 22 kutoowunēē yoo kibātisānē :Yoowaana Yēēsu ākoy
yoo /kibokēēyibē kuwo kibkōōnkōy. Mākuchutēēch :chiichoo
sikiiboorunootē :tukul kule kookung'eetee :Yēēsu meet."

23 Yooto, /keetwech biiko āyēēng': Yōōsēēf Barsaaba, nto
kaayneenyii ake ku Yuustō. Nto nyiin ake ku Matyaa.
24 Yooto /keesaay Yēyiin kule, "Mokoryoontēēt, 'inkētē inyiing'
wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko. Kunyoo, iboorwēēch
ām bichu āyēēng' kule nkōnō :nyēē !keekwey 25 kuyey yiisy-
ooni bo *lēbkēēyik nyi kibākooktooy :Yuuta sukuwēētii wōloo
kiyēmāktōōs kuwo kubo rōkōsnyii." 26 /Keebar *sēkēēryēēt.
Yooto kunam Matyaa. Kung'eetee yooto kuwo taay, kutas
keey āk lēbkēēyik chuut ki taman āk akeenke.

2

Kichōōnchi :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō

1 Yu kayit bēsyēēt nyēbo *Bēēntēkōōst kōōruruukyi keey
:rubiichoo tukul yēēt akeenke. 2 Nyēē mā tyaa, kuchōōnēē
:bōlātēēt barak nyēē kāmooryēn wuu kibuybuy. Kiker
:bōlātoonoo kōōto tukul. 3 Kiisuuchi rubiichoo tukuuk
chēē wuu āloolātēētaab maat ānkutēbootēē mētēwoy. 4 /

1:14 Luuka 8:2-3 **1:16** Tyēēn. 41:9 † **1:18-20** Tyēēnwookik 69:25 † **1:18-20** Tyēēnwookik 109:8 **1:18-20** 2Tēt. 21:15; Mat. 27:3-8 **1:22** Luuka 1:2; 3:21; 24:51; Yoowa. 15:27 **1:26** Kāālēw. 16:33; Luuka 1:9 **2:1** Chuy. 23:16

Kikiinyiityi chii ake tukul ām yooto Tāmirmiryēēt ānkutoow
:ake tukul kung'alaal ām kuutiit nyēē -mēēnkētē. Kibo
:kāāmuukēywēēchoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
5 Kimii :Yuutayeek Yēērusālēēm chēē kiikōōnēmchi keey
Yēyiin. Kikwoonootēē yēēmōōsyēk chēē tēērchiin ām kōōrēēt.
6 Yu kakas bōlātoonoo, kōōruruuch keey. Nto yu kakas :chii
ake tukul ām icheek /kēēng'āloolēē kuutiinyii kunam kuut.
7 Yooto kulē :bichoo, "Māku nkoolat ōō! So, mā Kalilaayeek
:bichu tukul? 8 Ntēē kāsē :ake tukul ām acheek kung'āloolē
:bichu kuutiinyii! 9 Kēēbooyē :alake Baarti, Meetya āk Eelam.
Nto alak kubo Meesobotaamnya, kōōrēētaab Yuutayeek, Ka-
batookya, Bōōntō ākoo Eesya. 10 Bo :alake Fruukya, Bam-
fulyaa, Miisir, rōōrōōkiisyēkaab Liibya chēē lēēkitēē Kurēēn
nto alak kubo Rooma 11 chēē Yuutayeek āk chēē /kiikeeweech
kurub ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kwoonēē :alake Kērēētē ākoo
Areebya. Ng'āloolē :bichu kuutuweekyoo kōōbooru tukuuk
chēbo kwōng'uut chēē rubtooy keey āk Yēyiin!" 12 Kutākōōlātē
:bichoo, kuteebee keey kule, "Ng'al nee :chu ēē?" 13 Nteenee
kiichaasee keey :alake kumwooyē kule, "Bōōkityootiin :chu!"

Kiyēē kimwoochi :Bētērō biiko

14 Nto mii yoo, kōōyyo :Bētērō taay ānkung'āloolchi biiko choo
kikiiruruukyi keey yooto. Kimii yooto :nkicheek *lēbkēēyik
chuut tamanu āk akeenke. Kikuurchi :Bētērō barak kule,
"Āmwoowook ii, kāābkōōnyoo āk akweek tukul choo ōminyē
Yēērusālēēm, ōyēbchi yiit kāroomin kiyēē āmiitē wāāmwoowook.
15 Kookas, tāku :āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn. Mābōōkityootiin
:bichu kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek. 16 Ityiichē :yuutēyu kiyēē
kikiikumwooy *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Chōōwēēl kule:
Mwooyē :Yēyiin kule,
17 'Ām bēsyōōsyēkaab lētuut
+māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu biiko tukul.
Mākung'ōōrso yooto :tibikwook āk wērikwook.
Mākukāsē :āybēērikwook kitōōntōyēēn ām ng'oong'uutēk
ānkumākunyōōru :booyikwook kiirwootik.
18 +Māāng'oobchi mbo Tāmirmiryēēnyuu ām bēsyōōsyēchooto
motwoorikyuu ānku murēn nto koor.
Mākung'āloolooltoowoo ām kāāmuukēywēēkyuu.
19 +Maayey kutook tukuuk chēē -/mākyoomu
ām wōliin bo barak āk wōlēēb ng'wēny.
+/Makiitaata koroti,
kuchō :maata ānkutuskēn :kōōrēēt.
20 Mākumis :asiista ankusalakay :araaweet
nto yitu :bēsyēēt nyoo wōō bo Yēyiin ānkubo kwōng'uut.

2:4 Luuka 3:16 **2:4** Yēyuut. 4:31; 8:17; 10:44-46; 11:15; 15:8; 19:2-6; 1Kōōr. 12:10; 14:1-39 **2:13** 1Kōōr. 14:23 **2:20** Luuka 21:10-11, 25-26

21 +/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Yēyiin.'†

22 Mooyēētaab *Isrāyēēl, ōyēbchi yiit ng'aleechu: Yēēsu
nyēbo Nāāsārēēt ku chii nyēē kiiboorunēē :Yēyiin ng'al chēbo
kwōng'uut kuu wōloo ōnkētitooy :akweek. 23 /Kikiiyokoowook
chiichi sooyeyee kiyēē ōmāchē ām kēēlto nyēē kikiikusat
:Yēyiin ām ng'oomnānēēnyii. Kyoong'eet :akweek āk biikaab
Rooma, obakach ōkwērtoochi murtooywoontēēt. 24 Nteenee
kiing'eetee :Yēyiin meet kootyaakta ām nyalil ake tukul, kuuyu
mēēbērē kiimuuchē :meet kukiilchi inee. 25 Kimwooy :Tāwuti
ng'al chēē wuu nyēē kiing'wēlyēēlē Mokoryoontēēt kule,
'Intōōwoo :Yēyiin kibtaman.
Miitē :Yēyiin āwunyuu nyēbo taay,
kunyoo, māmii :kiy nyēē makutwaaya.
26 Ng'erechaat :mooyēēnyuu
ankaabaybay.
Mākōōbuur :bōōrnyuu kuboonto kāākēnēēt,
27 kuuyu mēēbērē +mēēbākookyi bōōrnyuu *kāābkwoombiich,
nto ibakaakte kunun :chiing'uung' nyoo churtaat.
28 'Kwēēboorwoo kēēlwookik chēbo soboonto,
anku +meeng'ereechaa kuyitita ām taayeeng'uung'.'†

29 Mbo ng'eetaabiya, okany āchuurtoowook: Kime *:Tāwuti
/ ankeemuy. Tākiinkētē mbo raat wōloo / kikēēmuchinē.
30 Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Tāwuti ānkiinkētē :inee
kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin. Kiiwoolchi keey :Yēyiin
kule makutool chii nyēbo mooyēēnyii kuyēk bāytooyiintēēt.
31 Kukāsē kiyēē kimii taay, king'āloolēē ng'eeteetaab
meet nyēbo *Kāārārookiintēēt. Kimwooy kule mēēbērē +/
mākēēbākookyi kāābkwoombiich, nto mbo kunun :bōōrnyii.

32 Kookoong'eetee :Yēyiin Yēēsu meet ankookeekas :acheek
kule man. 33 /Kōōkiikoochi kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo
Yēyiin. Kōōkunyōōr Tāmirmiryēēt kuu yoo kikiikukuurto
:Yēyiin, ānku kāākurōōbwēēch Tāmirmiryoonoo. Kunyi, kookas
:akweek kuyēyāktōōs :tukuuchoo bēsyooniitēnyi.

34 Mānāāwo *:Tāwuti barak, nteenee kimwooy kule,
'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:
Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
35 ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.'†

---

† **2:21** Chōōwēēl 2:28-32 **2:21** Yēyuut. 2:36; 9:14, 21; 22:16; Room. 10:13; Filib. 2:11 **2:22** Luuka 24:19; Yoowa. 2:11 **2:23** Yēyuut. 4:28 **2:24** Luuka 24:5-6; Yēyuut. 4:2 † **2:28** Tyēēnwookik 16:8-11 **2:29** 1Bāy. 2:10; Yēyuut. 13:36 **2:30** 2Sām. 7:12-13, 16 **2:31** Tyēēn. 16:10; Luuka 22:67 **2:32** Yēyuut. 1:8 **2:33** Māārkō 12:36; 14:62; 16:19; Yēyuut. 2:17-18; 5:31-32; 7:55-56; 10:45; Room. 5:5; 8:34; Ēfēēs. 1:20; Kolos. 3:1; Tiitō 3:6 † **2:35** Tyēēn. 110:1

36 Kunyoo, kukas :biikaab *Isrāyēēl tukul ng'ālyoontooni:
Kiyey :Yēyiin Yēēsu nyiitēnyi kyōōkwērtoochi :akweek mur-
tooywoontēēt kuyēk Mokoryoontēēnyoo ānkuyēk mbo subak
Kāārārookiintēēnyoo."
37 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kimwooyē :Bētērō,
kung'woonchi miisin ām kiyēē kikiikuyeyakay. Kimwoochi
:bichoo Bētērō āk *lēbkēēyik chuut alak kule, "Mbo
ng'eetaabiya, ara keeyey nee?"
38 Kukētyi :Bētērō bichoo kule, "Oweekse ām miyootyēēt
/ ankeebatisan chii ake tukul ām akweek ām kaayneetaab
Yēēsu *Kiriistō sukung'eet /kēēnyōōwook kaat. Nto mii yoo,
+/ mākēērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 39 Kiyooto :nyēē
kōōkukuurtoowook :Yēyiin āk lōkōkwook ākoo mbo nkicheek alak
choo lōōyēch chēē mākukuur :Yēyiin."
40 Ām ng'aleechuutēchu āk alak chēē chaang', kiikāloonchi
:Bētērō biiko kumwoochinē kule, "Osatee keey wōlēē mii
:biich chēē moosootiin. Yoo kooyey kuu nyooto, kōōsāru
soboonwēkwook." 41 / Kikeebatisan biiko choo kicham
ng'aleekaab Bētērō. Kitāsyi keey bēsyoonooto :biiko alake chēē
kiyitē kisyēērōōk sōmōk.

Wōlēē kiibuurtooy :biikaab Kiriistō chēbo taay

42 Kiinēmu keey :bichoo / kikēēbātisānē kuriib
kāānēētiisyēētaab *lēbkēēyik. Kiibuurchiintōōs
ānkuyēētyēēchinē keey. Kyoomchiintōōs āmiik ānkusooyē
:tukul Yēyiin. 43 Kiyey :lēbkēēyik ng'aleek chēē chaang' chēē /
kiilātē, ng'ālyoo nyēē kiiywey icheek :biiko tukul. 44 Kiibuurē
:biikaab Kiriistō tukul yēēt akeenke ānkuyēētyēēchinē keey ām
keel ake tukul. 45 Kyooltooy tukuukwaa ānkuyēētyēēchinēē
chii ake tukul nyoo kābotyi :kiy. 46 Kibēētii :bichoo
kwaak bokutuuytōōs yēbo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin.
Kyoomchiintōōs ām bāybooyyēēt āmiik ām kooriikwaa.
47 Kiikoostooy Yēyiin ānkung'ērēkyinē icheek :biikaab
kiriinkoonoo. Kitāsu :Mokoryoontēēt biiko alak chēē kimii /
kiirāroochē ām bēsyō ake tukul.

3

Kiisoob :Bētērō chii nyēē kichunkutoot

1 Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Bētērō ākoo Yoowaana *Kōōtaab
Yēyiin yēē ki āsiiswēkaab saayeet. Kubēētii, kimii :asiista
sokool bēēt. 2 Yu makuyit, kukas /kiimutu chiito ake nyēē

2:37 Luuka 3:10, 12, 14; Yēyuut. 16:30 **2:38** Mat. 28:19; Luuka 3:3; Yēyuut. 3:19
2:39 Isa. 44:3; Yēyuut. 10:45; Ēfēēs. 2:17 **2:40** Kiruu. 32:5; Yēyuut. 2:21 **2:41**
Yēyuut. 2:47; 4:4; 5:14; 6:7; 11:21, 24; 12:24; 14:1; 16:5; 21:20 **2:45** Luuka 12:33
2:46 Luuka 24:53 **3:1** Luuka 22:8; Yēyuut. 4:1-23; 8:14; 10:3, 30

kichunkutootiin :kērēēnkōōk kung'eetee / kākēēsich, kuwo yēbo oreet nyēē / kikēēkuurē kule ‘Oreet nyēē karaaran’. / Kikiikoochinē chiichoo yooto bo oreet kwaak sukusoomē kōōkoochi kiy :biiko choo iwutē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. 3 Yu kakas :chiichoo kichunkutoot kule kikiikuriik :Bētērō āk Yoowaana kōōwut biiy, kusoom beesaanik. 4 Kōōrōōtoot :Bētērō āk Yoowaana chiichoo nto yityo kumwoochi :Bētērō kule, “Ikaseech!” 5 Koonyal :chiichoo icheek kukānyē kule / kēēmētyi kiy. 6 Kumwoochi :Bētērō chiichooto kule, “-Māāboontē beesyaa nteenee mii :kiyēē āboontē ānku +māākōōniing' nyooto. Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō nyēbo Nāāsārēēt, kule ing'eet ānkiiwēēsyēt!” 7 Kunam :Bētērō āwutaab chiichoo nyēbo taay ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Kunyōōr :kērēēnkōōkaab chiichoo nkuruuk areet akeenke. 8 Kōōyyo ānkuwēēsyētoot! Kuwēēto keey :chiichooto mbo Bētērō kōōroonchinootē :inee barak kōōkoostooy Yēyiin ākoy biiy. 9 Yu kakas :biiko kuwēēsyētootē :chiichoo ānkōōkoostootē Yēyiin, 10 kōōnkēt kule ki nyoo kiibuurē oraanaa komos. Kiilat :bichoo ankunam kuut :kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo.

Kiirwookyi :Bētērō biiko

11 Kumii :chiichoo kāyēētyi keey wōlēē kimii :Bētērō ākoo Yoowaana ām yēē / kikēēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē kitinyē wuurwēēt. Koolat :biiko ankulabat ākoy yooto. 12 Yu kakas :Bētērō kuu nyooto, kumwoochi biiko kule, “Biikaab *Isrāyēēl! Ām nee yu soolat ām kiyēē kayeyakay? Ōbērē akweek kakeeyey chiichi kuwēēsyēt ām kāāmuukēywēēkyoo nto kule kuuyu kēēchurtootiin? 13 Acha! Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka āk Yāākōbō, Yēyiintēētaab mbo kuuko :nyēē kayey ng'aleechaa. Kāākōōtōrōōr :Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu nyoo kyōōtāyē :akweek ām taayeetaab *Bilaato ānkōōrēkēērtē / bokeebakach, ānkoo kikiikumach kule kootyaakta. 14 Kyootay chii nyēē kichōōnēē wōlēē mii :Yēyiin nyēē churtaat ankoomach kule / kiityooktoowook chii nyēē sikoran. 15 Kyoobakach chii nyēē kichokuyaat kēēltaab soboonto, nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet. Kikeekas :acheek kuyēyāktōōs :kiyi.

16 Kānyōōr :chiichi ōnkētē :akweek nkuruuk kuwēēsyēt kubo kaakaaseet. Kāsob :inee ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu.

3:2 Yēyuut. 14:8 **3:6** Yēyuut. 3:16; 4:7, 10; 8:12; 16:18; 19:13 **3:8** Yoowa. 5:9; Yēyuut. 14:10 **3:11** Yoowa. 10:23; Yēyuut. 5:12 **3:13** Chuy. 3:15; Luuka 23:1-5, 13-25; Yoowa. 17:1; Yēyuut. 7:32 **3:14** Isa. 53:11; Mat. 27:19; Luuka 1:35; 23:47; Yēyuut. 7:52; 22:14; 1Bēt. 3:18; 1Yoowa. 2:1 **3:15** Yēyuut. 1:8 **3:16** Luuka 7:50

17 Kunyoo ii, biikyoo, ōyēyē :akweek ng'aleechu,
kimōōnkētē ānkimēēnkētē :nkicheek kāāntōōyikwook.
18 Nteenee kēēliitēnyi :nyēē kaakuyey :Yēyiin sukuyityiin
kuu yoo kimwoowu kubununēē wōlēē mii *:wōōrkooyikaab
Yēyiin. Kimwooy :Yēyiin kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt.
19 Kunyi, oweeksee choolwookātēēt ānkōōyisyi keey
Yēyiin / sikēēmētoowook ng'ōōkiswookikwook. 20 Oyey kuu
nyooto, sukung'eet ōnyōōru tāloosyēēt kuchōōnēē wōlēē
mii :Yēyiin ānkumākōōyook subak Yēēsu nyoo kisimkutool
kuyēk Kāārārookiintēēng'woong'. 21 Yēmāktōōs kung'ētunēē
:Yēēsu kibkōōnkōy ākoy kut kuyit :bēsyēēt nyēē kētyinēē
:Yēyiin kiy ake tukul kukaramiit kuu yoo kibo toowunēēt.
Kikiikumwooy :Yēyiin ng'aleechu kubununēē wōōrkooyikyii
choo kibo kēny. 22 Kimwooyē *:Muusa kule, 'Mākukōōnook
:Yēyiintēēng'woong' wōōrkooyoontēēt ake kuchōōnēē wōlēē
mii :biikwook nyēē wuu anii. Māchāktōōs ōkāsyi kiy ake
tukul nyēē mwoowook. 23 Chii ake tukul nyēē kāmākāsyi,
mākung'ētitēē wōlēē mii :biikaab Yēyiin.'†
24 Kubooyiit man, kiikung'ooraan *:wōōrkooyikaab
Yēyiin tukul bēsyōōsyēchu, kung'eetee Sāmwēēl ākoy alak
choo kibo lētuunoo. 25 Mii kuyityiintōōs ām wōlēē ōmiitē
:ng'aleekaab wōōrkooyichoo āk kiyoo kikuurtoochinē :Yēyiin
mbo kuukoong'. Kimwoochi Abraam kule, 'Mākunyōōr
:biikaab kōōrōōsyēk tukul kāābēruurēētaab Yēyiin kubununēē
chii nyēē mākuchōōnēē mooyēēng'uung'.'† 26 Yoo kikōōnu
:Yēyiin motwooriintēēnyii Yēēsu, kiiyook kurook simkuchō
wōlēē ōmiitē :akweek chokōōbēruurook, kuwēēchēē ake tukul
ām akweek wōlēē mii :miyootyēēng'woong'."

4

Kumii :Bētērō āk Yoowaana taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayeek

1 Kutākumii :Bētērō āk Yoowaana tākung'āloolchinē biiko,
kukwoonchi :mbo kibkōrōs āk nyēē kiiyyoonkyinē riibiikaab
*Kōōtaab Yēyiin āk *Satukaayeek. 2 Manaakas :bichu nyēē
karaam, yu kimii *:lēbkēēyik kōōnēētiisyē ānkwoomchinē bi-
iko kule imuuchē :chii kung'eetee meet kubununēē Yēēsu.
3 Kinam :bichoo Bētērō āk Yoowaana, nteenee kuuyu kiki-
ikwiimēn :kōōrēēt, / keekerta kō ākoy kuyyeech. 4 Ānkoo
kuwuu nyooto, kichamta :biiko chēē chaang' Yēēsu choo kikas
ng'aleechaa kyoomu :mbo Bētērō. Kitas taay :biiko chēē

3:17 Luuka 23:34; 1Tēm. 1:13 **3:18** Isa. 53:7-8; Tyēēn. 2:1-2; Tyēēn. 22:1; Luuka 22:67; 24:44 **3:19** Yēyuut. 2:38 **3:21** 1Kōōr. 15:25 † **3:23** Kiruutēk 18:15, 18-19 **3:23** Yēyuut. 7:37; 13:32 † **3:25** Toowu. 22:18; 26:4 **4:2** Luuka 20:27 **4:2** Yēyuut. 2:24; 3:15, 26; 4:33; 13:30-31; 17:18; 23:6-9; 26:8, 23

kikiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kubās keey kut kimāchē kuriichē kisyēērōōk muut.

5 Yu kāyyēēkunēē, kutuuyo :kāāntōōyik, booyik āk
kāānēētikaab kiruutēk Yēērusālēēm. 6 Kāāntōōyichoo ku:
*Anaas nyoo ki kibkōrōs nyēē wōō, *Kayaafa, Yoowaana,
Alekisaanta āk biiko alak chēē kibo kōōtaab mbo kibkōrōs
chēē wōōyēch. 7 / Kikēēkwēryoot Bētērō āk Yoowaana
kōōkwoonoo. Yooto, kutoow :kāāntōōyichoo kuteebee
mbo Bētērō kule, “Kākōōnook :ng'oo kāāmuukēywēēk oyey
ng'aleechu?” 8 Kumwoochi :Bētērō ām kāāmuukēywēēkaab
Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kāāntōōyik āk booyikaab
yēēmēēt, 9 yēē ākoo / kēēmiitē bēsyooni / kēētēēbēēnēēch
ng'al chēē rubtooy keey ākoo ng'ālyoo nyēē karaam nyēē
/ kōōkēēyēchi chiichi kōchunkutoot ākoo wōlēē / kōkiisoobto,
10 kumāchāktōōs kōōnkēt :biikaab *Israyēēl tukul kule kōsob
:chiichi ām kāāmuukēywēēkaab *Kāārārookiintēēt Yēēsu nyēbo
Nāāsārēēt. Inee :nyoo kyōōkwērtoochinē murtooywoontēēt,
nteenee koong'eetee :Yēyiin meet. 11 Yēēsu :nyiitēnyi ku
rwaanteet nyoo kyōōtāyē oteekte, :nyēē tiiyēywoontēētaab
kōōto. 12 Māmii :kēēlto ake nyēbo kaararaacheet :nyēē
kiikōōkoochi :Yēyiin biiko nteenee Yēēsu nkit.”

13 Kiilat :kōōkwoonoo bo Yuutayeek ām kāng'unātēēt nyēē
kiboonto :Bētērō āk Yoowaana ānkoo kut ki biich chēē
kimāsumānootiin. Nteenee kisēw kule ki rubiikaab Yēēsu
:icheek. 14 Nto kuuyu kitākuboontootē keey :chiichoo /
kikiisoobē mbo Bētērō, kibotyi :wōlēē kikwiilta icheek.
15 Kunyoo, kumwoochi :bichoo mbo Bētērō kule, “Obe
saang'”. Nto mii yoo, kōōrwooch. 16 Kiteebee keey :bichooto
kule, “+Makeeyeyee nee bichu ēē? Ntēē kāākōōnkēt :chii ake
tukul ām Yēērusālēēm kule kaakuyey :bichu ng'ālyoontooni -/
mākyoomu. Kunyi, māmii :wōlēē kēētuuktooy. 17 Nteenee yēē
simātākutistēē :ng'ālyoontooni biiko, +makeeker koong' bichu
kumātākwoomchinē biiko lōkōōywēk kuyēyiisyēē kaaynaani.”

18 Yooto, /kēēkuur mbo Bētērō kooyeey kō / ānkēēmwoochi
kusaan tākōōnēētiisyoot kurubta keey āk Yēēsu. 19 Nteenee
kimwoochi :Bētērō ākoo Yoowaana bichooto kule, “Karaam
/ kiiyweyaak nto / kiiywey Yēyiin? 20 -Mākiimuuchē :acheek
keesiiste kiyēē kiikeekasee koonyek āk yiitiik.”

21-22 Kimāmii :kiyēē kiimuuchē :bichoo kuyeyee mbo Bētērō
kuuyu kiikoostooy :biiko tukul Yēyiin kubo chiichoo kiboonto
kēnyiisyēk chēē kikēēytēē artam, nyoo /kikiisoobē ām kēēloo
bo kwōng'uut. Nto subak, kiimuuchē :bichooto koong'eet

4:4 Luuka 9:14; Yēyuut. 2:41 **4:7** Luuka 20:2 **4:8** Luuka 1:67; Yēyuut. 4:31; 13:9 **4:10** Yēyuut. 3:6 **4:11** Tyēēn. 118:22; Luuka 20:17; 1Bēt. 2:4-7 **4:12** Mat. 1:21; Yoowa. 14:6; 1Kōōr. 3:11; 1Tēm. 2:5 **4:13** Luuka 21:15 **4:15** Yēyuut. 5:34-35 **4:16** Yoowa. 11:47

wōōrōōryēēt. Kunyoo, kibōlchi subak ankubakaakta kubēēchi keey.

Kisaay :biikaab Kiriistō kunyōōr nyikanateet

23 Yu /kabokiityaakta Bētērō ākoo Yoowaana, kooyeey wōloo
kimii :biikwaa ānkubokumwoochi ng'aleek chēē kimwooy :mbo
kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik.
24 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kusaay kukuurchinē
barak kule, "Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo 'kiiyēyē barak āk
ng'wēny, bēēkaab araaray āk tukuuk tukul chēē mii kōōrēēt.
25 King'āloolchinē :Tāmirmiryēēng'uung' kuuko *Tāwuti, kule,
'Ām nee sukunyēkēriitu :bōrōryōōsyēk alake,
ānkōōbootyinē :Isrāyēēl āsiiswēk ng'al chēē māyitē wuy?
26 Chōbē keey :bāytooyikwaa kuyey booryēēt
ānkukāākōōruruuch keey :nkicheek kāāntōōyik
sukubooryēē Yēyiin āk chiinyii nyoo ng'aabaat.'†
27 Kubooyiit man, kituuyo yu bo kiriinkooni *:Ērōōtē āk
Bōōntyō *Bilaato ākoo biiko choo mābo kōōrēētaab Isrāyēēl āk
choo bo Isrāyēēl. Kiyēchi ruurumuut motwooriintēēng'uung'
Yēēsu, nyoo 'kiing'aab kuyēk Kāārārookiintēēt. 28 Kiyey kiyēē
kikiisimitiil kēny ām kāāmuukēywēēkuuk kule makuyeyakay.
29 Kunyi ii, Mokoryoontēēt, ikas wōlēē kāākōōmuuytēēch
ānkiikōōnēēch acheek motwoorikuuk nyikanateet kyaamte
ng'ālyoontēēng'uung' nyēē māmii :muyāt. 30 Ikōōnu
kāāmuukēywēēkuuk kōōsoobiis ankiiyey tukuuk chēē /kiilātē
āk chēē -/mākyoomu ām kaayneetaab motwooriintēēng'uung'
Yēēsu nyoo itabaanaat kubo yiisyēēng'uung'."
31 Yu keewaany :bichoo kusaay, kōōtimtiimākoy :kōyooto
kāmiitē :icheek kusooyēē / ānkiinyiityi icheek tukul
Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab
Yēyiin ām nyikanateet nyēē māmii :muyātēēt.

Kiibuurchiintōōs :biikaab Kiriistō kuu kiy akeenke

32 Kikinoomnyo :biiko choo kikiikuchamta ng'ālyoontēētaab
Yēyiin kuyēk kiito akeenke. Māmii :chii nyēē kiitukuulchinē
keey tukuuk nteenee kibchēchiintōōs āk chuut. 33 Kiiboor
*:lēbkēēyik ām kāāmuukēywēēk kule king'eetee :Mokoryoon-
tēēt Yēēsu meet. Kiibēruur :Yēyiin lēbkēēyichoo tukul ām
yiisyēēng'waa. 34 Kimāmii :chii ām icheek nyēē kibotyi-
nē :kiy, kuuyu kyooltooy :alake mbareenik nto kooriik
35 /ānkubokiikoochi beesaanichaa kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab
lēbkēēyik sukung'eet /kēēyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta.
36 Kimii :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo
kōōtaab Laawi ānkibo kōōrēētaab Kubrō, nyēē kitoochi

4:24 Tyēēn. 146:6 † **4:26** Tyēēnwookik 2:1-2 **4:27** Luuka 23:6-12 **4:28** Yēyuut. 2:23 **4:33** Yēyuut. 1:8 **4:34** Kiruu. 15:4

:lēbkēēyik kaayneet ake kule ‘Barnaaba’. (Ibooru :kaaynaani kule murēn nyēē ikiimē chuut.) 37 Ki inee :akeenke ām choo kyaalta mbareenikwaa ānkōōkooyto beesaanik kōōyyoong'unēē āwunnyēkaab lēbkēēyik.

5

Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safiira

1 King'eet :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Anannyaa āk cheebyoosyeenyii Safiira kwaalta mbareeng'waa. 2 Yu kaakwaalta, kukāsyiin āk cheebyoosyeenyii kung'aal beesaanik kereeryaa ankukonor. Nto yityo, kuyib :Anannyaa beesaanik chuut bokōōyyoong'unēē āwunnyēkaab *lēbkēēyik.

3 Yu kāyib, kumwoochi :Bētērō Anannyaa kule, “Ntēē sicham kutōōrchiing' :Kibrōkōsyoontēēt ng'ōōki kut neennyi 'keeberbeer Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule beesaanik tukul :chuutēchu? Ām nee sii-am chuut alak? 4 So, ki nyeeng'uung' oob :mbareet kumanee-alte? Nto subak kāmātāku cheekuuk :beesaanichu kwēē-āltēē mbareet? Kunyi, mā chii :nyēē 'keeberbeer, nteenee Yēyiin!” 5 Kukāsē :Anannyaa ng'aleechaa, kōōryookyinē keey ng'wēny ānkumēē! Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas kiyēē kiyeyakay. 6 Yooto, kukwoonii :āybēēriik bakeenke ānkubokurātēē ankeet ānkubokumuyē.

7 Yu kakeeyta :āsiiswēk sōmōku, kuyitu :cheebyoosyeetaab Anannyaa āmēēbērē kiinkētē kiyēē kikiikuyeyakay. 8 Kuteebee :Bētērō kule, “Cheebyoos, beesaanik tukul :chuutēchu choo kōbo mbareet?” Kulē :cheebyoosyeet, “Ēē, chooto.” 9 Kumwoochi :Bētērō kule, “Ntēē sōōkāsyiinē osyeem Tāmirmiryēētaab Yēyiin? 'Keekas, mii kuyitu :biiko chēē kātākumuyē boontēēng'uung' ānkumii bokumuyiing' nkinyiing'.” 10 Kōōryookyinē keey bakeenke :cheebyoosyeet kērēēnkōōkaab Bētērō ānkumēē. Kuyitu :bichoo kātākumuyē Anannyaa ankukalab cheebyoosyaanaa ānkubokumuchi kochonkeet nyoo kimii :boontēēnyii.

11 Kinam kuut kaniseet tukul āk mbo biiko chēē kiyityi :ng'aleechaa lētuunoo.

Kiisoob :lēbkēēyik biiko chēē chaang'

12 Kiituuyēēchinē keey *:lēbkēēyik tukul yoo bo Kēēloo bo Sōlōmōōn sukōōnēētē biiko lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu. Kiyēyē mbo subak ng'al chēē chaang' chēē /kiilātē. 13 Kinyōkōriitu :rubiik chuut alake kulumchi lēbkēēyichoo kubo kāāntōōyikaab Yuutayeek. Ānkoo kuwuu nyooto, kitākōōkoostooy :biiko lēbkēēyichoo. 14 Kitas taay :murēnik

4:37 Luuka 12:33; 14:33 **4:37** Yēyuut. 9:27 **5:2** Yēyuut. 4:35 **5:3** Yoowa. 13:2 **5:9** 1Kōōr. 10:9 **5:12** Yēyuut. 2:43; 3:11

āk chēēbyōōsōōk kuchamta Mokoryoontēēt miisin kusiir yoo kibo taay. 15 Kiyey :ng'aleechaa /kiilātē /kiimut biiko chēē kimnyoontōōs ām tiirboosyek āk kisyēērōōk si yoo kātiiny :kitōōntōyēētaab Bētērō, kusobtōōs. 16 Kiiruruukoonunēē keey :biiko kiriinkōōsyēk alak chēē kilēēkitēē Yēērusālēēm, kōōmutu biikwaa chēē kimnyoontōōs āk chēē kiiyiimē :tāmirmirook chēē miyootēch. /Kikiisoob bichoo tukul.

/Kikēēwus lēbkēēyik

17 Kimēēchi :moo *kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii chēē ki *Satukaayeek ām kiyēē kiyeyakay. 18 Yooto kunam :icheek *lēbkēēyichoo ankukerta kō.

19 Nto mii kwēēmooy, kuchō *:malayikeet ānkuchokuyoot. Kimwoochi :malayikaanaa bichooto kule, 20 “Obe ākoy biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkubōōmwoochi biiko ng'aleek tukul kurubta keey sobooni lēēl.”

21 Yu kayyeech, kuba :lēbkēēyichoo ākoy biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē ānkutoow kōōnēētiis.

Kikuur :kibkōrōs nyēē wōō āk biikyii *kōōkwēētaab Yuutayeek kumukuul. Yooto, kōōyookto / bokēēkwērunēē lēbkēēyichoo wōloo / kikēēkērtooy. 22 Nto bērē kuyit :riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin wōlooto /kikēēkērtooy lēbkēēyichoo, mānāānyōōr chii. Kōōyēēyē bakeenke 23 ānkubokumwooyē kule, “Ntēē kābokēēnyōōru tēmēloot :kōōto ānkumii :riibiik kuriibsē kurkat. Nto bērē keeyaat kurkootik, mii ānō :chii kō!” 24 Yu kakas :kāāyyoong'iintēētaab riibiikaab Kōōtaab Yēyiin āk nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ng'aleechaa, kunam kuut miisin kule mii kuwēētii ānō :kōōrēēt.

25 Nto mii yoo, kuchō :chiito ake ānkuchokumwooy kule, “Kookas, miitē kōōnēētiisyēē :bichoo kwōōkērtooy kō biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin.” 26 Kukāsē :kāāyyoong'iintoonoo bo riibiik kuu nyooto, kuwēētooy biikyii ānkubokukwoontooy lēbkēēyik nyēē mānāākērchi koong', kuuyu kinyōkōriitu kule imuuchē kuwiirēē :biiko rwoontōōk.

27 Yu / kābokēēkwēryoon lēbkēēyichoo, / kiimutyi kōōkwēētaab Yuutayeek ānkukōrōmchi *:kibkōrōs nyēē wōō, 28 kumwoochinē kule, “Kikiikāloonwook kule -mātōōnēētiisyootēē kaaynaani bo chiichi! Nteenee kookoolaambuuch :kāānēētiisyēēng'woong' Yēērusālēēm kumukuul, ōmwooyē kule acheek :chēē kikēēbākāchē chiichi.” 29 Kukētyi :Bētērō āk lēbkēēyik alak kule, “Māchāktōōs kiiywēyē Yēyiin kusiir yēē kātākiiywēyē biiko. 30 Kiing'eetee :Yēyiintēētaab mbo kuuko Yēēsu meet nyoo kyōōbākāchē

5:14 Yēyuut. 2:41 **5:16** Yēyuut. 19:11-12 **5:17** Luuka 20:27 **5:19** Yēyuut. 12:7-10 **5:24** Yēyuut. 12:18-19 **5:26** Luuka 20:19; 22:2 **5:28** Mat. 27:25 **5:29** Yēyuut. 4:17-19

ōkwērtoochinē keet barak. 31 Kōōkukwēryoot :Yēyiin kuwo
kibkōōnkōy ānkumii āwunyii nyēbo taay kubāytooyiisyē anku
*Kāārārookiintēēt, sukung'eet kuwēēkiis :biikaab Isrāyēēl /
ānkēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēng'waa. 32 Kyoomtooy
:acheek ng'aleechu ānkwoomtooy mbo :nkinee Tāmirmiryēētaab
Yēyiin nyoo kiikōōkoochi :Yēyiin biiko choo kāsyinē inee."

33 Yu kakas :kōōkwoonoo kuu nyooto, kung'woonchi mi-
isin. Yooto, kumach kule kubakach lēbkēēyichoo. 34 Nteenee
kimii *:Fārisooyiintēēt ake ām kōōkwoonoo nyēē /kikēēkuurēē
Kāmālyēēl. Ki kāānēētiintēētaab kiruutēk nyēē kikoonyitē
:biiko tukul. Kimwooy kule, "Ōkwēryootē, baa, bichu kuba
saang' kisich."

35 Nto mii yoo, kōōrwookyi kōōkwoonoo kumwoochinē kule,
"Kāābkōōnyoo, māchāktōōs ōrōōtootē kiyēē ōmāchē ōyēchi
bichu. 36 Ām kēnyiisyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta, kōchō
:ake nyēē /kikēēkuurēē Teewuuta nyēē kiyey keey kule inee
ku chiito ake nyēē wōō. Kuroob inee :biiko chēē kimāchē
kuyitē bokolwookik ang'wan. Nteenee /keebakach /anki-
isereet biikyii tukul ankung'etee yoo :ng'aleekyii. 37 Yooto
subak, kookeer :Yuuta nyēbo Kalilaaya ām bēsyōōsyēkaab
kāāyiitiisyēēt nyēē wōō nyoo kibo biiko. Kiroob :nkinee biiko
chēē chaang', nteenee /kiiwaang'ta inee /ankiisereet biikyii.
38 Kunyoo, ām ng'ālyoontooni, āmwoowook kule obakaakte ru-
biichu bo Yēēsu kubēēchi keey kuuyu yēē ākoo chōōnēē :kiyēē
mwooyē :bichu wōlēē mii :biiko, kumāyēyē kiy. 39 Nto yēē ākoo
chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin, -mōōmuuchē kut okerekte bichu,
nteenee, imuuchē bōōyiinēē ōmiitē ōbooryēē Yēyiin."

Kiyis :ng'aleechaa kāāsōōtēywēēkaab bichooto. 40 Yooto,
/kēēkuur lēbkēēyichoo kuba kō /ankeebas. Nto mii yoo, /
kēēmwoochi bokusaanee keey kung'ālooloōtēē kaayneetaab
Yēēsu. Yooto, /keebakaakta kubēēchi keey.

41 King'ēētyēē :lēbkēēyichoo yooto kibo kōōkwoonooto nyēē
ng'ērēkootiin, kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēbo koonyit mi-
isin kuchamta icheek :Yēyiin kule kunyāliil ām kaayneetaab
Yēēsu. 42 Kitas taay :lēbkēēyichoo kutēē yēē tēē :bēsyōōsyēk
kōōnēētiisyē ānkwoomtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ām bi-
iwuutaab *Kōōtaab Yēyiin āk mbo kung'eetee kōōto ake
ākoy ake, kumwooyootē kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyoo
kimākōōyook :Yēyiin.

5:31 Luuka 2:11; Yēyuut. 2:33 **5:32** Yēyuut. 1:8 **5:34** Yēyuut. 22:3 **5:36** Yēyuut. 21:38 **5:37** Luuka 2:2; 13:1-2 **5:40** Mat. 10:17; Yēyuut. 4:18; 5:28 **5:41** Luuka 6:22-23; 1Bēt. 4:13 **5:42** Luuka 22:67; Yēyuut. 2:31; 3:18; 8:5; 9:22; 17:3; 18:5, 28; 26:23

6

/Kikeekwey toorētik tisab

1 Ām bēsyōōsyēchooto yu kimii kuwōōyiitu :laatitaab biikaab Kiriistō, kooteeyee keey :Yuutayeek chēē king'āloolē kuutiitaab Kirikiik kule / kikēēbulbulē chēēbyōōsōōk choo ki Iburaneek / ānkēēsāsē chēēbyōōsōōkwaa chēē ki musuk ām wōlēē / kikēēbchēwuntooy āmiik. 2 Yooto, kōōruruuch *:lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' bichooto tukul ānkumwooy kule, "Mēēbērē ng'ālyoo nyēbo man, yoo kakeebakaakte kyaamte ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkēēswēē ng'aleekaab āmit kityō. 3 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okwey biiko tisab chēē tookunootiin kule /kiikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkung'oomēch. Mākuwuulyēē :bichooto ng'aleechuutēchu. 4 Nteenee +mākēēwuulyēē :acheek saayeet āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin."

5 King'ērēkyi :biiko tukul ng'aleechaa. Yooto, /keekwey Steefaan (kiikoosēē keey :inee Yēyiin miisin anku /kikiinyiityi Tāmirmiryēēt), Filibō, Burokooro, Nikanoor, Timoon, Barmeena ākoo Nikolaawo (nyēē kibo *kiriinkēētaab Antyookya nyēē kikiikuweech keey kusaay Yēyiintēētaab Yuutayeek). 6 Yooto, /kēēkwērchi bichoo lēbkēēyik kusoochi ānkutiinyēē āwunnyēk.

7 / Kikyaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyēstoochi kōōrēēt. Kitas taay :laatitaab biikaab Kiriistō kuwōōyiit ām Yēērusālēēm ankuchamta :mbo *kibkōrōs wōlēē wōō Yēēsu.

/Kikeenam Steefaan

8 Kiibēruuroot :Steefaan ānkiboonto kāāmuukēywēēk miisin. Kiyey :chiichoo ng'al chēbo kwōng'uut ānkōōboor tukuuk chēē / kiilātē ām wōlēē mii :biiko. 9 Kimii :Yuutayeek alake chēē kikuurē keey kule 'Biikaab *kōōtaab saayeet chēē /kiikiityaakta' ānkibo kōōrēētaab Kurēēn āk Alekisaantrya āk mbo yēēmōōsyēkaab Kiliikya āk Eesya. Kikwiil :bichoo Steefaan. 10 Nteenee kimēēmuuchē kuyityi ng'oomnānēētaab Steefaan āk mbo Tāmirmiryēēt nyēē kiikoochinē kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy. 11 Yooto, kumwoochi :bichoo biiko chuut alak kumwaayaat kule kiikukas Steefaan kung'āloolēē *Muusa āk Yēyiin nyēē miyaat. 12 Kiiwuruur :bichooto biiko chuut kunam wōlēē mii :booyik āk kāānēētikaab kiruutēk. Yooto, /keenam Steefaan / ānkēēkwēryoot ākoy kōōk, 13 / ānkubokēēmōlōlchi ng'al chēē manaayey. Kimwooy :bichooto kule, "-Mākustēē :chiichi kung'āloolēē *Kōōtaab Yēyiin nyēē miyaat āk

6:1 Yēyuut. 2:45; 4:35 **6:3** 1Tēm. 3:8-13 **6:6** Yēyuut. 9:17; 13:2-3; 14:23; 1Tēm. 4:14; 5:22; 2Tēm. 1:6 **6:7** Yēyuut. 2:41 **6:10** Luuka 21:15; Yēyuut. 6:3

mbo nkicheek kiruutēk. 14 Kookeekas kumwooyē kule
makooburyeet :chiichi / kēēbērē Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt kōyi
bo Yēyiin ankuweech ātēbuutēk choo kirōōbwēēch *:Muusa.”
15 Kiirōōtoot :kōōkwoonoo tukul Steefaan. Yooto, kukas kule
kerkeey :eernyii āk nyēbo *malayikeet.

7

Kiyēē kimwooy :Steefaan kuyēētēē keey

1 Nto mii yoo, kuteebee *:kibkōrōs nyēē wōō Steefaan kule,
“Man :ng'aleechu / kēēmwooyē kurubta keey āk inyiing'?”
2 Yooto, kukēt :Steefaan kule, “Mbo araaba āk mbo baaba.
Ōyēbchi yiit baa kiyēē āmiitē wāāmwoowook. Kichōōnchi :Yēyiin
nyoo tōrōōr baaba Abraam, yoo kitākumiitē Meesobotaamnya
kutākutoombo wokuminyē Araan. 3 Kimwoochi :Yēyiin
Abraam kule, ‘Ibakaakte biikwook āk kōōrēēng'uung'
'ānkiiwē ākoy kōōrēēt nyēē +māābooruung'.’† 4 Kunyoo,
kung'eetee :Abraam kōōrēētaab Kaltaayeek ānkuwuuchi
*kiriinkēētaab Araan. Yu kāwokume :kwaan, kung'eetee
:Abraam kiriinkoonoo bo Araan ānkōōwuuw :Yēyiin kuchō
kōōrooniitēnyi ōminyē :akweek. 5 Mēēbērē kirōōbchi :Yēyiin
Abraam kiy mbo akeenke ām kōōrooniitēnyi kule kuyēk
nyeenyii ānkoo mbo kētiin nyēbo mbar. Nteenee kikuurtoochi
:Yēyiin Abraam āk biikyii chēē makookeer inee kule mākuyēk
nyeeng'waa :kōōroonooto ānkoo kimānāānyōōr :Abraam
leekwa yooto. 6 Kimwoochi :Yēyiin Abraam kule, ‘Makuba
:biikaab mooyēēng'uung' bokuminyoot kōōrēētaab biiko alak
ānkuyēkunoot motwoor. Mākunyāliil kēnyiisyēk bokolwookik
ang'wan. 7 Nteenee +māāng'woonchi biiko chēē kayey icheek
kuyēk motwoor. Nto yityo, mākuwuuwunēē kōōroonooto
ānkubokukutung'woo ām yuutēyu.’†

8 Nto mii yoo, kōōkoochi :Yēyiin Abraam kiirootyeetaab
*kāāmurootāniisyēēt. Yooto kunyōōr Abraam wērinyii
Isaka. / Kiimuraatan wēēroo kutinyē bēsyōōsyēk sisiit
kuchakee / kākēēsich. Nto mii yoo, chokunyōōr :Isaka
Yāākōbō. Kichokusich :nkinee Yāākōbō mbo kuuko taman
āk āyēēng'. 9 Kiituuyiityi mbo :kuuko chuut Yōōsēēf moo.
Yooto, kwooltoochi kōōrēētaab Miisir wokuyēk motwooriin.
Nteenee kiyēētyēēchi :Yēyiin Yōōsēēf kumii wōlooto 10 ām
wuuyin ake tukul nyēē kinyōōr. Kiikoochi mbo subak
ng'oomnānēēt ankuyey bāytooyiintēētaab Miisir kung'ērēkyi

6:13 Māārkō 14:55-59; Yēyuut. 21:28 **6:14** Yoowa. 2:19; Yēyuut. 15:1-2; 21:21
† **7:3** Toowunēēt 12:1 **7:3** Ibu. 11:8-10 **7:4** Toowu. 11:31; 12:4 **7:5**
Toowu. 12:7 † **7:7** Toowunēēt 15:13-14 **7:7** Chuy. 3:12 **7:8** Toowu.
17:9-14; 21:2-3; 25:26; 29:31—30:24; 35:16-18 **7:9** Toowu. 37:11, 28; 39:2, 21

Yōōsēēf kut kuyey inee kubayta kōōroonooto ānkōōyyoonkyi kiy ake tukul ām kanyii.
11 Nto mii yoo nanyuun, kuchō :kēmēwuut Miisir kumukuul nyēē wōō miisin ākoy mbo kwoochi kōōrēētaab Kanaan. Kilal :kēmēwuunoo biiko nyēē -/mākyoomu. Kimāmii wōlēē kiimuuchē kunyoorta mbo kuuko kiyēē kaam. 12 Yu kawokukas :Yāākōbō kule kimiitē :āmiik Miisir kōōyookto kāābkōōnyoo chuut kuba wōlooto nyēbo taay. 13 Ām baanta nyēbo āyēēng', kōōboorchi keey :Yōōsēēf murēchuutēchu. Yooto, kōōnkēt *:Faraawo biikaab mbo Yōōsēēf. 14 Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu, kōōyookto :Yōōsēēf /bokēēkuurchi kwaan āk biikaab kōōng'waa tukul. Kiyitē :kayaa tukul biiko tāmānwookik tisab āk muut. 15 Yooto, kuwēēto :Yāākōbō kāābkōōnyoo tukul Miisir. Kiminy :icheek wōlooto ākoy kubēk :biiko tukul choo kibo taay. 16 Ānkoo kuwuu nyooto, /kikeeketita bōōrwēkwaa ām lētuunoo /ānkubokiitōōr wōlēē bo kochonkeet nyēē kikiikusimkwaalee :Abraam wērikaab Amoor ām Syēkēm ām laatitaab beesaanik.
17 Yu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk, kootyiich :Yēyiin kuu yoo kikiikukuurtoochi Abraam, kuyēk :biikyoo sērē ām Miisir. 18 Yooto, kubāytooyiis :chiito ake nyēē kimēēnkētē kiy ake tukul kurubta keey ākoo Yōōsēēf. 19 Kwoowēsyi :bāytooyiintoonoo biikyoo ankoonyaliil. Kimāchē kule kumētooy :biiko lēēkōōk chēē /kātākiibuutu sukubēk.
20 /Kikēēsichē *Muusa ām bēsyōōsyēchooto ānkiibēruuroot ām wōlēē mii :Yēyiin. /Kikeebayee kang'waa kō ām ārook sōmōk. 21 Yu /kabokiichuuw kuchō saang' /kēēmāchē /kēēmēto, kunam :chēēbtaab Faraawo Muusa ankuyey kuyēk lakwanyii. 22 /Kikiineet Muusa ng'oomnān ake tukul ām Miisir kuyem. Kikōrōōm :Muusa ām wōlēē king'ālooltooy āk wōlēē kiyēytooy yiisyēēnyii.
23 Yu kiboonto :Muusa kēnyiisyēk artam koosoot kuruutoochi biikyii bo Isrāyēēl. 24 Yooto, kukas chiinyii ake nyēē kimii kōōnyāliilē :chiitaab Miisir. Kuwo :Muusa bakeenke ankubakach chiichoo kibo Miisir kusār chiinyii. 25 Kiisōōtē :Muusa kule tōōs kiimuuchē kōōnkēt :biikwaa kule kimii :Yēyiin kuyēyiisyēē inee kootyaakta icheek, nteenee kimēēnkētē :biikyii. 26 Yu kāyyēēkunēē, kukas :Muusa biikaab Isrāyēēl alak āyēēng' chēē kimii kuboortōōs. Kusyeem kumwoochi kule, ‘Murēchu, nto yu koo-am keey nkosyur ānkōōbooyē mooyēēt akeenke!’ 27 Nteenee kuwunukto Muusa :chiito nyēē kikiikulālchi nyiin ānkumwoochi kule, ‘Ng'oo :nyēē

7:10 Toowu. 41:37-44 **7:12** Toowu. 41:54; 42:1-2, 5 **7:13** Toowu. 45:1, 3, 16 **7:15** Toowu. 45:9-10, 18; 46:6-7, 27 **7:16** Toowu. 23:3-16; 33:19; 49:29-30; 50:13; Choos. 24:32; Ibu. 11:22 **7:18** Chuy. 1:7-8 **7:19** Chuy. 1:15-19, 22 **7:21** Chuy. 2:2-10; Ibu. 11:23

katooling' ibayteech? Inyiing' :kētiintēēt? 28 Imāchē ibara
kuu wōloo 'kwēēbākāktooy Miisiriintēēt?'† 29 Yu kakas :Muusa
ng'aleechaa, kumwēy. Kimwēchi kōōrēētaab Miityaan. Ki-
ibuur wōlooto kut kunyōōr wērikyii āyēēng'.
30 Yu kāwokukeeyta :kēnyiisyēk artamu, kuchōōnchi *:Malayi-
keetaab Yēyiin Muusa ām suurkwēēnēēt yēē kōōrikitiitēē
:maata ām sōntiit ake. Kilēēkitēē :yooto Tulwēētaab Sinaay.
31 Nto bērē kukas :Muusa kiyooto, kwaam mēt. Kōōnookyi
kule kukas nyēē karaam. Yooto, kukas kuutiitaab Yēyiin nyēē
kimii kukuuru 32 kule, 'Anii :Yēyiintēētaab mbo kuukoong',
Yēyiintēētaab Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.'† Kibootan :Muusa
ām muyātēēt kut manaamach takukas yooto subak. 33 Yooto,
kumwoochi :Yēyiin Muusa kule, 'Irēēku kwēyōōnik, kuuyu imi-
itē iyyoonyēē yēē tiliil. 34 Kaakas kubooyiit man wōlēē /kēēmii
/ kiitiing'tooy biikyuu ām Miisir āk wōlēē mii kōōtēēytooy.
Kāārēku :anii chaatyaakte kunyi, āmiitē wāāyooktiing' ākoy
Miisir.'
35 Ki Muusa nyiitēnyi :nyooto / kikēētāyē / kēēmwoochinē
kule, 'Ng'oo nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt
āk chēbo kētiisyēēt?' Inee mbo subak :nyooto kiiyooktooy
:Yēyiin wokubayta ānkusār biikaab Isrāyēēl. Kikwēryootē
Muusa :Malayikeetaab Yēyiin nyoo kichōōnchinē ām yoo kibo
sōntiinoo. 36 Kikwēryoon :Muusa bichoo kung'ēētyēē Mi-
isir kukaakuyey ng'al chēbo kwōng'uut ām wōlooto āk yoo
kibo Araarayta nyēē Arraa āk mbo ām kēnyiisyēk artam
choo kimii :biikyoo suurkwēēn. 37 Ki Muusa :nyiitēnyi nyoo
kimwoochinē biikaab Isrāyēēl kule, 'Mākukōōnook :Yēyiin
*wōōrkooyoontēēt nyēē wuu anii kuchōōnēē wōlēē miitē :bi-
ikwook.'†
38 Kiboonto keey :Muusa āk biikyoo ām wōlooto bo kōōr
nyēē suurkwēēn. Kiboonto keey mbo kuuko ākoo mbo
Malayikeetaab Yēyiin nyoo king'āloolchinē inee ām yoo kibo
Tulwēētaab Sinaay. Kinyōōr yooto :Muusa ng'al chēbo soboon
chēē kirōōbwēēch. 39 Nteenee kichuunnyēē mbo :kuuko
ng'aleekaab Muusa ankookaykaay kooyeey Miisir. Kitay
:icheek Muusa 40 ānkumwoochi *Āārōn kule, 'So, kāwokwaam
:nee Muusa nyi kiirēētoonunēēnēēch Miisir? Kunyoo,
chēēyēwēēch āynātēēt nyēē sukōōrēētootēēch.'† 41 Yooto
yēē sukuyey :bichooto kiito nyēē kerkeey mooyta. Kiyibu
tukuuk chēē / kibokēēsooytooy ānkuyēyē sookwoonuutēk

† **7:28** Chuy. 2:14 **7:29** Chuy. 2:11-15; Ibu. 11:24-27 **7:29** Chuy. 2:15, 21-22; 18:4 † **7:32** Chuy. 3:6 **7:34** Chuy. 3:1-10 **7:35** Chuy. 3:2; 2:14 **7:36** Chuy. 7:3; 14:21-29; 15:25; 16:1—17:13; Kāāyiit. 20:2-11; 14:33 † **7:37** Kiruutēk 18:15 **7:37** Kiruu. 18:15, 18; Yēyuut. 3:22-26; 13:32 **7:38** Chuy. 19:1—20:17; Yēyuut. 7:53 **7:39** Kāāyiit. 14:3-4; Neem. 9:17 † **7:40** Chuy. 32:1

ānkung'ērēkyinē kiyēē kiyēyēē āwunnyēkwaa. 42 Yooto,
kōōtuukyi :Yēyiin batay kukutunkyinē icheek asiista, araaweet
ākoo kookeelik. Tooku :yuutēyu ām yoo / kikeesir ām
kitaabuutaab *wōōrkooyik kule,
'Kāālē ii, kōōtaab Isrāyēēl,
ara kyōōkwērwoo tyoony bo kōrōs āk tuwēnuutēk
ām kēnyiisyēk artam choo kyōōmiitē suurkwēēn?
43 Acha! Kyoong'eet, okalab kēryēētaab *Moolek
āk kookeelyeetaab āynātēēt Reefaan
tukuuchoo kyōōyēyē kule sōōkutunkyinē.
Kunyoo, +maakwetaak bookeeytee kiriinkēētaab Bābulōōn
kut booyit kōōr nyēē mā nyēēng'woong'.'†
44 Kiboonto mbo :kuuko *Kēryēētaab Yēyiin ām wōlooto
bo suurkwēēn. Kikiyey :Muusa kēryoonoo kuu wōlēē
kimwooytoochi :Yēyiin āk wōlēē kikiikōōboorchinto. 45 Yu
kābokunyōōr mbo :kuuko kēryoonoo, kukwaanta kōōntōōchinē
:Chooswa. Kikwaanta kēryoonooto yu kibokunāmē
kōōrēētaab biiko choo kikwētē :Yēyiin kukāsē mbo :kuuko.
Kiibuur :kēryoonoo kuu nyooto ākoy bēsyōōsyēk choo
kichokubāytooyiisyē *:Tāwuti 46 nyoo king'ērēkyi :Yēyiin.
Kimwooy :Tāwuti kule mākuyēytoochi :inee Yēyiintēētaab
Yāākōbō wōlēē mākuminy. 47 Nteenee ki Sōlōmōōn nyēē
kichokutēēkyi Yēyiin Kōōto. 48 Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē
minyē :Yēyiin koorin chēē tēēchē :biiko. Kuu yoo mwooyē
*:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin kule,
49 'Mwooyē :Yēyiin kule:
Ābāytooyiisyoowunēē barak
ānkuyitu :kērēēnkōōkyuu ng'wēny.
Kunyoo, kō nyēē wuu nee :nyēē ōmāchē ōtēēkwoo?
Nto ānō :wōlēē ōmwooyē kule āmuunyēē?
50 Mā anii :nyēē kyāāyēyē tukuuchu tukul?'†
51 Kunyoo ii, wuuyēch sōō mētēwookwook nyēē tyaa
nyēē -mōōkāsē ng'al! Okerkeeye mbo kuukoong'
:akweek chu ōkwiilē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaak. 52 Mii
*:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē mānāāwus mbo :kuukoong'?
Kibakach mbo choo king'ōōrē kule mākuchō :Chii nyēē
Churtaat. Ānkoo mbo raat kuu nyiitēnyi koochaamte
ankoobakach :akweek Nyooto Churtaat. 53 Kyōōnyōōru
kiruutēkaab Yēyiin kubununēē malayikaanikyii, āmēēbērē
ōrubē!"

7:41 Chuy. 32:1-8 † **7:43** Āmōōs 5:25-27 **7:44** Chuy. 25:9 **7:45** Choos. 3:14-17; 18:1; 2Tēt. 1:3; 5:5 **7:46** 2Sām. 7:1-2; Tyēēn. 132:1-5 **7:47** 2Sām. 7:5-7; 1Bāy. 6:1-38 **7:48** Yēyuut. 17:24 † **7:50** Isaaya 66:1-2 **7:51** Chuy. 32:9; 33:5; Cherem. 4:4; Ēsēk. 2:2-5; Room. 2:28-29 **7:52** Mat. 5:12; Yēyuut. 3:14 **7:53** Yēyuut. 7:38; Kala. 3:19; Ibu. 2:2

/Kikeebakach Steefaan

54 Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaa kimwoochinē
:Steefaan, kunyēērchi ankunyiy mooriik nyēē kāng'woonchi.
55 / Kiinyiityi Steefaan Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankukas
barak. Kukas lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankukas Yēēsu nyēē
kimii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. 56 Kumwooy
:Steefaan kule, "Okas baa, kaakuyaatakay :wōliin bo barak.
Miitē *:Wēritaab Chii kēēyyoonyēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin."
57 Yooto, kuker :bichoo yiitiikwaa kukatay ng'aleekaab
Steefaan ānkubōlchi barak miisin. Kutuchinē :bichooto
tukul Steefaan 58 /ānkiichuutootē ākoy kiriing' saang'. Kiirēēk
:bichoo kāāliikoonikwaa ānkōōtōōrchi āybēēryoontēēt ake nyēē
/ kikēēkuurēē Sāwulō kuriib. Nto yityo, kutoow kuwiiree
Steefaan rwoontōōk.
59 Kitas taay :bichoo kuwiir Steefaan nto yityo,
kusaay :Steefaan kule, "Mokoryoontēēt Yēēsu, itaach
tāmirmiryēēnyuu." 60 Kikutuny ānkukuurchi barak kule,
"Mokoryoontēēt, -'meenaamte bichu ng'ōōki!" Kubēkunēē
:ng'aleechaa kuutiinyii kung'ētē.

8

1 Kichamta :Sāwulō meetaab Steefaan.

/Kikēēwus biikaab Kiriistō kusērēēt

Ām bēsyoonooto, /kēēwus kaniseetaab Yēērusālēēm nyēē -/
mākyoomu. Kisērētyi :biiko chēē chaang' yēēmēētaab Yuuteeya
āk nyēbo Samaaryaa. Nteenee king'ētunēē *:lēbkēēyik
Yēērusālēēm. 2 Kimii :biiko alake chēē kikoonyitē Yēyiin.
Kiriiree :bichoo Steefaan miisin nto yityo bokumuy. 3 Yooto,
kutoow :Sāwulō kwaaraantaat biikaab Kiriistō nyēē -/
mākyoomu. Kiwēētootēē kō ake tukul kunāmootē murēnik
āk chēēbyōōsōōk wokukērtooy kō.

Kumii :Filibō kōōrēētaab Samaaryaa

4 Kyaamtaatee :bichoo kisērēētōōs ng'ālyoontēētaab Yēyiin
wōlto ake tukul wōloo kiba. 5 Kiwo :nkinee Filibō ākoy
*Samaaryaa ankuwokwaamtee wōlooto lōkōōywēk chēē
rubtooy keey āk *Kāārārookiintēēt. 6 Yu kawokukas :biiko
ng'aleek chēē kyoom :Filibō āk tukuuk chēē / kiilātē chēē
kiyey, kuyēbchi yiit ām kēēlto nyēē karaam. 7 /Kikiibēbēēto
tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko wōlēē wōō.
Kiwookyinē barak yu ng'ēētyēē bichoo. /Kikiisoob mbo chēē

7:56 Mat. 3:16; Luuka 12:8-9 **7:58** Yēyuut. 22:20 **7:59** Tyēēn. 31:5; Luuka 23:46 **7:60** Luuka 23:34; 6:28 **8:1** Yēyuut. 8:4-5; 11:19 **8:3** Yēyuut. 9:1-2, 13, 21; 22:4-5; 26:9-11; 1Kōōr. 15:9; Kala. 1:13; Filib. 3:6; 1Tēm. 1:13 **8:5** Yēyuut. 6:5; 5:42

kisōnkōchootiin āk chēē kiing'wooltōōs. 8 Kunyoo, king'ērēkiis
:biiko ām kiriinkoonooto kumukuul.

Kiweek :chēēbsookēyoontēēt /ankeebatisan

9 Kimii :chēēbsookēyoontēēt ake kiriinkoonooto nyēē
/ kikēēkuurēē Simōōni nyēē kiyēyē mosoonkoyeenikyii.
Kiyey :chiichoo kuu nyooto kut kikiikoolat :biiko miisin
ām *Samaaryaa. King'āsē keey kule inee ku chii nyēē wōō
miisin. 10 Kunyoo, kiiywēyē :biiko tukul chiichi kunam
wōlēē mii :chēē wōōyēch ām komostaab bāytooyiisyēēt āk
mbo chēē minkēēch. Kiyēbchi yiit kāroomin ānkumwooy
kule, "Boonto :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii
:Yēyiin." 11 /Kikēērubootē chiichooto, kuuyu kikiikuyey ng'al
chēbo kwōng'uut kunyil chēē chaang' ām mosoonkoyeenikyii.
12 Nto yu koom :Filibō lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē
rubtooy keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk chēbo Yēēsu *Kiri-
istō, kōōyēnchi :bichoo lōkōōywēchoo / ankeebatisan. / Ki-
keebatisan bichoo tukul kunam wōlēē miitē :booyik āk
chēēbyōōsōōk. 13 Kiiyēnchi :nkinee Simōōni Yēēsu /ankeebati-
san. Yooto, kurubaat :Simōōni Filibō ām wōlto ake tukul.
Kiimuuy miisin :tukuuk chēē kikas kuyēyāktōōs.

Kinyōōr :biikaab Samaaryaa Tāmirmiryēēt

14 Yu kabokukas *:lēbkēēyik ām Yēērusālēēm kule
kaakuchamta :biikaab *Samaaryaa ng'ālyoontēētaab
Yēyiin, kōōyookto Bētērō ākoo Yoowaana kuba wōlooto.
15 Yu kabokuyit :icheek, kusoochi kule kunyōōr bichoo
Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kisaay kuu nyooto, 16 kuuyu
kitākutoombo kut kurārākyi bichooto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
/ Kikiikeebatisan baateey ām kaayneetaab Mokoryoontēēt
Yēēsu. 17 Kitiinyēē :Bētērō āk Yoowaana bichoo āwunnyēk.
Yooto, kuchōōnchi bichooto :Tāmirmiryēēt.

18 Nto yu kawokukas :Simōōni kule kinyōōru :biiko
Tāmirmiryēēt yoo kātiinyēē :lēbkēēyichoo āwunnyēk,
kumwoochi kule, 19 "+Māākwēwook beesaanik, yoo kōōkōōnoo
kāāmuukēywēēchu sukung'eet yoo kāātiinyēē :nkanii chii
ake tukul āwunnyēkyuu, kunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin."
20 Kukētyi :Bētērō :chiichooto kule, "Iwē kut wee-aran
āk beesaanichaakuuk! Isōōtē kule / kiimuuchē / kyaalee
rōōbtooywoontēētaab Yēyiin beesaan? 21 -Meeyemaat iyey
yiisyooni, kuuyu -meechuulaat ām wōlēē mii :Yēyiin.
22 Kunyi, iweekse ām miyootyooni ankiisaay Yēyiin. Imuuchē
kunyōōwuung' :Yēyiin kaat ām kāāsōōtēywēēkuuk choo
miyootēch. 23 Ākāsē tuuyintaab moo nyēē iboontē anku

8:7 Māārkō 16:17; Luuka 9:1 **8:12** Yēyuut. 28:23; 3:6 **8:14** Yēyuut. 3:1 **8:15** Yēyuut. 2:3-4; 10:44-47 **8:17** Yēyuut. 19:1-6 **8:18** Yēyuut. 6:6

kiikoolaambuuchiing' :choolwookātēēt." 24 Kumwooy
:Simōōni kule, "Lēyyē, ānkōōsoowoo sukung'eet māyēyākiis
:ng'aleechaa kōōmwooyē ām wōlēē āmiitē."

25 Yu kāākōōrwookyi :Bētērō āk Yoowaana biiko ām *kiri-
inkēētaab Samaaryaa, kwoomchinē ng'ālyoontēētaab Yēyiin,
kooyeey Yēērusālēēm. Kyaamtaatee lōkōōywēchu kāroomēch
soong'wēk chēē chaang' ām yēēmēētaab Samaaryaa.

Filibō āk chiito ake nyēbo Etyoobya

26 Nto mii yoo, kumwoochi *:malayikeet Filibō kule, "Iwē
komostaab cheeronko kut inyōōru kēēlto nyēē baraay ām
suurkwēēnēēt, nyēē rēktēē Yēērusālēēm ākoy *kiriinkēētaab
Kaasa." 27 Kunam :Filibō baanta nto kēchinē kēēloo
baraay, kukas chiito ake nyēbo kōōrēētaab Etyoobya kumii
kōrōkōchēēnyii kuchōōnēē kusooyē Yēyiin ām Yēērusālēēm.
Ki chii nyēē wōō ām kōōrēēng'waa / ānkikiikoosēē keey.
Kiiyyoonkyinē lēnkuutaab beesaanik chēbo cheebyoosyeet
ake nyēē / kikēēkuurēē Kantaake nyēē ki bāytooyiintēētaab
kōōroonooto. 28 Kimii :chiichoo kusumānchinē barak
kitaabuutaab *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya.

29 Yooto, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Filibō kule,
"Iwē baa, yuun mii :kōrōkōchooniin bo chiichiin." 30 Kulabat
:Filibō ākoy yooto ankukas chiichoo kusumānē lōkōōywēk
chēbo kitaabuutaab Isaaya. Kuteebee :Filibō kule, "Ikāsē man
kiyēē āmu :lōkōōywēchoo?" 31 Kukēt :chiichoo kule, "Ānkētēē
nee yēē māmii :chii nyēē kēēbāng'boong'woo? Ānkiichōō naas
ōō, murooni chēēbuurēē yu."

32 Kimiitē :chiichooto kusumānē yēē mwooyē kule,

"/Kikēēkwēryoot kuu kēēchiir ākoy yēē /bokēētilēē,
kuu kuuchoo nyēē -mēēyitē yoo /kēētilchinē sabureekyii,
mēēbērē king'aany kuutiinyii.
33 /Kikeemoonta /ānkēētāchi manta.
Mātinyē biich chēbo siintaaryeenyii,
kuuyu /kikiinēm soboonnyii ām kōōrooni."†

34 Yooto, kumwoochi :chiichooto kibo Etyoobya Filibō kule,
"Murooni, mwoowoo baa, :inyiing', mii kung'āloolēē keey
*:wōōrkooyoontooni nto ng'āloolēē chiito ake?" 35 Koonaamee
:Filibō yooto bakeenke ānkwoomchi chiichooto lōkōōywēk chēē
kāroomēch chēē rubtooy keey āk Yēēsu.

36 Kumii :tukwaay kubēētii ām kēēltaab too, kuyit yēē kimii
:bēēko. Yooto, kumwoochi :chiichooto Filibō kule, "Kas, nto yu

---

8:24 Chuy. 9:27-28 **8:27** Tyēēn. 68:31; 87:4; Sefa. 3:10; Isa. 53:3-8 † **8:33** Isaaya 53:7-8 **8:35** Luuka 24:27

bēēko :chu. Nee ake :nyēē tākumāchāktōōs /sikeebatisanaa?"*
38 Yooto bakeenke, kōōyyoong'to :chiichooto kōrōkōchoonoo.
Kurēk :tukwaay ānkurēkto āyno ankubatisan :Filibō. 39 Yu
kābokuloong'unēē āyno, kusar :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Filibō
areet akeenke ānkuwēēto. Manaawokukas :chiichoo Filibō
subak, nteenee kitas taay āk baannyii ām ng'erekweek. 40 /
Kibokēēkāsyi Filibō *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Asooto.
Kiwēēsyētootēē kiriinkōōsyēk tukul ām yēēmoonoo kwoom-
tootē lōkōōywēk chēē kāroomēch ākoy wokuyit *kiriinkēētaab
Kayisareeya.

9

Kiweek :Sāwulō

1 Kitākumii :Sāwulō kwoorēētānē kumāchē koonyokoorta
ankubakach rubiikaab Yēēsu. Kuwo ākoy kaab kibkōrōs nyēē
wōō 2 ānkuwokusoom kōōkoochi bārōōnōōk chēē / kikēēsirchi
kāāyyoong'ikaab kooriikaab saayeet ām Tamaasko. Kimāchē
bārōōnōōchoo sukuchāmchi kunam chii ake tukul nyēē ki-
ikurub kēēltaab Yēēsu, anku murēn nto koorko sukukwēryoot
Yēērusālēēm.
3 Yu kariikta Tamaasko, koowech :lēbkēēyyēēt ake nyēē
kichōōnēē barak ankoolaambuuch Sāwulō. 4 Kōōryookyi keey
ng'wēny nto yityo kukuur :kuutiit ake kule, "Sāwulō, wē,
Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?" 5 Kulē :Sāwulō, "Inyiing' ku ng'oo
ōō, mokoryoontēēt?" /Kēēmwoochi kule, "Anii ku Yēēsu nyooto
imiitē ibārē. 6 Kunyi, ng'eet ānkiiwē ākoy wōliin bo kiriinkēēt
ankuweeyey kiyēē +/mābokiibooruung'."
7 Kiboontootē keey :Sāwulō biiko alak ām baanaa. Kinam
kuut baateey bichoo :kiyēē kiyeyakay. Kikāsē :bichoo baateey
/ kēēkuuru ng'aleechaa, āmēēbērē kiinkētē kule kikwoonēē
wōlēē mii :ng'oo ānkimwooyē nee. 8 Yooto, kung'eet :Sāwulō.
Nto bērē kung'aany koonyek, kumākāstooy. /Keenamaat āwut
/ ānkiirēētoot ākoy Tamaasko. 9 Kiibuur wōlooto bēsyōōsyēk
sōmōk nyēē mākāstooy āmēēbērē kyoomē nto kuyye kiy ake
tukul.
10 Kimii :rubiintēēt ake nyēbo Yēēsu wōlooto bo Tamaasko
nyēē / kikēēkuurēē Anannyaa. Kukuurchi :Mokoryoon-
tēēt ām ng'oong'uutyēēt kule, "Anannyaa!" Kōōyēn kule,
"Wōōy, Mokoryoontēēt!" 11 Kumwoochi :Mokoryoontēēt
kule, "Iwē ākoy kaytaab chiito ake nyēē / kēēkuurēē Yuuta
ām yēbo kēēloo / kēēkuurē kule 'Nyēē Rootaat'. Yoo keeyit

---

* **8:36** Kitāsyi :siruutēk alake kērēywoontēētaab 37: Yooto, kumwoochi :Filibō chiichoo kule, "Yoo !keechamte ām mooyēēng'uung' tukul, kōōmuuchāktōōs." Kumwooy :chiichooto kule, "Āchāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu." **8:36** Mat. 28:19 **8:39** 1Bāy. 18:12 **8:40** Yēyuut. 21:8 **9:1** Yēyuut. 8:3 **9:3** 1Kōōr. 15:8-9; Kala. 1:16 **9:4** Ēsēk. 1:28

kayaata, iteeb chiito ake nyēē /kēēkuurēē Sāwulō nyoo bo Taarso. Miitē :chiichi kusooyē ām wōlooto. 12 Kāāboorchi ām ng'oong'uutyēēt kule mii kuchōōnii :chiito ake nyēē / kēēkuurēē Anannyaa nyēē mii wokutiinyēē inee āwunnyēk sukukasta subak." 13 Kukēt :Anannyaa kule, "Mokoryoontēēt! Nto yu kyaakas ng'aleek chēē chaang' chēē rubtooy keey āk chiichi. Kyaakas mbo tāng'āng'uutēk chēē kiikuyibchi :chiichi biikuuk ām Yēērusālēēm. 14 Kwēēkoochi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kuchō wōli chokunam chii ake tukul nyēē kiikōōyēnuung' ām wōliitēnyi bo Tamaasko." 15 Nteenee kimwoochi :Mokoryoontēēt Anannyaa kule, "Iwē ankuweeyey kuu wōloo āmwooytoowuung'. Kāākuyēk :chiichi kēēlnyuu nyēē /kaakeekwey sukuyityinēē :lōkōōywēk biiko chēbo kōōrōōsyēk alak āk mbo nkicheek bāytooyikwaa āk biikaab Isrāyēēl. 16 +Māāboorchi :anii kule makutang'any miisin, kuuyu makwaamtaat lōkōōywēk kurubta keey ākoo anii."

17 Nto mii yoo, kuwo :Anannyaa ānkuwokōōwut kōyooto. Kitiinyēē Sāwulō āwunnyēk kumwoochinē kule, "Araaba Sāwulō, kāākōōyookwoo :Mokoryoontēēt Yēēsu nyoo kichōōnchiing' imiitē ichōōnii wōliitēnyi. Kēēyookwoo sukung'eet ikaste kuu kwaak /ānkiinyiituung' Tāmirmiryēētaab Yēyiin." 18 Ām areet akeenke, kōōsuuwunēē :tukuuk alake koonyekaab Sāwulō chēē wuu kebeemberik ankukasta. /Kikeebatisan, 19 nto mii yoo, / keebay. Yooto, kukēt keey :nkuruukyii.

Kyaamtaatee :Sāwulō lōkōōywēk Tamaasko

Kiibuur :Sāwulō Tamaasko āk rubiik chuut ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri. 20 Nyēē mā tyaa, kutoow kwaamtaat lōkōōywēk ām kooriikaab saayeet kumwoochinootē biiko kule, "Lakwataab Yēyiin :Yēēsu." 21 Kiilat :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa /ankeeteebee keey kule, "So! Mā chiichi :nyoo kimāchē koowaang'ta biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu ām Yēērusālēēm? Mēēbērē kāmii kuchōōnii wōli chokunāmē bichooto sukukwēryoot kurātootiin ākoy wōlēē mii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch?"

22 Kyaamta :Sāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiirnātēēt miisin nyēē māmii :kiyēē kiimuuchē :icheek kuwāl. Kimwoochinē Yuutayeek chēē kiminyē Tamaasko ām kēēlto nyēē yemaat kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

23 Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang', kōōruruuch keey :Yuutayeek ankubokusat wōlēē makubakakta Sāwulō.

9:15 Yēyuut. 22:21; 23:11; 26:1; 27:24; Room. 1:5 **9:16** Luuka 21:12; Yēyuut. 20:23; 2Kōōr. 11:23-28 **9:17** Māārkō 6:5; 16:18; Yēyuut. 8:15-17; 19:6 **9:20** Luuka 22:70; Yēyuut. 17:2 **9:21** Yēyuut. 8:1; 9:13-14 **9:22** Yēyuut. 22:5-16; 26:12-28; Kala. 1:15-16 **9:22** Yēyuut. 5:42

24 Nteenee kiinkēt :Sāwulō kiyēē kimii :bichooto kuchōbē.
Kikēēyānootē :bichoo Sāwulō bēēt āk kwēēmooy kukāsē
ōrootunwēēk tukul chēbo kiriinkoonooto, kumāchē kule
nto kas wōlēē kachuwunee sukunam ankubakach. 25 Nto
mii bēsyēēt ake kwēēmooy, kunam :biikyii kumii mōōnti
ānkōōyokooytēē tiriisyeet nyēē kimii tōōtēētaab kiriinkoonoo.

Kiruutoochi :Sāwulō Yēērusālēēm

26 Yu kāwokuyit :Sāwulō Yēērusālēēm, kusyeem kule
kōōyoomo keey ākoo rubiikaab Yēēsu. Nteenee kiing'ōōyēnēē
keey :rubiik inee kuuyu kimanaachamta kule kikiikuyēk
:Sāwulō rubiintēēt. 27 Kinam :Barnaaba Sāwulō ānkukwēryoot
ākoy wōlēē kimiitē *:lēbkēēyik. Kirārchi :Barnaaba lēbkēēyichoo
wōlēē kikasta :Sāwulō Mokoryoontēēt kumii kēēltaab
too kuwēētii Tamaasko. Kimwooy mbo subak kule
king'āloolchi :Mokoryoontēēt Sāwulō. Kiiboorchi wōlēē
kyoomtoochintooy :Sāwulō biiko lōkōōywēk ām Tamaasko
kuyēyiisyēē kaayneetaab Yēēsu nyēē kimā nyokoor.
28 Kunyoo, kōōbuurto keey :Sāwulō lēbkēēyichoo
kubēēsyētootē :tukul nyēē kimēēng'ōōyēnē keey.
Kiwēēsyētootēē Yēērusālēēm kwoomtootē lōkōōywēk ām
nkuruuk tukul kuyēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt.
29 Yooto, kukwiil keey :Sāwulō āk Yuutayeek chēē king'āloolē
kuutiitaab Kirikiik. Kimii :bichoo kuchōbē kule kubakach
Sāwulō. 30 Yu kēēnkēt :rubiik chuut kuu nyooto, kuwaayta
Sāwulō kurēkto Kayisareeya ānkumwoochi kuwo kang'waa
Taarso.
31 Kunyoo, kikoolyoon kisich :kanisoosyek tukul chēbo
Yuuteeya, Kalilaaya āk Samaaryaa. Kumii :icheek kōōywēyē
Yēyiin, kuyēētyēēchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kukiiltōōs
ānkutāsyinē keey kuchoong'ēkiitu.

Kiisoob :Bētērō Ayineeya ankoong'eetee Tabiita meet

32 Kiwēēsyētootēē :Bētērō wōlooto tukul. Kiimuuch chokun-
yōōryo āk biikaab Kiriistō chēē kiminyē *kiriinkēētaab Luuta.
33 Kimii wōlooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Ayineeya nyēē
kichunkutoot ānkikiikuru kitiintiri kēnyiisyēk sisiit. 34 Yooto,
kukuur :Bētērō chiichoo kule, “Ayineeya, kāākōōsoobiing'
:Yēēsu *Kiriistō. Kunyoo, ing'eet ankiiriiny tukuukuuk.”
Kung'eet :Ayineeya areet akeenke. 35 Yu kakas :biikaab Luuta
āk chēbo Syāārōōn Ayineeya, kōōyēnchi :tukul Mokoryoontēēt.
36 Kimii :rubiintēēt ake nyēē ki cheebyoosya nyēē kibo
*kiriinkēētaab Yooba. /Kikēēkuurēē cheebyoosyaanaa Tabi-
ita* (Nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Toorkaas.) Kilēēl :moo

9:25 2Kōōr. 11:32-33 **9:27** Kala. 1:18 **9:27** Yēyuut. 4:36-37; 11:22-26, 30; 12:25; 13:1-4, 7, 43-51; 14:12, 20; 15:2-12, 22, 35-39; 1Kōōr. 9:6 **9:29** Yēyuut. 6:9
9:30 Yēyuut. 9:11; 11:25; Kala. 1:21 * **9:36** Ibooru :kaaynaani kule Cheeboon.

cheebyoosyaani ānkiyēētyēēchinē mbo biich chēē bānoon.
37 Nto mii yoo, kumnyaan :cheebyoosyaanaa ankume. /
Kikiiwuun bōōrnyii /ānkubokiitōōr koroofa.
38 Kilēēkityiin :kiriinkoonoo bo Luuta āk nyoo kibo
Yooba. Kunyoo, yu kabokukas :rubiik chuut kule mii
:Bētērō Luuta, /kiiyookto biiko alak āyēēng' bokumwoochi
Bētērō kule, “Boontēēt, /kēēmākyiing' wōliin areet akeenke.”
39 Kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Yu kabokuyit, /kēēkwēryoot
koroofa. Kiiruruukyi keey Bētērō, :chēēbyōōsōōk chēē
chaang' chēē ki musuuk chēē kimii kuriirēē Tabiita.
Kiiboorchi :chēēbyōōsōōchoo Bētērō sirook chēē chaang'
chēē kinābē :Tabiita yoo kitākusobē. 40 Kumwoochi
:Bētērō chēēbyōōsōōchoo kuba saang'. Nto mii yoo,
kukutuny ankusaay. Yu keewaany saayeet, kuwo yoo
kimii :muusyoontēēt ānkulēēnchi, “Tabiita, ng'eet baa ōō,
chēē!” Yooto, kung'aany :Tabiita koonyek. Nto bērē
kukasta, kukas Bētērō. Kōōbuur ng'wēny. 41 Kunam
:Bētērō āwut ānkuyēētyēēchi kōōyyo. Nto mii yoo, kukuur
biikaab Kiriistō āk chēēbyōōsōōchoo ki musuuk ānkōōboorchi
cheebyoosyaanaa kukāākusob.
42 /Kikeekasee ng'ālyoontooni kiriinkoonooto bo Yooba ku-
mukuul. Kunyoo, kiiyēnchi :biiko chēē chaang' Mokoryoon-
tēēt. 43 Kiibuurto keey :Bētērō ām Yooba chiito ake nyēē /
kikēēkuurēē Simōōni nyēē ki kuutiin nyēbo mwēēnik.

10

Kinyōōr :Kōrnēēlyō ng'oong'uutyēēt

1 Kimii :chiito ake *kiriinkēētaab Kayisareeya nyēē /
kikēēkuurēē Kōrnēēlyō. Ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab
booryēēt :chiichi nyēbo lukēēt nyēē /kikēēkuurē kule Itaalya.
2 Kikiikōōnēmchi keey :Kōrnēēlyō āk biikaab kanyii tukul
Yēyiin kuchurta. Kiikooytooy tukuuk ām mooyēēt nyēē lēēl,
kōōkoochinē Yuutayeek choo kiyēmē /kēēyēētyēēchi. Kisooyē
Yēyiin kibtaman.
3 Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki asiistaab sokool nyēbo
bēēt, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Kōrnēēlyō. Kikas
*malayikeet ake nyēē kikuurchi inee kule, “Kōrnēēlyō!”
4 Kiirōōtoot :Kōrnēēlyō malayikaanaa nyēē kāmuy, nto mii
yoo, kōōyēn kule, “Wōōy.” Kumwoochi :malayikaanaa
kule, “Kookuchamta :Yēyiin wōlēē isooytooy āk wōlēē imiitē
iyēētyēēchintooy bānoonik ām tukuuk choo ikoochinē. 5 Kunyi,
iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukwēryoon chiito ake nyēē
/kēēkuurēē Simōōni nto kaayneet ake ku Bētērō. 6 Mii kaab

9:40 Māārkō 5:40-41 **9:43** Yēyuut. 10:6, 32 **10:2** Yēyuut. 27:1, 3 **10:3** Yēyuut. 3:1

chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik ānkuminyē yēbo tabantaab araarayta."

7 Yu kāākuwēēchi keey :malayikaanaa, kukuur :Kōrnēēlyō motwoorikyii alak āyēēng' āk chiinyii ake nyēbo komostaab lukēēt nyēē kikiikōōnēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 8 Kimwoochi bichooto kiy ake tukul nyēē kiyeyakay ānkōōyookto kuba Yooba.

Kinyōōr :Bētērō ng'oong'uutyēēt

9 Yu kāyyēēkunēē, kumakuyit asiistaab lo nyēbo bēēt, kikiikuriik kuyit :bichooto Yooba. Kimii yooto :Bētērō kuloong'tēē nkaasiit kuwēētii kōōto barak wokusooyē. 10 Kyaam :kēmēwuut kut kumach kwaam kiy. Nto /tākēēmii / kēēyēyē āmiik, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt ānkubootyo :kāāsōōtēywēēk. 11 Kikas wōliin bo barak kuyootāktōōs / ānkiirēēk ankeet ake nyēē tebees /kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan. 12 Kimii ankaanaa :tyoong'iik tukul choo bēēsyētēē kērēēnkōōk ang'wan āk tukul choo ichuutootēē keey ng'wēny āk mbo nkicheek tāriitēk. 13 /Kēēkuurchi kule, "Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am." 14 Kukētyi :Bētērō kule, "Mokoryoontēēt, kubooyiit man, acha. Ntēē manaa-am bēsyēēt ake kiy nto tukuuk chēē mā *lubkoobēch." 15 / Kēēmwoochi kule, "-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob." 16 Kiyeyakay kuu nyooto areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa areet akeenke kooyeey barak.

17 Kumii :Bētērō tākōōlātē kiyēē kiibooru :ng'oong'uutyoonoo, kunyōōr :bichoo / kikiiyooku kaytaab chiichoo /kikēēkuurēē Simōōni. Kiiyyoong'iis yēbo oreetaab tuuyta 18 ānkukuurso nto yityo kuteeb chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Bētērō. 19 Kutākumiitē :Bētērō kōōsōōtyēēchinē kiyēē kichōōnchi, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, "Simōōni, mii :biiko alake sōmōku kuchēēng'iing'. 20 Kunyoo, ing'eetee yuutēyu bo kōōto barak ānkiirēktē ng'wēny. -Mēētōmōch, nteenee iwēētē keey bichoo kuuyu anii :nyēē kāāyooku icheek."

21 Yooto, kurēkto :Bētērō ānkuwokumwoochi bichooto kule, "Anii :nyooto ōmiitē ōchēēng'ē. Kunyi, ōmāchē nee?" 22 Kukētyi :bichooto kule, "Kwēēyookwēēch :Kōrnēēlyō nyoo kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēēt. Churtaat :chiichoo ānkōōywēyē Yēyiin. Koonyitē :Yuutayeek tukul chiichi. Kōchōōnchi *:malayikeet ake ānkumwoochi kule iwē :inyiing'

10:6 Yēyuut. 9:43 **10:10** Yēyuut. 2:17; 22:17 **10:11** Mat. 3:16 **10:14** Laawi. 11:1-47; Êsēk. 4:14 **10:15** Māārkō 7:15 **10:19** Yēyuut. 8:29; 10:9-16; 11:12

kanyii sukung'eet kukas kiyēē +meemwaay." 23 Yooto, kutaach :Bētērō bichoo kuyēk tāyēēkyii.

Kiirwooch :Bētērō ām kaab Kōrnēēlyō

Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Kitas :biikaab Kiriistō alake ām Yooba ankubeeta keey.

24 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kuyit :inee āk bichoo Kayisareeya. Kimii :Kōrnēēlyō kukānyiisyē kaa ānkikiikukuur tilyōōnuutēk āk chōōrōōnuutēk choo kyoomchiintōōs :tukul.

25 Yu kayit :Bētērō, kutorooch :Kōrnēēlyō kukutunyēē yēbo kērēēnkōōkyii kukākoonyit. 26 Nteenee kumwoochi :Bētērō kule, "Ng'eet, nto yu akerkeeye :anii āk chii ake tukul." 27 Kyaamaat :Bētērō āk Kōrnēēlyō lōkōōy kumii kubēētii tukwaay kō. Yu kayit kō, kunyōōr biiko chēē chaang'. 28 Yooto, kumwoochi :Bētērō bichooto kule, "Ābērē ōnkētē :akweek kule -/mākēēchāmu ām kiruutēkyoo kule kuyēmo :Yuutāyiintō āk biiko chēē mā Yuutayeek. Nteenee kāākōōboorwoo :Yēyiin kule māyēmāktōōs ākuur chii ake tukul kule mā tiliil. 29 Kunyoo, yoo /kibokēēkuuroo, āchōō nyēē mānāātōmōch. Kunyi ii, nee :nyēē kēēkuurchoo?"

30 Kukētyi :Kōrnēēlyō Bētērō kule, "Ām bēsyōōsyēk ang'wan choo kookukeeyta, āmiitē āsooyē ām kanyuu ām āsiiswēk chēē wuu chuutēchu, ku asiistaab sokool nyēbo bēēt, chokōōyyoonyēē :chiito ake taayeenyuu nyēē boonto sirooy chēē ilēkēchēēchtōōs. 31 Kikuuro :chiichoo kule, 'Kōrnēēlyō, kaakukas :Yēyiin wōlēē isooytooy ankaakukas wōlēē iyēētyēēchintooy choo bānoon. 32 Kunyoo, iyooktē biiko alak kuba Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, nto Bētērō ām kaayneet ake. Kōruutoochi :inee chiito ake nyēē /kēēkuurē kule Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik. Minyē :chiichoo tabantaab araarayta.' 33 Kwāāyooku /kēēkuuriing' areet akeenke. Kunyi, karaam yu kēēchōō. Kēēmiitē :tukul yu ām taayeetaab Yēyiin kēēmāchē kēēyēbchi yiit kiy ake tukul nyēē kōōkumwoowuung' :Yēyiin kule i-āmwēēch."

34 Yooto, kutoow :Bētērō kumwooy kule, "Kāānkēt ra kule ākoo -mēēnkwēlē :Yēyiin chii ake tukul. Māchāmē alak kusiir alak. 35 Nteenee chāmē :Yēyiin biikaab yēēmēēt ake tukul choo iywēyē inee ānkuyēyē kiy nyēbo man. 36 Kiiyookyi :Yēyiin biikaab Isrāyēēl lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk kaalyeet kubununēē Yēēsu *Kiriistō nyoo bāwu kiy ake tukul.

37 Ābērē ōnkētē kiyēē kiikuyeyakay ām kōōrēētaab Yuutayeek kutoowunēē Kalilaaya, yu kātoow :Yoowaana

---

10:26 Yēyuut. 14:13-15; Ng'oong'. 19:10 **10:28** Yēyuut. 10:15; Kala. 2:12 **10:30** Luuka 24:4; Yēyuut. 3:1; 1:10 **10:34** Room. 2:11; Kala. 2:6; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17 **10:36** Luuka 2:14; Room. 3:25-26; 5:1; 2Kōōr. 5:18-20; Ēfēēs. 2:14-17; Kolos. 1:20

kwaamta ng'aleekaab batisaneet. 38 Ānkāābērē kyookas kule king'oobchi :Yēyiin Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt Tāmirmiryēēnyii āk kāāmuukēywēēk. Kyōōnkēt oob kule kiwēēsyētootēē yēēmōōsyēk kuyēyootē tukuuk chēē kāroomēch? Kiityooktooy mbo chēē kikiikōōtiiny :Kibrōkōsyoontēēt. Kiyēyē chooto tukul, kuuyu kiboonto kāāmuukēy kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.

39 Kikeekasee :acheek koonyekyoo kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēēsu ām kōōrēētaab Yuutayeek āk mbo ām Yēērusālēēm. /Kikēēwuuytoochi Yēēsu kēētit /ankeebakach. 40 Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee /kakeebakachee ankuyey kukas :biiko. 41 Mēēbērē kikas :biiko tukul, nteenee kikeekas :acheek choo kikiisimkukweyeech :Yēyiin choo kikyoomiisyootē āk inee yooto kikiikung'eetee meet. 42 Kiikāloonwēēch kule kyoomchinootē biiko ānkiiboorchinootē kule inee :nyooto kiikukwey :Yēyiin nyēē mākōōtiilchi choo sobtōōs āk choo kiikubēk ng'aleek. 43 Yēēsu nyiitēnyi :nyooto ng'āloolēē *:wōōrkooyikaab Yēyiin tukul, yoo mwooyē kule chii ake tukul nyoo kēēyēnchi +/mākēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēnyii."

44 Kutākumii :Bētērō kōōrwoochē, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chii ake tukul nyēē kiyēbchi yiit ng'aleechaa. 45-46 Kutoow :bichoo kung'alaal kuutuweek chēē kimēēnkētē kōōkoostooy Yēyiin. Yu kakas :Yuutayeek choo kikwoontooy keey Bētērō chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin kule /kikēēng'oobchi Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo biiko chēē mā Yuutayeek, koolat.

Yooto, kumwoochi :Bētērō kule, 47 "Nee :nyēē tākukērēktooy bichu /keebatisanee bēēko? Ntēē kāākunyōōr :nkicheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikēēnyōōru :acheek!" 48 Yooto, kumwooy :Bētērō kule /keebatisan bichoo ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō. Kisaaysaay :bichoo Bētērō kule tākōōbuurto keey icheek ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

11

Kiyēē kimwoochi :Bētērō kaniseetaab Yēērusālēēm kuyēētē keey

1 Nto mii yoo, kukas *:lēbkēēyik āk biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab Yuuteeya kumukuul kule kookutorooch mbo :biiko choo mā Yuutayeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 2 Kunyoo, yu keetooch :Bētērō Yēērusālēēm, kuwookuutyēē :Yuutayeek

---

10:37 Luuka 4:44 **10:38** Luuka 4:18; 13:16; Yoowa. 3:2 **10:39** Yēyuut. 1:8 **10:41** Luuka 24:41-43 **10:42** Yoowa. 5:22; Yēyuut. 17:31; Room. 14:9; 2Kōōr. 5:10; 2Tēm. 4:1; 1Bēt. 4:5 **10:43** Isa. 53:11; Cherem. 31:31-34; Luuka 1:77; 24:44; Yēyuut. 13:38; 26:18 **10:45-46** Yēyuut. 2:4; 8:15-17; 19:6 **10:45-46** Yēyuut. 2:4, 11, 33; 19:6; 1Kōōr. 14:2-6 **10:47** Yēyuut. 2:38-39

chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin. 3 Kimwoochi kule, “So, Bētērō, ntēē
siwēē-āmiisyē āk biich chēē mā Yuutayeek?”
4 Kurārchi :Bētērō bichooto kiy ake tukul ām kēēlto nyēē
rootaat 5 kule, “Kimii yēē kyāāsooyē ām Yooba nto tāābērē,
kuchōōnchoo :ng'oong'uutyēēt. Kyaakas ankeet nyēē tebees
nyēē /kikiirēēk kuchōōnēē barak /kukakeenamaan kotootook
tukul ang'wan, ākoy yēē kyāāmiitē. 6 Nto bērē ārōōtootē,
akas tyoong'in choo /kēēbāyē, tyoong'iikaab wuuyēēt, choo
ichuutēē keey ng'wēny āk tāriitēk. 7 Yooto, /kēēkuurwoo kule,
‘Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am.’ 8 Yooto, āwālu kule,
‘Kubooyiit man ii, Mokoryoontēēt, acha! Manaa-am bēsyēēt
ake kiy nyēē mā *lubkoob.’ 9 /Kēēkētwoo kule, ‘-Mēēkuur
kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutililiit kule mā lubkoob.’
10 Kiyeyakay kuu nyiitēnyi areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar
ankaanaa kooyeey barak.
11 Yooto bakeenke, kukwa :biiko alake sōmōku chēē /
kikiiyookunēē Kayisareeya ānkubokōōyyoong'iis saang' ām
kayaata kyāāmiitē. 12 Kumwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kule -māātōmōch āwēētē keey bichooto. Kikeebeete keey
mbo ng'eetaabiya lo chu kēēboontē keey ām yu ākoy kaytaab
chiichoo. 13 Kimwoowēēch :chiichooto wōlēē kichōōnchinto
:malayikeet ām kanyii ānkumwoochi kule, ‘Iyooktē biiko kuba
ākoy Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni,
14 nto kule Bētērō ām kaayneet ake. Mākuyibuung' :chi-
ichoo lōkōōywēk chēē makooraraachiing' ankooraraach mbo
nkicheek biiko tukul ām kang'uung'.’
15 Nto baanta nyooto kāātoowu ang'alaal, kōōsuuchi
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin bichooto kuu wōloo kiisuuchintēēch
nkacheek ām taay. 16 Yooto, asoot kiyēē kikiikumwoowēēch
:Mokoryoontēēt kule, ‘Kiibātisāniisyēē :Yoowaana bēēko,
nteenee +/ makeebatisaneenaak akweek Tāmirmiryēētaab
Yēyiin.’ 17 Kunyoo ii, yēē ākoo kiimuuchē :Yēyiin kung'oobchi
bichooto Tāmirmiryēēt kuu wōloo king'oobtēēch acheek yoo
kikiiyēnchinē Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ii, ku anii ng'oo
saasoot akwiil Yēyiin?”
18 Yu kabokukas :bichoo ām Yēērusālēēm ng'aleechaa, man-
aatakukwiil ng'ālyoo ake tukul. Kunyoo, kisilto Yēēsu kum-
wooyē kule, “Ākoo kāākōōkoochi :Yēyiin nkicheek biiko choo
mā Yuutayeek bārooyinto nyēē imuuchē kuweeksee chool-
wookātēēng'waa sukunyōōr soboonto.”

Kaniseetaab Antyookya

11:3 Yēyuut. 10:28 **11:14** Yēyuut. 16:31 **11:15** Yēyuut. 2:4; 10:44 **11:16** Yēyuut. 1:5 **11:18** Yēyuut. 13:48; 14:15, 27; 15:4, 12, 22-29; 17:12; 18:5-11; 19:8-10; 20:21; 21:19; 26:20

19 Kiba :biiko choo kiisereet :wusiisyēēt kubo ng'aleekaab
Steefaan ākoy Fōyinikē, Kubrō ākoo Antyookya. Kyoomchi-
nootē lōkōōywēk Yuutayeek nkit. 20 Kikwa Antyookya :Yu-
utayeek chēē kibo Kubrō āk Kurēēn ānking'āloolē kuutiitaab
Kirikiik. Kitoow :bichu kwoomchi Kirikiik lōkōōywēk chēē
kāroomēch kurubta keey Mokoryoontēēt Yēēsu. 21 Kiboonto
:bichoo kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin. Yooto,
kuweek :biiko chēē chaang' kōōyēnchi Yēēsu.
22 Kiyityi :ng'aleechaa kaniseetaab Yēērusālēēm.
Yooto, / kiiyookto Barnaaba kuwo Antyookya. 23 Yu
kāwokuyit wōlooto, ankukas kiyēē kikiikuyey :Yēyiin ām
kāāmuukēywēēkyii, kung'ērēkyi. Yooto kōōkiim bichooto tukul
kōōbuurto Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke. 24 Kilēēl :moo
chiichi. Kiboonto :chiichoo Tāmirmiryēēt kuyem ānkōōkoosēē
keey Yēyiin miisin. Kiyis keey yooto :biiko chēē chaang'
kukwa komostaab Mokoryoontēēt.
25 Nto mii yoo, kuwo Barnaaba ākoy Taarso
wokucheeng'aat Sāwulō. 26 Yu kāwokunyōōr kuwēēto
keey ākoy Antyookya. Kunyoo, ām kēnyiit akeenke,
kiinēētē :Barnaaba āk Sāwulō biikaab Kiriistō chēē chaang'.
Antyookya :wōlēē /kikēēkuurē rubiik nyēbo taay kule 'Biikaab
Kiriistō'.
27 Kimii ām bēsyōōsyēchooto yēē king'ēētyēē *:wōōrkooyikaab
Yēyiin alake Yēērusālēēm kurēkto Antyookya. 28 Ake ām
wōōrkooyichoo ku nyēē / kikēēkuurēē Akaabo. King'oor ām
Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākuchō :kēmēwuut nyēē ng'waa
miisin kōōrēētaab Rooma kumukuul. (Kichōōnii :kēmēwuuni
yu kibāytooyiisyēē :Kilaawutiyo.) 29 Kunyoo, kisyeem :rubi-
intēēt ake tukul wōlēē kiimuuktooy kōōruruuch beesaanik
kuyēētyēēchi mbo ng'eetaabkaamet ām Yuuteeya. 30 / Kiki-
iyookto Barnaaba āk Sāwulō kuyib tukuuchoo bokutēbunēē
āwunnyēkaab booyik chēbo kaniseetaab Yēērusālēēm.

12

Kiwaaytee keey :Bētērō wōloo /kikēērātyinē ām kēēlto nyēē -/ mākyoomu

1 Nto mii yoo, kunam :bāytooyiintēēt *Ērōōtē nyoo /
kikēēkuurē kule Akiriiba, biikaab Kiriistō alak ankoonyaliil.
2 Kibakachee :Ērōōtē Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab
Yoowaana chōōkiit.
3 Yu kawokukas :Ērōōtē kule kiing'ereech :ng'ālyoontoonoo
Yuutayeek, kutas taay ankunam nkinee Bētērō. Kiyēyāksē

11:19 Yēyuut. 8:1-4 **11:21** Yēyuut. 2:41 **11:22** Yēyuut. 9:27 **11:23** Yēyuut. 13:43; 14:22; 15:32; 16:40; 18:23; 20:1, 28-31 **11:25** Yēyuut. 9:30 **11:28** Yēyuut. 21:10 **11:30** Yēyuut. 12:25; Room. 15:26; Kala. 2:10 **12:2** Māārkō 10:35-40

:ng'ālyoontoonoo / kyoomē Saakweetaab mukaatiin chēē
mākuutunootiin. 4 Yu /kabokeenam Bētērō, /keekerta kāābēērit.
/ Kikiikoochi bokuriib :lukēēt nyēbo biiko taman āk lo
chēē kibēētootēē ang'wan ang'wan kubārchinē keey bēsyō.
Kimāchē :Ērōōtē kule yoo kāākubēk :āsiiswēkaab *Saakweetaab
Keeytaayeet, /kēēkwēryoot Bētērō /bokiikuum kukāsē :biiko
tukul.
5 Kiibuur :Bētērō kāābēērit, nteenee kisoochinē :kaniseet
miisin. 6 Nto ām kwēēmowuut nyi kimāchē :Ērōōtē kule /
sikēēkwēryoot Bētērō yoo kayyeech /bokiikuum, kimii :Bētērō
kāru kwēēnuutaab riibiik āyēēng' ankirataat nyōrōōrōōnik
āyēēng'. Kimiitē :riibiik alake āyēēnku kuriibsē kurkat saang'.
7 Yooto, kutook :malayikeet ake areet akeenke kulebkeyiit
:kōyooto kimiitē :Bētērō. Kooluchluuch :malayikaanaa Bētērō
kumwoochinē kule, "Ng'eet areet akeenke." Kōōtyookiis
:nyōrōōrōōnik ām āwunnyēkaab Bētērō. 8 Kōōtyooktōōs, kum-
woochinē :malayikeet Bētērō kule, "Siriny kaansuung'uung'
ankiimoot nto yityo ilaach kwēyōōnik." Kuyey :Bētērō kuu
nyooto. Nto mii yoo kumwoochi kule, "Ilaach kābuutiing'uung'
ankiirubwaa." 9 Kirub :Bētērō malayikaanaa kut kuchuyta
saang' ām wōloo /kikēērātyinē. Yooto tukul, kibērē :Bētērō ki
kiirwoot :kiyēē kimii :malayikeet kuyēyē. 10 Kikeeytee :tuk-
waay riibiik chēbo taayta āk chēbo āyēēng'. Nto kuyitē oreet
nyēbo karneet nyēē /kēēchuchinēē kiriinkēēt, kuyootāktōōs
:nyoo nkityō. Kuchuyta :icheek ankutas taay āk baanng'waa.
Nto kumānāāyitē wuy, kubot :malayikeet.
11 Kusēw :Bētērō ankumwaayee mooyēēnyii kule, "Kāānkēt
man kule ākoo kā Yēyiin :nyēē kēēyooku malayikaani kule
chokootyaakteenaa āwunnyēkaab Ērōōtē āk kiyēē kimāchē
:Yuutayeek kuyeyeenaa." 12 Yooto, kuwo :Bētērō kōōtaab
cheebyoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa, kaametiitaab
Yoowaana nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō.
Kikiikōōruruukyi keey :biiko chēē chaang' kōyooto chēē kimii
kusooyē. 13 Kukuurso :Bētērō ām oreetaab tuuyta. Kiwokukas
:chēēbto ake nyēē ki motwooriin nyēē /kikēēkuurēē Roota
kule ki ng'oo :nyoo kikuursē. 14 Yu kēēnkēt kule bo :kuu-
tiit Bētērō, kung'erech nyēē -/mākyoomu. Kumānāāyootyinē
oreet, kuweech keey kulabat ānkuwokumwoochi chuut kule,
"Kookas, ntēē kāākuchō :Bētērō!" 15 Kēēlēēnchi, "Karaam
:mēting'uung' man ēē?" Kulē :chēēboo, "Biikyoo, ankookas
ng'aleekyuu!" Kiyey kuu nyooto kut /kēēmwooy kule, "Ākoy
ku malayikeetaab Bētērō :nyooto." 16 Yooto tukul, kimii

12:4 Yēyuut. 4:3; 5:18 **12:5** Yēyuut. 1:14; 2:42; 6:4; Yāāk. 5:16 **12:10** Yēyuut. 5:19 **12:12** Yēyuut. 12:25; 13:5, 13; 15:37; Kolos. 4:10; 2Tēm. 4:11; Filēm. 24; 1Bēt. 5:13

:Bētērō kutāsē taay kukuursē ām yooto bo oreet. Yu /kakeeyaat oreet, /kēēlē, "Māku Bētērō :nyi!" Kinam kuut biiko miisin. 17 Yooto, kumwechee :Bētērō biiko āwut kule kusiisyo ānkurārchi wōlēē kiityaakta inee :Yēyiin. Kimwooy mbo subak kule, "Bōōmwoochi Yāākōbō ākoo mbo ng'eetaabiya alak ng'ālyoontooni." Yu kāmwooy kuu nyooto, kuwo yēēt ake.

18 Yu kayyeech :kōōrēēt, kwoorookēniis :riibiik yu kakas kule māmii :Bētērō kuuyu kimēēnkētē kiyēē koyeyakay. 19 Yu kamach *:Ērōōtē Bētērō āmēēbērē kimii wōloo /kikēēkērtooy, kukuur riibiichoo /bokiikuum. Nto kuuyu kimēēmuuchē :riibiichoo kurār wōlēē kibeeta :ng'aleek, /keebakach. Nto mii yoo, kung'eetee :Ērōōtē Yuuteeya ānkuwo ākoy Kayisareeya ānkōōbuur wōlooto.

Meetaab Ērōōtē

20 Kikiikuchuunchuun *:Ērōōtē āk biikaab Tiirō āk chēbo Sitōōn. Kuuyu kiikoosēē keey :kōōrōōsyēchooto kōōrēētaab Ērōōtē kubo āmiik, /keekwey alamaalyeet nyēē kiruutoochi Ērōōtē. Kisimbokung'āloolchi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Blaasto nyēē kiiyyoonkyinē kaytaab bāytooyiintoonoo. Kibokusoomē :bichoo bāytooyiintēēt Ērōōtē kule kuchō :kaalyeet.

21 Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikeekwey kubooyiit tuuyēēt, koolaach :Ērōōtē sirookyii chēbo bāytooyiisyēēt. Kiibuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkung'āloolchi biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. 22 Yooto kulē :biiko, "Ntēē ng'āloolē kut wuu nyēē kāākuyēk Yēyiin ōō, lēyyē!" 23 Kuuyu king'ērēkyi :Ērōōtē kiyēē kimwooy :biiko āmēēbērē kiiywey Yēyiin, kuchō *:malayikeetaab Yēyiin areet akeenke ānkukwēr Ērōōtē kumilta! Kyaam :kuutyek kut chokume lētuunoo.

Kiiyeey :Barnaaba āk Sāwulō Antyookya

24 Yooto tukul kuyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuyityi biiko chēē chaang'.

25 Yu kaakoowaany :Barnaaba āk Sāwulō yiisyoonoo kibēēchinē Yēērusālēēm, kooyeey Antyookya. Kibeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō.

13

/Kikiiyookto Barnaaba āk Sāwulō

1 Kimii ām kaniseetaab Antyookya :biiko chēē *wōōrkooyik āk kāānēētik. Bichooto ku: Barnaaba, Simiyōōn nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibtuuy, Lukiiyō nyēbo

12:19 Yēyuut. 5:22-24 **12:22** Ēsēk. 28:2 **12:24** Yēyuut. 2:41 **12:25** Yēyuut. 9:27; 11:29-30; 12:12

kōōrēētaab Kurēēn, Māānāyēēn nyoo kinērē ākoo *Ērōōtē Antibaas, nto ake ku Sāwulō.
2 Nto mii bēsyēēt ake, kumii :bichooto tukul kusiltooy
Yēyiin ānkukirē kwoomiis, kumwooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin
kubununēē wōōrkooyoontēēt ake kule, "Ōtāboonwoo Barnaaba
āk Sāwulō kubo yiisyēēt nyēē !kāākwēchi icheek." 3 Kunyoo,
kumii :bichoo kukirē kwoomiis ānkusooyē, kutiinyēē Barnaaba āk Sāwulō āwunnyēk ānkōōyookto.

Kumii :Barnaaba āk Sāwulō Kubrō

4 Yu kāākōōyookto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo Barnaaba,
kuba ākoy Selewukyaa. Kibeetee mwēēnkēēt ām wōlooto ākoy
kuyit Kubrō. 5 Yu kayit *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē
Salaami ām Kubrō, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin
ām kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kiboontootē keey
Yoowaana nyoo kiyēētyēēchinootē icheek.
6 Kibeesyetaatee :icheek komosaata bo Kubrō tukul
ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Bāāfō. Kinyoorta wōlooto
chēēbsookēyoontēēt ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē /kikēēkuurēē
Araab Yēēsu. Kiyibē keey :chiichoo kule *wōōrkooyoo.
7 Kiyēētyēēchinē :chiichi bāytooyiintēētaab yēēmoonooto nyēē
/kikēēkuurēē Sērkiiyō Bāwulō. Ki ng'oom :bāytooyiintoonoo
miisin. Kimwaayta /bokēēkuurchi Barnaaba āk Sāwulō
kuuyu kimāchē kule kuyēbchi yiit ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
8 Kaayneetaab chēēbsookēyoontoonoo nyēbo Kirikiik ku
Elimaas. Kikwiil :Elimaas Barnaaba āk Sāwulō ankusyeem
kumaas kāāsōōtēywēēkaab bāytooyiintoonoo simēēyēnchi
ng'aleekwaa. 9 /Kikiinyiityi Sāwulō (nyoo /kibokēēkuur
lētuunoo kule Bāwulō) Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ānkōōrōōtoot
Elimaas. 10 Yooto, kumwoochi kule, "Ibooyē :inyiing'
Kibrōkōsyoontēēt! Iyēku buunyoo ām wōlēē mii :kiy ake
tukul nyēbo manta! Ibērbēēriisyē 'ankiicham imoosē
biiko. Ām nee yu 'kiicham i-ābuchē ng'ālyoontēētaab
Yēyiin? 11 Makoorabaachiing' :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin
ikor." Ām areet akeenke, kuker chiichoo :chēēbkēēruut āk
mēēnānēēt. Kutorobēnoot kule nto nyōōr chii nyēē kanam
āwut sukōōrēētoot. 12 Yooto, kōōyēnchi :bāytooyiintoonoo
Yēyiin, yu kawokukas kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii
:chēēbsookēyoontēēt. Kiilat miisin ām kāāmuukēywēēk kurubta
keey āk Mokoryoontēēt.

Kumii :icheek Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya

13:1 Ēfēēs. 4:11; 1Kōōr. 12:10, 28-29; 14:1-6, 29-32 **13:2** Yēyuut. 2:17; 8:29; 10:19; 16:6-7; 20:23; 21:4, 11 **13:3** Mat. 6:16-17; Yēyuut. 6:6 **13:5** Yēyuut. 13:14; 14:1; 17:1-2, 10, 17; 18:4, 19; 18:26; 19:8; 12:12 **13:8** 2Tēm. 3:8

13 Nto mii yoo, kuwēētēē :Bāwulō mwēēnkēēt kung'eetee
Bāāfō kuboontootē keey chōōrōōnuutēkyii ankuba ākoy
Beerka ām yēēmēētaab Bamfulyaa. Kibakaaktee icheek
:Yoowaana yooto ankooyeey Yēērusālēēm. 14 Yu kāng'ēētyēē
:icheek Beerka, kuba ākoy Antyookya ām yēēmēētaab Bisiitya.
Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut :icheek *kōōtaab
saayeet nyēbo Yuutayeek ānkōōbuur ng'wēny. 15 Yooto, /
keesuman ng'aleek kukwaanee :kitaabuunekaab Muusa āk
chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :biiko
chēē kiiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet chiito ake wokuteebee
Bāwulō āk Barnaaba, yoo mii :ng'ālyoo nyēē māchē :icheek
kōōkiimēē biiko.
16 Yooto, kung'eet :Bāwulō ānkōōtōrōōr āwut. Nto yityo,
kumwoochi kule, “Biikyoo bo *Israāyēēl āk akweek Kirikiik
choo ōyēnchinē Yēyiin, oyeb yiit. 17 Kikwey :Yēyiintēētaab
Israāyēēl mbo kuuko ankuyey kuyēk sērē yoo kitākumii Miisir
ankoong'eetee wōlooto ām kāāmuukēywēēkyii. 18 Kimuytoochi
ng'aleekaab bichoo kumii suurkwēēnēēt ām kēnyiisyēk chēē
kimāchē kuyitē artam. 19 Kiikarbuus :Yēyiin bōrōryōōsyēk
tisab chēē kiminyē Kanaan ānkurōōbchi biikyii kōōroonooto.
20 Kiyib :ng'aleechaa tukul kēnyiisyēk chēē yitē bokolwookik
ang'wan āk konom. Yu kāwokukeeyta :yoo, kukōōn :Yēyiin
kubāytooyiis :kiirwookik. Kibāytooyiis :ake kōōkēērē :ake ākoy
bēsyēēt nyēē kichokubāytooyiisyē *:wōōrkooyoontēēt Sāmwēēl.
21 Kimākyi keey :biiko bāytooyiintēēt nyēē nyeeng'waa. Yooto, /
kiikoochi bichooto Sāwulō araab Kiis nyoo kichōōnēē kōōtaab
Beenchamiin. Kibāytooyiis :Sāwulō kēnyiisyēk artam. 22 Yu
/ kābokiinēm Sāwulō ām bāytooyiisyēēt, kookeeree :Yēyiin
*Tāwuti. King'alaalee :Yēyiin Tāwuti nyēē karaam kumwooyē
kule, ‘Kaakwey Tāwuti araab Yēēsē, kuuyu chii nyēē chāmē
:mooyēēnyuu. Makuyey kiy ake tukul kuu wōlēē āmāktooy.’
23 Kiyey :Yēyiin kurutunēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti
sukooraraach Israāyēēl kuu yoo kikiikukuurtoowēēch. Nyooto
ku Yēēsu. 24 Kisimkwoomchi :Yoowaana biikaab Israāyēēl
kutēē yēē tēē, kumānāāchō :Yēēsu, kule kuweek :tukul
ām miyootyēēt / ankeebatisan. 25 Nto kumiitē :Yoowaana
kōōwoong'tooy yiisyēēnyii, kumwoochi biiko kule, ‘Ōsōōtē
:akweek kule anii ku ng'oo? Mā :anii Kāārārookiintoonoo,
nteenee, mii kuchōōnii :nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi
kwēyōōnik.’

13:13 Yēyuut. 12:12, 25; 13:5; 15:37, 39 **13:15** Yēyuut. 15:21 **13:17** Chuy. 1:7; 6:6-7; Kiruu. 5:15; 7:6-8 **13:18** Chuy. 16:35; Kāāyiit. 14:26-35; Kiruu. 1:24-40; Tyēēn. 95:10; Ibu. 3:3-19 **13:19** Kiruu. 7:1; Choos. 14:1; Tyēēn. 78:55 **13:20** Kiir. 2:16; 1Sām. 3:20 **13:21** 1Sām. 8:5, 19; 10:21-24; 11:15 **13:22** 1Sām. 16:1, 12; 13:14 **13:23** Isa. 11:1; Cherem. 23:5; Mat. 1:1; Luuka 2:11 **13:24** Luuka 3:3 **13:25** Luuka 3:15-16, 19-20

26 Mbo ng'eetaabiya, kēēyibwook :acheek lōkōōywēchu bo
kaararaacheet akweek keseniisyekaab Abraam āk choo mā
Yuutayeek choo ōywēyē Yēyiin. 27 Manaachamta :biikaab
Yēērusālēēm āk bāytooyikwaa kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu,
yooto kōōtiilchi meet. Nteenee kiityiich :yuutēyu ng'aleekaab
*wōōrkooyikaab Yēyiin choo /kikēēsumānē *Sabaato ake tukul.
28 Ānkoo kimāmii :lēēlis nyēē kiimuuchē kuyey /kiitiilchi Yēēsu
meet, kiikiimchi :bichoo *Bilaato kule kubakach Yēēsu. 29 Yu
keewaany :icheek kuyeyee Yēēsu kiy ake tukul kuu wōloo kim-
wooytooy :siruutēk, /bokiirēēkunēē kēētoo /kikēēwuuytoochinē
/ānkubokiitōōr kochong'. 30 Nteenee koong'eetee :Yēyiin Yēēsu
meet. 31 Kikas :biiko ām bēsyōōsyēk chēē chaang' :choo
kibēēsyētootē tukul kung'eetee Kalilaaya ākoy Yēērusālēēm.
Bichooto :chēē mii kumwoochinē biiko kurubta keey āk inee.

32-33 Kiyēē kēēmiitē kyoomwook ku lōkōōywēk chēē
kāroomēch kule kaakootyiich :Yēyiin ām wōlēē kēēmiitē
:acheek keseniisyek, kiyēē kikiikukuurtoochi mbo kuuko
kule mākōōyook wōōrkooyoontēēt nyēē wuu Muusa.
Nto nyooto ku Yēēsu. / Kēēng'āloolēē mbo yuutēyu ām
kitaabuutaab Tyēēnwookik kurkeetaab āyēēng' yoo mwooyē
kule,

‘Inyiing' lakwanyuu.
Kāāyēku :anii kōōn ra.’†

34 Nto kurubta keey āk ng'eeteetaab meet bo Yēēsu nyēē mākoy
kunun :bōōrnyii, mwooyē :Yēyiin kule,

‘+Maayey kuyityiin :ng'aleechaa /kiikoosēē keey
choo kyāākuurtoochinē *Tāwuti.’†

35 Mwooyē mbo :siruutēk ām yēēt ake subak kule,

‘-Mēē-āsyinē chiing'uung' nyoo churtaat kunun.’†

36 Kunyoo, yu keewaany :Tāwuti kuyey kiyēē kimākyinē
:Yēyiin ām bēsyōōsyēkyii, kume. Yooto / kēēmuchi wōloo /
kikēēmuchi mbo kuukaanyii. Kinunchi :bōōrnyii wōlooto.
37 Nteenee manaanun :bōōrtaab nyoo kiing'eetee :Yēyiin meet.
38-39 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āboorwook kule
/kēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' kubununēē
Yēēsu. Yoo kēēyēnchi :chii ake tukul Yēēsu, kuchurtooy ām
taayeetaab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mēēmuuchāktōōs / keeyey
kubununēē kiruutēkaab Muusa.

13:27 Yēyuut. 3:17-18 **13:28** Luuka 23:4, 14-15, 21-23, 47 **13:29** Luuka 23:50-56; 24:44 **13:30** Yēyuut. 4:2 **13:31** Yēyuut. 1:8 † **13:32-33** Tyēēnwookik 2:7 **13:32-33** Kiruu. 18:15-18; Yēyuut. 3:22-26; 7:37 † **13:34** Isa. 53:3 † **13:35** Tyēēn. 16:10 **13:36** Yēyuut. 2:29 **13:38-39** Luuka 24:47; Yēyuut. 2:38; 10:43; Room. 3:28; 5:1; 7:5-6; 10:1-13

40 Ōriib keey ām kiyēē kiikung'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin
sukung'eet māyēyākiis :ng'aleechaa ām wōlēē ōmiitē. /
Kikēēmwooy kule,
41 'Okaste baa, :akweek choo ōmōōntooyiisyē.
Kookas ng'aleechu ankoolat, ānku +mōōbootyē,
kuuyu -mōōchāmtooy kiyēē āyēyē kutōōmiitē kōōrēēt
ānkoo /kākēērārwook.'†"
42 Yu kimii :Bāwulō ākoo Barnaaba kung'ēētyēē *kōōtaab
saayeet, /kēēmwoochi kule, "Tookwaa *Sabaato nyi chōōnii,
bōō-āmwēēch ng'aleechu."
43 Kiiyēnchi :Yuutayeek chēē chaang' āk Kirikiik Yēēsu ankurub mbo Bāwulō. Kiirwookyinoot :Bāwulō āk Barnaaba bichoo kōōkiimchinē kōōkēnēē keey chamateetaab Yēyiin.
44 Nto yitu :Sabaato nyoo kiikēērē, kōōruruuch keey :biikaab *kiriinkēēt tukul bokuyēbchi yiit ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 45 Yu kakas :kāāntōōyikaab Yuutayeek kuu nyooto, kōōtuuyiityi moo. Kikwiil kiyēē kimii :Bāwulō kumwooyē. 46 Yooto, kumwoochi :Bāwulō ākoo Barnaaba bichooto ām nyikanateet kule, "Ki nyēēng'woong' akweek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kootay :akweek ra ānkōōyibē keey kule mānyoolchook *:soboontaab kibchuulyo, kēēwēēkyi kāāsōōtēywēēkyoo wōlēē mii :bichu mā Yuutayeek. 47 Kimwooy :Yēyiin kule,
'Kaayeyiing' iyibchi biiko choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt
sukung'eet /kiimuuch /kiiraraach biiko ām komoswookik
tukul chēbo kōōrēēt.'†"
48 Nto bērē kukas :biiko choo kimā Yuutayeek ng'aleechaa kibo Bāwulō, kung'ērēkiis miisin. Kikoonyit ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankookaasee keey Yēēsu :tukul choo /kikiikeetool kunyōōr soboontaab kibchuulyo.
49 Kiyestee :ng'ālyoontēētaab Yēyiin yēēmoonooto kumukuul.
50 Nteenee kiiwuruur :Yuutayeek chēēbyōōsōōkaab Kirikiik chēē kitookunootiin chēē kikiikurub ng'aleekaab Yuutayeek āk booyik chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoo. Kiyey :bichoo wōōrōōryēēt kut /keekwetee Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmoonooto. 51 Kiitaarta :icheek tēērtit ām kērēēnkōōkwaa sukōōsōōtēē keey :bichoo ānkutākyi keey *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ikonnyaa. 52 Nteenee king'ērēkiis :choo kiiyēnchi Kiriistō /ānkiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

14

Kumii :Bāwulō ākoo Barnaaba Ikonnyaa

† **13:41** Aabak. 1:5 **13:43** Yēyuut. 11:23; 14:22; Room. 3:24; Kala. 1:6; 5:1 **13:44** Yēyuut. 17:2 **13:46** Yēyuut. 3:26; 18:6; Room. 1:16; 2:9 † **13:47** Isa. 49:6 **13:48** Yēyuut. 11:18 **13:51** Luuka 9:5; Yēyuut. 18:6

1 Yu kimii :Bāwulō āk Barnaaba Ikonnyaa, kuba
*kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek kuu kwaak. Kyaamta
ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin kut kōōyēnchi
:Yuutayeek āk Kirikiik chēē chaang' Yēēsu. 2 Nteenee
kōōwuruur :Yuutayeek choo kitay kuchamta Yēēsu Kirikiik
kukwiil mbo ng'eetaabiya. 3 Kiiwoonkyi :Bāwulō āk
Barnaaba bēsyōōs chēē chaang' wōlooto kung'āloolē nyēē
kimānyōkōōrēch mbo kisich, kurubta keey chamateetaab
Yēēsu. Kiiboor :Mokoryoontēēt kule kibo man :lōkōōywēchoo
yoo kiikoochinē icheek kāāmuukēywēēk kuyeyee ng'al
chēbo kwōng'uut. 4 Kichuunchuunootiin :biikaab
kiriinkoonoo. Kichoomtōōs :alake āk kāāntōōyikaab
Yuutayeek kuchoomtōōs :alake ākoo lēbkēēyik. 5 Nteenee
kinoomnyo :Yuutayeek āk Kirikiik kuboonto keey
kāāntōōyikwaa ānkuchōb koonyaliil lēbkēēyik ankuwiiree
rwoontōōk kubakach. 6 Kisimkōōnkēt mbo :Bāwulō
ng'aleechaa. Kumwēy kutākyi keey yēēmēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē Lukawoonnya wōlēē kimii :kiriinkēēt nyēē /
kikēēkuurēē Luustra āk Tēērbē āk mbo soong'wēk alak chēē
kilēēkitēē yooto. 7 Kitas taay :icheek kwaamtaat lōkōōywēk
chēē kāroomēch ām wōlooto.

Kumiitē :Bāwulō āk Barnaaba Luustra āk Tēērbē

8 Kimiitē :chiito ake kiriinkoonoo bo Luustra nyēē
kikiikuchunkuut :kērēēnkōōk kung'eetee leekwaanti
āmānāāwēēsyēt bēsyēēt ake. Kimii :chiichoo kukēēbuur
ng'wēny 9 kuyēbchinē yiit wōlēē kimii kung'ālooltooy :Bāwulō.
Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō chiichooto ānkōōnkēt kule kiikoosēē
keey :chiichoo Yēyiin nyēē yēmāktōōs /kiisoob. 10 Kukuurchi
:Bāwulō chiichoo kule, "Ing'eet ānkiiyyoony." Kung'eet
:chiichoo areet akeenke ānkuwēēsyētoot.

11 Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kumwooy ām kuutiing'waa
kule, "Nto yu kāākurārākyēēch ra āynātōōs chēē wuu bi-
ich." 12 Kikuurēē :bichooto Barnaaba *Sēēwus, kukuurēē
Bāwulō *Ēērmē, kuuyu ki inee nyēē ki ng'āloolіintēēt nyēē wōō.
13 Kimii :kōōto ake nyēē /kikēēsooyēē Sēēwus nyēē kilēēkitēē
yēē kibo oreet nyēē iwutē kiriing'. Yooto kukwēryoon
:kibkōrōs nyēē kiiyyoonkyinē kōyooto wuunōōk āk toobtōōk
ākoy oreetaab kiriinkoonoo. Kimāchē :inee āk biiko chuut
kule kuyēchi mbo Bāwulō kōrōsēēk. 14 Nteenee yu kakas :Bar-
naaba āk Bāwulō ng'aleechaa, kukereer sirookwaa kōōboor
kule katay ng'aleechaa. Kulabat wōlēē kikiiruruukyi keey
:biiko ānkubōlchi kule, 15 "Murēchu! Ām nee yu sooyey
ng'al chēē tēē chu? Ntēē keekerkeeye acheek āk akweek.

14:5 Yēyuut. 14:19; 2Tēm. 3:11 **14:6** Mat. 10:23 **14:8** Yēyuut. 3:2 **14:11** Yēyuut. 8:10; 12:21-22; 28:6

Kēēmiitē kēēyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch. Oweek-
see mosoonkoyeenichu māsāru kiy ānkōōyēnchi Yēyiintēētaab
manta, nyoo kiyēyē barak āk ng'wēny, araarayta āk tukuuk
tukul choo mii wōlto.
16 Ām bēsyōōsyēk choo kibo taay kyoosyi :Yēyiin
kōōrootunwēēk kurub ātēbuutēkwaa. 17 Nteenee tukuuk chēē
kāroomēch choo kikōōnook :Yēyiin kōōbooru :yooto wōlēē
wuu :inee. Kikōōnook roobta ānkuyēyē kubiityo :āmiik ām
bēsyōōsyēk chēē kiikuchōbchi. Kōōnook āmiik chēē chaang'
ānkuyēyook ong'erech." 18 Kimā kuskus kukerekta :mbo
Bāwulō bichoo kumayey kōrōsēēchoo ānkoo sinee kiimuukta.
19 Nto mii yoo, kukwaanee :Yuutayeek alake Antyookya
ākoo Ikonnyaa ānkubokutēwēch biiko kutayee keey mbo
Bāwulō ānkōōyēnchi ng'aleekwaa icheek. Kuwiiree :bichooto
Bāwulō rwoontōōk ānkōōng'irtiitoot kuwo kiriinkoonooto
saang' kubērē tōōs kaakume. 20 Nteenee kukwa :biikaab
Kiriistō ānkōōruruukyi keey Bāwulō. Kung'eet :Bāwulō
ankooyeey ākoy kiriinkoonoo. Nto yu kāyyēēkunēē,
kung'eetee Luustra ākoo Barnaaba ānkutākyi keey Tēērbē.

Kiiyeey :Bāwulō āk Barnaaba Antyookya nyēbo Siirya

21 Yu kabokuyit :icheek Tēērbē, kwaamta lōkōōywēk chēē
kāroomēch ām wōlooto ānkōōyēnchi :biiko chēē chaang'. Nto
mii lētuunoo, kooyeey kaa. Kibuntēē Luustra, Ikonnyaa ākoo
Antyookya nyēbo Bisiitya. 22 Kiititiirootē biikaab Kiriistō
kutēē yooto tukul kutas taay kukiilchi ng'ālyoontēētaab manta.
Kimwoochinootē biiko kule, "Ākoy kēēbuntēē nyāliluutēk chēē
chaang' ām baani bo Kaab Yēyiin." 23 Kiyēētyēēchi :Bāwulō ākoo
Barnaaba kanisoosyek ām wōlto ake tukul kukwey booyik.
Kikir :icheek kwoomiis ānkusoochi booyichoo. Nto mii yoo,
kōōyokoochi bichooto Mokoryoontēēt nyoo kikiikookaasee
keey.
24 Yu kāwokumur :Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmēētaab Bisiitya,
kuyit nyēbo Bamfulyaa 25 ankwaamta ng'ālyoontēētaab Yēyiin
ām kiriinkēētaab Beerka. Nto yityo, kurēkto ākoy kiriinkēēt
nyēbo Atalyaa.
26 Nto mii yoo, kubeetee mwēēnkēēt kung'eetee Atalyaa
kooyeey Antyookya wōloo /kikiikiiyiilchi icheek ām chama-
teetaab Yēyiin kubo yiisyēēt nyooto kikiikoowaany. 27 Yu
kabokuyit Antyookya, kukuur biikaab Kiriistō. Kirārchi bi-
chooto kiy ake tukul nyēē kikiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek
āk wōlēē /kikeeyaatita kēēlto kookaasee keey :biiko choo mā
Yuutayeek Yēyiin. 28 Kiibuurto keey :Bāwulō āk Barnaaba

14:15 Tān. 2:46; Yēyuut. 10:25-26 **14:15** Tyēēn. 96:5; 1Kōōr. 8:4-6 **14:16** Yēyuut. 17:30 **14:17** Tyēēn. 147:8; Cherem. 5:24 **14:19** Yēyuut. 13:50; 14:5; 17:13; 2Kōōr. 11:25 **14:22** Yēyuut. 11:23; 1Tēēs. 3:3-4 **14:26** Yēyuut. 13:1-2 **14:27** Yēyuut. 11:18

bichoo bo Kiriistō ām bēsyōōsyēk chēē chaang'.

15

Tuuyēēt nyēē kimii Yēērusālēēm

1 Nto yēē kitākumiitē :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya,
kukwaanee :biiko alake Yuuteeya ankuba wōlooto.
Ki-
bokooneet :bichoo mbo ng'eetaabiya.
Kimwooyē kule,
"-/ Mākiirāroochook,
yoo / kamakiimuraatanaak kuu wōloo
mwooytooy :siruutēkaab *Muusa."
2 Kiyey :ng'ālyoontoonoo
Bāwulō ākoo Barnaaba kukwiil keey āk bichooto kut kuchu-
unchuun. Nto mii yoo, /kēēmwooy kule kuwo :Bāwulō ākoo Bar-
naaba kuboonto keey āk mbo ng'eetaabiya alak Yēērusālēēm.
/Kikēēmākyinē bokunyōōryo ākoo *lēbkēēyik chuut āk booyik
kurubta keey āk ng'ālyoontooni.
3 Yooto, kōō-āmiisoot icheek
:kaniseet.
Nto yu kimii kumurē Fōyinikē āk Samaaryaa
kumwoochi :icheek mbo ng'eetaabiya ām wōlooto kule ki-
ikōōyēnchi :biiko choo mā Yuutayeek Yēēsu.
Kiing'ereech
:lōkōōywēchoo mbo ng'eetaabiya miisin.

4 Yu kabokuyit mbo :Bāwulō Yēērusālēēm, kutorooch icheek
:lēbkēēyik, booyik āk biikaab Kiriistō chuut alak.
Kiiboorchi
bichooto kiyēē kiikuyey :Yēyiin kubuntēē icheek.
5 Nteenee
king'ēētyo *:Farisaayeek alake chēē kikiikuchamta Yēēsu
ānkumwooy kule, "Māchāktōōs */kiimuraatan biiko choo mā
Yuutayeek ānkumākyinē mbo kooywey kiruutēkaab *Muusa."

6 Yooto, kukuur keey *:lēbkēēyik ākoo booyik bokoolyeb
ng'ālyoontoonoo.
7 Yu kabokung'alaalee ām kōōyinto, kung'eet
:Bētērō ānkumwooy kule, "Mbo ng'eetaabiya, ābērē ōnkēt kule
kisimkutoola :Yēyiin kēny ām wōlēē ōmiitē :akweek, ā-āmchi
biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kukas
ānkōōyēnchi.
8 Kiiboorunēē :Yēyiin nyoo inkētē wōlēē wuu
:kāāsōōtēywēēkaab biiko kule kichāmē biiko choo mā Yuutay-
eek yoo kiikoochinē icheek Tāmirmiryēēt kuu yoo kikōōnēēch
acheek.
9 Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, /kiitiliil. Kunyi,
-mākēēyēku teer ām wōlēē mii :bichoo.
10 Kunyoo ii, ām nee
yu ōmāchē okwiil Yēyiin ōkoochinē mbo ng'eetaabiya kukalab
muchōōkiit nyēē -mākiimuuchē :acheek keekalab, āmēēbērē
kiimuuch :mbo kuuko?
11 Mēērook oyey kuu nyooto. /Kiki-
iraraacheech acheek, yu kāwokunyōōwēēch :Mokoryoontēēt
Yēēsu kaat, ānkuwuu nyooto ām wōlēē miitē :nkicheek."

12 Kisiisyo :biiko tukul kule much! Kiyēbchi yiit nkinee Bar-
naaba ākoo Bāwulō kumii kōōbooru tukuuk chēē /kiilātē chēē
kikiikuyey :Yēyiin ām wōlēē mii :Kirikiik kubuntēē icheek.

15:2 Kala. 2:1-10; 5:2-12 **15:8** Yēyuut. 10:44-45 **15:9** Yēyuut. 10:34-35 **15:10** Mat. 11:28-30; Luuka 11:46; Yēyuut. 15:19; Kala. 5:1 **15:11** Yēyuut. 13:38; Kala. 2:16; 3:10-12; Ēfēēs. 2:5-8

13 Yu keewaany, kumwooy :Yāākōbō kule, “Mbo
ng'eetaabiya, oyeb yiit baa. 14 Kāākurārwēēch :Simōōni
wōlēē kichāmtooy :Yēyiin choo mā Yuutayeek ām taay, kuyēk
cheechii. 15 Mii :ng'aleekaab *wōōrkooyik chēē ityiichē
yuutēyu ām yoo /kikeesir kule,
16 ‘Yoo kāākubēk :ng'aleechu, +māāyēēwu
ānkuchāāyyoong'tē subak kōōtaab *Tāwuti nyoo kikiikuluul.
+Maateech subak wōloo kikiikuburyet
kut ākētyi kōōbuur kuu yoo kiwuu,
17 sukung'eet kucheeng'aat :biiko choo kiikung'ēt Mokoryoontēēt
āk choo mā Yuutayeek choo kyaakwey kule kuyēk
cheechuu.
Yēyiin :nyēē kiiboor ng'aleechu ānku inee :nyēē makuyey.’†
18 Tookunoot kuu nyooto kung'eetee kēny kule mākulumchi
:choo mā Yuutayeek biikaab Yēyiin. 19 Kunyoo, kaatiil :anii
kule -mookany keeyey kunyikisyi choo mā Yuutayeek yoo
mii kuyisu keey kukwoonii wōlēē mii :Yēyiin. 20 Yoo kātāwuu
nyoo, okany kēēsirchi barweet kēēmwoochinē kule kutayee
keey kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankusaan
martaayeet. Kutayee keey mbo subak kwoomē bany chēbo
tyoong'in chēē /kakeekul ankutayee keey kwoomē kiisēēnik.*
21 Nteenee yoo māchē :chii kuyēk Yuutāyiin, kōōnkētē kiyēē /
kēēmākyinē kule kuyey, kuuyu /kiikeesumanaan kiruutēkaab
*Muusa ām kiriing' ake tukul ām bēsyōōsyēk choo kibo taay
/ānkutākēēsumānē mbo lōkōōywēchoo ām kooriikaab saayeet
ām bēsyēēt ake tukul nyēbo *Sabaato.”

Kisirchi :booyik barwa biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek

22 Nto mii yoo, kootiil *:lēbkēēyik āk booyik kuboonto keey
āk biikaab Kiriistō chuut alak kukwey biiko alak ām biikwaa
/sikiiyookto kubeeta keey Bāwulō āk Barnaaba Antyookya.
/Kikeekwey Yuuta nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule
Barsaaba ākoo Siila. Kitookunootiin :bichoo ām wōlēē mii
mbo ng'eetaabiya. 23 Kibeeta :bichuutēchu barweet nyēē
mwooyē kule:
Kiisubooyook :acheek lēbkēēyik ākoo booyik.
Kēēmāchē kuyityi :lōkōōywēchu biiko choo mā Yuutayeek
choo mii Antyookya, Siirya ākoo Kiliikya choo kiikuchamta
Yēēsu.

---

† **15:17** Āmōōs 9:11-12 **15:19** Kala. 5:3 * **15:20** /Kikēēmākyinē biiko choo mā Yuutayeek ānkuming'tooy keey Yuutayeek kule kukir tukuuk ang'wan choo /kēēng'āloolēē ām Laawiik 17:8-14 ākoo 18:6-18. **15:20** Laawi. 18:6-18; 17:10-15; Yēyuut. 15:29; 21:25; 1Kōōr. 8:1-13; 10:23-33 **15:21** Yēyuut. 13:15; 2Kōōr. 3:14-18 **15:22** Yēyuut. 15:40; 16:19; 17:4, 10, 14-15; 18:5; 1Tēēs. 1:1

24 Kookeekas kule kookukwa wōloo ōmiitē :biiko alake
chēē mānāākēēchāmchi :acheek ankubokooyiimaak
mētēwoy ām ng'al chēē kyoomwook :acheek. 25 Kunyoo,
kookiisoot :acheek tukul kule keekwey biiko ānkiiyooku
kukwa wōloo ōmiitē. Makukwaanta keey Barnaaba
ākoo Bāwulō, choo chamanikyoo, 26 choo kookuchamta
soboonwēkwaa kubo kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo,
Yēēsu Kiriistō. 27 Kunyi, kākiiyooku Yuuta ākoo Siila
kutāsyi nyikiisinto :ng'aleechu sirootiin. 28 Kookootiil
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankiitiil :nkacheek kule -/
makiing'ireenaak kiruut chēē chaang'. Nteenee 29 osaanee
keey āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankootayee keey
bany bo tyoong'in chēē /kēēkulē, kiisēēn āk martaayeet.
Karaam yoo kooyey kuu nyooto. Chameetaab keey.

30 Kunam :bichoo baanta kurēkto ākoy Antyookya. Kikuur
kaniseet tukul ānkōōkoochi barwaanaa. 31 Yu /kakeesuman
lōkōōywēchoo, /kēēng'ērēkyi kuuyu kiikiimē biich. 32 Kiititiirēē
:Yuuta ākoo Siila choo ki *wōōrkooyikaab Yēyiin biiko ng'al
chēē chaang'. 33 Yu kāākubēēni :bichoo /kikiiyooktooy wōlooto
bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kung'ēētyo kumāchē kooyeey wōloo
/kikiiyookunēē. Kii-āmiis :mbo ng'eetaabiya kule kubeeta
tāloosyēēt.† 35 Kunyoo, kiibuur :Bāwulō ākoo Barnaaba An-
tyookya, kōōnēētē ānkwoomtooy ng'ālyoontēētaab Yēyiin ku-
boonto keey āk biiko alak chēē chaang'.

Kikwey :Bāwulō Siila, kuwēēto :Barnaaba Māārkō

36 Yu kaakukeeyta :bēsyōōs, kumwoochi :Bāwulō Barnaaba
kule, “Murooni, ikany baa, kēēruutoochinootē mbo
ng'eetaabiya ām kiriinkōōsyēk tukul choo kiikyaamtaatee
ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Māchāktōōs kiinkēt wōlēē wuu
:soboonwēkwaa.” 37 Kimāchē :Barnaaba kule /keebeeta
Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārkō.
38 Nteenee kiisoot :Bāwulō kule kimayemaat kubeeta
Yoowaana, kuuyu kibetyenyee Bamfulyaa koochuchuuyee
keey yiisyoonoo. 39 Kichuunchuun :Bāwulō āk Barnaaba
nyēē kōrōōm kut kubchey keey. Kiwēēto :Barnaaba Māārkō
ām mwēēnkēēt kutākyi keey Kubrō. 40 Nteenee kikwey
:Bāwulō Siila kule kuwēēto keey. Kisaay :mbo ng'eetaabiya
kōōbēruur icheek :Yēyiin, nto mii yoo, kuba. 41 Kiwēēsyētootēē
:Bāwulō yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya kōōkiimootē
kanisoosyek.

15:24 Kala. 1:7; 5:10 **15:29** Yēyuut. 15:20 **15:32** Yēyuut. 11:23, 27 † **15:33** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 34: Nteenee kiitiil :Siila kule kung'ētunēē wōlooto. **15:37** Yēyuut. 12:12 **15:38** Yēyuut. 13:13 **15:40** Yēyuut. 15:22; 14:26

16

Kiiyum :Bāwulō Tēmētēēwō

1 Nto mii yoo, kuyit :Bāwulō ākoo Siila Tēērbē ankukeeyta ākoy Luustra wōlēē kiminyē :chiitaab Kiriistō nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēēwō. Ki lakwataab cheebyoosya nyēē ki Cheebyuutayaa nyēē kikiikōōyēnchi Yēēsu. Nto kwaan ku Kirikiin. 2 King'āloolēē :mbo ng'eetaabiya Tēmētēēwō ām Luustra ākoo Ikonnyaa nyēē karaam. 3 Yooto, kumach :Bāwulō kule kuwēēto keey Tēmētēēwō. Kunyoo, /kikiimuraatan kubo Yuutayeek chēē kiminyē wōlooto, kuuyu kiinkētē :biiko tukul kule ki Kirikiin :kwaan. 4 Kibuntootēē kiriinkōōsyēk kwoomtootē ng'aleek kutēē yooto tukul. Kikiikootiil *:lēbkēēyik āk booyik ām Yēērusālēēm kule kooywey :biiko ng'aleechaata. 5 Kunyoo, kikimkimiitu :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēchooto ankookaasee keey Yēēsu miisin. Kitāsyinē keey :laating'waa bēsyō ake tukul.

6 Kiwēēto keey :Bāwulō bichoo āyēēng' kuwēēsyētootēē yēēmēētaab Fruukya āk nyēbo Kalatyaa, kuuyu kimānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kwaamta ng'ālyoontēēt ām yēēmēētaab Eesya. 7 Yu kabokuyit kiyōōtēētaab Misiiya, kusyeem kule kuba yēēmēētaab Biituunnya, nteenee mānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēēsu. 8 Yooto, kukeeytee Misiiya ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Turoowa.

Kinyōōr :Bāwulō ng'oong'uutyēēt ām Turoowa

9 Yu kayit kwēēmooy, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Bāwulō. Kikas chiito ake nyēbo Maketoonnya kukēēyyo ānkumii kusoomē inee kule, "Bāwulō, ānkiichōō Maketoonnya chēēyēētyēēchēēch." 10 Yu kēēnkēt :Bāwulō ng'oong'uutyoonoo, keeyeyte keey areet akeenke keebe Maketoonnya, kiiwoonkyinē kule kāākukuurēēch :Yēyiin bokyoomchi bichoo lōkōōywēk chēē kāroomēch.

Kiweek :cheebyoosyeet ake ām Filiibi nyēē /kikēēkuurēē Liitya

11 Yooto, kēēng'ēētyēē Turoowa ankeebeetee mwēēnkēēt ākoy Samooturake. Nto mii bēsyēēt nyēē kirubē keeyit Neeyabooli. 12 Nto yityo kēēng'ēētyēē yooto ankeebeetee kērēēnkōōk ākoy Filiibi. Ki wōō *:kiriinkooni ām yēēmēētaab Maketoonnya ankikiikunam :kōōrēētaab Rooma ānkubāw. Kikēēbēēnii wōlooto.

13 Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, keechuyte kiriing' saang' ankeebe ākoy yēē kibo āynēēt wōlēē kikeenyoorte

16:1 Yēyuut. 14:6; 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; 1Kōōr. 4:17 **16:2** Filib. 2:20, 22
16:4 Yēyuut. 15:20-29 **16:5** Yēyuut. 2:41 **16:6** Yēyuut. 18:23; 10:19

yēē kisooyēē :Yuutayeek. Kiibuur ng'wēny ānkēētoowu
kēēng'āloolchi chēēbyōōsōōk chēē kikiiruruukyi keey yooto.
14 Kimii :cheebyoosyeet ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Liitya
nyēē kyooltootē sirooy chēē ki ārroonēch chēbo āliisyēēt nyēbo
barak miisin. Kichōōnēē :cheebyoosyaanaa kiriinkēēt ake
nyēē / kikēēkuurēē Tyaatiira ānkikutunkyinē Yēyiin. Kiyey
:Yēyiin cheebyoosyaanaa kōōyēnchi ng'aleekaab Bāwulō.
15 Yu /kabokeebatisan āk biikyii, kumwoowēēch kule, "Yoo
ōchāmē kule āyēnchinē :anii Mokoryoontēēt, okwaa bōōbēēnii
kōōnyuu." Yooto, keecham keebe.

Kiiburyoong'to :Bāwulō tāmirmiryēēt kung'eetee chēēbto ake

16 Nto mii bēsyēēt ake, yēē kikēēmiitē kēēbēētii yēē
/ kikēēsooyēē, kutuuyēēnēēch :chēēbto ake nyēē ki
motwooriin ānkiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē
kiyēyē chēēbooto kuyey sookēyēēk. Kiyibchinē :chēēbi
biikyii choo kiyēchinē yiisyēēt beesaanik chēē chaang'
chēē kinyōōrtooy sookēyēēchoo. 17 Kiinoomootēēch :chēēboo
kukuurchinootē barak kule, "Yēchinē :bichu yiisyēēt Yēyiin
nyoo mii kibkōōnkōy ānkumii bokōōboorwook wōlēē +/
makiiraraaktaak." 18 Kimwaayaat kuu nyooto ām bēsyōōsyēk
chēē chaang' kut kooyiim Bāwulō :ng'aleekyii. Yooto,
kuweech keey :Bāwulō ānkōōburyoong'to tāmirmiryoonoo
kule, "Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō kule
ichuwunee chēēbi." Kuchuwunee :tāmirmiryoonoo chēēboo
areet akeenke.

/Kikiiraraach riibiintēēt āk biikaab kanyii

19 Yu kakas :biiko choo kiyēchinē :chēēboo yiisyēēt kule
kāākubot :kēēlng'waa nyēē kōnyōōrunēē beesaanik, kunam
Bāwulō āk Siila ānkukwēryoot ākoy kōōk wōlēē /kibokiikuum.
20 / Kikēēmwoochi kōōkwēēt kule, "Yuutayeek :bichu! Mii
kuyibu wōōrōōryēēt kiriinkēēnyoo. 21 Inēētē biikyoo kurub
ātēbuutēk chēē mānyoolchēēch acheek biikaab Rooma." 22 Yu
kākēēmwooy kuu nyooto, kōōrōōbēr :biiko chēē kikiiruruukyi
keey yooto. Kumwooy :kiirwookichoo kule, "Ōbuutēē sirook
ānkōōbir!" 23 Yu /kāākēēbir, /bokeekerta kō. /Kikiikāloonchi ri-
ibiintēētaab kōyooto kuriibso nyēē karaam. 24 Kiwēēto :riibiin-
toonoo Bāwulō āk Siila ankuwokukerta kisēēnkēēt nyēē kibo
āriit /ankiikiichee kērēēnkōōkwaa musukook /ankeekwiiliilee
musukoochoo nyōrōōrōōnik.

25 Nto yu makuyit kwēēmooy kwēēn, kumii :Bāwulō ākoo
Siila kusooyē ānkutyēēnchinē Yēyiin kōōkoostooy, kimii :kibrati-
isyek chuut alake kuyēbchinē yiit.

16:14 Yēyuut. 17:4 **16:15** Yēyuut. 8:36; 16:33; 18:8; 19:5 **16:16** Yēyuut. 19:24
16:17 Luuka 4:34, 41; Yēyuut. 19:15 **16:18** Yēyuut. 3:6 **16:20** Yēyuut. 17:6
16:23 2Kōōr. 11:25; 1Tēēs. 2:2

26 Nto nyēē mā tyaa, kuchō :kibring'ring'nyēēt
ankooluchluuch kōōto ng'wēny kut kuyootākiis :kurkootik
tukul kule bōt! Kōōtyookiis :nyōrōōrōōnik choo /kikikeeratee
chii ake tukul. 27 Yooto, kukās :chiito nyoo kiriibsē. Nto bērē
kukas kuyootootiin :kurkootik, kung'us chōōkiinyii kumāchē
kule kubusuy keey kubērē tōōs kāākumwēy :kibratiisyek.
28 Nteenee kubōlchi :Bāwulō kule, "So! Imāchē i-āmchi keey
nee? Ntēē acheek :chu kēēmiitē :tukul yu." 29 Kumwooy
:riibiintoonoo kule, "Ōkwēng'woo, baa, maata!" Kuryaakta
ām bōōtoonik ānkuwokōōbutyi kērēēnkōōkaab Bāwulō ākoo
Siila. 30 Yooto, koomut :chiichooto mbo Bāwulō kukwa
saang' ānkumwoochi kule, "Murēchu, +maayey :anii kule
nee / sikiiraraachaa?" 31 / Kēēkētyi kule, "Māchāktōōs
iyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu. Yoo ! keeyey kuu nyooto,
+/ makiiraraachiing' āk kang'uung' kumukuul." 32 Yooto,
/ kyoomchi chiichooto ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk biikaab
kanyii. 33 Kiwēēto :chiichooto icheek kwēēmowuunooto
ākoy kanyii ānkōōnyoochi ng'woowōōk. Yooto / keebatisan
chiichoo āk biikaab kanyii tukul. 34 Kikwēryoot Bāwulō āk
Siila kō ankubay. King'ērēkiis :biikyii kutēē yēē tēē, kuuyu
kikiikōōyēnchi :icheek Yēyiin.

35 Yu kayyeech, kōōyookto :kiirwookichoo biiko kuba kaab
riibiintoonoo. Nto yitē, kumwoochinē kule, "/ Kākēēmwooy
kule ityaakte bichoo." 36 Yooto, kumwoochi :riibiintoonoo
Bāwulō kule, "Kāākumwooy :kiirwookichoo kule /kiityaaktaak.
Kunyoo, obeete kaalyeet." 37 Nteenee kumwoochi :Bāwulō
bichoo /kikiiyooku kule, "Kōbirēēnēēch :kiirwookichoo wōlēē
chaang' :biich āmānyōōr kiy nyēē kikeeleel ānkēēyēku si-
nee :nkacheek biikaab Rooma. Kokerteech mbo subak
kāābēērit. Kunyoo ii, ām nee yu māchē :icheek kootyaakteech
kibchamumu? -Māwuu nyoo mbo kisich! Bōōmwoochi kukwa
:icheek nkit bokōō-āmiisootēēch keechuyte."

38 Kibokumwaayta :bichoo ng'aleechaa. Nto yu kēēnkēt
:kiirwookichoo kule kibo :Bāwulō ākoo Siila kōōrēētaab Rooma,
kunam kuut. 39 Kukwa ānkusoom mbo Bāwulō nyooyeetaab
kaat. Nto mii yoo, kuyoot ānkōō-āmiisoot kung'ēētyēē kōyooto
ankusaaysaay kule kung'ēētyēē :icheek kiriinkoonooto.

40 Yu / kābokēēyoot Bāwulō ākoo Siila, kuba ākoy kōōtaab
Liitya. Kinyoorta mbo ng'eetaabiya wōlooto. Kiititiir icheek,
nto mii yoo, kubēēchi keey.

17

Kumiitē :Bāwulō āk Siila Tēēsālōōnikē

16:27 Yēyuut. 12:18-19 **16:31** Yoowa. 6:28-29; Yēyuut. 2:37; 11:14; Room. 10:9-13 **16:33** Yēyuut. 16:15 **16:37** Yēyuut. 22:25-29; 23:27 **16:40** Yēyuut. 11:23

1 Nto mii yoo kumur :mbo Bāwulō *kiriinkēētaab Āmfibōōli
āk nyēbo Aboloonnya nto yityo, kuyit *kiriinkēētaab
Tēēsālōōnikē. Kimii wōlooto *:kōōtaab saayeet nyēbo
Yuutayeek. 2 Kwoomchi :icheek Yuutayeek chēē kimii wōlooto
ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo kwōōyētooy kwaak.
Kiirwookyinēē biiko *kōōtaab saayeet ām bēsyōōsyēkaab
*Sabaato sōmōk, kurubta keey āk siruutēkaab Yēyiin. 3 Kirārchi
:Bāwulō biiko ng'aleek kōōboorchinē kule kiyēmāktōōs kunyalil
*:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet. Kimwooy kule,
"Yēēsu nyiitēnyi āmiitē ā-āmwook :nyēē Kāārārookiintēēt nyoo
kikēēkānyoonu." 4 Kichāmchiin :Yuutayeek kereeryaanto
ng'aleekaab Bāwulō ānkuris icheek. Kiiyēnchi nkicheek
:Kirikiik wōlēē wōō Yēyiin ākoo chēēbyōōsōōy chēē chaang'
chēē kitookunootiin.
5 Nteenee kimēēchi :moo Yuutayeek alak. Ki-
bokōōruruukootēē biich chēē kāwōōt wōlēē chaang' :biiko
ānkutoow wōōrōōryēēt ām kiriinkoonooto. Kiba :bichoo
areet akeenke ākoy kaab chiito ake nyēē / kikēēkuurēē
Chāāsōōn bokucheeng'ee Bāwulō ākoo Siila wōlooto,
sukukwēryoot ākoy kōōk. 6 Nto yu kimānāānyōōr, kunam
Chāāsōōn āk mbo ng'eetaabiya alak ankoobarbaartaat
ākoy taayeetaab kāāntōōyikaab kiriinkoonooto. Kibōloobōl
:bichoo kule, "Kookutankwar :bichu kōōrēēt kumukuul
neennyi kookukwa ākoy wōli. 7 Yu kabokukwa wōli, kutaach
:Chāāsōōn ām kanyii. Chwēēsē :bichu mākuutēk tukul chēbo
*Kayisaar kumwooyē kule mii :bāytooyiintēēt nkinee ake
nyēē kālē /kēēkuurē kule Yēēsu." 8 Yu kabokukas :biiko ākoo
kāāntōōyikaab kiriinkoonoo kuu nyoo, kuchēy :taariiryeet.
9 Nto mii yoo, /kēēmwoochi Chāāsōōn āk alak kule kukwey
beesaanik chēē keetyaaktee keey /ankeebakaakta kuba.

Kumiitē :mbo Bāwulō Bereeya

10 Yu katuuyiit :kōōrēēt, kumwoochi :mbo ng'eetaabiya
Bāwulō ākoo Siila kule kuba ākoy Bereeya. Kumii :icheek
wōlooto, kōōwut *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeek.

11 Ki kāroomēch :ātēbuutēkaab Yuutayeekaab Bereeya kusiir
chēbo choo bo Tēēsālōōnikē. Kiityookootiin :moonikwaa
kumāchē kule kuyēbchi yiit ng'ālyoontēēt. Kiirōōtootē siru-
utēk ām bēsyō ake tukul kukas kule ki man :kiyēē kim-
wooyē :Bāwulō. 12 Kiiyēnchi :Yuutayeek ku chaang'. Kiiyēnchi
:nkicheek Kirikiik chēē kitookunootiin chēē chaang', booyik
āk chēēbyōōsōōk.

17:2 Yēyuut. 9:20; 13:5, 14, 44; 14:1; 16:13; 17:10, 17; 18:5, 26; 19:8-9; 28:17 **17:3** Luuka 24:44; Yēyuut. 5:42 **17:4** Yēyuut. 13:50; 16:14; 17:17 **17:5** Room. 16:21 **17:6** Yēyuut. 16:19-20 **17:7** Luuka 23:2; Yoowa. 19:12 **17:9** 1Tēēs. 2:1-2 **17:11** Yoowa. 5:39 **17:12** Yēyuut. 11:18

13 Nto yu kēēnkēt :Yuutayeek choo kimiitē Tēēsālōōnikē kule
kimii :Bāwulō kwoomtēē ng'ālyoontēēt Bereeya, kuba wōlooto
bokōōwuruur biiko. 14 Yooto, kukwēryoot :mbo ng'eetaabiya
alake Bāwulō kuwo komosta nyēē kibo tabantaab araarayta.
Nteenee kung'ētunēē :Siila ākoo Tēmētēēwō Bereeya. 15 Kii-
āmiisoot Bāwulō ākoy *kiriinkēētaab Aaten. Nto mii yoo,
kooyeey āk ng'ālyoo nyēē kiyibchi Siila āk Tēmētēēwō kule
kimāchāktōōs :icheek kusarta keey areet akeenke bokutuuyo
āk Bāwulō.

Kumiitē Aaten

16 Nto kutākumiitē :Bāwulō kukānyiisyē ām Aaten,
kung'woonchi yu kawokukas kule kiboontootē :biikaab
kiriinkoonooto āynātōōs chēē chaang' chēē /kēēkutunkyinē.
17 Yooto, kōōrwookyi :inee Yuutayeek ām *kōōtaab saayeet yēē
ki Sabaato kunam wōlēē miitē :Kirikiik chēē kiiywēyē Yēyiin.
Kiirwoochē mbo subak bēsyō ake tukul ām wōloo chaang'
:biiko āk Kirikiik chēē kanyoorta wōlooto. 18 Kikwiil :biiko
alake Bāwulō chēē kimwooyē kule ibēliisyē :ng'erekweek ām
kōōrēēt tukul, ankukwiil mbo :alake chēē kiikoosēē keey
kiirnātēēng'waa / ānkimākēēwēēchē. Kiteebee keey :alake
kule, "Chokwooltumoonchinē ng'oo :nyi ēē?" Kimwooy
:nkicheek alake ām yooto kule, "Nto yu wuu nyēē māchē kule
kōōrērēēchēēch kule kēēkutunkyi āynāt nyēē mā nyēēnyoo."
Kimwooy :bichooto kuu nyooto, kuuyu kimii :Bāwulō
kwoomchinē biiko kurubta keey āk Yēēsu āk ng'eeteetaab
meet. 19 Nto mii yoo, /kēēkwēryoot Bāwulō ākoy yēē kibo
lekemeet ake nyēē / kikēēkuurēē Areeyobaako yēē kibo
kāābkiirwook. Nto yityo /keeteebee kule, "Mwoowēēch, baa,
inēētē nee :ng'aleechu imwooyē? 20 Imiitē iyibwēēch ng'al
chēē leelach kule keekas. Kunyoo, kēēmāchē kiinkēt kule
ibooru nee." 21 Kikicham :biikaab Aaten ākoo biiko alak
kōōwoonkyinē āsiiswēkwaa kuyēbchinē yiit ng'al chēē leelach.

22 Yooto, kōōyyo :Bāwulō ām kōōkwoonoo bo Areeyobaako
ānkumwooy kule, "Lēyyē, biikaab Aaten! Ānkētē sinee kule
ām kēēlto ake tukul kyoocham ōsooyē. 23 Kāānkāābērē
āwēēsyētootēē wōlto ake tukul, ānyōōru tukuukwook chēē
ōkutunkyinē. ! Kaakas mbo yēēt ake yēē / kikeesir kule:
YĒYIIN NYĒĒ -/MĀKIINKĒTĒ. Kunyi, nee :kiyoo kyōōkutunkyinē
āmēēbērē kyōōnkētē? Kiyooto nanyuun nyi āmiitē wāā-
āmwook.

24 Yēyiin nyoo kiyēyē kōōrēēt āk kiy ake tukul nyoo mii āriit,
ku Mokoryoontēētaab barak āk ng'wēny nyēē mēēbērē miny-
ootē koorin chēē tēēkyinootē :biich. 25 Māmāchē kiy ake tukul

17:13 Yēyuut. 14:5, 19; 1Tēēs. 2:14-16 **17:17** Yēyuut. 17:2, 4 **17:18** Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 1:22 **17:24** 1Bāy. 8:27; Yēyuut. 7:48

nyēē imuuchē :biiko kōōkoochi, kuuyu inee :nyēē ikoochinē chii ake tukul soboonto ākoo kiy ake tukul. 26 Kiyey :Yēyiin chiito akeenke kurook. Nto mii yoo, chokurōōbunēē keey :biiko mooyēētaab chiichoo sukung'eet kuminy kōōrēēt. Kisat mbo subak :Yēyiin bēsyōōsyēk chēē mākuminyēē :bōrōryōōsyēk kōōrēēt āk wōlēē mābokuminyoot. 27 Kiyey kuu nyooto sukung'eet kutorobēnoot :biiko nto anyuun kunyōōr inee, ānkoo sinee mēēbērē kiilōōyiityi keey chii ake tukul ām acheek. 28 Nto kimāmiitē :inee, nto -mākēētinyē soboonto. Kuu yoo kisirē :siriikwook alake kule, 'Kēēyēku :nkacheek cheechii.' 29 Kunyoo, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, keekerkeeye āk inee. Māmāchāktōōs kiisōōtē kule kerkeey :Yēyiin āk tukuuk chēē kiyēyiisyēē :biiko ng'oomnānēēt ankung'ulunee *ta-aabuut, *feeteet nto rwaanteet. 30 Ām taay, kikiimiiny :Yēyiin mēt ām bēērbēēryo nyēē wuu nyoo, nteenee mwoochinē ra chii ake tukul kule māchāktōōs :chii kureeny keey. 31 Kiikuchōb :Yēyiin bēsyēēt nyēē ikuumunēē biich ām kēēlto nyēē rootaat kubununēē chii nyēē kiikutool. Kiikōōboorchinēē :Yēyiin biiko tukul ng'ālyoontoonoo, yoo kiing'ēētēē chiichooto meet."

32 Yu kabokukas :bichoo ng'aleek chēbo ng'eeteetaab meet, kuroorchi :alake Bāwulō, nto alak kumwooy :choo kule, "Tēēchōō subak tāchēē-āmwēēch ng'aleechaa ēē, wē." 33 Yooto, kubakaakta :Bāwulō bichoo. 34 Nteenee kikiilchi :alake Bāwulō ānkōōyēnchi ng'ālyoontēēt. Ām bichooto kiiyēnchinē, kimii :akeenke nyēē /kikēēkuurēē Tyoonisyō nyēē ki akeenke nyēē kibo kōōkwēētaab Areeyobaako ākoo mbo nkinee cheeby-oosya nyēē /kikēēkuurēē Tamaari āk nkicheek biiko alak.

18

Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō

1 Yu kāwokubēk :ng'aleechaa, kung'eetee :Bāwulō Aaten ānkuwo ākoy Kōōriintō. 2 Kinyoorta wōlooto Yuutāyiintēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Akiila. Kibo :chiichi kōōrēēt ake nyēē / kikēēkuurēē Bōōntō. Kitākuchōōnēē :chiichooto kōōrēētaab Itaalya kuboontoonu keey cheebyoosyeenyii nyēē /kikēēkuurēē Brisiila. King'ēētyēē :bichoo Itaalya, kuuyu kimwooy :Kilaawutiyo nyēē ki bāytooyiintēētaab wōlooto kule kung'ēētyēē :Yuutayeek tukul Rooma. 3 Nto kuuyu kiyēytooy :Bāwulō kēryōōsyēk kuyēwunēē mwēēnik, yiisyēēt nyēē kiyēyē :nkicheek chuut, kuwo wokutēbto keey sukuyēyiisyē :tukul. 4 Kiwēētii :Bāwulō wokōōrwoochē āk biiko ām *kōōtaab saayeet

17:25 Tyēēn. 50:9-13 **17:26** Kiruu. 32:8; Āyub 12:23 **17:27** Cherem. 23:23-24 **17:29** Isa. 44:9-20; Yēyuut. 19:26 **17:30** Yēyuut. 14:16; Room. 2:4; 3:25 **17:31** Yēyuut. 10:42 **18:2** Yēyuut. 18:18, 26; Room. 16:3; 1Kōōr. 16:19; 2Tēm. 4:19 **18:3** Yēyuut. 20:33-34; 1Kōōr. 4:12; 9:12-18; 1Tēēs. 2:9; 2Tēēs. 3:7-9

bēsyō ake tukul nyēbo *Sabaato. Kisyēēmē :Bāwulō kule nto yis Yuutayeek āk Kirikiik.

5 Yooto, kuchōōnēē :Siila ākoo Tēmētēēwō Maketoonnya, kunyōōru Bāwulō kōōkiilchinē keey amtaayeetaab ng'ālyoontēēt kumwoochinē Yuutayeek kule Yēēsu ku *Kāārārookiintēēt nyoo / kikēēkānyoonu. 6 Nteenee kikwiil :Yuutayeechaa Bāwulō ānkuchubsēēt. Nto mii yoo, kōōrēēk :Bāwulō kābuutiinyii ānkubirto kulēlēkyi keey :tēērtit bichooto kukatay ng'aleekwaa, ānkumwoochi kule, "Kwaamaak :korotiikwook nkityō. Ābēērē keey :anii. Kunyi, kung'eetee raat ānkuwo taay, +māāwēētii wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek."

7 Yooto, kung'eetee :Bāwulō kōyoo bo saayeet ānkuwo kayta ake nyēē kilēēkitēē yooto nyēbo chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tiitō Yuustō nyēē kikutunkyinē Yēyiin. 8 Kimii :chiito ake nyēē kiiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet nyēē /kikēēkuurēē Kiriisbō. Yooto kuchamta :chiichoo āk biikaab kanyii Yēēsu. Kiiyēnchi mbo nkicheek :biiko alake chēē kibo Kōōriintō Mokoryoontēēt /ankeebatisan.

9 Nto mii kwēēmowuut ake, kukuurchi :Yēyiin Bāwulō ām ng'oong'uutyēēt kule, "Bāwulō, -mēēmuy. Itas taay i-amte lōkōōywēk, 10 kuuyu kēēboontē keey :tukwaay nyēē mākoy kuyeyeeniing' :chii kiy. Āboontē biikyuu chēē chaang' ām kiriinkooni." 11 Kunyoo, kiibuur :Bāwulō wōlooto ām kēnyiit akeenke āk ārook lo kōōnēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

12 Yu kitākōōyyoonkyinē :chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Kāliiyō yēēmēētaab Akaaya, kōōyoomo keey :Yuutayeek ānkubooryēē Bāwulō ānkukwēryoot ākoy kōōk. 13 Yu /kakiiyiitita, kumwooy :bichooto kule, "Mii :chiichi kuwēēchē biiko kule kukutunkyi Yēyiin ām kēēlto nyēē mānāmē keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo." 14 Nto baanta nyooto māchē kutwēk :Bāwulō, kumwoochi :Kāliiyō Yuutayeek kule, "Nto kōōng'unyng'uunkyinē :akweek ng'ālyoo nyēē miyaat nto nyēbo ng'ōōki nyēē / kakeeyey, nto kāāyēbchinē yiit. 15 Kukwaaneenaak wōlēē +moosatite, kuuyu rubtooy keey :riirikwook āk ng'al, kooynōōk āk kiruutēkwook. Māmii :kiyēē ātiilē :anii kurubta keey āk ng'al chēē wuu choo." 16 Kunyoo, kukwet bichooto kuba saang'. 17 Yooto, kuwēēkyi keey :bichooto Sōōstēēn chiichoo kiiyyoonkyinē *kōōtaab saayeet. /Kēēbir kukāsē :biiko ām kōōk, nteenee manaakas :Kāliiyō yēēt kiy.

Kiiyeey :Bāwulō Antyookya

18:5 Yēyuut. 5:42 **18:6** Yēyuut. 13:46, 51; 20:26 **18:8** Yēyuut. 16:15 **18:10** Isa. 41:10; Cherem. 1:8; 1Kōōr. 2:3-4 **18:13** Yēyuut. 21:28 **18:15** Yoowa. 18:31; Yēyuut. 23:29; 25:18-20

18 Kibēēni :Bāwulō Kōōriintō bēsyōōs chēē mā tyaa. Nto mii
yoo, kubakaakta mbo ng'eetaabiya kumāchē kule kuwēētēē
mwēēnkēēt kutākyi keey Siirya. Kiboonto keey Brisiila ākoo
Akiila. Nto kumii yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Keenkereeya
kutākukānyē kuwo, /kēērwookyi buutēēk kuuyu kikiikoowaal
keey kōōtāboonchi keey Yēyiin. 19 Yu /kaakeerwaach, ku-
nam baanta. Nto yu kabokuyit wōlēē /kikēēkuurēē Ēfēēsō,
kubakaakta :Bāwulō Brisiila ākoo Akiila. Kiwo ku inee keey
ānkōōwut *kōōtaab saayeet ānkutoow kōōrwooch āk Yuutay-
eek. 20 Kisaaysaay :bichooto Bāwulō kule tākōōbuurto keey
tukul, nteenee kitāyiis. 21 Nto yu kimii kung'ēētēē yooto
kumāchē kuwēēchi keey, kukuurtoochi kule, “Yoo kacham
:Yēyiin, +māāyēēwu.” Yooto, kung'eetee Ēfēēsō.

22 Yu kāwokuyit :Bāwulō Kayisareeya, kutas taay āk baannyii
wokoosubaay kaniseetaab Yēērusālēēm. Yu kābēk :bēsyōōs
chēē ng'ēri, kurēkto Antyookya. 23 Kibēēni nkinee wōlooto
bēsyōōsyēk chēē mā tyaa. Nto yityo, kuwēēsyētootēē ko-
moswookik chēē chaang' chēbo yēēmēētaab Kalatyaa āk nyēbo
Fruukya kōōtitiirootē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul.

Kitoow :Ābōōlō yiisyēēnyii

24 Kimii :Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ābōōlō nyēē
kibo *kiriinkēētaab Alekisaantrya. Ki chii nyēē ki kibsuman-
nyaa ānkiboonto kiirnātēēt nyēē wōō miisin ām komostaab
siruutēkaab Yēyiin. Kiwo :chiichoo Ēfēēsō. 25 /Kikiiki-
ineet kunam kēēltaab Mokoryoontēēt ānking'āloolēē Yēēsu ām
mooyēēt akeenke, kōōnēētē ām kēēlto nyēē karaam kurubta
keey āk Yēēsu, nteenee, kiinkētē baateey kurubta keey āk
bātisāniisyēētaab Yoowaana. 26 Kitoow :chiichooto kung'alaal
nyēbo nyikanat ām *kōōtaab saayeet. Yu kāwokuyēbchi yiit
:Brisiila āk Akiila ng'aleekaab Ābōōlō, kukuur kuwo kōōng'waa
ānkubokurārchi ām kēēlto nyēē yemaat kurubta keey āk
kēēltaab Yēyiin.

27 Yu kimāchē :Ābōōlō kuwo Akaaya, kōōkimkiim inee
:mbo ng'eetaabiya /ānkēēsirchi biikaab Kiriistō chēē
kimii yēēmēētaab Akaaya kule kutaach inee. Nto kuyitē,
kuyēētyēēchi :Yēyiin kōōtitiir biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu
kubununēē chamateetaab Yēyiin. 28 Wuu nyooto, kuuyu
kiibēl :inee kwiilateetaab Yuutayeek ām nkuruuk tukul
kukāsē :biiko. Kōōboorunēē siruutēk kule *Kāārārookiintēēt
:Yēēsu.

18:21 Yāāk. 4:15 **18:23** Yēyuut. 11:23 **18:24** Yēyuut. 19:1; 1Kōōr. 1:12; 3:4-6; 4:6; 16:12; Tiitō 3:13 **18:25** Yēyuut. 19:3-4 **18:26** Yēyuut. 17:2; 18:2 **18:28** Yēyuut. 5:42

19

Kumiitē :Bāwulō Ēfēēsō

1 Nto yu kitākumiitē :Ābōōlō Kōōriintō, kunam :Bāwulō
baanta kumur kēēltaab rōōrōōk ākoy Ēfēēsō. Kiwokun-
yoorta wōlooto rubiik alak. 2 Yooto, kuteebee :inee bi-
chooto kule, “Ara kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yu
kābōōyēnchi, nto nee?” /Kēēkētyi Bāwulō kule, “Acha, ntēē
manaakeekas mbo kule ākoo mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”
3 Kuteebee subak :Bāwulō icheek kule, “Nto ii, bātisāniisyēēt
nyēē wuu nee nyēē kyōōnyōōru akweek?” /Kēēkētyi kule,
“Kikēēnyōōru nyoo kibo Yoowaana.” 4 Yooto, kumwoochi
:Bāwulō kule, “Kibo :bātisāniisyēētaab Yoowaana kule kuweek
:biiko. Kimwoochinē :Yoowaana biiko kule kōōyēnchi chiito
nyēē kimākuchō ām lētuunyii. Nto chiichooto ku Yēēsu.” 5 Yu
kakas :bichoo kuu nyooto, /keebatisan bakeenke ām kaaynee-
taab Mokoryoontēēt Yēēsu. 6 Yu kātiinyēē :Bāwulō bichooto
āwunnyēk, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kung'alaal
:alake kuutuweek chēē kimēēnkētē ankwaamta :alake kiyēē
kiiboorchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām kuutiit nyēē kiinkētē.
7 Kimāchē kuyitē :laatitaab bichooto tukul taman āk āyēēng'.

8 Kiiwutē :Bāwulō *kōōtaab saayeet ānkwoomtooy lōkōōywēk
ām nyikanateet. Kyaamta lōkōōywēchoo ārook sōmōk
kōōrwoochē āk biiko kumāchē kule nto yis kurubta keey
āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. 9 Nteenee kiiyaam
:biiko alake mētēwoy. Kimwooy mbo ām taayeetaab biiko
ng'al chēbo rōkōs kurubta keey āk ‘kēēltaab Yēēsu.’ Kunyoo,
kubakaakta :Bāwulō bichoo ānkuwēēto keey biiko choo
kikiikuchamta Yēēsu. Kiirwookyinēē kaniseetaab bēsyō
ake tukul kōōtaab kāānēētiisyēēt nyēē kiiyyoonkyinē :chiito
ake nyēē /kikēēkuurēē Turaano. 10 Kitas taay :inee kuu nyooto
kēnyiisyēk āyēēng' kut koomuuch kukas :biiko tukul chēē
kiminyē yēēmēētaab Eesya ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kunam
wōlēē mii :Yuutayeek ākoo Kirikiik.

11 Kiyey :Yēyiin tukuuk chēē /kiilātē kubuntēē Bāwulō.
12 /Kyāānkēēyib mbo ankoosyek āk sirook chēē kikiikutiiny
:Bāwulō kuba wōlēē mii :biiko chēē kimnyoontōōs kusobtōōs
ānkuchuwunēē :tāmirmirook chēē miyootēch.

13 Kimii :Yuutayeek alake chēē kibērē nto ibēbēēto
tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Kisyēēmē
kule nto yēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu ām
choo kikiikunam :tāmirmirook chēē miyootēch. Kiimuuchē
kumwooy kule, “Āmwoowook ām kaayneetaab Yēēsu

19:2 Yēyuut. 8:16; 2:38 **19:4** Luuka 3:3-4, 16-17; Yēyuut. 18:25 **19:6** Yēyuut. 2:4, 17-18; 8:14-19; 9:17; 10:44-46 **19:8** Yēyuut. 28:23 **19:9** Yēyuut. 9:2 **19:12** Luuka 6:19; Yēyuut. 5:15

nyoo āmtootē :Bāwulō kule ochuwu!” 14 Biiko alak
ām chooto ku wēērin tisab chēbo boontēēt ake nyēē /
kikēēkuurēē Sikeefa nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō. Yu
kāmwoochi :bichooto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuu nyooto,
15 kukētyi :tāmirmiryoonoo kule, “Ānkēt :anii Yēēsu ānkāānkētē
ng'ālyoo kurubta keey āk Bāwulō, nto akweek ku ng'oo?”
16 Kutēryēkyi :chiichoo kiboonto tāmirmiryoonoo miyaat
bichoo ankooluukset nyēē -/ mākyoomu kut kunyulee
ng'wēny. Kiryaakta :bichooto kuba saang' kōōbēēnootē /
ankaakeesaksakanee sirook kule tōng'!

17 Yu kābokuyityi :ng'aleechaa Yuutayeek ākoo Kirikiik chēē
kiminyē Ēfēēsō, kumuuyo :tukul. /Kikiikaasta kaayneetaab
Mokoryoontēēt Yēēsu miisin. 18 Kikwa :biiko chēē chaang'
choo kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy choolwookātēēng'waa.
19 Kukwa mbo :nkicheek alake chēē kiyēyootē mosoonkoy-
eenik ankubokubeel kitaabuunekwaa kukāsē :biiko. Nto bērē
kōōyiit :bichooto tukuuk chēē kyooroon, kiyitē beesaan chēē
mātēē chu. 20 Ām kēēliitēnyi kuchamta :biiko chēē chaang'
Yēēsu. Kiyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkunyōōr nkuruuk.

21 Yu kāākuyēyākiis :ng'aleechu tukul, koosoot :Bāwulō kule
kuwo Yēērusālēēm kumāchē kule kubuntēē Maketoonnya āk
Akaaya. Kimwooy kule, “Yoo kāābuur wōlooto, +māāruutoochi
Rooma nkinee.” 22 Yooto, kōōyookto Tēmētēēwō ākoo Er-
aasto chēē kiyēētyēēchinootē kuba Maketoonnya, nteenee
king'ētunēē :inee yēēmēētaab Eesya bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

23 Kitoow keey :wōōrōōryēēt ām Eesya nyēē mā mining'
kurubta keey āk kēēltaab Yēēsu. 24 Kimii :kiitoong'iintēēt ake
nyēbo karin nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēēryō. Kiitoonyē :chiichi
kiy nyēē kiikerkeeyee kōōtaab *Ārtēmiis nyēē āynāt koorko
kung'ulunēē *feeteet. Kiboor :biiko miisin chēē kiyēyē yi-
isyoonoo. 25 Yooto, kukuur :Tēmētēēryō bichooto āk alak
chēē kiyēyē yiisyēēt nyēē wuu nyooto ānkumwoochi tukul kule,
“Murēchu, ōnkētē kule kēēboorē :acheek miisin ām yiisyooni.
26 Kookasee mbo koonyekwook āk yiitiik kule kookuweech
:chiichi /kēēbērē Bāwulō biiko ku chaang' ām wōli bo Ēfēēsō
āk yēēmēētaab Eesya kumukuul. Mwooyē :chiichi kule ng'al
chēbo bēērbēēryo /kēēkutunkyinootē tukuuk chēē yēyootē :biich
ām āwunnyēkwaa. 27 Mii :miyootyēēt nyēē mākutook āmēēbērē
baateey kule +/makeenyiil yiisyooninyoo, nteenee makuch-
wees :biiko kōōtaab Ārtēmiis. Inee :nyoo /kēēkutunkyinē ām
yēēmēētaab Eesya tukul āk kōōrēēt kumukuul. Yoo karubta
yuutēyu, mākubot :wōōyinto nyoo boonto.”

19:13 Luuka 9:49-50; Yēyuut. 3:6 **19:15** Yēyuut. 16:17 **19:20** Yēyuut. 2:41
19:21 Yēyuut. 23:11; Room. 1:10-11, 13; 15:22-24 **19:22** 2Tēm. 4:20 **19:23**
Yēyuut. 9:2; 2Kōōr. 1:8 **19:26** Yēyuut. 17:29

28 Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kunyēēr ānkubōloobōl
kule, “Wōō *:Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō!” 29 Kuchēy
:taariiryeet ām *kiriinkēēt kumukuul. Kunam :biiko chi-
ito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāyō ākoo ake nyēē /kikēēkuurēē
Aristaarko chēē kibo :tukwaay Maketoonnya ānkiboontootē
keey Bāwulō ām baannyii. /Kikeesar bichooto ākoy yēēt ake
yēē /kikēēkāsēē ārēērōōsyēk. 30 Kimach :Bāwulō kule kuwo
wōlooto kimii :bichoo, nteenee kuket :rubiik. 31 Kiisōōw
Bāwulō :chōōrōōnuutēkyii alake chēē ki biich chēē ki wōōyēch
ām yēēmēēt kule māwo wōlooto.

32 Kichuunchuun :biiko tukul ām yooto. Kimwooyē :alake
chu, kumwooyē :alake choo. Kimēēnkētē mbo :biiko chēē
chaang' kiyēē kibēēchinē wōlooto. 33 Yooto, kuwunukto :Yu-
utayeek Alekisaanta kuwo taay /ānkēēbōloobōlchi kung'alaal.
Kumwechee biiko āwunnyēk kule kusiisyo sukung'eet kum-
wooy ām taayeetaab biiko ng'ālyoo nyēē tuuchēē ng'aleechaa.
34 Nto yu kābokōōnkēt :biiko kule ākoo ki Yuutāyiin :Alek-
isaanta, kōōchuulyo ām āsiiswēk āyēēng' kukuurchinē barak
kumwooyē kule, “Wōō :Ārtēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō.”

35 Yooto, koosiis icheek :chiito nyēē wōō nyēbo
kiriinkoonooto, nto mii yoo, kumwoochi kule, “Murēchu
bo Ēfēēsō! -/ Mākiinkētē ām kōōrēēt kumukuul kule
*kiriinkēētaab Ēfēēsō nyēē riibē kōōtaab Ārtēmiis nyoo
wōō āk mbo kitōōntōyēēnyii nyoo /kikiirārooku kuchōōnēē
barak? 36 Kunyoo, kuuyu -/mākēētuuchē ng'aleechu bo man,
kumāchāktōōs ōsiisyē āmōōtēēltēēlēnē. 37 Kōōkwēru bichu
kukwa yu, āmēēbērē kang'alaalee Ārtēmiis nyēē miyaat,
nto mēēbērē mbo kābut kōōnyii kuchoor kiy. 38 Yoo ākoo
boonto :Tēmētēēryō āk biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt
ng'ālyoo nyēē ng'woonchinē ām wōlēē mii :chii, kuyootootiin
:kōōkwōōsyēk ānkumii :booyikaab yēēmēēt chēē wōōyēch.
Imuuchē :icheek kuyib riirikwaa wōlooto. 39 Nto yēē kātākumii
:ng'ālyoo nyēē kātōōmāchē tōōmwoowu, kumāchāktōōs /kiilyeb
ām kōōk. 40 Kuu wōloo wuu kuu nyiitēnyi, kēēmiitē :acheek
yēē mii :chii, kuuyu /kiimuuchē /kēēmwooy kule acheek
:chēē kākēēyibu wōōrōōryooni ām ng'aleechu kāyēyākiis.
Māmii :wōlēē kēētuuktooy keey ām ng'aleechu.” 41 Yooto,
koochecheey bichoo kubēēchi keey.

20

Kiruutoochi :Bāwulō kanisoosyekaab Maketoonnya āk Akaaya

19:29 Yēyuut. 20:4; 27:2; Kolos. 4:10; Filēm. 24

1 Yu kikiikubēk :taariiryaanaa, kōōyookto :Bāwulō /
bokēēkuurchi rubiik. Nto yu kikiikōōkimkiim, kubirchi
chameetaab keey ānkuwēēchi keey :inee Maketoonnya.
2 Kiwēēsyētootēē komosaata kōōkiimootēē biiko ng'aleek
chēē chaang'. Nto mii yoo, kuyit yēēmēētaab Kiriki.* 3 Kibēēni
wōlooto ārook sōmōk.
Kumii kuyēytooy keey kumāchē kuwēētēē mwēēnkēēt ākoy
Siirya, kusēw kule kikiikuyey :Yuutayeek ruurumuut kule
/ keebakach inee. Kunyoo, koosoot kule kooyeey kumur
Maketoonnya. 4 Kiwēēto keey chiito ake nyēē /kikēēkuurēē
Sobaatiro araab Biirō nyēbo *kiriinkēētaab Bereeya, Aris-
taarko āk Sēkuuntō chēē kibo :tukwaay Tēēsālōōnikē, Kāyō
nyēē kibo Tēērbē, Tēmētēēwō, Tukiikō ākoo Turōfiimō chēē
kibo :tukwaay yēēmēētaab Eesya. 5 Kisimkoonto :bichooto
ankubokukanyeech Turoowa. 6 Yu kāākubēk :Saakweetaab
mukaatiin chēē mākuutunootiin, kēēng'ēētyēē :acheek Filiibi
keebeetee mwēēnkēēt. Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk muutu, kiiy-
oomē keey āk biiko chuut ām Turoowa ānkēēbēēnii wōlooto
bēsyōōsyēk tisab.

Kiineet :Bāwulō kaniseetaab Turoowa

7 Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit, keekwaa :tukul
yēēt akeenke sikyoomchiinē āmiik. Kyoomchi :Bāwulō bi-
iko ng'ālyoontēēt ākoy kwēēmooy kwēēn kuuyu kimāchē
sukuwo yu kāyyēēkunēē. 8 Ki chaang' :taariinek chēē
kilāytōōs ām koroofa wōli kikēētuuytōōsii nyēē king'ētu :maat.
9 Kimii :āybēēryoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ēwutukō nyēē
kimii kukēēbuur yēē kibo tiriisya. Kinam āybēēryoontoonoo
:rwoonik chēē nyikiisēch kumii :Bāwulō kutāsē taay kwoomu
lōkōōywēk. Yu kikiikōōnuuch kutukul, kōōsuuwunēē koroofeet
nyēē kibo sōmōk ānkukwēr ng'wēny kule mbum. Nto bērē
/ bokeenam, kukaakume. 10 Yooto kurēkto :Bāwulō anku-
wokwaamut chiichooto ānkumwoochi biiko kule, "-Mōōmuuyē,
nto yu tākusoboot." 11 Kooyeey :tukul koroofa. Kubetes
:Bāwulō mukaatiit kwoomiis :tukul ankutas taay kung'alaal
kuyyeech. Nto yu kayyeech, kuwēēchi keey. 12 Yooto, /
kiimut āybēēryoontoonoo kuwo kaa kukāākusob. Kibāybāyiitu
:bichooto miisin.

*Kibirchi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Ēfēēsō chamee-
taab keey*

13 King'artam :Bāwulō kēēlto kutākyi keey kiriinkēētaab
Aaso nteenee kikeebeetee acheek mwēēnkēēt ākoy wōlooto.

20:1 Yēyuut. 11:23 * **20:2** Ki kaayneet ake nyēbo yēēmēētaab Akaaya. Kitēbunēē :Bāwulō *kiriinkēētaab Kōōriintō ām Akaaya. **20:4** Yēyuut. 16:1; 19:29; 21:29; Ēfēēs. 6:21 **20:7** Yēyuut. 2:42, 46; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 1:10 **20:10** 1Bāy. 17:21

14 Yu kāwokunyōōrchēēch :Bāwulō Aaso, kēētākyi keey Mituleen
nyoo kiikwēēn :bēēko. 15 Nto mii yu kāyyēēkunēē, kēēng'ēētyēē
yooto ām mwēēnkēēt ankeebe ākoy Kiiyoos. Nto bēsyēēt nyēē
kiikēērē, kyaay ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sāāmō. Nto
yu kāyyēēkunēē, keeyit kiriinkēētaab Milēētō. 16 Kikiikootiil
:Bāwulō kule kukeeyta kumur Ēfēēsō simēēboot āsiiswēk ām
yēēmēētaab Eesya. Kimii kusārtooy keey kumāchē kule yoo
keemuuk, kuyit Yēērusālēēm yēē bēsyēētaab *Bēēntēkōōst.
17 Kumii :Bāwulō Milēētō, kōōyookto /bokēēkuurchi booyik
chēbo kaniseetaab Ēfēēsō. 18 Yu kayit :booyichooto,
kumwoochi kule, "Ōnkētē wōlēē kyāābuurtooy āk akweek
kuchakee kēēboontē keey bēsyēētaab taayta nyoo kyāāyitunēē
yēēmēētaab Eesya. 19 Kyāāyibē keey ng'wēny ānkāāmuytooy
āyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ānkāāmāsē lōōkik kutēē
yooto tukul ānkumii :Yuutayeek kuyēwoo ruurumuunēk.
20 Ōnkētē mbo subak kule mēēbērē kyāāyēēyē lēt ā-āmwook
kiy nyēē mākuyēētyēēchook, ntēē kyāānēētē biiko tukul ām
yēēt akeenke nto subak aneetaate ām koorin. 21 Kyāāboorchi
Yuutayeek āk Kirikiik kule māchāktōōs :icheek kuweek
ām choolwookātēēng'waa ānkuyēēlchi komostaab Yēyiin
ankookaasee keey Mokoryoontēēt Yēēsu. 22 Ām yu raat,
kāākukērchoo koong' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule āwē
Yēērusālēēm āmāānkētē kiyēē mawokuyeyakay ām wōlēē
āmiitē yoo kaayit. 23 Ānkētē kityō kule ām kiriing' ake
tukul, mwoowoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kānyoonwoo
:rātiisyēēt āk nyāliluutēk. 24 Nteenee buch :soboonnyuu
yoo kamaawaany labateetaab yiisyēēt nyoo kōōkukōōno
:Mokoryoontēēt Yēēsu. Yiisyooni, ku ābooru lōkōōywēk chēē
kāroomēch chēbo chamateetaab Yēyiin.
25 Ānkētē mbo raat kule māmii :chii ām akweek choo
kookeebeetaate :tukul kyoomtootē lōkōōywēk kurubta
keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, :nyēē mawokukasa subak.
26 Kunyoo, āboorwook raat kule mariireenaa :chii ake tukul
yoo kēēboot soboonnyii. 27 Mēēbērē kyāāmuuny mbo bēsyēēt
akeenke ā-āmwook tukuuk tukul chēē māchē :Yēyiin kule
oyey. 28 Ōriib keey ānkōōriib mbo nkicheek biiko choo
kiikukwēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule ōriibē. Akweek
chēē ō-ākooy biikaab Kiriistō choo kiwālāng'unēē korotiikyii.
29 Ānkētē kule yoo kāāwēēchi keey :anii, makukwa :suuyiik
chēē kōrōōmēch miisin chēē makusankatan kēēchiirēk nyēē
māsooyēē. 30 Makoobetyeenyee keey :alake wōlēē ōmiitē

20:17 Yēyuut. 18:21 **20:18** Yēyuut. 18:19-20; 19:10 **20:21** Yēyuut. 11:18; 16:31; 26:18; 1Tēēs. 1:9-10 **20:23** Yēyuut. 21:4, 11; 9:16 **20:24** Yēyuut. 21:13; Filib. 1:21; 2Tēm. 4:7 **20:25** Yēyuut. 28:23 **20:26** Yēyuut. 18:6 **20:28** 1Bēt. 2:25; 5:2 **20:29** Mat. 7:15; Yoowa. 10:12

ānkōōbotboot ng'aleekaab man sukung'eet kōōsōrto biiko kurub icheek. 31 Kunyoo, ōriib keey, wē, murēchu. Māchē mbo ōsōōtē kule ām kēnyiisyēk sōmōk choo kookukeeyta, kyāātāsē taay ānēētē chii ake tukul ām akweek bēēt āk kwēēmooy kut kutēwu :lōōkik.

32 Kunyoo, kāātōōrook āwunnyēkaab Yēyiin āk mbo wōlēē mii :ng'ālyoontēēt nyēbo chamateenyii. Mākōōtitiirook :ng'ālyoontoonoo ānkōōbēruurook tukul choo kiikootabaanaak ōyēku cheechii. 33 Manaamach mbo beesyaa nto sira nyēbo chii ake tukul. 34 Ōnkētē :akweek kubooyiit man kule kyāāyēyēē āwunnyēkyuu kiy ake tukul nyēē kyāāmāchē āk mbo chēē kimāchē :chōōrōōnuutēkyuu. 35 Ām kiy ake tukul nyēē kyāāyēyē, kyāāboorwook kule ām yiisyō nyēē kyāātitirchinē ām kēēliitēnyi, mākwēēch kēēyēētyēēchinē choo kuskusēch kiisōōtē ng'aleekaab Mokoryoontēēt Yēēsu choo kimwooyē kule, 'Ibēruuroot :nyoo ikooytooy kusiir nyoo /kiikoochinē.' "

36 Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechu, kukutuny āk bichoo tukul ankusaay. 37 Yooto kumoot :icheek Bāwulō ānkuriirtōōs kutēē yooto tukul kubirchinē chameetaab keey. 38 Kiyēē king'woonchi bichooto miisin ku yu kimwooyē :Bāwulō kule mēēbērē tābokukāsē :icheek inee subak. Yooto, kōō-āmiis ākoy yēē kimii :mwēēnkēēt.

21

Kiwo :Bāwulō Yēērusālēēm

1 Yu kikiikeebchey keey āk bichoo, keebe ankubokeelaany mwēēnkēēt ankeechuul ākoy Kōōs. Nto mii yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Rōōtō. Yu kākēēng'ēētyēē yooto keeyit Bataara. 2 Kibokeenyoorte mwēēnkēēt wōlooto nyēē kimii kwooytōōs ākoy Fōyinikē. Keelaany ankeebe. 3 Kikeebe, nto yu kābokēētoobēn Kubrō, kēēmur komostaab cheeronko kēētākyi keey Siirya. Yooto, wokōōyyoonyēē :mwēēnkēēt Tiirō, kuuyu kimāchāktōōs /kiinēm tērēkōōk chēē kimii mwēēnkoonooto. 4 Kikēēnyōōru biikaab Kiriistō ām wōlooto ānkiibuurtē keey bēsyōōsyēk tisab. Kimwoochi :bichoo Bāwulō kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule māwo Yēērusālēēm. 5 Yu kiki-ikubēk :bēsyōōsyēkyoo ām wōlooto, kēēng'ēētyē ankeetas taay āk baannyoo. Kitaseech :mbo ng'eetaabiya tukul kuboonto keey kooruukwaa āk lēēkōōk. Kikeebe ānkubokēēkutunyēē yēbo sakaramteetaab araarayta ankeesaay. 6 Yu kāākēēbirchi keey chameetaab keey, kēēsērēētyē ankubokeelaany :acheek mwēēnkēētkēynyoo ankooyeey :chuut tukul kēēstoonikwaa.

20:30 Kala. 4:17; 1Yoowa. 2:19 **20:31** Yēyuut. 11:23 **20:31** Yēyuut. 19:8, 10; 2Kōōr. 11:28; 1Tēēs. 2:11-12 **20:32** Yēyuut. 26:18; 1Tēēs. 5:23-24; 2Tēēs. 1:11-12 **20:34** Yēyuut. 18:3 **20:35** Mat. 10:8 **20:38** Yēyuut. 20:25 **21:4** Yēyuut. 20:23; 21:11 **21:5** Yēyuut. 20:36

7 Kikeetas taay :acheek āk baannyoo, kung'eetee Tiirō kut
bokeeyit Tolemay. Kikiisubaay mbo ng'eetaabiya ām wōlooto
ānkēēbēēnii bēsyēēt akeenke. 8 Nto yu kāyyēēkunēē, keenam
baanta ākoy Kayisareeya. Kitaacheech :āmtooyiintēēt Filibō
nyoo ki akeenke ām choo ki tisab choo / kikēēkwēyē ām
Yēērusālēēm. 9 Kiboonto :chiichoo tibikyii ang'wan chēē
kimanaaba koorin. King'āloolē ng'al chēē kiiboorchinē
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

10 Yu kābokēēbēēnii wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa,
kuchōōnēē *:wōōrkooyoontēēt ake Yuuteeya nyēē /kikēēkuurēē
Akaabo. 11 Kinam anweetaab suwe nyēbo Bāwulō ankuratee keey bakeenke āwunnyēk āk kērēēnkōōk ānkumwooy
kule, “Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, ‘Makurat :Yuutayeekaab Yēērusālēēm chiitaab :anwaani ām kēēliitēnyi,
nto mii yoo kiiyokoochi biiko choo mā Yuutayeek.’ ”
12 Kēēkāsē ng'aleechaa kibo chiichoo, keesaaysaay :acheek
Bāwulō kēēboontē keey āk biiko chēē kimii yooto, kule
māwo Yēērusālēēm. 13 Yooto, kukētwēēch :Bāwulō kule,
“Ām nee yu ōriirēēnoo ānkōōyēyē mooyēēnyuu kunwaakan?
Mēēbērē ayeytaat /keerata baateey, nteenee achamaat mbo
kule āmēēchi Yēērusālēēm kubo kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu.” 14 Kuuyu kimēētākiimuuchē takeesaaysaay,
keemwaay kule, “Kubāw :Yēyiin.”

15 Keerat keey ankeebe Yēērusālēēm. 16 Kitaseech
:rubiik alake ām Kayisareeya ānkukwērēēch ākoy kaytaab
chiito nyēē / kikēēkuurēē Munāāsōōn wōlēē kikēēruuyē
kwēēmowuunooto. Kibo :chiichi Kubrō ānku inee akeenke
ām choo kisimkōōyēnchi Yēēsu.

Kiruutoochi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Yēērusālēēm

17 Nto yu kabokeeyit Yēērusālēēm, kutaacheech :mbo
ng'eetaabiya ām ng'erekweek chēē chaang'. 18 Kikēēruuyē
wōlooto, nto yu kāyyēēkunēē, bokeekas Yāākōbō. Kimii
:booyik tukul wōlooto. 19 Yooto koosubaay :Bāwulō booyichoo
ānkurārchi ng'ālyoo ake tukul nyēē kiikuyēchi :Yēēsu biiko choo
mā Yuutayeek kubuntēē inee.

20 Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kookaasta Yēyiin. Nto mii
yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Ng'eetaabiya, miitē :Yuutayeek Yēērusālēēm chēē yitē kisyēērōōk chēē chaang' chēē kiikuchamta Yēēsu nteenee tākuriibē kiruutēkwaa nyēē kōrōōm
miisin. 21 /Kōōkēēmwoochi kule 'kwēēnēētē Yuutayeek tukul

21:8 Yēyuut. 6:5; 8:5-13, 26-40 **21:9** Yēyuut. 2:17; Room. 12:6; 1Kōōr. 11:5; 12:10, 28; 14:1-6 **21:10** Yēyuut. 11:28 **21:11** Yēyuut. 10:19; 20:23; 21:33; Room. 15:31 **21:13** Yēyuut. 20:24 **21:18** Yēyuut. 12:17; 15:13; Kala. 1:19; Yāāk. 1:1 **21:19** Yēyuut. 11:18

choo kiikuburuch keey āk choo mā Yuutayeek kule kuweek-
see ng'aleekaab *Muusa ameemuraatan lēēkōōk amarub
ātēbuutēkaab Yuutayeek. 22 Ntēē ākoy kukas :bichoo areet
akeenke kule 'kēēchōō. Kunyi keeyey nee? 23 Kiito nyēē
miitē, ku iyey kuu wōlēē +mākēēmwooytoowuung' :acheek.
Kēēboontē biiko alak ang'wan chēē kiikōōtāboonchi keey Yēyiin
āmārwoochē buutēēk. 24 Iwēētē keey bichu ānkiitiliil keey
:nkinyiing' nto iwutē *Kōōtaab Yēyiin. Nto yityo, ikweyte kiy
ake tukul nyēē rubtooy keey āk ntasimnyaanaa sukung'eet
/kiirēr mētēwookaab bichooto. Mākōōnkētēē :chii ake tukul
yooto kule māmii :manta ām tukuuk chēē /kōōkēēmwoochi
kurubta keey āk kiyēē iyēyē, nteenee kule imiitē irubē
ātēbuutēkyoo. 25 Nto kurubta keey āk choo mā Yuutayeek choo
kiikuchamta Yēēsu, kōōkēēsirchi choo barweet kurubta keey
āk kiyēē /kookiitiil kule kutayee keey :icheek kwoomē āmit
choo /kākēēsooytoochi āynātōōs. Kutayee keey martaayeet,
bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul āk kiisēēn."

/Kikeenam Bāwulō

26 Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bāwulō bichoo, nto yu
kābokōōtiliil keey, kuba *Kōōtaab Yēyiin. Kiiboor bēsyēēt nyēē
bēkunēē :bēsyōōsyēk tisabu choo /kiitiliilēē keey āk yēē /
kēēbēēlchinēē chii ake tukul kōrōsēēk.
27 Yu kikiikuriik kubēk :bēsyōōsyēchoo tisabu, kukas
:Yuutayeek alake chēē kibo yēēmēētaab Eesya kumii
:Bāwulō Kōōtaab Yēyiin. Kiiwuruur :Yuutayeechaa biiko
kunam Bāwulō 28 ānkubōloobōl kule, "Biikyoo bo Isrāyēēl,
ānkōōyēētyēēchēēch! Inēētootē :chiichiitēnyi biiko tukul
ām wōlto ake tukul kung'āloolootēē biikyoo nyēē miyaat,
ātēbuutēkyoo āk mbo Kōyiitēnyi. Mā chooto baateey,
kāākukwēr mbo subak Kirikiik kukwa biiwuutaab Kōōtaab
Yēyiin, kōōntosuur mbo yuutēyu churtaat." 29 (Kikisimkukas
:icheek chiichoo kibo kōōrēētaab Ēfēēsō nyoo /kikēēkuurēē
Turōfiimō kuboontootē keey Bāwulō ām kiriing'. Kibērē
:icheek tōōs kikiikukwēryoot :Bāwulō chiichoo kuwo Kōōtaab
Yēyiin.)
30 Kuchēyē :taariiryeet ām *kiriinkēēt kumukuul,
kulābātunēē :biiko komoswookik tukul chēbo kiriinkoonoo
/ānkēēnāmē Bāwulō /ānkiichuutootē kung'eetee Kōyooto bo
Yēyiin /ānkēēkērē ōrootunwēkaab biiwuut areet akeenke.
31 Kumii :bichoo kusyēēmē kule kubakach Bāwulō, kuyityinē
:ng'aleechaa nyēē wōō nyēbo lukēētaab Rooma kule kimā
mining' :wōōrōōryēēt *kiriinkēētaab Yēērusālēēm tukul.
32 Yooto kuwēētooy :kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt areet akeenke

21:21 Kala. 3:23-28; 5:1-12 **21:24** Kāāyiit. 6:1-21 **21:25** Yēyuut. 15:20
21:26 1Kōōr. 9:19-23 **21:28** Yēyuut. 6:13; 18:13; 24:6 **21:29** Yēyuut. 20:4;
2Tēm. 4:20

biiko alak chēbo lukēēt chēē wōōyēch āk chēē minkēēch ākoy wōlooto kimii :wōōrōōryēēt. Nto kukāsē :bichoo kiyēyē wōōrōōryēēt chiichoo bo lukēēt āk biikyii, mānāātākubirsēēt Bāwulō.
33 Kinam :kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt Bāwulō ankumwaayta / keeratee nyōrōōrōōnik āyēēng'. Nto mii yoo, kuteebee biiko kule, "Ng'oo :chiichi nto subak kayey nee?" 34 Kiwiirunaat :bichoo ng'al. Kimwooyē :chuut chu, kumwooyē :alake alak. Kunyi, maneemuuch :kāāyyoong'iintoonoo kunyōōr ng'ālyoontēētaab manta. Kuuyu kibōltōōs :bichoo miisin, kumwooy :chiichoo bo lukēēt kule /kēēkwēryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt. 35 Yu makuyit :Bāwulō yēē / kikēēloong'tēē, kukōrōmiit :wōōrōōryēēt miisin kut kukalabaat :biikaab lukēēt. 36 Kibōlootē :biiko choo kirubootē Bāwulō kumwooyootē kule, "Owaang'te chiichi!"

King'āloolchi :Bāwulō biiko

37 Yu kikiikuriik kooyiitita :bichoo kibo lukēēt Bāwulō kiyēnkuung'waa, kumwoochi :Bāwulō kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt kule, "Ara imuuchāktōōs āmwoowuung' ng'ālyoo?" Kuteebee :chiichooto kule, "Ing'āloolē kuutiitaab Kirikiik? 38 Ibooyē :inyiing' oob Miisir ānku inyiing' :nyoo kiwēēkyēēch keey intōōchi kāwōōtik kisyēērōōk ang'wan kuba suurkwēēn ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri choo kookukeeyta?" 39 Kukētyi :Bāwulō kule, "Āyēku anii Yuutāyiin nyēbo Taarso ām Kiliikya, chiitaab :kōōrēēt nyēē mābo kiriing' nyēē mātookunoot. Lēyyē, kany baa, āng'āloolchi biiko."
40 Yu /kākēēchāmchi, kōōyyoonyēē barak yēē /kikēēloong'tēē ankumwechee biiko āwunnyēk kusiisyo. Yu kāākusiisyo :bichoo, kumwoochi :Bāwulō Yuutayeek ām kuutiing'waa kule,

22

1 "Mbo ng'eetaabiya, okas kiyēē āmwooyē nyēē āyēētē keey."
2 Yu kakas :bichoo kung'āloolchinē icheek :Bāwulō ām kuutiitaab Iburaneek, kusiisyo. Yooto kumwooy :Bāwulō kule, 3 "Anii Yuutāyiin. /Kikēēsikyoo Taarso ām Kiliikya, nteenee kyāānērēē kiriinkooni bo Yēērusālēēm. Kiineetaa :Kāmālyēēl ātēbuutēkaab mbo kuuko, ānkyāākiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo ōwuuyē :akweek bēsyōōsyēchu. 4 Kyāāwusē biiko chēē kirubē kēēltaab Yēēsu kut āmāchē ābākāchē. Kyāānāmootē murēnik āk kooruuk ānkāārātē ākērtooy kō. 5 Imuuchē mbo kōōboorwook *:kibkōrōs nyēē wōō āk booyikaab kōōk tukul kule man :ng'aleechu āmwoowook. Kikōōno mbo

21:36 Luuka 23:18; Yoowa. 19:15; Yēyuut. 22:22 **21:38** Yēyuut. 5:36-37 **22:3** Yēyuut. 21:39; 5:34; Filib. 3:4-6

:kāāntōōyichoo bārōōnōōk āyibchi mbo ng'eetaabkaamet ām Tamaasko. Kunyoo, kyāāwē wōlooto āmāchē anam biiko sāākwēryoonu kukwa Yēērusālēēm /bokiing'woonchi.

6 Yu kikiikuriik kuyit :asiista lo nyēbo bēēt, kukariik ayit Tamaasko, kuchō :lēbkēēyyēētaab Yēyiin ām barak ankoolaambuuchaa. 7 Āryookyi keey ng'wēny. Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurwoo kule, ‘Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?’ 8 Ākētyi kule, ‘Inyiing' ng'oo ōō, mokoryoontēēt?’ Kukētwoo kule, ‘Anii Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt, nyooto imiitē ibārē.’ 9 Kikas :chōōrōōnuutēkyuu chēē kikēēboontootē keey lēbkēēyyēēt, āmēēbērē kiinkētē kiyēē /kikēēmii /kēēmwoowoo.

10 Yooto, ateeb kule, ‘Ara ayey nee ōō, mokoryoontēēt?’ Kuwālwoo kule, ‘Ng'eet ānkiiwē ākoy Tamaasko. +/ Mākiibooruung' ām wōlooto kiyēē +meeyey.’ 11 Kinama :chōōrōōnuutēchooto āwut ānkōōrēētootoo ākoy Tamaasko, kuuyu kikiikutoora :lēbkēēyyoonoo koonyek akor.

12 Yooto, kuchō :chiito ake ām wōlooto nyēē / kēēkuurēē Anannyaa chokukasa. Kirubē :chiichooto mākuutēkaab Yēyiin miisin ānkikoonyitē inee :Yuutayeek tukul chēē kimiitē wōlooto. 13 Kuchō :chiichoo ānkuchokōōyyoonyēēnoo komos ānkumwoowoo kule, ‘Ng'eetaabiya Sāwulō, ikaste!’ Akaste yooto bakeenke ankaakas inee.

14 Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichooto kule, ‘Kookukweying' :Yēyiintēētaab mbo kuuko kule 'inkēt kiyēē māchē :Yēyiin kuyey 'ankiikas Nyoo Karaam Kuchurta 'ankiikas mbo ng'aleek chēē kwoonēē kuutiinyii. 15 Inyiing' :nyēē +māwēēmwoochi biiko tukul kiyēē !keekasee koonyekuuk āk yiitiikuuk. 16 Kunyoo ii, tēēkānyē nee? Ng'eet /keebatisaniing' ibuuktē ng'ōōkiswookikuuk ām kaayneenyii.’

17 Yu kawaayeey Yēērusālēēm, nto āmiitē āsooyē ām *Kōōtaab Yēyiin, kuchō :ng'oong'uutyēēt mētinyuu. 18 Kyaakas Mokoryoontēēt kung'āloolwoo. Kimwoowoo kule, ‘Ng'eetee Yēērusālēēm areet akeenke, kuuyu mēēbērē makucham :bichu kiyēē imwooyē kurubta keey āk anii.’

19 Yooto, ākētyi kule, ‘Mokoryoontēēt, ntēē inkētē :bichuutēchu kule kyāāwēētootē :anii kung'eetee *kōōtaab saayeet ake ākoy ake ābirootē biiko choo kiiyēnuung' ānkāārātē alak ākērtooy kō. 20 Nto mbo bēsyoonoo / kikēēbākāchē Steefaan sāāyyoonyēē :anii yooto āriibē sirookaab biiko choo kimii kurumiisyē ārōōbē icheek kule kikaraam :kiyēē kimii kuyēyē.’ 21 Yooto, kumwoowoo :Mokoryoontēēt kule, ‘+Māāyooktiing' lōōyin wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.’ ”

22:5 Yēyuut. 8:3 **22:7** Yēyuut. 9:3 **22:14** Yēyuut. 3:14 **22:16** Yēyuut. 9:1-22; 26:12-18 **22:16** Yēyuut. 2:21 **22:17** Yēyuut. 9:26 **22:20** Yēyuut. 7:58; 8:1 **22:21** Yēyuut. 9:15

Kiiboor :Bāwulō kule kibo kōōrēētaab Rooma

22 Kiyēbchi yiit :biiko Bāwulō, nto yu kāmwooy ng'aleechu,
kubōloobōl :biikēy kumwooyē kule, "Obakach chiichi,
māyēmāktōōs / tākēēkāsē." 23 Kumiitē :bichoo tākubōltōōs
ānkumētooy sirookwaa chēē kiiliiktēē keey ānkuwurē tēērtit,
24 kumwooy :kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt / kēēkwēryoot
Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab bichoo bo lukēēt. Kimwooy mbo
subak kule /bokeebas /ānkiikuum sukung'eet /kiinkēt kule kiy
nee nyēē kibōlchinē :biiko kurubta keey āk inee.

25 Yu kimiitē kiimukuunkēnē kule /sikeebas, kumwoochi
:Bāwulō kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt nyēē kimii kēēyyo
yooto kule, "So, bo man ām wōlēē ōmiitē :akweek /keebas chii
nyēbo kōōrēētaab Rooma ānku nyēē /mānāākiinkēt mbo kule
boonto lēēlis nto buryo?" 26 Kukāsē :chiichoo kibo lukēēt kuu
nyooto, wokumwoochinē nyēē wōō nyēbo lukēēt kule, "Imiitē
wēēyēyē nee? Nto yu ākoo bo :chiichi kōōrēētaab Rooma!"

27 Yooto, kuwo :kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt wōloo kimii
:Bāwulō. Nto yitē, kuteebee kule, "Mwoowu, baa, kālē ibooyē
kōōrēētaab Rooma?" Kulē :Bāwulō, "Ēē, ābooyē wōlooto."
28 Kumwooy :kāāntōōyiintoonoo kibo lukēēt kule, "Ntēē kyaak-
weyte :anii beesaan chēē chaang' sāāyēku chiitaab Rooma."
Kumwooy :Bāwulō kule, "/Kikēēsichoo āyēku chiitaab Rooma."
29 Kiichuchuuy keey areet akeenke :chēē kimāchē kule
kōōkuum Bāwulō. Yooto, kunam kuut kāāntōōyiintoonoo, yu
kēēnkēt kule ākoo kikiikuratee chii nyēbo kōōrēētaab Rooma
nyōrōōrōōnik.

Kumii :Bāwulō taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayeek

30 Nto yu kāyyēēkunēē, kimāchē :kāāntōōyiintoonoo bo lukēēt
kōōnkēt kiyēē kiitēēchinē :Yuutayeek kurubta keey āk Bāwulō.
Yooto, kootyaakta Bāwulō ānkumwoochi kōōkwēētaab Yuutay-
eek kōōruruuch keey kumiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Nto
tēē yoo, /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō taayeetaab kōōkwoonoo.

23

1 Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō booyichooto ānkumwoochi kule,
"Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule kyaayey :anii ākoy kura yi-
isyēēnyuu kuyitita kuu wōlēē māktooy :Yēyiin." 2 Yu kāmwooy
:Bāwulō kuu nyooto, kumwoochi :Anannyaa nyoo *kibkōrōs
nyēē wōō, biiko chēē kilēēkitēē Bāwulō kule, "Orabaach kuu-
tiit."

3 Yooto, kumwoochi :nkinee Bāwulō kule, "Makoorabaachi-
ing' :Yēyiin inyiing' nyoo iyibē keey kule itiliil ām wōlēēb
saang'. Itiilchoo ng'al kurubta keey āk wōlēē wuu :kiru-
utēkaab Yēyiin ānkiimiitē i-iryēē kiruutēchoo yoo imwooyē

22:22 Yēyuut. 21:36 **22:25** Yēyuut. 16:37 **23:1** Yēyuut. 24:16

kule /kiirabaachaa.” 4 Kumwoochi :biiko chēē kimii yooto
Bāwulō kule, “-Mēētinyē koonyit? Kaaming' :nee yu kēēntosuur
kibkōrōs nyēē wōō bo Yēyiin?” 5 Kukētyi :Bāwulō kule, “Mbo
ng'eetaabiya, -māānkētē mbo kule ākoo kā kibkōrōs nyēē
wōō kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘-Meeng'alaal
ng'ālyoo nyēē miyaat ām wōlēē mii :bāytooyikaab biikwook.’†”
6 Kiinkētē :Bāwulō kule kiiliinyootiin :bichoo. Ki *Satukaay-
eek :alake, nto alak ku *Farisaayeek. Yooto, kukuur ām kōōk
kule, “Mbo ng'eetaabiya, anii Fārisooyiin ānkāāsālu Farisaay-
eek. Āmiitē raat yu /kiikuumwoo, kuuyu ātinyē mooyēēt kule
ng'ēētyēē :biiko meet choo kiikubēk.” 7 Yu kāmwooy :Bāwulō
kuu nyooto, kuchuunchuun :Farisaayeechaa āk *Satukaay-
eek. Yooto mbo subak kubuntēē keey :kōōkwēēt. 8 Mwooyē
*:Satukaayeek kule māng'ēētēē :chii meet, māmii :malayikaan
āk tāmirmiroy. Nteenee iyēnchinē :Farisaayeek ng'aleechaa
tukul.
9 Kichēy :taariiryeet nyēē wōō kut kung'ēētyo :kāānēētikaab
kiruutēk alake chēē ki Farisaayeek ānkumwooy kule,
“Nto yu ākoo māboonto :chiichi lēēlis. Inkētē :ng'oo, nto
nyuun kāng'āloolchi inee :tāmirmiryēēt nto ku *malayikeet.”
10 Kikōrōmiit :wōōrōōryēēt kut koosoot :nyēē wōō nyēbo
lukēēt kule imuuchē :bichoo kusankatan Bāwulō kule
tōng'! Yooto kōōyookto biikyii alak chēbo lukēēt kurēkto
bokōōsōrunēē Bāwulō kwēēnuutaab bichoo ānkukwēryoot kuwo
kiyēnkuung'waa.
11 Nto mii kwēēmooy, kōōnookyi :Mokoryoontēēt Bāwulō
ānkulēēnchi, “Bāwulō, -mēēmuy, ikiil. Kuu yoo 'kwēē-āmchi
biiko ām Yēērusālēēm kurubta keey āk anii, +maweeyey kuu
nyooto ām Rooma.”

/Kikeeyey ruurumuut kule /keebakach Bāwulō

12 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kōōruruuch keey :Yuu-
tayeek ankuyey ruurumuut. Kyaam muumeek kule mākoy
kwaam nto kuyye kiy kut kukas kurook kule kaakume
:Bāwulō. 13 Kikēēytēē :bichoo kiyēyē ruurumuunoo artam.
14 Kiba ākoy wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk
booyikaab kōōk ānkubokumwooy kule, “Kaakyaam :acheek
muumeek nyēē -mākiiyēēyē lēt kule -mākyoomē āmnyoo ake
tukul nto keeyyee kiy ake tukul ākoy kut keekas kule kaa-
keebakach Bāwulō. 15 Koong'eet :akweek āk booyikaab kōōk
ōyookyi nyēē wōō nyēbo lukēēt kuutiit kule /kēēkwēryoon chi-
ichi kuchō taayeeng'woong' ōmāchē kule tōōnyōōru ng'aleek

23:3 Laawi. 19:15; Mat. 23:27-28 † **23:5** Chuy. 22:28 **23:6** Yēyuut. 24:21; 26:5; Kala. 1:14; Filib. 3:5 **23:8** Luuka 20:27; Yēyuut. 4:2 **23:11** Yēyuut. 18:9; 19:21; 27:24; 28:23 **23:12** Yēyuut. 9:23

chēē yēmootiin kurubta keey āk chiichi. Kēēchōbootiin :acheek keebakach chiichi kumanaayit yuutēyu!"

16 Nteenee yu kawokukas :wēritaab chēēbto nyēbo Bāwulō ruurumuunoo, kuwo ākoy kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt ānkuwokuchiilchi Bāwulō ng'aleechaa. 17 Kukuur :Bāwulō kāāyyoong'iintēēt ake nyēbo lukēēt ānkumwoochi kule, "Kwēryootē, baa, wēēri kuwo wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Ākāsē kule boonto ng'ālyoo nyēē māchē kumwoochi."

18 Yooto, /kēēkwēryoot wēritkēy ākoy wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Yu kayit, kumwoochi :chiichoo kibo lukēēt nyiin ki wōō kule, "Kēēyookwoo :kibratyaantaanaa /kēēbērē Bāwulō kuut. Nto āyitē yēē kāmii, kusoomo kule amutu wēēri kuchō wōlēē imiitē, kuuyu boonto ng'ālyoo nyēē māchē kumwoowuung'." 19 Kunam :nyēē wōō nyēbo lukēēt wēēroo āwut ānkuwēēto komos sukwaamee lōkōōy. Kiteebee kule, "'Kēēbērē nee?" 20 Kumwoochi :wēritkēy kule, "Kāākuchāmchiin :Yuutayeek kule ikwēryootē Bāwulō tuun / bokiiyyoong'tēē taayeetaab kōōkwēēt /sitākēēbēēr ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keey āk inee. 21 Kunyi ii, boontēēt, -mēē-āsyi keey bichoo, kuuyu mii :alake chēē kēēytēē artam chēē māchē kule kuriibchi Bāwulō kēēlto sukubakach. Kaakwaam :bichoo muumeek kule mākoy kwaam āmnyoo nto kuyye kiy mbo kisich, nteenee ākoy kukas kurook kule kaakubakach Bāwulō. Chōbootiin mbo kuu nyiitēnyi kumāchē kukas kuutiing'uung' ām ng'ālyoontoonoo māchē kusoomiing'."

22 Yu keewaany :wēēroo ng'aleechaa, kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule kuwēēchi keey, nteenee kiikāloonchi kule -māwokumwoochi chii ake tukul kule kāākumwoochi inee ng'aleechaa.

/Kikiiwuuy Bāwulō kuwo Kayisareeya

23 Nto mii yoo, kukuur :nyēē wōō nyēbo lukēēt kāāyyoong'ikyii āyēēng' chēbo lukēēt ānkumwoochi kule, "Obchey lukēēt nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuyeyta keey kuba Kayisareeya. Nto yityo, oyeyte lukēēt nyēē bēētēē faraasiinek nyēbo biiko chēē yitē tāmānwookik tisab āk lukēēt nyēbo ng'otwēēk nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuba :tukul Kayisareeya kwēēmowuuni ku asiistaab sōmōk. 24 Ōyēytoochi nkinee Bāwulō faraasiinek cheechii sukuyitita nyēē karaam wōlēē mii :kāāntōōyiintēēt Fēēliikis nyoo iyyoonkyinē yēēmoonooto."

25 Kisirta :nyēē wōō nyēbo lukēēt barweet kubeeta :bichooto nyēē kimwooyē kule:

26 Kuyityiing' :barwaani inyiing' boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis. Āsubooyiing'.

27 Āmāchē ābooruung' kule kinam :Yuutayeek chiichoo,
nto yu kikiikuriik kubakach, waararaach :anii āk biikyuu
kuuyu kyaakas kule ki chii nyēbo kōōrēētaab Rooma.
28 Nto kuuyu kyāāmāchē ānkēt kule ām nee sukōōtēēyiis
:bichoo miisin kurubta keey āk chiichoo, ākwēryootē ākoy
kōōkwēētaab booyikwaa. 29 Yooto ānkēt kule ākoo kirubtooy
keey :riirikwaa āk ng'ālyoo nyēē nāmē keey āk kiruutēkwaa,
nteenee kimāmii mbo :lēēlis nyēē kiyemaat / kiitiilchi
kume nto mbo / keerat. 30 Yu / kābokēēmwoowoo kule /
kēēmiitē /kēēyēchinē ruurumuut kule /keebakach, atiil kule
āyokoowu kuchō wōlooto imiitē. +Māāmwoochi biiko choo
ing'unyng'uung'tōōs kubo inee kule kuyibuung' riirikwaa.

Anii nyoo Kilaawutiyo Lusiiya.

31 Kikoonyit :lukoonoo bo booryēēt ng'aleekaab nyēē wōō.
Kibeeta Bāwulō kwēēmowuunooto ākoy wōlēē / kikēēkuurēē
Antibaatri. 32 Yu kāyyēēkunēē, / kēēmwoochi lukēēt nyoo
kibo faraasiinek kule kutas taay āk Bāwulō ankooyeey
:chuut kiyēnkuung'waa. 33 Nto yu kabokuyit :choo Kayisa-
reeya, kōōkoochi kāāntōōyiintoonoo kibo wōlooto barwaanaa
ānkōōyokoochi nkinee Bāwulō. 34 Kisuman :bāytooyiintoonoo
barwaanaa ankuteeb kule, "Bo :Bāwulō yēēmēēt nkōnō?" Yu
kakas kule ākoo kibo Kiliikya, 35 kumwoochi kule, "+Maakas
ng'aleekuuk, yoo kaakuyit :biiko choo ing'unyng'uung'tōōs
kubo inyiing'." Nto mii yoo, kumwaayta :bāytooyiintoonoo /
kēēkwēryoot Bāwulō /bokiimiiny kaab *Ērōōtē /ānkēēriib.

24

Kumii :Bāwulō taayeetaab Fēēliikis

1 Nto mii yoo, yu kaakukeeyta :bēsyōōsyēk muutu kuchakee
/ kākēēkwēryoot Bāwulō, kuwo :kibkōrōs nyoo wōō ākoy
Kayisareeya. Kiwēēto keey booyik alak āk chiito ake nyēē
/ kikēēkuurēē Tērtuulō nyēē kikōrōōm ng'alaaleet. Kiyib
riirikwaa kuba wōlēē mii :bāytooyiintēētaab yēēmoonooto. 2 Yu
/kābokēēkuur Bāwulō kuwo kō, kōōyyo :Tērtuulō ānkumwoochi
Fēēliikis kule, "Boontēēt nyēbo koonyit, kōōkēēng'ērēkyi
:acheek bāytooyiisyēēng'uung' nyēbo tāloosyēēt ām bēsyōōsyēk
chēē chaang'. ! Kweeyey nyēē karaam simikas taay
ankiiweechweech ng'aleek alak sukung'eet kutas taay
:kōōrēēnyoo. 3 Boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis, karaam
:bāytooyiisyēēng'uung' ām wōlto ake tukul ānkēēng'ērēkyinē ām
kēēlto ake tukul kuyitita. 4 Nteenee ii, nyēē wōō, āsoomiing'
kule -meechaas iyēbchi yiit kiyēē kēēmāchē kēēmwoowuung'
ām nwookinto.

23:27 Yēyuut. 21:30-36; 16:37 **23:28** Yēyuut. 22:30 **23:29** Yēyuut. 18:14-15; 26:31; 28:18 **24:1** Yēyuut. 23:2

5 Boontēēt, mii :chiichi kuyibu nyalilta kōōrooni. Iwuruu-
rootē Yuutayeek ām kōōrēēt kumukuul kuyey wōōrōōryēēt.
Inee mbo :nyēē intōōchinē biiko choo kiikoobetyeeny keey
ankurub nyoo bo Nāāsārēēt. 6 Kookusyeem mbo subak kuny-
eeree *Kōōtaab Yēyiin. Kiyeyeech :ng'ālyoontoonooto keenam.*
8 Kunyi, yoo 'kēēkuumu nkit, +meekas kule ākoo man :kiyēē
kēēmwooyē :acheek kurubta keey ākoo chiichi."
9 Kiirōōbēr :nkicheek Yuutayeek kule ki man :ng'aleechaa.
10 Yu kānyōōr :Bāwulō bārooyinto kung'alaal, kulē, "Ānkētē
kule ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kookukeeyta, inyiing'
:nyēē kwēētiilchinē biiko ng'aleek ām yēēmooniitēnyi. Kunyoo,
ang'erechaat ayeet keey ām taayeeng'uung'. 11 Imuuchē
chēēbēēru kule manaakeeyta :bēsyōōsyēk tamanu āk āyēēng'
kuchakee kyāāwē :anii Yēērusālēēm wāākutunkyi Yēyiin.
12 Mānāānyōōrwoo mbo :murēchu iyyoong'tēēnoo kōōk ākwiilē
keey āk chii ake tukul ām *Kōōtaab Yēyiin nto, mbo āwuruurootē
biiko ām kooriikaab saayeet nto, mbo ām wōlto ake tukul ām
Yēērusālēēm. 13 Māmii mbo :kiyēē iboorunēē :murēchu kule
man :ng'aleechu mwooyē :icheek kurubta keey āk anii.
14 Ānkoo kuwuu nyooto, āchāmchiintōōsii kule ākutunkyinē
Yēyiintēētaab mbo kuuko kuu chii nyēē rubē kēēlooto /
kēēmwooyē kule machurtaat. Āyēnchinē kiy ake tukul nyoo
chāmchiintōōs āk wōlēē wuu :kitaabuutaab kiruutēk ānku
nyoo / kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik. 15 Āboontēē
Yēyiin mooyēēt kuu wōloo wuu :murēchuutēchu kule
mākung'ēētyēē meet :biiko choo churtootiin ākoo choo bo
ng'ōōki. 16 Kunyi, ātitirē kwaak āriibē keey ku -maayey ng'ālyoo
nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin āk biiko.
17 Kikyaang'eetee Yēērusālēēm ānkāāminy saang' ām
kēnyiisyēk chēē chaang'. Nto yityo, āchōō Yēērusālēēm āyibchi
biikyuu chēē bānoon tukuuk chēē kāchāāyēētyēēchinēē
ankuchaabeel kōrōsēēk. 18 Kyāātiliil yu kinyōōrwoo
:murēchooto ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimāāboontē
keey biich chēē chaang' ām wōlooto, āmēēbērē mbo kyāāmiitē
āyēyē wōōrōōr ake tukul. 19 Nteenee kimii :Yuutayeek alake
chēbo yēēmēētaab Eesya wōlooto. Yoo icheek chēē kimwooyē,
kumāchāktōōs kumii taayeeng'uung' raat bokumwooy kiy
nyēē boonto kurubta keey āk anii. 20 Nto yoo māwuu
nyoo, kumwooy :murēchuutēchu mii yuutēyu lēēlisto nyēē

24:5 Yēyuut. 17:6 * **24:6** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu: Kikēēmāchē kiikuumu inee kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo. 7 Nteenee kichō :Lusiiya nyoo kāāyoong'iintēēt nyēē wōō nyēbo lukēēt ānkōōmbōrunēēnēēch, 8a ānkumwoochi biiko choo kiitēēytōōs kubo inee kule kukwa wōlēē imiitē. **24:6** Yēyuut. 21:28 **24:14** Yēyuut. 9:2 **24:15** Tān. 12:2; Yēyuut. 4:2; 23:6 **24:16** Yēyuut. 23:1; 1Kōōr. 4:4; 2Kōōr. 1:12; 2Tēm. 1:3 **24:17** Yēyuut. 11:29-30 **24:19** Yēyuut. 24:27-28

kinama, yoo kyāāmiitē taayeetaab booyikaab kōōk. 21 Tōōs
kiito akeenke baateey nyēē miyaat nyēē kyaayey ku yoo
kyāāmwooyē kule, ‘Kōōyyoong'tēēnoo sōō, kōōk, kuuyu
āboontēē mooyēēt kule ng'ēētyēē meet :biiko choo kiikubēk.’
”
22 Nto mii yoo, kumwooy :Fēēliikis nyoo inkētē kēēliitēnyēēb
Yēēsu nyēē karaam kule, “Kāāyyoong'tē ng'aleechu ākoy
kut kuchō :Lusiiya nyoo :inee nyēē wōō nyēbo lukēētaab
booryēēt.” 23 Yooto, kumwoochi :Fēēliikis kāāyyoong'iintēēt
ake nyēbo lukēēt nyēē kimii yooto kule, “Riib Bāwulō āmēēbērē
miisin. Ibākookyinē bārooyinto kisich nyēē kakasee keey āk
chōōrōōnuutēkyii /sikēēyibchinē mbo kiyēē māchē.”

Kyoomchi :Bāwulō Fēēliikis āk Turusiila kurubta keey āk Yēēsu

24 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kuchōōnto keey
:Fēēliikis cheebyoosyeenyii Turusiila nyēē ki Cheebyuutayaa.
Yooto, kōōyookto / bokēēkuurchi Bāwulō kuchō yēē kimiitē
:inee kumāchē kuyēbchi yiit ng'aleekyii. Nto yitu
:Bāwulō, kung'alaalee kule māchē kōōkoosēē keey :biiko
*Kāārārookiintēēt Yēēsu. 25 Nto yu kāwokumwooy :Bāwulō
kule māchāktōōs kuchurtootiin :biiko, kuriibē keey, anku +/
mākiitiilchi ng'al ām bēsyēēt nyēē mākuchō, kumuy :Fēēliikis.
Yooto, kumwoochi Bāwulō kule, “Kutēēniit chooto ra ēē, wē.
Imuuchē iwēēchi keey ākoy ākuuriing' subak.” 26 Kiiyooktooy
/ kibokēēkuurchinē Bāwulō kibtaman chokwoomēē lōkōōy
ānkumāchē kule kuyibchi inee :Bāwulō chēēbkiisyoong'.
27 Yu kakeeyta :kēnyiisyēk āyēēnku, kookeer :ake nyēē
/ kikēēkuurēē Bōrkiiyō Fēēstō bāytooyiisyēētaab yēēmoonoo.
Nto kuuyu kimāchē :Fēēliikis kule koong'ereech Yuutayeek
kubakaakta Bāwulō kurataat.

25

/Kikēēkwēryoot Bāwulō taayeetaab Fēēstō

1 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kuchakee / kakeetool
Fēēstō kōōntōōchi yēēmoonooto bo Yuuteeya, kuwo
Yēērusālēēm. 2-3 Nto yu kayit, kukwoonchi :mbo kibkōrōs
chēē wōōyēch āk kāāntōōyikaab Yuutayeek ānkumwoochi
riirikwaa kurubta keey āk Bāwulō. Kisoom mbo kule kōōwu
Bāwulō kuwo Yēērusālēēm sukuriibchi kēēlto ankubakach.
4 Yooto, kukētyi :Fēēstō kule, “Rataat :Bāwulō ām Kayisareeya
ānkāāmiitē :anii āwēētii wōlooto ām lēēkitō. 5 Yoo ākoo mii
:ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē kiikuyey, ōmwoochi biikwook alak
kukwa wōlooto bokumwooy riirikwaa kurubta keey āk inee.”

24:21 Yēyuut. 24:15 **24:22** Yēyuut. 23:26 **24:23** Yēyuut. 27:3; 28:16, 30
24:24 Yēyuut. 9:15 **24:25** Yēyuut. 17:32 **24:27** Yēyuut. 25:9 **25:2-3**
Yēyuut. 23:12-15; 24:1

6 Yu kāākōōbuur :Fēēstō Yēērusālēēm bēsyōōsyēk sisiit nto
taman, kurēkto Kayisareeya. Nto yu kāyyēēkunēē, kukuur
kōōkwēēt ankumwaayta /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō kōōk.
7 Yu /kakiiyiitita Bāwulō, kōōmuutmuut :Yuutayeek chēē kiki-
ikukwaanee Yēērusālēēm ānkumwooy ng'al chēē chaang' chēē
kimāyēētyēēchinē kiy.
8 Yooto, kutuuch keey :Bāwulō kule, "Manaayey kiy ake
tukul nyēē māchāmē :kiruutēkaab Yuutayeek, nto anyeeree
*Kōōtaab Yēyiin, nto mbo āntosuur *Kayisaar."
9 Kuuyu kimāchē :Fēēstō kule koong'ereech Yuutayeek,
kuteebee Bāwulō kule, "Ara iyeytaat keey iwē Yēērusālēēm
suwāāyyoong'tēēniing' kōōk ām wōlooto kurubta keey āk
ng'aleechu?" 10 Kukētyi :Bāwulō kule, "Āmiitē :anii raat
taayeetaab kōōkwēētaab biikaab Rooma yēē yēmāktōōs kule
/kiikuumunēēnoo. Mānāāyēchi Yuutayeek kiy ake tukul
nyēē miyaat kuu wōloo inkētitooy :nkinyiing'. 11 Nto yoo
ākoo kāmii :kiyēē miyaat nyēē kyaayey nyēē nyoolchoo /
keebakachaa, ku -maanyokoor meet. Nto yoo ākoo mwooyē
:Yuutayeechu ng'aleek chēē mātinyē manta kurubta keey āk
anii, kumāmii :chii nyēē boonto kāāmuukēywēēk kōōyokoochoo
icheek. Āmāchē /kiiyokoochoo *Kayisaar."
12 Yooto kōōrwooch :Fēēstō āk kiirwookikyii, nto mii yoo,
kumwoochi Bāwulō kule, "Keemwaay kule imāchē /ki-
iyokoochiing' Kayisaar, +mēēwē wōlooto."

Kyaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintēēt Akiriiba

13 Yu kabokukeeyta :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri, kuwo
:bāytooyiintēēt Akiriiba āk cheebyoosyeet ake nyēē /
kikēēkuurēē Bēērnikē* bokoosubaay Fēēstō. 14 Nto kuuyu
kibēēnnyēē wōlooto bēsyōōsyēk ku chaang', kwaam :Fēēstō
lōkōōy āk bāytooyiintoonoo kurubta keey āk ng'aleekaab
Bāwulō. Kimwoochi nyiin kule, "Miitē, naas, :chiito ake nyēē
kibakaakta :Fēēliikis kurataat. 15 Yu kāwāāwē Yēērusālēēm,
kukwoonchoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik
chēbo Yuutayeek ānkubokumwoowoo ng'al chēē itēēyēē keey
kurubta keey āk chiichi kumāchē kule /kiitiilchi ng'al.
16 Yooto, āmwoochi bichoo kule mā ātēbuutēkaab biikaab
Rooma /kiiruusta chii kumātuuyo āk nyoo riirēē keey kubo
inee ānkunyōōr bārooyinto nyēē kayeetee keey. 17 Nto yu
kabokeekwaante keey ākoy wōli, manaakaay keey mbo
kisich, nteenee kyāākuur kōōkwēēt kutuuyo ām bēsyēēt nyēē
kiikēērē ankaamwaayte /kēēkwēryoon chiichoo kuchō kōōk.
18 Nto yu kāwokung'alaal :biiko choo kiyibu riirik, kumāmii

25:7 Yēyuut. 24:5-6, 13 **25:9** Yēyuut. 24:27 **25:12** Yēyuut. 23:11; 25:21, 25; 28:19 * **25:13** Kituubchēē :Akiriiba kooruuchu: Bēērnikē āk Turusiila. **25:14** Yēyuut. 24:27

mbo :ng'ālyoo nyēē kimwooy kule kiyey :chiichoo kuu wōlēē kyāāsōōtitooy. 19 Nteenee kimwoowoo ng'al chēē kichuunchuunootiin kurubta keey āk wōlēē kisooytooy :icheek āk subak kurubta keey āk chii nyēē kiikume nyēē / kēēbērē Yēēsu nyēē kimwooy :Bāwulō kule soboot. 20 Kimāātinyē wōlēē +maakuuyte ng'aleechaa. Kunyoo, ateebee inee yoo chāmē / kēēkwēryoot kuwo Yēērusālēēm / bokiikuumunēē wōlooto kurubta keey āk ng'aleechaa. 21 Yu kāwokumwooy :Bāwulō kule / takeekanyee ng'aleechaa *Kayisaar, amwaayte / tākēēriib ākoy / kēēkwēryoot kuwo wōlooto."

22 Yooto, kukētyi :Akiriiba Fēēstō kule, "Āmāchē :anii āyēbchi yiit chiichi." Kumwoochi :Fēēstō kule, "+Mēēyēbchi yiit tuun."

Kumiitē :Bāwulō taayeetaab Akiriiba

23 Nto yu kāyyēēkunēē, kuwo :Akiriiba āk Bēērnikē kuboonto keey biiko alak chēē ki wōōyēch āk chēē kitookunootiin ām kiriinkoonooto ankootenteen :tukul ākoy kōōk. Kōōyookto :Fēēstō kuut kule / kēēkwēryoon Bāwulō. 24 Yooto, kumwooy :Fēēstō kule, "Bāytooyiintēēt Akiriiba āk biiko tukul choo ōboontē keey, okas chiichi. Kōōkukwoonchoo :Yuutayeek kutēē yēē tēē ām Yēērusālēēm āk mbo ām wōli bo Kayisareeya kubōlē kule māyēmāktōōs / tākēēkāsē kusoboot. 25 Nto ābērē ārōōtootē, kumāmii :kiy mbo nyēē kiikuyey :chiichi nyēē misyinē / keebakach. Nteenee kuuyu kimāchē :chiichi / ki-iyyoong'tēē taayeetaab bāytooyiintēēt nyēē wōō, amwaayte / kēēkwēryoot kuwo Rooma. 26-27 Nto ābērē ālē, kumāmii mbo :kiy nyēē āmuuchē asir kurubta keey āk chiichi nyēē +/ mākēēyibchi nyēē wōō. Ākāsē kule mā karaam / kēēkwēryoot chii nyēē rataat / āmākiiboor lēēluutyēēt nyēē boonto. Kunyoo ii, boontēēt, kāākwēru kuchō taayeeng'woong' akweek tukul nto miisin kuchō taayeeng'uung' inyiing' Akiriiba, sukung'eet yoo kātook :kiy ām wōlēē +/makeekuuyta, +māānyōōru kiyēē +maasir."

26

1 Yooto, kumwoochi :Akiriiba Bāwulō kule, "/ Kāākēēyootuung' iyeet keey."

Kiyeet keey :Bāwulō ām taayeetaab Akiriiba

Kōōtōrōōr Bāwulō āwut, ānkumwooy kule, 2 "Bāytooyiintēēt Akiriiba, ang'erechaat ra āyyoonyēē taayeeng'uung' āmwooyē ng'aleek chēē āyēētēē keey kurubta keey āk ng'aleek tukul choo mwooyē :Yuutayeek kurubta keey āk anii. 3 Ang'erechaat kuuyu inkētē :inyiing' nyēē karaam ātēbuutēkaab Yuutayeek āk mbo kiyēē kēēchuunchuunnyēē.

25:19 Yēyuut. 18:14-15 **25:23** Luuka 23:8; 21:12

Kunyoo ii, boontēēt, āsooyiing' kule imuyte ānkiiyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwooyē.

4 Inkēt :Yuutayeek tukul ām Yēērusālēēm wōlēē kiwuu :soboonnyuu kung'eetee āmining'. 5 Kiikōōnkētoo bēsyōōsyēk chēē chaang' ānkōōmuuchē mbo kōōboor, yoo chāmē, kule kyāābooyē *Farisaayeek choo kikōrōōmēch miisin ām riibsēētaab kiruutēk. 6 Neennyi /kākiiyyoong'tēēnoo kōōk /kiikuumwoo, kuuyu ākēnēē keey kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin mbo kuuko. 7 Kumii :Yuutayeek tukul kuyēyē yiisyēētaab Yēyiin bēēt āk kwēēmooy, kōōkēnēē keey kukas kule makuyeyakay kuu yoo /kikēēkuurtoochinē. Boontēēt nyēē wōō, ng'ālyoontooni /kiikēnēē keey :nyēē kayey :Yuutayeek kōōyyoong'tēēnoo kōōk. 8 Kunyoo, ātēēbē kule ām nee yu simōōyēnchinē :akweek kule ing'ēētēē :Yēyiin meet chii nyēē kaakume?

9 Kyaachamte :nkanii kule asyeem kēēlto ake tukul nyēē kiimuuchāktōōs akwiil Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt. 10 Kyaayey kuu nyooto ām Yēērusālēēm. Ām kāāmuukēywēēk chēē kikōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kyāānāmootē biikaab Yēēsu wōlēē wōō ānkāākērtooy kō. Nto yoo / kābokiitiilchi kule / keebakach, ku anii akeenke nyēē kyāāyibē āwut barak āchāmchiintōōsii. 11 Kyāāwēēsyētootēē kooriikaab saayeet chēē chaang' āng'woonchinootē biiko ānkāāsyēēmē ākērchi koong' kutayee keey ng'aleekaab Yēēsu. Kyāākōrōmiitu miisin kut ā-āchinē mbo kiriinkōōsyēk chēbo saang' wāāwusē alak chēē kimii wōlooto.

12 Nto mii bēsyēēt ake ām booniinēk chēē wuu chooto, kyāāmiitē āwēētii Tamaasko kukāākukōōno :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēywēēk kule anam bichu. 13 Nto makuriik kuyit āsiiswēkaab bēēt, kutāāmiitē kēēltaab too āwēētii ii, mokoryoontēēt, kuchōōnēē :lēbkēēyyēēt barak nyēē kiilēkēchēēchē kusiir asiista. Kiikweny yooto kyāāmiitē āk chōōrōōnuutēkyuu. 14 Kikiiryaakte keey :tukul, nto mii yoo akas :anii /kēēkuuru ām kuutiinyuu kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee? Nto yu 'kēēlityi keey ng'ot, yoo imiitē iwēēkyoo keey kuu nyooto.'

15 Yooto, ateeb kule, 'Inyiing' ng'oo ōō, mokoryoontēēt?' / Kēēkētwoo kule, 'Anii Yēēsu, nyooto imiitē ibārē. 16 Kunyi, ng'eet. Kāābooruung' keey saakweying' iyēku motwooriintēēnyuu ankiimwaaytaate kiyēē 'keekas kurubta keey āk anii āk mbo kiyēē +māābooruung'. 17 +Māāriibiing' yoo keenyaliiliing' :biikuuk āk choo mā Yuutayeek. Āmiitē wāāyooktiing' 18 isōōwunootē icheek kuweeksee wōlēē mii :mēēnānēēt kukwa wōlēē mii :lēbkēēyyēēt ankung'eetee :rātiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt kukwa wōlēē mii :Yēyiin. Yoo keekaaseenaa

26:5 Yēyuut. 23:6 **26:8** Yēyuut. 4:2; 24:15; 28:20 **26:11** Yēyuut. 8:3

keey :bichoo, +māānyōōchi kaat /ānkiiyiityi wōlēē mii :choo kyāātiliil.'

19 Kunyoo ii, bāytooyiintēēt Akiriiba, manaatay :anii āyēnchi ng'oong'uutyoonoo kichōōnēē barak. 20 Kyāā-āmchi kurook biiko chēē kimii Tamaasko kule kuweeksee choolwookātēēng'waa ankucham Yēyiin ānkōōboorunēē yēyuutēk kule kiikuweek. Nto yityo, chāā-āmchi nkicheek chēbo Yēērusālēēm āk chēbo Yuuteeya kumukuul āk mbo bōrōryōōsyēk tukul choo kimā Yuutayeek. 21 Ng'ālyoontoonooto :nyēē kiyey Yuutayeechu kunama āmiitē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ankusyeem kule kubakachaa. 22 Nteenee kiyēētyēēchinoonwoo :Yēyiin ākoy kura. Kunyoo, āmiitē ra kāāyyoony yuutēyu ā-āmchinē lōkōōywēchu biiko chēē minkēēch āk chēē wōōyēch. Mēēbērē āmiitē āmwooyē chēē kaatasee kusiir choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āk *Muusa kule makuyeyakay. 23 Kimwooy kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt anku inee :nyēē mākuyēk nyēbo taayta /kiing'eetee meet kwoorōōrchi Yuutayeek āk mbo choo mā Yuutayeek lēbkēēyyēēt."

24 Yu kāmwooy :Bāwulō ng'aleechaa, kunam kuut :Fēēstō ānkulēēnchi, "Kāākubunuung' mēt, wē, Bāwulō! Kaakuyeying' :sumanaanaang'uung' kooraan :mētit." 25 Kukētyi :Bāwulō kule, "Fēēstō, boontēēt nyēē wōō, mānāābunwoo :mēt mbo kisich. Kiyēē āmiitē āmwooyē ku kiy nyēē yemaat anku bo manta. 26 Inkētē mbo :nkinee bāytooyiintēēt kubooyiit man ng'aleechaa kuuyu mēēbērē kiyēyāksēē wōlēē kimābo laat. Kunyoo, āmuuchē mbo āmwoochi nkinee nyēē māmii :muyātēēt.

27 Boontēēt, bāytooyiintēēt Akiriiba, iyēnchiintōōsii :inyiing' āk ng'aleekaab *wōōrkooyik? Ābērē iyēnchiintōōsii." 28 Kukētyi :Akiriiba kule, "Lēēkit iweechaa āyēku chiitaab Kiriistō." 29 Kuwālchi :Bāwulō kule, "Yoo kā lēēkit, nto ku lōō, āsooyē Yēyiin kule māyēk inyiing' baateey :nyēē kaweek, nteenee chii ake tukul nyēē mii kuyēbchinē yiit kiyēē āmwooyē sookerkeyi-itu anii, nteenee baateey kēētēērchiinē kubo nyōrōōrōōnichu."

30 Kōōyyo :Fēēstō, Akiriiba āk Bēērnikē ākoo mbo nkicheek choo kiboonto keey tukul ankuba saang'. 31 Kibokumwoochiin kule, "Ntēē māmii :chiichi kuyēyē ng'al chēē yēmāktōōs /keebakach, nto mbo kule /keekerta kō." 32 Yooto, kumwoochi :Akiriiba Fēēstō kule, "Nto

---

26:18 Yēyuut. 9:1-22; 22:5-16 **26:18** Yēyuut. 14:15; 10:43; 1Kōōr. 1:2; 6:11; 2Kōōr. 4:6; Ēfēēs. 5:8; Kolos. 1:13; 1Tēēs. 5:4-5; 1Bēt. 2:9 **26:20** Yēyuut. 9:19-20, 28-29; 11:18 **26:22** Luuka 24:44 **26:23** Isa. 49:6; Yēyuut. 5:42; 11:18; 1Kōōr. 15:23 **26:26** Yoowa. 18:20 **26:28** Yēyuut. 11:26 **26:31** Yēyuut. 23:29

kāmānāāmwooy :chiichi kule / bokiiyyoong'tēē taayeetaab *Kayisaar, nto /kaakiityaakta."

27

Kiwēētēē Bāwulō mwēēnkēēt ākoy Rooma

1 Nto mii yu / kikiikiitiil kule keebe kōōrēētaab Itaalya, / kiiyokoochi Bāwulō āk kibratiisyek alak chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Yuulyō nyēē ki nyēē wōō nyēbo lukēētaab kaab *Kayisaar.

2 Yooto, keelaany mwēēnkēēt nyēē kitākyinē keey Atiramiito nyēē kimii wokumurē kiriinkōōsyēk chēē kimii sakaramteet nyēbo yēēmēētaab Eesya. Kikēēboontootē keey Aristaarko, chiitaab Maketoonnya nyēē kichōōnēē Tēēsālōōnikē.

3 Yu kāyyēēkunēē, keeyit Sitōōn kosolēny. Yooto, kuyēchi :Yuulyō Bāwulō nyēē karaam kuchāmchi kuwo wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii /sikiikoochi kiy nyēē kāyēētyēēchinēē keey. 4 Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kēēng'ēētyēē yooto subak ankeenam baanta ām mwēēng', nto kuuyu kitākyēēch keey :wusōōnēēt nyēē nyikiis, keesyeb komosta nyēē kiiyeelaat nyēbo Kubrō ānkēētākyi keey tō. 5 Nto yu kikiikeebeetee mwēēnkēēt keekeeytee sakaramteetaab yēēmēētaab Kiliikya āk nyēbo Bamfulyaa, keeyit Muura, *kiriinkēēt nyēē kimii yēēmēētaab Lukiiya. 6 Kinyoorta yooto :chiichoo ki wōō nyēbo lukēēt mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Alekisaantrya nyēē kimii kuwēētii Itaalya. Yooto, kumwoowēēch kule keelaany mwēēnkoonoo.

7 Kiwuuyiityēēch :baanta miisin nto bokēēyitē Niitō. Nto kuuyu kiitaayeeneech :wusōōnēēt keetas taay āk kēēloo, keeweech keey kēētākyi keey cheeronko ankeerub wōlēē kimāwusunēē :yoomeet ām Kērēētē. Kikēēmur yēēt ake yēē / kikēēkuurēē Salmoone. 8 Kinyikisyēēch :wusōōnēēt miisin yu kākēētākyi keey tinkeey. Kikeebe ām wuuyinto kut bokeeyit yēēt ake yēē / kikēēkuurēē 'Sakaramteet nyēē Yimu' nyēē kilēēkitēē *kiriinkēētaab Laseeya.

9 Kikiikiiboot āsiiswēk chēē chaang' kubo wusōōnoonoo ānkimii wokumiyātiitu :baanta kuuyu kimii kuriiku :bēsyōōsyēk chēē kōrōōm :wusōōnēēt.* Yooto, kumwooy :Bāwulō kule, 10 "Murēchu, nto yu ākāsē kule mii wokumiyātiitu :baani. Yoo katakeetas taay makunyeerakay :mwēēnkēēt ānkubootyo :tukuuchu mii mwēēng' ānkiiboot mbo soboonwēkyoo." 11 Kitay :Yuulyō kiyēē kimwooy :Bāwulō ankucham ng'aleekaab chiitaab :mwēēnkēēt āk chēbo nyēē

26:32 Yēyuut. 25:11-12 **27:2** Yēyuut. 19:29 **27:3** Yēyuut. 24:23 * **27:9** Mwooyē :yuutēyu kule yoo kaakukeeyta :bēsyēēt nyoo /kēēkirē āmiisyēēt. **27:10** 1Kōōr. 11:26

kiiyyoonkyinē mwēēnkēēt. 12 Nto kuuyu kimāyēmāksē
kōōbuur yooto bo sakaramtaanaa kut kukeeyta :bēsyōōsyēkaab
wusōōnēēt, kookaykaay :biiko wōlēē wōō kule keetas
taay ākoy Fōyinikē. Ki sakaramteet :nyiitēnyi ām Kērēētē
nyēē kikaraam bokiimuunyēē ānkiimuuchē :chii kuyityi
kubununēē tinkēēywōōsyēkaab cheeronko nto nyēbo tō.

13 Nto yu kāwus :yoomeet muut nyēbo komostaab
cheeronko, koosoot :icheek kule kāākuyityiin :kiyēē kiisōōtē.
Kunyoo, kootyaach mwēēnkēēt ankutas āk baanng'waa
kung'oosng'oosyootēē sakaramteetaab Kērēētē. 14 Nyēē mā
tyaa, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis nyoo /kikēēkuurēē 'Tō-
koong'asiis' nyēē kiwusunēē Kērēētē. 15 Kunyoo, kikirkir
mwēēnkēēt kut keechamte keey / keetwaareech. 16 Yu
kābokēēmur sakaramteetaab kōōr kisich nyēē kiikwēēn :bēy
nyēē /kikēēkuurēē Kawuuta, kyaam booryēēt kut kiichuutu
mwēēnkēēt nyēē mining' nyoo kiichuutootē :nyoo wōō
kuchō nyiin āriit. 17 Yu /kikiikiichuut kuchō āriit, /keekwiiliil
mwēēnkoonoo ki wōō kuyaam kule tetete. Kuuyu kinyōkōriitu
:bichoo kule imuuchē koonach :mwēēnkēēt ng'aayneet nyēbo
sakaramteetaab Liibya, kuwiirchi araaray kiito ake nyēē
kiichuchuuyē baantaab mwēēnkēēt ānkubākookyi yoomeet
kōōrēētoot mwēēnkēēt. 18 Kitas taay :wusōōnoonoo nyikiis
kuwus. Nto yu kāyyēēkunēē, /kēēmēto tukuuk ām mwēēng'
kule sukukuskusiit :mwēēnkēēt. 19 Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē,
/ keewiirta mbo tukuuk choo / kikēēkwoonyēē mwēēnkēēt
āk tukuuk chuut alak tukul. 20 Kituuluunkēnoot :wōliin
bo barak ām bēsyōōsyēk chēē chaang' nyēē / kimākēēkāsē
asiista nto mbo kookeelik. Kitas taay yooto tukul :wusōōnēēt
kwaawesiit, nto yityo, kubēk :moonikyoo kule ākoo
-mēētākōōmuuchāktōōs /kiiraraacheech.

21 Yu kikiikumisyo :moonik nyēē kimēēmāchē :chii
kwoomiis, kōōyyo :Bāwulō ānkulē, "Murēchu, nto kōōkāswoo
yoo kāāmwoowook kule -mōōng'ēētyēē Kērēētē, nto
kāmāāmook :kiy nto kāmōōbootē kiy. 22 Nteenee āmwoowook
kule ōkich, kuuyu māmii :chii nyēē makume, nteenee
makuburyet :mwēēnkooni. 23 Kōchōōnchoo *:malayikeetaab
Yēyiintēēnyuu nyoo āyēchinē yiisyēēt kwēēmooy ānkumwoowoo
kule, 24 'Bāwulō, -mēēmuy, +/mākiiyyoong'tēēniing' taayeetaab
*Kayisaar ankaakuriiree :Yēyiin biiko choo ōboontootē keey
ām mwēēng' nyēē mākoy kubēk.' 25 Kunyoo ii, murēkyoo,
ōkiilyē, kuuyu ākoosēē keey Yēyiin kule makuyeyakay kuu
yoo kāākumwooytoowoo. 26 Nteenee +/makeetwaareech ākoy
kōōrēēt ake nyēē kiikwēēn :bēēko."

27:18 Yoona 1:5 **27:24** Yēyuut. 23:11 **27:26** Yēyuut. 28:1

27 Kitas taay ːwusōōnēēt kutwaareech ām Araaraytaab
Metitereennya.† Nto mii yu makuriich kwēēmooy kwēēn
ām kwēēmowuutaab taman āk ang'wan kukeeyiimeech
ːwusōōnēēt, kumach kōōnkēt ːbiiko choo kimii mwēēng' kule
kikiikuriik keeyit kōōrēēt. 28 Yooto, kuwiirta kiito ake nyēē
nyikiis nyēē / kikiikēērātyi bōrōōwēēt sukukasee wōlēē tēē
ːbēēko. Nto bērē kulē, kiyitē fuutiinēk bokol āk tibtēm kuwo
ng'wēny. Nyēē mā tyaa / kiiyokooyto subak bōrōōwoonoo.
Nto bērē / kēēlē, ku fuutiinēk sokool. 29 Kikēēmuuyē kule
imuuchē ːmwēēnkēēt kuryaach rwoontōōk choo lēēkitēē
sakaramteet. Yooto, kiiyokooytē karnaak ang'wan /
kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankeesaay kule kuyyēēkyēēch.
30 Kisyeem ːbiiko choo kimii kōōrēētootē mwēēnkēēt kule
kumwēy. Kinam mwēēnkoonoo ki mining' nyoo kimii nyiin
āriit ankuyey keey kule kimii kōōyokooytooy karnaak alak
choo /kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt, nteenee ākoo kimāchē kule
kumwēyēē kiyooto. 31 Nto mii yoo, kumwoochi ːBāwulō
Yuulyō āk biikyii bo lukēēt kule, “Yoo kāmēēbuur ːbichu
wōlēēb mwēēnkooni, ku -mōōsobtōōsii.” 32 Yooto, kutil
ːbichoo bo lukēēt bōrōōk chēē / kikikēērātiisyēē kōōsuuyto
ːmwēēnkoonoo ki mining'.

33 Nto yu mākōōrir ːkōōrēēt, kumwoochi ːBāwulō biiko
kule, “Ām bēsyōōsyēk chēē yitē taman āk ang'wan choo
kookukeeyta, kwoobeetee kuut ānkōōruuyē kuut. 34 Kunyi,
āmwoowook kule ō-āmiisyē sōōnyōōru nkuruuk sōōsobchē
kuuyu māmii ːchii mbo akeenke ām akweek nyēē makume.”
35 Yu kēēwoong' ːBāwulō ng'aleechu, kunam mukaatiit
ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ām taayeetaab bichooto. Nto mii
yoo, kubetes ānkutoow kwaam. 36 Kikimkimiitu ːbichoo
ānkwoomiis ːnkicheek. 37 Kikēēyitē ːtukul chēē kikēēmiitē
mwēēng' biiko bokolwookik āyēēng' tāmānwookik tisab āk
lo. 38 Yu kikiikwoomiis ːbichooto tukul kut kubiyoong'iis,
kumētyi nkoonuuk araaray sukukuskusiit ːmwēēnkēēt.

39 Kuyyēēchē ːkōōrēēt, maneemuuch ːicheek kōōnkēt
kōōrēēt nyēē kikas, nteenee kikas yēēt ake yēē kiiwulta
keey ːbēēko yēē kitinyē ng'aayneet yēē / kikiitiil kule
bokōōyyoong'tēē mwēēnkēēt yoo keemuuchakay. 40 Yooto,
kootichtiich karnaak choo / kiiyyoong'tēē mwēēnkēēt
ankootyaach tukuuk chēē / kēēwēēchwēēchēē mwēēnkēēt.
Nto mii yoo, kōōtōrōōr tukuuk chēē toochē yoomeet
sukung'eet kuwusto ːyoomeet mwēēnkēēt wokōōyyoonyēē
sakaramteetaab araarayta. 41 Kitākyi mwēēnkēēt koonach
ng'aayneet nyēē kikiituulākoy kukiilchi ːsēruutaab mwēēnkēēt

† **27:27** /Kikēēkuurē kēny kule Araaraytaab Atiriiya. **27:34** Luuka 12:7 **27:35** Luuka 22:19

yooto ānkutōōr :wusōōnēēt bēēko kwiiri komostaab saaruuryeet.
42 Kichōb :biiko choo kibo lukēēt kule kubakach kibratiisyek sukung'eet mābir bēēko kumwēy. 43 Nto kuuyu kimāchē :Yuulyō kule kōōsoob Bāwulō, kuyeetee bichoo kuyey kuu wōloo kākāākuchōbto. Yooto, kumwoochi chēē kiimuuchē kubir bēēko kule koonto kubiroot bēēko ākoy taban. 44 Nto choo king'ēt, kimāchāktōōs :choo kubeetee keetiik choo kibētēkunēē keey mwēēnkēēt. Kiyit :biiko tukul taban ām kēēlwookichooto tukwaay nyēē manaam :kiy ake tukul.

28

Kikeeyit kōōrēētaab Maalta

1 Nto mii yu kabokeeyit araarayta taban, kēēbēēru kule ākoo ki Maalta :kōōroonoo kikiikwēēn :bēēko. 2 Kitoroocheech :biikaab kōōroonoo nyēē karaam. Nto kuuyu kimii :roobta ānku kaytit :kōōrēēt, kōōloowēēch maata. 3 Kiwokukweyaat :Bāwulō kweenik alak, nto yu kēēkoochi ma, kusiikunee :eereeneet kweenichaa yu kasyool :maata ānkunooynoochi keey āwutaab Bāwulō. 4 Yu kakas :biikaab kōōroonoo kuu nyooto, koosoot kule, “Ākoy ku rumiin :chiichi. Ānkoo kaakoomuuch kuchililee meet nyoo kātānyōōru ām araaray, tākurubē :mnyaat.” 5 Nteenee kilelekta :Bāwulō eereeneet kōōsuuchi mā nyēē manaam inee :kiy. 6 Kiisōōtē :biiko kule makookwa :āwut nto kule makooryaakta keey ankume. Kikānyiis :bichooto kulōōyiit kumāchē kukas kiyēē makuyeyakay. Yu kukas kule māmii :kiyēē kaam Bāwulō kulē, “Tōōs āynāt :chiichi.”

7 Kimiitē yooto :mbareetaab chiitaab kōōroonooto. Kitookunoot :chiichoo / ānkikēēkuurēē Bubliiyō. Kitaacheech :chiichoo ām mooyēēt nyēē lēēl kebe kanyii ānkuriibēēch nyēē karaam bēsyōōsyēk sōmōk. 8 Kimnyoonē :kwaaniitaab chiichooto ām kō ānkimii kāru kitiintiri. Kilāyēē :maat ānkōōbuuntooy :mooyēēt. Wokoorwaam :Bāwulō ānkutiinyēē āwunnyēk ānkusoochi. Yooto, kusob :boontoonoo. 9 Yu kakas :biikaab kōōroonoo chēē kimnyoontōōs, kukwa wōlēē mii :Bāwulō ānkōōsoob. 10 / Kikēēkoonyitēēch ām kēēlwookik chēē chaang'. Nto yu kikēēmiitē kēēchōbē keey sikeebe, kukōōnootēēch :bichoo tukun chēē chaang'.

Kikeebe Rooma

11 Yu kābēk :ārook sōmōku, kēētoowu baanta subak. Kikeelaany mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Alekisaantrya nyēē kikiimuunyēē kōōroonooto kule kukeeyta :wusōōnēēt. / Kikēēkuurēē mwēēnkoonoo “Āynātōōs saram Kastoor āk

28:2 2Kōōr. 11:27 **28:5** Māārkō 16:18 **28:6** Yēyuut. 14:11

Bolukis." 12 Kikeebe ākoy yēēt ake yēē / kikēēkuurēē Sirakuusa ānkēēbēēnii yooto bēsyōōsyēk sōmōk. 13 Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, keebe ākoy Rēkiyō. Nto yu kāyyēēkunēē, kuwusunēē :yoomeet komostaab sōōy kuchaakteeneech ākoy *kiriinkēētaab Bōtyōōli. 14 Kikeenyoorte wōlooto bo kiriinkoonoo mbo ng'eetaabiya alak chēē kitaacheech kiibuurtē keey ām bēsyōōsyēk tisab. Nto mii yoo nanyuun, keebeetee kērēēnkōōk kēētākyi keey Rooma. 15 Yu kāwokukas mbo :ng'eetaabiya ām wōlooto bo Rooma kule kikēēmiitē kēēkwoonii, kutōrōōkwēēch. Kikānyiis :alake yēē / kēēkuurē kule "Kooriik sōmōk chēē / kiimuunyēē," nteenee kikēēw :chuut ākoy yēē / kēēkuurē kule "Sōkōōniitaab Ābiiyō." Yu kāwokōōbuurto keey :Bāwulō bichoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kiyey :yooto inee kukich. 16 Nto yu kabokeeyit Rooma, / kēēchāmchi Bāwulō kōōbuur nkit āk riibiintēēt akeenke.

Kyaamtaat :Bāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuriiboot

17 Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kukakeeyit Rooma, kukuur :Bāwulō kāāntōōyikaab Yuutayeek. Nto yu kikiikōōruruuch keey, kumwoochi :Bāwulō icheek kule, "Mbo ng'eetaabiya, mānāākōchōnkyi biikyoo nto mbo ātēbuutēkaab mbo kuuko. Nteenee / kikeenama ām Yēērusālēēm / ānkiiyokoochoo biikaab Rooma. 18 Kōōkuumwoo :bichoo ankumach kule kootyaaktaa kuuyu kimāmii :lēēlis ake tukul nyēē kinyoolchoo / keebakachaa. 19 Nto yu kabokukwiil :Yuutayeek / kiityaaktaa, akas kule kaykay / kiiyyoong'tēēnoo taayeetaab *Kayisaar, ānkoo kimāmii :kiy nyēē miyaat nyēē chāāmwooyē kule kiyēwoo :biikyuu. 20 Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kayeya amach kule akasaak ōō, booyichu. /Kakeerateenaa nyōrōōrōōnichu kubo nyoo ikēnēē keey :mooyēētaab Israāyēēl kumukuul."

21 Yooto, kukētyi :bichoo Bāwulō kule, "Nto yu mānāākēēnyōōru :acheek ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē Yuuteeya nyēē rubtooy keey āk inyiing'. Mānāāmwoowēēch :mbo ng'eetaabiya chēē kwoonēē wōlooto kiy ake tukul nyēē miyaat nyēē rubtooy keey āk inyiing'. 22 Nteenee kēēmāchē keekas kule imwooyē nee :inyiing', kuuyu mii :biiko wōlēē wōō kung'āloolē nyēē miyaat kurubta keey āk bichēēb Kiriistō." 23 Kunyoo, kichōb :bichooto āk Bāwulō bēsyēēt nyēē mākutuuyo.

Yu kayit :bēsyoonoo, kukwa :biiko chēē chaang' wōlēē kitēbunēē :Bāwulō. Kiirwookyi :Bāwulō kwiimēn. Kiiboorchi ng'ālyoo kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkuyēyiisyēē siruutēkaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin

28:16 Yēyuut. 24:23 **28:18** Yēyuut. 23:29 **28:19** Yēyuut. 25:11-12 **28:20** Yēyuut. 23:6; 24:15; 26:6-8 **28:22** Yēyuut. 24:14

kōōboorchinēē biiko kule ki *Kāārārookiintēēt :Yēēsu.
24 Kichāmchiin :alake āk ng'aleekaab Bāwulō, nto alak
kutāchiin. 25 Kibēētii :bichoo kukwiilootē keey kubo
ng'aleechaa kikiikukas āk yu kāwokumwoochi :Bāwulō kule,
"Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo kuukoong' manta,
yoo kimwooyē kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,
26 'Iwē wōlēē mii :bichu ānkuwēēmwoochi kule:
Yoo kōōyēbchi yiit,
-mōōkāsē kiy.
Nto yoo kookasee koonyek,
-mōōkāsē kiy kubooyiit man.
27 Kuuyu wuuyēch bichu :mētēwoy,
ānkumoolootiin :yiitin,
ānkināmākiis koonyay.
Nto kiimuuchē :koonyek kukasta,
ānkuyootootiin :yiitiik,
ānkōōnkēt :icheek,
nto kiikuweek kuchama,
saang'eet :anii,
āsoob icheek.'†
28 Kunyi, āmāchē āboorwook kule kookucham :Yēyiin
kooraraach biiko choo mā Yuutayeek ānkumākuyēbchi yiit
:icheek ng'aleechaa."*
30 Kiibuur :Bāwulō wōlooto kēnyiisyēk āyēēng' kutēbunēē
kōōnyii nyēē kikwēytooy kiy. Kitoochē biiko tukul choo
kāruutoon 31 ānkwoomchinē ng'ālyoontēēt nyēē māmuyē ku-
rubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin, ankooneet mbo ku-
rubta keey āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

28:23 Luuka 11:2; Yēyuut. 1:3; 8:12; 19:8; 20:25; 28:31 † **28:27** Isaaya 6:9-10 **28:27** Mat. 13:15; Māārkō 4:12 * **28:28** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 29: Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechaa, kung'ēētyo :Yuutayeek ankuba. Kikwiilaat keey nyēē kōrōōm miisin. **28:28** Luuka 3:6; Yēyuut. 13:46 **28:31** Yēyuut. 28:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Roomeek

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō kitaabuuni bo Rooma ām kēnyiit nyēē / kiisōōtyinē kule ki 57 KK yēē kimiitē Kōōriintō nto ku kiriinkēētaab Keenkereeya chēē kitoobēnē keey tukwaay ām sakaramteetaab araarayta. Kimiitē :Bāwulō yooto kōōtēryēēkootē baannyii nyoo kibo sōmōk kutākyinē keey Yēērusālēēm kuyibē beesaanik choo kikiikōōruruuch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō chēbo Kiriki. Kimiitē mbo yooto subak kuyēytoochinē keey baannyii nyoo kibo ang'wan kuwo Sibaannya kumur Rooma. Iboorchinē keey :Bāwulō ām barwaani biikaab Kiriistō chēbo Rooma chēē ki Yuutayeek āk Kirikiik. Kiiwuruur yooto :ātēbuutēkaab bichoo kāāliing'ēn wōlēē mākuchōbto kāāsōōtēywēēkyii āk ng'alaaleet. Tākyinē keey :ng'aleek alake chēbo barwaani biikaab Kiriistō chēē Kirikiik nto alak kutākyinē keey choo ki Yuutayeek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Rōōbu :barwaani ām bārōōnōōk tukul chēbo :Bāwulō ām kēēlto nyēē kāsāktōōs, kurubta keey āk wōlēē wuu :kāāyēnēētaab Kiriistō. Ki lōkōōy :chu chēē kiiyēēlootiin ām wōōrkooyoontiit nyēē mii Kiirootyeet nyoo bo Kēny nyoo kichokōōboorunēē keey Yēēsu, Kāārārookiintēēt nyoo / kikēēkānyoonu nyoo Ng'aabaneet. Kikikiilchi :Yuutayeek chēē kikiikōōyēnchi Kiriistō ām Rooma, ātēbuutēkwaa bo kēny kuu wōlēē kiwuunto :lukōōsyēk alake. Kirub miisin ntāsimuutēkwaa bo saayeet kuu wōloo kiyēytooy kumānēēyēnchi Kiriistō. Ikiimē :Bāwulō kule māchāksē kuminyē :chiitaab Kiriistō nyēē koonyitē Yēyiin ānkwoosyi keey kōōntōōchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Māyēētyēēchinē chii :kiruutēk koong'ereech Yēyiin nteenee sāru biich :soboonto nyoo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin sukung'eet keerub tukuuk choo nāmē keey āk mākuutēkaab Yēyiin. I-ārōōru :Bāwulō ām kurkeetaab 7 kaatyaaktaayeet nyēbo biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ām wōlēē mii :kiruutēkaab kiirootyeetaab kēny. Kisir ām kurkeetaab 8 kāābēliisyēēt nyēē nyōōru :chiitaab Kiriistō yoo kāminy kubo Tāmirmiryēēt. Yoo tēēbē :Bāwulō tēēbuutēk ām āsiiswēk alak, kumāchē kuchut :nkinee chiito nyoo sumānē siruutēchu ameetaab lōkōōy. Yēyē keey :Bāwulō wuu nyēē chiito ake nyēē tēēbsē. Nto ām āsiiswēk alak kutēēbē :inee ānkuwālu nkityō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Rooma ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo āyēchinē *Kāārārookiintēēt
Yēēsu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ankootabaanaa āyēku
lēbkēēyiintēēt saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch.
2 Kisimkukuurtoowēēch :Yēyiin ām siruutēkyii lōkōōywēchoo
kubununēē *wōōrkooyikyii. 3-4 Rubtooy keey :lōkōōywēchu āk
lakwanyii Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo nyoo /kikēēsich
kuu chii kuchōōnēē kōōtaab bāytooyiintēēt *Tāwuti. Nteenee
/kikiiboor ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule
Lakwataab Yēyiin :inee yoo /kiikiing'ēētēē meet. 5 Chāmēēch
:Yēyiin kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch keeyey yiisyēētaab
*lēbkēēyik kyoomchinootē biiko choo mā Yuutayeek wōlēē
wuu :inee āk kule kōōyēnchinē :icheek Yēyiin ānkōōywēyē.
6 Kunyoo akweek :alake ām bichooto chēē /kiikeekweyaak
ōbooyiitu Yēēsu Kiriistō.

7 Āsubooyook akweek tukul ām Rooma choo chāmook :Yēyiin
ankiikootabaanaak ōyēku biikyii chēē tiliilēch. Kōōbēruurook
:Baaba āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeeet.

Kibērē :Bāwulō nto ruutoochi Rooma

8 Ābirchinē kurook Yēyiintēēnyuu kōōnkōy kubununēē Yēēsu
Kiriistō kubo akweek tukul kuuyu /kyoomunēē kōōrōōsyēk
chēē chaang' kule ōkoosēē keey Yēyiin miisin. 9 Inkētē :Yēyiin
kule ātāsē taay bēsyēēt ake tukul āsoowook ākookoy. Āyēchinē
inee yiisyēēt ām mooyēēt akeenke ā-āmtooy lōkōōywēk kurubta keey āk lakwanyii. 10 Āsooyē kule mākuyootwoo :Yēyiin
kēēlto ām lēēkitō āchōō wōloo ōmiitē. 11 Ābērē nto akasaak
sāāng'oobwook rōōbēywoo nyēbo Tāmirmiryēēt kōōkimkiimook.
12 Nto subak, +mākititiirē keey :tukul ām wōlēē kiiyēnchintooy
Yēyiin.

13 Mbo ng'eetaabiya, māchāktōōs ōnkēt kule kwāāchōboonu
keey nyi kooy kule āruutoochook nteenee kookukerektaanwaa
:ng'ala. Āmāchē kule nto chāātitiirook kuu yoo kyāātitiiroonu
biikaab Kiriistō ām bōrōryōōsyēk alak. 14 Mākwoo ā-āmchi
biiko tukul lōkōōywēchu kāroomēch nyēē mātiny kule Kirikiik
nto mā Kirikiik, sumānootiin nto māsumānootiin. 15 Kiyooto
:nyēē yēyoo amach miisin kule ā-āmwook nkakweek choo
ōmiitē Rooma lōkōōywēchu.

16 -Māāmuyoot a-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kuuyu mii
āriit :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin chēē yēyē kooraraachakay :chii
ake tukul nyoo kēēyēnchi. Māchāktōōs /kyoomchi Yuutayeek
kurook nto yityo, kookeer :choo mā Yuutayeek. 17 Ibooruné

1:1 Yēyuut. 9:3-15; 26:16; Kala. 1:15-16; Ēfēēs. 4:11 **1:2** Yēyuut. 13:32-33; Room. 3:21; Kala. 3:8, 16; 1Bēt. 1:10-12 **1:3-4** Mat. 1:1 **1:5** Yēyuut. 9:15; Room. 11:13; 15:15-19; Kala. 2:7, 9; Ēfēēs. 3:2; 1Tēm. 2:7 **1:8** Room. 16:19; 1Tēēs. 1:8 **1:10** Yēyuut. 19:21; Room. 15:23, 32 **1:13** Room. 15:22 **1:16** Yēyuut. 13:46; 1Kōōr. 1:18, 24; 2Tēm. 1:8

:Yēyiin lōkōōywēchoo kule churtooy :chiito yoo keekaasee keey inee baateey. Kuu yoo /kikeesir kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”†

Mākōōng'woonchi :Yēyiin ***biiko choo -mēēywēyē inee***

18 Kōōkutākyi :Yēyiin ng'wooninto biiko choo -mēēywēyē inee āk kibrōkōsiis choo kiikutubēē rōkōsng'waa ng'ālyoontēētaab manta. 19 Inkēt :biiko wōlēē wuu :Yēyiin, kuuyu kisimkōōboorchi keey :inee icheek ām kēēli: 20 Kiiboorunēē kāāmuukēywēēkyii bo kibchuulyo tukuuk choo kiikuyey ānkōōboorunēē tukuuchooto wōlēē wuu :inee, ānkoo -/ mākēēkāsēē inee koonyay āk nkicheek kāāmuukēywēēkyii. Kunyoo, māmii :wōlēē tuuktooy keey :chii.

21 Ānkoo kiinkēt :icheek Yēyiin, mānēētōrōōr nto kubirchi mbo kōōnkōy, nteenee kiyēk buch :ng'oomnātēēng'waa ānkutubākiis :kāāsōōtēywēēkwaa kukabar :bēērbēēryēēng'waa. 22 Yoo kibērē ng'oomēch, kubērbērēch. 23 Kikutunkyinē :bichoo āynātōōs chēē /kikeekus /kiiwuuytēē biiko nto tāriitēk, tyoong'iik choo bēēsyētē āk choo ichuutēē keey ng'wēny kusiir yoo kātākutunkyinē Yēyiin nyoo bo lēbkēēyyēēt ākookoy.

24 Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kwoosyi bichoo kutwaar :muchastaab bōōrwoonikwaa sukuyēyē sikornateet ankunyeeree bōōrwoonikwaa. 25 Kōōkuchuunnyēē :bichoo manta nyēbo Yēyiin ānkuwēēkyi keey ng'wiiynaneet kukutunkyinē tukuuk chēē kiyēyē :Yēyiin yoo kātākutunkyinē Yēyiin nkit nyoo itōrōōroot ākookoy. 26 Kookwaasta :Yēyiin bichoo kubo ng'aleechu tukul kurub muchas nyēē samis nyēē kookubakaakta mbo :kooruuk saanikwaa ankoomut keey nkit. 27 Kookutay :nkicheek murēnik kooruukwaa ānkwoobukyi keey murēnik alak kusikoraat keey kut neennyi /kōōkiitiilchi kule +/mākiing'woonchi kurubta keey āk rōkōsooto. 28 Kuu yoo manaacham :biiko kōōnkēt Yēyiin, kōōtuukyi :inee icheek batay kutas taay āk rōkōsng'waa kuyēyootē ng'al chēē māyēmāksē /kēēyēyē. 29 Kiikoolaambuuch bichu :choolwookātēēt, muchas āk rōkōs, tuuyintaab moo, rumiisyēēt, wōōrōōryēēt, ng'wiiynaneet, kāwōōtyoontiit, seemseemnyeet. 30 Ng'āloolootēē alak nyēē miyaat, tāyē Yēyiin, āwēēsēch, āng'oonyēch ānkung'āsē keey. Sākāyootē kēēlwookik chēē kayeyee rōkōs, kōchōnkyinē sikiikwaa, 31 bērbērēch, -/ mākiikoosēē keey, māchāmē chii, āmāriirēē chii. 32 Ānkoo kōōnkētē :icheek kule kiikōōtiilchi :Yēyiin meet chii nyoo

† **1:17** Aabakuuk 2:4 **1:17** Room. 3:21-30; 4:1-25; 10:4-13; Kala. 3:9-12; Filib. 3:9; Ibu. 10:38 **1:18** Room. 2:5, 8; Ēfēēs. 5:6 **1:20** Āyub 12:7-10; Tyēēn. 19:1-4; Yēyuut. 17:27-28; 1Kōōr. 1:21 **1:21** Ēfēēs. 4:17-19 **1:22** 1Kōōr. 1:19-20 **1:23** Kiruu. 4:16-18; Tyēēn. 106:20; Cherem. 2:11 **1:27** Laawi. 18:22; 20:13; 1Kōōr. 6:9, 18 **1:29** Kala. 5:19-21

yēyē ng'al chēē wuu choo, tākutāsē taay kuyēyē ng'aleechu ānkōōkoostooy mbo alak choo yēyē kuu nyooto.

2

Ing'woonchinē :Yēyiin mbo nkicheek Yuutayeek

1 Yoo itiilchinē :chii alak ng'al, kumiitē kōōruustooy keey nkit nyēē māmii :wōlēē tuuktooy keey kuuyu yēyē :nkinee rōkōs. 2 Kiinkētē kule yoo itiilchinē :Yēyiin chii ng'al kubo rōkōs, kōōyyoong'unēē manta. 3 Ibērē tōōs +meechililee kiyēē itiilchinē :Yēyiin biiko alak yoo 'kēētiilchi chiito ake ng'al ānkiiyēyē :inyiing' ng'aleechaata? 4 -Mēēru rwoonik ibērbēērē keey kule lēēl :moo Yēyiin ānkumuytoochinē ng'al. Māchāktōōs inkēt kule māchāksē :ātēboo bo Yēyiin kukōōniing' bārooyinto nyēē keereeny keey iweeksee choolwookātēēng'uung'.

5 Yoo iwuuyiitē mēting'uung' itāyē iweeksee choolwookātēēng'uung', imiitē ituulchinē keey ng'al nyēē ākoy kōōng'woonchiing' :Yēyiin bēsyoonoo ing'woonchinē biiko. 6 Mākōōtiilchi :Yēyiin chii ake tukul ng'al kurubta keey āk kiyēē kiikuyey. 7 Mākōōkoochi *soboontaab kibchuulyo biiko choo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, choo chēēng'ē lēbkēēyyēētaab Yēyiin ākoo koonyit ānkumāchē kunyōōr soboonooto bo kibchuulyo. 8 Nto choo isōōtē keey nkit ānkurubē kēēlwookikaab rōkōs ānkutāyē ng'ālyoontēētaab manta, mākōōng'woonchi :Yēyiin. 9 Makunyalil :chii ake tukul nyoo yēyē rōkōs kutoowunēē Yuutayeek nto yityo kukēchi choo mā Yuutayeek. 10 Nteenee +/mākiitōrōōr chii ake tukul nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, mākukoonyitākoy ānkunyōōr kaalyeet. Inoomēē kurook Yuutayeek nto yityo kookeer choo mā Yuutayeek. 11 Mākwēyē :Yēyiin biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

12 Yoo kāchoolwookēn :chii nyoo mānēēnkēt kiruutēkaab Yēyiin, +/makiiruusta nyēē -/mākiiyyoong'unēē kiruutēchoo. Nto yoo kāchoolwookēn :chii nyoo inkētē kiruutēk, +/makiiruusta /kiiyyoong'unēē kiruutēchooto. 13 Mēēbērē biiko choo kāsē kiyēē mwooyē :kiruutēk chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ām taayeetaab Yēyiin, nteenee chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ku choo rubē kiyēē mwooyē :kiruutēk. 14-15 -Mēēnkētē biiko choo mā Yuutayeek kiruutēkaab Yēyiin. Ānkoo wuu nyooto, yoo yēyē tukuuk chēē miitē kiruutēchoo, kōōbooru kule inkētēē mētēwookwaa kiyēē mākyinē :Yēyiin kule kuyey. Inkētē kule karaam :nyi ku miyaat :nyoo. 16 Yoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'al bēsyoonoo bo tabanta kubununēē

2:1 Mat. 7:2 **2:4** Yēyuut. 17:30; 2Bēt. 3:9, 15 **2:6** Tyēēn. 62:12; Kāālēw. 24:12; Mat. 16:27; 2Kōōr. 5:10; Ēfēēs. 6:8 **2:11** Yēyuut. 10:34; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāāk. 2:1; 1Bēt. 1:17 **2:13** Mat. 7:21

Yēēsu Kiriistō kuu wōloo mwooytooy :lōkōōywēchu ā-āmtooy, mākōōboor keey :tukuuk chēē wunyootiin.

17 Iyibē keey :inyiing' Yuutāyiintō kule ikēnēē keey kiruutēk ānkiing'āsē keey kule inkētē Yēyiin. 18 'Inkētē kiyēē mākyiing' :Yēyiin kule iyēyē ānkiikāsēē kiruutēk kiyēē bo man nyēē māchāktōōs iyēyē. 19 'Isōōtē kule itinyē man kule inyiing' nyēē i-ārōōrchinē kēēlto biiko choo kōryootiin ānkiikoochinē mbo subak lēbkēēyyēēt biiko choo mii mēēnān. 20 Inēētē :inyiing' mbo subak choo -mēēnkētē kiy nto maanayiisyek 'isōōtē kule 'inkētē ng'aleek tukul āk manta nyēbo kiruutēk. 21 Kunyoo ii, yoo 'inēētē :inyiing' alak -'mēēnēētē keey nkinyiing'? Nto yoo imwoochinē biiko alak kule kutayee keey chōōrsēēt, kwaaming' :nee -mēēmētē chōōrsēēt? 22 Imwooyē kule māchāktōōs kutayee keey :chii martaayeet, kwaaming' :nee siimārtooy? -Mēēmāchē kule nto iriikyi tukuuchoo / kēēkusē choo /kēēkutunkyinē, nteenee kubērē :mooyēēt nto ichoor kuuyu bo ta-aabuut nto ku syaabeet. 23 Ing'āsē keey kule irubē kiruutēk, nteenee intosuurē Yēyiin yoo i-iryēē kiruutēchoo. 24 Ōyēyē kuyityiin :yoo /kikeesir kule, “Kyōōsākyi Yēyiin kōōntosuurākoy ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.”†

25 Yoo iyēku Yuutāyiin ānkiinkētē kiruutēk, kukaraam yoo irubē kiruutēchooto. Nto yoo i-iryēē kiruutēchoo, ikerkeeye choo -mēēnkētē kiruutēchooto. 26 Nto yoo karub :choo mā Yuutayeek kiyēē irābchinē :kiruutēk, kukāsē oob :Yēyiin bichoo kule churtootiin? 27 Chii nyoo mā Yuutāyiin ānkuyēyē kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōtiilchiing' ng'al yoo 'kēē-irii kiruutēk.

28 Māyēku :chii Yuutāyiin baateey kubuntēē ntāsimuut, nto kuuyu /kikeeyaatitee *kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeek, kusyēēmē kurub kiyēē mwooyē :kiruutēk choo sirootiin. 29 Nteenee Yuutāyiin nyēbo man ku nyoo boonto Yēyiin ām soboonnyii. Nyōōru :chiito kāāmurootāniisyēētaab man kubuntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chēēng'ē :chii nyēē wuu nyoo kusilto :Yēyiin āmēēbērē kusilto :biiko.

3

1 Mii :karaamat nee yoo Yuutāyiin :chii ānkuyēētyēēchinē nee :kāāmurootāniisyēētaab Yuutayeek? 2 Man, miitē :karaamateet ām kēēlwookik chēē chaang'. Nyēbo taayta, /kiikiitōōrchi Yuutayeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 3 Ānkoo kuwuu nyooto, kichuunnyēē :biiko wōlēē wōō. Ara, ibooru :yooto sōō kule wēēchwēēchē keey :Yēyiin? 4 Achicha! Māwuu

2:16 1Kōōr. 4:5 **2:17** Isa. 48:1; Cherem. 8:8; Room. 9:4 **2:19** Mat. 15:14 **2:21** Mat. 23:3-4; Yoowa. 7:19 † **2:24** Isa. 52:5; Ēsēk. 36:22 **2:25** 1Kōōr. 7:19; Kala. 5:3 **2:29** Cherem. 4:4; Room. 9:6; Filib. 3:2-3; Kolos. 2:11 **3:2** Tyēēn. 147:19-20; Room. 9:4

nyoo. Iyyoong'unēē :Yēyiin manta ākookoy ānkoo kicham :biiko ng'wiiynan, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ichurtaat nyēē yoo itiilchinē chii ng'al itinyē manta.”†

5 Imuuchē :chii kumwooy kule, “Yēyē :miyootyēēnyoo kutook kule churtaat :Yēyiin miisin. Yēē ākoo wuu yooto ii, kōōng'woonchēēch nyēbo nee?” Wuu nyooto :wōlēē ng'ālooltooy :biiko. 6 Nto kimēēng'woonchinē biich :Yēyiin, nto kiimuuchē kule nee kōōtiilchi biiko ng'aleek? 7 Imuuchē :chiito ake kumwooy kule, “Yoo ākoo itōrōōrē :ng'wiiynaneenyuu Yēyiin ānkōōboor kule tinyē manta ii, kubo nee /kēēmwooy kule āyēku anii kibng'ōōkisyoo?” 8 Imuuchē /kēēlē, “Keeyey rōkōs sukutook :kāroomnyēēt.” Mii mbo :biiko alake chēē kōōkōōyinkyoo kule āmwooyē ng'aleechaa. Nteenee nyoolchinē /kiiruusta bichoo.

Choolwookēnoot :chii ake tukul

9 Ara keemwaay nee? Kēēkāroomēch :acheek Yuutayeek kusiir biiko alak? Achicha! Kasimkeemwaay kule kiikuchoolwookēn :chii ake tukul, ānkā Yuutāyiin ee, nto nyēē mā Yuutāyiin. 10 Mwooyē :siruutēk kule, “Māmii :chii mbo akeenke nyēē churtaat. 11 Māmii :chii nyēē inkētē Yēyiin āmāmii mbo :akeenke nyēē chēēng'ē inee. 12 Kookutay :tukul Yēyiin ānkuyēk sōōr. Māmii :chii mbo akeenke nyēē yēyē ng'al chēē kāroomēch.”† 13 Mwooyē :siruutēk subak kule, “Kiyootākiis :kuutuweekwaa kuu mbēērōōs ānkōōbērbēēriisyē :ng'ēlyēēbikwaa.”† Tāsē taay :siruutēk kumwooyē kule, “Ng'woonēch :kuutuway kuu ng'woonoob eereen.”† 14 Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Chubiisyē :kuutuweekwaa kōōruutooy biich.”† 15 “Kicham booryoot, 16 ānkunyēērootēē tukun 17 āmāng'ērēkyinē kaalyeet.”† 18 “-Mēēywēyē Yēyiin mbo kisich.”†

19 Kāākiinkēt kule kiy ake tukul nyoo siraat, kutiinyē chiito nyoo bāwu :kiruutēchu simāmii :wōlēē chililtooy :chii yoo itiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek. 20 Kunyoo, -/mākiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu syēēmē wōlēē imuuktooy kurub kiruutēk. I-ārōōrwēēch baateey :kiruutēk kule kāākēēchoolwookēn.

Yēyē nee :chiito sukuchurta ām taayeetaab Yēyiin?

21 /Kākiiboorwēēch raat kēēlto nyēē teer āk kiruutēkaab *Muusa, nyēē churtēē :chii. /Kisimkyoorōōrunēē kēēli siruutēkaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. 22 Chāmtooy :Yēyiin kule churtaat :chii ake tukul yoo ikoosēē keey Yēēsu

† **3:4** Tyēēnwookik 51:4 **3:4** Kāāyiit. 23:19; Room. 9:6; 11:29; 2Tēm. 2:13 † **3:12** Tyēēnwookik 14:1-3; 53:1-3 † **3:13** Tyēēn. 5:9 † **3:13** Tyēēn. 140:3 † **3:14** Tyēēn. 10:7 † **3:17** Isaaya 59:7-8 † **3:18** Tyēēn. 36:1 **3:20** Āyub 4:17; Tyēēn. 130:3; Room. 4:15; Kala. 2:16; 3:22

Kiriistō nyēē māmii kule ng'oo :ng'oo, 23 kuuyu choolwookēnoot :chii ake tukul nyēē -mēēmuuchē kuyityi churtaayeet nyēē māchē :Yēyiin. 24 Churtooy :biiko kubo chamateetaab :Yēyiin kubununēē *Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo kiwālāng'unēēnēēch soboonnyii kootyaakteech. 25-26 Kikōōn :Yēyiin Yēēsu / keeyeyee kōrōsēēk sukung'eet kōōchoomnyo inee āk biiko yoo kēēyēnchi :chii kule kiwasta :Yēēsu korotiikyii kubo inee. Kumanaame :Yēēsu, mānēēng'woonchi :Yēyiin kōōrēēt kubo ng'ōōkiswookik choo /kikiikeeyey kuuyu kitinyē kiisayta. Nto raat, / kiitiilchinē chiito kule churtaat yoo kēēyēnchi Yēēsu. Kunyoo, tinyē :Yēyiin manta kuyey kuu nyooto kuuyu kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo biiko tukul.

27-28 Ara, kēēng'āsyinē keey nee naas? Māmii :kiy mbo kisich kuuyu chāmtēēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin kubo kule kiiyēnchinē inee ānkiikoosēē keey Yēēsu āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. 29 Ara bo :Yēyiin Yuutayeek nkityō? Achicha, bo nkicheek choo mā Yuutayeek, 30 kuuyu akeenke :Yēyiin ānku inee :nyēē mākōōtiilchi Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek kule churtootiin yoo keekaasee keey Yēēsu. 31 Ara yoo kakeeyey kuu nyooto kukākēēmētē siruutēkaab Muusa, kuuyu kiikoosēē keey Kiriistō? Achicha! Māwuu nyoo, nteenee kēēmiitē kēēyēyē kuyityiin :siruutēchoo.

4

/Kēēkāsēē kaakaaseet wōlēē kiwuunto :soboontaab Abraam

1 Kichamta :Yēyiin kuuko Abraam kule churtaat ām keel nyēē wuu nee? 2 Nto / kikeechamta kule churtaat kubo ng'aleek chēē kiyey, nto kimii :kiyēē king'āsēē keey inee nkit, āmēēbērē ām taayeetaab Yēyiin. 3 Mwooyē :siruutēk kule, "Kiiyēnchi :Abraam kiyēē kimwooyē :Yēyiin. Yooto nanyuun kuchamta :Yēyiin kule churtaat."†

4 Yoo kābirto :chii nkuruukyii kuyemaat / kiikoochi kiyēē kāākuchoosyi, nto yooto, mēēbērē kule / kākēērōōbchi. 5 Māyēchinē :chii Yēyiin yiisyō / sikiitiilchi kule churtaat nteenee mākyinē baateey kule / kiiyēnchi inee kuuyu kēēchoolwookēnootiin :tukul ānkēēmāchē nyooyeetaab kaat. 6 Kiiboor mbo *:Tāwuti kule ibēruuroot :chiito nyoo chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kāāyēnchinooyēēt āmēēbērē kubo kiyēē kayey :chiichooto. 7 Mwooyē kule,

"Ibēruurootiin :biiko choo /kōōkēēnyōōchi kaat ām miyootyēēt
nyoo kōboonto

3:22 Room. 1:17 **3:24** Ēfēēs. 2:8; Tiitō 3:4-7 **3:25-26** Māārkō 14:24; Ēfēēs. 1:7; Ibu. 9:12; 1Yoowa. 1:7 **3:27-28** 1Kōōr. 1:29-31; Ēfēēs. 2:8-9; Kala. 2:16 **3:30** Kala. 3:20 **3:31** Mat. 5:17 **4:2** Yāāk. 2:21 † **4:3** Toowu. 15:6 **4:3** Kala. 3:6; Yāāk. 2:23

/ānkēēmētoochi ng'ōōkisto nyoo kikiikuyey.
8 Ibēruuroot :chii nyoo kōōkōōbuuktoochi :Yēyiin
ng'ōōkiswookikyii."†
9 Ara mākōōbēruur :Yēyiin Yuutayeek nkityō choo imu-
rootānootiin āmēēbēruur choo mā Yuutayeek? Kātākēēmwooyē
oob kule / kikeechamta Abraam kule churtaat kuuyu ki-
ikoosēē keey Yēyiin? 10 / Kikēēchāmtooy āyu Abraam kule
churtaat? Ara yoo kitākutoombo */ kiimuraatan nto yoo /
kikiikiimuraatan? Kubooyiit man ki yoo kitoombo /kiimu-
raatan. 11 /Kikiimuraatan baateey kuyēk kiy nyēē /kākiikiimēē
churtaayeet nyoo kikiikusimkunyōōr. Kunyoo, Abraam :nyēē
kiyootu biiko tukul choo ikoosēē keey Yēyiin ānkoo choo /
manaakiimuraatan sukung'eet / keechamta nkicheek kule
churtootiin. 12 Inee mbo subak :nyēē kwaaniitaab choo /ki-
imurootānē kātikoo baateey kutinyē :icheek kaakaaseet nyēē
wuu nyoo kibo kuuko Abraam /kumanaakiimuraatan.
13 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk muchōkōrōōnikyii kule
mākurōōbchi kōōrēēt. Mēēbērē kikuurtoochinē ng'aleechaa
kuuyu kirubē kiruutēk nteenee kikuurtoochi kuuyu ki-
ikoosēē keey inee ankuchurtaat. 14 Nto /kikiikoochinē chii
kiy kuuyu rubē kiruutēk, nto ki buch kookaasee keey Yēyiin
ānku nto kimāmii :kiy nyēē kikuurtooy :Yēyiin. 15 Yēyē :kiruutēk
kōōng'woonchi :Yēyiin biiko. Nto kimāmii :kiruutēk nto māmii
kiyēē /kēēmwooyē kule kā-iri :chii kiruutyo.
16 Kuurtoochinē :Yēyiin chii nyoo ikoosēē keey inee kule
mākōōbēruur kuuyu chāmē chiichoo, āmēēbērē kuuyu
rubē kiruutēk. Kunyoo, nyōōru :biiko tukul choo rōōbunēē
keey kaakaaseetaab Abraam bēruroo, āmēēbērē choo bāwu
:kiruutēk baateey, nteenee āk nkicheek choo ikoosēē keey
Yēyiin kuu Abraam nyoo baaba :acheek tukul. 17 Yoo
kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, "Kaayeyiing' iyēku
kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang'," † kiiyēnchi :Abraam
ng'aleechaa ām taayeetaab Yēyiin nyoo kōōnu soboonto
nyēē kimāmii ānkung'āloolēē tukuuk chēē māmii wuu
nyēē miitē. 18 Kiikēnēē keey :Abraam Yēyiin ānkoo kiwuu
nyēē kimēētākōōmuuchāktōōs :kiyēē / kikēēkuurtoochinē.
Kunyoo, kichokuyēk :inee kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē
chaang' kuu yoo kimwoochinē :Yēyiin kule, "Tēē chooto
:lēēkōōk chēē +mēēnyōōru." 19 Ānkoo kut kikiikuyoosiit
nyēē / kimēētākiisōōtyinē kule imuuchē kunyōōr leekwa
kuuyu, kimāchē kuriichē kēnyiisyēk bokol ānki sōōn :Saara,

† **4:8** Tyēēnwookik 32:1-2 **4:11** Toowu. 17:9-14; Room. 2:28-29; Kala. 3:7, 29 **4:12** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33, 39 **4:13** Toowu. 12:7; 17:4-6; 22:17 **4:14** Kala. 3:18 **4:15** Room. 3:20; 5:13, 20; 7:7-24; 1Kōōr. 15:56; 2Kōōr. 3:7; Kala. 3:10 † **4:17** Toowu. 17:5 **4:17** 2Kōōr. 1:9 **4:18** Toowu. 15:5

manaame :moo Abraam, nteenee kitas taay kookaasee keey Yēyiin. 20 Mānēēwiywiiy :Abraam yooto tukul ām kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin nteenee kititir kookaasee keey Yēyiin ānkōōtōrōōrē. 21 Kichāmchiintōōs kule tinyē man :Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kiyēē kiikukuurtoochi inee. 22 Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiyey kuchamta :Yēyiin Abraam kule chii nyēē churtaat. 23 Mēēbērē Abraam baateey :nyēē kichamta :Yēyiin kule churtaat kubo kaakaaseenyii, 24 nteenee chāmtēēch nkacheek :Yēyiin kule kēēchurtootiin yoo kakiikaasee keey inee nyoo kiing'ēētēē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu meet. 25 Inee :nyoo / kikiikooytooy kume kubo ng'ōōkiswookikyoo / ankiing'eetee meet sikeechurte ām taayeetaab Yēyiin.

5

/Kōōkiichoomnyēēch āk Yēyiin

1 Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kubuntēē kaakaaseet, / kōōkiichoomnyēēch nanyuun āk Yēyiin ām Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 2 Yēēsu :nyēē yēyēēch kuchameech :Yēyiin ām chamateenyii nkit kuuyu kiikoosēē keey inee. Kēēng'ērēkootiin kuuyu kiikēnēē keey kule mākōōtōrōōrēēch :Yēyiin ānkiibuurtē keey inee ākookoy. 3 Kēēng'ērēkootiin mbo subak kubo nyāliluutēchu kēēbuntēē, kuuyu kiinkētē kule kōōnēēch :nyāliluutēchoo muytaayeet. 4 Yēyēēch :muytaayeet kēētitir. Yoo kēētitirootiin, kēēboontē kaamaang'taayeet 5 nyēē mākoy kēēchusyē kuuyu / kikēēng'oobwēēch Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē yēyēēch kiinkēt wōlēē chāmtēēch :Yēyiin.

6 Yoo kimākiimuuchē keey, kume *:Kāārārookiintēēt ām bārooyinto nyēē kikiikuchōb :Yēyiin kubo acheek choo kimākēēchurtootiin. 7 Matyaa kuchāmtooy keey :chii kume kubo chiito ake nto sinee imuuchē :chii kuchamta keey kume kubo chii nyēē lēēl :moo. 8 Nteenee kiiboorwēēch :Yēyiin kule chāmēēch, yoo kimēēwēēch :Kāārārookiintēēt ānkoo kikēēchoolwookēnootiin.

9 Kunyoo, kuu yoo /kookeechamteech kule kēēchurtootiin kuuyu kiwasta keey :korotiikaab Yēēsu, sārwēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa kubununēē lakwanyii kōōyyiin yoo / kiing'woonchinē biiko! 10 Ānkoo kikēēyēku buunikaab Yēyiin,

---

4:20 Toowu. 17:1-6; Ibu. 11:11 **4:21** Toowu. 18:14; Luuka 1:37 **4:22** Room. 4:3 **4:25** Isa. 53:4-5, 10; Room. 8:32-34; 1Kōōr. 15:17 **5:1** Yēyuut. 10:36 **5:2** Room. 6:14; 8:17-18; 1Kōōr. 2:7; 2Kōōr. 3:18; 4:17; 6:1; 12:9; Kala. 2:21; 3:18; Ēfēēs. 2:5-8; Kolos. 1:27; 3:4; 1Tēēs. 2:12; 2Tēm. 2:10; 1Bēt. 1:7; 4:13-14; 5:10 **5:5** Yāāk. 1:2-3, 12; 1Bēt. 1:5-7 **5:5** Yēyuut. 2:33; Room. 8:39; Ibu. 6:18-19 **5:6** 1Kōōr. 15:3 **5:7** 1Bēt. 3:18 **5:8** Yoowa. 3:16

/ kikiichoomnyēēch āk inee kubuntēē meetaab lakwanyii. Kunyi, kuu yoo /kōōkiichoomnyēēch āk inee kēētinyē man kule kēēnyōōru soboontaab kibchuulyo kuuyu kōōnu :inee soboon!
11 Kunyoo, kēēng'ērēkootiin miisin kuuyu /kiikiichoomnyēēch āk Yēyiin kubununēē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

Aatam āk Yēēsu

12 Kiyib :chiito akeenke ng'ōōkisto kōōrēēt nyēē kiisach kuchō :meet. Kunyoo, kirub :meet biiko kuuyu choolwookēnootiin :tukul. 13 Kimii :ng'ōōkisto kōōrēēt / kumānāākēēkōōn kiruutēkaab *Muusa. Nto kimāmii :kiruutēk nto kimāmii :wōlēē / kēēmwooytooy kule kā-iri :chii kiruut.
14 Kiinaam :meet chiito kuchakee Aatam ākoy Muusa ānkoo kimāwuu :choolwookātēēng'waa nyoo kibo Aatam.

Kerkeey :kiyēē kiyey :Aatam āk nyēē kiyey :Yēēsu.
15 Āmwooyē kuu nyooto kubo ng'al chēē kiyey :bichu tukwaay. Kitōōrchi :kēwēynātēētaab ake /kiitiilchi biiko meet, nteenee kiyibchi :koonyitēētaab ake biiko chamateetaab Yēyiin!
16 Kiyey :ng'ōōkistaab akeenke / kiitiilchi biiko ng'aleek / ankiiruusta. Nteenee kikōōn :Yēyiin lakwanyii ānkoo kikiikuchoolwookēn :biiko chēē chaang' / sikiitiilwēēch kule kēēchurtootiin. 17 Yoo kiimuuchē :ng'ōōkistaab chiito akeenke kuyibchi biiko tukul meet, kumākunyōōr :biiko tukul soboonto nyoo rōōbchinē :Yēyiin kubununēē chiito akeenke!

18 Kunyoo, kuu yoo kiyēyē :ng'ōōkistaab chiito akeenke / kiiruusta biiko tukul, kuyēyē :kāroomnyēētaab chiito akeenke nyēē churtaat / keechamta biiko tukul kule churtootiin ānkunyōōr soboonto. 19 Yoo kitāyē :chiito akeenke kukāsyi Yēyiin, kōōsākyi biiko chēē chaang' kuchoolwookēn. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kikāsyi :chiito akeenke Yēyiin ankuyey biiko chēē chaang' kukāsyi Yēyiin.

20 Yoo / kikēēkōōnu kiruutēk, kuwōōyiit :choolwookātēēt. Kuwōōyiitu :choolwookātēēt, kutāsyinē keey :chamateetaab Yēyiin. 21 Kuu yoo kikiikutēbēē biich :ng'ōōkisto ānkuyibu meet, kubāwu biich ra :chamateetaab Yēyiin ānkuyibu churtaayeet sikēēnyōōru *soboontaab kibchuulyo kubununēē Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

6

/Kiikiiwaang'ta bāwunātēētaab ng'ōōkisto

1 Kunyoo, ara keeyey nee? +Makeetas taay sōō kēēchoolwookēn sukutāsyi keey :chamateetaab Yēyiin?
2 Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Kuu yoo

5:11 Room. 5:1 **5:12** Toowu. 2:17; 3:1-7, 19; Room. 6:23 **5:13** Room. 4:15 **5:14** 1Kōōr. 15:21-22, 45-49 **5:17** Yoowa. 10:10 **5:20** Room. 3:20; 7:7-8; Kala. 3:19 **6:1** Room. 3:5-8, 31

kōmēēkutēbēēnēēch :ng'ōōkisto, kubo nee keetas taay kēēchoolwookēnē? 3 -Mōōnkētē :akweek sōō nee kule wuu nyēē kikēēbēku āk Yēēsu Kiriistō yoo /kikēēbātisānēēch kēēyēku akeenke āk inee? 4 Kunyi, kerkeey nyēē kikēēbēku /ankeemuy soboonnyoo nyoo kibo taay yoo /kikēēbātisānēēch sukung'eet yoo /kikiing'ēētēē Yēēsu meet ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, kēēnyōōru :nkacheek soboonto nyēē lēēl. 5 Kuu yoo kikēēyēku akeenke āk Yēēsu ām meenyii, ku man kule kēēyēku akeenke āk inee ām ng'eeteenyii bo meet. 6 Kiinkētē kule /kikēēkwērtoochi soboonwēchoo kibo taay murtooywoontēēt āk *Kāārārookiintēēt simēēkubāwēēch :ng'ōōkisto. 7 Kunyoo, mēētākubāwu :ng'ōōki biiko choo kāākubuntēē meet.

8 Kikēēbēku āk Kāārārookiintēēt, kunyi kēēchāmchiintōōsii kule kēēsobchootiin kuu yoo soboot :inee. 9 Kiinkētē kule / kikiing'eetee Kāārārookiintēēt meet nyēē mākoy takume, kunyi mēēkubāwu inee :meet. 10 Yoo kimēē *:Kāārārookiintēēt, kiiwaang'ta kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto kutukul ānkuminyē raat kōōng'ērēēchē Yēyiin. 11 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, māchāktōōs ōyib keey :nkakweek kule / kiikiisyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkiswookikwook ānkōōminyē ōng'ērēēchē Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. 12 Kunyoo, -mookany kubayta :ng'ōōki bōōrwoonikwook choo bēku sukutoortaak :muchas ōyēyē rōkōs. 13 -Mookany kuyey :komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' ng'ōōki, nteenee okany kubāwook :Yēyiin kuuyu, /kikeeweecheenaak wōlēē mii :meet ōnyōōru soboonto. Ōyēyiisyēē komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kubo tukuuk chēē churtootiin. 14 Māmāchāktōōs kubaytaak :ng'ōōki, kuuyu -mēētākōōtiinyook :kiruutēk, nteenee bāwook :chamateetaab Yēyiin.

/Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ankookubaytaak :churtaayeet

15 Ara nee nanyuun? Keetas taay sōō kēēyēyē ng'ōōki, kuuyu -mēēkubāwēēch :kiruutēk nto kule bāwēēch :chamateetaab Yēyiin? Achicha! 16 Tookunoot oob kule yoo ! keecham iyēku motwooriintēētaab chii, kumāchāktōōs irubē kiyēē mwooyē? Yoo keecham kubāwuung' :ng'ōōkisto inyōōru meet. Nteenee yoo 'keeywey Yēyiin, +/ makeechamtiing' kule ichurtaat. 17 /Kēēbirchinē raat Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ānkoo kikiikuyeyaak :ng'ōōki ōyēku motwoor, kyoocham ām mooyēēt akeenke kiyēē /kikiineetaak. 18 /Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ānkōōkubāwook :churtaayeet.

6:2 Room. 6:6; 7:4 **6:3** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Kala. 3:27; Kolos. 2:12 **6:4** 2Kōōr. 5:14-15, 17; Kala. 6:15; Kolos. 3:1-5, 10 **6:5** Filib. 3:10-11 **6:6** Kala. 5:24 **6:10** Ibu. 9:27 **6:11** Kala. 2:19; 1Bēt. 2:24 **6:13** Room. 12:1 **6:14** Room. 5:2; Kala. 5:18; 1Yoowa. 3:6 **6:16** Yoowa. 8:34 **6:17** Yoowa. 8:32 **6:18** 1Bēt. 2:24

19 Kāāyēyiisyēē kitōōntōyooni nāmē keey āk soboontaab biiko, kuuyu mānōōkich ām soboontaab Kiriistō. Kikyōō-āsyi taay komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kutwaar :ng'ala chēē mātiliilēch kutōōrchook ng'ōōki. Nteenee mākyook raat kubāwook :ng'aleekaab churtaayeet āk tiliilinto.

20 Yoo kibāwook :ng'ōōkisto, kimōōnkētē kiyēē rubtooy keey āk churtaayeet. 21 Ara soboon nyēē kiyibwook :ng'aleechaa? Kitōōrchook tukun chēē yibwook raat muyāt chēē lētuunoo kuyib meet. 22 Nteenee kuuyu /kookiityaaktaak ra ōng'ēētyēē bāwunātēētaab ng'ōōki ankookubaytaak :Yēyiin, kōōtililiitu ānkōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. 23 Kunyoo, kiyēē yibu :ng'ōōki ku meet nto kiyēē rōōbu :Yēyiin ku soboontaab kibchuulyo kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo.

7

/Kiikiityaakteeneech kiruutēkaab Muusa

1 Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē oob kule bāwu :kiruutēk chii baateey yoo tākusobē? (Āmiitē āng'āloolchinē choo inkētē kiruutēkaab *Muusa.) 2 Mwooyē :kiruutēk kule māchāktōōs :koorko nyoo imutaat kunoomnyo āk saanteenyii kātikoo tākusoboot saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, kootyaakaat /kiimut subak. 3 Nto yoo tākusoboot :saanteet ankubeeran :koorkoonoo āk chiito ake, kukāākōōntosuur saanteenyii.

4 Mbo ng'eetaabiya, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo kimēē :Yēēsu /kiityaaktaak ām kiruutēkaab Muusa, sōōbooyiitu nyoo /kikiing'ēētēē meet ānkōōminy ām soboonto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin. 5 Yoo kitākubāwēēch :ātēbuutēkyoo choo bo kēny, kiiwuruurēēch :kiruutēk kiisuuchi ng'al chēē yibu meet. 6 Nto kuuyu /kookiityaakteeneech raat wōlēē mii :kiruutēchoo, kiimuuchē kēēyēchi Yēyiin yiisyēēt ām kēēlto nyēē lēēl nyēbo Tāmirmiryēēt, kusiir wōloo kikēēwuuntē kēny yoo kitākēērubē kiruutēk choo sirootiin.

-Mēēmuuchē :kiruutēk kōōsyēēnto ng'ōōkisto

7 Ara nee nanyuun, miyootēch :kiruutēk? Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Nto kimā kiruutēk, nto mānāānkēt kule choolwook ku kiy nee. Nto kimāmwooyē :kiruutēchoo kule, "-Mēēchōrōkyi tukuukaab chii", nto kimānāānkēt kule chōrōkyinooyēēt :nee. 8 Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēk sukoolaambuuchaa kutōōrchoo ng'aleekaab muchas. Nto kimāmii :kiruutēk, nto kimāboonto :ng'ōōki kāāmuukēy. 9 Kyaakaraam kēny kumānāānkēt kiruutēk, nto yu kāwāānkēt kiruutēk,

---

6:21 Room. 7:5; 8:6, 13; Kala. 6:8; Yāāk. 1:14-15 **6:23** Room. 5:21 **7:2** 1Kōōr. 7:39 **7:4** Room. 6:4; Kala. 2:19 **7:5** Room. 6:21 **7:6** Room. 8:2-4; 2Kōōr. 3:6 **7:7** Chuy. 20:17; Kiruu. 5:21 **7:8** 1Kōōr. 15:56

koong'etng'eet ng'ōōkisto, 10 kutōōrchoo kāwōōtyoonti. Kun-
yoo, yēē kitāyibu :kiruutēchooto soboonto, kuyib nyalil.
11 Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēchoo sukutēwēchoo kwaaraantaa
:rōkōs. 12 Kunyi, tiliilēch :kiruutēk, bo manta ānku kāroomēch.
13 Nto yēē ākoo ki kāroomēch :kiruutēchooto ii, kwaam
:nee sukuyibchoo nyalil nyēē tēē nyi? Bēērē keey :kiruutēk
nteenee ng'ōōki :nyēē kiyibchoo nyalili. Nto kuu yoo ki-
imuuch :ng'ōōkisto kuyēyiisyēē kiyēē karaam kuyib ng'ālyoo
nyēē miyaat, kutook kule miyaat :ng'ōōkisto nyēē -/mākyoomu.
14 Kwoonēē :kiruutēk wōlēē mii :Yēyiin nteenee yoo
taarataat* ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny arataat ām
ng'ōōkisto. 15 Kunyi, kaakunama :tonkoy, kuuyu kiyēē ābērē
nto ayey, -māāmuuchē kut ayey, nto kiyoo -māāmāchē, āyēyē
nyooto. 16 Nto yoo kaayey kiyēē -māāmāchē, āchāmchiintōōsii
kule kāroomēch :kiruutēk. 17 Kuu wōloo wuunto, kimēētāku
:anii nyēē āmiitē āyēyē kiy nyēē miyaat, nteenee ng'ōōkisto
nyoo bāwoo :nyēē miitē kuyēyē. 18 Ānkētē kule yoo taarataat
ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny, -māāmuuchē ayey kiy nyēē
karaam, kuuyu ābērē nto ayey kiyēē karaam, nteenee
-māāmuuchē ayey. 19 Kiyēē āyēyē kumā nyoo karaam nyoo
āmāchē ayey, nto mbo tukuuk chēbo rōkōs choo -māāmāchē
ayey, ātāsē taay āyēyē. 20 Nto yoo āyēyē kiyēē -māāmāchē
ayey, mēētāku :anii nyēē āyēyē, nteenee ng'ōōkisto nyoo
bāwoo :nyēē yēyē ng'aleechu.
21 Kunyi, manta :nyi: Yoo āmāchē ayey kiyēē karaam,
kuchōōnchoo :rōkōs bakeenke. 22 Ām kāāsōōtēywēēkyuu,
āng'ērēkyinē kiruutēkaab Yēyiin, 23 nteenee ākāsē
kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēk alake ām bōōrnyuu kubooryēē
kāāsōōtēywēēkyuu. Yēyoo :yooto aratakse ām choolwookātēēt
nyoo mii kuyēyiisyēē bōōrnyuu. 24-25 Kunyoo, yoo kaarub
kāāsōōtēywēēkyuu, kubāwoo :kiruutēkaab Yēyiin, nto yoo
kaarub ātēbuutēchu miyootēch chu āyēyē, kubāwoo :ng'ōōkisto.
Ābotoot sōō nyēē tyaa! Ng'oo :nyēē sukusārunēēnoo
taankooyi? Nteenee, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo Yēēsu
Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

8

Soboonto nyēē lēēl ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin

1 -/ Mākiiruustooy chii nyoo bo Kāārārookiintēēt Yēēsu.
2 Kookootyaakteeneech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin wōlēē
mii :ng'ōōkisto nyoo kibāytēēch ānkuyibu meet. Kunyoo,

7:10 Laawi. 18:5 **7:12** 1Tēm. 1:8-10 * **7:14** Mwooyē :Bāwulō ng'aleek kwoorōōrunēē keey inee nkit, nto yooto, kung'āloolēē Yuutayeek choo tākubāwu :kiruutēk kuu wōloo kiwuunto :inee taay. **7:15** Room. 7:24 **7:24-25** Room. 6:6; 1Kōōr. 15:57; 2Kōōr. 2:14 **8:1** Room. 5:1, 9

kōōkēēnyōōru soboonto nyēē lēēl kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. 3 Kimēēmuuchē :kiruutēkaab *Muusa kukōōn soboonto, kuuyu kiikuskuus :ng'ōōkisto nyoo kibāwēēch. Nteenee kikōōn :Yēyiin soboonooto, yu kiiyooku lakwanyii kuu chii kuchō kōōroonēēb ng'ōōki / keeyeyee kōrōsēēk sukōōbuukto ng'ōōkisto kutukul. 4 Kiyey kuu nyooto sikiimuuch keeyey man kuu wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa, kātikoo kakeerub Tāmirmiryēētaab Yēyiin amakeerub ātēbuutēkaab choolwook. 5 Nto biiko choo tākurubē ātēbuutēk chēbo choolwook, kubāwu :ātēbuutēchooto kāāsōōtēywēēkwaa. Nto choo rubē Tāmirmiryēēt, kubāwu :Tāmirmiryēēt kāāsōōtēywēēkwaa. 6 Chiito nyoo bāwu :choolwookātēēt, kuchōōnchinē :meet, nto nyoo bāwu :Tāmirmiryēēt, kunyōōru soboonto āk kaalyeet. 7 Kunyi yoo bāwu :ng'ōōkisto chiito, ku buunyoontēētaab Yēyiin :chiichoo. Māchāmchiintōōs :chii nyēē wuu nyoo āk kiyēē māchē :Yēyiin. 8 Kunyoo, -mēēng'ērēēchē :biiko choo bāwu :ng'ōōki Yēyiin.

9 Nteenee yoo ōboontē Tāmirmiryēēt, kubāwook :Tāmirmiryoonoo mēēbērē ng'ōōki. Nto yoo mātinyē :chii ām akweek Tāmirmiryēētaab Kiriistō, mābo :chiichoo Kiriistō. 10 Yoo boonto :chii Kiriistō ām soboonnyii ankume :bōōrto kubo ng'ōōkisto, kuwēētii :tāmirmiryēēnyii ākookoy kuuyu kiikuchamta :Yēyiin kule churtaat. 11 Nto yoo tinyē :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo inee :nyēē kiing'ēētēē Yēēsu meet, makoong'eetee chiichoo meet ānkōōkoochi soboonto nyēē lēēl.

12 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuu yoo mēēkubāwook ng'ōōki, osatee keey ātēbuutēkaab choolwook. 13 Yoo keeruub keey :chii ātēbuutēchoo, kuchōōnchinē :meet. Nto yoo kāyēētyēēchook :Tāmirmiryēēt obakaakte ātēbuutēk chēē miyootēch, ōnyōōru soboon.

Kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin

14 Lōkōkaab Yēyiin :biiko choo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 15 Mēēbērē kyōōnyōōru Tāmirmiryēēt nyēē kiketitaak ōyēku motwoor ānkōōmuuyē, nteenee kyōōnyōōru nyēē kiyeyaak ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Tāmirmiryoonoo :nyēē yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule 'Baaba'. 16 Chāmchiintōōs :Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk nyēēnyoo kule kēēyēku man lōkōkaab Yēyiin.

Wōōyinto nyoo +/mābokiiboorwēēch

17 Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kēēyēmtooy āk Kiriistō tukuuk choo boonto :Baaba. Yoo kākēēnyāliilchē kuu Kiriistō,

8:2 Room. 7:4-6 **8:3** 2Kōōr. 5:21; Kala. 4:4; Filib. 2:7-8 **8:4** Room. 6:22; Kala. 5:16, 25 **8:6** Room. 6:21 **8:9** 1Kōōr. 3:16; 2:16 **8:10** Kala. 2:20; 1Yoowa. 3:24 **8:12** Room. 6:18; Kala. 5:24 **8:13** Kala. 6:8; Ēfēēs. 4:22-24 **8:14** 1Yoowa. 3:1 **8:15** Māārkō 14:36; Kala. 4:5-7

+mākēēnyōōru wōōyinto kuu inee. 18 Ākāsē kule mining' :nyalili kēēmiitē kēēnyōōru bēsyōōsyēchu ām wōōyinto nyoo +mābokēēnyōōru. 19 Mii kukānyē :kiy ake tukul nyēē kiikuyey :Yēyiin ām kōōrēēt, kunyōōr rōōbēywoontēēnyii ām bēsyēēt nyoo itōrōōrē :Yēyiin lōkōkyii. 20 Minyē :kiy ake tukul ām kōōrēēt nyēē māmii :kiyēē ikēnēē keey āmēēbērē kule kicham kōōbuur kuu nyooto, nteenee kubo chiichēē kikōchōng'iit sukōōng'woonchi biich :Yēyiin. Nteenee /tākiikēnēē keey kule 21 +/ makiityaaktee kiy ake tukul kāāmuukēywēēkaab meet ānkumākunyōōr wōōyintaab lōkōkaab Yēyiin.

22 Kiinkētē kule kiikung'woonchinoon kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt kuchakee kēny ākoy kura kuu yoo ng'woonchinē :cheebyoosya yoo sichē leekwa. 23 Māwuu nyoo baateey, nteenee mii kung'woonchēēch nkacheek ām āriit, choo / kōōkēēkōōnēēch Tāmirmiryēēt kuu rōōbēywoontēētaab taayta. Yooto tukul kēēmiitē kēēkānyoonu miisin / kēēkōōnēēch bōōrwoonik chēē leelach / ankeeyeyeech kēēyēku lōkōkaab Yēyiin kuchurta. 24 Yoo /kiikiiraraacheech, kikiikēnēē keey ng'ālyoontoonoo. Nto yoo ikēnēē keey :chii kiyēē boonto ku buch. -Mēēkēnēē keey :chii kiyēē kāākunyōōr. 25 Nteenee yoo kiikēnēē keey kiyēē mānāākēēnyōōru, kēēkānyoonu ām muytaayeet.

26 Yēētyēēchēēch :Tāmirmiryēēt yoo kēētinyē kuskuusyēēt. Kuu yoo -mākiinkētē wōlēē makeesaayte Yēyiin, kung'ālooltoowēēch :Tāmirmiryēēt kōōtēēyēē keey miisin nyēē māmii :wōlēē /kēēmwooytooy. 27 Nteenee inkētē :Yēyiin nyoo isyoochē soboonwēkyoo kiyēē isōōtē :Tāmirmiryēēt, kuuyu ng'ālooltoochinē :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō kōōrābchinē kiyēē māchē :Yēyiin.

28 Kiinkētē kule ām kiy ake tukul, yēyē :Yēyiin ng'aleek chēē kāroomēch ām wōlēē mii :choo chāmē inee ānku choo kiikukwey. 29 Nto choo kisimkōōnkēt :Yēyiin, kukiikootabaan sukukerkeyiitu lakwanyii. Yooto, mākuyēk :lakwanaanyii kaabooreet nyēbo chuut chaang'. 30 Chooto kisimkootabaan, kukuur. Nto chooto kikuurē, kuyey kuchurta, nto chooto kichurtooy, kōōtōrōōr.

Chamateetaab Yēyiin kubununēē Yēēsu Kiriistō

31 Ara, keemwaay nee nanyuun? Yoo nyēēnyoo Yēyiin, ku ng'oo :nyēē imuuchē kukwiileech? 32 Yoo kirātēē moo lakwanyii ānkukōōn kubo acheek ii, kōōmuuchē kule nee kumākōōnēēch kiy ake tukul ām chamateenyii? 33 Ng'oo :nyēē

8:17 Room. 5:2; Kala. 4:7 **8:18** 2Kōōr. 4:17 **8:19** Kolos. 3:4; 1Yoowa. 3:2 **8:20** Toowu. 3:17-19 **8:23** 2Kōōr. 1:22 **8:24** 2Kōōr. 5:7; Ibu. 11:1 **8:25** 2Kōōr. 4:18 **8:29** Kolos. 1:18 **8:30** 2Tēēs. 2:13-14 **8:32** Yoowa. 3:16; Room. 5:8

imuuchē kumwooy kule miyootēch :biiko choo kiikukwey :Yēyiin? Yēyiin nkityōōniin :nyēē itiilē kule churtaat :chiito.
34 Kunyoo ii, ng'oo :nyēē imuuchē kooruusteech? Māmii :chii, kuuyu kimēēwēēch :Kāārārookiintēēt Yēēsu, nto subak / kikiing'eetee meet ānkutēbunēē raat āwutaab taay nyēbo Yēyiin kung'ālooltoowēēch. 35 Ara, mii :chii nyēē imuuchē kōōbēēsyēēnēēch chamateet nyēē boontēēnēēch :Kiriistō? Ara nyalilta, ara wuuyinwēēk, ara wusiisyēēt, ara kēmēy, ara yoo kakeebe kibchuraat ara kēwēēlyo, ara mnyaat?

36 Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
"Kēēmiitē yēē mii :chii kwiimēn kubo inyiing'
keekerkeeye kēēchiir chēē māchē /bokeetil."†

37 Ānkoo kākwoonchēēch :tukuuchoo tukul, kēēbiirtooyiisyē kutukul kubununēē inee nyoo chāmēēch. 38 Ānkētē kubooyiit man kule yoo ka meet nto kā soboon, nto ku malayikaan nto tāmirmiroy chēē miyootēch, nto tukuuk chēbo ra nto chēbo kōōyyiin nto ku kāāmuukēy alak tukul, 39 yoo kā kiy nyēē mii barak nto nyēē mii ng'wēny nto kā kiy ake tukul ām choo kiyēyē :Yēyiin, kumēēmuuchē :tukul kōōbēēsyēēnēēch chamateetaab Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo Mokoryoontēēnyoo.

9

Ng'ētē :moo Bāwulō kubo Yuutayeek chēē kitay Yēēsu

1-3 Ng'ētē :mooyēēnyuu ānkōōyiimoo mēt nyēē wuu nyēē mābēku :ng'wooninoo, akas kule / manaakiiraraach mbo ng'eetaabiya, biikyuu bo Israyēēl. Ābērē nto kiimuuchāktōōs, nto / kabokiiruustaa āng'ētitēē wōlēē mii :Kiriistō sukuyēētyēēchi icheek. Man ām kāāmuukēywēēkaab Kiriistō kule -māāng'wiiynānē ānkōōnkētē mbo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.
4 Kiyey :Yēyiin biikaab Israyēēl kuyēk biikyii anku icheek :chēē kikas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Kiyēchiin *kiirootyeet āk icheek kunyil, kōōkoochi kiruutēk āk mākuutēk kurubta keey *Kōōtaab Yēyiin ānkukuurtoochi icheek kule mākōōbēruur.
5 Inkētē :icheek kiyēē kiyēchi :Yēyiin mbo kuukaanyii, ānku kōyiitēnyi :nyēē chōōnēē *:Kāārārookiintēēt nyoo bo kāāmuukēy. Kusilākoy :Yēyiin ākookoy, kuwuuyiit nyooto.

/Kiibēruurē choo iyēnchinē kiyēē /kiikēēkuurtoochi

8:34 Isa. 50:8-9 **8:34** Yēyuut. 2:32-33; Room. 4:25; Ibu. 7:25 † **8:36** Tyēēnwookik 44:22 **8:36** 1Kōōr. 15:30-31; 2Kōōr. 4:11 **8:37** 1Yoowa. 5:4-5 **8:38** 1Kōōr. 3:22; 15:24; Ēfēēs. 1:21; 1Bēt. 3:22 **8:39** Yoowa. 3:16; Room. 5:5; Ēfēēs. 1:4; 2:4; 2Tēēs. 2:16 **9:1-3** Chuy. 32:32 **9:4** Toowu. 17:9-10; Chuy. 4:22; 20:1—24:18; 24:8; Laawi. 1:1—9:24; Kiruu. 29:1; Isa. 9:6-7; Cherem. 31:34; Room. 16:7 **9:5** Mat. 1:1

6 Mānāānyōōr :Yuutayeek wōlēē wōō bērurto nyoo kiki-
ikukuurtoochi :Yēyiin kōōtaab Abraam. Ara ibooru :yooto kule
mānāāyityiin :kiyoo kikuurtooy :Yēyiin? Acha, māwuu nyoo ku-
uyu mānāāyēēlchi :Yuutayeek tukul komostaab Yēyiin. 7 Ānkoo
kukwoonēē :Yuutayeek kōōtaab Abraam, manaarub inee ku-
booyiit man. Mwooyē :siruutēk kule, "Isaka nyēē makuroobta
siintaaryeeng'uung'."† 8 Ibooru :yooto kule mēēbērē biiko
choo kwoonēē siintaaryeetaab Abraam :chēē lōkōkaab Yēyiin,
nteenee choo iyēnchinē kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin :chēē /
kiiyiitē kuu lōkōkaab Abraam chēbo man. 9 Kikuurto :Yēyiin
kule, "+Māāyēēwu ām bēsyēēt nyēē wuu nyi kēnyiinoo, nto
yooto kuboonto :Saara wēēriit."†

-/Mākēēkwiilē Yēyiin

10 Mā yooto baateey, nteenee king'alaalee mbo Yēyiin
lōkōkaab Rebeeka choo ki kwaan ku Isaka. 11-12 Kimwoochi
:Yēyiin Rebeeka kutoombo kusich lōkōkyii ānkitoombo kuyey
kiy nyēē karaam nto ku nyēē miyaat kule, "Makubayta :nyēē
mining' nyēē wōō."† Kunyi, kiiyyoong'unēē :kwēyiisyēētaab
Yēyiin wōlēē kimāktooy :inee, mēēbērē kiyēē kiyey :lōkōchoo.
13 Kuu yoo siraat kule, "Kyaacham Yāākōbō ankaatay
Esaawu."†

14 Ibooru :yooto kule -mēēyyoong'unēē :Yēyiin manta?
Māwuu nyoo. 15 Kimwoochi :Yēyiin *Muusa kule: "+Maariiree
choo āmāchē ariiree." 16 Kunyi, riirēē :Yēyiin biiko choo
chāmē ām mooyēēnyii mēēbērē kaakwaam :bichoo booryo
ake tukul. 17 Kimwoochi :Yēyiin bāytooyiintēētaab Miisir
kule, "Kyāāmutuung' ākoy yu sāāboorunēē kāāmuukēywēēkyuu
wōlēē imiitē sukung'eet /kyaamtaat kaayneenyuu ām kōōrēēt
kumukuul."† 18 Kunyoo riirēē :Yēyiin chii nyoo māchē kule
kuriiree ānkōōyoomē mēt chiito nyoo māchē kooyaam.

19 Imuuchē kuteebeenaa :akeenke ām akweek kule, "Ām
nee naas sukubērē :Yēyiin kakusta :chii? Ara, ng'oo :nyēē
imuuchē kukwiil Yēyiin ām kiyēē māchē?" 20 Inyiing' ku
ng'oo siikētyi Yēyiin ng'ālyoo? -Mēēmuuchē :kiy nyēē /kikēēyēyē
kuteebee chiito nyoo kiyēyē kule, "Ntēē siiyeyaa kuu nyi?"
21 Ara mākwoonēē nyoo yēyē tērēēnik yoo māchē kookaas
tērēēnik alak miisin nto alak kumeekaas? 22 Ānkoo kiimuuchē
:Yēyiin kōōboor kāāmuukēywēēkyii kōōng'woonchi biiko choo
kiikuchoolwookēn choo misyinē / kiikarbuus, kiiruruuny

9:6 Room. 3:3-4; 2:28-29 † **9:7** Toowu. 21:12 **9:7** Mat. 3:9 **9:8** Kala. 4:23; 3:7 † **9:9** Toowu. 18:10, 14 † **9:11-12** Toowu. 25:23 † **9:13** Mal. 1:2, 3 **9:16** Ēfēēs. 2:8 † **9:17** Chuy. 9:16 **9:18** Chuy. 4:21; 7:3; 14:4, 17; 1Bēt. 2:8 **9:20** Isa. 29:16; 45:9 **9:21** Cherem. 18:4-6; 2Tēm. 2:20

mooyēēnyii kubo bichooto. 23 Kiyey kuu nyooto sukoomuuch
kōōboorchi wōōyinnyii choo kiikukwey kule kuriiree.

Biikaab Yēyiin chēbo ra

24 Kookootiil Yēyiin kuriireeneech kēēyēku cheechii
ānkēēyēku Yuutayeek, nto mā Yuutayeek. 25 Mwooyē
:Yēyiin ām siruutēkaab Oseeya kule, "+Maariiree '-/
Mākēēriirēē' ānkāākuur 'Mā biikyuu' kule 'Biikyuu'.†"
26 Mwooyē :siruutēchoo bo Oseeya mbo subak kule, "Wōloo
/kikēēmwoochinēē kule, '-Mōōyēku biikyuu' +/mākēēkuur ām
wōlooto kule, 'Akweek lōkōkaab Yēyiin'."†

27 Mwooyē :siruutēkaab *Isaaya kurubta keey āk Isrāyēēl
kule, "Ānkoo makuchaang'iit :Isrāyēēliik kuu ng'aayna ām
araarayta, +/makiiraraach chēē ng'ēri, kuuyu 28 makooruusta
:Yēyiin biiko ām kōōrēēt."† 29 Kerkeey yoo kisimkumwooyē
:Isaaya kule, "Nto kimānāābākooktoowēēch :Yēyiintēētaab
kāāmuukēy kaabkuutek, nto kikērkēyiitu biikaab Sōtōm āk
chēbo Komoora chēē /kikiikarbuus."†

Kitay :Yuutayeek Kāārārookiintēēt

30 Ara, keemwaay nee naas? /Kookeechamta kule chur-
tootiin :biiko choo mā Yuutayeek kuuyu kiikoosēē keey Moko-
ryoontēēt, ānkoo kimanaacheeng' churtaayeet. 31 Nteenee
māchurtootiin :Yuutayeek choo kichēēng'ē /keechamta kule
churtootiin kurubē kiruutēk. 32 Kiy nee :nyēē kibur?
Kibur nyi manaakookaasee keey Kāārārookiintēēt nteenee
kimoong'tēē keey kiyēē yēyē :icheek. Kiinach ':rwaantaanaa
ināchē biich' 33 kuu yoo /kikeesir kule, "Okas baa, kyāākoochi
rwaanteet nyēē kāānākuut wōliin bo *Sāāyōōn ānku rwaa nyēē
ināchē biich, nteenee chiito nyoo keekaasee keey, mēēbērē
mākuchus."†

10

1 Mbo ng'eetaabiya, kiyēē māchē :mooyēēnyuu āk nyēē
āsooyē Yēyiin ku kule /kiiraraach Yuutayeek. 2 Ānkētē kule
boontēē :icheek Yēyiin mooyēēt miisin nteenee -mēēnkētē
kiyēē māchē :Yēyiin. 3 Kuu yoo -mēēnkētē wōlēē yēytooy
:Yēyiin chiito kuchurta ānkusyēēmē kuchēēnkyi keey chur-
taayeet ām kēēlwookikwaa nkit, manaacham kurub kēēltaab
Yēyiin. 4 Kibēk :kāāmuukēywēēkaab kiruutēkaab *Muusa ām
chōōnēētaab *Kāārārookiintēēt sukuchurta :chii ake tukul
nyoo iyēnchinē inee.

9:24 Room. 10:12 † **9:25** Osee. 2:23 **9:25** 1Bēt. 2:10 † **9:26** Osee. 1:10
† **9:28** Isa. 10:22–23 † **9:29** Isa. 1:9 † **9:33** Isa. 8:14; 28:16 **9:33** Luuka
2:34; 1Bēt. 2:6–8 **10:1** Room. 9:1-3 **10:3** Room. 1:17 **10:4** Room. 7:1-6;
Kala. 3:24-25

5 Kimwooy :Muusa kurubta keey churtaayeet nyēē
chōōnēē wōlēē miitē :kiruutēk kule, “Chiito nyēē rubē
kiruutēk, mākuminyēē kiruutēchoo.”† 6 Keemwaay nee
kurubta keey churtaayeet nyoo nyōōru :chiito nyoo
ikoosēē keey Kāārārookiintēēt? Mēērook / kēēmwooy kule,
“Mākuwo :ng'oo kibkōōnkōy?” (sukoomut Kāārārookiintēēt
kuchō ng'wēny), 7 nto / kēēmwooy kule, “Mākuwo :ng'oo
*kāābkwoombiich?” (sukoong'eetee Kāārārookiintēēt meet).
8 Ara, māchāktōōs /kēēmwooy nee? /Kēēmwooyē kule, “Iboontē
keey ng'ālyoontēēt, miitē mēting'uung' ānkumēēng'āloolēē
kibtaman.” Ng'ālyoontoonooto ku nyoo kyoomtooy kule
māchāksē /kiikaasee keey Kāārārookiintēēt.
9 Yoo imwoowunēē kuutiing'uung' kule, “Mokory-
oontēēnyuu :Yēēsu” ānkiiyēnchinēē mooyēēng'uung' kule
kiing'eetee :Yēyiin meet, +/ makiiraraachiing'. 10 +/
Makeechamtiing' kule ichurtaat yoo 'kēēyēnchinēē
mooyēēng'uung', / ankiiraraachiing' yoo imwoowunēē
kuutiing'uung' kiyēē 'iyēnchinē. 11 Mwooyē :siruutēk kule,
“-Mēēntosuurāktōōs :chii nyoo ikoosēē keey Kāārārookiintēēt.”†
12 Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yēē kā Yuutāyiin nto nyoo mā
Yuutāyiin, kuuyu bo biiko tukul :Mokoryoontēēt. Ibēruurē
kuyem, biiko tukul choo riirchinē inee, 13 kuu yoo mwooyē
:siruutēk kule, “+/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē
Mokoryoontēēt.”†
14 Ara ii, imuuchāksē kule nee / kēēriirchi inee yoo /
mānāākiiyēnchi? Imuuchē kule nee /kiiyēnchi yoo /manaa-
keekas ng'aleek kurubta keey ākoo inee? Nto /kēēkāsēē nee
ng'aleek yoo māmii :chiichēē koomchi biich? 15 /Ānkiimuuchē /
bokyaamtaat kule nee yoo mēēbērē /kākiiyookto chii? Mwooyē
:siruutēk kule, “Kāroomēch sōō nyēē tyaa :kērēēnkōōy choo
yibu lōkōōy chēē kāroomēch!”†
16 Nteenee mānēēyēnchi :biiko tukul lōkōōywēchooto
kāroomēch. Mwooyē *:Isaaya kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo
:nyēē kiiyēnchi lōkōōywēkyoo?”† 17 Māchāksē / kyaamta
lōkōōywēkaab *Kāārārookiintēēt sukukas :biiko, kunyi
māchāktōōs :biiko kuyēbchi yiit ng'aleechaata sukōōyēnchi.
18 Nteenee ātēēbē kule ii, ara manaakas :biikaab Israyēēl
lōkōōywēchu? Kubooyiit man, mwooyē :siruutēk kule, “Ki-
ikukas /kyoomtootēē ng'aleechaa komoswookik tukul chēbo
kōōrēēt.”† 19 Ātēēbē subak kule, “Kiinkēt oob :bichēēb

† **10:5** Laawi. 18:5 **10:5** Luuka 10:28; Kala. 3:12 **10:8** Kiruu. 30:12-14
10:9 1Kōōr. 12:3 † **10:11** Isa. 28:16 **10:11** Room. 9:33 **10:12** Room.
3:22, 29-30 † **10:13** Chōōw. 2:32 † **10:15** Isa. 52:7 † **10:16** Isa. 53:1 **10:16**
Yoowa. 12:38 **10:17** Yoowa. 17:20; Kala. 3:2, 5 † **10:18** Tyēēn. 19:4

Israyēēl kiyēē mwooyē lōkōōywēchu?" Kimwooy *Muusa kule, "+Maayey kumēēchook :moo kubo biiko choo mā Yuutayeek. +Maayeyaak ōnyēēru kubo choo -mēēnkētē ng'al."† 20 Mwooyē mbo subak *:Isaaya kukāng'unoot kule, "Kinyōōrwoo :choo mēēbērē kicheeng'aataa ānkāāboorchi keey choo mēēbērē kiteebaataa."† 21 Nto kurubta keey āk Israyēēliik kumwooy kule, "Ākuurē icheek kwaak ānkoo ku biich chēē -mēēywēyoo ānku cheemakwiiliis."†

11

Kiibutiis :Israyēēliik wōlēē wōō wokung'ēt :kaabkuutek

1 Kunyoo ātēēbē kule ii, ara kitay :Yēyiin biikyii nkit? Achicha! Āyēku :anii Israyēēliintēēt nyēbo kōōtaab Abraam ānkāābooyē areetaab Beenchamiin. 2 Mātāyē :Yēyiin biikyii chēē kisimkukwey. Osootee keey baa siruutēk choo ibooru kiyoo kimwooy *:Eliiya yoo kiriirchinē Yēyiin kung'āloolēē biikaab Israyēēl nyēē miyaat. 3 Kimwooy kule, "Mokoryoontēēt, kiikubakach :bichu *wōōrkooyikuuk ankooburyeet kāābkōrōs. Kwāāng'ētu :anii nkit ānkumii kusyēēmē kule kubakachaa nkanii." 4 Yooto kukētyi :Yēyiin Eliiya kule, "Kwaatuuch kaabkuutekyuu chēē yitē kisyēērōōk tisab choo mānāākutunkyi *Baal." 5 Ānkoo ra kuu nyi, mii :kaabkuutekaab Israyēēl chēē kiikukwey :Yēyiin ām chamateenyii. 6 Yu kikwēyē :Yēyiin bichoo ām chamateenyii, ku kiy :nyoo nyēē kirōōbchinē :Yēyiin icheek buch, mēēbērē kituwēnēē kubo kiyēē kiyey. Nto / kikētuwēnēē, nto mēēbērē ki rōōbēywoo.

7 Kunyi, mānāānyōōr :biikaab Israyēēl kiyēē kichēēng'ē. Chēē kinyōōr churtaayeet ku choo kikwēyootiin, nto chuut alak /keeyey kukōryo 8 kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Kiyey :Yēyiin kuyoomcho :mētēwoy. Tinyē koonyek āmākāstēē, kutinyē yiitiik āmākāsē ng'al ākoy kura."† 9 Mwooyē :nkinee *Tāwuti kule, "Irooko /keetechee sookwoonuutēchookwaa kōōbutiis / ānkiing'woonchi. 10 Irook kutubākiis :koonyekwaa simakas kiy ānkukuuykuuyoot ākookoy."†

Kiyēē kichōbchi :Yēyiin Yuutayeek

11 Ātēēbēēnook subak kule ii, ara kinyōōr :Israyēēliik kāānākuut nyēē mākoy tābokusyoong'? Achicha! Nteenee kuuyu kiikuyey :icheek lēēluut, +/ makiiraraach choo mā

† **10:19** Kiruu. 32:21 **10:19** Room. 11:11, 14 † **10:20** Isa. 65:1 **10:20** Room. 9:30 † **10:21** Isa. 65:2 **11:1** Yēyuut. 22:3; 2Kōōr. 11:22; Kala. 1:13-14; Filib. 3:5 **11:2** Tyēēn. 94:14; Cherem. 31:37; Room. 11:29 **11:4** 1Bāy. 19:10, 14, 18 **11:5** Room. 9:27 **11:6** Room. 4:4-5; Kala. 3:18 **11:7** Room. 9:31 † **11:8** Kiruu. 29:4 **11:8** Isa. 29:10; Māārkō 4:12 † **11:10** Isa. 29:10

Yuutayeek sukuchōlyo :Yuutayeek. 12 Yoo kiyēyē :Yuutayeek lēēlisto, /kiibēruur choo mā Yuutayeek. Kunyi, tyaa nanyuun :bērur nyēē mākunyōōr :biiko yoo kēēyēnchi :Yuutayeek Yēēsu kuyēk Kāārārookiintēēng'waa! 13 Āmiitē āng'āloolwook akweek choo mā Yuutayeek. /Kiikeeyeya āyēku *lēbkēēyiintēētaab choo mā Yuutayeek. Kunyi, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo yiisyoonootonyuu, 14 kuuyu ātinyēē mooyēēt kule ayey biikyuu choo Yuutayeek kuchusyo, nto anyuun /kiiraraach kereeryaa. 15 Yoo kitāyiisyē :icheek, /kiichoomnyo kōōrēēt āk Yēyiin. Nto yoo kāchāmiis :icheek, kukērkēyiitu yoo /kakiing'eetee meet biiko.

16 Yoo /kiikiitāboonchi mbo kuuko Yēyiin, kōōtāboonootiin :nkicheek keseniisyek. Yoo / kakiitabaan tiikiitēk, kōōtāboonootiin :nkicheek sokonaak. 17 Man, /kikeebetech sokonaak alak chēbo *musēytuuniit /ankeeroobtaak akweek kēētooto ānkoo kyōō-ābu kēētitaab wōōk. Neennyi ōmiitē ōchuutē ānyiinyēēt nyēē chōōnēē tiikiitēkaab kēētooto. 18 Ānkoo /kikeebetekta sokonaachaa, mēērook ōmōōntooy. Māchē ōnkētē kule mābiitēēnook akweek :tiikiitēk, nteenee akweek chēē ōbiitēē tiikiitēk. 19 Ōmuuchē omwaay kule, "/Kikēēbētēktooy sokonaak chuut /sikiikeereeneech." 20 Man, /kikeechwenta kuuyu kimēēkoosēē keey *Kāārārookiintēēt. Nteenee / kikeechamaak kuuyu kyōōkoosēē keey inee. Kunyoo, -mōōyib keey barak nteenee māchāktōōs ōriibē keey, 21 kuuyu yoo -kimēēmuuchē :Yēyiin kootuuch sokonaak choo kibiititooy :kēētit ii, /bokeemwa nee akweek choo /kikēērōōbtook, māchwēntook nkakweek? 22 Kunyi, ōrōōtootē wōlēē kirurto Yēyiin :moo āk kōrōōmātēēt nyēē boonto. Kōrōōm ām wōlēē miitē :choo kiikuchuunnyēē ng'aleekyii nteenee ruroot :moo ām wōlēē ōmiitē :akweek kātikoo baateey ōtāsē taay ōkoosēē keey inee, nto buch, +/makeechwentaak nkakweek. 23 Nto nkicheek Yuutayeek, yoo kātēbi kut kumēto ng'aleekwaa ānkōōyēnchi Yēyiin, +/mākēēkētyi yoo /kākēēchwēntēē kuuyu tinyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk kukētyi yooto. 24 Ara yoo kichāmē :Yēyiin kutaachaak :akweek choo mā Yuutayeek ii, kutoochē oob areet akeenke Yuutayeek kuuyu /kisimkiitāboonchi inee?

25 Mbo ng'eetaabiya, māmāchē ōsōōtē kule ōkāroomēch kusiir Yuutayeek. Kunyi āmwoowook ng'ālyoontooni /kikiiboorwoo. / Kikeeyey kuyoomcho :mētēwookaab Yuutayeek alak kut /kokiiraraach biiko choo mā Yuutayeek kuyem chēē māchē :Yēyiin. 26 Yooto +/makiiraraach biikaab

---

11:11 Yēyuut. 13:46; Room. 9:32; 10:19 **11:13** Room. 1:5 **11:16** Kāāyiit. 15:18-21 **11:17** Ēfēēs. 2:11-13 **11:18** Yoowa. 4:22 **11:20** 1Kōōr. 10:12 **11:25** Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1; Ēfēēs. 3:3-9; Yoowa. 10:16

Israyēēl kutēē yēē tēē, kuu yoo /kikeesir kule, “Mākuchōōnēē *:Kāārārookiintēēt *Sāāyōōn, ankuyey matakutay :kōōtaab Yāākōbō Yēyiin. 27 +Maayey kiirootyaaniitēnyi āk icheek yoo ābuuktoochinē ng'ōōkiswookikwaa.”†

28 Kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch, buun :Yuutayeek ām wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, /kēēkōōnook akweek lōkōōywēchoo. Nto kurubta keey āk kwēyiisyēēt, tākuchāmē :Yēyiin bichoo, kuuyu kisimkukwey :inee mbo kuukaanyii. 29 Māwēēchwēēchē :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyii kurubta keey kiyēē rōōbchinē biiko āk kiyēē kuurchinē. 30 Kikyōōchuunnyēē :akweek Yēyiin yu kibo taay nteenee yoo kitāyē :Yuutayeek Yēēsu, ōnyōōru :akweek kiisaytaab Yēyiin. 31 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kōōkuchuunnyēē :nkicheek Yēēsu kunyoo, mākunyōōr :icheek kiisayaata. 32 Chāmchinē :Yēyiin biiko tukul kutēwēchākiis sukoomuuch kuriiree chii ake tukul.

33 Wōō :Yēyiin lēyyē! Tyaa sōō :bērurnyii anku baraay :mēt nyēē tyaa! Mākoy kusabsab :chii kāātiilēywēēkyii! Māmii :chii nyēē imuuchē kut kōōnkēt kēēlwookikyii! 34 Mwooyē :siruutēk kule, “Ng'oo :nyēē kiikōōnkēt kiyēē isōōtē :Yēyiin? Nto kule ng'oo :nyēē kiikōōrwookyi Yēyiin?”† 35 Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Ng'oo :nyēē kiikōōkoochi Yēyiin kiy sukumāchē kuyookyi :Yēyiin?”† 36 Kwoonēē :tukuuk tukul wōlēē miitē :Yēyiin, kiyēyē kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt ānku cheechii :tukuuchooto tukul. Kunyoo, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

12

Ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām mooyēēt akeenke

1 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuuyu kiriireenaak :Yēyiin, āsooyook kule ōkooytē keey / keeyeyeenaak kōrōsēēk ōsobchootiin. Māchāktōōs ōtiliilēch ānkōōng'ērēēchē Yēyiin. Yooto, ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām kēēlto nyēbo manta. 2 Matoorub tukuuk chēbo soboontaab kōōrooni, nteenee oweech keey ankoosoot tukuuk chēē leelach. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbēēru kiyēē māchē :Yēyiin: kiyēē karaam, kiyēē chamtaat āk nyēē churtaat.

3 Kuu yoo ōnkētē :akweek kule kikōōno :Yēyiin ām chamateenyii āyēchi yiisyēēnyii, āmwoochinē ake tukul ām akweek kule -mēēyib keey barak nteenee iyemakse ām wōloo iwuuyē. Kikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul yiisyēēt nyēē yēchinē

† **11:27** Isaaya 59:20-21; 27:9 **11:27** Cherem. 31:33-35 **11:29** Room. 11:2; 3:3-4 **11:32** Room. 3:22-24; Kala. 3:22 **11:33** Āyub 11:7; Tyēēn. 139:6, 17
† **11:34** Isa. 40:13 **11:34** Āyub 15:8 † **11:35** Kas Āyub 35:7 āk 41:11 **11:36** 1Kōōr. 8:6 **12:1** Room. 6:13; 1Bēt. 2:5 **12:2** 1Kōōr. 1:20; Ēfēēs. 4:22-24; 5:17; 1Tēēs. 5:21; 1Bēt. 1:14; 1Yoowa. 2:15

kōōkoosēē keey inee. 4 Kuu yoo boonto :bōōrtaab chiito komoswookik chēē chaang' ānkuyēyē :komosta ake tukul yiisyēēnyii, 5 kuwuu nyooto ām wōlēē kēēmiitē :acheek biikaab Kiriistō. Ānkoo kēēchoong'ēch, kēēyēku :tukul akeenke ām Kiriistō kēēyēētyēēchinē keey.

6 Boonto :chii rōōbēywoontēēt nyēē teer ām wōlēē miitē :ake kurubta keey āk bērur nyēē kiikurōōbwēēch :Yēyiin. Yoo / kikēērōōbchi ake kuyēk *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēyiisyēē kurubta keey āk wōlēē tēēnto :kāāyēnchinooyēēnyii. 7 Nto yoo / kikēērōōbchi kule kuyēētyēēchinē biiko, kuyēētyēēchi, nto yoo / kikēērōōbchi kooneet biiko, kōōnēētiis. 8 Nto yoo /kikēērōōbchi kōōtitiirootē biiko, kōōtitiiriis. Nto yoo / kikēērōōbchi mooyēēt nyēē lēēl, kuyēētyēēchinē chuut. Nto yoo / kikēērōōbchi kōōntōōchi biiko, kuyey ām mooyēēt akeenke. Nto yoo / kikēērōōbchi kiisayta, kōōboor ām ng'erekweek.

9 Māchāktōōs ōchāmē keey ām mooyēēt akeenke, otayee keey rōkōs ānkōōkiilchi karaamateet. 10 Ōchoomtōōsii kuu biich chēē tuubcho ānkōōkoonyitē biiko alak kusiir wōloo ōkoonyititooy keey nkityō. 11 Ōyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke nyēē -mōōchoostōōsii ānkōōnēmchinē keey Yēyiin kutukul. 12 Ōng'ērēchē, kuuyu ōkēnēē keey Mokoryoontēēt. Ōmuytoochinē yoo kākwoonchook :nyāliluutēk ankootas taay ōsooyē Yēyiin. 13 Ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō chuut ām kiy nyēē māchē ānkōōtoochē tāyēēk.

14 Yoo kāwusook :chii, -mōōchub nteenee osaay Yēyiin kōōbēruur chiichooto. 15 Ōng'ērēkiisyē āk choo ng'ērēchē, ānkōōriiryē āk choo riirtōōs. 16 Ōminyē ām kaalyeet āmōōng'āsē keey, nteenee ōchāmē ōtēbchēē āk mbo biiko choo bo ng'wēny -āmōōyibē keey kule ōng'oomēch.

17 Yoo kāyēwook :chiito ake ng'al chēē miyootēch, -mōōyēchi nkinee chēē miyootēch. Ōriibē keey okas kule kooyey ng'al chēē chāmē :biiko tukul. 18 Nto yoo imuuchāksē, ōminy ām kaalyeet āk chii ake tukul. 19 Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāyēwook :chii ng'al chēē miyootēch, -mōōyookyinēē miyootyo, nteenee ōbākookyi Yēyiin kuyook, kuuyu mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, "Anii :nyēē āyooku."† 20 Nteenee "Yoo amaat :kēmēy chii nyoo wēchiing', ibay, nto yoo amaat :melel, irāmchi bēēko. Yoo

---

12:3 Māārkō 10:43; 1Kōōr. 12:11, 28; Ēfēēs. 4:7 **12:5** 1Kōōr. 12:27 **12:8** 1Kōōr. 12:4-11; 14:12; 1Bēt. 4:10 **12:9** 1Kōōr. 13:4-7; 2Kōōr. 6:6; 8:24; 1Tēm. 1:5; 1Bēt. 1:22 **12:10** Yoowa. 13:14-15; Kala. 5:13; 6:3; Ēfēēs. 4:2; Filib. 2:3 **12:12** Luuka 18:1; 1Kōōr. 15:58; Ibu. 10:36 **12:13** Ibu. 13:2 **12:14** Mat. 5:44 **12:15** Āyub 30:25; 1Kōōr. 12:26; 2Kōōr. 11:29 **12:16** 1Kōōr. 1:10-11; 8:1 **12:17** Kāālēw. 20:22; 1Kōōr. 6:7; 1Tēēs. 5:15; 1Bēt. 3:9 **12:18** Māārkō 9:50; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15 † **12:19** Kiruu. 32:35 **12:19** Mat. 5:39

'keeyey kuu nyooto, mākwoomunēē chiichoo :ng'aleekyii."† 21 Kunyoo, -meekany kubiiring' :miyootyēēt, nteenee ibiirtee miyootyēēt karaamateet.

13

Ōkoonyitē bāytooyik

1 Māchāksē :chii ake tukul kōōywēyē kāāmuukēywēēk kuuyu māmii :kāāmuukēywoo nyēē kimākōōnu :Yēyiin. Kāāmuukēywēēk alak tukul choo miitē kōōrēēt kukwoonēē wōlēē mii :Yēyiin. 2 Nto chii ake tukul nyoo kwiilē kāāmuukēywēēk kumiitē kukwiilē kiyēē kiikōōtōōrto :Yēyiin +/ ānkumākiitiilchi ng'al. 3 -Mēēng'woonchinē :bāytooyik chii nyoo yēyē kiyēē karaam, nteenee ing'woonchinē nyoo yēyē kiyēē miyaat. Yoo imāchē simēēmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk, kumāchāksē iyēyē ng'al chēbo man sukuchaming'. 4 Yēchinē :bichoo Yēyiin yiisyēēt kubo kiyēē karaam ām wōlēē imiitē inyiing'. Nto yoo 'keeyey ng'al chēē miyootēch kumāchāktōōs imuy, kuuyu boonto :icheek kāāmuukēywēēk kōōng'woonchiing'. Yēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēbo man sukōōng'woonchinē chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch. 5 Kunyoo, māchāktōōs kēērubē kiyēē mākwēēch :kāāmuukēywēēk āmēēbērē sōō baateey kuuyu imuuchē / kiing'woonchēēch nteenee kuuyu kiinkētē kule karaam kēēyēyē kuu nyooto.

6 Kiyooto mbo subak :nyēē yēyook ōkwēchinē *syuuruut choo bo kāāmuukēywēēk, kuuyu yēchinē Yēyiin yiisyēēt kuwuulyēē yiisyēētaab bāytooyiisyēēt. 7 Yoo boonto :chii ām akweek bēsēntaab ake, kuyookyi. Yoo syuuruut, kukweyta, nto yoo syuuruut nyēbo tukuuk chēē boonto chii, kukweyta nkinee. Ōkoonyitē chii ake tukul nyoo māchāktōōs /kēēkoonyit, ānkōōywēyē nyoo māchāktōōs /kiiywēyē.

Iyumē :kiruutyēētaab chamateet kiruutēk tukul

8 -Mōōyēku kibēsēniis chēbo tukun, nteenee mākyook ōtinyē chamateet ānkōōchoomtōōsii, kuuyu chii ake tukul nyoo chāmē chiito ake kuyēyē kiyēē mwooyē :kiruutēk. 9 Okas baa kiruutēk: "-Meemarte," "-Mēērumiisyē," "-Mēēchōōrsē," "-Mēēchōrōkyi kaab chii" āk kiruutēk alak tukul chēē miitē. Iyumē :kiruutyēēt akeenke chuutēchu tukul, nto kiruutyoonoo ku nyoo mwooyē kule, "Icham laatyeeng'uung' kuu

† **12:20** Kāālēwēnik 25:21-22 **12:20** Mat. 5:44 **13:1** Tiitō 3:1; Yoowa. 19:11 **13:3** 1Bēt. 2:13-15; 3:13 **13:7** Yēyuut. 5:29; Tiitō 3:1; 1Bēt. 2:13-17 **13:7** Mat. 22:17; Māārkō 12:17

wōloo ichāmtooy keey." 10 Yoo ichāmē laatyeeng'uung', -mēē-āroontooy. Kunyoo, ityiichē :chamateet kiyēē māchē :kiruutēk.

Oluumee keey lēbkēēyyēēt

11 Ōyēyē ng'aleechaa ōnkētē wōlēē wuu :bēsyōōsyēchu, kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē ōsēwunēē. Kaakuriik kuyityiin /kiiraraacheech. 12 Mii wokubēku :kwēēmowuut ānkumii wokuyitu :bēētuut. Kunyi keesatee keey tukuuk choo bo mēēnānēēt ankiiluumee keey lēbkēēyyēēt. 13 Okany kēēminyē ām soboonto nyēē lebkeey kuu wōloo wuunto :bēētuut. Otayee keey sookwoonuut choo ō-āmē kut ōbēēnichi, bōōkitēēt, martaayeet āk sikornateet. -Mōōwookuutōōsii nto ōtuuyiityinē keey moon. 14 -Mōōyēnchi muchastaab ātēbuutēkwook bo ng'ōōki, nteenee oluumee keey Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

14

-'Mēētiilchi ng'eetaabkoomēt ng'al

1 Yoo mii :chii nyēē ōkāsē kule kuskus ām kāāyēnchinooyēēt, -mōōburyoong'tē. 2 Mii :choo mākāsē yēēt kiy yoo kaam āmnyoo ake tukul, ānku mii :choo kuskusēch ām kāāyēnchinooyēēt chēē āmē nkwēēk baateey. 3 Māmāchāktōōs :chii nyoo āmē āmnyoo ake tukul kumōōntooy nyoo moomē āmiichoo tukul, āmāmāchāktōōs mbo kōōtiilchi :nkinee nyoo moomē āmiichoo tukul nyiin ake ng'al kuuyu kookucham :Yēyiin chiichoo. 4 Inyiing' ku ng'oo siitiilchi chiito ake ng'al. Yēyiin :nyēē itiilē kule ng'oo :nyēē tinyē manta ku ng'oo :nyēē kustaayaat. Yēētyēēchinē :Yēyiin nyoo kuskus kunyōōr biirtooyiisyēēt.

5 Kāsē :chiito ake bēsyēēt ake kule wōō kusiir ake, nto ām chiito ake, kukerkeey :bēsyōōs tukul. Kunyi, māchāktōōs :chii kurubē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyii. 6 Chiito nyoo kālē wōō :bēsyēēt ake kusiir ake, kuyēyē kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt. Nto nkinee nyoo āmē āmnyoo ake tukul kwoomē kubo Mokoryoontēēt kuuyu yoo yēyē kuu nyooto kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. Nto nyoo moomē āmiichoo tukul kukayey kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. 7 Yoo kāsob :chii nto kame, mēēbērē kubo inee keey nteenee 8 kubo Mokoryoontēēt. Kunyoo, yoo kākēēsobchē nto yoo kākēēbēku, tākēēbooyē Mokoryoontēēt. 9 Kime *:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet sukuyēk Mokoryoontēētaab choo kiikubēk āk choo sobtōōs.

13:9 Chuy. 20:13-15, 17; Laawi. 19:18; Kiruu. 5:17-21; Māārkō 12:31 **13:10** 1Kōōr. 13:1-13; 16:14 **13:10** Mat. 7:12; Room. 8:4; 13:8; Kala. 6:2 **13:12** 1Kōōr. 15:34; Ēfēēs. 5:14-16; 6:11, 13; 1Tēēs. 5:5-8; 1Yoowa. 2:8 **13:13** Luuka 21:34; Kala. 5:20-21; Ēfēēs. 5:18; 1Bēt. 4:3 **14:5** Kala. 4:10; Kolos. 2:16 **14:6** 1Tēm. 4:3-5 **14:9** 2Kōōr. 5:14-15; Kala. 2:19-20

10 Ām nee yu iruustooy ng'eetaabiya ake nto imōōntoochinē
nee? -'Mēēnkētē kule +/ mābokiiyyoong'tēēnēēch tukul taay-
eetaab Yēyiin /ānkiitiilwēēch ng'al? 11 Kimwooy :Yēyiin kule,
"Kubooyiit man, mākukutung'woo :chii ake tukul ānkumwooy
:chii ake tukul kule anii ku Yēyiin."† 12 Kunyoo, māwokutuuchee
keey :chii ake tukul ām acheek taayeetaab Yēyiin.
13 -Mookany kiiruustooy alak nteenee okany keekas
kule -makeeyey kiy nyēē imuuchē koonach tuubchēēnyoo
kōōsuuchi choolwook. 14 Kuu yoo kiikōōboorwoo anii
:Mokoryoontēēt Yēēsu, ānkētē kubooyiit man kule māmii
:āmnyoo ake tukul nyēē mātiliil. Nteenee yoo kāsē :chii
kule mātiliil :kiy, kumātiliil :kiyoo ām wōlēē mii :chiichooto
nkit. 15 Nto yoo itāsē taay i-āmē āmiik chēē māng'ērēkyinē
:ng'eetaabkoomēt, -mēēmiitē iboorchinē chamateet. -Mee-
araante ng'eetaabkoomēt nyoo kimēēchinē *:Kāārārookiintēēt,
kubo āmit. 16 -Mookany /kiimiyaat kiy nyēē katakaraam.
17 Mārubtooy keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk āmit nto tukun
chēē /kēēyyēē nteenee rubtooy keey churtaayeet, kaalyeet
āk ng'erekweek ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 18 Chii ake tukul
nyoo yēchinē Kiriistō yiisyēēt ām kēēli, kōōng'ērēēchē Yēyiin
ānkuchāmtooy nkicheek :biiko. 19 Kunyoo, lēyyē, okany
kiikiimchi keey keeyey kiyēē yibu kaalyeet ānkuyēyēēch
kiititiir keey. 20 -'Mēēboot yiisyēētaab Yēyiin kubo āmit.
Tiliilēch :āmiik tukul, nteenee yoo kaam :chii āmnyoo nyēē
imuuchē kuyey kunyōōr kāānākuut, kumā karaam. 21 Mā
karaam i-am bēēny nto iyyee tukun nto iyey kiy ake tukul
nyēē imuuchē kuyey ng'eetaabkoomēt kunyōōr kāānākuut.
22 Kunyi, yoo -'mēēkāsē yēēt kiy kubo tukuuchu, kany kuyēk
inyiing' āk Yēyiin. Ibēruuroot :chiito nyoo inkētē kule karaam
:kiyēē miitē kuyēyē. 23 Nto chiito nyoo āmē āmnyoo kōōsōōtē
kule mēērook kwaam, kukaakooruusta keey nkit. Kiy ake
tukul nyoo /kēēyēyē /kiisōōtē kule makaraam, ku ng'ōōki
:kiyoo.

15

Okany kiikiimē keey

1 Māchāktōōs acheek choo kēēkichootiin kēēmuytoochinē
biiko choo kuskusēch, māmāchāktōōs kiisōōtē keey nkit.
2 Māchāktōōs kiikiilē nkicheek biiko alak sukukich.
3 Kimēēsōōtē keey :Kiriistō nkit kuu yoo mwooyē :siruutēk

14:10 Room. 2:6; 2Kōōr. 5:10 † **14:11** Isaaya 49:18; 45:23 **14:11** Filib. 2:10-11 **14:12** Mat. 12:36-37; 1Bēt. 5:5 **14:13** 1Kōōr. 10:32; 2Kōōr. 6:3 **14:14** Māārkō 7:15; Yēyuut. 10:15; 1Kōōr. 8:7-9 **14:15** 1Kōōr. 8:11-13 **14:17** Kala. 5:22-24 **14:21** 1Kōōr. 8:13 **15:1** Room. 14:1-2; 1Kōōr. 10:23-24; Kala. 6:2 **15:2** 1Kōōr. 8:1

kule, “Ānchuruuroot :nkanii kuu yoo / kiinchuruuriing' nkinyiing'.”† 4 / Kikēēsirē siruutēk tukul chēbo kēny kooneeteech ānkuyēētyēēchēēch kēēmuytoochi ānkōōtitiirēēch, yoo kiikēnēē keey Yēyiin.

5 Yēyiin :nyēē yēyē biich /kēēmuytoochi ng'al /ānkēēkimkimiitu. Kunyi, āsoomē inee kule kukōōnook mooyēēt nyēē kōōnoomnyē, yoo ōrubē Yēēsu Kiriistō, 6 sōōtōrōōr ām mooyēēt akeenke Yēyiin nyoo inee ku kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Ōchoomtōōsii ām Kiriistō

7 Ōchoomtōōsii sukutōrōriit :Yēyiin kuu yoo kichamaak :Kiriistō. 8 Āmwoowook kule kichō :Kiriistō kuu Yuutāyiin kōōboor kule man :kiyēē kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuuko, 9 ānkusilto :biiko choo mā Yuutayeek Yēyiin kubo kiisaynyii. Kuu yoo / kikeesir kule, “Kunyi, +māāsiltiing' kēēboontē keey biiko choo mā Yuutayeek. +Māātyēēn tyēēnwookik āsilēēniing'.”† 10 Mwooyē mbo subak kule, “Ong'erech :akweek choo mā Yuutayeek āk biikyii.”† 11 Tāsē taay kumwooyē kule, “Ōtōrōōr Yēyiin :akweek tukul choo mā Yuutayeek, ānkōōsil Yēyiin :biiko tukul.”† 12 Mwooyē subak *:Isaaya kule, “Mākutook :chii nyēē chōōnēē kōōtaab Yēēsē. Nyooto :nyēē machokubayta kōōrōōsyēk ānku inee :nyēē mākōōkēnēē keey :biiko tukul.”†

13 Lēyyē, kukōōnook :Yēyiin nyoo kiikēnēē keey ng'erekweek kuyem āk kaalyeet yoo ōtāsē taay ōkoosēē keey inee, sukung'eet ōkēnēē keey inee miisin kubununēē kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēnyii.

Lēbkēēyiintēēt :Bāwulō nyēbo biiko choo mā Yuutayeek

14 Mbo ng'eetaabiya, ānkētē kule ōkāroomēch :akweek. Ōnkētē ng'aleekaab Yēyiin ānkōōmuuchē :ake kuyis ake. 15 Mii sinee :wōlēē kaaryaachaak ām barwaani āsōōtwook ng'aleek alak, kuuyu kitoola :Yēyiin 16 āyēchinē inee yiisyēēt saayey biiko choo mā Yuutayeek kōōnkēt *Kāārārookiintēēt Yēēsu. Māchāktōōs a-amte lōkōōywēkaab Yēyiin /sikiitabaan biiko choo mā Yuutayeek kuyēk kōrōsēēk chēē chāmē :Yēyiin chēē kikōōtiliil :Tāmirmiryēēnyii. 17 Kunyi ang'erechaat ām Kāārārookiintēēt Yēēsu kubo yiisyooni kikōōnoo :Yēyiin. 18 Māmii :kiyēē +maang'asee keey nteenee baateey kiyēē kiikoowaang'ta :Kiriistō kubununēēnoo, yoo kiyēyē biiko choo mā Yuutayeek kooywey Yēyiin ām kiyēē kyāāmwoochi ānkāāyēchi. 19 Kyaayey kuu nyooto

† **15:3** Tyēēn. 69:9 **15:4** 1Kōōr. 10:11; 2Tēm. 3:16 **15:5** Filib. 2:2-5 **15:8** Mat. 15:24; Yēyuut. 3:25-26 † **15:9** Tyēēn. 18:49 **15:9** Room. 11:30 † **15:10** Kiruu. 32:43 † **15:11** Tyēēn. 117:1 † **15:12** Isa. 11:10 **15:16** Room. 1:5 **15:18** 2Kōōr. 3:5

kubununēē kāāmuukēywēēkaab tukuuk chēbo kwōng'uut āk chēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin saa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō kuchurta, kuchakee Yēērusālēēm ākoy Iluriko. 20 Kyāāwuulyoonunēē ā-āmchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kimānāāyityi ːng'ālyoontoonoo, kuuyu kimāāmāchē ātēēkyi kōōto yēē kiikusisin ːchiito ake, 21 kuu yoo / kikeesir kule, “Makukas ːchoo / kimānāākēēmwoochi ānkumākōōnkēt ːchoo kimanaakasee yiitiikwaa.” 22 Kiyiitēnyi ːnyēē kōkērēktoo kwaak āchōō wōlēē ōmiitē.

Kichōb ːBāwulō kuruutoochi Rooma

23 Nteenee kuuyu -mēēkumiitē ːwōlēē tāāmuuchē āyēyiisyēē ām yēēmōōsyēchu āk subak kuu yoo kwaamach nyi kooy kule akasaak, kāāchōb kule chaakasaak 24 yoo āmiitē chāāwēētii Sibaannya. +Machaakasaak kisich yoo ākēēytooy sōōyēētyēēchoo ām baannyuu. 25 Nteenee āmiitē raat āwēētii Yēērusālēēm wāāsārunēē biikaab Kiriistō tukun chēē āboontootē. 26 King'ērēkootiin ːbiikaab Maketoonnya āk chēbo Akaaya kōōruruuch beesaanik / kēēyibchi biikaab Kiriistō choo kabar ːkuskuusyēēt ām Yēērusālēēm. 27 Kiyey kuu nyooto kuuyu kikiikunyōōr ːbiiko choo mā Yuutayeek bērurtaab Yēyiin kubununēē Yuutayeek. 28 Kunyoo, yoo kāākunyōōr ːbichoo beesaanichu, +māchāāmur wōloo ōmiitē yoo chāāwēētii Sibaannya. 29 Ānkētē kule yoo kaayitu, +māāyibwook bērurtaab Kiriistō kuyem.

30 Nteenee ii, mbo ng'eetaabiya, āsoomook ōsoowoo Yēyiin sikyaam booryēēt ːtukul ām Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō āk chamateetaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 31 Ōsoowoo kule / kēēsārunēēnoo Yuutayeek choo mānēēyēnchi Yēyiin ām Yuuteeya. Ōsoowoo subak kule makucham ːbiikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm kiyēē +māāyibchi. 32 Yoo kāyēyākiis ːng'aleechaa, āmuuchē āchōō wōloo ōmiitē ām ng'erekweek, nto yoo kacham ːYēyiin /ankiibaybaayaa, kēēboontē keey akweek. 33 Ōnyōōru ːakweek tukul kaalyeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē ːYēyiin. Kuwuuyiit nyooto.

16

Ng'aleek chēē kii-āmiisēē ːBāwulō biiko

1 Āboorwook cheebiya Fiibi nyēē toorētiintēēt ām kaniseetaab Keenkereeya. 2 Yoo kayit, otaach ām chamateetaab

---

15:19 Māārkō 16:17-18; Yēyuut. 19:11; 2Kōōr. 12:12 **15:20** 1Kōōr. 3:10-12; 2Kōōr. 10:15-16 **15:24** Room. 1:9-13 **15:25** Yēyuut. 19:21; 20:22; 24:17 **15:26** Yēyuut. 11:30; 1Kōōr. 16:1; 2Kōōr. 8:4; 9:1-2, 12; Kala. 2:10 **15:27** 1Kōōr. 9:4, 11, 14; Kala. 6:6 **15:30** 2Kōōr. 1:11; Ēfēēs. 6:19; Kolos. 4:3-4; 1Tēēs. 5:25; 2Tēēs. 3:1-2 **15:31** Yēyuut. 21:11, 27-35; 23:12-15; 1Tēēs. 2:14-16 **16:1** Yēyuut. 18:18; Filib. 1:1; 1Tēm. 3:8-11

Mokoryoontēēt ānkōōyēētyēēchi ām keel ake tukul nyēē māchē. Kōōkuyēētyēēchi :inee miisin biiko wōlēē wōō ānkōōkuyēētyēēchoo nkanii.

3 Ōtookwēēswoo Brisiila ānkōōsuboowoo Akiila choo kēēyēyē
:tukul yiisyēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. 4 Kyaasanta :bichoo
soboonwēkwaa kubo anii. Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo
bichoo. Mā anii nkit nteenee birchinē kōōnkōy :nkicheek
biikaab Kiriistō tukul choo mā Yuutayeek. 5 Osubaay nki-
nee kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa ānkōōsuboowoo nkinee
Bāyniitō, choorweenyuu nyoo āchāmē. Inee :nyēbo taayta
kōōyēnchi Kiriistō ām yēēmēētaab Eesya. 6 Ōtookwēēswoo
Maaryaa nyoo kyaam booryēēt nyēē wōō miisin kubo ak-
week 7 ānkōōsuboowoo tilyeenyuu Āntirōniikō ākoo Yuun-
nya choo / kiikēērātēēch tukul. Icheek :chēē tookunootiin
ām wōlēē mii *:lēbkēēyik ānkisimkōōyēnchi :icheek Kiriistō
kutāāmiitē :anii mēēnān. 8 Ōsuboowoo Ambilyaato nyoo
āchāmē ām Mokoryoontēēt, 9 Urbaano nyoo kēēyēētyēēchinē
keey :tukul ām yiisyēētaab Kiriistō āk nkinee choorweenyuu
Sutaaku nyoo āchāmē. 10 Osubaay nkinee Ābēēlē nyoo
/ kikeetyem miisin / ankeechamta ām Kiriistō ankoosub-
aay nkicheek biikaab kaab Āriistōbuulō. 11 Ōsuboowoo tily-
eenyuu Ērōōtyōōn āk nkicheek biikaab kaab Naarkiis choo
kiikuchamta Mokoryoontēēt.

12 Otaakwees Turufeena āk Turufoosa choo yēyē
yiisyēētaab Mokoryoontēēt miisin āk Bēērsi, choorwaanaa
kiikuyēchinoon Mokoryoontēēt yiisyēēt miisin. 13 Osubaay
Ruufō, muroonoo tookunoot ām biikaab Mokoryoontēēt
ānkōōtookwēēsē nkinee kaamet nyoo kicham kuyibo nkanii
kuu wērinyii. 14 Osubaay mbo Āsuunkiriitō, Flēkōōn, Ēērmē,
Baatrooba, Eerma āk tuubchōōsyēk tukul choo boonto
keey. 15 Osubaay Filolooko, Yuulya, Nereeya kuboonto keey
cheebkaamet ākoo Oluumba āk biikaab Kiriistō tukul choo
boonto keey.

16 Otorooch keey nyēē ōng'ērēkyinē keey. Isubooyook
ānkōōtookwēēsook :kanisoosyek ām yēēmōōsyēk tukul.

17 ! Kāāmwoowook, lēyyē akweek mbo ng'eetaabiya,
ōrōōtootē bichoo bchēyootē biich ānkukērēktooy kēēltaab
kaakaaseeng'woong', bichoo kwiilootē kāānēētēywēēk choo
kyōōnyōōru. Osatee keey bichoo. 18 Biiko choo yēyē kuu
nyooto mēēbērē yēchinē yiisyēēt Mokoryoontēēnyoo Kiriistō,
nteenee tōōrtootē bichoo :moonik. Ng'āloolē ng'al chēē
kāroomēch ānku ānyinyēch kōōbērbēērē kāāsōōtēywēēkaab

16:3 Yēyuut. 18:2 **16:5** 1Kōōr. 16:15, 19; Kolos. 4:15; Filēm. 2 **16:13** Māārkō 15:21 **16:16** 1Kōōr. 16:20; 2Kōōr. 13:12; 1Tēēs. 5:26; 1Bēt. 5:14 **16:17** Mat. 7:15; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:9-10; 2Yoowa. 10

biiko choo -mēēnkētē ng'al chēē chaang'. 19 Ang'erechaat,
kuuyu kiikukas :biiko tukul wōlēē kyōōrubtooy lōkōōywēchoo
kāroomēch. Kunyi, āmāchē ōboontē kiirnān kurubta keey
kiyēē karaam amoonaamte keey rōkōs. 20 Mākōōturbuub
:Yēyiintēētaab kaalyeet Kibrōkōsyoontēēt ankootartaar
:akweek. Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.
21 Isubooyook :Tēmētēēwō muroonoo kēēyēyiisyēē tukwaay
ānkōōsubooyook :nkicheek tilyōōnuutēkyuu mbo Lukiiyō,
Chāāsōōn ākoo Sosibaatiro. 22 (Nto anii Tērtiiyō nyi kāāsirē
barwaani bo Bāwulō āsubooyook :nkanii ām Mokoryoontēēt.)
23 Isubooyook :nkinee Kāyō nyoo ātēbunēē kanyii wōloo
sooyēē :kaniseet. Isubooyook :nkinee Eraasto nyoo
kōnōriintēētaab lēnkuutaab *kiriinkēēt ānkōōsubooyook :nkinee
ng'eetaabiya Kwaarto.* 25 Okany kiikaaste Yēyiin nyoo inee
:nyēē yēyook ōkiilchē ām lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo
Yēēsu Kiriistō choo ā-āmtooy. Kiwunyootiin :lōkōōywēchooto
ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kiikukeeyta 26 ānkoo
kikiikung'alaalee :siruutēkaab *wōōrkooyik. Nteenee /
kōōkēēng'oong' ra. Kimwooy :Yēyiin nyoo bo ākookoy kule
/ kōōkiiboorchi lōkōōywēchu biiko tukul sukookaasee keey
inee ānkukoonyit. 27 Kutōrōriit :Yēyiin ākookoy kubununēē
Yēēsu Kiriistō. Yēyiin nkit :nyēē ng'oom kuchurta! Kuwuuyiit
nyooto.

16:18 Filib. 3:19; Kolos. 2:4 **16:19** Room. 1:8 **16:21** 1Kōōr. 4:17 * **16:23** Tinyē :siruutēk alake kērēywoontēētaab 24: Kōōbēruurook :Kiriistō akweek tukul. Kuwuuyiit nyooto. **16:23** 2Tēm. 4:20 **16:25** Ēfēēs. 1:9; 3:4-5; Kolos. 1:26

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 55 KK kumiitē Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' nyoo /kēēkuurē ra kule Uturuki. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām Kōōriintō kumiitē baannyii nyēbo āyēēng'. Ki kiriing' :Kōōriintō nyēē wōō ām kōōrēētaab Kirikiik wōlēē /kikēēbāwunēē ng'aleekaab bāytit, ātēbuutēkaab bōrōryēēt āk ntāsimuutēkaab saayeet. / Kiisōōtyinē kule kisirchi :Bāwulō kaniseetaab Kōōriintō bārōōnōōk ang'wan, nteenee kiikubot nyēbo taayta āk nyēbo sōmōk. Bārōōnōōk choo /kēēkuurē ra kule nyēbo taay āk nyēbo āyēēng' kubooyiit man ku nyēbo āyēēng' āk nyēbo ang'wan.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Yu kang'eetee :Bāwulō Kōōriintō, kutoow keey :wuuyinwēkaab kāānēētuutēk chēē mābo man āk ātēbuut chēē miyootēch ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Yooto, / kiiyookyi Bāwulō barweet nyēē kitinyē tēēbuutēk chēē tēērchiin. Nto yu wālu :Bāwulō, mātookunoot miisin yoo mii kuwālu tēēbuutēchoo nto mii kumwoowu ng'al chēē yisunēē biich kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikukas. Kōōkiibooru :acheek ām wēēksēēt wōlēē kēēkāsē kule mii yēē iyēēchinē :Bāwulō kurook tēēbuutēkaab bichoo āk kāāsōōtēywēēkwaa kutoombo kuwālchinē tēēbuutēchooto.

Wuuyinwēēchoo alak ku kule, kiryaach keey :ātēbuutēkaab Yuutayeek āk chēbo Kirikiik. Ām Yuutayeek, kimāchāktōōs kutēbēē :chēēbyōōsōōk ng'ēchērōōk choo bo wōliin bo lēt. Nto yoo mii kooriikaab saayeet āk wōlēē chaang' :biich, kimāchāktōōs kōōyēēnēē mētēwookwaa ankoosyek. Kunyoo, kimākyinē :Yuutayeek āk Kirikiik choo kikiikuyēk biikaab Kiriistō kuyēyē kuu nyooto. Nteenee kimānāānooyēē :chēēbyōōsōōkaab Kirikiik ng'aleechaa kuuyu kimā cheekwaa :ātēbuutēchooto. Kiityookootiin kuyey kiyēē kiyēyē ānkiityookootiin kuyēyē yiisyō ake tukul nyēē tookunoot ām bōrōryēēt.

Kimā miyaat ām ātēbuutēkaab Kirikiik yoo kāyēk :koorko chēēmurēnnyoo ānkichāmtooy :kiruutēkwaa. Kitākuwuu nyooto mbo nkinee ām wōlēē mii :Kirikiik alake choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Tookunoot ām wōlēē mii :Kirikiik kule teer :soboontaab tāmirmiryēēt āk bōōrto yooto kōōtēēb :icheek ng'aleekaab ng'ōōkisto komostaab soboontaab tāmirmiryēēt. Ibooru :yuutēyu kule /kimākēēkāsēē wōlēē wuu :soboonng'waa nyēbo bēsyō ake tukul wōlēē wuu :nyēbo tāmirmiryēēt.

Ng'āloolē :Bāwulō ām kurkeetaab 1-4 kurubta keey ng'aseetaab keey āk bcheyeetaab keey. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 5-6 ātēbuut chēē kimāyēmootiin. Irwookyinē biich ām kurkeetaab 7 kurubta keey kāāmutiisyēēt āk ng'aleekaab bareetaab kooyēēy ām biiko chēē kiikoomut keey. Irābchinē ām kurkeetaab 8-10 kutunkyinooyēētaab āynātōōs āk bany chēē /kēēsooytoochinē tukuuchoo. Ng'āloolēē ām kurkeetaab 11 kurubta keey wōlēē yibtooy :murēn koorko nto wōlēē yibtooy :koorko murēn āk noomnyēēt nyēē tiliil nyēbo biikaab Kiriistō. Inēētē ām kurkeetaab 12-14 kule kuyēyiisyēē :chii ām chamateet kiyēē kiikōōkoochi :Yēyiin. Ng'āloolē ām kurkeetaab 15 kule /kiikēnēē keey ng'aleekaab ng'eeteetaab meet ānkutwēchē ām kurkeetaab 16 kurubta keey āk kāāruruukiisyēētaab beesaanik chēē / kēēsārunēē biikaab Kiriistō chēē kuskusēch ānkwoorōōru chōbuutēkaab ruutooynyii. Kurkeetaab 13 nyoo ng'āloolēē ng'aleekaab *chamateet* ku kurkeet nyēē inkētoot miisin ām Biibilyaa.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēēk ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin ām chamateenyii āyēku *lēbkēēyiintēēt āyēchi Kāārārookiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Āboontē keey āk ng'eetaabiya Sōōstēēn. 2 Kiisubooyook ak-week biikaab Kiriistō ām *kiriinkēētaab Kōōriintō choo / kikiitabaanaak kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu ōbooyiitu Yēyiin. /Kēēmākwook ōtililiitu āk nkicheek biiko tukul choo miitē wōlto ake tukul choo ikēnēē keey Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō, nyoo Mokoryoontēēng'waa nkicheek. 3 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Birchinē :Bāwulō Yēyiin kōōnkōy ānkubāybāchi Kōōriintēēk

4 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman, kuuyu kichamaak ānkukōōnook tukuuk chēē chaang' kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. 5 Kyōōboor ām inee kuyem ām keel ake tukul kuu wōlēē ōng'āllooltooy, āk mbo ām ng'oomnānēēt tukul. 6 Kyoonam ng'aleek choo kikiiboorwook kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt ānkiikukiilchook :ng'aleechaa kutukul. 7 Kunyoo, manookuste rōōbēywoontēēt ake tukul nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt yoo ōmiitē ōkānyoonu miisin bēsyēēt nyoo iyēēwunēē :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 8 Mākōōtitiirook ākoy tabanta nyēē -mōōtinyē miyootyo ake tukul bēsyoonoo mākōōtiilchi :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō biiko ng'aleek. 9 Yēyiin :nyēē /kiinyālē. Kiikukuurook ō-āmchiinē āk lakwanyii Yēēsu Kiriistō nyoo Mokoryoontēēnyoo.

1:1 Yēyuut. 18:17 **1:2** Yēyuut. 18:1-18 **1:5** 2Kōōr. 8:7 **1:7** 1Tēēs. 1:10; Tiitō 2:13 **1:8** Filib. 1:6, 10; 1Tēēs. 3:13; 5:23 **1:9** 1Tēēs. 5:24

Bcheyeetaab keey

10 Nto ii, mbo ng'eetaabiya, ākāloonwook ām kaayneetaab
Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kule ōkāsyiintōōsii :tukul.
-Mōōchuunchuunnyē nteenee, māchāktōōs ōbuurē ām kēēlto
nyēē churtaat nyēē kyōōkāsyiinē ām kāāsōōtēywēēkwook.
11 Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk ng'aleek chēē
kwaakasee biiko alak kukwaanee kōōtaab Kilōōwē, tookunoot
kule ! kyoobchey keey. 12 Mwooyē :ake kule, "Ārubē :anii
ng'aleekaab Bāwulō," kumwooyē :ake kule, "Ārubē :anii
chēbo Ābōōlō" nto ake kulē :nyoo, "Ārubē chēbo Bētērō."
Nto ake kumwooyē nyoo :nkinee kule, "Ārubē chēbo
Kiriistō." 13 So! Ara bcheyaat :Kiriistō? Ara Bāwulō nyoo /
kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt kubo akweek? Nto /
kikeebatisanaak ām kaayneetaab Bāwulō ōō? 14 Ang'erechaat,
kuuyu manaabatisanaak akweek, nteenee chēē kyaabatisan
baateey ku Kiriisbō āk Kāyō. 15 Kunyoo, māmwooy :chii ām
akweek kule / kikeebatisanaak ōyēku rubiikyuu. 16 Man
sinee, kyaabatisan nkicheek biikaab kaab Steefaan, nteenee
yoo ābērē akas kumāmii subak :chii nyēē kyaabatisan.
17 Mēēbērē kiiyookwoo *:Kāārārookiintēēt chaabatisan
biiko. Nteenee chaa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch,
āmēēbērē ām ng'oomnānēētaab chii simāyēk buch :meetaab
Kāārārookiintēēt ām murtooywoontēēt.

Wōō :kiirnātēētaab Yēyiin kusiir nyēbo biiko

18 Yoo /kākyoomchi biiko choo mii kubootōōs ng'aleekaab
murtooywoontēēt, kukāsē yēēt ku bēērbēēryo. Nteenee
yoo /kākyoomwēēch acheek choo /kēēmiitē /kiirāroochēēch,
kōōbooru kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. 19 Mwooyē :siruutēkaab
Yēyiin kule, "+Māāboot ng'oomnātēētaab choo yibē keey
kule ng'oomēch ānkāātub kiirnātēētaab choo bērē tinyē ki-
irnātēēt."† 20 Mii ānō :ng'oomōōtik? Mii ānō :kibsumaniis?
Ānkumiitē ānō :choo tinyē kiirnātēētaab kiirwookēēt? Okany
āmwoowook, mwooyē :Yēyiin kule bēērbēēryo :ng'oomnān nyoo
bo kōōrēēt. 21 Kiyey :Yēyiin ām kiirnātēēnyii simēēnkēt
inee :biiko kubo kule ng'oomēch :icheek. Nteenee kiitiil
:Yēyiin kooraraach biiko choo iyēnchinē inee. Kiiraraach
kubununēē lōkōōywēk choo yibē :biiko alake kule bēērbēēryo.
Lōkōōywēchooto ku choo kyoomtooy :acheek. 22 Bērē :Yuutay-
eek nto /kiiboorchinē ng'al chēē /kiilātē, nto choo mā Yuu-
tayeek kubērē :choo nto /kiiboorchinēē keel nyēbo ng'oomnān

1:10 Yoowa. 17:21-23; Ēfēēs. 4:2-6; Filib. 2:2 **1:11** 1Kōōr. 3:3; 11:18; 2Kōōr. 12:20 **1:12** Yēyuut. 18:24; 1Kōōr. 3:4 **1:13** Mat. 28:19; Yēyuut. 8:16; 19:5; Room. 6:3; Kala. 3:27 **1:14** Yēyuut. 18:8; Room. 16:23 **1:16** 1Kōōr. 16:15, 17

1:18 Room. 1:16; 2Kōōr. 4:3 † **1:19** Isa. 29:14 **1:20** Mat. 11:25; Room. 1:22; 1Kōōr. 3:18-20 **1:21** Room. 1:19-20

sukuchāmchiin. 23 Nteenee, kyoomtooy :acheek kule kimēēchi :Yēēsu murtooywoontēēt, ng'ālyoo nyēē iyiimē Yuutayeek mētēwoy ānkuwuu nyēē bēērbēēryo ām wōlēē miitē :choo mā Yuutayeek. 24 Nteenee, inkētē :choo kiikooraraach :Yēyiin kule Kiriistō :nyēē ibooru kāāmuukēywēēk āk kiirnātēētaab Yēyiin, ānku Yuutayeek nto choo mā Yuutayeek. 25 Ānkoo kōōsōōtē :biiko alake kule bēērbēēryo :ng'aleekaab Yēyiin, nteenee miitē barak :ng'oomnānēētaab Yēyiin kusiir nyoo bo biiko. Nto yoo /kēēbērē kuskusēch :ng'aleekaab Yēyiin, ku nyikiisēch kusiir nkuruukaab biiko.

26 Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtyēēchi yoo / kimanaaki-iraraachaak. Mēēbērē kyoochaang' :chēē kyōōng'oomēch ām wōlēē kāstooy :biiko āmēēbērē kyōōtookunootiin mbo :wōlēē wōō. Kimākwoonēē :chēē chaang' ām akweek kooriik choo bo bāytooyiisyēēt. 27 Nteenee kiiraraach :Yēyiin biiko choo / kiisōōtē kule bērbērēch ām kōōrooni, sukōōntosuur choo kuurē keey kule ng'oomēch. Kiiraraach choo kuskusēch sukōōntosuur nkicheek choo kuurē keey kule bo nkuruuk. 28 Kiiraraach choo mōōntooy :biiko alake ām kōōrooni kule mābo laat, sukuyēk buch :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yibē keey ām kōōrēēt kule bo barak miisin. 29 Ibooru :yuutēyu kule māmii :chii nyēē imuuchē kung'as keey ām taayeetaab Yēyiin. 30 Nteenee, kiikuyeyaak akweek :Yēyiin ōbooyiitu Kāārārookiintēēt Yēēsu, nyoo kiikuyootwēēch kiirnātēētaab Yēyiin. Kiikootyaakteech ankuyeyeech keechurte ām taayeetaab Yēyiin ānkēētililiitu. 31 Kunyoo, kookootyiich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Nyoo māchē kung'as keey, kung'as keey kubo Yēyiin.”†

2

1 Mbo ng'eetaabiya, yoo kyāāchōōnii wōloo ōmiitē sichāā-āmwook lōkōōywēk chēē rubtooy keey āk manta nyēbo Yēyiin, kimāāyibē keey kule ākōrōōm ang'alaal, nto kule āng'oom. 2 Kyaakwey āwuulyēē baateey ng'aleekaab Yēēsu Kiriistō choo bo murtooywoontēēt. 3 Kyāānkāāchōōnii wōlēē ōmiitē kimātinyē nkur. Kyāāmuyoot ānkāābōōtānē. 4 Kyāānkāā-āmu lōkōōywēk, mēēbērē kyāāyēyiisyēē ng'oomnātēēnyuu kule āchuutwook mētēwoy nteenee, kyāāboorunēē yēyuutēk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 5 Kyaayey kuu nyooto simātiiyēē keey :kaakaaseeng'woong'

1:22 Mat. 12:38; Yoowa. 2:11; 4:48; 6:30; Yēyuut. 17:18, 32 **1:23** Kala. 3:1; 5:11 **1:25** 2Kōōr. 13:4 **1:28** Luuka 1:51-53; Room. 12:16; Yāāk. 2:5 **1:29** Ēfēēs. 2:9 † **1:31** Cherem. 9:24 **1:31** 1Kōōr. 1:29; 4:7; 2Kōōr. 1:12; 10:17; 11:30; 12:5; Ēfēēs. 2:9 **2:2** Kala. 6:14 **2:3** 2Kōōr. 10:1, 10 **2:4** 1Tēēs. 1:5

wōlēē mii :kiirnātēētaab biiko nteenee, kōōyyoong'unēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Kiirnātēēt nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēt

6 Kēēng'āloolē :acheek lōkōōy chēbo kiirnān ām wōlēē
mii :choo kichootiin. Mēēbērē kiirnātēēt nyēbo biikaab
kōōrooni nto nyēbo bāytooyikaab bēsyōōsyēchu choo
mii bokubootōōs, 7 nteenee kēēng'āloolēē chōbuutēkaab
Yēyiin choo kiiyēēlootiin. Kiiyēēlootiin :chōbuutēchoo /
kumānāākēētoow kōōrēēt, nteenee / kōōkēēng'oong'wēēch
raat chōbuutēchooto sukōōtōrōōrēēch. 8 Māmii :chii ām
kāāntōōyikaab kōōrooni nyēē kiinkētē kiirnātoonēēb Yēyiin.
Nto kiinkētē, nto kimākwērtoochinē Mokoryoontēēt nyoo
bo lēbkēēyyēēt murtooywoontēēt. 9 Nteenee kiyēyākiis
:ng'aleechu kurubta keey āk kiyēē mwooyē :siruutēkaab
Yēyiin kule,

“Māmii :koong' nyēē kiikukas,
māmii :yiit nyēē kiikukas,
māmii :mēt nyēē kiinkēt
kiyēē kiikuchōbchi :Yēyiin bichoo chāmē inee.”

10 Nteenee, kōōkōōboorwēēch acheek :Yēyiin ām
Tāmirmiryēēnyii ng'aleechaata kiiyēēlootiin. Inkētē
:Tāmirmiryēēt kiy ake tukul ānkoo ku tukuuk chēbo Yēyiin
chēē iyēēlootiin nyēē tyaa. 11 Māmii :chii ake tukul nyēē
inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab ake nteenee nyēē
inkētē ku tāmirmiryēētaab chiichooto nkit. Ām kēēlto nyēē
wuu nyooto, māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē
wuu :Yēyiin nteenee Tāmirmiryēēnyii nkit nyēē inkētē.
12 Mēēbērē tāmirmiryēētaab kōōrooni :nyēē kōkēēnyōōru,
nteenee nyēē kōōkēēnyōōru, ku nyēē chōōnēē wōlēē miitē
:Yēyiin sukung'eet kiinkēt kiyēē kiikukōōnēēch :inee ām
chamateenyii. 13 Ng'aleechuutēchu kēēmwooyē mēēbērē
chēē inēētēēch :biiko alake ām ng'oomnātēēng'waa. Nteenee
ng'al chēē rubtooy keey āk soboontaab tāmirmiryēēt, chēē
inēētēēch :Tāmirmiryēēt kiiboorchi choo boonto Tāmirmiryēēt.
14 Chiito nyoo mātinyē Tāmirmiryēēt kumāchāmchiintōōs āk
tukuuk choo kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kāsē
ng'aleechaa wuu nyēē bēērbēēryo āmēēnkētē kiyēē mwooyē,
kuuyu Tāmirmiryēēt :nyēē yēyē /sikiinkēt. 15 Imuuchē :chiito
nyoo boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin kōōrōōtoot ānkōōnkēt
wōlēē wuu :kiy ake tukul. Nteenee, -mēēmuuchē :chii nyēē
mātinyē Tāmirmiryēēt kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu
:chiichooto, 16 kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
“Ng'oo :nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab Yēyiin?

2:7 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1 **2:9** Isa. 64:4 **2:12** Room. 8:15

Ng'oo ːnyēē imuuchē kōōrwookyi inee?”†
Nteenee, kēēsōōchiintōōsii ːacheek āk Kiriistō.

3

Mang'asee keey ːbiiko biiko

1 Mbo ng'eetaabiya, mēēbērē kyāāng'āloolwook kuu
biich chēē kyoonam soboontaab Tāmirmiryēēt, nteenee,
kyāāng'āloolwook kuu biich chēē tākōōyiimē ːātēbuutēk
choo kibo taay āmānāākich ām Kāārārookiintēēt. 2 Kiyēē
kyaabayeenaak ku chēēko āmēēbērē āmit chēē wuuyēch,
kuuyu kimanooyem o-am āmiichu. Nto kubooyiit man,
manooyem, 3 kuuyu, tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni. Yoo
tōōtuuyiityinē keey moon ānkōōwookuutōōsii, tōōrubē
ātēbuutēkaab kōōrooni kuu biich chēē -mēēnkētē kiy kurubta
keey āk Yēyiin. 4 Yoo kāmwooy ːchii kule, “Ārubē ng'aleekaab
Bāwulō” ānkumwooy ːake kule, “Ārubē chēbo Ābōōlō,” ōyēku
biich chēē -mōōnkētē kiy kurubta keey āk Yēyiin.

5 Kāālē ii, ng'oo ːĀbōōlō ku ng'oo ːBāwulō? Yēchinē
ːbichu Yēyiin yiisyēēt. Icheek ːchēē kiyeyaak sōōyēnchi
*Kāārārookiintēēt kuu yoo kikiikuchōbchi ːMokoryoontēēt chii
yiisyēēnyii. 6 Kyaachaan ːanii kēbuswoontēēt, kōōbisēē ːĀbōōlō
bēēko nto ːnyēē kiyey kubiit ku Yēyiin. 7 Kunyoo, mā kiy ːchii
nyoo choonsē nto ku nyoo ibisiisyē nteenee nyēbo ːng'aleek
tukul ku Yēyiin nyoo yēyē kubiit. 8 Yēchiintōōs ːchiito nyoo
choonsē āk nyoo ibisiisyē yiisyēēt /ānkumākēētuwēn chii ku-
rubta keey āk wōlēē kayeyta yiisyēēnyii. 9 Kēēyēchiintōōsii
yiisyēēt āk Yēyiin, nto akweek ku mbareetaab Yēyiin.

Ōyēku mbo subak kō nyēē tēēchē ːYēyiin. 10 Kiyēētyēēchoo
ːYēyiin āyēku tēēkiin nyēbo kiirnātēētaab barak ānkāāsisin yēē
+/makeeteech kōōto. Kunyi, miitē raat ːbiiko alake kutēēkyinē
yooto kōōto. Nteenee, māchāktōōs ːchii ake tukul kuriib keey
ām wōlēē tēēktooy kōyoo. 11 Yēēsu Kiriistō ːyēē sisinoot yēē
yēmāksē /kēētēēkyi kōōto. Kunyoo, māmii ːchii nyēē imuuchē
kusisin yēēt ake nto kookeeree nyeenyii. 12 Makuteechee
ːalake kōyoo tuukuuk chēē wuuyēch chēbo āliisyēēt nyēbo
barak miisin nto alak kuteechee tukuuk chēē ng'āsng'āsēch
chēbo āliisyēēt nyēbo ng'wēny. 13 Nteenee ām bēsyoonooto
itiilchinēē Yēyiin biiko ng'aleek, mākutook ːwōlēē kiteekta ːchii
nyeenyii. Mākuchō ːmaat nyēē mākōōboor wōlēē wuunto
ːyiisyēētaab chii ake tukul. 14 Yoo keetuuch ːmayaa kiyēē
kiikuteech ːchii, +/mākēētuwēn chiichoo. 15 Nto yoo kāmukus

† **2:16** Isa. 40:13 **2:16** Room. 11:34 **3:2** Ibu. 5:12-13; 1Bēt. 2:2 **3:4** 1Kōōr. 1:10-11; Kala. 5:19-20 **3:6** Yēyuut. 18:4, 11, 24-28 **3:8** 1Kōōr. 4:5 **3:9** Māārkō 4:2-9; Ēfēēs. 2:20-21; 1Bēt. 2:4-6 **3:11** Isa. 28:16; Yēyuut. 4:11-12

:kiyoo, -/mākēētuwēnē nteenee, +/makiiraraach kuu chii nyēē /kākiisōrunēē kō nyēē lāyē.
16 -Mōōnkētē :akweek kule akweek ku Kōōtaab Yēyiin wōlēē
minyē :Tāmirmiryēēnyii? 17 Yoo kābut :chii kōyoo, mak-
waaraanta :Yēyiin chiichooto, kuuyu tiliil :kōyoo ānku akweek
:kōōnyii.
18 -Mooberbeer keey! Yoo isōōtē :chii kule boonto kiirnān
ām kōōrooni, kumāchāktōōs kusatee keey kiirnātoonoo sukun-
yōōr kiirnātēētaab Yēyiin. 19 Buch :kiirnātēētaab kōōrooni ām
wōlēē miitē :Yēyiin. Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
“Tēchēē :Yēyiin ng'oomng'ookik mastiinekwaa.”† 20 /Kikeesir
mbo subak kule, “Inkētē :Yēyiin kule buch :kāāsōōtēywēēkaab
choo yibē keey kule ng'oomēch.”† 21 Kunyoo, mang'asee
keey :chii chii, kuuyu kiikuyēētyēēchook :ake tukul, 22 yēē kā
Bāwulō nto ku Ābōōlō nto ku Bētērō. Ōnkētē kurubta keey
wōlēē wuu :kōōrēēt, soboonto, meet, bēsyōōsyēchu āk choo
kwoonii. 23 Ōbooyē :akweek *Kāārārookiintēēt ānkubo :nkinee
Kāārārookiintēēt Yēyiin.

4

Yēyiin nkit :nyēē inkētē soboontaab chii

1 Kunyoo, māchāktōōs :biiko kuyibēēch kule kēēyēchinē
Kāārārookiintēēt yiisyēēt /ānkiikiitōōrwēēch ng'aleekaab Yēyiin
choo kiiyēēlootiin. 2 Māchāktōōs :biiko choo /kōōkiitōōrchi
ng'aleek, ku biich chēē /kiikoosēē keey. 3 -Māāsōōtē :anii
kule kiy nyēē wōō yoo akweek nto biiko chēē kāmwooy
wōlēē kookaste yiisyēēnyuu nto mbo kule, amwaay :anii
ng'ālyoo. 4 Ānkoo -māānkētē kule kaaleel kiy, mēēbērē
ibooru :yooto kule -maaleelaat, nteenee Mokoryoontēēt nki-
tyōōniin :nyēē inkētē yoo aleelaat nto -maaleelaat. 5 Kunyi,
-mēētiilchi :chii chiito ake ng'al ākoy :bēsyēēt nyoo iyēēwunēē
:Mokoryoontēēt. Inee :nyēē +māchokung'oong' kiyēē kikiker
:mēēnānēēt ānkusyoor wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko.
Yooto, mākusilto :Yēyiin chii kurubta keey āk yēyuutēkyii.

Wōōyēch :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kusiir ng'aseetaab keey

6 Kwaarub :anii āk Ābōōlō ng'aleechu kātāāmwoowook
sukung'eet okaseeneech acheek kule yoo /kēērubē siruutēk
ku kiy nee. Kunyi, ōnkēt kule mēērook kōōtōrōōr :chii chiito
ake kusiir ake. 7 Ng'oo :nyēē mwooyē kule karaam :chiito
ake kusiir ake? Mēēbērē kikōōniing' :Yēyiin rōōbēywoontooni

3:15 2Kōōr. 5:10 **3:15** Yuuta 23 **3:16** 1Kōōr. 6:19; 2Kōōr. 6:16; 1Bēt. 2:5
3:18 1Kōōr. 4:10 † **3:19** Āyub 5:13 **3:19** 1Kōōr. 1:20 † **3:20** Tyēēn. 94:11
3:22 Room. 8:38 **3:23** Room. 14:7-9; 1Kōōr. 15:28 **4:1** 1Kōōr. 2:7 **4:2** Luuka 12:42 **4:4** Yēyuut. 24:16 **4:5** Room. 2:16; 1Kōōr. 3:8

iboontē? Nto yoo ākoo / kikēēkōōniing' ii, kwaaming' :nee siing'as keey wuu nyēē ki nyeeng'uung'?

8 Ōbērē tōōs kyōōnyōōru kiyēē kyōōmāchē. Nto, ōbērē kyōōmokornoon ānkōōbērē kyōōyēku bāytooyik kumāmii :toorētēēt ake tukul. Nto kikyōōyēku man bāytooyik, nto kēēbāytooyiisyē :tukul. 9 Ākāsē kule wuu nyēē kookoochuchuukweech :Yēyiin acheek lēbkēēyik keekerkeyiitu kibratiis chēē / kiikiitiilchi meet. / Kikiibarbaartaateeneech taayeetaab malayikaanik āk biiko. 10 Kēēbērbērēch :acheek kubo *Kāārārookiintēēt nto akweek ōng'oomēch. Kēēkuskusēch sinee :acheek nto akweek ōtinyē nkuruuk. /Kēēkoonyitook akweek nteenee -/mākēēkoonyitēēch acheek. 11 Kookeebeetee kuut ankwaamaateech :melel āmākēētinyē sirooy chēē yēmēēch. / Kēēmii / kiinyāliilēēch ām kēēlto nyēē miyaat āmēēkēētinyē kēēstoon. 12 Kyoomē booryēēt miisin kēēyēyiisyēē āwunnyēkyoo, nto yoo / kākēēchubēēch, kēēsooyē Yēyiin kōōbēruur nyoo kāchubēēch, nto yoo / kākēēwusēēch, kēēmuytoochinē. 13 Nto yoo kēēnchuruurēēch :chii, kēēng'āloolchinē nyēē karaam. Kōōkēēyēku :acheek kāābsikoonwēētaab biikaab kōōrooni.

14 -Māāmiitē āsirwook ng'aleechu āntosuurēēnook, nteenee āmiitē āsōōwook kuu lōkōkyuu choo āchāmē. 15 Ōmuuchē sinee ōnyōōru kāānēētik chēē chaang' miisin chēē inēētook kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt, nteenee -mēēmuuchē :tukul kuriibook kuu kōōn. Kyāā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Kāārārookiintēēt Yēēsu, yooto akerkeyiitu kōōn. 16 Kunyi, ākiimook kule oyey kuu wōlēē āyēytooy :anii. 17 Kayeya :ng'ālyoontooni āyooku Tēmētēēwō kuchō wōloo ōmiitē. Kiikuyēk :inee lakwanyuu nyēē āchāmē ānkuyēchinē :inee Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Māchokōōsōōtwook wōlēē wuu :soboonnyuu ām Kāārārookiintēēt Yēēsu nyēē rubē keey āk kiyēē ānēētē kanisoosyek tukul ām wōlto ake tukul.

18 Kookung'as keey :alake ām akweek nyēē wuu nyēē kyōōbērē tōōs kimāāmuuchē :anii āchōō wōloo ōmiitē. 19 Nteenee, yoo kacham :Mokoryoontēēt āmiitē wāāchōōnii wōlooto ām lēēkitō, si nto yityo, mēēbērē +māābēēru baateey wōlēē mii :icheek kung'āstooy keey, nteenee, +maakas wōlēē tēē :kāāmuukēywēēkwaa. 20 Mēēbērē bo :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ng'al baateey, nteenee bo kāāmuukēy. 21 Kunyoo ii,

---

4:7 Kala. 6:3 **4:8** Room. 5:17 **4:9** Room. 8:36; Ibu. 10:33 **4:10** 1Kōōr. 3:18 **4:12** Luuka 6:28; Yēyuut. 18:3; Room. 12:14 **4:13** 2Kōōr. 11:23-29 **4:16** 1Kōōr. 11:1; Filib. 3:17; 4:9; 1Tēēs. 1:6; 2Tēēs. 3:7, 9; 2Tēm. 3:10; Tiitō 2:7; 1Bēt. 5:3 **4:17** Yēyuut. 16:1; Room. 16:21; 1Kōōr. 16:10; 2Kōōr. 1:1, 19; Filib. 2:19; 1Tēēs. 3:2, 6; Ibu. 13:23 **4:19** Yāāk. 4:15

ōchāmē nkōnō, āyibwook ng'wooninto, nto āchōōntē chamateet āk tāmirmiryēēt nyēē intusoot?

5

Okwet ng'eetaabiya nyoo machurtaat

1 Ākāsē kule wōō :martaayeet ām wōlēē ōmiitē ānku miyaat :martaayaanaa miisin kusiir mbo nyoo yēyē :choo -mēēnkētē Yēyiin. Ākāsē mbo kule miitē :chiito nyēē kiikoomut koorkēētaab kwaan. 2 Ōkwēēstooy ng'ālyoo nyēē wuu nyoo yēē kātāng'woonchook ankookwet chiichoo kiyēyē ng'ālyoontoonoo? 3 Ānkoo sinee -mākēēboontē keey ām yēēt akeenke, nteenee, kēēboontē keey ām Tāmirmiryēēt. Kaamwaay kēny kule leelaat :chiichoo ānkoo -mākēēboontē keey. 4 Ōruruukyi keey yēēt akeenke ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu ānku +māātinyē keey āk akweek ām Tāmirmiryēēt. 5 Māchāktōōs yooto nanyuun, ōtēērchi chiichoo Kibrōkōsyoontēēt / sikiing'woonchi bōōrnyii / ankiiraraach tāmirmiryēēnyii bēsyēēt nyoo itiilē :Mokoryoontēēt ng'aleek.

6 Ōng'āsyinē keey nee ām ng'ālyoo nyēē tēē nyi? -Mōōnkētē :akweek kule tistooy mbo :miyootyo nyēē mining' kut koolaambuuch biiko tukul? 7 Otayee keey ātēbuutēchookwook bo kēny, sōōminy ām soboonto nyēē lēēl nyoo kyōōnyōōru kuuyu kime *Kāārārookiintēēt kubo acheek. Inee ku mēēnkitaab kōrōsēēk nyēbo *Saakweetaab Keeytaayeet. 8 Kunyoo, okany kyaam saakwaani ām kēēlto nyēē tiliil āk manta kusiir yoo /kātākēēburuchē āk kēēlwookichoo bo kēny choo bo miyootyo āk rōkōs.

9 Ām barweenyuu nyoo kisimasirwaak, kyāāmwoowook kule osatee keey bichoo kicham martaayeet. 10 Kimāāmiitē āng'āloolēē biiko choo mānēēnkēt Yēyiin choo mārtootē, chēēmooyēētiis, chōōriik nto choo kutunkyinē āynātōōs. Nto kyāāmwoowook kuu nyooto nto kimākwook kule ong'eetee kōōrēēt kutukul. 11 Nteenee kiyēē āmiitē āmwooyē ku kule, osatee keey wōlēē mii :alake choo kuurē keey kule icheek ku mbo ng'eetaabiya, nteenee mārtooy nto ku chēēmooyēētiis nto kukutunkyinē āynātōōs nto choo chubiisyootē nto ku kibōōkitiis nto ku chōōr. -Mōō-āmchiinē mbo āmit āk biich chēē wuu choo. 12-13 Mābootoo āburyoong'tē biiko choo mēēbērē kookunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Yēyiin nkit :nyēē itiilchinē choo ng'al. Nteenee māchāktōōs akweek ōburyoong'tē biiko

---

4:21 2Kōōr. 13:2 **5:1** Laawi. 18:8 **5:2** 1Kōōr. 6:12; 10:23 **5:3** Kolos. 2:5 **5:5** 1Kōōr. 3:15; 1Tēm. 1:20 **5:6** Kala. 5:9 **5:7** Chuy. 12:15; 13:7; Mat. 16:6-12; Kala. 5:9; Yoowa. 1:29 **5:11** 1Kōōr. 6:9-10; 2Tēēs. 3:6; Tiitō 3:10; 2Yoowa. 10

choo mwooyē kule bo kanisa, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Ōnēmtē chiito nyoo tinyē rōkōsto.”†

6

-Mōōyyoong'tēē keey kōōk

1 Yoo kāchuunchuun :chii āk ake ām akweek, kumāmāchāktōōs kuyibchi ng'aleechaa biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kōōwōōyo. Nteenee, māchāktōōs kuyibchinē kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuchuul ng'aleechaa. 2 -Mōōnkēt kule biikaab Kiriistō :chēē mākōōtiilchi bēsyēēt ake biikaab kōōrooni ng'aleek? Yoo akweek :chēē +mōōtiilchi biikaab kōōrooni ng'aleek ii, kubiirook osat ng'al chēē mābo laat? 3 -Mōōnkētē kule +mākiitiilchi :acheek malayikaanik ng'aleek? Kubooyiit man kiimuuchē keechuul ng'al choo mābo laat yoo kāchuunchuun :biich. 4 Kunyoo, yoo kātook :ng'ala chēē wuu chooto ii, ara ōyibchinē biiko choo kāsē :biikaab Kiriistō kule māchuulootiin sukusātwook ng'aleechaa? 5 Āmiitē āchuurook. Ōmāchē ōmwoowu kule māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē boonto kiirnātēēt kōōwōōyo biikaab Kiriistō chēē kāmākāsyiin? 6 Ām nee suwokōōyyoong'tēē :ng'eetaabiya ake nyiin kōōk, kōōkoochi biiko choo mābo Kiriistō kōōwōōyo? 7 Yoo kākwēryoot :chii ām akweek choo ōbooyē Kiriistō ake kuwo kōōk, kukāākōōboor keey kēny kule -mōōmuuchē kiy. Kaykay ōmuytoochinē keey ku akweek keey kusiir bōōyyoong'tēē keey kōōk. 8 Nteenee, māmāchāktōōs :chii ām akweek kuyēyē kiy nyēē miyaat nto miisin -'mēēkustoochi ng'eetaabkoomēt.

-Mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin

9 Ōnkētē oob kule -mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin? -Mookany /kiiberbeeraak. -Mēēwutē Kaab Yēyiin :murēn āk koor choo kicham kurwootootē keey, biiko choo kutunkyinē āynātōōs, choo mārtooy nto choo sikōrē murēnik chuut, 10 choo sāsunootēē alak tukuukwaa, chēēmooyēētiisyēk, kibōōkitiisyēk, choo chubiisyootē nto chōōriik. 11 Kyōōwuuyē :nkakweek chooto. Nteenee /kiikiiwuunook ōtililiitu /ankeechamta kule ōchurtootiin ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk Tāmirmiryēētaab Yēyiintēēnyoo.

Ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook

12 Mwooyē :alake ām akweek kule, “/ Kēēchāmwoo kiy ake tukul.” Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake

† **5:12-13** Kiruutēk 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7 **5:12-13** Kiruu. 13:5 **6:2** Room. 5:17 **6:3** Yuuta 6 **6:7** Mat. 5:39-40; Room. 12:17 **6:10** Mat. 25:31-46; Kala. 5:19-21 **6:11** Ēfēēs. 5:26; Tiitō 3:3-7; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7

tukul. Ānkoo /kēēchāmwoo ayey kiy ake tukul, mēērook āāsyi keey kubaytaa :tukuuchoo. 13 Nto imuuchē :chii kumwooy kule, “Bo :āmiik mooyēēt ānku bo :mooyēēt āmiik.” Ānkoo ōmwooyē kuu nyooto, miitē :soboontaab āriit nyēē sirē muchastaab bōōrto. Kāāmwoowook, mēēbērē /kikeeyey bōōrtaab chii kubooyiit ng'ōōkistaab martaayeet. Nteenee, /kikeeyey bōōrto kubo Mokoryoontēēt ānkubāwu :Mokoryoontēēt bōōrto. 14 Kiing'eetee :Yēyiin bōōrtaab Mokoryoontēēt meet, ankumakoong'eetee bōōrwoonikyoo nkacheek meet ām kāāmuukēywēēkyii. 15 -Mōōnkētē kule bo :bōōrwoonikwook Kiriistō? Kōōmuuchē kule nee /kiinoomnyo :kiyēē bo Kiriistō āk chēēmurēniis? 16 -Mōōnkētē kule chiito nyoo kātuuyo āk chēēmurēnnyoo, kukāākuyēk kiito akeenke āk koorkoonoo? Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Mākuyēk :bichoo tukwaay kiy akeenke.”† 17 Nteenee chiito nyoo kānoomnyo āk Mokoryoontēēt mākuyēk :tukwaay kiito akeenke ām Tāmirmiryēēt.

18 Lēyyē, osatee keey ng'aleekaab martaayeet. Ōmwooyē kule kiy ake tukul nyoo yēyē :chiito ām bōōrnyii mā ng'ōōki, nteenee āmwooyē :anii kule chiito nyoo kamarta ku ng'ōōki ankaakunyeernyeeree bōōrnyii. 19 Nto -mōōnkētē kule bōōrtaab chiitaab Kiriistō ku kōōtaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin? Yēyiin nyēē kikōōnook Tāmirmiryoonoo miitē bōōrwoonikwook kunyoo -mēēbāwu keey. 20 /Kikēēwālāng'unēēnook kiy nyēbo koomānuut kunyoo, ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook.

7

Ng'ālyoo kurubta keey āk kāāmutiisyēēt

1 Nto kurubta keey āk ng'aleek choo kyōōsirwoo, kaykay nto -mēēmutiis :chii. 2 Nteenee kuuyu wōō :martaayeet kōōrēēt, kumāchāktōōs kuboonto :murēno koorkēēnyii ānkuboonto :koorko saanteenyii. 3 Māchāktōōs :saanteet kuchāmchiintōōs āk wōlēē māktooy :koorkēēnyii ānkumāchāktōōs kuchāmchiin :nkinee koorkēēt āk wōlēē māktooy :saanteenyii. 4 Mābāwu :koorkēēt bōōrnyii nteenee saanteet :nyēē bāwu, āmābāwu :nkinee :saanteet bōōrnyii nteenee koorkēēt :nyēē bāwu. 5 Kunyoo, māsooynēn :chii ām wōlēē mii :ake tōōs baateey yoo kōōkāsyiinē :tukwaay ām bārooyinto nyēē māchē osaay. Nto mii yoo, otas taay ōbuur kuu wōlēē wuu :biich chēē kiikoomut keey sukung'eet -mōō-āsyi keey kukentaak :Kibrōkōsyoontēēt, yoo -mōōmuuchē ōriib keey. 6 -Māāmiitē āmwooyē kule mēēmutiis :chii, nteenee kāāsōōtēywoo :nyoo nyēē kāākōōnook.

6:12 1Kōōr. 10:23; 8:9; Kala. 5:13 **6:13** 1Tēēs. 4:3 **6:14** Room. 8:11; 6:4; 1Kōōr. 15:15, 20; 2Kōōr. 4:14; Kolos. 1:18 **6:15** 1Kōōr. 12:27 † **6:16** Toowu. 2:24 **6:17** Room. 8:9-11 **6:19** 1Kōōr. 3:16 **6:20** Room. 13:14; 1Kōōr. 7:23; 1Bēt. 1:18-19 **7:2** 1Tēēs. 4:3-4 **7:3** Ēfēēs. 5:21-29

7 Ābērē nto kiwuu :biiko tukul anii. Nteenee, tinyē :chii ake tukul rōōbēywoontēēnyii kuchōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin nyēē teer ām wōlēē mii nyēbo ake.

8 Nto kurubta keey āk murēnik choo kiikubēkunēē :kooruuk nto koor choo musuuk, āmwooyē kule kaykay kōōbuur :chii kuu anii, kumacheeng' koorko nto saannyaa. 9 Nteenee yoo -mēēmuuchē :chii kuriib keey, kukaykay kōōmutiis nto /kiimut kusiir yoo kātēēyiimē :bōōrto.

10-11 Nto kurubta keey āk biikaab Kiriistō choo kēēsyootiin, āmwoowook (āmēēbērē sōō, kule anii :nyēē āmwooyē, nteenee Mokoryoontēēt) kule māmāchāktōōs :koorko kubakaakta keey āk saanteenyii nto kukwet :saanteet koorkēēnyii. Nto yoo kabakaakta keey, kumāmākyiintōōs / bokiimut koorkoonoo subak. Nto yoo māwuu nyoo, /kiichoomnyo āk saanteenyii kōōyēēchiin kuu kēny.

12 Nto ām kēēlto ake, āmwooyē (anii nyooto āmwooyē, mēēbērē Mokoryoontēēt) kule yoo boonto :chiitaab Kiriistō koorkēēnyii nyēē mānēēyēnchi Kiriistō, ānkuchāmē :koorkoonoo kuming'to keey saanteenyii, kumāmāchāktōōs kukwet. 13 Nto yoo boonto :cheebiya ake tukul saanteet nyēē mānēēyēnchi Kiriistō ānkuchāmē :saanteenyii, kumāmāchāktōōs kubakaakta saantaanaa. 14 / Kiikiitiliil saantaanaa kubununēē soboontaab koorkēēnyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō /ānkiikiitiliil nkinee koorkēēt kubununēē soboontaab saanteenyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō. Nto kimāwuu nyooto, nto kimātiliilēch :lōkōkwook, nteenee tiliilēch. 15 Nteenee yoo māchē :chii nyoo mānēēyēnchi Kiriistō kukwet koorkēēnyii, kootyaakaat :koorkoonoo kuwēēchi keey. Nto yoo māchē :koorko nyoo mānēēyēnchi Kiriistō kule kubakaakta saanteenyii, kuchāmchi :saanteet kuwēēchi keey. Mārātē koorko nto murēn nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō :ng'ala chēē wuu chooto, kuuyu kiikukuurēēch :Yēyiin kēēminy ām kaalyeet. 16 Inkētēē nee :inyiing' koorko nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey saanteeng'uung' /kiiraraach, nto acha? Nto, inkētēē nee :inyiing' saannyaa nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey /kiiraraach koorkēēng'uung', nto acha?

17 Māchāktōōs kurubē :chii kāāburnyii kuu wōloo kikiikuchōbtoochi :Mokoryoontēēt yoo kikuurē :Yēyiin. Mākuutyēēt :nyiitēnyi nyēē ātōōrchinē kanisoosyek tukul. 18 Yoo kikuurē :Yēyiin chii koomuraatanaat, ku Yuutāyiin, kumāmāchāktōōs kusyeem kuyēk chii nyēē / manaakiimuraatan. Nto yoo kimeemuraatanaat

7:7 Mat. 19:11-12; 1Kōōr. 12:11 **7:9** 1Tēm. 5:14 **7:10-11** Mat. 5:32 **7:15** Yoowa. 14:27; Room. 12:18; 14:19; 1Kōōr. 14:33; 2Kōōr. 13:11; Kolos. 1:20; 3:15; Ibu. 12:14 **7:16** 1Bēt. 3:1

:chii yu kikuurē :Yēyiin, kuuyu kimā Yuutāyiin, kumāmākyinē /kiimuraatan. 19 Yoo imuraatanaat :chii nto kumeemuraatanaat, kumāmii yēēt :kiy. Nteenee ng'ālyoo nyēbo koomānuut, ku kule /kēēriib mākuutēkaab Yēyiin. 20 Māchāktōōs :chii kōōbuur kuu wōloo kiwuunto kukuurē :Yēyiin. 21 Yoo kiiyēku motwooriin, -meekany kooyiimiing' mēt, nteenee yoo 'kēēnyōōru bārooyinto /kiityaaktiing', icham. 22 Yoo /kikēēkuuriing' iyēku motwooriintēēt ing'erech kule -mēēmiitē motwoornātēētaab ng'ōōki, nteenee kwēēbooyiitu Mokoryoontēēt. Nto yoo kiibāwu keey kukuuriing' :Yēyiin, inkēt kule iyēku motwooriintēētaab Kiriistō. 23 /Kikyaaleenaak kiy nyēbo koomānuut kunyoo, -mookany kubāwook :kōōrēēt. 24 Mbo ng'eetaabiya, ōyēyē yiisyēētaab Yēyiin nyēē mātiny kule iyēku ng'oo.

25 Nto kurubta keey āk choo mākēēsyootiin, -māātinyē mākuutyēētaab Mokoryoontēēt nyēē nāmē keey āk icheek. Nteenee ārwookwook kuu chii nyēē /kiikoosēē keey kubo kiyēē kiikōōbēruurēēnoo :Mokoryoontēēt. 26 Kubo wuuyinto nyēē miitē kuu nyiitēnyi, āsōōtē kule kaykay -/mākiimutiis. 27 Yoo boonto :chii koorkēēt, kōōbuurto, nto yoo māboonto, macheeng'. 28 Yoo kēēmutiis :chii, mēēbērē kāchoolwookēn, āmēēbērē kāchoolwookēn :nkinee nyoo /kakiimut. Nteenee, mākunyōōr :nyoo kēēmutiis nyāliluutēk chēē chaang' ām ming'ātēēnyii, -āmāāmākyook :anii nyāliluutēchooto. 29 Mbo ng'eetaabiya, kiyēē āmiitē ābooru ām yuutēyu ku nyi: lēēkit :mēēyintaab kōōrēēt. Kunyi, māchāktōōs :murēnik choo kiikōōmutiis kumāswēē ng'aleekaab kēēstoonikwaa. 30 Nto choo mii kuriirtōōs kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē mātinyē ng'woonin. Nto choo mii kung'ērēchē kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē māng'ērēkootiin. Nto choo āliisyē, kōōbuur wuu nyēē mā cheekwaa :tukuuchoo koolē. 31 Nto choo yēyiisyēē tukuukaab kōōrooni kumāchāktōōs kōōbuur wuu nyēē māng'ērēkyinē tukuuchoo. Mii wokubotē :kōōrooni ām lēēkitō.

32 Āmāchē ōbuur nyēē māmii :kiyēē iyiimook mētēwoy. Āmē mēt chiito nyoo mānēēmutiis :wōlēē makoong'ereekta Mokoryoontēēt. 33 Nto chiito nyoo kiikōōmutiis, kōōsōōtē :nyoo wōlēē makoong'ereekta koorkēēnyii. 34 Yooto mākusāch :kāāsōōtēywēēkyii. Isōōtē *:ārung'oonyoontēēt nto ku koorko nyēē musuk ng'aleekaab Mokoryoontēēt ānkōōnēmchinē keey kutukul. Nteenee isōōtē :koorko nyoo imutaat wōlēē makoong'ereekta saanteenyii. 35 Āmwooyē ng'ālyoontooni

7:18 Kala. 5:1 **7:19** Room. 2:25-29; Kala. 5:6 **7:22** Ēfēēs. 6:6; Filēm. 16 **7:23** 1Kōōr. 6:20 **7:26** Cherem. 16:1-4; Yēyuut. 14:22; 1Tēēs. 3:3-4 **7:28** Luuka 21:23 **7:31** Ēsēk. 7:12-13; Room. 13:11-13; Filib. 4:5; 1Bēt. 4:7 **7:33** Luuka 14:20

sukuyēētyēēchook āmēēbērē kule kaakiichaak. Āmāchē ōbuur
ām kēēlto nyēē rootaat nyēē kyōōnēmchi keey Yēyiin kutukul.
36 Yoo isōōtē :booyoo kule keekaay chēēbnyii nyēē
kōōkōōnnyoo kut kumii wokukēēytēē :bēsyōōsyēk chēē yēmē
/ kiimut ānkōōsōōtē :chiichoo kule nyoolchinē kuwo kōōto,
kōōrook kooyiilta kuu wōloo māktooy. Māmii :kiy nyēē miyaat
yoo kamakta chēēbnyii / kiimut. 37 Nteenee yoo keesootee
mooyēēnyii ankootiil kule kōōbuur :kōōkoonoo nyēē mēēbērē /
kiimutē, kumii :boontoonoo kuyēyē nyēē karaam. 38 Kunyoo,
boontēēt nyoo kamakta chēēbnyii / kiimut, kukayey nyēē
karaam, nto nyoo kamamakta chēēbnyii / kiimut, kukayey
:nyoo nyēē karaam miisin.
39 Māchāktōōs :koorko kutāsē taay kōōbuurtooy keey
saanteenyii yoo tākusoboot :saanteet. Nteenee yoo kame
:saanteet, / kēēchāmchinē koomut keey āk chiito ake
tukul nyoo kacham :inee, kātikoo kiikōōyēnchi :chiichooto
Mokoryoontēēt. 40 Nteenee ām wōlēē ākāstooy :anii, ibēruuroot
:koorkoonoo yoo / kamakiimut subak. Āsōōtē kule mii
kōōntōōwoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin yoo āmwooyē ng'aleechu.

8

Kurubta keey āk bany choo /kakeesaayta

1 Kany, baa, āmwoowook ng'ālyoo kurubta keey banyeechaa
/kēēsooytoochinē āynātōōs. Kubooyiit man, kiinkētē sinee kule
kēētinyē :tukul kiirnān. Ng'āsēē keey :ake kiirnān, kuchāmē
:ake biiko alak ānkōōtitiirē. 2 Nto chiito nyoo yibē keey kule
inkētē kiito ake, kumēēnkētē kiyoo kuu wōloo kātāmāchāktōōs
kōōnkētito. 3 Nteenee, chiito nyoo chāmē Yēyiin, kuchāmtooy
:Yēyiin kule nyeenyii.
4 Kunyi, kurubta keey āk banyeechaa / kēēsooytoochinē
āynātōōs, āmwooyē kule buch :āynātōōsyēchoo. Māmii :Yēyiin
ake, nteenee akeenke :Yēyiin nkit! 5 Ānkoo ku chaang' :tukuuk
barak nto wōlēēb ng'wēny chēē kutunkyinē :biiko alake kuu
āynātōōsyēkwaa nto mokorēēnikwaa, 6 kiinkētē :acheek kule
akeenke :Nyēē /kēēkutunkyinē. Nyooto ku Yēyiin nyoo Baaba
ānkitoowu kiy ake tukul ānkēēminyē kēēkoonyitē inee. Akeenke
:Mokoryoontēēt. Nyooto ku Yēēsu Kiriistō nyoo yēchiintōōs kiy
ake tukul āk Yēyiin ānkukōōnēēch soboonto.
7 Mēēbērē inkētē :biiko tukul ng'aleechēēb manta.
Tākōōyiimē biikaab Kiriistō alak yoo kaam bany chēē /
kākēēsooytoochi āynātōōs. Nto kuuyu tākukuskusēch :bichooto,
kōōsōōtē kule tōōs ng'ōōki yoo kaam banyeechaata. 8 Yoo

7:39 Room. 7:2-3 **8:1** Room. 15:1-2; 1Kōōr. 13:1-7; 16:14 **8:3** 1Kōōr. 12:13; Kala. 4:9 **8:4** Kiruu. 6:4 **8:5** 1Kōōr. 10:19-20 **8:6** Yoowa. 1:3; 1Kōōr. 12:5-6; Êfēēs. 4:5-6; Kolos. 1:16

kakyaam āmit, nto kamakyaam, mēēbērē yēyēēch kēēlēēkityi Yēyiin.

9 Ōriib keey! Ānkoo ōtyookootiin o-am banyeechaa, -mookany kōōsākyi biiko choo mānāākich :kaakaaseeng'waa kunyōōr kāānākuut /ānkiiboot. 10 Yoo kāsook akweek choo ōng'oomēch :chiito nyoo kuskus :kaakaaseenyii ō-āmē banyeechaa / kākēēsooytooy ii, ōmiitē oob ō-āsānchinē nkinee kwaam banyeechaata? 11 Kunyoo, mākōōsākyi :kiirnātēēng'woong' kubot :ng'eetaabiya nyiitēnyi kimēēchinē *Kāārārookiintēēt. 12 Yoo kōōchoolwookēnchi mbo ng'eetaabkoomēt ām kēēli ōsuusyoonē kāāyēnchinooyēēng'waa nyoo kuskus, kōōchoolwookēnchi Kiristō. 13 Kunyi, yoo ākoo yēyē :kiyoo ā-āmē mbo ng'eetaabiya kubootyo, kāmēētāwāā-āmē banyeechaa subak.

9

Mānāātēēbchi keey :Bāwulō kiyēē kimisyinē kunyōōr

1 Maatyaaktaat :anii? Mā anii *lēbkēēyiin? Kyaakas Yēēsu Mokoryoontēēnyoo ānkyōōtooku :akweek kubo yiisyēēt nyēē āyēchinē Mokoryoontēēt. 2 Mānāākoochi biiko tukul lēbkēēyyēēt, nteenee, kubooyiit man, kyāākōōnook akweek. Wōlēē ōrubtooy :akweek Mokoryoontēēt, kōōbooru man kule anii :lēbkēēyiintēēng'woong'.

3 +Māāyēētēē keey ng'aleechu āmwoowook yoo kakwiilaataa :biiko alake. 4 Kēētinyē man / kēēkōōnēēch āmiik nto kiyēē kēēyyēē kubo yiisyēēt nyēē kēēyēyē 5 ānkāātinyē man amut koorko nyēē kiikōōyēnchi Yēyiin sikēēbēētooy keey tukwaay kuu wōlēē yēytooy *:lēbkēēyik alake, mbo :ng'eetaabkaametiitaab Mokoryoontēēt āk Bētērō. 6 Ara anii āk Barnaaba baateey chēē kēēyēmāktōōsii kēēyēyiisyē sikēēnyōōru kiyēē kyoomē? 7 Mii :chii nyēbo lukēēt nyēē imuuchē kukwēchi keey nkit beesaanikaab yiisyēēt? Nto mii mbo :chii nyēē choonē āmit, amaam āmiichoo? Nto mii :chii nyēē imuuchē kuriib tany āmāluusyo ōō?

8 Mēēbērē āmiitē āmwooyē ng'aleechu āyyoong'unēē komostaab biich buch, nteenee siruutēkaab Yēyiin :chēē mwooyē kuu nyooto. 9 Mwooyē :siruutēkaab *Muusa kule, "-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo /kēēbooksē."† Māmiitē :Yēyiin kung'āloolēē yēēyto baateey 10 nteenee mii kung'āloolēēnēēch nkacheek si yoo miitē :chiito kutēbēnē mōkōōnkēētaab yeeyiik nto kumii kuwōōrsē, kutinyēē mooyēēt kule +/ mākiikoochi kiy. 11 Kookeechaan :acheek ng'aleekaab Tāmirmiryēēt

8:9 Kala. 5:13 **8:12** 1Kōōr. 10:23-33 **9:2** 1Kōōr. 15:8; 2Kōōr. 10:7-8; 11:5; Kala. 1:1 **9:2** 1Kōōr. 4:15; 2Kōōr. 3:1-3; 10:13 **9:4** Mat. 10:10; 2Tēēs. 3:9 **9:6** Yēyuut. 9:27; 18:3; Kala. 2:1, 9 † **9:9** Kiruu. 25:4 **9:9** 1Tēm. 5:18

soboonwēkwook, ara nyikisyook yoo kōōkōōnēēch kiy nyēē kākēēyēētyēēchinēē keey? 12 Nto yoo ākoo tinyē :alake manta ōtoorēt :akweek ii, kwaam :nee +mōōtoorētēēch nkacheek? Manaakeeyaach :acheek /kēēyēwēēch kuu nyooto. Nteenee, kikeecham keemuyte kiy ake tukul kusiir yoo kātākēēkērēktooy biiko kukas lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō. 13 Ōnkētē oob kule nyōōrtooy :biiko choo yēyiisyē *Kōōtaab Yēyiin āmiik wōlooto? Nto -mōōnkētē kule āmē :choo bēēlē kōrōsēēk ām *kāābkōrōs kereeryaanteetaab āmiichoo bēēlē? 14 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimwooy :nkinee Mokoryoontēēt kule māchāktōōs :biiko choo āmtootē lōkōōywēk chēē kāroomēch /kēēbāyē kubo yiisyoonoo.

15 Manaayaach :anii / kēēyēwoo kuu nyooto āmāāmiitē āsirwook ng'aleechu kule sōōkōōnoo kiy. Ākāykooyē ameey kusiir kubuutēēnoo :chii kiyi āntumēērēē. 16 -Māāng'āsē keey yoo ā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch, kuuyu mākyoo kule a-amte. Āmiitē nyēē miyaat nyēē tyaa yoo kamaa-amte lōkōōywēchu. 17 Nto kyāāchēēnkyi keey kule a-amte, nto yēmāksē / kēētuwēnoo. Nteenee kuuyu / kiikiitōōrwoo, kumāchāktōōs a-amte. 18 Kiyēē āng'ērēchēē ku a-amte lōkōōywēk buch nyēē -māāyoochē kiy.

19 Ābāwu keey āmābāwoo :chii ake tukul, nteenee āchāmē āyēētyēēchi chii ake tukul saaweech biiko chēē chaang' kucham Kiriistō. 20 Kyāānkāā-āmchinē Yuutayeek, kyāābuurē kuu wōlēē wuu :icheek sāāyisu. Kyāābuurē āk Yuutayeechaa bāwu :kiruutēk wuu nyēē bāwoo nkanii :kiruutēk, ānkoo sinee -mābāwoo anii :kiruutēkaab *Muusa, sāāyisu icheek. 21 Kyāābuurē wuu nyēē -māāwuuyē Yuutāyiin yoo āboontē keey choo mā Yuutayeek, sāāyisu icheek. Ānkoo wuu nyooto, āboontē mākuutēkaab Yēyiin, kuuyu bāwoo :Kiriistō. 22 Nto ām wōlēē miitē :choo kuskusēch, āyibē keey :nkanii kule akuskus sukung'eet āyisu. Kunyoo, kwaayey keey akerkeyiitu bichoo alak tukul si nto anyuun āsāru mbo biiko kereeryaa. 23 Āyēyē ng'aleechu tukul kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch sāānyōōru :nkanii bērurooto nyoo /kiikēēkuurtoochi biiko.

/Kēētuwēnē chii nyoo kēēkiil keey

24 Ōnkēt kule yoo ing'wēēnē keey :biiko ām labateet kōōbēliisyē :akeenke ānku nyooto baateey nyēē /kēētuwēnē. Kunyoo, māchāktōōs ōlābātē ōtinyēē mooyēēt kule +/ mākēētuwēnook. 25 Chii ake tukul nyoo māchē kōōbēliis ām labateet, /kēēmākyinē kusatee keey ng'al chēē chaang'

9:11 Room. 15:27 **9:12** Yēyuut. 20:33-34; 2Kōōr. 11:9 **9:13** Laawi. 6:16, 26; Kāāyiit. 18:8-10; Kiruu. 18:1 **9:15** Yēyuut. 18:3 **9:16** Room. 1:14; Yēyuut. 9:15; 26:16-18 **9:20** Yēyuut. 16:3; 21:20-26 **9:22** 1Kōōr. 10:32-33; 2Kōōr. 5:11

ānkōōnēmchi keey labateet. Nteenee yoo kēēbēliis, / kēētuwēnēē kiy nyēē -mēēbuurē kulōōyiit. Nteenee kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin sikēēnyōōru tuwēnto nyēē wēētii kibchuulyo. 26 Kunyi, -māāmiitē :anii ālābātē kuu chii nyēē -mēēnkētē kiyēē lābātyinē. -Māāmāchē anii akwet yoomat. 27 Nteenee, kyaaneet bōōrnyuu muytaayeet si yoo ā-āmchinē alak lōkōōywēk, mēēbērē +maakuste kiyoo +/mākēētuwēnēēnoo.

10

-Mōōwuruur Mokoryoontēēt

1 Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :mbo kuuko. Kiriib icheek :boolteet ankwaay :tukul tōōliilēēt. 2 Yooto kwooyē :icheek tōōliiloonoo ānkuriibootē :booltaanaa, kuyēk :icheek tukul rubiikaab *Muusa. 3 Kyaam :tukul āmnyoontēēt nyoo kikōōnu :Yēyiin 4 ānkuyyēē bēēko kibtaman chēē kikwoonēē rwaanteet ām keel nyēbo kwōng'uut. Kiiyyoonkyinē :rwaantaanaata Kiriistō. 5 Mānāāng'ērēkyi :Yēyiin kāāburtaab bichoo wōlēē wōō sōōkāsē kule kibēkyinoot :bichoo suurkwēēnēēt.

6 Kunyoo, kēēkāsēē ng'aleechaa kule mēērook kēēkōchōnkyi Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :bichoo. 7 -Mōōyēku biich chēē ōkutunkyinē āynātōōs kuu wōloo kiwuunto :bichooto alake, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Kiswēē :biich saakwaanaa kuyyēēsyo bokōōsuuchi ng'al chēē mākāroomēch.”† 8 -Makaraam /kēēmārtooy kuu yoo kiyēyē :alake ām bichoo sukubēku bēsyēēt akeenke :chēē kiyitē kisyēērōōk tibtēm āk sōmōk. 9 Māmāchāktōōs /kēētyēmē Mokoryoontēēt kuu wōloo kityēmtooy :alake ām bichoo sukubākāchē icheek :ēērēēnōōk. 10 -Mōōng'unyng'uunyē kuu yoo kiyēyē :alake sukubākāchē icheek *:malayikeet nyoo āroontooy biich.

11 Kēēkāsēē yooto ng'aleechu kuyēk kāānēētēywoo. / Kikēēsirwēēch sukung'eet kēēriibēē keey :acheek choo kēēminyē kōōrēēt ām bēsyōōsyēchu kaakuriik :tabanta. 12 Kunyoo, yoo ōbērē ōtitiirootiin kumāchāktōōs ōriibē keey -/ makeekentaak. 13 Tyēmuutyēēt ake tukul nyēē chōōnchook ku nyoo nāmē chii ake tukul. Ōmuuchē omaang'tee keey Yēyiin kuuyu mēēbērē makwaastaak / keetyemaak kukeeytee tyēmiisyēēt nyēē ōmuuchē. Nto yoo / kakeetyemaak, mākōōboorwook kēēlto nyēē soochuntee

9:25 Filib. 3:12-14; 2Tēm. 2:5; 4:7-8; Ibu. 12:1; Yāāk. 1:12; 1Bēt. 5:4; Ng'oong'. 2:10; 3:11 **10:1** Chuy. 13:21; 14:19-22, 29 **10:3** Chuy. 16:13-21, 31 **10:4** Chuy. 17:6 **10:5** Kāāyiit. 14:29-30; Ibu. 3:17 † **10:7** Chuy. 32:2, 6, 19 **10:8** Kāāyiit. 25:1-9 **10:9** Kāāyiit. 21:5-6 **10:10** Chuy. 14:11-12; Kāāyiit. 16:41-50 **10:11** 2Tēm. 3:16 **10:12** Kala. 6:1

ānkubōōkich. 14 Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu chēē āchāmē,
osatee keey ōkutunkyinē āynātōōs.
15 Āmiitē āng'āloolwook akweek biich chēē ōsēwunootiin,
kunyoo, ōrōōtootē :akweek kiyēē āmwooyē. 16 Yoo
kēēyyēēwunēē terekyeet nyoo kēēbirchinēē Yēyiin kōōnkōy,
kēēmiitē yooto kēēyēmtooy korotiikaab *Kāārārookiintēēt.
Nto yoo kēēbētēsē mukaatiit, kēēyēmtooy bōōrtaab
Kāārārookiintēēt. 17 Kuu yoo akeenke :mukaatiinaa, kēēwuuyē
akeenke, ānkoo kēēchoong'ēch, kuuyu kyoomē mukaatiinaata
akeenke.
18 Okas baa, akweek biikaab *Israyēēl. Yēmtooy oob :bi-
iko choo bēēlē kōrōsēēk kiyēē /kēēbēēlē ām *kāābkōrōs, yoo
āmiisyē? 19 Yoo āmwooyē kuu nyooto, āmiitē ābooru kule
kōrōsēēchoo /kēēyēchinē āynāt ku kiy, nto kule kiy :āynātoonoo?
20 Achicha! Māwuu nyoo. Kōrōsēēk tukul choo yēyē :biiko
choo mānēēyēnchi Yēyiin, kuyēchinē :choo tāmirmirook chēē
miyootēch āmēēbērē yēchinē Yēyiin. -Māāmākyook akweek
ōyēmtooy kiy āk tāmirmiroy. 21 Mēēmuuchāktōōs ōyyēēwunēē
terekyeetaab Mokoryoontēēt āk nyēbo tāmirmirook chēē miy-
ootēch. Mēēmuuchāktōōs ō-āmē Saakweetaab Mokoryoontēēt
āk āmit choo /kākēēsooytoochinē tāmirmirook chēē miyootēch.
22 Ara, yoo ōmiitē ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē ōwuruurē oob
Mokoryoontēēt kung'woonchi :moo? Ōsōōtē kule ōmuuchē
wōlēē tēēnto :kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt?

Ōkoonyitē Yēyiin ām kiyēē ōyēyē

23 Mwooyē :alake ām akweek kule, "/Kēēchāmwoo kiy ake
tukul." Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul.
Mātēēchē biich :kiy ake tukul. 24 -Mēēchēēnkyinootē keey nkit
karaamat, nteenee ichēēnkyinootē alak.
25 Ō-āmē bēēny ake tukul nyoo koo-alee wōlēē /kyoolēē
banyeek amookany kwaamaak mēt kule ara /kākēēsooytoochi
āynātōōs nto acha. 26 Mwooyē :siruutēk kule, "Bo Yēyiin
:kōōrēēt āk tukuuk chēē mii kōōrēēt."†
27 Yoo kākuurook :chii nyēē mānēēyēnchi *Kāārārookiintēēt
kule bōō-āmiisyē ām kanyii ānkōōmāchē kule obe, obe. O-am
bēēny ake tukul nyoo kākōōnook amookany kwaamaak mēt
kule ara /kēēchāmwook o-am. 28 Nteenee, yoo kāmwooy :chii
kule /kākēēsooytoochi āmiichu āynātōōs, mēērook o-am kubo
chiichooto kāmwoowook, kuuyu yoo koo-am āmiichoo kōōsōōtē

10:13 1Tēēs. 5:24; Yāāk. 1:13-14 **10:14** 1Yoowa. 5:21 **10:16** 1Kōōr. 11:24-25 **10:17** 1Kōōr. 12:27 **10:18** Laawi. 19:5-8 **10:19** 1Kōōr. 8:4 **10:21** 2Kōōr. 6:15-16 **10:23** 1Kōōr. 6:12; 8:7-12 **10:24** Room. 15:1-2; 1Kōōr. 10:32; 13:5; Filib. 2:4 † **10:26** Tyēēn. 24:1 **10:26** Tyēēn. 89:11

:chiichoo kule miyaat. 29 Mā akweek :chēē ōsōōtē kule miyaat, nteenee chiichooto :nyēē imuuchē koosoot kuu nyooto.

Imuuchē kumwooy :chii kule, “Kērēktoo anii nyi atyaakaat kule nee :wōlēē isōōtitooy :chiito? 30 Yoo ākoo āmiitē ā-āmiisyē ābirchinē Yēyiin kōōnkōy ii, kwaam :nee sukung'alaaleenaa :chii kule kaayey nyēē miyaat?” 31 Kookas, yoo ō-āmē nto yoo ōyyēē kiy, nto yoo ōyēyē kiy ake tukul, kumāchāktōōs ōyēyē ōkoonyitē Yēyiin. 32 -Mooyey kiy nyēē miyaat ām wōlēē mii :biiko ānku Yuutayeek, choo mā Yuutayeek nto ku biikaab Kiriistō. 33 Āsyēēmē ang'ereech chii ake tukul ām kēēlto ake tukul. -Māāmiitē āchēēnkyinootē keey :anii nkit karaamat nteenee āchēēnkyinootē biiko chēē chaang', /sikiiraraach.

11

1 Māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo āyēytooy :anii, kuu wōloo ārubtooy wōlēē yēytooy :Kiriistō.

Kāāburtaab kooruuk yoo /kēēmiitē saayeet

2 Āsiltook, kuuyu ōsōōtoo ām kiy ake tukul ānkōōriibē kāānēētēywēēk kuu yoo kyāānēētook.

3 Āmāchē ōnkēt kule bāwu :murēnēēt koorkēēt, kubāwu :Kiriistō murēnēēt. Nto nyēē bāwu Kiriistō ku Yēyiin. 4 Yoo kēēyēēn :murēno ake tukul ām acheek mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kōōbooru kule mākoonyitē Kiriistō. 5 Nto nkinee koorko ake tukul nyoo mēēbērē kēēyēēn mētinyii yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, mākoonyitē saanteenyii. Kerkeey :yooto wuu nyēē kēērēr mētinyii kōōntosuur saanteet. 6 Yoo mēēbērē kēēyēēn :koorko mētinyii kōōboor koonyit ām wōlēē miitē :saanteenyii kukaykay kōōrēr. Nto subak, kuuyu ng'ālyoo nyēē mābo koonyit ām wōlēē mii :saanteet yoo kēērēr :koorko mētinyii, kumāchāktōōs kōōyēēnē. 7 -Mēēyēēn :murēno mētinyii kuuyu /kikeeyey /kiikerkeeyee Yēyiin ānkukoonyitē Yēyiin. Nto koorkēēt, kukoonyitē :nyoo saanteenyii. 8 Mēēbērē kiyēwunēē :Yēyiin murēnēēt koorkēēt, nteenee kiyēwunēē koorkēēt murēnēēt, 9 āmēēbērē /kikēēyēyē murēnēēt kubo koorkēēt, nteenee /kikēēyēyē koorkēēt kubo murēnēēt. 10 Nto kubo malayikaanik, kumāchāktōōs :koorko kōōyēēnē mētinyii sukōōboor kule bāwu inee :saanteenyii. 11 Ānkoo wuu nyoo, buch :koorko yoo mātinyē saannyaa anku buch :nkinee saannyaa yoo mātinyē :koorko, yoo kiikōōyēnchi Mokoryoontēēt. 12 Kichōōnēē :koorkēēt bōōrtaab murēnēēt ānkusichē :koorko murēn. Kunyoo, kwoonēē :tukwaay wōlēē

10:28 1Kōōr. 8:7, 10-12 **10:30** Room. 14:6; 1Tēm. 4:3-4 **10:31** Kolos. 3:17; 1Bēt. 4:11 **10:32** Room. 14:13 **10:33** 1Kōōr. 9:19-22 **11:1** 1Kōōr. 4:16 **11:3** Toowu. 3:16; Ēfēēs. 5:23 **11:7** Toowu. 1:26-27 **11:9** Toowu. 2:18-23; 1Tēm. 2:13

mii :Yēyiin. 13 Kunyi, okas :akweek nkit. Ara karaam ām
akweek yoo sooyē :koorko āmēēyēēnoot :mētinyii? 14 Ara,
inēētook :wōlēē wuu ātēbuutēkaab biiko kule ng'ālyoo nyēbo
kāāntosuurāt kutinyē :murēno buut chēē kōōyēch? 15 Nteenee
yoo boonto :koorko buut chēē kōōyēch kuyibchinē koonyit,
kuuyu /kikiikoochi buutēēchooto sukōōyēēnē mētinyii. 16 Yoo
māchē :chii ake tukul kule kukwiil ng'aleechu, kumābootēēch
:ng'ala chēē wuu choo āmābooto nkicheek kanisoosyek ām
wōlto ake tukul.

Ōrōōtootē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt

17 Mākoy āsilook ām kiyēē āmiitē wāāmwoowook kuuyu kiyēē
ōmiitē ōyēyē ām tuuyōōsyēkwook kumā karaam. 18 Ng'ālyoo
nyēbo taay ku kule kosiila yiit kule -mōōkāsyiintōōsii yoo
ōtuuytōōsii ōkutunkyinē Yēyiin ankataacham kule wuu nyooto.
19 Āchāmē kule imuuchē kukaraam yoo kōōchuunchuunnyē,
sukutook kule mbo ng'oo ām akweek :chēē churtootiin ām
wōlēē miitē :Yēyiin. 20 Yoo kyōōtuuytōōsii, kyōōbērē tōōs ōmiitē
ō-āmē āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt nteenee mēēbērē
bo Mokoryoontēēt :āmnyoontoonoo, 21 kuuyu simkwoomē
:chii āmiikyii ānkuyyēēsyo amakanyee chuut sukuyemta
tukul. Yooto makubeetee :alake kuut nto alak kubiyoong'iis
ānkubōōkiit. 22 Yoo kā saakwa nyēbo āmiisyō, kwoomiis :chii
ām kanyii. Ōmōōntoochinē nee akweek :choo ōyēku mokorēēn
biikaab Kiriistō choo kuskusēch? Ara +māāsilook? Achicha!
23 Kyāā-āmwook kiyēē kiyey :Mokoryoontēēt. Ām
kwēēmowuunoo /kikēēchoomtooy Mokoryoontēēt Yēēsu, kinam
mukaatiit, 24 nto yu kikiikubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubetes
ānkumwooy kule, "Bōōrnyuu :nyi nyēē / kākēēkōōn kubo
akweek. O-am sōōsōōtēēnoo." 25 Yu kābokwoomiis kubēk,
kunam terekyeet nyēē kimii *:tifaayiik ānkumwooy kule,
"Kiirootyeet :nyi nyēē lēēl kubununēē korotiikyuu. Ōyyēē
sōōsōōtēēnoo." 26 Ō-āmē āmnyoontooni ānkōōyyēē tifaayiichu
ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt sōōsōōtēē
meenyii. 27 Kunyi, chii ake tukul nyoo āmē āmnyoontooni
nto nyoo yyēē tifaayiichu ām kēēlto nyēē mā karaam,
kukāākuchoolwookēn kuuyu -mēērābchinē kiyēē ibooru :bōōrto
āk korotiikaab Mokoryoontēēt. 28 Māchāktōōs kōōrōōtootē
keey :chii kurook nto āmē mukaatiit nto kuyyēē tifaayiik.
29 Chii ake tukul nyoo āmē mukaatiit nto kuyye tifaayiik
kumānēēnkēt kiyēē ibooru :bōōrtaab Mokoryoontēēt, kumii
kōōtiilchinē keey ng'al. 30 Kiyooto :nyēē yēyē chēē chaang'
ām akweek kutānkusiitu kut kōōkubēk :alake. 31 Nteenee, yoo

11:18 1Kōōr. 1:10-11 **11:22** Yāāk. 2:5-6 **11:25** Māārkō 14:22-24; 1Kōōr. 10:16 **11:25** Luuka 22:20

kēērōōtoot keey :chii, mākoy /kiitiilchēēch ng'al. 32 Chuulēēch :Yēyiin -/simakiiruusteech āk choo mānēēyēnchi Yēyiin.

33 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo ōmāchē o-am āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt kumāchāktōōs ōkānyē keey. 34 Yoo āmē chii :kēmēy, kumāchāktōōs simkwoomiisyē ām kanyii, simēēsākyi keey :inee /kiitiilchi ng'al yoo ō-āmiisyē. Kunyi, kurubta keey āk ng'aleek alak chēē tāāboontē, +machaasat yoo kāāchōō.

12

Kāāmuukēywēēk chēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin

1 Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk kiyēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin, -māāmāchē ōbuur nyēē -mōōnkētē nyēē karaam. 2 Ōnkētē kule yoo kitākutoombo ōyēnchi Yēyiin, / kikiikēētēwēchook ōyēēlchi āynātōōsyēchoo māng'āloolē. 3 Kunyi, āmwoowook kule māmwooyē :chii nyēē intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Kuchubākoy :Yēēsu.” Āmāmii :chii nyēē imuuchē kumwooy kule, “Mokoryoontēēt :Yēēsu” yoo kāmēēboorchi :Tāmirmiryēēt.

4 Rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kāāmuukēy chēē tēērchiin, nteenee akeenke :Tāmirmiryoonoo. 5 Mii :yiisyōōnuutēk chēē makerkeey chēbo Mokoryoontēēt, nteenee akeenke :Mokoryoontoonoo. 6 Mii :ng'ala chēē / kiilātē chēē makerkeey, nteenee akeenke :Yēyiin nyoo yēyiisyēē chiito ake tukul.

7 Ibooruneē keey :Tāmirmiryēēt wōlēē mii :chii sukuyēētyēēchi biiko tukul. 8 Ikoochinē :Tāmirmiryēēt chiito ake kiirnātēēt ānkuyēyē ake kōōnkēt wōlēē wuu :ng'aleek chēē wunyootiin. 9 Ikoochinē ake kookaasee keey ām mooyēēt akeenke kule ākoy kuyeyakay :kiyēē bērē. Nto ake, kurōōbchi kāāmuukēywēēk chēē isoobsēē. 10 Ikoochinē ake kāāmuukēy kuyey ng'al chēē / kiilātē, nto ake, kuyey kung'āloolтoochinē Yēyiin. Ikoochinē ake kāāmuukēywēēk chēē inkētēē kule tāmirmiryēēt nkōnō :nkōnō nto ake kōōkoochi kung'alaal ām ng'ēlyēēbik chēē tēērchiintōōs. Nto ake, kōōkoochi nyoo kumwooy kiyēē ibooru :ng'aleechaata kāmwooyē :nyiin. 11 Akeenke :Tāmirmiryooni kōōnu kāāmuukēy /keeyey ng'aleechu tukul ānkōōkoochinē :inee chii ake tukul kāāmuukēywēēchoo kuu wōlēē māktooy.

Akeenke :bōōrtaab chiito ānkutinyē komoswookik chēē chaang'

12:2 Kala. 4:8 **12:3** Room. 10:9; Filib. 2:11; 1Yoowa. 4:2-3 **12:7** 1Kōōr. 14:26 **12:10** Yēyuut. 2:4 **12:11** Room. 12:6-8; 1Kōōr. 12:27—14:40; Êfēēs. 4:4 **12:11** Room. 12:3; 1Kōōr. 7:7; Êfēēs. 4:7; 1Bēt. 4:10

12 Akeenke :bōōrtaab chiito ānkoo chaang' :komoswookik
chēē yēyē bōōriitēnyi. Wuu nyooto mbo ām wōlēē miitē :Kiri-
istō. 13 /Kikeebatisaneech ām Tāmirmiryēēt akeenke kēēyēku
bōōrto akeenke ānkiiyēku Yuutāyiin nto nyēē mā Yuutāyiin,
nyēē motwooriin nto nyēē bāwu keey. /Kikēēkōōnēēch tukul
Tāmirmiryēēt akeenke keeyye.
14 /Kimākēēyēyēē bōōrto kiito akeenke, nteenee /kikeeyeyee
komoswookik chēē chaang'. 15 Ānkoo kāmwooy :kereen-
keet kule, "-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē
yēyē :āwut" kutākubo bōōrto. 16 Ānkoo kāmwooy :yiitit kulē,
"-Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē
:koong'ta" kutākubo bōōrto. 17 Nto ki koong'ta :bōōrto tukul
ii, nto /kēēyēbchinēē nee yiit ng'aleek? Nto, ki yiitit :bōōrto
tukul ii, nto /kiing'uutēē nee? 18 Kubooyiit man, kiikuchōb
:Yēyiin komoswookik tukul ām bōōrto kuu wōlēē kimāktooy
kōōbuurto :ake tukul. 19 Nto ki komoswookichoo tukul ku kiy
akeenke ii, nto kiyēku nee :bōōrto? 20 Kuu wōloo wuu, chaang'
:komoswookik, nto bōōrto ku akeenke.
21 -Mēēmuuchē :koong'ta kumwoochi āwunnyēk kule,
"-Māāmāchook," āmēēmuuchē :mētit kumwoochi kērēēnkōōk
kule, "-Māāmāchook." 22 Nteenee komoswookikaab bōōrto
choo wuu nyēē kuskusēch, ku chooto :chēē māchāktōōs
miisin. 23 Nto komoswookik choo /kēēkāsē kule mābo laat
kumāchāktōōs / kēēyibē chooto kubooyiit barak miisin.
Nto choo bērē :biiko mātooku ku chooto :chēē māchāktōōs
/ kiiyēēnē miisin, 24 nteenee māmāchāktōōs / kiiyēēnē
komoswookik chuut alak. Yēyiin nkit :nyēē kiyēyē bōōrto
sukung'eet / kēēkoonyit komoswookik choo kuskusēch.
25 Kunyoo, māmāchāktōōs kubchēyē keey :komoswookikaab
bōōrto nteenee māchāktōōs kuyēētyēēchinē keey. 26 Yoo
nyālilē :komosta akeenke, kunyāliootiin :nkicheek
komoswookik chuut alake. Nto yoo koonyitoot :komosta
akeenke, kukoonyitootiin :nkicheek komoswookik chuut
alake.
27 Kunyoo, akweek :bōōrtaab Kiriistō ānkōōbooyē :tukul
inee. 28 Nto ām biikaab Kiriistō, kiikutool :Yēyiin kurook
*lēbkēēyik, *wōōrkooyik āk kāānēētik. Kiikōōkoochi alak
kuyēyē ng'al chēē / kiilātē, kōōkoochi alak kāāmuukēy
kōōsoobso, kuyey alak kuyēētyēēchinē biiko alak, kōōkoochi
alak kāāmuukēywēēk kōōntōōchi chuut, nto alak kōōkoochi
kung'āloolē ām ng'ēlyēēbik chēē tēērchiintōōs. 29 Ara kēēyēku
:tukul lēbkēēyik? Nto kēēyēku :tukul wōōrkooyik? Nto kēēyēku
:tukul kāānēētik? Nto kēēyēyē :tukul ng'al chēē / kiilātē?

12:12 1Kōōr. 12:27 **12:13** Kala. 3:27-28 **12:26** Room. 12:15; 2Kōōr. 11:29
12:27 Room. 12:4-5; 1Kōōr. 6:15; 10:17; 12:12; Ēfēēs. 1:23 **12:28** 1Kōōr. 12:8-10;
Ēfēēs. 4:11-12

30 Ara kēēboontē :tukul kāāmuukēy chēē kiisoobsēē? Nto kēēng'ālooltēē :tukul ng'ēlyēēbik? Nto kiimuuchē :tukul kiibooru kiyēē ng'ālooltooy :bichooto?

31 Ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt chēē wōōyēch ānkāāmāchē āboorwook kēēlto nyēē karaam miisin.

13

Chamateet

1 Ānkoo kaang'alaal ām ng'ēlyēēbik chēbo biich nto chēbo malayikaan, āmēēbērē ātinyē chamateet, ku bōlāt :nyoo buch.
2 Nto yoo ātinyē rōōbēywoontēēt nyēē āng'ālooltoochinēē Yēyiin ānkāānkētē kiy ake tukul nyēē wunyaat nto mbo kule ātinyē kāāyēnchinooyēēt nyēē imuuchē kōōwuuy kōōrēēt āmāātinyē chamateet, ku buch. 3 Yoo kāākoochi biiko choo bānoon tukuukyuu tukul nto mbo yoo kāākooytē soboonnyuu / sikēēkoonyitoo* āmāātinyē chamateet, māmii :kiyēē ānyōōru.
4 Yoo iboontē chamateet, kuyēyiing' imuytoochinē ng'aleekaab biiko alak. Nto yoo tinyē :chii chamateet, ku lēēl :moo āmātinyē tuuyin bo moo, āmāng'āsē keey, 5 āmā awees, mātinyē sooynān, māsimkunyēēru, mānāmtooy ng'al mukuulēy, 6 māng'ērēkyinē tukuuk chēbo rōkōs nteenee ng'ērēkyinē choo bo manta, 7 lukuyē ng'al, ikoosēē keey ānkōōkēnēē keey Kiriistō ānkumuytooy.
8 Māng'ētē :chamateet. Nteenee makuyit :bēsyēēt nyēē mēētākung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, āmēētākung'ālooltēē :biiko ng'ēlyēēbik, /āmēētākēēng'oonkyinē chii ng'al. 9 Rartaat :ng'oomnānēēnyoo -āmākēēnyōōru ng'oong'uutēkaab Yēyiin kuchurta. 10 Nteenee yoo kayit :bēsyēēt nyēē /kēēyēyēē kiy ake tukul kuchurta, mākubootyo :ng'aleek choo māchurtootiin.
11 Yoo kitāāmining', kyāāng'āloolē ānkāāsōōtē ng'al chēbo leekwaanti. Nto yu kāwāāwōōyiitu abakaakte ng'aleechaa kibo leekwaanti. 12 Kēēmiitē kēēkāsē raat ng'al kumēēymēēyootiin, nteenee +mabokeekas ām bēsyoonoo kuchurta. Kiinkētē raat kereeryaa, nteenee +mābokiinkēt ām bēsyoonoo kuchurta kuu wōloo inkētitēēch :Yēyiin kuchurta.
13 Okany keetas taay kiikoosēē keey ānkiikēnēē keey Yēyiin ankookany kēēchāmē chii ake tukul. Kiito nyēbo koomānuut ām ng'aleechu tukul ku kule 'kēēchāmē chii ake tukul.'

14

Ōtitiirē keey yoo ōtuuytōōsii

12:31 1Kōōr. 14:1 **13:1** 2Kōōr. 12:3-4 **13:2** Mat. 7:22; 17:20; 1Kōōr. 12:8
* **13:3** Mwooyē :siruutēk alake kule /bokeebeela. **13:3** Māārkō 10:21 **13:7** Room. 13:8-10; 1Kōōr. 8:1 **13:12** Room. 8:24; 2Kōōr. 5:7; 1Yoowa. 3:2 **13:13** 1Tēēs. 1:3; 1Yoowa. 4:16

1 Ōnēmchi keey chamateet ankoocheeng' rōōbēywēēkaab
Tāmirmiryēēt ānku miisin nyēbo kule ōng'ālooltoochi Yēyiin.
2 Chii ake tukul nyoo ng'āloolē ām ng'ēlyēēbik, kumāmii
kung'āloolchinē biiko nteenee ng'āloolchinē Yēyiin. Māmii
:chii nyēē imuuchē kōōnkēt kiyēē miitē :chiichooto
kumwooyē kuuyu mii kung'āloolēē ng'al chēē wunyootiin
kubununēē tāmirmiryēēnyii.* 3 Nteenee, chii ake tukul
nyoo ng'āloolchinē Yēyiin, kung'āloolchinē biiko kōōnēērē,
kōōkomkoomu ānkusooysooyē. 4 Nto chiito nyoo ng'āloolē ām
ng'ēlyēēbik, kumiitē :nyoo kōōtitiirē keey nkit. Nto nyoo
ng'āloolchinē Yēyiin kumiitē :nyoo kōōnēērē kaniseet.
5 Ābērē nto ong'alaal :akweek tukul ām ng'ēlyēēbik, nteenee,
kāāmāchē miisin kule nto ōng'āloolchi :tukul Yēyiin. Karaam
yoo kāng'āloolchi :chiito Yēyiin kusiir yoo kang'alaal ām
ng'ēlyēēbik. Tōōs baateey yoo kēēboor kiyēē kāng'āloolēē ām
ng'ēlyēēbichooto sukooneer :ng'aleechaa kaniseet.
6 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo kāāchōō wōloo
ōmiitē, ankaang'alaal ām ng'ēlyēēbik kumāmii :kāroomnyo.
Sārwook baateey yoo kāāng'oong'wook kiy nto ayeyaak ōnkēt
kiyēē wunyaat, nto āng'āloolchinē Yēyiin nto aneetaak.
7 -Mēēmuuchē :chii kōōnkēt tyēēntaab bukantiit nto nyēbo
kurēēruut yoo /kākēēbutoobut nto /kakeekuutaakuut kuu choo
buch. 8 Nto subak, yoo kāmāchēy :aryeembuut nyēē karaam,
sukukasakay kule kuurē biikaab lukēēt, kumēēmuuchē :chii
kuwo booryēēt. 9 Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē
:akweek. Yoo koong'alaal ng'al chēē mākāsāktōōs kōōmuuchē
kule nee kōōnkēt :biiko kiyēē ōmiitē ōmwooyē. Mākuyibē
:yoomeet ng'aleekwook.
10 Tookunoot kule mii :kuutuweek chēē chaang' kōōrēēt
kumukuul, ānku yoo / kakeeng'alaal, kumii :kiyēē ibooru.
11 Yoo -māāmuuchē kut ānkēt kiyēē mwooyē :chiito ake,
āyēku soboyiin ām wōlēē mii :chiichooto nto yoo mākāsē
nyeenyuu ku soboyiin :nkinee ām wōlēē āmiitē. 12 Wuu ny-
ooto yoo kang'alaal :chii ām ng'ēlyēēbik chēē -mōōnkētē. Kuu
yoo ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kumāchāktōōs
ōchēēng'ē miisin choo inēērē kaniseet. 13 Kunyi, kurubta keey
āk ng'ālyoontooni, māchāktōōs kusooyē :chiito nyoo ng'āloolēē
ng'ēlyēēbik kule koomuuch kōōboor kiyēē mii kumwooyē.
14 Yoo āsooyēē ng'ēlyēēbik ku tāmirmiryēēnyuu :nyēē sooyē
nto yooto tukul māmii :mētinyuu kuyēyē kiy. 15 Kunyoo,
ara +māāyēyē nee? +Māāsooyē āyēyiisyēē tāmirmiryēēt nto
ām āsiiswēk alak āsooyēē mētit. +Māātyēēnēē tāmirmiryēēt
nto ām āsiiswēk alak ātyēēnēē mētit. 16 Yoo siltooy :chii

* **14:2** Nto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

14:1 1Kōōr. 12:10 **14:4** 1Kōōr. 14:26 **14:5** Kāāyiit. 11:29

Yēyiin ām tāmirmiryēēt nkit, mākumwooy kule nee :chii nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa kule, “Kuwuuyiit nyooto,” yoo -mēēnkētē kiyēē /kēēmiitē /kēēmwooyē? 17 Imuuchē kumiitē kubirchinē Yēyiin kōōnkōy ām kēēlto nyēē karaam, nteenee -mēēmuuchē :yooto kuyēētyēēchi nyiin ake. 18 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy, kuuyu āng'āloolē ām ng'ēlyēēbik kusiir akweek tukul. 19 Nteenee, yoo kēētinyē keey biikaab Kiriistō kēēkutunkyinē Yēyiin, ākāykooyē amwaay ng'aleek muut chēē kāsāktōōs, kusiir ang'alaal ām ng'ēlyēēbik ng'al chēē mā tēē chu.

20 Mbo ng'eetaabiya, obakaakte ng'al chēbo leekwaanti. Nteenee kurubta keey āk rōkōs, ōbuur kuu lēēkōōy. Nto ām tukuuk alak ōyēku biich chēbo kuunyuut. 21 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “+Māāng'āloolchi bichu kubununēē biiko chēē ng'āloolē ām kuutuweek alak āk choo sobooy. Ānkoo kuwuu nyooto, mākoy kukāswoo.”† 22 Yoo ng'āloolē :chii ām ng'ēlyēēbik, kōōboorchinē kiito ake biiko choo mānēēyēnchi Yēyiin āmēēbērē choo kiikōōyēnchi. Nto yoo / kēēng'ālooltoochinē Yēyiin, kumii / kēēng'āloolchinē choo kiikōōyēnchi Yēyiin, āmēēbērē choo mānēēyēnchi.

23 Kunyi, yoo kōōtuuyēēchi yēēt akeenke ankoong'alaal ām ng'ēlyēēbik ankukwa :biiko chēē mānāānooyēē ng'aleechaa nto ku choo mānēēyēnchi Yēyiin, māmwooyē kule kāākubunwook :mētēwoy? 24 Nteenee yoo kāchō :chii nyoo mānēēyēnchi Yēyiin nto nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa, yoo mii kung'āloolchinē :biiko Yēyiin, makukasee ng'aleechaa tukul kule boonto miyootyēēt. Nto yooto, kucham kule choolwookēnoot 25 ānkutook :tukuuk chēē kiwung'ta keey. Kunyoo, mākōōryookyi keey ng'wēny kukākutunkyi Yēyiin kumwooyē kule, “Lēyyē, mii :Yēyiin kwēēnuung'woong'.”

26 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ara +maamwaay nee? Yoo kōōyēmē yēēt akeenke, kumāchāktōōs kutinyē :chii ake tukul kiyēē mākumwoochi biiko. Imuuchē kutyēēn :ake, kōōnēētiis :ake, kuboonto :ake ng'oong'uutyēēt, kung'āloolē :ake ām ng'ēlyēēbik nto ake kōōboor kiyēē ng'āloolēē :nyiin. Yoo ōtinyē rōōbēywēēchu tukul, kumāchāktōōs ōyēyiisyēē ōnēērēē biikaab Kiriistō. 27 Yoo ākoo māchāksē / keeng'alaal ām ng'ēlyēēbik, kumāchāktōōs kuyēk biich āyēēng' kut ku sōmōk. Nto yoo ng'āloolē, kurōōbu keey ānkumāchāktōōs kumii :chi-ichēē ibooru kiyēē miitē :icheek kumwoowu. 28 Nto yoo māmii :chii nyēē kēēboor, kumāmāchāktōōs kung'alaal :chi-ichoo ām ng'ēlyēēbik nteenee kung'āloolchinē keey nkit āk Yēyiin.

14:20 Ēfēēs. 4:14 † **14:21** Isaaya 28:11-12 **14:23** Yēyuut. 2:13 **14:25** Yoowa. 4:17-19 **14:26** 1Kōōr. 8:1; 12:7-10; 14:4, 12; Ēfēēs. 4:11-13

29 Ōkānyē kung'āloolē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēnku nto
ku sōmōk kōōrōōtootē :kāāntōōyik chuut kiyēē /kēēmwooyē.
30 Nto yoo kānyōōr :chii ake nyēē kēēbuurchi keey ng'wēny
ng'oong'uutyēēt, kumāchāktōōs kusiis :chiito nyoo kābo taay
nyoo kāmii kung'āloolē. 31 Māchāktōōs kurōōbunēē keey
:wōōrkooyik akeenke akeenke /sikiineet chii ake tukul ku-
kich. 32 Inkētē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām tāmirmiryēēnyii
āsiiswēk chēē yēmootiin kung'alaalee, 33 kuuyu māmāchē
:Yēyiin taariiryeet, nteenee māchē kēētēbtē kaalyeet.
Kuu wōloo wuunto :chōbuutēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō
tukul, 34 māmāchāktōōs kutēēbē :kooruuk ng'al yoo /kēēmiitē
tuuyēēt. Māchāktōōs kōōywēyiisyē kuu wōloo mwooytooy
:kiruutēk. 35 Nto yēē māchē :ake tukul kōōnkēt ng'ālyoo, woku-
teebee saanteenyii ām kōōnyii. 36 -Moosoot :akweek biikaab
Kōōriintō kule kichōōnēē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin wōlēē ōmiitē,
nto mbo kule akweek nkit chēē kōōkuyityook.
37 Yoo isōōtē :chii kule inee ku *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin
ānkukichoot ām ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, ku ākoy kōōnkēt
kule kiyēē āmiitē āsirwook ku mākuutyēētaab Mokoryoontēēt.
38 Nto nyoo mākoonyitē mākuutyooni, kumēērook /kēēkoonyit
nkinee.
39 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ōchēēng'ē ōng'ālooltoochi
Yēyiin, amooyeetee chii kung'alaalee ng'ēlyēēbik 40 kātikoo
baateey yoo /kēēmii /kēēyēyē kiy ake tukul ām kēēlto nyēē
rootaat ankuyemaat.

15

Ng'aleek chēbo koomānuut ām lōkōōywēk chēē kāroomēch

1 Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiy kurubta
keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kyāā-āmwook.
Lōkōōywēchooto ku choo !kyōōyēnchi ānku chooto mbo raat
chēē ōyyoong'unēē. 2 Ōrāroochootiin kubo lōkōōywēchu yoo
kōōkiilchi ng'ālyoontoonoo kyāā-āmu. Nteenee, yoo māwuu
nyooto, kukyōōyēnchi nyēbo buch.
3 Kyāā-āmwook ng'aleechu bo koomānuut chu kyāānyōōru
nkanii kule: Kime *:Kāārārookiintēēt kubo ng'ōōkiswookikyoo
kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :siruutēk. 4 /Kikeemuy /
ankiing'eetee meet ām bēsyēētaab sōmōk kuu wōloo mwooy-
tooy :siruutēk. 5 Kichokōōboorchi keey Bētērō, nto mii yoo,
kōōboorchi keey rubiik tukul taman āk āyēēng'. 6 Nto mii yoo,
chokōōboorchi keey mbo ng'eetaabiya bokolwookik muut ām

14:29 1Tēēs. 5:19-22 **14:33** 1Kōōr. 7:15 **14:34** Toowu. 3:16 **14:35** 1Kōōr. 11:3; Ēfēēs. 5:22; 1Tēm. 2:11-12 **15:2** 1Kōōr. 15:17; 2Kōōr. 6:1; Kala. 2:2; 3:4; 1Tēēs. 3:5 **15:3** Isa. 53:5-12; 1Kōōr. 11:23 **15:4** Mat. 12:40; Yoowa. 20:9; Yēyuut. 2:24-31 **15:5** Luuka 24:34, 36

yēēt akeenke. Tākusobchootiin :bichooto alake chēē chaang' ānkoo kiikubēk :alake. 7 Lētuunoo subak, chokōōboorchi keey Yāākōbō ānkōōboorchi keey *lēbkēēyik chuut alak, 8 nto yityo, chokōōboorwoo keey nkanii āyēku leekwa nyēē -/ mākiiriiku. 9 Anii :nyēē ābooyē ng'wēny miisin ām *lēbkēēyik chuut amaayemaat / kēēkuuroo kule *lēbkēēyiin kuuyu kyāāwusē biikaab Kiriistō. 10 Nteenee, ām chamateetaab Yēyiin wuu nyi raat :soboonnyuu. Mānāāwēētēē keey :chamateenyii ām wōlēē āmiitē. Wuu nyooto kuuyu kyaa-am booryēēt nyēē kōrōōm miisin kusiir ake tukul ām *lēbkēēyichoo, āmēēbērē ki anii, nteenee ki kāāmuukēywēēkaab Yēyiin :chēē kyoomē booryoonooto kubuntēēnoo. 11 Yoo ki anii nyēē kyāā-āmwook lōkōōywēchu, nto ku *lēbkēēyik chuut alak, māmii yoo :kiy, nteenee ng'aleek chu chēē kyoomu ānku ng'aleechuutēchu :chēē kyōōyēnchi.

/Kiing'ēētēē chii meet

12 Nto yoo /kiikyoomwook kule king'eetee :Kiriistō meet ānkyōōyēnchi ii, kōōmuuchē kule nee :biiko alake ām akweek kumwooy kule -/ mākiing'ēētēē chii meet? 13 Nto yoo ākoo -/ mākiing'ēētēē chii meet ii, mā ākoo manaang'eetee :Kiriistō meet? 14 Nto yoo manaang'eetee :Kiriistō meet, ku buch :kiyēē kēēmiitē acheek kyoomu ānku buch mbo :kiyēē kyōōyēnchi. 15 Nto kiwuu nyooto, nto kēēyēku ng'wiik ām wōlēē mii :Yēyiin kuuyu kyoomtooy kule kiing'eetee :Yēyiin Kiriistō meet. Nteenee yoo mēēbērē /kiing'ēētēē meet chēē kiikubēk, kumēēbērē kiikung'eetee :Kiriistō meet. 16 Yoo ākoo -/ mākiing'ēētēē meet chii nyēē kiikume kumēēbērē / kiikiing'eetee Kiriistō meet. 17 Nto yoo ākoo wuu nyooto, ku buch :kiyēē kyōōyēnchi /āmānāākēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong' 18 ānkiikubootyo :nkicheek choo kibēk kukiikōōyēnchi Kiriistō. 19 Nto yoo ākoo kiibuurē kiikēnēē keey Kiriistō kubo soboontaab kōōrooni buch, kēēmiitē yēē mii :chii.

20 Nteenee, kubooyiit man, /kiikiing'eetee Kiriistō meet. Inee :kaabooreet /kiing'eetee meet kuyootyi kēēlto choo kiikubēk. 21 Kuu yoo kichōōnchi :meet kōōrooni kubununēē chii, kuchōōnii :nkinee soboonto kubununēē chii. 22 Kuu yoo bēku :biiko tukul choo bo Aatam, /kiing'ēētēē meet biiko tukul choo bo Kiriistō. 23 /Kikeenyooyee Kiriistō /kiing'eetee meet, nto yoo iyēēwu kōōyyiin, +/ makiing'eetee meet biiko

---

15:7 Luuka 24:50 **15:8** Yēyuut. 9:3-6; 1Kōōr. 9:1; Kala. 1:15-16 **15:10** Kala. 1:13-14; Ēfēēs. 3:8; 1Tēm. 1:12-16 **15:10** 2Kōōr. 11:23 **15:11** Kala. 2:6-9 **15:17** Room. 4:25; 1Kōōr. 15:2 **15:20** 1Kōōr. 6:14 **15:22** Toowu. 3:17-19; Room. 5:12-21

tukul choo cheechii. 24 Nto miitē yoo nanyuun, kuyit :tabanta ām yoo kētyinēē :Kiriistō Baaba Yēyiin bāytooyiisyēēt yoo kaakooserweet :inee bāytooyik alak tukul āk kāāmuukēy alak tukul. 25 Kunyi, tākubāytooyiisyē :Kiriistō ākoy kut koowaang'ta buunikyii tukul 26 nto buunyoontēēt nyēbo lētuut kooserweet ku meet. 27 Mwooyē :siruutēk kule, "+/Mākiitōōrchi kiy ake tukul."† Tookunoot kule yoo /kēēmwooyē kule +/mākiitōōrchi "Kiy ake tukul," kōōbooru kule mēēbērē nāmē keey :yooto āk Yēyiin kuuyu inee nyēē itōōrchinē Kiriistō kiy ake tukul. 28 Yoo kaakuyey kuu nyooto, +/mākiitōōrchi Leekweet kwaan Yēyiin, sukubayta :Yēyiin kiy ake tukul kutukul.

29 Ara, kēēmwooyē nee kurubta keey āk choo /kēēbātisānē kubo choo kiikubēk? Yoo /kēēmwooyē kule -/mākiing'ēētēē chii meet ii, kubo :nee naas /kēēbātisānē biiko kubo choo kiikubēk?

30 Nto kurubta keey āk acheek, ātēēbē kule ii, ām nee sikyoosāntooy keey kibtaman? 31 Kubooyiit man, kyaanamaanunee meet āwut. Nteenee āng'ērēchē kubo kiyēē kiikuyey :Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo ām soboonwēkwook. 32 Nto kimāākēnēē keey tuwēntaab kibkōōnkōy, nto kimāāwuulyēē bichoo ām Ēfēēsō chu wuu tyoong'in. Nto yoo ākoo -/ mākiing'ēētēē chii meet, kiimuuchē keemwaay kule, "Okany kyoomchi keey āmit ānkēēyyēēsyē, kuuyu +mākēēbēku tuun."† 33 Lēyyē, -mookany / keemaasaak. Yoo koonaam keey biiko choo miyootēch :ātēbuutēkwaa, mākōōbootook. 34 Ōsēwu ankootayee keey choolwookātēēt kuuyu miitē :alake ām akweek chēē tākumāng'oon ām wōlēē wuu :Yēyiin. Āmwooyē ng'aleechu sōōchusyē.

+/Makeeweech bōōrwoonik chu bēku kuyēk chēē mābēku

35 Imuuchē kuteeb :chii kule, "Imuuchāktōōs /kiing'eetee meet kule nee choo kiikubēk? Ng'ēētitooy bōōrto nyēē wuu nee?" 36 Wuu nee :kāāsōōtēywēēkwook ēē? -Mōōnkētē kule yoo /kakeechaan kēbuswoontēēt, kununē :muuyto sukubiit? 37 Yoo 'keechaan kēbuswoontēētaab nkoonuuk nto ku nyēbo kiy ake tukul makerkeey āk nyoo kaakubiit. 38 Yēyiin nkit :nyēē yēyē kēbuswoo ake tukul kubiit ku wōloo māktooy :inee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :ake.

39 Tēērchiintōōs :bōōrtaab chiito āk nyēbo tyoony. Ku teer nyēbo tariiteet ankuteer mbo :nkinee nyēbo *burburyoontēēt. 40 Miitē mbo :nkicheek tukuuk chēbo wōliin bo barak āk chēbo wōlēēb ng'wēny. Lēbkēēyēch :choo bo barak ām kēēlto

15:23 1Tēēs. 4:16-17 **15:24** Room. 8:38 **15:25** Tyēēn. 110:1; Māārkō 12:36 **15:26** Ng'oong'. 1:18; 20:14; 21:4 † **15:27** Tyēēn. 8:6 **15:28** Room. 11:36 **15:31** Room. 8:36 † **15:32** Isaaya 22:13; 56:12 **15:32** Yēyuut. 19:29-31; 2Kōōr. 1:8 **15:34** Room. 13:11-12 **15:37** Yoowa. 12:24

nyeeng'waa, nto chēbo ng'wēny, kukāroomēch :choo ām kēēlto nyeeng'waa. 41 Lebkeey :asiista ām kēēlto nyeenyii, anku lebkeey :nkinee araaweet ām kēēlto nyeenyii, nto nkicheek kookeelik lēbkēēyēch ām kēēlto nyeeng'waa. Nteenee teer :lēbkēēyyēētaab kookeelyeet ake ām wōlēē mii :ake.

42 Wuu nyooto nkinee ām wōlēē +/ makiing'eetita choo kiikubēk. Nunē :bōōrto nyoo /kēēmuyē, nto nyoo /kiing'ēētēē meet kōōbuurē :nyoo kibchuulyo. 43 Yoo / kēēmuyē bōōrto, ku kiy buch. Nto yoo / kiing'ēētēē meet ku kiy nyēbo kwōng'uut. / Kēēmuyē ku kiy nyēē mābo laat, nto yoo / kiing'ēētēē meet kutinyē kāāmuukēywēēk. 44 / Kēēmuyē ku bōōr buch, nto yoo / kiing'ēētē meet, ku bōōr nyēē lēēl nyēbo tāmirmiryēēt. Kuu yoo miitē :bōōrtaab kōōrooni, kumiitē :nkinee bōōrtaab tāmirmiryēēt. 45 Mwooyē :siruutēk kurubta keey Aatam nyēē ki chiito nyēbo taay kule, kitoow :chiichoo soboontaab kōōrooni.† Nto Aatam nyēbo lētuut kukōōnu :nyoo soboontaab tāmirmiryēēt. 46 Kitook :bōōrtaab kōōrooni kurook, nto mii yoo chokutook :bōōrtaab tāmirmiryēēt. 47 /Kikeeyey Aatam kuchōōnēē teng'nyaanteet, nto Yēēsu, kuchōōnēē :nyoo kibkōōnkōy. 48 Kuu wōlēē kiwuunto :chiichoo bo ng'wēny, kuwuu chooto :nkicheek choo bo wōlēēb ng'wēnyuuni. Nto wōlēē wuunto :chiichoo bo kibkōōnkōy, kuwuu chooto :nkicheek choo bēētii kibkōōnkōy. 49 Nto kuu yoo kēētinyē tōōntaab chiichoo bo wōlēēb ng'wēny, +mākēēnyōōru nkinee tōōntaab chiito nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy.

50 Āmwoowook akweek, mbo ng'eetaabiya, kule -mēēwutē :chii Kaab Yēyiin āk bōōrnyii nyoo bo ng'wēnyuuni. Bēku :bōōrwēchu kēēboontē nyēē mākoy kōōbuur ākookoy. 51 Okany baa, āmwoowook kiy nyēē / kikiiyeel ānkōōyēbchi yiit: -Mākēēbēku :acheek tukul, nteenee +/ makeeweecheech 52 areet akeenke bēsyēēt nyoo / kēēkuutē aryeembuut. Yoo / kēēkuutē aryeembuut kung'ēētōōs :choo kiikubēk / ankeeweechweecheech acheek choo tākēēsobchootiin / kēēnyōōru bōōrwoonik chēē leelach. 53 Yēmāktōōs / keeweechweech bōōrwoonikyoo chu bēku kuyēk chēē mābēku.

/Kiikiisyēēnto meet

54 Yoo kaakuyeyakay kuu nyooto, mākuyityiin :siruutēchu mwooyē kule, "/Kikiisyēēnto meet kutukul."† 55 Mākuyityiin subak :siruutēchu mwooyē kule, "Wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē biirtooyiisyō, wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē ng'woonēēt!"† 56 Ibēlēē biich :meet ng'ōōkisto ānkunyōōrtooy

15:43 Filib. 3:21 † **15:45** Toowu. 2:7 **15:45** Yoowa. 6:63; 2Kōōr. 3:6 **15:49** 1Kōōr. 15:21-22 **15:52** 1Tēēs. 4:15-17 **15:53** 2Kōōr. 5:4 † **15:54** Isa. 25:8 † **15:55** Osee. 13:14

:ng'ōōkisto nkuruuk wōlēē mii :kiruutēk. 57 Kēēbirchinē sōō Yēyiin kōōnkōy nyēē tyaa! Inee :nyēē yēyēēch kēēbiirtooyiisyē ām Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.

58 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, ōtitir ānkōōkimkimiitu. Ōnēmchinē keey ākookoy yiisyēētaab Mokoryoontēēt ām mooyēēt akeenke kuuyu ōnkētē kule -māwēētii buch :yiisyoonoo ōyēchinē Mokoryoontēēt.

16

Kāāruruukiisyēētaab beesaanik

1 Kurubta keey āk beesaanik choo / kiiruruuchē kubo biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm, āmwoowook kule oyey kuu wōloo kyāāmwooytoochinē kanisoosyekaab yēēmēētaab Kalatyaa. 2 Ām bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit ake tukul, māchāktōōs :chii ake tukul ām akweek kusātyinē komos beesaanik kereeryaa ām chēē nyōōru /subokeekonor. Nto yoo kaayitu, kumāmāchāktōōs kule / kiiruruuch beesaanik alak tukul. 3 Yooto, +mookwey biiko chēē sukuyibchi beesaanik biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm. +Māāsirchi bichoo ng'aleek chēē iboorchinē icheek chiichēē kākōōnu beesaanichaa. 4 Nto yēē ākoo yēmāktōōs āwē :nkanii +makeebeete keey āk icheek.

Chōbuutēkaab Bāwulō

5 +Māāruutoochi Maketoonnya ām bārooyinto nyēē nwaach nto yityo, āwēēsyētyook. 6-7 -Māāmāchē kule akasaak baateey ankaakeeyte. Ābērē nto ābuurtē keey akweek, yoo kacham :Mokoryoontēēt. +Mākēētēbtē keey kisich nto ākoy mbo kubēk :yiiwootēēt sukung'eet ō-āmiisoo ānkōōkōōnoo toorētēēt ake tukul ām baannyuu. 8 Nteenee, +māwāābēēnii Ēfēēsō ākoy bēsyēētaab *Bēēntēkōōst, 9 kuuyu kaakuyaatakay :kēēlto ayey yiisyēēnyuu kuchutito ānkoo miitē :biiko chēē chaang' chēē mii kukwiiloo.

Kiyēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

10 Yoo kāchō :Tēmētēēwō wōloo, kumāchāktōōs otaach nyēē karaam, kuuyu mii kuyēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt kuu wōloo āmiitē :anii āyēytooy. 11 Kunyoo, māmāchāktōōs kutay :chii ake tukul. Nto yoo wēētii, kumāchāktōōs ō-āmiis ām bāybooyyēēt, sukōōyēēw wōlēē āmiitē. Āmiitē ākānyoonu inee kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya.

12 Nto kurubta keey āk ng'eetaabiya Ābōōlō, kyāāmwoochi nyoo kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya wōloo ōmiitē.

15:56 Room. 4:15; 6:23; 7:7-11 **15:57** Room. 7:24 **15:58** 2Tēt. 15:7; 1Kōōr. 16:13 **16:1** Room. 15:26 **16:5** Yēyuut. 19:21; 2Kōōr. 1:16 **16:6-7** Room. 15:24; Yāāk. 4:15 **16:9** Yēyuut. 19:8-10 **16:10** 1Kōōr. 4:17

Kāmāmāchē :inee kule kuchō, nteenee mākuchō yoo kānyōōr bārooyinto.

13 Ōkāsu ānkōōtitir ām kāāyēnchinooyēēt. Ōkimkimiitu
ānkōōnyōōru nkuruuk. 14 Ōyēyē kiy ake tukul ām chamateet.
15 Ōnkētē oob kule ki kaytaab Steefaan :nyēē /
kisimkeeweech kunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām Akaaya
ānkiikōōnēmchi keey kuyēchi biikaab Kiriistō yiisyēēt?
Kunyoo, ākiimook akweek mbo ng'eetaabiya kule 16 orub
ng'aleekaab biiko chēē wuu chuutēchu āk mbo chēbo biiko
alak tukul chēē yēyiisyē āk bichooto. 17 Kyaang'erech kuyitu
:Steefaan, Fortunaato ākoo Akayiko wōlēē āmiitē kuuyu
yoo kikyoomē lōkōōy āk icheek kukerkeey nyēē kyāāmiitē
ā-āmē lōkōōy āk akweek. 18 Kweebaybaayaa kuu wōloo
kwēēbāybooytook. Māchāktōōs /kēēkoonyitē biiko chēē wuu
chooto.
19 Isubooyook :mbo kanisoosyek chēbo yēēmēētaab Eesya.
Isubooyook miisin :nkinee Akiila ākoo Brisiila ām kaayneetaab Mokoryoontēēt. Isubooyook mbo :kaniseet nyoo sooyēē
kōōng'waa. 20 Isubooyook :nkicheek mbo ng'eetaabiya ām
wōli. Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey.
21 Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkit.
22 Mii yēē mii chii :chii ake tukul nyoo māchāmē Yēyiin.
Ānkiichōō ōō, Mokoryoontēēt.
23 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu. 24 Āchāmook sōō
nyēē tyaa kuuyu kēēbooyē :tukul Kāārārookiintēēt Yēēsu.

16:12 Yēyuut. 18:24 **16:13** Tyēēn. 31:24; 1Kōōr. 15:58; Ēfēēs. 6:10 **16:14** Yoowa. 13:34; Room. 12:9; 13:8-10; 1Kōōr. 8:1 **16:15** Room. 16:5; 1Kōōr. 1:16 **16:19** Yēyuut. 18:2; Room. 16:5 **16:20** Room. 16:16 **16:21** Kala. 6:11; Kolos. 4:18; 2Tēēs. 3:17; Filēm. 19

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani ām ārook chēē ng'ēri kung'eetee kasir Kōōriintēēk nyēbo Taayta ām kēnyiitaab 55 KK (kasee kāāboorunēētaab Kōōriintēēk nyēbo Taayta). Yoo / kakeekas wōlēē wuu :ng'aleek chēē miitē, / kiisōōtyinē kule kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Maketoonnya ām komostaab tō nyēbo kōōrēētaab Kirikiik, kumiitē kuruutoochinē kaniseetaab Filiibi. Ki kiriinkēēt nyēē wōō :Kōōriintō ām Akaaya ām komosaata bo cheeronko nyēbo kōōroonoo. Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule kimiitē wokuruutoochinē Kōōriintō subak ānku nyooto ku ruutooynyii nyēbo sōmōk (kur. 13:1). Matwekaat :ruutooynyii nyēbo āyēēng' ām Kitaabuutaab Yēyuutēk nteenee / kiisōōtyinē kule imuuchē kiyeyakay yoo kimiitē :inee kutēbunēē Ēfēēsō (Yēyuutēk 19). Twēchē ām kurkeetaab 2 kule ki ng'waa :ruutooyooto kuuyu kiiburyoong'to kaniseet ām kēēlto nyēē kōrōōm. Kimiitē :mwēēnkōōsyēchoo ki wōōyēch tukwaay (Ēfēēsō āk Kōōriintō). Kunyoo, kimā wuuy kuwēētēē :chii komosta ake ākoy ake. Kikiikumach :Bāwulō kule nto wo Kōōriintō kurook nto yityo kuyit Maketoonnya, nto mii yoo wokōōyēēw Kōōriintō, nteenee kikwey kuwo Maketoonnya kurook nto yityo kuwo Kōōriintō. Nto yityo, kung'eetee Kōōriintō ānkumur Maketoonnya ankooyeey ākoy Yēērusālēēm.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Mānēēwoong' :barweenyii nyoo kibo taay āk ruutooynyii ng'aleek chēē kiiyiimē biikaab Kiriistō. Kimiitē :biiko kereeryaanto chēē kitay ng'aleekyii koobeek kut koomuuch mbo kukwiil kāāmuukēywēēkyii kuu lēbkēēyiin. Kimwooy :bichooto kule ki lēēbiin :Bāwulō nyēbo beesaan. Kunyoo, sirē :Bāwulō barwaani kuyēētē keey kule bēērē keey kōōbooru kule chuulaat :soboonnyii. Ikiimchinē ām barwaani biikaab Kiriistō koowaany kāāruruukiisyēētaab beesaanik nyoo kikiikutoow :icheek kēnyiit nyoo kikiikusiirto sibokēētoorētēē mbo ng'eetaabiya chuut ām Yēērusālēēm. Nto mii yoo, kōōkomkoom kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kootabaan biiko choo yibu wōōrōōr ankuchuul kiy ake tukul simāchokukōrōmchi icheek yoo chōōnii nto kōōbootyi kāāmuukēywēēk choo kiikōōkoochi :Yēyiin, kuwuulyēē ng'al chēbo wōōrōōr. Nteenee māchāktōōs kōōkomkoomunēē kāāmuukēywēēchoo biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Ikiimē

:barwaani kule māchāktōōs / kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. Ibooru :Bāwulō ām kurkeetaab 3 kule wōō :kiirootyeet nyoo lēēl nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kusiir nyoo bo kēny nyoo iyyoong'unēē kiruutēk.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēēk ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab
Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkāāboontē keey ng'eetaabiya
Tēmētēēwō. Kiisubooyook akweek biikaab Kiriistō ām
*kiriinkēētaab Kōōriintō kunam wōlēē mii :kanisoosyek tukul
chēbo yēēmēētaab Akaaya. 2 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin
āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēkyoo

3 Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu
Kiriistō. Yēyiin ku Baaba nyēē riirēē biich ānkusooysooyē biich
ām kēēlwookik tukul. 4 Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēk alak
tukul sikeesaaysaay :nkacheek choo boonto nyalil ake tukul
kuu wōloo kisooysooytēēch :inee. 5 Kuu yoo kēēnyāliiltōōsii
:acheek miisin ām nyāliluutēkaab Kiriistō, / kēēsooysooyēēch
miisin kubununēē Kiriistō. 6 Yoo kākēēnyāliilchē :acheek,
kukākēēnyāliilchē kule / sikeesaaysaayaak ānkōōriib kiyēē
kyōōyēnchi. Yoo / kakeesaaysaayeech acheek ku kubo
kule +/ mākēēyēētyēēchook sōōmuytoochi nyāliluutēchooto
kikēēnyōōru :nkacheek. 7 Kiimoong'tēēnook keey miisin
kuuyu kiinkētē kule kuu yoo ōnyāliltōōsii :akweek kuu
acheek, kusooysooyook :Yēyiin kuu wōloo sooysooytēēch
acheek.

8 Mbo ng'eetaabiya, ābērē karaam ōnkēt :nkakweek
wusiisyēēt nyēē kiikēēnyōōru ām yēēmēētaab Eesya. /
Kikiikiicheech miisin wuu nyēē / kaakiimuukteech nyēē
kikiisōōtē kule kimēētābokēēsobtōōsii. 9 Kubooyiit man,
kikiikwaameech :ng'uusng'uus wuu nyēē / kikiikiitiilchēēch
meet. Kiyēyākiis :ng'aleechu simātākēētiiyēē keey :acheek
kāāmuukēywēēkyoo, nteenee kiikēnēē keey Yēyiin nyoo
ing'ēētēē biich meet. 10 Nyoo kiirāroochēēnēēch meet,
makooraraacheech subak. Kiikēnēē keey inee kule tāsē taay
kōōrāroochēēch, 11 nto yooto tukul ōmiitē :akweek ōsoowēēch.
Mākubirchi yooto :biiko wōlēē wōō Yēyiin kōōnkōy kubo acheek
ām bērurto nyēē kōōkēēnyōōru /kēēwālunēē soowuutēkwaa.

Kiikiim :Bāwulō kule chii :inee nyēē /kiikoosēē keey

1:1 1Kōōr. 4:17 **1:3** Ēfēēs. 1:3; 1Bēt. 1:3 **1:5** Tyēēn. 34:19; 2Kōōr. 4:10 **1:7** 2Kōōr. 4:15, 17 **1:8** Yēyuut. 19:23; 1Kōōr. 15:32; 2Kōōr. 4:8 **1:9** Room. 4:17 **1:10** 2Tēm. 4:18 **1:11** Room. 15:30

12 Ng'ālyoontēēt :nyi nyēē kēēng'ērēchēē. Mwoowēēch
:kāāsōōtēywēēkyoo kule kikiibuur kāāburto nyēē tiliil
ānkubo man. Kimēēntōōwēēch :kiirnātēētaab kōōrooni,
nteenee kiintōōwēēch :chamateetaab Yēyiin, nto miisin,
yoo kikiibuurtooy keey akweek. 13-14 Kēēsirwook ng'aleek
chēē rōōtootiin ānkukāsāktōōs yoo koosuman. Kunyi,
āboontēē mooyēēt kule ānkoo -mōōmuuchē raat ōnkēt
kiyēē kābur nteenee +mōōnkēt kuchurta ām bēsyōōsyēk
choo kwoonii. +Moong'erecheeneech acheek kuu yoo
+makeeng'erecheenaak :nkacheek bēsyoonoo itiilēē
:Mokoryoontēēt Yēēsu ng'aleek.

15-16 Nto kuuyu kwāātinyēē man ng'ālyoontooni, kōkwāāchōb
kule āruutoochook akweek yoo āwēētii Maketoonnya nto
yoo āyēēwu, atyikaanwaak subak sukuyēētyēēchook :ruu-
tooynyuu kunyil āyēēng' nto yityo, ō-āmiisoo yoo āwēētii Yuu-
teeya. 17 Ara, ibooru keey kule āyēku chii nyēē -/mākiikoosēē
keey yu kyaaweech kāāsōōtēywēēkyuu? Ara āchōbē :anii
ng'aleekyuu sāāruumē kule, “Ēē, wuu nyooto,” ānkāāmiitē
āmwooyē subak kule, “Acha, māwuu nyoo,” kuu wōloo yēytooy
:biikaab kōōrooni? 18 Māwēēchwēēchē keey :Yēyiin sukung'eet
-mākēēmwoowook kule, “Ēē, kēēyēyē kiyi,” nto kule, “Acha,
-mākēēyēyē.” 19 Nto kurubta keey āk Lakwataab Yēyiin Yēēsu
Kiriistō nyoo kyāā-āmu :anii lōkōōywēkyii kēēboontē keey Siila
āk Tēmētēēwō, mēēbērē iruumē :inee kule, “Ēē” nto ku, “Acha”
nteenee inee nyoo mwooyē kule, “Ēē” ankoochuurta kuu
nyooto. 20 Ānkoo ku chaang' :tukuuk chēē kākuurto :Yēyiin,
kuyityiintōōs :tukul kubununēē Kiriistō. Kunyoo, kiikoostooy
:acheek Yēyiin kubo Kiriistō kēēmwooyē kule, “Kuwuuyiit ny-
ooto.” 21 Yēyiin nkit :nyēē king'oobēēch ānkuyēyēēch acheek
āk akweek kēēkich ām Kiriistō. 22 Kiikung'oocheeneech
:Yēyiin Tāmirmiryēēt /sikiinkētēēnēēch kule kēēyēku cheechii
ānkōōboorwēēch :Tāmirmiryoonoo tukuuk chēē mākukōōnēēch.

Kiyēē kikerekta Bāwulō simāruutoochi Kōōriintō

23 Inkētē mbo :Yēyiin kule yu simāāchōō wōloo bo Kōōriintō,
ku kule kimāāmāchē akubeenaak ng'aleek. 24 -Mākēēmāchē
kēēbāwook kutukul ām wōlēē ōyēnchintooy Kiriistō. Nteenee
kēēyēyiisyē :tukul kubo ng'erekweekwook, kukyōōkiilchē ām
kāāyēnchinooyēēt.

1:12 Yēyuut. 24:16; 1Kōōr. 1:17, 19, 31; 2:13; 2Kōōr. 2:17; Ibu. 13:18 **1:13-14** Filib. 2:16 **1:15-16** 1Kōōr. 16:5-6 **1:17** 1Kōōr. 4:18-19 **1:19** Yēyuut. 18:5 **1:20** 1Kōōr. 14:16; Ng'oong'. 3:14 **1:22** Room. 8:11, 23; 2Kōōr. 5:5; Ēfēēs. 1:13-14; 4:30 **1:23** 2Kōōr. 13:2 **1:24** 2Kōōr. 4:5; 1Bēt. 5:3

2

1 Kunyoo kwaasoot kule māmāchāktōōs tāāruutoochook
sitākung'woonchook. 2 Yoo kāāng'woonchook ku ng'oo
subak :nyēē makoong'ereechaa yoo mā akweek?
3 Kyaasirwaak kuu nyooto si yoo kāāchōō, mayeya :biiko choo
kātēēng'ērēēchoo ānyēēru. Ānkētē man kule yoo ang'erechaat
:anii, ōng'ērēkootiin :nkakweek. 4 Kyāāsirwook āriirē
kukāng'woonchoo. Mēēbērē kyāāyēyē kuu nyooto saayeyaak
ōnērēēkiisyē, nteenee kyāāmāchē ōnkēt chamateenyuu nyēē
nyikiis nyēē āboontēēnook.

Nyooyeetaab kaat

5 Yoo kiikuyib :chii ng'woonin kumēēbērē anii :nyēē ki-
ing'woonchoo miisin, nteenee kiing'woonchook nkakweek
sinee. -Māāmāchē ānyikiisyook ng'aleechu. 6 Kiikuyem chi-
ichooto :ng'aleek choo kiing'woonchinēē :biiko chēē chaang'.
7 Kunyi, māchāktōōs ra ōnyōōchi kaat ānkōōkiim simabar
:nereekikyii. 8 Āsoomook kule ōboorchinē chiichooto chama-
teet. 9 Kyāāsirwook āmāchē ānkēt kule ara ōmuuchē ōmuytoochi
tyēmiisyēēt ānkōōrubē kiy ake tukul nyēē kyāāmwooyē nto
acha. 10 Yoo kōōnyōōchi chiichoo kaat, ānyōōchinē :nkanii kaat
yoo ākoo mii :kiy nyēē āmāchē ānyōōchinēē kaat. Ānyōōchinē
kaat kubo akweek ākoonyitē Kiriistō, 11 simeeberbeereech
:Kibrōkōsyoontēēt kuuyu kiinkētē chōbuutēkyii.

Kiinēmchi keey :Bāwulō yiisyēētaab Yēyiin ām mooyēēt akeenke

12 Nto mii yu kawaayit Turoowa kule saa-amte lōkōōywēk
chēē kāroomēch kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt, akas kule
kikiikuyootwoo :Mokoryoontēēt kēēlto. 13 Kimaakaalyanaat
kuuyu manaanyoorte ng'eetaabiya Tiitō wōlooto. Kunyi,
kyāābirchi biiko chameetaab keey ānkāāwē Maketoonnya.
14 Nteenee, kusilākoy :Yēyiin nyoo kiikubiirtoowēēch
Kibrōkōsyoontēēt kubununēē Kāārārookiintēēt. Yēyiisyēēnēēch
:Yēyiin sikiibāroostoochi biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch.
15 Kēēboonkyinē Yēyiin nyēē anyiny yoo kēēmiitē kyoomchinē
biiko ng'aleekaab Kiriistō. Boonkyinē :lōkōōywēchoo biiko
choo /kēēmii /kiirāroochē āk choo mii bokubootōōs ām kēēlto
nyēē teer. 16 Āsu meet ām wōlēē mii :choo mii bokubootōōs,
nteenee boong'u soboon ām wōlēē mii :choo / kēēmii /
kiirāroochē.
Ara, ng'oo nyēē yemaat kwaamtaat lōkōōywēchu
kāroomēch? 17 -Mākēēyēyēē :acheek mung'aareet
ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo yēytooy biiko chēē chaang'.

2:1 1Kōōr. 4:21; 2Kōōr. 12:21 **2:3** 2Kōōr. 13:10 **2:4** 2Kōōr. 7:8 **2:6** 2Kōōr. 7:11 **2:7** Kolos. 3:13 **2:9** 2Kōōr. 7:12, 15 **2:11** 1Bēt. 5:8 **2:13** 2Kōōr. 7:6, 13-14; 8:6, 16-18, 22-23; 12:18; Kala. 2:1, 3; 2Tēm. 4:10; Tiitō 1:4 **2:15** 1Kōōr. 1:18

Nteenee kuuyu Yēyiin :nyēē kiiyookwēēch, kēēmwooyē ām mooyēēt akeenke ng'aleekaab manta chēē kwoonēē wōlēē mii :Kiriistō.

3

Kiyey :yiisyēētaab Bāwulō biiko kuyēk barweetaab Kiriistō

1 Ara kēēmiitē :acheek kēēsilē keey yoo /kēēmwooyē kuu nyooto? Ara kookeeteebeenaak barwa ake tukul nyēē ibooru wōlēē kēēwuuyē :acheek kuchōōnēē wōlēē ōmiitē nto nyēē /kikēēsirwook akweek, kuu wōloo māktooy :biiko alake? 2 Nteenee barweenyoo ku nyēē /kikēēsirchi soboonwēkwook* ānkusumānē :chii ake tukul ānkōōnkēt. 3 Kiyeyaak :yiisyēēnyoo ōyēku barweetaab Kiriistō, āmēēbērē nyēē /kikeesiree kalaamu, nteenee /kikeesiree Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Mēēbērē /kikēēsirchi rwoontōōy chēē tēbēlyēl, nteenee /kikēēsirchi soboonwēkwook āriit.

Wōō :lēbkēēyyēētaab kiirootyeet nyēē lēēl

4 Kēētinyēē mooyēēt keeyey yiisyooni bo Yēyiin kubununēē Kiriistō. 5 Mā chēēchoo :kāāmuukēywēēk chēē kēēyēyēē yiisyooni nteenee Yēyiin :nyēē kōōnēēch. 6 Nto subak, inee :nyēē kiikuyeyeech kēēyēchinē yiisyooni bo kiirootyeet nyēē lēēl. Mārubtooy keey :kiirootyaani lēēl āk kiruutēk choo /kikēēsirchi kiy barak, nteenee rubtooy keey āk tāmirmiryēēt. Yibu :kiruutēchoo sirootiin meet, nteenee kōōnu :Tāmirmiryēēt soboonto.

7 Kirubtooy keey :yiisyēētaab kiirootyeet nyoo kibo kēny āk kiruutēk choo /kikēēng'ōōtyi rwaa. Kuchōōnēē :Muusa lekem, kiilēkēchēēchē :tokochnyii miisin nyēē kitōōrē koonyekaab biikaab Israyēēl kut kimēēmuuchē kukas. Nteenee kimeeymeeyaat :lēbkēēyyoonoo muut kut wokubēk. Kunyi, yēē ākoo kiimuuchē :yiisyēētaab kiruutēk nyoo kiyibu meet kuchōōnto lēbkēēyyēēt ii, 8 ku tyaa :lēbkēēyyēēt nyēē chōōntooy :yiisyēētaab Tāmirmiryēēt nyoo kōōnu soboon! 9 Yoo ākoo boonto :yiisyēēt nyoo iruustooy biiko lēbkēēyyēēt ii, ku tyaa sōō :lēbkēēyyēēt nyēbo yiisyēēt nyoo yēyē biiko kuchurta! 10 Kiyēē /kikēēbērē kēny boonto lēbkēēyyēēt, kumēēkutinyē raat lēbkēēyyo, yoo /kakiikerkeeyee lēbkēēyyēēt nyoo lēēl. 11 Nto yoo ākoo kichōōnto :kiirootyaani kimii kukēēytooy lēbkēēyyēēt ii, /bokeemwa nee nanyuun wōlēē tēē :lēbkēēyyēēt nyēbo nyoo wēētii ākookoy?

2:17 2Kōōr. 4:2; Filib. 1:15-17; 1Tēēs. 2:3, 5, 10 **3:1** Yēyuut. 18:27; 2Kōōr. 5:12; 10:12 * **3:2** Mwooyē :siruutēk alake kule 'soboonwēkyoo'. **3:2** 1Kōōr. 9:1-2 **3:3** Cherem. 31:33 **3:5** Room. 15:18 **3:6** Luuka 22:20; Yoowa. 6:63; Room. 7:6 **3:7** Chuy. 34:29-30; Room. 5:21; 6:16, 21, 23; 7:24 **3:9** Room. 8:1-2; Kala. 3:10

12 Kunyi, kuuyu kiikēnēē keey lēbkēēyyooni bo kibchuulyo,
māmii :kiyēē kēēwunyē. 13 -Makeekerkeeye Muusa nyoo
kiwunyē koonyekyii simakas :Isrāyēēliik inee yu kimii
kumēēymēēyootē :lēbkēēyyēēt. 14 Nteenee kiyaam :biikaab
Isrāyēēl mētēwoy ākoy kura. Tākumii :kiy nyēē iyēēnē
koonyekwaa yoo / kēēmiitē / kēēsumānē kiirootyeet nyoo
bo kēny. -Mēēnēmtooy keey :kiyoo nteenee inēmtooy
:kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. 15 Ānkoo mbo kura yoo /kēēmiitē /
kēēsumānē kitaabuutaab siruutēkaab *Muusa, kutākukērootiin
:koonyekaab biiko. 16 Nteenee, yoo kātēbi :chii kut kuweech
kāāsōōtēywēēkyii ankucham Mokoryoontēēt, +/ mākiinēm
kiyooto kiker koonyekyii.

17 Kunyi, kōōnu :Mokoryoontēēt Tāmirmiryēēt. Nto
wōloo miitē :Tāmirmiryēēt kootyaaktaat :chii. 18 Kēēkāsē
:acheek tukul choo mākērootiin :koonyekyoo lēbkēēyyēētaab
Mokoryoontēēt, ānkoo kēēkāsē kumeeymeeyaat. / Kēēmii /
kēēwēēchwēēchēēch keekerkeyiitu Mokoryoontēēt kēētāsē
taay kēēnyōōru lēbkēēyyēēt kuchōōnēē wōlēē miitē
:Tāmirmiryēēt.

4

Kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook

1 Kikōōnēēch :Yēyiin yiisyooni kuuyu kiriireeneech.
Kunyoo, mākoy /kēēnyēbēt. 2 Kookeesatee keey ng'aleekaab
kāāntosuurāt choo iyēēlē :biiko. Kookeetay kāābērbēēriisyēēt
āmākēēkwoonykwoonyē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee
kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook ānkēēchāmē koolyeb
:chii ake tukul soboonwēkyoo ām taayeetaab Yēyiin. 3 Nto yoo
iyēēnootiin :lōkōōywēchuchoo chu kāroomēch, kōōyēēnootiin
ām wōlēē mii :biiko choo mii bokubootōōs. 4 Kiikookoor
*:Kēniintēēt nyoo bāwu kōōrooni bichoo mānēēyēnchi
ng'ālyoontēēt simakas lēbkēēyyēētaab lōkōōywēchooto
kāroomēch choo ibooru lēbkēēyyēētaab Kiriistō. Inee :nyooto
iboorunēē keey :Yēyiin.

5 -Mākēēmiitē kēēng'āloolēē keey :acheek, nteenee
kēēmiitē kyoomtooy kule Mokoryoontēēt :Kāārārookiintēēt
ānkēēyēchinē :acheek yiisyēēt. 6 Yēyiin nyooto kimwooyē
kule, “Kubot :mēēnānēēt, ānkuchō :lēbkēēyyēēt”† ku nyooto
:nyēē kiilebkeey kāāsōōtēywēkyoo kēēnyōōru lēbkēēyyēēt yu
kakeekas Kiriistō kōōbooru wōōyintaab Yēyiin.

3:13 Chuy. 34:33-35 **3:14** Isa. 6:10; Room. 11:25 **3:15** Room. 10:4; 11:7-8; Ēfēēs. 2:15 **3:17** Yoowa. 8:32, 36; Room. 8:2; Kala. 5:1, 13, 18 **3:18** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 4:6; Room. 8:29 **4:1** 2Kōōr. 3:4, 6 **4:2** 2Kōōr. 2:17; 3:1; 6:4 **4:3** 1Kōōr. 1:18 **4:4** Yoowa. 12:31; 1Kōōr. 2:6; Ēfēēs. 2:2; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3 **4:5** 2Kōōr. 1:24 † **4:6** Toowu. 1:3 **4:6** 2Kōōr. 3:18; 1Bēt. 2:9

Yibwēēch :nyāliluutēchuchoo bērurtaab kibchuulyo

7 Keekerkeeye tērēēn chēē ng'āsng'ās chēē kēēkoochi
:Yēyiin kiyoo bo kwōng'uut sukōōboor kule kikwoonēē
kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Yēyiin, mēēbērē wōlēē kēēmiitē
:acheek. 8 / Kokiikiicheeneech komoswookik tukul,
nteenee / manaakeeruurumeech. Ānkoo kubotwēēch
tonkoy, mābēku :moonikyoo. 9 / Kōōkēēwusēēch, nteenee /
manaakeebakaakteech. / Kēēbirēēch / keemilteech, nteenee
/ manaakiiwaang'teech. 10 / Kiinyāliilēēch ām wōlēē kakeebe
kuu wōloo / kikiinyāliiltooy Yēēsu sukung'eet kōōboorunēē keey
:soboonnyii soboonwēkyoo. 11 / Kēēmii / kiirēkēērchēēch acheek
chu kēēsobchootiin wōlēē mii :meet kubo Yēēsu, sukung'eet
kōōboorunēē keey yooto :soboonnyii bōōrwoonikyoo chu bēku.
12 Kunyoo, kānyoonwēēch acheek :meet nteenee +mōōnyōōru
:akweek soboonto.

13 / Kikeesir kule, "Yu kāāyēnchi Yēyiin, ang'alaal."† Ām
mooyēēt nyēē wuu nyooto, kiiyēnchinē :nkacheek Yēyiin
ānkyoomtooy lōkōōywēkyii. 14 Kuu yoo kiinkētē kule ny-
ooto kiing'ēētēē Mokoryoontēēt Yēēsu meet ku nyooto :nyēē
makoong'eeteeneech nkacheek meet ankoomuteech āk ak-
week keebe taayeenyii. 15 Bo :ng'aleechu tukul karaa-
mateeng'woong'. Yoo tāsē taay kuchoong'iitu :biiko chēē
iyēnchinē Yēyiin, +/ mākēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy miisin /
ānkiitōrōōr.

16 Kunyoo, mābēku :moonikyoo. Ānkoo sinee / kēēmii /
kēēsuusurē bōōrwēk, / kēēmii / kiilēēliitēēnēēch kisich, kisich
bēsyō ake tukul. 17 Miitē kuyibwēēch :nyāliluutēkyoo chu
mābo laat bērurtaab kibchuulyo kukeeytee nyāliluutēchoo
tukul. 18 Kunyi, mēēbērē kēēmiitē kiimoong'tēē keey kiyēē /
kēēkāsē, nteenee kiimoong'tēē keey kiyēē -/ mākēēkāsē. Kiyēē
/ kēēkāsē kumābo kibchuulyo, nto nyoo -/ mākēēkāsē kubo
:nyoo kibchuulyo.

5

Āmchēēch :yēēmootēēt bōōrto nyēē lēēl

1 Kiinkētē kule yoo / kakiiburyeet kēryōōsyēkyoo ām
kōōrooni, mākukōōnēēch :Yēyiin kooriik chēē leelach
ānkubo kibchuulyo ām wōliin bo kibkōōnkōy, chēē
kimātēēchē :chii. 2 Kutākēētinyē bōōrwoonichuchoo kēēmiitē
kiisiilē ānkwoomchēēch :yēēmootēēt / kiiluumeeneech
bōōrto nyēē lēēl nyoo bo wōliin bo kibkōōnkōy. 3 Yoo /
kaakiiluumeech, -/ mākēēnyōōrwēēch kibchuraat. 4 Yoo

4:8 2Kōōr. 1:8; 7:5; 11:23-29 **4:10** Room. 6:8; 2Kōōr. 1:5; Kala. 6:17; Filib. 3:10-11; Kolos. 1:24; 1Bēt. 4:13 **4:11** Room. 8:36 **4:12** Kolos. 1:24 † **4:13** Tyēēn. 116:10 **4:14** 1Kōōr. 6:14 **4:17** Room. 5:2 **4:18** Ibu. 11:1 **5:1** 2Bēt. 1:14 **5:2** Room. 8:22-23, 26

tākēēminyē kēryōōsyēkyoo, kiisiilē ānkunyikisyēēch :ng'ala kuuyu -mākēēmāchē / kēēbuutēēch, nteenee kēēmāchē / kiiluumeeneech bōōrwoonik choo bo kibkōōnkōy sukōōyēēn *:soboontaab kibchuulyo bōōrwoonichu bēku. 5 Kunyoo, Yēyiin :nyēē kiyēyēēch kubo soboonoo bo kibchuulyo ānkisimkukōōnēēch Tāmirmiryēēt kuyēk kiy nyēē kēēboorunēē kiyēē +mākēēnyōōru.

6 Kunyi, kēētitirootiin ākookoy ānkiinkētē kule kēēmiitē kēēbēētii kanyoo wōlēē miitē :Mokoryoontēēt ānkoo tākēēboontootē bōōrwoonichuchoo. 7 Kēēminyē kiimoong'tēē keey Yēyiin āmēēbērē kiyēē kēēkāsē. 8 Kēētitirootiin ānkiikāykooyē keesatee keey bōōri ānkubokiibuurtē keey Mokoryoontēēt. 9 Kunyi, kēēsyēēmē miisin kiing'ereech Mokoryoontēēt, ānku yoo tākēēboontē bōōrwoonikyoo ām kōōrooni nto yoo kakeebe kibkōōnkōy. 10 Tookunoot kule ākoy /kēēkwēryootēēch tukul taayeetaab Kiriistō /ānkiikuumwēēch sukunyōōr :chii ake tukul kiyēē misyinē kubo kiyēē kiyēyē ām kōōrooni, anku miyaat :kiyooto nto ku karaam.

Māchāktōōs /kiichoomnyo biiko āk Yēyiin

11 Kuu yoo kiinkēt kule māchāktōōs kiiywēyē :Yēyiin, kēēchēēng'ē miisin kēēyisu biiko. Inkētē :Yēyiin ānkāābērē ōnkētē :nkakweek wōlēē kēēwuuyē :acheek. 12 -Mākēēmiitē kiikoostoochook keey, nteenee kēēmiitē kēēkōōnook bārooyinto ong'erecheeneech sōōmwoochinē biiko choo tākung'āsēē keey kiyēē mii saang' kusiir yēē kātāng'āsēē keey kiyēē miitē āriit. 13 Yoo isōōtē :alake kule kābunwēēch :mētēwoy, ku kubo yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo kēēng'āloolē ām kēēlto nyēbo kiirnān, kēēyēyē kuu nyooto kubo akweek. 14 Kērchēēch koong' :chamateetaab Kiriistō kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin, kuuyu kēēchāmchiintōōsii kule kime :chiito akeenke kubo biiko tukul, kunyoo kerkeey nyēē kikēēbēku :acheek tukul. 15 Kime kubo biiko tukul si nto yityo, mēēbērē mākuminyē :choo sobchootiin kubo icheek keey, nteenee māchāksē kuminyē kubo nyoo kimēē kubo icheek /ankiing'eetee meet. 16 Kunyi, kuchakee raat kuwo taay, -mēēkēēkāsunēē chii komosta nyoo bo kōōrēēt. Ānkoo kikēēkāsunēē sinee Yēēsu yoo kibo taay kēēlooto, mēētākēēkāsunēē kēēlooto subak. 17 Kunyoo, yoo bo :chii Kiriistō /kukiikiiluluut kuyēk chii nyēē lēēl. Kiikukeeyta :ng'aleek chēē yōōsēch ānkutoow :chēē leelach.

5:4 1Kōōr. 15:53-54 **5:5** 2Kōōr. 1:22 **5:7** 1Kōōr. 13:12 **5:8** Filib. 1:23 **5:10** Yēyuut. 10:42; Room. 2:6; 1Kōōr. 3:13-15; 4:5; 2Kōōr. 11:15; 2Tēēs. 1:7-10 **5:11** Room. 1:13; 1Kōōr. 4:1-5; 9:22; 2Kōōr. 4:2; 6:4 **5:12** 2Kōōr. 3:1; Filib. 2:16 **5:13** 1Kōōr. 14:18-19 **5:14** Ēfēēs. 3:19 **5:15** Room. 6:3-4; 7:4; 14:7-9 **5:17** Room. 6:4; Ēfēēs. 4:24

18 Kwoonēē :ng'aleechu tukul wōlēē miitē :Yēyiin
nyoo kiichoomnyēēch āk inee keey kubununēē Kiriistō.
Kiikukōōnēēch yiisyēēt kiichoomtōōsii biiko āk inee
19 kyoomtooy kule, kiikuchoomnyo :Yēyiin āk kōōrēēt
kubununēē Kiriistō simēēyiit ng'ōōkiswookik chēē kiikuyey
:biiko. Kunyoo, kōōkukōōnēēch kuut kule kiichoomtōōsii
biiko āk inee. 20 Kiiyooktēēch :Yēyiin bokeemwaayte
ng'aleekaab Kiriistō. Kunyoo, kēēmwooyē kubo Kiriistō kule
māchāktōōs / kiichoomnyo biiko āk Yēyiin. 21 Kiyey :Yēyiin
Kiriistō nyēē kimātinyē ng'ōōki ake tukul, kōōwut wōlēē mii
ng'ōōkiswookikyoo, si nto yityo keechurte kutukul kubununēē
Kiriistō.

6

Ng'ērēchēē :Bāwulō yiisyēēnyii

1 Kuu yoo kēēyēyiisyē āk Yēyiin, kēēmwoowook kule -mookany
kuwo buch :chamateetaab Yēyiin nyoo kyōōnyōōru. 2 Mwooyē
:Yēyiin kule, “Kyāākāsuung' ām bēsyēētaab chamtaayeet,
ānkāāsāruung' ām bēsyēētaab kaararaacheet.”† Āmwoowook
kule raat :bēsyoonooto chāmtooy :Yēyiin biiko ānku raat :yēē /
kiirārоochē biiko.
3 -Mākēēmāchē kēēyēku kāānākuut ām wōlēē mii :biiko
simēēntosuurākoy :yiisyēēnyoo. 4 Nteenee, kiibooru ām
keel ake tukul kule kēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kēēmuytooy
miisin, kēēnyāliiltōōsii, nyikisyēēch :ng'aleek / ānkiikiichēēch.
5 / Kēēbirēēch / ānkēērātēēch, / kēēyēchēēch wōōrōōryēēt
ānkēēbirtēēch. Kēēchooyēntōōsii ānkēēbēētēē kuut. 6 Kēēyēyē
yiisyēēt ām kēēlto nyēē tiliil, kēēsēwunootiin, kēēmuytooy ng'al
ānkēēboontē moon chēē leelach. Intōōwēēch :Tāmirmiryēēt
ānkēētinyē chamateet nyēbo man. 7 Kēēyēyē yiisyoonoo
subak ām ng'aleek chēbo man, ām kāāmuukēywēēkaab
Yēyiin ānkēēchōbootiin āk kariik chēbo booryēētaab
churtaayeet. 8 Kēēyēyē yiisyooni / ankakiikaasteech
nto / kamakiikaasteech, yoo / kākēēmwooy ng'aleek
chēē miyootēch nto chēē kāroomēch. Kēēyēyiisyē ām
kēēlto nyēē churtaat nteenee / kēēmwooyē kule kēēyēku
kiblembechiis. 9 Kēētookunootiin, nteenee / kēēmōōntēēch.
Kēēmiitē meet, nteenee kēēsobchootiin. / Kiityōōlēēch,
nteenee -/ mākēēbākāchēēch. 10 Kēēnērēēkootiin, nteenee
kēēng'ērēkootiin ākookoy. Kēēyēku bānoon nteenee kēēyēyē
/ kiibēruur biiko chēē chaang'. -/ Mākēētinyē kiy, nteenee
kēētinyē kiy ake tukul.

5:18 Room. 5:10; Êfēēs. 2:16 **5:19** Room. 3:24-26; Kolos. 1:20 **5:21** Yoowa. 8:46; Room. 8:3; Ibu. 4:15 † **6:2** Isaaya 49:8 **6:2** Luuka 4:19-21 **6:4** 2Kōōr. 4:2 **6:6** Room. 12:9 **6:7** 2Kōōr. 10:4-5 **6:9** 2Kōōr. 4:10-11 **6:10** 2Kōōr. 11:23-29 **6:10** Filib. 4:12-13

11 Lēyyē, biikaab Kōōriintō, kāākēēng'āloolwook ām mooyēēt
akeenke ānkāākēēng'oong'wook wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkyoo.
12 -Mākēēmāchē keewunyeenaak :chamateenyoo, nteenee
ōwunyēēnēēch :akweek nyēēng'woong'. 13 Āng'āloolwook kuu
lōkōkyuu, kunyi okany kiikoor tukul, ochameech :nkakweek
kuu yoo kēēchāmook :acheek.

-Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto

14 Biikyoo, -mookany / kiinoomnyook āk biiko choo
mānēēyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Mānoomtōōs
:churtaayeet āk rōkōsto āmānoomtōōs :lēbkēēyyēēt āk
mēēnānēēt. 15 Māchoomtōōs :Kiriistō āk Kibrōkōsyoontēēt,
āmānoomtōōs :chii nyēē kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt āk nyoo
mānēēyēnchi. 16 Mākāsyiintōōs :Kōōtaab Yēyiin āk āynātōōs.
Acheek ku Kōōtaab Yēyiin kuu yoo mwooyē :Yēyiin kule,
"+Māāming'tē keey bichoo
ānkēēbēēsyētootē :tukul.
+Māāyēku Yēyiintēēng'waa
ānkuyēk :icheek biikyuu."†
17 Kunyi, mwooyē :Yēyiin subak kule,
"Osatee keey bichoo
āmōōtiiny kiy ake tukul nyēē mā tiliil."†
Tāsē taay :Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul kumwooyē kule,
18 "+Maataachaak, māāyēku kōōn
ānku +mōōyēku :akweek lōkōkyuu."†

7

1 Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo /kōkēēkuurtoowēēch tukuuchu
kumāchāktōōs kiitiliil keey ām wōlēē mii :kiy ake tukul nyoo
nyēērēē bōōrto āk tāmirmiryēētaab chii. Nto yooto, okany
kyaam booryēēt keechurte kutukul ānkiiywēyē Yēyiin.

Kibāybāchi :Bāwulō Kōōriintēēk

2 Lēyyē, ochameech subak. Mānāākēēyēchi chii ake tukul
ng'ālyoo nyēē miyaat amanaakeenyeeree ātēbuutēkaab chii
ake tukul āmānāākēēsāsunēē chii ake tukul ām akweek kiy.
3 -Māāmiitē āwēchook. Kisimāmwoowook :anii kule āchāmook
miisin nyēē yoo kābo meet kēēbēku :tukul, nto yoo kābo
soboon, kēēsobchē :tukul. 4 Atyaakaat yoo āng'āloolwook
ānkāāng'ērēkēēnook. Kōōkōōtitiiroo :wōlēē ōmiitē ōbuurtooy
nyēē ānkoo āmiitē nyalil, kukōōnoo ng'erekweek. 5 Yoo
kikēēyitu Maketoonnya, mānāākēēnyōōru mbo bārooyin nyēē
kākiimuunyēē. / Kikiinyāliilēēch kibtaman / kikēēwusēēch

6:13 1Kōōr. 4:14 † **6:16** Laawi. 26:12; Cherem. 32:38; Ēsēk. 37:27 **6:16** 1Kōōr. 3:16 † **6:17** Isa. 52:11 † **6:18** 2Sām. 7:14 **7:2** 2Kōōr. 6:13; 12:17 **7:3** 2Kōōr. 6:11; Filib. 1:7

ānkyoomēēch :ng'ala mēt. 6 Nteenee yu kāwokuchō :Tiitō, kēēnyōōru saaysaayeetaab Yēyiin nyoo sooysooyē choo ki-ikubēk :moonik. 7 Mēēbērē / kikeesaaysaayeech sōō baateey kuuyu kichō :Tiitō, nteenee kuuyu kyooyey :akweek kusaaysaayakay :inee. Kimwoowēēch :Tiitō kule kyōōchusyē ānkōōmāchē miisin kule nto okasaa. Kimwoowēēch subak wōlēē ōmāktooy kule nto kēēnoomnyē āk anii. Kunyoo ang'erechaat miisin.

8 Ānkoo kiyeyaak :barweenyuu ōchusyē, ābērē manaayey kiy nyēē miyaat. Nteenee kuu yoo kyaakas kule king'woonchook :barwaanaa ām āsiiswēk chēē ng'ēri, asoot kule kyaayey kiy nyēē miyaat sinee. 9 Ang'erechaat raat āmēēbērē kuuyu kyōōchusyē, nteenee kule kyooweekse. Kunyi, kyōōchusyē kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin, āmāmii :kiyēē miyaat nyēē kikēēyēwook. 10 Yoo kāchus :chii kukeeywey Yēyiin, kuyēyē :yooto kuweek :chiito, nto yooto +/makiiraraach chiichooto āmāmii :kiy nyēē miyaat nyēē kookuyeyakay. Nto yoo kāmuy kubo kule karub ātēbuutēkaab kōōrooni, kuyibu :yooto meet. 11 Okas baa mbo kiyēē kōōkuyibwook :chusātoonoo: Kookuyeyaak ōsēwu ānkōōtiliil keey. Kookuyeyaak ōburyoong'tē nyoo kiikuyey rōkōs ānkōōmuuyē kubo kiyēē kiikuyeyakay. Kookuyeyaak ōbuur ōmāchē kiyēē bo manta ānkōōmāchē miisin ochuul ng'ālyoontooni ānkōōng'woonchi chiito nyoo kiikuyey rōkōs. Kuu yoo kwooyey ng'aleechu churtootiin tukul, kōōbooru kule kyoochuurte. 12 Kunyi, yoo kyāāsirwook, mēēbērē baateey kyāāsirē kubo chiichēē kiikuyey ng'al chēē miyootēch nto mbo kubo nyoo / kiikēēyēchi ng'al chēē miyootēch, nteenee kyāāsirē sukung'eet ōnkēt ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kule kyōōnēmchēēch keey kuyem. 13 Itiitiirēēch acheek :ng'aleechaa tukul.

Kēēng'ērēkootiin subak miisin keekas kule kobaybay :Tiitō kuuyu kyooyey mētinyii kukaalyan. 14 Kikyaakaastaak āyooku Tiitō wōloo ōmiitē :akweek, nteenee mānōōntosuuroo. Kōōkēēmwoowunoonwook kwaak manta kunyoo ang'erechaat kule kōyēk man :kiyēē kwāāmwoochi Tiitō kurubta keey āk akweek. 15 Kunyi, chāmook :Tiitō miisin yoo keesoot kule kyōōkāsyi :tukul ng'aleechaa ankootaach inee ām muyātēēt āk bōōtoonik. 16 Ang'erechaat akas kule āmuuchē amaang'teenaak keey kuchurta.

8

Māchāktōōs kuyēētyēēchinē keey :biikaab Kiriistō

7:5 2Kōōr. 2:13; 4:8 **7:6** 2Kōōr. 1:3-4; 2:13 **7:8** 2Kōōr. 2:4 **7:12** 2Kōōr. 2:9 **7:14** 2Kōōr. 8:24 **7:15** 2Kōōr. 2:9

1 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, āmāchē ōnkēt wōlēē tēē
:bērurto nyēē kinyōōr :biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab
Maketoonnya. 2 Ānkoo kimii :bichoo kubuntēē nyāliluutēk,
king'ērēkootiin. Ānkoo ki bānoon :bichoo, kileelach
:moonikwaa nyēē kiinēmu keey kōōkooytooy beesaanik chēē
chaang'. 3 Kiinēmu :bichoo beesaanik chēē chaang' kut wuu
nyēē makoorukuut keey nteenee māmii :chii nyēē kikērchinē
koong'. 4 Kisaayeech kule kōōkoochinē :nkicheek biikaab
Kiriistō ām Yēērusālēēm beesaanik. 5 Kiyey :bichoo kiy nyēē
wōō nyēē kimākiisōōtyinē :acheek. Kuu yoo kiinēmchi keey
:bichoo Mokoryoontēēt, kutoorētēēch acheek kootyiich kiyēē
māchē :Yēyiin.
6 Kunyi, kēēmwoochinē Tiitō chokōōtitiirook owaang'te
yiisyooni karaam bo kāāruruukiisyēēt nyoo kisimkutoowu
:inee. 7 Ōmiitē nyēē karaam kurubta keey āk kāāyēnchinooyēēt,
wōlēē ōng'ālooltooy, kiirnātēēt, wōlēē ōnēmchintooy keey
Yēyiin āk chamateet. Kunyoo māchāksē ōnēmchinē keey
kāāruruukiisyooni.
8 -Māāmiitē ākērchook koong', nteenee āmāchē akas wōlēē
wuu :chamateeng'woong' yoo /kākiikuykuuchiin āk nyēbo alak.
9 Ōnkētē wōlēē wuu :chamateetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu
Kiriistō. Ānkoo kitinyē :inee tukuuk kuyem, kucham kuyēk
banan kubo akweek sukuyeyaak ōnyōōru tukuuk kuyem.
10 Wōlēē ākāstooy ng'ālyoontooni ām wōlēē ōmiitē :akweek
kumiitē kule: Kaykay owaang'te yiisyēēt nyoo kwōōtoowu
kēnyiitkoonye, kuuyu akweek :chēbo taay osoot kule ōkooytē
tukuuchoo ankooyey man kuu nyooto. 11 Kunyi, otas taay
ām yiisyoonoo kut owaang'te sukuyitita :wōlēē kyōōmāktooy.
12 Yoo chāmē :chii kōōkoochi Yēyiin tukuukyii, kukāsē :Yēyiin
kiyēē kēēkooyto kurubta keey āk kiyēē boonto :chiichooto
mēēbērē kiyēē māboonto.
13 Wōlēē kēēmāktooy :acheek mēēbērē kule ōsāru alak kut
bōōnyāliilchē :akweek, nteenee kēēmāchē kule kwooyēēch :bi-
iko tukul. 14 Ōtinyē akweek raat chēē yēmook nteenee mātinyē
:icheek. Mii :yēē mākuboonto icheek ku -mōōtinyē :akweek.
Kunyi, mākwooyēēch :kiy ake tukul 15 kuu yoo /kikeesir kule,
“Biiko choo kiiruruuch chēē chaang' mēēbērē kikēēytēē chēē
kimāchē, nto choo kiiruruuch chēē ng'ēri mēēbērē kirārchi.”†

Tiitō āk biiko choo kibēētooy keey

16 Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy nyoo kiikoochi Tiitō mooyēēt
nyēē wuu nyeenyuu ām wōlēē ōmiitē :akweek. 17 Kicham
:Tiitō ām ng'erekweek yu kākēēmwoochi kuchō wōloo ōmiitē

8:5 Room. 15:26 **8:6** 2Kōōr. 2:13 **8:7** 1Kōōr. 1:5; 2Kōōr. 9:11 **8:9** Mat. 8:20; Filib. 2:6-7 **8:10** 1Kōōr. 7:25 **8:12** Māārkō 12:43 † **8:15** Chuy. 16:18

kuuyu kikiikwoomchi ːyēēmootēēt miisin kule nto kasaak.
18 Kēēmiitē kiiyooku kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake nyēē
siltooy ːkanisoosyek tukul kubo wōlēē yēytooy yiisyēēnyii
bo amtaayeetaab lōkōōywēk chēē kāroomēch. 19 Nto miisin
kikwey inee ːkanisoosyek kule sikeebeete keey bokēēriib
tukuuk chēē /kiiruruuchē. Kēēyēyē yiisyooni sikēēkoonyitēē
Mokoryoontēēt ānkiiboorunēē wōlēē kiinēmchintooy keey
kēēyēētyēēchi biiko. 20 Kēēmāchē keetayee keey kēēyēyē kiyēē
imuuchē kuyey biiko kōōng'unyng'uunyiis ām wōlēē kēēriibtooy
kiyi /kēērōōbu. 21 Kēēriibē keey keekas kule kakeeyey kiyēē
bo man ām taayeetaab Mokoryoontēēt āk nyēbo biiko.

22 Kēēmiitē kiiyooku ng'eetaabiya ake kuchōōnto keey
mbo Tiitō. Kiikōōboorwēēch keey ːng'eetaabiya nyiitēnyi
ām kēēlwookik chēē chaang' kule boontēē mooyēēt yiisy-
ooni ānku raat miisin, kuuyu imoong'tēēnook keey ːinee
kuyem. 23 Kēēyēchiintōōsii yiisyēēt āk Tiitō ām wōlēē ōmiitē
ːakweek. Nto mbo ng'eetaabiya alak choo kiikukwey
ːkanisoosyek kukwa, ku biich chēē yēyē /kēēkoonyit Kiriistō.
24 Kunyoo, ōng'ērēkyi icheek sukukas ːkanisoosyek tukul cha-
mateeng'woong' ānkōōnkēt kule kikēētinyē ːacheek man yoo
kikēēsilook.

9

Ōkooytooy kiy ām moo nyēē lēēl

1 Ābērē māmāchāktōōs mbo asirwaak kurubta keey āk
kāāruruukiisyēētaab tukuuk choo bo biikaab Kiriistō ām
Yēērusālēēm. 2 Ānkētē sinee kule ōboontēē mooyēēt miisin
ōyēētyēēchi biiko alak. Ng'ālyoo ːnyoo nyēē kwāākoostooy
biikaab yēēmēētaab Maketoonnya āmwoochinē kule kuchakee
kēnyiitkoonye, ōchōbootiin ːakweek ām yēēmēētaab Akaaya
ōnēmu tukuuk ānkōōkooytooy. Kuuyu ōchēbchēbēch,
kōōkuchēbchēbiitu ːnkicheek biiko wōlēē wōō. 3 Nteenee,
āmiitē āyooku mbo ng'eetaabiya simāwo buch ːkiyēē
ing'ērēēchoo kubo akweek kurubta keey āk yiisyooni āk kule,
ōchōbāksē kuu yoo kyāāmwoochinē biikaab Maketoonnya.
4 Yoo kāāchōōntē keey chiito ake tukul nyēbo Maketoonnya
ānkēēnyōōrwook kumānōōchōbāksē, +māāchus, nteenee
akweek ːchēē +mōōchusyē miisin.

5 Kunyoo, kwaakas kule kaykay asaaysaay mbo
ng'eetaabiya bokoowaang'ta chōbiisyēēt kurubta keey āk
tukuuk choo kikyōōkuurtē ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kooyey
kuu nyooto, mākuyēk kiy nyēē /kēērōōbtooy ām mooyēēt nyēē
lēēl āmēēbērē kiy nyēē /kākēēkēr koong'.

8:23 2Kōōr. 2:13 **8:24** Room. 12:9; 2Kōōr. 7:14 **9:1** 2Kōōr. 8:4 **9:3** 2Kōōr. 8:22, 24

Bērurto nyēbo tukuuk choo /kiikooytooy

6 Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Chii nyoo kachaan
kēbuswēēk chēē ng'ēri kunyōōru āmiik chēē ng'ērinēch. Nto
nyoo kachaan kēbuswēēk chēē chaang', kunyōōru āmiik
chēē chaang'. 7 Māchāksē :chii ake tukul kōōnēmu kiy
kukāākōōwoonkyi kule kōōnēm. Māmāchāktōōs kukōōnu
kukāmēēchi :moo nto / kukākēēkērchi koong' kuuyu chāmē
:Yēyiin chii nyoo kōōnu kiy ām ng'erekweek. 8 Imuuchē :Yēyiin
kōōbēruurook miisin sōōtinyē tukuuk kuyem. Mākukōōnook
kiy ake tukul nyēē ōmāchē sōōtoorētiisyēē ām kāroomnyo ake
tukul, 9 kuu yoo /kikeesir kurubta keey kiyēē bo man kule,
“Kiikooytoot tukuukyii kōōkoochinoot choo kuskusēch. Mākoy
/kēēwuutyēē karaamateenyii.”†

10 Yēyiin nyoo ikoochinē biiko kēbuswēēk kuchaanta
ānkōōkoochi mbo subak kiyēē āmē, ku nyooto :nyēē
mākukōōnook nkakweek kēbuswēēk sōōnyōōru chēē chaang'
kubununēē churtaayeeng'woong'. 11 Makuyeyaak :Yēyiin
ōboor ām keel ake tukul sōōnēmu chēē chaang' ām mooyēēt
nyēē lēēl. Yoo kākēēyibchi :acheek biiko choo māchē /
kēēyēētyēēchi tukuuk choo kōōrōōbu, mākubirchi :bichoo
Yēyiin kōōnkōy. 12 Mēēbērē ōmiitē ōyēētyēēchinē biikaab
Kiriistō choo māboonto kiy baateey, nteenee kōōnu mbo subak
/kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kunyil chēē chaang'. 13 Makookaasta
:biiko Yēyiin, kuuyu kōōkōōboor :yiisyēēng'woong' kule
ōyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō.
Makookaasta Yēyiin subak ām wōlēē ōnēmuntooy tukuukwook
ām mooyēēt nyēē lēēl ānkōōbchēchiintōōsii āk icheek āk mbo
chii ake tukul. 14 Mākusoowook kwaak ām mooyēēt akeenke
kubo bērurtaab Yēyiin nyēē wōō miisin nyēē kyōōnyōōru.
15 Kunyoo, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kubo Kiriistō nyoo
rōōbēywoontēēnyii nyēbo kwōng'uut.

10

Kiyeet keey :Bāwulō kubo yiisyēēnyii

1 Mwooyē :biiko alake kule -māākōrōmchook yoo kēēboontē
keey akweek, nto yoo -mākēēboontē keey, ākōrōōmchook.
Nteenee yoo āyēyē kuu nyooto āyiswook ām ntusātēēt
āk sikēnātēēt kuu wōloo kiyēytooy :Kiriistō. 2 Āsoomook
kule yoo kāāchōō, mēēbērē bōōyēyoo ākōrōōmchook kuu
wōloo ākōrōōmchintooy biiko choo bērē kēērubē :acheek
ātēbuutēkaab kōōrooni. 3 Ānkoo kēēminyē kōōrooni, makerkeey
:booryēēnyoo āk nyoo bo biikaab kōōrooni. 4 Makerkeey
:kariikyoo bo booryēēt āk chēbo biikaab kōōrooni. Kwoonēē

9:6 Kāālēw. 11:24-25; 22:9; 28:27 † **9:9** Tyēēn. 112:9 **9:11** 2Kōōr. 8:7 **10:2** 2Kōōr. 13:10

:kariikyoo acheek wōlēē mii :Yēyiin. Tinyē :kariichaa kāāmuukēywēēk kooserweet tukuuk chēē imēērtooy :Buunyoontēēt. Kiisērwēētē kwiilat ake tukul 5 āk ng'aseetaab keey ake tukul nyēē māchē kule kukwiilē kiirnātēētaab Yēyiin ānkēēbunyē kāāsōōtēywēēk tukul sukubayta :Kiriistō. 6 Yoo koochamte Yēyiin kuchurta, +mākēēchōb keey kiing'woonchi choolwookiin ake tukul.

7 Māchē ōkāsē ng'aleek kuu wōlēē wuu. Yoo inkētē :chii kubooyiit man kule bo Kiriistō, kumāchāktōōs kōōnkēt kule kēēbooyē :nkacheek Kiriistō kuu wōloo wuunto :inee. 8 -Māākāsē muyāt ake tukul yoo kaantumeeree kāāmuukēywēēkyuu kuu lēbkēēyiin nteenee mākoy ayey kuu nyooto. /Kimākēēkōōnoo kāāmuukēywēēchu aserweeteenaak nteenee ātitiirēēnook 9 simaanyokoortaak ām bārōōnōōkyuu. 10 Mwooyē :biiko alake kule, "Siru :chiichoo ng'al chēē nyikiisēch ānku kōrōōmēch, nteenee yoo inee nkit :nyēē ng'āloolē, ku chii nyēē mābo laat āmāyisē biich :ng'aleekyii." 11 Māchāktōōs kōōnkēt :chiito nyoo isōōtē kuu nyooto kule ng'aleek choo āmwooyē ām bārōōnōōkyuu yoo -māālēēkit, ku chooto :chēē chāāyēyē yoo kāāchōō.

12 -Māāmāchē okerkeeyeenaa biiko choo ng'āsē keey. I-āyēēchēē keey :ake ām bichoo ake, nto nyoo yēyē kuu nyooto ku sōōriin. 13 -Mākēēmāchē :acheek keeng'as keey kukeeyta, nteenee kiikuchōbwēēch :Yēyiin kule keeyey yiisyēēt nyēē yityook akweek. 14 Kuuyu ki acheek :chēbo taay kēēyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō, mēēbērē kēēmiitē kiiwutēē keey ng'aleechu buch. 15 Nto subak -mākēēng'āsē keey kukeeyta kubo yiisyēēt nyēē yēyē :biiko alake. Kiyēē kēēmāchē keekas ku kule yoo ōtāsē taay miisin ōkichē ōyēnchinē Kiriistō, kubārāyiitu :yiisyēēnyoo. 16 +Makyaamtaate yooto lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoochi yēēmōōsyēk chuut alak, simakeeng'asee keey yiisyō nyēē kiikuyey :chiito ake. 17 Nteenee ii, lēyyē, chiito nyoo ng'āsē keey, kumāchāksē kung'āsēē keey kiyēē koyey :Mokoryoontēēt. 18 -/Mākēēchāmtooy chii nyoo silē keey nkityō kule karaam. Nteenee /kēēchāmtooy nyoo silē :Mokoryoontēēt kule karaam.

11

Bāwulō āk lēbkēēyik chēē mābo man

1 Ābērē nto ōmuytoochoo ānkoo mbo yoo wuu nyēē kaaberberiitu. Nteenee ānkētē kule ōmiitē ōyēyē kuu

---

10:4 Room. 13:12; 2Kōōr. 6:7; Ēfēēs. 6:13-17; 1Tēēs. 5:8 **10:5** Isa. 2:11-12 **10:6** 2Kōōr. 2:9 **10:8** 2Kōōr. 13:10 **10:11** 2Kōōr. 13:1-2 **10:12** 2Kōōr. 3:1 **10:13** Room. 12:3; Kala. 2:7 **10:16** Room. 15:20 **10:17** 1Kōōr. 1:31 **10:18** 1Kōōr. 4:4-5

nyooto mbo raat. 2 Okerkeeye tyēē *ārung'oonyoo nyēē
kiikēēkuurtoochi saannyaa nto saantaanaa ku Kiriistō.
Kunyoo, māāmāchē chokooberbeeraak :chiito ake kuuyu
kookuyeya :Yēyiin āriibook -mōōlumootē. 3 Āmoo mēt kule
kuu yoo kiimuuchē :eereeneet kukenta Aawa, kōōmuuchē /
kēētēwēchook nkakweek ōchuunnyēē soboonng'woong' nyoo
kyōōnēmchi keey Kiriistō. 4 Ō-āsyinē keey kāānēētuut alak
tukul. Chōōnii :chiito ake ānkwoomwook kiyēē mānāmē keey āk
kiyēē kikyoomwook kurubta keey Yēēsu, i-ārōōrwook kēēltaab
kaararaacheet nyēē mānoomtōōs āk nyoo kikyoomwook
:acheek ānkwoomwook kurubta keey āk tāmirmiryēēt ake nyēē
mā nyoo bo Yēyiin ānkōōyēbchinē yiit. 5 Māmii :kiyēē biirēēnoo
:alake choo ng'āsē keey kule icheek ku *lēbkēēyik chēē
wōōyēch. 6 -Māāyēku sinee ng'ālooliin tēērērēēwo, nteenee
ātinyē kiirnātēēt. Ābērē kwookas :akweek kiirnātoonoo
kuchurta ām kiy ake tukul nyoo kookeeyey :acheek.

7 Ara, ki miyaat ā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch
/ āmākēēkwēwoo kiy? Ki miyaat āyib keey ng'wēny
sāātōrōōrook? 8 Kyaacham kōōruruukwoo :kanisoosyek
alake beesaanik sichāā-āmwook lōkōōywēk. 9 Nteenee yoo
kikēēboontē keey āk akweek ānkubotwoo :kiy, manaanyalaak
kuuyu kikōōnoo :mbo ng'eetaabiya choo kikwoonēē
Maketoonnya kiyēē kyāāmāchē. Kwāāriiboonu keey kule nto
-māākoochi chii ake tukul ām akweek nyikiisinto ānkāātāsē
taay āyēyē kuu nyooto. 10 Kubooyiit man, kuu yoo kyaalaach
mantaab Kiriistō, māmii :chii mbo akeenke ām yēēmēētaab
Akaaya nyēē imuuchē kukerektaa amwaay kuu nyooto. 11 Ām
nee simaacham toorētēēng'woong'? Ara, kuuyu -māāchāmook?
Inkētē :Yēyiin kule āchāmook.

12 +Maatas taay ayey kiyēē āmiitē āyēyē sāāchoolchi bēy biiko
choo māchē kule nto nyōōr bārooyinto nyēē kēē-āyēēchēēnēēch
keey ām tukuuk choo intumēērēē :icheek. 13 Mā *lēbkēēyik
:bichoo chēbo man. Tinyē ng'wiiynaneet ānkuyēyē keey
wuu nyēē icheek lēbkēēyikaab Kiriistō. 14 Māmii :tōsōōsyo
ām ng'ālyoontoonoo kuuyu yēyē keey :nkinee Kibrōkōsyoontēēt
wuu nyēē inee :nyēē yibu lēbkēēyyēēt. 15 Kunyi, mēēbērē
ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo kayey keey :biiko choo yēchinē
Kibrōkōsyoontēēt yiisyēēt kuyēk chēē yēyē yiisyēēt nyēbo
churtaayeet. +/Mabokiiruusta bichoo kurubta keey āk wōlēē
wuu :ātēbuutēkwaa.

Nyāliluutēk chēē kibuntēē :Bāwulō

11:1 2Kōōr. 11:19 **11:2** Ēfēēs. 5:25-27 **11:3** Toowu. 3:1-5, 13 **11:4** Kala. 1:6-9 **11:5** 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 12:11; Kala. 2:6, 9 **11:6** 1Kōōr. 2:6-16 **11:7** 1Kōōr. 9:12-18; 2Kōōr. 12:13 **11:9** Filib. 4:15-18 **11:10** 1Kōōr. 9:15-18 **11:12** 2Kōōr. 11:5; 12:11 **11:13** Filib. 3:2; Ng'oong'. 2:2 **11:15** Room. 2:6

16 Āmwoowook subak kule māyibo :chii kule aberber. Nto yoo mii :chii nyēē isōōtē kule aberber :anii, kumāchāksē kutaacha kuu wōloo /kēētooktooy nyoo berber nto anyuun ang'as keey mbo kisich. 17 Yoo āng'āloolē āng'āsē keey, -māāng'āloolē kuu wōloo kātāng'āloolooy :Mokoryoontēēt nteenee, āng'āloolē kuu chii nyēē berber. 18 Kuu wōloo ng'āstooy keey :biiko chēē chaang' ām kōōrooni, kany ang'as keey :nkanii kuu nyooto. 19 Kyoocham ōkāsyinē choo bērbērēch kuuyu ōng'oomēch mi-isin. 20 Nto kubooyiit man, ōkāsyinē mbo choo yēyook ōyēku motwoor, choo sāsunēēnook tukuukwook, choo lātwook, choo yibē keey barak nto mbo choo chuurook. 21 Āmuyoot amwaay kule ākoo kikēēkuskusēch kēēyēwook kuu nyooto.

Nto kiyēē ng'āsēē keey :bichoo, ānkoo āng'āloolē :anii wuu nyēē aberber, kany ang'asee keey :nkanii nyooto. 22 Yuutayeek :icheek? Ntēē āyēku :nkanii Yuutāyiin. Isrāyēēliik :icheek? Ntēē āyēku :nkanii Isrāyēēliin. Bo kōōtaab Abraam? Ntēē ābooyē :nkanii kōyooto. 23 Yēchinē :icheek Kiriistō yiisyēēt? Ntēē āyēchinē :nkanii kusiir icheek. (Āng'āloolē wuu nyēē kāākubunwoo keey :mēt.) Kwaa-am :anii booryēēt kusiir icheek. /Kiikeerataanwaa kibtaman kusiir icheek, /kikēēbiroonwoo kusiir icheek ankyaanamaanunee meet āwut kibtaman. 24 Kiikōōtyōōlēēnoo :Yuutayeek musyāritiitaab anweet kunyil muut. /Kikiityōōloo areet sosom āk sokool ām bārooyin ake tukul. 25 /Kiikēēmōōrēēnoo syaariit kunyil sōmōk /ankeewiireenaa mbo bēsyēēt ake rwoontōōk. Kyāāwēētēē mwēēnkōōsyēk sōmōk kunyēērāktōōs ām araarayta, kyāābuurēē bēsyēēt ake araaray kuyyeech kut wokwiimēn. 26 Kyāāwēēsyētootēē kōōrōōsyēk chēē chaang'. Yooto tukul, kyāāmiitē yēē mii :chii kubo āynōōsyēk, sāsiik, biikaab kōōrēēnyuu āk choo mā Yuutayeek. Kyāāmiitē subak nyēē miyaat ām kiriinkōōsyēk, suurkwēēnēēt, araarayta āk mbo biiko choo yēyē keey kule biikaab Kiriistō. 27 Kyāāyēyiisyē miisin ā-āmē booryēēt ānkyāāchooyēnē bēsyōōsyēk alak. Kyaakas ng'woonintaab kēmēwuut āk melelta ānkyāārukuutē keey kibtaman. Kimāāboontē sirook chēē yēmoo ānkyoomoo :yoomat. 28 Mā choo baateey, āsōōtē miisin wōlēē wuunto :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk tukul. 29 Yoo miitē :chiito nyēē kinyēbēt, kitāānyēbēt :nkanii, nto yoo mii :chii nyēē kimii wokōōbootē kāāyēnchinooyēēnyii, kikiikuriikyoo nkanii āboot nyeenyuu. 30 Nto yēē ākoo yēmāksē ang'as keey, ang'asee keey tukuuk choo ibooru kuskuusyēēnyuu. 31 Inkētē

11:22 Room. 11:1 **11:23** Yēyuut. 16:23; 1Kōōr. 15:10; 2Kōōr. 6:5; Ēfēēs. 3:1 **11:24** Kiruu. 25:3; Mat. 10:17 **11:25** Yēyuut. 16:22; 14:19 **11:26** Yēyuut. 9:23-25; 14:5 **11:27** 2Kōōr. 6:5 **11:29** 1Kōōr. 4:11-13; 2Kōōr. 4:8-12; 6:5-10; 2Tēm. 3:11 **11:29** 1Kōōr. 2:3 **11:30** 1Kōōr. 1:31

:Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō nyoo tōrōōr ākookoy kule -māāng'wiiynānē. 32 Kimii :chiito ake ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Areeta nyēē kiiyyoonkyinē *kiriinkēētaab Tamaasko. Kimwooy :chiichoo kule /kēēriib kiriinkoonoo / sikeenama, 33 nteenee / kikiiyokooytēēnoo tiriisyeetaab tōōtēētaab kiriinkoonoo āmiitē mōōntiit. Yooto achililee āwunnyēkyii.

12

Yēyiisyē :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō ām wōlēē mii :kuskuusyēēt

1 Māchāksē atas taay ang'as keey ānkoo mākōōnu kiy. Nteenee, kany ang'alaalee ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē kiikōōboorwoo :Mokoryoontēēt. 2-3 Ānkētē chiitaab Kiriistō nyēē ām kēnyiisyēk taman āk ang'wan choo kiikukeeyta, / kikeesar ām bārooyinto nyēē kisich kuwo barak ānkurēk. Yoo kitākumii bōōrnyii nto kimāmii kumāānkētē, nteenee inkētē :Yēyiin. 4 Kikas ām wōlooto ng'al chēē -/ mākyoomu chēē -/ mākēēchāmchinē chii kutwech. 5 Āmāchē āng'āsēē keey kiy nyēē wuu nyoo. -Māāmāchē āng'āsēē kiyēē kyaayey nteenee, āng'ērēchēē kuskuusyēēnyuu. 6 Ānkoo kāālē ang'as keey kubo ng'oong'uutēchoo bo kwōng'uut, -maaberber, kuuyu āmiitē yooto āmwooyē manta. Nteenee ātāyēē keey sukung'eet -meesoot :chii kule akaraam :anii kusiir wōlēē wuu :kiyēē āyēyē āk nyēē āmwooyē. 7 Kiikoochi :Kibrōkōsyoontēēt kateet bōōrnyuu nyēē ikōrē simāātōrōōr keey. 8 Kyaasaaysaay Mokoryoontēēt kunyil sōmōk kule kōōnēmtoowoo 9 nteenee kumwoowoo kule, "Yēmiing' :chamateenyuu kuuyu churtooy :kāāmuukēywēēkyuu ām wōlēē mii :kuskuusyēēt." Kunyoo, +maang'as keey miisin ām ng'erekweek kubo kuskuusyēēnyuu sukooluumaa :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. 10 Kiyooto :nyēē yēyoo ang'erech ām kuskuusyēēt, yoo ābuntēē ng'al chēē ng'woonēch, wuuyinwēēk, wusiisyēēt āk nyalil ake tukul kubo Kiriistō. Kunyi, yoo ākāsē keey kule akuskus, ākichoot.

Kyaam mēt Bāwulō :ng'aleekaab Kōōriintēēk

11 Aberber yoo āsilē keey, nteenee akweek :chēē kyōōtōōrchoo, kuuyu akweek :chēē kātōōsiloo. -Māābooyē :anii ng'wēny ām *lēbkēēyichu wōōyēch, ānkoo māāwōō. 12 Kyāāyēwook ām muytaayeet nyēē nyikiis miisin tukuuk chēē ibooru kule anii :lēbkēēyiintēēt nyēbo man. Kiyēyākiis

11:31 2Kōōr. 1:23 **11:33** Yēyuut. 9:24-25 **12:6** 2Kōōr. 11:16, 30 **12:7** Kāāyiit. 33:55; Āyub 2:6-7; Kala. 4:13-15 **12:9** Isa. 40:29-31; Room. 5:2; Filib. 4:13 **12:11** 2Kōōr. 11:5

:tukuuk chēbo kwōng'uut ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.
13 Kiyēē mānāāyibwook akweek ku nyikiisinto, kuu wōloo
kyāāyibchintooy kanisoosyek chuut alak. Yēē ākoo ng'ālyoo kis,
ōnyōōwoo kaat ām lēēluutyoonoo.
14 Nto raat kuunyi, āchōboot āruutoochook nyēbo
sōmōk āmēēbērē āyibchook nyikiisinto kuuyu -māāmāchē
tukuukwook nteenee āmāchook akweek nkit. Mākōnōrchinē
:lēēkōōy sikiikwaa kiy, nteenee sikiik :chēē kōnōrchinē
lēēkōōk. 15 Kunyi ang'erechaat miisin āyēyiisyēē tukuukyuu
tukul chēē āboontē kubo akweek. Ām nee sōōchāmoo kisich
ānkāāchāmook :anii miisin? 16 Ōmuuchē ocham kule manaayey
kunyikisyook :kiy, nteenee imuuchē kumwooy :chii kule
kyaaberbeeraak. 17 Ātēēbē kule ii, kilātu ng'oo :bichoo
kyāāyooku kukwa wōloo ōmiitē? 18 Kyaasaaysaay Tiitō kuchō
wōloo ōmiitē kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake. Ara kilātwook
:Tiitō? Ara -mēēntōōwēēch :Tāmirmiryēēt akeenke āk inee?
Nto -mākiirābchinē kēēlto akeenke āk inee ōō?
19 Ābērē kwōōsōōtē kutēē yooto tukul kule yoo kēēmwooyē
kuu nyooto, kēēmiitē kēēyēētē keey. Lēyyē, kōkēēng'āloolē
ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kuu biich chēē kiikunam
Kiriistō. Mbo ng'eetaabiya, kēēyēyē kiy ake tukul kēēmāchē
kiititiirook. 20 Āmuyoot akas kule yoo āchōōnii āmuuchē
ānyōōrwook -mōōmiitē ōbuurē kuu wōlēē āmāktooy, āmēēbērē
+mōōng'ērēkyi ng'aleek chēē +maamwaay. Iyiimoo mēt
kule wuu nyēē tōōwookuutōōsii, ōtuuyiityinē keey moon,
ōnyēērchinē keey, ōsooynēnē, ōnchuruurē keey, ōyēyootē
seemseemnyeet, ō-āwēsyinē keey ānkōōchuunchuuntōōsii.
21 Āmuyoot mbo kule yoo kāāchōō +mooyeyaa āchus ām
taayeetaab Yēyiin nyēē ākoy ānērēēkyi biiko chēē chaang' choo
kichoolwookēnootiin amanaaweek kutayee keey martaayeet
āk sikornateet sukutililiitu.

13

Ōrōōtootē soboonwēkwook ankoosatee keey miyootyēēt

1 Ruutooynyuu :nyiitēnyi nyēbo sōmōk āchōō wōloo ōmiitē.
Kubo kwaak yoo kātook :lēēlis, ānkumwooy :biiko āyēēnku
nto ku sōmōk kule kōkāsē kuyēyāktōōs, / kiitiil kule wuu
nyooto. 2 Miitē :ng'ālyoo nyēē kisimataayeenaak yoo
kyāāruutoochook ām baannyuu bo āyēēng'. Kunyoo, tāākētyinē
keey ng'ālyoontoonooto ālōō. Āmwoowook kule yoo kāāyēēwu,
-māāsooyēē chii ake tukul ānku nyoo kichoolwookēnoot,

12:12 Yēyuut. 13:6-12; 14:8-10; 16:16-18; 19:11-16; 20:7-12; 28:3-6; Room. 15:19 **12:13** 2Kōōr. 11:7-9 **12:15** Filib. 2:17 **12:17** 2Kōōr. 7:2 **12:18** 2Kōōr. 2:13 **12:20** 1Kōōr. 1:10-11; 2Kōōr. 1:23; 10:2 **12:21** 2Kōōr. 13:2 **13:1** Kiruu. 19:15; Mat. 18:16

nto nyoo kōtākuchoolwookēnē. 3 Yooto yēē +mookas kule
āyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. -Mēēkuskuusyook
keey :inee, nteenee yēyiisyē kāāmuukēywēēkyii. 4 Imuuchē
/kiisoot kule kimātinyē kāāmuukēy yoo /kikēēkwērtoochinē
murtooywoontēēt, nteenee minyēē raat kāāmuukēywēēkaab
Yēyiin. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kēēkuskusēch :nkacheek,
nteenee +mābokēēyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām
wōlēē ōmiitē.
5 Kunyoo, ōrōōtootē keey ankootyemte keey sookas yoo
ōtinyē manta. Nto yoo kookas kule -mōōtinyē Yēēsu Kiriistō,
kukōōsuuytē ām kiyēē kōōtyēmchinē keey. 6 Ātinyē mooyēēt
kule +mookas kule mānāākiisuuytē :acheek ām tyēmiisyēēnyoo.
7 Kēēsooyē Yēyiin kule osatee keey kiy nyēē miyaat. Kiyēē
bo koomānuut ku kule oyey :akweek kiyēē bo man āmēēbērē
kule /kēēsilēēch acheek. 8 Mēēmuuchāksē keekwiil keey āk
manta, nteenee māchāksē kēērubē manta. 9 Kēēng'ērēkootiin
ām kuskuusyēēnyoo kātikoo baateey yoo ōkichootiin :akweek.
Kēēsooyē :acheek kule ochurte. 10 Ng'ālyoontoonooto :nyēē
yēyoo asir ng'aleechu yoo tāālōō ām wōlēē ōmiitē, si nto
yoo āyitu mēēbērē chāākōrōmchook ām kāāmuukēywēēk choo
kikōōnoo :Mokoryoontēēt. /Kiikēēkōōno kāāmuukēywēēchoo
ātitiirēēnook, āmēēbērē aserweeteenaak.

Kāā-āmiisēēt

11 Ng'ālyoo nyēbo lētuut ii, mbo ng'eetaabiya, ong'erech.
Okas kule koochurte, ōkimkimiitu, okany kunoomnyo
:mētēwookwook ānkōōkoolyoontōōsii. Yoo kooyey kuu nyooto,
+mōōbuurtē keey Yēyiintēētaab chamateet āk kaalyeet.

12-14 Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey. Lēyyē, ōnyōōru
:akweek tukul bērurtaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō, cha-
mateetaab Yēyiin āk sinēntaab Tāmirmiryēēnyii. Isubooyook
:biikaab Kiriistō tukul ām wōli. Chameetaab keey.

13:2 1Kōōr. 4:21; 2Kōōr. 1:23; 10:11; 12:20; 13:10 **13:4** 1Kōōr. 1:25; 2Kōōr. 12:9-10 **13:5** Room. 8:9-13 **13:9** 2Kōōr. 4:5 **13:10** 2Kōōr. 13:2; 10:8 **13:11** Yoowa. 14:27; 1Kōōr. 7:15 **13:12-14** Room. 16:16

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kalatyeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani kumii Antyookya ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 49 KK, kurub bakeenke tuuyēēt nyēē ki wōō nyēbo lēbkēēyik ām Yēērusālēēm. Kiriinkēētaab Antyookya :nyēē kibo taay kunyōōr biikaab Kiriistō chēē kimā Yuutayeek ānking'āloolē kuutiitaab Kirikiik.

Kitoowunoot :Bāwulō āk Barnaaba kanisoosyek chēē chaang' ām yēēmēētaab Kalatyaa ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) (kasee Yēyuutēk 13:14; 14:23). Nto yu kābēēchi keey :icheek, kutoow :Yuutayeek kereeryaanto chēē ki biikaab Kiriistō kusaaysaay biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek kule māchāktōōs /kiimuraatan icheek ankurub kiruutēkaab Yuutayeek. Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeek barwaani kutook kule kimāwuu nyoo.

Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeek kiyēē kiyeyakay ām Antyookya kule kiiburyoong'to :inee Bētērō āk Barnaaba kuuyu kitay :icheek kwoomchiin āk biiko choo /manaakiimuraatan choo Kirikiik. Kiyey mbo :Bētērō kuu nyooto kuuyu kimii kuruutoonu :Yuutayeek choo kiikōōyēnchi Kiriistō chēē ki chōōrōōnuutēkaab Yāākōbō (kasee kur. 2:11-19). King'eet :Yuutayeek alake lētuunoo chēē ki Farisaayeek chēē kikwoonēē Yēērusālēēm kuruutoochi Antyookya ankumach kule kurub :biikaab Kiriistō choo mā Yuutayeek kiruutēkaab Yuutayeek /ankiimuraatan /sikiiyiityi icheek wōlēē mii :biikaab Yēyiin (kur. 2:4). Nyēē mā tyaa, kuwo :Bāwulō, Barnaaba āk Tiitō Yēērusālēēm subokukāsyiin āk kaniseet nyoo wōō. Twēchē :Bāwulō tuuyooni bo koomānuut ām kurkeetaab 2:1-10 ankusiraat mbo ām Yēyuutēk 15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kikwa Kalatyaa :Yuutayeek chēē ki kāānēētikaab biikaab Kiriistō ankooneet lōkōōywēk chēē teer ām chēē kikiikooneet :Bāwulō āk Barnaaba. Kunyoo ki ng'ālyoo nyēbo koomānuut kuyeet keey kurubta keey āk kuursēēnyii kuyēk lēbkēēyiintēēt, kursēēt nyēē kimāchōōnēē wōlēē mii :biich nteenee wōlēē mii :Yēyiin. Kwiilē :Bāwulō koobeek kāānēētiisyēētaab Yuutayeechaa. -Mēēyyoong'unēē :kaararaacheet ng'aleekaab kāāmurootāniisyēēt nto kule /keerub kiruutēkaab Yuutayeek. Iyyoong'unēē kityō yoo kēēyēnchi :chii Kiriistō nyoo kime kubo acheek nto ām kēēlooto, kootyaakteeneech nyēērunātēētaab Yēyiin āk ng'wooninnyii. Kuurē :Bāwulō Abraam kule

‘tiikiityoontēētaab kāāyēnēēt’ nyēē kimii ām kēnyiisyēk 400 / kumānāākiikoochi Muusa kiruutēkaab Yuutayeek. Kuu yoo kichāmē :Yēyiin Abraam kubo kāāyēnēēnyii, kubo nee kōōkiimē :biiko alake kule ākoy kuriib :chiito kiruutēkaab Yuutayeek sukucham :Yēyiin? Ikiimē :Bāwulō wōlēē wuu :soboontaab chiitaab Kiriistō kule: Iyyoong'unēē wōlēē miitē :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk / kēēkoonyit toorētēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

Ititiirē :barwaani manta nyēbo āriit kule, / kiirāroochēēch kubo chamateetaab Yēyiin yoo kakiikaasee keey Yēēsu. Mābo man :kāānēētuutēk alake tukul (kur. 1:7). Kēētinyē kaalyeet ām wōlēē mii :Yēyiin kubununēē kāāyēnchinooyēēt (kur. 2:16) ānkēēyēku lōkōkaab Abraam (kur. 3:7) āk subak biikaab Yēyiin chēbo kāāyēnēēt nyēē lēēl, biikaab Isrāyēēl chēbo man nto chēbo soboontaab tāmirmiryēēt (kur. 6:16). Māmāchāktōōs kumēto :biikaab Kiriistō kaatyaaktaayaanaa (kur. 5:1). Nteenee māmāchāktōōs keenyeeree kaatyaaktaayaanaa kēēchuunnyēē kiyēē māchē :Yēyiin. Mākwēēch kēēminy ām soboonto nyēē intōōwēēch :Tāmirmiryēēt (kur. 5:16), kuuyu yooto yēē sikiimuuch kiityiich mākuutyēētaab chamateet nto ām kēēlooto, kuyityiin :wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa (kur. 5:14). Kiruutyēēt nyēbo koomānuut ām kiirootyeetaab chamateetaab Yēyiin, ku mākuutyēēt nyoo bo Kiriistō (kur. 6:2).

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kalatyeek ānkumākyi bērur

1 Anii nyoo *lēbkēēyiintēēt Bāwulō. Āmwoowook kule mēēbērē kitōōloo :biich buch nto ku chii ake tukul āyēku lēbkēēyiintēēt, nteenee nyēē kitōōloo ku Yēēsu Kiriistō āk Baaba Yēyiin nyoo kiing'ēētēē Yēēsu meet. 2 Āsubooyē kanisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Kalatyaa kēēboontē keey mbo ng'eetaabiya tukul.

3 Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. 4 Kuu yoo ōnkētē, kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo ng'ōōkiswookikyoo sukuwēēkunēēnēēch wōlēē mii :kāāsōōtēywēēkaab rōkōs chēbo bichēēb kōōrooni. / Kikeeyey kuu nyooto kurubta keey āk wōlēē māktooy :Yēyiin nyoo Baaba. 5 Lēyyē, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

Kyōōyēbchi yiit kāānēētuut chēē miyootēch

6 Ng'ētē :mooyēēt yoo kaakas wōlēē kyootayte areet akeenke Yēyiin nyoo kikuurook ōminy ām chamateetaab Kiriistō ānkōōwēēkyi keey kāānēētuutēk alak 7 chēē mā

1:1 1Kōōr. 9:1-2 **1:4** Māārkō 10:45; Room. 6:1-4; Kala. 2:20; Ēfēēs. 5:2; 1Tēm. 2:6; Tiitō 2:14; Ibu. 9:28; 1Yoowa. 5:19

kāroomēch. Kāākōōboor keey man kule mii :biiko chēē mii kōōbootook mētēwoy kumāchē kutubtub lōkōōywēk chēē kāroomēch choo rubtooy keey āk Kiriistō. 8 Okany āmwoowook, ānkoo koomwook :chii ām acheek lōkōōywēk chēē teer āk choo kikyoomwook, nto ku *malayikeet :nyēē koom, kunyoolu / bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo. 9 Kuu yoo kātōōkāsē, okany tāāmwoowook subak: Yoo mii kwoomwook :chii ake tukul lōkōōy chēbo kaararaacheet chēē teer āk choo kikyoomwook :acheek, kunyoolu / bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

Wōlēē kinyōōrunto :Bāwulō kāāmuukēywēēk kuyēk lēbkēēyiintēēt

10 Yoo kaamwaay kuu nyooto āmiitē āng'ērēēchē biiko? Acha, āmiitē āng'ērēēchē Yēyiin. Nto kyāābērē taang'ereech biiko, nto mēēbērē āyēmē tāāyēchi Kiriistō yiisyēēt.

11 Mbo ng'eetaabiya, āmwoowook kule lōkōōywēchoo kāroomēch choo kyāā-āmwook mākwoonēē wōlēē mii :biich buch. 12 Mēēbērē kyāākāsēē biich nto kule kiineetaa :chii. Nteenee, king'oong'woo :Yēēsu Kiriistō.

13 Ābērē kyookas wōlēē kyāāwuuyē :anii yoo kitāārubē miisin wōlēē wuu :ātēbuutēkaab Yuutayeek. Kyookas oob wōlēē kyāāwustooy biikaab Kiriistō nyēē kōrōōm miisin ānkāāsyēēmē wōlēē kyāāmuuktooy awaang'te bichooto kutukul. 14 Kikyāāriib :anii miisin kiruutēkaab mbo kuuko kusiir wōlēē kiriibtooy :Yuutayeek chuut alake chēbo bintanyuu.

15-16 Nteenee king'oong'woo :Yēyiin ām chamateenyii ānkēt wōlēē wuu :lakwanyii. Kubooyiit man, kisimkutoola ām chamateenyii nkit /kumānāākēēsicho, ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Yēēsu Kiriistō. Mānāāsoom chii kule kooneetaa. 17 Mānāāwē mbo Yēērusālēēm kule wāātēēbunēē choo kisimkuyēk *lēbkēēyik, nteenee kyaachuul kēēlto bakeenke ākoy suurkwēēnēētaab Areebya nto yityo, ayeey Tamaasko.

18 Nto yu kāwokubēk :kēnyiisyēk sōmōku kuchakee kākuuro :Yēyiin, atooch ākoy Yēērusālēēm waa-amee Bētērō lōkōōy. Kikiibuurtē keey Bētērō bēsyōōsyēk taman āk muut. 19 Kyaakas nkinee Yāākōbō nyoo tuubcho āk Mokoryoontēēt ānku lēbkēēyichooto āyēēng' baateey chēē kyaakas. 20 Āmwoowook ām taayeetaab Yēyiin kule man :kiyēē āmiitē āsirwook nyēē -māāng'wiiynānē. 21 Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēchoo ām Yēērusālēēm, ayeey ākoy yēēmēētaab Siirya

---

1:7 Yēyuut. 15:1, 24; Kala. 5:8, 10; 2:4, 21 **1:9** Room. 9:3; 1Kōōr. 5:2-5; 16:22 **1:10** Room. 2:29; 1Tēēs. 2:4-6 **1:13** Yēyuut. 8:3; 26:4-5; 1Kōōr. 10:32 **1:14** Yēyuut. 21:20; 23:6 **1:15-16** Isa. 49:1, 5; Yēyuut. 9:3-5, 15; 1Kōōr. 15:10 **1:18** Yēyuut. 9:22-28 **1:19** 1Kōōr. 15:7

ākoo nyēbo Kiliikya. 22 Kimānāāruutoochi kanisoosyek chēbo Yuuteeya. 23 Nteenee kiyityinē baateey ku lōkōōy /kēēmwooyē kule, “Mii kwoomtootē ra :chiitkiinye kiwusootēēch ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo kimāchē kule kōōboot.” 24 Kisilto :bichoo Yēyiin kubo kiyēē kiyeyakay ām soboonnyuu.

2

Kicham :lēbkēēyik chuut alake kāānēētiisyēētaab Bāwulō

1 Nto yu kakeeyta :kēnyiisyēk tamanu āk ang'wan, ayeey Yēērusālēēm. Kyāāwēētē keey Barnaaba ām baani āboontootē keey Tiitō. 2 Kyāāwē Yēērusālēēm kuuyu king'oong'woo :Yēyiin. Āmiitē wōlooto, āboorchi biiko choo tookunootiin ām kanisa lōkōōywēk chēē kāroomēch choo ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek. Kyaayey kuu nyooto simāābirtē nkuruukyuu buch. 3 Ānkoo *kimeemuraatanaat :Kirikiintēēt Tiitō nyi kyāāwēētooy, / mānāākēēkērchi koong' kule / kiimuraatan / sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta. 4 Kimii :bi-ich chēē kikiikukwa Antyookya chēē kimwooyootē kule kimāchāktōōs /kiimuraatan chii /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta. Kikiikuyey keey :bichoo kule kiikōōyēnchi Yēēsu ānkurisēēch. Kikiikōōsāb :bichoo bokuyooteech ām tankasta nyēē kiikēēnyōōru kubuntēē :Kāārārookiintēēt Yēēsu, sukung'eet kuyeyeech kēēyēku subak motwoor chēbo kiru-utēkaab Yuutayeek. 5 Nteenee mēēbērē kikyoosyi keey bi-choo mbo kisich. Kikeeyey kuu nyooto sōōtēbtē :akweek ng'ālyoontēētaab manta.

6 Nto kurubta keey biich choo tookunootiin, mānāātāsyi :icheek kiy ām kiyēē ānēētē :anii. (Mā kiy yoo tookunoot :chiito nto mātookunoot kuuyu mākāsunēē :Yēyiin chii wōlēēb saang'.) 7 Kikas :bichoo kule /kikēēkōōno anii kāāmuukēywēēk ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yoo / kikiikoochinē Bētērō kāāmuukēywēēk kwoomchinoot Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch. 8 Kiinkēt kule Yēyiin nyoo kiyēyē Bētērō kuyēk *lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :Yuutayeek, ku Yēyiin nyiitēnyi :nyēē kiyēyoo nkanii āyēku lēbkēēyiintēēt ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek. 9 Yu kawokukas :Yāākōbō āk Bētērō kuboonto keey Yoowaana choo ki kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kule kiibēruur :Yēyiin yiisyēēnyuu, koosubaayaa anii āk Barnaaba kukachamta kāānēētiisyēēnyoo. Kichāmchiin kule kyoomchi :acheek lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek ānkwoomchi :icheek choo Yuutayeek. 10 Kiyēē kimwoowēēch ku kule

---

1:21 Yēyuut. 9:30 **2:1** Yēyuut. 11:25-26 **2:2** 1Kōōr. 15:2; Kala. 4:11; Filib. 2:16 **2:4** 1Kōōr. 9:21; Kala. 1:7; 5:1, 13 **2:6** Yēyuut. 10:34; Yāāk. 2:1 **2:7** Yēyuut. 9:15; Room. 1:5

kiisōōtē biikaab Kiriistō choo bānoon ām Yēērusālēēm, ng'ālyoo nyēē kyāāchōboot miisin ayey.

Wōlēē kikwiilta :Bāwulō Bētērō ām Antyookya

11 Kimii :yēē kiruutoochi :Bētērō Antyookya, nto ābērē akas, kimachuulaat. Yooto asoot kule ākoy akwiil kukāsē :biiko. 12 Nto kiyēē kiisach ku kule: Kuyitu :Bētērō, kyoomchiintōōs āmiik āk biiko choo mā Yuutayeek. Nto yu kabokuyit :biiko alake chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yāākōbō, kusatee keey :Bētērō wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek, kuuyu kiiywēyē choo mwooyē kule mābooyiitu :chii Kiriistō kuchurta yoo /kamakiimuraatan. 13 Kirub :nkicheek Yuutayeek alake ātēbuutēkaab Bētērō ānkulumchi :nkinee Barnaaba ng'aleechaata.

14 Nto ābērē akas :anii kule kimāyēyē :bichoo kurubta keey āk wōlēē wuu :manta nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch, āburyoong'tē Bētērō kukāsē :biiko tukul kule, "Murooni, ānkoo iyēku inyiing' Yuutāyiin, kōmēērubē :inyiing' kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek. Kunyoo ii, imuuchē kule nee ikērchi koong' biiko choo mā Yuutayeek kurub kiruutēkaab Yuutayeek?

15 Ānkoo kēēyēku :acheek Yuutayeek ām yyootēēt amakeekerkeeye biiko alak choo -mēēnkētē kiruutēkaab Yēyiin, 16 kiinkētē kule -/ mākiitiilchinē chii ake tukul kule churtaat ām taayeetaab Yēyiin kuuyu rubē kiruutēk. Nteenee, /kiitiilchinē kule churtaat kuuyu iyēnchinē Yēēsu nyoo Kāārārookiintēēnyoo. Kiyooto :nyēē yēyēēch :acheek Yuutayeek kiikaasee keey Kāārārookiintēēt Yēēsu sukung'eet / kiitiilweech kule / kēēchurtootiin ām taayeetaab Yēyiin āmēēbērē kubo kule kēērubē kiruutēk. -/ Mākiitiilchinē chii kule churtaat kubo kule rubē kiruutēk. 17 Yibēēch :Yuutayeek alake kule kēēchoolwookēnootiin kuuyu kōōkēēmētē kiruutēkaab Yuutayeek sukung'eet kōōtiilwēēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin ām Kāārārookiintēēt, āmēēbērē kubo kiruutēk. Ara ibooru sōō :yooto kule yēyēēch :Kāārārookiintēēt kēēchoolwookēn? Achicha! Māwuu nyoo mbo kisich. 18 Nteenee yoo kaacham subak kule /kiirāroochē chii kubo kule bēng'tēē kiruutēk, āchoolwookēnoot. 19 Kikiikōōtiinyoo nkanii :ng'aleekaab kiruutēk nteenee / kiikiityaakteenaa wōlēē mii kiruutēchoo, sāāminy kubo Yēyiin. 20 Kuu yoo kimēē :Kiriistō wuu nyēē kyaameey :nkanii kuu nyooto. Mēētākuwuu :soboonnyuu yoo kibo taay, nteenee āboontē ra Kiriistō ām soboonnyuu. Soboonto nyēē āminyē ku nyēē ākoosēē keey Lakwataab Yēyiin. Kichama :lakwani kut

---

2:10 Yēyuut. 15:1-29 **2:10** Yēyuut. 11:27-30 **2:12** Yēyuut. 14:26-28 **2:16** Room. 3:21-30; Kala. 3:10-12 **2:18** Ēfēēs. 2:15 **2:19** Room. 7:6; 6:2-4, 11; Kala. 6:14

kōōkooyto soboonnyii kubo anii. 21 Irāroochēēch :Yēyiin kubo chamateenyii nkit āmēēbērē kuuyu kēērubē kiruutēk. Kiy :nyoo nyēē -māābākooktooy. Nto ki man kule / kiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu rubē kiruutēk, kukime sōō :Kiriistō nyēbo buch?"

3

/Kiirāroochē chii kubo kule ikoosēē keey Yēyiin mēēbērē kuuyu rubē kiruutēk

1 Ōbērbērēch :Kalatyeek sōō nyēē tyaa! Kiitaankooyaak :ng'oo ēē? So! Ntēē / kikiiboorwook kutook kiyēē kibur sukumēēchi :Yēēsu murtooywoontēēt. 2 Lēyyē, ānkōōmwoowoo, kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek ēē, nto, kuuyu kyōōyēnchi kiyēē / kikyoomwook? 3 Ōbērbērēch nyēē -/ mākyoomu. Kyōōtoowunēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin, neennyi ōmāchē kule boowaang'tee kāāsōōtēywēēkaab biiko buch! 4 Ōmāchē ōmwoowoo kule kyōōnyāliilchē nyēbo buch? Kubooyiit man, kimābo buch. 5 Kikōōnook :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ankuyey tukuuk chēē / kiilātē ām wōlēē ōmiitē kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook āmēēbērē kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeek.

6 Kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin. Yooto, kuchamta :Yēyiin kule churtaat.† 7 Kunyi, māchāktōōs ōnkēt kule, biiko choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam, kubo :choo Kiriistō kuchurta. 8 Kisimkōōboor :siruutēkaab Yēyiin kule mākōōtiilchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeek kule imuuchē kuchurta yoo keekaasee keey inee. /Kikiiboorunēē yooto yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, "Mākōōbēruurākiis :biiko tukul chēē mii kōōrēēt kubununēēniing'."† 9 Kunyoo, kōōbēruurākiis :biiko tukul choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam.

10 Nteenee chubootiin :biiko tukul choo swēē kiruutēk kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, "Chuboot :chii ake tukul nyoo māyēyē tukuuk tukul choo / kikēēsirchi kitaabuutaab kiruutēk."† 11 Nteenee kubooyiit man, māmii :chii nyēē chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kule rubē kiruutēkaab Muusa. Mwooyē :siruutēk kule, "Nyōōru soboonto :chiito

---

2:20 Room. 8:10-11; Kala. 1:4 **2:21** Kala. 1:6; 5:4 **3:5** Yēyuut. 19:2, 6; Room. 8:9-16; 2Kōōr. 3:6, 17; Kala. 4:6 † **3:6** Toowu. 15:6 **3:6** Room. 4:3 **3:7** Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:39; Room. 4:11-12; Kala. 3:9, 29 † **3:8** Toowu. 12:3; 18:18; 22:18 † **3:10** Kiruu. 27:26 **3:10** Room. 4:15; Yāāk. 2:10

nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii."† 12 Yoo rubē :chii kiruutēk kumāmāchāksē kōōkoosēē keey Yēyiin. Nto chiito nyoo swēē ng'aleekaab kiruutēk, kōōtiinyē nyoo :kiruutēchoo.†

13 Kiwālāng'wēēch :Kiriistō kēēng'ēētyēē chubiisyēēt nyoo mwooyē :kiruutēk, yoo kichubāktōōs :inee kubo acheek. Mwooyē :siruutēk kule, "Chuboot :chii nyoo /kākiikārtootyi keet."† 14 Yoo kiwālāng'wēēch :Kāārārookiintēēt Yēēsu, /kiibēruur nkicheek biiko choo mā Yuutayeek kuu yoo /kikiibēruurē Abraam. /Kikeeyey kuu nyooto sikēēnyōōru Tāmirmiryēēt nyoo kikuurtoowēēch :Yēyiin yoo kakiikaasee keey inee.

Kiruutēk āk kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin

15 Mbo ng'eetaabiya, okany baa, āboorunēēnook ng'aleechu wōlēē kēētēbtooy kwaak: Yoo kāākuyēchiin :biiko āyēēnku kiirootyeet ām kiyēē kāākukāsyiin ānkōōtiinkyi āwut, kumāmii :chii nyēē imuuchē kwiiri. Kerkeey :ng'aleechu āk yooto. 16 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam kiy āk kesennyaanteenyii. Mēēbērē mwooyē :siruutēk kule keseniisyekyii wuu nyēē ibooru :yooto kule biiko chēē chaang'. Acha, nteenee ng'āloolēē chiito akeenke yoo mwooyē kule 'kesennyaanteet'† nto nyooto ku Kiriistō. 17 Kiyēē āmiitē ābooru ku nyi: Kiyey :Yēyiin kiirootyeet āk Abraam. Kunyoo, -mēēmuuchē :kiruutēk choo /kibokēēyēyē ām kēnyiisyēk bokolwookik ang'wan āk sosom lētuunoo kuweechweech kiirootyaanaa. Kunyi, -mēēmuuchē kutilta :kiruutēkaab *Muusa kiyēē kiikukuurtoowēēch :Yēyiin. 18 Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam ām chamateet kule mākōōbēruur inee. Nto /kikēēnyōōru bēruroo kuuyu rubē :chii kiruutēk, nto kimēēyyoong'unēē :bēruroo chamateetaab Yēyiin.

19 Kibo nee naas :kiruutēk? Okany āmwoowook. /Kikēētās kiruutēk kuuyu choolwookēnē :biiko. Kimāchāktōōs kule kōōbuur :kiruutēchoo ākoy kutook :kesennyaantaanaa kibo Abraam nyoo king'āloolēē :Yēyiin. Kiyey :Yēyiin kiruutēchoo ānkōōkoochi *wōōrkooyoontēēt Muusa kubununēē malayikaanik. 20 Boonto :wōōrkooyoontō kubo kwaak komoswookik āyēēng' chēē iyyoonkyinē. Nteenee akeenke :Yēyiin.

21 Ara kimii :Yēyiin kukwiilē keey nkit ām tukuuk chēē kikuurtoochi biiko yoo kikōōnu kiruutēk? Acha, māwuu nyoo

---

† **3:11** Aabak. 2:4 **3:11** Room. 1:17; 3:20 † **3:12** Laawi. 18:5 **3:12** Room. 10:5 † **3:13** Kiruu. 21:23 **3:13** Yēyuut. 4:30; 2Kōōr. 5:21 **3:14** Kala. 3:2, 5; 2Kōōr. 1:22 † **3:16** Toowu. 22:18 **3:17** Chuy. 12:40 **3:18** Room. 4:14; 11:6 **3:19** Room. 5:20; Yēyuut. 7:53; Chuy. 20:19; Kiruu. 5:5

mbo kisich! Nto /kikēēkōōnu kiruutēk sukukōōn *soboontaab kibchuulyo, nto kiimuuchē :chiito kutililiit kuchurta ām wōlēē mii :Yēyiin kubo kiruutēk. 22 Nteenee, iboorwēēch :siruutēk kule rātootiin :biiko tukul ām choolwookātēēt. Kunyoo, mākōōkoochi :Yēyiin biiko choo ikoosēē keey Yēēsu Kiriistō kiyoo kiikukuurtoochi.

23 Kikēērātootiin :tukul ām kiruutēk ānkikirkirēēch :kiruutēchoo ākoy kuchō :Yēēsu nyoo kiikoosēē keey. 24 / Kikēēkōōnēēch kiruutēchoo kuriibootēēch kut kuyit :Yēēsu. Yooto / kiitiilwēēch kule kēēchurtootiin kuuyu kiikoosēē keey inee. 25 Kunyoo, kuu yoo kookiikaasee keey Kiriistō kōmēētākuriibootēēch :kiruutēk.

Lōkōkaab Yēyiin

26 Kyōōyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu ōkoosēē keey Kāārārookiintēēt Yēēsu. 27 Yu /kabokeebatisanaak ōbooyiitu Kiriistō, oluumee keey inee ānkōōnoomnyē āk inee. 28 Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yoo kā Yuutayeek nto ku choo mā Yuutayeek, yoo choo motwoor nto choo mā motwoor, yoo murēn nto koorko, kumāmii :tēērchinooyēēt. Ōyēku :tukul akeenke ām Yēēsu Kiriistō. 29 Kuu yoo ōbooyē Kiriistō, ōyēku lōkōkaab Abraam ānkunyoolu /kēērōōbwook bērurto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin Abraam.

4

1 Okany āboorunēēnook kiyi: Yoo tāku mining' :leekwa, kukerkeey āk motwooriin. Ānkoo ku cheechii :tukuukaab kwaan, mātinyē kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :tukuuchoo. 2 Mii :inee āwunnyēkaab tilyōōnuutēkyii āk chēē iyyoonkyinē tukuuchooto ākoy /kiikoochi kāāmuukēywēēk kubāw tukuuchoo, ānku bēsyēēt :nyooto nyēē kikiikukwey :kwaan. 3 Yoo kitākubāwēēch :kiruutēk āk ātēbuutēkaab kōōrooni, kikeekerkeeye lēēkōōy choo -mēēmuuchē keey.

4 Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikēēchōb, kukōōn :Yēyiin lakwanyii nyēē kisichē :koorko kumii ng'wēnyuutaab kiruutēkaab *Muusa. 5 Kichokootyaakteech acheek choo kikēēmiitē ng'wēnyuutaab kiruutēk sukung'eet kēēyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin kuchurta.

6 Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kōōkōōyook :Yēyiin Tāmirmiryēētaab lakwanyii chokōōwutēēch. Tāmirmiryoonooto ku nyoo yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule, “Baaba.” 7 Kunyoo, -mēētākēēyēku motwoor nteenee kēēyēku lōkōkaab Yēyiin.

3:21 Kala. 2:21 **3:22** Room. 3:9-30; 11:32 **3:25** Room. 10:4 **3:26** Yoowa. 1:12 **3:28** Room. 6:3; 10:12; 1Kōōr. 12:13; Kolos. 3:11 **4:3** Kala. 2:4; Kolos. 2:8, 20 **4:4** Yoowa. 1:14 **4:6** Room. 8:15

Kunyi, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, mākukōōnēēch kiy ake tukul nyoo bo lōkōkyii.

Kinyālilchi :Bāwulō Kalatyeek sukunam ng'ālyoontēētaab manta

8 Yoo kitākutoombo ōnkēt Yēyiin, kyōōbēng'tēē āynātōōs chēē
māyēmāksē /kēēkutunkyinē. 9 Nto raat yu kōōnkēt Yēyiin, nto
kuuyu kōōkōōnkētook :inee, ām nee yu ōmāchē subak ōyēēchi
ātēbuut āk ntāsimuut choo māyēētyēēchook kiy? Ōmāchē subak
tākōōbootook :tukuuchoo? 10 Ōmiitē baateey ōswēē ōriibē
bēsyōōsyēk chēē wōōyēch, nto ārook ākoo kēnyiisyēk. 11 Āmuyoot
ām wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē yoo kaakas, kwāābirtoochook
nkuruukyuu nyēbo buch! 12 Mbo ng'eetaabiya, āsoomook
kule ōtēbii kuu anii nyoo kyāāmētē ātēbuutēkaab Yuutayeek
ankaakerkeyiitu akweek choo kimābāwook :kiruutēchoo.

Māmii :lēēlis nyēē kyōōyēwoo yoo kyāāyēku too ām
wōlēē ōmiitē. 13 Ōnkētē :akweek kule nto kimā bōōrnyuu
nyi kimakaraam, nto kimānāāchōō wōloo ōmiitē yu kibo
taay. 14 Kiimuuchē kuyeyaak :nyaamburuureenyuu
ochweesa nto otayaa. Nteenee, kyootaachaa wuu nyēē
kyāāyēku *malayikeetaab Yēyiin, nyēē wuu nyēē ki :anii
Kāārārookiintēēt Yēēsu bakeenke. 15 So! Kookwaamaak
:nee ra? Kiba ānō :ng'erekweechaakwook kyōōboontē yu
kibo taay? Āmwoowook kubooyiit man kule kyōōbāybāyēch
nyēē nto kiimuuchāktōōs, nto kyōōlōōtu koonyekwook
ānkōōkōōnoo. 16 Kunyoo ii, ara kwōōyiboo āyēku buunyoo
ām wōlēē ōmiitē kuuyu kwāāmwoowook manta?

17 Mii kusyēēmē :bichoo mākwook orub kiruutēk kule
kusaaysaayaak ōchāmchi ng'aleekwaa āmēēbērē kubo ng'al
chēē kāroomēch. Nteenee māchē kusateenaak wōlēē āmiitē
:anii sukung'eet oroob icheek. 18 Karaam yoo kēēnēmchi keey
:chii ām akweek ng'ālyoo kātikoo baateey kubo kāroomnyo.
Ōyēyē kuu nyooto ākookoy āmēēbērē baateey yoo kēēboontē
keey. 19 Biikyuu chēē āchāmē, kuu yoo āmē cheebyoosya
:moo yoo mākusich, kumii kung'woonchoo :nkanii kuu nyooto
ākoy kut akas kule kōōkich ām Kāārārookiintēēt. 20 Ābērē nto
kākēēboontē keey, sāārēēkunēē mukuulēyto yoo āng'āloolwook,
kuuyu āmoo mēt :ng'aleekwook.

Lōkōkaab koorkēētaab kayta āk chēbo koorko motwooriin

21 Nto akweek choo ōmāchē kubāwook :kiruutēk ii,
-mōōnkētē kiyēē mwooyē :siruutēkaab *Muusa? 22 Siraat kule
kiboonto :Abraam wērikyii āyēēng'. Kisichē ake :koorkēētaab

4:7 Room. 8:17 **4:8** 1Kōōr. 8:4-6; 12:2 **4:9** Kolos. 2:20 **4:10** Room. 14:5; Kolos. 2:16 **4:11** Kala. 2:2; Filib. 2:16; 1Tēēs. 3:5 **4:12** 1Kōōr. 9:19-21 **4:13** Yēyuut. 14:19 **4:17** Kala. 1:7 **4:19** 1Tēēs. 2:11

kayta kusich nyiin ake :koorko nyēē motwooriin. 23 /Kikēēsich
wēēroo kibo koorko nyēē motwooriin kurubta keey āk
kāāsōōtēywēēkaab biiko buch. Nteenee / kikēēsich nyēbo
koorkēētaab :kayta kurubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin.
24 / Kikiiwuuytēē kooruuchoo ng'al. Kerkeey :kooruu-
choo āk kiirootiisyek āyēēng'. Kiirootyeet nyoo kibo taayta
nyoo /kikēētoowunēē Tulwēētaab Sinaay* kukerkeey :nyoo āk
*Akaar. Kwoonēē nyooto :lēēkōōy chēē motwoor. 25 /Kikiiwu-
uytēē Akaar tulwoonoo bo Sinaay ām kōōrēētaab Araabuuk
nto nyooto ku Yēērusālēēm nyi bo raat nyoo motwoor :bi-
ikyii ām kiruutēk. 26 Nteenee kerkeey :Yēērusālēēm nyoo bo
kibkōōnkōy āk koorkēētaab :kayta nyoo mēēbērē motwoor :bi-
ikyii ānku inee ku moomo nyēēnyoo acheek choo kiikiiyēnchi
Kiriistō. 27 Mwooyē :siruutēk kule:

"Ing'erech wē, koorko nyēē sōōn,
nyoo mānēēsich leekwa.
Ichirirēn miisin
:nyoo maneekas ng'woonintaab leekwa.
Tyaa sōō :lēēkōōy chēbo :koorko nyoo lōōlēnoot!
Makuchaang'iit kusiir chēbo nyoo kānyōōr saannyaa."†

28 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, okerkeeye :akweek Isaka
wēēroo bo koorkēētaab :kayta, kuuyu / kikēēsichook ku-
rubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin. 29 Kuu wōloo kiwuu
:ng'aleek ām taay, kuwuu nyooto mbo raat. Ng'ēētē :choo
/ kikēēsich kurubta keey āk kāāsōōtēywēēkaab biiko buch
kuwus choo / kikēēsich ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt.
30 Nteenee, mwooyē nee :siruutēkaab Yēyiin kurubta keey
yuutēyu? Mwooyē kule, "Ikwetee koorkoonoo motwooriin
kayi kuboonto keey wēēroonyii. Mākoy kuyemta :wēēroo bo
koorkoonoo kiy āk wēritaab koorkēētaab kayta."† 31 Kunyoo ii,
mbo ng'eetaabiya, -mākēēbooyē :acheek koorko motwooriin,
nteenee kēēbooyē koorkēētaab :kayta.

5

-Matookany kubāwook :kiruutēk

1 Yoo kiityooktook :Kiriistō, kimāchē kule simātākōōtiinyook
:kiruutēk. Kunyi, ōkiilchi kaatyaaktaayaanaa -amookany /
kiiwutēēnook subak muchōōkiitaab motwoornātēēt. 2 Ōyēbchi
yiit ng'aleekyuu. Āmwoowook :anii Bāwulō kule yoo
koocham */ kiimuraatanaak kule sukuchamtaak :Yēyiin,

4:22 Toowu. 16:15; 21:2-3 **4:23** Toowu. 16:1-5; 17:16-21; Room. 9:7-9 * **4:24** /Kikēēkōōnunēē kiruutēkaab Muusa Tulwēētaab Sinaay. **4:24** Chuy. 19:3—24:18; Kala. 3:23; 4:1; 5:1 **4:26** Ibu. 12:22; Ng'oong'. 21:2 † **4:27** Isa. 54:1 **4:27** Toowu. 15:5 **4:29** Toowu. 21:9 † **4:30** Toowu. 21:10 **5:1** Kala. 2:4; 4:5, 9; 5:3, 13

māyēētyēēchook kiy mbo kisich :meetaab Kāārārookiintēēt.
3 Nto subak āmwoochinē chii ake tukul nyoo chāmtooy keey /
kiimuraatan kule, yoo kayey kuu nyooto, kumākyinē kuriib
kiruutyēētaab Yuutayeek kumukuul. 4 Nto akweek choo
ōbērē kuchamaak :Yēyiin kule ōchurtootiin kuuyu ōrubē
kiruutēkaab Yuutayeek, kyōō-irii tilyaanateet āk Kiriistō.
Kyoochuchuuyee keey chamateet nyoo kiirāroochēēnook
:Yēyiin. 5 Kēētiiyēē keey :acheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule
+mākēēnyōōru soboontaab kibchuulyo, kuuyu kiikoosēē
keey Kāārārookiintēēt. 6 Yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /
kamakiimuraatan, kumā kiy ām wōlēē mii :Kāārārookiintēēt
Yēēsu. Nteenee kiyēē bo koomānuut kookaasee keey :chii
Kāārārookiintēēt ānkuboonto chamateet.
7 Kyōōmiitē ōlābātē nyēē karaam. So, ng'oo subak :nyēē
king'emaak otay ng'ālyoontēētaab manta? 8 Māchōōnēē
:ng'ēmiisyēēt nyēē wuu nyoo wōlēē mii :Yēyiin nyoo kiku-
urook ōyēku lōkōkyii. 9 Yēyē :muumaryaanto nyēē kisich
mayyeek tukul kukuut. Kunyi, imuuchē :ng'ālyoo nyēē
mining' kuweechaak nkakweek tukul. 10 Ātinyē man ām
Mokoryoontēēt kule mēēbērē +moosoot ām kēēlto ake. +/
Mākiing'woonchi chiito nyoo kēēbotbootook nyēē mātiny kule
ng'oo :chiichoo. 11 Mbo ng'eetaabiya, nto kitāāmiitē ānēētook
kule ākoy /kiimuraatan chii sukuyēk chiitaab Kiriistō, nto
mēēbērē /tākēēwusoo. Nto kiwuu nyooto, nto ki buch aneet
meetaab Yēēsu ām murtooywoontēēt nyoo iyiimē icheek
mētēwoy. 12 Ābērē nto bokuchwenta keey :bichoo mii
kōōyiimook mētēwoy.

Soboontaab Tāmirmiryēēt āk nyēbo kōōrēēt

13 Nto kurubta keey āk akweek ii, mbo ng'eetaabiya,
ōkuurootiin āmēēbērē tākubāwook :kiruutēk nteenee,
mayeyaak :yooto ō-āsyi keey muchastaab bōōrwoonikwook.
Ōyēētyēēchinē keey ām chamateet. 14 Iyumē kiruutēk tukul
:kiruutyoonoo mwooyē kule, “Icham laatyeeng'uung' kuu
wōloo ichāmtooy keey.”† 15 Osaan ōloong'tēē keey āmōō-āmē
keey nkosyur, kuuyu ōmuuchē owaang'te keey.
16 Āmwoowook nanyuun kule ōbēēsyētēē Tāmirmiryēēt
simatwaaraak :muchastaab bōōrwoonikwook. 17 Kwiilē
keey :muchastaab bōōrwoonik āk Tāmirmiryēēt. Kunyi
itooyēēnook :muchastaab bōōrwoonik orub Tāmirmiryēēt.
Nteenee mwoowook :Tāmirmiryēēt kule -moorub tukuuchoo

5:3 Room. 2:25; Kala. 3:10-12; Yāāk. 2:10 **5:5** Room. 8:4; Kala. 2:16 **5:6** 1Kōōr. 7:19; Kala. 3:28; 6:15 **5:8** Kala. 1:6-7 **5:9** 1Kōōr. 5:6 **5:10** Kala. 1:7
5:11 1Kōōr. 1:23; Kala. 6:12 **5:13** 1Kōōr. 6:12; 10:23-24; 1Bēt. 2:16 † **5:14** Laawiik 19:18 **5:14** Mat. 22:36-40; Room. 13:9; Yāāk. 2:8

miyootēch, simooyey kiyēē māchē :moonikwook. 18 Kunyi,
yoo intōōwook :Tāmirmiryēēt, mēēbērē tākubāwook :kiruutēk.
19 Tookunootiin :yēyuutēkaab chii nyēē muchāsiin nto
chooto ku: martaayeet, soboonto nyēē mā tiliil, sikornateet,
20 kutunkyinooyēētaab āynātōōs, sookēyēēk, wēchēētaab keey,
wookuutyēēt, yoo mēēchinē ake :moo kubo kiyēē boonto :ake,
nyēērunātēēt, sooynānēēt, bcheyeetaab keey, kaankweleet,
21 tuuyintaab moo, bōōkitēēt, sookwoonuut chēē /kyoomē
kut /bokiikēēytēē āk alak chēē kerkeey āk chooto. Lēyyē,
āmwoowook kuu yoo kyāāmwoowunoonwook, kule ōriib keey
kuuyu mānyōōru :choo rubē ng'aleechu ātēbto ām Kaab Yēyiin.
22 Nteenee, kiyēē yibu :Tāmirmiryēēt ku chamateet,
ng'erekweek, kaalyeet, muytaayeet, ntusātēēt, karaamateet,
kaakaaseet, 23 yibēētaab keey ng'wēny āk riibēētaab
keey. Māmii :kiruutyo ake tukul nyēē kwiilē ng'aleechu.
24 Kiikubakaakta :biikaab Kāārārookiintēēt Yēēsu muchastaab
bōōrwoonikwaa āk tukuuk chēē miyootēch chēē māchē
:moonikwaa. 25 Kuu yoo kōōkukōōnēēch :Tāmirmiryēēt
soboonto nyēē lēēl, okany kēēbēēsyētēē Tāmirmiryoonoo.
26 Kunyoo, -mōōkānyē kēēng'āsē keey āmākēēchiwēnootē biiko
alak nto kiituuyiityinē keey moon.

6

Ōyēchinē chii ake tukul nyēē karaam

1 Mbo ng'eetaabiya, yoo kayey :chii ng'ōōki, -moosyool
nteenee ōyisu muut :akweek choo ōkichootiin ām
Tāmirmiryēēt ānkōōriibē keey simōōsuuchi :nkakweek ng'ōōki.
2 Ōyēētyēēchinē keey yoo kānyikisyook :ng'ala. Yoo !kooyey kuu
nyooto, +mootyiich kiyēē mwooyē :mākuutyēētaab Kiriistō.
3 Yoo isōōtē :chii kule inee ku anum āmēēbērē wuu nyooto,
kākwērto keey :nyoo. 4 Māchāktōōs :chii ake tukul kōōrōōtootē
ātēbuutēkyii. Yooto, makung'erech kubo kiyēē kiikuyey
āmēēbērē kule kēēkuykuuyēē keey kiyēē kiikuyey :chiito ake.
5 Kālābē :chii nyalilnyii nkit.
6 Biich alak tukul choo /kēēmiitē /kiinēētē ng'ālyoontēētaab
Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēmtooy tukuuk chēē boonto āk
kāānēētikwaa.
7 -Mookany /kiiberbeeraak. Māmii :chii nyēē imuuchē
kuchiiranee Yēyiin. Kiyēē choonē :chii kukēsē kiyooto.

5:17 Room. 8:2-13; Kala. 5:25 **5:18** Room. 6:14; 7:4 **5:21** Māārkō 7:21-22; Room. 1:28-32; 1Kōōr. 6:9-10; Ēfēēs. 5:3-5; Kolos. 3:5-8; 1Tēm. 1:9-10; 2Tēm. 3:2-4; 1Bēt. 4:3 **5:22** Ēfēēs. 5:9 **5:24** Room. 6:6; Kala. 2:19; 6:14; Kolos. 3:5; 1Yoowa. 3:6 **5:25** Room. 8:4; 1Kōōr. 6:19; Kala. 5:16 **5:26** Room. 12:10; Filib. 2:3 **6:1** Mat. 18:15; 1Kōōr. 10:12; Yāāk. 5:19 **6:2** 2Kōōr. 11:29 **6:3** 1Kōōr. 4:7 **6:5** Room. 14:12 **6:6** Room. 15:27 **6:7** Āyub 4:8; Kāālēw. 22:8-9

8 Nyoo choonē muchasta, kukēsē meet. Nto nyoo choonē
ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, kukēsē *soboontaab kibchuulyo.
9 -Mookany kēēchoosyē kēēyēyē chēē kāroomēch, kuuyu yoo
kayit :āsiiswēk chēē kiikuchōb :Yēyiin, mākutuwēnēēch yoo
kāmākēēnyēbēt. 10 Kunyoo, kuu yoo tākēēboontē bārooyinto,
okany kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch ām wōlēē mii :biiko
tukul ānku miisin, ām wōlēē mii :choo kiikōōyēnchi Yēyiin.

Ng'aleekaab lētuut

11 Okasee siruutēchu wōōyēch kule anii nkit :nyēē āmiitē
āsirwook.
12 Biiko choo māchē kōōboorunēē wōlēēb saang'
kule kāroomēch :choo mii kukērchook koong' kule */
kiimuraatanaak. Yēyē :bichoo kuu nyooto / simākēēwus
kubo murtooywoontēētaab Kiriistō. 13 Ānkoo kuwuu nyooto,
māriibē :bichooto / kiimurootānē kiruutēk tukul, nteenee
māchē kule / kiimuraatanaak sukung'eet kung'asee keey
murootāniisyēēng'woong'.
14 Lēyyē, mākoy ang'erechee kiito ake, nteenee āng'ērēchēē
murtooywoontēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Ki-
ikuyeya :meetaab Yēēsu ām murtooywoontēēt akas kule buch
:soboontaab kōōrooni ānkāāyēku :nkanii buch ām wōlēē mii
:soboonooto. 15 Māyēētyēēchinē kiy yoo /kakiimuraatan chii
nto yoo /kamakiimuraatan. Nteenee kiito nyēbo koomānuut
ku kunyōōr :chiito soboonto nyēē lēēl. 16 Lēyyē, kōōkoochi
:Yēyiin kaalyeet biiko tukul choo rubē ng'aleechu ānkōōbēruur.
Bichooto ku biikaab Yēyiin chēbo man.
17 Kunyoo, matakukwiilaataa :chii kung'eetee ra kuwo taay
kuuyu āboontē bēēruutook ām bōōrnyuu chēē kyāānyōōru kubo
Yēēsu.
18 Mbo ng'eetaabiya, kōōbēruurook :Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu Kiriistō. Kuwuuyiit nyooto.

6:8 Room. 8:6, 13 **6:9** 2Tēēs. 3:13 **6:10** Yoowa. 13:34; Room. 12:10; 14:15; 1Kōōr. 8:1; 2Kōōr. 8:7-8; Kala. 5:6, 13-14; 1Tēēs. 3:12; 4:9; 1Bēt. 1:22; 2Bēt. 1:7 **6:11** 1Kōōr. 16:21 **6:12** Kala. 5:2, 11 **6:14** 1Kōōr. 1:23, 29, 31; 2:2; Kala. 2:19 **6:15** 2Kōōr. 5:17; Kala. 5:6 **6:16** Room. 9:1-13; Filib. 3:3 **6:17** 2Kōōr. 4:10; 11:24-25

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Ēfēēsēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē kule kibo 60 KK. Ki kiriing' :Ēfēēsō nyēē wōō ām yēēmēētaab Eesya nyi /kēēkuurē ra kule Eesya nyēē Mining' ānki mātēēbēēt nyēē wōō nyēbo mung'aareet. Kiibuur :Bāwulō Ēfēēsō nyēē lōō ām ruutooynyii nyēbo sōmōk ankoomuuch kutoow kaniseet nyēē kichokukiimiit miisin ām wōlooto. Nyēē mā tyaa, /bokēētoow kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk chēē ki lēēkitēch. Barwaani bo Ēfēēsō ku nyēē /kēēmāchē kuyityi kanisoosyek tukul ām Eesya nyoo Mining'. Yoo /kākēēnyōōr barwaani, kumāchāktōōs /kēēsumānchi biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk kiyēē āmu: Makerkeey :barwaani bo Ēfēēsō āk bārōōnōōkaab Bāwulō chuut kuuyu māwuulyēē ng'aleekaab kāānēētiisyō nyēbo lembech nto kāāyiimuutēk alak ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Kisirē :Bāwulō barwaani kumāchē kooyeesta keey :soboontaab tāmirmiryēēt nyēbo biikyii chēē makusuman sukung'eet kōōnkēt ām kēēlto nyēē karaam kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin kurubta keey āk kaararaacheet. I-ārōōru :barweet ām kēēli wōlēē kiwuu :chōbuutēkaab Yēyiin kurubta keey āk kaararaacheet kumānāātoow kuyey barak āk ng'wēny, kubuntēē kiyēē kiyeyakay ām yoo kibo Kolkoota ānkuwo kuu nyooto ākoy tabantaab kōōrēēt yoo /kiisyēēntooy rōkōs. Iboorchinē :Bāwulō biikyii choo kāsē ng'aleechu kule miitē kuboortōōs :rōkōsto āk kāroomnyēēt nto nyooto ku booryēētaab Buunyoontēēt āk Yēyiin (kur. 6:12). Kuu yoo kēēyēku bōōrto akeenke, /kiikēēkuurtoowēēch biirtooyiisyēēt ām booryoonoonyii.

Iboorunēē barwaani kēēlwookik chēē teer ām wōlēē wuu :tilyaanateet nyēē mii kwēēnuutaab biikaab Kiriistō āk Mokoryoontēēng'waa. /Kikiiboorunēē kāāburtaab murēnēēt āk koorkēēnyii, bōōrto nyēē mētit ku Kiriistō, kōōto nyēē tolochta ku Kiriistō āk alak. Itēryēēchēē kāākiimēēt kule kēēminyē ākookoy ām soboonto nyēē ing'ērēēchē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Ēfēēsō ānkumākyi bērur

1 Anii :nyoo Bāwulō nyēē kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. Āsirwook lōkōōywēchu akweek biikaab Kiriistō chēbo *kiriinkēētaab Ēfēēsō choo kyōōyēnchi Kāārārookiintēēt Yēēsu. 2 Lēyyē,

1:1 Yēyuut. 18:19-21; 19:1

kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet ām wōlēē miitē :inee āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Kichōb :Yēyiin /kiiraraach biiko

3 Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kukōōnēēch :Yēyiin bērur ake tukul nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kubununēē Kiriistō. 4 Kisimkutooleech :Yēyiin / kumānāākēētoow kōōrēēt kubununēē :Kāārārookiintēēt sukung'eet kēētililiitu nyēē -mākēētinyē miyootyo ake tukul ām taayeenyii. 5 Kisimkootiil :Yēyiin ām chamateenyii kule kēēyēku lōkōkyii kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kiyey yooto kuu wōloo kimāktooy nkityōōniin. 6 Okany kiitōrōōr Yēyiin kubo bēruroo wōō nyoo kiikurōōbwēēch kubununēē lakwanyii nyoo chāmē :inee. 7 Kiikuwālāng'wēēch :Kāārārookiintēēt ām korotiikyii choo kiwasta, nto yooto / kukōōkēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. Chāmēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa! 8-9 Ām chamataani wōō, kiiboorwēēch chōbēēnyii nyēē kiiyeelaat. Kirōōbwēēch kiirnātēēnyii ankuyeyeech kiinkēt kiyēē kimāchē kuyey kubununēē Kiriistō. Kiitiil kuyey kuu nyooto kuuyu kikas :inee nkityōōniin kule ki karaam. 10 Kiito nyēē kiikuchōb :Yēyiin ku kule Kiriistō :nyēē mākuyis ānkubāw tukuuk tukul chēē mii barak āk ng'wēny yoo kāyityiin :bēsyōōsyēk chēē yēmootiin.

11 / Kisimkeekweyeech ām Kiriistō kēēbooyiitu Yēyiin nyoo ityiichē tukuuk tukul kurubta keey āk wōlēē kikiikusatita āk wōlēē kimāktooy. 12 Kunyoo, māchāktōōs :acheek Yuutayeek choo kisimkiikēnēē keey chōōnēētaab :Kāārārookiintēēt, kēēsiltooy Yēyiin kubo wōōyinnyii. 13 Kyōōyēnchi :nkakweek choo kimōōyēku Yuutayeek yoo kyōōnāmē ng'ālyoontēētaab manta nyoo irāroochē biich. Yu kābōōyēnchi Kiriistō / keeng'oocheenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo /kikiikēēkuurtoowook /sikiinkētēēnook kule ōbooyē Yēyiin. 14 Yu /kikēērōōbwēēch Tāmirmiryēēt, ki kereeryaanteet :nyooto nyēbo nyoo +mākēēnyōōru ām bēsyēēt nyoo / kiityooktēēch acheek choo kēēbooyē Yēyiin. Kēēsiltē Yēyiin kubo wōōyinnyii.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Ēfēēsō

15 Kyaakas kule ōkoosēē keey miisin Mokoryoontēēt Yēēsu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō. 16 Kunyi, kimāākustooy ābirchi Yēyiin kōōnkōy yoo āsoowook. 17 Āsooyē kibtaman Baaba Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānku kwaaniitaab

---

1:3 Ēfēēs. 2:6 **1:4** Ēfēēs. 5:27 **1:5** Yoowa. 1:12 **1:6** Mat. 3:17 **1:7** Room. 3:25-26; 1Kōōr. 10:16; Ēfēēs. 2:13; Kolos. 1:20 **1:10** Ēfēēs. 1:22; Kolos. 1:16, 20 **1:14** Yēyuut. 19:2, 6; 2Kōōr. 1:22

Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kule kukōōnook kiirnātēēt
ānkung'oong'wook ōnkēt wōlēē wuu :inee. 18 Āsooyē subak
kule kusēw :mētēwookwook sōōnkēt kule ōkēnēē keey miisin
kiyoo kiikukuurtoowook :Yēyiin kule sukurōōbwook āk mbo
kule sookas wōlēē tēē :bērurto nyoo kyōōnyōōru :akweek āk
biikaab Kiriistō tukul. 19 Āsooyē mbo subak ōnkēt wōlēē tēē
:nyikiisinto nyēbo kāāmuukēywēēk chēē mii kuyēyiisyēē :Yēyiin
ām wōlēē kēēmiitē :acheek choo kiikiiyēnchi inee nyēē māmii
:kiyēē /kiiwuuytēē. 20 Kiyēyiisyēē :Yēyiin kāāmuukēywēēchooto,
yoo kiing'ēētēē Kiriistō meet ankuyey wokutēbunēē āwunyii
bo taay ām kibkōōnkōy kubāytooyiis :tukwaay. 21 Bāytooy
:Kiriistō chii ake tukul nyēē bāytooyiin ām barak, biiko
tukul choo bo kāāmuukēywēēk āk mokorēēnik tukul. Inee
:nyēbo kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin kusiir alak ām
kōōrooni āk mbo ām kōōrēēt nyoo mākuchō. 22 Kiikōōkoochi
:Yēyiin Kiriistō kubāw kiy ake tukul ankuyey inee kuyēk
kāāyyoong'iintēētaab biikaab Kiriistō. 23 Biikaab Kiriistō ku
bōōrtaab Kiriistō. Inee :nyēē yēyē bōōroo kuchurta ānku inee
nyēē yēyē kiy ake tukul kuchurta ām wōlto ake tukul.

2

/Kēērōōbwēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō

1 Ām taay, kikyōōbēku ōsobchootiin kubo ng'ōōkisto nyēē
kyōōboontē, 2 yoo kitōōrubē ātēbuutēk chēē nāmē keey āk so-
boontaab kōōrooni āk mbo chēbo bāytooyiintēētaab tāmirmirook
chēē miyootēch ām wōliin bo barak. Bāytooyiintoonoo :nyi
mii kuyēyiisyēē choo mākāsyinē Yēyiin. 3 Kikeekerkeeye
:nkacheek tukul āk bichooto. Kitōōrtēēch :muchastaab
bōōrwoonikyoo ānkikēērubē miisin kāāsōōtēywēēkaab tukuuk
chēē miyootēch. Kuu wōlēē wuu :biiko alake, kinyoolchēēch
nkacheek kēēnyōōru ng'wooninto nyēē /kimākiing'woonchi bi-
chooto.

4 Nteenee kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin ānkuriirēēnēēch
kuyitita, 5 kukōōnēēch soboonto nyēē lēēl ām Kiriistō. Ānkoo
sinee kikiikēēbootyē kubo ng'ōōkisto nyēē kikēēboontē,
kooraraacheech ām chamateenyii. 6 Kiikoong'eeteeneech
:Yēyiin meet āk Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkōōyoomēēch āk inee
sikēēbāytooyiisyē :tukul ām barak, 7 sukōōboorunēē yooto ām
bēsyōōsyēk choo kwoonii kule chāmēēch miisin nyēē māmii
:kiyēē /kiiwuuytēē. Kiiboorwēēch chamataanaa kubununēē

1:20 Yēyuut. 2:32-33 **1:21** Room. 8:38; Kala. 4:8-9; Ēfēēs. 6:12; Kolos. 1:13, 20; 2:9-10, 15, 20 **1:22** Ēfēēs. 1:10; 4:15; 5:23; Kolos. 1:18; 2:19 **1:23** 1Kōōr. 12:27; Ēfēēs. 2:16; 4:4-16, 25; 5:30; Kolos. 1:18; 2:19; 3:15 **2:1** Room. 5:12; Kolos. 2:13 **2:2** 2Kōōr. 4:4; Ēfēēs. 6:12 **2:3** Ēfēēs. 5:6; Kolos. 3:7 **2:4** Room. 8:39 **2:5** Room. 3:24; Kolos. 2:13 **2:6** Ēfēēs. 1:3; Kolos. 2:12; 3:3-4

Kiriistō. 8 Yēyiin nkityō :nyēē kiyēyook / kiiraraachaak
kubununēē chamateenyii yoo kyōōkoosēē keey inee. Mēēbērē
kyōōbirtoochi nkur nteenee kiy :nyoo nyēē kirōōbu :Yēyiin.
9 Kunyi, mang'as keey :chii kule /kikiiraraach, kuuyu mēēbērē
kibirtoochi kiyoo nkur. 10 Yēyiin :nyēē kiyeyeech kēēyēku
cheechii. Nto kuu yoo kēēyēku cheechii, kumākwēēch kēēyēyē
tukuuk chēē kāroomēch choo kisimkuchōbwēēch kubununēē
Kāārārookiintēēt Yēēsu.

Kiichoomnyo :Yēyiin Yuutayeek āk choo mā Yuutayeek

11 Ōnkēt kule -mōōyēku Yuutayeek :akweek ām yyootēēt.
Kuurook :choo / kiimurootānē kule 'chēē -/ mākiimurootānē'
(kiy nyēē /kēēyēyēē āwuun buch). 12 Okas kule kimānōōnkēt
Kiriistō yu kibo taay, /ankikiikeekertaak saang' nyēē ki mākoy
ōnyōōru bērurtaab *Isrāyēēl nyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin bi-
ikyii. Kikyōōminy kōōrooni nyēē māmii :kiyēē tōōkēnēē keey
āmōōnkētē Yēyiin. 13 Kyōōlōōyēch :akweek ām wōlēē mii :Yēyiin
yu kibo taay. Nteenee /kōōkēēkwērwook raat ōlēēkityi Yēyiin
kubununēē korotiikaab Yēēsu.

14 Inee nkityōōniin :nyēē kiyibchi Yuutayeek āk choo
mā Yuutayeek kaalyeet ānkiikōōtuuyo bōrōryōōsyēchooto tuk-
waay kuyēk kiito akeenke. Kiikubut tōōtēēt nyoo kiy-
ibu buunyoontiit. 15 Yu sukuyeyakay kuu nyooto, ki-
ikooyto :Kāārārookiintēēt soboonnyii sukoowaang'tee kiruu-
tyēētaab Yuutayeek āk mbo mākuutēkaab kiruutyoonoo. Kiyey
yooto kiito akeenke kuyēwunēē wōlēē mii :bōrōryōōsyēchooto
āyēēnku ānkunoomnyo āk inee nkit. Kiyib kaalyaanaa ām
kēēlooto. 16 Yu kāwokumēēchi :Kāārārookiintēēt murtooy-
woontēēt, koowaang'ta yooto buunyoontiit ānkōōchoomnyo
bichoo kuyēk kiito akeenke. 17 Kichō :Kāārārookiintoonoo
sukuyibwook kaalyeet akweek choo mā Yuutayeek choo
kyōōlōōyēch ām wōlēē mii :Yēyiin ānkuyibchi nkicheek kaa-
lyeet Yuutayeek choo kilēēkitēē. 18 Kunyoo, inee :nyēē
yēyē :bōrōryōōsyēchuutēchu tukwaay kuyityi Baaba Yēyiin ām
Tāmirmiryēēt akeenke.

19 Kunyi, -mātōōyēku sobooy :akweek choo mā Yuutay-
eek. /Kikēētāsyook biikaab Kiriistō ānkēēbooyē :tukul kayta
akeenke nyēbo Yēyiin. 20 Okerkeeye kō nyēē /kikeeteech yēbo
tiiyēywoontēētaab ng'aleekaab *lēbkēēyik āk *wōōrkooyik ku-
boonto keey Kāārārookiintēēt Yēēsu nyēē tolochta. 21 Kiriistō
:nyēē tiiyē keetiik tukul chēbo kōōto kut kuyēk Kōōtaab Yēyiin.

2:8 Kala. 2:16 **2:9** Room. 3:28; 1Kōōr. 1:31; 2Tēm. 1:9; Tiitō 3:5 **2:11** Room. 2:28-29; Kala. 5:6 **2:12** Room. 9:4; 1Tēēs. 4:13 **2:13** Room. 11:17 **2:13** Ēfēēs. 1:7 **2:14** Yēyuut. 10:36; 1Kōōr. 12:13; Kala. 3:28; Ēfēēs. 2:16; 4:1-6 **2:15** Room. 7:4-6; 2Kōōr. 5:17; Kolos. 2:14 **2:16** 2Kōōr. 5:18; Ēfēēs. 1:23 **2:17** Isa. 57:19; Yēyuut. 2:39 **2:19** Ēfēēs. 3:6 **2:20** Mat. 16:18; Ēfēēs. 4:11; 1Kōōr. 3:10-11; Ng'oong'. 21:14 **2:21** 1Kōōr. 3:16

22 / Kēēmii / kēētēēktook nkakweek ām Kiriistō ōyēku kōōto
wōlēē sukuminyē :Yēyiin ām Tāmirmiryēēt.

3

Kyoomchi :Bāwulō lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek

1 Ām ng'aleechaata tukul, ākutunkyinē :anii Bāwulō Yēyiin.
Āmiitē kāābrātiisyō kuuyu kyāā-āmwook akweek choo
mā Yuutayeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey
āk Kāārārookiintēēt Yēēsu. 2 Kyookas kule king'oobwoo
:Yēyiin ā-āmwook lōkōōywēchu kāroomēch bo chamateenyii.
3-4 King'oong'woo lōkōōywēchoo kiiyēēlootiin. Yoo koosuman
ng'aleechu kāāsirwook ām nwookinto, +mōōnkēt tukuuk
choo kiiyēēlootiin choo ānkētē :anii kurubta keey āk
Kāārārookiintēēt. 5 Ng'ālyoo :nyoo nyēē / kimānāākiiboorchi
biiko bēsyēēt ake kuu yoo kāākōōboorchi :Yēyiin *lēbkēēyikyii
chēē /kiitāboonchi āk *wōōrkooyikyii kubununēē Tāmirmiryēēt.
6 Ng'ālyoontoonoo kiiyeelaat ku kule, mākurōōbchi :Yēyiin
biiko choo mā Yuutayeek kiy kuu yoo kirōōbchinē choo
Yuutayeek. Kāākunoomnyo :icheek tukul kuyēk kiito
akeenke ānkumākunyōōr kiyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biiko
kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kāārārookiintēēt
Yēēsu.
7 Kikōōno :Yēyiin ayey yiisyooni bo āmtooyiisyēētaab
lōkōōywēchoo kāroomēch kurubta keey āk bērurnyii nyēē
kirōōbwoo ām kāāmuukēywēēkyii. 8 Ānkoo ābooyē sinee
ng'wēny miisin ām biikaab Kiriistō tukul, / kikēērōōbwoo
kiyoo kule ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeek lōkōōywēk
chēē kāroomēch kurubta keey āk bāytit nyēē mātēē nyi nyēē
boonto :Kāārārookiintēēt. 9 Māchāktōōs āboorchi chii ake tukul
ng'aleechaa kiiyēēlootiin kuchakee /kikeeyey kōōrēēt. Kiiyeel
:Yēyiin nyoo kiyēyē kiy ake tukul chōbēēnyii ākoy bēsyēēt
nyēē 10 kēēboorchi bāytooyik āk choo bo kāāmuukēywēēk ām
kōōrēēt barak kiirnātēēnyii nyēē tinyē komoswookik chēē
tēērchiintōōs. Kimāchē :Yēyiin kōōboorunēē kiirnātoonoo
wōlēē mii :biikyii. 11 Kikiikuchōb :Yēyiin ng'aleechaa
kumanaayey kōōrēēt. Nto yityo chokootyiich kubununēē
Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo. 12 Yoo kiikoosēē
keey Kāārārookiintooni, kiityookootiin kubo inee kēēyityi
Yēyiin nyēē māmii :tōsōōsyo ake tukul. 13 Kunyoo, āmwoowook
kule -mookany kubēk :moonikwook ām kiyēē ānyālilēē
kubo akweek, kuuyu kiyēyākiis :ng'aleechaa / sikēēyibwook
lēbkēēyyēēt.

2:22 1Kōōr. 3:17; 1Bēt. 2:5 **3:1** 2Kōōr. 11:23; Ēfēēs. 4:1; 6:20; Filib. 1:7, 12; Kolos. 4:18; Filēm. 1, 9 **3:2** Room. 1:5 **3:3-4** Kala. 1:12 **3:6** Room. 16:25-26; Ēfēēs. 2:14, 18-19; Kolos. 1:26-27 **3:8** 1Kōōr. 15:9-10 **3:12** Ibu. 10:19 **3:13** Kolos. 1:24

Kisoochi :Bāwulō biikaab Ēfēēsō

14 Ām ng'aleechaa tukul, ākutunkyinē Baaba Yēyiin. 15 Inee
:nyoo ibooru wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :sikiintō āk
lōkōkyii ānku ām wōliin bo kibkōōnkōy nto ng'wēny. 16 Wōō
:Yēyiin, lēyyē! Kōōtitiirēēnook kāāmuukēywēēkyii kubununēē
Tāmirmiryēēnyii nyoo mii āriing'woong'. 17 Āsooyē kule ōtēbtooy
Kāārārookiintēēt ākookoy :akweek choo ōkoosēē keey inee.
Kuchutitēēnook :chamateet 18 soomuuch :akweek ākoo bi-
ikaab Kiriistō tukul ōnkēt kule chāmēēch :Kāārārookiintēēt
miisin ānku tēē :chamataanaa wōli āk wōliin 19 ānkōōnkēt mbo
subak kule kēēytēē :chamataani wōlēē kēēkāstooy. /Kiinyiit-
wook chamataanaa bo Yēyiin kuyem.

20 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo kōōnu kukeeytee chēē kākēēsoom
nto mbo chēē kiisōōtyinē kurubta keey āk kāāmuukēywēēkyii
choo mii kuyēyē yiisyēēt ām wōlēē kēēmiitē. 21 Kutōrōriit
:Yēyiin kēnyiis āk kēnyiis ām wōlēē mii :biikyii kubo
Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kuwuuyiit nyooto.

4

Noomnyēēt ām bōōrtaab Kiriistō

1 Āmwoowook :anii nyoo arataat kubo yiisyēētaab
Mokoryoontēēt kule ōbuur ām soboonto nyēē chuulaat
nyoo kikuurchook :Yēyiin. 2 Ōyibē keey ng'wēny kutukul
ānkōōntustōōsii. Ōmuytoochinē ng'al ānkōōchoomtōōsii.
3 Osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule kōōriib noomnyēēt nyoo
kōōnu :Tāmirmiryēēt āk kaalyeet nyoo ituuyook. 4 Akeenke
:bōōrnyoo anku akeenke :nkinee Tāmirmiryēēt kuu yoo /
kikēēkuurchēēch kiikēnēē keey kiito akeenke. 5 Akeenke
:Mokoryoontēēt, akeenke :manta anku akeenke :batisaneet.
6 Akeenke :Yēyiin nyoo kwaaniitaab biikaab Kiriistō tukul.
Bāytooy tukul, yēyiisyēē tukul ānkumiitē āriitaab tukul.

7 Kirōōbchi :Kāārārookiintēēt chii ake tukul ām acheek yi-
isyēēt kurubta keey āk wōlēē wuu :chii. 8 Kiyooto :nyēē
mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule:

"Kiwēēto kibratiisyek barak,
ānkurōōbchi biiko tuwēnuutēk."†

9 Ibooru nee :ng'aleechu: "Kiwo barak?" Ibooru kule kirēk
kurook wōlēēb ng'wēny. 10 Nyooto kirēku, ku inee mbo subak
:nyoo kiwēētii barak kut wokoong'irta sukootyiichakay :kiy
ake tukul ām kōōrēēt. 11 Inee :nyooto kiyey biiko alak kuyēk
*lēbkēēyik, kuyēk :alake *wōōrkooyik, kuyēk :alake āmtooyik,

3:17 Ēfēēs. 5:2; Kolos. 2:7 **3:19** Kolos. 2:2 **3:19** 2Kōōr. 5:14; Ēfēēs. 5:2 **4:1** Ēfēēs. 3:1 **4:2** Kolos. 3:12-13 **4:3** Ēfēēs. 2:14-16; Kolos. 3:14-15 **4:4** Ēfēēs. 1:23; 2:18 **4:5** Yoowa. 10:16; 1Kōōr. 8:6 **4:6** Yēyuut. 17:28; 1Kōōr. 12:6 **4:7** 1Kōōr. 12:11 † **4:8** Tyēēn. 68:18 **4:9** Yoowa. 3:13

kuyēk :alake ākiikaab biikaab Kiriistō nto alak kuyēk kāānēētik.
12 Kiyey kuu nyooto sukuchōb :bichoo biikaab Kiriistō kuyey
yiisyēēt kōōtitiir bōōrtaab Kiriistō 13 ākoy kēēnoomnyē :tukul
ām kiyēē kēēchāmtooy ānkiinkēt Lakwataab Yēyiin kuchurta.
Yooto kēēkich ankeechurte kutukul ām Kiriistō.
14 Yooto, mēēbērē tākēēng'ārng'ārēch ām ng'ālyoontēēt /
āmākēēwēēchwēēchēēch kēēyēēlchi komosta nyi nto nyiin
kubo wusōōnēētaab kāānēētiisyēēt ake tukul nyēbo biich
chēē ng'oomōōt chēē ibērbēērē biich ānkukēntooy biich.
15 Nteenee, okany kēēkich ām tukuuk tukul keekerkeyiitu
Kāārārookiintēēt nyoo kāāyyoong'iintēēnyoo, kēēmwooyē ng'al
chēbo manta ām chamateet. 16 Inee :nyēē inoomtōōs ko-
moswookikaab bōōrto kuyēk kiito akeenke kutoorētē keey
:tukul. Yoo kayey :komosta ake tukul ām komoswookichoo
yiisyēēnyii, kunērē :bōōrtaab Kāārārookiintēēt tukul ām chama-
teet.

Onam ātēbuutēk chēē leelach

17 Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Āmwoowook ām
kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt kule -mōōminy kuu
wōloo ming'tooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin choo tinyē
kāāsōōtēywēēk chēē māyēētyēēchinē kiy. 18 Miitē :bichoo
mēēnān ām wōlēē isōōtitooy / ankikiitabaanee wōlēē mii
:soboonto nyoo kōōnu :Yēyiin. -Mēēnkētē :icheek kiy kuuyu
kiyoomcho :mētēwoy. 19 Kimēētākusobchootiin :mētēwookwaa.
Kiikwoosyi keey sikornateet ānkōōwutootēē keey kuyēyē ng'al
alak tukul chēē mā tiliilēch.
20 Māwuu nyoo :mākuutyēētaab Kiriistō nyoo /kikiineetaak.
21 Miitē :manta wōlēē mii :Yēēsu ānkōōnkētē :akweek inee.
/ Kiikiineetaak 22 otayee keey ātēbuutēchoo kibo taay choo
kitōōrchook :muchas choo kimii wokwooroontook. 23 /Kiiki-
ineetaak mbo subak oweeksee kāāsōōtēywēēchoo kibo taay
ankoorub kēēltaab Tāmirmiryēēt 24 ankoonam ātēbuutēk chēē
leelach. /Kikeeyeyaak okerkeyiitu Yēyiin ōkārāmiitu kuchurta
ānkōōtililiitu kurubta keey āk manta.
25 Kunyi, ōmētē ng'wiiynaneet ānkōōmwoochinē chii ake
tukul ng'al chēbo manta. Kēēbooyē :tukul bōōrto akeenke.
26 -Mookany kutōōrchook :siirmōōyto ng'ōōkisto, āmānyēēr :chii
kwiimēn.† 27 -Mōōkoochi Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto mbo
kisich. 28 -Mātākuchōōrso :chii nyoo kō chōōriin, nteenee
māchāktōōs kucheeng' yiisyēēt sukung'eet kunyōōr kiy nyēē
kābchēchiin āk choo nyālilootiin.

4:11 1Kōōr. 12:28 **4:12** 1Kōōr. 14:26 **4:13** Kolos. 1:28 **4:14** 1Kōōr. 14:20 **4:15** Ēfēēs. 1:22 **4:16** Ēfēēs. 2:21-22; 4:13; Kolos. 2:19 **4:18** Room. 1:21; 1Bēt. 1:14 **4:22** Room. 8:13; Kolos. 3:9 **4:23** Room. 12:2 **4:24** 2Kōōr. 5:17; Kolos. 3:10 **4:25** Seka. 8:16; Ēfēēs. 1:23 † **4:26** Tyēēn. 4:4 **4:28** 1Tēēs. 4:11

29 -Mōōng'āloolē ng'al chēbo āwēēsyo. Ōng'āloolē ng'al chēē
ititiirē biiko alak yoo kābotyi :kiy, sukung'eet kōōbēruurākiis
:choo yēbchinē yiit. 30 -Mooyey kunyēēr :Tāmirmiryēēt nyoo
kikōōnook :Yēyiin / sikiinkētēēnook kule ōyēku cheechii,
ng'ālyoo nyēē ibooru kule mii :bēsyēēt nyēē makooraraachaak
:inee kutukul. 31 -Mookany kung'woonchook :ng'ala. Otayee
keey siirmōōyoontiit. -Mōōnyēēru, āmōōyēyē wōōrōōr,
āmōōng'ōōmē keey. Ōmētē ng'al alak tukul chēē miyootēch.
32 Ōtānkāsē kityō, ōriirēē alak ānkōōnyōōchinē keey kaat kuu
yoo kiikunyōōwook :Yēyiin kaat kubununēē Kāārārookiintēēt.

5

1 Āmwoowook kule ōtēbchēē kuu wōloo wuunto :Yēyiin,
kuuyu ōyēku lōkōkyii chēē chāmootiin 2 ānkōōminyē nyēē
ōchoomtōōsii kuu yoo kichameech :Kāārārookiintēēt.
Kichameech kut kōōkooyto soboonnyii kubo acheek kuu
kiy nyēē boong'u nyēē anyiny nyēē /kākēēbēēlchinēē Yēyiin
kōrōsēēk.
3 Māmāchāktōōs kutookunēēnook :ng'ala chēē rubtooy keey
āk martaayeet nto orub kēēlwookik alak chēē mā tiliilēch
nto mbo oyeyaate mooyēētyoontiit. Ng'al :choo chēē mā
kāroomēch ām wōlēē miitē :biikaab Kiriistō choo tiliilēch.
4 Nto mbo subak, māmāchāktōōs / kēēng'āloolē ng'al chēē
miyootēch, ng'al chēbo bēērbēēryo nto /kēēyēyē chiiran nyēē
mā karaam. Nteenee kiyēē māchāktōōs kukēēbirchinē Yēyiin
kōōnkōy. 5 Ōrōōtootē ng'aleechu: -Mēēmuuchē :mārtooyiintō,
nto ku chii nyēē mā tiliil nto ku nyēē chēēmooyēētyoo kun-
yōōr ātēbto ām bāytooyiisyēētaab Kiriistō āk nyēbo Yēyiin.
Mooyēētyoontiit ku kēēlto ake nyēē kutunkyinēē :biiko tukuuk
alak yoo kātākutunkyinē Yēyiin.
6 -Mookany kooberbeereenaak :chii ng'al chēē māmii yēēt
:kiy. Yēyē :ng'aleechaa kunyēēr :Yēyiin ānkōōng'woonchi biiko
choo -mēēywēyē inee. 7 Kunyoo, osatee keey biich chēē wuu
choo.
8 Kyōōmiitē mēēnān yu kibo taay, nteenee ! kōōnyōōru
lēbkēēyyēēt ām Mokoryoontēēt. Ōminy ōyēku lōkōkaab
lēbkēēyyēēt, 9 kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yibu boorātēēt ake
tukul nyēbo karaamateet, churtaayeet āk manta. 10 Osyeem
okas kiyēē ing'ērēēchē Mokoryoontēēt. 11 -Mōōwutēē keey
ng'al chēbo mēēnān chēē mākōōnu kiy, nteenee ōsyooru
kuruuyo saang'. 12 Bo muyāt / keetwech ng'ālyoo nyēē

4:29 Ēfēēs. 5:4; Kolos. 4:6; Yāāk. 3:10 **4:30** Isa. 63:10; 2Kōōr. 1:22; Ēfēēs. 1:13
4:32 Mat. 6:14-15; 18:22-35; Kolos. 3:13 **5:1** Mat. 5:45, 48; Yoowa. 1:12 **5:2**
Kala. 6:10; 1:4; Ēfēēs. 3:17-19; 4:15-16; Filib. 2:2; Kolos. 2:2; 3:14 **5:4** Ēfēēs. 4:29
5:5 Kala. 5:19-21 **5:6** Room. 1:18; Ēfēēs. 2:3; Kolos. 3:6 **5:8** Yoowa. 8:12;
Yēyuut. 26:18; Kolos. 3:7 **5:9** Kala. 5:22-23

yēyēē wung'aan :biiko choo mākāsyinē Yēyiin. 13 Nteenee
kiy ake tukul nyoo keekweny :lēbkēēyyēēt kutooku, 14 kuuyu
lēbkēēyyēēt :nyēē yēyē kiy ake tukul kutook. Ng'ālyoontoonoo
:nyoo yēyē /kēēmwooy kule,
"Ng'eet, wē, chēēbrwooniin,
ankiing'eetee meet!
Yooto, mākōōluuchiing' :Kiriistō."
15 Ōriib keey miisin ām wōlēē ōming'tooy. -Mōōminyē ām
kēēlto nyēbo bēērbēēryo, nteenee ōng'oomēkiitu. 16 Ōyēyiisyēē
bārooyin ake tukul kuyem kuuyu tinyē :bēsyōōsyēchu rōkōs.
17 Kunyoo, -mōōkwērtē keey, nteenee ōnkēt kiyēē māchē
:Mokoryoontēēt. 18 Otayee keey bōōkitēēt kuuyu āroontook.
Yēē kātāwuu nyooto, okany / kiinyiitwook Tāmirmiryēētaab
Yēyiin. 19 Yooto, +mōōtyēēnē tyēēnwookik chēē tēērchiintōōs
ōsiltooy Yēyiin. Ōtyēēnchinē Mokoryoontēēt ām mooyēēt
akeenke 20 ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo
kiy ake tukul ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiri-
istō.

Wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :biich chēē kiikoomut keey

21 Ōywēyē keey nto yooto, kukōōyibchi Kiriistō koonyit.
22 Māchāktōōs kōōywēyē :kooruuk saanikwaa kuu wōloo
iywēytooy Kiriistō, 23 kuuyu saanteet :nyēē bāwu koorkēēt kuu
yoo bāwu :Kiriistō kaniseet kumukuul nyoo bōōrnyii ānku inee
:Kāārārookiintēēt. 24 Kuu wōloo iywēytooy :kaniseet Kiriistō,
māchāktōōs kōōywēyē :koorko saanteenyii.
25 Nto nkinyiing' saanteet, māchāktōōs ichāmē
koorkēēng'uung' kuu yoo kicham :Kāārārookiintēēt kaniseet
kut kōōkooyto soboonnyii 26 sukōōtiliilēē :kanisaanaa
kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin.* 27 Kiikooyto soboonooto
sukuchōbchi keey kaniseet nyēbo lēbkēēyyo, nyēē mātinyē
tisya, mā maasaat nto kutinyē miyootyo ake tukul. 28 Ām
kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, māchāktōōs :saannyaa ake tukul
kuchāmē koorkēēnyii kuu wōloo chāmtooy keey. Murēn ake
tukul nyoo chāmē koorkēēnyii kuchāmē keey nkit. 29 Māmii
:chii bēsyēēt ake nyēē kiikutay keey, nteenee bāyē bōōrnyii
ānkuriibē kuu wōloo yēytoochintooy :Kiriistō biikyii, 30 kuuyu
acheek :chēē kēēyēyē bōōrtaab Kiriistō. 31 Kuu yoo /kikeesir
kule, "Kunyoo kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab

5:14 Room. 13:11-12 **5:16** Kolos. 4:5 **5:18** Room. 13:13 **5:20** Kolos. 3:16-17 **5:21** 1Bēt. 5:5 **5:23** 1Kōōr. 11:3; Ēfēēs. 1:22-23 **5:24** Kolos. 3:18; Tiitō 2:3-5; 1Bēt. 3:1-6 **5:25** Kala. 1:4 * **5:26** Imuuchē :Bāwulō kung'āloolēē saakweetaab kooyēēy nyēbo Yuutayeek nyēē kimākyinē kule /kiiwuun kōōkōōnnyoontēēt /ānkiilookyi sirook chēē kāroorānēch /kumānāākiimutyi saanteet. **5:26** 1Kōōr. 6:11; Tiitō 3:5; Ibu. 10:22; 1Bēt. 3:21 **5:27** 2Kōōr. 11:2; Ēfēēs. 1:4; Filib. 1:10; Kolos. 1:22 **5:30** Ēfēēs. 1:23

kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii ānkunoomnyo
:tukwaay kuyēk kiy akeenke."† 32 Mii :manta nyēē wōō
miisin nyēē iyeelaat nyēē ibooru :siruutēchu ānkung'āloolēē
Kiriistō āk biikaab Kiriistō. 33 Kunyoo, māchāktōōs :nkinee
chii ām akweek kuchāmē koorkēēnyii kuu wōloo chāmtooy
keey ānkumākyinē mbo :nkinee koorko kōōywēyē saanteenyii.

6

Kāāburtaab lēēkōōk āk sikiikwaa
(Kolosaayeek 3:20-22)

1 Nto akweek lēēkōōk, māchāktōōs ōywēyē sikiikwook, ku-
uyu ng'ālyoo :nyoo nyēē mākwook :Yēyiin. 2 Mwooyē :siruutēk
kule, "Iywey kōōn āk koomēt."† Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo
taay nyēē kikuurto :Yēyiin 3 kumwooyē kule, "Siiminy nyēē
karaam ām kōōrēēt ākoy kooliloon."† 4 Nto akweek sikiik,
māmāchāktōōs ōwusē lōkōkwook kut bokwoowēsiitu, nteenee
ōnēētē ātēbuutēk chēē rubtooy keey āk Mokoryoontēēt.

Kāāburtaab motwoorik āk mokorēēnikwaa
(Kolosaayeek 3:23—4:1)

5 Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē
mokorēēnikaab kōōrooni. Ōywēyē ām mooyēēt akeenke kuu
wōloo ōywēytooy Kiriistō. 6 -Mōōywēyē sōō baateey kule
sukuchamaak yoo kakasaak, nteenee ōywēyē kuu wōloo
ōywēytooy Kiriistō, ōyēyē ām moonikwook kiyēē māchē :Yēyiin.
7 Ōyēyiisyē ām mooyēēt akeenke wuu nyēē ōmiitē ōyēchinē
Yēyiin yiisyoonoo āmēēbērē kule ōyēchinē biiko. 8 Ōnkēt kule
mākutuwēn :Yēyiin chii ake tukul ām kāroomnyo ake tukul nyēē
kayey ānku motwooriin :chiichoo nto bāwu keey.

9 Nto nkakweek mokorēēnik, māchāktōōs ōnāmē mot-
woorikwook ām kēēlto nyēē karaam. -Mōōlyōōlchinē ku-
uyu ōnkētē kule nyoo Mokoryoontēēng'waa icheek ku Moko-
ryoontēēng'woong' nkakweek :nyooto ānku inee :nyoo miitē
kibkōōnkōy. Māchāmē :inee chiito ake kusiir ake.

Booryēēt kubo soboontaab Tāmirmiryēēt

10 Ng'ālyoontēēt nyēē āwoong'tēē ku kule, ōnyōōru nkuruuk
kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin nyoo boonto kāāmuukēywēēk.
11 Onam kariikaab booryēēt chēbo Yēyiin sukung'eet oyeetee
keey ām wōlēē mii kēntooyiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt.
12 Mābo :booryoonoo kule / kiitaata koroti. Nteenee

† **5:31** Toowu. 2:24 **5:32** Ng'oong'. 19:7 **5:33** Kolos. 3:19; Tiitō 2:6; 1Bēt. 3:7 **6:1** Kolos. 3:20 † **6:2** Chuy. 20:12 † **6:3** Kiruutēk 5:16 **6:3** Kiruu. 5:16 **6:4** Kolos. 3:21 **6:6** 1Kōōr. 7:22 **6:8** Kolos. 3:22-25; 1Tēm. 6:1-2; Tiitō 2:9-10; 1Bēt. 2:18-21 **6:8** 2Kōōr. 5:10 **6:9** Kolos. 4:1; Yāāk. 2:1 **6:10** 1Kōōr. 16:13 **6:11** Yāāk. 4:7

kēēmiitē kēēbooryēē bāytooyik, kāāntōōyik alak chēbo kāāmuukēywēēk, kāāyyoong'ikaab kōōroonēēb mēēnān āk nkuruukaab tāmirmirook chēē miyootēch ām kōōrēēt barak. 13 Kunyoo, onam kariikaab booryēēt chēbo Yēyiin kuyem, sōōyēētu yoo yitu :bēsyoonoo bo rōkōs nyoo chōōnii, si yoo ! koo-am booryēēt, kumāchāktōōs tōōtitirootiin. 14 Ōchōb keey ōyēku biich chēē ōmwooyē ng'al chēbo man, kuu yoo rātē keey :chii nyēbo lukēēt yoo māchē kuwo booryēēt. Oluumee keey churtaayeet sōōriibēē keey kuu yoo iluumēē keey :chii karneet wōlēēb teket yoo wēētii booryo. 15 Oluumee keey mbo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo yibu kaalyeet sukung'eet ōyyoong'unēē yooto kuu yoo iluumēē keey :chii kwēyōōn kērēēnkōōy. 16 Nto subak, onam kaakaaseet kuyēk loong'eet nyēē ōyēētēē keey ām kootyēk tukul choo bo ng'woonēēt choo mwooku :Kibrōkōsyoontēēt kuu yoo yēētēē keey :chii loong'eet ām booryo. 17 Ōriibē mētēwookwook sōōsōōtē kurubta keey wōlēē kiiraraaktaak :Kāārārookiintēēt kuu yoo iloochē :chii nyēbo lukēēt kuutwēēt sukukērēktēē mētinyii. Onam ng'ālyoontēētaab Yēyiin sōō-āmēē booryēēt kuu yoo nāmē :chii chōōkiit yoo wēētii booryo. 18 Ōyēyē ng'aleechu tukul ōsooyē Yēyiin kuyēētyēēchook. Ōsooyē kibtaman ām Tāmirmiryēēt. Ām ng'ālyoontooni, kumāchāktōōs ōchōbē keey -mookany kubēk :moonik. Ōsoochinē biikaab Kiriistō tukul ākookoy.

19 Ōsoowoo nkanii ānyōōru ng'aleek chēē āmwooyē sāābooru nyēē māmii :muyāt, kiyēē iyeelaat kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch. 20 Arataat :anii kuuyu āyēku kiiyookiin nyēē ā-āmtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Osaay kule āmwoowu ng'aleechaa nyēē māmii :muyāt kuu wōloo māchāktōōs amwaayte.

Chameetaab keey

21-22 Āmiitē āyooku Tukiikō kuchō wōloo ōmiitē. Ng'eetaabiya :inee nyēē chamaat ānku nyēē / kiikoosēē keey kubo yi-isyēētaab Mokoryoontēēt. Mākumwoowook lōkōōywēk tukul chēē rubtooy keey āk anii sōōnkēt :nkakweek wōlēē āwuuyē :anii āk kiyēē āyēyē ānkumwoowook wōlēē kēēwuuyē :acheek tukul ānkōōtitiirook.

23 Ōtēbtē :akweek mbo ng'eetaabiya kaalyeet. Kuyēētyēēchook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō sōōchoomtōōsii ānkōōkoosēē keey inee. 24 Kōōbēruurākiis

---

6:12 Ēfēēs. 2:2; 1:21; 1Bēt. 5:8-9 **6:13** Room. 13:12 **6:14** Isa. 11:5 **6:15** Isa. 52:7 **6:17** Isa. 59:17; 2Kōōr. 10:4 **6:17** Mat. 4:5-7; Ibu. 4:12 **6:19** Luuka 18:1; Room. 15:30; Ēfēēs. 3:14; Kolos. 4:2-4 **6:19** Yēyuut. 4:29 **6:20** Ēfēēs. 3:1 **6:21-22** Yēyuut. 20:4; Kolos. 4:7-8; 2Tēm. 4:12

꞉biiko tukul choo chāmē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō ām chamateet nyēē mābēku.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filibiik

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma (kasee Yēyuutēk 28:16 āk chēē rubē.) /Kiisōōtyinē kule ki kēnyiitaab 61 KK. Kimāchē :Bāwulō kubirchi chōōrōōnuutēkyii kōōnkōy ām Filiibi kubo toorētēētaab beesaanik chēē /kikiiyookyinē inee.

Kiyēē mii āriit: Toowunēē :Bāwulō ām barwaani kubirchinē kaniseet kōōnkōy ānkumwooy wōlēē kiwuu :soboonnyii ām Rooma. Kiyēyiisyēē bārooyinooto kōōkiimēē kaniseetaab Filiibi kukiilchi kāāyēnēēng'waa ānkoo kumiitē :wusiisyēēt āk kāāyiimuutēk alak. Mwoochinē kusatee keey ng'al chēbo muchas, kusyeem kuyibē keey ng'wēny ānkunoomnyo. Isōōtyinē icheek kule /kiirāroochē yoo kēēyēnchi Kiriistō āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēkaab Yuutayeek.

Kiyēē āmu: Ibooru :Bāwulō ām barwaani tiinyē soboonnyii, ng'erekweek kubo kule kiikōōyēnchi :inee Kiriistō ānkoo kurataat āmēēnkētē kiyēē makuyeyakay ām taay. Yoo ākoo /tākēēchāmchinē tākusob, makung'erech kubo chamateetaab Yēyiin. Nto yēē ākoo makume, mākwoomchi :yēēmootēēt wokuming'to keey Yēēsu ām barak. Kanyoo acheek choo kiikiiyēnchi Kiriistō :wōliin bo barak (kur. 3:20), kunyoo, kiimuuchē kēēmuytoochi nyāliluutēk ām kōōrēēt kēētinyē bāybooyyēēt āk nyikanateet.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Filiibi ānkumākyi bērur

1 Anii :nyoo Bāwulō, āboontē keey Tēmētēēwō kēēyēchinē
Kāārārookiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Āsirwook biikaab Yēēsu Kiriistō ām Filiibi, kāāntōōyik āk toorētik. 2 Kōōbēruurook :Baaba
Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Filiibi

3 Yoo āsōōtook, ābirchinē ākookoy Yēyiintēēnyuu kōōnkōy. 4 Yoo
āsoowook akweek tukul, āsooyē ām ng'erekweek, 5 kuuyu
kikēēyēētyēēchinoonu keey ām yiisyooni bo lōkōōywēk chēē
kāroomēch kuchakee bēsyoonoo kyōōnyōōru ng'aleechu ākoy
kura. 6 Āchāmtooy kule makutas taay kōōtitiirook :Yēyiin nyoo
kitoowu yiisyēēt nyēē karaam ām wōlēē ōmiitē. Yēyē kuu
nyooto ākoy yoo /kaakiiwaang'ta yiisyoonoo ām bēsyoonoo
iyēēwu :Yēēsu Kiriistō. 7 Misyoo āsōōtook kuu nyooto, kuuyu ōboontēēnoo mooyēēt. Kyōōtiiyoo yooto āyēchinē Yēyiin

1:1 1Kōōr. 4:17 **1:6** Filib. 2:13; 1Tēēs. 5:24

yiisyēēt ānkoo mbo yoo kyaarataat ām nyōrōōrōōnik nto yoo kyāākiimē ānkāā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch. 8 Inkēt :Yēyiin kule āmchoo anii :yēēmootēēt akweek tukul ām chamateetaab Yēēsu Kiriistō.

9 Āsoowook kule kuner :chamateeng'woong' miisin ōnyōōru kiirnātēētaab Yēyiin ānkōōrōōtootē ng'aleek kāroomin 10 soomuuch okwey kiyēē karaam ānkōōtililiitu bēsyoonoo itiilē :Kiriistō ng'aleek. 11 Āsoowook ōyēyē ākookoy tukuuk chēē churtootiin kubununēē :Yēēsu Kiriistō / sikiitōrōōr / ankiikaasta Yēyiin.

O-am booryēēt kubo Kiriistō

12 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āmwoowook kule kiyēē kiyeyakay ām wōlēē āmiitē kōōkuyēētyēēchi kutas taay :lōkōōywēk chēē kāroomēch. 13 Inkētē mbo raat :riibiik tukul chēbo kaytaab bāytooyiintēētaab Rooma āk biiko alak tukul kule arataat :anii kuuyu āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. 14 Nto subak, kookuyey :rātiisyēēnyuu kunyōōr mooyēēt :mbo ng'eetaabiya chēē chaang' ām Mokoryoontēēt kwaamta lōkōōywēkaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin āmēēywēyē.

15 Man sinee mii :biiko alake chēē āmu lōkōōywēchoo bo Kiriistō ām tuuyintaab moo ānkukwiiloo, nteenee mii :alake chēē āmu lōkōōywēchoo ām mooyēēt nyēē karaam. 16 Yēyē :icheek ng'aleechu kubo chamateet kuuyu inkētē kule kikwērwoo :Yēyiin wōli sukung'eet ayeet lōkōōywēkyii. 17 Māng'āloolēē :bichooto kābo taay Kiriistō ām mooyēēt nyēē lēēl, nteenee ng'āloolēē kubo tuuyintaab moo. Isōōtē kule nto /kēētāsyi / kēēwuso yoo tāāmiitē wōlēēb kāābrātiisyō. 18 Nteenee mā :kiy! Ang'erechaat kule /kyoomtooy Kiriistō ām keel ake tukul. Yoo āmtooy :alake kōōsōōtē nyēē miyaat, kwoomtootooy :alake kōōsōōtē nyēē karaam.

19 Ātāsē taay āng'ērēchē ānkētē kule +/ makiityaaktaa / ānkēēsārwoo, kuu yoo ōsoowoo ānkuyēētyēēchoo :Tāmirmiryēētaab Yēēsu Kiriistō. 20 Ākēnēē keey ānkāāyyoong'unēē kiito akeenke kule mākoy āmuy āyēchi Kiriistō yiisyēēt. Nteenee +māākiil raawuut kuu kwaak sāātōrōōrē Kiriistō ām wōlēē ābuurtooy yoo tāāsoboot nto yoo kaameey. 21 Soboonnyuu ku Kiriistō ānku kaykay mbo yoo kaameey. 22 Yoo tāāsoboot tāku kāroomēch :tukuuk chēē tookunēēnoo āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. Kunyoo botwoo kule nee :nyēē +maakwey. 23 Mii :ng'ala āyēēnku yu. Ākāykooyē āwēēchi keey wōlēē mii :Kiriistō bokiibuurtē

1:8 2Kōōr. 5:14 **1:10** Room. 12:2; 1Kōōr. 1:8; 2Kōōr. 5:10; Ēfēēs. 5:27; Filib. 1:6; 2:16; 1Tēēs. 3:13; 5:23 **1:11** Yoowa. 15:8 **1:12** Yēyuut. 28:17-20; Ēfēēs. 3:1 **1:17** 2Kōōr. 2:17 **1:19** Room. 15:30 **1:21** Kala. 2:20; Kolos. 3:3-4

keey tukwaay kuuyu kiy :nyoo nyēē karaam miisin,
24 nteenee kaykay ām wōlēē ōmiitē :akweek yoo āsoboot
:anii. 25 Kunyoo kāānkēt kule māchāktōōs tākiibuurtē keey āk
akweek kōōrooni sāāyēētyēēchook ong'erech ānkōōkiilchē
ām kaakaaseeng'woong'. 26 Yoo kāāruutoochook subak,
+moong'erech kubo kiyēē yēyē :Yēēsu Kiriistō kubuntēēnoo
anii.
27 Māchāksē kityō ōbuurē kuu yoo mwooyē :lōkōōywēkaab
Kiriistō, si yoo kachaakasaak nto kamachaakasaak, +māānkēt
kule ōkiilchinē kiy akeenke ānkōōwuulyēē :tukul lōkōōywēkaab
Kiriistō 28 āmōōmuyēē buunikwook. Yoo kakas :kwiilōōtichoo
wōlēē ōyēnchintooy Yēyiin, mākōōboor :yooto kule kōōkubootyo
:icheek /ankiiraraachaak akweek. Yēyiin nkit :nyēē kiikuchōb
kuu nyooto. 29 Mēēbērē /kiikēēchāmwook sōō kule okaasee
keey baateey Kiriistō, nteenee /kiikēēchāmwook kule /ki-
inyāliilook kubo inee. 30 Ōmiitē :nkakweek ō-āmē booryoonoo
kyōōkāsē ā-āmē :anii ānkutāā-āmē kura.

2

Ōyibē keey ng'wēny kuu Yēēsu

1 Ara, /kiikiimē keey ām Kiriistō? Ara, /kiititiirē keey ām
chamateenyii? Ara, /kēēsinēnē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin?
Ara, /kēēriirēē keey ānkēēkāsyinē keey kiisayta? 2 Yoo
wuu nyooto, ong'ereechaa miisin ōkāsyiintōōsii, ōchoomtōōsii
ānkōōyēku akeenke ām moonikwook āk kāāsōōtēywēēkwook.
3 -Mōōmākyinē keey tukuuk nkit, nto ōkāsē keey buch, nteenee
ōyibē keey ng'wēny ānkōōyibē alak kule kāroomēch kusiir ak-
week. 4 -Mōōkāsē baateey kiyēē ōmāchē :akweek nkit, nteenee
ōkāsē :nkinee kiyēē māchē :biiko alake.

5 Māchāktōōs ōkāsē kiy kuu wōloo kāstooy :Kāārārookiintēēt
Yēēsu. 6 Kiwuu :inee Yēyiin, āmēēbērē kiisoot kule kisāsu
kāāmuukēywēēchoo sukukerkeyiit Yēyiin. 7 Ānkoo kuwuu
nyooto, kibakaakta kāāmuukēywēēchooto ankucham kuyēk
motwooriin. 8 Nto yu ki chii, kiyibē keey ng'wēny kukoonyitē
Yēyiin ankucham mbo kumēēchi murtooywoontēēt. 9 Kunyi,
kiitōrōōr :Yēyiin Yēēsu ānkōōkoochi kaayneet nyēē wōō
miisin kubiir kaayna ake tukul. 10 Kunyoo, mākukutuny
:chii ake tukul nyoo mii barak, nyoo mii ng'wēny āk
nyoo mii *kāābkwoombiich kukoonyitē kaayneetaab

1:23 2Kōōr. 5:8-9 **1:27** Kolos. 1:10; 1Tēēs. 2:12; 4:1, 7 **1:30** Yēyuut. 16:19-40
2:2 1Kōōr. 1:10-11; Ēfēēs. 5:2 **2:3** Room. 12:10; Kala. 5:26 **2:4** 1Kōōr. 10:24
2:5 Yoowa. 13:15; Room. 15:5; 1Bēt. 2:21 **2:6** Yoowa. 1:1-2; 17:5; Ibu. 1:3
2:7 Yoowa. 1:14; 2Kōōr. 8:9 **2:8** Ibu. 5:8; 12:2 **2:9** Yēyuut. 2:33; Ēfēēs. 1:21; Ibu. 1:4

Yēēsu 11 ānkumwooyē :chii ake tukul kule Yēēsu Kiriistō
:Mokoryoontēēt, /sikiitōrōōr Baaba Yēyiin.

Ōbooru kule ōywēyē Yēyiin

12 Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, yoo kōkēēboontē keey kwaak,
kwōōkoonyitoo miisin. Kunyoo ānkoo ālōō raat ām wōlēē
ōmiitē, ōywēyiisyē miisin kusiir yoo kōbo taay ānkōōyēyē
tukuuk chēē ibooru kule /kookiiraraachaak. 13 Ōnkētē kule
imuuchē :Yēyiin kuyēētyēēchook yoo ōmāchē oyey kiyēē māchē
:inee ānkōōyēyē kiyooto.

14 Ōyēyē kiy ake tukul nyēē -mōōng'unyng'uunyē nto ōkwiilē
keey. 15 Yooto +mōōyēku biich chēē ōbēērē keey ānkōōtililiitu
kuu lōkōkaab Yēyiin chēē mātinyē lēēlis ām kōōrooni bo
chukurāt āk biich chēē moosootiin. Olekecheech kuu kookeel
16 ānkōōkiilchi lōkōōywēkaab soboonto. Yoo kooyey kuu ny-
ooto, āng'ērēchē bēsyoonoo itiilē :Yēēsu Kiriistō ng'aleek, kuuyu
mānāāwo buch :yiisyoonoo kyāāwuulyēē.

17 Ānkoo +/ makeewasta korotiikyuu / kiitaata kuu kōrōs
kuuyu kyaa-am booryēēt sōōyēnchi Yēēsu, +maang'erech
ankeeng'erech :tukul āk akweek. 18 Kunyoo nanyuun,
māchāktōōs :nkakweek ong'erech āk anii.

Tēmētēēwō ākoo Ēbāfurōtiitō

19 Āmoong'tēē keey Mokoryoontēēt Yēēsu kule +māāyooku
Tēmētēēwō ām lēēkitō kuchō wōloo ōmiitē saang'erech yoo /
kāchokyoomwoo lōkōōywēkwook. 20 -Māāboontē chiito ake nyēē
kāswook ng'aleekwook kuu inee. 21 Wuulyēē :biiko alake
ng'aleekwaa baateey, āmēēbērē ng'aleek chēē māchē :Yēēsu
Kiriistō. 22 Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kiikōōboorunto keey
:Tēmētēēwō nkityō, kuuyu āyēyiisyē :anii āk inee kuu leekwa
āk kwaan kubo yiisyēētaab lōkōōywēkaab Yēyiin. 23 Kunyoo,
āsōōtē +māāyooku kuchō wōloo ōmiitē yoo kaakas wōlēē wu-
unto :ng'aleek ām wōlēē āmiitē. 24 Ākoosēē keey Mokoryoon-
tēēt kule +māāchōō :nkanii wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

25 Kyōōyooku ng'eetaabiya Ēbāfurōtiitō wōlēē āmiitē
sukuyēētyēēchoo. Kōōkēēwuulyēē lōkōōywēk chēē kāroomēch
kyoomē booryēēt tukwaay. Nteenee, kwaasoot kule karaam
ākētu inee kuchō wōloo ōmiitē, 26 kuuyu kōōkwoomchi inee
:yēēmootēēt kubērē nto kasaak akweek tukul ānkōōyiimē
mēt kuuyu kyookas kule kikiikumnyaan :inee. 27 Manta
kimnyoonē ankitame. Nteenee kiriiree :Yēyiin. Mēēbērē
inee baateey, nteenee kiriireenaa nkanii simātāsyi :meenyii

2:11 Isa. 45:23; Yoowa. 5:23; Ng'oong'. 5:13 **2:13** Yoowa. 15:5; Room. 7:18; Filib. 1:6 **2:15** Kiruu. 32:5; Tān. 12:3; Mat. 5:14; Ēfēēs. 5:8 **2:16** 1Kōōr. 1:31; 15:2; 2Kōōr. 1:14; 5:12; Filib. 1:10; 1Tēēs. 2:19; 2Tēēs. 1:4 **2:17** 2Tēm. 4:6; 1Yoowa. 3:16 **2:18** Filib. 3:1; 4:4 **2:19** 1Kōōr. 4:17 **2:25** Filib. 4:18

ng'wooninto nyēē āboontē. 28 Anii miisin ːnyēē kwāāmāchē
kule kuchō wōlooto soong'erech subak yoo kookas inee, nto
yooto mēēbērē tāāsōōtē miisin. 29 Otaach ām ng'erekweek
tukul kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē miisin
biiko chēē wuu chutēchu, 30 kuuyu kyaalta keey nyēē kitāmēē
kubo yiisyēētaab Kiriistō nto yooto kuyēētyēēchoo, ng'ālyoo
nyēē kimōōmuuchē ːakweek kut ōyēētyēēchoo.

3

Wōlēē /kēēyēytooy /sikeechurta

1 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āmwooyē kule ōng'ērēchē ām
Mokoryoontēēt. -Māāyiimē keey yoo ākētyinē keey ng'aleechu
kikyāāsirwook, kuuyu mākuriibook ːng'aleechaata.

2 Ōriibēē keey buunichoo bo Yēyiin choo yēyootē ng'al
chēbo miyootyo ānkutilootē bōōrwoonikaab biiko. 3 Acheek
ːchēē */kikiimuraataneech nyēbo man, kuuyu kēēkutunkyinē
Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ānkiimoong'tēē keey Kāārārookiintēēt
Yēēsu āmēēbērē kubo kiyēē kiikēēyēchi Yēyiin. 4 Āboontē si-
nee ːnkanii ng'ālyoo ām kiyoo ng'āsēē keey ːbichoo alake.
Yoo mii ːchii nyēē mwooyē kule imoong'tēē keey tukuuk
chēē yēyē ːbiich buch, āboontē ːanii ng'ālyoo nyēē siirē
chooto. 5 / Kikiimuraatanaa āboontē bēsyōōsyēk sisiit /
ānkikēēsicho kuu *Isrāyēēliin nyēbo kōōtaab Beenchamiin,
*Iburāniintēēt mētit. Kyāāriibē ːanii kiruutēkaab *Muusa kuu
*ːFārisooyiintēēt, 6 ānkyāākōrōōm miisin nyēē kyāāwus biikaab
Kiriistō. Kyāāriibē kiruutēchoo nyēē kimāālēēlē. 7 Nteenee
tukuuchoo kyāāyiitē ːanii tukul kule ki kāroomēch, āyiitē
choo raat kule buch ām kiyēē kiikuyēwoo ːKāārārookiintēēt.
8 Ng'ālyoo nyēē karaam miisin kukeeytee kiyēē isōōtē ːbi-
chooo ku ānkēt Kāārārookiintēēt Yēēsu Mokoryoontēēnyuu.
Kyāāmētē kiy ake tukul kubo inee ānkāāyibē tukuuk tukul
choo kyāāyēyē kukerkeyiit biyek saanam Kāārārookiintēēt
kutukul 9 ānkāāyēku akeenke āk inee. -Māyēyoo ːkiruutēkaab
Muusa achurte ām taayeetaab Yēyiin, nteenee āchurtooy
kuuyu ākoosēē keey Kāārārookiintēēt. Yēyiin nkit ːnyēē
yēyē chiito kuchurta yoo keekaasee keey ːchiichooto inee.
10 Kiyēē āmāchē baateey ku kule ānkēt Kāārārookiintēēt āk
kāāmuukēywēēk choo kiing'ēētēē inee meet. Āmāchē akerkeyi-
itu inee nyoo /kikiinyaliil /ankeebakach 11 si nto anyuun, /
kiing'eeteenaa nkanii meet.

2:29 1Kōōr. 16:16, 18 **3:1** Filib. 2:18 **3:2** 2Kōōr. 11:13; Kala. 5:12 **3:3** Yoowa. 4:21-24; Room. 2:28-29; Kala. 6:15; Kolos. 2:11 **3:4** 2Kōōr. 11:18, 21 **3:5** Toowu. 17:9-14; Room. 11:1 **3:6** Yēyuut. 8:3; 21:20; 22:4; 26:9-11 **3:9** Room. 1:17 **3:11** Room. 6:5, 8-11; 2Kōōr. 4:10

Ālābātyinē awaang'te kiyoo kitōōlchoo :Yēēsu

12 -Māāmwooyē kule kwāāwoong'u nto kwāābuntoochi tabantaab churtaayeet, nteenee tāākiilē keey ayey kiyoo kitōōlchoo :Kāārārookiintēēt Yēēsu. 13 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, -māāsōōtē kule kwaateryeech kiyooto. Kiyēē ārābchinē, ku āwuutyēē kiy ake tukul nyēē mii lētuunyuu ānkāākiilchi keey kiyēē mii taayeenyuu. 14 Kunyoo, ālābātē ānyōōru kiyēē tuwēnēēnoo :Yēyiin kubununēē :Kāārārookiintēēt Yēēsu.

15 Māchāktōōs :acheek tukul choo kēēkichootiin kiisōōtē kuu nyiitēnyi. Nto yoo ōboontē :akweek alake kāāsōōtēywēēk chēē teer, mākōōboorwook :Yēyiin. 16 Okany keetas taay kiibuurtē lēbkēēyyoonoo kikēēnyōōru.

17 Mbo ng'eetaabiya, ōkāsēē biiko choo yēyē kuu wōloo āyēytooy :anii ankooyey :nkakweek kuu nyooto. 18 Kisimāmwoowook areet chēē chaang' ānkutāāmwoowook nyēē āriirē kule, kwiilē :biiko chēē chaang' ng'aleekaab meetaab Kāārārookiintēēt ām murtooywoontēēt. 19 Mii :bichoo bokwooroontōōs. Intōōytēē moonikwaa, intumēērēē tukun chēē miyootēch yēē kātāmuuytōōs ānkōōsōōtē baateey tukuuk chēbo kōōrooni. 20 Nteenee kēēbooyē :acheek kibkōōnkōy ānkēēmiitē kēēkānyē miisin Kāārārookiintēēt nyoo Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kuchōōnēē kibkōōnkōy. 21 Makuweech bōōrwēkyoo chu bo ng'wēnyuuni kukerkeyiit bōōrnyii nyoo bo lēbkēēyyēēt ānkubāw kiy ake tukul.

4

1 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya choo āchāmook, ōkiilchi Mokoryoontēēt kuu nyooto. Āmchoo akweek :yēēmootēēt miisin ānkāāng'ērēchēēnook sōō nyēē tyaa.

Ōbuurtē kaalyeet

2 Lēyyē, āsooyiing' inyiing' Ewootya ākoo Suntiikē kule ōkāsyiinē ām Mokoryoontēēt. 3 Nto inyiing' choorweenyuu nyoo kiichuutyiintōōsii,* iyēētyēēchi chēēbyōōsōōchu kukāsyiin. Kikyaam booryēēt āk icheek kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kēēboontē keey Kēlēmēēn ākoo biikyuu choo kikēēyēyiisyē tukul choo mii :kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto.

4 Lēyyē, ōng'ērēchēē Mokoryoontēēt ākookoy. Āmwooyē subak kule ōng'ērēchēē! 5 Okany kukas :biiko tukul ntusātēēng'woong'. Mii :Mokoryoontēēt kuchōōnii ām lēēkitō.

3:12 1Kōōr. 9:24-25 **3:14** 1Kōōr. 9:24-25 **3:17** 1Kōōr. 4:16 **3:18** Kala. 6:12 **3:19** Room. 16:18 **3:20** Ēfēēs. 2:6; Ibu. 13:14 **3:21** Room. 8:29; 1Kōōr. 15:25, 28, 43-53; Kolos. 3:4 **4:1** 1Tēēs. 2:17-20 * **4:3** Mwooyē :alake kule Siisikō. **4:3** Ng'oong'. 3:5 **4:4** Filib. 2:18 **4:5** Room. 13:11-12; 1Kōōr. 16:22; Ibu. 10:25; Yāāk. 5:8; Ng'oong'. 22:20

6 -Mōōmuyēē kiy ake tukul nteenee ōsooyē Yēyiin kukōōnook
kiito ake tukul nyēē -mōōboontē. Ōbirchinē inee kōōnkōy
ākookoy yoo ōsoomē. 7 Nto yooto kuriibwook :kaalyeetaab
Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook kubuntēē Kāārārookiintēēt Yēēsu.
Wōō :kaalyaanaa miisin nyēē māyityinē :kāāsōōtēywēēkaab
biiko.
8 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē ng'aleechu ankoorub:
ng'aleekaab manta, tukuuk chēē /kēēkoonyitē, chēē chuu-
lootiin, chēē tiliilēch, chēē kāroorānēch, chēē /kēēng'ērēkyinē,
chēē kāroomēch āk chēē /kiikoostooy. 9 Ōyēyiisyēē tukuuk choo
kyāānēētook, choo kyāāmwoowook nto ku choo kyōōkāsē āyēyē.
Nto yooto +mōōboontē keey Yēyiintēētaab kaalyeet.

Kibirchi :Bāwulō kōōnkōy biikaab Filiibi

10 Tyaa sōō, :ng'erekweek chēē āboontē ām Mokoryoontēēt
kuuyu ānkoo kikiikukeeyta :bēsyōōsyēk chēē chaang',
kyoomuuch ōyookwoo tukuuk subak. Ānkētē sinee kule
kyōōmāchē ōyēētyēēchoo nteenee kimōōtinyē bārooyinto.
11 -Māāmwooyē sōō, ng'aleechu āmāchē kiy. Kyaaneet keey
ayemakse āk kiyēē āboontē. 12 Ānkēt wōlēē wuu :soboonto yoo
-māāboontē kiy āk yoo āboontē tukuuk chēē chaang'. Kyaaneet
keey āyēmāktōōsii ām soboon ake tukul ānku yoo /kakeebaya
nto ku yoo āmoo :kēmēy nto āboontē chēē chaang' nto ku ng'ēri.
13 Āmuuchē kiy ake tukul ām kāāmuukēywēēk choo kōōnoo
:Kāārārookiintēēt. 14 Kikaramiit mbo sinee ōyēētyēēchoo ām
nyāliluutēkyuu.
15 Ōnkēt :akweek biikaab Filiibi kule yoo kyōōkāsē nyēbo
taay lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo kyāāng'ēētēē yēēmēētaab
Maketoonnya, mānāāyēētyēēchoo :kaniseet ake tukul ām
yēēmōōsyēk alak, nteenee akweek nkit :chēē kyōōyēētyēēchoo.
16 Kyōōyēētyēēchoo areet āyēēng' yoo kimāāboontē kiy āmiitē
Tēēsālōōnikē. 17 Karaam sinee ōkōōnoo kiy nteenee kiito nyēbo
koomānuut kukunyōōr :chii tuwēnēētaab Yēyiin. 18 Kōōnkōy
kuuyu kōōkuyityoo :tukuuk tukul choo kyōōyooku Ēbāfurōtiitō
kuyibwoo. Kunyoo, ātinyē ra chēē yēmoo. Kerkeey :tuku-
uchoo kōrōs chēē ānyiny chēē /kākēēbēēlchi Yēyiin, chēē
chāmē :inee ānkōōng'ērēēchē. 19 Mākukōōnook :Yēyiintēēnyuu
kiyēē -mōōboontē, kubununēē Yēēsu Kiriistō kuuyu inee :nyēē
boonto tukuuk tukul. 20 Kutōrōriit ākookoy :Yēyiintēēnyoo nyoo
Baaba. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

4:6 Tyēēn. 37:5; Mat. 6:25; 1Bēt. 5:7 **4:7** Yoowa. 14:27; Kolos. 3:15 **4:9** 1Kōōr. 4:16 **4:11** 1Tēm. 6:6-8 **4:12** 2Kōōr. 6:10 **4:13** 2Kōōr. 12:9-10 **4:15** 2Kōōr. 11:8-9 **4:16** Yēyuut. 17:1 **4:17** 1Kōōr. 9:11-12 **4:18** Laawi. 3:5; Filib. 2:25; Ibu. 13:16

21 Ōsuboowoo chii ake tukul nyēbo Yēēsu Kiriistō. Isubooyook
:kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō āk mbo tuubchōōsyēk chēē
kēēboontē keey. 22 Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul chēē
mii wōli, ānku miisin choo yēyiisyē kaab bāytooyiintēētaab
Rooma. 23 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ām
tāmirmiryēēt.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kolosaayeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtyinē ki nyēbo 60 KK (kasee Yēyuutēk 28:16 kutas taay). Wuu nyēē /kikēēsirē kēnyiit akeenke āk nyēbo Ēfēēsō nteenee kisimkoonto ām nyoo bo Filibiik. Toorētiintēēnyii Tukiikō :nyēē kiyibē barweetaab Ēfēēsō āk nyēbo Kolosaay. Kimānāāwo :Bāwulō Kolosaay. Kiyyēē :yiisyēētaab Bāwulō ām kiriinkēētaab Ēfēēsō, kaniseetaab Kolosaay. Āybēēryoontēēt Ebaafura nyoo kireeny keey kubuntēē yiisyēētaab Bāwulō ām kaniseetaab Ēfēēsō :nyēē kiyibē lōkōōywēkaab Yēēsu Kiriistō kuba Kolosaay nyoo /kiisōōtyinē kule ki kiriinkēēnyii.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kiiyiim mēt Ebaafura :ng'aleek chēē kimiitē Kolosaay. Yooto kuruutoochi Bāwulō ām Rooma. Kunyoo, iboorchinē :barwaani biikaab Kiriistō wōlēē māchē kōōbuurtooy. Ryoochē ntāsimuutēk, kāānēētuut chēbo biich chēē mātinyē kāāyēnēēt āk wōlēē sooytooy :Yuutayeek. Ng'al :choo chēē kimii kung'ēēnyootē biikaab Kiriistō kut koolebleeb kāāyēnēēng'waa ām wōlēē mii :Yēēsu kule inee ku lakwataab Yēyiin. Ibooru :Kiriistō wōlēē wuu :Yēyiin. Inee :nyēē iyyoong'unēē :tukuuk tukul, inee :mokoryoontēētaab biikaab Kiriistō ānku Kāārārookiintēēt nyoo kiichoomnyo chiito āk Yēyiin. Chōōnēē :kaararaacheet wōlēē mii :inee nkit. Mātiinyē keey āk kāānēētuut alak tukul āk mbo ātēbuut alak. Ibooru :Bāwulō wōlēē ibooruntooy keey :kāāyēnchinooyēēt ām soboontaab chiito nyoo kiikutaach Kiriistō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kolosaayeek ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin āyēku lēbkēēyiintēētaab
Kāārārookiintēēt Yēēsu. Āboontē keey ng'eetaabiya Tēmētēēwō.
2 Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō ām Kolosaay choo
ōtiliilēch ānkōōkoosēē keey Kiriistō ānkēētuubchē :tukul ām
inee. Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kolosaay

3 Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy kwaak nyoo kwaaniitaab
Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō yoo kēēsoowook.
4 Kēēng'ērēkootiin kuuyu kookeekas kule ōkoosēē keey miisin
Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō tukul,
5 kuu yoo mii :kiy nyēē ōkēnēē keey nyēē /kiikēēkōnōrwook

1:4 Ēfēēs. 1:15

ām Kaab Yēyiin. Kisimokasee ng'ālyoontooni lōkōōywēkaab manta chēē kāroomēch 6 choo /kikyoomwook. Kuu yoo kōōkuyēstoochi :lōkōōywēchu kāroomēch kōōrēēt tukul ānkōōkuyibchi biiko bērur, kyōōbēruurāksē :nkakweek kung'eetee bēsyoonoo kyōōkāsē ānkōōnkēt kule chāmook man :Yēyiin. 7 Kyōōkāsēē lōkōōywēchu Ebaafura nyoo kēēyēyiisyē :tukul ānku chiinyoo nyoo kēēchāmē. Iyyoong'oot :inee kuyēyē yiisyēētaab Kiriistō kubo akweek. 8 Inee mbo subak :nyēē kyoomwēēch acheek choomnyēēt nyēē ōboontēē keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

9 Kunyi, kiikēēsoowunoonwook kung'eetee kikeekas ng'aleechaa ākoy kura, kule okas kuchurta kiyēē mākwook :Yēyiin ānkōōnyōōru kiirnātēēt nyēē wōō nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēnyii. 10 Yooto nanyuun, +moong'ereech Mokoryoontēēt ām ātēbuutēkwook, ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch ānkōōtāsē taay ōnkētē Yēyiin miisin. 11 Kēēsooyē kule ōkiilchē ām kāāmuukēywēēkyii tukul sōōmuytooy ānkōōlukuyē ng'al ām ng'erekweek 12 ōbirchinē Baaba kōōnkōy nyoo kiyēyook ōnoomnyē āk biikaab Kiriistō alak oyemte :tukul lēbkēēyyēētaab Kaab Yēyiin.

Wōōyintaab Kāārārookiintēēt

13 Kiikōōnēmunēēnēēch :Yēyiin wōlēē mii :kāāmuukēywēēkaab mēēnānēēt ānkōōwuuchēēch bāytooyiisyēētaab lakwanyii nyoo chāmē. 14 Lakwanyii nyiitēnyi :nyoo yēyē /kiityaakteech /ānkēēnyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookikyoo. 15 Inee :nyēē kiiboorunēē keey :Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. Kisimkutook :inee /kumanaakeeyey kōōrēēt, 16 kuuyu kibununēē inee :kiy ake tukul nyoo miitē barak āk nyoo miitē ng'wēny, choo /kēēkāsē āk choo -/mākēēkāsē, bāytooyik āk mokorēēnik, choo bāytooyiisyē ām kōōrēēt barak āk choo bo kāāmuukēywēēk. /Kikēēyēyē kiy ake tukul kubo inee. 17 Kimii :inee /kumanaakeeyey kiy ake tukul ānkutāsē taay :tukuuchooto tukul ām kāāmuukēywēēkyii.

18 Kunyi, biikaab Kiriistō tukul ku bōōrnyii ānku inee :mētit. Inee :nyēē kitoowunēē keey :kiy ake tukul ānku kaabooreet kung'eetee meet sukubāwu kiy ake tukul. 19 Kicham :Yēyiin kukerkeyiit :Kiriistō āk inee ām keel ake tukul. 20 Kimāchē :Yēyiin kōōchoomnyo kiy ake tukul āk inee kubununēē Kiriistō ānku tukuuk chēē miitē ng'wēny nto chēē miitē barak. Kiyib

---

1:5 Ēfēēs. 1:13; 1Bēt. 1:3-4 **1:7** Kolos. 4:12; Filēm. 23 **1:10** Filib. 1:9 **1:10** Filib. 1:27 **1:12** Ēfēēs. 1:18 **1:13** Yēyuut. 26:18; Ēfēēs. 2:2; 1:21 **1:14** Ēfēēs. 1:7 **1:15** 2Kōōr. 4:4; 1Tēm. 6:16; Ibu. 1:3 **1:16** Yoowa. 1:3 **1:18** Yēyuut. 4:2; 1Kōōr. 6:14; Ēfēēs. 1:22-23; Ng'oong'. 1:5 **1:19** Ēfēēs. 1:23; Kolos. 2:9

kaalyeet kubununēē korotiikaab Kiriistō choo kiwāstooy keey
ām murtooywoontēēt.
21 Kyōōlōōyēch ām wōlēē miitē :Yēyiin ānkyōōyēku
buunikyii, kuuyu kyōōyēyē ng'aleek chēē miyootēch.
22 Nteenee kwōōchoomnyē ra āk inee kubununēē meetaab
Kāārārookiintēēt sukung'eet obe wōlēē miitē ōtiliilēch nyēē
-mōōtinyē tisya āmāmii :chii nyēē mwooyē kule ōtinyē
miyootyo. 23 Yoo sōōyityi yooto, ōkiimiitu ōkoosēē keey
Kiriistō amamaasaak :chii osatee keey kiyoo ōkēnēē keey
kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikyoomwook
choo /kiikyoomchinē biiko tukul ām kōōrēēt ānku chooto
:chēē kwāāyēkunēē :anii Bāwulō motwooriin.

Yiisyēētaab Bāwulō

24 Ang'erechaat anyalil kubo akweek. Abaybay akas
kule ākālābē nyāliluutēk choo kiituuchē :Kāārārookiintēēt
kubo biikaab Kiriistō choo icheek ku bōōrnyii. 25 Āyēchinē
:anii biikyii yiisyēēt, kuuyu kitoola :Yēyiin ā-āmwook kuyi-
tyiin :ng'ālyoontēēnyii nyoo 26 /kikiiyeelaan kung'eetee kēny,
nteenee /kōōkiiboorchi ra biikyii. 27 Kichōb :Yēyiin kule
kōōboorchi biiko tukul wōōyintaab ng'ālyoontoonoo kiiyeelaat.
Ng'ālyoontoonooto ku kule: Miitē :Kiriistō āriinyoo ānkiikēnēē
keey bērurtaab Kaab Yēyiin kubununēē inee. 28 Kiriistō ny-
ooto :nyiitēnyi kyoomtooy :acheek kiisōōwu ānkiinēētē chii
ake tukul ām kiirnātēēt tukul sukukiimiit ankuchurtaat ām
Kiriistō yoo yitu taayeetaab Yēyiin. 29 Kiyiitēnyi :nyēē āmiitē
ā-āmchinē booryēēt ānkāābirtoochinē nkuruuk kuyēētyēēchoo
:Yēyiin.

2

1 Āmāchē ōnkēt kule āmiitē ā-āmē booryēēt kubo akweek
Kolosaayeek, biikaab Kiriistō ām Laawotikeeya āk alak choo
manaakasa. 2 Āmāchē ātitiir biiko kunoomnyo ām cha-
mateet sukukich miisin ānkōōnkēt kāroomin kiyēē kikiiyeel
:Yēyiin nto nyooto ku Kiriistō. 3 Kiriistō :nyēē ng'oong'u
tukuuk tukul chēbo kiirnātēētaab Yēyiin choo kāroomēch
ānkiiyēēlootiin. 4 Āmwoowook ng'aleechu simeeberbeereenaak
:chii ng'aleekaab kwiilat chēē bērē :chii kāroomēch ākoo buryo.
5 Ānkoo -mākēēboontē keey akweek ām wōloo ōmiitē, kēēboontē
keey ām Tāmirmiryēēt ankaang'erechaat akas kule ōbuurē ām
kēēlto nyēē karaam ōyēnchinē Kiriistō nyēē māmoosook :kiy.

1:20 2Kōōr. 5:19; Ēfēēs. 1:7, 22; 2:14 **1:22** Ēfēēs. 2:12-13 **1:22** Room. 5:10; Ēfēēs. 5:27 **1:23** Kala. 1:16 **1:24** 2Kōōr. 4:10-12; Ēfēēs. 3:13; 2Tēm. 2:10 **1:27** Ēfēēs. 3:6; Kolos. 2:2; 4:4 **1:28** Ēfēēs. 4:13 **1:29** Yēyuut. 19:11; Ēfēēs. 3:7 **2:1** Kolos. 4:13, 15-16 **2:2** Kolos. 1:26-27 **2:3** 1Kōōr. 1:24, 30 **2:4** Room. 16:18 **2:5** 1Kōōr. 5:3

Kiikootyaakteeneech :Kiriistō kiruutēkaab biiko

6 Kuu yoo kyōōyēnchi Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo Mokoryoontēēng'woong', otas taay ōbuurtooy inee. 7 Ōkwērtoochi inee tiikiitēk sōōkich kāroomin ām soboonwēkwook. Ōkoosēē keey inee nkit kuu wōloo /kiikiinēētitook ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman.

8 -Moo-aste keey kwaasantaak :alake ōrātākiisyē kubununēē kāānēētuut alak chēē māyēētyēēchinē kiy. Kāābērbēēriisyō :nyoo nyēē rubtooy keey āk ātēbuut chēbo biiko buch nyēē iyyoong'unēē wōlēē wuu :ātēbuutēkaab kōōrooni, kusiir chēbo soboontaab Kiriistō. 9 Kiiboorunēē keey :Yēyiin Kiriistō kutukul 10 ankiikooluumaak akweek :Yēyiin kutukul ām Kiriistō nyoo inee :nyēē bāwu kiy ake tukul. 11 Yoo kyōōwēēksēē ng'ōōkiswookikwook */ kikiimuraatanaak ōbooyiitu Kiriistō. *Kāāmurootāniisyō :nyoo nyēē makerkeey āk nyoo yēyē :biiko nteenee /kikiimuraatanaak ām Kiriistō, 12 yoo / kikēēbātisānook. / Kikeemuyaak āk Kiriistō / ankiing'eeteenaak meet āk inee, kuuyu kyookaasee keey kāāmuukēywēēkaab Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet. 13 Yoo kikiikubaraak :ng'ōōkisoo kyōōboontē, kyōōminyēē soboonooto. Nteenee kukōōnook :Yēyiin soboonto nyēē lēēl kuu yoo kiikoochinē Kiriistō. Kinyōōwēēch :Yēyiin kaat acheek tukul ām ng'ōōkiswookikyoo 14 yu kiibuuktoowēēch kiyēē kikiikōōtiilwēēch :kiruutēk ānkōōnēmtoowēēch ng'aleechaa ānkukwērtoochi murtooywoontoonoo. 15 Kiikubut kāāmuukēywēēkaab tāmirmirook chēē miyootēch choo bāytooyiisyē ankoobaartaat icheek kuu kibratiis nto yityo kōōrōōktoochi murtooywoontēēt.

16 Kunyi, -mēētiilchook :chii ng'al kukōōnook kiruut kubo āmit, kiyēē ōyyēē, ntāsimuut bo saayeet kuu chēbo yoo kālēēl :araawa nto ku bēsyēētaab *Sabaato. 17 Kiimutyoonu :kiruutēchoo ng'al chēē kimii kukwoonii. Nto ng'ālyoontēēt nyēbo man ku Kiriistō.

18 Kicham :biiko alake kuyēyē keey kule kāyib keey ng'wēny ānkukutunkyinē malayikaanik. -Mookany kukerektaak :bichooto -/ mākēētuwēnook. Ng'āsē keey :bichoo kule nyōōru ng'oong'uutēk, nteenee kubooyiit man, itoomootē ng'al. Kerkeey :ng'aleekwaa āk wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo māyēētyēēchinē chii kiy. 19 Kiikoobetyeenyee keey :chii nyēē wuu nyoo wōlēē miitē :Kiriistō nyoo inee ku mētit nto acheek ku bōōrnyii nyēē tākēēnoomtōōsii āk inee

---

2:7 Ēfēēs. 3:17 **2:9** Ēfēēs. 1:21; Kolos. 1:19 **2:11** Room. 2:28-29; Ēfēēs. 2:11 **2:12** Room. 6:3-4; Ēfēēs. 2:6; Kolos. 3:1 **2:13** Ēfēēs. 2:1, 5 **2:14** Ēfēēs. 2:15-16; 1Bēt. 2:24 **2:15** Ēfēēs. 1:21 **2:16** Room. 14:1-6; Kala. 4:10; 1Tēm. 4:3 **2:17** Ibu. 8:5 **2:18** Ēfēēs. 1:21; Kolos. 1:16

kuu yoo inoomtōōs :yiinook āk mēliilook bōōrto, kēēnēērtōōsii ānkēēnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē miitē :Yēyiin.

20 Kyōōbēku / ankiikiityaakteenaak ātēbuutēkaab kōōrooni kuu yoo kimēē :Kiriistō. Ām nee yu tōōrubē kiruutēkaab kōōrooni 21 chēē mwooyē kule: -moonam nyi, -moo-am nyi nto -mōōtiiny nyi? 22 Kāānēētuutēkaab biiko buch :kiruutēchoo tukul. /Kikēēyēyē āmiik kule /sikyoomē ānkuyēyiisyēē :bōōrto. 23 Tooku :kiruutēchu sinee wuu nyēē bo ng'oomnān ānkumāchāksē /kiinēmchinē keey miisin /ānkēēyēyē keey wuu nyēē /kēēyibē keey ng'wēny ānkuwuuyiityinē bōōrto, nteenee māyēētyēēchinē :kiruutēchu chiito kuriibēē keey muchastaab bōōrto.

3

Kēēlto nyēbo soboonto nyēē tiliil

1 Kunyi, kuuyu kyōōwut soboonto nyēē lēēl kuu yoo king'ēētē :Kiriistō, ōchēēng'ē kiyēē miitē Kaab Yēyiin wōloo miitē :inee kukēēbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. 2 Māchāktōōs ōsōōtē tukuukaab Kaab Yēyiin -āmōōwoonkyi kāāsōōtēywēēkwook tukuuk choo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni. 3 Kiikubēk :soboonwēkwook choo kibo kēny ānkumii :soboonwēkwook choo leelach wōlēē mii :Kiriistō kubo kiyēē kiikuyey :Yēyiin. 4 Yoo kēēyēēw :Kiriistō ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin makeekerkeyiitu inee.

5 Kunyi, māchāktōōs ōtub kiy ake tukul nyoo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni kuu: Martaayeet, soboonto nyēē mā tiliil, muchas nyēbo bōōrwoon, āk kāāsōōtēy chēē miyootēch. Otayee keey mooroong'nyaantiit, kuuyu tōōrchinē chii kutiiyēē mēt tukuuk chēē boonto yoo kātēēkoosēē keey Yēyiin. 6 Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē ng'aleechaa.

7 Kyookerkeeye :nkakweek nyooto yoo kitōōrubē ng'aleekaab soboontaab kōōrooni. 8 Nto raat, osatee keey tukuuchoo. -Mōōnyēērchinē keey āmōō-āwēsyinē keey. -Mōōkāwōōtēnchinē keey, āmōōng'āloolēē keey nyēē miyaat, āmōōwiirunootē ng'al chēbo rōkōs. 9 -Mōōbērbēērē keey, kuuyu kyōōmētē kāāburng'woong' nyoo kibo taay āk ātēbuutēkyii 10 ankoonam soboonto nyēē lēēl. Miitē :Yēyiin kōōlēēliitē kāāsōōtēywēēkwook okerkeyiitu inee. 11 Yoo nyēē mā Yuutāyiin nto Yuutāyiin, nyēē imuraatanaat nto nyēē meemuraatanaat, soboyiin, boontāyiin, motwooriin nto nyēē

2:19 Ēfēēs. 1:22-23 **2:20** Kala. 4:3-5, 9 **2:22** Māārkō 7:7; Ibu. 13:9 **3:1** Yēyuut. 2:33; Kolos. 2:12 **3:2** Mat. 6:33 **3:4** Filib. 3:21; Kolos. 1:27; 1Yoowa. 3:2 **3:5** Room. 6:6, 11; 8:13; Kala. 5:24 **3:6** Ēfēēs. 5:6 **3:7** 1Kōōr. 6:11; Ēfēēs. 2:3, 11-12; 4:22; 5:8; Tiitō 3:3 **3:8** Kala. 5:19-21 **3:10** Ēfēēs. 4:22-24

bāwu keey. Nteenee Kiriistō :nyēē kiy ake tukul ānkuminyē āriitaab chii ake tukul nyēē mēēkutiny kule ng'oo :ng'oo.

12 Kunyoo, kuuyu chāmook :Yēyiin ankookukweyaak ōyēku
cheechii chēē ōtiliilēch, māchāktōōs ōriirēē alak, ōlēēliityinē
keey moon, ōyibē keey ng'wēny, ōtālāyiitu, ānkōōlukuyē ng'al.
13 Ōmuytoochinē keey ānkōōnyōōchinē keey kaat ām ng'ālyoo
ake tukul nyēē kōōkuyēchi chiito :ake ake. Ōnyōōchinē keey
kaat, kuu yoo kinyōōwook kaat nkakweek :Mokoryoontēēt.
14 Nto ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku chamateet.
Inoomtōōs :chamataani biiko kuyēk akeenke kuchurta.

15 Okany kubāw :kaalyeetaab Kiriistō kāāsōōtēywēēkwook,
kuuyu / kikēēkuurook ōyēku kiito akeenke ām kaalyaanaa
ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy. 16 Kooluumaak
:ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnēētiisyē, ānkōōyisu keey ām
kiirnātēēt tukul. Ōsiltooy Yēyiin ōbirchinē kōōnkōy ām
tyēēnwookik chēē makerkeey ākoo tyēēnwookik chēē
iboorwook :Tāmirmiryēēt. 17 Nto yoo ōmwooyē ng'ālyoo nto yoo
ōyēyē kiy, māchāktōōs ōmwooyē ānkōōyēyē ām kaayneetaab
Mokoryoontēēt Yēēsu ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy
kubununēē inee.

Wōlēē māchāksē kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō (Ēfēēsēēk 5:22—6:9)

18 Māchāktōōs kōōywēyē :koorko ake tukul saanteenyii.
Kēēlto :nyooto nyēē mākwook :Mokoryoontēēt. 19 Nto akweek
murēnik, mākwook kuchāmē :chii koorkēēnyii nyēē māwusē.
20 Māchāktōōs akweek lēēkōōk ōywēyē sikiikwook ām keel ake
tukul. Yoo ōyēyē kuu nyooto, ōng'ērēēchē Mokoryoontēēt.
21 Māmāchāksē akweek sikiik ōwusē lōkōkwook. Yoo kōōwus,
kōōbānoonē keey :lōkōchoo.

22 Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē moko-
rēēnikwook ām kōōrooni ām keel ake tukul. -Mōōyēyē kuu
nyooto baateey yoo kāsook soong'ereech icheek, nteenee
ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuu yoo ōkoonyitē Mokoryoon-
tēēt. 23 Yoo ōyēyē kiito ake, ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuuyu
nyēē ōmiitē ōyēchinē yiisyoonoo ku Mokoryoontēēt mēēbērē
biiko. 24 Māchāktōōs ōnkēt kule mākutuwēnook :Mokoryoon-
tēēt Kiriistō nyiitēnyi ōmiitē ōyēchinē yiisyooni. 25 Chii ake
tukul nyoo yēyē kiy nyēē miyaat, +/ mākēēyēchi nyēē wuu
nyooto. Māchāmē :Yēyiin chiito ake kusiir ake.

3:11 Kala. 3:27-28; Kolos. 2:11 **3:13** Ēfēēs. 4:32 **3:14** Ēfēēs. 5:2 **3:15** Ēfēēs. 4:2-4 **3:15** 1Kōōr. 7:15; Ēfēēs. 1:23; 4:3; Filib. 4:7, 9 **3:17** Ēfēēs. 5:19-20; Ibu. 13:15 **3:18** Ēfēēs. 5:22-24 **3:19** Ēfēēs. 5:25-33 **3:20** Ēfēēs. 6:1-3 **3:21** Ēfēēs. 6:4 **3:25** Ēfēēs. 6:5-8 **3:25** Room. 2:11

4

1 Āmwoowook nkakweek mokorēēnik kule ōyēchinē mot-
woorikwook manta ām kēēlto nyēē yemaat ānkumāchāktōōs
ōnkētē kule ōboontē :nkakweek Mokoryoontēēt nyēēng'woong'
ām kibkōōnkōy.

Ōsooyē ānkōō-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch

2 Ōnēmchi keey soowuutēk, ōriibē keey ākookoy ānkōōbirchinē
Yēyiin kōōnkōy. 3 Ōsoowēēch nkacheek kuyootwēēch
:Yēyiin kēēlto sikyaamte lōkōōywēkaab Kiriistō choo /
kiikēēng'oong'wēēch. Kiyooto :nyi kiyey /keerata anii. 4 Osaay
kule a-amte lōkōōywēchu kukas :biiko nyēē karaam.

5 Ōkāsu yoo ōboontē keey biiko choo -mēēnkētē Yēyiin.
Ōyēyiisyēē nyēē karaam bārooyin ake tukul nyoo kōōnyōōru.
6 Ōng'āloolchinē bichoo ām kēēlto nyēē karaam nyēē ibāybooyē
ānkōōwālchinē tēēbuutēkwaa nyēē karaam.

Kāā-āmiisēēt

7-8 Ng'eetaabiya :Tukiikō nyēē chamaat. Yēyē :inee
yiisyēēnyii ām mooyēēt akeenke ānkēēyēchiintōōs :tukwaay
yiisyēēt ām Kiriistō. Āmiitē āyooku chokōōboorwook wōlēē
wuu :ng'aleek ām wōlēē kēēmiitē :acheek ānkōōkiimook.
Māchokwoomwook ng'ālyoo ake tukul kurubta keey āk anii.
9 Mākuchōōnto keey ng'eetaabiya Ōnēēsimō nyoo akeenke
ām akweek. Kiikoosēē keey murooniitēnyi ānkēēchāmē.
+Mābokumwoowook :murēchooto kiy ake tukul nyēē miitē
kuyēyāksē ām wōli.

10 Isubooyook :Aristaarko nyoo kēērātootiin :tukwaay
ānkōōsubooyook :nkinee Māārkō nyoo tilyeetaab Barnaaba.
Ābērē kyōōnyōōru kuut kule yoo kāchō :Māārkō otorooch.
11 Isubooyook mbo :nkinee muroonoo / kēēkuurēē Yēēsu
nto kule Yuustō ām kaayneet ake. Icheek :Yuutayeek
baateey chēē kēēboontootē keey kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin
ānkōōkōōwoong'woo ng'ēēlātēēt. 12 Isubooyook :nkinee
Ebaafura nyoo nyēēng'woong' ānku motwooriintēētaab
Kiriistō. Āmē booryēēt kwaak kusoowook nto anyuun
ōkiilchē ām kiyēē mākwook :Yēyiin ānkōōkich. 13 Āyēnchiintōōsii
āk booryēēt nyēē miitē kwoomē :inee kubo akweek,
biikaab *kiriinkēētaab Laawotikeeya āk nyēbo Iyerabooli.
14 Isubooyook mbo :nkinee kāānyooyiintēēt Luuka nyoo
kēēchāmē āk nkinee Teema.

4:1 Ēfēēs. 6:9 **4:2** Luuka 18:1 **4:3** Room. 15:30 **4:4** Kolos. 1:26-27
4:5 Ēfēēs. 5:16; 1Tēēs. 4:12 **4:6** Ēfēēs. 4:29; 1Bēt. 3:15 **4:7-8** Ēfēēs. 6:21-22
4:9 Filēm. 10 **4:10** Yēyuut. 19:29; 12:12 **4:12** Kolos. 1:7 **4:13** Kolos. 2:1
4:14 2Tēm. 4:10-11; Filēm. 24

15 Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya choo bo Laawotikeeya
ānkōōsuboowoo nkinee cheebiya Niimfa āk biikaab Kiriistō
choo sooyēē kōōnyii. 16 Yoo /kāākēēsumānwook lōkōōywēchu,
māchāktōōs okas kule /kākēēsumānchi nkicheek kaniseet ām
Laawotikeeya ankoosuman :nkakweek barweet ake nyēē
kyāāsirchinē bichooto.
17 Ōmwoochi Ārkiibō kule māchāktōōs kooteryeech
yiisyēētaab Mokoryoontēēt nyoo /kikiitōōrchi.
18 Ng'ālyoontēēt nyēē āmiitē wāā-āmiisēēnook, ku nyēē āsirē
:anii Bāwulō nkityō ām āwunyuu. Lēyyē, -mōōwuutyēē kule
arataat. Kōōbēruurook :Yēyiin.

4:15 Room. 16:5 **4:16** Ēfēēs. 3:4; 1Tēēs. 5:27 **4:17** Filēm. 2 **4:18** 1Kōōr. 16:21; Ēfēēs. 3:1

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsālōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Kōōriintō ām kēnyiitaab 51 KK. Rubē :barwaani nyoo bo Kalatyeek ānku akeenke ām bārōōnōōkyii chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām ruutooynyii nyēbo āyēēng' ām Tēēsālōōnikē nyi ki kiriinkēēt nyēē wōō miisin ām Maketoonnya. Nteenee king'eetee kiriinkoonoo areet akeenke kubo wōōrōōryēēt nyēē kiing'etng'eetaat :Yuutayeek (kasee Yēyuutēk 17:5-10). Yu kang'eetee Tēēsālōōnikē, kuwo ākoy Bereeya ankutas taay ākoy Aaten. Nto yityo, kōōyookto toorētiintēēnyii Tēmētēēwō kuwo Tēēsālōōnikē wokōōtitiir kaniseet ankutas taay kooneet, nteenee kiruutoochi :Bāwulō Kōōriintō (kur. 3:1-3). Kiwokuyit :nkinee Tēmētēēwō lētuunoo Kōōriintō ānkuchokurārchi Bāwulō wōlēē kiwuu :ruutooynyii bo Tēēsālōōnikē kurubta keey āk kaniseet nyēē kiiyyoong'oot ām wōlēē mii :Yēyiin ānkoo ki wōō :wusiisyēēt āk kwiilateet. Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō, kusirchi kaniseet ām Tēēsālōōnikē barweet kōōkimkiimē ānkuwālchinē kāāyiimuutēk chēē kiboonto kurubta keey āk kāāyēēwunēētaab Yēēsu.

Kiyēē miitē āriit: Kimāchē :Bāwulō kōōtitiir kāāyēnēētaab Tēēsālōōnikēēk ām kāānēētuutēk chēē nāmē keey āk soboontaab Kiriistō āk kāroomnyēēt nyēē boonto. Mwooyē :Bāwulō kule kukasee :biiko wōlēē wuu :soboonnyii ām wōlēē iyēnchintooy Kiriistō. Nto yityo, kuwālchi tēēbuutēkwaa. Imuuchē kikiikumēēyo :biiko kereeryaanto ām wusiisyēēt nyoo kitook, kunyoo kitēēbēē keey :choo kitākusobchootiin yoo imuuchē :nkicheek choo kiikubēk kutas choo māchokunyōōr :Yēēsu yoo iyēēwu chokuyibē biikyii. Ikiimchinē :Bāwulō bichoo kule yoo kime :chii kukiikōōyēnchi Kiriistō, kutāsē wōloo mii choo chokuyibē :Yēēsu ānkumākuyēk mbo chēbo taay kōōwut soboontaab kibchuulyo (kur. 4:16).

Kiyēē āmu: Sooysooyē :barwaani ānkōōkomkoomu biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus. Kimwoochi kule boonto keey :Yēyiin icheek ānkumākunyōōr biirtooyiisyēēt yoo iyēēwu :Kiriistō chokuyibē choo cheechii. Kunyoo, māchāktōōs :icheek kubāybāyiitu ānkuyēk nyikoon kumuyta nyāliluutēk ānkuminy kōōywēyē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē ānkumākyi bērur

1 Anii ku Bāwulō ānkāāboontē keey Siila ākoo Tēmētēēwō.
Āsirwook akweek kaniseet ām Tēēsālōōnikē choo ōbooyē Baaba
Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. Lēyyē, kōōbēruurook
:Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō kaniseetaab Tēēsālōōnikē ānkōōkiim

2 Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek tukul yoo
kēēsoowook. 3 Kiisōōtook ām yiisyēēt nyoo ōyēyē ōkoosēē
keey inee ānkōōboontē chamateet. Kēēbirchinē Baaba
Yēyiin kōōnkōy subak, kuuyu kyōōkiimchi keey ōkēnēē keey
:Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 4 Mbo ng'eetaabiya,
kiinkētē kule kiikukweyaak :Yēyiin nyoo chāmook, 5 kuuyu
yoo kikyoomwook lōkōōywēk chēē kāroomēch mēēbērē
ki ng'al buch, nteenee kibo kāāmuukēy kuboonto keey
Tāmirmiryēētaab Yēyiin soochamte :akweek manta. Ōnkētē
:akweek mbo wōlēē kikiibuurtooy :acheek yoo kikēēboontē
keey :tukul. 6 Kyoocham ōyēchi Yēyiin yiisyēēt kuu acheek.
Kyootaach lōkōōywēchoo ām ng'erekweekaab Tāmirmiryēētaab
Yēyiin ānkoo kiyeyaak /kēēwusook. 7 Ām yooto nanyuun ōyēku
kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko tukul chēbo yēēmēētaab
Maketoonnya ākoo Akaaya choo iyēnchinē Kāārārookiintēēt.
8 Mēēbērē kiyit :lōkōōywēkwook choo bo Mokoryoontēēt
yēēmēētaab Maketoonnya ākoo Akaaya baateey, nteenee
kikas :kōōrēēt tukul kule ōkoosēē keey Yēyiin. Kunyoo, māmii
:kiy nyēē tākumāchāktōōs keemwaay. 9 Ng'āloolēē :bichooto
tukul wōlēē kyoochamte ng'aleekyoo āk wōlēē kyootayte
āynātōōs ankoorub Yēyiin nyoo bo manta. 10 Nto yooto
ōkānyoonu lakwanyii kōōyēēwunēē kibkōōnkōy. Nyooto ku
Yēēsu nyoo kiing'ēētēē :Yēyiin meet. Inee :nyēē makuyeeteech
/simākiing'woonchēēch.

2

Kyoorōōr :Bāwulō wōlēē kiwuu :soboonnyii ām Tēēsālōōnikē

1 Mbo ng'eetaabiya, ōnkētē :akweek kule mānāāwo buch
:ruutooyto nyoo kikēēkwoonii :acheek wōlooto. 2 Ōnkētē
wōlēē /kisimkēēwustēēch /ānkiintosuurtēēch ām *kiriinkēētaab
Filiibi. Ānkoo / kikeekwiileech miisin, kikōōnēēch :Yēyiin
nkuruuk kyoomwook lōkōōywēkyii chēē kāroomēch. 3 Okas
kule kimākyoomtooy ng'al chēbo ng'wiiynan nto kikiisōōtē
ng'al chēē mā kāroomēch nto kikēēbērē kule kēēkēnwook.
4 Kichamteech :Yēyiin ānkōōtōōrwēēch :lōkōōywēchu
kāroomēch. Kunyi, mēēbērē kyoomtooy lōkōōywēchu kule

1:1 Yēyuut. 15:22; 17:1; 1Kōōr. 4:17; 2Kōōr. 1:19; 2Tēēs. 1:1; 1Bēt. 5:12 **1:5** Yēyuut. 19:11; Room. 1:16; 1Kōōr. 2:4; 4:20; 1Tēēs. 2:13 **1:6** 1Kōōr. 4:16; Yēyuut. 13:52 **1:8** Room. 1:8 **1:9** Yoowa. 17:3; Yēyuut. 14:15 **2:2** Yēyuut. 16:19-24; 17:1-9 **2:3** 2Kōōr. 2:17

sikiing'ereech biiko, nteenee kyoomtooy kule sikiing'ereech Yēyiin nyoo inkētē kāāsōōtēywēēkyoo. 5 Ōnkētē :akweek kuchurta kule mēēbērē kikeekwaante :acheek ng'aleek chēē kikiilēblēēbēēnook nto kikeekwaante ng'al chēē iyēēlē mooyēētyoontiit nyēē kēēboontē. Rōōbēēch mbo :Yēyiin kurubta keey āk ng'aleechu. 6 Manaakeesyeem kule nto okaasteech :akweek nto ku chii ake tukul, 7 ānkoo kiyemaat kēēnyikiisyook :acheek kēēyēku *lēbkēēyikaab Kiriistō. Nteenee yu kikēēboontē keey akweek kikēēyibook nyēē karaam kuu wōloo yibtooy :cheebyoosya nyēē ruroot :moo lōkōkyii kuriibē.

8 Kikēēmāchē miisin kiibuurtē keey āk akweek nyēē mēēbērē kikēēkōōnook lōkōōywēkaab Yēyiin baateey, nteenee kikiiboorwook ng'aleek chēē rubtooy keey āk soboonwēkyoo, kuuyu kikeechamaak miisin. 9 Mbo ng'eetaabiya, maanii ōnkētē wōlēē kikeeyeyte yiisyēēt āk wōlēē kikyoomtooy booryēēt! Yooto kikēēyēyiisyē bēēt āk kwēēmooy. Kikēēyēyē kuu nyooto simākēēnyikisyook yoo kikyoomwook lōkōōywēchoo bo Yēyiin.

10 Yoo kikēēboontē keey akweek choo ōyēnchinē Kiriistō, kyookas ankiikukas :nkinee Yēyiin kule kēēyēku :acheek biich chēē kēēchurtootiin, chēbo man, āmākēēboontē lēēlis. 11 Ōnkētē mbo kule kikēēyibook :acheek kuu wōloo yibtooy :booyoo lōkōkyii. 12 Kikiititiirook ānkiikiimchook kule ōyēyē ng'aleek chēē ing'ērēēchē Yēyiin nyoo kuurook bōōbuur :tukul oyemte bāytooyiisyēēnyii ākoo wōōyinnyii.

13 Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy, kuuyu yoo kikēēyibwook lōkōōywēkyii okas ankoocham āmēēbērē kuu lōkōōy chēbo chii buch, nteenee bo Yēyiin. Man, yēyiisyē :ng'ālyoontoonooto ām āriing'woong' akweek choo ōyēnchinē Kiriistō. 14 Kyōōnyōōru :akweek, mbo ng'eetaabiya ng'aleek chēē kerkeey ākoo choo kinyōōru :biikaab Kiriistō choo mii Yuuteeya. Kiinyaliilaak :biikwook kuu yoo kiinyāliilē icheek :Yuutayeek 15 choo kibākāchē Mokoryoontēēt Yēēsu ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin ankukweteech acheek. -Mēēng'ērēēchē :bichoo Yēyiin ānkukwiilē chii ake tukul. 16 Kisyeem mbo kule nto kerekteech kyoomchi lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeek, lōkōōy chēē kimakuyey / kiiraraach bichoo. Nteenee mii kutāsyinē :Yuutayeechaa ng'ōōkiswookik alak ām chooto boonto. Kunyoo, kōōkōōng'woonchi icheek :Yēyiin.

Kyoomchi Bāwulō :yēēmootēēt kuruutoochi Tēēsālōōnikēēk

2:4 Kala. 1:10 **2:5** Yēyuut. 18:3 **2:6** Yoowa. 5:41, 44 **2:7** 1Kōōr. 9:12 **2:8** 2Kōōr. 12:15 **2:9** Yēyuut. 18:3 **2:10** 2Kōōr. 1:12 **2:11** Yēyuut. 20:31; 1Kōōr. 4:14-15; Kala. 4:19; 1Tēm. 1:2; 2Tēm. 1:2; Tiitō 1:4 **2:12** Room. 5:2; Filib. 1:27 **2:13** Kala. 1:11-12; 1Tēēs. 1:5 **2:14** Yēyuut. 17:5 **2:15** Mat. 5:12; Yēyuut. 2:23; 14:19; Room. 11:28; 2Kōōr. 11:23-29 **2:16** Mat. 23:31-32

17 Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kookuyeyeech :biiko keebakaakte keey kisich ām bōōrwēk, kiisōōtook ākookoy ām tāmirmiryēēt. Kaakwaameech :yēēmootēēt miisin keekasaak subak. 18 Kiyooto :nyēē kiyeyeech keemach kiiyēēwu wōloo ōmiitē. Kyaasyeem :anii Bāwulō kunyil areet chēē chaang' kule nto āyēēwu wōloo ōmiitē nteenee kikerekteech :Kibrōkōsyoontēēt. 19 Mbo ng'oo :chēē kiikēnēē keey :acheek ānku ng'oo :chēē kēēng'ērēchēē, nto ku ng'oo :chēē kēēng'āsēē keey yoo +/ mākēētuwēnēēch ām taayeetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu bēsyoonoo iyēēwu? Mā akweek? 20 Kubooyiit man, akweek :chēē kēēng'āsēē keey ānkēēng'ērēēchēē.

3

/Kikiiyookto Tēmētēēwō ānkuchōōnto lōkōōy chēē kāroomēch

1 Yu kakeekas kule kimēēkiimuuchē takeemuyte, kiisoot kēēng'ētunēē *kiriinkēētaab Aaten 2 ānkiiyooku ng'eetaabiya Tēmētēēwō nyoo kēēyēchinē :tukul Yēyiin yiisyēēt kyoomtooy lōkōōywēkaab Kiriistō. Kikiiyooku chokōōtitiirook ānkōōkiimook okaasee keey Kiriistō 3 sukung'eet mēēbērē +/ mākiinyēbēēt chii ām akweek kubo wusiisyooni. Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs kēēbuntēē wusiisyēēt. 4 Kisimkēēmwoowook oob kēēboontē keey kule +/ mākēēwusēēch? Kunyi, kōōkuyēyākiis kuu nyooto, kuu yoo ōnkētē. 5 Kiyooto :nyēē kiyeya āyooku Tēmētēēwō. Kimāāmuuchē taamuyte subak. Kunyoo, āyooku inee chokukas yoo tōōkoosēē keey Kiriistō. Kyāāmuy akas ām kēēlto ake kule kityemaak *:Kēniintēēt sukubooyiit buch :yiisyoonoo kikēēyēyē.

6 Kōōkōōyēēwunēē :Tēmētēēwō wōloo ōmiitē, ānkōōkuyibwēēch lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey kaakaaseeng'woong' āk choomnyēēt nyēē ōboontē. Kōōkumwoowēēch kule ōsōōtyēēch ākookoy nyēē karaam ānkōōmāchē kule nto okaseech kuu yoo kēēmāchē :nkacheek kule nto keekasaak. 7 Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, kōkēētitir yu / kākyoomwēēch wōlēē wuu :kaakaaseeng'woong' ām Kiriistō ānkoo /kiinyāliilēēch /ānkēēwusēēch. 8 Yoo kōōkiilchi :akweek Mokoryoontēēt kēēng'ērēchē :acheek 9 nyēē māmiitē :wōlēē +mākēēbirtoochi Yēyiintēēnyoo kōōnkōy. Kēēng'ērēkootiin miisin ām taayeenyii kubo akweek. 10 Kēēsooyē inee ākookoy bēēt āk kwēēmooy kule nto keekasaak

2:17 1Tēēs. 3:10 **2:20** Filib. 2:16; 4:1 **3:1** Yēyuut. 17:14 **3:2** 1Kōōr. 4:17 **3:3** Ēfēēs. 3:13; 2Tēēs. 1:4; 2Tēm. 3:12 **3:4** Yēyuut. 14:22 **3:5** 1Kōōr. 15:2 **3:6** Yēyuut. 18:5

sikiititiirook ānkēēkōōnook kiyēē -mōōboontē kurubta keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

11 Kēēsooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēēsu kule
kuyootwēēch kēēlto keekwaa bokeekasaak subak. 12 Lēyyē,
kuyey :Mokoryoontēēt kuwōōyiit :choomnyēēt nyoo ōboontē
āk chamateet nyoo ōboontēē chii ake tukul, kuu nyoo
kēēboontēēnook :acheek. 13 Kōōtitiir :Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook
soochurte ānkōōtililiitu ām taayeetaab Baaba Yēyiin kuboonto
keey biikyii tukul, bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu.

4

Soboonto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin

1 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ābērē kiikiineetaak
wōlēē / kiibuurtooy / sikiing'ereech Yēyiin ānkuwuu nyooto
:wōlēē ōbuurtooy. Nanyuun, kiikāloonē kēēmwoowook ām
kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu kule, otas taay miisin
oyey kuu nyooto. 2 Ōnkētē ng'aleek choo kikiiboorwook
:acheek kubununēē kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt Yēēsu.
3 Mākyook :Yēyiin ōtililiitu -āmōōmārtootē. 4 Kuyibē :murēno
ake tukul koorkēēnyii ām kēēlto nyēē tiliil ānkubo koonyit.
5 -Mookany kutwaaraak :muchastaab bōōrwoonikwook
kuu bichoo -mēēnkētē Yēyiin. 6 Ām ng'ālyoo nyēē wuu
nyiitēnyi, mā-ālāk :chii ng'eetaabkaamet. Kisimkiisōōwook
kule mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē rōkōsiitēnyi.
7 Kimākuurēēch :Yēyiin kule subokēēmārtootē, nteenee māchē
kule kiibuur kāāburto nyēē tiliil. 8 Kunyoo, yoo ōtāyē
kāānēētēywēēchu mēēbērē kootay chii, nteenee kootay Yēyiin
nyoo kōōnook Tāmirmiryēēnyii.

9 Nto nanyuun ng'ālyoo kurubta keey āk chamateetaab
mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kiy, kuuyu ki-
ikooneetaak :Yēyiin ōchoomtōōsii. 10 Kyōōbuur :nkakweek kuu
nyooto ōchāmē mbo ng'eetaabiya tukul choo mii yēēmēētaab
Maketoonnya. Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook
kule ōchoomtōōsii miisin. 11 Okas kule ōbuurē ām kaalyeet
ānkōōyēyē yiisyēēng'woong' nkit ō-āmē kiyēē kōōbirtēē nku-
ruukwook kuu yoo kisimkēēmwoowook. 12 Yoo kōōbuur kuu
nyiitēnyi, mākukoonyitook mbo :biiko choo mēēbērē iyēnchinē
Mokoryoontēēnyoo āmāmii :kiy nyēē mākubotwook.

Chōōnēētaab Mokoryoontēēt

3:10 1Tēēs. 2:17 **3:12** Kala. 6:10 **3:13** Filib. 1:10 **4:1** Kolos. 1:10 **4:3** 1Kōōr. 6:13 **4:7** Filib. 1:27; 1Bēt. 1:15-16 **4:8** 1Kōōr. 6:19-20 **4:9** Cherem. 31:33-34; Yoowa. 6:45; 1Yoowa. 2:20, 27 **4:11** Êfēēs. 4:28; 1Tēēs. 2:9; 2Tēēs. 3:10, 12 **4:12** Kolos. 4:5

13 Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē ōnkēt manta kurubta keey āk biiko choo kiikubēk simōōmēēsyē kuu biiko choo māboonto kiyēē ikēnēē keey. 14 Kēēchāmtooy kule kime :Yēēsu ankung'eetee meet. Kunyoo, kēēchāmchiintōōsii kule makoong'eetee :Yēyiin meet biiko choo kiikubēk kuu yoo kiing'ēētēē Yēēsu.

15 Kāānēētēywēēkaab Mokoryoontēēt :chu chēē kēēmwoowook: -Mākiintōōyē :acheek choo kēēsobchootiin ām choo kiikubēk bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēt. 16 Mākuwookyi *:malayikeet nyēē wōō barak / ankeekuut aryeembuutaab Yēyiin. Yooto nanyuun mākuchōōnēē :Mokoryoontēēt Kaab Yēyiin. / Makiing'eetee meet kurook :biikaab Kiriistō choo kiikubēk. 17 Nto yityo, /kiiruruuchēēch acheek choo tākēēsobchootiin kēētuuyē āk bichooto keebeete keey wōliin bo boolik bokēēyēmē barak āk Mokoryoontēēt. Kuchakee yooto nanyuun, +mākiibuurtē keey Mokoryoontēēt ākookoy. 18 Kunyoo ii, lēyyē, ōtitiirēē keey ng'aleechu.

5

Ōchōb keey kubo chōōnēētaab Mokoryoontēēt

1-2 Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kurubta keey bēsyēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēt, kuuyu ōnkētē :nkakweek kule mākumuung' kuu chōōriin nyoo chōōnii kwēēmooy. 3 Bēsyēēt nyoo mwooyē :biiko kule kaalya :kōōro / ānkēēriibootiin, ku yooto :yēē +/ makiiserweetee bichoo. Māchililē :chii. Mākumuunkyi bichoo :ng'aleechaa kuu ng'woonin nyoo nyōōru :koorko nyoo māchē kōōtuusyo. 4 Nteenee -mōōmiitē :akweek mbo ng'eetaabiya mēēnān nyēē imuuchē kunyōōrwook :bēsyoonoo -kumōōchōbootiin. 5 Ōbooyē :akweek tukul lēbkēēyyēēt ānkōōbooyē bēētuut. -Mākēēbooyē kwēēmowuut -āmākēēbooyē mēēnānēēt. 6 Kunyoo, māmāchāksē kēēruuyē kuu biiko alak, nteenee māchāksē kēēyēku biich chēē kāsunootiin ānkēēriibē keey. 7 Bo :rwoonik kwēēmooy ānku kwēēmooy yēē bōōkiitōōs :biiko. 8 Nteenee kēēbooyē :acheek bēētuut, kunyi māchāksē kēēriibē keey. Māchāktōōs kiiluumee keey kaakaaseet āk chamateet kuyēk kariikaab booryēēt choo /kiilookyinē teket, ankiilaach nkinee kāākēnēēt nyēbo kaararaacheet kuu kuutwēētaab booryēēt nyoo / kiilookyinē mēt. 9 Manaakweyeech :Yēyiin sukōōng'woonchēēch, nteenee māchē sukooraraacheech kubununēē :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. 10 Kime :Kiriistō

4:13 1Kōōr. 15:19; Ēfēēs. 2:12 **4:14** Room. 14:8-9; 1Kōōr. 15:3-4, 12, 20 **4:16** Māārkō 13:26; 1Kōōr. 15:51-52 **4:17** Yoowa. 12:26; Room. 5:17; Filib. 1:23 **5:1-2** Māārkō 13:32; Mat. 24:27, 43 **5:3** Cherem. 6:14-15; Mat. 24:39 **5:8** Room. 13:11-12; Ēfēēs. 5:8-9 **5:8** 2Kōōr. 10:4 **5:9** 1Tēēs. 1:10

kubo acheek kule subokēēminy āk inee ānku yoo tākēēsobtōōsii ee, nto kukiikēēbēku. 11 Kunyoo, māchāktōōs ōtitiirē keey ānkōōsooysooyē keey kuu yoo ōmiitē ōyēyē kuunyiitēnyi.

Kāā-āmiisēēt

12 Mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook ōkoonyit bichoo kiikukwey :Yēyiin choo āmē booryēēt kōōntōōwook ānkōōtitiirook ām Mokoryoontēēt. 13 Ōkoonyitē bichoo miisin ānkōōchāmē ām yiisyēēt nyēē yēyē. Nto akweek, ōbuurtē kaalyeet.

14 Kiikāloonwook akweek mbo ng'eetaabiya kule ōchuulē biiko choo tinyē kēwēynātēēt, ōtitiir choo nyōkōōrēch, ōyēētyēēchinē choo kuskusēch ānkōōmuytoochinē chii ake tukul. 15 Okas kule māmii :chii nyēē kākētyi ake miyootyēēt, nteenee ōsyēēmē ākookoy ōboorchinē karaamateet biiko tukul.

16 Ōng'ērēchē ākookoy, 17 ōsooyē āsiiswēk tukul, 18 ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ām yēēt ake tukul. Ng'ālyoo :nyi nyēē mākyook :Yēyiin ōyēyē ām Kāārārookiintēēt Yēēsu.

19 -Mōōmiis Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 20 -Mōōchuur ng'aleekaab *wōōrkooyik. 21 Ōrōōtootē tukuuk tukul ānkōōnāmē choo kāroomēch 22 ankootayee keey kiy ake tukul nyēbo rōkōs.

23 Kuyeyaak :Yēyiin nyoo kōōnu kaalyeet ōtililiitu ām keel ake tukul. Kuriibākoy :tāmirmiryēētaab chii ake tukul, soboonnyii āk bōōrnyii nyēē māmii :lēēlis ākoy yoo iyēēwu :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

24 Māwēēchwēēchē keey :nyoo kikwēyook ānku makuyey kuu nyooto. 25 Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēēch acheek. 26 Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya alak tukul nyēē ōng'ērēkyinē. 27 Āmwoowook ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt kule ōsumānchi barwaani mbo ng'eetaabiya tukul. 28 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

5:10 Room. 14:8-9; 1Tēēs. 4:14 **5:12** 1Kōōr. 16:15-18; 1Tēm. 5:17 **5:13** Māārkō 9:50 **5:14** 2Tēēs. 3:6, 11-12, 15 **5:15** Room. 12:17 **5:16** Filib. 2:18 **5:17** Luuka 18:1 **5:20** 1Kōōr. 14:39 **5:21** 1Kōōr. 14:29; Ēfēēs. 5:10; 1Yoowa. 4:1 **5:23** 2Kōōr. 13:11; Filib. 1:10 **5:24** 1Kōōr. 1:8-9; Filib. 1:6; 2Tēēs. 1:11; 3:3 **5:25** Room. 15:30 **5:26** Room. 16:16 **5:27** Kolos. 4:16

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsālōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Inoomēē :barwaani nwaach yoo kāng'ētēē :nyiin kābo taay. Bāwulō :nyēē kisirē barwaani ām Kōōriintō ām ārook lo kung'eetee kisir nyoo bo taay (kasee kāāboorunēētaab nyoo bo taay).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimanaaweek :ng'ala ām Tēēsālōōnikē kung'eetee kisir :Bāwulō barweet nyoo kibo taay. Kiiyēnchinē :biiko kereeryaanto kule kikiikōōyēēw kēny :Kiriistō nto alak kōōsōōtē kule kikiikulēēkitiit miisin :chōōnēēnyii nyēē kimēērook /takeeyey yiisyō.

Kiwālchi :Bāwulō bichoo kurubta keey āk yuutēyu kule: Kutoombo kuchōōnii :Kāārārookiintēēt, mākuwōōyiit :rōkōsto ām kōōrēēt. Ām bēsyōōsyēk choo kwoonii yoo iyēēwu :Kiriistō, makuyey :kwiiliintēētaab Kiriistō kuchuunnyo :biiko miisin. Imuuchē kuyēyākiis :ng'aleechu āsiiswēk alak tukul nteenee māmāchāktōōs kuyeyeech kēēnyēbēt (kas kur. 3:10). Ikiimchinē :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē kutitir ām kaakaaseeng'waa ānkoo kumii :wusiisyēēt ankukanyaan nyēē māmii :ng'uusng'uus tukuuk chēē mākuyēyākiis bēsyōōsyēk choo kwoonii.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Tēēsālōōnikē ānkumākyi bērur

1 Anii Bāwulō, āboontē keey Siila ākoo Tēmētēēwō yu āsirwook barwaani akweek kaniseetaab Tēēsālōōnikē choo ōbooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

2 Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kāātiilēy ām bēsyoonoo chōōnii :Yēēsu

3 Mbo ng'eetaabiya, māchāksē kēēbirchinē :acheek Yēyiin kōōnkōy ām āsiiswēk tukul kubo akweek, kuuyu ōtāsē taay ōkoosēē keey Kiriistō miisin ānkōōchoomtōōsii :tukul. 4 Kēēng'ērēchēēnook :acheek yoo kyoomchinē kanisoosyek alak wōlēē wuu :soboonwēkwook kuuyu ōtāsē taay ōmuytooy ānkōōkoosēē keey Kiriistō ām wusiisyēēt nyoo ōmiitē ōbuntēē.

5 Ibooru :yooto kule man :kiyēē itiilē :Yēyiin, yoo itiilwook kule ōyēmootiin ōwut bāytooyiisyēēnyii nyoo ōmiitē ōnyālilchinē. 6 Makuyey :Yēyiin kiyēē bo manta yoo keenyaliil choo inyāliilook, 7 ānkumākōōmuung'wook

1:1 1Tēēs. 1:1 **1:4** Filib. 2:16; 1Tēēs. 3:3 **1:5** Filib. 1:28 **1:6** Room. 12:19; Ng'oong'. 18:6

akweek choo ōnyālilē āk mbo nkacheek. Mākuyēyākiis
:ng'aleechaa yoo tookunēē :Yēēsu barak kuboonto keey
malayikaanikyii choo boonto kāāmuukēywēēk 8 āk maat
nyēē irikitiitē. +Māchokōōng'woonchi biiko choo -mēēnkētē
Yēyiin āk choo -mēēyēnchinē lōkōōywēkaab Mokoryoontēēt
Yēēsu. 9 Mākunyōōr :bichoo ng'wooninto nyēbo kibchuulyo,
/ ankumakeesatee wōlēē mii :Mokoryoontēēt āk wōloo mii
:wōōyintaab kāāmuukēywēēkyii. 10 Yēyāktōōs kuu nyooto yoo
chōōnii :Mokoryoontēēt chokunyōōru koonyit ām wōlēē
mii :biikyii kōōkoostooy :biiko tukul choo ikoosēē keey
inee. +Mōōyēmē :nkakweek āk bichooto, kuuyu kyoocham
lōkōōywēk choo kikēēmwoowook.

11 Kiyiitēnyi :nyēē yēyēēch kēēsoowook ākookoy,
sukuyēētyēēchook :Yēyiintēēnyoo ōbuur kuu wōloo māktooy
:inee ānkōōyēyē kiyoo ōkāsē kule karaam. Kēēsoowook subak
kule kukōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōmuuchē ōyēchinēē
yiisyēēnyii ōkoosēē keey inee. 12 Yooto, +/ makiikaasta
kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu ām kiyēē ōyēchinē
/ ankiikaastaak nkakweek. Yēyāktōōs :ng'aleechaa tukul,
kuuyu chāmook :Yēyiintēēnyoo āk Mokoryoontēēt Yēēsu
Kiriistō.

2

Choolwookiintēēt nyēē -/mākyoomu

1 Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē kiiboorwook kiy kurubta
keey āk chōōnēētaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk yoo
/ kiiruruukyēēch inee. Kēēsoomook kule 2 -mōōbootyē ām
kāāsōōtēywēēkwook, nto ōmuuyē yoo / kēēmwooyē kule
kaakuyit :bēsyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kimwooyē
kuu nyooto *:wōōrkooyoontēēt ake nto ku biiko alak nto /
kēēmwooy kule kikeesir :acheek ng'aleechu ām barweet ake.
3 -Mookany kooberbeeraak :chiito ake ām keel ake tukul.
Māyitu :bēsyoonoo ākoy yoo kaakutay Yēēsu :biikyii alake
ānkutook :choolwookiintoonoo +/ mākiimukuusēē maataab
kibchuulyo. 4 Kwiilē :choolwookiintoonoo kiy ake tukul nyoo
kutunkyinē :biiko āk kiy ake tukul nyoo kāsē :biiko kule bo
Yēyiin. Imuuchē mbo kōōwut *Kōōtaab Yēyiin ānkuyib keey
barak kule inee ku Yēyiin.

5 -Mōōsōōtē :akweek yoo kyāāmwoowook :anii ng'aleechu
tukul kēēboontē keey? 6 Nto yu ōnkētē :akweek kiyoo
tākōōkooyē choolwookiintoonoo nto kāākuyityo chokutook
:inee ām bēsyōōsyēkyii. 7 Mii kuunyiitēnyi kuyēyiisyē
:kāāmuukēywēēkaab choolwookiintoonoo ām wung'aan,

1:7 Mat. 25:31; 1Tēēs. 4:16-17 **1:8** Room. 2:8 **2:2** 1Tēēs. 4:15—5:3 **2:3** Tān. 8:23-25; 1Yoowa. 2:18 **2:4** Isa. 14:13-14; Ēsēk. 28:2

nteenee makutas taay :kiyoo kookaay yiisyoonoo ākoy / bokiinēmto. 8 Yooto nanyuun yēē mākutook :choolwookiintoonooto nteenee makubiirta :Mokoryoontēēt Yēēsu ām muuyēēt nyēē chōōnēē kuutiinyii. Makookarbuusee :Yēēsu choolwookiintoonoo kāāmuukēywēēkyii. 9 Mākuchōōnto :choolwookiintoonooto kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēēt ankuchokooberbeer biiko kuyēyē ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'uut. 10 Yēyiisyēē ng'ālyoo ake tukul nyēbo rōkōs kōōbērbēērē biiko choo mākubootyo. Mākubootyo :bichoo, kuuyu kitay :icheek kucham ng'ālyoontēētaab manta / sikiiraraach. 11 Kunyi, makuyey :Yēyiin icheek kōōyēnchi ng'wiiynan /sikēētēwēch 12 /ankiiruusta tukul choo king'ērēkyi ng'al chēbo rōkōs āmānāākōōyēnchi ng'aleekaab manta.

Kōōtitiirook :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō

13 Nto akweek ii, mbo ng'eetaabiya choo chāmook :Mokoryoontēēt, māchāktōōs kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek. Kikweyaak :Yēyiin ōyēku alak ām chēbo taayta /kiiraraach. Kiitabaanaak :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt ōyēku cheechii, yoo kyōōkoosēē keey ng'ālyoontēētaab manta. 14 Kikuurook :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kikyoomwook sikeeyemte :tukul lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 15 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, oyeet keey ānkōōkiilchi kāānēētēywēēchoo kikyoomwook ānkēēsirwook.

16-17 Kichameech :Baaba Yēyiin ankuyeyeech kēēbāybāyiitu ākookoy kiikēnēē keey kiyēē karaam. Kōōtitiirook :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō nkityōōniin āk Baaba Yēyiin ānkōōkiimook ōyēyē ānkōōmwooyē kiyēē karaam.

3

Kimwooy :Bāwulō kule /kēēsoochi

1 Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēēch kutas taay :ng'ālyoontēētaab Mokoryoontēēt koosambaakta areet akeenke ānkunyōōr koonyit, kuu wōloo kiwuu ām wōloo ōmiitē :akweek. 2 Ōsooyē subak kusārwēēch :Yēyiin ām wōlēē mii :biich chēē āwēēsēch ānku miyootēch, kuuyu mēēbērē :biiko tukul chēē iyēnchinē manta. 3 Nteenee Mokoryoontēēt :nyēē / kiikoosēē keey. Mākōōtitiirook ānkuriibook ām wōlēē mii :Kibrōkōsyoontēēt. 4 Kiinkētē ām Mokoryoontēēt kule ōyēyē kiyēē kēēmwoowook ānkōōtāsē taay ōyēyē kuu nyooto.

2:8 Isa. 11:4; Ng'oong'. 19:15 **2:9** Mat. 24:24 **2:13** Room. 8:30 **2:14** 1Tēēs. 5:9 **2:16-17** Room. 8:39; 1Tēēs. 1:4 **3:1** Room. 15:30 **3:3** Mat. 5:37; 6:13; Yoowa. 17:15; 1Kōōr. 10:13; 1Tēēs. 5:24

5 Kōōrēētootyook :Mokoryoontēēt chamateetaab Yēyiin
ānkōōbuur ām muytaayeetaab Kiriistō.

Moomiis :chii nyēē māyēyiisyē

6 Mbo ng'eetaabiya, ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu,
kēēmwoowook kule osatee keey ng'eetaabiya ake tukul nyēē
kēwēyiin, nyēē mārubē kāānēētēywēēchoo kōkēēmwoowook.
7 Ōnkētē :akweek kule māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo kēēyēytooy
:acheek choo kimākēētinyē kēwēynāt yoo kikēēboontē keey.
8 -Mākyoomē āmnyoo nyēbo chii yoo mānāākēēkwēchi kiy,
nteenee kikēēyēyiisyē bēēt āk kwēēmooy simākēēnyikisyook.
9 Ānkoo sinee kiyemaat kēēnyōōru kiy, kikeeyey kuu nyooto
sikiineetaak orub kiyēē kēēyēyē. 10 Yooto kēēboontē keey
akweek kikēēmwoowook kule, "-Mookany kwoomiis :chii nyoo
māmāchē kuyēyiis." 11 Kēēmwooyē kuu nyooto, kuuyu kēēkāsē
kule tinyē :biiko alake ām akweek kēwēynātēēt. Māyēyē
kiy, nteenee kwoonykwoonyootē biiko mētēwoy ām kiyēē
yēyē. 12 Ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō
kēēmwoochinē bichu kule kōōbuurē nyēē karaam ānkuyēyiisyē
sukunyōōr kiyēē āmē. 13 Nto akweek, mbo ng'eetaabiya,
-mōōchoosyē ōyēyē ng'al chēē kāroomēch. 14 Yoo mākoonyitē
:chii lōkōōywēchu kēēsirwook, kumāchāktōōs ōnkēt chiichoo
-āmōōbuurtē keey sukumuy :inee nkit. 15 -Mōōyib chiichooto
kuu buunyoo, nteenee ōyisu kuu tuubchēēt.

Kāā-āmiisēēt

16 Kunyoo, kukōōnook :Yēyiin kaalyeet ākookoy ām keel ake
tukul, kuuyu inee nkit :nyēē kōōnu kaalyeet. Kuriibook
:Yēyiin. 17 Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu
nkit. Wuu nyiitēnyi :wōlēē ātiinkyintooy :anii āwut barwa ake
tukul. 18 Kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

3:6 1Tēēs. 5:14; 2Tēēs. 3:12; Room. 16:17; 1Kōōr. 11:2 **3:8** Yēyuut. 18:3 **3:9** 1Kōōr. 9:4, 15; 4:16 **3:11** 1Tēm. 5:13 **3:12** 1Tēēs. 4:11 **3:13** Kala. 6:9 **3:15** Mat. 18:15-17; 1Tēēs. 5:14 **3:16** 2Kōōr. 13:11 **3:17** 1Kōōr. 16:21

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Yu / kābokiityookunēē :Bāwulō kāābrātiisyō ām Rooma ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 60-62 KK (kasee Yēyuutēk 28:16 kuwo taay), koonaam ruutooynyii nyēbo ang'wan. Matwekaat :ruutooyi bakeenke ām Biibilyaa. Kibākookyi Tiitō Kērēētē ām baani sukōōyyoonkyi kaniseetaab wōlooto. Kubākookyi Tēmētēēwō wōliin bo Ēfēēsō sukuyēētyēēchi kaniseetaab wōlooto. Kiwo :Bāwulō nkit ākoy Filiibi ām Maketoonnya. Kisirchinēē wōlooto Tēmētēēwō barweenyii nyēbo taay āk nyoo kisirchinē Tiitō. Mātookunoot :kēnyiit nyēē / kikēēsirē barwaani nteenee /kiisōōtyinē kule wuu nyēē ki kēnyiitaab 66 KK.

Kiyēē mii āriit: Kiiyiimē :wuuyinwēk chēē tēērchiin kaniseetaab Ēfēēsō. Wuuyinwēchoo ku kiruutēkaab Yuutay-eek ānkiyibē kiriisyēētaab tukun kubo saayeet ām kēēlto nyēē kimēēnkētē. Kiisōōtē :Kirikiik kereeryaanto kule miyootēch :tukuuk tukul ām kōōrēēt āk kule kimāchāmtooy :Yēyiin chii ākoy tōōs baateey yoo kāākunyōōr :chii ng'oomnān nyēbo kwōng'uut. Nto subak yoo karub :chii kiruut kuu: / kēēkir āmit alak, tukun chēē / kēēyyēē āk mbo kule mātuuyo :biich choo kiikoomut keey. Kiinach Bāwulō :kāānēētuutēchu kun-yoo, kisirchi Tēmētēēwō barwaani kōōkiimēē kule kuyēchinē Yēēsu Kiriistō yiisyēēt ām mooyēēt akeenke. Irwookyinē mbo choorwaaniitēnyinyii tāku āybēēryoo, kurubta keey āk wōlēē / kiintōōchintooy biikaab Kiriistō.

Kiyēē āmu: Iwuruurē :kāānēētuutēkaab lembech wōlēē mākuwuuyiit :soboonnyoo. Māchāktōōs kiinkētē ng'aleekaab manta sukung'eet keeyeet keey ankeekerekte kāānēētiisyēētaab lembech āk Buunyoontēēt simāturēēch acheek biikaab Kiriistō ankwaaraanta soboonwēkyoo.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēēwō bērur

1 Anii ku Bāwulō *lēbkēēyiintēētaab Yēēsu Kiriistō kuu wōloo kitōōltoo :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo kubununēē Yēēsu Kiriistō nyoo kiikēnēē keey.

2 Āsiruung', inyiing' Tēmētēēwō nyoo āchāmiing' ānkyāāyēētyēēchiing' icham Yēēsu. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō, kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

1:2 1Kōōr. 4:17; 1Tēēs. 2:11; Tiitō 1:4

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta
(1 Tēmētēēwō 4:1-7; Tiitō 1:10-11; 3:8-11)

3 Kuu yoo kyāāmwoowuung', āmiitē āwēētii Maketoonnya,
māchāktōōs ibuur Ēfēēsō sukung'eet ibōlchi biiko alak kusaa-
nee keey kōōnēētē tukuuk chēē mābo man. 4 Kusaan
kōōbootyinē āsiiswēk kurāru tyoonkōōchoy chēē mābo laat
āk kutētu kooynōōy chēbo Yuutayeek chēbo kēny, kuuyu
yibu :ng'aleechaa kwiilat āk wookuut, yoo /kātākēēyēchinē
Yēyiin yiisyēēt ām manta. 5 Kiyēē burē siibōlchi bichu
ku kule kunyōōr chamateet kubununēē mooyēēt nyēē lēēl
ankuyey kiyēē inkētē kule bo man ankookaasee keey Yēyiin.
6 Kiikuchuunnyēē :alake kookaasee keey Yēyiin ānkuyēēlchi
ng'al buch chēē mābo man. 7 Bērē :bichoo nto yēk kāānēētikaab
kiruutēk nteenee -mēēnkētē kiyēē ng'āloolēē nto mbo kiyēē
ikiilchinē keey kurāru.

8 Kiinkētē kule kāroomēch :kiruutēk, yoo kāyēyiisyēē :chi-
ito ām kēēlto nyēē karaam. 9 Māchāksē :chii kōōnkētē kule
mēēbērē /kikēēyēyē kiruutēk kubo biich chēē churtootiin,
nteenee /kikēēyēyē kubo biiko chēē mā churtootiin āk
choo māchāmē /keebayta. Bo subak :kiruutēk biiko choo
-mēēywēyē Yēyiin, choo choolwookēnootiin, choo mā tiliilēch
āk choo āwēēsēch. Bo subak :kiruutēk biiko choo rumē siki-
ikwaa āk choo bākākiisyootē, 10 choo mārtooy, choo sikōrē
keey, āk choo chōōrē biiko. Bo choo ibērbēērriisyē āk choo
mōlōlchinē biich ng'al āk kiy ake tukul nyoo mārubtooy keey
kāānēētuutēkaab man. 11 Miitē :kāānēētuutēchoo wōlēē bo
lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikiitōōrwoo kule a-amte.
Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānkōōtōrōōroot :nyēē kikōōnoo
lōkōōywēchoo kāroomēch.

Wōō :chamateetaab Yēyiin ām wōlēē mii :biiko

12-13 Ābirchinē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō kōōnkōy
nyoo kikōōno kāāmuukēywēēk, kuuyu kikasa kule /
kiikoosēēnoo keey. Kyāāyēyootē ng'al chēē kimāānkētē
kumānāāyēnchinē inee nteenee kuriireenaa. Ānkoo
kyāāng'āloolēē inee nyēē miyaat ānkāāwusootē biikyii
ānkāākāwōōtēnootē, kutoola āyēchi yiisyēēnyii. 14 Kinyōōwoo
:Mokoryoontēēnyoo kaat ām chamateet nyēē kiboontēēnoo
ānkoo kimaayemaat :anii. Kiyeya acham inee ānkāākoosēē
keey.

15 Ng'ālyoontēēt nyēē māchāktōōs /kiikoosēē keey amakany
:chii kwaam mēt ku kule, kichōōnii :Kāārārookiintēēt Yēēsu

1:4 1Tēm. 4:7; 2Tēm. 4:4; Tiitō 1:14; 3:9 **1:5** Room. 12:9; 1Tēm. 1:19; 2Tēm. 1:3; 2:22; Tiitō 1:15 **1:6** 1Tēm. 6:4, 20; Tiitō 1:10 **1:7** 1Tēm. 4:1-10; 6:3-5, 20-21; 2Tēm. 2:16-18, 23-26; Tiitō 1:10-16; 3:9-11 **1:8** Room. 7:12 **1:10** Kala. 3:19; 5:19-21 **1:10** 1Tēm. 6:3; 2Tēm. 1:13; 4:2-3; Tiitō 1:9; 2:1, 7-8 **1:12-13** Yēyuut. 8:3

ng'wēny chokōōrārоochē biiko choo kiikuchoolwookēn, ānku anii :akeenke ām bichooto :nyēē āchoolwookēnoot nyēē -/ mākyoomu!
16 Ānkoo kiwuu nyooto, / kikeeriireenaa anii ām biiko tukul sukōōboorunēē :Kiriistō kule iruruunyē mooyēēnyii ām wōlēē mii :choo kiikuchoolwookēn. Yoo imuuchāktōōs /kiiraraachaa anii ānkāānyōōru *soboontaab kibchuulyo, kōōmuuchāktōōs /kiiraraach nkicheek biiko alak.
17 Kunyoo, kusilākoy ānkukoonyitākoy :Yēyiin nyoo mākāsāksē ānkubāytooyiisyē kēnyiis āk kēnyiis. Kuwuuyiit nyooto.

Kimwoochi :Bāwulō Tēmētēēwō kwaam booryēēt nyēē karaam
18 Wēnyoo Tēmētēēwō, ārwookuung' kurubta keey ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyik kubo inyiing'. Yoo 'keerub ng'aleechaa, mākuyēētyēēchiing' sii-am booryēēt nyēē karaam 19 ankiitas taay ikoosēē keey Yēyiin ankiiyey kiyēē inkētē kule karaam. Kiikubootyo :biiko alake chēē kitay kuyey kuu nyooto. 20 Alak ām bichooto kiikuyey kuu nyooto ku Umenaayo ākoo Alekisaanta. Kwāātōōrchi Kibrōkōsyoontēēt sukukasee keey kule māmāchāktōōs kung'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat.

2

Kōōnēmchinē keey :biiko saayeet
1 Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku kule isooyē Yēyiin ānkiibirchinē kōōnkōy kubo biiko tukul. 2 Māchāktōōs / kēēsoochinē bāytooyik āk kāāntōōyik sikēēminy ām kaalyeet āk tāloosyēēt ānkiinēmchinē keey Yēyiin ānkiibuur nyēē / kēēkoonyitēēch. 3 Yoo kakeeyey kuu nyooto, ku karaam ānkōōng'ērēēchē Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo.

Irārоochē biich :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch
4 Māchē :Yēyiin kule / kiiraraach biiko tukul kōōnkēt ng'ālyoontēētaab manta. 5 Yēyiin ku akeenke nkit, ānku akeenke :chiito nyēē ichoomnyēēch āk Yēyiin. Nto nyooto ku Yēēsu Kiriistō. 6 Kiikooyto :Yēēsu soboonnyii sukuwālāng'unēē biiko tukul. Kiyityiin :ng'ālyoontooni ām āsiiswēk chēē yēmootiin. 7 Kunyi, / kikeekweya anii a-amte ng'aleechaa kuu *lēbkēēyiintēēt. Man :kiyēē āmwooyē. Ānēētē biiko chēē mā Yuutayeek ākoosēē keey Yēyiin ānkāāmwooyē ng'al chēbo manta.

1:15 Luuka 15:2; 19:10; Room. 5:8 **1:16** 1Kōōr. 15:9-10 **1:18** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 4:14; 6:12; 2Tēm. 4:7-8 **1:19** 1Tēm. 1:5 **1:20** 1Kōōr. 5:5; 2Tēm. 2:17; 4:14 **2:1** Ēfēēs. 6:18-19 **2:2** Eesra 6:10 **2:4** Ēsēk. 18:23, 32; 2Tēm. 2:25; 2Bēt. 3:9 **2:5** 1Kōōr. 8:6 **2:6** Kala. 1:4; Ibu. 9:28 **2:7** Yēyuut. 9:15; Room. 1:5; 9:1; 2Tēm. 1:11

Kāāburtaab murēnik āk kooruuk choo kiikōōyēnchi Kiriistō

8 Mākyiintōōs :murēnik ām yēē /kākiiruruukyi keey kōōtōrōōrē āwunnyēk chēē tiliilēch kusooyē Yēyiin ämānyēēru nto kuyey wookuut. 9 Mākyiintōōs :kooruuk kōōloochē keey nyēē karaam. Kōōloochē sirook chēbo koonyit ānkuboonto ātēbuutēk chēē kāroomēch. Māmāchāktōōs kōōlēētē buutēēk kule / sikēēchōrōkyinē, kōōloochē chobosaak, tukuukaab kaat āk sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang'. 10 Nteenee, māchāktōōs kuboonto ātēbuutēk chēē kāroomēch chēē misyinē kooruuk choo kiikōōnēmchi keey Yēyiin.

11 Māchāktōōs kōōnēētē keey :koorko ake tukul ng'aleek ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōywēyiisyē.

12 -Māāchāmchinē koorko kuyēk kāānēētiintēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin nto mbo kule kubayta saanteenyii. Māchāktōōs kusiisyinē keey. 13 Aatam :nyēē kisimkuyey :Yēyiin kurook, nto mii yoo, chokuyey Aawa. 14 Mēēbērē ki Aatam :nyēē / kikeekenta kut kuyey ng'ōōkisto, nteenee ki koorkēēt. 15 Māchāktōōs :koorko ake tukul kuriibē kōōnyii āk lōkōkyii ām kēēlto nyēē karaam. Yoo kamuyta, kookaasee keey Yēyiin, kutinyē chamateet, kutiliil ānkuriibē keey, mākutēbto *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

3

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō
(Tiitō 1:5-9)

1 Mii yu naas :ng'ālyoo nyēē māchē / kiiyyoong'unēē. Yoo kamach :chii kōōntōōchi biikaab Kiriistō, kāākukwēchi keey yiisyō nyēbo koonyit. 2 Māchāktōōs :kāāntōōyiintoonoo ku chii nyēē mātinyē lēēlis, ku chii nyēē tēērēē koorkēēnyii nkit, kusēwunoot ānkuriibē keey, kukoonyitoot, kururoot :moo ānkōōmuuchē kōōnēētiis. 3 Māmāchāktōōs ku kibōōkityoo āmā chii nyēbo wōōrōōryēēt. Nteenee māchāktōōs kōōntusoot ānku tala, āmāboonto muchastaab beesaan. 4 Māchāktōōs kōōnkētē kuriib kanyii nyēē karaam kukas kule iywēyē :lōkōkyii kutukul. 5 Yoo -mēēmuuchē :chii kuriib kanyii kumēēmuuchē kuriib kaniseet. 6 Māmāchāktōōs / kēēkwēyē chii nyoo mānāākich ām ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kōōntōōchi chuut kuuyu imuuchē koontumeer. Nto yooto, +/ mākiitiilchi ng'aleek kuu choo / kikiitiilchinē Kibrōkōsyoontēēt. 7 Māchāktōōs :kāāntōōyiintoonoo ku chii nyēē tinyē kaayna nyēē karaam ām wōlēē mii :yēēmēēt simānyōōr :Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto nyēē katechee.

2:8 Tyēēn. 63:4; 134:2; 141:2 **2:9** 1Bēt. 3:3-5, 7 **2:10** 1Tēm. 5:10 **2:13** 1Kōōr. 11:3-16; 14:34-35 **2:13** Toowu. 2:7, 21-22 **2:14** Toowu. 3:1-6, 13; 2Kōōr. 11:3 **2:15** 1Tēm. 5:10, 14; Tiitō 2:4-5 **3:2** Tiitō 2:2; Room. 12:13; Ibu. 13:2 **3:7** Tiitō 1:6-9; 1Bēt. 5:1-4

Toorētik

8 Māchāktōōs :nkicheek toorētikaab biikaab Kiriistō
kukoonyitootiin nyēē māwēēchwēēchē ng'al, āmā kibōōkitiis,
nto kutōōrtooy :moonik kumach beesaan. 9 Māchāktōōs
kukiilchi ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēētaab manta nyoo
/kiikēēng'oong'wēēch ānkuyēyē kiyēē inkētē kule bo man.
10 Māchāktōōs /kēētyēmtooy bichoo kutoombo /kēēkwēyē.
Nto yoo mātinyē ng'ālyoo, /kēēchāmchi kuyēk toorētik.
11 Māchāktōōs :nkicheek kooruuk chēē toorētik* ku
chēēbyōōsōōy chēē koonyitootiin, chēē māyēyootē seemseem.
Māchāktōōs ku koor chēē riibē keey /ānkiikoosēē keey ām kiy
ake tukul.
12 Māchāktōōs :chii ām toorētichoo kutēērēē koorkēēnyii nkit
ānkuriibē lōkōkyii āk kanyii ām kēēlto nyēē karaam. 13 Chii
ake tukul nyoo kāyēyiis nyēē karaam, kōōloong'u keey ām
komostaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkukich ām manta nyēbo
Kāārārookiintēēt Yēēsu.

Manta nyēē wōō nyēbo Yēyiin

14 Ānkoo sinee āboontēē mooyēēt kule +māāchōōnii wōloo
imiitē, āsiruung' ng'aleechu si 15 yoo kaakaay keey, 'kēēnkēt
wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō. Bichooto
ku choo kikwey :Yēyiin kuyēk cheechii. Tolochta :bichoo āk
sisinēēt nyēē iyyoong'unēē :manta. 16 Ng'ālyoo nyēbo man
kule wōō :kiyēē kiikung'oong'wēēch Yēyiin:

/Kikēēsich inee kuu chii ake tukul,
kiiboor :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule churtaat.
Kikas :nkicheek malayikaanik.
/Kikyaamtaat inee ām kōōrōōsyēk.
/Kikiiyēnchi ām kōōrēēt,
/ānkēēyib kuwo barak wōloo mii :lēbkēēyyēēt.

4

Māchāktōōs /kēētāyē kāānēētēywēēk chēē mābo man

1 Ibooru :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kutook kule ām bēsyōōsyēk
choo kwoonii, mākuchuunnyēē :biiko ng'ālyoontēētaab manta
ankurub ng'aleekaab biiko choo tēwēchē :tāmirmirook chēē
miyootēch. 2 Ibērbēēriisyē :bichoo āmēēkōōnkētē ng'ālyoontēēt
nyēbo man āk nyēbo ng'wiiynan. 3 Yēētēē biiko kōōmutiis āk
kule kumaam āmiik alak ānkoo kiyēyē :Yēyiin āmiichoo kule
kutaach :biikyii choo inkētē manta ankwaam kubirchinē inee
kōōnkōy. 4 Karaam :kiy ake tukul nyoo kiyēyē :Yēyiin kunyoo,

---

* **3:11** Nto: kooruukwaa. **3:11** Tiitō 2:3 **3:15** Ēfēēs. 2:19-22 **3:16** Mat. 28:18-19; Māārkō 16:20; Luuka 24:50-51; Yoowa. 1:14; Yēyuut. 2:33, 36; Room. 1:3-4; Ēfēēs. 1:20-21; Filib. 2:6-11; Kolos. 1:6, 23; 1Tēm. 2:7; 2Tēm. 4:17; Ibu. 1:6, 13; 2:9 **4:1** Mat. 24:10; 2Tēm. 3:1 **4:3** 1Kōōr. 10:30; Ibu. 13:9

māmāchāktōōs /kēētāyē kiy mbo akeenke yoo /kakeetaach / kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy. 5 Yēyē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk saayeet kutililiit :kiy ake tukul nyēē kiyēyē Yēyiin.

6 Yoo 'kēēboorchi mbo ng'eetaabiya ng'aleechu, 'keeyey ām kēēlto nyēē karaam yiisyēētaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. Nto yooto imiitē ititirēē ng'ālyoontēētaab manta nyoo /kikiineeting' nyoo irubē. 7 Itay tyoonkōōchoy chēbo bēērbēēryo chēē mārubtooy keey āk Yēyiin. Ichōbāksē ākookoy inēētē keey ibuurē kuu wōlēē māktooy :Yēyiin. 8 Yoo 'keeneet bōōrng'uung', mākuyēētyēēchiing' ām kōōrooni, nto yoo 'keeneet keey ibuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin, mākuyēētyēēchiing' ām soboontaab kōōrooni ākoo nyēbo kōōrēēt nyoo mākuchō.

9-10 Kiikoosēē keey Yēyiin. Inee :Kāārārookiintēēt nteenee chēē irāroochē, ku biiko choo iyēnchinē inee. Māchāktōōs / kēētiiyēē mēt ng'aleechaa ānkuyēmāktōōs /kēēchāmē kutukul. Kiyooto :nyēē kēēmiitē kēēng'ētiichinē keey. 11 Ng'aleechaa chēē māchāktōōs 'ikiimē yoo 'inēētiisyē.

12 -Meekany kumoontiing' :biiko kuuyu tēēmining'. Nteenee inyiing' :nyēē māchāktōōs kukāsēēniing' :biiko tukul choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt, wōlēē ing'ālooltooy āk wōlēē itēbtooy, wōlēē ichāmtooy biiko, wōlēē 'iyēnchintooy Yēyiin āk tiliilinto nyēē iboontē. 13 Iyēyiisyēē bārooyinto nyoo mii kumanaayitu, isumānchinēē biiko ng'ālyoontēēt, i-āmchinēē ānkiinēētēē. 14 -Meechwees kāāmuukēywēēchoo kirōōbuung' :Yēyiin kubununēē kiyēē kimwooy *wōōrkooyoontēēt ake yoo kitiinyēēniing' āwunnyēk :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō. 15 Iyēyē tukuuchoo kibtaman ānkiinēmchinē keey kutukul sukung'eet kukas :chii ake tukul wōlēē imiitē itāstooy taay. 16 Māchāktōōs irōōtootē soboonng'uung' āk ng'aleek chēē 'inēētē. Imuytoochi tukuuchoo kuuyu, yoo keeyey kuu nyooto, +meeraraachakse :inyiing' āk biiko choo 'inēētē.

5

Ibooru koonyit

1 -Mēēryōōnkyinē booyoo yoo imiitē iyisu, nteenee ing'āloolchinē kuu kōōn. Iyibē nkicheek āybēēriik wuu nyēē mbo ng'eetaabkoomēt. 2 Iyibē cheebyoosya ake tukul wuu nyēē koomēt. Nto tiibiik, inam choo wuu nyēē mbo chēēbkoomēt ām kēēlto nyēbo tiliilinto.

Wōlēē māchāktōōs /kēēriibtooy musukuunēk

3 Māchāktōōs /kēēyēētyēēchinē musukuunēk choo mātinyē chii nyēē kāriib. 4 Nteenee yoo boonto :cheebyoosya nyēē

4:4 Toowu. 1:31; Māārkō 7:15 **4:7** 1Tēm. 1:4 **4:8** 1Tēm. 6:6 **4:9-10** Tiitō 3:4 **4:12** Tiitō 2:7 **4:13** 2Tēm. 3:15 **4:14** Yēyuut. 6:6; 1Tēm. 1:18; 2Tēm. 1:6; Ibu. 6:2 **5:1** Laawi. 19:32

musuku lēēkōōy nto muchōkōrōōn, kumāchāktōōs ːlōkōchoo kuriib sikiikwaa, kuukaanyii nto kōōkōōnyii sukōōboorunēē yooto kule iywēyē Yēyiin. Yoo kayey kuu nyooto, kumii kuyooku kiyēē / kikēēyēchinē icheek, ng'ālyoo nyēē chāmē ːYēyiin. 5 Koorko nto cheebyoosya nyēē kiikung'ēt nkit ku musuk kumāchāktōōs kōōkēnēē keey Yēyiin nkit ānkuriirchinē bēēt āk kwēēmooy kule kuyēētyēēchi. 6 Nto koorko nyoo musuk ankicham tukun chēbo leles, kukiikume ːnyoo kusobē. 7 Māchāktōōs imwoochi nkicheek biiko ng'aleechu, sukung'eet mariirtee chii. 8 Chii ake tukul nyoo māyēētyēēchinē tilyōōnuutēkyii ānku miisin biikyii choo bo kō, kāākutāchiin āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Miyaat ːchiichoo kusiir nyoo mānēēyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

9 Yoo / sikiiyiityi cheebyoosya nyēē musuk komostaab choo yēmē / kēētoorēt kumāchāktōōs kukiikukeeytee kēnyiisyēk tāmānwookik lo. Māchāktōōs ku cheebyoosya nyēē mānāāchoonchooyēnoot 10 ānkitookunoot ām yēyuutēk chēē kāroomēch kuu wōlēē kiriibtooy lōkōkyii, wōlēē kitooktooy tāyēēk, wōlēē kiyēētyēēchintooy biikaab Kiriistō, wōlēē kitoorētitooy biiko choo nyāliltōōs āk mbo tukuuk alak chēē kāroomēch chēē kiikuyey.

11 Māmāchāktōōs /kēēsirtooy musukuun choo tākuminkēēch kuuyu yoo kabiirta ːmuchastaab bōōrwoonikwaa wōlēē kiikōōnēmchintoochi keey Kiriistō, kumach /kiimut. 12 Yooto, kōōsākyi keey / kiitiilchi ng'al, kuuyu kāākwiiri kiyēē kiikukuurtoochi Yēyiin. 13 Ilumootēē ːkooru chēē wuu choo koorin kōōbootootē āsiiswēkwaa. Māwuu nyooto baateey, nteenee yēyootē mbo subak seemseemnyeet kōōwutootēē keey ng'al chēē mā cheekwaa ānkung'āloolootē mbo ng'al chēē māyēmāksē. 14 Kunyoo, āmwoochinē musukuunēk choo tākuminkēēch kule kucheeng' saanik ānkuriib lōkōkwaa āk kooriikwaa simānyōōr ːBuunyoontēēt bārooyinto nyēē kang'alaalee icheek nyēē miyaat. 15 Kookuweech keey kēny ːalake kuba wōlēē mii ːSyeetaani ankookurub ng'aleekyii.

16 Nto yoo mii ːcheebyoosya nyēē kiikuchamta Yēyiin ānkuming'tooy keey musukuunēk, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē musukuunēchoo ām kēēlto ake tukul. Māmāchāktōōs kubākookyi nyikiisinoo kaniseet. Yooto, mākuyēētyēēchi ːkaniseet musukuunēk choo minyē nkityō.

/Kēēkoonyitē kāāntōōyikaab kanisa

17 Māchāktōōs /kēēkoonyitē / ānkēēyēētyēēchinē booyikaab kanisa choo tinyē kāāntōōysēēt nyēē karaam, ānku miisin choo āmtooy ng'ālyoontēēt ānkōōnēētē. 18 Mwooyē ːsiruutēk

5:5 Luuka 2:37 **5:10** Yoowa. 13:14; 1Tēm. 2:10; Ibu. 13:2 **5:13** 2Tēēs. 3:11 **5:14** 1Kōōr. 7:9; 1Tēm. 2:15 **5:17** 1Tēēs. 5:12

kule, “-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo yēyiisyē.”† Nto subak, “Yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyii kunyōōr kiy.”†

19 Māmāchāktōōs simiyēnchinē ng'ālyoo nyēē /kākēēmwooy / kēēng'āloolēē booyik nyēē miyaat, nteenee ākoy baateey yoo kāākumwooy :biiko chēē yitē āyēēng' nto sōmōk kule wuu nyooto. 20 Yoo kāchoolwookēn :kāāntōōyik, 'iburyoong'tooy kukāsē :biiko, sukung'eet kōōywēyē :chuut alake.

21 Kunyoo ii, Tēmētēēwō, āmwoowuung' ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu āk mbo ām taayeetaab malayikaanik choo kwēyootiin kule, irub ng'aleechaa nyēē -mēēkwēyē chii. Māmāchāktōōs ichāmē biiko alak kusiir alak. 22 -Mēēsāmsāmānē keey yoo itiinyēē chii āwunnyēk itōōlchinē yiisyēētaab Yēyiin -ameekany kunaming' :ng'ōōkistaab biiko alak. Ibuur itiliil. 23 -Mēēyyēē bēēko baateey, nteenee imōōsē *tifaayiik tisich kubo bōōrtaab moo nyoo iyiimsētiing' btaman.

24 Mēēmuuchāktōōs kōōyēēlākiis :ng'ōōkiswookikaab biiko alak, nteenee /simkēēkāsē bakeenke /kumānāābokiitiilchinē ng'al. Nto chēbo alak, kōōyēēlootiin ākoy bēsyoonoo +/ mākiitiilchi ng'al. 25 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, simkutooku :kāroomnyēētaab yēyuutēkaab biiko alak, āmāwunyāktōōs ākookoy :choo iyēēlootiin.

6

Wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :motwoorik

1 Māchāktōōs :motwoorik kōōywēyē mokorēēnikwaa sukung'eet -/ mākēēng'āloolēē Yēyiin nyēē miyaat āk mbo kāānēētēywēēkyoo. 2 Māmāchāktōōs :motwoorik choo kiikōōyēnchi :mokorēēnikwaa Yēyiin kōōywēyē mokorēēnichoo kisich, kuuyu mbo ng'eetaabiya ām Kiriistō. Nteenee, māchāktōōs kuyēyē yiisyēēng'waa kutook, kuuyu chēē yēētyēēchinē :yiisyōōnuutēchoo ku choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ng'aleek chooto :chēē māchāktōōs inyiing' Tēmētēēwō 'inēētē ānkiikiimē biiko kurub.

Kāānēētiisyēēt nyēbo lembech āk bāytit nyēbo man

3 Chiito nyoo kaakoobetyeenyee keey wōlēē mii :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ankooneet ng'al chēē mābo man, 4 kukiikoolaambuuch nyoo :ng'aseetaab keey āmēēnkētē kiy. Kicham :chiichoo kwiilat āk wookuut. Yibu :ng'aleechaa kōōtuuyiityi keey :biich moon. Kuwookuut, kung'alaalaatee keey nyēē miyaat, kōōsōōtyēēchinē alak nyēē miyaat, 5 ānkuchuunchuuntōōs :mētēwookaab bichoo kubo kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch chēē boonto. Bichuutēchu

† **5:18** Kiruutēk 25:4 † **5:18** Luuka 10:7 **5:18** Mat. 10:10; 1Kōōr. 9:9, 12-14 **5:19** Mat. 18:16 **5:20** Kala. 2:14 **6:2** Ēfēēs. 6:5-8 **6:3** 1Tēm. 1:3, 10 **6:4** 2Tēm. 2:14

:chēē /kiikēēbuutēē ng'ālyoontēētaab manta ānkōōsōōtē kule tōōs yoo kasyeem :chii kurub kēēltaab Yēyiin ku kēēlto :nyooto nyēē yēyē chii kunyōōr bāytit ām kōōrooni.

6 Nteenee, yoo kēēnēmchi keey :chii yiisyēētaab Yēyiin, āmēētuuyiityinē ake moo, kāākunyōōr bāytit nyēē wōō miisin ām Kaab Yēyiin. 7 Mēēbērē /kikēēsiktēēch kiy, āmākēēbēētooy kiy kōōyyiin kākēēbēku. 8 Nteenee, yoo kēēnyōōru kiyēē kyoomē āk kiyēē kiiloochē, kuyēmēēch :chooto. 9 Nto biiko choo bērē nto cheeng' tukuuk sukumokornoon, kutōōrchinē :ng'aleechaa tyēmiisyēēt ankutech. Tōōrchinē :ng'aleechaa kuyey tukuuk chēē chaang' chēbo bēērbēēryo āk mbo muchastaab tukuuk chēē iwoong'tooy biich. Tōōrtooy :ng'aleechaa biiko kubootyo ānkwooroon. 10 Toowunēē keey :miyootyēēt wōlēē wōō muchastaab beesaan. Biiko choo loosyootē kumāchē beesaan kukiikuchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkuyibchi keey ng'woonin nyēē -/mākyoomu.

Kiyēē kiikāloonchi :Bāwulō Tēmētēēwō

11 Nto inyiing' nyoo ibooyē Yēyiin, māchāktōōs isatee keey wōlēē mii :ng'aleechaa ankiirub soboonto nyēē churtaat, inēmchi keey Yēyiin ankiikaasee keey inee, ichāmē biiko alak, imuytoochinē ng'al ānkiitālāyiitu. 12 I-am booryēēt nyēē karaam kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Inkēt kule kikuuring' :Yēyiin inyōōru *soboontaab kibchuulyo. Kunyi, 'ikiilchi soboonoo 'kiichāmchiintōōsii kukāsē :biiko chēē chaang'.

13 Ām taayeetaab Yēyiin nyoo ikoochinē kiy ake tukul soboonto āk mbo ām taayeetaab Yēēsu Kiriistō, nyoo kichāmchiin ām taayeetaab Bōōntyō *Bilaato kule inee ku Kāārārookiintēēt, āmwoowuung' kule 14 ikiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. -Meekany inyōōru tisya nto mbo kule /keeng'alaaleeniing' nyēē miyaat. Iriib kuu nyooto ākoy bēsyēēt nyoo kāchōōnēē :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 15 Mākukwēryoon :Yēyiin ām bēsyēēt nyoo kiikōōtōōrto :inee. Itōrōōroot :Yēyiin ānku inee nkityō :bāytooyiintēēt. Inee :bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku mokoryoontēētaab mokorēēnik. 16 Yēyiin nkityō :nyēē māmēē ānkuminyē ām lēbkēēyyēēt nyēē mākāsāksē. Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin nto mbo nyēē imuuchē kukas. Kukoonyitākoy :Yēyiin ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Biikaab Kiriistō chēē boonto bāytit

17 Imwoochi choo boonto bāytit ām kōōrooni kule māng'āsē keey āmātiiyēē mēt tukuuchoo. Tukuuk choo chēē -/mākiinkētē batay āk moo. Nteenee kiyēē māchē kuyēyē

6:6 1Tēm. 4:8; Ibu. 13:5 **6:7** Āyub 1:21 **6:9** Kāālēw. 15:27; 28:22 **6:11** 2Tēm. 3:17 **6:12** 1Tēm. 1:18; 4:14 **6:13** Mat. 27:11-26; Yoowa. 18:28—19:16 **6:14** 1Tēm. 1:3, 18 **6:15** Yēyuut. 1:7 **6:16** Chuy. 33:20; Tyēēn. 104:2; Yoowa. 1:18

kukutiiyēē Yēyiin mēt nyoo kōōnēēch kiy ake tukul kuyem
ānkuyēyēēch :tukuuchoo keeng'erech. 18 Imwoochi bichoo
kuyey ng'aleek chēē chaang' chēē kāroomēch, kuyēk biich
chēē leelach :moonik ānkuchāmē kuyēmtooy tukuuk āk biiko
alak. 19 Yoo kayey kuu nyooto, kāākuyēytoochi keey bāytit
nyēē tiiyēē keey ām kōōrēēt nyoo chōōnii, sukung'eet kukiilchi
soboontaab manta.

Ng'aleek chēbo lētuut

20 Tēmētēēwō, kāāmwoowuung' kule -meekuste iyey
ng'aleechaa tukul choo kiikōōtōōruung' :Yēyiin. Isatee keey
kwiilateet nto wookuut nyēbo bēērbēēryo nyoo yēyē :choo
ng'āsēē keey kiirnātēēt nyēē mā bo man. 21 Yēyē keey kule
ng'oomēch, nteenee kiikuchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
Kōōbēruurook :Yēyiin.

6:17 Tyēēn. 62:10; Luuka 12:15, 20; Yāāk. 5:1 **6:19** Mat. 6:20; Luuka 16:9
6:20 1Tēm. 1:4; 6:4; 2Tēm. 1:14 **6:21** 1Tēm. 1:6; 2Tēm. 2:18

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Yu kaakoowaany :Bāwulō ruutooynyii nyoo kibo ang'wan, kooyeey Rooma. / Kikeekerta subak kō nto yityo / keeratee nyōrōōrōōnik. Kisirē barwaani bēsyōōsyēkyii chēbo lētuut kurataat kukaakuriik wokubakach :bāytooyiintēēt Nēērō nyēē ki rumiin kibkerkoong'nyaa. -/ Mākiinkēt kule ki āyu yēē / kikēēsirē barwaani nteenee ākoy / kikēēsirē kukābēk :maata nyoo kibo Rooma ām kēnyiitaab 64 KK kutoombo kōōkēētē keey :Nēērō ām kēnyiitaab 68 KK. Isōōtē :biiko wōlēē wōō kule /kikēēbākāchē Bāwulō kēnyiitaab 67 nto 68 KK. /Kikiiyookyinē Tēmētēēwō barwaani kumiitē Ēfēēsō.

Kiyēē mii āriit: Kikas :Bāwulō kule kikiikubakaakta :chōōrōōnuutēkyii, kunyoo kisirchi Tēmētēēwō barwaani kuuyu kikiikung'ēēlēnchi miisin kut kwoomchi :yēēmootēēt kule nto kas Tēmētēēwō. Nteenee kimātinyē ārookēnēēt ake tukul kuuyu kiinkētē kule ānkoo kimii wokubēku :soboonnyii ām lēēkitō, kitinyē kāākēnēēt kule mākuriib inee :Yēyiin ām nyalilta nyoo buntēē :inee ām bēsyōōsyēchoo ng'ēri yoo tākumiitē kōōrēēt kutoombo kut kōōwutē wōlēē mii :soboontaab kibchuulyo.

Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule riirēē :inee miisin biikaab Kiriistō choo kiikubuntēē wuuyinwookik āk wusiisyēēt kumii :icheek ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Nēērō. Ikomkoomu Tēmētēēwō kule kuriib kāāyēnchinooyēēt ām lōkōōywēkaab Kiriistō ankwaamta lōkōōywēchoo ām nyikanateet ānkoo kumiitē :wusiisyēēt. Kimāchāktōōs mbo kōōburyoong'to choo inēētē ng'al chēbo lembech.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :barwaani miisin kukōōkomkoom biich kule / kēēmuytoochinē ng'al ānkoo ku chaang' :wuuyinwēk. Yēyiin nkit :nyēē mākubāw kiy ake tukul ānkutuwēnē choo ikēnēē keey inee. Māchāktōōs kurubē wōlēē kiwuu :soboontaab Bāwulō.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēēwō bērur

1 Anii ku *lēbkēēyiintēēt Bāwulō nyoo āyēchinē
Kāārārookiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ānkōōyookwoo
chāā-āmchi biiko kurubta keey āk *soboontaab kibchuulyo
nyoo kikuurtoowēēch kubununēē Yēēsu Kiriistō. 2 Āsiruung'
inyiing' wērinyuu Tēmētēēwō nyoo āchāmē miisin.

Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Māchāktōōs /kēētitirē /ānkiikoosēē keey Yēyiin

3 Ākutunkyinē Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy mbo :kuuko ānkāāyēyē kiyēē ānkētē kule karaam. Kuuyu āsōōtiing' ākookoy, āsoowuung' bēēt āk kwēēmooy ānkāābirchinē Yēyiin kōōnkōy. 4 Yoo kaasoot wōlēē 'kiiriirte bēsyoonoo kyāābākooktiing', kwoomchoo :yēēmootēēt kule nto akasiing' saang'erech. 5 Ānkētē kule 'ikoosēē keey Yēyiin miisin. Kiikoosēē keey :kōōkōōng' Lōyis Yēyiin āk koomēt Yuuniis, wōlēē ānkētitooy kule imiitē :nkinyiing' iyēyē kuu nyooto.

6 Kunyi, kurubta keey āk yooto, āsōōtuung' kule ikany kōōmwo keey :kāāmuukēywēēk choo kirōōbuung' :Yēyiin yoo kyāātiinyēēniing' āwunnyēk. 7 Mānāākōōnēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēt nyēbo muyātēēt, nteenee kikōōnēēch nyēbo nyikanateet, chamateet āk riibēētaab keey. 8 Kunyoo, -meekany kunaming' :muyātēēt yoo +meeng'alaalee Mokoryoontēēnyoo nto yoo isōōtoo anii nyoo /kiikeerata kubo inee. Nteenee, ikany kēēnyāliilchē :tukwaay kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kukōōniing' :Yēyiin nyikanateet.

9 Kiikooraraacheech :Yēyiin ānkiikukuurēēch kēēyēku biikyii. Manaayey kuu nyooto kubo kiy ake tukul nyēē kiikeeyey, nteenee kubo wōlēē māktooy :inee nkit ām mooyēēnyii āk mbo subak kubo chamateenyii nkityō. Kisimkuchameech :Yēyiin / kumānāākēētoow kōōrēēt 10 ānkōōboorwēēch chamataanaa ām chōōnēētaab Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kiikōōsyēēntoowēēch :Kiriistō meet ānkwoorōōrwēēch kēēlto nyēbo *soboontaab kibchuulyo kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch. 11 Kunyoo, kookutoola :Yēyiin a-amtaate lōkōōywēchu, āyēku *lēbkēēyiintēēt ānkāānēētootē ng'ālyoontēētaab manta. 12 Kiyooto :nyēē /kiinyāliilchoo kuu nyiitēnyi. Ānkoo kuwuu nyooto, -māāmuyoot, kuuyu ānkētē chiichēē kyāāyēnchi ānkāātinyēē man kule imuuchē kuriib kiyēē kiikōōtōōrwoo ākoy bēsyoonoo iyēēwunēē.

13 Tēmētēēwō, 'inēētē biiko kuu wōloo kyāānēētitooy :anii ānkiikoosēē keey Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkiichāmē biiko kuu wōloo kyāāyēytooy :anii. 14 Ikaaman ng'aleechaa kāroomēch choo /kiikiitōōruung'. Kuyēētyēēchiing' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo minyē āriinyoo.

15 Ābērē 'inkētē kule kookubakaaktaa :chii ake tukul nyēbo yēēmēētaab Eesya kuboonto keey Fukēēlō āk Eermokeen.

1:2 1Kōōr. 4:17; 1Tēēs. 2:11 **1:3** Room. 11:1; 1Tēm. 1:5 **1:5** Yēyuut. 16:1 **1:6** 1Tēm. 4:14 **1:7** Room. 8:15 **1:8** Room. 1:16; Ēfēēs. 3:1; 2Tēm. 2:9 **1:9** Ēfēēs. 2:9 **1:10** Tiitō 3:6 **1:11** Room. 1:5 **1:13** 2Tēm. 3:14 **1:14** 1Tēm. 6:20 **1:15** 2Tēm. 4:16

16 Āsooyē kule kuriiree :Yēyiin kaab Ōnēsifōōrō nyoo
kimāmuyoot chokukasa arataat. Kichokōōbāybooyoo
ānkōōtitiiroo btaman. 17 Yu kāwokuyit Rooma, koomuuch
kucheeng'aateenaa wōlto ake tukul ākoy kut wokunyōōrwoo.
18 Ābērē 'inkētē kubooyiit man kule kiyēētyēēchoo :Ōnēsifōōrō
ām kēēlwookik chēē chaang' yoo kyāāmiitē Ēfēēsō. Lēyyē,
kuriiree :Mokoryoontēēt Ōnēsifōōrō bēsyoonoo itiilchinē biiko
ng'al.

2

Kiyēē māchāktōōs kuyēyē :Tēmētēēwō yoo kānyōōr nyāliluutēk

1 Wēnyoo, Tēmētēēwō, ikiil, kuuyu 'inkētē kule chāmiing'
:Kāārārookiintēēt Yēēsu ānkutiiyiing'. 2 Nto tukuuk choo 'kiikāsē
ā-āmu ām taayeetaab biiko chēē chaang', itōōrchi choo biiko
chēē /kiikoosēē keey ānku chēē imuuchē kooneet biiko alak.
3 Imuytoochi nyāliluutēk kuu chii nyēē āmē booryēēt nyēē
karaam kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu kuu wōloo kēēyētooy
:acheek. 4 Yoo kēēwutēē keey :chii nyēbo lukēēt ng'aleekaab
biikaab yēēmēēt, -mēēng'ērēēchē nyēē wōō nyēbo lukēēt.
5 -/ Mākēētuwēnēē chii loong'eetaab labateet yoo kamarub
mākuutēkaab kaang'weeneet. 6 Kāābātiin nyoo ikiilchinē keey
kāābātiisyēēt ku nyooto :nyēē māchāktōōs / simkiikoochinē
āmiikyii chēbo yiisyēēt. 7 Tēmētēēwō, irōōtootē kiyēē āmwooyē,
kuuyu makuyeying' :Mokoryoontēēt inkēt ng'aleechu tukul.

8 'Inkēt kule king'eetee meet :Yēēsu Kiriistō nyoo kichōōnēē
kōōtaab *Tāwuti. Kuuyu ā-āmtootē lōkōōywēchu kāroomēch,
9 kaanyalil kut / kēērātoo wuu nyēē kaanyeeree ng'al.
Nteenee, mēēmuuchāktōōs / keerat ng'ālyoontēētaab Yēyiin.
10 Kunyoo, āmuytoochinē kiy ake tukul kubo choo kiikukwey
:Yēyiin, nto anyuun kooraraach nkicheek :Yēēsu Kiriistō
sukunyōōr lēbkēēyyēētaab kibchuulyo. 11 Ng'ālyoo :nyoo
nyēē /kēētiiyēē keey kuuyu,

“Yoo kākēēbēku āk Kiriistō
+mābokēēminy āk inee.
12 Nto yoo kākēēmuytoochi,
+mābokēēbāytooyiisyē āk inee.
Yoo kakeetay :acheek,
+mawokutayeech :nkinee.
13 Ānkoo -/mākiikoosēē keey biiko,
/kiikoosēē keey inee,
kuuyu mātāyē keey :inee nkit.”

1:18 2Tēm. 4:19 **2:2** Yēyuut. 16:1-3; Room. 16:21 **2:3** 1Tēm. 1:18 **2:5** 1Kōōr. 9:24-27 **2:8** Mat. 1:1; 1Kōōr. 15:4 **2:9** Ēfēēs. 3:1; Filib. 1:12-14 **2:10** Kolos. 1:24 **2:11** Room. 6:8 **2:12** Mat. 10:32-33; Room. 5:17 **2:13** Room. 3:3-4

Chii nyēē chāmtooy :Yēyiin

14 Māchāktōōs isōōtyinē biiko ng'aleechu: Imwoochi ām taayeetaab Yēyiin kule māmāchāktōōs kukwiilēē keey ng'al. Māmii :kiy mbo kisich :nyēē yēētyēēchinē :kwiilataanaa, nteenee nyēērēē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yēbchinē yiit. 15 Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyey yiisyēēng'uung' ām kēēlto nyēē karaam nyēē chāmtooy :Yēyiin. Kutook kule iyēku chii nyēē mātinyē muyāt ānku nyēē nāmē ng'ālyoontēētaab manta ām kēēlto nyēē churtaat.

16 Itayee keey imwooyootē ng'al chēē mārubtooy keey āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Biiko choo iwutootēē keey ng'al chēē wuu choo, mākutāsē taay kulōōyēkiitu miisin ām wōlēē mii :Yēyiin. 17-18 Makwaamaat :kāānēētiisyēētaab bichoo biiko kuu yoo āmootē :kisēērkēēchēēt kereenkaab chii. Biiko alak chēē kichuunnyēē ng'ālyoontēētaab manta ku Umenaayo ākoo Filēētō. Mwooyē :bichuutēchu kule kiyeyakay kēny :ng'eeteetaab meet kunyēērootēē kāāyēnchinooyēētaab biiko alak. 19 Ānkoo kut kuwuu nyooto, tākōōyyoong'oot :tiiyēywoontēētaab Yēyiin /ānkēēkāsēē siruutēchu mwooyē kule, "Inkētē :Yēyiin biiko chēē cheechii." Nto "Chii ake tukul nyēē kuurē Mokoryoontēēt kumāchāktōōs kubakaakta miyootyēēt."

20 Ām kōōto ake tukul nyēē wōō, miitē :tērēkōōk chēē / kikeeyeyee *ta-aabuut āk chēbo *feeteet. Miitē mbo subak :chēbo keetiik āk chēbo mēnēēt. /Kēēyēyiisyēē tērēkōōchu alak /kēēbāyēē tāyēēk, nto chuut alak /kēēkōnōrēē tukuuk chēē mābo koonyit. 21 Kunyi, yoo kēētiliilēē keey :chii ake tukul wōlēē mii :tukuuchoo miyootēch mākuyēk terekyeet nyēbo koonyit nyēē imuuchē :chiitaab kōōto kuyēyiisyēē kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam kurubta keey āk wōlēē kichōbto.

22 Tēmētēēwō, satee keey muchastaab āybēēr nyoo bo miyootyo ankiirub kēēlto nyoo karaam kuchurta, iyēku chii nyēē / kiikoosēē keey, nyēbo chamateet āk sinēnto. Iyey tukuuchooto kuu wōloo yēytooy :biiko alake choo sooyē Yēyiin ām moonik chēē tiliilēch. 23 Itayee keey kwiilateet nyēbo bēērbēēryo āk solwoonti. 'Inkētē kule yibu :ng'aleechaa wookuut. 24 Māmākyinē chii nyoo yēyē yiisyēētaab mokoryoontēēt kuyēyē wookuut. Nteenee māchāktōōs kutālāyiitu ām wōlēē mii :chii ake tukul, kōōnēētiisyē nyēē karaam ānkumuytooy. 25 Nto yoo mii :biiko chēē kwiilē inee, kumāchāktōōs kuyisu muut ānkutinyēē mooyēēt kule imuuchē kōōkoochi nkicheek :Yēyiin mooyēēt

2:14 1Tēm. 6:4, 20 **2:16** 1Tēm. 1:3-7 **2:17-18** 1Tēm. 1:3-7 **2:17-18** 1Tēm. 1:20 **2:19** Kāāyiit. 16:5; Yoowa. 10:14; Isa. 26:13; 52:11 **2:20** Room. 9:21 **2:21** 2Tēm. 3:17 **2:22** 1Tēm. 6:11; 1:5

kuweek sukōōnkēt manta. 26 Yooto, kōōmuuchē :icheek kusēw ankuchililee mastiitaab Kibrōkōsyoontēēt nyoo kiikunam icheek sukuyey kiyēē māchē :inee.

3

Chuunnyēētaab ng'ālyoontēētaab manta

1 Irōōtootē ng'ālyoontooni: Mākumiyātiitu :bēsyōōsyēk choo bo tabanta. 2 Mākusooynēn :biiko, makucham beesaan, makukas keey ānkumēēnnyo. Mākung'āloolootēē Yēyiin nyēē miyaat, -mēēywēyē sikiikwaa āmātiny kumwooy kōōnkōy ām kiy. Mākuyēk biich chēē mā tiliilēch ām taayeetaab Yēyiin 3 āmātinyē chamateet. Māriirēē biich, mōlōlchinootē biich ng'al āmāriibē keey. Mākukāwōōtēnē ānkuchāmē kuyēyē ng'al chēē miyootēch. 4 Mākuchoomtooy chuut ānkutuchinootē ng'al. Mākuyibē keey kule inkētē kiy ake tukul. Mākuyēk biich chēē kicham lelesta āmāchāmē Yēyiin. 5 Mākuyēyē keey kule bo Yēyiin, nteenee kutāyē kāāmuukēywēēkyii. Isatee keey bichooto.

6 Mii :alake ām bichoo chēē bēētootē kēēstoonikaab biiko alak subokōōbērbēērē koor chēē kuskusēch chēē kiikunyikisyi :ng'ōōkiswookik ānkutōōrtooy :muchas nyēbo kiy ake tukul. 7 /Kiinēētē kooruuchoo kibtaman, nteenee -mēēmuuchē kut kōōnkēt :icheek kutukul ng'ālyoontēētaab manta.

8 Kwiilē :bichoo ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kikwiilē :Yaane āk Yaambure *Muusa. Kiikutoonkōōyiis :bichu ānkiikubootyo ām manta. 9 Māyitē wuy :bichoo, kuuyu makukas :chii ake tukul bēērbēēryēēt nyēē boonto kuu wōloo /kikēēkāstooy chēbo Yaane āk Yaambure.

Ng'ālyoontēētaab lētuut nyēē /kikiikiimchi Tēmētēēwō

10 Tēmētēēwō, ābērē 'inkētē kurubta keey āk kāānēētēywēēkyuu, wōlēē ābuurtooy, kiyēē ānēmchinē keey ayey āk wōlēē āmoong'tēē keey Yēyiin. Inkētē mbo subak kule -māsimānyēēru ānkāāboontē chamateet āk muytaayeet. 11 Inkētē mbo subak kule kyāāmuytoochi wusiisyēēt nyēē kyāānyōōru āk nyāliluutēk chēē kyāābuntēē yoo kyāāmiitē Antyookya, Ikonnyaa āk Luustra. Nteenee kisārwoo :Mokoryoontēēt ām tukuuchoo tukul. 12 Nto kubooyiit man, +/mākēēwus chii ake tukul nyēē kēēnēmchi keey kurub Yēēsu Kiriistō. 13 Nto biiko choo choolwookēnootiin, choo ibērbēēriisyootē, mākumiyātyi choo miisin. Kiikutēwēchākiis :choo ānkutēwēchootē biiko alak. 14 Nteenee, kurubta keey āk inyiing' ii, Tēmētēēwō, itāsē taay irubē kiyoo /kiikiineetiing'

2:25 1Tēm. 2:4 **3:1** 1Tēm. 4:1; 2Bēt. 3:3; 1Yoowa. 2:18; Yuuta 18 **3:4** Kala. 5:19-21 **3:8** Chuy. 7:11, 22; 8:7, 18 **3:10** 1Kōōr. 4:16 **3:11** Tyēēn. 34:19; Yēyuut. 13:50; 14:5, 19; 2Kōōr. 11:23-29 **3:12** Yēyuut. 14:22; 1Tēēs. 3:3

ankiichamte, kuuyu 'inkētē biiko chēē kiinēētiing' 15 āk mbo subak wōlēē kiinkētitē siruutēkaab Yēyiin kung'eetee leekwaanti. Kiikuyeying' ːsiruutēchoo inkēt kule nyōōru ːchii kaararaacheet yoo keekaasee keey Yēēsu Kiriistō. 16 Kwoonēē ːsiruutēchoo tukul wōlēē mii ːYēyiin. Kāroomēch ːsiruutēchooto, yoo / kiinēētiisyēē / ānkiiburyoong'tēē biiko / kēēchuulē / ānkiiboorchinē biiko kukārāmiitu kuchurta. 17 / Kēēyēyē kuu nyooto sukung'eet kuchōbākoy ːchiitaab Yēyiin kutukul kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam.

4

1 'Inkēt kule mākōōyēēw ːYēēsu sukutoow bāytooyiisyēēnyii. Kunyi, ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu nyoo +māchokōōtiilchi ng'al biiko choo sobtōōs āk choo kiikubēk, āmwoowuung' kule, 2 i-āmtooy ng'ālyoontēēt ākookoy ānkoo ku wuuyēch ːng'ala nto ku nyumnyumēch. Imuytoochinē yoo 'inēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ichuulē, iburyoong'tooy ānkiikiimē. 3 Mākuchō ːbēsyēēt nyēē mēēkōōmuuchē ːbiiko kut takucham kiyēē inēētē ːsiruutēk chēbo man. Makurub ːbichoo kiyēē māchē ːmētēwookwaa. Mākōōruruukoot kāānēētikwaa ku chaang' chēē mākōōnēētē icheek kiyēē kicham kuyēbchinē yiit. 4 Mākōōmiinkyi mēt ng'ālyoontēētaab manta ānkuwēēkyi keey tyoonkōōchoy chēē mābo man. 5 Nto inyiing', āmwoowuung' kule ikiil ām kēēlwookik tukul. Imuytoochinē nyāliluutēk chēē inyōōru. Iyēyē yiisyēēt nyēē / kēēmākyinē āmtooyiin kule kuyēyē. Iteryeech yiisyēēng'uung' tukul nyoo māchāktōōs kule iyēyē.

Ng'aleek chēē rubtooy keey āk Bāwulō

6 Mii wokuyitu ːbēsyēēt nyēē / kēēmiitē / bokiikooytoo / keeyeyeenaa kōrōsēēk. Kaakuyit ːbēsyēēt nyēē āng'ēētēē kōōrooni. 7 Kwaa-am booryēēt nyēē karaam. Kwaawaany labateenyuu ānkwāākiilchi manta. 8 Kunyoo, mii kukānyoonwoo ːkiito ake nyēē +/ mākēētuwēnēēnoo. Nto kiyooto ku tuwēnēētaab churtaayeet. Tuwēnoonooto ku nyēē mākukōōno ːMokoryoontēēt nyoo churtaat yoo itiilchinē biich ng'al. Mēēbērē anii nkit ːnyēē mii chokutuwēnoo, nteenee chokutuwēnē biiko tukul choo mii kōōkēnoonu chōōnēēnyii.

9 Isyeem wōlēē 'imuuktooy ichōō areet akeenke wōli āmiitē. 10 Kookubakaaktaa ːTeema ānkuwēēchi keey ākoy Tēēsālōōnikē kuuyu kikicham tukuuk chēbo kōōrooni. Kōōkuwo ːnkinee Kērēēskē ākoy Kalatyaa ānkōōkuwo ːnkinee Tiitō Taalmatyaa. 11 Kwāāng'ētu nkit āk Luuka. Ichōōntē keey Māārkō,

3:16 Room. 15:4; 1Tēm. 4:13; 2Bēt. 1:21 **3:17** 2Tēm. 2:21 **4:1** Yēyuut. 10:42 **4:2** Yēyuut. 20:20 **4:3** 1Tēm. 4:1 **4:4** 1Tēm. 1:4 **4:5** 2Tēm. 2:3 **4:6** Filib. 2:17 **4:8** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 1:18 **4:10** 2Kōōr. 2:13; Filib. 2:21; Kolos. 4:14

kuuyu chii :inee nyēē imuuchē kuyēētyēēchoo ām yiisyooninyuu. 12 Kāāyooktē Tukiikō kuwo ākoy Ēfēēsō. 13 Kunyoo, yoo ichōōnii iyibwoo kābuutiinyuu nyoo kyāābākookyinē kaab Kāārbō ām Turoowa. Iyibwoo mbo nkicheek kitaabuunekyuu ānku miisin choo /kikeeyeytee muuyto.

14 Kookwaaraantaa nyēē -/ mākyoomu :kiitoong'iintoonoo bo karin nyoo / kēēbērē Alekisaanta. Nteenee mākuyookyi :Mokoryoontēēt ām kiyēē kookuyey. 15 Kunyi, iriibēē keey :nkinyiing' wōlēē mii :chiichoo, kuuyu kikwiil ng'aleekyoo ām nkuruuk.

16 Yoo kyāāyēētē keey nyēbo taay, kumwēyēēnoo :chii ake tukul nyēē māmii :mbo akeenke nyēē kichokusārwoo. Lēyyē, āsooyē Yēyiin kunyōōchi bichooto kaat. 17 Ānkoo kiwuu nyooto, kichō :Mokoryoontēēt ānkōōtitiiroo sukung'eet / kiimuuch / kyaamta ng'ālyoontēēt kuchurta kubuntēēnoo anii nto anyuun, kukas :nkicheek biiko choo mā Yuutayeek. Nteenee, /kikiiraraacheenaa kuutiitaab kimakeetyeet. 18 Makooraraacheenaa :Yēyiin wōlēē mii :kiy ake tukul nyēē miyaat ānkōōrēētootoo nyēē karaam ākoy wāāwut kanyii ām kibkōōnkōy. Lēyyē, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

19 Isuboowoo Brisiila āk boontēēnyii Akiila āk nkicheek biikaab kaytaab boontēēt Ōnēsifōōrō. 20 King'ētunēē :Eraasto Kōōriintō, nteenee kyāābākooku Turōfiimō kumnyaanaat ām Milēētō. 21 Kunyoo, isyeem wōlēē 'imuuktooy iyitu wōli kumānāāng'ootyēn :kōōrēēt. Isubooyiing' :Ēbuulō āk Buutē āk Liinuus ākoo Kilaawutyaa āk nkicheek mbo ng'eetaabiya alak tukul.

22 Kuriib :Yēyiin tāmirmiryēēng'uung' ānkōōbēruuriing'.

4:11 Yēyuut. 12:12; Kolos. 4:14 **4:12** Ēfēēs. 6:21 **4:14** 1Tēm. 1:20 **4:16** 2Tēm. 1:15 **4:17** Tyēēn. 22:21; Tān. 6:22; Yēyuut. 1:8; 23:11 **4:18** Mat. 6:13; 2Kōōr. 1:10 **4:19** Yēyuut. 18:2; 2Tēm. 1:16-18 **4:20** Yēyuut. 19:22; 21:29; Room. 16:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Tiitō

Taayta

Siriintēēt, yēē kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Ki akeenke :Tiitō ām Kirikiik chēbo taay kōōyēnchi Kiriistō kubuntēē āmtooyiisyēētaab Bāwulō ām Antyookya. Kikiisimkukwey inee :Bāwulō kuyēk toorētiintēēnyii ānkuwēēto keey tuuyēētaab lēbkēēyik nyēē kimiitē Yēērusālēēm ām kēnyiitaab 49 KK (kas Kalatyeek 2:1-3). Kiyēētyēēchi :Tiitō Bāwulō ām Ēfēēsō ām ruutooynyii bo sōmōk. Nto mii yoo kōōyookto :Bāwulō Tiitō wokukas kaniseetaab Kōōriintō. Yu kāwokubēk :bēsyōōsyēkaab Bāwulō choo /kikēērātēē ām Rooma, kuwēēto :inee Tiitō ām ruutooynyii bo ang'wan ānkubokutoow :tukwaay kaniseet ām Kērēētē. Nto yu tāsē taay :Bāwulō ām ruutooynyii bo ang'wan, kubākookyi Tiitō Kērēētē sukuriib kaniseetaab wōlooto.

/ Kiisōōtyēēchinē kule kisirchinē :Bāwulō Tiitō barwaani kēnyiitaab 66 KK, yooto ku bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kung'eetee kāsirchi Tēmētēēwō barweenyii nyēbo taay. Mwoochinē Tiitō ām barwaani kusyeem kunyōōr bārooyinto kuchōōnēē mwēēnkēēt ākoy kiriinkēētaab Nikōbōōli nyēē miitē tabantaab araaray ām tinkēēywēētaab kōōrēētaab Kiriki (kur. 3:12). Chiito nyēē kiyibē barwaani ku Seena āk Ābōōlō (kur. 3:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Isōōtyinē :Bāwulō Tiitō kumwoochi biiko kule bo koomānuut ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō āk kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuminyē ām soboonto nyēē mātinyē tisya. Kiikiimchi kuu nyooto kuuyu ki wōō :miyootyēēt Kērēētē bēsyōōsyēchooto. Māchāktōōs kuminyē :kaniseetaab soboonto nyēē iyyoong'unēē kāānēētēywēēkaab manta kuu kule, māchāktōōs kusēwunootiin ānkukoonyitootiin. Nto subak kooneet icheek :chamateetaab Yēyiin kuminy soboonto nyēbo Kaab Yēyiin. Itōrōōrē biich :soboon nyēē wuu nyoo kusiir kumwaayaat :chii ng'al chēē chaang'.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tiitō bērur

1 Anii nyoo Bāwulō nyoo āyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kitoola :Yēēsu Kiriistō āyēku *lēbkēēyiintēēnyii ānkōōyooktoo āyēētyēēchi biiko choo kiikukwey :Yēyiin kōōyēnchi inee ankaaneet icheek manta kurubta keey kiyēē mākwēēch :Yēyiin. 2 Āyēyē yiisyooni ākēnēē keey *soboontaab kibchuulyo. Kisimkumwooy :Yēyiin nyoo mātinyē lembech / kumānāākēētoow kōōrēēt kule mākukōōnēēch soboonēēb kibchuulyo. 3 Yu kayit :bēsyēēt nyoo kikiikutool :Yēyiin,

1:2 Kala. 3:6, 17-18; 1Bēt. 1:3-5

kung'oong' :inee nyoo Kāārārookiintēēnyoo ng'ālyoontēēnyii ankutoola anii a-amtaate lōkōōywēchu kāroomēch.

4 Āsiruung' inyiing' Tiitō nyoo iwuuyē lakwanyuu nyēbo man, kuuyu kiikoosēē keey :tukwaay Yēyiin. Kōōbēruuriing' :Baaba Yēyiin āk Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō ānkukōōning' kaalyeet.

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō
(1 Tēmētēēwō 3:1-7)

5 Kiyēē kiyeya sāābākookyiing' Kērēētē ku kule, kyāāmāchē siiteryeech yiisyōōnuutēk choo kimanaakiiwaang'te. Kyāāmāchē mbo subak siitoolaate booyikaab kanisa ām kiriing' ake tukul kuu wōloo kyāāmwooytoowuung'. 6 Māchāktōōs :boontēēt nyēbo biikaab Kiriistō ku chii nyēē mātinyē lēēlis ānku chii nyēē tēērēē koorkēēnyii nkit. Māchāktōōs kutinyē lēēkōōy chēē /kiikoosēē keey chēē mā kāwōōt āmātinyē kēwēynāt. 7 Māchāktōōs :kāāntōōyiintō ku chii nyēē mātinyē lēēlis, kuuyu iyyoonkyinē yiisyēētaab Yēyiin. Māmāchāktōōs kung'āsē keey nto ku kibsiirmōōyoo. Māmāchāktōōs mbo ku chii nyēē kibōōkityoo nto ku chii nyēē kicham wōōrōōryēēt nto chēēmooyēētyoo. 8 Nteenee, māchāktōōs ku chii nyēē ruroot :moo ānku nyēē kicham kuyēyē ng'al chēē kāroomēch. Māchāktōōs subak ku chii nyēē sēwunoot, nyēē chuulaat, nyēē tiliil ānkuriibē keey. 9 Māchāktōōs kuriibē miisin kāānēētēywēēk chēbo man kuu wōloo /kikiineetita sukung'eet kōōtitiir biiko alak ām kāānēētēywēēchoo ānkōōburyoong'tooy biiko choo kwiilē ng'aleechaa.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta
(1 Tēmētēēwō 1:3-11; 4:1-7)

10 Mii :biiko chēē chaang' chēē cheemakwiiliis. Bōloobōlootē :bichu baateey, kōōbootootē biich mētēwoy. Biiko chēē yēyootē ng'aleechu miisin ku :choo isōōtē kule ākoy */ kiimuraatan chii sukuchamta :Yēyiin. 11 Ikērē koong' bichoo kuuyu mii kōōbootootē koorin kumukuul kōōnēētootē tukuuk chēē māyēmāktōōs. Yēyootē :bichu kuu nyooto kumāchē chēēbkiisyoong'. 12 Kimwooy mbo :wōōrkooyoontēēng'waa akeenke kule, “Kiblembechiis ākookoy :biikaab Kērēētē ānku biich chēbo rōkōs, tinyē kēwēynāt ānku chēēmooyēētiis.”

13 Man :ng'ālyoontoonoo. Kunyoo, iburyoong'tooy bichooto sukung'eet kumēto kāānēētuutēchoo bo lembech ankurub ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kēēlto nyēē karaam 14 amarub tukuuk chēē inēētē :Yuutayeek alake nto kiruutēkaab biich

1:3 1Tēm. 2:6-7 **1:4** 2Kōōr. 2:13; 1Tēēs. 2:11 **1:5** Yēyuut. 14:23 **1:9** 1Tēm. 3:2-7 **1:9** 1Tēm. 1:10

buch. Kiikuchuunnyēē :bichu ng'ālyoontēētaab manta. 15 Tiliil :kiy ake tukul ām wōlēē mii :biiko choo /kiikiitiliil. Nto choo mā tiliilēch āmēēyēnchinē, māmii :kiy nyēē tiliil ām wōlēē mii :choo. Kubooyiit man, kwoonykwoonyootiin :mētēwookwaa nyēē -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 16 Yēyē keey :bichoo kule inkētē Yēyiin, nteenee ibooru :ātēbuutēkwaa kule -mēēnkētē. Miyootēch :bichoo ānku kāwōōt nyēē māyēmootiin mbo kuyey kiy ake tukul nyēē karaam.

2

Kiyēē yēmāktōōs/kiinēētē

1 Nto inyiing' Tiitō, māchāktōōs 'inēētē kiyēē rubtooy keey āk kāānēētēywēēkaab man. 2 Māchāktōōs :booyik kuriibē keey, kuyēk booy chēē koonyitootiin ānku sēwunootiin. Kōōkoosēē keey Yēyiin kuyitita ām chamateet āk muytaayeet.

3-4 Inēētē nkicheek chēēbyōōsōōk choo yōōsēch kōōbuurē kuu wōloo wuunto :choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Kutayee keey seemseemnyeet āk bōōkitēēt. Māchāktōōs kōōnēētē kooruuk choo tāku minkēēch kuchāmē saanikwaa āk lōkōkwaa, 5 kule kuriibē keey, kuminy soboonto nyēē tiliil, kuriibē kēēstoonikwaa nyēē karaam, kubāybāyēch ānkōōywēyē saanikwaa simēēntosuurākoy :ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

6 Inēētē nkicheek āybēēriik kuriibē keey.

7 Nteenee iyēyē :inyiing' kiy ake tukul ām kēēlto nyēē karaam sukukāsēēniing' :biiko chuut. Yoo inēētē biiko, kumāchāktōōs inēētiisyē ām kēēlto nyēē churtaat ānkuyibuung' koonyit. 8 Yoo i-āmu lōkōōy, kumāchāktōōs kubo man, si yoo kālē :chii kukwiiling', mākuchus kuuyu māmii :kiyēē miyaat nyēē imuuchē kumwooy kurubta keey āk acheek.

9 Māchāktōōs kōōywēyē :motwoorik mokorēēnikwaa ānkuyēyē kiy ake tukul nyēē ing'ērēēchē mokorēēnichoo. Māmāchāktōōs kukētyinē mokorēēnikwaa ng'ālyoo 10 āmāchōōrēē tukuukwaa. Nteenee māchāktōōs kutooku ām taayeetaab mokorēēnikwaa kule kāroomēch :icheek / ānkiikoosēē keey ām kiy ake tukul sukoomuuch kuyey :yooto kāānēētiisyēētaab Kāārārookiintēēnyoo Yēyiin kung'ērēkyi :biiko.

11 Kōōkōōboor :Yēyiin kule chāmē chii ake tukul ānkōōrāroochē chiito nyoo ikoosēē keey inee. 12 Yēyēēch :chamateetaab Yēyiin keetay tukuuk choo mā-ābu wōlēē mii :inee āk mbo choo bo kōōrooni, ānkēēminy nyēē kēēriibē keey, nyēē churtaat ānku nyēē rubtooy keey āk wōlēē māktooy

---

1:14 1Tēm. 1:4 **1:15** Māārkō 7:15; Room. 14:14, 20; 1Tēm. 1:5 **1:16** 1Tēm. 1:3-7 **1:16** 1Tēm. 6:20; 2Tēm. 3:5 **2:1** 1Tēm. 1:10 **2:2** 1Tēm. 5:1 **2:5** Ēfēēs. 5:22-24; 1Tēm. 3:11 **2:6** 1Yoowa. 2:14 **2:7** 1Kōōr. 4:16; 1Tēm. 4:12 **2:10** Ēfēēs. 6:5-8 **2:11** 1Tēm. 2:4

:Yēyiin. 13 Yooto tukul, kēēmiitē kiikēnēē keey bēsyēēt nyoo tooku :Yēyiin āk Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō ām lēbkēēyyēēt nyēē wōō. 14 'Inkēt kule kiikooyto :Yēēsu soboonnyii sukuwālāng'unēēnēēch wōlēē mii :rōkōs ake tukul sukōōtiliilēēch acheek kēēyēku cheechii choo kēēmāchē miisin kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch.

15 Kunyoo, 'inēētē ng'aleechaa ! kaamwaay ititiirēē biiko ānkiiyisu choo moosootiin iyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. -Meekany kumoontiing' :chii.

3

/Kēēyēyē kiyēē karaam

1 Māchāktōōs isōōwu biikaab Kiriistō kōōywēyē bāytooyik āk kāāntōōyik ānkuchōbootiin kuyēyē kiy ake tukul nyēē karaam. 2 Māmāchāktōōs kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat nto kuwookuutyēē. Nteenee māchāktōōs ku biich chēē tālooyēch kutukul ānkuyibē keey ng'wēny.

3 Inkēt mbo kule kikēēkōryootiin :nkacheek bēsyēēt ake ānkikēēyēyē kēwēynātēēt. Kikiikēētēwēchāksē ankikiikoolaambuucheech :tukuuk tukul chēbo leles āk tuuyintaab moo. / Kikiikeetayeech ankikiikeetay :nkacheek biiko alak. 4 Nteenee, kiiboorwēēch :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēēnyoo, kāroomnyēēnyii āk wōlēē chāmtooy biiko. 5 Kiiraraacheech āmēēbērē kule kuuyu kikēēyēyē tukuuk chēē churtootiin, nteenee kiriireeneech buch. /Kikiitiliilēēch yoo /kikēēsichēēch subak kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 6 Kiroonkyēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem kubununēē Yēēsu Kāārārookiintēēnyoo ānkēēnyōōru soboonto nyēē lēēl. 7 Kiyey kuu nyooto sukung'eet keechurte ām taayeenyii kubo chamateet nyēē boontēēnēēch /ānkēērōōbwēēch *soboontaab kibchuulyo nyoo kiikēnēē keey. 8 Ng'ālyoo :nyooto nyēē / kiikoosēē keey.

Kāānēētiisyēētaab manta
(1 Tēmētēēwō 1:3-11; 4:1-7)

Māchāktōōs ikas kule kēēnkēt :biiko ng'aleechu kāroomin sukung'eet kōōnēmchi keey :choo iyēnchinē Yēyiin kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch. Yoo kayey :biiko ng'aleechaata, mākukārāmchi.

9 Nteenee itayee keey kwiilateet nyēē berber nto irāru kooynōōkaab Yuutayeek choo kiikuba kēny. Itayee keey mbo subak wookuut āk kwiilat nyoo rubtooy keey kiruutēkaab

2:13 1Kōōr. 1:7 **2:14** Ēsēk. 37:23; Kala. 1:4; Ēfēēs. 5:26; Ibu. 9:14; 1Yoowa. 1:7, 9 **3:1** Room. 13:1 **3:3** Kolos. 3:7 **3:4** 1Tēm. 2:3; 4:10; Tiitō 1:3; 2:11 **3:5** Yoowa. 3:3-7; Room. 6:4; Ēfēēs. 2:9; 5:26; 1Bēt. 1:3 **3:6** Yēyuut. 2:33; Room. 8:9-16; 1Kōōr. 6:11; Kala. 5:25; Filib. 3:20; 2Tēm. 2:10; Tiitō 2:13; 1Yoowa. 4:14 **3:7** Room. 3:24; 5:1-11

Yuutayeek kuuyu buch :tukul. 10 Irwookyi areet āyēēng' chiito
nyēē yibu kāānēētuut choo bchēyē biich, nto yoo mākāsē,
ikwet chiichoo. 11 'Inkēt kule cheemakwiilyaa :chiichoo
ānkōōbooru mbo :ng'ōōkisto nyēē boonto kule machurtaat.

Ng'aleek chēbo lētuut

12 Āmiitē wāāyooku Arteema nto Tukiikō. Yoo kasimkuyit
:ake tukul, isāru keey areet akeenke ākoy Nikōbōōli. Kaa-
soot kule wāāmuunyēē wōlooto ām yiiwootēēt nyi chōōnii.
13 Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyēētyēēchi Seena nyoo tinyē ki-
irnātēētaab kiruutēk āk nkinee Ābōōlō yoo bēēchinē keey. Ikas
kule kānyōōr kiy ake tukul nyēē māchē. 14 Māchāktōōs kōōnkēt
:biikyoo kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch kuu kuyēētyēēchinē
choo yēmāksē /kēēyēētyēēchi, sukung'eet /kēētuwēn kōōyyiin.

15 Isubooyiing' :chii ake tukul nyēē kiibuurtooy keey ām
wōli. Kunyoo, isubaay :nkinyiing' biiko choo chāmēēch
ānkōōkoosēē keey Yēyiin kuu acheek. Kōōbēruurook Yēyiin
akweek tukul.

3:9 1Tēm. 1:4 **3:10** Mat. 18:15-17 **3:12** Ēfēēs. 6:21-22 **3:13** Yēyuut. 18:24
3:14 Kala. 5:22-23; Kolos. 1:10

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filēmōōn

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirchinē :Bāwulō Filēmōōn barwaani kutākumii kāābēērit ām Rooma ām kēnyiit nyēē /kiisōōtē kule ki 60 KK. Kēnyiinooto mbo :yēē kisirchinē :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Kolosaay barweet ānkōōyookto Ōnēēsimō āk Tukiikō kuyib bārōōnōōchoo tukwaay.

Kiyēē mii āriit: / Kikēēsirchinē barwaani Filēmōōn nyoo ki chii nyēē kitookunoot ām kaniseetaab Kolosaay. Ki motwooriintēētaab Filēmōōn :Ōnēēsimō. Kimii :yēē kichooree :Ōnēēsimō Filēmōōn tukuukyii ānkumwēy. Ki lēēluut :nyoo nyēē kōrōōm miisin kurubta keey āk kiruutēkaab kōōrēētaab Rooma nyēē kinyoolchinē Ōnēēsimō kume. Yooto kuwo :Ōnēēsimō ākoy kiriinkēētaab Rooma wōlēē kiwokunyoorta Bāwulō nyēē kyoomchi inee lōkōōywēkaab Kiriistō. Yooto, kureeny keey :Ōnēēsimō kutaach Yēēsu ām soboonnyii. Nto mii lētuunoo kumwoochi :Bāwulō Ōnēēsimō kooyeey āk barweet nyēē kimwooyē kule: Filēmōōn, itaach subak Ōnēēsimō āmēēng'woonchi. 'Inkēt kule ānkoo tāku motwooriintēēng'uung', kookuweek :inee kuyēk chiitaab Kiriistō, nyēē kōōkuyēk akeenke āk acheek.

Bo kwōng'uut :barwaani ānku akeenke ām bārōōnōōk chēē syēēmē kuyey chiito nyoo sumānē, kuchāmchiin āk kāāsōōtēywēēkaab siriintēēt. Kēēnyōōrchinē rooteet nyēē wuu nyiitēnyi bārōōnōōkaab Bāwulō alak. Yu kaakoowaany :siriintēēt kōōsubooyiis (kēr. 1-3), kumach nanyuun kōōtitiir tilyaanateenyii āk chiito nyoo toochē lōkōōywēchu (kēr. 4-7). Nto mii yoo, kucheeng' kēēlto nyēē karaam nyēē rārchinēē ng'aleek chiito nyoo toochē lōkōōywēk kunamta mēt (kēr. 11-16), nto yityo kung'āloolchi soboonnyii tukul (kēr. 20-21). Itēryēēktēē :Bāwulō barwaani kāāsubooyiisyēēt ānkumākyi biich bērurtaab Yēyiin.

Kiyēē āmu: Nwaach :barwaani ānkubo koomānuut. Ibooru kule -mēēnkwēlē :Yēyiin chii. Kiiraraach motwooriin nyēē kikiikumwēy ām kēēlto nyēē kitēērāroochēē nkinee mokoryoontēētaab motwooriintoonoo. Ibooru mbo subak kule imuuchē :soboontaab chiito nyoo kaakuweek kubooyiit Kiriistō kuyēk yēētyēēt nyēē kēēchoomnyo biiko chēē kikiikuyēk :ake buunyoo ām wōlēē mii :ake.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Filēmōōn āk chuut alak bērur

1 Anii nyoo Bāwulō nyoo arataat kubo Kāārārookiintēēt
Yēēsu. Kēēboontē keey Tēmētēēwō ānkiisubooyiing' inyiing'
tilyeenyoo Filēmōōn nyoo kēēchāmē miisin ānkēēyēyiisyootē
tukul. 2 Itookwēēsē mbo nkinee cheebiya Afiiya ānkiisubooyē
nkinee Ārkiibō nyoo kyoomootē booryēēt :tukul. Isub-
ooyē nkicheek biikaab Kiriistō choo sooyēē kang'uung'.
3 Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō
ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō Filēmōōn ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy

4 Yoo āsooyē, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo inyiing', 5 kuuyu
ākāsē /kēēmwooyē wōlēē wuu :kaakaaseeng'uung' ām Mokory-
oontēēt Yēēsu āk wōlēē ichāmtooy biikyii tukul. 6 Āsooyē kule
kutitir :biikaab Kiriistō choo 'intōōchinē ānkōōnkēt kuchurta
kiy ake tukul nyēē karaam nyēē kēēboontē / sikēēkoonyit
Kiriistō. 7 Kookoong'ereechaa miisin :chamateeng'uung'
ānkōōtitiiroo kuuyu ii, ng'eetaabiya, 'kweebaybaay biikaab
Kiriistō.

Kisaaysaay :Bāwulō Filēmōōn

8 Ānkoo kiikukōōno :Kiriistō kāāmuukēywēēk ākērchiing'
koong' iyey kiyēē karaam, 9 āsooysooyiing' ām chamateet.
Anii booyoo nyēē kwaayoosiitu ankaarataat kuunyi kubo
Kāārārookiintēēt Yēēsu. 10 Āsoomiing' :anii Bāwulō, kurubta
keey āk Ōnēēsimō nyoo kichokuyēk lakwanyuu yoo ki-
iyēnchinē Kiriistō kutaarataat. 11 Ki buch :wēēri yeekiinye ām
wōlēē imiitē, nteenee kōōkuyēk ra leekwa nyēē kiikoosēē keey
:acheek tukwaay.

12 Āmiitē āyokoowu muroonooto āchāmē, kōōyēēw wōloo
imiitē. 13 Kāābērē nto tāābuurtē keey inee yu taarataat
kuuyu kyaa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch sukookeerii-
ing' kuyēētyēēchoo. 14 Nteenee -māāmāchē ayey kiy kuma-
neecham. Kāmāāmāchē siiyib kule kāākērchiing' koong' nte-
nee āmāchē kule icham ām mooyēēng'uung' nkit. 15 Ābērē
tōōs /kikiitabaan Ōnēēsimō ām wōlēē imiitē ām bēsyōōsyēk
chēē ng'ēri kule si nto yoo wokōōyēēwu, ōbuurtē keey ākookoy.
16 Kāmēētāku motwooriin, nteenee kookukaramiit kusiir mot-
wooriin ānkōōkuyēk ng'eetaabiya nyēē chaman. Āchāmē
murooniitēnyi miisin, nteenee ābērē +meecham ra kusiir
wōlēē kiichāmtooy taay kuu chiing'uung' āk mbo subak kuu
ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt.

1:1 1Kōōr. 4:17 **1:2** Room. 16:5; Kolos. 4:17 **1:7** Room. 12:10 **1:9** Ēfēēs. 3:1 **1:10** Kolos. 4:9; 1Tēēs. 2:11 **1:13** Filib. 2:25, 30 **1:14** 2Kōōr. 9:7 **1:16** 1Kōōr. 7:22

17 Kunyoo, yoo ichāmē kule kēēyēyiisyē :tukwaay ii,
Filēmōōn, itaach Ōnēēsimō kuu wōloo kātēētooktoo anii.
18 Yoo kikiikuyēwuung' ng'ālyoo ake tukul nyēē miyaat,
nto yoo boonto bēsēnng'uung', iyaachaa :anii. 19 Kaasiree
ng'aleechu āwunyuu nkit ābooruung' kule +māākwēwuung'.
'Inkēt kule iboontē *soboontaab kibchuulyo kubo anii.
20 Lēyyē, ng'eetaabiya, ābērē nto iyēētyēēchoo kisich kubo
Mokoryoontēēt siibaybaayaa ām Kiriistō. 21 Āsiruung' ānkētē
kule +meeyey kiyēē kāāsoomiing' ānku +meeyey mbo kusiirtēē
wōlēē kāāmāktooy.

Kāā-āmiisēēt

22 Nto kiito akeenke subak ku nyi: Iyēytoowoo rwoonto
kuuyu ābērē +māāyēēwu wōlēē ōmiitē kuuyu ōmiitē ōsoowoo.
23 Isubooyook :Ebaafura nyoo kēērātootiin :tukwaay kubo
Kāārārookiintēēt Yēēsu. 24 Isubooyook :nkicheek mbo Māārkō,
Aristaarko, Teema ākoo Luuka choo kēēyēyiisyootē tukul.
25 Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

1:19 1Kōōr. 16:21 **1:23** Kolos. 1:7 **1:24** Yēyuut. 12:12; 19:29; Kolos. 4:14

Barweet nyēē /kikēēsirchi Iburaneek

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Mēēnkētāktōōs :chiichēē kisirē barwaani nteenee isōōtē :biiko wōlēē wōō kule kisirē :Ābōōlō. /Kēētwēchē mbo nkinee Barnaaba āk alak chēē chaang'. Nteenee / kikiiyēnchinē kung'eetee kēnyiitaab 400 ākoy nyēbo 1600 KK, kule Bāwulō :nyēē kisirē barwaaniitēnyi. / Kikēēsirē kumanaaserwet :Yēērusālēēm ām kēnyiitaab 70 KK, kuuyu kitākumiitē :biiko kuyēyēē kōrōsēēk Kōōtaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kibo :kōrōsēēchoo bēsyōōsyēkaab kiirootyeet nyēbo kēny, māchē :siriintooni kule kubēk :ng'aleechaa ām lēēkitō (kur. 8:13).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Bo koomānuut :barwaani ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. / Kikēēsirchinē biikaab Kiriistō choo kiinkētē kiruutēk āk ātēbuutēkaab Yuutayeek / ānkikēētākyinē miisin biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek. Kimāchē :bichu ām keel ake kōōyēēchi ntāsimuutēkaab Yuutayeek. Ibānyboonyē :siriintēēt komoswookik chēē chaang' chēē i-ārōōru kule kiikookeer :kiirootyeet nyoo lēēl kiirootyeet nyoo bo kēny. Ibooru mbo kule kichokootyiich :Yēēsu wōōrkooyoontiit tukul āk tukuuk tukul choo kiwuu kitōōntōyēēn. I-ārōōru :komosta nyēbo taay kurubta keey Yēēsu āk malayikaanik. Kikoonyitē :Yuutayeek choo kikiikoonkwel keey (Farisaayeek) malayikaanik miisin, nteenee wōō :Yēēsu kusiir malayikaanichaa. Wōō mbo subak :Yēēsu kusiir Muusa nyoo ki kāāntōōyiin nyēbo kwōng'uut ām bēsyōōsyēk choo kibo kiirootyeet nyoo bo kēny anku inee :nyoo kiityooktēē Yuutayeek motwoornātēētaab Miisir. Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nteenee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :mbo kibkōrōs choo wōōyēch chēbo kēny. Kichokutoow :Yēēsu bēēlsēētaab kōrōsēēk ām kēēlto nyēē lēēl ānku inee :kibkōrōs nyēē wōō kuchōōnēē barak ānkuwēētii kibchuulyo. /Kikiikeeree kōrōsēēk tukul choo kibo kēny choo /kikēēyēyē kēnyiit ake tukul kōrōsyoontēēt akeenke, nto nyooto ku Yēēsu nkityōōniin. Kichokutoow mbo subak :Yēēsu kiirootyeet nyēē lēēl āk biiko tukul ām kōōrēēt kusiir kiirootyeet nyoo bo kēny nyoo /kikēēyēyēē Tulwēētaab Sinaay. Ng'ooraat :kiirootyaani lēēl ām komoswookik chēē chaang' chēbo kiirootyeet nyoo bo kēny. Nyēē tookunoot miisin ku nyēbo Cheremnyaa 33:31-34 nyēē twekaat ām barwaani bo Iburaneek 8:8-12.

Ikwēnyē :siriintēēt ām kurkeetaab 11 āk 12, biiko chēē kitookunootiin ām soboontaab biikaab Isrāyēēl ānkōōbooru

kule icheek :chēē kikiikunam ng'aleekaab kāāyēnēēt. Itēryēēchēē :barwaani kāā-āmiisēēt nyēē mwooyē kule,
“Okany kiirōōtootē Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey
Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta.” (Kur. 12:2)

King'āloolwēēch :Yēyiin kubununēē lakwanyii

1 King'āloolchinē :Yēyiin kēny mbo kuuko areet chēē chaang'
ām kēēlwookik chēē chaang' kubununēē *wōōrkooyikyii,
2 nteenee ām bēsyōōsyēchu bo lēt king'āloolwēēch kubununēē
lakwanyii nyēē kiikurōōbchi kiy ake tukul. Lakwanaata
:nyēē kiyēyēē :inee kōōrēēt barak āk ng'wēny. 3 Kēēkāsēē
lakwanaa wōōyintaab Yēyiin. Inee :nyooto kerkeey
Yēyiin bakeenke ānkubāwu kōōrēēt barak āk ng'wēny ām
kāāmuukēywēēkaab ng'ālyoontēēnyii. Yu kāwokume sukōōtiliil
biiko ām choolwookātēēng'waa, kuwēēchi keey kibkōōnkōy
wokutēbunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin nyoo bāwu kiy ake
tukul.

Wōō :Yēēsu kusiir malayikaanik

4 / Kikeeyey lakwanaa kunyōōr wōōyinto kusiir
malayikaanik. /Kēēkuurē inee kule Lakwataab Yēyiin, kaayna
nyēē wōō kusiir nyēbo malayikaanik. 5 Ara, *malayikeet
nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
“Inyiing' lakwanyuu!
Kāāyēku ra kōōn.”?†
Mānāāmwooy yēēt ake :Yēyiin kurubta keey malayikeet kule,
“+Māāyēku kwaan
ānkuyēk lakwanyuu.”†
6 Nto subak yu kēēyook :Yēyiin lakwanyii kibooreet kuchō
kōōrooni, kimwooy kurubta keey lakwanaa kule,
“Kukutunkyi :malayikaanik tukul inee.”*
7 Kurubta keey āk malayikaanik /kikēēmwooy kule,
“Kiiyookiintēētaab Yēyiin mbo :wusōōnēēt†
ānku motwooriintēēnyii :nkinee iileet.”†
8 Nto kurubta keey āk Lakwataab Yēyiin /kēēmwooyē kule,
“Wēētii :bāytooyiisyēēng'uung' ākookoy ōō, Yēyiin!
Ibāytēē :inyiing' biikuuk manta.
9 Ichāmē :inyiing' kiyēē bo man,
-āmēēriiku ng'al chēbo rōkōs.
Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kung'aabing',

1:2 Yoowa. 1:3; Ibu. 3:6 **1:3** Yoowa. 1:14; Yoowa. 14:9; Kolos. 1:15; Ibu. 8:1 **1:4** Filib. 2:9 † **1:5** Tyēēn. 2:7 † **1:5** 2Sām. 7:14 **1:5** Mat. 3:17; Yēyuut. 13:33; Ibu. 5:5 * **1:6** Kwoonēē :ng'aleechu Kiruutēk 32:43 ām wēēksēēt nyēbo kuutiitaab Kirikiik. **1:6** Tyēēn. 89:27 † **1:7** Ng'ālyoontēēt ‘malayikeet’ ām kuutiitaab Kirikiik āk Iburaneek kōōbooru kule ‘kiiyookiintēēt’. † **1:7** Tyēēn. 104:4

ānkukōōning' ng'erekweek kusiir bāytooyiin ake tukul."†
10 /Kikēēmwooy subak kule,
"Ām taayta, 'kiiyey :inyiing' Mokoryoontēēt kōōrēēt wōlēēb
ng'wēny
ankiiyey nkinee wōliin bo barak.
11 Mākubot :barak āk ng'wēny,
nteenee imiitē :inyiing' ākookoy.
12 +Mākung'ētyo kuu sira nyēē yoos
ankiimaman kuu kōōtiit nyēē kibsānkāti
nto yityo ikeeree alak chēē leelach.
Nteenee inyiing' ku nyooto bo kwaak
nyēē mākoy iyoosiitu bēsyēēt ake."†
13 Ara malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
"Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk."?†
14 Ng'oo :malayikaanik nanyuun? Icheek ku tāmirmirook
choo iyooktooy :Yēyiin ānkuyēētyēēchinē biiko choo mii /boki-
irāroochē.

2

Māchāktōōs kēēkiilchi ng'ālyoontēētaab kaararaacheet

1 Kunyi, māchāktōōs kēēkiilchi miisin ng'ālyoontooni
kiikeekas, simakiichabaayte. 2 Iyyoong'ootiin :kiruutēkaab
Yēyiin choo /kikēēmwoowu kubununēē malayikaanik. Yoo
kameeywey :chii kiruutēchoo, kumisyinē /kiing'woonchi.
3 Yoo ākoo /kikiimuuchē /kiing'woonchi bichoo ii, +/
mākiing'woonchēēch acheek nyēē tyaa yoo kāmākēēyēbchi
yiit ng'ālyoontooni wōō bo kaararaacheet? Kisimkwoom
:Mokoryoontēēt ng'ālyoontooni ānkuchokōōrōōbērwēēch :choo
kikāsē kule kibo man. 4 Kiiboor mbo subak :Yēyiin kule man
:ng'ālyoontoonoo kubununēē tukuuk chēbo kwōng'uut chēē
teer ānkōōkoochi biiko rōōbēywēēkaab :Tāmirmiryēēnyii kuu
wōloo māktooy :inee.

Kiyēk :Yēēsu chii sukooraraacheech

5 Mānāāchōb :Yēyiin kule kubayta :malayikaanik kōōrooni
lēēl nyi kēēng'āloolēē. 6 Mii ām siruutēk :yēē mwooyē kule,
"Chii nkinee ku kiy nee ām wōlēē imiitē siiyiimēē keey
ānku kiy nee siibirtoochinē nkur?
7 Ānkoo 'kiiminiing' chii ām bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii
:malayikaanik,
'kiikoochi wōōyinto āk koonyit.

---

† **1:9** Tyēēn. 45:6–7 † **1:12** Tyēēn. 102:25–27 † **1:13** Tyēēn. 110:1 **1:13** Choos. 10:24; Mat. 22:44; Ibu. 8:1; 10:13 **1:14** Tyēēn. 34:7; 91:11; 103:20 **2:2** Yēyuut. 7:53 **2:3** Ibu. 10:29; 12:25 **2:4** Yoowa. 2:11; 10:37-39; Yēyuut. 15:12; 19:11; 1Kōōr. 12:4-11

8 Kiiyey kubayta tukuuk tukul.”†
Yoo / kēēmwooyē kule ‘kubayta tukuuk tukul’, māmii :kiy
nyēē mābāytooy. -Mākēēkāsē raat kubāytooy :biikaab Kiriistō
tukuuk tukul, 9 nteenee kēēkāsē Yēēsu nyoo / kikeeyey ku-
mining'iit bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii :malayikaanik, /
kukāākiikoochi wōōyinto āk koonyit, kuuyu kime kubo biiko
tukul ām chamateetaab Yēyiin.
10 Kiyey :Yēyiin kiy ake tukul ānkuriibē. Kunyi,
kimisyinē kunyalil :Yēēsu sukuyeyakay :kiyēē kichōb :Yēyiin
ānkōōrēētoot bichu chaang' bo Kiriistō bokunyōōr :nkicheek
wōōyinto. Kunyoo, Yēēsu :nyēē kiiyootyi biiko kēēltaab
kaararaacheet.
11 Boonto :Yēēsu āk biiko choo itiliilē :inee kwaan
akeenke. Neennyi, māmuyē :Yēēsu kukuur bichoo kule mbo
ng'eetaabiya. 12 Mwoochinē kule,
“+Maachaayte kaayneeng'uung' ām wōlēē mii :mbo
ng'eetaabiya
ānkāāsiltēēniing' wōlēē kēēruruukyi keey :biiko.”†
13 Mwooyē subak kule,
“+Māākoosēē keey inee.”†
Tāsē taay kumwooyē kule,
“Āboontē keey lēēkōōk chēē kōōkukōōno :Yēyiin.”†
14 Kiyēk :nkinee Yēēsu chii kukerkeyiit :lōkōchooto
sukung'eet kōōbēl :meenyii kāāmuukēywēēkaab Ki-
brōkōsyoontēēt choo yibu meet, 15 nto yooto, kootyaakta
biiko choo kirātootiin ām muyātēētaab meet. 16 Kubooyiit
man, kimāchokōōtyooktooy :Yēēsu malayikaanik, nteenee
kichokōōtyooktooy biiko choo tinyē kāāyēnēēt kuu Abraam.
17 Kunyi, kimāchāktōōs kukerkeyiit :Yēēsu chii sukung'eet
kuyēk kibkōrōs nyēē wōō nyēē riirēē biiko / ānkiikoosēē
keey ām yiisyēētaab Yēyiin. / Kikeebakach / sikēēnyōōchi
kaat biiko tukul ām choolwookātēēng'waa. 18 Imuuchē raat
kuyēētyēēchi biiko choo / kakeetyem, kuuyu / kikeetyem
nkinee /ankiinyaliil.

3

Wōō :Yēēsu kusiir Muusa
1 Mbo ng'eetaabiya choo kikuurook :Yēyiin
ankootabaanaak ōyēku cheechii, ōsōōtyēēchi baa kiyēē
/ kiibooru yoo / kēēmwooyē kule kichokuyēk :Yēēsu

† **2:8** Tyēēnwookik 8:4-6 **2:8** 1Kōōr. 15:27 **2:9** Filib. 2:8-9 **2:10** Room. 11:36; Luuka 24:26; Ibu. 5:8-9; 7:28; 12:2 **2:11** Mat. 25:40; Māārkō 3:35; Yoowa. 20:17 † **2:12** Tyēēn. 22:22 † **2:13** Isa. 8:17 † **2:13** Isa. 8:18 **2:14** Yoowa. 1:14; Toowu. 3:15; 1Kōōr. 15:54-57; 1Yoowa. 3:8 **2:16** Yoowa. 8:39; Room. 4:16; 9:6-8; Kala. 3:7, 29 **2:17** Filib. 2:7; Ibu. 5:2; 1Yoowa. 2:2 **2:18** Ibu. 4:15

*Lēbkēēyiintēēt ānku *Kibkōrōs nyēē Wōō. 2 Kikoonyit :inee
Yēyiin nyoo kitōōlē kuyēchi yiisyooni, kuu yoo kikoonyitē
*:Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii. 3 Kuu yoo /kēēkoonyitē
chiito nyoo kitēēchē kōōto kusiir kōōto nkit, /kēēkoonyitē
Yēēsu kusiir Muusa. 4 Tinyē :kōōt ake tukul tēēkiin, nteenee
Yēyiin :nyēē tēēkiintēēt nyēē wōō kusiir tukul. 5 Kikoonyitē
:Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii ānkyoorōōru ng'aleek chēē
kimākōōboor :Yēyiin ām kēnyiisyēk choo kimii bokukwoonii.
6 Nteenee kikoonyitē :Yēēsu Yēyiin miisin kuu kibooreetyeet
ām biikaab Kiriistō. Acheek :bichooto bo Kiriistō, kātikoo
baateey kēētāsē taay kēēkiilchinē ānkēēng'ērēkyinē kiyoo
kiikēnēē keey.

Ōriib keey simōōchuunnyēē Yēyiin

7 Ōnkēt :akweek kule mwooyē :Yēyiin kubununēē
Tāmirmiryēēnyii kule,
"Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:
8 -Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab /kikēētyēmē ām suurkwēēn.
9 Kiiyiimaa :mbo kuukoong' kutyēmoo,
ānkoo kikiikukasaan ng'aleekaab kwōng'uut choo
kyāāyēyē.
10 Kunyi, king'woonchoo :ātēbuutēkaab bichu ām kēnyiisyēk
artam
kut āmwoowu kule,
'Mākoonyitoo :bichu
āmārubē mākuutēkyuu kwaak.'
11 Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,
'Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē
wokukaalyanee.' "†
12 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, ōriib keey simōōchoolwookēn
ōchuunnyēē Yēyiin kut otay okaasee keey. 13 Ōtitiirē keey
kwaak yoo tākumii :bārooyinto simakentaak :choolwookātēēt
oyaam mētēwoy. 14 Yoo kakeetas taay kiikoosēē keey
Yēyiin ākoy bēsyēētaab lētuut kuu yoo kikēētoowu, +/
mābokēēbchēwēēch kiyēē kinyōōru :Kiriistō. 15 Ōrōōtootē
kiyoo kātāāmwoowook kule,
"Yoo ōmuuchē ra oyeb yiit okas kiyi mwoowook:
-Mooyaam mētēwoy kuu bichoo kikwiiloo
ām bēsyōōsyēkaab tyēmiisyēēt kēēmiitē suurkwēēn."
16 Mbo ng'oo :chēē kikas kiyēē kimwooy :Yēyiin ankukwiil?
Ara, mā icheek :tukul choo kiing'ēētēē :Muusa kōōrēētaab

3:1 Ibu. 4:14 **3:2** Kāāyiit. 12:7 **3:6** Yoowa. 1:34; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21; Ibu. 1:2; 4:14; 6:4-6; 7:3, 28; 10:21, 29 **3:8** Chuy. 17:7; Kāāyiit. 20:2-5 **3:10** Kāāyiit. 14:33 † **3:11** Tyēēnwookik 95:7-11 **3:11** Kāāyiit. 14:21-23

Miisir? 17 Ng'oo :chooto kinyēērchinē :Yēyiin kēnyiisyēk artam? Mā bichoo kikiikuchoolwookēn choo kibēkyinē suurkwēēn? 18 Ki ng'oo :choo kimwoochinē :Yēyiin ng'ālyoo nyēē ng'waa, kule, "Mākoy kukwa kanyuu bokiimuuny :tukul"? King'āloolēē bichoo kikōchōnkyinē inee. 19 Kēēkāsē nanyuun kule kuuyu maneekaasee keey :icheek Yēyiin, mānāāchut wōloo /kikēēkuurtoochinē kule mābokunyōōr kāāmuung'to.

4

Kāāmuung'taab biikaab Kiriistō

1 Okany kēēriib keey, sukunyōōr :chii ake tukul kiyoo tākukuurtoowēēch :Yēyiin kule +makeebe kanyii bokiimuuny tukul. 2 Kookeekas lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yooto kikāsē :bichooto. Nteenee mānāāyēētyēēchi :lōkōōywēchoo bichoo kuuyu kitay kōōyēnchi ng'aleechaata kikāsē. 3 Acheek nkit choo kiikoosēē keey inee :chēē kēēbēētii Kaab Yēyiin bokiimuuny. Nto kurubta keey āk choo mānēēyēnchi inee, kimwooy :Yēyiin kule,

"Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,

'Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.' "

Kimwoowu :Yēyiin ng'aleechu ānkoo sinee kichōboot :kāāmuung'ooto kuchakee keewaany :inee kuyey kōōrēēt. 4 Mii :yēē mwooyē ām siruutēk kurubta keey ākoo bēsyēētaab tisab kule, "Kiimuuny :Yēyiin ām bēsyēētaab tisab kukaakoowaany yiisyēēnyii."† 5 Ānkoo kichōboot :wōlēē / bokiimuunyēē, kimwooy :Yēyiin kule, "Mākoy kuba wōloo bokōōmuunyēē." 6 Mānāābokōōmuuny :biiko choo kibo taay choo kikas lōkōōywēk kuuyu mānāākōōyēnchi :icheek lōkōōywēchooto. Nteenee biiko choo kiikoosēē keey inee :chēē /kēēchāmchinē bokōōmuuny āk Yēyiin. 7 Kiikusātyi :Yēyiin bichu bēsyēēt bokōōmuuny āk inee nto bēsyoonooto ku raat. King'āloolē :Yēyiin kubununēē *:Tāwuti kukaakukeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang' kuchakee katay :bichoo bokōōmuunyēē wōloo kichōbchinē Yēyiin. Kimwooy ng'aleechu /kātākēēmwoowook kule,

"Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

-Mooyaam mētēwoy."

8 Nto kikiiyiitita :Chooswa biiko wōloo kibokōōmuunyēē, nto mēēbērē king'āloolēē :Yēyiin subak bēsyēēt ake nyēbo kāāmuung'to. 9 Kunyi, mii :kāāmuung'to nyēbo biikaab Kiriistō. 10 Chiito nyoo imuunyē āk Yēyiin kukāākōōmuunyēē :nkinee yiisyōōnuutēk kuu yoo kiimuunyēē :Yēyiin yiisyēēnyii.

3:17 Kāāyiit. 14:29; 1Kōōr. 10:5, 10 † **4:4** Toowu. 2:2 **4:8** Choos. 22:4

11 Okany nanyuun keesyeem wōlēē kiimuuktooy bokiimuuny
āk Yēyiin. -Mātēwēchākoy :chii ake tukul kulumchi
kōchōōng'nātēētaab chuut.
12 Boonto :kiyēē mwooyē :Yēyiin kāāmuukēywēēk
ānkuyēyiisyē ākookoy. Ng'atiib :ng'ālyoontēētaab Yēyiin
miisin kusiir rōōtwo nyoo litaat :wook tukwaay. Chutitooy
:ng'ālyoontoonoo ākoy soboontaab chiito āriit, ānkōōbooru
tēērchinooyēētaab kiyēē māchē :mooyēēt āk nyēē māchē
:Tāmirmiryēēt. Ng'oonkyinē biiko kāāsōōtēywēēkwaa kōōnkēt
kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 13 Māmiitē :kiy nyēē wunyaat
ām wōlēē mii :Yēyiin. Ng'aanyaat :kiy ake tukul ānkutooku ām
taayeetaab Yēyiin nyoo mākōōtiilwēēch ng'aleek.

Yēēsu kibkōrōs nyēē wōō

14 Okany nanyuun kēēkiilchi kiyēē kiiyēnchinē, kuuyu
kēēboontē *kibkōrōs nyēē wōō nyoo mii kibkōōnkōy
wōloo mii :Yēyiin. Nyooto ku Yēēsu Lakwataab Yēyiin.
15 Riirēēnēēch :kibkōrōs nyoo wōō ām kuskuusyēēnyoo,
kuuyu ānkoo kimāchoolwookēnoot, / kikeetyem inee ām
keel ake tukul kuu wōloo / kēētyēmtēēch nkacheek.
16 Kunyi, yoo kēēmāchē /kēēyēētyēēchēēch, okany kiinookyi
ng'echereetaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē māmiitē
:muyātēēt sukuyēētyēēchēēch ām kiisaynyii āk chamateenyii.

5

1 /Kēētōōlē kibkōrōs ake tukul nyēē wōō kuchōōnēē wōlēē
mii :biiko sukuyēchi Yēyiin yiisyēēt kubo bichooto. Inēmchinē
:inee Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk kōōwuunto ng'ōōkisto
nyoo kiikuyey :biiko. 2 Imuuchē kuriiree biiko choo /
kēēmoosē ānkukustooy kuuyu kuskus :nkinee. 3 Kiyooto
:nyēē māchāktōōs kuyey :inee kōrōsēēk kubo ng'ōōkiswookik
cheechii āk chēbo biiko alak.
4 Māmii :chii nyēē tōōlē keey kuyēk kibkōrōs nyēē wōō.
Yēyiin nkityō :nyēē kuurē chiito kuyēk kibkōrōs nyēē wōō
kuu wōloo kikuurtooy *Āārōn. 5 Ām kēēlto nyēē wuu ny-
ooto, mānāātōōlchi keey :Yēēsu yiisyoonoo bo koonyit kuyēk
kibkōrōs nyēē wōō. Nteenee Yēyiin :nyēē kimwoochi kule,
"Inyiing' lakwanyuu.
Kāāyēku ra kōōn."
6 Kimwooy subak ām yēēt ake kule,
"+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,
kuu Mēlkisētēk."†

4:12 Isa. 55:11; Ēfēēs. 6:17; 1Bēt. 1:23; Ng'oong'. 1:16 **4:14** Ibu. 2:17-18; 3:1, 6; 5:5-6, 10; 7:24-28; 8:1, 3, 6; 9:11 **4:15** Ibu. 2:18; 5:2; 7:26; 9:12; 1Yoowa. 3:5 **4:16** Ēfēēs. 3:13; Ibu. 7:19; 10:19 **5:2** Ibu. 2:17-18; 4:15; 7:28 **5:3** Laawi. 9:7; 16:6; Ibu. 7:27; 9:7 **5:4** Chuy. 28:1 **5:5** Ibu. 1:5 † **5:6** Tyēēn. 110:4 **5:6** Ibu. 6:20

7 Kumii :Yēēsu kōōrēēt, kisooyē kukuurchinē barak kuri-
irchinē Yēyiin, nyoo kiimuuchē kusār inee. Kikāsyi :Yēyiin,
kuuyu kiyibē keey ng'wēny :Yēēsu ānkiikōōnēmchi keey Yēyiin.
8 Ānkoo ki Lakwataab Yēyiin :Yēēsu, ki ākoy kunyalil sukōōnkēt
kule koonyit ku kiy nee. 9 Yu keewaany :Yēēsu yiisyēēt nyoo
kichōbchinē :Kwaan, kuyootyi biiko choo ikoosēē keey inee
*soboontaab kibchuulyo. 10 Kiyey kuu nyooto kuuyu /kikee-
tool inee kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu Mēlkisētēk.

Ōkiilchi Kiriistō

11 Ābērē nto taamwaay chēē chaang' kurubta keey āk
ng'aleechuutēchu, nteenee wuuy kuuyu ōyēku biich chēē
-mōōkāsē ng'al areet akeenke. 12 Kāyēmāktōōs kukōōyēku
kāānēētik, nteenee tōōmāchē / takiineetaak tukuuk choo
kyōōtoowunēē. Yoo kātōō-āmē āmit chēbo biich chēē wōōyēch
ōmāchē /takiikuuyeenaak chēēko. 13 Chii nyoo lwēē chē tāku
leekwa nyoo -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat. 14 Biiko
:chēē imuuchē kwaam āmiikaab biiko chēē wōōyēch ku choo
kiikooneet keey kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

6

1 Okany keetas taay nanyuun kēēkich ām lōkōōywēkaab
Kiriistō ānkēēsātyi komos kāānēētēywēēchoo kikēētoowunēē.
Māyēmāktōōs /kēēkētyinē keey /kiinēētē kule /keeweeksee
miyootyēēt nyoo yibchinē biich meet, nto /kiineet kule
kookaasee keey :chii Yēyiin. 2 Mēērook kēēkētyi keey mbo
subak kiineet chii kurubta keey āk bātisāniisyēēt, /kēētiinyēē
biiko āwunnyēk, ng'eeteetaab meet nto ng'woonintaab
kibchuulyo. 3 Nteenee yoo kacham :Yēyiin, okany keetas
taay āk kāānēētēywēēk alak yoo kacham :Yēyiin.

4-6 Yoo kiikōōnkēt :chiitaab Kiriistō lēbkēēyyēētaab
Yēyiin ankiikuchamcham rōōbēywoontēētaab kibkōōnkōy
ānkiikunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ankuchamcham
kāroomnyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ankiikukas wōlēē
wuu :kāāmuukēywēēkaab kōōrēēt nyēē lēēl, nto yityo kutay
Kiriistō, kumēētākōōmuuchāktōōs / kēēyisunēē wōlēē mii
:miyootyēēt! Yoo kaakutay, kukerkeey nyēē kaakuketita
Lakwataab Yēyiin / bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt /
ānkiinchuruur.

7 Yoo keechiim :mbareet bēēkaab roobta ankuyey āmiik chēē
yēētyēēchinēē keey :biiko choo choonē, mākōōbēruur :Yēyiin
mbaraanaa. 8 Nto yoo kamayey āmit ānkubiityēē :kātooy nto ku

5:7 Māārkō 14:32-42 **5:8** Filib. 2:8; Ibu. 3:6; 4:15 **5:9** Ibu. 7:27 **5:10** Ibu. 4:14; 6:20 **5:13** 1Kōōr. 3:1-2; 1Bēt. 2:2 **5:14** Room. 16:19; 1Kōōr. 14:20; Ēfēēs. 4:14; Ibu. 13:9 **6:4-6** Ibu. 10:26-29; 12:25; 2Bēt. 2:20

wuuyo, kuchuboot :mbaraanaa +/ānkumākiimukuusēē maata lētuunoo.
9 Chōōrōōnuutēkyuu, ānkoo kāāmwoowu kuu nyooto, ānkētē
kule ōyēyē :akweek ng'al chēē kāroomēch ōyēku biich chēē /
kiikiiraraach kuchurta. 10 Iyyoong'unēē :Yēyiin manta yoo iti-
ilchinē biich ng'al. Māwuutyēē yiisyēēng'woong' āk chamateet
nyoo kyōōboorchi inee ōyēētyēēchinē biikyii ānkutōōtāsē taay
ōyēētyēēchinē bichoo. 11 Kiyēē māchē :mooyēēnyuu ku kule
ōkāng'u kubo kiyēē ōkēnēē keey sōōkich ākoy bēsyēētaab ta-
banta 12 simōōburēn. Orub ātēbuutēkaab biiko choo kiikoosēē
keey Yēyiin miisin ānkitinyē muytaayeet choo mii wokunyōōru
kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin.

Bo man :kiyēē kiikukuurto :Yēyiin

13 Yoo kimāchē :Yēyiin kōōtitiir kiyēē kikuurtoochinē
Abraam, kōōwoonkyi ām mooyēēnyii kule makootyiich
kiyooto, kuuyu kimāmii :chii nyēē ki wōō kusiir inee nyēē
kimēēmuuchē koowaal keey ām kaayneetaab chiichoo.
14 Kimwoochi kule, "+Māābēruuriing'. +Mēēnyōōru
muchōkōrōōn chēē chaang'."† 15 Kikānyiis :Abraam ām
muytaayeet ānkinyōōr kiyoo / kikēēkuurtoochinē. 16 Yoo
iwoolchinē keey :chii kiito ake kutwēchē kiy nyēē iywēyē.
Yooto mākunāmtoochi :ng'aleechaata. 17 Kuuyu kimāchē
:Yēyiin kōōboorchi kāroomin biiko kule -mēēmuuchē kuweek ām
kiyēē kiikukuurto, kōōkiimēē kiyoo kikuurtooy kaawaaleet.
18 Kunyi, kiyey :Yēyiin tukuuk āyēēng'. Kiiwoolchi
keey ānkukuurto kōōbooru kule mākoy kuweechweech
kiyēē kāākumwooy nto kōōbērbēēriis. Kiyey kuu nyooto
sukōōtitiirēēch miisin acheek choo kiikēēmwēchi inee
kukerekteech sikēēkōōbchi kiyoo kiikēnēē keey. 19 Itiiirēēch
:kiyoo kiikēnēē keey kuu bōrōōwēēt nyēē wuuy miisin nyēē
/ kākēēkwiiliilchi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy.
20 Kiwo :Yēēsu Kitōōkiinoo kōōntōōwēēch kubuntēē ankeet
nyēē / kikeeng'aree kōyoo sukusoom Yēyiin kunyōōwēēch
kaat ām ng'ōōkiswookikyoo. Kunyoo nanyuun kiikuyēk :Yēēsu
kibkōrōs nyēēnyoo nyēē wōō ānkubo ākookoy kuu Mēlkisētēk.

7

Kibkōrōs Mēlkisētēk

1 Ki bāytooyiintēēt :Mēlkisētēk nyēbo *kiriinkēētaab Sālēēm
ānki kibkōrōs nyēbo Yēyiin nyoo tōrōōr. Yoo kichōōnēē

6:8 Māārkō 4:7, 18-19 **6:10** Ibu. 10:32-34 **6:12** Ibu. 11:1—12:1 † **6:14** Toowu. 22:17 **6:18** Kāāyiit. 23:19 **6:19** Ibu. 9:3 **6:20** Toowu. 14:17-20; Tyēēn. 110:4; Ibu. 4:14; 5:6, 10; 7:1-4

:Abraam booryēēt nyoo kiibēlē bāytooyik ang'wan, kutuuyēē :Mēlkisētēk ānkōōbēruur inee. 2 Kiikoochi :Abraam chiichoo akeenke ām taman nyēbo tukuuk choo kibāru. Ibooru :kaaynaani bo Mēlkisētēk kule 'Bāytooyiintēētaab churtaayeet'. Ibooru :ng'ālyoontooni bo Sālēēm kule tāloosyēēt. Kunyi boonto :Mēlkisētēk kaayneet ake subak nyēē /kēēkuurē kule 'Bāytooyiintēētaab tāloosyēēt'. 3 Māmii :yēē ibooru kwaaniitaab Mēlkisētēk nto ku kaamet āmāmiitē mbo :yēē ibooru areenyii, nto ku bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē nto nyēē kimēē. Kibkōrōs :inee nyēē mātinyē toowunēēt nto wōlēē ng'ētēē. I-ārōōru :yuutēyu wōlēē wuunto :yiisyēētaab Lakwataab :Yēyiin.

4 Ōsōōtyi baa :akweek wōōyinto nyoo kiboonto :Mēlkisētēk. Kiikoochi inee :kuuko Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuukyii tukul choo kibārunēē booryēēt. 5 Kimākyinē :kiruutēkaab *Muusa / kēēyibchinē biiko choo bo kōōtaab kōrōsēēk akeenke ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto. Kinyōōrunēē :icheek tukuuchoo wōlēē mii mbo :biiko chuut alake ānkoo kibo :icheek tukul Abraam. 6 Ānkoo kimāchōōnēē :Mēlkisētēk kōōtaab kōrōsēēk nyoo kisālu Laawi, kikwēchi :Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo kibāru. Kiibēruur :chiichoo bo kōrōs Abraam nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin bērur. 7 Chiito kwaak nyoo ibēruurē ake ku wōō :nyooto kusiir nyoo /kākiibēruurē. 8 Ki biich buch :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi, nteenee kinyōōru akeenke ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto :biiko. -Mēēnkēt :chii wōlēē kichōōnēē :Mēlkisētēk āk wōlēē kiwokung'ētyi :soboonnyii. 9 Imuuchē :ake kumwooy mbo kule kiikooyto :nkinee kōōtaab Laawi akeenke ām taman bēsyoonoo kubuntēē Abraam, 10 kuuyu yoo kituuytōōs :Abraam ākoo Mēlkisētēk, kitāku kēbuswoo :Laawi ām suweetaab kuukaanyii Abraam.

/Kikeeweech kiruutēkaab Muusa āk bēēlsēētaab kōrōsēēk

11 Kiyēyē :mbo kibkōrōs chēbo kōōtaab Laawi yiisyēēng'waa kōōyyoong'unēē kiruutēkaab *Muusa. Nto kiimuuchē kuyey :kiruutēkaab Muusa biiko kuchurta ām bēēlsēētaab kōrōsēēk, nto kibo nee kōōyook Yēyiin kibkōrōs nyēē teer kuu Mēlkisētēk? Kiyēmē oob :kibkōrōs nyoo wōō nyēbo kōōtaab Āārōn? 12 Kunyi, yoo /kaakiikeeree kōrōsēēkaab kēny kōrōsēēk chēē leelach / ānkiilēēliit mbo kibkōrōs, kumāchāktōōs / kiilēēliit nkicheek kiruutēk. 13 Wuu nyooto kuuyu kimāchōōnēē :Yēēsu kōōtaab Laawi. Māmii :chii nyēē kiikuyēk kibkōrōs ām kōōto nyēē kichōōnēē :Yēēsu. 14 Tookunoot kule /kikēēsichē Mokoryoontēēnyoo kuchōōnēē kōōtaab Yuuta, āmāmii :yēē mwooyē :kiruutēkaab Muusa kule imuuchē kukwaanee :mbo kibkōrōs kōyi.

7:4 Ibu. 6:20 **7:5** Kāāyiit. 18:21, 26 **7:14** Toowu. 49:10; Mat. 2:6; Ng'oong'. 5:5

15 Kiyēē ityiichē :ng'aleechuutēchu ku kule, kōōkutook ra
:kibkōrōs ake nyēē wuu Mēlkisētēk. 16 Mēēbērē / kikeerub
kiruutyēēt nyoo ibooru kōōto nyēē māchāktōōs kukwoonēē
:mbo kibkōrōs yoo /kikēēyēyē Yēēsu kuyēk kibkōrōs. Nteenee /
kikēēyēyē kuyēk kibkōrōs kurubta keey āk kāāmuukēywēēkaab
soboontaab kibchuulyo, 17 kuu yoo mwooyē :siruutēk kule,
"+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,
kuu Mēlkisētēk."
18-19 Kimēēmuuchē :kiruutēkaab Muusa kuyey chii kuchurta.
Kunyi, /kikēēsātyi kiruutēchoo komos, kuuyu kikuskusēch ānki
buch. Nto raat kiikēnēē keey kiy nyēē karaam kusiir nyiin
ake. Tākyēēch :kiyiitēnyi wōlēē mii :Yēyiin.
20 Kiikiim :Yēyiin ām kaawaaleet kule yēku :Yēēsu kibkōrōs.
Nteenee maneewaal keey yoo kiyēyē biiko alak kuyēk mbo
kibkōrōs. 21 Kimwooy :Yēyiin kurubta keey āk Yēēsu kule,
"Kaawaal keey āmēēbērē +maaweech kāāsōōtēywēēkyuu: In-
yiing' :kibkōrōs ākookoy."
22 Kunyi, iyyoong'unēē :kiirootyeet nyēē lēēl Yēēsu ānkusiirē
nyoo bo kēny.
23 Ki chaang' :mbo kibkōrōs choo kibo kōōtaab Laawi nyēē ki
yoo kame :ake, kōōkēērē :ake. 24 Nteenee, mākoy /kiikeer Yēēsu
kuuyu soboot :inee ākookoy. 25 Kunyi, kuu yoo soboot :Yēēsu
ākookoy ānkusoochinē biiko, imuuchē nanyuun kooraraach
kutukul choo yootyinē :inee kēēlto kukwa wōlēē mii :Yēyiin.
26 Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nyēē imuukwēēch kiyēē
kēēmāchē. Tiliil :inee nyēē mātinyē ng'ōōki. Kunyoo, /
kikiinēmunēē wōloo mii :kibng'ōōkisiisyēk / ānkiitōrōōr ākoy
wokutēbi āk Yēyiin ām kibkōōnkōy. 27 Makerkeey :inee ākoo
mbo kibkōrōs chuut alak choo wōōyēch choo kibēēlē kōrōsēēk
ākookoy kubo ng'ōōkiswookikwaa kurook, nto yityo kookeer
chēbo biiko. Nteenee, kiyey :Yēēsu kōrōsyoontēēt akeenke
baateey, nto nyooto kukime / sikēēnyōōchi kaat biiko ām
ng'ōōkiswookikwaa. 28 Kurubta keey āk kiruutēkaab *Muusa,
/kikēētōōlē biiko buch kuyēk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch.
Ānkoo kimii :kiruutēchoo, kiiwaal keey :Yēyiin kutool lak-
wanyii kuyēk *kibkōrōs nyēē wōō nyoo churtaat ākookoy.

8

Kiirootyeet nyēē lēēl

1 Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut ku kule, kēēboontē
Kibkōrōs nyoo wōō nyoo mii āwutaab taay nyēbo Yēyiin ām

7:17 Tyēēn. 110:4; Ibu. 5:6 **7:18-19** Room. 3:20; 7:10, 24; 8:3; Ēfēēs. 2:15; 2Kōōr. 3:6-11; Ibu. 9:9 **7:22** Ibu. 8:6 **7:25** Room. 8:34; Ibu. 10:14; 1Yoowa. 2:1 **7:26** Ibu. 4:15 **7:27** Room. 6:10; Ibu. 5:3, 9; 7:25; 9:12, 26, 28; 10:10, 12; 1Bēt. 3:18 **7:28** Ibu. 3:6

kibkōōnkōy. 2 Yēchinē :inee Yēyiin yiisyēēt ām Kitōōkiitaab
*Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyoo kiyēytooy :Yēyiin
āmēēbērē biiko. 3 / Kēētōōlē mbo kibkōrōs chēē wōōyēch
tukul kōōkoochinē Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk. Kunyi,
kuuyu kibkōrōs nyēē wōō :nkinee Yēēsu, kimāchāktōōs
kōōkoochi Yēyiin kiy. 4 Kimēēmuuchāktōōs / keetool Yēēsu
kuyēk kibkōrōs yu kitākumii kōōrēēt kuuyu kimābo :inee
kōōtaab mbo kibkōrōs choo kiinēmchinē Yēyiin tukuukaab
kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy :kiruutēk. 5 Kiyēyēē
:mbo kibkōrōs yiisyēēt Kōōtaab Yēyiin nyoo mii wōlēēb
ng'wēny ku kitōōntōyēētaab nyoo mii kibkōōnkōy. Kimwoochi
:Yēyiin Muusa yoo kimāchē kuteech *Kēryēētaab Yēyiin kule,
“Māchāktōōs ikas kule 'keeteech kiy ake tukul irub kuu
wōloo kāāmwooytoowuung' ām lekem.”† 6 / Kiikiikoochi
Yēēsu yiisyēētaab koomānuut nyoo bo Yēyiin kusiir nyoo
kibo mbo kibkōrōs. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, karaam
:kiirootyeet nyooto kiyēyē :Yēēsu kusiir nyoo kibo kēny.
Irābchinē :kiirootyaanaa tukuuk chēē kāroomēch chēē siirē
tukuuk alak choo /kikēēkuurtooy.

7 Nto kimā kuskus :kiirootyeet nyoo kibo kēny, nto /
kimākēēyēyē nyoo lēēl. 8 Kikas :Yēyiin kuskuusyoonoo,
yooto kumwooy kule, “Mii :bēsyēēt kuchōōnii nyēē +maayey
kiirootyeet nyēē lēēl āk biikaab kōōrēētaab Isrāyēēl āk
chēbo Yuuta. 9 Mēēbērē makukerkeyiit :kiirootyaani āk
nyoo kyāāyēyē āk mbo kuukaanyii yoo kyāārēētootē icheek
kung'ēētyēē kōōrēētaab Miisir. Kuuyu manaarub :icheek
kiirootyaanaa, a-aste icheek. 10 Kiirootyeet nyēē +maayey
āk biikaab Isrāyēēl ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ku nyi:
+Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi
soboonwēkwaa. +Māāyēku Yēyiintēēng'waa ānkuyēk :icheek
biikyuu. 11 Māmii :chii ām icheek nyēē tākōōnēētē laatyeenyii
nto biikaab kang'waa kumwoochinē kule, ‘Inkēt Yēyiin,’
kuuyu mākōōnkētoo :biiko tukul kung'eetee lēēkōōk ākoy
biiko chēē wōōyēch. 12 +Māānyōōchi anii icheek kaat
ng'ōōkiswookikwaa āmētoochi kutukul.”† 13 Yoo kimwooyē
:Yēyiin kule ‘lēēl’ :kiirootyaani kōōbooru kule kookuyoosiit
:nyoo bo kēny. Nto kiy ake tukul nyoo yōōsiitu kumii
wokubotē.

9

Kiiwut :Kiriistō Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

8:1 Tyēēn. 110:1; Yēyuut. 2:33; Ibu. 1:3, 13; 4:14; 10:12; 12:2 † **8:5** Chuy. 25:40
8:5 Kolos. 2:17; Ibu. 9:2, 9; 10:1 **8:6** Luuka 22:20; Ibu. 7:22; 8:13; 9:15; 12:24
† **8:12** Cherem. 31:31–34 **8:12** Ibu. 10:16–17

1 Kitinyē :kiirootyeetaab kēny mākuutēk chēē kiiboorchinē
biiko wōlēē yēytooy yiisyēētaab Yēyiin ānkimii nkinee *:Kōōtaab
Yēyiin kōōrēēt. 2 Kitinyē :kōyoo kisēēnkōōsyēk āyēēng' chēē /ki-
keeng'aree ankeet. /Kikēēkuurē yoo bo Yaama kule wōlēē tiliil.
/Kikiitōōrē yooto kiito nyēē /kiikoochinē taariinek āk meeseet
nyēē /kiikoochinē mukaatiinek choo /kiitāboonchinē Yēyiin. 3 /
Kikēēkuurē wōliin bo Kitōōk kule wōlēē tiliil miisin. 4 /Kikiiyi-
ityinē kāābkōrōs nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut nyēē /kēēbēēlēē
tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny wōliin bo Kitōōk ānkoo sinee
kimāmii wōlooto. Nteenee kimiitē :Sāāntukuutaab Kiirootyeet
nyēē /kikiiluumee ta-aabuut Kitōōk. Kiboonto :sāāntukuunoo
tērēētaab ta-aabuut nyēē kimii :maana āriit, kirōktaab *Āārōn
nyēē kilēēlēē :toobtōōk āk rwoontōōk āyēēng' chēē tēbēlyēlēch
choo /kikēēsirchi kiruutēk. 5 Kimii *:kēruubiik chēē /kikeekus
chēē kikiikubuuyēē kebebaakwaa ng'echereetaab kiisayta
ām mwēēnkoonoo. Mēēbērē maabanybaany raat ng'aleek
tukul kurubta keey tukuuchu.

6 Ki yoo /kakeetet tukuuchoo tukul kuu nyooto, kubēētii
bēsyō ake tukul :mbo kibkōrōs yoo bo Yaama bokuyēyē yi-
isyēēng'waa. 7 Nteenee ki kibkōrōs nyoo wōō nkit :nyēē ki-
wēētii Kitōōk areet akeenke ām kēnyiit. Ki yoo wēētii, kuy-
ibē kiisēēnik kubo ng'ōōkiswookikyii ākoo choo kiyēyē :biiko
kumēēnkētē.

8 Inēētēēnēēch :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleechu kule yoo
tākumii :Kōyoo bo Yēyiin ng'wēny, -mēēmuuchē :biiko chuut
alake kōōwut Kitōōkiinoo. 9 Iboorwēēch :ng'aleechu raat
kule -mēēmuuchē :tukuuk chēē / kikiikoochinē Yēyiin āk
kōrōsēēk choo / kikēēbēēlē, kōōwuunto kāāsōōtēywēēk chēē
miyootēch ām mētēwookaab biiko. 10 Rubtooy keey :kiruutēk
āk āmiisyēēt, yyēēsyēēt āk ntāsimuut chēē /kiiwuunootē keey. /
Kikēēyēyiisyēē kiruutēchoo ākoy kut chokuyey :Yēyiin kiirooty-
eet nyēē lēēl.

11 Neennyi, kichokuyēk :Kiriistō kibkōrōs nyēē wōō nyēbo
tukuuk chēē kāroomēch choo kōōkutook. Kiiwut :inee Kōōtaab
Yēyiin nyoo bo kibkōōnkōy nyoo / kimākēēyēyēē āwuun
ankuchurtaat kusiir nyoo bo kōōrooni. 12 Yoo kiiwutē :Kiriistō
Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, mānāāwēēto
kiisēēnikaab kwēyiiy nto chēbo wuunōōy, nteenee kiikooyto
korotiikyii areet akeenke baateey sukuwālāng'wēēch ākookoy.
13 /Kyāānkēēyisēē biiko choo kilēēlootiin kiisēēnikaab kwēyiiyēk

---

9:2 Chuy. 26:1-3; 25:31-39, 23-30; Ibu. 8:5 **9:3** Chuy. 26:31-33; Laawi. 16:1-2; Ibu. 6:19; 9:7, 12; 10:20 **9:4** Chuy. 16:31-34; 25:10-22; 30:1-10; Kāāyiit. 17:6-11 **9:5** Chuy. 25:18-22 **9:6** Kāāyiit. 18:1-5; 28:1-8 **9:7** Laawi. 16:1-19; Ibu. 9:25; 13:11 **9:9** Ibu. 8:5; 7:19 **9:10** Laawi. 11:1-47; 15:1-33; Kāāyiit. 19:1-22 **9:11** Ibu. 4:14 **9:12** Room. 3:25-26; Ibu. 7:27; 9:25; 12:24; 13:12, 20; 1Bēt. 1:18-19

āk wuunōōk nto areekaab roorta, /kikiisōōtē kule /kāākiitiliil.
14 Bo kwōng'uut :yiisyēētaab Kiriistō kusiir ntāsimuut choo
bo kēny. Kiinēm keey ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo
kibchuulyo kuyēk kōrōsyoo nyēē churtaat ām wōlēē mii
:Yēyiin. Kicham :kāāsōōtēywēēkyoo bo ng'ōōki kutākyēēch
meet, nteenee kōōkōōtiliilēēch ra :korotiikyii sikēēyēchi Yēyiin
yiisyēēt.

Kiityiich :korotiikaab Yēēsu kiirootyeet nyēē lēēl

15 Kiyey :Yēyiin kiirootyeet nyēē lēēl yoo kimēē :Kiriistō
/ sikēēnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōkiswookikwaa chēē kiyēyē
kumii ng'wēnyuutaab :kiirootyaanaa bo kēny. Kiyey kuu ny-
ooto sukunyōōr :biiko choo kuurē :Yēyiin bērurtaab kibchuulyo
nyoo kikuurtoochinē. 16 Yoo kamwaayta :chii yoo kaakuriik
kume / kēērōōbchi biiko alak tukuukyii, mānyōōru :bichoo
tukuuchoo ākoy yoo kāākutook man kule kaakume :chi-
ichooto. 17 Nāmtoochinē :ng'ālyoontoonoo yoo kaakume :chiito
āmēēbērē yoo tākusoboot. 18 Ki yoo sukunāmtoochi :kiirootyeet
nyoo kibo kēny, ki ākoy / keebakach :tyoony. 19 Yu kiki-
ikumwoochi *:Muusa biiko kiruutēk tukul, kunam sokēēkaab
*yuusob nyēē /kikeenaankuyee sabur chēē sālootiin nyēē ar-
raa ankooluumta kiisēēnikaab wuunōōk āk chēbo kwēyiiyēk*
chēē /kikeetasee bēēko ānkuyisēē kitaabuutaab kiruutēk āk
biiko tukul 20 kumwooyē kule, "Kiisēēnik :chu chēē ikiimē
kiirootyeet nyoo mwooyē :Yēyiin kule orub."† 21 Kiyisēē
:Muusa subak kiisēēnik Kēryēētaab Yēyiin āk tukuuk tukul choo
/kēēyēyiisyēē ām wōlooto. 22 Mwoowēēch :kiruutēkaab Muusa
kule /kēēyēyiisyēē kiisēēnik /kiitiliilēē tukuuk chēē chaang'.
Māmii mbo :nyooyeetaab kaat yoo māmii :kiisēēnik.

23 / Kikiitiliilēē *Kōōtaab Yēyiin nyēbo kōōrooni kiisēēnik
ku kitōōntōyēētaab Kōōtaab Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy.
Nteenee tēērchiintōōs :Kōōtaab Yēyiin bo kibkōōnkōy āk nyi mii
kōōrooni kuuyu māchē :nyoo bo kibkōōnkōy kōrōsyoontēēt
nyēē kiimoot miisin. 24 Mānēēwut :Kiriistō Kitōōkiinoo
bo Yēyiin nyoo kiyēyē :biiko ānku kitōōntōyēētaab nyoo
bo man, nteenee kiwēēwēēch :inee wōlēē mii :Yēyiin
suwokōōyyoong'wēēch. 25 Mēēbērē kiiwut :Kiriistō kibkōōnkōy
areet chēē chaang' kōōkooyto keey kuu wōloo kiiwutitooy
:kibkōrōs nyēē wōō Kitōōkiinoo bo kōōrooni ām kēnyiit
ake tukul kuboontootē kiisēēnikaab tyoong'in. 26 Nto
kiwuu nyooto, nto kiikunyalilaan :Kiriistō areet chēē
chaang' kuchakee yoo / kikēēyēyēē kōōrēēt. Nteenee
kiinēm keey :Kiriistō areet akeenke baateey yu kikiikuriik

9:13 Kāāyiit. 19:1-10, 17 **9:14** Room. 7:5-6, 24-25 **9:15** Ibu. 8:6 * **9:19** Mātinyē :siruutēk alake ng'aleechu: 'āk chēbo kwēyiiyēk'. † **9:20** Chuy. 24:8 **9:22** Laawi. 17:11 **9:23** Ibu. 8:5

:tabanta kuyēk kōrōsyoo sukōōsyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto. 27 Mēē :chii ake tukul meet akeenke, nto yityo kōōtiilchi :Yēyiin ng'aleekyii. 28 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kichamta keey :Kāārārookiintēēt kume meet akeenke sukōōnēmto ng'ōōkiswookikaab biiko chēē chaang'. Mākuchō subak :Kāārārookiintēēt āmēēbērē chokōōnēmu subak ng'ōōkiswookikaab biiko, nteenee chōōnii chokōōrāroochē biiko choo ikēnēē keey inee.

10

1 Ki kitōōntōyēēt :kiruutēkaab *Muusa nyēbo tukuuk chēē kāroomēch chēē kimii kukwoonii. -Mēēmuuchē :kiruutēchooto āk kōrōsēēk choo yibu :biiko / sikēēbēēlē kwaak ām kēnyiit ake tukul kuyey bichoo kuchurta. 2 Nto kiiwuuntoochinē :kōrōsēēchoo bichoo ng'ōōkiswookikwaa kutukul, nto kiiyyoong'tooy :bēēlsēētaab kōrōsēēk ānkuwuutyēē ng'ōōki ake tukul nyēē kiikuyey. 3 Kiisōōtyinē buch :bēēlsoonoo bo kōrōs biiko ng'ōōkisng'waa ām kēnyiit ake tukul, 4 kuuyu kimēēmuuchē :kiisēēnikaab wuunōōy āk chēbo kwēyiiy kōōwuunto ng'ōōkiswookichoo. 5 Kunyi, yu kichōōnii :Yēēsu kōōrooni, kimwoochi Yēyiin kule,

“Kimēēmāchē bēēlsēētaab kōrōs āk tukuuk chēē /kēēkōōniing',
nteenee kiichōbwoo bōōrto ākooytē.
6 -Mēēng'ērēkyinē kōrōsēēk choo /kēēbēēlē kutukul
nto ku choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.
7 Yooto amwaay kule,
‘Āchōboot ōō, Yēyiin,
ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey,
kuu wōloo mwooytooy :siruutēk kurubta keey anii.’
”†

8 Kinyooyee kumwooy kule, “Kimēēng'ērēkyinē tukuuk chēē /kēēkōōniing' āk tyoong'in choo /kēēbēēlēē kutukul nto kōrōs choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.” Kimwooy kuu nyooto ānkoo / kikēēyēyē kōrōsēēchu kurubta keey āk wōlēē wuu :kiruutēk. 9 Nto mii yoo, kumwooy kule, “Āchōboot ōō, Yēyiin, ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey.” Kunyoo, kiinēmto :Yēyiin kiirootyeet nyoo kibo kēny ankookeeree kiirootyeet nyēē lēēl. 10 /Kikiitiliilēēch kuuyu kiyey :Yēēsu Kiriistō kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin ānkōōkooyto soboonnyii kunyil akeenke baateey.

11 Yēyē :mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeek yiisyēēt bēsyō ake tukul kubēēlē kōrōsēēchooto areet chēē chaang'

9:26 Ibu. 7:27 **9:28** Māārkō 10:45; Yoowa. 1:29; Kala. 1:4; 1Tēm. 2:6; Ibu. 9:14, 26; 10:10, 12, 14; 1Yoowa. 2:2 **10:1** Kolos. 2:16-17; Ibu. 7:18-19; 8:5 **10:3** Ibu. 9:7 † **10:7** Tyēēnwookik 40:6-8 **10:10** Ibu. 7:27

āmēēmuuchāktōōs kōōnēmto :bēēlsooni bo kōrōs ng'ōōkiswookik.
12 Nteenee, yoo kiikooytooy keey :kibkōrōs nyēēnyoo
areet akeenke baateey, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo
Yēyiin. 13 Mii wōlooto raat kukānyiisyē ākoy bēsyēēt nyēē
+/ mākiisyēēntēē buunikyii.† 14 Kiyey :meetaab Yēēsu nyoo
kiinēmu keey kunyil akeenke sukuchurta ākookoy :biiko choo
/kōōkiitāboonchi Yēyiin.
15 Chāmchiintōōs :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk
ng'aleechaa kumwooyē kurook kule, 16 "Kiirootyeet :nyi nyēē
+maayey āk bichoo ām bēsyōōsyēk choo kwoonii. +Māākoochi
mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa."
17 Nto yityo, kumwooy kule, "+Māāmētoochi ng'ōōkiswookikwaa
āk choolwookātēēng'waa." 18 Yoo / kāākēēnyōōwēēch kaat
nanyuun, mēēbērē tākumāchāktōōs /kēēbēēlē kōrōs.

Okany kēēlēēkityi Yēyiin

19 Mbo ng'eetaabiya, kēēbēētii nyēē -mākēēmuuytōōsii
Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, kuuyu kiwasta
:Yēēsu korotiikyii kubo acheek. 20 Kiyootwēēch :inee kēēlto
nyēē lēēl nyēē irēētootēēch ākoy wōlēē mii :Yēyiin kēēbuntēē
ankeet nyoo kikiiyeel Kitōōkiitaab Kōōtaab Yēyiin. Kēēli lēēl
ku Yēēsu nyoo soboot. 21 Kēēboontē kibkōrōs nyēē wōō nyoo
bāwēēch. 22 Okany kēēlēēkityi Yēyiin ām manta kiikoosēē keey
inee kutukul, kuuyu / kiikēēyisēēnēēch korotiikaab Yēēsu /
ānkiiwuunēēnēēch bēēko chēē tiliilēch, simēētākiisōōtē tukuuk
chēē miyootēch choo kikēēyēyē. 23 Māchāktōōs kēēkiilchi
miisin kiyēē kiikēnēē keey, kuuyu Yēyiin nyoo / kiikoosēē
keey :nyēē kikuurtooy kiyooto. 24 Okany kiirōōtootē wōlēē
+mākiititiirtooy keey ām chamateet ānkēēyēyē tukuuk chēē
kāroomēch. 25 -Mookany keebakaakte tuuyōōsyēkyoo choo
bo kwaak kuu yoo kiikubakaakta :alake. Okany kiikiimē
keey miisin, kuuyu ōkāsē kule miitē kulēēkitiitu :bēsyēētaab
tabanta.
26 Nto yoo kāākēēnyōōru ng'ālyoontēētaab manta
ānkēēkwētyi kēēyēyē ng'ōōkisto, māmii :kōrōsēēk alake tukul
chēē tākōōwuuntoowēēch ng'ōōkiswookichoo. 27 Kēēkānyoonu
/ kiiruusteeneech mayaa yong'oos nyoo mākōōmukuus
buunikaab Yēyiin! 28 Ki yoo katay :chii kurub kiruutēkaab
*Muusa -/mākēēriirēē nteenee /kikēēbākāchē yoo biiko āyēēng'
nto ku sōmōk :chēē kikāsē ng'aleechaa. 29 Mākung'woonchi

10:11 Kāāyiit. 28:1-8 **10:12** Ibu. 8:1 † **10:13** Tyēēn. 110:1 **10:13** Choos. 10:24; 1Kōōr. 15:25; Ibu. 1:13 **10:17** Cherem. 31:33-34; Ibu. 8:10-12 **10:19** Room. 5:2; Ēfēēs. 3:12; Ibu. 4:16; 9:8 **10:20** Mat. 27:51; Ibu. 9:3, 14-15 **10:21** Ibu. 4:14; 3:6 **10:22** Ēsēk. 36:25; Ēfēēs. 5:26 **10:23** 1Kōōr. 1:9; Ibu. 4:14 **10:24** Ibu. 13:1 **10:25** Yēyuut. 2:42; 1Kōōr. 1:13; Filib. 4:5; Ibu. 1:13 **10:27** Isa. 26:11; 1Tēēs. 1:5-10; Ibu. 9:27; 12:29 **10:28** Kiruu. 17:6-7; 19:15

nyēē tyaa :chiito nyoo kamoonta Lakwataab Yēyiin ankuchwees korotiikaab kiirootyeenyii choo kiitiliilē chiichooto. Kōōkōōng'woonchi :chiichoo sōō, nyēē tyaa Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kiisayta! 30 Kiinkētē :acheek Yēyiin nyoo kimwooyē kule, "Anii :nyēē āyooku."† /Kēēmwooyē subak kule, "Mākōōtiilchi :Yēyiin biikyii ng'aleek."† 31 Yong'oos sōō, nyēē tyaa yoo /kākiirēkēērchiing' āwunnyēkaab Yēyiin!

Māchāktōōs ōmuytoochi

32 Osoot bēsyōōsyēchoo kibo taay yoo kyōōnyōōru lēbkēēyyēētaab Yēyiin. /Kikēēwusook nyēē kōrōōm, nteenee kyoomuyte. 33 Kimii mbo :bēsyōōsyēk alake chēē /kikēēmōrook /ānkēēwusook, nto ām bēsyōōsyēk alak kyōōtiiyē mbo ng'eetaabkoomēt choo /kikēēyēchinē ng'aleechaata. 34 Kyōōkāsyinē kiisayta biikaab Kiriistō alak choo /kakeerat ānkyōōng'ērēchē mbo yoo /kikiinēmunēēnook tukuukwook, kuuyu kyōōnkētē kule ōboontē kiyēē karaam kusiir tukuuchooto ānku nyēē mābēku.

35 Kunyoo, otas taay ōkoosēē keey Yēyiin nyoo mākutuwēnēēnook kiy nyēē wōō miisin. 36 Māchāktōōs ōyēyē kiyēē māchē :Yēyiin ām muytaayeet sōōnyōōru kiyēē kikuurtoowook. 37 Mwooyē :siruutēk kule, "Mākuchō ām lēēkitō :nyooto chōōnii nyēē -mēēkooyē keey. 38 Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii. Nteenee -māāng'ērēkyinē yoo ituytuuyootē."† 39 -Mākēēyēku akeenke āk choo ituytuuyootē ānkubootyootiin nteenee, kēēboontē keey choo ikoosēē keey Yēyiin ānkumii /bokiirāroochē.

11

Kaakaaseet

1 Yoo kiikoosēē keey Yēyiin kuyityiintōōs :kiyēē kiikēnēē keey ānkuyēyēēch :kaakaaseet kiikēnēē keey tukuuk chēē -/mākēēkāsē. 2 /Kikeeng'alaalee mbo kuuko nyēē karaam kuuyu kiikoosēē Yēyiin.

3 Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, kiinkēt kule yoo kimwooyē :Yēyiin ng'ālyoo, kuyeyakay :barak āk ng'wēny. Kikwaanee :tukuuk choo /kēēkāsē wōlēē mii :choo -/mākēēkāsē.

4 Kuuyu kiikoosēē keey :Ābēl Yēyiin, kuyey kōrōsēēk chēē kicham :Yēyiin kusiir choo kibo Kaayin. Kicham :Yēyiin

---

10:29 Ibu. 6:4-6 **10:29** Māārkō 3:29; Ibu. 6:6; 9:12; 2:3 † **10:30** Kiruu. 32:35 † **10:30** Kiruu. 32:36 **10:34** Ibu. 11:26; 13:14; 1Bēt. 1:4-5 **10:36** Room. 5:3; Ibu. 3:14; 6:11-12; 12:1; Yāāk. 1:3-4, 12; 5:11; 2Bēt. 1:6 † **10:38** Aabakuuk 2:3-4 **10:38** Room. 1:17; Kala. 3:11 **10:39** 1Bēt. 1:9 **11:1** Room. 8:24-25; 2Kōōr. 4:18; 5:7 **11:3** Toowu. 1:1; Tyēēn. 33:6, 9; Room. 4:17

kōrōsēēchoo, kōōbooru kule kichurtaat :Ābēl. Ānkoo kime :Ābēl, tākōōrwookyinē biich kubuntēē kaakaaseenyii.

5 Kuuyu kiikoosēē keey :Enok Yēyiin, / kēēyib kuwo kibkōōnkōy kusoboot nyēē / manaabokeekas subak. Nto kutoombo / kēēyibē Enok kuwo kibkōōnkōy, / kikēēmwooyē kule kikiikoong'ereech Yēyiin. 6 Māmii :chii nyēē ing'ērēēchē Yēyiin yoo -mēēkoosēē keey inee. Nto chii nyoo māchē kulēēkityi Yēyiin, kumāchāktōōs kōōyēnchi kule miitē :Yēyiin ānkutuwēnē biiko choo chēēng'ē inee.

7 Kuu yoo kiikoosēē keey :Noowa Yēyiin, kuteech mwēēnkēēt nyēē kiisoob kanyii. Kikoonyit :inee kiyēē kimwoochinē :Yēyiin kurubta keey ākoo tukuuk chēē mānāātook bēsyēēt ake. Kiiyēnchi :Noowa ām kēēli kule kimisyinē /kiikarbuus kōōrēēt. Kichamta inee :Yēyiin kubo kaakaaseenyii.

8 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kukoonyit yoo kimwoochinē :Yēyiin kule kuwuuchi kōōr nyēē kimēēnkētē nyēē kimii wokōōkoochinē :Yēyiin. 9 Kiminy :inee kōōroonooto kikiikukuurtoochi :Yēyiin ku soboyiin. Kiminyē kēryōōnik ānkiminy :nkicheek mbo Isaka āk Yāākōbō kōōroonooto / kikēēkuurtoochinē. 10 Kikānyoonu :Abraam *kiriinkēēt nyēē wēētii kibchuulyo nyoo kimākusisin :Yēyiin ankuteech.

11 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Saara nyoo ki sōōn Yēyiin, kunyōōr leekwa ānkoo ankikiikuyoosiit miisin. Kiisoot :Saara kule yemaat /kiikoosēē keey Yēyiin nyoo kikuurtoochinē inee leekweet. 12 Kunyoo, kichokuyoot :chiito akeenke nyēē kiki-ikuriich meet, lēēkōōk chēē chaang' miisin kuu kookeelik nto ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta.

13 Kibēk :bichu tukul chu kiikoosēē keey Yēyiin kumānāānyōōr kiyēē kikiikukuurto :Yēyiin, nteenee kitoobēnchi buch wōlēē lōō ankukanyaan. Kichāmchiin kule ki sobooy :icheek ām kōōrēēt. 14 Yoo mwooyē :biiko ng'aleek chēē wuu chuutēchu kōōbooru kule mii kukānyoonu kōōrēēt ake. 15 Nto kiisōōtyēēchinē :bichoo kōōroonoo kikwoonēē, nto kiiyēēyē. 16 Nteenee, kimāchē miisin :bichu kōōr nyēē karaaran miisin, nto nyooto ku Kaab Yēyiin. Kunyoo, ng'ērēchē :Yēyiin yoo kuurē :bichoo inee kule Yēyiintēēng'waa, kuuyu kiikuchōbchi bichooto *kiriinkēēt ām kibkōōnkōy.

17 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kicham kōōkooyto wērinyii akeenke baateey /keeyeyee kōrōsēēk yoo kityēmē inee :Yēyiin, 18 ānkoo kikiikukuurtochi :Yēyiin kule,

11:4 Toowu. 4:3-10 **11:5** Toowu. 5:21-24 **11:7** Toowu. 6:13-27; 1Bēt. 3:20 **11:8** Toowu. 12:1-5 **11:9** Toowu. 35:27 **11:10** Ibu. 13:14 **11:11** Toowu. 17:19; 18:11-14; 21:2; Room. 4:19-20 **11:12** Toowu. 12:2; 2Kōōr. 1:9 **11:13** Mat. 13:17; Yoowa. 8:56 **11:16** 2Tēm. 4:18; Chuy. 3:6, 15; Ibu. 13:14 **11:17** Toowu. 22:1-14; Yāāk. 2:21

“Isaka :nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'.”† 19 Kiinkēt
:Abraam kule imuuchē :Yēyiin koong'eetee biiko meet. Kunyi,
/kikēēkētyi Isaka nyēē kitāmēē.
20 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isaka Yēyiin, kiibēruurchi
Yāākōbō āk Esaawu tukuuk choo kimii bokukwoonii.
21 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yāākōbō Yēyiin, kiibēruur
wērikaab Yōōsēēf yooto kimii wokumēē. Kitiiyēē keey
:Yāākōbō kirōknyii ankusaay Yēyiin.
22 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yōōsēēf Yēyiin, kimwooy
yoo kimēē wōlēē kimākōōrēētoonunto :Yēyiin Isrāyēēliik
kung'ēētyēē Miisir ānkumwooy wōlēē +/mākēēriibto koyikyii.
23 Nto kuuyu kiikoosēē keey :sikiikaab *Muusa Yēyiin,
kuwuny inee ārook sōmōk. Maneeywey :sikiichoo kiyēē
kikiikoobaraasta :bāytooyiintēēt kuuyu kikas kule kikaraaran
:wēēroo.
24 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kutay
yu kāwokuwōōyiit / kēēkuur kule wēritaab chēēbtaab
bāytooyiintēētaab Miisir. 25 Kikwey :Muusa kunyalil āk biikaab
Yēyiin kusiir kwoonyinkyi :ng'aleekaab leles choo māyitē
wuy. 26 Kikas kule kikaykay /kēēwus kuu Kāārārookiintēēt,
kuuyu kikānyoonu miisin kiyēē +/mākēētuwēnēē kusiir yoo
kātānyōōru bāytit nyēbo Miisir. 27 Nto kuuyu kiikoosēē keey
:Muusa Yēyiin, kung'eetee kōōrēētaab Miisir nyēē mānāāmuyēē
kōrōōmātēētaab bāytooyiintēētaab Miisir. Kimuytoochi kuuyu
wuu nyēē kikāsoonu Yēyiin nyoo -/ mākēēkāsē. 28 Kuuyu
kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kumwoochi Isrāyēēliik kwaam
*Saakweetaab Keeytaayeet ānkumwoochi kuyisēē kiisēēnik
kurkootik simabakach *:malayikeetaab Yēyiin wērikaab
Isrāyēēliik choo kibōōrēētōōk.
29 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kwaay
Araarayta nyēē Arraa nyēē kiyey :Yēyiin kuyaam. Nto yu
kibērē :Miisiriik kwaay, kubakach :bēēko. 30 Kuuyu ki-
ikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kōōmuutmuut kiriinkēētaab
Yēērikō bēsyōōsyēk tisab, yooto kuluulcho :tōōtōōsyēkaab *kiri-
inkoonoo.
31 Nto kuuyu kiikoosēē keey :Raa-ab nyoo ki chēēmurēnnyoo
Yēyiin kutaach yōōtiikaab Isrāyēēliik. Kiyey :yooto -/makee-
bakach inee āk bichoo kikōchōnkyinē Yēyiin.
32 Ara, mataamwaay nee? Yibē āsiiswēk chēē chaang'
yoo kāālē ātētu kiyēē kiyey :Kiityōōn, Barak, Sāmsōōn,

† **11:18** Toowu. 21:12 **11:19** Toowu. 22:2, 5; Room. 4:21; 2Kōōr. 1:9 **11:20** Toowu. 27:27-29, 39-40 **11:21** Toowu. 47:31—48:20 **11:22** Toowu. 50:24-25; Chuy. 13:19 **11:23** Chuy. 2:2; 1:22 **11:24** Chuy. 2:10-12 **11:26** Ibu. 12:2; 13:13 **11:27** Chuy. 11:4-8; 12:51; 13:21-22 **11:28** Chuy. 12:1-14 **11:29** Chuy. 14:21-29 **11:30** Choos. 6:12-21 **11:31** Choos. 6:23

Cheefta, *Tāwuti, Sāmwēēl ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin.
33 Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, kubooryēē
kōōrōōsyēk ānkōōbēl, kuyey kiyēē churtaat, kunyōōr kiyēē
kikiikukuurtoochi :Yēyiin, kiimooltuutākiis :ng'ētuunyēk
kumayeyee bichoo kiy, 34 koomuukta kāāmuukēywēēkaab
maata nyēē kiyong'oos ankuchililee chōōkiinēk. Kiweek
:kuskuusyēētaab bichoo kuyēk kiimnātēēt. Kikōrōmiitu ām
booryēēt ānkōōsyēēnto lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt
ake. 35 Kitaach :kooruuk biikwaa chēē king'ēētyēē meet.
/ Kikiinyaliil bichoo alak / ankeebakach kuuyu kitay
kumēto kaakaaseeng'waa kumāchē kule / sikiing'eetee
meet sukunyōōr soboonto nyēē karaam kusiir nyoo bo
kōōrooni. 36 / Kikiintosuur alak / ānkēēbir, / keerat alak /
ankeekerta kāābrātiisyō. 37 / Kikeewiiree alak rwoontōōk
kumēēyo, / keemurmuree alak musumēēnoonik, nto alak
/ keebakachee chōōkiinēk. Kiilaach :alake mākātōōkaab
kēēchiir āk ng'oroor. Ki bānoon ānkōōmbāchootē, nyēē
kiwusootiin ānkunyālilootiin. 38 Kiming'ootē suurkwēēn,
lekemoos, kēbēnoon ānkuwunyootēē keey ng'wēēnoon. Ki
kāroomēch :icheek miisin nyēē kimānyoolchinē kōōrooni.
39 / Kikēēng'āloolēē bichoo nyēē karaam kuuyu kiikoosēē
keey Yēyiin, nteenee mānāānyōōr kiyēē kikuurtoochi
:Yēyiin, 40 kuuyu kiikuchōbwēēch :inee kiy nyēē karaam
miisin. Kimāchē kule kunyōōr :bichooto āk acheek kiyoo /
kēētuwēnēēnēēch yoo kaakeeyit tabanta.

12

Ōmuytoochinē kuu Yēēsu

1 Tākēēmiitē :acheek keeweetaab labateet kēēlābātē
ānkēēmuutwēēch :biiko chēē chaang' choo kisimkookaasee
keey Yēyiin. Kunyoo, okany kēēmētē kiy ake tukul nyēē
rikirēēch ānkiitiliil keey ām wōlēē mii :ng'ōōkiswookik choo
nooynooyēēch ānkēēmuytoochi keelabat. 2 Okany kiirōōtootē
Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay
:inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta. Maneechuchuuy keey
yoo kinyālilē nteenee kichamta keey kume ām keel nyēbo
kāāntosuurāt ām murtooywoontēēt kubo ng'erekweek chēē
kimii kukānyoonu. Nto mii yoo, wokōōbuurēē āwutaab taay
nyēbo Yēyiin kubāytooyiis :tukwaay. 3 Kimuytoochi :Yēēsu
wēchēētaab kibng'ōōkisiis. Kunyi, osoot baa kiyēē kibuntēē
:inee, simōōchoosyē ānkubēkwook :moonik.

11:32 Kiir. 4:4—5:31; 6:11—8:32; 11:1—12:7; 13:2—16:31; 1Sām. 16:1, 13; 1Bāy. 2:11 **11:33** Kiir. 14:6-7; 1Sām. 17:34-36; Tān. 6:1-28 **11:34** Tān. 3:23-25 **11:35** 1Bāy. 17:17-24; 2Bāy. 4:18-37 **11:36** Cherem. 20:2; 37:15 **11:37** 2Tēt. 24:21; Cherem. 26:23 **12:1** 1Kōōr. 9:24-25; Ibu. 10:36 **12:2** Ibu. 2:10; 13:13; 8:1

Chuulēēch :Yēyiin

4 Mānōōbooryēē :akweek mbo miyootyēētaab kōōrooni kut
owaste korotiikwook. 5 Ōrōōtootē kiyēē mwooyē :siruutēk
kurubta keey akweek choo ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Mwooyē
:siruutēk kule,
"Lakwanyuu, -meetay yoo kachuuling' :Yēyiin
nto kumeeying' keey :moo yoo kāyisuung'
6 kuuyu chuulē :Yēyiin chii nyoo chāmē
ānkubāsē nyoo yibē kule lakwanyii."†
7 Yoo / kēēmii / kēēchuulook ōmuytoochinē, kuuyu yibook
:Yēyiin kuu lōkōkyii. Ara, miitē man :leekwa nyēē māchuulē
:kwaan? 8 Yoo / kamakeechuulaak kuu yoo / kēēchuulē
lēēkōōy, kōōbooru kule -mōōyēku lōkōkaab :kayta, nteenee
ōyēku lēēkōōy chēbo saang'. 9 Kikēēboontē :tukul mbo baaba
chēē kichuulēēch ānkikiiywēyē. Kunyi kiiywēyē sōō, kule nee
Baaba Yēyiin nyoo kēēnyōōrunēē soboonto? 10 Kichuulēēch
:mbo baaba choo bo kōōrēēt ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri
kuu wōlēē kikāstooy :icheek. Nteenee chuulēēch :Yēyiin
sikēētililiitu kuu inee. 11 Ng'woonchēēch yoo / kēēchuulēēch
āmēēng'ērēēchēēch. Nteenee mākōōnkēt :biiko lētuunoo choo
/kiikiineet wōlēē yēytooy tukuuk chēē churtootiin ānkunyōōr
tankaseet.

Keebe kōōrēēnyoo nyēē mēēsimsiimāktōōs

12 Ōtitiir āwunnyēkwook choo kōōwuusootē ānkōōkomkoomu
kuutung'ookwook choo kāākurānchooch. 13 / Kēēbēēsyētēē
kēēlto nyēē chuulaat,† /simakiinach choo sōnkōchootiin ntee-
nee kukimkimiitu.
14 Osyeem ōbuurtooy keey biiko tukul ām tāloosyēēt,
ānkōōtililiitu kuuyu māmii :chii nyēē makukas Mokoryoontēēt
yoo mā tiliil. 15 Okas kule makusta :chii chamateetaab
:Yēyiin sukung'eet -mabiit :keet nyēē ng'waa nyēē imuuchē
kooyiimaak ankunyeeree :ng'woonēēnyii biiko chēē chaang'.
16 Okas kule mayey :chii ng'aleekaab martaayeet, nto kutay
Yēyiin kuu yoo kitāyē :Esaawu sukwooltooy bērurnyii bo
kibooreet kuwalee āmnyoo buch. 17 Ōnkētē kule kitay :kwaan
kōōbēruur inee lētuunoo yoo kimāchē kunyōōr bēruroo. Ānkoo
kiriir nyēē tyaa, maneemuuch kuweech kāāsōōtēywēēkaab
kwaan.
18 Manookwaa bakeenke Tulwēētaab Sinaay nyoo
kiirikitiitē, nyoo kikiker :boolteet kule tutung', tuuluunkēnēēt
āk wusōōnēēt, 19 chēyātēētaab aryeembuut āk kaaruumeetaab

† **12:6** Kāālēwēnik 3:11-12 **12:6** Ng'oong'. 3:19 **12:7** Kiruu. 8:5 **12:10** Mat. 5:48; 2Bēt. 1:4 **12:12** Isa. 35:3 † **12:13** Kāālēw. 4:26 **12:14** Tyēēn. 34:14; Mat. 5:9; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Ibu. 12:11 **12:15** Kiruu. 29:18; Kala. 1:6 **12:16** Toowu. 25:29-34 **12:17** Toowu. 27:30-40

kuutiib chii. Yooto kabokukas :biiko kuutiinaa, kusooysooyiis / kumātākēēmwoochi ng'ālyoo ake, 20 kuuyu kimāmāchē takukas ng'aleechaa / kikēēmwooyē kule yoo kātiiny mbo :tyoony lekemaanaa kumāchāktōōs / keewiiree rwoontōōk kut kume. 21 Kiyōng'ōsyi *Muusa :ng'aleechaa kut kumwooy kule, “Kāāmuy kut abootan!”† 22 Nteenee kookwaa :akweek lekemeetaab *Sāāyōōn, *kiriinkēētaab Yēyiin, Yēērusālēēm :nyooto nyēbo kibkōōnkōy wōlēē mii :malayikaanik chēē chaang' miisin chēē ng'ērēkootiin. 23 Kookwaa nanyuun wōlēē mii :kibōōrēētōōk choo sirootiin kooynōōkwaa ām Kaab Yēyiin ankookwaa wōlēē mii :Yēyiin nyoo itiilchinē biiko tukul ng'aleek āk wōlēē mii :tāmirmirookaab biiko choo kāroomēch choo kiikuyit tabanta. 24 Kookwaa wōlēē mii :Yēēsu nyoo kiyibu kiirootyeet nyēē lēēl nyoo kiityiichēē korotiikyii choo kiwāstooy keey kōō-ārōōr ng'aleek chēē kāroomēch kusiir korotiik choo kibo Ābēl.

25 Ōriib keey nanyuun, amootay ōkāsyi Yēyiin nyoo ng'āloolwook. Yoo kimachilil :biiko choo kitāyē kukāsyi Yēyiin nyoo king'āloolchinē kuchōōnēē kōōrēēt ii, kēēchililtooy ānō :acheek yoo kakiichuchuuyee keey Yēyiin nyoo ng'āloolwēēch kuchōōnēē kibkōōnkōy? 26 Kiisimsiimākoy :kōōrēēt yooto ām kaaruumeetaab kuutiinyii, nto raat kiikukuurto kule, “+Māātimtiim subak kōōrēēt ng'wēny āk wōliin bo barak.”†

27 Ng'ālyoontoonoo bo ‘subak’ kōōbooru kule +/ mākiinēmto kiy nyoo itimtiimāktōōs nto nyooto ku barak āk ng'wēny. Yooto mākung'ēt :tukuuk chēē mēētimtiimāktōōs. 28 Kēēmiitē :acheek bokēēnyōōru kōōrēēnyoo nyēē mēētimtiimāktōōs. Kunyi, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ānkēēyēchi yiisyēēt nyēē /kēēchāmē ānkiiywēyē inee miisin, 29 kuuyu wuu :Yēyiintēēnyoo maata nyēē irikitiitē nyēē iwoonyē biich.

13

Wōlēē /kiing'ērēēktooy Yēyiin

1 Otas taay :akweek ōchoomtōōsii kuuyu ōtuubchē. 2 Lēyyē, ōtoochē mbo soboyiin kuuyu kiikuyey :alake kuu nyooto ankutaach malayikaanik kumēēnkētē. 3 Ōyibē biiko choo mii kāābrātiisyō wuu nyēē ōboontē keey. Ōkāsē nkicheek choo nyāliltōōs wuu nyēē ōnyāliltōōsii :tukul.

12:19 Chuy. 19:16-22; 20:18-21 **12:20** Chuy. 19:12-13 † **12:21** Kiruu. 9:19 **12:22** Kala. 4:26; Ibu. 13:14 **12:23** Ng'oong'. 3:5 **12:24** Luuka 22:20; Toowu. 4:10; Ibu. 8:6; 9:12-22; 1Bēt. 1:2 **12:25** Ibu. 2:2; 3:7-19; 6:4-6 † **12:26** Akaay 2:6 **12:26** Chuy. 19:18; Akaay 2:6, 21 **12:28** Ibu. 13:14 **12:29** Kiruu. 4:24 **13:1** Kala. 6:10; Ibu. 6:10; 10:24; 13:16; 1Bēt. 1:22 **13:2** Toowu. 18:1-8; 19:1-3; Room. 12:13; 1Tēm. 3:2; 5:10; 1Bēt. 4:9; 3Yoowa. 5-8 **13:3** Mat. 25:36; Ibu. 10:34

4 Māchāktōōs kukas :chii ake tukul kule kākoonyit kēēsyēēt. Māchāktōōs kukoonyitē :saanteet koorkēēnyii ānkukoonyit :koorkēēt saanteenyii kuuyu ing'woonchinē :Yēyiin biiko choo rwootootē keey nto choo mārtootē. 5 Osatee keey muchastaab beesaan ankooyemakse ām tukuuk chēē ōboontē kuuyu mwooyē :Yēyiin kule, “Mākoy abakaaktiing' āmāāmētiing'.”† 6 Kunyi āmuuchē amwaay ām nyikanateet kule, “Yēētiintēēnyuu :Yēyiin. -Māmii :kiy nyēē inyōkōōrtoo. Kunyoo, nee :nyēē imuuchē kuyeyeenaa :chii buch?”†

7 Ōsōōtē kāāntōōyikwook choo kisimkwoomwook ng'aleekaab Yēyiin. Osoot baa wōlēē kiming'tooy :bichoo ankookaasee keey Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :icheek.

8 Manaaweek :Yēēsu Kiriistō. Inee :nyooto kibo kēny, nyiitēnyi bo raat ānku nyoo wēētii kibchuulyo. 9 -Mookany kooberbeeraak :kāānēētuutēk alake chēē moosootiin. Karaam yoo kēēkimkiim :Yēyiin kāāsōōtēywēēkyoo ām chamateenyii kusiir yoo /kakeerub ntāsimuutēkaab āmit chēē māyēētyēēchinē biich.

10 Kēētinyē :acheek *kāābkōrōs nyēē lēēl nyēē -/ mākēēchāmchinē mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeek. 11 Yibē :kibkōrōs nyēē wōō kiisēēnikaab tyoong'in kukwa Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin sukōōbuuktēē ng'ōōkisto, nteenee /kēēbēēlēē tyoong'iichoo *kiriinkēēt saang'. 12 Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimēēchi :Yēēsu *kiriinkēēt saang' sukōōtiliilēē biiko korotiikyii. 13 Kunyoo nanyuun, okany keebe *kiriinkēēt saang' wōloo / kikiinchuruurēē Yēēsu ānkoo +/ mākiinchuruurēēch nkacheek. 14 -Mākēēboontē *kiriinkēēt nyēbo kiinkō ām kōōrooni, nteenee kēēkānyoonu *kiriinkēēt nyēē lēēl nyēē mākuchō. 15 Kunyoo, okany kiikoochinē ākookoy Yēyiin kōrōsēēkaab kaakaastaayeet kubo Yēēsu ānkēēsiltooy kaayneenyii. 16 Okas kule ōyēyē ng'al chēē kāroomēch ānkōōyēētyēēchinē keey, kuuyu kōrōsēēk :chuutēchu chēē ing'ērēēchē Yēyiin.

17 Ōkoonyit kāāntōōyikwook ānkōōrubē kiyēē mwooyē. Icheek :chēē riibook ānkōōnkētē kule +/ makeeteebee ng'aleek kurubta keey āk yiisyooni. Yoo kōōkoonyit kāāntōōyichoo, mākuyēyē yiisyōōnuutēkwaa ām ng'erekweek, nto yoo -mōōkoonyitē, kuwuuyiityinē :yiisyēēt āmēēbērē mākuyēētyēēchook kiy.

13:4 1Kōōr. 7:2-4; 1Tēēs. 4:3-7 † **13:5** Kiruutēk 31:6 **13:5** Filib. 4:11-12; 1Tēm. 6:7-10 † **13:6** Tyēēnwookik 118:6-7 **13:7** 1Kōōr. 4:16 **13:8** Isa. 41:4 **13:11** Laawi. 16:15; Chuy. 29:14; Ibu. 9:7 **13:12** Luuka 23:26; 22:20 **13:14** Filib. 3:20; Ibu. 11:9-10, 13, 16; 12:22, 28; 1Bēt. 2:11; Ng'oong'. 21:2 **13:15** Tyēēn. 50:23; Êfēēs. 5:19-20 **13:16** Filib. 4:18; Ibu. 13:1 **13:17** Êsēk. 3:17; Yēyuut. 20:28-31; 1Kōōr. 16:16; 1Bēt. 5:1-4

18 Ōsoowēēch. Kēēmāchē kēēminy ām kēēlto nyēē yibwēēch
koonyit. Ānkētē kule māmiitē :kiy nyēē miyaat nyēē kyaayey.
19 Āmāchē kule ōsoowoo kuu nyiitēnyi sāāchōō wōloo ōmiitē ām
lēēkitō.

Saayeet

20-21 Kukōōnook :Yēyiintēētaab tāloosyēēt kiy ake tukul nyēē
karaam sooyey kiyēē māchē :inee. Yēyiin nyoo kiing'ēētēē
meet Mokoryoontēēnyoo Yēēsu, nyoo ākiintēēt nyēē wōō
nyēbo kēēchiirēk. /Kikeeyey kiirootyaanaa wēētii kibchuulyo
kubununēē korotiikaab Yēēsu. Kuyey :Yēyiin yiisyēēnyii ām
wōlēē kēēmiitē kubununēē Yēēsu Kiriistō sikiing'ereech inee.
Kutōrōriit :inee ākookoy! Kuwuuyiit nyooto.

Ng'aleekaab lētuut

22 Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āsooyook ōmuytoochinē
lōkōōywēchu itititirē biich ānkoo kunwaach :barwaani.
23 Āmāchē ōnkēt kule /kookiityaakta tuubchēēnyoo Tēmētēēwō
ām kāābrātiisyō. Yoo kāsimkuchō, +makeekwaante keey
bokeekasaak. 24 Ōsuboowēēch kāāntōōyikwook tukul ākoo
biikaab Kiriistō tukul. Isubooyook :tuubchōōsyēk chēbo
Itaalya. 25 Kōōbēruurook :Yēyiin akweek tukul.

13:18 Yēyuut. 24:16; Room. 15:30; Ibu. 10:22 **13:20-21** Luuka 22:20; Yoowa. 10:11; Ibu. 9:12; 8:6; Êfēēs. 4:11-16; Êfēēs. 2:12-13; 1Yoowa. 3:22 **13:23** 1Kōōr. 4:17

Barweetaab Yāākōbō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē barwaani :Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu. Inee :nyēē kitookunoot miisin ām kāāntōōyikaab taay chēbo biikaab Kiriistō. Kiiyyoonkyinē :inee kaniseetaab Yēērusālēēm. Kiyey :yooto kōōyyoong'tēē :kāāntōōyikaab Yuutayeek kōōk ām kēnyiitaab 62 KK, kōōntōōchinē :kibkōrōs nyēē wōō Anaas nyoo bo āyēēng' /ānkiitiilchi meet. /Kikeewiiree rwoontōōk kut kume. Imuuchē /kikēēsirē barwaani kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 āk 48 KK kunyi, siruutēk :chuutēchu chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Nteenee isōōtē :biiko chēē chaang' kule /kikēēsirē ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 50 āk 59 KK. Nto kuuyu ki barwa nyēē kimāchāktōōs kuyityi biich chēē chaang', nwaach :komosta nyoo bo kāāboorunēēt āmātinyē komosta nyoo bo kaateryeekeet.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchāktōōs :barwaani kuyityi biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek ānku miisin choo kiyēyē :wusiisyēēt kusērētyinoot kōōrēētaab Rooma kumukuul yu /kabokeewiiree Steefaan rwoontōōk kume. Kuu wōloo /kiinkētitooy, king'ētunēē :Yāākōbō Yēērusālēēm ām soboonnyii tukul ānkwoomchinē Yuutayeek nkit lōkōōywēk chēē kāroomēch. Kunyoo tookunoot kule kisirchinē barwaani biikaab Kiriistō choo Yuutayeek. Tookunoot mbo subak kule kitētu ng'aleekyii kutinyē Yuutayeek ām mētinyii. Ām kurkeetaab taayta, ibooru ām nwookinto tukuuk chēbo koomānuut chēē miitē wokung'āloolēē. Ibānyboonyē ām kurkootik choo ikēērē tukuuchuutēchu kurōōbunēē akeenke akeenke.

I-ārōōru :barweet ng'aleek choo kyoomu Yēēsu ām lekem (kas Mataayo kur. 5-7). Ng'āloolēē :Yāākōbō ām nwookinto kurubta keey ng'aseetaab keey, kaankweleet, bananta, mooroong'nateet, muchasta, kēntooyiisyēēt, yeyeetaab keey, ming'ātēētaab soboontaab kōōrooni, kaakabuubeet, wookuutyēēt, mōlōlchinooyēētaab ng'al āk alak chēē chaang'. Ibooru mbo subak kāroomnyēētaab kaakaaseet, tiliilinto, yibēētaab keey ng'wēny, saayeet, muytaayeet āk kiirnātēēt kurubta keey āk soboontaab chii nyēbo Kiriistō.

Ikiimē mbo :Yāākōbō kule māchāktōōs kuwēēchiintōōs :kaakaaseet āk yēyuutēk. Mā kiy :kaakaaseet yoo -/mākiiboorunēē yēyuutēk.

Kyoorōōr keey :Yāākōbō ānkōōsubooyiis

1 Anii nyoo Yāākōbō nyoo āyēchinē Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō yiisyēēt. Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō, choo ōkwoonēē aroosyek taman āk āyēēng' choo kyōōsērētyinootē kōōrōōsyēk chēē chaang'.

Muytaayeet āk saayeet

2 Mbo ng'eetaabiya, yoo kōōnyōōru tyēmuutēk chēē chaang', ōyib kuyēk ng'erekweek, 3 kuuyu ōnkētē kule yoo kōōbuntēē tyēmuutēchoo ōkoosēē keey Yēyiin, mākukich :muytaayeeng'woong'. 4 Yoo koomuyte, +mōōkiilchē nyēē -mōōkuskusiitu āmākoy kubotwook :kiy bēsyēēt ake. 5 Nto yoo kābotwook :kiirnān, osaay Yēyiin nyoo baybay āmābōlchinē biich. Yooto, mākukōōnook. 6 Nto yoo soomē :chii kiy, kumāchāktōōs kusoomē ām mooyēēt akeenke nyēē māmii :kāāsōōtēywēēk alake. Chiito nyoo boonto kāāsōōtēywēēk āyēēng', kukerkeey āk keet nyēē isooyēnē :yoomeet. 7 Kunyoo, -meesoot :chii nyēē wuu nyoo kule nyōōru kiy kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Kubooyiit man, 8 iwiiywiiyoot :chiichoo nyēē bērē nto wo kēēlto nyi nto nyi.

Mokornoontiit āk bananta

9 Māchāktōōs :chiitaab Kiriistō nyoo / kēēmōōntooy ām kōōrooni kung'erech, kuuyu / kiikiitōrōōr ām Kiriistō. 10 Māchāktōōs kubāybāyiitu :biikaab Kiriistō choo boonto bāytit yoo keechuchuuk :Yēyiin kuuyu kēēytooy :bāytit kuu toobtōōy chēē lēēltōōs, 11 chēē yoo katoor :asiista, kusistōōs ankurarach. Imuuchē kunyōōr chii :meet kutākumii kuswēē ng'aleekaab bāytit.

Mātyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōkisto

12 Mii nyēē karaam :chiito nyoo kamuyta tyēmuutēk. Yoo kaakoomuukta tyēmuutēchoo, +/ mākēētuwēnēē soboonto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin biiko choo chāmē inee.

13 Yoo /kakeetyem chii kuyey ng'ōōkisto, mēērook kumwooy kule Yēyiin :nyēē kātōōrchi kuyey ng'aleechaa miyootēch. Mēēmuuchāktōōs kutyem Yēyiin :ng'ōōkisto āmēēbērē tyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōki. 14 Nteenee tyēmāktōōs :chii yoo katoorta :muchasta. 15 Yoo kaakubayta :muchasnyii, kuyēk :yooto ng'ōōki, nto yoo kāākuwōōyiit :ng'ōōkisto kuyibu meet. 16 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, -mookany / keekentaak.

17 Rōōbu :Baaba Yēyiin kiy ake tukul nyoo karaam āk nyoo churtaat. Yēyiin nkit nyoo kiyēyē lēbkēēyyēēt :nyēē

1:1 Māārkō 6:3; Yēyuut. 21:18; 1Kōōr. 15:7; Kala. 2:9 **1:3** Room. 5:3-5; 1Bēt. 1:6-7; 4:13 **1:5** Kāālēw. 2:6 **1:6** Mat. 7:7; Êfēēs. 4:14; Yāāk. 5:13 **1:9** Yāāk. 2:5 **1:10** Yāāk. 5:1 **1:11** Āyub 14:2; Tyēēn. 103:15-16; Isa. 40:6-8 **1:12** 1Kōōr. 9:24-25; Yāāk. 5:11 **1:13** 1Kōōr. 10:13 **1:15** Room. 6:19-21; Kala. 5:16-21; 1Yoowa. 2:16-17

kōōnu tukuuchoo. Iyyoong'oot :inee ankulebkeey ākookoy.
18 Kiikukwey :Yēyiin kukōōnēēch soboonto kubununēē
ng'ālyoontēētaab manta sukung'eet ām tukuuk tukul choo
kiyēyē, kēēyēku :acheek lōkōkyii.

Ikas ng'ālyoontēēt ānkiiyēyiisyēē

19 Mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, okas ng'aleechu:
Māchāktōōs kuyēbchinē yiit :chii ng'aleek ām kēēlto
nyēē karaam. Māmāchāktōōs simkōōroonchinē :chii
ng'al āmāsimkunyēēru. 20 Mākōōnu :nyēērunātēēt kiyoo
churtaat nyoo mākyinē biich :Yēyiin. 21 Kunyoo,
obakaakte ātēbuutēk alak tukul choo mā kāroomēch
āk rōkōs nyoo kiikoolaambuuch kōōrēēt ankoocham
ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēēt nyoo imuuchē
kooraraachaak nyoo ! kyōōnyōōru. 22 Yoo kookas baateey
ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē kooyey kiyēē mwooyē
:ng'ālyoontoonoo, ōmiitē ōbērbēērē keey. 23 Chii ake tukul
nyoo yēbchinē yiit ng'ālyoontēēt āmāyēyē kiyēē mwooyē
:ng'ālyoontoonoo, kukerkeey āk chii nyēē kāsēē eernyii kiiyēēt.
24 Makukas sinee eernyii nteenee yoo kāākuwēēchi keey,
kāmēētākōōnkētē wōlēē kāwuunto. 25 Nteenee chiito nyēē
koomānē mākuutyēēt nyoo churtaat nyoo ityooktooy biich
āmāwuutyēē ng'ālyoontoonoo ānkuyēyiisyēē, +/ mākiibēruur
chiichoo ām kiy ake tukul nyēē yēyē.

26 Nto chii ake tukul nyoo yibē keey kule rubē
mākuutyēētaab Yēyiin āmēēbērē riibē kuutiinyii, kākwērto
keey :nyoo ānku buch :wōlēē sooytooy ām taayeetaab Yēyiin.
27 Kēēlto nyēē tiliil kurubta keey āk wōlēē /kēēsooytooy ānku
nyēē māchē :Yēyiin ku nyi: /Kēēriibē lēēkōōy choo bānoon
āk musukuunēk ankusatee keey :chii miyootyēēt nyoo yēyē
:biiko choo bo kōōrooni.

2

Ōyibē biiko tukul kwooyēēchiin

1 Mbo ng'eetaabiya, ām akweek choo kyōōyēnchi Mokory-
oontēēt Yēēsu nyoo itōrōōroot, māmāchāktōōs ōkwēyē biiko
kule anum :nyi ku anum :nyoo. 2 Keemwaay baa kule kakwa
:biiko āyēēnku kōōto nyēē /kēēsooyēē. Tinyē :ake kimoori-
naakaab *ta-aabuut ankoolaakaat nyēē karaaran. Nto nyiin
ake, ku banan ānkōōloochē sirooy chēē kibsānkātiin. 3 Yooto,
itaach nyoo ilaakaat imwoochi kule, "Boontēēt nyēbo koonyit,

1:17 Kāāyiit. 23:19; Mal. 3:6; Mat. 7:11 **1:18** Yoowa. 1:13; Room. 8:19-23; 1Bēt. 1:23 **1:19** Yāāk. 3:2-12 **1:21** Kolos. 3:8; Ēfēēs. 4:20-24 **1:22** Mat. 7:21-27; Yāāk. 2:14-20 **1:25** Yoowa. 8:32; 13:34; Kala. 2:4; 6:2; Yāāk. 2:12, 24 **1:26** Tyēēn. 141:3; Yāāk. 3:2, 8-10 **1:27** Tyēēn. 10:14, 18; Isa. 1:17; 1Yoowa. 2:15-17
2:1 Laawi. 19:15; Kiruu. 1:17; Room. 2:11; Yāāk. 2:9

chēētēbēē ng'echereet nyi mii yu bo taay." Nto nyoo banan, imwoochi nyoo kule, "Māmii :ng'echer. Iyyoony yooto nto wēētēbēē ng'wēny ām wōliin bo lēt." 4 Yoo keeyey kuu nyooto, mēēbērē kaankweleet :nyooto ām wōlēē ikāstooy biiko alak ām kēēlto nyēē miyaat?

5 Mbo ng'eetaabiya chēē āchāmē, okas baa ng'ālyoontooni: Kiikukwey :Yēyiin biiko choo bānoon ām kōōrooni ānkōōkoochi mokornoontiitaab kibkōōnkōy nyoo kiikukuurtoochi biiko choo chāmē :inee. 6 Lēyyē, yoo ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē oob ōnchuruurē chiichoo banan? Mēēbērē bichu mokorēēn :chu mii kutēbēēnook? Mēēbērē icheek :chēē mii bokōōyyoong'tēēnook kōōk? 7 Nto mā icheek :choo mii kung'āloolēē nyēē miyaat kaayneetaab Yēēsu Kiriistō nyoo ōkuurtēē keey?

Mākuutyēētaab chamateet

8 Ōmiitē ōyēyē nyēē karaam, yoo ōriibē man kiruutyēēt nyoo wōō ām tukul nyoo mwooyē ām siruutēk kule, "Icham laatyeeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."† 9 Nteenee yoo ōchāmē baateey biiko choo tookunootiin, kōō-irii kiruutyēēt ānku ng'ōōki :nyooto. 10 Chii ake tukul nyoo kirē kiruutēk tukul nto mii yoo koochabaayta ām akeenke, kāākwiiri kiruutēk tukul. 11 Yēyiin nyoo kimwooyē kule, "-Meemarte," tāku inee :nyooto kimwooyē kule, "-Meebakach chii."† Yoo mēēbērē 'keemarte, nteenee ibākākiisyē, 'kēē-irii kiruutyēēt.

12 Kunyoo, ōyēyē ng'aleek ōnkētē kule mākōōyyoong'tēē :Yēyiin chii kōōk kōōyyoong'unēē mākuutyēētaab chamateet nyoo ityooktooy biiko. 13 Yoo ōruustooy biiko alak nyēē -mōōriirēē, makooruustaak nkakweek :Yēyiin. Kunyoo, karaam /keeriiree chii kusiir /kiiruusta.

Ōyēnchi ng'ālyoontēēt ankooyey

14 Mbo ng'eetaabiya, kāroomnyo nee :nyēē miitē yoo yēyē keey :chiito kule kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin āmēēbērē iboorunēē yēyuutēk? Ara imuuchē kusār inee :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto? 15 Keemwaay baa, kule mātinyē :ng'eetaabkoomēt nto chēēbkoomēt sira nto āmnyoo nyēē kaam. 16 Yoo kāmwoochi :chii ām akweek kule, "Weekaalyan ānkiibiyoony," āmēēbērē kēēkoochi kiy ii, kukāyēētyēēchi nee chiichooto? 17 Kerkeey :yooto āk yoo iyēnchinē :chii ng'ālyoontēētaab Yēyiin baateey āmēēbērē yēyē kiy. Buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto.

2:5 Luuka 6:20-21; 1Kōōr. 1:26-28; Yāāk. 1:9 † **2:8** Laawi. 19:18 **2:8** Māārkō 12:31 **2:9** Yāāk. 2:1 **2:10** Mat. 5:19; Kala. 3:10; 5:3 † **2:11** Chuytaayeet 20:13-14; Kiruutēk 5:17-18 **2:12** Yāāk. 1:25 **2:13** Mat. 5:7; 18:32-35 **2:14** Mat. 7:21-27 **2:17** Kala. 5:6; 1Yoowa. 3:18

18 Nteenee imuuchē kumwooy :chii kule, “Tinyē
:chiito ake kāāyēnchinooyēēt, nto ake kutinyē yēyuutēk.”
Kiyēē +māāwālchi chiichoo ku kule, “Mwoowoo baa,
imuuchāktōōs :chii kutinyē kāāyēnchinooyēēt āmā yēyuutēk?
+Māāboorunēē kāāyēnchinooyēēnyuu yēyuutēk. 19 /Kiiyēnchinē
oob kule akeenke :Yēyiin? Wuu nyooto! Nteenee ii, ntēē
chāmchiintōōs naas :tāmirmirook chēē miyootēch kuu nyooto
ānkutākubōōtoontōōs ām muyātēēt. 20 Tyaa sōō, :bēērbēēryēēt
nyoo! / Sikiinkēt āyu kule buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē -/
mākiiboorunēē yēyuutēk? 21 Kiiboorunēē :kuuko Abraam
yēyuutēk kule churtaat ām taayeetaab Yēyiin yoo kichāmtooy
wērinyii Isaka kule kume ām yoo kibo *kāābkōrōs. 22 Kookas
oob kule kiiboorunēē :inee kāāyēnchinooyēēt yēyuutēk?
Kichurta :kāāyēnchinooyēēnyii ām kiyēē kiyey. 23 Kiyityiin
:yooto kuu yoo kimwooy :siruutēk kule, ‘Kiiyēnchi :Abram
kiyēē kimwoochi :Yēyiin. Yooto kuchamta :Yēyiin kule
churtaat :inee.’† Kiyey :ng'ālyoontooni / kēēkuurēē Abraam
‘Choorweetaab Yēyiin’.” 24 Kookas sōō, kule /kēēchāmē chii
kule churtaat kubo kiyēē yēyē āmēēbērē baateey kule ām
kiyēē iyēnchinē?

25 Kiwuu nyooto mbo ām wōlēē mii :koorkoonoo ki
chēēmurēnnyoo nyoo / kikēēkuurēē Raa-ab. Kichurta ām
taayeetaab Yēyiin kubo kiyēē kiyey. Kiimuuch :koorkoonoo
kutaach yōōtiik chēē ki Yuutayeek ankooyeel nto yityo,
kumwoochi kubeetee kēēlto ake.

26 Kunyoo, kuu yoo meeyaat :bōōrto nyoo mātinyē soboonto
kumeeyaat :nkinee kāāyēnchinooyēēt nyoo mātinyē yēyuutēk.

3

Kuriib :chii ng'elyebta

1 Mbo ng'eetaabiya, -moomach :chēē chaang' ām akweek
kule ōyēku kāānēētikaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnkētē kule
yoo / kiitiilchinē biiko ng'aleek, / kiikwēnyēēch acheek mi-
isin choo kiinēētē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 2 Kiichiwiitē sinee
:tukul ng'al. Nto chii nyoo -mēēchiwiitē ng'aleek kukichoot
ānkōōmuuchē kuriib soboonnyii tukul.

3 /Kiimuuchē /kiikoochi kiito ake kuutiitaab faraasiit /siki-
itutē yoo /kēēkwēryootē. Yoo /kākiitut kiyoo, kuwēēchē keey :ty-
oonyoo. Kunyi yoo /kaakeeyey kuu nyooto, /kukaakeebayta
tyoonyoo. 4 Yoo mii mbo :mwēēnkēēt nyēē wōō araarayta,
kōōrēētootē :yoomeet nyēē nyikiis. Nteenee mii :kiy nyēē

2:19 Kiruu. 6:4; Māārkō 1:24 **2:21** Toowu. 21:9, 12; Ibu. 11:17 † **2:23** Toowu. 15:6 **2:23** 2Tēt. 20:7 **2:24** Room. 3:28; 4:2-5 **2:25** Choos. 6:23 **3:1** Yēyuut. 13:1; 1Kōōr. 12:29; Ēfēēs. 4:11 **3:2** Yāāk. 1:26 **3:3** Tyēēn. 32:9

mining' miisin nyēē / kēēwēēchwēēchootēē / sikēētākyinootē wōlēē māchāktōōs kuwo.
5 Okas baa, mbo subak kule imuuchē :maat nyēē mining' kubeel wōōkēēt nyēē tēē wōli āk wōliin. Mining' :ng'elyebta miisin nteenee yēyē ng'al chēē nyikiisēch. 6 Kōrōōm :ng'elyebta nkinee kuu maata. Ām bōōrtaab chiito kumukuul, ng'elyebta :nyēē kiwung'ta keey rōkōs nyēē -/mākyoomu. Yoo kēēwuruur :Kibrōkōsyoontēēt ng'elyebta kunyēērēē chiito kutukul.
7 Kiikuriiboon :biiko tyoong'in ānkutākuriibē, kunam wōlēē mii :tāriitēk alake, tyoong'iik choo ichuutēē keey ng'wēny āk alak choo mii wōloo bo araarayta. 8 Nteenee māmii :chii mbo akeenke nyēē kiikoomuuch kut kuriib ng'elyebta. Kibrōkōsyoo :ng'elyebta, wayway ānkuboonto ng'woonēēt nyēē kōrōōm miisin.
9 / Kēēyēyiisyēē ng'elyebta / kiikoostēē Mokoryoontēēt āk Baaba Yēyiin. Nto mii yoo subak, /kēēyēyiisyēē ng'elyebiitēnyi /kēēchubēē biiko choo kiyēyē :Yēyiin kookerkeeyee keey.
10 Kunyoo, kuutiini akeenke :nyēē /kēēsiltēē Yēyiin nto yityo subak /kēēchubiisyēē. Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kuyeyakay kuu nyooto. 11 Mēēmuuchāktōōs kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch āk chēē chāmu muunyeet yēbo koong'ta akeenke. 12 Nto, mbo subak ii, mbo ng'eetaabiya, -mēēmuuchē :lāmāywēēt kuyey mbuuniik, āmāyēyē :kōmōōlwēēt lamayeek. Kunyi, -mēēmuuchē kukulkulunee :bēēko chēē kāroomēch yēbo koong'ta nyēbo bēēko chēē chāmu muunyeet.

Kiirnātēēt nyēbo man āk nyēē māboo man

13 Mii :chii ām akweek nyēē boonto kiirnātēēt ānkukāsē ng'al? Yoo miitē, kumāchāktōōs / kēēkāsē kiirnātēēnyii kubununēē kiyēē yēyē ām ntusātēēt. 14 Nteenee, yoo kiwung'ta keey :chii tuuyin bo moo āk sooynān nyēē ng'waa nyēbo muchas, māmākyinē kung'āsēē keey kiirnātēēnyii. Yoo kayey kuu nyooto, ku ng'wiin ānkukwiilē ng'ālyoontēētaab manta. 15 Bo :ng'aleek chēē wuu choo kōōrooni nyēē mākwoonēē Kaab Yēyiin. Bo Kibrōkōsyoontēēt āmārubtooy keey āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 16 Biiko choo tuuyēch :moonik ānku soyiik kubo muchas, kuchuunchuuntōōs ānkuyēyē ng'al chēē choong'ēch chēē miyootēch.
17 Nteenee tiliil :kiirnātēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Bo tāloosyo āk ntusātēēt. Yēyē chiito kuyibē keey ng'wēny, kuriirēē biich ānkōōbooru tukuuk chēē kāroomēch chēē kwoonēē yēyuutēk. Mātinyē kweyateet āk lembech.

3:6 Kāālēw. 16:27; Māārkō 7:15, 20-23 **3:8** Tyēēn. 140:3; Room. 3:13 **3:9** Toowu. 1:26-27 **3:10** Kāālēw. 13:3 **3:12** Mat. 7:16 **3:14** 2Kōōr. 12:20; Kala. 5:20 **3:15** 1Tēm. 4:1; Yāāk. 1:5, 17 **3:17** Mat. 5:48; 1Kōōr. 13:4-7; Kala. 5:22-23

18 Yoo kachaan :biikaab kaalyeet churtaayeet, /mākēēnyōōr churtaayeet.

4

Ōkoonyit Yēyiin

1 Kiy nee :nyēē mii kōōwārook sōōwookuutyē ānkōōbooryē? Ng'aleekaab muchas :chēē mii kōōyiimook mētēwoy kutōōrchook oyey kuu nyooto. 2 Ōbērē nto ōnyōōru kiy, āmōōnyōōru. Ōchōbē ōbāriisyē ānkōōtuuyiityi keey moon sōōnyōōru, āmōōnyōōru. Ōwookuutyootēē ānkōōbooryootēē biich āmōōnyōōru kiyēē ōmāchē. -Mōōnyōōru tukuuchoo tukul kuuyu -mōōsooyē Yēyiin kukōōnook. 3 Ānkoo mbo yoo kōōsoom, -mōōnyōōru kuuyu ōsoomē ām kēēlto nyēē māyēmāktōōs, ōmāchē kule ōyēyiisyēē kubo leles.

4 Wuusyō, wē, bichu kyōōchuunnyēē Yēyiin. Yoo kēēchuutook :tukuukaab kōōrooni, +mōōtooytoochiinē āk Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kakwey kuyēk choorweetaab kōōrooni, ku buunyoo :nyoo ām wōlēē mii :Yēyiin. 5 Ng'ālyoo nyēbo man yoo mwooyē :siruutēk kule māchē :Yēyiin kule nto yeyeech :tāmirmiryēēt nyoo kikōōnēēch kēēkoonyitē inee nkit. 6 Kunyi, ibēruurēēnēēch :Yēyiin chamateenyii. Mwooyē :siruutēk kule, “Mēēriiku :Yēyiin biiko choo ng'āsē keey, nteenee ibēruurē choo yibē keey ng'wēny.”†

7 Kunyoo ii, biikyoo, ōkoonyit Yēyiin ankootay Kibrōkōsyoontēēt. Yoo kooyey kuu nyooto, mākumwēyēēnook :Kibrōkōsyoontoonoo. 8 Yoo kōōnookyi Yēyiin, mākōōnookyook :nkinee. Ōsoom :akweek choo kyōōchoolwookēn /kēēnyōōwook kaat ānkōōnēmchi keey Yēyiin ām mooyēēt akeenke :akweek choo ōwiywiiyootiin. 9 Ōriiryē ankoo-am mbuy ānkōōnchōōyiisyē. Yoo kātōōrooryēē, ōriiryē nto yoo kātōōng'ērēchē, ōnyēēru. 10 Yoo kōōyib keey ng'wēny ām taayeetaab Mokoryoontēēt, makoolaang'teenaak :inee.

-Mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat

11 Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat. Chii ake tukul nyoo kang'alaalee ng'eetaabkaamet nyēē miyaat nto kēētiilchi kule miyaat, kaakung'alaalee nyēē miyaat mākuutyēētaab chamateet ankootiil kule miyaat. Nto yoo 'kēētiilchi kule miyaat :mākuutyoonoo -mēēmiitē iyēyē kiyēē mwooyē :mākuutyoonoo. Kunyoo imiitē yooto itiilē kule miyaat mākuutyoonoo bo chamateet. 12 Akeenke baateey :nyēē

3:18 Mat. 5:9 **4:1** Room. 7:5; Kala. 5:13-21; Tiitō 3:9 **4:4** Mat. 6:24; 1Yoowa. 2:15 † **4:6** Kāālēw. 3:34 **4:6** Mat. 23:12; 1Bēt. 5:5 **4:7** Ēfēēs. 6:12; 1Bēt. 5:8-9 **4:8** Isa. 1:16; Seka. 1:3; Mal. 3:7 **4:10** 1Bēt. 5:6 **4:11** Laawi. 19:16; Tyēēn. 101:5

kōōnu mākuutēk ānku inee :nyēē itiilchinē biich ng'al. Nyooto ku Yēyiin nyoo irāroochē ānkōōkārbuusē biich. Nto ii, inyiing' ku ng'oo siitiilchi chiito ake kule miyaat?

-Mookaasee keey bēsyēētaab tuun

13 Kunyoo ii, biikyoo, ōyēbchi yiit, baa :akweek choo ōmwooyē kule, "+Makeebe ra *kiriinkēēt nyēē bērē, nto tuun +makeebe nyēē bērē. +Mābokiibuur wōlooto kēnyiit akeenke kēēyēyē yiisyōōnuutēkyoo bo mung'aareet ānkēēnyōōru beesaanik." 14 Kāālē ii, ōnkētē wōlēē makuyyeekta :bēsyēētaab tuun? Okerkeeye chēēbkēēru nyēē ituung'u nto nyēē mā tyaa, kuseret. 15 Māchāktōōs ōmwooyē kule, "Yoo kacham :Yēyiin, +mākēēminy ankeeyey kiyēē bērē nto nyēē bērē." 16 Nteenee, yoo kātōōyēyē :akweek kuu nyooto, ong'as keey. Miyaat :ng'asaanaa bo keey kutukul.

17 Kunyoo, chii ake tukul nyēē inkētē kiyēē karaam nyēē māchāktōōs kuyey, āmēēbērē kayey, kāākuchoolwookēn.

5

Kuriib keey :biiko choo kiikōōtiiny alak

1 Ōyēbchi yiit baa :akweek mokorēēnik. Ōriiryē ānkōōnchōōyiisyē kuuyu mii wokuchōōnchook :ng'wooninto. 2 Mii wokubotē :mokornoontiinoong'woong' ankumakwaam :tooyik siroochookwook choo ālē beesaan chēē chaang'. 3 Makwaamakay :ta-aabuut āk feeteet nyoo ōboontē muut. Mākōōboor :yooto miyootyēēt nyēē ōboontē ānkuchututēēnook kōōmirtiitook kuu maat. Bo nee tōōtukuulchi keey mokornoontiinoo ām bēsyōōsyēchēēb lēt? 4 Okas wōlēē miitē kuriirtooy :biiko choo kyōōtāyē ōkwēchi tukuukwaa kubo yiisyēēt nyēē kiyēwook ām mbareenikwook. Kōōkuyityi Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul, :riirikaab bichoo. 5 Kyōōminy kōōrooni ōchāmē tukuuk chēbo leles ānkyōōboor kuyem. Kyōōnēēryē ōlumlumiitu ōmiitē ōkānyoonu bēsyēēt nyēē / kēētilēēnook. 6 Kyooruuste biiko ankoobakach ānkoo kimātinyē lēēlis āmēēbērē kikwiilook.

Muytaayeet āk nyalilta

7 Mbo ng'eetaabiya, omuyte ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. Okasee mbo wōlēē kāng'tooy :kāābātiintō kurur mbareenyii. Muytoochinē kut kunyōōr roobta nyoo bo taay āk nyēbo lēt. 8 Kunyi mākwook nkakweek ōmuytoochinē ānkōōkimkimiitu kuuyu kaakuriik kuyit :bēsyēēt

---

4:12 Mat. 7:1; Room. 14:4; 1Kōōr. 4:5 **4:14** Kāālēw. 27:1; Luuka 12:18-20 **4:14** Āyub 7:7-9 **4:15** Yēyuut. 18:21; 1Kōōr. 4:19; 16:7 **4:16** 1Yoowa. 2:16 **4:17** Luuka 12:47; Room. 7:19-24 **5:1** Luuka 6:24; Yāāk. 1:10 **5:3** Mat. 6:19 **5:4** Laawi. 19:13 **5:5** Cherem. 12:3 **5:7** 2Bēt. 3:3

nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. 9 Mbo ng'eetaabiya,
-mōōng'uunyānē keey / simākiitiilchook ng'al. Kaakuyit
:kāātiiliintēēt kurkat.
10 Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtēē *wōōrkooyik choo king'alaal
ām kaayneetaab Yēyiin. Okasee nyāliluutēk chēē kinyōōr āk
muytaayeeng'waa. 11 Kiibēruurootiin :biich choo kimuyta.
Ābērē kyookas muytaayeet nyēē kiboonto :Āyub āk kiyēē
kichokuyēchi :Yēyiin ām lētuunoo. Lēyyē, riirēē biich :Yēyiin
kuyem ām mooyēēt nyēē lēēl.
12 Mbo ng'eetaabiya, ng'ālyoo nyēē māchē ōrōōtootē ku nyi:
-Mōōwoolē keey kule, "Kuu Yēyiin nto kule kwaama :teng'et"
Yoo 'kēēchāmiisyē, ichāmiisyē, nto yoo 'kēētāyiisyē, itāyiisyē, /
simakiiruustaak.

Saayeet :kirkit

13 Yoo kānyōōr :chii ām akweek nyalil, kumāchāktōōs kusaay
Yēyiin. Nto yoo ng'erekaat, kutyēēn kusiltooy Yēyiin. 14 Nto yoo
kamnyaan, kumāchāktōōs kukuur booyikaab kanisa subokusoochi ankooyiilee mwaayta ām kaayneetaab Mokoryoontēēt.
15 Yoo / kēēsoochinē chii nyēē imnyoonē / kiikoosēē keey
Yēyiin, mākōōsoob :Yēyiin chiichoo. Nto yoo kiikuchoolwookēn, +/ mākēēnyōōchi kaat. 16 Kunyoo ii, biikyoo, kumwoochi :ake, ake miyootyēēt nyēē kiikuyey ānkōōsoochinē
keey, sukung'eet /kiisoobook. Yoo kasaay :chii nyēē churtaat,
kunāmtoochinē :soowuutēkyii ānkutinyē kāāmuukēywēēk.
17 Ki chii *:Eliiya nyēē wuu acheek. Kisaay miisin kule
mārōōbēn. Yooto, kuwo :roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo.
18 Nto mii yoo, kusaay subak kule kurōōbēn. Yooto, kurōōbēn
ankuyey :kōōrēēt āmiik miisin.
19 Mbo ng'eetaabiya, yoo kāchuunnyēē :chii ām akweek
wōlēē mii :manta, kumāchāktōōs / kēēyis. 20 Okas baa
ng'ālyoontooni: chii ake tukul nyoo kāyisunēē chiito ake wōlēē
mii :miyootyēēt, kukāākōōsoob nyiin ankuyey / kēēnyōōchi
kaat ām ng'ōōkiswookik chēē chaang'.*

5:8 Mat. 24:27; Filib. 4:5 **5:9** Mat. 7:1-2 **5:10** Mat. 5:12 **5:11** Chuy. 34:6; Āyub 1:21-22; 2:10; 42:10-17; Yāāk. 1:12 **5:12** Mat. 5:33-37 **5:13** Yēyuut. 16:25; Yāāk. 1:5-6 **5:14** Māārkō 6:13 **5:15** Māārkō 16:18 **5:16** Tyēēn. 32:3-5; Kāālēw. 28:13; Mat. 3:6; Yēyuut. 19:18; 1Yoowa. 1:8-9 **5:17** 1Bāy. 17:1; Luuka 4:25 **5:18** 1Bāy. 18:41-45 **5:19** Mat. 18:15; Kala. 6:1 * **5:20** Yoo kāmwooy :Yuutayeek kule, "/Kiiyēēn ng'ōōkiswookik" kōōbooru kule, "/Kēēmēto ng'ōōkiswookik." Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. **5:20** 1Bēt. 4:8

Barweetaab Taayta nyēbo
Bētērō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bētērō barwaani ām kēnyiitaab 65 KK /ānkiisōōtē kule kisirēē kiriinkēētaab Rooma wōloo / kibokēēbākākyinē lētuunoo kubāytooyiisyē :Nēērō. Boonto :barwaani ng'al chēē wuuyēch chēbo kuutiitaab Kirikiik. Kunyoo, / kēēmwooyē kule Siila :nyēē kisirē barwaani ām kuutiini bo Kirikiik ānkuyēētyēēchi ām wōlēē rōōtitooy :ng'aleek (kas kur. 5:12). Nteenee wōlēē /kikeetetita ng'aleek kurubē rooteetaab kuutiitaab Iburaneek. Kerkeey :kāāsōōtēywēēk chēē miitē barwaani āk choo bo barweetaab Yāākōbō, ng'ālyoo nyēē yēmē keey āk wōlēē yibtooy biikaab Kiriistō choo Yuutayeek ng'al. Nteenee Bāwulō :nyēē kiisākyi ng'aleek choo bo kuutiitaab Kirikiik kukwa barwaani kubununēē Siila nyoo kikiikuyēyiisyoon tukwaay kēnyiis chēē chaang'.

Kiyēē miitē āriit āk nyēē āmu: Kisirchi :Bētērō barwaani biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus choo kiminyē komostaab Eesya nyoo Mining' (Uturuki), kusirchinē Yuutayeek choo kikiikumwēyēē kōōrēēng'waa. Kiikiimchinē bichoo kule kukiilchi kaakaaseeng'waa ām Kiriistō ānkoo kiimuuchē :icheek kutyēmākiis kule kubakaakta /simākēēwus. Kiyēyiisyēē :Bētērō soboontaab Yēēsu kōōboorunēē kule ākoy kubuntēē :chiitaab Kiriistō tyēmuutēk ānkōōboor mbo kule kōōkuyēk :biikaab Kiriistō biikaab Yēyiin chēē kwēyootiin. Kunyoo, yēchinē ra :biikaab Kiriistō tukul Yēyiin yiisyēēt ām ng'erekweek kubo kāāyēnchinooyēēt ānkoo mii kubuntēē nyāliluutēk.

Kyoorōōr keey :Bētērō ānkumākyi biiko bērur

1 Anii :nyoo Bētērō, *lēbkēēyiintēētaab Yēēsu Kiriistō. Āsirwook akweek choo kiikukweyaak :Yēyiin, choo kyōōsērētyi yēēmōōsyēkaab Bōōntō, Kalatyaa, Kabatookya, Eesya ākoo Biituunnya. 2 Kisimkucham :Baaba Yēyiin kule makukweyaak, ānkōōtiliilook :Tāmirmiryēēnyii kuyisēēnook korotiikaab Yēēsu Kiriistō sōōkoonyit Yēēsu.

Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet.

Ong'erech ām kiyēē +mōōnyōōru

3 Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō nyoo kiriireeneech miisin kuyeyeech / kēēsichēēch subak kēēnyōōru soboonto nyēē kiimoong'tēē

1:1 Yāāk. 1:1; 1Bēt. 2:11 **1:2** Ibu. 12:24; 1Bēt. 2:9

keey, kuuyu kiing'eetee Yēēsu meet. 4 Kēēboontē bēruur ām
kibkōōnkōy nyēē konoraat kubo acheek, nyēē mābotē, nyēē
mānunē, āmānyēērāktōōs. 5 Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin,
riibēēnēēch kāāmuukēywēēkyii ākoy bēsyēētaab tabanta yoo
kāākiirāroochākiisyē kutukul.
6 Ong'erech kubo ng'aleechu ānkoo kōōbuntēē wusiisyēēt
āk nyāliluutēk chēē makerkeey ām bēsyōōs chēē ng'ēri.
7 / Kēētyēmook / sikiinkēt kule ōkoosēē keey man Yēyiin.
Kuu yoo / kiitiliilēē maata *ta-aabuut nyoo mābēēnnyēē,
/ kiitiliilēē kaakaaseeng'woong' nyāliluutēk kubooyiit
kwōng'uut miisin. Yooto, +/ mākiitōrōōrook / kiikaastaak /
ānkēēkoonyitook bēsyoonoo iyēēwu :Yēēsu. 8 Ōmiitē ōchāmē
Yēyiin, ānkoo mēēbērē kyookas. Ānkoo mēēbērē ōkāsē inee
raat, ōkoosēē keey inee ānkōōbuurē ām ng'erekweek chēbo
barak miisin nyēē māmii mbo :ng'ala chēē / kiimuuchē /
kēēmwoowunēē ng'erekweechaata. 9 Bōōnyōōru tuwēnto
nyēbo kaakaaseeng'woong' bēsyoonoo /kiirāroochook kutukul.
10 King'oor *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēbo kēny wōlēē
kimakooraraaktaak :inee ām chamateenyii. Kichēēng'sē
:wōōrkooyichoo miisin ānkubilbiliis kōōnkēt ng'aleechuutēchu.
11 Kimāchē kōōnkēt bēsyēēt nyēē kimākuchōōnēē
:Kāārārookiintēēt āk wōlēē mākuwuuyiit :bēsyoonooto.
Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Kiriistō nyoo kimii āriing'waa
kung'oor ng'wooninto nyēē kimākunyōōr :Kāārārookiintēēt āk
wōlēē / kimākiitōrōōrto. 12 Kiiboorchi :Yēyiin wōōrkooyichoo
kule kimāyēchinē keey :icheek yiisyoonoo, nteenee kiyēwook
akweek. Ōnkētē ra ng'aleechu, kuuyu kyoomwook :biiko
lōkōōywēk chēē kāroomēch kubununēē kāāmuukēywēēkaab
Tāmirmiryēēt nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy. Ng'aleechuutēchu
:chēē bērē mbo :malayikaanik nto inkēt.

Māchāktōōs ibuur ming'ātēēt nyēē tiliil

13 Kunyi, lēyyē, onamte mēt kiyoo kyookas. Ōriib keey
ānkōōkēnēē keey kuchurta kiyēē +/ mākiibēruurēēnook yoo
kātook :Yēēsu Kiriistō. 14 Kuu yoo ōmāchē ōkāsyi Yēyiin,
-mōōrubē tukuukaab muchas choo kyōōboontē kumānōōnkēt
inee. 15 Ōtililiitu ām kiy ake tukul nyēē ōyēyē, kuu yoo tiliil
:Yēyiin nyoo kikuurook. 16 Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
“Ōtililiitu, kuuyu ātiliil :anii.”†
17 Kēēboontē Baaba nyoo -mēēnkwēlē chii ānkōōtiilchinē
biiko tukul ng'aleek kurubta keey wōlēē kiikuyeyta. Kunyi,

1:3 2Kōōr. 1:3; Tiitō 3:5; 1Bēt. 1:23 **1:7** 2Kōōr. 4:17; Yāāk. 1:2-3 **1:7** Tyēēn. 66:10; Kāālēw. 17:3; Isa. 48:10; 1Tēēs. 2:19; 1Bēt. 4:13 **1:8** Yoowa. 20:29; 2Kōōr. 5:7 **1:11** 2Bēt. 1:19-21 **1:12** Luuka 24:49; Yēyuut. 1:5, 8 **1:14** Room. 12:2; Ēfēēs. 4:17-19 † **1:16** Laawiik 11:44-45; 19:2

ōywēyē inee ānkōōminyē ōnkētē kule ōyēku tāyēēk ām kōōrooni. 18-19 Ōnkētē kule / kimākēēwālunēēnook tukuuk chēē wuu *feetaan nto *ta-aabuun choo bootōōs, nteenee kiwālunēēnook :Kāārārookiintēēt korotiikyii chēē māmii :kiyēē /kiiwuuytēē sōōng'ēētyēē ātēbuutēchoo kimābo laat choo kibo mbo kuukoong'. Yoo kiwāstooy :inee korotiikyii, kikerkeey mēēnkich nyēē tiliil ānku *lubkoob. 20 / Kikiikeekwey Kāārārookiintoonoo / kumanaakeeyey kōōrēēt / ānkibokiiboor inee ām bēsyōōsyēchu bo tabanta kubo akweek. 21 Kuu yoo kyookaasee keey Kiriistō, ōmuuchē ra ōtiiyēē keey Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet ānkōōtōrōōr. Kunyoo, ōmuuchē omaang'tee keey Yēyiin kutukul.

22 Kunyoo, lēyyē, ōchoomtōōsii miisin ām mooyēēt akeenke, kuuyu kyōōkoonyit ng'ālyoontēētaab manta ānkyōōtiliil keey sōōnyōōru chamateet nyēbo man ām wōlēē mii :tuubchōōsyēkwook. 23 / Kikēēsichook subak kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyēē yēyiisyē ākookoy. Kimāchōōnēē :sobooni lēēl kiy nyēē bēku, nteenee kichōōnēē kiy nyēē mābēku. 24 Mwooyē :siruutēk kule,

“Kerkeey :biiko tukul suus
ankukerkeey :soboonng'waa toobtōōy.
Sistōōs :suuswēk,
ānkurārāchē :toobtōōy,
25 nteenee māng'ētē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ākookoy.”†
Ng'ālyoontooniitēnyi :nyoo /kikyoomwook.

2

1 Kuu yoo kootayee keey nanyuun kāābērbēēriisyēēt, ng'al chēbo lembech, tuuyintaab moo nto ng'ōōmsēēt, 2 ōchēēng'ē chēēko chēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kuu yoo māchē :lēēkōōy kurēēri. Yoo kooyey kuu nyooto makwaalaak ām sobooni lēēl, 3 kuuyu kyoochamcham sikēnātēētaab Mokoryoontēēt.

Mbo kibkōrōs chēē leelach

4 Tiiyēywoo :Kiriistō anku rwaa nyēē soboot. Kitay :biiko rwaantaanaa, nteenee kikwey :Yēyiin ankucham. Ōkwoonchi inee :akweek choo 5 ōyēku rwoontōōk chēē sobchootiin / sikeeteecheenaak kōōtaab soboontaab Tāmirmiryēēt. Ōyēku mbo kibkōrōs choo kiikootabaan :Yēyiin ōyēchinē kōrōsēēk

---

1:17 Mat. 6:9; Room. 8:15; 2:6, 11; 1Bēt. 2:11 **1:18-19** Mat. 20:28; 1Kōōr. 5:7; 6:20; Māārkō 7:6-9; Yoowa. 1:29; Ibu. 9:12 **1:20** Yēyuut. 2:23; Êfēēs. 1:4-5 **1:22** Ibu. 13:1; 1Bēt. 2:17; 3:8; 4:8; 2Bēt. 1:7 **1:23** Ibu. 4:12; Yāāk. 1:18; 1Bēt. 1:3 † **1:25** Isaaya 40:6-8 **1:25** Yāāk. 1:10-11 **2:1** Êfēēs. 4:25; Yāāk. 1:21; 4:11 **2:2** 1Kōōr. 3:2; Ibu. 5:12-13 **2:3** Tyēēn. 34:8 **2:4** Tyēēn. 118:22; Isa. 28:16; 42:1

chēē chāmē :inee ām Tāmirmiryēēnyii kubuntēē Yēēsu Kiriistō.
6 Mwooyē :siruutēk kule,
“+Māāchibchi *Sāāyōōn rwaa nyēē tiiyēywoo,
rwaa nyēē kyaakwey ānkāāchāmē.
-/Mākiintosuurē nyoo ikoosēē keey rwaantaanaata.”†
7 Bo kwōng'uut :rwaantaanaa ām akweek choo ōkoosēē keey
Kāārārookiintēēt. Nteenee mwooyē :siruutēk kurubta keey
choo -mēēkoosēē keey inee kule,
“Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiiyēywoontēētaab kōōto.”†
8 /Kikeesir subak kule,
“Inee ku rwaa nyēē kāānākuut
ānkōōnāchē biich.”†
Ibooru :siruutēchu kule ibutōōs :biiko, yoo tāyē kookaasee
keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Wuu nyooto :wōlēē kiikuchōbto
:Yēyiin. 9 Nteenee, ōkwēyootiin :akweek, mbo kibkōrōs chēbo
Bāytooyiintēēt, biiko chēē tiliilēch chēē kisat :Yēyiin ōyēku
cheechii soomwaayte kāroomnyēētaab nyoo kikuurook ok-
waanee wōlēē mii :mēēnānēēt ōbēēchi lēbkēēyyēēnyii nyoo
bo kwōng'uut. 10 Kimōōbooyē Yēyiin, nteenee ōbooyē ra.
Kimāriirēēnook :Yēyiin, nteenee riirēēnook ra.

Ātēbuutēk chēē kāroomēch
11 Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu ōbooyē kōōrēēt ake,
āmwoowook kule -moocham kōōbēlook :muchastaab kōōrooni.
12 Māchāktōōs ōtēbtooy biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ām
kēēlto nyēē karaam. Ānkoo kung'āloolēēnook nyēē miyaat,
mākōōsōōtē tukuuk chēē kāroomēch choo ōyēyē ānkumākusilto
Yēyiin bēsyoonoo +māchokōōtiilchi biiko ng'aleek.

Ōkoonyitē kāāntōōyik
13 Ōkoonyitē biiko choo wōōyēch sukukoonyitākoy
:Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē bāytooyiintēēt nyoo /kikiikoochi
kāāmuukēywēēk kubāytooyiis 14 āk kāāntōōyik choo mii
ng'wēnyuunyii choo kāsē kule / kākiing'woonchi kāwōōtik /
ānkēēsilto choo kāroomēch. 15 Māchē :Yēyiin kule ōyēyē
tukuuk chēē kāroomēch simānyōōr :choo -mēēnkētē kiy kiyēē
mwooyē. 16 Ōtyookootiin :akweek ām kiruutēk nteenee,
mayeyaak :yooto ōyēyē ng'al chēē miyootēch. Ōnkēt
kule ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt. 17 Ōkoonyitē biiko tukul.

2:5 Isa. 61:6; Room. 12:1; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21-22; 1Bēt. 2:9 † **2:6** Isa. 28:16 **2:6** Room. 9:33 † **2:7** Tyēēnwookik 118:22 **2:7** Māārkō 12:10-11; Yēyuut. 4:11 † **2:8** Isa. 8:14 **2:8** Luuka 2:34; Room. 9:33 **2:9** Chuy. 19:5-6; Laawi. 19:2; Kiruu. 14:2; Yēyuut. 26:18; 1Tēm. 1:17; 6:15; Tiitō 2:14; 1Bēt. 2:5; 1:1-2 **2:10** Osee. 2:23; Room. 9:25 **2:11** Room. 13:14; Kala. 5:16-21; Ibu. 13:14; 1Bēt. 1:1, 17 **2:12** Mat. 5:16 **2:14** Room. 13:1 **2:15** 1Bēt. 3:16 **2:16** Yoowa. 8:32; Room. 6:22; 7:6; 8:2; Kala. 5:13

Ōchāmē biikaab Kiriistō choo ōboontē keey. Ōywēyē Yēyiin ānkōōkoonyitē bāytooyiin.

Ōmuytooy kuu wōloo kiyēytooy :Yēēsu

18 Māchāktōōs akweek motwoorik ōkoonyitē moko-
rēēnikwook kuyem. -Mōōkoonyitē baateey choo sikēn ānku
kāroomēch, nteenee ākoo nkicheek choo āwēēsēch. 19 Yoo
kōōmuytoochi ng'woonin nyēē māmisyook, kōōbēruurook
:Yēyiin, kuuyu ōnkētē kiyoo mākwook. 20 Ara ii, karaamat
nee :nyēē mii yoo ōmuytoochinē /kēēbirook kubo kiyēē miyaat
nyēē ! kooyey? Yoo kōōmuytoochi ng'woonin kukooyey
ng'al chēbo man, mākōōbēruurook :Yēyiin. 21 Ng'aleek chēē
wuu chuutēchu :chēē kikuurchook :Yēyiin. Kinyalil :Yēēsu
kubo akweek ānkiikubākooktoowook kāānēētēywoo soorub
kuu wōloo kiyēytooy :inee. 22 Manaayey :inee ng'ōōki
āmānāālāt biich. 23 Ki yoo /kākēēchub, kimākētu, nto yoo
kāng'woonchi kiy, kimēēruutooy biich, nteenee kibākookyinē
tukul Yēyiin nyoo itiilē ng'aleek chēbo manta. 24 Kiiyum
:Yēēsu ng'ōōkiswookikyoo ānkuwēēto ākoy murtooywoontēēt.
Kunyoo kimēētākubāwēēch :ng'ōōkisto nteenee kēēyēyē
ng'aleekaab manta. /Kiikiisoobēēch kubo ng'woowōōkyii.
25 Kikeekerkeeye kēēchiirēk chēē kikiikubootyo, nteenee
kōōkukētwēēch raat keekwaa wōlēē mii :ākiintēēt nyēē
riibēēch.

3

Kōōywēyē :koorko saanteenyii

1 Māchāktōōs :nkakweek kooruuk ōywēyē saanikwook,
si yoo maneekaasee keey :icheek ng'ālyoontēētaab Yēyiin,
mākuyis icheek :ātēbuutēkwook choo kāroomēch kookaasee
keey Yēyiin nyēē mānōōtwēkyi ng'ālyoo. 2 Yēyāktōōs kuu ny-
ooto kuuyu makukasee ātēbuutēkwook āk wōlēē ōywētooy
Yēyiin.

3 -Mōōmoong'tēē keey tukuuk chēē yēyook ōkāroorāniitu
kuu: ōyēytooy buutēēkwook, ōloochē sinkiliinēk nto sirook
chēē kāroorān. 4 Cheebyoosya nyoo baybay ānkōōntusoot
kutookunēē wōlēē wuu :kāroorāninto nyēē iboorunēē keey
soboonnyii nyoo bo āriit. Karaaranataani mābēku :nyēē
chāmē :Yēyiin miisin. 5 Kiikāroorānēē keey :kooruuk chēē
tiliilēch choo kibo taay choo kiimoong'tēē keey Yēyiin soboon
nyēē wuu nyooto. Kiiywēyē saanikwaa, 6 kuu yoo kiiywēyē

2:17 Kāālēw. 24:21; Māārkō 12:17; Filib. 2:12; 1Bēt. 1:22 **2:20** 1Bēt. 5:12
2:20 1Bēt. 4:14 **2:21** Ēfēēs. 6:5-8 **2:21** Mat. 10:38-39; Filib. 2:5; 1Bēt. 3:18
2:22 Yoowa. 8:46; Ibu. 4:15 **2:23** Isa. 53:7; Māārkō 14:48-49, 65; 15:5, 16-20;
1Bēt. 3:9 **2:24** Isa. 53:5; Room. 6:10-11; Kolos. 2:4 **2:25** Isa. 53:6; Cherem.
50:6; Ēsēk. 34:5-6, 16; Yoowa. 10:11 **3:1** 1Kōōr. 7:16 **3:3** 1Tēm. 2:9

:Saara Abraam kukuurē kule mokoryoontēēnyii. Ōyēku :akweek tibikaab Saara, yoo ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch nyēē mākoy ōmuyēē saanikwook.

Kucham :saannyaa koorkēēnyii

7 Nto akweek saanik, ōbuurtooy chēēbyōōsōōkwook ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōchāmē, ōnkētē kule biich :icheek chēē ānyoosēch, kuuyu mākutuwēnook :Yēyiin akweek tukwaay ōnyōōru soboonto nyēē lēēl. Ōyēyē kuu nyooto simakerekta :kiy soowuutēkwook.

-Mooyaaktee miyootyēēt ake ake

8 Māchāktōōs nanyuun ōkāsyiintōōsii :tukul ānkōōriirēē keey. Ōchoomtōōsii, ōkāsyinē keey kiisayta ānkōōyibē keey ng'wēny. 9 -Mooyaaktee miyootyo, miyootyo -āmōōnchuruuriisyē yoo / kākiinchuruurook. Nteenee ōsoomchinē bērur biiko choo yēwook kiy nyēē miyaat, kuuyu mākwook :Yēyiin kule ōyēyē kuu nyooto sōōnyōōru bērur. 10 Mwooyē :siruutēk kule,

“Chii nyoo māchē kuminy ām ng'erekweek,
ākoy kooliloon,
kutayee keey kuwiirunootē ng'al chēē āwēēsēch
ankusaan kung'āloolootē ng'al chēbo lembech.
11 Kusatee keey rōkōs ankuyey ng'al chēē kāroomēch
ānkōōnēmchi kōōbuur ām kēēlto nyēē yibu kaalyeet.
12 Yēbchinē yiit :Yēyiin biiko choo kāroomēch,
ānkukāsyinē riirikwaa.
Nteenee ituukyinē batay kibrōkōsiis.”†

Nyalilta kubo kiyēē ōyēyē nyēē karaam

13 Ara mii :chii nyēē ing'woonchinē biiko chēē kayey ng'al chēē kāroomēch? 14 Yoo koonyalil kubo kiyēē karaam nyēē kooyey, ōnyōōru bērur. -Mōōnyōkōriitu nto kwaamaak :ng'uusng'uus. 15 Ōywēyē Kiriistō nyoo Mokoryoontēēng'woong'. Māchāktōōs ōchōbootiin ākookoy sōōtinyē kiy nyēē ōmuuchē ōwālchi chii ake tukul nyēē kateebeenaak ng'ālyoo kurubta keey kiyēē ōkēnēē keey. 16 Nteenee ōyibē keey ng'wēny ānkōōkoonyitiisyē. Ōbuurē nyēē chuulootiin :kāāsōōtēywēēkwook, sukuchōlyo :choo ng'āloolēēnook nyēē miyaat kubo kāroomnyēēt nyoo ōyēyē ōbooyē Kiriistō. 17 Ōnkēt kule kaykay /kiinyaliilaak yoo kooyey kiyēē karaam yoo ākoo chamateetaab Yēyiin, kusiir yoo kooyey kiyēē miyaat. 18 Ānkoo kichurtaat :Kāārārookiintēēt, kime kubo biiko chēē mā churtootiin sukōōnkēt :bichoo Yēyiin. Kime meet

---

3:6 Ēfēēs. 5:22-24 **3:7** Ēfēēs. 5:25-33; 1Tēm. 2:8 **3:8** Ēfēēs. 4:2-3; Filib. 2:2-3; 1Bēt. 1:22 **3:9** Room. 12:17; 1Bēt. 2:23 † **3:12** Tyēēnwookik 34:12-16 **3:12** Yāāk. 1:26 **3:13** Room. 13:3; Tiitō 2:14 **3:14** 1Bēt. 4:14-16 **3:15** Kolos. 4:5-6; 1Bēt. 1:3-5 **3:16** 1Bēt. 2:15

akeenke kubo ng'ōōkiswookikaab biiko tukul. /Kikeebakach
bōōrnyii / ānkiikoochi soboontaab tāmirmiryēēt. 19 Nto yi-
tyo, wokwoomchi lōkōōywēk tāmirmirook ām *kāābkwoombiich.
20 Ki tāmirmirook :chuutēchu chēbo biiko choo kimānāākoonyit
Yēyiin yoo /kikiikoochinē bārooyinto nyēē wōō kule kuweek
kutēēchē :Noowa mwēēnkēēt. /Kiikiiraraach biiko chēē ng'ēri
choo kimii mwēēnkoonoo ām taambiliilyeet. Ki sisiit :bi-
chooto baateey. 21 Kyoorōōru :kiyēē kibuntēē :bichoo ām
mwēēng' bātisāniisyēēt kuuyu nyōōru :biiko kaararaacheet
bēsyōōsyēchu kubuntēē bēēko ām batisaneet. -Mēēwuunē :bati-
saneet sumtaab bōōrto nyēbo chii, nteenee bo kule kōōnkēt
:chii tilyaanateenyii āk Yēyiin. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo
iyēnchinē :chiito kule kiing'eetee :Yēyiin Yēēsu Kiriistō meet.
22 Kiikuwo :Yēēsu Kaab Yēyiin ānkumii āwutaab taay nyēbo
Yēyiin kubāytooy malayikaanik tukul, choo bāytooyiisyē āk
choo bo kāāmuukēywēēk.

4

Ōbuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin

1 Kinyalil :Kāārārookiintēēt. Kunyoo, oyeyte keey :nkakweek
ōnyāliilchē, kuuyu chiito nyoo kaakuchamta keey kunyalil
kaakusatee keey ng'ōōkisto. 2 Mēētākōōwoonkyinē :chiichoo
soboonnyii tukul kurubē muchastaab biikaab kōōrooni,
nteenee ibuurē kuu wōloo māktooy :Yēyiin. 3 Kyōōbootyi
bēsyōōsyēk chēē chaang' ōyēyē kuu wōloo yēytooy :biiko
choo -mēēnkētē Yēyiin. Kyōōyēyē sikornateet, kyōōrubē
muchas, kyōōbōōkiitōōsii, kyōōchuultōōsii sookwoonuut
ānkōōkutunkyinē āynātōōs. 4 Ilātē :chōōrōōnuutēkwook
choo kibo kēny yoo -mōōlumchinē ng'ōōkisng'waa nto yooto
nanyuun, kung'ōōmook. 5 Mākurār :chii ake tukul ām bichoo
ng'aleekyii nkit ām taayeetaab Yēyiin, nyoo itiilchinē ng'aleek
biiko choo sobchootiin āk choo kiikubēk. 6 Kiyooto :nyēē kiyey
/kyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kiikubēk, si
ānkoo kibēk :icheek, kunyōōru soboontaab tāmirmiryēēt ām
wōlēē mii :Yēyiin.

Ōyēyiisyēē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ām kēēlto nyēē karaam

7 Kāākulēēkitiit :tabantaab kiy ake tukul. Kunyoo ōriib
keey sōōnēmchinē keey saayeet ām mooyēēt akeenke. 8 Kiito

3:18 Yēyuut. 3:14; Room. 5:6-8; Ibu. 7:27; 1Bēt. 2:21 **3:19** 1Bēt. 4:6 **3:20** Toowu. 6:5-22; 2Bēt. 2:5 **3:21** Yēyuut. 22:16; Room. 6:3-4; Ēfēēs. 5:26 **3:22** Yēyuut. 1:9; Ēfēēs. 1:21; Ibu. 4:14; Mat. 28:18 **4:1** 2Kōōr. 4:10 **4:2** 1Bēt. 2:21 **4:3** Kala. 5:19-21; Ēfēēs. 2:3; Tiitō 3:3 **4:5** Yēyuut. 10:42 **4:6** 1Bēt. 3:19 **4:7** 1Kōōr. 7:29, 31; 10:11; Yāāk. 5:8; 1Yoowa. 2:18

nanyuun nyēē miitē ku ōchoomnyē miisin kuuyu yibu :chamateet nyooyeetaab kaat kubo ng'ōōkiswookik chēē tēērchiin.* 9 Ōtoochē keey ām kēēlto nyēē -mōōng'unyng'uunyē.

10 Kiikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul ām akweek rōōbēywoontēētaab Tāmirmiryēēt nyēē makerkeey āk nyēbo ake, sōōyēētyēēchinē biiko alak. Kunyi, māchāktōōs kuyēyiisyēē :chii rōōbēywoontēēnyii ām kēēlto nyēē karaam. 11 Yoo ng'āloolē :chii, kumāchē kung'ālooltoochinē Yēyiin, nto nyoo yēētyēēchinē chuut, kumāchāktōōs kōōnkētē kule Yēyiin :nyēē kōōnu kāāmuukēywēēk. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, /kiikaasta Yēyiin ām tukuuk tukul kubununēē Yēēsu Kiriistō. Kutōrōriit :inee ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Ōyōōtu kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō

12 Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, -mōōlātē yoo /kākiibuuntēēnook maataab tyēmuutēk. -Mookas yooto kuu kiy nyēē lēēl nyēē kayeyakay ām wōlēē ōmiitē. 13 Nteenee ōng'ērēkiisyē, kuuyu ōmiitē ōnyālilē ākoo Kāārārookiintēēt, sōōnyōōru ng'erekweek chēē chaang' bēsyoonoo mākutook :wōōyinnyii. 14 Yoo /kākiinchuruurook, kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō, ōyib kule ōbēruurootiin miisin kuuyu ōboontē keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kwōng'uut. 15 -Mookany kung'woonchook kuu wōloo ng'woonchintooy chii nyēē kārumiis, nyēē kāchōōrso, nyēē yēyē ng'al chēē miyootēch, nto mbo nyoo iwutootēē keey ng'aleekaab biiko alak. 16 Yoo kōōyōōtu kuuyu ōrubē Kiriistō, -mōōmuyēē, nteenee ōbirchi Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ōbooyē Kiriistō. 17 Kaakuyit :bēsyēēt nyēē /mākiitiilchi biich ng'aleek ānku +/mākēētoowunēē biikaab Kiriistō. Ara, yoo kātoowunēēnēēch keey :ng'aleek ii, mākuwuuyiit nee ām wōlēē mii :choo -mēēyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch? 18 Kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Yoo wuuyiityinē biiko choo kāroomēch /kiiraraach, kuwuuyiityinē sōō, nyēē tyaa kibrōkōsiis?"† 19 Kunyoo, māchāktōōs biiko choo /kakiinyaliil kuu wōloo māktooy :Yēyiin, kukiilchi Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey ankutas taay kuyēyē ng'aleek chēē kāroomēch.

5

Kuriibē :booyik biikaab Kiriistō nyēē karaam

1 Lēyyē, booyikaab biikaab Kiriistō, anii :akeenke ām akweek. Kyaakas wōlēē kinyalilta :Kāārārookiintēēt ānku +/

* **4:8** Yoo kāmwooy :Yuutayeek kule. "/Kiiyēēn ng'ōōkiswookik" kōōbooru kule, "/Kēēmēto ng'ōōkiswookik." Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. **4:8** Yāāk. 5:20; 1Bēt. 1:22 **4:9** Ibu. 13:2 **4:10** Room. 12:4-8; 1Kōōr. 12:4-11 **4:11** Room. 12:7; 1Kōōr. 10:31; 12:8 **4:12** 1Bēt. 1:6-7 **4:13** Room. 5:2; 2Kōōr. 4:10; 1Bēt. 5:1 **4:14** Mat. 5:10-12; 1Bēt. 2:20; 3:14 **4:16** 2Tēm. 1:8 **4:17** Cherem. 25:29; 2Tēēs. 1:8 † **4:18** Kāālēw. 11:31

mākēērōōbwoo nkanii wōōyinto kōōyyiin iyēēwu :inee. 2 O-ake kēēchiirēk choo kiikukōōnook :Yēyiin. -Mōōriibē wuu nyēē /kākēēkērchook koong', nteenee ōnēmchinē keey kuu yoo māchē :Yēyiin. -Mookany kutoortaak :muchastaab beesaan, nteenee ocham ōyēchi Yēyiin yiisyēēt. 3 -Mōōruruunyē bi-iko choo / kikēēkōōnook ōriib, nteenee ōyēyē kiyēē karaam sukukāsēēnook :bichoo. 4 Nto yoo kāchō :Ākiintēēt nyoo wōō, +/mākēētuwēnēēnook kiy nyēē wōō nyēē wēētii ākookoy.

Ōyibē keey ng'wēny ānkōōkiilchinē Yēyiin

5 Māchāktōōs akweek āybēēriik ōkoonyitē booyik. Ōyibē keey :tukul ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, "-Mēēriiku :Yēyiin nyoo ng'āsē keey, nteenee ibēruurē nyoo yibē keey ng'wēny."† 6 Yoo kōōyib keey ng'wēny ām wōlēē mii :Yēyiintēētaab kāāmuukēy, mākōōtōrōōrook yoo kayit :bēsyēēnyii. 7 Ōbākookyi muyātēēng'woong' tukul Yēyiin, kuuyu riibook.

8 Ōriib keey ānkōōkāsu! Miitē :Kibrōkōsyoontēēt nyoo buunyoontēēng'woong' kuwooliinkēnootē ānkōōririiyootē kuu ng'ētuny kuchēēng'ē chii nyēē keereem kubēk. 9 Ōkiilchinē ōkoosēē keey Yēyiin sookerekte buunyoontoonoo. Ōnkētē kule miitē mbo :tuubchōōsyēkwook ām kōōrēēt tukul kubuntēē nyalilta nyēē wuu nyiitēnyi. 10 Yoo /kākiing'woonchook bēsyōōs chēē ng'ēri, mākōōtitiirook :Yēyiin nyoo chāmook ānku nyoo kiikukuurchook wōōyinnyii nyēbo ākookoy ām Kiriistō sōōkiil ānkōōkimkimiitu. 11 Kubāytooyiis :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

12 Ayookwook lōkōōywēchu ng'ēri kāsirwoo :Siila, ng'eetaabiya nyēē ākoosēē keey. Āmāchē ātitiirook āmwoowook kule ōkiilchi chamateetaab Yēyiin nyoo bo manta nyoo māchāktōōs ōyyoong'unēē.

13 Isubooyook :biikaab Kiriistō ām Bābulōōn* choo / ki-keekwey kuu akweek ānkōōsubooyook :nkinee Māārkō nyoo kyaayey kuyēk wērinyuu. 14 Otorooch keey :tukul ām chama-teet.

Ōbuurtē :biikaab Kiriistō tukul kaalyeet.

5:2 Yoowa. 21:15-17; 1Tēm. 6:5 **5:3** Mat. 20:25-28; 1Kōōr. 4:16; 2Kōōr. 1:24; 1Tēm. 4:12 **5:4** 1Kōōr. 9:24-25; 1Bēt. 1:4 † **5:5** Kāālēw. 3:34 **5:5** Ēfēēs. 5:21; Yāāk. 4:6 **5:6** Yāāk. 4:10 **5:7** Tyēēn. 37:5; 55:22; Filib. 4:6 **5:8** 2Kōōr. 2:11; 1Tēēs. 5:5-8 **5:9** Ēfēēs. 6:11-12; Yāāk. 4:7 **5:10** 2Tēēs. 2:17

5:12 Yēyuut. 15:22; 1Tēēs. 1:1 * **5:13** Kiiyēēlēē :kaaynaani bo Bābulōōn nyoo bo Rooma. **5:13** Yēyuut. 12:12

Barweetaab Āyēēng' nyēbo Bētērō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bētērō barwaani kumiitē kiriinkēētaab Rooma ām kēnyiitaab 67 nto 68 KK, kukāākung'ēt :bēsyōōs chēē ng'ēri /keebakach. Kutakurataat :Bētērō kukānyē /keebakach, koosoot yoo kimwoochinē :Yēēsu kule mēēbērē mākōōlil :inee (kas kur. 1:14 āk Yoowaana 21:18-19).

Kiyēē āmu āk nyēē ibooru: / Kēētākyinē barwaani biikaab Kiriistō / kēēmwoochinē kule kuriibēē keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech āk ng'aleekaab miyootyo nyēē yibu :kāānēētuutēchoo. Iboorchinē bichoo bo Kiriistō kule bo koomānuut kukiilchi :chii kāānēētuutēkaab manta kurubta keey Yēyiin āk Kiriistō, kuu yoo kyoomchinē icheek :lēbkēēyik choo kiboontootē keey Yēēsu. Māchāmchiintōōs :Bētērō āk kāāsōōtēywēēkaab biiko alak choo mwooyē kule -mēēyēēwu :Kiriistō. Mwooyē :Bētērō kule yitu ':bēsyēētaab Mokoryoontēēt', nteenee tākōōkēniisyē :Yēyiin kuuyu tinyē muytaayeet āmāmākyinē chii meet. Yoo /kākēēlē 'bēsyēētaab Mokoryoontēēt' ām wōlēē wuunto ām yuutēyu, kōōbooru kule bēsyēēt nyēē iwutēē keey :Yēyiin ām kēēlto nyēbo kwōng'uut ng'aleekaab biiko. Irābchinē bēsyēēt nyoo itiilchinēē biich :Yēyiin ng'aleek ānkōōmuuchē kōōboor chōōnēētaab Yēēsu. Kuu wōliitēnyi kāstooy :Bētērō, ikiimchinē nanyuun biiko choo kāsē ng'aleek chēē mii barwaani kuminyē ām kēēlto nyēē kiikōōwoonkyi kāāsōōtēywēēkwaa Yēyiin ānkumuytoochinē nyāliluutēkwaa yooto kukānyoonu ām mooyēēt akeenke chōōnēētaab Yēēsu nyēbo āyēēng'.

Kyoorōōr keey :Bētērō ānkumākyi biiko bērur

1 Anii Simōōni Bētērō nyoo āyēchinē Yēēsu Kiriistō yi-
isyēēt ānkāāyēku *lēbkēēyiintēēnyii. Āsirwook akweek choo
kōōkēēnyōōru :tukul kāāyēnchinooyēēt nyēbo kwōng'uut an-
keechurte ām taayeetaab Yēyiin kubununēē Yēēsu Kiriistō.
Inee :Kāārārookiintēēnyoo ānku Yēyiintēēnyoo.

2 Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet yooto tukul
ōtāsē taay ōnkētē inee āk Yēēsu Mokoryoontēēnyoo.

Ōkimkimiitu ām kiirnātēētaab Kiriistō

3 Kikōōnēēch :Yēyiin ām kāāmuukēywēēkyii kiy ake tukul
nyēē yēyēēch kēēminy kuu wōloo māktooy :inee. Yēyāktōōs
kuu nyooto yoo kēētāsē taay kiinkētē inee. Kiikukuurēēch

1:2 Yuuta 2

sukurōōbwēēch wōōyinnyii āk karaamateenyii. 4 Yoo kayey
:Yēyiin kuu nyooto, kukaakootyiich tukuuk chēbo kwōng'uut
choo kikuurtoowēēch. Yooto, +mākēēnyōōru soboontaab
Tāmirmiryēēnyii ankeechililee rōkōstaab kōōrooni nyoo
yibu :muchasta nyēē miyaat. 5 Kunyi, osyeem wōlēē
ōmuuktooy okas kule katas taay :kaakaaseeng'woong'.
Otasee kaakaaseet ātēbuutēk chēē kāroomēch ankootasee
ātēbuutēchoo kiirnātēēt. 6 Otasee kiirnātoonoo riibēētaab
keey ankootasee riibēētaab keey muytaayeet. Otasee
muytaayeet kāāburto nyēē māchē Yēyiin 7 ankootasee kāāburoo
chamateetaab biich chēē tuubcho. Yoo kooyey kuu nyooto,
+mōōbuurē ām chamateetaab Yēyiin.

8 Yoo ōboontē ng'aleechu kuyem, ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt
nyēē karaam miisin ānkōōkimkimiitu ām kiirnātēētaab Moko-
ryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 9 Nteenee yoo -mōōboontē,
ōkōryootiin āmōōnkētē kiyēē mākwook :Yēyiin ānkyōōwuutyēē
kule / kikiiwuuntoowook ng'ōōkiswookikwook. 10 Kunyoo,
lēyyē, mbo ng'eetaabiya, osyeem wōlēē ōmuuktooy ōyēyē kiyēē
ibooru kule kiikukweyaak :Yēyiin ōyēku cheechii. Yoo kooyey
kuu nyooto, -mōōbootōōsii, 11 anku +/makeetoroochaak ōwut
Kaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō nyoo Kāārārookiintēēt
wōlēē +mābōōminy ākookoy.

Kiikeekas wōōyintaab Kiriistō

12 +Māāsōōtwook kwaak ng'aleechaata, ānkoo kyōōnkēt
sinee ānkyōōkiilchi ng'ālyoontēētaab man nyoo kyōōnyōōru.
13 Ākāsē kule karaam āboorwook ng'aleechuutēchu, yoo
tāāsobē, 14 kuuyu ānkētē kule āmiitē wāāmēē kuu yoo
kiiboorwoo :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 15 +Maasyeem
wōlēē āmuuktooy āboorwook ng'aleechu sōōsōōtē ām
bēsyōōsyēk tukul yoo kāmāāmiitē kōōrēēt.

16 Yoo kikēēmwoowook kule mākōōyēēw :Mokoryoontēēnyoo
Yēēsu Kiriistō ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, mēēbērē
kikēēmwoowunēē tyoonkōōchoy chēbo ng'oomnān, nteenee
kiikeekasee :acheek wōōyinnyii koonyekyoo. 17-18 Kikeekas
:acheek kuutiit nyēē kichōōnēē barak yoo kikēēmiitē āk
inee lekemaanaa kitookunēē :Yēyiin. Kiitōrōōr :Yēyiin inee
ānkōōkoochi wōōyinto kumwooyē kule, “Inyiing' lakwanyuu
nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”†

Onam ng'aleekaab wōōrkooyikaab Yēyiin

19 Kunyoo, / kikiititiir ng'aleek choo kimwooyē
*:wōōrkooyikaab Yēyiin. Karaam miisin ōyēbchinē yiit

1:3 2Bēt. 1:16-17 **1:4** Room. 5:2; Yāāk. 1:14-15 **1:7** Kala. 6:10 **1:9** Ēfēēs. 5:26 **1:11** 2Tēm. 4:18; Tiitō 3:6; 2Bēt. 2:20; 3:18 **1:14** Yoowa. 21:18-19; 2Kōōr. 5:1 † **1:17-18** Mataayo 17:5; Māārkō 9:7; Luuka 9:35

wōōrkooyichu bo Yēyiin kuuyu kerkeey :lōkōōywēkwaa taariit nyoo lāyē kwēēmooy ākoy bēsyoonoo mākōōrir :kōōrēēt kutook :toboyaanteet* kōōluuchook akweek. 20 Nto miisin, māchē ōnkētē kule kimāwōōrkooyēnēē keey :wōōrkooyikaab Yēyiin, 21 nteenee kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwoowu ng'aleekaab Yēyiin.

2

Kāānēētik choo bo ng'wiiynan

1 Kitook kēny :wōōrkooyikaab lembech ām wōlēē mii :biikaab Yēyiin, nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto mākukwoonchook :kāānēētikaab lembech. Mākuwoow keey kukwoontooy kāānēētēywēēk chēē mābo man. Iburyēētē biich :kāānēētēywēēchoo ānkutāyē mbo :icheek Mokoryoontēēt nyoo kiwālāng'wēēch. Nteenee yoo kayit :tabanta, kuburyētōōs :kāānēētichoo areet akeenke. 2 Makurub :biiko chēē chaang' ng'ōōkiswookikaab kāānēētichoo ankuyey / keeng'alaalee nyēē miyaat kēēltaab manta. 3 Mākōōchuutunēēnook :kāānēētichu mētēwoy tyoonkōōchoy chēē itoonyē buch kumāchē chēēbkiisyoong'. Kiisimkuchōb keey :Yēyiin kēny kooruusta bichoo ankiikuyeyta keey :kāāmukuusiintēēt.

4 Manaasaayee :Yēyiin malayikaanik choo kiyēyē ng'ōōkisto, nteenee kiwiirchi kāābkwoombiich wōloo tuuy ānkurātootiin ām nyōrōōrōōnik kukānyē bēsyēēt nyēē +/ mābokiitiilchinēē ng'aleek.

5 Manaasaayee :Yēyiin kōōrēēt nyoo kibo kēny, nteenee kitōōrchi taambiliilyeet koowaang'ta kibrōkōsiisyēk. Biiko baateey chēē kisār :Yēyiin ku Noowa ākoo biikyii tisab. Inee :nyoo kyoomu lōkōōywēkaab manta.

6 Kiimukuusēē maata kiriinkōōsyēkaab Sōtōm āk Komoora sukuyēk kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko choo mārubē ng'aleekyii. 7 Kisār yooto :Yēyiin Lōōt nyoo kichurtaat ānkiiyiimē :ng'aleekaab biich chēē ki sikoran āmēēywēyē kiruutēk. 8 Kiming'iisyē :chiichoo āk bichooto ānkikāsē kiyēē kiyēyē :bichoo kwaak. Kiiyiimē :ng'ōōkistaab bichoo kāāsōōtēywēēkyii chēē ki churtootiin.

9 Kunyoo, inkēt :Yēyiin wōlēē sāruntooy biiko choo iyēnchinē inee kung'ēētyēē nyāliluutēk. Inkētē mbo wōlēē riibtooy ki-brōkōsiisyēk choo rātootiin ākoy bēsyēēt nyoo / kiitiilchinēē

---

* **1:19** Kaayneet ake ku kubnoonkowut. **1:19** Tyēēn. 119:105; Room. 1:2; 13:12; 1Bēt. 1:10-11 **1:21** 2Tēm. 3:15-16 **2:1** Mat. 7:15; Kala. 1:7-9; 2:4 **2:3** 1Tēm. 6:5 **2:4** 1Bēt. 3:19-20 **2:5** 1Bēt. 3:20; 2Bēt. 3:6 **2:6** Toowu. 19:24-25 **2:7** Toowu. 19:1-16

biiko tukul ng'aleek. 10 Nto chēē +/mākiing'woonchi miisin ku
choo rubē ng'aleekaab muchas ānkutāyē /keebayta.

Rēērchinē keey :kāānēētichu bo lembech tāmirmirook chēē
miyootēch choo kōrōōmēch nyēē mānyōkōriitu kuchubē.
11 Ntēē māchub mbo :malayikaanik choo boonto kāāmuukēy
miisin kubiir kāānēētichoo tāmirmiroochoo ām taayeetaab
Mokoryoontēēt. 12 Chubē :bichu mbo kiyēē -mēēnkētē.
Kerkeey :icheek tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. /Kikēēyēyē
/sikēēnāmē /ānkēēbākāchē kityō. Mākubootyo :bichu kuu
tyoong'iichoo. 13 +/Mākiing'woonchi bichoo /kēēyookyinēē
kiyēē kiyēyē :icheek. Chāmē ng'aleekaab muchas kulebkeey
:kōōro. Sōōr :bichu nyēē intosuurē biich ām kaabsaakwa.
14 Kiikōōwoonkyi :bichoo kāāsōōtēywēēkwaa ng'aleekaab
martaayeet āmēēmuunyē kuyēyē ng'ōōkisto. Ibērbēērootē
choo kuskusēch kōōsuuchi ng'al chēē miyootēch. Kiikubāw
mbo icheek :mooroong'nateet anku +/ makiiruusta.
15 Kiikubakaakta kēēlto nyēē chuulaat ankurub kēēltaab
*wōōrkooyoontēēt Balaam araab Beyoor nyoo kicham /
kiikoochi beesaan sukuyey kiyēē miyaat. 16 Nteenee
kikerekta :sikiryēēt solwoontiinyii yoo king'āloolē kuu chii.

17 Buch :kāānēētichu bo lembech kuu lōōswēk choo
kiikutēēnkyo, nto boolik choo iwuuyē :yoomat āmā
roob. Kiikuchōbchi :Yēyiin bichooto kāābkwoombiich wōlēē
kikerakay :mēēnān. 18 Yēyiisyēē ng'al chēbo ng'wiiynan
kōōchuutunēē biiko choo kātākumwēyēē rōkōsto, kōōyēēchi
ng'aleekaab muchas kulumchi martaayeet. 19 Kuurtoochinē
:kāānēētichoo bichoo rātootiin kule +/makiityaach, nteenee
rātootiin :nkicheek ām ng'al chēbo rōkōs chēē yēyootē,
kuuyu kiy ake tukul nyoo ibēlē chiito kubāwu :kiyooto
chiichoo. 20 Yoo kāākōōnkēt :chiito Mokoryoontēēnyoo
nyoo Kāārārookiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō ānkāākumwēyēē
ng'ōōkistaab kōōrooni nto yityo kumuutmuutyi keey
ng'ōōkisoo, kwoorānē. Yooto mākumiyātyi chiichoo miisin
kusiir yoo kitākumii mēēnān. 21 Kikaykay ām wōlēē mii
:inee nto kimānāākōōnkēt kēēltaab manta kusiir kōōnkēt
nto yityo kumaasakay kutay ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo
/kikiikoochinē inee. 22 Ibooru :kiyēē yēyāktōōs ām wōlēē
mii :chiichoo kule bo man ng'ālyoontooni /kēēmwooyē kule,
"Iyēēchinē :ng'ōōk kaang'uung'taakyii,"† nto "Kooyeey
:nkurwēēyit nyoo /kākiiwuun wokoomilmiilee ruurēētyēēt."

2:9 Mat. 6:13; 1Kōōr. 10:13; Ng'oong'. 3:10 **2:14** Mat. 5:28; 1Tēm. 6:5; 2Tēm. 3:6-7 **2:15** Kāāyiit. 22:7, 17 **2:16** Kāāyiit. 22:28-33 **2:19** Yoowa. 8:34 **2:20** Mat. 12:45; Ibu. 6:4-6; 2Bēt. 1:11 **2:21** Luuka 12:47-48 † **2:22** Kāālēwēnik 26:11 **2:22** Yuuta 4-13

3

Ōchōb keey kubo bēsyēētaab Mokoryoontēēt

1 Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, barweetaab āyēēng' :nyiitēnyi āsirwook. Kwāāsirwook bārōōnōōchuutēchu tukwaay ākiimēē kāāsōōtēywēēkwook kuchuulākiis. 2 Āmāchē ōsōōtē ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin kēny ākoo mākuutyēētaab Mokoryoontēēt ānku Kāārārookiintēēt nyoo kikōōnook *:lēbkēēyikwook.

3 Māchē ōnkētē kāroomin kule ām bēsyōōsyēk chēbo lētuut mākutook :biiko chēē kiikubāw :muchastaab bōōrwoonikwaa. Mākōōnchuruurook :bichoo 4 kumwooyē kule, "Kikiikukuurto oob :Yēēsu kule mākōōyēēw? Ara mii ānō :inee naas? Nto ii, ntēē tākōōyyoong'oot :kiy ake tukul kuu yooto /kikēēyēyē kōōrēēt kung'eetee bēsyōōsyēkaab mbo kuuko ākoy raat?"

5 Kikwētyi buch :bichoo kumwooyē kule kimāyēyē :Yēyiin kēny barak āk ng'wēny kubununēē ng'ālyoontēēnyii. Kitookunēē :kōōrēēt bēēko ānkusātyi :Yēyiin bēēko komos sukutook :kōōrēēt 6 ānkōōmukuusēē bēēko kōōrēēt bēsyoonoo kibo taambiliilyeet. 7 Riibē :Yēyiin barak āk ng'wēny kubuntēē ng'ālyoontoonootonyii ākoy bēsyēēt nyoo /kiimukuusēē maat yoo /kiitiilchinē /ankeemasta biiko choo mābo Yēyiin.

8 Chōōrōōnuutēkyuu, ōnkēt kule ām wōlēē mii :Yēyiin, kerkeey :bēsyēēt akeenke āk kēnyiisyēk kisyeereet akeenke ānku kerkeey :kēnyiisyēk kisyeereet akeenke āk bēsyēēt akeenke. 9 -Mēēkooyē keey :Yēyiin ām kiyēē kiikukuurto kuu yoo isōōtē :biiko alake. Nteenee muytoochook kuuyu māmāchē kule kubot :chii. Mākyinē biiko tukul kuweeksee ng'ōōkiswookikwaa.

10 Mākumuung' :bēsyēētaab Mokoryoontēēt kuu chōōriin. Mākubot yooto :wōliin bo barak kōōruumootē ānkumukuus :kookeelik āk araaweet ānkubēk :kōōrēēt kuboonto tukuukyii tukul. 11 Ara yoo +/ mākiimukuus tukuuchu tukul ii, kumāchāktōōs ōbuurtē ānō ām soboonwēkwook? Māchāktōōs ōnēmu keey ōtililiitu ānkōōtāboonchi keey Yēyiin. 12 Ōkānyoonu bēsyoonoo bo Yēyiin ānkōōwuruurē kulēēkitiit. +/Mākiimukuusēē maat wōliin bo barak ānkuchōlyo :kookeelik āk tukuuk alak tukul bēsyoonooto. 13 Nteenee kēēkānyē barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl nyoo churtaat wōloo kikuurtooy :Yēyiin.

14 Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo ōmiitē ōkānyoonu bēsyoonooto, māchāktōōs ōsyēēmē wōlēē ōmuuktooy ōbuurē ām soboonto nyēē tiliil si nto yoo ōbēētii taayeetaab

---

3:3 Yuuta 17-19 **3:3** 2Tēm. 3:1 **3:4** Isa. 5:19; Cherem. 17:15; Ēsēk. 12:22; Mat. 24:27, 48-51 **3:5** Toowu. 1:6-9; Ibu. 11:3 **3:6** Mat. 24:37-39; 2Bēt. 2:5 **3:8** Tyēēn. 90:4 **3:9** Room. 2:4; 1Tēm. 2:4 **3:10** Isa. 34:4; Mat. 24:27, 43 **3:13** Isa. 65:17; Ng'oong'. 21:1, 27

Yēyiin, -mōōtinyē ng'uusng'uusyo. 15 Ōnkēt kule muytooy
:Yēyiin / sikiiraraach biiko. Kisirwook kuu nyooto nkinee
:ng'eetaabiya Bāwulō nyoo kēēchāmē kuyēyiisyēē kiirnātēēt
nyoo kiikoochinē :Yēyiin. 16 I-ārōōru :inee ng'aleek chēē
wuu chuutēchu ām bārōōnōōkyii tukul. Miitē :ng'aleek
alake bārōōnōōkyii chēē mā nyumnyumēch /keekas. Itoomē
:maanayiisyek āk choo tākōōwiywiiytōōs ng'aleekyii. Nyēērēē
:bichu siruutēkaab Yēyiin alak, ng'ālyoo nyēē makuyey :icheek
kubootyo.

17 Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo kōsimākāloonwook, ōriib
keey, simayeyaak :ng'aleekaab biiko choo mārubē Yēyiin
ochabaayte ām kiyēē ōyyoong'unēē. 18 Otas taay ōtitiir keey ām
chamateet āk kiirnātēētaab Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo
nyoo Kāārārookiintēēnyoo. Kutōrōriit :inee ākookoy. Kuwuuyiit
nyooto.

3:15 Room. 2:4 **3:17** Māārkō 13:5; 1Kōōr. 10:12 **3:18** Yuuta 24-25 **3:18** 2Bēt. 1:11

Barweetaab Taayta nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kikēēkuurē kaametiitaab lēbkēēyiintēēt Yoowaana kule Sālōōmē ānki cheebkaametiitaab Maaryaa nyoo ki kaametiitaab Yēēsu (kas Mataayo 27:56; Māārkō 16:1; Yoowaana 19:25). Ki inee, Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu āk Bētērō, ām rubiik chuut, :chēē ki lēēkitēē Yēēsu. Kisir :Yoowaana barwaani ankusir subak kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch āk nyēbo Ng'oong'uutyēēt. Ānkoo manaatwech :bārōōnōōchu kule siriintēēt :ng'oo, tookunoot :wōlēē bēētooy :ng'aleekaab bārōōnōōchuutēchu kule kerkeey āk choo bo kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana kule siriintēēt akeenke :nyēē kisirē tukul. Chāmchiintōōs mbo :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kisirē :Yoowaana tukul. /Kikēēsirē bārōōnōōchu tukul ku sōmōk ām bārooyinto akeenke nto yooto ku yoo kikiikuriik kumēēchi keey :Yoowaana ām kwēēnuutaab kēnyiitaab 85 āk 95 KK. Imuuchē kukisirē :Yoowaana bārōōnōōk āk kitaabuut nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch kumiitē kiriinkēētaab Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) wōlēē kichokōōtēryēēkyi :inee bēsyōōsyēkaab soboonnyii ku kāāntōōyiin nyēē koonyitoot miisin ām biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchē :Yoowaana ām barwaaninyii kōōkomkoom biiko choo kāsē lōkōōywēkyii, kulēēkitiit :tilyaanateeng'waa āk Yēyiin ānkuchoomnyo :icheek nkit. Mwoochinē mbo subak kule kuriibēē keey wōlēē mii :kāānēētuutēk chēbo lembech choo māchāmchiintōōs kule /kikēēsich Yēēsu kuu chii ankume ku chii. /Kēēmwooyē mbo subak kule kiwuu nyēē ki chii :Yēēsu nteenee ki tāmirmiryēēt kubooyiit man. Nto subak, /kēēmwooyē mbo kule king'eetee bōōrnyii nyoo chii /kumāāāboкēēkwērtoochi murtooywoontēēt. Tooku mbo subak kule mii :Yoowaana kōōboorchinē biiko kule kuriibēē keey ng'oomng'ookik, nto chooto ku kāānēētikaab lembech choo kimwooyootē kule ng'ālyoo nyēbo kwōng'uut yoo tinyē :chiitaab Kiriistō ng'oomnānēēt nyēbo man. Kunyoo kimwooyē :bichoo kule kābo kiyēē kayeyee :chii bōōrto. Kimā ng'ālyoo nyēbo koomānuut yoo kāminy :chii ām soboon nyēē mā chuulaat ānkoo ku chiitaab Kiriistō. Mwooyē :Yoowaana kutook kule ng'wiiynan :ng'aleekaab ng'oomnānēēt choo inēētē :kāānēētikaab lembech. Nteenee chōōnēē :ng'oomnānēēt

nyēbo man wōlēē miitē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Ibooru :Yoowaana kule ki chii kubooyiit man :lakwataab Yēyiin nyoo wēētii kibchuulyo. Ikiimē mbo subak ng'aleekaab chamateet, nyooyeetaab kaat, / kyoomchiin āmit, / kiibēl ng'ōōkisto, kutinyē :chiito manta kule /kiirāroochē, tiliilinto āk soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoontēētaab soboonto

1 Ng'ālyoontooni kyoomwook :acheek ku nyēē kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt. Kikeekasaanu Ng'ālyoontooni ām yiitiikyoo ankeekasee mbo koonyekyoo, kiirōōtootē ānkēētiinyēē āwunnyēkyoo. Ng'ālyoontooni ku ng'ālyoontēētaab soboonto. 2 Kichō :Soboonto. Kiboonto keey :Soboonoo āk Baaba Yēyiin. Kōōkōōyookwēēch :Baaba Soboonoo. Kikeekas Soboonooto ānkēēng'āloolēē. Sobooniitēnyi ku soboontaab kibchuulyo nyēē kyoomwook. 3 Kyoomwook nkakweek kiyēē kookeekas sōōyēku akweek akeenke āk acheek kuu yoo kēēyēku :acheek akeenke āk Baaba ākoo Lakwanyii, Yēēsu Kiriistō. 4 Kēēsirwook si yoo koorub ng'aleechu, kuyitita :ng'erekweekwook.

Māchāktōōs kēēbēēsyētootēē lēbkēēyyēēt

5 Lōkōōywēk chēē kookeekas kukwaanee wōlēē mii :Yēēsu chu kēēmiitē kēēmwoowook ku kule, lēbkēēyyēēt :Yēyiin. Māmii :mēēnān wōlēē mii :Yēyiin. 6 Yoo kēēyēyē keey kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ānkutākēēbēēsyētootēē mēēnān, kēēmiitē kiibērbēērisyē āmākēērubē ng'aleekaab manta. 7 Nteenee yoo kēēbēēsyētootēē lēbkēēyyēēt, kuu yoo mii :Yēyiin lēbkēēyyēēt, kēēyēku kiito akeenke ānkōōwuuntoowēēch :korotiikaab Yēēsu ng'ōōki ake tukul.

8 Yoo yibē keey :chii kule māyēyē ng'ōōki ake tukul, kōōbērbēērē keey :nyoo anku manaanam ng'ālyoontēētaab manta. 9 Nto yoo kāchāmchiin :chii kule kiikuyey ng'ōōki, kunyōōchinē :Yēyiin kaat ānkōōtiliilē ām tukuuk tukul choo māchurtootiin, kuuyu churtaat :Yēyiin /ānkiikoosēē keey. 10 Nto yoo yibē keey :chii kule manaayey ng'ōōki ake tukul, kumiitē kumwooyē kule ng'wiin :Yēyiin amanaanam ng'ālyoontēēnyii.

2

1 Biikyuu choo āchāmē, āsirwook ng'aleechu simōōchoolwookēn. Nto yoo kāchoolwookēn :chii, kung'ālooltoowēēch :chiito ake nyēē ming'tooy keey Baaba. Nyooto ku Yēēsu Kiriistō nyoo churtaat. 2 Kiikooyto :Yēēsu

1:2 Yoowa. 1:1-2, 14; 4:14; 6:35; 8:12; 11:25; 15:27 **1:4** Yoowa. 15:11 **1:5** 1Tēm. 6:16 **1:6** 1Yoowa. 2:4 **1:7** Isa. 2:5; Yoowa. 12:35; Êfēēs. 5:8; Ibu. 9:12; Ng'oong'. 1:5; 7:14 **1:9** Tyēēn. 32:3-5; Ibu. 10:22 **2:1** Room. 8:34; Ibu. 7:25

soboonnyii sukoomuuch :Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. Mēēbērē choolwookātēēnyoo acheek baateey, nteenee choolwookātēētaab chii ake tukul.

Māchāktōōs kēērubē kiyēē mwooyē :Yēyiin

3 Yoo sikiinkēt man kule kēēbooyē Yēyiin, ku yoo kēērubē kiyēē mwooyē. 4 Chii nyoo mwooyē kule, "Ābooyē :anii Yēyiin," āmēēbērē yēyē kiyēē mākyinē :Yēyiin ku ng'wiin :chiichoo āmāboonto manta. 5 Nteenee chii nyoo karub ng'ālyoontēētaab Yēyiin kukaakucham :chiichoo Yēyiin kuchurta. Kēēliitēnyi :nyēē iboorwēēch kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin. 6 Chii ake tukul nyoo mwooyē kule kiikunoomnyo āk Yēyiin kumāchāktōōs kōōbuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēēsu.

Māchāktōōs kēēchoomtōōsii

7 Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, mākuutyēēt nyēē āmiitē āsirwook kumēēbērē nyēē lēēl, nteenee bo :mākuutyooni kēny ānku nyoo kyookasaanu. 8 Nteenee, mii :kiy nyēē lēēl mākuutyooni nyēē āmiitē wāāsirwook. Imuuchē keekaaman mākuutyooni kuu wōloo kiyēytooy :Yēēsu, kuuyu mii kubotē :mēēnānēēt ānkumii kutooku :lēbkēēyyēēt nyēbo man. 9 Chii ake tukul nyoo yibē keey kule mii lēbkēēyyēēt, ānkuwēchē ng'eetaabkaamet, tākumii :nyoo mēēnān. 10 Nto nyoo chāmē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo lēbkēēyyēēt āmāyēyē biiko kuchuunnyēē Yēyiin. 11 Nteenee, nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo mēēnān ānkuwēēsyētootē kibtuuy ma. -Mēēnkētē wōlēē wēētii, kuuyu kaker :mēēnānēēt koonyekyii.

-Mōōchāmē tukuukaab kōōrooni

12 Āsirwook akweek lēēkōōk kuuyu kōōkunyōōwook :Yēyiin kaat ām ng'ōōkiswookikwook, kubununēē kaayneetaab Yēēsu.

13 Āsirwook akweek booyik kuuyu ōnkētē Yēēsu nyoo kimii / kumānāākēētoow kōōrēēt.

Āsirwook akweek āybēēriik kuuyu kyōōsyēēntē Kibrōkōsyoontēēt.

Kāāsirwook akweek, lēēkōōk, kuuyu ōnkētē Baaba.

14 Kāāsirwook akweek, booyik kuuyu ōnkētē Yēēsu nyoo kimii /kumānāākēētoow kōōrēēt.

Kāāsirwook akweek āybēēriik kuuyu ōkichootiin ankyoonam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkyōōsyēēntē Kibrōkōsyoontēēt.

15 Biikyuu, -moocham tukuukaab kōōrooni. Chii ake tukul nyoo yēētyinē keey tukuuchu, kumāchāmē :nyoo Baaba.

2:2 Yoowa. 1:29; 1Yoowa. 4:10 **2:4** Yoowa. 8:44; 1Yoowa. 1:6; 4:6 **2:5** Yoowa. 14:15; 1Yoowa. 2:17; 5:3; 2Yoowa. 6 **2:6** Yoowa. 13:15; 15:4-5 **2:7** 1Yoowa. 2:24; 3:11 **2:8** Yoowa. 13:34 **2:8** Yoowa. 8:12; Room. 13:12 **2:9** 1Yoowa. 3:10, 15; 4:20 **2:12** Yēyuut. 4:12; 1Yoowa. 3:5 **2:15** Yāāk. 4:4

16 Mākwoonēē :tukuuchoo wōlēē mii :Baaba, nteenee bo
kōōrooni. Tukuuchoo ku muchastaab bōōrto, kiyēē chōrōkyinē
:koonyekuuk ākoo mēēnātēēt. 17 Bēku :kōōrooni āk muchas
nyēbo keel ake tukul, nteenee, chii nyoo yēyē kuu wōloo
māktooy :Yēyiin, kuboonto :nyoo *soboontaab kibchuulyo
ākookoy.

Ōriibēē keey biiko choo kwiilē Kiriistō

18 Biikyuu, bēsyōōsyēk :chu chēbo tiing'āt. Ābērē ky-
ookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab *Kiriistō nyēē wōō.
Mii :biiko wōlēē wōō mbo kuunyiitēnyi kukwiilē Kiriistō.
Ng'ālyoontooniitēnyi :nyēē kiinkētēē kule bēsyōōsyēk :chu-
utēchu chēbo tiing'āt. 19 Kiibetyeenyee keey :bichoo wōlēē
kēēmiitē ānkubēēchi keey. Nteenee ākoo kimā chēēchoo man
:bichoo kuuyu nto ki chēēchoo, nto mēēbērē kibākooktēēch.
Nteenee, kiiboorwēēch :wōlēē kibeeta kule kimāmii mbo
:akeenke ām bichooto nyēē ki nyēēnyoo.

20 Nteenee kiikung'aabeenaak akweek :Yēēsu Tāmirmiryēēt
ānkōōsēwunootiin :tukul. 21 Mēēbērē āmiitē āsirwook kuuyu
-mōōnkētē manta, nteenee āsirwook kuuyu ōnkētē. Nto subak
ōnkētē kule māmii :ng'ālyoo nyēbo ng'wiiynan nyēē chōōnēē
manta. 22 Ng'wiintēēt ku ng'oo? Ng'wiintēēt ku nyoo mwooyē
kule mā Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyoo kiiyooku :Yēyiin. Kwi-
iliintēētaab Kiriistō :nyoo nyēē tāyē Baaba āk Lakwanyii.
23 Chiito :nyēē tāyē Leekweet kukaakutay nkinee Kwaan. Nto
nyoo chāmē Leekweet kuchāmē nkinee Kwaan.

24 Māchāktōōs okas kule koonamte mēt kiyēē kyookasaanu
kuchakee kēny. Yoo koonamte mēt, +mōōtēbunēē komostaab
Leekweet āk Baaba. 25 *Soboontaab kibchuulyo :nyiitēnyi
nyoo /kikēēkuurtoowēēch.

26 Āmiitē āsirwook ng'aleechu kurubta keey biiko
choo syēēmē kule kukentaak. 27 Nteenee kyōōnyōōru
:akweek Tāmirmiryoonoo king'oobēēnook :Yēēsu. Yoo
miitē :Tāmirmiryēēt āriing'woong', mēēbērē ōtiiyēē keey
kāānēētēywēēkaab biich buch. Nteenee nyēē inēētook
kurubta keey āk kiy ake tukul nyēē yēmāktōōs, ku
Tāmirmiryēēt. Inee :nyoo manta āmāng'wiiynānē. Kunyoo,
orub kāānēētēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānkōōkiilchi Yēēsu.

28 Kunyoo ii, biikyuu, ōkiilchi Yēēsu, sukung'eet kēētinyē
man nyēē -mākēēmuuytōōsii ām taayeenyii ām bēsyēēt nyoo

2:16 Room. 13:14; Ēfēēs. 2:3 **2:17** 1Kōōr. 7:31; 1Yoowa. 2:5 **2:18** 2Tēēs. 2:3-4; 1Yoowa. 4:3; 2Yoowa. 7 **2:19** Yēyuut. 20:30 **2:20** 1Yoowa. 2:27 **2:22** 1Yoowa. 4:2-3; 2Yoowa. 7 **2:23** 1Yoowa. 4:15; 2Yoowa. 9 **2:24** 1Yoowa. 2:7 **2:25** Yoowa. 5:24 **2:27** Yoowa. 14:16, 26

chōōnēē. 29 Kuu yoo ōnkētē kule churtaat :Yēēsu, ōnkēt naas
kule chii ake tukul nyoo yēyē kiyēē churtaat kubo :nyoo Yēyiin.

3

Ōbuur kuu wōloo ibuurtooy :lōkōkaab Yēyiin

1 Chāmēēch sōō, :Yēyiin nyēē tyaa kut / kēēkuurēēch kule
lōkōkaab Yēyiin. Ānku man, kēēyēku cheechii. Kiito nyēē yēyē
biiko alak simēēnkētēēch ku kule -mēēnkētē :icheek Yēēsu.
2 Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, kāākēēyēku lōkōkaab Yēyiin
ānkoo toombo kutook mbo kule +mākēēyēku nee lētuunoo.
Nteenee, kiinkētē kule yoo kēēyēēw :Yēēsu, +makeekerkeyiitu
āk inee kuuyu +makeekas inee kuu wōloo wuunto. 3 Chii
ake tukul nyoo boontēē ng'ālyoontooni mooyēēt, kōōbuurē ām
soboonto nyēē tiliil kuu wōloo wuunto :Yēēsu.

4 Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōki, kāākwiiri :nyoo
kiruutēkaab Yēyiin. Kubooyiit man ng'ōōki / kyiiri
kiruutēkaab Yēyiin. 5 Nteenee, ōnkētē kule kichō :Yēēsu
sichokōōbuuktoowēēch ng'ōōkiswookikyoo, ānkōōnkētē :akweek
mbo kule mātinyē :Yēēsu ng'ōōki ake tukul. 6 Chii ake tukul
nyoo kiilchinē Yēēsu māyēyē ng'ōōki. Nto nyoo yēyē ng'ōōki
-mēēnkētē :chiichoo wōlēē wuu :Yēēsu.

7 Biikyuu, -mookany /kiiberbeeraak. Chii nyoo yēyē kiyēē
māchē :Yēyiin ku churtaat :nyoo kuu yoo churtaat :Yēēsu.
8 Nto nyoo yēyē ng'ōōki, kubo :nyoo Kibrōkōsyoontēēt, ku-
uyu chōōnēē :ng'ōōki Kibrōkōsyoontoonoo nyoo kiikuyeyaan
ng'ōōki kung'eetee kēny. Nteenee kichōōnii :Lakwataab Yēyiin
chokooburyeet yiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt. 9 Māmii :chii
nyēbo Yēyiin nyēē tāsē taay kuyēyē ng'ōōki yoo miitē :Yēyiin
āriinyii. -Mēēmuuchē kuyey :chii nyēbo Yēyiin ng'ōōki. 10 Mii
:ng'ālyoo yu nyēē /kiinkētēē kule lōkōkaab Yēyiin :chu, nto choo
kubo Kibrōkōsyoontēēt. Chii ake tukul nyoo māyēyē kiyēē
churtaat, kumābo :nyoo Yēyiin. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii
:chii nyoo māchāmē ng'eetaabkaamet.

Māchē kēēchoomtōōsii kuu wōloo chāmtēēch :Yēēsu

11 Ng'ālyoo nyēē kyookasaanu ku kule, māchē
kēēchoomtōōsii. 12 -Mookany keekerkeyiitu ākoo Kaayin
nyoo kibo Kibrōkōsyoontēēt, nyoo kibārē ng'eetaabkaamet.
Kibārchi nee ng'eetaabkaamet? Kibar kuuyu kimiyootēch
:ātēbuutēkyii nteenee ki kāroomēch chēbo nyiin.

2:28 Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:21 **2:29** 1Yoowa. 3:7, 10 **3:1** Yoowa. 1:12; Room. 8:14-17; 1Yoowa. 3:10; 4:6 **3:2** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 3:18; Filib. 3:21; Kolos. 3:4 **3:5** Yoowa. 1:29; 2Kōōr. 5:21; 1Bēt. 2:24; 1Yoowa. 1:7, 9; 2:2, 12, 22; 3:18; 4:10 **3:6** Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:9; 5:18 **3:8** Mat. 12:26-29; Yoowa. 8:44 **3:10** 1Yoowa. 2:9, 29 **3:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 4:11 **3:12** Toowu. 4:8; Yuuta 11

13 Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, -mōōlātē yoo kāwēchook :biiko
ām kōōrooni. 14 Kiinkētē kule kookeekwaanee wōlēē mii :meet
ankookeeyitu wōlēē mii :soboonto. Kiito nyēē kiinkētēē ku
kule kēēchāmē mbo ng'eetaabiya. Chii ake tukul nyoo wēchē
ng'eetaabkaam, tākumii :nyoo wōloo mii :meet. 15 Chii ake
tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, ku miyaat :nyoo kuu
rumiin. Ābērē ōnkētē kubooyiit man kule mātinyē :rumiintō
*soboontaab kibchuulyo.
16 Kiyēē kōōnēēch kiinkēt wōlēē wuu :chamateet ku
kule kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo acheek. Kunyoo,
mākwēēch nkacheek kiikooytooy soboonwēkyoo kubo mbo
ng'eetaabiya. 17 Yoo boonto :chii tukuukyii ānkukāsē kunyālilē
:ng'eetaabkaamet āmāriirēē nyiin ii, kōōmuuchē kule nee
kuboonto :chiichoo chamateetaab Yēyiin? 18 Biikyuu,
-mookany kiiyiilē kuutuweek buch kule kēēchoomtōōsii,
nteenee māchāktōōs kiibooruneē chamataanaa yēyuutēkaab
manta. 19-20 Yoo kēēyēyē kuu nyooto, kiinkētēē yooto kule
kēēbooyē manta. Yoo kāmwooy :kāāsōōtēywēēkyoo kule
-mākēēboontē manta, okany kēēyisu kāāsōōtēywēēchoo yoo
mēēmiitē taayeetaab Yēyiin. Māchāktōōs kēēmwooyē kule wōō
:Yēyiin kusiir kāāsōōtēywēēkyoo ānkōōnkētē :inee kiy ake tukul
nyēē kēēyēyē.
21 Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāmwooy :kāāsōōtēywēēkyoo kule
kēēboontē man, +mākiiyyoong'iisyē taayeetaab Yēyiin nyēē
māmii :muyātēēt 22 ānkēēnyōōru kiy ake tukul nyoo kēēsoomē,
kuuyu kēērubē mākuutēkyii ānkēēyēyē kiyēē ing'ērēēchē inee.
23 Mākuutyēētaab Yēyiin ku kule, māchāktōōs kiiyēnchinē kule
Lakwataab Yēyiin :Yēēsu ānku Kāārārookiintēēt. Māchāktōōs
kēēchoomtōōsii kuu yoo / kēēmwooytoowēēch. 24 Biiko choo
rubē mākuutēkaab Yēyiin :chēē kiikunoomnyo āk Yēyiin. Kiyēē
kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēt
nyoo kiikurōōbwēēch.

4

Ōriibēē keey biiko choo mātinyē manta

1 Chōōrōōnuutēkyuu, kookukwaanaat :biich chēē chaang'
chēē yibē keey kule *wōōrkooyikaab Yēyiin. Kunyoo,
-mōōyēnchi ng'al alak tukul choo kookas. Nteenee, ōrōōtootē
nyēē karaam sōōnkēt yoo kwoonēē man wōlēē mii :Yēyiin.
2 Okany āboorwook wōlēē sōōnkētitooy biiko chēē boonto
Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule

3:13 Yoowa. 15:18-19 **3:14** Yoowa. 5:24 **3:15** Mat. 5:21-22; Ng'oong'. 21:8
3:16 Yoowa. 15:13; Kala. 1:4 **3:17** Kiruu. 15:7 **3:18** Yāāk. 2:15-17 **3:21**
1Yoowa. 2:28; 4:17 **3:22** Yoowa. 15:16 **3:23** Yoowa. 6:29; 13:34 **3:24**
Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 4:13 **4:1** Mat. 7:15; 1Tēēs. 5:21; 1Yoowa. 2:18

kichō :Yēēsu Kiriistō kōōrēēt kuu chii, kuboonto :chiichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 3 Nto chii ake tukul nyoo māchāmtooy kule wuu nyooto, mābo :nyoo Yēyiin nteenee kwiiliintēētaab Kiriistō. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab Kiriistō, nteenee kookukwaanaat mbo :alake kēny.

4 Biikyuu, ōbooyē :akweek Yēyiin. Kyoobiirte choo kwiilē Kāārārookiintēēt kuuyu Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo ōboontē :akweek ku wōō kusiir nyoo bāwu tāmirmirook choo miyootēch choo iwārē biiko ām kōōrooni. 5 Bo :kwiilōōtichoo kōōrooni. Kunyoo, ng'āloolootē ng'al chēē rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni ānkukāsyinē :biikaab kōōrooni. 6 Nteenee kēēbooyē :acheek Yēyiin, nto nyoo chāmē Yēyiin kukāswēēch. Nto nyoo mābo Yēyiin, kumākāswēēch. Kēēlooto :nyēē kiinkētēē tāmirmiryēēt nyēbo manta ākoo nyēbo ng'wiiynan.

Chamateetaab Yēyiin

7 Chōōrōōnuutēkyuu, okany kēēchoomtōōsii kuuyu toowunēē :chamateet wōlēē mii :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmē ake, kubo :nyoo Yēyiin ānkōōnkētē Yēyiin. 8 Nto nyoo māchāmē ake, kumēēnkētē wōlēē wuu :Yēyiin kuuyu Yēyiin ku chamateet. 9 Kiiboorwēēch :Yēyiin chamateenyii yu kikōōnu Lakwanyii akeenke baateey kuchō kōōrēēt sukung'eet kēēsobchē kubununēē Lakwanaa. 10 Chamataanaa kumēēbērē acheek :chēē kikeecham Yēyiin, nteenee kichameech :Yēyiin kut kukōōn Lakwanyii kuyēk kōrōsyoo / sikēēnyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo. 11 Chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin kuu nyooto, kumākwēēch nkacheek kēēchoomtōōsii. 12 Ānkoo māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee yoo kēēchoomtōōsii kēēboontē keey Yēyiin ankumakuchurta :chamateenyii ām wōlēē kēēmiitē.

13 Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēnyii nyoo kiikukōōnēēch. 14 Kookeekasee :acheek koonyekyoo ānkiibooru kubooyiit man kule kōōkukōōn :Baaba Lakwanyii chokooraraach kōōrēēt. 15 Yoo kachamta :chii kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu, ku akeenke :chiichoo āk Yēyiin. 16 Kiinkētē :acheek chamateet nyēē boontēēnēēch :Yēyiin ānkiikoosēē keey chamataanaa.

Chamateet :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kiilchinē chamateet, kiikunoomnyo :nyoo āk Yēyiin. 17 Yoo kēēboontē chamateet ānkiibuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēēsu ām kōōrēēt, kēēmiitē kiibooru chamateet nyēē churtaat. Yooto nanyuun,

---

4:2 Yoowa. 1:14; 1Kōōr. 12:3 **4:3** 1Yoowa. 2:18, 22 **4:4** 1Yoowa. 5:5 **4:6** 1Yoowa. 3:1; 2:4 **4:10** Room. 5:8; Yoowa. 3:16 **4:10** 1Yoowa. 2:2; 3:5 **4:11** Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 3:11; 4:21; 2Yoowa. 5 **4:12** Yoowa. 1:18; 1Yoowa. 2:5; 4:17 **4:13** Yoowa. 14:16; Room. 8:4-6, 9, 14 **4:14** Yoowa. 15:27; 4:25 **4:15** 1Yoowa. 2:23 **4:16** Yoowa. 15:4-5

-mākēētinyē muyāt ām bēsyēēt nyoo / kiitiilchinē biiko ng'aleek. 18 Māmuyē :chii nyoo tinyē chamateetaab Yēyiin kuuyu kwētē :chamateet nyēē churtaat muyātēēt. Yoo kāmuyēē :chii /kiing'woonchi, kōōbooru :yooto kule mānāākich :chamateetaab Yēyiin nyēē boonto.

19 Kēēchoomtōōsii kuuyu kisimkuchameech :Yēyiin. 20 Yoo kāmwooy :chii kule chāmē Yēyiin āmāchāmē ng'eetaabkaamet, ku ng'wiin :chiichoo. Yoo māchāmē :chii ng'eetaabkaamet nyoo kāsē ii, makucham kule nee Yēyiin nyoo manaakas? 21 Mākuutyēēt nyēē kikōōnēēch :Yēyiin ku nyi: Māchāktōōs :chii nyoo chāmē Yēyiin kuchāmē nkinee ng'eetaabkaamet.

5

Tinyē soboonto :chiito nyēē kiikuchamta Lakwataab Yēyiin

1 Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu, kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo chāmē kwaaniitaab leekweet, kuchāmē mbo nkinee leekweet. 2 Kiinkētē kule kēēchāmē lōkōkaab Yēyiin yoo kēēchāmē Yēyiin ānkēērubē mākuutēkyii. 3 Kiyēē ibooru kule kēēchāmē Yēyiin ku kēēriib mākuutēkyii, āmānyikisyēēch :mākuutēchoo. 4 Chii ake tukul nyoo bo Yēyiin, kubiirtooy miyootyēēt nyēē mii kōōrooni. Yoo kakiikaasee keey Yēyiin, +mākiibēl kōōrēēt. 5 Ng'oo :nyēē isyēēntooy kōōrēēt ēē? Nyēē isyēēntooy ku nyoo chāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu.

6 Yu kichōōnii :Yēēsu Kiriistō kōōrēēt, kibununēē bēēko āk korotiik.* Mēēbērē kibununēē bēēko baateey, nteenee kibununēē bēēko ākoo korotiik. Mwooyē :Tāmirmiryēēt ng'aleechu, ānkumwooyē :Tāmirmiryēēt kiyēē bo man. 7 Miitē :tukuuk sōmōku chēē iboorwēēch kule kichō :Yēēsu kuu chii. 8 Tukuuchooto ku: Tāmirmiryēētaab Yēyiin, bēēko āk korotiik. Ibooru :tukuuchu sōmōku kiito akeenke. 9 Yoo kēēchāmē kiyēē mwoowēēch :biiko ii, +makeecham sōō, nyēē tyaa kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii! 10 Chii ake tukul nyoo chāmtooy Lakwataab Yēyiin kōōnkētē man kule inee :nyooto. Nto chii nyoo māchāmtooy ng'aleechu, kumwooyē :nyoo kule ng'wiin :Yēyiin kuuyu manaachamta kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii.

11 Kimwoowēēch :Yēyiin kule kiikukōōnēēch *soboontaab kibchuulyo. Kēēnyōōru soboonooto kubununēē Lakwanyii. 12 Chii nyoo boonto Lakwataab Yēyiin kutinyē soboontaab

---

4:17 Yoowa. 3:18; 5:24-25; 1Yoowa. 4:12; 3:21 **4:20** 1Yoowa. 2:9 **4:21** 1Yoowa. 4:11 **5:1** Yoowa. 4:25 **5:3** Mat. 11:30 **5:4** Yoowa. 16:33

5:5 Room. 8:37-39; 1Yoowa. 4:4 * **5:6** Ibooru :ng'ālyoontēēt 'korotiik' ām yu kule 'meet'. Isōōtē :biiko alake kule ibooru :ng'ālyoontēēt 'bēēko' 'kwootēēk' kuu yoo iboorunoot ām Yoowaana 3:5, nto alak, kōōsōōtē kule ibooru 'bēēkaab bātisāniisyēēt'. **5:6** Yoowa. 19:34; 16:13 **5:10** Room. 8:16; Kala. 4:6

kibchuulyo. Nto nyoo māboonto kumātinyē soboonooto.
13 Āsirwook akweek choo ōkoosēē keey Lakwataab Yēyiin
ng'aleechu sōōnkēt kule ōboontē soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoo nyēē /kiiwoong'tēē

14 Kēēboontēē mooyēēt kule yoo kēētēēbē kiyēē chāmwēēch
:Yēyiin, mākukāswēēch. 15 Yoo ākoo kiinkētē kule kāswēēch
ām kiy ake tukul nyoo kakeesaay, kiinkētē ām yooto kule
kēēnyōōru kiyēē kēētēēbēē.

16 Yoo ikāsē kuyēyē :ng'eetaabkoomēt ng'ōōkisto nyēē
-mēēsākyinē kōōboot soboontaab kibchuulyo, isaay Yēyiin
kunyōōchi kaat. Yooto, mākōōkoochi :Yēyiin chiichoo
:soboontaab kibchuulyo. Mii :ng'ōōkisto nyēē yēyē chiito
kōōboot soboontaab kibchuulyo. Mēēbērē kāāmwoowu kule
isaay ām ng'ōōkisto nyēē wuu nyoo. 17 Miyaat :ng'ōōki
ake tukul. Nteenee, mii :alake chēē māyēyē chii kōōboot
soboontaab kibchuulyo.

18 Kiinkētē kule mēēbērē tāsē taay :chii nyēbo Yēyiin kuyēyē
ng'ōōki. Riibē :Lakwataab Yēyiin chiichoo nyēē mākoy kutiiny
:Kibrōkōsyoontēēt. 19 Kiinkētē kule kēēbooyē :acheek Yēyiin.
Nteenee bāwu :Kibrōkōsyoontēēt kōōrēēt. 20 Kiinkētē mbo
subak kule kiikuchō :Lakwataab Yēyiin ankiikuyeyeech ki-
inkēt Yēyiin nyoo manta. Kēēyēku cheechii kuuyu kēēbooyē
Lakwanyii. Kubooyiit man :inee ku Yēyiin anku soboontaab
kibchuulyo.

21 Biikyuu, kāāmwoowook, osaanee keey kiy ake tukul nyēē
imuuchē kootabaaneenaak wōlēē mii :Yēyiin.

5:12 Yoowa. 5:24 **5:13** Yoowa. 20:31 **5:15** Yoowa. 15:16 **5:15** Māārkō 11:24 **5:16** Māārkō 3:28-29 **5:18** Yoowa. 17:15; 1Yoowa. 3:6 **5:19** Yoowa. 12:31; Kala. 1:4 **5:20** Yoowa. 1:14, 18; 17:3; 20:28 **5:21** 1Kōōr. 10:14; 1Tēēs. 1:9

Barweetaab Āyēēng' nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: / Kēēsirchinē barwaani biiko alak chēbo Kiriistō chēē mēēnkētootiin kuuyu yēyiisyēē :Yoowaana ng'al chēē iyēēlootiin simēēboor kule ng'oo :chooto. / Kikiikēēwusoot biikaab Kiriistō kut kikiikuwunyaatee keey koorin yoo sooyē. / Kēēkuurē kaniseet kule 'Cheebyoosya nyēē chamaat', nto biiko chēbo kanisaanaa ku 'lōkōkaab cheebyoosyaanaa'. Nto kaniseet nyēē kisiriisyēē :Yoowaana yooto ku nyēē / kikēēkuurē kule 'cheebkaamet'. -Mēēbooru keey :Yoowaana nkit nteenee kuurē keey kule 'boontēēt'. Ikiimchinē :Yoowaana biiko choo kāsē ng'aleekyii kukoonyit kiruutyēētaab chamateet kuu wōloo kiiboorunto :Kiriistō ankwaamta nyoo kiikukasaan kung'eetee / kākyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ikomkoomu mbo subak bichoo kule kuyēk toomōōn sukung'eet kōōkuykuuchiin kāānēētiisyēētaab manta āk nyēbo lembech. Yoo keechaayta :chii kāānēētiisyō nyēbo lembech, kaakukwaanee nkit kubo ng'aleechaa.

Kyoorōōr keey :Yoowaana ānkumākyi biiko bērur

1 Anii nyoo boontēēt nyēē wōō. Āmiitē āsiruung' cheebyoosya nyēē ikweyaat āk lōkōkuuk. Āchāmook manta. Mēēbērē anii baateey :nyēē āchāmook nteenee chāmook :nkicheek biiko tukul choo chāmē ng'ālyoontēētaab manta 2 nyoo kiikēēnyōōru. +Mākiibuurtē ng'ālyoontoonoo ākookoy. 3 Mākōōbēruurēēch :Baaba Yēyiin kuboonto keey āk Lakwanyii Yēēsu Kiriistō. Makuriireeneech +ānkumākēēnyōōru kaalyeet yoo kiibuurtooy chamateet āk manta.

Choomnyēēt

4 Ang'erechaat miisin, kuuyu kyaakas lōkōkuuk alak kurubē ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kimwoowēēch :Baaba. 5 Neennyi ii, cheebyoos, āmwoowuung' kule ōchoomtōōsii. Mēēbērē mākuutyēēt nyēē lēēl :ng'ālyoontoonoo, nteenee kimiitē :mākuutyoonoo kung'eetee kēny. 6 Chamateet ku yoo kēēyēyē kiyēē mwoowēēch :Yēyiin. Kuu yoo kisimokas ām taay, kimwooy kule māchē ōbuurē ām chamateet.

1:1 3Yoowa. 1 **1:4** 3Yoowa. 3 **1:6** 1Yoowa. 4:11; 2:7 **1:6** Yoowa. 14:15; 1Yoowa. 2:5

-Mookany /kiiberbeeraak

7 Miitē :biich chēē chaang' chēē ibērbēēriisyootē. Māchāmtooy :bichu kule kichō :Yēēsu kōōrēēt kuu chii. Chii nyēē mwooyē kuu nyooto ku ng'wiin ānkukwiilē *Kiriistō. 8 Ōriib keey sukung'eet -mōōboot kiyēē kiikēēchoosyi, / sikēētuwēnook kuyitita. 9 Chii nyoo mārubē kāānēētēywēēkaab Kiriistō ānkutāsyi cheechii, mābo :nyoo Yēyiin. Nto nyoo karub kāānēētēywēēkaab Kiriistō, kubo :nyoo Baaba āk Lakwanyii. 10 Yoo kāchō :chii ake tukul wōlēē ōmiitē āmēēbērē kāyibwook kāānēētēywēēchu, mataach :chii kuchō kanyii. 11 Nto chii ake tukul nyoo katorooch chiichoo, mākunoomnyo :tukwaay ām miyootyēēt nyēē boonto :chiichoo.

Kāā-āmiisēēt

12 Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsirwook, nteenee -māāmāchē tāāyēyiisyēē kartaasiit āk kalaamuut. Ābērē +māāruutoochook subokyaam :tukul lōkōōy kēēboontē keey sukung'eet kuyitita :ng'erekweekyoo.

13 Isubooyook :lōkōkaab chēēbkoomēt nyēē kweyaat.

1:7 1Yoowa. 2:18; 4:1-3 **1:9** 1Yoowa. 2:23 **1:10** Room. 16:17 **1:12** 3Yoowa. 13-14

Barweetaab Sōmōk nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ki chaang' :wuuyinwēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kubāytooyiisyē :Tyooturefe nyoo ki kāāntōōyiin kibkerkoong'nyaa. Kiiyookto :Yoowaana biikyii alak chēē kiyēyiisyē āk inee nteenee kitay :Tyooturefe. / Kikeekwet mbo biikaab kanisa choo kitaach bichoo / kikiiyooku. Kitaach mbo :Kāyō bichoo kiiyooku :Yoowaana ānkoo kimēēnkētē bichoo. Kunyoo kisirchi :Yoowaana Kāyō barwaani yoo kitāsirchinē kāāntōōyikaab kanisa. Tēmētēēryō :nyēē kiyibchinē Kāyō barweet.

Kyoorōōrchi keey :Yoowaana Kāyō ānkumākyi bērur

1 Anii nyoo boontēēt. Āmiitē āsiruung' inyiing' choorweenyuu Kāyō, nyoo āchāmiing' manta. 2 Choorweenyuu, āsooyē Yēyiin kule inyōōru bāybooyyēēt āk kaalyeet ām kiy ake tukul nyēē iyēyē. Ānkētē kule imiitē iriibē nyēē karaam, ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

3 Kōbokumwoowoo mbo :ng'eetaabiya alake wōlēē iriibtooy ng'ālyoontēētaab manta. Kunyoo, ang'erechaat miisin. 4 Māmii :ng'erekweek alake chēē āboontē kusiir chēbo akas kule mii :lōkōkyuu kubēēsyētēē manta.

Karaam /kēēyēētyēēchinē tāyēēk

5 Choorweenyuu, imiitē iyēyē kiyēē karaam kuuyu kweetaach mbo ng'eetaabiya ānkoo kō tāyēēk. 6 Kōbokwoomchi :bichooto 'kwēētoochē kaniseet ām wōli kurubta keey ākoo chamateeng'uung'. Ābērē +meeyey nyēē karaam yoo kēēāmiis tāyēēchu āyooku ām kēēlto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin. 7 Kuu yoo kiyēchinē :bichoo Yēēsu yiisyēēt, manaamach kuyēētyēēchi icheek :biiko choo manaanam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 8 Kunyi, māchāktōōs kēēyēētyēēchinē biiko chēē wuu chooto sukung'eet kēēyēyiisyē :tukul kubo ng'ālyoontēētaab manta.

Kāāntōōyiin nyēē miyaat

9 Kyāāsirchi barwa kaniseet nyoo imiitē, nteenee mākāswēēch :Tyooturefe nyoo kicham kuyēyē keey kuyēk kāāntōōyiintēēng'waa. 10 Kunyi, yoo kāāchōō, +māchāāsyooru

1:1 2Yoowa. 1 **1:3** 2Yoowa. 4 **1:6** Tiitō 3:13 **1:8** Ibu. 13:2

kiyēē mii kuyēyē. Kiitoomchēēch ng'ālyoo nyēē miyaat. Mēēbērē nyoo baateey, māchāmē kut kutorooch mbo ng'eetaabiya choo kēēytooy. Kērēktooy mbo subak choo māchē kutōrōōkiis nto nyoo kātōrōōkiis, /kēēchēkwēytēē kanisa.

11 Choorweenyuu, -meerub tukuuk chēbo ng'ōōki, nteenee iyēyē chēē kāroomēch. Chii nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo yēyē chēbo ng'ōōki, -mēēnkētē :nyoo Yēyiin.

Tēmētēēryō āk kāā-āmiisēēt

12 Ng'āloolēē :chii ake tukul Tēmētēēryō nyēē karaam. Nto subak ibooru mbo wōlēē rubtooy :inee ng'ālyoontēētaab manta. Kēēng'āloolēē :nkacheek nyēē karaam ānkiinkētē :inyiing' kule man :kiyēē kēēmiitē kēēmwooyē.

13 Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsiruung', nteenee -māāmāchē taasiruneeniing' kalaamuut.
14 Ābērē machaakasiing' ām lēēkitō subokyaam :tukwaay lōkōōy.

15 Ibuurtē tāloosyēēt. Isubooyiing' :chōōrōōnuutēk ām wōli. Kunyi, isubaay :nkinyiing' choorwa ake tukul ām wōloo.

1:11 1Yoowa. 2:29 **1:14** 2Yoowa. 12

Barweetaab Yuuta

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kuu yoo tookunoot ām barwaani, Yuuta ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē lōkōōywēchu. Yāākōbō nyiitēnyi :nyoo ki kāāntōōyiin nyēē kitookunoot nyēbo kaniseetaab Yēērusālēēm ānku ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu ānku inee mbo nyoo kisirē barweet nyoo bo Yāākōbō. / Kiisōōtē kule ki Yuuta nyēē ki mining' ām mbo ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu choo ki ang'wan (Mataayo 13:55). Tinyē :barwaani komoswookik chēē chaang' chēē bēēchiintōōs āk chēbo nyoo bo Bētērō nyēbo āyēēng' ānkōōmuuchē /kikēēsirē barwaaniitēnyi ām bēsyōōsyēk chēē ng'ēri kung'eetee /kakiiwaany nyiitēnyi bo Bētērō nyēbo āyēēng'. Kuu yoo ng'ēētē :Yuuta ām kērēywoontēētaab 18 kutwech 2 Bētērō 3:3, kuyemaat /kēēchāmchiin kule kiinkētē :inee 2 Bētērō. Yēyiisyēē :tukwaay ng'ālyoontēēt akeenke nyēbo kuutiitaab Kirikiik nyēē /kēēnyōōrchinē 2 Bētērō 3:3 āk Yuuta kērēywoontēētaab 18. Imuuchē mbo ku man kule twēchē :Yuuta āk Bētērō kāānēētuutēk alak chēbo lēbkēēyik. Tookunoot kubooyiit man ām wōlēē / kikeetetita ng'aleek chēbo kuutiitaab Kirikiik ām bārōōnōōchu tukwaay kule twēchē :Yuuta ng'aleekaab Bētērō. (Isōōtē mbo :biiko alake kule Bētērō :nyēē twēchē ng'aleek chēbo Yuuta.) Mii :ng'aleek alake barwaani bo Yuuta chēē / kiisōōtyinē kule kirutunēē kitaabuut nyēbo Enok nyēē kiinkētoot miisin bēsyōōsyēchooto ām wōlēē mii :Yuutayeek choo kimanaachamta Kiriistō āk choo kikiikuchamta Kiriistō. Nteenee kikuskus :kitaabuuni bo Enok nyēē kimayemaat kuyēk akeenke ām choo mii ra Biibilyaa. Twēchē :barwaani bo Yuuta kitaabuutaab Enok ām kērēywoontēētaab 14-15.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ikiimchinē :Yuuta biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō kusatee keey wōlēē mii :kāānēētikaab lembech choo mii kōōchutchuutyinē kāāyēnēētaab biikaab Kiriistō kumāchē kung'eeny koowaany kubuntēē kāānēētiisyēētaab lembech āk ming'ātēētaab soboonto nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin. Mākōōng'woonchi :Yēyiin kāānēētichoo bo lembech. Nteenee māchāktōōs kururyootiin :moonik biiko choo kichootiin ām kāāyēnēēt sukuriirēē choo kuskus āk choo tākutinyē tōsōōsyo ām ng'al. Kwaam :biiko booryēēt kōōkomkoom soboonwēkwaa kubuntēē kāāyēnēēng'waa.

Kyoorōōr keey :Yuuta ānkumākyi biiko bērur

1 Anii :nyoo Yuuta, ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō, nyēē
āyēyē yiisyēētaab Yēēsu Kiriistō. Āsirwook akweek biiko choo
/kiikeekweyaak ānkuchāmook :Baaba Yēyiin ānkuriibook :Yēēsu
Kiriistō. 2 Kuriireenaak :Yēyiin miisin ānkukōōnook kaalyeet āk
chamateet.

Kāānēētikaab lembech

3 Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kāāmāchē miisin asirwaak
kiyēē rubtooy keey āk soboonto nyēē lēēl nyoo kēēboontē
:tukul, kaakas kule māchāktōōs ākiimook soo-am booryēēt
ōriib kāānēētuutēchoo kyōōyēnchi choo kiikoochinē :Yēyiin
biikyii. 4 Kōōkuwoow keey :biiko alake chēē moosē cha-
mateetaab Yēyiintēēnyoo sukunyōōr kiyēē yēētēē keey ām
ng'ōōkiswookikwaa ankutay Yēēsu Kiriistō nyoo :inee nkit
Mokoryoontēēnyoo ānkubāwu kiy ake tukul. /Kisimkeesir kēny
kule +/makiiruusta bichoo.

5 Ānkoo ōnkētē sinee :akweek ng'aleechu, āmāchē āsōōtwook
kule kisār :Yēyiin biikyii kung'ēētyēē Miisir. Nteenee
kichokōōmukuus lētuunoo biiko choo kitay kōōyēnchi inee.
6 Ōsōōtyēēchi baa :akweek malayikaanik choo kikeeytee
kāāmuukēywēēk choo /kikiitōōrtoochinē, nto yooto kubakaakta
wōlēē kiminyē. Kiikoochi :Yēyiin malayikaanichaa wōlēē
bo mēēnān ānkurātootiin ām nyōrōōrōōnikaab kibchuulyo
ākoy bēsyoonoo wōō nyoo +/ mabokiiruustee. 7 Okas
mbo subak kiyēē kiyeyakay ām Sōtōm, Komoora ākoo
kiriinkōōsyēchoo kilēēkitēē yooto. Kisikōrākiis :nkicheek
biikaab kiriinkōōsyēchoo kuyey ng'aleek chēbo sikornaanti
āk martaayeet. Yooto /kiimukuusēē bichoo maata, ng'ālyoo
nyēē iboorwēēch kule +/mākiing'woonchinēē biiko choo kayey
ng'aleek chēē wuu chooto maataab kibchuulyo.

8 Ām ng'aleek chēē wuu chooto, nyēērēē :kāānēētichoo
bo lembech bōōrwoonikwaa ām choolwookātēēt nyoo yēyē.
Mōōntooy :bichoo kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ānkuchubē
tāmirmirook chēē miyootēch choo kōrōōmēch. 9 Ānkoo mbo
yoo kikwiilē keey :Mukāyil nyoo malayikeet nyēē wōō
āk Kibrōkōsyoontēēt kubo muustaab *Muusa, kiiywey
kuchub Kibrōkōsyoontoonoo. Nteenee kimwoochi kule,
“Kōōburyoong'tiing' :Yēyiin.” 10 Nteenee chubē :bichoo mbo
ng'aleek chēē -mēēnkētē. Tōōrtooy bichoo :moonik kumukuus
kuu tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. 11 Lēyyē, ng'woonin
nyēē tyaa :nyēē mākunyōōr :bichoo! Kaakurub kēēltaab
Kaayin. Kāākuyisyi keey komostaab Balaam nyoo kiboonto
muchastaab beesaanik. Kāākukāwōōtēn :bichoo kuu yoo

1:1 Mat. 13:55 **1:2** 2Bēt. 1:2 **1:3** 1Tēm. 6:12 **1:4** Kala. 5:13 **1:5** Chuy. 12:51; Kāāyiit. 14:29-30; 1Kōōr. 10:5 **1:9** Tān. 10:13, 21; Seka. 3:2

kikāwōōtēnē :Koora. Kunyi, +/ mākiimukuus nkicheek kuu yoo /kikiimukuusē Koora. 12 Biich :choo chēē mānyoolu ām kaabsaakwa nyoo bo choomnyoot. Yoo ō-āmiisyē :tukul kulāklākānē āmit nyēē māmuytōōs. Kerkeey :bichoo bool chēē iwuuyē :yoomat āmāboonto roob. Kerkeey keet chēē māboonto lokoyeek ānkoo ku bēsyōōsyēk :chooto chēē yēyēē lokoyeek. +/ Makeeng'eyta ānkubēk meet nyēbo āyēēng'. 13 Kerkeey :bichoo araarayta nyēē tinyē :bēēkyii bukaanteet nyēē tuuroot kubo tukuuk chēē mānyoolu chēē yēyē. Kerkeey :bichoo kookeelik choo ibētyēēnyēē keey wōlēē mii :chuut. Tākyinē keey :choo wōlēē mii :mēēnānēētaab kibchuulyo.

14 King'oor :Enok, tilyaanaa kibo tisab ām areetaab Aatam, ng'aleekaab bichuutēchu. Kimwooy kule, “Okas! Mākuchōōnto keey :Mokoryoontēēt lukēētaab biikyii chēē chaang' miisin. 15 +Mābokōōtiilchi chii ake tukul ng'aleek chēē kiikuyey ankooruusta biiko tukul choo mābo Yēyiin kubo rōkōsng'waa ākoo ng'aleek tukul choo miyootēch choo kiikumwooy kumoolootēē Yēyiin.” 16 Ing'unyng'uung'tōōs :bichu kwaak kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat. Rubē :icheek muchasng'waa nyoo samis. Ng'āsootē keey kōōchooytooy alak sukuboorēē :icheek yooto.

Kuriib keey :chii

17 Nteenee ii, chōōrōōnuutēkyuu, -mōōwuutyēē kiyēē kisimkumwooy *:lēbkēēyikaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. 18 Kimwoowook kule mākutook :biiko ām bēsyōōsyēkaab lētuut chēē kiikubāw :muchasta. Mākōōnchuruurook kuyēyē ng'aleekwaa bo rōkōsto. 19 Biiko chēē wuu chuutēchu :chēē yibu bcheyateet. Rubē :bichooto ātēbuutēkaab biikaab kōōrēēt choo māboonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

20 Nto akweek ii, chōōrōōnuutēkyuu, māchāktōōs ōtitiirē keey ām kaakaaseeng'woong' nyēē tiliil ānkōōsooyē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin. 21 Ōriib keey sōōbuurtē chamateetaab Yēyiin yoo ōkānyoonu bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu nyoo riirēēnook. Māchokukōōnook soboontaab kibchuulyo. 22 Ōriirēē biiko choo botyinē :tonkoy ām kaakaaseeng'waa. 23 Ōsāru biiko choo kariik kōōsuuchi ma. Ōriirēē biiko choo choolwookēnootē ānkōōwēchē ātēbuutēkwaa choo miyootēch nteenee ōriibē keey simōōlumchi lukēēng'waa.

Saayeet nyēē itōrōōrē Yēyiin

1:11 Toowu. 4:3-8; Kāāyiit. 22:7, 17; 16:1-34; Ibu. 11:4; 1Yoowa. 3:12 **1:12** Ēsēk. 34:8; Ng'oong'. 20:6 **1:13** 2Bēt. 2:1-22 **1:13** Isa. 57:20 **1:14** Mat. 25:31; Ibu. 11:5 **1:15** Room. 2:6 **1:19** 2Bēt. 3:2-3 **1:19** Kala. 5:22-25; 2Tēm. 3:1-8 **1:20** Kolos. 2:7; 1Kōōr. 14:14-15 **1:23** Seka. 3:2

24 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo imuuchē kuriibook simōōbutyē.
Makoomutaak ōtiliilēch boong'erech ām taayeenyii.
25 Kutōrōriit :Yēyiin nyoo akeenke baateey nyoo
kiiraraacheech kubununēē Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo.
Wōō :Yēyiin ānkuboonto kāāmuukēywēēk tukul. Kibāwu :inee
tukuuk tukul kēny, bāwu tukuuk tukul raat ānkumākubāwu
tukuuk tukul ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

1:24 Filib. 1:10; 1Tēēs. 5:23; 2Bēt. 3:14

Ng'oong'uutyēēt
Nyēē /kikiiboorchi Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kiitiil :Chuustiinō nyoo kichāmtooy kume kubo kāāyēnēēnyii ānkiming'iisyē yu kikiikukeeyta :kēnyiisyēk chēē kimāchē kuyitē bokolwookik āyēēng' KK, kule lēbkēēyiintēēt Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō :nyēē kisirē kitaabuuni bo Ng'oong'uutyēēt. Tinyē :kitaabuuni ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē /kikiiboor chēē kinyōōru :Yoowaana kurataat ām Baatmo wōloo kikiikwēēn :bēy. /Kiisōōtē kule /kikēēsirē kēnyiitaab 95 KK, kubāytooyiisyē Toomiityaan ām kiriinkēētaab Rooma. Tākwoomē biiko mēt bēsyōōsyēchu kule wuu nyēē kimā lēbkēēyiintēēt Yoowaana :nyēē kisirē kitaabuuni. Ānkoo kuwuu nyooto, kerkeey :ng'aleek chēē chaang' chēē mii kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana, chēbo bārōōnōōkyii āk nyi bo Ng'oong'uutyēēt. Sālu :ng'aleekaab kitaabuuni kuutiit nyoo bo Iburaneek, ng'ālyoo nyēē ibooru kule imuuchē /kikeesiree kurook kuutiitaab Iburaneek nto nyēbo Araameek nto yityo /bokēēwēēkyi nyēbo Kirikiik. Imuuchē ku man kule kisiree :Yoowaana ng'oong'uutēkyii kuutiitaab Kirikiik kōōwuruurē :ng'aleekaab kuutiinyii bo Iburaneek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kubāytooyiisyē :Nēērō, /kikēēwus biikaab Kiriistō nyēē -/ mākyoomu nto miisin ām kēnyiitaab 64-68 KK. Ki kēnyiisyēchuutēchu yoo /kikēēbākāchē lēbkēēyiintēēt Bāwulō āk Bētērō. Nteenee kiyēk :kōōrēēt murō ām kēnyiisyēk chēē kibāytooyiisyē :Fasbaasyaan āk Tiitō. Nto yu kachokunam :Toomiityaan bāytooyiisyēēt, kutoow subak :wusiisyēēt. Kimāchāmchiintōōs :bāytooyiintooni āk yoo kiyibē :biikaab Kiriistō kule bāytooyiintēēng'waa :Yēēsu, kunyoo kitay :icheek kukutunkyi Toomiityaan. /Kikēēsirē kitaabuuni ām bēsyōōsyēchooto bo wusiisyēēt.

Kikēēbchēwunēē kitaabuuni āyēēng'. Tinyē :komosta nyēbo taay (kur. 1-3) ng'aleek chēē /kikēēsirchinē kanisoosyek tisab ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki). Nto komosta nyoo bo āyēēng' (kur. 4-22), kutinyē ng'oong'uutēk āk tukun chēē chaang' chēē /kikiiboor kurubta keey āk bēsyōōsyēk choo kwoonii, chēē /kikēēmwoowunēē ng'al chēbo kitōōntōyēēn. Iliiwu keey :ng'oong'uutēk nyēē mārōōbu keey kurubta keey āk bārooyinto nyēē yēyāktōōs, kurub kuu wōloo rāruntooy :kuutiitaab Iburaneek ng'aleekwaa. Kunyoo, mākyinē chiito nyoo sumānē kōōnkēt wōlēē rōōbuntooy keey :ng'aleek sukukas

kule nkōnō :nyēē ikēērē nyiin ake. Nteenee wuuyiityinē :yuutēyu biiko choo ywooyē ng'aleek cheekwaa kōōnkēt kule nkōnō :nyēē kiyēyāktōōs āyu.

Irābchinē :ng'oong'uutēchu chuunnyēētaab rōkōs nyēē / kikēēyēchi Yēyiin, nyēērunēētaab Yēyiin kōōng'woonchi kibrōkōsiis, / kikiibēl Buunyoontēēt āk kāāmuukēywēēkaab rōkōs, chōōnēētaab Kiriistō / kēēkāsē, ng'aleekaab kēnyiisyēk kisyeereet akeenke, yēē yitu :tabantaab kōōrēēt ankookeer :yēē / kēēyēyēē kōōrēēt ng'wēny āk barak nyēē lēēl wōlēē māmii :rōkōs āk nyalil ānku wōlēē -/mābokēēkāsē subak meet, ng'woonin āk lōōkyoo (kur. 21:4).

Ārōōrunēēt

1 Ng'oong'uutyēēt :nyi nyēē kiikoochi :Yēyiin Yēēsu Kiriistō kōōboorchi biikyii ng'aleek chēē māchāktōōs kuyēyākiis ām lēēkitō. Kiiyookto :Yēēsu malayikeenyii wokōōboorwoo anii motwooriintēēnyii Yoowaana, ng'aleechu. 2 Āmwooyē kiyēē kyāākāsē, ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk ng'aleek kurubta keey Yēēsu Kiriistō. 3 Ibēruuroot :chii nyoo kasuman ng'aleechu ānkōōbēruurootiin :choo kāyēbchi yiit ankooywey kiyēē siraat kuuyu lēēkit kuyēyākiis :ng'aleechuutēchu.

Kāāsubooyiisyēēt

4 Anii :nyoo Yoowaana. Āsubooyē kanisoosyek ām kiri-inkōōsyēk tisab chēbo yēēmēētaab Eesya. Miitē :Yēyiin ānkimii ānku nyoo mākuchō. Kōōbēruurook :inee kuboonto keey tāmirmirookyii tisab choo miitē taayeetaab ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt ānkukōōnook kaalyeet. 5 Kōōbēruurook :nki-nee Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet. / Kiikoosēē keey ng'aleekyii, inee nyēbo taay / kiing'ēētēē meet ānku inee :nyēē bāwu bāytooyik ām kōōrēēt. Itōrōōroot :nyoo chāmēēch ankiwasta korotiikyii sukootyaakteeneech ng'ōōkiswookikyoo. 6 Kikōōnēēch :Yēēsu kēēbāytooyiisyē āk inee ānkēēyēchinē yi-isyēēt Yēyiin nyoo Kwaan. Kutōrōriit :Yēēsu nyoo boonto kāāmuukēywēēk ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

7 Okas baa, chōōntooy :inee boolik ankumakukas :chii ake tukul ānkoo mbo choo kibārē inee. Yooto mākuriiryo :biikaab kōōrooni tukul. Aay, kuwuuyiit nyooto.

8 Mwooyē :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō ānkubāwu kiy ake tukul kule, “Anii ku *Alfa āk Omeeka, nyēē ātoowu ānkāāwoong'tooy.”

1:1 Ng'oong'. 22:6 **1:3** Ng'oong'. 22:10 **1:4** Ng'oong'. 1:8; 4:8; 11:17; 16:5; 3:1; 4:5; 5:6 **1:5** Kolos. 1:18; 1Yoowa. 1:7 **1:6** Chuy. 19:6; Isa. 61:6; Room. 5:17; 1Bēt. 2:5, 9; Ng'oong'. 5:10; 7:15; 20:4, 6; 22:3, 5 **1:7** Seka. 12:10; Mat. 24:30; Yoowa. 19:34, 37 **1:8** Isa. 44:6; Ng'oong'. 1:17; 2:8; 21:6; 22:13

Toowunēētaab ng'oong'uutyēēt

9 Anii nyoo ng'eetaabkoomēt Yoowaana nyoo
kēēnyāliiltōōsii :tukul kubo yiisyēētaab Yēēsu. Kiikukōōno
nkanii :Yēēsu muytaayeet ānkēēboontē keey ām
bāytooyiisyēēnyii. /Kikēēkwēryootoo ākoy Baatmo kōōroonoo
kiikwēēn :bēēko kuuyu kyāā-āmtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin
ānkāāng'āloolootēē Yēēsu. 10 Kichōōnchoo :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin ām bēsyēētaab Mokoryoontēēt,* nto yooto, akas kuutiit
ām lētuunyuu nyēē kichēy kuu aryeembuut. 11 Kimwooy
kule, "Isir kiyēē ikāsē ānkiiyookyi kanisoosyechu tisab: nyēbo
Ēfēēsō, Simiirna, Beerkamoon, Tyaatiira, Saarti, Filateelfya
ākoo Laawotikeeya."

12 Yooto, aweech keey akas kule ki ng'oo :nyooto
king'āloolwoo. Nto ābērē ālē, akas tukuuk tisab chēbo *ta-
aabuut choo /kiitōōrē taariinek. 13 Kimii :kiy nyēbo kwōng'uut
nyēē wuu chii kwēēnuutaab tukuuchooto, nyēē kikiilaach
sireet nyēē kooy nyēē kitiinyē ng'wēny / ānkikēēmurēē
tekeenyii kiy nyēē wuu anwa nyēē kiboonto tōōntaab ta-
aabuut. 14 Kiilēkēchēēchē :mētit anki leelach :buutēēkyii
kuu chēēko ānkichōōnēē :maata koonyekyii nyēē kiirikitiitē.
15 Kiilēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē /
kātākiinēmunēē ma. Kiiruumē :kuutiinyii kuu bēēkaab
chēēsuruur. 16 Kikinamee āwunyii nyēbo taay kookeelik tisab
ankichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē litaat wook tukwaay.
Kiwuu :tokochnyii asiista nyoo kēēluuw.

17 Yu kaakas chiichoo, āryookyi keey kērēēnkōōkyii taay
wuu nyēē kaameey. Yooto kutiinyēēnoo :chiichoo āwunyii
nyēbo taay ānkumwoowoo kule, "-Mēēmuy, anii :taayta āk lētuut.
18 Āsoboot :anii! Kikyaameey, nteenee ikas āsoboot ākookoy.
Āboontē yootēywēēkaab meet āk *kāābkwoombiich.

19 Kunyi, isir nanyuun tukuuk choo keekas kunam wōlēē
mii :choo mii āk choo mākuyēyākiis lētuunoo. 20 Kany ā-ārōōru
ng'ālyoo kurubta keey āk kookeelichaa tisab choo kēēkāsyinē
āwunyuu nyēbo taay āk tukuuchoo bo *ta-aabuut choo /ki-
itōōrē taariinek. Kookeelik tisab ku malayikaanik chēbo
kanisoosyechaa tisab nto tukuuchooto tisab choo /kiitōōrē
taariinek ku kanisoosyechaa tisab.

2

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Ēfēēsō

* **1:10** Bēsyooni ku nyoo bo Chumābiili. **1:10** Yēyuut. 20:7; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 4:2; 17:3; 21:10 **1:13** Tān. 7:13-14 **1:16** Ibu. 4:12; Ng'oong'. 2:12, 16; 19:15, 21 **1:17** Tān. 8:17; Ng'oong'. 1:8 **1:18** Room. 14:9; 1Kōōr. 15:25-26

1 Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Ēfēēsō: Anii :chi-
ichoo kaanam kookeelichaa tisab ām āwunyuu nyēbo taay
ānkāāwēēsyētēē tukuuchoo tisab choo / kiitōōrē taariinek
choo /kikeeyeyee ta-aabuut.

2 Ānkētē kule kyoo-am booryēēt miisin ānkyōōmuytoochi
wusiisyēēt. Ānkētē kule -mōōriiku kibrōkōsiis. Kyootyem
mbo bichoo yēyē keey kule *lēbkēēyikaab Yēyiin āmāwuu ny-
ooto ankyookas kule kiblembechiis :icheek. 3 Kyōōmuytoochi
nyāliluutēk kubo kaayneenyuu āmānōōchoosyē. 4 Ānkoo
kuwuu nyooto, ātinyēēnook kwek. -Mōōchāmoo ra kuu wōloo
kyōōwuuyē taay. 5 Osoot wōlēē kyōōwuuyē yoo kibo taay
kutoombo ōsuuytooy. Kunyi, oweekse ankooyey ng'aleek
choo kyōōyēyē taay. Yoo kamooweekse, +māāchōōnchook
ānkāānēmunēēnook kiyoo / kiitōōrē taariit ām yoo miitē.
6 Nteenee ng'aleek :chu chēē kāroomēch ām wōlēē ōmiitē
:akweek: Ōwēchē ātēbuutēkaab Nikolaayeek kuu yoo āwēchē
:nkanii.*

7 Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin kanisoosyek. +Māāchāmchi chiito nyoo kamuyta ākoy
tabanta, kwaam lokoyeekaab kēētitaab soboonto nyēē miitē
kibkōōnkōy.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Simiirna

8 Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Simiirna: Anii :chi-
ichoo bo taayta ānkubo lētuut, nyoo kimēē ānkusoboot subak.

9 Ānkētē wusiisyēēt nyēē kwōōnyōōru ānkāānkētē banan-
nyaantiing'woong', ānkoo kuwuu nyooto, ōyēku mokorēēn!
Ānkētē subak seemseemnyeet nyēē mwooyē :Yuutayeek choo
kuurē keey kule biikaab Kiriistō. Mā biikaab Kiriistō :bi-
choo mbo kisich nteenee bo Syeetaani. 10 -Mōōmuuyēē nyalil
ake tukul nyēē mākuchōōnchook. Kāāmwoowook, makuk-
erta :Kibrōkōsyoontēēt alak ām akweek kāābrātiisyō. Maku-
tyemaak ānku +mōōnyāliilchē bēsyōōsyēk taman. Nteenee
okaaseenaa keey ānkoo kēēsākyook :yooto / keebakachaak.
+Māātuwēnēēnook :anii soboonto.

11 Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab
Yēyiin kanisoosyek. Mānyōōru :chiito nyoo kamuyta ākoy
tabanta ng'woonin mbo kisich ām meetaab āyēēng'.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Beerkamoon

2:1 Ēfēēs. 1:1; Ng'oong'. 1:16, 20 **2:2** 2Kōōr. 11:13; 1Yoowa. 4:1 * **2:6** Kiinēētē :Nikolaayeek kule kimā miyaat :martaayeet. **2:7** Toowu. 2:8-9; 3:22-24; Ng'oong'. 22:2, 14, 19 **2:8** Ng'oong'. 1:8, 18 **2:9** 2Kōōr. 6:10; 11:14-15; Yāāk. 2:5; Ng'oong'. 3:9 **2:10** Mat. 10:22; 1Kōōr. 9:24-25 **2:11** Ng'oong'. 20:6, 14; 21:8

12 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab
Beerkamoon: Anii :chiichoo āboontē chōōkiinoo litaat wook
tukwaay.
13 Ānkētē wōlēē ōminyē, wōloo bāytooyiisyēē :Syeetaani
ām kiimnātēēt. Ānkoo kuwuu nyooto, kyōōkiilchoo.
Manootayaa mbo ām bēsyōōsyēchoo kibo āmtooyiintēēnyuu
Antibaas. Kiiyyoong'unēē :inee manta / ānkikēēbākākyi
kiriinkēēng'woong' wōloo minyē :Syeetaani. 14 Nteenee
ātinyē ng'ālyoob kwek ām wōlēē ōmiitē: Mii :biich wōlooto
ōmiitē chēē rubē kāānēētiisyēētaab Balaam nyoo kiinēētē
Balak kwaasan Israyēēliik kuchoolwookēn kukaam banyeek
choo / kēēsooytoochinē āynātōōs nto yooto kumarta.
15 Nto subak ōboontē :akweek biiko alak chēē rubē kiyēē
inēētē :Nikolaayeechaa. 16 Kunyi, oweekse! Nto buch,
+māāchōōnchook ām lēēkitō ānkāābooryēē bichooto ām
chōōkiinoo chōōnēē kuutiinyuu.
17 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Nto chiito nyoo
kēēbēliis +māākoochi maana āmnyoontoonoo konoraat.
+Māākoochi chiichooto subak rwaa nyēē siirwoo nyēē siraat
:kaayneet nyēē lēēl nyēē inkēt baateey :chiichooto nyōōru
rwaantaanaata.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Tyaatiira

18 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Tyaatiira:
Anii ku Lakwataab Yēyiin nyoo irikitiitōōs :koonyek kuu
maata ānkōōlēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē
karaaran.
19 Ānkētē kiyēē ōyēyē, chamateeng'woong',
kaakaaseeng'woong', yiisyēēng'woong' ākoo muy-
taayeeng'woong'. Ānkētē subak kule ōmiitē ōyēyē
ng'aleechuutēchu miisin kusiir wōlēē kyōōyēytooy yoo
kibo taay. 20 Ānkoo kuwuu nyooto, ng'ālyoob kwek ku
kule: Ōbāroochinē Cheesebeel, koorkoonoo kuurē keey
kule *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin, kwaasanta biikyuu ām
kāānēētiisyēēnyii kut kōōsuuchi martaayeet ankwaam āmit
choo /kēēsooytoochinē āynātōōs. 21 Kwāākoochi koorkoonoo
bārooyinto nyēē kaweeksee ām choolwookātēētaab
martaayeet āmāchāmē kuweek. 22 Kunyi +māāmilchi
inee kisyeereet† ankaayey bichoo mārtootē tukul
kulālākiis miisin yoo kamaweeksee ng'aleechaa bo
koorkoonoo. 23 +Maabakach mbo lōkōkaab koorkoonooto.

2:12 Ng'oong'. 1:16 **2:14** Kāāyiit. 25:1-3; 31:16; Ng'oong'. 2:20 **2:15** Ng'oong'. 2:6 **2:16** Ng'oong'. 1:16 **2:17** Tyēēn. 78:23-25; Yoowa. 6:48-51 **2:18** Ng'oong'. 1:14-15 **2:20** Kāāyiit. 25:1-8; 1Bāy. 16:31; 2Bāy. 9:22; Yēyuut. 15:20

† **2:22** "/Kēēmilchi kisyeereet" ām kuutiitaab Kirikiik kōōbooru kule /kēētōōrchi bōōr.

Mākōōnkētēē yooto :biikaab Kiriistō kule anii :nyēē ānkētē kāāsōōtēywēēkaab biiko tukul āk kiyēē māchē :bichooto. +Māāyēchi chii ake tukul ng'ālyoo kurubta keey ākoo kiyēē kiikuyey. 24 Nto akweek alak ām Tyaatiira choo manoonam kāānēētēywēēchoo bo koorkoonoo amanooneet keey ng'al choo kuurē :alake kule 'ng'aleekaab āriit' chēbo Syeetaani, āmwoowook kule -māātāsyook nyikiisinto ake. 25 Nteenee, tōōkiilchi ng'aleek chēē kāroomēch choo / kiikiineetaak ākoy wąąchōō.

26 +Maayey chiito nyoo kēēbēliis nyoo makurub ng'aleekyuu ākoy tabanta, kubayta kōōrōōsyēk. 27 Kuu yoo / kikeesir kule, 'Mākubāytooyiisyēē :inee kirōktaab karneet ānku mākuyyēyi biiko kuu tērēēn,'† mākunyōōr kāāmuukēywēēk kuu yoo kyāānyōōrunēē :anii Baaba. 28 +Māākoochi nkinee toboyaanteet.

29 Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

3

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Saarti

1 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Saarti: Anii :nyoo nāmē Tāmirmirookaab Yēyiin tisab āk kookeelik tisab.

Ānkētē kiyēē ōyēyē. Yibook :biiko kule ōsobchootiin nteenee kyōōbēku ōsobtōōsii. 2 Kunyoo ōsēwu. Ōmwooy kiy kisich nyoo tōōboontē kutoombo kubotē, kuuyu kwāānkēt kule mā churtaat :kiyēē ōyēyē ām taayeetaab Yēyiintēēnyuu. 3 Osoot nanyuun kiyēē / kiikiineetaak āk nyēē kyookas. Ōkoonyit ng'aleechaa ankooweeksee miyootyēēt. Nto yoo kāmōōsēwu, +māāchōō kuu chōōriin nyēē -mōōnkēt āsiiswēk chēē āchōōnchook. 4 Ōboontē biiko chēē ng'ēri ām Saarti chēē riibē ātēbuutēkwaa kumanam :lēēlis. +Māāwēēsyētitē keey bichoo, kōōlookootiin sirook chēē leelach kuuyu yēmootiin kuyey kuu nyooto. 5 Chiito nyoo kēēbēliis, makoolaach sirook chēē leelach. Mākoy ānēmunēē kaayneetaab chiichoo kitaabuutaab soboonto, nteenee +māāyibchi kaayneenyii Baaba āk malayikaanikyii.

6 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Filateelfya

7 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Filateelfya: Anii :nyoo ātiliil ānkāābooyē man nyoo ānāmē

2:23 Mat. 16:27 **2:25** Ng'oong'. 3:11 † **2:27** Tyēēn. 2:9 **2:27** Ng'oong'. 12:5; 19:15 **2:28** Ng'oong'. 22:16 **3:1** Ng'oong'. 1:4, 16 **3:3** Mat. 24:43 **3:5** Ng'oong'. 6:11 **3:5** Chuy. 32:32; Filib. 4:3; Ibu. 12:23; Ng'oong'. 13:8; 17:8; 20:12, 15; 21:27

yootēywoontēētaab *Tāwuti. Māmii :chii nyēē imuuchē kuker kiyēē āyootē, āmāmii :nyēē imuuchē kuyaat kiyēē ākērē.
8 Ānkētē kiyēē ōyēyē. Ānkētē kule ōboontē kāāmuukēywēēk chēē ng'ēri ānkyōōriib ng'ālyoontēēnyuu, amanootayaa. Okas, kyāāyootwook kurkeet nyēē -mēēmuuchē :chii kuker.
9 +Maayey bokukutung'wook :Yuutayeek choo bo Syeetaani choo kuurē keey kule biikaab Yēyiin āmāwuu nyooto. Yooto nanyuun, mākōōnkēt :bichoo kule āchāmook :anii.
10 Kyoomuyte kuu yoo kyāāmwoowook. Kunyi, +maayeetaak :nkanii ām tang'anyta nyoo mākuchō kōōrēēt ankutyem biiko choo bo kōōrooni.
11 +Māāyēēwu areet akeenke. Kunyoo ōriib kiyēē kyōōyēnchi simēēnēmunēēnook :chii kiyēē +/ mākēētuwēnēēnook.
12 +Maayey chiito nyoo kēēbēliis kuyēk tolochtaab Kōōtaab Yēyiintēēnyuu, nyēē mākoy kubakaakta :chiichoo kōyoo. +Māāmoolchi chiichoo kaayneetaab Yēyiintēēnyuu āk kaayneetaab *kiriinkēētaab Yēyiintēēnyuu, nyooto ku Yēērusālēēm nyēē lēēl nyēē mākurēkunēē barak wōlēē mii :Baaba. +Māāmoolchi subak chiichoo kaayneenyuu nyēē lēēl.
13 Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Laawotikeeya

14 Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Laawotikeeya: Ng'ālyoo nyēē mwooyē :'Kuwuuyiit nyooto', ku nyi: Ābooyē manta, / kiikoosēēnoo keey ānku anii :nyēē toowunēēnoo keey :kiy ake tukul nyēē kiyey :Yēyiin.
15 Ānkētē kiyēē kyooyey nteenee ōlēblēbēch. Ki karaam nto kyōōkāytitēch nto ōlāyootiin.* 16 Nteenee, kuuyu ōlēblēbēch, nyēē -mōōlāyootiin nto ōkāytitēch, kaakuriik ang'utwaak ām kuutiinyuu.
17 Ōmwooyē :akweek kule, 'Kēēyēku :acheek mokorēēn nto kule kiikēēnyōōru bāytit nyēē māmii :kiy nyēē -mākēēboontē.' Nteenee, -mōōkāsē :akweek kule ōburyētootiin, kyōōchooririi, ōyēku bānoon, ōkōryootiin ānkōōbēēsyētē kibchuraat.
18 Ārwookwook :anii nanyuun kule o-aleenaa anii *taaabuut nyēē / kikiitiliilēē maat, sōōyēku mokorēēn. O-aleenaa sirook chēē leelach olaach simoobeesyet kibchuraat, ng'ālyoo nyēē yibchook muyāt. O-aleenaa saakityeek ānkōōroonkyi koonyek sookaste.
19 Āburyoong'tooy biiko choo āchāmē āchuulē. Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōnēmchi keey Yēyiin.
20 Āmiitē kurkat ākuursē. Chii nyoo

3:7 Isa. 22:22; Mat. 16:19 **3:9** Ng'oong'. 2:9 **3:10** Luuka 21:19; 2Bēt. 2:9 **3:11** 1Kōōr. 9:24-25; Ng'oong'. 2:16; 22:7, 12, 20 **3:12** Ng'oong'. 14:1; 22:4; 21:2 **3:14** 2Kōōr. 1:20; Ng'oong'. 1:5 * **3:15** /Kikēēmōōysēē bēēko chēē lāyootiin /ānkēēyyēē chēē kāytitēch. **3:17** 1Kōōr. 4:8 **3:18** 1Bēt. 1:7; Ng'oong'. 6:11 **3:19** Ibu. 12:5-6

kakas kuutiinyuu ankootyaach keey, +māāwut soboonnyii kēēminy :tukwaay. 21 +Maayey chii nyoo kēēbēliis kōōbuur yoo ābāytooyiisyēē :anii kuu yoo kyāābēliisyē :anii ānkāābuurtē keey āk Baaba ām yoo bāytooyiisyēē :inee.

22 Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek."

4

Bāytooyiisyēēt ām Kaab Yēyiin

1 Yu kakeeyta :choo, ānyōōru :anii ng'oong'uutyēēt nyēē kyaakas kurkeet nyēē kiyaataat ām barak. Kikuurso :kuut nyēē kichēy kuu aryeembuunaa kyāākāsē kung'āloolwoo. Kimwooyē kule, "Chōō wōli bo barak sāābooruung' tukuuk chēē mākuyēyākiis." 2 Kinama bakeenke :Tāmirmiryēēt ānkuyibo barak ankaakas chiito ake nyēē kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. 3 Kiilēkēchēēchē :tokochtaab chiichoo kuu almaasiit nto kuwuu rwaa nyēē karaaran. Kimii :cheebkalaasyeet keebaawuut yooto kikiibuurēē :chiichooto. Kiikwēnyē :cheebkalaasyaanaa kuu rwaa nyēē nyaliil nyēē / kēēkuurēē simāriitiit. 4 Kikiimuut ng'echeraanaata wōō :ng'ēchērōōk alake tibtēmu āk ang'wan chēbo bāytooyiisyēēt ānkikiibuurēē ng'ēchērōōchoo :booyik tibtēmu āk ang'wan. Kiiloochē :booyichoo sirook chēē leelach āk kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē / kikeeyeyee *taaabuut. 5 Kiiwēchēē :iileet ng'echeraanaa wōō ānkutulē. Kilāytōōs :nōmōryēēk tisabu ām taayeetaab ng'echeraanaa. Ki tāmirmirookaab Yēyiin tisab :chuutēchu. 6 Kimii :kiito ake taayeetaab ng'echeraanaa nyēē wuu araarayta anki tankilil kuu kiiyēēt.

Kikiimuut ng'echeraanaa wōō :tukuuk alake ang'wanu chēē sobchootiin ānki mā ng'ēri :koonyek bōōrwoonikwaa. 7 Kerkeey :akeenke ām tukuuchoo ng'ētunyto, kukerkeey :nyēbo āyēēng' wuunweet, kuboonto :nyēbo sōmōk tokoch nyēē wuu nyēbo chiito, nto nyēbo ang'wan kukerkeey :nyoo siirērēēt nyoo kateereerta. 8 Kiboonto :tukuuchooto tukul kebebaak lo chēē kimii :koonyek komoswookik tukul. Kimwooyē :tukuuchoo kwiimēn āk kuyyeech kule,

"Tiliil, tiliil, tiliil :Mokoryoontēēt Yēyiin
nyoo bāwu kiy ake tukul,
nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō."

3:21 Ibu. 8:1; Ng'oong'. 1:6 **4:1** Ng'oong'. 1:10 **4:4** Kāāyiit. 1:44; Ng'oong'. 5:8; 7:4, 11; 11:16; 14:3; 19:4; 6:11 **4:5** Chuy. 19:16; Seka. 4:2, 10; Ng'oong'. 1:4; 8:5; 11:19; 15:1; 16:18; 17:9 **4:6** Ng'oong'. 15:2 **4:7** Ēsēk. 1:5-12; 10:14 **4:8** Isa. 6:2-3; Ēsēk. 1:18; 10:12-13

9 Yoo tyēēnē :tukuuchoo kōōkoostooy, kukoonyitē ānkubirchinē
kōōnkōy chiichoo bāytooyiisyē ānku soboot ākookoy,
10 kōōryookyinē keey :booyichoo tibtēmu āk ang'wan
taayeetaab chiichoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt
kukutunkyinē nyooto soboot ākookoy. Ikoochinē :booyichoo
kuutwōōsyēkwaa taayeetaab ng'echeraanaa ānkumwooyē kule,
11 "Yēyiintēēnyoo, wē, Mokoryoontēēnyoo,
iyemaat /kiikaastiing' inyiing' nyoo iboontē kāāmuukēywēēk /
ānkēēkoonyitiing',
kuuyu kiyēyē kiy ake tukul.
Kiikuyēyākiis :tukuuchoo tukul ānkusobtōōs
kuu wōloo kiimāktooy."

5

Kitaabuut ākoo Mēēnkit

1 Nto mii yoo, akas kitaabuut nyēē wuu makateet nyēē
/ kēētooyē. / Kikeesir kitaabuunaa wook tukwaay ānkimii
āwutaab taay nyēbo chiichoo kiibuurēē ng'echeraanaa wōō. /
Kikikēēnuchēē kitaabuunaa tukuuk tisab. 2 Kyaakas malayi-
keet nyēbo kāāmuukēywēēk kukuurchinē barak kule, "Ng'oo
:nyēē yemaat kōōnēm tukuuchoo / kikēēnuchēē kitaabuut,
sukung'aany kitaabuunaata?" 3 Nteenee, māmii :chii barak,
wōlēēb kōōrēēt nto ku *kāābkwoombiich nyēē imuuchē kuyaat
kitaabuunaa nto mbo kukas āriit. 4 Kyaariir ankaariir, kuuyu
kimāmii :chii nyēē kiyemaat kuyaat nto kukas kitaabuunaata
āriit. 5 Nto mii yoo, kumwoowoo :boontēēt akeenke ām booyi-
choo kule, "-Meeriir. Kāākōōbēliis :chiichoo kuu ng'ētunytaab
Yuuta nyoo rutunēē tiikiityoontēētaab *Tāwuti ānkuchōōnēē
kōōnyii. Imuuchē :chiichooto kōōnēm tukuuchoo tisab choo
/kikēēnuchēē kitaabuunaa ankuyaat kitaabuut."

6 Nto mii yoo, akas *Mēēnkit nyēē wuu nyēē /kakeebakach
kukēēyyoonyēē yēē mii :ng'echeraanaa wōō kukāmuut
:tukuuchoo ang'wanu āk booyichoo. Kiboonto :Mēēnkoo
kuuynook tisab ākoo koonyek tisab. Tāmirmirookaab
Yēyiin :chooto tisab chēē / kiikiiyooktooy kuba kōōrēēt
kumukuul. 7 Kiwokōōnēmunēē :Mēēnkoo chiito nyoo kimii
ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kitaabuunaa kumii āwutaab
taay nyēbo chiichooto. 8 Yu kayey kuu nyooto, kōōryookyi
keey :tukuuchoo ang'wanu ākoo booyichoo tibtēm āk ang'wan
taayeetaab Mēēnkoo. Kiboonto :chii ake tukul ām booyichoo
bukantiit ākoo kibuumbōōk chēbo *ta-aabuut chēē mii
:tukuuk chēē boong'u :yyētiing'waa nyēē anyiny, nto chooto

5:1 Ēsēk. 2:9-10; Tān. 12:4; Ng'oong'. 5:7 **5:5** Toowu. 49:9; Isa. 11:1, 11; Room. 15:12; Ng'oong'. 22:16 **5:6** Yoowa. 1:29; Ng'oong'. 5:9, 12; 6:1-17; 7:17; 12:11; 13:8; Seka. 4:10

ku soowuutēkaab biikaab Kiriistō. 9 Kityēēn tyēēnto nyēē lēēl
nyēē mwooyē kule,
"Iyemaat inam kitaabuunaa
ānkiinēmu tukuuk choo /kikēēnuchēē,
kuuyu /kikeebakachiing'
sukuwālāng' :korotiikuuk biiko kukwaanee kuutuweek
tukul,
aroosyek tukul, bōrōryōōsyēk tukul āk yēēmōōsyēk tukul
kukwa wōlēē mii :Yēyiin.
10 Kiiyey :inyiing' icheek kuyēk bāytooyik
kubāytooyiis ām kōōrēēt
ānkuyēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt."
11 Nto mii yoo, akas malayikaanik chēē kiyitē
kisyēērōōk chēē mātinyē rarwa. Kiimuut :malayikaanichaa
ng'echeraanaa wōō āk tukuuchoo ang'wan āk booyichoo
kutyēēntōōs. 12 Kityēēnchinē barak kule,
"Yemaat /kēēsilto Mēēnkoo /kikēēbākāchē.
Inee :nyoo tinyē kāāmuukēywēēk, bāytit, kiirnātēēt āk nku-
ruuk.
/Kēēkoonyit, /kiitōrōōr /ankiikaasta!"
13 Yooto akas kiito ake tukul nyēē soboot ām barak, nyēē mii
kōōrēēt, nyēē mii araarayta āk mbo nyēē mii kāābkwoombiich
kutyēēnē kule,
"Kusilākoy ākookoy :chiichoo kēēbuurēē ng'echeraanaa wōō
ānkusilākoy :nkinee Mēēnkoo.
Koonyitootiin :icheek ānku wōōyēch
ānkuboonto kāāmuukēywēēk kēnyiis āk kēnyiis!"
14 Nto yityo kumwooy :tukuuchoo ang'wanu kule, "Kuwu-
uyiit nyooto." Kukutuny :booyichoo ānkuyim kusiltooy Yēyiin.

6

Kiinēm :Mēēnkoo tukuuk choo /kikikēēnuchēē kitaabuut

1 Nto mii yoo, akas Mēēnkoo kōōnēmu kiito nyēbo taayta
ām choo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kyaakas kumwooyē
:kiyoo akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan kutulē
kuu iileet kule, "Chōō!" 2 Kyaakaste, nto bērē ālē, akas
faraasiit nyēē siirwoo! Kiboonto :chiito nyēē kimiitē faraasi-
inaa kiyaang'ta āk kuutwēēt ām mētinyii ānkiwo booryoot nyēē
kiibēliis.
3 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo āyēēng' nyoo
/kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo
soboot nyoo kibo āyēēng' kule, "Chōō!" 4 Kuchō :faraasiit
ake nyēē ki arraa. /Kikiikoochi chiito nyēē kimii faraasiinaa

5:8 Tyēēn. 141:2; Ng'oong'. 8:3-4 **5:10** Ng'oong'. 1:6 **5:11** Tān. 7:10; Ibu. 12:22 **5:13** Filib. 2:10

kibchoonchuryēēt nyēē wōō miisin āk kāāmuukēywēēk kuyey biiko kubaraat keey kōōboot tāloosyēēt ām kōōrēēt.

5 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo sōmōk nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo bo sōmōk kule, "Chōō!" Akaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē tuuy! Kiboonto :chiito nyoo kimii faraasiinaa kiito ām āwunyii nyēē /kii-āyēēkiisyēē. 6 Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kichōōnēē wōloo mii :tukuuchoo ang'wanu, kumwooyē kule, "Mākwoolē :beesaanik chēbo yiisyēētaab bēsyēēt akeenke nkoonuuk mukutuutyēēt akeenke, ankwaal subak *syāyiriik mukutuutēk sōmōk. Nteenee, -moonyeeree *tifaayiik āk mwaayta!"

7 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo ang'wan nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kuutiitaab kiyoo soboot nyoo bo ang'wan kumwooy kule, "Chōō!" 8 Kyaakaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē āruus! /Kikēēkuurē :chiito nyēē kimii faraasiini kule Meet ānkimii :Kāābkwoombiich lētuunyii. /Kikiikoochi bichoo kāāmuukēywēēk kubāw komosta akeenke ām komoswookik ang'wan choo bo kōōrēēt tukul kumukuul, sukung'eet koowaang'tee biiko booryēēt, kēmēwuut, tānkuusyēēt āk tyoong'iikaab wuuyēēt.

9 Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo muut nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas :tāmirmirookaab biiko ām *kāābkōrōs keel choo /kikēēbākāchē kuuyu kiinēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin. 10 Kikuurchinē barak kule, "Wōōy, Mokoryoontēēnyoo nyoo itiliil ānkiibooyē man, ara 'ibuurē ākoy āyu siitiilchi biikaab kōōrooni ng'al iyooku soboonwēkyoo?" 11 /Kikiikoochinoot bichoo sirook chēē leelach ānku kōōyēch. /Kikēēmwoochi tākōōmuuny kisich ākoy kuyityiin :laatitaab mbo ng'eetaabkaamet chēē kimāchē /sikeebakach choo yēyē yiisyēēt kuu nyoo kiyēyē :icheek.

12 Kyāārōōtootē kōōnēmu :Mēēnkoo kiito nyēbo lo nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kitook :kibring'ring'nyēēt nyēē kōrōōm miisin. Kitubākoy :asiista. Kusalakay :araaweet kuu koroti, 13 ānkōōsuuw :kookeelik kuu mōkōyōōn chēē kararach yoo kāwus :yoomeet. 14 /Kikiinēmto wōliin bo barak kubot kuu muuyto nyēē /kakiiriiny /ānkiiboot nkicheek lekemoosyek tukul āk kōōrōōsyēk tukul choo kiimuut :bēēkaab araarayta.

15 Nto yityo kuwuny keey :bāytooyik, biiko choo tookunootiin, kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt, mokorēēnik, biiko choo bo kāāmuukēy, motwoorik tukul āk mbo biiko alak

6:8 Seka. 1:8; 6:1-7; Ng'oong'. 19:11, 14 **6:8** Cherem. 24:10 **6:9** Ng'oong'. 1:2, 9; 12:11, 17; 19:10; 20:4 **6:11** Ng'oong'. 3:4-5, 18; 4:4; 7:9, 13; 15:6; 19:8, 14 **6:13** Mat. 24:29; Ng'oong'. 8:12 **6:14** Isa. 34:4; Ibu. 1:12

tukul. Kiwunyēē keey :bichoo kēbēnoonik āk rwoontōōk ām wōloo bo lekem. 16 Kikuurchinē :bichoo barak kumwoochinē lekemoosyek āk rwoontōōk kule, "Ōluulchēēch simakaseech :chiichoo bāytooyiisyē āmēēng'woonchēēch :Mēēnkoo, 17 kuuyu kāākuyityiin :bēsyēēt nyēē ing'woonchinēē :icheek biiko ng'aleek. Ara, ng'oo :nyēē imuuchē kuchilil?"

7

Mākuriibākiis :biiko choo yēchinē Yēyiin yiisyēēt

1 Yu kāākuyityo :yoo, akas malayikaanik ang'wan chēē kiiyyoong'sēē komoswookik ang'wan chēbo kōōrēēt. Kiiyyoong'tooy :malayikaanichaa yoomat ake tukul nyēē wusunēē komoswookichoo ang'wan. Kiyeyakay kuu nyooto simāwus :yoomeet kōōrēēt nto araarayta nto keet ake tukul. 2 Kyaakas subak malayikeet ake kuchōōnēē koong'asiis kuboontoonu ng'oocheet nyoo bo Yēyiin. Kikuurchi barak :malayikaanaa malayikaanik choo ki ang'wan choo kikiikuchāmchi :Yēyiin kule kōōturbuub kōōrēēt ākoo araarayta. 3 Kimwoochi kule, "Masimo-araante kōōrēēt, araarayta ākoo keetiik. Okany ākoy kut / keeng'ooch tokoochikaab biiko choo yēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt." 4 Yooto nanyuun, akas / kēēmwoowoo laatitaab biiko chēē / kikeeng'ooch. Biikaab Isrāyēēl tukul chēē / kikeeng'ooch ku 144,000. 5 Biiko chēē / kikeeng'ooch kukwaanee kōōtaab Yuuta ku 12,000, / keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Rubēēn / ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Kaat. 6 / Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Asyeer, /keeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Naftaali /ankeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Mānāāsē. 7 / Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Simiyōōn, / keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Laawi /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Isakaar. 8 / Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Sābulōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Yōōsēēf / ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Beenchamiin.

Bōrōryōōsyēk chēē chaang' chēē irāroochootiin

9 Yu kāākuyityo :yoo, akas biiko chēē kimātinyē rarwa chēbo bōrōr ake tukul, kōōr ake tukul āk chēbo yēēm ake tukul. Kikiiyyoonyēē :bichooto ng'echeraanaa bo bāytooyiisyēēt āk taayeetaab Mēēnkoo. Kikiilaach :bichoo sirook chēē leelach chēē kōōyēch ankikinam sokēēkaab sōōsik. 10 Kikuurchinē :bichoo barak kumwooyē kule, "Kiiraraacheech :Yēyiintēēnyoo nyoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk Mēēnkoo."

6:15 Isa. 2:10, 19, 21 **6:16** Osee. 10:8; Luuka 23:30 **6:17** Chōōw. 2:11; Nāwu. 1:6; Sefa. 1:14-18; Mal. 3:2 **7:1** Cherem. 49:36; Tān. 7:2 **7:3** Ēsēk. 9:4, 6; Ng'oong'. 9:4; 22:4 **7:4** Ng'oong'. 14:1, 3 **7:8** Ng'oong'. 21:12-13 **7:9** Laawi. 23:40; Yoowa. 12:13; Ng'oong'. 6:11

11 Kiiyyoong'iis :malayikaanik tukul kumuut
ng'echeraanaa āk yoo mii :booyichoo āk tukuuchoo
ang'wan choo sobchootiin. Kikubuy kuut :malayikaanichaa
ām taayeetaab ng'echeraanaa kukutunkyinē Yēyiin,
12 kumwooyē kule, "Kuwuuyiit nyooto. Kusilākoy
:Yēyiintēēnyoo nyoo tōrōōr nyoo boonto kiirnātēēt. /
Kēēbirchinē kōōnkōy / ānkēēkoonyitē nyoo bo kāāmuukēy āk
nkuruuk kēnyiis āk kēnyiis. Kuwuuyiit nyooto!"
13 Kuteebeenaa :akeenke ām booyichoo kule, "Ng'oo :bichu
keelaach siroochoo leelach ānku kōōyēch ānkukwoonēē ānō?"
14 Āwālchi kule, "Inkētē :inyiing' ōō, boontēēt." Kumwooy
:boontoonoo kule, "Bichoo ku chēē kiikoomuukta wusiisy-
oonoo wōō ānkōōkōōwuunēē sirookwaa korotiikaab Mēēnkoo
kutililiitu. 15 Kunyi, kwēēyyoonyēē :bichooto yoo bāytooyiisyēē
:Yēyiin ānkuyēchinē Yēyiin yiisyēēt bēēt āk kwēēmooy ām
yoo ibuurēē. Mākuming'to keey :bichooto Yēyiin ām yooto.
16 Mākoy kwaam bichooto subak :kēmēy, melelta, kubeel
:asiis nto kuwus icheek :yoomat nyēē layaat, 17 kuuyu
mākwookooy icheek :Mēēnkoo kēēyyoonyēē ng'echeraanaa ko-
mos. Mākōōrēētoot bichooto kuba wōlēē mii :riiriiyōōsyēkaab
bēēkaab soboon ānkumāsyi :Yēyiin icheek lōōkyoo ake tukul."

8

Kiinēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabu-
unaa

1 Nto yu kēēnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /
kikēēnuchēē kitaabuunaa, kusiis :wōliin bo barak ām
kisiincheetaab asiista akeenke. 2 Yooto, akas /kiikoochinē
aryeembuunek tisab malayikaanichaa kiiyyoonyēē
taayeetaab Yēyiin. 3 Kichō :malayikeet ake nyēē kiboonto
kibuumbeet ake nyēbo *ta-aabuut ānkōōyyoonyēē yoo bo
*kāābkōrōs. /Kikiikoochi malayikaanaa tukuuk chēē chaang'
choo boong'u nyēē anyiny sukusiltēē Yēyiin kuboonto
keey soowuutēkaab biikaab Kiriistō ām kiitaab kōrōs bo
ta-aabuut nyoo mii taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt.
4 Kichiiltēē :yyētiitaab tukuuchoo boong'u nyēē anyiny
yēbo āwutaab malayikaanaa kuwēētii barak kuboonto keey
soowuutēkaab biikaab Kiriistō. 5 Kiinēm :malayikaanaa
kibuumbaanaa ankuram maata ām kāābkōrōs ankoosyaaree
mayaa kōōrēēt. Yooto koowech :iileet, kutul :kōōrēēt,
kooruum ānkōōring'riing'.

Aryeembuunek ang'wan chēbo taay

7:14 Tyēēn. 51:7; Mat. 24:21-22; Ng'oong'. 22:14 **7:15** Ng'oong'. 4:2; 21:3
7:17 Isa. 49:10 **7:17** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 25:8; Yoowa. 10:11; Ng'oong'. 21:6, 4
8:3 Chuy. 30:1, 7-8; Ng'oong'. 5:8

6 Nto mii yoo, kuyeyta keey :malayikaanichaa tisabu
sukukuut aryeembuunek.
7 Kikuut :malayikeet nyēbo taayta aryeembuut nyeenyii. Yu
kakuut kuchēy, kuroonkyi keey kōōrēēt :kweyaanteet nyēē
iliing'oot maata ākoo korotiik. Kilay :kereeryaanteet akeenke
ām sōmōk nyēbo kōōrēēt. Kilāyo :nkicheek keetiik chēē tēē
chooto ankulay :saamiiyta āk kiy ake tukul.
8 Kukuut :malayikeet nyēbo āyēēng' aryeembuut nyeenyii.
Yu kakuut, /kēēwiirchi araarayta kiito ake nyēē wuu lekem-
nyaa nyēē wōō nyēē kilāyē. Yooto, kuweechakay :kereeryaan-
teet akeenke ām sōmōk nyēbo araarayaa kuyēk koroti. 9 Kibēk
:ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo tyoong'iik ankul-
ing'ta :nkicheek mwēēnkōōsyēk chēē tēē chooto ām araaray.
10 Kukuut :malayikeet nyēbo sōmōk aryeembuunyii. Yu
kakuut, kōōsuuwunēē barak :kookeelyeet nyēē wōō nyēē
kilāyoonu kuu nōmōryoontēēt. Kiisuuchi kereeryaanteet
akeenke ām sōmōk nyēbo āynōōsyēk āk mōōkōōtōōsyēk. 11 /
Kēēkuurēē kookeelyaanaa ‘Ng'woonin’. Kunyi, king'waaniit
:komosta akeenke ām sōmōk nyēbo bēēko. Kibakach :bēēchoo
biiko chēē chaang' ām kōōrēēt.
12 Kukuut :malayikeet nyēbo ang'wan aryeembuunyii. /
Keeryaach komostaab akeenke ām sōmōk nyēbo asiista /an-
keeryaach nkinee komosta nyēbo araaweet nyēē tēē nyooto.
/Kikeeryaach komosta nyēē tēē nyooto nyēbo kookeelik ku-
tubākiis :tukul. Kimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo
lēbkēēyyēēt ām bēsyēēt ānkimāmii :komosta akeenke ām sōmōk
nyēbo lēbkēēyyēēt kwēēmowuut.
13 Nto bērē akaste, akas siirērēēt nyēē kitēērēērtooy
ām kōōrēēt barak kuwoochootē kule, “Ng'woonin, lēyyē,
ng'woonin, ng'woonin! Yoo kuutē :malayikaanik alake
sōmōku aryeembuunek, ku tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē
mākuchōōnchi biiko tukul!”

9

Aryeembuutaab muut

1 Kukuut :malayikeet nyēbo muut aryeembuunyii. Yu
kakuut, akas kookeelyeet nyēē kikiikōōsuuwunēē barak. /
Kikiikoochi kookeelyaanaa yootēywoontēētaab nkōriit nyoo
māng'ētē. 2 Yu kayaat nkōriinoo, kuchiilunee :yyētiit yooto kuu
yyētiit nyēbo maata nyēē wōō miisin. Kiker :yyētiinoo barak
kutubākoy :asiista. 3 Kitēērēērunēē yyētiinoo kukwa kōōrēēt
:taalamik chēē / kikiikoochi ng'woonēēt nyēē wuu nyēbo
kēnēyiisyēk. 4 /Kikēēmwoochi taalamichaa kumanyeeree suus

8:7 Chuy. 9:23-25 **8:8** Ng'oong'. 16:3-4 **8:12** Ng'oong'. 6:12-13 **9:1** Ng'oong'. 11:7; 20:1 **9:2** Toowu. 19:28

alak tukul ām kōōrēēt, nto keet ake tukul, nteenee kutoor biiko choo kimāboonto ng'oocheetaab Yēyiin ām tokoochikwaa. 5 / Kimākēēmākyinē taalamichaa kubakach bichoo, nteenee koosuusyaanee ng'wooninto nyēē wuu nyoo bo kēnēyiisyēk ām ārook muut. 6 King'woonchi biiko :bēsyōōsyēchooto kut kookaykaay meet nteenee kimwēyēē icheek :meet.

7 Kichōbootiin :taalamichaa kuu faraasiinek chēbo booryo. Kiiloochē tukuuk chēē wuu kuutwōōsyēk chēē / kikeeyeyee *ta-aabuut ānkitinyē :wōlēēb koonyek tōōntaab chiito. 8 Ki kōōyēch :buutēēkwaa kuu chēbo koor ankukerkeey :keelekwaa chēbo ng'ētuuny. 9 Kikiiyēēn :karneet tēkēētikwaa ānkichēytōōs :kebebaakwaa kuu kōrōkōchōōnikaab faraasiinek choo bēētii booryēēt. 10 Kiboonto :taalamichaa saaruuraak chēē tōōrē biich kuu kēnēyiisyēk /ānkikiikoochi kāāmuukēywēēk koonyaliil biiko ām ārook muut. 11 Bāytooyiintēēng'waa ku malayikeetaab kāābkwoombiich nyēē / kikēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Ābātōōn nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Ābōōlyōōn. Ibooru :kaaynaani kule kāānyāliiliintēēt.

12 Ng'wooninto nyēbo taayta :nyooto. Mii :alake āyēēnku chēē makukwa.

Aryeembuutaab lo

13 Kikuut :malayikeet nyēbo lo aryeembuunyii. Yooto, akas kuutiit nyēē kichōōnēē kuuynook ang'wan chēbo kiitaab kōrōs nyēbo *ta-aabuut nyoo mii taayeetaab Yēyiin. 14 Kimwoochi :kuutiinaa malayikaanaa bo lo kule, "Ityaakte malayikaanichaa ang'wan choo /kikēērātyi yoo bo āynoonoo wōō bo Fraati." 15 / Kikiikēēchōbchi malayikaanichaa kubakach ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēēt kumukuul kēnyiiniitēnyi, araawaaniitēnyi, bēsyooniitēnyi āk āsiiswēchuutēchu. Kunyoo, / kikiityaakta malayikaanichaa. 16 / Kikēēmwoowoo kule ki rarwoosyek āyēēng' :biikaab booryēēt chēē kibēētēē faraasiinek kōōntōōchinē :malayikaanichaa.

17 Ām ng'oong'uutyoonoo, kyaakas faraasiinechaa āk biiko chēē kibēētēē faraasiinechaa. Kikiilookyi :bichoo kariik teket chēē kikiirirto kuu mā, chēē buusyēēnēch āk chēē ki toolēēlyoonēch. Kikerkeey :mētēwookaab faraasiinek chēbo ng'ētuunyēk ānkwoosu :kuutuweekwaa maata, yyētiit āk aryaanteet nyēē layaat. 18 Kibakach :mēēyinwēchu kyoosunēē kuutuweekaab faraasiinechaa, kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēēt kumukuul. 19 Kibākākiisyēē :faraasiinechaa kuutuweekwaa āk saaruuraakwaa. Kiboonto

9:4 Ng'oong'. 7:2-3 **9:6** Āyub 3:21-22 **9:7** Chōōw. 2:4 **9:11** Chuy. 10:12-20
9:13 Ng'oong'. 8:3 **9:14** Ng'oong'. 7:1 **9:15** Ng'oong'. 8:7-12

:saaruuraakwaa mētēwoy chēē kitōōrē biich kuu chēbo ēērēēnōōy.

20 Mānāāwēēchākiis :biiko tukul choo king'ētunēē mēēyinoo. Nteenee kitas taay kukutunkyinē tāmirmirook chēē miyootēch āk āynātōōs. Buch :āynātōōsyēchoo chēē mākāstooy āmākāsē mbo ng'al nto kubēēsyētē, chēē kiyeyee :icheek *ta-aabuun, *feetaan, syaabaan, rwoontōōy āk keet. 21 Manaaweeksee :bichoo rōkōsng'waa bo rumiisyō, mosoonkoyeenikwaa, martaayeet nto ku chōōrsēēt.

10

Malayikeet āk kitaabuut nyēē mining'

1 Nto mii yoo, akas malayikeet ake nyēbo kāāmuukēywēēk kuchōōnēē barak. Kiilaakaat :malayikaanaa boolteet ankikiibaawuut :cheebkalaasyeet mētinyii. Kikerkeey :tokochnyii asiista ānkiikwēnyē :kērēēnkōōk kuu ma. 2 Kikinamee āwunyii kitaabuut nyēē mining' nyēē king'aanyaat. Kikiitaar :kereenkeenyii nyēbo taay araarayta ankootaar :nyēbo kaataam kōōrēēt 3 ankooruum miisin kuu ng'ētunyto. Yu keeruum, kuchēyo :iilootik tisabu. 4 Kyāāmāchē āsiriisyē yooto kāchēy :iilootichoo tisabu, nteenee akas kuutiit kuchōōnēē barak nyēē kimwooyē kule, "Iriib kiyēē mwooyē :iilootichoo tisabu ameesir ng'aleechaata."

5 Nto mii yoo, kōōtōrōōr āwunyii nyēbo taay :malayikaanaa kikiitaar araarayta ākoo kōōrēēt. 6 Kiiwaal keey ām kaayneetaab Yēyiin nyoo ming'iisyē ākookoy, nyoo kiyēyē barak āk kiy ake tukul nyēē mii wōlooto, nyoo kiyēyē kōōrēēt āk tukuuk tukul choo mii āriinyii āk araarayta kuboonto keey āk kiy ake tukul nyēē mii āriinyii. Kimwooy :malayikaanaa kule, "Mēētākiikooyē keey! 7 Nteenee yoo kuutē :malayikeetaab tisab aryeembuunyii, kōōwoong'tooy :Yēyiin kiyēē kiiyeelaat nyoo kikiikuchōb kuu yoo kiiboorchinē *wōōrkooyikyii choo yēchinē inee yiisyēēt."

8 Nto mii yoo, kung'āloolwoo subak :kuutiinaa kikyaakas kuchōōnēē barak kumwooyē kule, "Iwē /bokēēkōōning' kitaabuunaa yaataat nyoo mii āwutaab malayikaanaa keetaar araarayta āk kōōrēēt." 9 Yooto āwē ānkāāsoom malayikaanaa kukōōno kitaabuunaa mining'. Kumwoowoo kule, "Ong'nyi, nēmu ankii-am. Anyiny sinee ām kuutiing'uung' kuu kimnyet nteenee mākung'woonchiing' :mooyēēt." 10 Kyāānēmunēē kitaabuunaa āwutaab malayikaanaa ankaa-am. Kyaanyinyiit ām kuut kuu kimnyeteet, nto yu kaawaany kung'woonchoo :mooyēēt. 11 Yooto /kēēmwoowoo kule, "Tākumii :ng'aleek chēē

9:20 Tyēēn. 115:4-8; 135:15-17; Isa. 44:9-20; Tān. 5:4, 23 **9:21** Ng'oong'. 16:9
10:1 Ng'oong'. 4:3 **10:7** Āmōōs 3:7-8; Ng'oong'. 22:6 **10:10** Ēsēk. 2:8—3:3

māchāktōōs tēēng'ālooltoochi Yēyiin imwoochinē biiko chēē chaang', bōrōryōōs, yēēmōōsyēk āk bāytooyik."

11

Wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēng' ām Yēērusālēēm

1 / Kikēēkōōno keet nyēē / kiirookiisyēē / ānkēēmwoowoo kule, "Wē, ānkiirookē *Kōōtaab Yēyiin, *kāābkōrōs ānkiiyiit biiko choo sooyēē wōlooto. 2 Nteenee, -mēērookē biiwuutaab kōyoo kuuyu bo :wōlooto biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Makootar-taaraat :bichoo ām ārook artam āk āyēēng' kiriinkoonoo tiliil. 3 +Māākoochi *wōōrkooyikyuu āyēēng' kāāmuukēywēēk kung'ālooltoowoo ām bēsyōōsyēk 1,260. Makoolaach :bichooto sirookaab mēēysēēt."

4 Kerkeey :wōōrkooyichoo āyēēnku keetiikaab *musēytuuniinēk āyēēng' ākoo tukuuk āyēēng' choo /kiitōōrē taariinek chēē iyyoonyēē taayeetaab Nyoo Wōō ām kōōrēēt kumukuul. 5 Yoo kasyeem :chii kule kubar bichu āyēēng', makung'ut :icheek maata kōōmukuus buunichookwaa. Wuu nyiitēnyi :wōlēē māchāktōōs / keebakakta chiito ake tukul nyoo māchē kubar bichoo. 6 Boonto :bichoo kāāmuukēywēēk kukerekta roobta yoo mii kung'ālooltoochinē Yēyiin ānkuboonto kāāmuukēywēēk kuweech bēēko kuyēk koroti, kubar kōōrēēt ām mēēyinto ake tukul kuu wōloo māktooy :icheek nkit.

7 Yoo kaakoowaany nanyuun :wōōrkooyichoo kwoom lōkōōywēchoo, mākuchōōnēē :tyoony nkōriinoo māng'ētē ānkubooryēē wōōrkooyichoo kut kubakach. 8 Mākōōtulēēlēē :wōōrkooyichoo kēēloo murē kiriinkoonoo wōō nyoo / kikēēkwērtoochinē Mokoryoontēēng'waa murtooywoontēēt. Kiikērkēēyēē :kiriinkoonoo Sōtōm nto ku Miisir. 9 Ām bēsyōōsyēk sōmōk āk kisiincheet, mākōōrōōtoot muuswēchoo :biiko kukwaanee yēēmōōsyēk, aroosyek, āk bōrōryōōsyēk tukul āmēēbērē / mākēēchām / keemuy muuswēchooto. 10 Mākung'ērēkyi :biikaab kōōrēēt kumukuul meetaab bichoo āyēēng'. Makwaam saakweet ānkutuwēn keey, kuuyu kikiikutōōrchi :wōōrkooyichoo biikaab kōōrēēt mēēyinto nyēē wōō miisin.

11 Nteenee yu kaakukeeyta :bēsyōōsyēchoo sōmōku āk kisi-incheet, kukētyi :Yēyiin bichoo soboonto. Yooto kung'ēētyo :bi-chooto. Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa. 12 Nto yityo, kukas :wōōrkooyichoo /kēēkuurunēē Kaab Yēyiin kule, "Okwaa wōli." Kuba :bichoo barak ām boolteet, kukāsē :buunikwaa. 13 Kichō yooto :kibring'ring'nyēēt nyēē kikōrōōm

11:1 Ng'oong'. 21:15 **11:2** Tān. 7:25; 12:7; Ng'oong'. 12:6, 14; 13:5 **11:4** Seka. 4:1-3, 11-14 **11:5** 2Bāy. 1:10; Cherem. 5:14 **11:6** Chuy. 7:17-19; 1Bāy. 17:1 **11:7** Ng'oong'. 13:1-4; 9:1 **11:8** Toowu. 18:20; Luuka 13:33-34 **11:12** 2Bāy. 2:11; Yēyuut. 1:9; Ng'oong'. 4:1

miisin. Kimis *:kiriinkēēt kereeryaanteet akeenke ām taman ānkubēk :biiko kisyēērōōk tisabu. Kimuuyo :biiko chēē king'ēt ānkukoonyit Yēyiintēētaab kibkōōnkōy.

14 Mēēyinto :nyooto nyēbo āyēēng'. Lēēkit kuchō :nyēbo sōmōk.

Aryeembuutaab tisab

15 Yu kāākuyityo :yoo, kukuut :malayikeet nyēbo tisab aryeembuunyii / ānkēēkuurunēē barak kule, "Kaakunam :Yēyiintēēnyoo āk Kāārārookiintēēt bāytooyiisyēētaab kōōrēēt ānkumākubāytooyiis ākookoy."

16 Yooto, kukubuy kuut :booyichoo tibtēmu āk ang'wan choo kēēbuurēē ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt ām taayeetaab Yēyiin. Kusilto Yēyiin 17 kumwooyē kule, "Yēyiintēētaab kāāmuukēy, nyoo mii, ānkimii, kēēbiruung' kōōnkōy kuuyu kēēbooru kāāmuukēywēēkuuk ānkēētoowu ibāytooyiisyē. 18 Kinyēēr :biikaab kōōrēēt, neennyi +mēēng'woonchi bichoo. Mii wokuyitu :bēsyēēt nyēē / kiitiilchinē ng'aleek biiko choo kiikubēk / ānkēētuwēn motwoorikuuk choo *wōōrkooyikuuk. +/Mākēētuwēn biikuuk choo iywēyiing' ānku minkēēch nto ku wōōyēch. /Kiimukuusē choo imukuusē kōōrēēt."

19 Kiyaataat :Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyēē kiimuuchē :Sāāntukuutaab Kiirootyeenyii kutook. Kiiwēchē :iileet, kōōruumē :kōōrēēt ānkutulē, kōōring'riing'ē ānkuroong'u keey :kweyaanteet nyēē mā mining'.

12

Koorko ākoo tyoony nyēē yong'oos

1 Kitook :kiy ām barak nyēbo kwōng'uut. Ki koorko nyēē / kikiiluumee asiista ānkimii :araaweet ng'wēnyuutaab kērēēnkōōkyii. /Kikiilookyi mēt nkwaatyeet nyēē /kikēētētyi kookeelik taman āk āyēēng'. 2 Kikooyaat :koorkoonooto. Nto yu mākusich, kōōnchō kubo ng'woonintaab sichēēt.

3 Kitook subak :kiito ake nyēbo kwōng'uut ām barak. Ki chēēsoosum :kiyoo nyēē ki arraa ānkiboonto mētēwook tisab āk kuuynook taman. Kikiilookyi mēt ake tukul kuutwēēt nyēbo bāytooyiisyēēt. 4 Kimastee :tyoonyoo saaruuryeenyii komosta akeenke ām sōmōk nyēbo kookeelik ām barak kurārākyi kōōrēēt. Kiiyyoonyēē :chēēsoosum taayeetaab koorkoonoo kimāchē kusich, si yoo sichē, kwaam leekweet bakeenke. 5 Kisich :koorkoonoo wēēro nyēē makubayta kōōrēēt kumukuul ām kirōktaab karneet. /Kikeesar lakwanaa ākoy yēē

11:15 Tān. 2:44 **11:16** Ng'oong'. 4:4 **11:18** Tyēēn. 2:1-5 **11:19** Chuy. 25:9-20; Ng'oong'. 15:5 **12:3** Ng'oong'. 12:9 **12:4** Tān. 8:10

bāytooyiisyēē :Yēyiin. 6 Mākumwēchi :koorkoonoo kōōr nyēē suurkwēēn wōlēē kiikuchōbchi :Yēyiin /ānkēēriib ām bēsyōōsyēk 1,260.

7 Nto mii yoo, kuchēy :booryēēt ām barak. Kibooryēē :Mukāyil āk malayikaanikyii chēēsoosum. Kuyēēt :nkinee chēēsoosum kuboonto keey lukēēnyii, 8 nteenee / kikiibēl chēēsoosum. Yooto, /kēēwōōnunēē inee barak 9 /kēēwunuk kuchō ng'wēny. Inee :eereenaanaa kibo kēny nyoo /kēēkuurēē Kibrōkōsyoontēēt ākoo Syeetaani nyoo kikēntooy biiko tukul ām kōōrēēt. Kunyoo, /kikēēwunukunēē tyoonyoo barak kuboonto keey lukēēnyii tukul kuchō kōōrēēt.

10 Nto mii yoo, akas kuutiit kukuurunēē barak kule, "Kaakuyit nanyuun :soboontaab Kaab Yēyiin, bāytooyiisyēēnyii, kāāmuukēywēēkyii āk choo bo Kāārārookiintēēt. / Kāākiituruur nyoo king'āloolēē mbo ng'eetaabiya bēēt āk kwēēmooy nyēē miyaat ām taayeetaab Yēyiin. 11 Kiibēl :mbo ng'eetaabiya chiichoo ām kiisēēnikaab *Mēēnkit āk manta nyēē kimwoowu :icheek ākoo subak kuuyu kikiikuchamta soboonwēkwaa kubo ng'aleechaata. 12 Kunyoo, lēyyē, kung'erech :wōliin bo barak āk biiko choo minyē wōlooto! Tyaa sōō :mēēyinto nyēē mākunyōōr :kiy ake tukul nyēē tinyē soboon ām kōōrēēt āk araarayta, kuuyu kāākurēk :Kibrōkōsyoontēēt. Nyēērunoot :inee miisin, kuuyu inkētē kule kāākung'ētyi :bēsyōōsyēk chēē ng'ēri."

13 Yu kakas :chēēsoosum kule ākoo /kāākēēwunuk kuchō ng'wēny, kutoow kukeeyanaat koorkoonoo kisichē wēēroo. 14 Nteenee / kikiikoochi koorkoonoo kebebaak chēē wuu chēbo siirērēēt nyēē wōō kuteereertee ākoy wōlēē / kikēēsātyi ām wōlooto bo suurkwēēn. Kimāchāktōōs / bokēēriib koorkoonooto ām wōlooto kēnyiisyēk sōmōk āk kisiincheet simānyōōr :eereenaanaa. 15 Yooto, koong'uung' :eereenaanaa bēēko ām kuutiinyii kuroot kuu āynēēt sukutwaar koorkoonoo. 16 Nteenee kiyaatakay :ng'wēnyuut ankoochiim bēēchoo kiing'uung'u :tyoonyoo. 17 Kinyēēr :chēēsoosum ānkuchōb keey wokubooryootēē lōkōkaab koorkoonoo alak choo kiriibē mākuutēkaab Yēyiin ānkukoonyitē ng'aleekaab Yēēsu. 18 Nto mii yoo, kuwo :chēēsoosum yēbo sakaramteetaab araarayta.

13

Tyoong'iik āyēēng' chēē yōng'ōōsēch

12:5 Ng'oong'. 2:26-27 **12:6** Ng'oong'. 11:2 **12:7** Tān. 10:13 **12:9** Toowu. 3:1, 14-15; Luuka 10:18; Ng'oong'. 13:2; 16:13; 20:2 **12:10** Seka. 3:1; Ng'oong'. 11:15 **12:11** 1Yoowa. 2:14; 5:4; 1:7; Ng'oong'. 5:6 **12:14** Ng'oong'. 11:2 **12:17** Ng'oong'. 11:7; 13:7

1 Yooto, akas tyoonyto ake kusyoorunēē keey araarayta. Kiboonto :tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman. Kimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt kuuynoochoo /ānkikikēēsirchi mēt ake tukul kaayna nyēē intosuurtooy Yēyiin. 2 Kikerkeey :bōōrtaab tyoonyi nyēbo mēliil ankikerkeey :mukuunkookyii chēbo siiburukuut. Kikerkeey :kuutiit ake tukul nyoo bo ng'ētuny. Kirōōbchi :chēēsoosum tyoonyi kāāmuukēywēēk āk nkuruukaab bāytooyiisyēēt. 3 Kiboonto :tyoonyoo ng'waayeet nyēē ki wōō miisin ām mētit akeenke nteenee kikiikusob :ng'waayaanaa. Kiilat :biikaab kōōrēēt tukul kubo ng'aleechaa ānkutoow kurub tyoonyoo. 4 Kikutunkyi :biiko chēēsoosum, kuuyu kirōōbchi tyoonyoo kāāmuukēywēēk ānkukutunkyi mbo subak tyoonyooto. Kiteeb kule, "Ng'oo :nyēē kiikērkēēyēē tyoonyi ānku ng'oo :nyēē imuuchē kubooryēē?"

5 /Kikēēchāmchi tyoonyoo kung'āloolē nyēē ng'āsē keey ānkōōntosuurtooy Yēyiin. /Kikiikoochi mbo kāāmuukēywēēk kuyēyiisyēē ām ārook artam āk āyēēng'. 6 Kiintosuurto :tyoonyoo Yēyiin āk wōloo minyē āk mbo biiko choo mii kibkōōnkōy ām ng'al chēē kimwooyē. 7 /Kikiikoochi tyoonyoo kāāmuukēywēēk kubooryēē biikaab Yēyiin ānkōōbēliis. /Kikiikoochi kāāmuukēywēēk kubāw yēēmēēt ake tukul, kōōrēēt āk bōrōryēēt ake tukul. 8 Mākukutunkyi tyoonyoo :biiko tukul choo minyē kōōrēēt, choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto kuchakee /kumanaakeeyey kōōrēēt. Kitaabuuni ku nyoo bo Mēēnkoo /kikēēbārē.

9 Nyoo yēbē yiit kukas ng'aleechu: 10 Biiko choo /kiikiitiilchi kule /kēēnāmē /ankeebeeta, +/makeenam /ankeebeeta. Nto choo /kiikiitiilchi keebaree chōōkiit, +/makeebaree chōōkiit. Yoo yēyāktōōs :ng'aleechu kumāchāktōōs kumuytoochinē :biikaab Yēyiin ānkōōkoosēē keey inee.

11 Nto mii yoo, akas tyoonyto ake kōōtuung'unēē kōōrēēt ng'wēny. Kiboonto :nyoo kuuynook āyēēng' chēē kerkeey chēbo mēēnkich ānkiing'āloolē kuu chēēsoosum. 12 Kiyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt chēbo tyoonyoo /kikēērōōbchinē kāāmuukēywēēk. Kiyey biiko tukul ām kōōrēēt kukutunkyi tyoonyoo kibo taay nyoo kikiikusob :ng'waayeenyii. 13 Kiyey :tyoonyi ng'al chēē -/mākyoomu kuu kule, kitōōrunēē maata barak kukāsē :biiko tukul. 14 Kilātunēē biiko yēyuutēchoo -/ mākyoomu āk kāāmuukēywēēchoo / kikiikoochinē kuyeyee taayeetaab tyoonyto nyoo kibo taay. Kimwoochi :tyoonyoo biikaab kōōrēēt tukul kuyey

13:2 Tān. 7:3; Ng'oong'. 11:7; 13:11-17; 16:10; 17:3, 7-13; 19:20 **13:2** 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 12:3 **13:6** Tān. 7:8, 11, 20, 25; 11:36; 2Tēēs. 2:4; Ng'oong'. 11:2 **13:8** Ng'oong'. 3:5; 5:6 **13:10** Cherem. 15:2; Ng'oong'. 14:12 **13:11** Mat. 7:15 **13:13** Ng'oong'. 16:14

āynātēēt nyēē /kiisōōtēē tyoonyoo kikiikusob :ng'waayeenyii nyoo /kikiikōōtēnē ām chōōkiit. 15 /Kikiikoochi tyoonyi bo āyēēng' kāāmuukēywēēk kōōbuusyi āynātoonoo /kikiikērkēēyēē tyoonyoo kibo taay, sukung'eet kung'alaal :āynātoonooto sukōōsākyi biiko tukul choo kimākutunkyinē āynātoonoo / keebakach. 16 Kikērchi koong' subak :tyoonyoo biiko tukul /kiikoochi bēēruutook āwutaab taay nto tokoch nyēē mātiny ku nyēē mining', nyēē wōō, chēē bānoon nto ku mokorēēn, chēē motwoorik nto chēē bāwu keey. 17 /Kikeeyey kuu nyooto sukung'eet māmii :chii nyēē /kēēchāmchinē kwaal nto kwaalta kiy yoo māboonto bēēruutyoonoo. Kimāchāktōōs :bēēruutyoonoo ku kaayneetaab tyoonyoo nto ku kiyēē ibooru kāāyiitēēnyii.

18 Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Chii ake tukul nyoo yēyiisyēē mētinyii, kōōyiit ānkōōnkēt kiyēē ibooru :kāāyiitēētaab tyoonyoo kuuyu kaayneetaab chii :kāāyiitoonoo. Kāāyiitoonoo ku 666.

14

Mēēnkit ākoo biikyii

1 Nto bērē akaste, akas *Mēēnkit nyēē kēēyyoong'ēē lekemeetaab *Sāāyōōn kuboonto keey biiko 144,000 chēē kitinyē kaayneetaab Mēēnkoo āk nyēbo kwaan ām tokoochikwaa. 2 Kyaakas kuutiit nyēē kichōōnēē barak nyēē kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkutulē kuu iilootik. Kikerkeey nyēbo biich chēē kibutē bukantiin, 3 kutyēēnē tyēēnto nyēē lēēl ām taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk yoo mii :tukuuchoo ang'wanu choo sobchootiin āk booyichoo. Māmii :chii nyēē kiimuuchē kooneet keey tyēēni, nteenee bichoo 144,000 choo /kiikiiraraach ām kōōrēēt chēē kiineet keey. 4 Bichooto ku choo kisatee keey martaayeet kuuyu kiriib keey kumanam :sumto ānku icheek :chēē rubootē Mēēnkoo. /Kikēēwālāng'unēē bichoo wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt. Icheek :taabteet nyēbo taayta /kiiyokoochi Yēyiin nyoo boonto keey Mēēnkoo. 5 Kimāboonto :bichoo ng'wiiynan nto ku lēēlis.

Kiiboor :malayikaanik sōmōku bēsyēētaab ng'woonin

6 Kyaakas malayikeet ake kutēērēērtooy ām barak kuyibē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo kibchuulyo. Kimāchē wokwoomchi kōōr ake tukul, yēēm ake tukul āk bōrōryōōsyēk tukul. 7 Kikuurchinē barak kule, “Lēyyē, oywey Yēyiin ānkōōsiltē wōōyinnyii kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē mākōōtiilchi biiko ng'aleek. Ōkutunkyi nyoo kiyēyē wōliin bo barak, kōōrēēt, araarayta āk bēy alak tukul.”

13:15 Tān. 3:3-6; Ng'oong'. 14:9, 11; 15:2; 16:2; 19:20; 20:4 **13:17** Ng'oong'. 14:9; 19:20; 20:4 **14:3** Ng'oong'. 4:4, 6; 5:9

8 Kookeer :malayikeet nyēbo āyēēng'. Kikuuru :nyoo
kule, “Kaakuburyet, kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo
wōō nyoo kitoorta biiko ām kōōrōōsyēk tukul ām muchasnyii
kubōōkiit ānkuyēyē ng'al chēbo rōkōs.”
9 Kookeer :malayikeetaab sōmōk kukuurchinē barak
kule, “Chiito nyoo kākutunkyi tyoonyoo nto āynātoonoo
kerkeey tyoonyoo, nto / kēēsirchi tokochnyii nto ku
āwunyii bēēruutyēētaab tyoonyoo, 10 mākutuuyēē :chiichoo
ng'woonintaab Yēyiin kuyem. Kōrōōm :ng'wooninoo
miisin. +/ Mākēētōōrchi chiichoo maat nyēē ng'āsyānē,
kukāsē :malayikaanik chēē churtootiin āk *Mēēnkit.
11 Mākukuululuuytōōs :yyētiit ākookoy ām wōloo /
kiing'woonchinēē icheek. Mākoy kōōmuung'iis mbo kisich
:biiko choo kikutunkyinē tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey
tyoonyoo ānkuboonto bēēruutyēētaab kaayneetaab tyoonyoo.”
12 Māchāktōōs nanyuun kumuytooy :biikaab Yēyiin choo riibē
mākuutēkyii ānkōōbuur kōōkoosēē keey Yēēsu.
13 Nto mii yoo, akas kuut nyēē kikuur ām barak kule,
“Sir ng'aleechu: Kuchakee ra, ibēruurootiin :biiko choo ikooy-
tooy soboonwēkwaa kubo Mokoryoontēēt. Ēē, mwooyē
:Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule mākōōmuung'iis ām yiisyēēng'waa
+/ānkumākēētuwēn ām kiyēē kiikuyey.”

Kēsiisyēēt ām kōōrēēt

14 Kyaakaste, nto ābērē ālē, kimii taayeenyuu :chii nyēē kiki-
ibuurēē boolta nyēē lēēl. Kikiilaach :chiichoo kuutwēētaab
bāytooyiisyēēt nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ankikinam nke-
suut nyēē ng'atiib. 15 Yooto, kuchuwunee :malayikeet ake
Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ānkukuurchi chiichoo kiibuurēē
booltaanaa kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung', kuuyu kaakuyit
:bēsyēēt nyēē /kēēkēsiisyēē ankookuyem kōōrēēt /keekes.”
16 Yooto nanyuun kutoow :chiichoo kimii boolteet kukes
kōōrēēt.
17 Kichuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām
kibkōōnkōy āk nkesuunyii nyēē ng'atiib. 18 Kichuwunee
:malayikeet ake *kāābkōrōs :nyēē kiiyyoonkyinē komosta
nyēē kirubtooy keey āk maata ānkukuurchi malayikeet
nyoo kibo taay kule, “Kēsiisyēē nkesuung'uung'. Iruruuch
*musābiibuunēk ām kōōrēēt, kuuyu kōōkururyo.” 19 Kikes
:malayikaanaa nanyuun kōōrēēt, nto kāākuyityo, kutōōrchi
musābiibuunēchoo yēē /kiitoortoorēē /kiing'woonchi miisin.
20 /Kikiitartaar musābiibuunēchoo ām kiriinkoonooto saang'.

14:8 Isa. 14:12-15; 21:9; Cherem. 50:1-2; Ng'oong'. 18:2; 17:2 **14:9** Ng'oong'. 13:14-15 **14:10** Cherem. 25:15; Ng'oong'. 15:7; 16:1, 19 **14:11** Ng'oong'. 19:3 **14:12** Yoowa. 14:15; Ibu. 6:12; 10:36; Ng'oong'. 13:10 **14:13** 1Tēēs. 4:15-18; Ng'oong'. 19:9; 20:6 **14:14** Ng'oong'. 1:7, 13 **14:19** Isa. 63:1-6; Ng'oong'. 19:15

Kiilala :korotiik ām kōōrēēt. Kirootee kōōrēēt ām kōōyinto nyēbo kiilomiitaanik bokolwookik sōmōk ānkiimuuchē kooluum faraasiit nyēē keeweer.

15

Malayikaanik tisab āk mēēyinwēk tisab chēbo lētuut

1 Kyāākāsyi tukuuk alak chēbo kwōng'uut barak. Kyaakas malayikaanik tisab chēē kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab chēbo lētuut.
2 Kyaakas kiy nyēē wuu araarayta nyēē ki tankilil kuu kiiyēēt kuliblibēnē kuu maata. Kyaakas subak bichoo kiibēlē tyoonyoo āk āynātoonoo kerkeey tyoonyoo ākoo kāāyiitēēt nyoo kiibooru kaayneenyii. Kikiiyyoong'iis yoo bo araarayaa komos, kukanam bukantiinek chēē kēēkoochinē :Yēyiin.
3 Kityēēnē :bichoo kōōkoostooy *Mēēnkit kuu wōloo kityēēntooy *:Muusa tyēēntaab kāābēliisyēēt. Kityēēnē kule,
"Lēyyē, Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo, nyoo bāwu kiy ake tukul.
Wōōyēch ānkubo kwōng'uut :tukuuk chēē iyēyē.
Bāytooyiintēētaab biiko tukul,
chuulootiin :tukuuchooto ānkubo man.
4 Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē -mēēywēyiing'
āmēētōrōōrē kaayneeng'uung'?
Inyiing' :nkit nyēē itiliil.
Makukwa :kōōrōōsyēk tukul bokukutung'uung',
kuuyu kōōkutook kule churtootiin :yēyuutēkuuk."
5 Yu kāākuyityo :yoo, akas kuyootāktōōs :Kitōōkiit ām Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy 6 ankuchuw :malayikaanichaa tisabu choo kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab. Kikiilaach :malayikaanichaa sirook chēē leelach kut kōōlēkēchēēchtōōs / ānkikēēmurēē tēkēētikwaa ānōōkaab *ta-aabuut.
7 Kiikoochinoot :akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan malayikaanichaa tisab kibuumbōōk tisab choo / kikeeyeyee ta-aabuut. Kinyiyootiin kibuumbōōchoo :ng'woonintaab Yēyiin 8 ankikiker Kōōtaab Yēyiin :chēēbkēēruut nyēē kichōōnēē lēbkēēyyēētaab Yēyiin āk kāāmuukēywēēkyii. Kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kōōwut Kōyooto ākoy kung'ētito :mēēyinwēchoo tisabu choo kiyibu :malayikaanichaa tisabu.

16

Kibuumbōōk tisab chēbo ng'woonintaab Yēyiin

14:20 Chōōw. 3:13 **15:1** Ng'oong'. 8:2, 6; 15:7; 17:1; 21:9 **15:2** Ng'oong'. 4:6; 13:14-15, 18 **15:3** Chuy. 15:1 **15:4** Isa. 2:2-3 **15:5** Ng'oong'. 11:19 **15:6** Tān. 10:5; Ng'oong'. 6:11 **15:7** Ng'oong'. 14:10 **15:8** Chuy. 40:34-35; Isa. 6:4

1 Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurunēē Kōōtaab
Yēyiin kumwoochinē malayikaanichaa tisab kule, “Bōōwāsyi
kōōrēēt ng'woonintaab Yēyiin nyoo mii kibuumbōōchoo ti-
sab.”
2 Kuwo :malayikeet nyēbo taayta ānkuwāsyi kōōrēēt
tukuuk chēē kimii kibuumbeenyii. Yooto, kunam biiko
:ng'woowōōk chēē yōng'ōōsēch ānku ng'woonēch. Bichooto ku
choo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyi
āynātoonoo kerkeey tyoonyoo.
3 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo āyēēng' tukuuk chēbo kibuum-
beenyii araarayta. Yooto kuweek :bēēko kukerkeyiit korotii-
kaab muusyoo. Kime :tyoony ake tukul nyēē kimii araarayta.
4 Kuwāsyi :malayikeetaab sōmōk tukuukaab kibuum-
beenyii āynōōsyēk āk koong'iikaab bēēko. Kiweek :bēēchoo
tukul kuyēk koroti. 5 Nto mii yoo, akas kumwooyē :malayikeet
ake nyēē kiiyyoonkyinē komosta nyēbo bēēko kule, “Wōōy,
wēē, Yēyiin, imiitē :inyiing' ra nyoo kiimiitē kung'eetee
kēnyiis āk kēnyiis. Keeyey manta ām kiyēē 'keetiil. 6 Kuuyu
kiikuwasta :bichoo korotiikaab biikuuk āk *wōōrkooyikuuk,
misyinē kuyye ng'woonini.” 7 Kyaakas subak kuutiit ake nyēē
kikuurunēē *kāābkōrōs kule, “Wōōy, wēē, Mokoryoontēēt
Yēyiintēēnyoo nyoo bāwu kiy ake tukul, bo man ānku chuulaat
kiyēē 'itiilē.”
8 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo ang'wan tukuuk chēbo kibu-
umbeenyii asiista. Yooto / kēēchāmchi asiista kōōmēlmēēl
biiko. 9 Ānkoo / kikiimēlmēēl bichoo, kitay :icheek kureeny
keey ānkōōtōrōōr Yēyiin. Nteenee kitas taay kuchub Yēyiin
nyoo kitōōrchinē icheek tāng'āng'uutēchoo.
10 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo muut tukuukaab
kibuumbeenyii wōloo bāytooyiisyēē :tyoonyoo. Kitub
:mēēnānēēt yēēmēēnyii, kōōkitiit :biiko keelek nyēē
kāng'woonchi 11 ānkuchub Yēyiintēētaab kibkōōnkōy kubo
ng'wooninto āk ng'woowōōk chēē kiboonto. Nteenee kitay
:icheek kureeny keey.
12 Kuwāsyi :malayikeet nyēbo lo tukuuk chēbo
kibuumbeenyii āynēētaab Fraati. Kitēēny :āynoonoo kut
kunyōōr :bāytooyikaab koong'asiis kēēlto nyēē sukwoowunēē.
13 Kyaakas tāmirmirook alak sōmōk chēē miyootēch,
chēē kikerkeey mōōrōrōōchook. Kichōōnēē :tāmirmiryēēt
ake kuutiitaab chēēsoosum, kuchōōnēē :ake kuutiitaab
tyoonyoo ānkuchōōnēē :ake kuutiitaab wōōrkooyoontēētaab

16:1 Ng'oong'. 15:1 **16:2** Chuy. 9:9-11; Ng'oong'. 13:14-15 **16:4** Chuy. 7:17-21; Ng'oong'. 8:8 **16:6** Tyēēn. 79:10; Ng'oong'. 17:6; 18:24; 19:2 **16:9** Ng'oong'. 9:20-21 **16:10** Chuy. 10:21-22; Ng'oong'. 13:1-2 **16:12** Isa. 11:15-16

ng'wiiynan.* 14 Tāmirmirook :choo chēē miyootēch chēē yēyē ng'al chēē -/ mākyoomu. Bokōōwuruurootē :tāmirmiroochoo bāytooyikaab kōōrēēt tukul kumukuul kōōruruuch biiko kuyey booryēēt ām bēsyoonoo wōō nyoo bo Yēyiintēētaab kāāmuukēy.

15 (Kimwooyē Yēēsu kule, "Ōyēbchi yiit, +māāmuung'u kuu chii chōōriin! Ibēruuroot :chii nyoo chōbtooy keey sirookyii simāwēēsyētoot kibchuraat ānkunyōōr muyātēēt.")

16 Kiituuyēēchi :tāmirmiroochoo miyootēch bāytooyikaab kōōrēēt āk lukōōsyēkwaa yēē / kēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Armaketoon.

17 Kuwasta :malayikeet nyēbo tisab tukuukaab kibuumbeenyii kusērētyi wōlto ake tukul. / Kikēēkuurunēē yēē /kēēbāytooyiisyēē ām Kōōtaab Yēyiin kule, "Kāākuyityiin!" 18 Kiiwech :iileet, kutul ānkōōring'riing' :kōōrēēt nyēē kōrōōm miisin. Mānāātook kibring'ring'nyēēt nyēē tēē nyooto kung'eetee / kakeeyey kōōrēēt! 19 Kiitēēsunēē keey :kiriinkoonoo wōō bo Bābulōōn sōmōk ānkuburyēēt :kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. Kiing'woonchinēē :Yēyiin kiriinkoonoo nyēērunēēnyii nyoo kikiinyiit kikōōmbēēt. 20 Kiling'ta :kōōrōōsyēk tukul choo kiikwēēn :bēēko ām araarayta ānkubootyo :nkicheek lekemoosyek. 21 Kirārākyi biiko :kweyaanteet nyēē kiyitē kiilōōnik sosom. Kichub :biiko Yēyiin kubo mēēyini bo kweyaa kuuyu ki mēēyin :nyoo nyēē -/mākyoomu.

17

Koorko nyēē ki choonchooyēn

1 Kichō :malayikeet ake ām choo kiboonto kibuumbōōk tisab ānkumwoowoo kule, "Chōō ābooruung' ng'wooninto nyēē mākunyōōr :koorkoonoo choonchooyēn nyoo lēēkitēē :lōōswēk chēē chaang'. 2 Kirwootoot keey :bāytooyikaab kōōrēēt āk koorkoonooto ānkōōbōōkiit :ng'ōōkisnyii biiko ām kōōrēēt."

3 Nto mii yoo, kukalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy kōōr nyēē suurkwēēn. Kyaakas ām wōlooto koorko nyēē kēēbuurēē bataytaab tyoony nyēē arraa. Kikinyiy bōōrtaab tyoonyoo :kooynōōk chēē mōrē Yēyiin. Kiboonto :tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman.

---

* **16:13** /Kēēkuurē tyoonyto nyoo bo āyēēng' kule wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan. **16:14** Chuy. 8:6; Ng'oong'. 12:9 **16:14** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9; Ng'oong'. 13:13-14; 14:11-21; 19:20 **16:15** Mat. 24:43 **16:18** Ng'oong'. 4:5; 6:12-13 **16:19** Ng'oong'. 18:2; 14:10 **16:21** Ng'oong'. 16:1 **16:21** Ng'oong'. 11:19; 16:9 **17:1** Cherem. 51:13 **17:2** Cherem. 51:7; Ng'oong'. 14:8; 18:3 **17:3** Ng'oong'. 1:10; 13:1-2

4 Kikiilaach :koorkoonoo sirook chēē siimootyoonēch
āk chēē ārroonēch. Kiilēkēchēēchtōōs :siroochoo ām *ta-
aabuunek āk rwoontōōk chēē kāroorānēch ākoo sanayeek
chēē ālē beesaanik chēē chaang'. Kikinam :koorkoonooto
kikōōmbēētaab ta-aabuut nyēē kinyiy :tukuuk chēē miyootēch
chēbo rōkōstaab choonchooyēnātēēnyii. 5 / Kikēēsirchi
tokochnyii kaayna nyēē /kikiiyeelee ng'al kule: 'Bābulōōn
nyoo wōō, kaametiitaab koor chēē choonchooyēn āk rōkōstaab
kōōrēēt.' 6 Kibōōkitoot :koorkoonoo korotiikaab biikaab Yēyiin
choo kyoomu lōkōōy kurubta keey āk Yēēsu. Kyaalat miisin
yu kaakas koorkoonoo.

7 Kimwooy :malayikaanaa kule, "So, nto yu 'ilātē?
+Māābooruung' anii kiyēē iyeelaat nyēē rubtooy keey āk
koorkoonoo āk tyoonyoo boonto mētēwook tisab āk kuuynook
taman nyoo kēēbuurēē :inee. 8 Kisoboot :tyoonyoo kēēkāsē
āmēētākumii ra. Nteenee makuchuwunee nkōriit nyēē
māng'ētē / ānkubokiimukuus kutukul. Makoolat :biikaab
kōōrēēt choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaa kitaabuutaab
soboonto kuchakee /kakeeyey kōōrēēt, yoo kakas tyoonyoo,
kuuyu kisoboot taay, mēētākumii ānkumākuchō.

9 Māchē :ng'aleechu kiirnātēēt. Mētēwoochoo tisab ku leke-
moosyek tisab wōlēē tēbunēē :koorkoonooto. 10 Nto subak
ibooru bāytooyik tisab. Kiikukeeyta :bāytooyik muutu, kumi-
itē :akeenke kubāytooyiisyē, nto ake kumānāāchō. Nto yoo
kāchō :nyooto, mākubāytooyiis bēsyōōsyēk chēē ng'ēri. 11 Nto
tyoonyoo kisoboot kēny āmēēkumiitē ra, ku bāytooyiintēētaab
sisiit. Kerkeey :inee choo kibo taay tisab /ankumabokiikar-
buus.

12 Kuuynoochoo 'kēēkāsē taman, ku bāytooyik taman chēē
mānāānyōōr wōlēē bāytooyiisyēē, nteenee +/ mākiikoochi
kāāmuukēywēēk kubāytooyiis āk tyoonyoo ām bārooyinto nyēē
mining' buch. 13 Sōōchiintōōs :bāytooyik ānkumākuyēētyēēchi
:icheek tyoonyooto kāāmuukēywēēk. 14 Mākubooryēē
:bāytooyichu *Mēēnkit, nteenee mākōōbēl icheek :Mēēnkit,
kuuyu boonto :Mēēnkit kāāmuukēywēēk kubiir mokorēēnik
alak tukul ānkubāwu bāytooyik alak tukul. Mākwoomchi
:Mēēnkit booryēēt bichoo ikoosēē keey inee choo /kikeekwey
ānkukuurootiin."

15 Nto mii yoo, kumwoowoo :malayikaanaa kule,
"Lōōswēchoo 'kēēkāsē, choo kālēēkitēē :koorkoonoo
choonchooyēn, ku kōōrōōsyēk, yēēmōōsyēk āk bōrōryōōsyēk.
16 Mākuwēch :tyoonyoo ākoo kuuynoochoo taman koorkoonoo
choonchooyēn. Mākōōnēmunēē inee kiy ake tukul kubuut

17:4 Ng'oong'. 18:3, 16 **17:6** Ng'oong'. 16:6 **17:8** Ng'oong'. 13:1-2 **17:8** Ng'oong'. 13:14; 3:5 **17:9** Ng'oong'. 13:18 **17:12** Tān. 7:7, 24 **17:14** 1Tēm. 6:15; Ng'oong'. 19:16, 19 **17:15** Ng'oong'. 17:1

kung'ēt kibchuraat. Makwaam bōōrtaab koorkoonoo ānkōōmukuus ām maat.
17 Yēyē :bāytooyichoo kuu nyooto kuuyu kiikuchōbchi icheek
:Yēyiin kuyey kiyēē mākyinē :inee. Kunyi, mākuchāmchiin
:tukul kōōkoochi tyoonyoo bāytooyiisyēēng'waa ākoy kuyityiin
:ng'aleekaab Yēyiin. 18 Koorkoonoo 'kēēkāsē ku *kiriinkēēt
nyēē bāwu bāytooyikaab kōōrēēt tukul."

18

*Kaakarbuuseetaab *kiriinkēētaab Bābulōōn*
1 Yu kāākuyityo :choo, akas malayikeet ake kurēkunēē barak.
Kiboonto kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin ānkitinyē
:lēbkēēyyēēt nyēē ikwēnyē kōōrēēt. 2 Kikuurchi barak
kule, "Kaakuburyet! Kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo
wōō! Kāākuyēk kaytaab tāmirmiryo ake tukul nyēē miyaat,
wōlēē wooyētēē :tariiteet ake tukul nyēē mā *lubkoob āk
tyoong'in chēē mā lubkoobēch. 3 Kiikōōbōōkiit kiriinkoonoo
:muchastaab ng'al chēbo rōkōs ankutay Yēyiin. Kiikumarta
:bāytooyikaab kōōrēēt āk kiriinkoonoo ānkumokornoonēē
:cheemung'aariisyek ng'al chēbo leles chēē / kēēyēyē ām
wōlooto."
4 Nto mii yoo, akas / kēēkuuru ām barak kule, "Biikyuu,
ōng'ēētyēē wōlooto simōōlumchi rōkōstaab kiriinkoonoo
ānkōōtuuyēē ng'woonin nyēē mākunyōōr :kiriinkoonoo.
5 Kiikōōtuul keey :rōkōstaab kiriinkoonoo kut kiikuyit barak,
āmānāāwuutyēē :Yēyiin miyootyēēt nyēē /kēēyēyē ām wōlooto.
6 Kunyalil :kiriinkoonoo kuu yoo kiinyāliilē :inee alak, /
kēēyookyi inee kunyil āyēēng' ām kiyēē kiikuyey, / kēētāsyi
kunyil āyēēng' ng'wooninto nyēē kiikoochi :inee chuut.
7 Kunyōōr :kiriinkoonoo nyalil āk lōōkik ām bārooyinto nyēē
tēē nyēē kibo lelesta āk ng'aseetaab keey nyoo kiboonto.
Kimwooyēē moo ām mēēnātēēt kule, 'Āyēku koorko bāytooyiin
āmāāyēku musuk āmākoy kwaama :nyalil bēsyēēt ake.'
8 Nteenee mākuchōōnchi :mnyaat ām bēsyēēt akeenke nto
chooto ku kēmēwuut āk nyalil. Makookarbuus :maata, kuuyu
Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo itiilchinē kiriinkoonoo ng'aleek
kubo kāāmuukēy.
9 Yoo kakas :bāytooyikaab kōōrēēt choo kitāyē Yēyiin āk
choo king'ērēkyinē lelesta ām kiriinkoonoo yyētiit āk maat ām
kiriinkoonoo, mākuriiryo miisin. 10 Mākōōyyoonyēē :bichoo
yēē lōō kukeenyokoorta icheek :ng'wooninto nyēē mii yooto.
Makwaam mbuy kumwooyē kule,

17:16 Osee. 2:2-5 **17:17** Ng'oong'. 17:13 **18:2** Sefa. 2:14-15; Ng'oong'. 14:8; 16:19 **18:3** Ng'oong'. 17:2 **18:4** Cherem. 51:6, 9, 45; 2Kōōr. 6:17 **18:5** Eesra 9:6; Ng'oong'. 16:19 **18:6** Cherem. 50:15, 29 **18:8** Isa. 47:8-9 **18:8** Ng'oong'. 17:16

‘Ng'woonin wē, ng'woonin!
Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!
Wōōy, baabaay, wē, Bābulōōn,
kiriinkoob kāāmuukēy!
Yyē, !kēēmukusēē asiista akeenke baateey?’

11 Makuriiree :cheemung'aariisyek kiriinkoonoo, kuuyu
māmii :chii subak nyēē tākwoolchinē tukuukwaa 12 bo *ta-
aabuun, *feetaan, rwoontōōk chēē kāroorānēch āk sanayeek
choo ālē beesaan chēē chaang', sirook chēē siimootyoonēch
chēē kāroorānēch āk ankoosyek choo chābooyēch ānku
ārroonēch, keetiik choo boong'u nyēē anyiny āk tukuuk
tukul choo / kikeeyeyee keelteetaab bēēlyoontēēt āk choo /
kikeeyeyee keetiik choo ālē beesaan chēē chaang', syaabaan,
karnaak āk rwoontōōchoo ilēkēchēēchē choo / kēētēēksēē.
13 Tukuuk alak ku chēbo mutālāsiiniit, tukuuk choo /
kiinyunkuruurēē nkwēēk, choo boong'u nyēē anyiny āk
*maanemaane, *tifaayiik āk mwaayta, busyeek āk nkoonuuk,
tuuka āk kēēchiirēk, faraasiinek āk kōrōkōchōōnik ākoo mbo
biiko.

14 Mākumwoochinē :cheemung'aariisyechaa kiriinkēēt
kule, ‘Kōōkubootyēēniing' tukuukaab leles choo kwēēmāchē
miisin ankookuteereerteeniing' :bāyting'uung' tukul āk
wōōyinng'uung' nyēē mākoy wēēnyōōru bēsyēēt ake.’
15 Mākōōyyoonyēē :cheemung'aariisyechaa yēē lōō ām
kiriinkoonoo kikiikōōmokornoon icheek ānkumuuyo kubo
nyaliltaab kiriinkoonooto. Mākwoomē mbuy kumēēysē
16 kule,

‘Ng'woonin, wē, ng'woonin!
Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!
'Kiilaach sira nyēē nusaat, nyēē siimaatyaa ānku arraa,
kiilēkēchēēchē ām *ta-aabuut, rwoontōōy āk sanayeek
chēē ālē beesaan chēē chaang'!
17 /Kaakiiburyeet bāytinoo tukul nyoo kō mā mining'
ām asiista akeenke baateey!’

Mākōōyyoonyēē wōlēē lōō kōōsiroorchi keey kiriinkoonoo
:biiko choo yibē mwēēnkōōsyēk āk mbo biiko choo bēētēē
ānkuyēyiisyē āk choo āliisyootē ām mwēēnkōōsyēchoo. 18 Yoo
kakas yyētiit āk maata nyēē mii kiriinkoonooto, mākumwooy
kule, ‘Yyē! Kaakwaaran :kiriing' nyēē kōbo kwōng'uut.’
19 Mākuwāsyinē :bichoo tēērtit mētēwookwaa kōōboor mēēysēēt
kōōnchōōytōōs kule,

‘Ng'woonin, wē, ng'woonin!
Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

18:10 Ēsēk. 26:16-17; 27:30-36 **18:13** Ēsēk. 27:12-24 **18:16** Ng'oong'. 17:4

Kiimokornoon biiko tukul choo kiboonto mwēēnkōōsyēk ām
araarayta
ām bāyting'uung'!
So, keeburyetee asiista akeenke buch?'
20 Ong'erech ōō, :malayikaanik ākoo biikaab Kiriistō!
Ong'erech *lēbkēēyik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin.
Kakooruusta :Yēyiin kiriinkoonoo
kurub kuu wōloo /kikēēyēytook."
21 Yu kāākuyityo :yoo, kunam :malayikeet nyēē kiboonto
kāāmuukēywēēk miisin rwaanteet nyēē tēē rwaanteetaab
ng'ooysō ānkuwiirchi araarayta ānkumwooy kule, "+/
Mākiiryookuung' areet akeenke wē, kiriinkooni wōō
bo Bābulōōn ām nkuruuk kuu rwaantaanaa, nyēē
mākoy / bokeekasing' bēsyēēt ake. 22 -Māwokutookunēē
bēsyēēt ake wōlēē imiitē :biiko chēē tyēēnē ānkubutē
bukantiinek āk chēē kuutē kurēēruunēk āk aryeembuunek.
Mākoy kutookunēēniing' subak :kiitoong'iintō ake tukul
nto ku :biich chēē ng'ooysē. 23 Mākoy kulay :taari
kulēbkēēchiing' bēsyēēt ake. Mākoy /bokyaam saakweetaab
kooyēēy ake tukul ām wōlēē imiitē. Kitookunootiin
:cheemung'aariisyekuuk ām kōōrēēt. Kiikutēwēchākiis :biiko
tukul kubo mosoonkoyeenikuuk. 24 /Kikiitaatee āriing'uung'
korotiikaab *wōōrkooyik āk biikaab Kiriistō āk chēbo biiko
tukul choo /kikēēbākāchē ām kōōrēēt."

19

Saakweetaab kooyēēy nyēbo Mēēnkit

1 Yu kakeeyta :yoo, akas bōlāt nyēbo biich chēē chaang'
kumwooyē kule,
"Aleluuya!*
Kāārārookiintēēt :Yēyiintēēnyoo,
itōrōōroot ānku cheechii :kāāmuukēywēēk.
2 Bo man ānku chuulaat :kiyēē itiilē.
Kiikōōtiilchi ng'aleek koorkoonoo ki choonchooyēn,
nyoo kinyēērēē kōōrēēt ām rōkōsnyii bo martaayeet.
/Kikiing'woonchi koorkoonoo,
kuuyu kibakach :inee choo kiyēchinē Yēyiin yiisyēēt.
3 Aleluuya!
Chiiltooy ākookoy :yyētiit ām kiriinkoonoo."

18:19 Ēsēk. 27:29-34 **18:20** Cherem. 51:48 **18:21** Cherem. 51:63-64 **18:22** Isa. 24:8; Ēsēk. 26:13 **18:23** Isa. 23:8; Cherem. 7:34 **18:24** Isa. 26:21; Cherem. 51:49; Mat. 23:35; Ng'oong'. 16:6 * **19:1** Ibooru ām kuutiitaab Iburaneek :ng'ālyoontooni kule 'Kusilākoy :Yēyiin'. **19:2** Ng'oong'. 16:6 **19:3** Isa. 34:10; Ng'oong'. 14:11; 18:9, 18

4 Kikutunkyi :booyichoo tibtēmu āk ang'wan ākoo tukuuchoo sobchootiin ang'wan Yēyiin nyoo kimii kēēbuurēē
ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kumwooyē kule,
"Aameen, aleluuya."†
5 Nto mii yoo, kuchōōnēē :kuut yēbo ng'echeraanaa nyēē
kimwooyē kule,
"Ōsiltē Yēyiintēēnyoo,
:akweek tukul choo ōywēyē ānkōōyēchinē yiisyēēnyii
ānkiimining' nto iwōō."
6 Yooto akas bōlāt nyēē wuu nyēbo lukēētaab biiko. Kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkutulē kuu iiloot kumwooyē
kule,
"Aleluuya!
Bāytooyiisyē :Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo nyoo bāwu kiy
ake tukul.
7 Okany keetankas ankeeng'erech ankiikaaste
kuuyu kaakuyit :saakweetaab kooyēēy nyēbo *Mēēnkit,
ānkāākuchōb keey :murereenyii.
8 /Kākiilookyi mureraanaa sirook chēē kāroorānēch,
chēē leelach ānku tiliilēch."
Ibooru :siroochoo leelach yēyuutēk chēē churtootiin chēbo
biikaab Kiriistō.
9 Yooto, kumwoowoo :malayikeet kule, "Sir ng'aleechu:
Ibēruurootiin :biich choo / kākēēkuur kuba saakwaanaa bo
Mēēnkit. Ng'aleekaab man :chu chēbo Yēyiin."
10 Yu kāākuyityo :yoo, āryookyi keey yēbo kērēēnkōōkyii
ākutunkyi. Nteenee kumwoowoo kule, "-Mēēkutung'woo! Ntēē
kēēyēchinē :tukwaay Yēyiin yiisyēēt āk mbo ng'eetaabkoomēt
choo kiikukiilchi lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu. Kutunkyi
Yēyiin nkit, kuuyu ng'āloolēē baateey *:wōōrkooyoontēēt
lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu."

Chiito nyēē kakalab :faraasiit nyēē siirwoo

11 Kyaakas kuyaataat wōliin bo kibkōōnkōy ānkumii
:faraasiit nyēē siirwoo nyēē kēsēnē chii. / Kēēkuurēē
chiichooto 'Manta / ānkiikoosēē keey.' Yoo itiilē ng'aleek
nto kuyēyē booryēēt, kuyēyē nyēbo churtaayeet. 12 Kikerkeey
:koonyekyii maat nyēē irikitiitē ānkimii :kuutwōōsyēkaab
bāytooyiisyēēt chēē chaang' mētinyii. Boonto kaayneet /
ānkikēēng'ōōtyi kaayna nyēē -mēēnkēt :chii nteenee :inee
nkit :nyēē inkētē. 13 Kiilaach :inee sira nyēē kooy nyēē /
kikiikiiluumta korotiik, nto kaayneenyii ku 'Ng'ālyoontēētaab
Yēyiin'. 14 Kirub chiichoo :lukēētaab booryēēt nyēbo

† **19:4** Kasee ng'aleechu āyēēng' yoo bo kāāboorunēētaab ng'aleek. **19:4** Ng'oong'. 4:4, 6; 5:7 **19:7** Ng'oong'. 21:2 **19:8** Ng'oong'. 6:11 **19:9** Isa. 25:6; Mat. 22:2; Luuka 14:15-16 **19:10** Ng'oong'. 22:8-9; 6:9 **19:11** Mat. 3:16 **19:12** Ng'oong'. 1:14-15 **19:13** Isa. 63:1-6; Yoowa. 1:1

kibkōōnkōy. Kikiilaach :lukoonoo sirook chēē nuusyootiin, chēē leelach ānku tiliilēch ānkibēētēē :faraasiinek chēē siirwoonēch. 15 Kichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē ng'atiib nyēē mākuyēyiisyēē sukōōsyēēntēē biiko chēē -mēēywēyē Yēyiin. Mākōōng'woonchi bichoo ām kirōktaab bāytooyiisyēēt nyēbo karneet ānku mākutum keey :korotiik kuu bēēkaab musābiibuunēk chēē / kakiitartaar, kōōbooru nyēērunātēētaab Yēyiintēētaab kāāmuukēy. 16 / Kikēēsirchi sireenyii āk kibēēsnyii kaaynaani: 'Bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku Mokoryoontēētaab mokorēēnik'.

17 Kyaakas malayikeet nyēē kēēyyoonyēē yēbo asiista kukuurē tāriitēk chēē kitēērēērtootē kule, "Ōruruuch keey kubo Saakweetaab Yēyiin, 18 okwaa boo-am muuswēkaab bāytooyik, kāāyyoong'ikaab lukōōsyēk āk biikaab nkuruuk āk faraasiinek kuboonto keey biikwaa choo kēsēnē. Boo-am muuswēkaab chēē bāwu keey āk chēē mātwoor, chēē wōōyēch āk chēē minkēēch."

19 Nto mii yoo, akas tyoonyoo bo rōkōs āk bāytooyikaab kōōrēēt kukēēruruuch keey kuboonto keey lukōōsyēkwaa bo booryēēt kumāchē kubooryēē chiichoo kālābē :faraasiinaa siirwoo āk lukēēnyii. 20 Nteenee, / kikeenam tyoonyoo, kuboonto keey wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan nyoo kiyēyē tukuuk chēbo kwōng'uut ām kāāmuukēywēēkaab tyoonyoo. Kiibērbēērēē :wōōrkooyoontoonoo ng'aleechuutēchu bo kwōng'uut bichoo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyinē āynātoonoo kerkeey tyoonyoo. / Kikēēwunukyi tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiiynan tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē kusobchootiin. 21 /Kikeebar lukōōsyēkwaa ām chōōkiinoo kichuwunēē kuutiitaab chiichoo kikālābē :faraasiit. Yooto kwoomiis :tāriitēk tukul kut kulēēsoon.

20

Bāytooyiisyēēt nyēbo kēnyiisyēk kisyeereet akeenke

1 Yu kāākuyityo :yoo, akas malayikeet kuchōōnēē barak kuboontoonu yootēywoontēēt nyēbo nkōriinoo māng'ētē ankikinam nyōrōōrēēt. 2 Kirat :malayikaanaa chēēsoosum, eereenaanaa kibo kēny, Kibrōkōsyoontēēt āk Syeetaani. 3 Kitōōrchi :malayikaanaa Kibrōkōsyoontēēt nkōriinoo māng'ētē. Kikerta nkōriinooto kut kubēk :kēnyiisyēk kisyeereet akeenke simēētākōōbērbēērē biiko. Nto yityo, / kiityaakta kuyēyiis ām bārooyin nyēē mā tyaa.

19:14 Ng'oong'. 6:11 **19:15** Tyēēn. 2:9; Ng'oong'. 1:16; 2:26-27 **19:16** Ng'oong'. 17:14 **19:18** Êsēk. 39:4, 17-19 **19:19** Tyēēn. 2:2; Êsēk. 38:2-9, 14-16; Seka. 14:2; Ng'oong'. 17:12-14 **19:20** Ng'oong'. 13:1-2, 14-15; 20:10 **19:21** Ng'oong'. 1:16 **20:1** Ng'oong'. 10:1; 18:1; 9:1 **20:2** Ng'oong'. 12:9

4 Nto mii yoo, akas ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt chēē
kēēbuurēē :biiko / ānkiikoochinē kāāmuukēywēēk kootiil
ng'aleek. Kyaakas subak tāmirmirookaab biiko choo
/ kikēēchwēntooy mētēwookwaa kuuyu kiinēmchi keey
Yēēsu kwoomtootooy ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Bichooto
:choo kimānāākutunkyi tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey
tyoonyooto āmēēbērē kikiikunyōōr bēēruutyēētaab
tyoonyooto ām tokoochikwaa nto ku āwunnyēkwaa.
Kisobcho :bichoo subak ānkubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk
kisyeereet akeenke. 5 Ng'eeteet :nyi nyēbo taayta ām meet.
(Mānāāng'ēētyēē meet :biiko chuut alake choo kiikubēk ākoy
kukeeyta :kēnyiisyēchoo kisyeereet akeenke.) 6 Ibēruurootiin
ānku tiliilēch :choo mākunyōōr ng'eetaani bo taayta ām meet.
Mānyōōru icheek :meet nyoo bo āyēēng', nteenee mākuyēchinē
Yēyiin āk Kiriistō yiisyēēt ānkumākubāytooyiis āk Kiriistō
kēnyiisyēk kisyeereet akeenke.

/Kikiibēl Kibrōkōsyoontēēt

7 Yoo kaakukeeyta :kēnyiisyēk kisyeereet akeenke, +/
mākiityookunēē Kibrōkōsyoontēēt wōloo / kikēērātyinē.
8 Māwokulātunoot biiko ām kōōrēēt kutēē yēē tēē nto chooto ku
Kook āk Māākōk ānkōōruruuchoot biikaab booryēēt chēē tēē
ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta. 9 Kikwaanee
:lukōōsyēk kōōrēēt tukul kumukuul ānkōōkwēnkwēēn
wōlēē minyē :biikaab Yēyiin ām kiriinkoonoo chamaat.
Nteenee kirārākunēē :maat barak ankumeel lukōōsyēchoo
kule tōng'! 10 Nteenee / kikēētōōrchi Kibrōkōsyoontēēt
nyoo kilātunootē bichoo tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē,
wōloo / kikēētōōrchinē tyoonyoo āk wōōrkooyoontoonoo bo
ng'wiiynan. Mākunyāliltōōs :bichoo ām wōlooto ākookoy
kwiimēn kuyyeech.

Kāātiilēywoontēēt nyēbo lētuut

11 Nto mii yoo, akas ng'echereetaab bāytooyiisyēēt āk chiito
nyēē kēēbuurēē. Ki lēēl :ng'echeraanaa ānku wōō. Kyaakas
ām yooto kumwēyē :kōōrēēt āk barak āmānāābokutook subak
bēsyēēt ake. 12 Kyaakas biich chēē kikiikubēk kunam wōlēē
mii :chēē ki wōōyēch āk chēē minkēēch. Kimii :bichoo
kēēyyoonyēē taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyēēt. /Ki-
keeng'aany kitaabuunek chēē chaang' āk mbo nyoo bo so-
boonto. /Kikiirōōtoot yēyuutēkaab bichooto kikiikubēk ku-
rub kuu yooto kisirootiin ām kitaabuunechaa. 13 Kikōōn
:araarayta biiko chēē kikiikubēkyi araaray. Kukōōn :nkinee

20:4 Tān. 7:9, 22 **20:6** Ng'oong'. 2:11; 1:6 **20:8** Ēsēk. 38:2, 10-15 **20:9** Ēsēk. 38:22 **20:10** Mat. 25:41; Yuuta 7; Ng'oong'. 19:20; 20:14; 21:8; 14:10 **20:11** Mat. 24:35; 2Bēt. 3:10; Ng'oong'. 5:7; 6:14; 21:1 **20:12** Ng'oong'. 3:5

Meet āk *Kāābkwoombiich biiko chēē kikiikuba wōlooto. / Kikiikuum chii kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikuyey.
14 Nto mii yoo, /keenam Meet āk Kāābkwoombiich /ānkēēwiirchi
tōōliilēētaab maat. Tōōliilooni bo maat ku meetaab āyēēng'.
15 Nto chiito nyoo /kimānāākēēsirchi kaayneenyii kitaabuu-
naa bo soboonto, /kikēēwiirchi nyoo tōōliiloonoo bo maat.

21

Barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl

1 Nto mii yoo, akas barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl,
kuuyu kikiikumis :barak āk kōōrēēt nyoo kibo taay ānkiikubot
:araarayta. 2 Kyaakas *kiriinkēēt nyēē tiliil kurēkunēē barak,
nto nyooto ku *kiriinkēētaab Yēērusālēēm nyēē lēēl. Kirēku
kuu mureryaa nyēē chōboot ankeelaach keey nyēē karaaran
nyēē mii chokutuuyēē saanteenyii nyēē sukoomut. 3 Kyaakas
/ kēēkuurunēē yēbo ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kule,
"Ming'tooy keey ra :Yēyiin biiko ānkumākuboonto keey :inee
bichooto. Mākuyēk :bichooto cheechii ānkumākōōbuurtooy
keey :Yēyiin nkit bichooto.* 4 Mākumāsyi :Yēyiin bichoo lōōkyoo
ake tukul. Mēētākubēku :biiko, nto kuriirtōōs nto kumēēysē,
nto kukāsē ng'woonin, kuuyu kookukeeyta :soboonto nyoo
kibo taay."
5 Kimwooy :chiito nyoo kikiibuurēē ng'echereetaab
bāytooyiisyēēt kule, "Āmiitē wāālēēliitē kiy ake tukul,"
ānkumwooy subak kule, "Sir ng'aleechu, kuuyu bo man /
ānkiikoosēē keey."
6 Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoo kule, "Kāākuyityiin.
Anii ku *Alfa āk Omeeka, ātoowu ānkāāwoong'tooy. Chiito nyoo
āmē :melelta, +māākoochi bēēko chēbo buch chēē kulkulunēē
koong'taab soboonto. 7 Mākunyōōr :chiito nyoo kēēbēliis tuku-
uchoo tukul ānku +māāyēku :anii Yēyiintēēnyii ānkuyēk :inee
lakwanyuu. 8 Nto choo nyēbētōōs, choo -mēēkoosēēnoo keey,
kibrōkōsiis, rumiik, choo mārtootē, bōōniik, choo kutunkyinē
āynātōōs nto ku choo ng'wiiynānootē, /kēētōōrchinē bichoo
tukul tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē. Meetaab āyēēng'
:nyiitēnyi."

**Kiriinkēētaab Yēērusālēēm nyēē lēēl*

9 Yu kāākuyityo :yoo, kuchō :malayikeet ake ām choo ki tisab
choo kiboonto kibuumbōōk tisab chēē kinyiy :mēēyinwēk

20:13 Room. 2:6; Ng'oong'. 2:23 **20:14** Ng'oong'. 2:11 **20:15** Ng'oong'. 3:5 **21:1** Isa. 65:17; 2Bēt. 3:13 **21:2** Kala. 4:26; Ibu. 11:16; 12:22; Ng'oong'. 21:9—22:5; 3:12 * **21:3** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu 'ānkuyēk Yēyiintēēng'waa'. **21:3** 2Kōōr. 6:16 **21:4** Ng'oong'. 7:17 **21:5** Isa. 65:17; Ng'oong'. 5:7; 21:1 **21:6** Seka. 14:8; Yoowa. 7:37; Ng'oong'. 1:8; 22:1; 7:17 **21:7** Ēsēk. 11:20 **21:8** Ng'oong'. 2:11; 20:10; 21:27

tisabu chēbo lētuut. Kimwoowoo kule, “Chōō ābooruung' murereetaab *Mēēnkit.” 10 Kikalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy lekemeet nyēē wōō anku kooy miisin. Kiiboorwoo kiriinkoonoo tiliil bo Yēērusālēēm kurēkunēē barak wōlēē mii :Yēyiin. 11 Kiilēkēchēēchē :kiriinkoonoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin kuu rwoontōōk choo ilēkēchēēchtōōs choo ālē beesaan chēē chaang'. 12 Kiboonto :kiriinkoonoo tōōtēēt nyēē wōō anku kooy miisin nyēē kiboonto ōrootunwēēk taman āk āyēēng' ānkimiitē :malayikeet akeenke oreet ake tukul. / Kikēēsirchi oreet ake tukul kaayneet akeenke nyēbo aroosyekaab biikaab Isrāyēēl choo ki taman āk āyēēng'. 13 Kimii :ōrootunwēēk sōmōku komosta nyēbo koong'asiis, kumii :alake sōmōku komosta nyēbo tō, kumii subak :sōmōku komosta nyēbo cheeronko ānkimii :sōmōku komostaab tinkeey. 14 / Kikēēsisinēē tōōtoonoo rwoontōōk taman āk āyēēng' /ānkikēēsirchi rwoontōōchoo kaayna ake tukul nyēbo *lēbkēēyik taman āk āyēēng' choo kibo *Mēēnkit.

15 Kiboonto :malayikeet nyoo king'āloolwoo kirōktaab *ta-aabuut nyēē / kikiirookēē kiriinkoonoo, ōrootunwēēkyii āk tōōtōōsyēkyii. 16 Kyooyēēchiin :komoswookik tukul ang'wanu chēbo kiriinkoonoo. Ki kiilomiitaanik 2,220 ake tukul nto kuwo barak ku kiilomiitaanik 2,220. 17 Kii-āyēēch mbo tōōtēētaab kiriinkoonoo, nyēē kibuntooy miitaanik 65.† Kiyēyiisyēē :malayikeet kāārookiisyēēt nyēē wuu nyēbo biiko. 18 / Kikeeteechee tōōtoonoo rwaanteet nyēē / kēēkuurēē yasbiitiit nto *kiriinkēēt / keeteechee nyoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē kiilēkēchēēchē kuu kiiyēēt. 19 / Kikiikaraaranee rwoontōōk chēē / kikiikēēsisinēē tōōtēētaab kiriinkoonoo rwoontōōk chēē tēērchiintōōs ānkwoolē beesaan chēē chaang'. / Kikiikaasee rwaanteet nyēbo taayta nyēē / kikēēsisiniisyēē yasbiitiit, / kiikaasee nyēbo āyēēng' nyēē / kēēkuurēē yākuut nyēē buusyēē / ankiikaasee nyēbo sōmōk nyēē / kēēkuurēē kālkētōōn. / Kikiikaasee nyēbo ang'wan rwaanteet nyēē / kēēkuurēē sumāriiti 20 nto nyēbo muut ku sārtōōniik, nyēbo lo ku ākiik, nyēbo tisab ku kiriisōliit, nyēbo sisiit ku sabarachaati, nyēbo sokool ku yākuut nyēē toolēēlyoo, nyēbo taman ku kirisoobraas, nyēbo taman āk akeenke ku yāsiintēēt nto nyēbo taman āk āyēēng' ku āmētiistō. 21 /Kikeeyeyee ōrootunwēēchoo ake tukul choo ki taman āk āyēēng' sanayaanteet akeenke

21:9 Ng'oong'. 15:1; 19:7; 21:2; 22:17 **21:10** Ēsēk. 40:2; Ng'oong'. 1:10 **21:11** Isa. 60:1-3, 19; Ēsēk. 43:2 **21:12** Chuy. 28:21; Ēsēk. 48:30-35; Ng'oong'. 7:5-8 **21:14** Ibu. 11:10 **21:15** Ēsēk. 40:3; Ng'oong'. 11:1 **21:16** Ēsēk. 48:16-17

† **21:17** Mwooyē :yuutēyu ām kāāyiitiisyēēt ake kule ‘kyuubiitiinēk’ bokol akeenke āk artam āk ang'wan (12 kunyil 12), nyēē ibooru kule yēmē biikaab Kiriistō.

nyēē wōō. /Kikeeteechee kēēltaab kiriinkoonoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē toolē biich kuu kiiyēēt.
22 Manaakas Kōōtaab Yēyiin ām kiriinkoonoo, kuuyu minyē wōlooto :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo bo kāāmuukēy āk *Mēēnkit. 23 Māmāchē :kiriinkoonoo kōōluuchi :asiista nto ku araaweet, kuuyu ikwēnyē :lēbkēēyyēētaab Yēyiin anku taariinyii :Mēēnkit. 24 Mākubēēsyētēē :biiko lēbkēēyyoonoo ānkumākukoonyit :bāytooyik wōlooto. 25 -/ Mākēēkērē ōrootunwēēkaab kiriinkoonoo ākookoy kuuyu mākoy kutook :kwēēmowuut. 26 Mākuyibchi :bōrōryōōsyēk tukul kiriinkoonooto koonyit. 27 -Mēēwutē kiriinkoonoo :kiy nyēē mā tiliil, kibrōkōsyoo nto ku chii nyēē ng'wiin. Nteenee biiko baateey chēē iwutē ku choo /kikēēsirchi kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto nyoo bo *Mēēnkit.

22

Āynēētaab soboonto

1 Nto mii yoo, kōōboorwoo :malayikeet āynēētaab soboonto nyēē kiilēkēchēēchē kuu kiiyēēt. Kikulkulunēē :bēēchoo yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin āk *Mēēnkit, 2 ānkirōōtēē kwēēnuutaab kēēlto nyēē baraay ām kiriinkoonoo. Kikibiityēē komoswookik tukwaay chēbo āynoonoo :keetiikaab soboonto chēē yēyē lokoyeek araawa ake tukul anku saakit mbo :sokēēkyii. 3 Mākoy / kēēchubiis ām wōlooto. Mākubāytooyiisyoowunēē :Yēyiin āk Mēēnkit kiriinkoonoo ānkumākuyēchinēē wōlooto :biikyii yiisyēēt. 4 Makukas :bichoo wōlēē wuu :Yēyiin / ānkēēsirchi kaayneenyii tokoochikwaa. 5 Māmii :kwēēmowuut wōlooto āmākoy /keemach taariin nto ku lēbkēēyyoob asiis kuuyu Mokoryoontēēt Yēyiin nkityō :nyēē lēbkēēyyēēng'waa ānku mākubāytooyiis :bichoo ākookoy.

Ng'aleek chēē /kiitēryēēchēē

6 Kimwoowoo :malayikeet kule, “Bo man :ng'aleechu / ānkiikoosēē keey. Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo mwoochinē *wōōrkooyikyii ng'aleek chēē mwooyē :nyēē kiiyookwoo anii chāāboorchi biikyii choo yēchinē inee yiisyēēt kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām lēēkitō. 7 Mwooyē :Yēēsu kule, ‘Oyeb yiit! Āmiitē āchōōnii ām lēēkitō. Ibēruurootiin :biiko choo koomānē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni.’ ”
8 Anii Yoowaana :nyoo kyāākāsēē ng'aleechu yiitiikyuu āk koonyekyuu. Yooto kawaakas ng'aleechaa, āryookyi keey

21:21 Isa. 54:11-12; Ēsēk. 28:13 **21:23** Isa. 24:23; 60:19-20; Ng'oong'. 22:5 **21:26** Isa. 60:3, 11 **21:27** Isa. 35:8; 52:1; Ēsēk. 44:9; 1Kōōr. 6:9-10; 2Bēt. 3:13; Ng'oong'. 3:5; 21:8; 22:15 **22:2** Ēsēk. 47:1-12 **22:3** Ng'oong'. 1:6 **22:4** Mat. 5:8; 1Yoowa. 3:2; Ng'oong'. 14:1 **22:5** Isa. 54:1-17 **22:5** Tān. 7:18, 27; Ng'oong'. 21:23; 1:6 **22:6** 1Kōōr. 14:1; Ng'oong'. 1:1, 3; 10:7; 19:9; 21:5 **22:7** Ng'oong'. 3:11; 1:3

yēbo kērēēnkōōkaab malayikeet nyoo kiiboorwoo ng'aleechaa ākutunkyi. 9 Nteenee, kimwoowoo :malayikaanaa kule, "-Mēēkutung'woo! Ntēē āyēchinē Yēyiin yiisyēēt kuu inyiing' āk kuu wōloo yēytooy mbo :ng'eetaabkoomēt, wōōrkooyik āk biiko tukul choo koomānē ng'aleekaab kitaabuuni. Ikutunkyi Yēyiin nkit!"

10 Nto mii yoo, kumwoowoo kule, "-Meewuny ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni, kuuyu kaakuriik :bēsyōōsyēk chēē mākuyityiin :ng'aleechuutēchu. 11 Chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch, kutas taay kuyēyē kuu nyooto, nto nyoo yēyē rōkōs, kutas taay kuyēyē kuu nyooto. Nto chiito nyoo yēyē ng'al chēē churtootiin, kutas taay kuu nyooto, nto nyoo tiliil, kutas taay kutililiit.

12 Mwooyē :Yēēsu subak kule, '+Māāchōō areet akeenke! +Māākwēchi chii ake tukul kiy kurubta keey kiyēē kiikuyey. 13 Anii ku Alfa āk Omeeka, anii :taayta āk lētuut, ātoowu ānkāāwoong'tooy.'

14 Ibēruurootiin :biiko choo kēēwuun keey kutililiitu kuuyu mākunyoolchi kōōwut kiriinkoonoo ankwaam lokoyaanteetaab kēētitaab soboonto. 15 Kiikung'etee saang' kēny :kibrōkōsiis, chēēbsookēyiis, choo mārtootē, rumiik, choo kutunkyinē āynātōōs āk tukul choo kicham ng'wiiynaneet."

16 Mwooyē :Yēēsu kule, "Kāāyooku :anii malayikeenyuu chokōōbooruung' inyiing' ng'aleechu imwoochi kanisoosyek tukul. Ātoorunēē tiikiityoontēētaab *Tāwuti ānkāāchōōnēē kōōnyii ānkāāyēku toboyaanteet nyēē lebkeey miisin."

17 Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk mureraanaa kule, "Chōō!" Kumwooy :chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleechu kule, "Chōō!" Nyoo āmē melelta, kuchō. Nto yoo māchē :chii bēēkaab soboonto /kiikoochinē buch.

18 Ākiimchinē :anii chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni kule, "Yoo kātāsyi :chii ng'ālyoo, mākutāsyi :Yēyiin inee ng'woonin ake tukul nyēē twekaat ām kitaabuuni. 19 Nto chiito nyoo kēēnēmto ng'ālyoo ake tukul ām kitaabuuni, makukerekta :Yēyiin chiichoo kumānyōōr tukuuk chēē kōōnu :kēētitaab soboonto āk kiyēē mākunyōōr ām kiriinkoonoo tiliil, choo iboorunootiin ām kitaabuuni."

22:9 Ng'oong'. 19:10 **22:10** Tān. 12:4 **22:11** Tān. 12:10 **22:12** Mat. 16:27; Ng'oong'. 2:23; 6:10; 16:6; 19:2; 20:12-13 **22:13** Ng'oong'. 1:8 **22:14** Ng'oong'. 7:14; 2:7 **22:15** Ēfēēs. 5:5; Filib. 3:2; Ng'oong'. 21:27 **22:16** Room. 11:16-18; 15:12; Ng'oong'. 5:5; 2:28 **22:17** Ng'oong'. 21:9, 6 **22:18** Kiruu. 29:19-21 **22:19** Kiruu. 4:2; 12:32; Kāālēw. 30:6 **22:19** Ng'oong'. 2:7

20 Mwooyē :chiichi kimwooyē ng'aleechu tukul kule, “Ēē,
+māāchōō areet akeenke.” Kuwuuyiit nyooto. Ichōō ōō,
Mokoryoontēēt Yēēsu.
21 Lēyyē, kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu.

22:20 1Kōōr. 16:22; Ng'oong'. 3:11